

UNIVERZITET U BEOGRADU
PRAVNI FAKULTET

Marko S. Perović

**SOLIDARNOST DUŽNIKA
U OBLIGACIONIM ODNOSIMA**

doktorska disertacija

Beograd, 2018.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF LAW

Marko S. Perović

**SOLIDARY LIABILITY OF DEBTORS
IN OBLIGATIONS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2018.

PODACI O MENTORU I ČLANOVIMA KOMISIJE

Mentor:

dr Dragor Hiber,
redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Članovi Komisije:

dr Miodrag Orlić,
redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, u penziji

dr Mirko Vasiljević,
redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

dr Dragor Hiber,
redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

dr Jožef Salma,
redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, u penziji

Datum odbrane: _____

PODACI O DOKTORSKOJ DISERTACIJI

Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima

Rezime

Kada u jednom obligacionom odnosu na poverilačkoj ili dužničkoj strani ima više subjekata, tada njihovi pravni odnosi mogu biti regulisani po načelu podeljenog dugovinskog odnosa (svako za svoj deo potraživanja odnosno dugovanja) ili po načelu solidarnosti (jedan za sve i svi za jednog). Prema tome, obligacija sa više subjekata preduslov je svake solidarnosti. Predmet ove disertacije čini solidarnost dužnika (pasivna solidarnost) koja je u poređenju sa aktivnom solidarnošću daleko značajnija, kako sa stanovišta prakse, tako i sa stanovišta zakonodavstva i pravne nauke. Mnoge kodifikacije komparativnog građanskog prava, posebno evropske pravne kulture, poverilačkoj solidarnosti posvećuju daleko manji prostor u odnosu na solidarnost dužnika. Razlog tome, pre svega, leži u činjenici, da je solidarnost dužnika jedno od značajnih sredstava ličnog obezbeđenja izvršenja dugovane prestacije.

Tekst ove doktorske disertacije pod naslovom “Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima”, posle uvodnih obeležja, izložen je u šest celina (poglavlja), i unutar svake od njih obuhvaćena su srodna pitanja u vidu pojedinih odseka. Tekst disertacije iznosi preko tri stotine stranica sa oko sedam stotina fusnota, posebno zakonskih izvora, obimne literature i sudske prakse u oblasti solidarnih dužnika. Tehnika pisanja je prilagođena uputstvu Univerziteta u Beogradu o načinu, obliku i sadržaju doktorske disertacije.

Prva glava disertacije posvećena je istorijskom razvoju solidarnih obligacija, počev od antičkog i naročito rimskog prava, pa preko srednjovekovne evolucije, sve do savremenih kodifikacija građanskog prava u krugu evropske familije prava gde su izložena rešenja solidarnih obligacija u više od dvadeset pravnih sistema.

Posle ovog istorijskog razvoja solidarnih obligacija, naučno su obrađena pitanja koja se odnose na široko polje primene ovih obligacija kao što je njihovo prisustvo u materiji ugovorne i deliktne odgovornosti, imovinskih odnosa u porodičnom pravu, stvarnom pravu (naročito kod svojinskih zajednica), a zatim u privrednom pravu (ortačko društvo, komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću, akcionarsko društvo). Pored toga, na ovom mestu su analizirana izvesna pitanja koja su značajna za solidarnost dužnika: deljive i nedeljive obligacije, novčane i nenovčane obligacije, obligacije intuitu personae, neutužive (naturalne) obligacije. Na ovom mestu su obrađene i kumulativne, alternativne i fakultativne obligacije i njinoва primena u kontekstu solidarnosti dužnika.

Posle ovih izlaganja slede analize i sinteze koje se odnose na odredivost pojma solidarnosti dužnika gde su izložene različite definicije solidarnosti dužnika nastale u zakonodavstvu, doktrini i sudskoj praksi, naročito s obzirom na teorijsko dvojstvo ovog pojma: razlikovanje na savršene (korealne) obligacije i nesavršene (obligatio in solidum). Tu su izložene i teorije o jedinstvu obaveze kao i teorije o pluralitetu obaveze, a takođe i pitanje uzajamnog zastupanja i uzajamne odgovornosti solidarnih dužnika.

S obzirom na ovo sporno pitanje koje se svodi na razlikovanje dve vrste solidarnosti (voljno i zakonsko) i koje je imalo svoju dugu istoriju, u disertaciji je formulisana i imenovana teorija tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti koja pretpostavlja jedinstvo solidarne odgovornosti koja je povezana izvornim svojstvom i celovitošću, ne samo u teorijskom, već i u praktičnom smislu zakonodavne i sudske kompetencije. Prema ovoj koncepciji, konstitutivni delovi teorije triparticije sastoje se u sledećem: teorija integralnog jedinstva na području primarnog dejstva solidarne odgovornosti i koja se ogleda u ispunjenju solidarne obaveze onako kako je ona ugovorena ili zakonom određena. Ovaj način ispunjenja nazvan je primarnim dejstvom integralne formule recipročne zavisnosti. Svi drugi načini prestanka obligacija ovde su nazvani sekundarnim pravnim dejstvima, dok je teorija ravnoteže interesa izložena na području regresnih zahteva srazmerno visini učešća u solidarnoj odgovornosti.

U disertaciji su nadalje izloženi pojedini izvori solidarnosti dužnika kod ugovorne i deliktne odgovornosti. Kada je reč o ugovornoj odgovornosti analizirana su sledeća pitanja: autonomija volje i ugovorna solidarnost; zastupanje; otuđenje zakupljene stvari; ugovor o građenju; ugovor o prevozu stvari; ugovor o nalogu; komisijon delkredere; finansijski lizing; založno pravo na pokretnim stvarima upisanim u registar; zaštita potrošača. Kod deliktne odgovornosti obrađena su sledeća pitanja: solidarna odgovornost više lica za istu štetu; solidarna odgovornost imaoca opasne stvari; solidarna odgovornost u slučaju udesa motornim vozilima u pokretu; solidarna odgovornost roditelja; solidarna odgovornost za štetu od proizvoda sa nedostatkom; kao i mnoga druga pitanja iz ove oblasti o kojima je izražen odgovarajući teorijski stav; kao i stanovišta sudske prakse.

Sledeća oblast koja je u disertaciji detaljno obrađena odnosi se na uticaj pojedinih načina prestanka obligacija na pasivnu solidarnost. Ova pitanja su podeljena i izložena u dve velike grupe: dejstva solidarnosti između poverioca i solidarnih dužnika pre ispunjenja i dejstva solidarnosti posle ispunjenja. Kada je reč o dejstvima solidarnosti pre ispunjenja, onda je to široko polje primene pojedinih načina prestanka obligacija na solidarnost dužnika. Tu su obrađena i obrazložena stanovišta o uticaju sledećih ustanova: kompenzacija, otpuštanje duga, prenov (novacija), poravnanje, sjedinjenje, nemogućnost ispunjenja, docnja

poverioca, docnja jednog dužnika i priznanje duga, zastarelost (zastoj i prekid), kao i druga srodna pitanja. Posle analize ovih pitanja obrađeno je pitanje regresnog zahteva: pravo ispunioca na naknadu i mogućnost podele na jednake delove u regresnom postupku. Ovde su obrađena još i sledeća pitanja: pojam regresnog zahteva, pravna priroda regresnog zahteva, ravnoteža interesa, kao i potrebni uslovi u regresnom postupku.

Zaključna razmatranja obrađena su na kraju ove disertacije i to kako pojedinačno tako i skupno. Solidarna odgovornost od početnih teorijskih izvora do savremenih kodifikacija, ispunjava jednu individualnu i univerzalnu neophodnost. Kada je na dužničkoj strani samo jedno lice tada je veća mogućnost neizvršenja ili neurednog izvršenja dugovane prestacije. Takva mogućnost se u određenoj meri smanjuje ili otklanja kada se na dužničkoj strani nalaze više lica koja prema poveriocu snose solidarnu odgovornost. Poverilac tada može po svom slobodnom izboru, tražiti uredno i blagovremeno ispunjenje obaveze, od jednog, ili od više njih, ili od svih dužnika zajedno. Na taj način se pojačavaju lična sredstva obezbeđenja. Ta okolnost, između ostalih svojstava i prednosti solidarne odgovornosti, doprinosi većem stepenu opšte pravne sigurnosti koji predstavlja neophodni element svakog legitimnog pravnog poretka.

Ključne reči: obligacija, solidarnost, ispunjenje, regres, tripartitna teorija, sredstva obezbeđenja, izvori solidarnosti, dejstva solidarnosti.

Naučna oblast: pravo

Uža naučna oblast: građanskopravna

UDK broj: 347.412

INFORMATION ABOUT THE DOCTORAL DISSERTATION

SOLIDARY LIABILITY OF DEBTORS IN OBLIGATIONS

Summary

When there are several subjects in an obligatory relation on the creditor's or debtor's side, their legal relations can be regulated based on the principle of divided debt relationship (to each of them belongs his part of the claim, i.e. of the debt), or on the principle of solidarity (one for all and all for one). Therefore, an obligation with several subjects is a prerequisite for any solidarity. The subject of this doctoral dissertation is the solidarity of debtors (passive solidarity), which, compared to active solidarity, is far more significant from the point of view of practice, as well as from the point of view of legislation and jurisprudence. Many codifications of comparative civil law, especially in the European legal culture, devote far smaller attention to the solidarity of creditors compared to the solidarity of debtors. The reason for this lies, above all, in the fact that the solidarity of debtors constitutes one of the more significant means of personal security for the execution of the owed debt.

After some introductory remarks, the text of this PhD thesis, entitled "Solidary Liability of Debtors in Obligations", has been exposed in six units (chapters), each of them covering related questions in the form of particular sections. The text of the thesis has more than three hundred pages with about seven hundred footnotes, especially from legal sources, an extensive literature and jurisprudence in the field of solidary debtors. The writing technique is adapted to the instructions of the University of Belgrade about the writing style, the form and the contents of a PhD thesis.

The first chapter of the thesis is devoted to the historical development of solidary obligations, starting from the antique and, especially, the Roman law, through medieval evolution, up to the contemporary civil law codifications in the circle of the European law family, exposing solutions of solidary obligations in more than twenty legal systems.

After this overview of the historical development of solidary obligations, questions related to the wide application scope of these obligations have been dealt with scientifically, such as their presence in the matter of contractual and delinquent responsibility, property relations in family law, the Real Estate law (especially in the case of community ownerships), and in the commercial law (partnership, limited partnership, limited liability company, joint-stock company). In addition, some issues, important for the solidarity of debtors, have been analyzed

here: divisible and indivisible obligations, monetary and non-monetary obligations, obligations *intuitu personae*, obligations which cannot be enforced in a court of justice (natural obligations). Cumulative, alternative and facultative obligations and their application in the context of the solidarity of debtors have also been elaborated in this part.

This presentation is followed by an analysis and a synthesis related to the notion of solidarity of debtors. Different definitions of this notion occurring in legislation, doctrine and jurisprudence are exposed, particularly considering its theoretical duality: the differentiation between the perfect solidarity and the imperfect solidarity (*obligatio in solidum*). Theories about the unity of obligations and the plurality of obligations are also exposed in this part, as well as the question of mutual representation and mutual responsibility of the solidary debtors.

In view of this controversial issue, whose long history can be reduced to the differentiation of two types of solidarity (voluntary and legal), this dissertation formulates and names the theory of tripartite unity of the solidary responsibility which supposes the unity of solidary responsibility connected by its original property and its integrity, not only in a theoretical, but also in a practical sense of the legislative and judicial competence. According to this concept, the constituent parts of the tripartite theory are as follows: The theory of integral unity in the field of the primary effect of the solidary responsibility, reflected in the fulfillment of the solidary obligation in the way in which this obligation has been contracted or legally determined. This way of fulfillment is called the primary effect of the integral formulation of mutual dependence. All other manners of termination of obligations are called here secondary legal effects, while the theory of the balance of interests is exposed in the area of recourse requests, proportionally to the amount of participation in the solidary responsibility.

The thesis further exposes some sources of solidarity of debtors in the case of contractual and delinquent responsibility. Concerning the contractual responsibility, the following questions have been analyzed: autonomy of the will and contractual solidarity, representation, alienation of leased property, construction contract, contract of transportation of goods, contract on account, commission *del credere*, financial leasing, law of pledge on movables entered into register, consumer protection. Concerning the delinquent responsibility, the following questions have been treated: joint liability of several persons for the same damage, solidary responsibility of the owner of dangerous goods, solidary responsibility in the case of an accident involving motor vehicles in movement, solidary responsibility of parents, solidary responsibility for damages caused by deficient products, as well as many other questions in this field, with an exposed corresponding theoretical position, and the standpoint of the jurisprudence.

The following area which has been treated in detail is related to the influence of certain ways of terminating obligations on passive solidarity. These questions are divided and exposed in two big groups: effects of solidarity between the creditor and the solidary debtors before the fulfillment and effects of solidarity after the fulfillment. When it comes to the effects of solidarity before the fulfillment, it is a large field of application of certain ways of terminating obligations on the solidarity of debtors. This part exposes and explains standpoints about the influence of the following institutions: compensation, release of debt, substitution of a new debt or obligation for an existing one (novation), alignment, union, impossibility of fulfillment, creditor's overdue, overdue of one of the debtors and acknowledgment of the debt, prescription (stoppage and interruption), as well as other related questions. After the analysis of these issues, the question of the recourse request has also been treated: the right to compensation of the person who has fulfilled and the possibility of division on equal parts in the recourse procedure. The following questions have also been treated here: the notion of the recourse request, the legal nature of the recourse request, the balance of interests, as well as the necessary conditions in the recourse procedure.

Conclusive observations have been addressed at the end of this dissertation, both individually and collectively. From the initial theoretical sources to contemporary codifications, the solidary responsibility fulfills an individual and universal necessity. When only one person appears on the side of the debtor, the possibility of non-execution or of incorrect execution of the due performance is greater. Such possibility is removed or reduced to some extent when there are several persons on the debtors' side who are held solidary responsible to the creditor. The creditor can then, according to his free will, request an orderly and timely fulfillment of the obligation from one, several or all debtors together. In that way, personal security means are enhanced. This circumstance, among other properties and advantages of solidary responsibility, contributes to a higher degree of general legal security, which is a necessary element of every legitimate law system.

Keywords: obligation, solidarity, fulfillment, recourse, tripartite theory, means of security, sources of solidarity, effects of solidarity.

Scientific field: Law

Specific scientific field: Civil Law

UDK Number: 347.412

S A D R Ž A J

UVODNA OBELEŽJA	8
-----------------------	---

Glava prva

POREKLO I RAZVOJ PRAVNOG UREĐENJA SOLIDARNIH OBLIGACIJA

Odsek I

RIMSKO PRAVO

1. ZAŠTO RIMSKO PRAVO	17
2. PRAVNA I POSLOVNA SPOSOBNOST SUBJEKATA OBLIGACIJE	18
3. PLURALITET SUBJEKATA U OBLIGACIJI U RIMSKOM PRAVU.....	21
4. PODELJENE OBLIGACIJE (PARS VIRILIS)	23
5. SOLIDARNE OBLIGACIJE U RIMSKOM PRAVU OSNOVNA SVOJSTVA, VRSTE, IZVORI	23
6. ELEKTIVNA I KUMULATIVNA SOLIDARNOST U RIMSKOM PRAVU	26
7. DEJSTVA U POGLEDU POJEDINIH NAČINA PRESTANKA OBLIGACIJA U RIMSKOM PRAVU	27
8. SOLIDARNOST I LITIS CONTESTATIO	28
9. SOLIDARNOST I BENEFICIUM CEDENDARUM ACTIONUM	28
10. SOLIDARNOST I BENEFICIUM DIVISIONIS	29
11. SOLIDARNE OBLIGACIJE U JUSTINIJANOVOJ KODIFIKACIJI	29

Odsek II

SREDNJOVEKOVNA EVOLUCIJA RECEPCIJA RIMSKOG PRAVA

1. GLOSATORI I POSTGLOSATORI	33
2. PRAVNE ŠKOLE	34

Odsek III

KODIFIKACIJE NASTALE U PERIODU 19–21. VEKA

1. UVODNA NAPOMENA	36
2. FRANCUSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1804).....	37

3. AUSTRIJSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1811)	40
4. GRAĐANSKI ZAKONIK ZA KNJAŽEVSTVO SRBSKO (1844)	41
5. OPŠTI IMOVINSKI ZAKONIK ZA KNJAŽEVINU CRNU GORU (1888)	42
6. NEMAČKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1896)	43
7. ŠVAJCARSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1907)	44
8. ITALIJANSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1942)	45
9. PORTUGALSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1967)	46
10. ZAKON O OBLIGACIONIM ODNOSIMA SFRJ (1978)	46
11. HOLANDSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1992)	48
12. RUMUNSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (2009)	49
13. NAČELA EVROPSKOG UGOVORNOG PRAVA (1998–2002)	52
VANEVROPSKE KODIFIKACIJE	54
14. BRAZILSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (2002)	54
15. GRAĐANSKI ZAKONIK KVEBEKA (2000)	56
16. ZAKON O OBLIGACIJAMA I UGOVORIMA TUNISA (2005)	57

G l a v a   d r u g a

OBUHVAT SOLIDARNIH OBLIGACIJA

O d s e k   I

DOMEN PRIMENE

1. POJEDINE GRANE U OKVIRU GRAĐANSKOPRAVNIH ODNOSA	60
2. SOLIDARNE OBLIGACIJE I UGOVORNA I DELIKTNA ODGOVORNOST	61
3. PORODIČNO PRAVO – IMOVINSKI ODNOSI	67
4. SVOJINSKE ZAJEDNICE I SOLIDARNE OBAVEZE	68

O d s e k   II

KLASIFIKACIJE OBLIGACIJA ZNAČAJNIH ZA SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. OPŠTE ZNAČENJE	74
2. DELJIVE I NEDELJIVE OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA (UPOREDNO ZAKONODAVSTVO: <i>Francuski, Austrijski, Nemački građanski zakonik, Pravna teorija</i>)	75
3. NOVČANE OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA	87

4. OBLIGACIJE INTUITU PERSONAE I SOLIDARNOST DUŽNIKA	92
5. NEUTUŽIVE (NATURALNE) OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA	95

Odsek III

OBAVEZE SA VIŠE PREDMETA

1. UOPŠTE	98
2. VRSTE (kumulativne, alternativne, fakultativne)	98
3. ODNOS SA SOLIDARNIM OBAVEZAMA	104

Glava treća

SOLIDARNOST DUŽNIKA

Odsek I

ODREDIVOST POJMA

1. UVODNA NAPOMENA	106
2. GENUS PROXIMUM	107
3. ZAJEDNIČKE OBLIGACIJE	107

Odsek II

1. PRAVILA UNIFORMNOG UGOVORNOG PRAVA	110
2. <i>RATIO</i> RAZGRANIČENJA	118

Odsek III

ODREDIVOST POJMA PRETPOSTAVKE SOLIDARNOSTI

1. PRETPOSTAVKA PASIVNE SOLIDARNOSTI U NACIONALNIM PRAVNIM SISTEMIMA	119
2. PRETPOSTAVKA PASIVNE SOLIDARNOSTI U PRAVILIMA UNIFORMNOG UGOVORNOG PRAVA	122
3. ZAKLJUČAK	123

Odsek IV

JEMSTVO

1. RAZGRANIČENJA I TAČKE VEZIVANJA	125
2. JEMSTVO I SOLIDARNOST DUŽNIKA (uvodna napomena, poreklo i evolucija, uporedno pravo i pravna priroda jemstva, bitne karakteristike jemstva)	125

3. SUPSIDIJARNOST KOD OBIČNOG I SOLIDARNOST KOD SOLIDARNOG JEMSTVA	133
4. SUBROGACIJA	136
5. KOMPARACIJA SA SOLIDARNOŠĆU DUŽNIKA	138

O d s e k V

UGOVORNA KAZNA I SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. UGOVORNA KAZNA I SOLIDARNOST DUŽNIKA (pojam, funkcije i vrste ugovorne kazne)	140
2. PLAN IZLAGANJA	140
3. OSNOVNA PRAVILA O UGOVORNOJ KAZNI U SRPSKOM PRAVU	149
4. KOMPARACIJA SA SOLIDARNOŠĆU DUŽNIKA	152

O d s e k VI

1. RASPRAVA O DVOJSTVU SOLIDARNOSTI	154
---	-----

O d s e k VII

1. TEORIJA TRIPARTITNOG JEDINSTVA SOLIDARNE ODGOVORNOSTI	160
--	-----

G l a v a četvrta

IZVORI SOLIDARNOSTI DUŽNIKA

O d s e k I

UGOVORNA SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. AUTONOMIJA VOLJE I UGOVORNA SOLIDARNOST	167
2. POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI KOD UGOVORNE ODGOVORNOSTI	173
3. ZASTUPANJE	173
4. OTUĐENJE ZAKUPLJENE STVARI I ODGOVORNOST PRENOSIOCA KAO SOLIDARNOG JEMCA	178
5. UGOVOR O GRAĐENJU	179
6. UGOVOR O PREVOZU STVARI	180
7. UGOVOR O NALOGU	183
8. SOLIDARNOST JEMACA	185
9. KOMISION DELKREDERE	186

10. FINANSIJSKI LIZING	189
11. ZALOŽNO PRAVO NA POKRETNIM STVARIMA UPISANIM U REGISTAR	190
12. ZAŠTITA POTROŠAČA	191

O d s e k II

SOLIDARNOST DUŽNIKA KOD DELIKTNE ODGOVORNOSTI

1. POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI	192
2. SOLIDARNA ODGOVORNOST VIŠE LICA ZA ISTU ŠTETU	192
3. SOLIDARNA ODGOVORNOST IMAOCA OPASNE STVARI	200
4. SOLIDARNA ODGOVORNOST U SLUČAJU UDESA IZAZVANOG MOTORNIM VOZILIMA U POKRETU	202
5. SOLIDARNA ODGOVORNOST RODITELJA	209
6. SOLIDARNA ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD PROIZVODA SA NEDOSTATKOM	214

O d s e k III

SOLIDARNA ODGOVORNOST

KOD STATUSNIH ODNOSA PRIVREDNIH DRUŠTAVA

1. UVODNE NAPOMENE	217
2. SOLIDARNA ODGOVORNOST POJEDINIHR VRSTA PRIVREDNIH DRUŠTAVA (ortučko društvo, komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću, akcionarsko društvo)	218

O d s e k IV

POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI

U SUDSKOJ PRAKSI	224
------------------------	-----

G l a v a p e t a

DEJSTVA SOLIDARNOSTI DUŽNIKA

O d s e k I

POLJE PRIMENE

OPŠTE ZNAČENJE	230
----------------------	-----

O d s e k II

DEJSTVA SOLIDARNOSTI IZMEĐU POVERIOCA

I VIŠE DUŽNIKA PRE ISPUNJENJA

1. ISPUNJENJE (primarno dejstvo, predmet ispunjenja i solidarna odgovornost, zamena ispunjenja (datio in solutum), lica koja mogu preduzeti akt ispunjenja, ko može da primi ispunjenje, vreme ispunjenja, mesto ispunjenja)	231
2. KOMPENZACIJA (uvodna napomena, pojam, uslovi i vrste, kompenzacija i solidarnost dužnika, zaključna razmatranja)	242
3. OTPUŠTANJE DUGA ILI OPROŠTAJ (otpuštanje duga i solidarna obaveza)	254
4. PRENOV (NOVACIJA) (uticaj i pravna dejstva novacije na solidarnost dužnika, završna konstatacija)	262
5. NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA (polje primene, uporedno zakonodavstvo, koncentracija)	267
6. PORAVNANJE	275
7. SJEDINJENJE (CONFUSIO)	278
8. DUŽNIČKA I POVERILAČKA DOCNJA	281
9. ZASTARELOST	287
10. PRESUDA	290

O d s e k III

ODNOSI IZMEĐU DUŽNIKA POSLE NAMIRENJA

POVERIOCA

1. ZBIRNA NAPOMENA	292
2. POJAM REGRESNOG ZAHTEVA (uporedno pravni pregled)	294
3. POTREBNI USLOVI	299
4. PRAVO ISPUNIOCA NA NAKNADU	299
5. RAVNOTEŽA INTERESA	300
6. PRAVNA PRIRODA REGRESNOG ZAHTEVA	301

G l a v a š e s t a

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREDLOZI

OPŠTE KONSTATACIJE	306
PRAVNA PRIRODA	307
PROBLEM POVERENJA	308

SOLIDARNOST DUŽNIKA U UPOREDNOM PRAVU.	309
ISTORIJSKI RAZVOJ POJMA SOLIDARNIH OBLIGACIJA.	310
OBLAST PRIMENE.	311
POJMOVNO ODREĐENJE I OPREDELJENJA	314
SAVRŠENA I NESAVRŠENA SOLIDARNOST	315
TEORIJA TRIPARTITNOG JEDINSTVA SOLIDARNE ODGOVORNOSTI	316
NASTANAK SOLIDARNOSTI DUŽNIKA	317
PRETPOSTAVKA UGOVORNE SOLIDARNOSTI	317
SOLIDARNOST DUŽNIKA KOD UGOVORNIH OBAVEZA I DELIKTNE ODGOVORNOSTI	318
SOLIDARNA ODGOVORNOST PRIVREDNIH SUBJEKATA	318
SOLIDARNA ODGOVORNOST U SUDSKOJ PRAKSI	319
AKT ISPUNJENJA KAO GRANIČNI KRITERIJUM	320
PRETHODNI PRAVNI ODNOSI	320
NAKNADNI PRAVNI ODNOSI	321

UVODNA OBELEŽJA

Obligacija, prema izvornoj definiciji koja potiče još iz rimskog prava, podrazumeva takav odnos (*iuris vinculum*) između dve određene strane, na osnovu koga je jedna (poverilac) ovlašćena da zahteva od druge strane (dužnik) određeno davanje, činjenje ili uzdržavanje (*dare, facere, non facere*), što je ovaj dužan da ispuni.¹

U suštini, ovako određen pojam obligacije prihvaćen je i u savremenoj pravnoj teoriji, mada postoje različita mišljenja, čini se, više u formulacijama nego u suštini stvari. U tom smislu, treba pomenuti monističku i dualističku tezu, prema kojoj se u obligaciji razdvajaju dug i odgovornost (*Schuld i Haftung*), što, u osnovi, odgovara pojmovima rimskog prava *debitum i obligatio*.²

Kada na poverilačkoj ili dužničkoj strani ima više lica, tada govorimo da njihovi odnosi mogu biti regulisani po načelu podeljenog dugovinskog odnosa (svako za svoj deo potraživanja odnosno dugovanja) ili po načelu solidarnosti (jedan za sve i svi za jednog). Prema tome, obligacija sa više subjekata preduslov je svake solidarnosti.³

---

¹ Digesta kao najveći zbornik rimskog privatnog prava, pojam obligacije izrazio je sledećim rečima: *obligationum supstantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum autservitutum nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum* (Paulus–Digesta, 44, 7, 3, pr.). Suština obligacije se ne sastoji u tome da neka stvar ili službenost postane naša, nego da drugoga obaveže prema nama na neko davanje, činjenje ili izvršavanje. Prevod: Dragomir Stojčević i Ante Romac, *Dicta et regulae iuris – latinska pravna pravila, izreke i definicije sa prevodom i objašnjenjima*, izd. Savremena administracija, Beograd 1989, str. 356. Slična definicija obligacije data je i u Justinijanovim Institucijama: *obligatio est iuris vinculum quo necessitate adstringimur aliculus solvendae rei, secundum nostrae civitatis iura* (Just. Inst. 3, 13, pr.). Obligacija je pravna veza na osnovu koje smo po pravu naše države obavezni da nešto izvršimo. Prevod: D. Stojčević i A. Romac, nav. delo, str. 356.

² Opširnije, Paul-Frédéric Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris 1929, str. 396; Ervin-Apostol Popa, *Les notions de debitum et de obligatio et leur application en droit français moderne*, Paris 1935; Jean Pelet, *La théorie dualiste de l'obligation et son application en droit suisse*, Lausanne, 1937; Gabriel Marty, Pierre Raynaud, *Droit civil, Les obligations*, Paris 1962, str. 8 i sl.; Fabio Konder Comparato, *Essai d'analyse dualiste de l'obligation en droit privé*, Paris 1964; Marijan Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb 1977, str. 202 i sl.; Dragomir Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, Beograd 1985, str. 181 i sl.; Obrad Stanojević, *Rimsko pravo*, Beograd 1997, str. 251 i sl.

³ U tom smislu, Zakon o obligacionim odnosima, čl. 412–435, kao i Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima, čl. 333–359 ovu materiju uređuju pod naslovom “Obaveze sa više dužnika ili poverilaca”. U pravnoj literaturi, solidarnost se, takođe, izlaže pod naslovom “Množine subjekata u obligacionim odnosima” ili sličnim jezičkim varijacijama koja imaju isto značenje. U

Solidarnost može biti samo na strani poverilaca (aktivna solidarnost) ili samo na strani dužnika (pasivna solidarnost), a može istovremeno biti na obe strane.⁴

Predmet ove disertacije čini samo solidarnost dužnika. Ona je u poređenju sa aktivnom solidarnošću, daleko značajnija, kako sa stanovišta prakse, tako i sa stanovišta pravne nauke. Izvesne kodifikacije komparativnog građanskog prava, aktivnoj solidarnosti posvećuju daleko manji prostor u odnosu na pasivnu solidarnost.⁵

---

svakom slučaju, ovde je reč o obligaciji sa više subjekata, za razliku od obligacija sa više predmeta gde je reč o kumulativnim, alternativnim i fakultativnim obligacijama.

⁴ Razume se, da je ovde reč o pasivnoj ili aktivnoj solidarnosti kao tipičnim pravnim kategorijama.

Međutim, sama reč solidarnost i njena etimologija i višestruka upotreba, ne samo u oblasti pravnih disciplina već i na širokim izvanpravnim područjima, čini potrebu, da se već u uvodu ovoga rada, zadržimo na sledećoj terminološkoj napomeni: novolatinska reč *solidaris* znači neku zajedničku uzajamnu odgovornost koja proizilazi iz mnoštva situacija određenog društvenog poretka. Ona se upotrebljava u raznim značenjima, zavisno od stepena svesti o uzajamnoj odgovornosti ili saosećanju, po čemu se razlikuju i moguće vrste solidarnosti. Tako, nekada se solidarnost ispoljava samo u zajedničkoj osudi ili prekoru na neki čin drugog ili drugih lica (npr. moralna solidarnost), a nekada se ispoljava u čvršćem odnosu sa određenom društvenom grupom ili asocijacijom (npr. srodnička ili zavičajna solidarnost), a nekada se ispoljava u preuzimanju određene obaveze kao pripadnik određene društvene grupe (npr. članstvo u određenom udruženju ili političkom forumu). Nadalje, to može biti generacijska, socijalna, religiozna i svaka druga solidarnost koju uređuju norme dopuštenog pravila ponašanja u jednom društvenom sistemu: humanitarna, profesionalna, nacionalna, klasna i rasna solidarnost, politička (partijska) i spoljnopoliitička solidarnost, fiskalna, ekonomska, ekološka solidarnost, i mnoge druge solidarnosti pripadnika određene društvene grupe, sve do državnih i međunarodnih asocijacija i integracija. Svemu tome, treba dodati i filozofski pojam solidarizma kao pogled na zajednička dobra gde se pojedinac i društvo uzajamno pretpostavljaju i gde javna vlast obezbeđuje opštu solidarnost kao suprotnost egoizma koji može poticati iz individualizma.

Sve ove i mnoge druge solidarnosti, često mogu biti i predmet, ne samo moralnog poretka, već i predmet različitih pravnih disciplina sa odgovarajućom pravnom sankcijom, npr. upravnom sankcijom.

Ali, to nisu hipoteze ovoga rada. One mogu ući u polje ove rasprave samo ako ispune zakonska svojstva i teorijske uslove one solidarnosti koja se javlja u obligacionim odnosima sa tačno određenim izvorima i pravnim dejstvima između više određenih lica na dužničkoj strani obligacionog odnosa. Tako, npr. ekološka solidarnost, sama za sebe, nije u fokusu ovoga rada, ali kada ona bude prekršena od strane dva ili više određenih lica u smislu prouzrokovanja imovinske ili neimovinske štete koju trpi druga strana u obligacionom odnosu, onda ulazimo u polje ovoga rada koji se odnosi na brojna pitanja solidarnosti dužnika u jednom obligacionom odnosu.

⁵ Tako npr., francuski Građanski zakonik solidarnosti poverilaca posvećuje samo tri odredbe (čl. 1197–1199), dok solidarnost dužnika reguliše u mnogo više odredbi (čl. 1200–1216); u tom smislu i nemački Građanski zakonik (§ 420–432); Švajcarski zakonik o obligacijama solidarnim obligacijama posvećuje osam odredbi (čl. 143–150) od kojih *samo jednu* odredbu posvećuje solidarnosti poverilaca (čl. 150). Na našem jeziku: Đorđ. Pavlović, O obveznostima i ugovorima uopšte, Beograd 1869, str. 216 i sl.; Tako je i u starijoj i u savremenoj literaturi, videti npr.: Živojin Perić, Obligaciono (tražbeno) pravo, Opšti deo, Beograd 1920, str. 16; Gojko Niketić, Specijalni deo građanskog prava, Opšti deo obligacionog (tražbenog) prava, Beograd 1928, str. 4;

Stoga, mi ćemo u ovom radu aktivnu solidarnost uzimati u obzir samo u onim slučajevima kada je ona nužna u kontekstu analize i sinteze pasivne solidarnosti koja čini naslov ove rasprave.

U tom smislu, celina ovoga rada obuhvata više područja koja su raspoređena po srodnosti materije sa sledećim naslovima: Poreklo i razvoj pravnog uređenja solidarnih obligacija; Obuhvat solidarnih obligacija; Solidarnost dužnika; Izvori solidarnosti dužnika; Dejstva solidarnosti dužnika, Zaključna opredeljenja i predlozi. Svako od pomenutih poglavlja obuhvata konkretnija pitanja raspoređena u pojedine odseke. Naslovi tih odseka označeni su u sadržaju ovoga rada, tako da se ovim uvodnim obeležjima samo upućuje na njihovu terminološku formulaciju i sadržinsku celinu.

Kada je reč o istorijskom razvoju solidarnih obligacija uopšte, a posebno o pasivnoj solidarnosti, treba reći da one svoj istorijski izvor i evoluciju nalaze u viševekovnom razvoju rimskog prava, naročito u klasičnom i postklasičnom periodu sa značajnim modifikacijama u Justinijanovom pravu. U svakom slučaju, pravni pojam solidarnosti u rimskom pravu nastao je na području *kontraktnih* obaveza i to uglavnom preko *korealne stipulacije* gde su se više dužnika, izgovaranjem ritualnih i svečanih reči, obavezivali prema jednom poveriocu na ispunjenje iste činidbe. U procesnoppravnom smislu solidarnost se, već u klasičnom pravu javlja i kod litiskontestacije gde je poverilac od više dužnika mogao da tuži

---

Marcel Planiol avec la collaboration de Georges Ripert, *Traité élémentaire de Droit civil*, tome deuxième, Paris 1931, str. 255 i sl.; Dragoljub Arandelović, *Osnovi obligacionog prava*, Opšti deo, Beograd 1936, str. 32; Mihailo Konstantinović, *Obligaciono pravo*, beleške sa predavanja, sredio Vladimir Kapor, Beograd 1957, str. 207 i sl.; G. Marty, P. Raynaud, nav. delo, str. 782 i sl.; Stevan Jakšić, *Obligaciono pravo*, Opšti deo, Sarajevo 1962, str. 64 i sl.; Mihajlo Vuković, *Obvezno pravo*, knj. II, Zagreb 1964, str. 341 i sl.; Ljubiša Milošević, *Obligaciono pravo*, Beograd 1966, str. 213 i sl.; Alex Weill, *Droit civil, Les obligations*, Paris 1971, str. 870 i sl.; Živomir Đorđević i Vladan Stanković, *Obligaciono pravo*, Opšti deo, Beograd 1974, str. 67 i sl.; Stojan Cigoj, *Teorija obligacij*, *Splošni del obligacijskega prava*, Ljubljana 1981, str. 73 i sl.; Bogdan Loza, *Obligaciono pravo*, Opšti dio, Sarajevo 1981, str. 43 i sl.; Slobodan Perović, *Obligaciono pravo*, Beograd 1986, str. 123 i sl.; Lazar Marković, *Obligaciono pravo*, Beograd 1997, str. 314 i sl.; Jožef Salma, *Obligaciono pravo*, Novi Sad 1999, str. 177 i sl.; Jakov Radišić, *Obligaciono pravo*, Opšti deo, Beograd 2000, str. 367 i sl.; François Terré, Philippe Simler, Yves Lequette, *Droit civil Les obligations*, Paris 2002, str. 1154 i sl.; Marc Mignot, *Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français*, monografija, Paris 2002, str. 636 i sl.; J. Carbonnier, *Droit civil, Les biens, Les obligations*, Paris 2004, str. 2494 i sl.; Oliver Antić, *Obligaciono pravo*, Beograd 2008, str. 101 i sl.; Gale Galev i Jadranka Dabovik-Anastasovska, *Obligaciono pravo*, Skopje 2008, str. 194; Branko Morait, *Obligaciono pravo*, Banja Luka 2010, str. 71 i sl.

samo jednog od njih uz oslobađanje obaveza ostalih sadužnika, što je takođe bilo izmenjeno odnosno dopunjeno novim pravilima u Justinijanovom pravu. Pored ovih osnovnih izvora solidarnosti u rimskom pravu, a koji su u ovom Uvodnom delu samo naznačeni, brojna pitanja vezana za pasivnu solidarnost u rimskom pravu (npr. uticaj pojedinih načina prestanka obligacije na pasivnu solidarnost: solutio, acceptilatio, datio in solutum, novatio, kompensatio), zaslužuju punu pažnju kojima će biti posvećena prva glava ovoga rada pod naslovom *Istorijski razvoj solidarnih obligacija*.

Ovaj istorijski deo, pored razvoja solidarnosti u rimskom pravu, obuhvatiće i srednjovekovnu evoluciju solidarnih obligacija, naročito u periodu recepcije rimskog prava u školi glosatora i postglosatora.

Najzad, treći odsek ovoga dela posvećen je solidarnim obligacijama u uporednom pravu, pre svega u evropskim kodifikacijama koje su donete u periodu od 19–21. veka koje će biti izložene uglavnom hronološkim redom: francuski Građanski zakonik (1804), austrijski Građanski zakonik (1811), Zakonik građanski za Knjaževstvo Srbsko (1844), Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru (1888), nemački Građanski zakonik (1900), Švajcarski zakonik o obligacijama (1911), kao i druge kodifikacije zasnovane na tradiciji rimskog prava, Zakon o obligacionim odnosima SFRJ (1978, posle Ustavnih promena koje su u međuvremenu usledile, ovaj zakon je i danas na pravnoj snazi u Srbiji), a u znatnoj meri rešenja ovoga Zakona usvojena su i od strane bivših jugoslovenskih republika: Slovenački obligacijski zakonik (2001), Makedonski zakon o obligacionite odnosi (2001), Hrvatski zakon o obveznim odnosima (2005), Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore (2008).

Istorijski i komparativni pregled ukazuju na okolnost da je *polje primene* solidarnih obligacija veoma široko u okviru grana građanskog prava. To se, pre svega, odnosi na obligaciono pravo i to u materiji ugovorne i deliktne odgovornosti, ali solidarne obligacije takođe nalaze primenu u porodičnom, naslednom i stvarnom pravu, a naročito u meničnom i privrednom (trgovinskom) pravu kako u statusnom tako i u poslovnom delu privrednih društava gde vlada

pretpostavka solidarnosti. Najzad, solidarnost dužnika javlja se i u procesnom pravu.

Ovom polju primene solidarnih obligacija posvećeno je posebno poglavlje pod naslovom *Obuhvat solidarnih obligacija*. U istom poglavlju obrađene su i pojedine vrste obligacija koje su od značaja za solidarnost dužnika. U tom smislu, izloženo je i pitanje obligacija sa više predmeta (kumulativne, alternativne i fakultativne) koje mogu biti od značaja za solidarnost građanskopravnih subjekata. Zatim, tu su analizirane deljive i nedeljive obligacije, novčane i nenovčane, obligacije intuitu personae i nelične, civilne i naturalne. Razume se, sve ovo, samo u smislu dodirnih tačaka sa temom ove disertacije.

Pojam pasivne solidarnosti čini predmet posebne celine pod naslovom *Odredivost pojma solidarnosti dužnika* gde su date različite definicije, uzimajući u obzir stanovišta teorije, zakonodavstva i sudske prakse.

Kada je reč o teorijskom pogledu pojma pasivne solidarnosti, treba naročito istaći teorijsko dvojstvo solidarnih obligacija, podela na savršenu solidarnost (*correalis obligatio*) i nesavršenu solidarnost (*obligatio in solidum*). Tu je izložena i teorija jedinstva obaveze i teorija pluraliteta obaveza, ograničena i neograničena solidarnost dužnika, kao i pitanje uzajamnog zastupanja i uzajamne odgovornosti. U okviru ove celine izvršena su i izvesna razgraničenja između solidarne odgovornosti i ličnih sredstava obezbeđenja, posebno kod jemstva i ugovorne kazne kao ličnog sredstva obezbeđenja.

U ovom poglavlju, kao rezultat učinjene analize, izloženi su i elementi za jednu teoriju koja solidarnost dužnika posmatra kroz trojedinstvo njenih elemenata. Zbog toga smo je nazvali *teorija tripartitnog jedinstva* solidarne odgovornosti. Pri tome, nastojali smo da ukažemo na prednosti ovog mogućeg teorijskog pogleda u okviru dugotrajne teorijske rasprave o podeli solidarnih obligacija na savršene i nesavršene.

Izvori solidarnosti dužnika čine posebnu celinu gde su analizirani pojedini načini nastanka solidarnosti dužnika: ugovorna i zakonska solidarnost dužnika. Kod ugovorne solidarnosti istaknuto je pitanje autonomije volje i namere stranaka

o zasnivanju solidarnosti. U tom smislu obrađeno je pitanje pretpostavke solidarnosti, a posebno kod ugovora u privredi. Sve to u kontekstu dispozitivnosti i imperativnosti normi kojima se predviđa solidarnost dužnika.

U okviru zakonskog izvora ugovorne solidarnosti posebna pažnja je posvećena rešenjima Zakona o obligacionim odnosima koji u ugovornom pravu predviđa solidarnost dužnika u većem broju slučajeva. Pomenimo ovde u ovom uvodnom delu samo neke od njih: solidarna odgovornost kod zastupanja, ugovora o građenju, prevozu, otuđenja zakupljene stvari, naloga, komisiona, ortakluka.

Isti Zakon predviđa brojne slučajeve solidarnosti dužnika u materiji deliktne odgovornosti, kao što su slučajevi: solidarna odgovornost više lica za istu štetu; solidarna odgovornost za opasne stvari i opasne delatnosti; odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu; slučajevi solidarne odgovornosti u materiji odgovornosti za drugog – odgovornost roditelja ili staratelja za štetu koju pričinio maloletnik odnosno šticećenik.

Pored slučajeva solidarne odgovornosti koju predviđa Zakon o obligacionim odnosima, brojni su slučajevi solidarne odgovornosti koji su predviđeni Zakonom o privrednim društvima i to u statusnom i poslovnom delu.

U okviru analize izvora ugovorne i zakonske solidarnosti predmet pažnje zaslužuju i pojedini slučajevi solidarne odgovornosti koje je izrazila *sudska praksa*: npr., solidarna odgovornost za štetu koju prouzrokuje napuštena životinja; solidarna odgovornost za štetu nastalu telesnom povredom u sportskoj igri; solidarna odgovornost u slučaju štetnih imisija; solidarna odgovornost suprevoznika u železničkom saobraćaju; solidarna odgovornost naručioca i izvođača radova na nepokretnosti; solidarna odgovornost za štetu od strane lica koja su je prouzrokovala radeći nezavisno jedno od drugog, ako se ne mogu utvrditi njihovi udeli; solidarna odgovornost za naknadu štete prouzrokovane nepravilnim radom više državnih organa; i mnogi drugi slučajevi iz sudske prakse koji su analizirani u okviru poglavlja pod naslovom *Izvori solidarnosti dužnika*

Sledeća celina ovoga rada posvećena je *dejstvima solidarnosti dužnika* koja obuhvata najpre određenje polja primene, a zatim slede dve značajne celine: dejstva

solidarnosti između poverioca i dužnika *pre ispunjenja* i dejstva solidarnosti dužnika *posle ispunjenja*.

Kada je reč o dejstvima pre ispunjenja obaveze najvažnije dejstvo se izražava pravilom: poverilac može zahtevati ispunjenje obligacije od bilo kog solidarnog dužnika ili od svih solidarnih dužnika sve dok ne bude dugovana prestacija potpuno ispunjena, s tim da kada jedan dužnik ispuni obavezu u potpunosti ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju u odnosu na poverioca. Kada poverilac tuži jednog dužnika, njegovo pravo se time ne iscrpljuje, i on može tužiti i druge solidarne dužnike sve dok ne bude namiren u svom potraživanju. Pri tome, od više solidarnih dužnika svaki dužnik može dugovati sa različitim modalitetima u pogledu uslova i sa različitim rokovima dospeća. Svaki solidarni dužnik može prema poveriocu isticati sve prigovore koji se odnose na dugovanu obligaciju, a mogu se isticati i lični prigovori koji su vezani za ličnost dužnika. Solidarni dužnici se uzajamno zastupaju. U jednom delu literature, naročito francuske, ovo zastupanje se naziva sekundarnim dejstvom solidarnosti.

Dejstvo solidarnosti dužnika naročito se ogleda kod pitanja uticaja pojedinih načina prestanka obligacija na postojanje i trajanje solidarnosti. Tu su mnoga pitanja sporna u pravnoj teoriji, o čemu se u ovoj disertaciji posebno govori u okviru poglavlja pod naslovom *Dejstva solidarnosti dužnika*.

Jedno od tih pitanja je i uticaj zastarelosti na ispunjenje solidarne obligacije, posebno kod pitanja zastoja i prekida roka zastarelosti prema jednom od solidarnih dužnika kao i pitanje da li odricanje od navršene zastarelosti ima dejstva prema ostalim dužnicima.

Različita teorijska gledišta i rešenja komparativnog prava takođe postoje i kod pitanja uticaja *kompensacije* na pasivnu solidarnost. Naime, postavlja se pitanje da li tuženi solidarni dužnik može potraživanje svog sadužnika koje ovaj ima prema poveriocu, kompenzovati sa poveriočevim potraživanjem iz solidarne obligacije.

Nadalje, da li ugovor o *novaciji* sačinjen sa jednim solidarnim dužnikom proizvodi dejstva i prema ostalim dužnicima ili prema samo onom dužniku koji je sa poveriocem zaključio ugovor o novaciji. Različita teorijska gledišta i rešenja

komparativnog prava postoje i kod ovog pitanja, što otvara mogućnost za odgovarajuće stanovište našeg prava.

Slično pitanje se postavlja i kod *oproštaja duga* koji je sačinjen između poverioca i jednog solidarnog dužnika, da li se odnosi na sve solidarne dužnike (in rem) ili samo na onog koji je takav ugovor zaključio (in persona).

Ukoliko jedan od solidarnih dužnika zaključi *poravnanje* sa poveriocem, takvo poravnanje, prema jednom stanovištu nema dejstva prema ostalim solidarnim dužnicima, ali oni mogu da prihvate to poravnanje ukoliko ono nije ograničeno na dužnika sa kojim je zaključeno.

Uticao *konfuzije* (sjedinenja) na opstanak solidarnosti dužnika (npr. umrlog poverioca nasledi jedan od solidarnih dužnika), tada, prema jednom mišljenju, solidarnost nije ugašena, već se obaveza ostalih dužnika smanjuje za iznos dela koji prema unutrašnjem odnosu solidarnih dužnika pripada dužniku u čijoj ličnosti je sjedinjeno svojstvo poverioca i dužnika.

U kontekstu dejstva solidarnosti dužnika postavlja se i pitanje uticaja *docnje* poverioca na dejstvo solidarnih dužnika. Ukoliko poverilac dođe u docnju prema jednom solidarnom dužniku, onda je, prema jednom gledištu, on u docnji i prema ostalim solidarnim dužnicima. Ostaje kao sporno pitanje zašto je poverilac u docnji i prema onim solidarnim dužnicima koji su se obavezali sa drugačijim rokom dospeća koji nije istekao u trenutku poverilačke docnje u pogledu isteka roka jednog dužnika. Kada je u pitanju dužnička docnja, prema jednom gledištu, docnja jednog solidarnog dužnika nema dejstva prema ostalim dužnicima, što će biti i u slučaju priznanja duga od strane jednog od solidarnih dužnika.

Nemogućnost ispunjenja solidarne obligacije do koje je došlo krivicom jednog solidarnog dužnika, prema jednom stanovištu, za vrednost dugovane stvari odgovaraju i ostali solidarni dužnici, s tim što oni ne odgovaraju za štetu koju usled toga trpi poverilac, ako iz odnosa poverioca i dužnika ne proističe što drugo.

Ukoliko je poverilac *vodio spor* samo sa jednim solidarnim dužnikom, i spor dobio, onda prema jednom mišljenju, sudska presuda nema dejstvo prema ostalim solidarnim dužnicima, jer u parničnom postupku sud odlučuje u granicama

zahteva koji su stavljeni u postupku, što znači da presuda obavezuje samo ona lica koja su učestvovala u parničnom postupku. Ali, ako je presuda doneta u korist dužnika na osnovu razloga koji važe za sve dužnike, onda ona koristi i ostalim solidarnim dužnicima.

Kao što se vidi, brojna pitanja dejstva solidarnosti između poverioca i dužnika *pre ispunjenja*, a naročito uticaj pojedinih opštih načina prestanka obligacija kada postoji pasivna solidarnost, čine ovaj deo teorijski spornim, što se odrazilo i na različita rešenja u uporednom pravu. Sve to govori u prilog shvatanja da solidarne obligacije u pogledu njihovog dejstva pre ispunjenja, treba da budu svestrano obrađena u vidu jedne posebne celine pod naslovom *Dejstva solidarnosti dužnika pre i posle ispunjenja*.

Kad je reč o dejstvima solidarnosti dužnika *posle ispunjenja*, potrebno je istaći opšte pravilo prema kome se obligacioni odnos između poverioca i solidarnih dužnika ispunjenjem gasi. Ali, istovremeno nastupaju pravni odnosi unutar solidarnih dužnika. Solidarni dužnik koji je ispunio obavezu prema poveriocu ima pravo da zahteva od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega prema pravilima njihovog međusobnog odnosa. Uobičajeno je da se taj odnos još naziva *pravom regresa*, čija je pravna priroda u literaturi sporna.

U regresnom postupku na svakog dužnika dolazi jednak deo, ukoliko nije što drugo ugovoreno ili ne proizilazi iz pravnog odnosa učesnika u poslu. Kada je solidarna obaveza zaključena u isključivom interesu jednog solidarnog dužnika, u regresnom postupku, taj dužnik je dužan da naknadi ceo iznos obaveze sadužniku koji je ispunio obavezu prema poveriocu. S tim u vezi je i pitanje gubitka prava na regres.

Kao što se vidi, brojna pitanja se postavljaju, ne samo u odnosima poverioca i sadužnika pre ispunjenja, već isto tako i posle ispunjenja, što sve čini jedan širok prostor koji će biti teorijski i uporednopravno analiziran sa odgovarajućim gledištima Autora ove disertacije.

Najzad, posle izlaganja mnogih pitanja koja čine pomenute celine u smislu odgovarajućih poglavlja, završna celina obuhvata odgovarajuća zaključna razmatranja.

G l a v a   p r v a

POREKLO I RAZVOJ PRAVNOG UREĐENJA

SOLIDARNIH OBLIGACIJA

O d s e k   I

RIMSKO PRAVO

1. ZAŠTO RIMSKO PRAVO. – Pravila o solidarnosti dužnika u obligacionim odnosima ima svoje prvobitne izvore još u antičkom, a naročito u rimskom pravu, gde su postavljeni opšti temelji mnogim ustanovama privatnog prava. Posle viševjekovne evolucije, te ustanove sa odgovarajućim promenama, opstaju sve do savremene evropske pravne kulture izražene najčešće kroz pojedine kodifikacije građanskog prava.⁶

S obzirom da je rimsko pravo (*ius Romanum*) bitisalo više od 1300 godina⁷ opštepoznata je činjenica da je ono u ovom dugom vremenskom periodu, doživljavalo značajnu evoluciju. U toj evoluciji, važno mesto ima obligaciono pravo, u čijem okviru se nalazi i ustanova solidarnosti.

Pojam, izvori i pravna dejstva solidarnih obligacija bili su, ne samo predmet rimske legislative, nego i razlog proučavanja brojnih autora, koji su od rimskog do svremenog prava, sa mnoštvom argumenata i sa naučnim autoritetom, obrazlagali, dopunjavali i predlagali rešenja u materiji solidarnosti. Pri tome, polazeći od

---

⁶ M. Horvat, nav. delo, Pojam i današnja važnost rimskog prava, str. 1; Dragomir Stojčević, Rimsko privatno pravo, Savremena administracija, Beograd 1977, zadatak i značaj rimskog privatnog prava, str. 3; Reinhard Zimmerman, The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, Juta Co, Ltd, Capetown Wetton Johannesburg, 1990, str. 1–1241, naročito str. 128 i sl.; Antun Malenica, Rimsko pravo, Pravni fakultet u Novom Sadu, 1995, značaj rimskog prava, str. 12; Obrad Stanojević, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Beograd, 1997, značaj rimskog prava, str. 5 i 9, gde se, između ostalog kaže: Rimsko pravo pripada riznici antike, spada u najvažnija dostignuća starog veka, uz grčku filozofiju i umetnost. Ne samo po svojim unutrašnjim vrednostima, već i po uticaju na pravnu istoriju Evrope i sveta... rimsko pravo je uvod u savremeno građansko pravo. Ono nam omogućuje bolje shvatanje ustanova privatnog prava. Student koji dobro nauči rimsko pravo, lako će savladati obligaciono, stvarno i nasledno pravo; Viktor Korošec, Rimsko pravo, I. del, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 2002; Miroslav Milošević, Rimsko pravo, Nomos, Beograd 2005, značaj rimskog prava, str. 7; A. Romac, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Zagreb 2007, značenje i uloga rimskog prava, str. 2; Žika Bujklič, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Beograd 2007, treće izd. 2013; Nikola Mojović, Rimsko pravo, knjiga I, Istorija rimskog prava, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci 2008, značaj rimskog prava, str. 11.

⁷ Od legendarnog osnivanja Rima 754. ili 753. godine pre n.e. pa do kraja Justinijanove vladavine 565. godine n.e.; opširnije videti: A. Romac, nav. delo, str. 1.

rimskog prava, imajući u vidu prvobitna znanja i evoluciju solidarnosti od klasičnog rimskog prava sve do postklasičnog perioda. Jednom rečju, teško bi se moglo zamisliti da se danas jedna naučna rasprava posvećena solidarnim obligacijama, bavi samo postojećim stanjem stvari, bez njenog korena, evolucije i uporednopravnih rešenja nastalih na osnovu rimskog prava.

Razume se da se može postaviti i pitanje istorije solidarnosti izvan evropske porodice prava, pre svega, anglosaksonske tradicije, šerijatske ili tradicije prava dalekog istoka.⁸ Međutim, smatramo da to u ovom radu ne bi bilo prikladno, jer ovo nije istorijska studija o solidarnim obligacijama, već rasprava o mnogim pitanjima *de lege lata* i zaključcima o mogućim rešenjima *de lege ferenda* u našem pravu kao delu savremene evropske pravne kulture i tradicije.

Otuda, istorija solidarnih obligacija u rimskom pravu, čini se, da zaslužuje uvodnu pažnju kako bi se svestranije obrazložila mnoga pitanja koja su u ovoj disertaciji dobila mesta u smislu odgovarajućih celina.

2. PRAVNA I POSLOVNA SPOSOBNOST SUBJEKATA OBLIGACIJE

Za razumevanje nastanka solidarnosti u rimskom pravu, valja poći od statusne sposobnosti subjekata u rimskom pravu i razgraničiti je u odnosu na pravnu i poslovnu sposobnost u savremenom pravu.

Kao što je dobro poznato, prema savremenom pravu, svako ljudsko biće rođenjem stiče pravnu sposobnost, bez obzira na razlike po bilo kom osnovu.⁹

---

⁸ U literaturi se navodi da su solidarne obligacije najpre nastale u Mesopotamiji pod formom uzajamnog obezbeđenja (garancije, jemstva). Odatle su se proširile na Egipat i Grčku, a zatim na rimsko pravo. Opširnije, Demangeat Charles, *Des obligations solidaires en droit romain*, Paris 1858; Van Wette, *Les obligations en droit romain*, tome I, Paris 1883; Paul-Frédéric Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris 1929; Humbrecht Georges, *Manuel de droit romain*, tome II, *Les obligations*, Paris 1943; Monier Raymond, *Manuel de droit romain, Les obligations*, tome II, Paris 1954; Za rimsko pravo, videti: Gazzaniga Jean-Louis, *Introduction historique au droit des obligations*, Paris 1992; M. Mignot, nav. delo, str. 767.

⁹ Taj opšti stav savremenog prava, na jedan sintetički način izražen je i u brojnim međunarodnim dokumentima među kojima ovde naročito ističemo Univerzalnu deklaraciju o pravima čoveka usvojenu i proklamovanu Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija od 10. decembra 1948. godine (*Universal Declaration of Human Rights*). Ova Deklaracija već u prvim odredbama predviđa, da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svesću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva (član 1). Svakom pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu

Za razliku od savremenog prava, u antičkom rimskom pravu nije moglo svako lice da bude subjekt prava uopšte, što znači da nije moglo biti ni subjekt obligacionog odnosa, pa dosledno tome, nije moglo biti ni subjekt solidarne obligacije.

Da bi jedno lice u rimskom pravu moglo biti nosilac prava i obaveza, moralo je u statusnom smislu da ispuni određene uslove, a to, pre svega, znači da bude slobodan čovek, a ne rob (*status libertatis*), zatim da bude rimski građanin (*status civitatis*), i najzad, morao je imati određeni porodični položaj (*status familiae*). Sva tri uslova morala su biti kumulativno ispunjena. Promena bilo kod od navedenih statusa dovođila je do gubitka odnosno promene širine pravne sposobnosti. Taj akt nazivao se *capitis deminutio* i on je mogao biti trojak: *capitis deminutio maxima* koji nastupa gubitkom statusa *libertatis*, što je, samim tim, imalo za posledicu i gubitak ostala dva statusa, jer je takvo lice, izgubivši slobodu, postalo je rob. Međutim, gubitkom statusa *civitatis* rimski građanin je gubio samo civitet i porodičnu pripadnost, ali nije gubio slobodu. Ovaj način gubitka statusa nazivao se *capitis deminutio media*. Najzad, gubitak statusa *familiae* nazivao se *capitis deminutio minima* koji je nastajao ili emancipacijom ili prelaskom u drugu familiju čime se gubila imovina u korist druge familije. U postklasičnom rimskom pravu *capitis deminutio minima* izgubila je prvobitni značaj jer je dotadašnje agnatsko srodstvo bilo zamenjeno krvnim kognatskim srodstvom.¹⁰

Pravnu sposobnost rimskih građana regulisao je *ius civile*, a slobodnim rimskim građanima u početku su se smatrali samo stanovnici grada Rima koji su jedini bili *cives optimo iure*. Pored njih, posebni status je pratio latine, peregrine, a u poslednjem periodu i kolone. Svi su oni mogli biti nosioci pravne sposobnosti, ali su se uslovi i širina primena te sposobnosti menjali tokom vremena zavisno od različitih perioda razvoja rimske države i prava.

---

rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog i drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti (član 2). Svako ima pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti (čl. 3). Niko se ne sme držati u ropstvu ili potčinjenosti: ropstvo i trgovina robljem zabranjeni su u svim oblicima (član 4). Niko se ne sme podvrgnuti mučenju ili svirepom, nečovečnom ili ponižavajućem postupku ili kazni (čl. 5). Svako ima pravo da svuda bude priznat kao pravni subjekt (član 6).

¹⁰ M. Horvat, nav. delo, str. 55; M. Milošević, nav. delo, str. 120; Žika Bujuklić, Rimsko privatno pravo, Beograd 2013, str. 156–160.

Upravo zbog različitog stepenovanja pravne sposobnosti pomenutih kategorija fizičkih lica, uz konstantnu naklonost kazuističkom metodu prilikom uređenja pojedinih ustanova i kategorija, rimsko pravo nije stvorilo jednu opštu doktrinu o pravnoj sposobnosti, već je to učinjeno znatno kasnije pod uticajem pandektnog prava (*usus modernus Pandectarum*).¹¹

S druge strane, izvesne kategorije fizičkih lica nisu mogle uopšte biti subjekti obligacionih odnosa u rimskom pravu, a to su, pre svega, bili robovi. Međutim, ovde treba istaći istorijsku činjenicu da je njihov položaj tokom evolucije bivao sve povoljniji u smislu poboljšanja statusa, tako da je u postklasičnom pravu, i pored toga što nisu imali punu pravnu i poslovnu sposobnost u obligaciono pravnom smislu, ipak su je imali u određenoj meri. To se najbolje vidi u faktu ustrojstva *actiones adiecticiae qualitatis* koja je u određenoj meri širila svoje okvire i na lica *alieni iuris* i robove koji su bili vezani za imovinu gospodara (*familia urbana, familia rustica*). Naime, u tom periodu, robovi koji su bili vezani za imovinu gospodara mogli su zaključivati i određene obligacione odnose sa trećim licima, ali posledice neizvršenja ugovora pogađale su gospodara jer robovi nisu imali imovinu.¹²

---

¹¹ D. Stojčević, nav. delo, str. 63, gde se, između ostalog kaže: Rimski pravnici nisu izgradili teoriju pravne i poslovne sposobnosti. To je delo kasnije pandektističke teorije. Pitanja koja tu spadaju bila su u rimskom pravu rešena kazuistički i to različito u *ius civile*, *ius honorarium* i *ius gentium*. Nisu postojali ni termini koji bi označavali te pojmove. Za čoveka je upotrebljavan izraz *homo* ili *persona*, ali oba označavaju kao biće bez ikakvog prizvuka na njegov pravni položaj. Za ilustraciju karakterističan je Gajev tekst: *Summa divisio de iure personarum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt aut servi* (Gaius – Inst. 1.9.). Osnovna podela ljudi (*personarum*) je u tome što su svi ljudi (*homines*) ili slobodni ili robovi. Zbog toga oni nisu nikada upotrebili naziv *persona* za *universitates*, tj. za ono što mi danas nazivamo pravnim licima. Rimski pravnici nisu izgradili ni opšti pojam pravne i poslovne sposobnosti, niti su imali odgovarajuće termine za njih. Oni su upotrebljavali u nekim slučajevima izraz “*capacitas*”, ali on je ukazivao samo na sposobnost za sticanje nekih prava iz nasleđa. Da bi označili položaj pojedinca u pravu, Rimljani su upotrebljavali u nekim slučajevima izraze “*caput*” i “*status*”. Osnovno značenje reči “*caput*” je glava, ali ima i niz prenosnih značenja. U klasičnom pravu znači čoveka kao živo biće koje ima određeni položaj u društvu. On je ili “*caput liberum*” (slobodan čovek) ili “*caput servile*” (rob). Izraz “*status*” upotrebljavan je za oznaku položaja u društvu i porodici. Status čoveka je ili takav da je on slobodan čovek ili rob, ili *civis*, ili *latinus*, ili *peregrinus*, ili *sui iuris* ili *alieni iuris*. Ali se nijedan od ovih pojmova ne poklapa ni blizu sa današnjim našim pojmovima pravne i poslovne sposobnosti. U tom smislu se izjašnjavaju: M. Horvat, nav. delo, str. 41–60; A. Romac, nav. delo, str. 85–106; O. Stanojević, nav. delo, str. 116–132; M. Milošević, nav. delo, str. 105–131.

¹² Opširnije, Nevenka Bogojević-Glušćević, *Izvori za rimsko obligaciono pravo*, Podgorica 1997, str. 73, gde se, u prevodu, citira Gaius pod naslovom *Actiones adiecticiae qualitatis* (4,69–74) gde se, između ostalog, kaže: Budući da smo napred pomenuli tužbu kojom se vodi spor protiv sinova porodice i robova na osnovu njihovog pekulija, potrebno je da o toj tužbi, kao i o drugim

Slična je situacija i sa noxalnom odgovornošću (*actiones noxales*) gde je gospodar roba prema trećem licu odgovarao za deliktnu radnju koju je učinio njegov rob, što opet govori da je rob u izvesnom smislu posedovao začetke obeležja obligacionopravne prirode.¹³

Međutim, za naše pitanje statusne sposobnosti subjekata obligacije, pored gore izloženih začetaka te sposobnosti kada su u pitanju robovi, naročito treba naglasiti mogućnost oslobađanja iz ropstva (*manumissio*), ustanova koja je u rimskom pravu imala svoju evoluciju¹⁴ u smislu većeg broja načina oslobođenja iz ropstva, već i jednostavnijih načina, kao što su npr. pozivanje roba da može sesti za gospodarev sto (*manumissio per mensam*), ili crkveni oblik *manumissio* (*manumissio in ecclesia*) i najzad, u postklasičnom pravu, rob je, pod određenim uslovima, mogao postati slobodan *ipso iure*, dakle, i protiv volje gospodara.¹⁵

Sve to govori u prilog stanovištu da se tokom evolucije rimskog prava širio krug lica koja su posedovala pravnu i poslovnu sposobnost, što je povezano sa solidarnosti dužnika, o čemu će dalje biti reči.

3. PLURALITET SUBJEKATA U OBLIGACIJI U RIMSKOM PRAVU

Obligacija kao pravni odnos (*iuris vinculum*) između dve određene strane (*inter partes*) uvek podrazumeva najmanje dva subjekta, od kojih je jedan dužnik, a

---

koje se na istoj osnovi obično dozvoljavaju protiv oca ili gospodara, nešto pažljivije raspravimo. Tako, na prvom mestu, ako je pravni posao zaključen po naređenju oca ili gospodara, pretor je ustanovio solidarnu tužbu protiv oca ili gospodara, što je sasvim opravdano, jer onaj koji je na taj način zaključio ugovor više je vodio brigu o očevoj nameri nego o nameri sina ili roba. Iz tog razloga ustanovio je i druge dve tužbe: *actio exercitoria* i *actio institoria*... i dalje (D.14,1,5,1): Ako moj rob upravlja brodom, pa ja s njegovim kapetanom zaključim ugovor, nema smetnje da ja protiv kapetana koristim tužbu na koju imam pravo ili po civilnom ili po pretorskom pravu, jer ovaj edikt ne može smetati bilo kome da bi vodio spor sa kapetanom kad se po ovom ediktu tužba ne prenosi, nego dodaje. Opširnije, M. Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb 1977, str. 236 i sl.; D. Stojčević, nav. delo, str. 69 i sl.

¹³ D. 47,10,17,4, u prevodu Bogojević-Glušćević, nav. delo, str. 415, gde se, između ostalog kaže: Kad rob čini injuriju očigledno je da čini delikt. S pravom se, dakle, daje pravo na tužbu protiv gospodara roba zbog injurije (*actio noxalis*), kako po ostalim deliktima tako i po ovom. Gospodar po svojoj volji odlučuje da li želi da ga preda na bičevanje, da bi se tako zadovoljio onaj ko je pretrpeo injuriju. Neće biti neophodno da gospodar i izvrši bičevanje roba, već mu je data mogućnost da se pobrine da rob bude išiban, a ako ga ne bi dovoljno išibao, mora da preda roba (*noxae deditio*) ili da plati odštetu koliko je procenjena na sudu.

¹⁴ Opširnije, A. Romac, nav. delo, str. 91 i sl.

¹⁵ M. Horvat, nav. delo, str. 47 i sl., gde se između ostalom kaže: pored toga postoji u carsko doba niz slučajeva gde robovi postaju slobodni po zakonu i protiv gospodareve volje.

drugi poverilac. Život obligacija u velikom broju slučajeva upravo se odvija samo između ta dva lica, tako što se na dužničkoj i poverilačkoj strani pojavljuje samo po jedno lice. Takva obaveza je jednostavna jer se odvija samo između dva lica. Međutim, kada se na dužničkoj i/ili poverilačkoj strani nalaze više lica, onda je taj odnos složeniji jer se odvija u kontekstu pluraliteta subjekata.¹⁶ Ali, bez obzira na predloženu terminologiju koja ima neku izvornu tačnost, bitno je naglasiti, da su u pitanju obligacije sa više dužnika ili poverilaca što podrazumeva i moguću solidarnost.

U stvari, međusobni odnosi svih tih lica mogu biti pravno formulisani kao podeljene ili kao solidarne obligacije.

4. PODELJENE OBLIGACIJE (PARS VIRILIS)

U jednom obligacionom odnosu pluralitet subjekata može biti regulisan na različite načine, što zavisi od toga da li je obligacija deljiva ili nedeljiva. Ukoliko je predmet obligacije po svojoj prirodi deljiv, a strane nisu predvidele solidarnost, poverilac tada ima pravo da zahteva ispunjenje samo onog dela prestacije (*pars virilis*) koji duguje pojedini dužnik. Kada takav dužnik ispuni svoj deo obaveze, on prestaje biti dužnik, bez obzira što drugi dužnici nisu isplatili svoje delove. To dalje znači, da se i pojedini načini prestanka obligacije (npr. oproštaj duga) odnose samo na tog dužnika, a ne i na ostale dužnike. Zbog toga, može se reći da se ovde radi o više samostalnih obligacija, koje poseduju samo zajedničke izvore.¹⁷ Iz ovakvog odnosa, dakle, kada je u pitanju deljiv predmet, po stanovištu rimskog prava, važi pretpostavka da je u pitanju ispunjenje po delovima (*pars virilis*), ukoliko nije izričito ugovorena solidarnost putem tzv. korealne stipulacije.

To se jasno vidi iz jednog fragmenta Digesta, prema kome, ako bi u ispravi bilo formulisano: “ovom i ovom stipulisano je sto zlatnika” i nije dodato “tako da

---

¹⁶ U tom smislu, O. Stanojević, nav. delo, str. 260. Tako, A. Romac, nav. delo, str. 279, gde se navodi: “Kako je obveza pravni odnos između dviju stranaka, logično je da u tom odnosu mogu biti najmanje dva subjekta (dužnik i vjerovnik). Takva dualistička obveza je i najjednostavnija, gledajući kroz prizmu odnosa među subjektima. To međutim nikako ne znači da u obveznom odnosu, kako na dužničkoj tako i na vjerovničkoj strani, ne može biti više osoba – pluralistička obveza; to je čak i relativno čest slučaj”.

¹⁷ D. Stojčević, nav. delo, str. 206.

budu dva solidarna poverioca”, smatraće se da svaki pojedini poverilac potražuje odgovarajući deo. I obrnuto, ako se nađe ovakva priznanica o zaključenoj stipulaciji: “Pošto je Iulius Carpus (Julije Karpus) stipulisao da mu valjano budu dati ovi zlatnici, obavezali smo se na to što je tražio, ja, Antoninus Achilleus i Cornelius Dius (Antonije Ahileus i Kornelije Dius)”, dugovaće se samo određeni delovi, jer nije dodato da su se obavezali svaki pojedinačno na celu sumu (in solidum), kako bi na taj način nastala dva solidarna dužnika.¹⁸

5. SOLIDARNE OBLIGACIJE U RIMSKOM PRAVU OSNOVNA SVOJSTVA, VRSTE, IZVORI

Osnovna obeležja solidarnih obligacija u rimskom pravu izražena su i danas dobro poznatim rečima koja deluju kao matematički obrazac: svaki dužnik solidarne obaveze odgovara poveriocu za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje od bilo koga sadužnika sve dok ne bude potpuno ispunjena, ali kad jedan dužnik ispuni obavezu ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju (pasivna solidarnost). S druge strane, svaki solidarni poverilac ima pravo da zahteva od dužnika ispunjenje cele obaveze, ali kad jedan od njih bude namiren, obaveza prestaje i prema ostalim poveriocima (aktivna solidarnost).¹⁹

Razume se, da u pravnoj literaturi i uporednom zakonodavstvu ova formula može biti izražena i drugim redom upotrebljenih ili sličnih reči, ali time se ne dira u temelje solidarnih obligacija koji su postavljeni u dugoj evoluciji rimskog prava.

---

¹⁸ D.45.2.11.1–2 u prevodu: Jelena Danilović i Obrad Stanojević, *Tekstovi iz rimskog prava*, izd. Službeni list SCG, Beograd 2003, str. 203; takođe videti i prevod: N. Bogojević-Glušćević, nav delo, str. 81. U originalu ovaj tekst glasi: Cum tabulis esset dcomprehensum illum et illum centum aureos stipulatos neque adiectum ita ut duo rei stipulamdi essent, virilem partem singuli stipulati videntur. (2) Et e contrario cum ita cautum inventiretur: “tot aureos recte dari stipulatus est Iulius Carpus, spondimus ego Antonius Achilleus et Cornelius Dius” partes viriles debere, quia non fuerat adiectum singulos in solidum spondisse, ita ut duo rei promittendi fierent – D.45.2.11.1–2. O deljivim i nedeljivim obligacijama u rimskom pravu (res divisae, indivisa) videti takođe i Dragomir Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, izd. Savremena administracija, Beograd 1985, str. 206; Ante Romac, *Riječnik rimskog prava*, izd. Informator, Zagreb 1983, str. 293; M. Horvat, nav delo, str. 226.

¹⁹ Mihailo Konstantinović, *Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima*, Pravni fakultet u Beogradu, 1969, čl. 335 i 349 (*Skica za Zakonik o obligacijama*). Imenovanje ovih obligacija kao pasivne i aktivne solidarne obligacije, opšteusvojeno je u pravnoj literaturi različitih jezičkih područja.

Kao opšta mesta, od rimskog prava, sve do savremenog prava, mogu se navesti: solidarne obligacije pretpostavljaju pluralitet subjekata na dužničkoj i/ili poverilačkoj strani; isplatom jednog solidarnog dužnika cela obaveza se gasi (si unus solvat omnes liberentur); izvori solidarnosti nalaze se u volji stranaka ili zakonskoj dispoziciji; nedeljive obligacije su po pravilu solidarne;²⁰ pojedini načini prestanka obligacija deluju ipso iure ili ope excieptionis; dužnik koji je isplatio celu solidarnu obavezu mogao je u postklasičnom pravu da od poverioca zahteva da mu ovaj ustupi svoje tužbe protiv ostalih sadužnika (beneficium cedendarum actionum) čime je bio uspostavljen izvor prava na regres u savremenom pravu.

Izvor solidarnih obligacija u rimskom pravu nalazio se, pre svega, u volji stranaka (korealna stipulacija) ili iz nekih drugih pravno relevantnih činjenica, kao što je npr., delikt učinjen od strane više lica.

Voljna solidarnost kroz celu istoriju rimskog prava ugovarala se putem stipulacije koja je bila verbalni i strogo formalni kontrakt, ali čija forma se tokom evolucije menjala.²¹

U svakom slučaju za stipulaciju su bile karakteristične sakralne reči (*spondesne – spondeo*) čijim izgovorom su stvarane neposredno saglasno ustanovljene obaveze.

Pored stipulacije, voljom stranaka solidarna obligacija je mogla nastati i iz drugih punovažnih ugovora. To se može videti i u jednom fragmentu Digesta koji glasi: istu stvar dao sam istovremeno dvojici u *ostavu* i to poveravajući je *solidarno obojici*, ili sam tu stvar dao na isti način dvojici na poslugu: nastaju dva solidarna dužnika, jer ne samo iz verbalne stipulacije, već i iz drugih ugovora, kao što su kupoprodaja, zakup, ostava, posluga (mogu nastati dva solidarna dužnika), isto

---

²⁰ D. Stojčević, nav. delo, str. 207, gde se navodi: “Solidarnost se uvek pretpostavlja kad više lica duguju ili potražuju nedeljivu stvar”; M. Horvat, nav. delo, str. 227 koji konstatuje: „Ako se na vjerovničkoj ili dužničkoj strani nađe više osoba, a činidba je n e d j e l j i v a, dolazi po pravilu do solidarne obveze”; M. Milošević, nav. delo, str. 297, prema kome: “Ako predmet obligacije nije deljiv, obaveza sadužnika je solidarna”.

²¹ D. Stojčević, nav. delo, str. 243; M. Horvat, nav. delo, str. 252; A. Romac, Rimsko pravo, str. 281.

tako i odredbama testamenta, npr. kada testator postavi više sanaslednika i kaže: “Ticije i Mevije neka daju Semproniju deset”...²²

Solidarne obaveze nastale putem stipulacije (korealne stipulacije) nosile su sa sobom osnovno pravilo solidarnosti, prema kome, pošto se svaki dužnik ponaosob obavezao na određenu činidbu, poverilac je mogao zahtevati ispunjenje cele obaveze od bilo kog solidarnog dužnika, s tim da kada taj dužnik ispuni celu obavezu ostali dužnici su bili oslobođeni datog obećanja.²³

Dejstvo solidarnih obligacija ustanovljeno putem korealne stipulacije moglo se ostvariti u klasičnom pravu i putem *litiscontestatio* jer samim početkom spora cela obaveza teretila je tuženog, dok su ostali sadužnici bili oslobođeni solidarnog duga. U postklasičnom periodu bio je uveden jedan takav način da tuženi koji je isplatio ceo dug može zahtevati od poverioca da mu ovaj ustupi pravo na tužbu u pogledu ostalih sadužnika. To se postizalo putem tzv. *beneficium cedendarum actionum* čiji izvor potiče iz druge polovine trećeg veka n.e.²⁴

Međutim, u postklasičnom pravu prema Justinijanovoj noveli 99 iz 539. godine u velikoj meri je oslabljena solidarnost korealne obaveze, pošto je bilo propisano da poverilac ne može zahtevati ispunjenje cele obaveze od bilo kog solidarnog dužnika, nego samo od onoga koji duguje odgovarajući deo svoje obaveze (*pars virilis*) i to pravno sredstvo je nazvano *beneficium divisionis*. Istom

---

²² D.45.2.9, prevod J. Danilović, O. Stanojević, nav. delo, str. 202; N. Bogojević-Glušćević, nav. delo, str. 83.

²³ U tom smislu, M. Horvat, Rimsko pravo, izd. Školska knjiga, Zagreb 1977, str. 227, gde se ovo pravilo iznosi na jedan veoma ilustrativni način koji glasi: Zato bi kod takve stipulacije svaki poverilac stavio dužniku pitanje koje se tiče iste činidbe, npr. prvi poverilac “Titi, quinque aureas dare spondes?”, zatim drugi poverilac: “Titi, eosdem quinque aureos dare spondes?”, a dužnik bi nakon toga obojici zajednički odgovorio: “utique vestrum eosdem quinque aureos dare spondeo”. Kod pasivne korealne stipulacije bi vjerovnik svakom pojedinom dužniku stavio pitanje glede iste činidbe, npr. “Maevi, quinque aureos dare spondes? Sei, eosdem quinque aureos dare spondes?”, a nakon toga bi svaki dužnik odgovorio sa “spondeo”. Ako ne bi bilo takvog jedinstva akta, nego bi na svako pitanje odmah uslijedio saglasni odgovor, ne bi takvim stipulacijama nastala solidarna (korealna), nego razdijeljena obveza.

²⁴ Opširnije, A. Romac, nav. delo, str. 282, gde se između ostalog navodi: “Koliko se može utvrditi u izvorima, *beneficium cedendarum actionum* spomenut je prvi put u jednoj Valerijanovoj i Galijenovoj konstituciji iz 259. godine, ali se ona odnosi samo na zajednički ugovor o najmu. U drugoj konstituciji (Dioklecijanovoj i Maksimilijanovoj iz 287) mogućnost korišćenja ovog sredstva mnogo je šire postavljena jer se govori samo o solidarnom ispunjenju obveza, ne spominjući pravnu osnovu iz koje je obveza nastala”.

novelom predviđeno je da se prilikom deobe broja solidarnih dužnika imaju izdvojiti oni čije je boravište bilo nepoznato i oni koji su bili insolventni.²⁵

6. ELEKTIVNA I KUMULATIVNA SOLIDARNOST U RIMSKOM PRAVU

Kada na strani dužnika ima više lica koji duguju po principu *jedan za sve, svi za jednog* (unus pro omnibus et omnes pro uno) poverilac ima pravo da zahteva ceo iznos dugovane prestacije (in solidum) od svakog sadužnika po njegovom izboru ili od svih zajedno. To je slučaj pasivne solidarnosti za razliku od aktivne kod koje postoji više sapoverilaca tako da svako od njih može od dužnika da zahteva ceo iznos dugovane prestacije. Sve to za razliku, kao što je već naglašeno, od deljivih (podeljenih) obligacija gde se od svakog sadužnika može zahtevati ispunjenje samo onog dela dugovane prestacije (pars virilis) koji duguje pojedini dužnik. U svakom slučaju kod solidarnih obligacija, bez obzira da li je u pitanju aktivna ili pasivna solidarnost, smatra se da postoji samo jedan obligacioni odnos sa atributima solidarnosti u rečenom smislu.

Kod pasivne solidarne obligacije karakteristična je mogućnost izbora na strani poverioca da se opredeli za jednog od više sadužnika da mu ispuni dugovanu činidbu u celosti.

U rimskom pravu takva solidarnost se imenuje kao *elektivna solidarnost* (eligere – izabrati) u kom slučaju se obligacija gasi za sve strane u obligacionom odnosu i to u klasičnom pravu putem litiskontestacije odnosno u postklasičnom pravu samim aktom ispunjenja (solutio). Ovakva solidarnost postoji kod kontraktnih obaveza uglavnom nastalih putem korealne stipulacije.

Za razliku od elektivne solidarnosti, u rimskom pravu je postojala i *kumulativna solidarnost* kod koje je poverilac mogao da naplati ceo iznos dugovane prestacije od svakog sadužnika. To je uglavnom bio slučaj sa penalnim tužbama iz deliktne radnje (npr. kod krađe – furtum manifestum) gde je poverilac bio ovlašćen da zahteva od svakog delikventa ceo iznos štete, što je

---

²⁵ Opširnije, A. Romac, nav. delo, str. 282, gde se beneficium divisionis naziva “dobrobit podjele”.

podrazumevalo, ne samo ekvivalentnu naknadu već i kaznu za učinjeni delikt, npr. četverostruku vrednost ukradene stvari.

Ipak, u postklasičnom pravu postepeno iščezava kumulativna solidarna odgovornost koju zamenjuje elektivna solidarnost.²⁶

U svakom slučaju, već na primeru kontraktne i deliktne odgovornosti mogu se videti *početni izvori* teorijskog razlikovanja korealne (prave, savršene) solidarnosti i obligacije in solidum (neprave, nesavršene) koje će uslediti tokom daljeg razvoja teorije solidarnih obligacija sve do savremenih koncepcija o ovom pitanju o čemu će posebno biti reči u narednim poglavljima.

7. DEJSTVA U POGLEDU POJEDINIH NAČINA PRESTANKA OBLIGACIJA U RIMSKOM PRAVU

U klasičnom rimskom pravu, uticaj pojedinih načina prestanka obligacija na pasivnu solidarnost, rešavao se na različite načine zavisno od toga, da li obligacija prestaje *ipso iure* (po samom pravu), ili na osnovu *ope exceptionis* (po prigovoru).

Tako, ako je kod pasivne solidarnosti jedan od sadužnika preduzeo akte koji vode prestanku obligacije koji deluju ipso iure, onda to deluje prema svima: solidarni odnos prema poveriocu se gasi ipso facto, a nastaje odnos između sadužnika u smislu personalne subrogacije i regresnog odnosa.

Načini prestanka obligacija ipso iure bili su sledeći: *solutio*²⁷ (ispunjenje, isplata), *acceptilatio* (prestanak obaveze preduzet u istoj formi u kojoj je ona nastala)²⁸, *datio in solutum* (zamena ispunjenja), *novatio* (prenov), objektivna nemogućnost ispunjenja.

Naprotiv, razlozi prestanka solidarne obligacije *ope exceptionis* imaju relativno dejstvo i deluju samo prema onim subjektima na koje se ti prigovori odnose, a koji su relevantni sa gledišta sadržine i daljeg opstanka obligacije. Takvi prigovori su npr. *capitis deminutio* (gubitak jednog od statusa rimskog građanina), o čemu je već bilo reči kod izlaganja statusne sposobnosti, *confusio* (sjedinenje

---

²⁶ M. Horvat, nav. delo, str. 228; A. Romac, nav. delo, str. 280; D. Stojčević, nav. delo, str. 209, gde se kaže da izrazi elektivna i kumulativna solidarnost dolaze iz pandektnog prava.

²⁷ A. Romac, Riječnik rimskog prava, izd. Informator, Zagreb 1983, str. 320.

²⁸ A. Romac, nav. delo, str. 3.

poverioca i dužnika u jednoj ličnosti), *restitutio in integrum* (povraćaj u pređašnje stanje kao izvanredno pretorsko pravno sredstvo), *pactum de non petendo in personam* (oproštaj duga samo određenom solidarnom dužniku).²⁹

8. SOLIDARNOST I LITIS CONTESTATIO

Kod pasivne solidarnosti, u klasičnom pravu, sam akt litiskontestacije koja je označavala početak parnice između poverioca i solidarnih dužnika, proizvodilo je određene pravne posledice za sve učesnike parnice. Prema klasičnom pravu, to je značilo da tužba poverioca u odnosu na tuženog sadužnika, oslobađa obaveze sve ostale solidarne dužnike.³⁰

Međutim, u postklasičnom pravu, Justinijan je svojom konstitucijom iz prve polovine šestog veka n.e. (531. godine), kod solidarnih obaveza nastalih korealnom stipulacijom, ukinuo ovo dejstvo litiskontestacije, tako da je, posle ove konstitucije, poverilac imao pravo, da i posle utuženja jednog od sadužnika, tuži i ostale sadužnike sve do potpunog ispunjenja solidarne obligacije.³¹

9. SOLIDARNOST I BENEFICIUM CEDENDARUM ACTIONUM

Posle ispunjenja obligacije od strane jednog sadužnika, nastaje pitanje njegovog pravnog statusa u odnosu na ostale sadužnike koji nisu učestvovali u isplati solidarnog duga. Klasično rimsko pravo u tom pogledu nije imalo čvrstu regulu, posebno u slučaju da između solidarnih dužnika nije od ranije postojao neki interni pravni odnos (npr. *societas* ili *mandatum*).

Upravo zbog toga, u postklasičnom pravu uvedeno je pravilo *beneficium cedendarum actionum* (dobrobit, privilegija ustupanja tužbi) prema kome, dužnik koji je ispunio solidarnu obligaciju prema poveriocu, mogao je od ovoga zahtevati da mu ustupi svoje pravo na tužbe prema ostalim solidarnim sadužnicima. Na osnovu tako ustupljenih (cediranih) prava na tužbu, sadužnik koji je isplatio celu

---

²⁹ M. Horvat, nav. delo, str. 227.

³⁰ M. Horvat, nav. delo, str. 228, gde se između ostalog, kaže: “to je dolazilo otuda što se s obzirom na zajedničku svrhu svih tih tražbina i dugova svaka pojedina tužba smatrala akcijom de eadem re, te se, prema starom pravilu bis de eadem re ne sit actio, nije ni protiv drugog sadužnika mogla ponoviti”.

³¹ D. Stojčević, nav. delo, str. 234; A. Romac, nav. delo, str. 320.

solidarnu obligaciju, sticao je pravo da traži od ostalih sadužnika *srazmerni* deo solidarnog duga koji se utvrđivao prema njihovom unutrašnjem pravnom odnosu. Na ovaj način, postavljeni su izvorni temelji za savremena kodifikovana rešenja u pogledu regresnog zahteva isplatioca u kontekstu solidarnosti dužnika, tj. pravo ispunioca na naknadu.³²

10. SOLIDARNOST I BENEFICIUM DIVISIONIS

U postklasičnom pravu, uvedena je i privilegija za solidarne dužnike (*beneficium divisionis*) prema kojoj poverilac nije mogao da od svakog sadužnika traži isplatu celog duga, već samo onaj deo koji pripada tuženom sadužniku. To je učinjeno Justinijanovom novelom iz 529. godine, čime je olakšan položaj solidarnih sadužnika, ali, s druge strane, time je narušen osnovni princip solidarnosti dužnika koji glasi: *unus pro omnibus et omnes pro uno* (svi za jednog a jedan za sve). Doduše, prema istoj noveli, prilikom podele dugovane prestacije nisu uzimani u obzir sadužnici koji su insolventni ili su nepoznati ili nedostupni, što ipak ne otklanja osnovni princip solidarnosti dužnika, koji je ovom novelom znatno narušen, u odnosu na savremena rešenja u ovoj oblasti.³³

11. SOLIDARNE OBLIGACIJE U JUSTINIJANOVOJ KODIFIKACIJI

Posle viševekovne evolucije rimskog prava, Justinijanova kodifikacija iz prve polovine šestog veka n.e. (528, 533. godine) predstavlja ne samo sintezu

---

³² A. Romac, nav. delo, str. 282, kao što je već rečeno.

³³ D. Stojčević, nav. delo, str. 207, gde se između ostalog, kaže: U postklasičnom pravu bilo je ušlo u praksu da se na sve solidarne dužnike primenjuju propisi doneti za fidejusore, po kojima je poverilac bio obavezan da podeli svoje potraživanje na onoliko delova koliko ima solventnih sadužnika i da od svakog traži samo njegov deo duga (*beneficium divisionis*). Justinijan je ovu praksu izmenio utoliko što je propisao da dužnik ne može ni sprečiti ni prisiliti poverioca da izvrši ovu podelu. Na taj način bio je klasični princip solidarnih obligacija znatno okrnjen: poverilac je mogao, ako je želeo, tretirati solidarne dužnike kao dužnike iz podeljenog obligacionog odnosa. Videti takđe i A. Romac, nav. delo, str. 282, gde se između ostalog kaže: Justinijan je jednom svojom novelom zapravo ukinuo solidarnost korealne obveze, propisavši da vjerovnik ne može od svakog solidarnog dužnika tražiti naplatu duga u cjelini, nego samo dio koji otpada na njega (*pars virilis*). To je nazvano *beneficium divisionis* (dobrobit podele). Pri tome je iz broja solidarnih dužnika trebalo izdvojiti one čije je boravište bilo nepoznato i one koji su bili insolventni, dakle ne uzimati ih u obzir pri podjeli dugovnih iznosa.

ondašnjeg razvoja građanskog prava, već i izvor ideja i rešenja za kasnije kodifikacije, pre svega na evropskom pravnom prostoru ali i na šitim područjima različitih društvenih sredina i civilizacija. To se naročito ogleda u faktu recepcije rimskog prava, počev od škole glosatora i postglosatora, pa preko brojnih škola sve do savremenih kodifikacija građanskog prava.

Razume se, da u sistematici građanskopravnih ustanova i kategorija, i solidarne obligacije zauzimaju odgovarajuće mesto sa mnogim već izgrađenim pojmovima i konkretnim pravilima, tako da se u glavnim segmentima uočava jedan istorijski kontinuitet sa izvesnim odstupanjima zavisno od različitog prostora i vremena u kome se te kodifikacije javljaju.

Stoga, na ovom mestu zadržaćemo se samo na onim izvorima Justinijanove kodifikacije koji ukazuju na kontinuitet mnogih pravila kojima se reguliše materija solidarnih obligacija, kao i na izvesne razlike u savremenim kodifikacijama komparativnog prava.

Justinijanovu kodifikaciju čine pet zbornika: *Novus Codex Iustinianus*, *Codex Repetitae Praelectionis*, *Digesta* (na grčkom *Pandekte*), *Institutiones* i *Novellae*.³⁴ Među pomenutim zbornicima, *Digesta* su najznačajnija kodifikacija građanskog prava, podeljena na 50 knjiga koja se dele na naslove – tituluse, odlomke i paragrafe i kao takva ostala u istoriji pravne nauke kao nezaobilazno delo u oblasti građanskog prava. Pored *Digesta*, za solidarne obligacije važni su i drugi delovi Justinijanove kodifikacije. U tom smislu, ovde navodimo nekoliko fragmenata iz Justinijanove kodifikacije koji se odnose na solidarne obligacije.

Tako, u Justinijanovim Institucijama (*codex Iustinianus*, C.8.39.(40).1.(2) pr.) predviđeno je: kada su se dva solidarna dužnika obavezala na istu sumu novca,

---

³⁴ Opširnije, Karl Salkovski, *Institucije s istorijom rimskog privatnog prava – za akademsku upotrebu*, prevod Andra Đorđević i Milan Milovanović, Beograd 1894, str. 50–58; M. Horvat, nav delo, str. 33–36; D. Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, izd. Savremena administracija, Beograd 1985, str. 56–59; O. Stanojević, nav delo, str. 90–95, gde se između ostalog kaže da su *Digesta* enciklopedijsko delo, “knjiga koja sadrži sve”. V. Korošec, nav delo, str. 29–35; Justinijanova *Digesta*, prva knjiga, drugo izdanje, *Uporedno latinski i srpski tekst*, preveo Antun Malenica, izd. Službeni glasnik, Beograd 2003; M. Milošević, nav delo, str. 75–81; A. Romac, nav delo, str. 66–73; Nikola Mojović, nav delo, str. 404–427, gde se, između ostalog kaže da su *Digesta* najveća *memorija čovečanstva* o klasičnoj pravnoj misli koja se sačuvala nakon prestanka Rima do našeg doba. *Digesta* predstavljaju jednu od najvećih vrednosti antičke kulture uopšte; Ž. Bujuklić, nav delo, str. 95–102.

poveriocu se ne može zabraniti da tuži onoga koga on želi. I zato, ako dokažeš da si isplatio ono što je bilo utuživo in solidum, upravnik provincije neće oklevati da ti pomogne protiv onoga sa kime si zajedno primio novac na zajam.³⁵

I nadalje, u istoj kodifikaciji (Codex Iustinianus, 3.16. pr. 1) stoji sledeći tekst: Postoji mogućnost da dvojica ili više njih budu poverioci ili dužnici. Poverioci onda, kada nakon što su ga svi upitali, dužnik odgovori: “obećavam”. Tako, npr., kada dužnik dvojici poverilaca koji su ga odvojeno upitali, odgovori: “obećavam da ću vam obojici (nešto) dati”, jer ako on najpre Ticiju obeća, a zatim obeća drugome koji mu je postavio pitanje, nastaće dve različite obaveze, pa se ne može smatrati da tu postoje dva poverioca. Dvojica ili više dužnika postaju na ovaj način: “Da li obećavaš Mevije, da ćeš dati pet zlatnika? – da li obećavaš da ćeš dati tih istih pet zlatnika, Seju?, pa oni svaki za sebe, odvojeno, izjave: “obećavam”. Iz ove vrste obligacija duguje se predmet obligacije u celini svakom poveriocu iz stipulacije i svaki pojedini dužnik iz stipulacije odgovara za ceo dug; ali u oba slučaja radi se samo o jednoj stvari i bilo da jedan od poverilaca primi dug, bilo da jedan od dužnika izvrši isplatu, obligacija se gasi za sve i svi se dužnici oslobađaju.³⁶

U Digestama (D.45.2.9.pr.) solidarnost dužnika, između ostalog, predviđena je i na sledeći način: Istu stvar dao sam istovremeno dvojici u ostavu i to poveravajući je solidarno obojici, ili sam tu stvar dao na isti način dvojici na posluhu: nastaju dva solidarna dužnika, jer ne samo iz verbalne stipulacije, već i iz drugih ugovora, kao što su kupoprodaja, locatio conductio, ostava, posluga (mogu nastati dva solidarna dužnika) isto tako i odredbama testamenta, npr. kada testator postavi više sanaslednika i kaže: “Ticije i Mevije neka daju Semproniju, deset”...³⁷

---

³⁵ J. Danilović i O. Stanojević, nav delo, str. 203. Pored ovog citata u prevodu pomenutih autora karakteristična su još dva mesta koja glase: D.45.2.11.1–2: Ako bi u ispravi bilo formulisano: ovom i ovom stipulisano je sto zlatnika i nije dodato tako da budu dva solidarna poverioca, smatraće se da svaki pojedini poverilac potražuje odgovarajući deo. I obrnuto, ako se nađe ovakva priznanica o zaključenoj stipulaciji: pošto je Julije Karpus stipulisao da mu valjano budu dati ovi zlatnici, obavezali smo se na to što je tražio, ja, Antonije Ahileus i Kornelije Dius, dugovaće se samo određeni delovi, jer nije dodato da su se obavezali svaki pojedinačno na celu sumu (in solidum), kako bi na taj način nastala dva solidarna dužnika.

³⁶ N. Bogojević-Glušćević, nav delo, str. 83.

³⁷ U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, str. 202.

Ako dva solidarna dužnika nisu ortaci, jednome od njih ne koristi to što drugome poverilac duguje novac (D.45.2.10).³⁸

Svakome ide na štetu njegova docnja, što važi i za dva solidarna dužnika (D.50.17.173.2).³⁹

Kada dvojica duguju isti novac, ako se za jednog obaveza ugasila zbog pretrpljene capitis deminutio, drugi se ne oslobađa (D.45.2.19).⁴⁰

Razlika između solidarnosti i podeljene obligacije (D.45.2.11.1–2) su formulisali na sledeći način: Ako bi u ispravi bilo formulisano: “ovom i ovom stipulisano je sto zlatnika” i nije dodato “tako da budu dva solidarna poverioca”, smatraće se da svaki pojedini poverilac potražuje odgovarajući deo. I obrnuto, ako se nađe ovakva priznanica o zaključenoj stipulaciji: “pošto je Julije Karpus stipulisao da mu valjano budu dati ovi zlatnici, obavezali smo se na to što je tražio, ja, Antonije Ahileus i Kornelije Dius”, dugovaće se samo određeni delovi, jer nije dodato da su se obavezali svaki pojedinačno na celu sumu (in solidum), kako bi na taj način nastala dva solidarna dužnika.⁴¹

Kada je u pitanju izbor dužnika, u Justinijanovim Institucijama (C.8.40 (41) 28.2) bilo je predviđeno: Isto tako propisujemo za slučajeve u kojima postoje dva solidarna dužnika da izbor jednog da bude tužen ne može da naškodi poveriocu u pogledu drugog dužnika, već poveriocu ostaju neokrnjene i sve tužbe *in personam* i sve tužbe iz hipoteke, sve dok preko svih (solidarnih dužnika) ne naplati svoje potraživanje.⁴²

Kao što se vidi iz ovih fragmenata Justinijanove kodifikacije, rimsko pravo je, kroz celu svoju evoluciju i završnoj Justinijanovoj kodifikaciji, regulisao mnoga pitanja koja proizilaze iz pluraliteta subjekata u obligaciji u smislu solidarne odgovornosti.

---

³⁸ U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, str. 202.

³⁹ U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, str. 202.

⁴⁰ U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, str. 202.

⁴¹ U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, str. 203.

⁴² U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, i nav. delo, str. 203.

O d s e k II

SREDNJOVEKOVNA EVOLUCIJA

RECEPCIJA RIMSKOG PRAVA

1. GLOSATORI I POSTGLOSATORI. – Pod recepcijom rimskog prava podrazumeva se oživljavanje rimskog prava uglavnom postklasičnog Justinijanovog zakonodavstva izraženog naročito u kodeksima Digesta (Pandectae) i Institutiones, i to u zapadnom delu Imperije, posebno u Italijanskoj školi u vidu značajnog delovanja glosatora (11–13. vek) i postglosatora (13–16. vek).⁴³

U univerzalnom i doslednom preuzimanju izvora rimskog prava (glosatori), a kasnije i u komentarisanju i dopunjavanju kodifikovanih izvora (postglosatori), nalaze se i odredbe o pluralitetu subjekata u obligacionom odnosu, posebno odredbe o solidarnosti dužnika (pasivna solidarnost), što čini razvojni put prema rešenjima usvojenim od strane modernih kodifikacija građanskog prava, počev od 19. veka, pa sve do savremenih kodifikacija građanskog prava.

Škola glosatora je nastojala da vrati autoritet i primenu rimskog prava.⁴⁴ U tom smislu, glosatori su, služeći se egzegetskim metodom, proučavali tekstove rimskog prava i formalnim putem istraživali određena mesta sa naporom da se ta mesta protumače u smislu otklanjanja jezičke nejasnosti i eventualne protivrečnosti. Sa tom ambicijom glosatori su svoje beleške – glose (po čemu su i nazvani glosatori) pisali između redova Justinijanove kodifikacije (*glossa interlinearis*) ili na marginama teksta (*glossa marginalis*).⁴⁵

---

⁴³ U radovima glosatora i postglosatora u periodu srednjovekovne evolucije, nastale nakon viševjekovnog trajanja prvobitnog feudalizma, rimsko pravo doživljava u promenjenim društvenim uslovima neku vrstu obnove i teorijske renesanse. Opširnije, Marijan Horvat, Rimsko pravo, izd. Školska knjiga, Zagreb 1967, str. 33–40; D. Stojčević, nav delo, str. 49–61; M. Milošević, nav delo, str. 82–92; A. Romac, nav delo, str. 74–85; N. Mojović, nav delo, str. 431–476.

⁴⁴ Krajem 11. veka, u severnoj Italiji (Longobardijska država), rimsko pravo je postepeno potiskivalo uspostavljeno feudalno pravo, što je, između ostalog, i značajna zasluga glosatora okupljenih u okviru Bolonjske škole. U tom smislu, evo jedne relevantne ocene: “Krajem jedanaestog veka na pravnoj školi u Bolonji počinje ponovni življi interes za rimsko pravo i vraćanja na njegove orginalne izvore – Justinijanovu kodifikaciju. Iako je to samo teorijski interes profesora, izazvan uglavnom naučnom radoznalošću, a još uvek ne potrebama prakse, on predstavlja vrlo značajnu prekretnicu u pravnoj istoriji Evrope i daljoj sudbini rimskog prava, tj. do njegove ponovne primene u celoj Zapadnoj Evropi, koja je trajala u Nemačkoj sve do kraja 19. veka.” D. Stojčević, Rimsko privatno pravo, Savremena administracija, Beograd 1977, str. 53.

⁴⁵ Najveći broj glosa svojih prethodnika (62.577 glosa) sakupio je i objavio poslednji glosator Bolonjske škole Accursius pod imenom Glossa ordinaria ili magistralis, D. Stojčević, nav.

Izučavanje rimskog prava posle glosatora, nastavljeno je od strane postglosatora koje je trajalo od 13–16. veka. Za razliku od glosatora koji su se uglavnom držali egzegetskog metoda i pisanja sumarnih i sažetih glosa bez komentara, postglosatori su upravo komentarisali te glose, po čemu su i dobili ime – postglosatori ili komentatori. Međutim, oni se u svom radu nisu ograničavali samo na komentarisanje glosa njihovih prethodnika, već su povezivali ustanove rimskog prava sa tada važećim pozitivnim pravom i upoređivali pojedina rešenja sa kanonskim pravom, statutima pojedinih gradova, kao i sa elementima germanskog prava. Sve je to stvaralo uslove za recepciju rimskog prava u obliku tzv. Opšteg prava (pandektnog prava) i kasnije kodifikaciju građanskog prava evropskih zemalja. U tom smislu, u literaturi se navode brojne zasluge postglosatora, ali i uopštene teorijske ocene škole postglosatora.⁴⁶

2. PRAVNE ŠKOLE. – Posle škole glosatora i postglosatora, koje su, i pored njihove istorijske uloge, u literaturi bile kritikovane kao egzegetske i dogmatske, u 16. veku, pod uticajem humanizma i renesanse, javlja se francuska istorijska škola poznata pod imenom “elegantne jurisprudencije”.⁴⁷

U okviru ove škole (Dionysius Gothofredus 1527–1591) prvi put je izdata Justinijanova kodifikacija pod nazivom *Corpus iuris civilis*, što je bilo od velikog značaja za dalje izučavanje rimskog prava i njegovo prilagođavanje tadašnjim društvenim odnosima. Smernice ove škole širile su se i izvan Francuske, posebno u Holandiji, a delimično i u Nemačkoj koja je u to vreme nastojala da rimsko pravo u

---

delo, str. 53 i sl.; M. Horvat, nav. delo, str. 37 i sl.; N. Mojović, nav. delo, str. 461 i sl.; M. Milošević, nav. delo, str. 83 i sl.; A. Romac, nav. delo, str. 76 i sl., gde se između ostalog, navode imena najpoznatijih predstavnika Škole glosatora, i daje ocena njihovog rada sa konstatacijom da su glosatori kao “oštroumni pravnici i odlični filozofi utrli put kasnijoj recepciji rimskog prava”.

⁴⁶ Opširnije, N. Mojović, nav. delo, str. 471; D. Stojčević, nav. delo, str. 54 i sl, gde se između ostalog kaže: „postglosatori, kao i glosatori, se nisu oslobodili skolastike. Njihov rad je dogmatski i pragmatičan, ali su ipak njihove zasluge i na polju metodologije vrlo velike. Oni su uneli izvesnu širinu u proučavanje prava, izvlačeći, pomoću apstrakcija, osnovne principe i pravila u pojedinim oblastima prava. Mnoge definicije, pravna pravila i izreke izvučene iz rimskog prava, koje se i danas sreću u pravnoj literaturi, dugujemo ovome periodu pravne istorije”.

⁴⁷ Sledstveno opštim idejama tadašnjeg pokreta humanizma, smatralo se da on podrazumeva i obnovu grčke i rimske antičke filozofije, kao i izvornih ustanova rimskog prava, bez ikakvih naknadnih glosa ili postglosa. U nastojanju da svoje poglede izrazi u što jasnijoj izvornoj i homogenoj formi, ova škola je i dobila svoje ime. Prema njoj, Justinijanova Digesta su “haljine od zlata” koje treba primeniti bez glosa, što se sve odražava na nedostatke italijanske škole glosatora i postglosatora (*mos docendi italicus*) a u korist francuske istorijske škole “elegantne jurisprudencije” (*mos docendi gallicus*). Videti O. Stanojević, nav. delo, str. 104.

odgovarajućoj meri prilagodi tada aktuelnim društvenim prilikama, stvarajući *usus modernus Pandectarum*.⁴⁸

U 17. i 18. veku evropska pravna misao, pored ostalih učenja bila je obuhvaćena idejom prirodnog prava koja je imala svoje izvore još u antičkoj Grčkoj⁴⁹ i Stoičkoj školi antičkog Rima. Nastavljajući ideju prirodnog prava, prilagođenu pokretu racionalizma u 17. veku, holandski pravnik Hugo Grocijus je oživeo antičku ideju o prirodnom pravu, oslobođenu svih do tada ispoljenih značenja, kako u antici, tako i srednjem veku, dajući joj racionalističko značenje. Po toj teoriji, za razliku od pozitivnog prava koje je uslovljeno istorijskim činionicima i odnosom snaga, prirodno pravo je rezultat razuma i same prirode. Zbog toga ono je večno i savršeno samo po sebi i kao takvo predstavlja uzor pozitivnom pravu.⁵⁰

Sa gledišta teme ovog rada o solidarnim obligacijama, potrebno je podvući značaj škole prirodnog prava u pogledu modernog pojma kodifikacije građanskog prava, koji je neposredno došao do izražaja u francuskom Građanskom zakoniku iz 1804. godine, austrijskom Građanskom zakoniku iz 1811, kao i u mnogim drugim evropskim kodifikacijama građanskog prava.

Suprotno učenju škole prirodnog prava, početkom 19. veka u Nemačkoj se javlja *istorijska pravna škola* čiji je predstavnik Savinji (Fridrich Karl von Savigny). Prema učenju ove škole, ne postoji jedno univerzalno i večno prirodno pravo, već je pravo proizvod istorijskih okolnosti, izraz “nacionalnog duha” kojima se izražava specifičnost odgovarajućih činilaca jednog pravnog poretka, uzimajući

---

⁴⁸ Uzimajući u obzir sva zaslužena svojstva ove škole, evo jedne uopštene ocene: “Zasluga *elegantne jurisprudencije* je u vraćanju orginarnim izvorima. Ovi pravници su uočili istorijsku dimenziju rimskog prava, oni zapažaju interpolacije, pokušavaju da rekonstruišu rimske izvore. Pronalazak štampe je omogućio umnožavanje Digesta i drugih delova Justinijanovih korpusa u velikom broju primeraka, tako da će one uz bibliju, postati najraširenije knjige, naročito na univerzitetima,” O. Stanojević, nav. delo, str. 105. Opširnije videti i: N. Mojović, nav. delo, str. 476–482; D. Stojčević, nav. delo, str. 56 i sl.; A. Romac, nav. delo, str. 79 i sl.; M. Horvat, nav. delo, str. 39; M. Milošević, nav. delo, str. 87; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 110.

⁴⁹ Opširnije, Mihailo Đurić, *Ideja prirodnog prava kod grčkih sofista*, izd. Udruženje pravnika Jugoslavije, Beograd 1958.

⁵⁰ Pristalice škole prirodnog prava su brojne. Opširnije, videti: N. Mojović, nav. delo, str. 483–495, gde se, pod naslovom *Škola prirodnog prava*, navode mnogi protagonisti ove škole kroz istoriju evropske kulture prava.

u obzir njegovu prošlost i potrebe njegove aktuelnosti.⁵¹ Ipak, kada je reč o primeni ideja nemačke istorijske škole na kodifikaciju građanskog prava, onda se može, i pored “nacionalnog duha” zapaziti prisustvo građanskopravnih ustanova rimskog prava.⁵²

Pored pomenutih pravnih škola⁵³ koje su sve u većoj ili manjoj meri poklanjali znatnu pažnju izvorima rimskog prava, govori u prilog konstatacije, da su osnovni pojmovi solidarnih obligacija izgrađeni u dugoj evoluciji rimskog prava, premostili sve kasnije recepcije i pravne škole, tako da su na osnovu teorijskih i praktičnih potreba pravila solidarnih obligacija našla mesta u tzv. modernim kodifikacijama građanskog prava. Ovo, pre svega, u krugu evropske familije prava u kojoj naš pravni sistem zauzima odgovarajuće mesto.

O d s e k III

KODIFIKACIJE NASTALE U PERIODU 19–21. VEKA

1. UVODNA NAPOMENA. – Razumevanje rešenja koja, u pogledu solidarnih obligacija, usvajaju evropske kodifikacije 19-21. veka, zahteva komparativnu analizu nekoliko osnovnih pitanja iz ove oblasti. To su pitanja: pojam solidarnosti dužnika, njeni izvori, pretpostavka solidarnosti, dejstva solidarnosti dužnika, naknada isplatioca u vidu regresa u odnosu na ostale sadužnike. Komparativni metod ukazaće na sličnosti i razlike u načinu normativnog uređenja solidarnih

---

⁵¹ Nastala u doba stvaranja velikih nacija na evropskom kontinentu, ova škola, u svojoj suštini zasnovana je na poletu romantizma, dakle, suprotno racionalizmu, što je karakteristično za školu prirodnog prava i to od vremena Huga Grocijusa (17. i 18. veka), kada je racionalna koncepcija prirodnog prava u mnogo čemu regenerisala antičko i srednjovekovno učenje o prirodnom pravu.

⁵² D. Stojčević, nav. delo, str. 60, gde se između ostalog kaže: „zasluga je istorijske pravne škole i u tome što je pokrenula rešavanje mnogih problema rekonstrukcije rimske pravne istorije. Neke od tih problema je uspela da reši i da otkloni mnoge zablude, ali opšte uzevši, ona nije mogla da dovoljno iskoristi bogati činjenični materijal koji je prikupila, jer bez istorijsko-materijalističkog shvatanja istorije, nije uspela da dovoljno poveže istoriju prava sa ekonomskom i društvenom istorijom i na taj način objasni razvitak rimskog prava i utvrdi odgovarajuće zakonitosti”. Videti: M. Horvat, nav. delo, str. 39 i sl.; naročito N. Mojović, nav. delo, str. 496–504; M. Milošević, nav. delo, str. 90 i sl.; A. Romac, nav. delo, str. 81; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 114 i sl.; O. Stanojević, nav. delo, str. 109 i sl.; Obren Stanković i Vladimir Vodinelić, Uvod u građansko pravo, Beograd 1995, str. 276; Dragoljub Stojanović, Uvod u građansko pravo, Beograd 2000, str. 21 i sl.

⁵³ Videti, D. Stojanović, nav. delo, str. 22, gde se govori i o školi pojmovne i interesne jurisprudencije.

obligacija, što treba da omogući odgovarajuću teorijsku argumentaciju prilikom izlaganja zbirnih pitanja koja su sistematizovana u pojedinim poglavljima ove disertacije.

2. FRANCUSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1804). – Ako se pođe *hronološkim* redom nastanka evropskih kodifikacija u označenom periodu, onda se na prvom mestu nalazi francuski Građanski zakonik (Code civil) iz 1804. godine. U vreme rada na ovoj disertaciji, nakon više od dva veka od donošenja Zakonika, izvršene su značajne reforme njegovih pravila iz oblasti ugovornog prava, Uredbom (*Ordonnance*) br. 2016–131 od 10. februara 2016. U ovom delu Zakonika izvršene su izmene i dopune u više od 350 članova, sa motivom usaglašavanja Zakonika sa savremenim potrebama u oblasti bligacionih odnosa. Reforma nije izvršena u parlamentarnoj proceduri, već pomenutom Uredbom sa zakonskom sangom koja je stupila na snagu 1. oktobra 2016.⁵⁴ Predmet reforme bila su i pravila o solidarnosti, te će u radu biti analizirana, kako važeća rešenja u ovoj oblasti, tako i ona koja su prethodila reformi.

Ovaj Zakonik (nakon izmena) sadrži opšte odredbe o obligacijama sa više subjekata (čl. 1309–1320), s tim što je najveći deo posvećen pravilima solidarnosti na strani dužnika (čl. 1313–1319), dok je solidarnost među poveriocima regulisana samo sa dve odredbe (čl. 1311–1312). Posebno pravilo Zakonik posvećuje nedeljivim obligacijama (čl. 1320).

---

⁵⁴ O pomenutim reformama detaljno, La réforme du Droit des Contrats Commentaire article par article Ordonnance du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations, sous la direction de Thibault Douville avec Christophe Alleaume, Anne-Sophie Choné-Grimaldi, Aude-Solveig Epstein, Thiorry Le Bras, Laurence Mauger-Vielpeau, Gilles Raoul-Cormeil, Odile Salvat, Mathieu Thiberge, Gualino éditeur, Lextenso editions, 2016, du droit des contrats; La réforme du droit des obligations en France, 5e Journées Franco-Allemandes, sous la direction de Reiner Schulze, Guillaume Wicker, Gerald Mäsch, Denis Mazeaud, Société de législation compare, Paris, 2015; Olivier Deshayes, Thomas Genicon, Yves-Marie Laithier, Réforme du droit des contrats. Du régime général et de la preuve des obligations, Commentaire article par article, LexisNexis SA, Paris, 2016; Barthélemy Mercadal, Réforme du droits des contrats, Ordonnance du 10 février 2016, Editions Francis Lefebvre, 2016 (B. Mercadol, Réforme); Nicolas Dissaux, Christophe Jamin, Réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations (Ordonnance n. 2016-131 du 10 février 2016, Dalloz, 2016; Ph. Simler, Commentaire de la réforme du droit des contrats et des obligations, LexisNexis SA, Paris, 2016 (N. Dissaux, Réforme).

Prema rešenju usvojenom nakon reforme ovog Zakonika u oblasti ugovornog prava, solidarnost između dužnika obavezuje svakog od njih na ceo iznos duga. Isplata učinjena od strane jednog od njih oslobađa sve prema poveriocu. Poverilac može da zahteva isplatu od solidarnog dužnika po svom izboru. Zahtevi podignuti protiv jednog od solidarnih dužnika ne sprečavaju poverioca da traži realizaciju od drugih (čl. 1313).⁵⁵ Zakonik izričito predviđa da je solidarnost zakonska ili ugovorna i da se ne pretpostavlja (čl. 1310).⁵⁶ Pitanje kamate u oblasti solidarnosti dužnika uređeno je pravilom prema kome zahtev za kamatu protiv jednog od solidarnih dužnika čini da kamata teče i u pogledu svih (čl. 1314).⁵⁷

Kad je reč o prigovorima sadužnika, solidarni dužnik može da istakne poveriocu prigovore koji mogu zajedno da istaknu svi sadužnici, kao što su ništavost ugovora i raskid ugovora, kao i one koji su lični. On ne može da istakne one prigovore drugih sadužnika koji su njegovi lični odnosno koji su ograničeni rokom. Ipak, kada se lični prigovor jednog sadužnika proširuje na druge, naročito u slučaju kompenzacije ili oprostaja duga, svaki sadužnik može odbiti da ispuni ceo dug (čl. 1315).⁵⁸

---

⁵⁵ Reč je o pravilu kojim se određuje osnovno dejstvo solidarnosti. Pre reformi, u Zakoniku je ovo pravilo bilo sadržano u čl. 1200, prema kome solidarnost na strani dužnika postoji kad su na istu stvar dužnici obvezani tako, da svako od njih može biti prinuđen za ceo dug i da isplata od strane samo jednoga oslobađa ostale prema poveriocu. Komentar važećeg rešenja uz komparaciju sa prethodnim rešenjem, videti T. Douville, nav. delo, str. 295 i dalje; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 180 i dalje; B. Mercadal, nav. delo, str. 260; O. Deshayes, nav. delo, str. 616–617. U domaćoj literaturi o ovom pravilu pre reformi francuskog Građanskog zakonika, videti, Č. Marković, Opšti deo tražbenog prava, odgovarajući tekstovi francuskog, nemačkog i švajcarskog građanskog zakonika, Beograd 1925, str. 26.

⁵⁶ Pre reformi, Zakonik je u čl. 1202. sadržao slično pravilo u oblasti solidarnosti dužnika. Prema ovom rešenju, solidarnost se ne pretpostavlja, potrebno je da bude izričito ugovorena. To pravilo ne važi samo u slučajevima, u kojima solidarnost postoji po *samom pravu*, na osnovu neke zakonske odredbe. Komentar važećeg rešenja uz komparaciju sa prethodnim rešenjem, videti T. Douville, nav. delo, str. 291–292; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 611–612; B. Mercadal, nav. delo, str. 258; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 178.

⁵⁷ Pre reformi, ovo pravilo bilo je predviđeno u čl. 1207. Zakonika.

⁵⁸ Uporediti sa odgovarajućim rešenjem pre reformi koje je bilo predviđeno u čl. 1208. Zakonika. Prema ovom rešenju, solidarni sadužnik od koga poverilac traži naplatu može istaći sve prigovore koji proizilaze iz prirode obligacije i sve one koji su mu lični, kao i one koji su zajednički svima sadužnicima. Ne može isticati prigovore koji su samo lični nekima od sadužnika. Komentar važećeg rešenja uz komparaciju sa prethodnim rešenjem, videti T. Douville, nav. delo, str. 297–300; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 619–621; B. Mercadal, nav. delo, str. 261–262; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 181.

Zakonik uređuje odnose između poverioca i solidarnih dužnika u slučaju isplate od strane jednog sadužnika (čl. 1316),⁵⁹ kao i odnose između samih solidarnih dužnika u pogledu učešća u dugu. Prema ovom pravilu, solidarni dužnici, između sebe, učestvuju u dugu svaki za svoj deo. Dužnik koji je isplatio svoj deo raspolaže zahtevom prema ostalim sadužnicima, srazmerno njihovim delovima. Ako je jedan od sadužnika insolventan, njegov deo, prema učešću, preuzimaju ostali sadužnici (čl. 1317).⁶⁰ S druge strane, ako dug proističe iz posla koji se tiče samo jednog od solidarnih dužnika, pa taj dužnik isplati dug, on nema pravo zahteva prema ostalim sadužnicima, a ako su dug isplatili ostali sadužnici oni imaju pravo zahteva prema dužniku iz čijeg je posla dug proistekao (čl. 1318).⁶¹ Najzad, Zakon izričito predviđa solidarnu odgovornost sadužnika za neispunjenje obaveze (čl. 1319).⁶²

S obzirom da su reformom francuskog Građanskog zakonika, u oblasti solidarnih obligacija, izvršene brojne izmene, kako je na ovom mestu ukazano, njihov konkretan sadržaj biće u daljim izlaganjima detaljnije prikazana u okviru pojedinih dejstava solidarne odgovornosti, kao na primer kod delivih i nedeljivih obligacija (čl. 1320), kompenzacije (čl. 1315 i čl. 1347-6, st. 2), otupsta duga (čl. 1315 i čl. 1350), sjedinjenja-konfuzije (čl. 1349-1), nemogućnosti ispunjenja (čl. 1351) i drugih odgovarajućih pravila koja se odnose na pravna dejstva solidarne odgovornosti.

U svakom slučaju, već na prvi pogled, sledi konstatacija: broj uopštenih odredbi o solidarnim obligacijama nakon reforme, znatno je manji u odnosu na

---

⁵⁹ Uporediti sa odgovarajućim rešenjem pre reformi koje je bilo predviđeno u čl. 1210. Zakonika. Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville, nav. delo, str. 300–301; N. Dissaux, Ch. Jamin, ibidem; B. Mercadal, nav. delo, str. 262–263; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 622–623.

⁶⁰ Videti čl. 1317. u celini. Inače, ovom odredbom objedinjeni su čl. 1213, 1214 i 1215, koji su važili pre reformi Zakonika. Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville nav. delo, str. 301–302; B. Mercadal, nav. delo, str. 263; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 182; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 624.

⁶¹ Videti čl. 1318. u celini. Uporediti sa odgovarajućim rešenjem pre reformi koje je bilo sadržano u čl. 1216. Zakonika. Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville, nav. delo, str. 302–303; B. Mercadal, nav. delo, str. 264; N. Dissaux, Ch. Jamin, ibidem; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 625.

⁶² Izričita odredba o solidarnoj odgovornosti sadužnika za neispunjenje obaveze uvedena je tek reformama Zakonika. Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville nav. delo, str. 303; B. Mercadal, nav. delo, ibidem; N. Dissaux, Ch. Jamin, ibidem; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 626–627.

izvorni tekst Zakonika čija je tradicija duža od dva veka. Dok je izvorni tekst Zakonika pomenutoj materiji posvećivao ukupno 29 odredbi (čl. 1197–1225, koji su obuhvatali 3 odredbe o solidarnosti između poverilaca, 17 odredbi o solidarnosti na strani dužnika i 9 odredaba o deljivim i nedeljivim obligacijama), dotle reformisani tekst (čl. 1309–1320) sadrži ukupno 12 odredbi koje se odnose na dužničku i poverilačku solidarnost, kao i na obligacije sa nedeljivom činidbom. Značajna skraćanja su učinjena upravo u odredbama kojima se regulišu deljive i nedeljive obligacije. Naime, reformisani tekst o ovom pitanju ima samo jednu odredbu (čl. 1320), dok je izvorni tekst ovom pitanju posvećivao poseban odeljak koji je sadržavao 9 odredbi (čl. 1217–1225), gde su bili formulisani pojam ovih obligacija i njihova pravna dejstva. O deljivim i nedeljivim obligacijama, kao i o njihovom dejstvu i značaju za solidarnu odgovornost biće u ovom radu posebno reči, kako sa stanovišta uporednog zakonodavstva, tako i sa stanovišta različitih teorijskih shvatanja (Glava druga, odsek II).

Kad je reč o pomenutoj reformi francuskog Građanskog zakonika u materiji solidarnih obligacija, potrebno je posebno ukazati na znatno skraćenje reformisanog zakonskog teksta u odnosu na izvornu verziju Zakonika. Ne ulazeći u opštu ocenu reforme, već samo u onom delu koji se odnosi na solidarne obligacije, čini se da se u tom pogledu može učiniti sumarna konstatacija. Naime, u savremenim uslovima visoko razvijene tehnologije i istovremeno enormnog broja svakodnevnih šteta na bazi krivice ili bez krivice u oblasti odgovornosti za opasne stvari i opasne delatnosti, solidarna odgovornost zaslužuje veće polje primene, a to znači i šire zakoniko regulisanje.

3. AUSTRIJSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1811). – Vremenski drugu kodifikaciju na početku 19. veka predstavlja austrijski Opšti Građanski zakonik iz 1811. godine. Ovaj Zakonik sadrži opšte odredbe o solidarnim obligacijama (odredbe 891–896), kao i posebne odredbe koje se odnose na naknadu deliktne štete, jemstvo, ortakluk, starateljstvo i nasledstvo. Opšti pojam solidarnosti dužnika, ovaj Zakonik određuje opširnije u odnosu na francuski Građanski zakonik. To se vidi iz sledeće definicije: ako više lica obećaju jednu istu celinu nerazdeljivo tako da se jedan za sve i svi za jednog, izrečno obvezuju, onda svako pojedino lice odgovara za celinu. U tom

slučaju zavisi od poverioca, hoće li da traži od svih ili nekih sadužnika celu stvar, ili delove koje on odredi, ili hoće to od jednog jedinog da traži. On zadržava ovo pravo izbora, baš i posle podignute tužbe, ako od nje odustane, i ako ga koji dužnik samo u nekom delu izmiri, on onda može ostatak od ostalih tražiti (§ 891).

Pri tome, sadužnik, nerazdeljivo je obvezan koji je ceo dug iz svoje imovine platio, ovlašćen je zahtevati naknadu od ostalih sadužnika, čak i kada mu se pravo i ne ustupi, i to: ako između njih nikakav drugi naročiti odnos ne postoji, onda od svih u podjednakim delovima. Ako je koji od njih bio nesposoban obvezati se, ili ako koji nema otkuda da svoju obavezu ispuni onda, njegov deo moraju takođe svi saobveznici primiti na sebe. Oslobođenje, koje je jedan saobveznik dobio, ne može drugima biti od štete pri traženju naknade (§ 896).

Kao što se vidi, ovaj Zakonik je detaljno regulisao pojam solidarnosti dužnika, kao i pravo regresa koji ima isplatilac u odnosu na ostale sadužnike, ali nije potpuno regulisao i druga pitanja koja se odnose na izvore, dejstva, prigovore i pretpostavku solidarnosti. Ipak, i pored toga može se reći da je ovaj Zakonik prihvatio tradiciju rimskog prava, što je od naročitog značaja za rešenja u oblasti solidarnih obligacija za srpsko zakonodavstvo polovinom 19. veka s obzirom da je ovaj Zakonik bitno uticao na Srpski građanski zakonik iz 1844. godine.

4. GRAĐANSKI ZAKONIK ZA KNJAŽEVSTVO SRBSKO (1844) – Ovaj Zakonik koji je u Srbiji bio na snazi punih sto godine (1844–1946) predviđao je solidarnost dužnika rečima: ako li su se dva ili više njih na celu stvar obavezali, onda je dužan jedan za sve i svi za jednoga celu stvar dati (§ 545). Zakonik je posebno predvideo solidarnost dužnika u materiji naknade štete. Naime, prema Zakoniku: ako nije krivice jednog nego više njih, onda su dužni svi zajednički jedan za sve i svi za jednoga štetu naknaditi. A oni među sobom nek se ravnaju, i po meri krivide ispravljaju, koliko na koga da spadne (§ 804).

Kao što se vidi, ovaj Zakonik je pitanje solidarnosti dužnika formulisao na jedan kratak i jezgrovit način reprodukujući staru maksimu: *Unus pro omnibus et omnes pro uno*.

5. OPŠTI IMOVINSKI ZAKONIK ZA KNJAŽEVINU CRNU GORU (1888) – U drugoj polovini 19. veka, tačnije 1888. godine, donesen je Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru koji se odlikuje originalnošću i lepotom jezika. Pravila solidarnih obligacija ovaj Zakonik je regulisao pod naslovom “O samoukupnosti” čime je u terminološkom smislu jedinstven u literaturi i normativnom uređenju.

Tako, prema Zakoniku: samoukupni su dužnici onda kad svaki odgovara lično ne samo za svoj dio, nego za vaskolik dug, kao da je svaki pojedinac sve i dužan, i kad pošto jedan od njih dug namiri svi su ostali slobodni. O takim se dužnicima obično veli: da jedan odgovara za sve, a svi za jednoga (čl. 937).

O pravu izbora ličnosti sadužnika Zakonik predviđa: kad je u kakvu dugu više dužnika koji su se samoukupno obvezali, dužitelju je na volju birati od koga će tražiti namir duga; on može birati: hoće li iskati dug od jednoga, ili od drugoga, ili od svih ujedno; pa i pošto je jednoga izabrao i od njega dio duga primio, njegovo se pravo biranja za naplatu ostatka ni najmanje ne krnji (čl. 556).

Što se tiče izvora solidarnosti dužnika, Zakonik predviđa da su dužnici samoukupni samo onda kad je to u samome ugovoru uglavljeno bilo, ili tako zakon naročito naređuje.

U ugovorima se samoukupnost nikad ne pretpostavlja, nego treba da je naročito uglavljena; inače pojedini dužnik ne odgovara ako je dug razdjeljiv, nego samo za dio koji nanj pada. Baš i kad su dužnici nasprama dužitelju samoukupni, oni nijesu samoukupni među se za ono što je jedan za drugoga platio, ako to nije izrično ugovoreno. Tek kad bi se našlo da se neki od njih nije mogao zakonito obvezati, ili da je tako ubog da ne bi nikako mogao podmiriti svoj dio platcu, tad će tu nedostiz nadomjestiti ostali sadužnici, svaki prema svome dijelu (čl. 938).

Inače, Zakonik reguliše i druga pitanja iz ove oblasti koja se u različitim nijansama ponavljaju u ovim kodifikacijama, a koja u suštini nalaze svoj izvor u rimskom pravu. Kao što je dobro poznato, ovaj Zakonik je svoju originalnost zasnovao, ne samo na ustaljenim običajima i osećanju pravičnosti, već i na tradicionalnim izvorima evropske pravne kulture.

6. NEMAČKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1896) – U kontekstu evropskih kodifikacija građanskog prava, kraj 19. veka obeležen je donošenjem Nemačkog građanskog zakonika (Bürgerliches Gesetzbuch) iz 1896. g. (stupio na snagu 1. januara 1900).⁶³

U ovom zakoniku, opšte odredbe o solidarnim obligacijama formulisane su pod naslovom “množina dužnika i poverilaca” (§§ 420–432) gde se, između ostalog, određuje i pojam solidarnosti dužnika. Taj pojam formulisan je na sledeći način: ako više njih jednu činidbu duguju na taj način, da je svaki obavezan da izvrši celu činidbu, a poverilac ima pravo da samo jedanput traži činidbu (solidarni dužnici), poverilac može po svojoj volji od svakog dužnika tražiti celu ili jedan deo činidbe. Do izvršenja cele činidbe ostaju obavezni svi dužnici (§ 421).

Zakonik je regulisao i pitanje dejstva solidarnosti dužnika. Tako, ispunjenje od strane jednog solidarnog dužnika dejstvuje i za ostale dužnike. Isto važi i za činidbu umesto ispunjenja (*datio in solutum*), deponovanju i kompenzaciji. Tražbinu koja pripada jednom solidarnom dužniku, ne mogu kompenzovati ostali dužnici. Otpust između poverioca i jednog solidarnog dužnika dejstvuje i za ostale dužnike, ako su ugovornici hteli da ugase ceo dugovinski odnos. Docnja poverioca prema jednom solidarnom dužniku, dejstvuje i za ostale solidarne dužnike.

U međusobnom odnosu, solidarni dužnici obavezni su na jednake delove, ukoliko nije što drugo određeno. Ako se od jednog solidarnog dužnika ne može dobiti naknada koja na njega spada, manjak imaju da snose ostali za izravnaje obavezni dužnici. Ukoliko koji od solidarnih dužnika namiri poverioca i ukoliko od ostalih dužnika može zahtevati izravnaje, tražbina poverioca protiv ostalih dužnika prelazi na njega. Prelaz se ne može ostvariti na štetu poverioca. Najzad, kada je reč o pretpostavci solidarnosti dužnika, Zakonik je predvideo pravilo: ako se više njih ugovorom obavežu na deljivu činidbu, u sumnji odgovaraju kao solidarni dužnici.

---

⁶³ O osnovnim svojstvima ovog Zakonika, videti: Justus Vilhelm Hedeman, Uvod u nemački Građanski zakonik, Biblioteka uporednog prava, sv. 4, nemački Građanski zakonik, Beograd 1940, str. 5–90; Roland Frajsler, Od Građanskog zakonika do nemačkog Opšteg prava, u istom izdanju, str. 91–117.

7. ŠVAJCARSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1907) – Početkom 20. veka donesen je švajcarski Građanski zakonik (1907, stupio na snagu 1. januara 1912).⁶⁴ Za razliku od drugih evropskih kodifikacija, švajcarski Građanski zakonik nije obuhvatio i obligacione odnose, već su ti odnosi regulisani posebnom kodifikacijom – švajcarskim Zakonikom o obligacijama (Code fédéral des obligations) iz 1911. godine.⁶⁵

S obzirom da su solidarne obligacije regulisane upravo ovim Zakonikom (čl. 143–150) to će se ovde izložiti njegova osnovna rešenja. Tako, pojam i izvore solidarnog duga, ovaj Zakonik određuje sledećim rečima: solidarnost između više dužnika postoji kad oni izjave da se obavezuju tako da svaki od njih odgovara poveriocu za ceo dug. U nedostatku takve izjave, solidarnost postoji samo u slučajevima predviđenim zakonom. Poverilac može, po svom izboru, da zahteva od svih solidarnih dužnika ili od jednog od njih potpuno ili delimično izvršenje obligacije. Dužnici ostaju svi u obavezi sve dok se dug potpuno ne izmiri. Kada je reč o prigovorima koje dužnik može istaći prema poveriocu, Zakonik predviđa da solidarni dužnik može istaći prema poveriocu samo one prigovore koji proizilaze ili iz ličnih odnosa sa njim, ili iz osnova odnosno sadržine solidarne obligacije. On odgovara ostalim solidarnim dužnicima ako ne istakne prigovore koji su im svima zajednički. Jedan od solidarnih dužnika ne može svojom ličnom činidbom otežavati položaj ostalih, osim ako nije nešto drugo ugovoreno. Solidarni dužnik koji isplatom ili kompenzacijom izmiri dug u potpunosti ili delimično, oslobađa ostale dužnike do visine iznosa dela duga koji je izmiren.

Odnose između solidarnih dužnika Zakonik reguliše na sledeći način: svaki od solidarnih dužnika je obavezan da uzme na sebe jednak deo onoga što je isplaćeno poveriocu, osim ako što drugo ne proizilazi iz njihovih obaveza. Onaj od solidarnih dužnika koji isplati više nego što iznosi njegov deo ima, za višak, pravo na regres prema ostalima. Ono što se ne može dobiti regresom od jednoga od njih, raspodeljuje se na jednake delove između svih ostalih solidarnih dužnika. Solidarni

---

⁶⁴ U tom smislu, D. Stojanović, Uvod u građansko pravo, Beograd 2000, str. 43–46.

⁶⁵ Videti, Mihailo Konstantinović, Predgovor Švajcarskom zakoniku o obligacijama, u izd. Instituta za uporedno pravo, Beograd 1962, str. 1–8.

dužnik koji ima pravo na regres prema ostalima, stupa na mesto poverioca do visine iznosa onoga što mu je isplatio (personalna subrogacija). Ako poverilac poboljša položaj jednog od solidarnih dužnika na štetu ostalih, on lično snosi posledice takve svoje radnje.

Kao što se vidi, i ova kodifikacija kao i prethodno izložene, u osnovi se zasniva na tradicionalno izgrađenim pravilima kojima se regulišu mnoga pitanja iz domena solidarnosti dužnika.

8. ITALIJANSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1942) – Italijanski Građanski zakonik (Codice Civile iz 1942. g.) solidarnim obligacijama posvećuje znatnu pažnju (čl. 1292–1320), uređujući uglavnom tradicionalna pitanja iz ove oblasti, ali i sa izvesnim proširenjem, tako da ovaj tekst u velikoj meri predstavlja zaokruženu celinu solidarnih obligacija. Pored opšteg pojma solidarnosti i različitih modaliteta pojedinačnih odnosa, ovaj Zakonik, za razliku od drugih zakonika uporednog prava, predviđa oborivu pretpostavku solidarnosti među sadužnicima, ukoliko iz zakona ili pravnog osnova ne proističe drugačije. Tu su i mnoga druga pitanja iz ove oblasti, kao što su: deljivost među naslednicima; izbor poverioca za plaćanje; lična izuzeća; unutrašnji odnos između solidarnih dužnika kao i druga pitanja iz ove oblasti.

Što se tiče samog pojma solidarnosti ovaj Zakonik usvaja tradicionalno shvatanje ali sa izvesnim specifičnostima. Tako, prema Zakoniku, obligacija je solidarna kada je više dužnika obavezno na istu činidbu, na taj način, da svaki može biti prinuđen na ispunjenje celine, a ispunjenje od strane jednog oslobađa ostale; ili, kada između više poverilaca svaki ima pravo da zahteva ispunjenje solidarne obaveze, a postignuto ispunjenje od strane jednog od njih oslobađa dužnika prema svim ostalim poveriocima. Solidarnost se ne isključuje činjenicom što su pojedini dužnici obavezani svaki na različit način ili se zajednički dužnik obavezao na različit način prema pojedinim poveriocima.

Prema Zakonu sadužnici se solidarno obavezuju ako iz zakona ili pravnog osnova ne proističe drugačije. Kao što se vidi, Zakonik predviđa solidarnost

dužnika koja nastaje iz zakona ili pravnog osnova što znači da ne poznaje pravilo o pretpostavci nesolidarnosti kako to čine mnogi zakonici.

Dužnik može da po izboru plati jednom ili drugom od solidarnih poverilaca kada nije preduhitren od strane jednog od njih zahtevom sudu. Što se tiče prigovora Zakonik predviđa da jedan od solidarnih dužnika ne može prema poveriocu istaći prigovor ličnih izuzeća ostalih dužnika.

U unutrašnjim odnosima, solidarna obaveza se deli između pojedinih dužnika ili između pojedinih poverilaca, osim ako nije ugovorena u isključivom interesu jednog od njih. Pretpostavlja se da je udeo svakog od njih jednak, ukoliko ne proističe drugačije.

Zakon na tradicionalni način reguliše pitanje uticaja pojedinih načina prestanka obligacije na postojanje i trajanje solidarnosti dužnika. To su odredbe o prenovu, oproštaju duga, kompenzaciji, sjedinjenju, poravnanju (čl. 1300–1304). Zatim tu su i odredbe o zastarelosti, stavljanje u docnju, priznanju duga, kao i odricanje od solidarnosti (čl. 1308–1313). Nadalje, ovaj Zakonik sadrži i odredbe o deljivim i nedeljivim obligacijama (1314–1320), što se odražava i na materiju solidarne odgovornosti.

9. PORTUGALSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1967) – Ovaj Zakonik posvećuje solidarnim obligacijama odredbe čl. 512–533 i to opštim odredbama ovih obligacija (čl. 512–517), solidarnosti dužnika (čl. 518–528), solidarnosti poverilaca (čl. 528–533), deljivim i nedeljivim obligacijama (čl. 534–538). Kada je u pitanju solidarnost dužnika, Zakon posebno reguliše i pitanje prava poverioca u odnosu na solidarne sadužnike, kao i pitanje nemogućnosti, ispunjenja, zastarelosti kao i uticaja različitih načina prestanka obligacije na solidarnost dužnika, prigovore sadužnika, kao i pravo na regres isplatioca solidarne obaveze u odnosu na solidarnog sadužnika.

10. ZAKON O OBLIGACIONIM ODNOSIMA SFRJ (1978)⁶⁶ – Zakon o obligacionim odnosima posvetio je posebnu pažnju obavezama sa više dužnika ili

---

⁶⁶ Posle Ustavnih promena koje su u međuvremenu usledile, ovaj Zakon je i danas na pravnoj snazi u Srbiji. Ovaj Zakon je u najvećem delu reprodukcija Skice za zakonik o obligacijama

poverilaca, kako kod deljivih obaveza, tako i još više kod solidarnih obaveza, a posebno kod solidarnosti dužnika.⁶⁷

Pojam solidarnosti dužnika Zakon je odredio sledećim rečima: Svaki dužnik solidarne obaveze odgovara poveriocu za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje od koga hoće sve dok ne bude potpuno ispunjena, ali kad jedan dužnik ispuni obavezu, ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju. Od više solidarnih dužnika, svaki može dugovati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima.

Posle definisanja pojma solidarnosti dužnika, Zakon je detaljno regulisao dejstva solidarnosti i u tom smislu formulisao mnoštvo pravila o uticaju pojedinih načina prestanka obligacije na solidarnost dužnika, odnosno specifičnosti kod tih načina prestanka kada su u pitanju solidarne obligacije. To su odredbe kojima se regulišu odnosi solidarnih dužnika u slučaju: kompenzacije, otpuštanje duga, prenova ili novacije, poravnanja, sjedinjenja, docnije poverioca, docnije jednog dužnika i priznanje duga, zastoj i prekid zastarevanja i odricanje od zastarelosti, pravo ispunioca na naknadu i podela na jednake delove. Prema Zakonu, za nedeljive obaveze u kojima ima više dužnika shodno se primenjuju propisi o solidarnim obavezama.⁶⁸

Odredbe ovoga Zakona koje se odnose na solidarne obligacije, preuzete su i reprodukovane i od strane bivših republika SFRJ i to: Obligacijski zakonik Slovenije iz 2001.g. (čl. 395–416); Zakon o obveznim odnosima Hrvatske iz 2005.g. (čl. 43–64); Zakon za obligacionite odnosi Makedonije iz 2001. g. (čl. 400–423); Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore iz 2008. g. (čl. 421–444);

---

i ugovorima čiji je autor Mihailo Konstantinović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Videti: M. Konstantinović, (Skica za Zakonik o obligacijama). Opširnije, Slobodan Perović, Skica za jedan portret, Predgovor knjizi Obligacije i ugovori, Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima, Mihailo Konstantinović, izd. Službeni list SRJ, Klasici jugoslovenskog prava, Beograd 1996, str. 7–32, ponovljeno, isti izdavač pod istim naslovom, Beograd 2006. Ova kodifikacija, posle skoro 40 godina primene, ocenjena je u našoj i inostranoj javnosti kao značajno delo evropske pravne tradicije u oblasti kodifikacija obligacionih odnosa. Ona je u najvećoj meri našla mesta i u Prednacrtnu Građanskog zakonika Republike Srbije (2015) čija izrada je u toku.

⁶⁷ Zakon o obligacionim odnosima čl. 412–435.

⁶⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 435.

Zakon o obligacionim odnosima Bosne i Hercegovine, preuzet Zakon obligacionim odnosima iz 1978. g. (čl. 412–435).

11. HOLANDSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1992) – Ovaj Zakonik reguliše pluralitet dužnika i solidarnost između dužnika (knj. 6, sekcija 6.1.2, čl. 6:6 – 6:14) na taj način što prvo određuje pojam solidarnosti, a zatim reguliše i druga pitanja iz ove materije.

Tako, prema Zakoniku, kada su više dužnika obavezni na jednu prestaciju, svaki od njih je obavezan na jedan jednaki deo, osim ako zakon određuje što drukčije, običaj ili pravni posao kojim se obavezuju nejednako ili solidarno.

Kada je prestacija nedeljiva ili to proizilazi iz zakona, običaja ili pravnog posla kojim se dužnici jednog istog duga obavezuju za sve, oni su solidarni. To može da proizađe iz jednog ugovora između dužnika i poverioca. Kada se više dužnika obavežu solidarno, poverilac ima pravo da od svakog od njih zahteva ispunjenje u celini. Ispunjenjem jednog od solidarnih dužnika, ostali su oslobođeni u odnosu na poverioca. Čak i kada se dug ugasi zamenom ispunjenja (*datio in solutum*) ili kompenzacijom, a tako je i u slučaju kada sud na zahtev jednog od dužnika primeni pravila o poverilačkoj docnji. Svaki dužnik može da prihvati u ime drugih dužnika ponudu o odricanju poverioca bez naknade u meri u kojoj je to odricanje jednako primenljivo na sve. Rok isplate ugovoren između poverioca i jednog od dužnika, proizvodi dejstva u odnosu na sadužnike u meri koja je određena namerom poverioca.

Solidarni dužnici su obavezni, svaki za svoj deo, u njihovom uzajamnom (recipročnom) odnosu na doprinese shodno sledećim pravilima: kada je dug izmiren na teret jednog od solidarnih dužnika za više od pripadajućeg dela, obaveza se deli na sve sadužnike u svakom slučaju do maksimalnog dela duga koji na njega pada. U principu, solidarni dužnici doprinose svaki u proporcionalnom delu, osim kada je to drukčije. Sadužnik koji je na ovaj način isplatio dug može da podigne protiv sadužnika tužbu i da ističe prigovore koje je mogao da ističe i poveriocu. On ipak ne može da podigne protiv sadužnika one prigovore koji proizilaze između njega i poverioca pošto je nastala zajednička obligacija i ispunjena sa ili prema

dužniku isplatiocu. Dužnik koji je pozvan da plati može se koristiti zastarelošću poverioca. Kada je dug isplaćen na teret jednog od solidarnih dužnika za više od pripadajućeg dela, isplatilac se koristi personalnom subrogacijom. Poverilac koji je primio nenovčanu prestaciju subrogacijom se transformiše u novčanu obligaciju iste vrednosti.

12. RUMUNSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (2009)⁶⁹ – Ovaj Zakon predstavlja savremenu kodifikaciju građanskog prava (čl. 1–2664), zasnovana na klasičnim izvorima evropske pravne kulture, posvetio je solidarnim obligacijama mnoštvo odredbi (čl. 1434–1460), posebno onim kojima se regulišu brojna pitanja solidarnosti dužnika (čl. 1443–1460).

Zakonik u ovom delu sadrži opšte odredbe o solidarnosti dužnika (čl. 1443–1446), a zatim reguliše dejstva solidarnosti u odnosu između poverioca i solidarnih dužnika (čl. 1447–1455), i najzad dejstva solidarnosti u odnosima između dužnika (čl. 1456–1460).

Zakonik određuje pojam solidarnosti dužnika formulacijom koja glasi: obligacija je solidarna između dužnika kada su svi obavezni na istu prestaciju, i to na način da svaki od njih može biti posebno obavezan na ispunjenje cele obligacije i kada izvršenje samo jednog od sadužnika oslobađa druge prema poveriocu.

Kao što se vidi, uz manje terminološke razlike, ova deficija suštinski odgovara definiciji solidarnih obligacija na dužničkoj strani, kako u opštoj teoriji, tako i u uporednom zakonodavstvu.

Zatim dolazi poznata odredba prema kojoj su solidarne obligacije među dužnicima obavezni i kada su zaključeni pod različitim modalitetima. I dalje, prema Zakoniku, solidarnost između dužnika se ne pretpostavlja. Ona postoji samo kada je izričito ugovorena među strankama ili kada je predviđena zakonom. Solidarnost se pretpostavlja među dužnicima jedne ugovorne obaveze koja postoji u privrednim ugovorima, ako zakon ne određuje što drugo.

---

⁶⁹ Code Civil Roumain, Traduction commentée, Traduction par Daniela Borcan et Manuela Ciuruc, Juriscope, Dalloz, Paris 2013.

Posle ovih opštih odredbi dolaze odredbe o glavnim (bitnim) dejstvima solidarnosti dužnika prema poveriocu. Tako, poverilac može da zahteva ispunjenje u celini od svakog solidarnog dužnika, osim ako je ona suprotna koristi podele. U tom smislu, zahtev za ispunjenje učinjen prema jednom solidarnom dužniku, ne sprečava poverioca da zahteva ispunjenje i od drugih sadužnika. Dužnik ipak može da se pozove na kauzu (osnov) drugih sadužnika, odnosno njeno odsustvo.

Solidarni dužnik može da istakne poveriocu sva sredstva odbrane koja su mu lična, ali takođe i ona koja su zajednička za sve sadužnike. Ali, on ne može da upotrebi sredstva odbrane koja su čisto lična drugog sadužnika.

Solidarni dužnik koji učini sa poverioce jedno obezbeđenje ili pravo koje ima snagu subrogacije, oslobođen je dela duga do vrednosti učinjenog obezbeđenja ili prava na koga se odnosi. Zastoj i prekid zastarelosti u odnosu na jednog solidarnog dužnika proizvodi dejstva i u odnosu na druge sadužnike. Prekid zastarelosti u odnosu na sukcesora solidarnog dužnika ne proizvodi dejstva u odnosu na druge sadužnike, čak i kada se odnose na hipotekarnu tražbinu.

Kompenzacija učinjena između jednog solidarnog dužnika proizvodi dejstvo samo u onom delu koji pada na tog dužnika.. U tom slučaju drugi sadužnici nisu solidarni za deo koji je zamenjen izvršenom kompenzacijom. Oproštaj duga učinjen jednom od solidarnih dužnika ne oslobađa druge sadužnike izuzev kada poverilac izričito izjavi ili oprost po svojoj volji dug dužniku i to putem akta konstatovanog od strane poverioca pod formom privatne isprave. Kada je u pitanju autentičan originalni akt kojim se konstatuje oprost duga jednom od adužnika, poverilac može da dokaže da je oprost duga učinjen samo u tom aktu. Kada je oprost duga bio učinjen samo jednom od solidarnih dužnika, drugi ostaju u solidarnoj obavezi prema poveriocu, ali u umanjenom iznosu u odnosu na celi dug, a koji je umanjen u oproštenom iznosu. Međutim, oni mogu da se pozovu na oproštaj celog duga, ali pod uslovom da je poverilac izričito predvideo tu mogućnost. U tom slučaju drugi sadužnici zadržavaju pravo na regres protiv dužnika u čiju korist je dug oprošten.

Konfuzija učinjena između drugih solidarnih dužnika u delu koji se odnosi na njegovu ličnost smanjuje se za taj deo u odnosu na druge dužnike. Odricanje od solidarnosti u korist jednog od solidarnih dužnika ne proizvodi dejstva prema drugim solidarnim dužnicima. Solidarni dužnik koji se koristi odricanjem od solidarnosti ostaje sa svojim delom u obavezu prema poveriocu i drugim sadužnicima u slučaju regresa ovih poslednjih. Volja za odricanje od solidarnosti mora biti izričita.

Zakonik dalje predviđa pravila sekundarnih dejstava u odnosima između poverioca i solidarnih dužnika. To su pitanja: nemogućnost ispunjenja obligacije u naturi, kao i pitanje dejstva sudske odluke na solidarnost dužnika. Kada izvršenje obligacije u naturi postane nemoguće za jednog ili više solidarnih dužnika, drugi sadužnici nisu oslobođeni obaveze da plate ekvivalent poveriocu, ali ne odgovaraju za naknadu štete koja je time prouzrokovana. Poverilac može da zahteva naknadu štete samo od solidarnih dužnika u slučaju njihove krivice što je obligacija postala nemoguća za izvršenje u naturi, osim ako se nalaze u docnji sa ispunjenjem u momentu kada je obligacija postala nemoguća za izvršenje.

Što se tiče dejstva sudske odluke, Zakonik predviđa da sudska odluka doneta protiv jednog solidarnog dužnika ne proizvodi dejstva protiv drugih solidarnih dužnika u pogledu presuđene stvari. Sudska odluka donesena u korist jednog od solidarnih dužnika koristi i drugim, izuzev kada je zasnovana na motivu (razlogu) na koji se može pozvati taj dužnik.

Kod pitanja dejstva solidarnosti u odnosima među dužnicima, Zakonik predviđa pravila u pogledu regresa između sadužnika, nesolventnost sadužnika, sredstva odbrane dužnika solidarno ugovorene u interesu jednog od solidarnih dužnika i nepodeljenost solidarne obligacije između naslednika.

Što se tiče regresa između sadužnika, Zakonik predviđa pravilo prema kome solidarni dužnik koji je izvršio obligaciju može zahtevati od svojih sadužnika isplatu samo onog dela duga koji pada na svakog od njih, čak i kada je subrogiran u prava poverilaca. Pretpostavlja se da su delovi solidarnih dužnika jednaki, ako nije

drukčije predviđeno ugovorom samih stranaka, zakonom, ili to proizilazi iz okolnosti.

U slučaju insolventnosti jednog od solidarnih dužnika, na ostale dužnike se proporcionalno deli dug u delu svakog od njih u dugu. Ipak, poverilac koji se poziva na solidarnost ili opraštanje duga u korist jednog od sadužnika snosi odgovarajući deo u dugu. Dužnik koji je sa svoje strane isplatio dug može suprotstaviti svojim solidarnim sadužnicima koji su efektivno u obavezi da plate dug – sva sredstva koja su zajendička, a koja se odnose na suprotstavljanje poveriocu. Oni mogu jednako suprotstaviti sadužnicima koji su izvršili obligaciju sva sredstva odbrane koja su lične prirode, ali ne mogu i ona koja su čisto lične prirode drugih sadužnika. Ako je solidarna obligacija ugovorena u isključivom interesu jednog od sadužnika ili je nastala faktom (činjenjem) jednog između njih, ovaj je obavezan samo na ceo dug prema drugim sadužnicima, koji su u tom slučaju pozvani da u njihovom odnosu daju jemstvo. Najzad, obligacija jednog od solidarnih dužnika se deli u pravu ostalih naslednika, osim ako ona nije nepodeljena.

13. NAČELA EVROPSKOG UGOVORNOG PRAVA (1998, 2002)⁷⁰ – Načela evropskog ugovornog prava,⁷¹ u delu pod naslovom “Obaveze sa više dužnika”, sadrže pravila posvećena solidarnim, deljivim i zajedničkim obavezama (čl. 10.101 – čl. 10.111), kao i obavezama sa više poverilaca (čl. 10.201 – 10.205).

Tako, prema Načelima obligacije su solidarne kada su svi dužnici obavezni da ispune jednu istu obavezu, a poverilac je može zahtevati od svakog od njih sve dok se obaveza ne ispuni u celini. Posle ove klasične definicije solidarnosti dužnika, Načela definišu još dve kategorije obaveza sa više stranaka. To su deljive i zajedničke obaveze. Obaveze su deljive kada je svaki dužnik obavezan da ispuni samo deo obaveze, a poverilac može od svakog dužnika da zahteva samo deo koji njemu pripada. Najzad, prema Načelima, obaveza je zajednička kada su svi dužnici

---

⁷⁰ Principles of European Contract Law, 1998, 2002.

⁷¹ O razlozima za donošenje ovih Načela, njihovoj pravnoj prirodi i značaju, videti Jelena Vilus, Uvod u izdanju ovih Načela, Beograd 2003, Evropski centar za mir i razvoj (ECPD) Univerziteta za mir UN.

u obavezi da ispune obavezu zajednički i poverilac može da je zahteva samo od svih.

Kao što se vidi, razlika između solidarne i zajedničke obligacije, prema Načelima, ogleda se u mogućnosti izbora od strane poverioca: kod solidarne, poverilac može da zahteva ispunjenje pojedinačno od svakog sadužnika, dok kod zajedničke poverilac može da zahteva ispunjenje samo od svih. Međutim, ovo pravilo trpi značajnu korekciju: kada se potražuje novčani iznos za neispunjenje zajedničke obaveze, dužnici su solidarno odgovorni da je isplate poveriocu, a to znači da poverilac može od svakog sadužnika da traži ispunjenje sve dok se obaveza ne ispuni u celosti. Ovakvo razlikovanje nije delo istorijske ni evropsko kontinentalne vizije solidarnih obligacija, te predstavlja novinu koju su uneli redaktori Načela.

Što se tiče nastanka solidarnih obaveza, Načela ih vide u ugovoru ili zakonu predviđajući “Izuzev kad je ugovorom ili zakonom predviđeno drugačije, u slučaju kada je nekoliko dužnika u obavezi da poveriocu ispune jednu istu činidbu na osnovu istog ugovora, oni odgovaraju solidarno”. Solidarne obaveze takođe nastaju kada je nekoliko lica odgovorno za istu štetu. Činjenjica da dužnici nisu odgovorni pod istim uslovima, ne predstavljaju smetnju da se njihove obaveze smatraju solidarnim.

Načela regulišu i pitanje raspodele obaveze između solidarnih dužnika. Predviđeno je pravilo da dužnici između sebe odgovaraju u jednakim delovima izuzev ako ugovorom ili zakonom nije drukčije predviđeno. U slučaju kada dva ili više dužnika odgovaraju za istu štetu, odnos njihove međusobne odgovornosti se utvrđuje prema pravu koje se primenjuje na slučaj koji je doveo do odgovornosti. Načela, sadrže odredbe koje se odnose na dejstva solidarnosti dužnika kod pojedinih načina prestanka obligacija, kao što su: ispunjenje, poravnanje i sjedinjenje; oprostaj duga, zastarelost, dejstvo sudske odluke na solidarnost dužnika.

Izložena rešenja Načela evropskog ugovornog prava predmet su detaljnije rasprave u poglavlju Određivanje pojma solidarnosti dužnika (glava III), pri čemu

je izvršena njihova komparacija sa odgovarajućim pravilima Nacrta zajedničkog okvira (Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR) od 2009, kao i sa rešenjima UNIDROIT Načela međunarodnih trgovinskih ugovora.

VANEVROPSKE KODIFIKACIJE

Klasična znanja o solidarnim obligacijama nastala u dugoj evoluciji evropske porodice prava i kodifikovana u obliku građanskih zakonika, imala su snažan uticaj i na pojedine vanevropske kodifikacije građanskog prava. Ovde ćemo pomenuti brazilski Građanski zakonik, Građanski zakonik Kvebeka, Zakon o obligacionim odnosima i ugovorima Tunisa. U sva tri pomenuta zakonika prepoznaje se uticaj Francuskog građanskog zakonika, a to šire znači uticaj evropskih građansko-pravnih ustanova, među kojima se nalaze i pravila o solidarnim obligacijama.

14. BRAZILSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (2002)⁷² – Ovaj Zakonik najpre sadrži opšte odredbe o solidarnim obligacijama (čl. 264–266), a zatim odredbe o aktivnoj solidarnosti (čl. 267–274), i odredbe o pasivnoj solidarnosti (čl. 275–285).

U okviru opštih odredbi, Zakonik određuje pojam solidarnosti definišući ga kao slučaj kada u istoj obligaciji ima više lica na poverilačkoj ili dužničkoj strani, s tim da svako od njih ima ili pravo ili obavezu celine duga. Solidarnost se ne pretpostavlja, ona proizilazi iz zakona ili iz volje stranaka. Solidarna obaveza na poverilačkoj ili na dužničkoj strani za pojedine sapoverioce ili sadužnike može biti različito uslovljena ili oročena ili plativa na različitom mestu.

Zakonik u delu pod naslovom “O pasivnoj solidarnosti” predviđa da poverilac ima pravo da zahteva i primi ceo (zajednički) dug od jednog ili više dužnika, delimično ili potpuno. Ako je ispunjeno samo delimično, svi drugi dužnici ostaju u solidarnoj obavezi za isplatu celog duga. Podizanjem tužbe poverioca

---

⁷² Code civil Brésilien, dvojezično izdanje Brésilien/Français, Instituto Brasileiro de direito comparado – Société de législation comparée, Traduit sous la direction de Arnaldo Wald, Préface de Gilmar Mendes, Président de la Cour suprême brésilienne, Paris, 2009.

protiv jednog ili više dužnika, ne podrazumeva odricanje od zastareloci u odnosu na ostale sadužnike.

Ukoliko jedan od solidarnih sadužnika umre, i ako ima naslednike, od njih se može zahtevati samo deo do visine njihovog naslednog dela, izuzev ako je obligacija nedeljiva, u kom slučaju svi će biti dužni kao jedan solidarni dužnik u odnosu na druge dužnike.

Delimična isplata od strane jednog dužnika i oproštaj duga učinjen jednom od dužnika, koristi drugima samo do konkurencije odnosa onoga što je bilo plaćeno ili što čini predmet oproštaja duga. Svaka klauzula, uslovljena ili dodata obaveza između jednog od solidarnih dužnika i poverioca, ne može da pogorša situaciju drugih dužnika bez njihovog pristanka. Ako prestacija postane nemoguća krivicom jednog od solidarnih dužnika, teret isplate se konstituiše (prelazi) na sve u smislu ekvivalentne supstitucije, ali samo kriv dužnik odgovara za naknadu štete. Svi sadužnici odgovaraju za moratorni interes (dužnička docnja u smislu naknade štete) čak i kada je tužba bila podignuta protiv jednog od njih. Ali, onaj koji je kriv odgovara prema drugima za uvećanu visinu obaveze.

Tuženi dužnik može istaći poveriocu svoje lične prigovore, kao i zajedničke prigovore svih. On se ne može koristiti ličnim prigovorima drugih sadužnika. Poverilac se može odreći solidarnosti u korist jednog ili više ili svih dužnika. Kada poverilac oslobodi jednog ili više dužnika, on se subrogira u odnosu na ostale. Dužnik koji je u celini isplatio dug ima pravo da zahteva od svakog sadužnika njegov deo, i ukoliko je taj sadužnik insolventan biće dug podeljen na sve. Deo svakog od sadužnika se pretpostavlja da je jednak. U slučaju podele (deobe) između sadužnika, onaj koji je bio oslobođen od strane poverioca takođe participira u delu duga koji nije mogao da se naplati usled insolventnosti. Ako je solidarni dug nastao u isključivom interesu jednog od dužnika, ovaj će biti odgovoran u odnosu na one koji su dug isplatili.

15. GRAĐANSKI ZAKONIK KVEBEKA (2000)⁷³ – Ovaj Zakonik, posle opštih odredbi koje se odnose na obligacije sa množinom subjekata (zajedničke, deljive i nedeljive obligacije – čl. 1518–1522), posebnu pažnju posvećuje solidarnim obligacijama (čl. 1518–1544). Pošto je prethodno odredio pojam zajedničkih, deljivih i nedeljivih obligacija ovaj Zakonik je solidarnost dužnika formulisao (čl. 1523), po ugledu na čl. 1200 Francuskog građanskog zakonika (pre reforme), rečima: obligacija je solidarna između dužnika kada su oni obavezni na istu stvar prema poveriocu na način da svaki može da bude odvojeno tužen za ceo iznos obligacije i da je izvršenje jednog oslobađa druge u odnosu na poverioca. Obligacija može biti solidarna i onda kada se jedan od sadužnika obaveže da ispuni istu obligaciju različito npr. ako se jedan obaveže uslovno dok se drugi obaveže bezuslovno ili pod različitim rokovima u odnosu na druge sadužnike.

Solidarnost dužnika se ne pretpostavlja. Ona postoji samo ako se izričito ugovori između strana i predviđa zakonom. Naprotiv, ona se pretpostavlja između dužnika jedne obligacije koja je ugovorena u poslovanju preduzeća u smislu proizvodnje ili prometa dobara ili pružanja odgovarajućeg servisa (što u suštini korespondira našem pojmu ugovora u privredi).

Obligacija je solidarna i izvan ugovorne odgovornosti kada postoji obaveza na naknadu štete prouzrokovane drugom krivicom dva ili više solidarnih dužnika. Poverilac može da zahteva naknadu štete samo od onih dužnika čijom krivicom je nastupila šteta ili čijom krivicom je nemoguće izvršenje i koji su time prouzrokovali docnju u ispunjenju obligacija.

Poverilac jedne solidarne obaveze može da zahteva ispunjenje od sadužnika koje izabere, osim ako je ovo u suprotnosti sa deljivosti obaveze. Tužba podignuta protiv jednog sadužnika ne lišava poverioca da podigne tužbu protiv drugih dužnika. Tuženi solidarni dužnik može poveriocu da istakne sva sredstva (prigovore) koji su lični, kao i prigovore koji su zajednički za sve sadužnike, ali ne može da istakne one prigovore koji su čisto lični jednog ili više drugih sadužnika.

---

⁷³ Code civil du Québec, dvojezično izdanje, francuski i engleski, izd. Centre de recherche edn droit prive comparé du Québec, 8e édition, Canada.

Solidarni dužnik koji je od strane poverioca oslobođen jemstva ili prava koje podrazumeva subrogaciju oslobođen je do visine vrednosti jemstva ili prava za koje je oslobođen. Poverilac koji se odrekao solidarnosti u pogledu jednog od dužnika zadržava svoj zahtev protiv drugih solidarnih dužnika i to u celini duga. Poverilac koji tuži jednog dužnika za njegov deo, gubi zahtev protiv tog dužnika kada je ovaj priznao zahtev po tužbi. Nemogućnost u slučaju insolventnosti jednog od solidarnih dužnika deli se podjednako između sadužnika, izuzev ako je njegov udeo u dugu bio protivpravan. Ipak, poverilac koji se odrekao solidarnosti u pogledu jednog dužnika snosi deo kontribucije ovog poslednjeg. Solidarni dužnik tužen za isplatu sadužnika može da istakne zajedničke prigovore protiv poverioca. On takođe može da istakne prigovore lične prirode, ali ne i one koji su čisto lični za jednog ili više sadužnika. Obaveza jednog solidarnog dužnika se deli *po samom pravu* između njegovih sanaslednika osim ako su nedeljive.

16. ZAKON O OBLIGACIJAMA I UGOVORIMA TUNISA (2005)⁷⁴ – Kodifikacija obligacionog prava Tunisa izvršena je 2005. g. Mnoga rešenja u oblasti solidarnih obligacija formulisana su na klasičan način, posebno imajući u vidu rešenja Francuskog građanskog zakonika kao i drugih evropskih kodifikacija. Solidarnost dužnika je regulisana u 17 odredbi (čl. 174–190).

Prema ovom Zakonu, solidarnost između dužnika postoji kada se svaki od njih se lično obaveže za iznos celog duga, i poverilac može od svakog sadužnika da zahteva ispunjenje u celosti ili u jednom delu. Obligacija može biti solidarna i onda kada jedan od dužnika se obaveže na različite načina od drugih.

Obligacija može biti solidarna i onda kada se jedan od dužnika obaveže na različite načine od drugih, npr., ako se jedan obavezao samo pod uslovom ili rokom, dok su se drugi obavezali bez tih modifikacija. Nesposobnost jednog od dužnika ne odnosi se i na druge.

Svaki od solidarnih dužnika može da istakne prigovore koji su lični ili koji su zajednički za sve sadužnike. On ne može da istakne prigovore koji su isključivo lično vezani za jednog od više dužnika.

---

⁷⁴ Code des Obligations et des Contracts.

Što se tiče izvora i pretpostavke solidarnosti, Zakon predviđa da se solidarnost između dužnika ne pretpostavlja. Ona mora biti izričito ugovorena, zakonom predviđena ili mora biti nužna posledica prirode posla. Međutim, solidarnost je pravilo u ugovornim obligacijama zaključenim između trgovaca, radi trgovačkih poslova, ukoliko nije suprotno predviđeno ugovorom ili zakonom.

Kao što se vidi, ovaj Zakonik, za razliku od mnogih drugih kodifikacija, izvor solidarnosti dužnika, pored klasičnih izvora ugovora i zakona, predvideo je da solidarnost dužnika može nastati “kao nužna posledica prirode posla”, što znači da sudska praksa treba da pronade i utvrdi koji bi to bili slučajevi.

Inače, Zakon predviđa da ispunjenje (isplata), *datio in solutum*, zaloga, kompenzacija učinjena između jednog od dužnika i poverioca, oslobađa sve druge sadužnike. Docnja poverioca u odnosu na jednog sadužnika proizvodi dejstva u korist drugih. Novacija izvršena između poverioca i jednog od sadužnika oslobađa druge, osim ako se ovi nisu saglasili da pristupe novoj obligaciji. Ipak, kada je poverilac ugovorio pristupanje drugih sadužnika i oni to odbiju, ranija obaveza nije ugašena. Nadalje, oprostaj duga učinjen jednom od solidarnih dužnika odnosi se i na sve sadužnike, osim kada je poverilac izričito izjavio volju da oprostaj duga učini samo jednom: u takvom slučaju drugi sadužnici imaju regres protiv onoga kome je priznat dug. Poverilac koji pristane na podelu duga (da se dug podeli) u korist jednog od dužnika, ostaje mu tužba protiv drugih za iznos celog duga ako drukčije nije ugovoreno.

Kada je reč o poravnanju, Zakon je predvideo da poravnanje učinjeno između poverioca i jednog od sadužnika, koristi drugima (odnosi se i na druge) kada se ono sastoji u oprostaju duga ili drugih načina oslobođenja od obaveze. Ono ne može da obaveže ili pogorša uslove koji su prethodno ugovoreni.

Konfuzija nastala u ličnosti poverioca i jednog od sadužnika, gasi obavezu samo u onom delu koji je pripadao dužniku. Kada je reč o zastarelosti, Zakon je predvideo pravilo da obustava (zastoj) i prekid zastarelosti u odnosu na jednog od solidarnih dužnika ne obustavlja i ne prekida zastarelost u odnosu na druge. Zastareli dug ispunjenjem od strane jednog dužnika ne odnosi se i na druge.

Krivica ili docnja jednog solidarnog dužnika ne smeta drugima; prekoračenje roka i presuđena stvar proizvodi dejstva samo u korist dužnika koji je bio strana u postupku, i ako se to ne protivi prirodi posla.

Što se tiče pravnih odnosa između solidarnih dužnika, Zakon predviđa pravilo prema kome su odnosi između solidarnih dužnika uređeni pravilima mandata ili jemstva. U pogledu gašenja solidarne obaveze, Zakon predviđa da se solidarno ugovorene obaveze prema poveriocu dele *po samom pravu* između sadužnika. Onaj sadužnik solidarnog duga koji je isplatio ili lično izmirio ceo dug, ne može da ponovi protiv drugih koji su svoj deo već isplatili. Ako je jedan od njih insolventan ili je nedostupan, njegov deo će se pripisati svakom od sadužnika, izuzev njihovog regresa protiv onoga koji je platio, ako nije suprotno ugovoreno. Najzad, ako je posao ugovoren da se solidarnost odnosi samo na jednog od sadužnika ovaj može ceo dug da održi protiv svih dužnika, oni nisu njegovi jemci.

G l a v a   d r u g a

OBUHVAT SOLIDARNIH OBLIGACIJA

O d s e k   I

DOMEN PRIMENE

I. POJEDINE GRANE

U OKVIRU GRAĐANSKOPRAVNIH ODNOSA

Građanskopravni odnosi, ako se prihvati pandektna sistematika, obuhvataju opšti deo građanskog prava, stvarno pravo, obligaciono pravo, porodično pravo i nasledno pravo.⁷⁵ U onim pravnim sistemima u kojima građansko pravo nije kodifikovano, pomenute grane prava obično se regulišu posebnim zakonima koji u svojoj ukupnosti čine sistem partikularnog prava.

Ipak, bez obzira na usvojenu sistematiku, pa i na (ne)postojanje kodifikacije građanskog prava, solidarne obligacije u jednom pravnom sistemu treba sagledati u celini, dakle, ne samo sa stanovišta kodifikatorskog akta (ako ga ima), nego i sa stanovišta važećih posebnih zakona. Čini se, da ova kumulacija formalno pravnih rešenja odgovara, kako opštim znanjima o solidarnim obligacijama, tako i konkretnim slučajevima solidarnosti, posebno solidarnosti dužnika.

Polazeći od postojećeg stanja zakonodavstva u ovoj oblasti, za naš pravni sistem, može se reći, da je on izvršio kodifikaciju obligacionog prava u vidu Zakona o obligacionim odnosima, a da je druge grane prava koje pripadaju

---

⁷⁵ O Opštoj sistematici građanskog prava, kao i redosledu regulisanja u kodifikatorskim aktima, tradicionalno, postoje dve glavne sistematike: institucionalna i pandektna. Prva potiče još od rimskog prava (Justinijanove institucije) koja se zasnivala na trodelnoj podeli: lica (personae), stvari (res) i tužbe (actiones), i koja je, sa izvesnim varijantama u osnovi bila predviđena i u nekim značajnim kodifikacijama donetim u periodu 19–20. veka (npr. francuski Građanski zakonik). Druga pandektna sistematika, u osnovi prihvata petodelnu podelu (opšti deo, stvarno pravo, obligaciono, porodično, nasledno pravo) koja je bila primenjena u nemačkom pravu 19. veka. Opširnije videti: O. Stanković i V. Vodinelić, nav. delo, str. 247. Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije (2015) prihvatio je u osnovi pandektnu sistematiku, što se vidi već iz njegove uvodne odredbe koja glasi: Ovaj Zakonik obuhvata opšti deo građanskog prava, ugovorne i druge obligacione odnose, svojinu i druga stvarna prava, porodične odnose, nasleđivanje (v. Prednacrt Građanskog zakonika, Pravni život br. 3–4, Beograd, 2016, čl. 1).

porodici građanskog prava regulisao posebnim zakonima. Rad na izradi opšteg Građanskog zakonika Republike Srbije upravo je u toku tako da se očekuje da će Srbija u skoroj budućnosti dobiti Građanski zakonik.⁷⁶

Imajući sve ovo u vidu, može se zaključiti da solidarne obligacije u našem pravu čine deo obligacionog prava, gde se primenjuju naročito u oblasti ugovornih obaveza i deliktne odgovornosti. Ipak, solidarne obligacije svoju primenu nalaze i izvan domena obligacionog prava: u stvarnom pravu, posebno u okviru prava svojine više lica na jednoj stvari – susvojina, zajednička svojina, etažna svojina; u porodičnom pravu – naročito u oblastima imovinskih odnosa supružnika i odgovornosti za zajedničke obaveze; u naslednom pravu – naročito u kontekstu odgovornosti sanaslednika za ostaviočeve dugove; u privrednom (trgovinskom) pravu – posebno kad je reč o neograničenoj solidarnoj odgovornosti u ortačkom društvu i komanditnom društvu; u pravu hartija od vrednosti – naročito solidarna odgovornost prema imaocu menice; u građanskom procesnom pravu – suparničari, parnični troškovi.

2. SOLIDARNE OBLIGACIJE I UGOVORNA I DELIKTNA ODGOVORNOST

U obligacionom pravu najveći broj solidarnih obaveza predviđen je u domenu ugovornih obaveza i deliktne odgovornosti. Pojedini slučajevi te odgovornosti biće izloženi u posebnom poglavlju koje nosi naziv “Izvori solidarnosti dužnika”. Stoga, na ovom mestu obratićemo pažnju na opravdanost opšte podele odgovornosti po osnovu ugovora i delikta, da bi u tom kontekstu sagledali solidarnost dužnika kao jedan od kriterijuma ove podele.

Naime, u teorijskim raspravama koje imaju istorijsku i komparativnu dimenziju, postavilo se pitanje da li je ova odgovornost jedinstvena, bez obzira na različitost njenih izvora, ili je ona po svojim pravnim posledicama dvovrsna, i kao takva karakteristična za celu oblast obligacionopravne odgovornosti.

---

⁷⁶ Prednacrt Građanskog zakonika predat je na najširu javnu diskusiju (2015) i u celini objavljen u, Prednacrt Građanskog zakonika, Pravni život br. 3–4, 5–6, 7–8, Beograd, 2016.

U tom smislu, postoje dve teorije: monistička postavka po kojoj je odgovornost uvek jedinstvena, i dualistička (dvovrsna), koja se zasniva na brojnim razlikama koje postoje između ugovorne i deliktne odgovornosti.⁷⁷

Ako se pođe od izvornih pravila ove odgovornosti, može se reći, da su one posledica povrede dva načela: prvo, obavezna snaga ugovora nalaže da se on mora poštovati kao zakon za stranke (*pacta sunt servanda*), u protivnom, dolazi do odgovornosti za štetu; drugo, svako je dužan da se uzdrži od postupka kojim se može drugom prouzrokovati šteta, u protivnom dolazi do odgovornosti za štetu.⁷⁸

Kao što se vidi, obe odgovornosti pretpostavljaju štetu do koje je došlo povredom pomenutih načela i obe odgovornosti predviđaju naknadu tako prouzrokovane štete. To bi bile zajedničke tačke obe odgovornosti.

Međutim, između ove dve vrste odgovornosti, postoje brojne razlike u konkretnim pravnim pitanjima, u čijim okvirima se pojavljuju i pravila solidarnosti dužnika.

Na prvom mestu, u najopštijem smislu, potrebno je konstatovati da je za postojanje ugovorne odgovornosti,⁷⁹ neophodno je da je došlo do povrede

---

⁷⁷ O ovom pitanju postoji brojna literatura. Videti na primer: Jean Grandmoulin, *Nature délictuelle de la responsabilité pour violation des obligations contractuelle*, monografija, Rennes 1892; Jules Aubin, *Responsabilité et responsabilité contractuelle*, monografija, Bordeaux 1897; Henri Mazeaud, *Responsabilité délictuelle et responsabilité contractuelle*, *Revue trimestrielle de droit civil*, monografija, 1929, str. 551–669; André Brun, *Rapports et Domaines des Responsabilités Contractuelle et Délictuelle*, monografija, Lyon 1931; Boško Perić, *O odnosu između kontraktualne i deliktne građanske odgovornosti*, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd 1953, str. 108; Edmond-Noël Martine, *L'option entre la responsabilité contractuelle et la responsabilité délictuelle*, monografija, Paris 1957; Vrleta Krulj, *Ugovorna i vanugovorna (deliktna) odgovornost*, *Zbornik radova Građanska odgovornost*, Beograd 1966, str. 59; Ph. Tourneau, *La responsabilité civil*, Paris 1976, str. 65–139; Ivica Jankovec, *Ugovorna odgovornost*, izd. *Poslovna politika*, Beograd 1993, str. 383 i dalje; François Terré, Philippe Simler, Yves Lequette, *Droit Civil Les obligations*, Dalloz, 1996, str. 675–682; Zdravko Petrović i Aleksandar Radovanov, *Deliktna odgovornost i naknada štete*, *Zbirka sudskih odluka*, Novi Sad 2001.

⁷⁸ U tom smislu *Zakon o obligacionima odnosima*, čl. 16, 17.

⁷⁹ Prilikom određenja pojma ugovorne odgovornosti, u doktrini se ističe da ugovorna odgovornost obuhvata odgovornost za štetu prouzrokovanu povredom bilo koje postojeće obaveze iz nekog obligacionog odnosa, bez obzira da li je reč o ugovornom ili nekom drugom obligacionom odnosu. Kako obligacioni odnosi u praksi najčešće nastaju na osnovu ugovora, ovaj vid odgovornosti terminološki se označava kao ugovorna odgovornost. Detaljno o pojmu ugovorne odgovornosti, I. Jankovec, nav. delo, str. 8–21, koji, ugovornu odgovornost određuje na sledeći način: “ugovornu odgovornost možemo definisati kao vid imovinske odgovornosti koja nastupa, pod određenim uslovima, ako jedno lice ne postupa u skladu sa svojom obavezom iz nekog obligacionog, najčešće ugovornog odnosa”. Domaći autori, u kontekstu objašnjenja pojma ugovorne

ugovorne obaveze.⁸⁰ Takođe, potrebno je i da je tom povredom jedna ugovorna strana prouzrokovala štetu drugoj ugovornoj strani. Strana koja je povredila ugovornu obavezu dužna je da drugoj strani naknadi štetu.⁸¹ Tom naknadom štete, druga strana treba da bude dovedena u onaj imovinski položaj u kome bi se nalazila da je ugovor uredno izvršen. S druge strane, kod deliktne odgovornosti, između štetnika i oštećenika nema prethodnog ugovora ili drugog prethodnog obligacionog odnosa, već obligacioni odnos nastaje samim faktom prouzrokovanja štete. Putem naknade štete proistekle iz delikta, oštećeni treba da bude doveden u onaj položaj u kome se nalazio pre nego što je šteta prouzrokovana.

Kada je u pitanju krivica kao uslov odgovornosti, razlika između ugovorne i deliktne odgovornosti, između ostalog, vidi se i u tome što savremeno pravo kod deliktne odgovornosti, pored odgovornosti po osnovu krivice (subjektivna

---

odgovornosti, često naglašavaju da ova vrsta odgovornosti ne mora nastati samo na osnovu ugovora. Tako na primer, Jakov Radišić, *Obligaciono pravo Opšti deo*, Niš, 2014, str. 203, konstatuje: “Postoji, prema tome, ugovorna odgovornost i kad je prekršena obaveza nastala iz pravno neosnovanog obogaćenja, iz nezvanog vršenja tuđeg posla, iz jednostrane izjave volje, pa čak i iz prouzrokovanja štete (na primer, kad počinitelj vršeci naturalnu restituciju prouzrokuje novu štetu oštećenom)”. U tom smislu, podvlači se da ugovorna odgovornost ima široko značenje, i da nju “ne treba poistovećivati sa odgovornošću zbog kršenja ugovorne obaveze”.

⁸⁰ U suštini, neispunjenje ugovorne obaveze može biti potpuno - kad dužnik ne preduzima ništa da bi ispunio svoju obavezu i delimično - kad je obaveza ispunjena ali ne onako kako je to ugovorom bilo predviđeno (videti Slobodan Perović, *Obligaciono pravo*, Beograd, 1990, str. 502 i dalje). Pojedini autori u tom smislu ističu da povreda ugovora postoji onda kad dužnik nije izvršio svoju ugovornu obavezu, kad je ugovornu obavezu izvršio sa docnjom ili kad je ugovornu obavezu neuredno izvršio (I. Jankovec, nav. delo, str. 11). Kad je reč o pitanju šta se podrazumeva pod neispunjenjem ugovorne obaveze, potrebno je podvući da izvori uniformnog ugovornog prava, kao izraz savremenih stavova i tendencija u komparativnom ugovornom pravu, prihvataju koncepciju prema kojoj pojam “neispunjenja obaveze” uključuje sve oblike ispunjenja s nedostatkom, kao i potupno neispunjenje. Tako na primer, prema UNIDROIT Načelima međunarodnih trgovinskih ugovora, neispunjenje je propuštanje jedne strane da izvrši bilo koju od svojih ugovornih obaveza, uključujući ispunjenje s nedostatkom i ispunjenje s docnjom (čl. 7.1.1). Slično pravilo sadrže i Načela evropskog ugovornog prava (čl. 8:101), kao i Nacrt zajedničkog okvira (DCFR) III. – 1:102 (3). Najzad, kad je reč o uniformnim pravilima, povredu ugovora u smislu neispunjenja koje stvara obavezu na naknadu štete, treba razlikovati od pojma “bitne povrede ugovora” (*fundamental breach of contract*) koji je u Konvenciji UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe iz 1980 (Bečka konvencija o međunarodnoj prodaji), usvojen kao osnov za raskid ugovora zbog neispunjenja (čl. 25). O bitnoj povredi ugovora prema Bečkoj konvenciji o međunarodnoj prodaji, Ulrich G. Schroeter., “Art. 25” u Schlechtriem P., Schwenger I., *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Third Edition, (ed. I. Schwenger), Oxford University Press, 2010, str. 416–460; Andrea Björkland, “Art 25” u in Kröll S., Mistelis L., Perales Viscasillas P., (eds), *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – Commentary*, C.H. Beck Hart Nomos, München, 2011, str. 333–351.

⁸¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 266. st. 1.

odgovornost) poznaje i odgovornost bez krivice (objektivna odgovornost) u domenu opasnih stvari ili opasnih delatnosti.⁸²

Pored krivice, razlike se mogu videti i u pogledu poslovne i deliktne sposobnosti, kako u pogledu uslova za nastanak, tako i u pogledu pravnih posledica jedne ili druge odgovornosti.⁸³ Deliktnu sposobnost fizička lica stiču pre poslovne sposobnosti, što znači da za štetu proisteklu iz delikta mogu odgovarati i lica koja nemaju poslovnu sposobnost.

Pored rečenog, razlika ugovorne i deliktne odgovornosti, vidi se i u pogledu dužine roka zastarelosti. Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 376), potraživanje naknade prouzrokovane štete zastareva za tri godine od kada je oštećenik doznao za štetu i za lice koje je štetu učinilo. U svakom slučaju, ovo potraživanje zastareva za pet godina od kad je šteta nastala. Potraživanje naknade štete nastale povredom ugovorne obaveze zastareva za vreme određeno za zastarelost te obaveze.

Kada je reč o visini naknade štete, pristalice dualističke teze ističu i još jednu razliku: ugovorna odgovornost podrazumeva naknadu predvidljive štete, osim u slučaju skrivljenog neispunjenja⁸⁴ od strane dužnika,⁸⁵ dok se ograničenje naknade na predvidljivu štetu ne primenjuje kod deliktne odgovornosti.

---

⁸² O objektivnoj odgovornosti, videti: Louis Josserand, *Evolucija odgovornosti*, časopis Branič, br. 7–8, 1935, objavljen i u časopisu *Pravni život*, br. 9–10, 1992, str. 1164–1178; Mihailo Konstantinović, *Osnov odgovornosti za prouzrokovanu štetu*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd 1952, br. 3, ponovljen u časopisu *Pravni život*, br. 9–10, 1992; Dragan Kostić, *Pojam opasne stvari*, izd. Institut za uporedno pravo, Beograd 1975; S. Cigoj, nav. delo, str. 187 i sl.; Stojan Cigoj, *Automobilist, odškodinska odgovornost in zavarovanje odgovornosti*, monografija, Ljubljana 1982; Dragoljub Popović, *Odstupanje od krivice kao osnova vanugovorne odgovornosti za štetu u francuskom i nemačkom pravu*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1984, umnožena u Biblioteci Pravnog fakulteta; Miodrag Orlić, *Esej o krivici u građanskom pravu*, *Pravni život* 1–2, 2009, str. 179–198; Marija Karanikić-Mirić, *Krivica kao osnov deliktne odgovornosti u građanskom pravu*, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2009; Marija Karanikić-Mirić, *Objektivna odgovornost za štetu*, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2013; Slobodan Stanišić, *Objektivna odgovornost za štetu*, monografija, Banja Luka 2012.

⁸³ Prema Švajcarskom zakoniku o obligacijama (čl. 54) ako to pravičnost zahteva, sudija može i lice nesposobno za rasuđivanje osuditi na potpunu ili delimičnu naknadu štete koju je ono prouzrokovalo.

⁸⁴ U nekim pravnim sistemima ograničenje naknade na predvidljivu štetu primenjuje se samo u slučaju namere, dok neki ovo pravilo proširuju i na krajnju nepažnju. Uporedno-pravni prikaz, ovog pitanja, sa posebnim akcentom na rešenjima unifiornog ugovornog prava i posebno na odgovarajućim pravilima Bečke konvencije o međunarodnoj prodaji, J. Perović, "Etendue et

Tu su i druge razlike, kao što je npr., teret dokazivanja krivice (onus probandi).⁸⁶ U literaturi se navodi da je razlika između ugovorne i deliktne odgovornosti u pogledu tereta dokazivanja krivice, dovoljna da opravda dualističku tezu.⁸⁷ Pored tereta dokazivanja, ovde se u smislu razlikovanja ugovorne i deliktne odgovornosti, navodi i mogućnost klauzule o isključenju ili ograničenju odgovornosti za prouzrokovanu štetu.⁸⁸ Kao dalja razlika između ugovorne i deliktne odgovornosti navodi se pitanje nadležnosti suda za slučaj spora⁸⁹, merodavnog prava u slučaju sukoba zakona,⁹⁰ kao i druga pitanja obuhvaćena poljem primene ugovorne i deliktne odgovornosti.

---

limitation de la responsabilité contractuelle selon la Convention de Vienne sur les contrats de vente internationale de marchandises – Quid en particulier des clauses excluant les consequential damages?”, *Revue de droit International et de droit comparé* (ur. G. Keutgen, Y. De Cordt), Bruylant, Bruxelles, 2010, no 4, str. 571–604.

⁸⁵ Pravilo predvidljivosti štete proisteklo je iz francuskog prava (v. na primer Carbonnier J., *Droit civil*, Tome Second, 4e éd, Presses Universitaires de France, Paris, 1964, str. 515–516) i engleskog vodećeg slučaja *Hadley v. Baxendale* (v. na primer *Anson's Law of Contract*, ed. by A.G Guest, 25th (Century) Edition, ed. Clarendon Press Oxford, 1979, str. 555; Murphey A.G., *Consequential Damages in Contracts for the International Sale of Goods and the Legacy of Hadley*, The George Washington Journal of International Law and Economics, No 2, 1989, str. 430 i dalje; McGregor H., *McGregor on Damages*, 18e éd., Sweet&Maxwell, Thomson Reuters, 2009, str. 200 i dalje). U pogledu pravila predvidljivosti francuski Građanski zakonik predviđa: kad neizvršenje obligacije nije posledica dužnikove namere, on je odgovoran samo za naknadu štete, koja je pri zaključenju ugovora bila predviđena ili se mogla predvideti (čl. 1150 pre reformi Zakonika iz 2016. godine, čl. 1231. st. 3 posle reformi). U suštini, isto pravilo je predviđeno i u našem Zakonu o obligacionim odnosima prema kome (obim naknade), poverilac ima pravo na naknadu obične štete i izmakle koristi, koje je dužnik u vreme zaključenja ugovora morao predvideti kao moguće posledice povrede ugovora, a s obzirom na činjenice koje su mu tada bile nepoznate ili morale biti poznate. Međutim, u slučaju prevare ili namernog neispunjenja, kao i neispunjenja zbog krajnje nepažnje, poverilac ima pravo zahtevati od dužnika naknadu celokupne štete koja je nastala zbog povrede ugovora, bez obzira na to što dužnik nije znao za posebne okolnosti zbog kojih su one nastale (čl. 266).

⁸⁶ Prema nemačkom Građanskom zakoniku, ako je sporno da li je nemogućnost činiidbe posledica okolnosti za koju dužnik neće odgovarati, teret dokazivanja pada na dužnika (§ 282); Švajcarski zakonik o obligacijama predviđa: kada poverilac ne može da postigne izvršenje obaveze ili to može da učini samo delimično, dužnik je obavezan da naknadi štetu koja odatle proizađe, osim ako ne dokaže da mu se ne može pripisati nikakva krivica za to (čl. 97).

⁸⁷ U tom smislu, B. Perić, nav. delo, str. 108.

⁸⁸ V. čl. 265 Zakona o obligacionim odnosima. O klauzulama isključenja i ograničenja odgovornosti sa stanovište domaćeg i uporednog prava, ukuljučujući i rešenja uniformnih pravila ugovornog prava, Fontaine M., De Ly F., *Droit des contrats internationaux – Analyse et rédaction de clauses*, Bruylant, Bruxelles, 2003, str.383 i dalje. O ovom pitanju uopšte, A. Brun, nav. delo, str. 88–98; B. Perić, nav. delo, str. 112.

⁸⁹ Prema Zakonu o parničnom postupku, za suđenje u sporovima zbog vanugovorne odgovornosti za štetu, pored suda opšte mesne nadležnosti, nadležan je i sud na čijem je području štetna radnja izvršena ili sud na čijem je području štetna posledica nastupila (čl. 44).

⁹⁰ Dok u ugovorima međunarodnog karaktera merodavno pravo određuju same ugovorne strane na osnovu autonomije volje, za određenje merodavnog prava za građanskoopravne delikte sa

Međutim, u tom kontekstu, razlikovanje ugovorne i deliktne odgovornosti, s obzirom na temu ovoga rada, naročito podvlačimo ustanovu solidarnosti dužnika kao jednu vezivnu tačku između pomenutih vrsta odgovornosti, ali ujedno i kao jedno mesto razlikovanja na koje upućuje dualistička teza o pravnoj prirodi ugovorne i deliktne odgovornosti.

Naime, ovde se čini razlikovanje solidarnosti koja ima izvor u ugovornom odnosu i solidarnosti koja proističe iz deliktne radnje, razume se, u oba slučaja pod pretpostavkom množine subjekata u obligacionom odnosu.

Naglašava se sledeće pravilo: kada više lica zajedno prouzrokuju štetu deliktnom radnjom, ipso iure, oni su dužni da ovu štetu solidarno naknade. Naprotiv, kod ugovorne odgovornosti, u slučaju više dužnika, solidarnost se, bar po našem pravu, ne pretpostavlja, već se posebno ugovara. Kao što se vidi, zajedničko svojstvo ogleđa se u fakti solidarnosti, ali sa razlikom u pogledu izvora njenog nastanka. Solidarnost kod deliktne radnje proizilazi iz zakonske odredbe⁹¹, dok se ugovorna solidarnost zasniva na saglasnoj volji stranaka.

Razlike između ugovorne i zakonske solidarnosti, od rimskog prava do danas, predmet su različitih teorijskih interpretacija, kao i korišćenja različite terminologije. Ugovorna solidarnost imenovana je kao savršena, prava ili korealna solidarnost, dok se zakonska naziva nesavršenom, nepravom, samosolidarnom ili solidarnošću in solidum.

O svemu ovome, kao važnom pitanju, biće reči u sledećim poglavljima, gde će, takođe, biti izloženi pojedini slučajevi solidarnosti kod ugovornih obaveza i ugovorne i deliktne odgovornosti, statusne odgovornosti, solidarnost u nekim

---

elementom inostranosti, vladajući je princip mesta izvršenja delikta (*lex loci delicti commissi*). Više, T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, Međunarodno privatno pravo, Beograd, 2007, str. 440–456.

⁹¹ Tako je u onim zakonodavstvima gde se ugovorna solidarnost ne pretpostavlja već se izričito ugovara. Prema Švajcarskom zakoniku o obligacijama, solidarnost između više dužnika postoji kad oni izjave da se obavezuju tako da svaki od njih odgovara poveriocu za ceo dug. U nedostatku takve izjave, solidarnost postoji samo u slučajevima predviđenim zakonom (čl. 143). Tako, isti Zakonik predviđa zakonsku solidarnost u slučaju odgovornosti više lica koji su učestvovali u određenoj deliktnoj radnji. Oni su solidarno odgovorni, bez obzira na to da li su podstrekači, izvršioци ili saučesnici. Saučesnik odgovara za naknadu štete samo ako je imao udela u koristi ili ako je svojim učešćem prouzrokovao štetu.

imovinskim zajednicama, kao i pojedini slučajevi solidarne odgovornosti u sudskoj praksi.

3. PORODIČNO PRAVO – IMOVINSKI ODNOSI

U našem pravnom sistemu, porodično pravo i imovinski odnosi u porodici, regulisani su posebnim Porodičnim zakonom ali se Prednacrtom Građanskog zakonika Republike Srbije (2015), sledstveno pandektnom sistemu, porodično pravo u celini reguliše kao značajan deo kodifikacije građanskog prava.

Prema postojećem zakonodavstvu u oblasti građanskog prava, solidarna odgovornost je predviđena na više mesta, pre svega, u domenu imovinskih odnosa supružnika kao i vanbračnih partnera. Solidarna odgovornost je predviđena za slučaj da su obaveze prema trećim licima preuzete radi podmirjenja potreba zajedničkog života, kao i obaveze koje po zakonu terete oba supružnika.⁹² Oni tada odgovaraju solidarno, kako svojom zajedničkom, tako i posebnom imovinom. Onaj supružnik koji je iz svoje posebne imovine podmirio zajedničku obavezu ima pravo na naknadu od drugog supružnika srazmerno njegovom udelu u zajedničkoj imovini. U stvari, to je pitanje regresa kao opšteg pravila pasivne solidarnosti. Pri tome, kada je reč o imovinskom režimu zajedničke i posebne imovine, predviđeno je pravilo: imovina koju su supružnici stekli radom u toku trajanja zajednice života u braku predstavlja njihovu zajedničku imovinu, s tim da supružnici mogu bračnim ugovorom drukčije urediti svoje imovinske odnose.

Ovde je potrebno posebno naglasiti da je zakonom predviđeno pravilo prema kome se, na imovinske odnose vanbračnih partnera shodno primenjuju odredbe o imovinskim odnosima supružnika. Ovom odredbom se, između ostalog, proširuje krug solidarnih dužnika.

---

⁹² Prema sudskoj praksi, za obaveze koje jedan bračni drug primi prema trećim licima radi podmirjenja tekućih potreba bračne zajednice, kao i za obaveze koje po opštim propisima terete oba bračna druga, odgovaraju bračni drugovi solidarno (Vrhovni sud Srbije, Rev. 1372/98). Aktualna sudska praksa iz obligacionih odnosa, pripremio T. Krsmanović, izd. Poslovni biro, Beograd 2003, str. 286.

U tom smislu treba pomenuti još jedno proširenje pravila o imovinskim odnosima članova porodične zajednice. Naime, Porodičnim zakonom predviđeno je da se ustanovljava zajednička imovina članova porodične zajednice: kad u porodičnoj zajednici sa supružnicima ili vanbračnim partnerima žive njihova deca i drugi srodnici krvni, tazbinski ili adoptivni srodnici, koji zajednički vrše neku delatnost ili na drugi način privređuju. Imovina stečena u toku trajanja te zajednice je zajednička imovina svih članova porodične zajednice koji su učestvovali u njenom sticanju.

U toj pretpostavci, članovi porodične zajednice sa statusom zajedničara, mogu se javiti kao solidarni dužnici prema trećim licima, razume se, pod opštim pravilima solidarne odgovornosti.⁹³

Solidarna odgovornost predviđena je i u brojnim slučajevima obaveze izdržavanja: izdržavanje supružnika ili vanbračnog partnera, izdržavanje majke deteta, izdržavanje deteta, roditelja i drugih srodnika. Naime, lice koje je faktički davalo izdržavanje, a nije imalo takvu obavezu, ima pravo na naknadu od lica koje je po zakonu bilo dužno da daje izdržavanje. Pri tome, ako je više lica istovremeno bilo dužno da daje izdržavanje, njihova obaveza je solidarna.

Najzad, solidarna odgovornost se javlja i u slučaju odgovornosti roditelja za štetu koju njihovo dete prouzrokuje trećem licu. Pri tome, ako pored roditelja odgovara za štetu i dete, njihova odgovornost je solidarna (čl. 166 Zakona o obligacionim odnosima).

4. SVOJINSKE ZAJEDNICE I SOLIDARNE OBAVEZE

Pod svojinskim zajednicama kao izvorima solidarnosti dužnika, podrazumeva se ona solidarnost koja se javlja u različitim svojinskim modalitetima ali uvek pod pretpostavkom množine svojinskih subjekata na jednom određenom predmetu. Njihov pravni položaj različito je regulisan, tako da se oni međusobno

---

⁹³ U tom smislu je i sudska praksa koja se odnosi na solidarnu odgovornost članova porodične zajednice. Tako, po sudskoj praksi: za obavezu preuzetu radi podmirenja zajedničkih potreba porodične zajednice, u cilju izgradnje stambene zgrade, odgovaraju solidarno svi članovi porodične zajednice svojom zajedničkom i posebnom imovinom (Vrhovni sud Srbije, Rev.1372/98).

razlikuju ali uvek sa jedinstvenim svojinskim izvorom, zbog čega bi mogli da ih nazovemo svojinskim zajednicama. Zbog njihove pravne kompleksnosti i značaja koji imaju u pravnom poretku, zakon posebno reguliše susvojinu, zajedničku svojinu i etažnu svojinu. U kontekstu solidarne odgovornosti koja pretpostavlja dva i više lica na dužničkoj strani, to znači da pomenuti svojinski modaliteti imaju dva ili više svojinskih titulara, sa određenim pravima i obavezama, shodno odgovarajućem modalitetu.

Međutim, to još nije dovoljno da oni budu tretirani kao primeri solidarnosti dužnika u stvarnom pravu. Potrebno je da takva zajednica dobije kvalifikaciju solidarnosti: ili na osnovu odgovarajuće zakonske odredbe ili na osnovu ugovora zaključenog između poverioca i titulara određene svojinske zajednice kao solidarnih dužnika. Na taj način, jedam stvarnopravni odnos (npr. suvlasnička zajednica) koji deluje *erga omnes*, prisustvom solidarnosti dužnika prema poveriocu, dobija sva obeležja prava *inter partes*, razume se, u okvirima ustanovljene solidarnosti u pomenutom smislu. Drugim rečima, solidarnost dužnika u odnosu na poverioca uvek je odnos obligacione prirode, koji u hipotezi svojinske zajednice, nalazi svoju primenu.⁹⁴

Prema tradicionalnom shvatanju, susvojinska zajednica postoji kada dva ili više lica imaju pravo svojine na istoj nepodeljenoj stvari, ali tako da je svakom od njih određen deo srazmerno prema celini stvari (idealni deo, alikvotni deo). On može biti ispoljen razlomkom, procentualno ili na neki drugi shodan i razumljiv način. Ako suvlasnički delovi nisu određeni, pretpostavlja se da su jednaki. Bitno je da su svi suvlasnici u granicama svojih alikvotnih delova, sopstvenici cele stvari, sve do poslednje čestice njenog fizičkog postojanja.⁹⁵ Ovako određen pojam

---

⁹⁴ U tom smislu, u sudskoj praksi izražen je sledeći stav: “postoji solidarna odgovornost suvlasnika za štetu nastalu zbog štetnih imisija sa njihove nepokretnosti na susedne” (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4031/2002), nav. prema D. Simonović, Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 415.

⁹⁵ Ovakva ili slična definicija susvojine nalazi se u zakonodavstvu kao i u pravnoj teoriji. U pogledu zakonodavnog rešenja, videti čl. 13 Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima (Službeni list SFRJ, br. 6/80), kao i Dragoljub Stojanović i Dimitar Pop-Georgijev, Komentar Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima, Beograd, 1986, str. 66 i sl. U istom smislu videti još i: Andrija Gams, Osnovi stvarnog prava, Beograd, 1971, str. 86 i sl.; Opširniju studiju o susvojinu videti: Obren Stanković, Miodrag Orlić, Stvarno pravo, Beograd, 1999, str. 143 i dalje, gde se, između ostalog, kaže: “Susvojina postoji kada dva ili više lica imaju pravno svojine na istoj

suvlasničke zajednice pokreće mnoga pitanja (na primer, način upravljanja, troškovi i tereti, pravo na deobu) koja su regulisana Zakonom o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima.

Međutim, Zakon nije predvideo solidarnu odgovornost suvlasnika. Otuda, postavlja se pitanje da li suvlasnici snose solidarnu odgovornost prema poveriocu. Odgovor je jednostavan ukoliko je solidarnost bila ugovorom predviđena, ali ako o tome ugovora nema niti pomenuti Zakon predviđa solidarnost suvlasnika, onda je pitanje složenije.

Po našem mišljenju, i u ovoj hipotezi, zakonska solidarnost suvlasnika postoji, ne samo u ugovornoj, već i u materiji deliktne odgovornosti. Uporište za ovo shvatanje ne nalazi se u Zakonu o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima, već u Zakonu o obligacionim odnosima. Naime, prema odredbi čl. 206. st. 4 Zakona o obligacionim odnosima, kad je nesumnjivo da je štetu prouzrokovalo neko od dva ili više određenih lica koja su na neki način međusobno povezana, a ne može se utvrditi koje je od njih štetu prouzrokovalo, ta lica odgovaraju solidarno.

Iz pomenute zakonske odredbe, podvlačimo reči moguće solidarnosti dva ili više lica koja su na *neki način međusobno povezana*, što je bez sumnje, slučaj sa suvlasnicima. To se vidi već iz samog pojma ove svojinske zajednice, o čemu je bilo reči. Doduše, pomenuta zakonska odredba je šire formulisana od pojma susvojine, ali je za naše pitanje ta formulacija dovoljna za kvalifikaciju da su suvlasnici “međusobno povezani” i da faktom prouzrokovanja štete trećem licu odgovaraju solidarno. Pri tome, veličina njihovih alikvotnih delova biće naročito relevantna kod regresnog postupka koji između suvlasnika nastupa posle ispunjenja solidarne obaveze. Ukoliko se veličina tih delova iz bilo kog razloga ne može ustanoviti, pretpostavlja se da su ti delovi jednaki.

---

stvari, svaki prema svome udelu. Posmatrano spolja, postoji samo jedno pravo svojine. Svi suvlasnici zajedno imaju, u odnosu na treća lica, onoliko prava koliko bi imao jedan isključivi sopstvenik na toj stvari. Otuda je pravo svakog pojedinog suvlasnika nužno manje od prava sopstvenika jer je ograničeno pravima koja imaju ostali suvlasnici. Suvlasnik ima pravo na udeo u celine koju predstavlja pravo svojine. Udeo nije materijalni deo stvari, jer se pravo suvlasnika odnosi na celu stvar i prodire u svaki njen molekul. Suvlasnički udeo označava alikvotni deo celine, a može biti izražen u razlomku, procentualno ili decimalima”.

U tom smislu, u ovom delu konstatujemo: suvlasnici mogu biti solidarni dužnici ako je njihova solidarnost nastala ugovorom ili ako je prouzrokovana šteta trećem licu od strane jednog ili više suvlasnika. Jedan od mogućih primera takve solidarnosti predstavljaju i štetne imisije suvlasničke nepokretnosti, što je potvrđeno i u citiranoj sudskoj praksi.

Za razliku od alikvotnih delova suvlasnika, zajednička svojina koja takođe pripada kategoriji svojinskih zajednica, podrazumeva svojinu dva ili više lica na nepodeljenoj stvari, tako da njihovi udeli nisu unapred određeni, ali se mogu odrediti. Zakonskom terminologijom rečeno, ti udeli nisu unapred određeni ali su određivi.⁹⁶ U našem pravu ovaj svojinski oblik (slikovito nazvan “svojinom zajedničke ruke”) regulisan je u više posebnih zakona shodno prirodi odgovarajuće materije.

Međutim, u tim zakonima zajednička svojina se ne reguliše u njenoj celini, već samo delimično, onoliko koliko je to potrebno u konkretnom slučaju. Tako na primer, Zakon o nasleđivanju (čl. 224) pod naslovom “odgovornost sanaslednika” predviđa da sanaslednici *solidarno* odgovaraju za ostaviočeve dugove, svaki do visine vrednosti svoj naslednog dela, bez obzira na to da li je izvršena deoba nasleđstva.

U stvari, zajednička svojina sanaslednika na predmetima zaostavštine postoji od momenta smrti ostavioca sve do izvršene deobe na način i pod uslovima kako je to zakonom predviđeno.⁹⁷ Po našem pravu, zaostavština po sili zakona prelazi na ostaviočeve naslednike u trenutku smrti ostavioca, s tim što naslednici istovremeno stiču i pravo na odricanje od nasleđstva.⁹⁸

Ukoliko ima dva ili više sanaslednika, oni *ipso iure* formiraju zajedničku svojinu koja traje sve do deobe. Ali, u svako slučaju, do deobe ili bez deobe,

---

⁹⁶ Čl. 18. Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima. Opširnije videti, D. Stojanović i D. Pop-Georgiev, nav. delo, str. 75–78.

⁹⁷ Opširnije videti, O. Stanković, M. Orlić, nav. delo, str. 171.

⁹⁸ Zakon o nasleđivanju, čl. 212. Za razliku od ovog savremenog zakonskog pravila, rimsko pravo je poznavalo ustanovu tzv. ležećeg nasleđstva (*hereditas iacens*) prema kojoj u vremenu od smrti ostavioca pa do prihvatanja nasleđstva (sto dana od smrti ostavioca) zaostavština je bez subjekta, što je zahtevalo upotrebu različitih fikcija. Opširnije videti, D. Stojčević, nav. delo, str. 327; M. Milosević, nav. delo, str. 274.

sanaslednici solidarno odgovaraju trećim licima (poveriocima) u srazmeri sa visinom nasleđenog dela, što je od značaja za eventualni regresni postupak prema opštim pravilima solidarnih obligacija.

Pored do sada izloženih karakterističnih primera svojinskih zajednica u različitim granama građanskog prava, i to samo kao mogućih izvora solidarnih obaveza, svojinska zajednica može naći svoju primenu i kod ustanove etažne svojine. Ovaj svojinski oblik pretpostavlja celovitost prava svojine dva ili više lica na posebnim delovima stambene ili poslovne zgrade, s tim što su ona istovremeno i nosioci nedeljive svojine na zajedničkim delovima iste zgrade koji služe zgradi kao celini. Ti zajednički delovi, po svojoj nameni, mogu biti nužni (na primer temelji, stepeništa odnosno odgovarajući prilazi posebnim delovima zgrade, razne neophodne instalacije, krov) ili mogu biti samo korisni koji odgovaraju određenom standardu (na primer posebna potkrovlja, garaže i garažna mesta, elementi zaštite od spoljnih uticaja, specijalna fasada). U svakom slučaju, sopstvenici posebnih delova stambene ili poslovne zgrade, imaju zajedničku svojinu na pomenutim zajedničkim delovima zgrade ili susvojину srazmerno njihovim udelima, ukoliko nije zakonom ili njihovim ugovorom drukčije određeno.

Kao što se vidi, ovaj svojinski oblik pokreće mnoga pravna pitanja (na primer pojam i predmet etažne svojine, poslovi redovnog upravljanja, troškovi i način korišćenja, organi upravljanja, urbanistička parcela na kojoj je zgrada podignuta, pravo nadogradnje, propast zgrade) koja se regulišu odgovarajućim zakonskim propisima i ugovorom između etažnih vlasnika. Međutim, od svih tih pitanja, tema ovog rada upućuje samo na pitanje solidarne odgovornosti titulara zajedničke svojine u kontekstu etažne svojine. Reč je dakle, o solidarnoj odgovornosti prema trećim licima koja se pojavljuju kao poverioci u vezi sa zajedničkom svojinom etažnih vlasnika. Ukoliko posebnim zakonom nije regulisano to pitanje,⁹⁹ primeniće se odredbe zaključenog ugovora kojim se reguliše pitanje solidarnosti. Kada je u pitanju solidarna odgovornost za naknadu vanugovorne štete, po našem mišljenju, ovde se moglo primeniti rešenje koje smo izneli kod susvojine, a naime: kada su dva ili više lica na neki način međusobno

---

⁹⁹ Videti Zakon o svojini na delovima zgrada, Sl. list SFRJ, br. 43/65, 57/65 i 29/73.

povezana i tom prilikom prouzrokuju vanugovornu štetu trećem licu, onda ona solidarno odgovaraju. Međusobna povezanost etažnih vlasnika preko zajedničkih delova iste zgrade, očigledno ispunjava pomenuti uslov predviđen Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 206).

Najzad, ovo pitanje predviđa i Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije prema kome, sopstvenik zgrade i svake druge građevine odgovoran je za štetu koju ona prouzrokuje svojim rušenjem ili padom nekog njenog dela, ili na koji drugi način. Za štetu koja potiče od zgrade sa više posebnih delova (etažne zgrade) odgovaraju svi etažni sopstvenici solidarno.

Dosadašnjim izlaganjem pojedinih svojinskih zajednica (susvojina, zajednička svojina, etažna svojina) ne iscrpljuje se brojnost njihovog postojanja. Slučajevi svojinskih zajednica često su u praktičnom životu prisutni i to na način da se uređuju običajnim i moralnim normama, kao i posebnim zakonskim i podzakonskim propisima. Takvi slučajevi su na primer: susedska prava, pravo upotrebe utrine (zajednička svojina seoskih pašnjaka), svojina porodičnih zadruga koja je u prošlosti postojala u seoskim sredinama.

Kada je reč o susedskom pravu koje je zadržalo, pa čak i proširilo svoju aktuelnost u savremenim uslovima, treba reći da se tim pravom uređuju granični odnosi između sopstvenika dve ili više nekretnina: ograde na međi, drvo na međi, granični plot ili odgovarajući zid, štetne imisije koje dolaze sa susednog prostora, kao i drugi slični odnosi. Na ovaj način, imaoći tih nekretnina međusobno su povezani, što može biti kvalifikacija za njihovu solidarnu odgovornost prema trećim licima koja su tim povodom pretrpela izvesnu štetu (na primer šteta prouzrokovana rušenjem zajedničkog zida). U literaturi je izraženo shvatanje da su susedska prava akcesornog karaktera jer su uvek vezana za pravo svojine suseda.¹⁰⁰

Pored izloženih slučajeva svojinskih zajednica i nezavisno od njih, solidarna odgovornost može se javiti i kod prenosa neke imovinske celine sa jednog lica na drugo. Taj mogući izvor solidarnosti predviđen je Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 452) prema kome: lice na koje pređe na osnovu

---

¹⁰⁰ Opširnije, O. Stanković, M. Orlić, nav. delo, str. 172; Milan Petrović, Industrijsko susedstvo i odgovornost za štetu, monografija, Niš, 2011, str. 164 i sl.

ugovora neka *imovinska celina* fizičkog ili pravnog lica, ili jedan deo te celine, odgovara za dugove koji se odnose na tu celinu, odnosno njen deo, pored dotadašnjeg imaoaca i *solidarno* s njim, ali samo do vrednosti njene aktive.¹⁰¹

Smatramo da zakonska formulacija “imovinska celina” podrazumeva i svojinsku celinu, što nas je opredelilo da ovaj slučaj mogućeg izvora solidarnosti izložimo ovde u okviru izlaganja različitih slučajeva svojinskih zajednica, mada se može reći da pomenuta odredba Zakona o obligacionim odnosima više upućuje na obligacioni nego na stvarnopravni odnos.

O d s e k II

KLASIFIKACIJE OBLIGACIJA ZNAČAJNIH ZA SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. OPŠTE ZNAČENJE. – Savremena pravna nauka poznaje čitav niz različitih vrsta obligacija, koje se, zbog svoje pravne osobenosti, grupišu u određene imenovane celine. Na osnovu zajedničkih svojstava pojedinih vrsta obligacija, u literaturi je, na temelju klasičnih i savremenih pravnih kategorija, izgrađena teorija o klasifikaciji (podeli) obligacija na različite vrste. Najčešći kriterijumi podele su: prema svojstvima predmeta (pozitivne i negativne, novčane i nenovčane), prema karakteru sankcije (civilne i naturalne), prema vremenu ispunjenja (trenutne, sukcesivne, trajne), prema deljivosti predmeta (deljive i nedeljive), prema ličnim svojstvima subjekata (lične i nelične), prema stepenu određenosti (individualne i generične), prema množini predmeta (alternativne, fakultativne, kumulativne), prema množini subjekata (zajedničke i solidarne), kao i druge podele koje se sreću u literaturi, često suštinski iste, ali različite po terminologiji.¹⁰²

---

¹⁰¹ Prema čl. 452 st. 2 Zakona o obligacionim odnosima, nema pravnog dejstva prema poveriocima odredba ugovora kojom bi se isključivala ili ograničavala predviđena solidarna odgovornost, što znači da je pomenuta zakonska odredba imperativnog karaktera.

¹⁰² U tom smislu, opširnije: Mihailo Konstantinović, *Obligaciono pravo*, skripta, Beograd 1959, str. 5 i sl.; S. Jakšić, nav. delo, str. 44–59; Lj. Milošević, *Obligaciono pravo*, Beograd 1966, str. 18–24; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 63–99; S. Cigoj, nav. delo, str. 35–59; B. Loza, nav. delo, str. 32–37; Slobodan Perović, *Obligaciono pravo*, Beograd 1986, str. 78–139; L. Marković, *Obligaciono pravo*, Beograd 1997, str. 47–90; J. Salma, nav. delo, str. 143–186; J. Radišić, nav. delo, str. 53–67; G. Galev i J. Dabović-Anastasovska, nav. delo, str. 119–142; Ilija

U tom kontekstu, zadržaćemo se samo na onim vrstama obligacija koje imaju određeni značaj u pogledu pojma i dejstva solidarnosti dužnika kao što je, pre svega, podela obligacija na deljive i nedeljive za koju se vezuje pravilo o shodnoj primeni propisa o solidarnim obavezama, kao i na podeli obligacija na novčane i nenovčane, intuitu personae i nelične, neutužive (naturalne) i civilne kao i druge podele koje su relevantne kod pojedinih pitanja solidarnosti dužnika.

2. DELJIVE I NEDELJIVE OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA

U prvom poglavlju ove disertacije koje je posvećeno istorijskom razvoju solidarnih obligacija, između ostalog, ukazali smo na podelu obligacija prema kriterijumu *pars virilis* (podeljene obligacije) za razliku od nedeljivih obligacija (*indivisae*). Kao što smo videli, ova podela našla je mesta i u jednom fragmentu Digesta (D.45.2.11.1-2).

Posle više vekova, ova podela je u osnovi prihvaćena i u modernim (savremenim) kodifikacijama građanskog prava, doduše sa izvesnim modifikacijama ali i sa istim izvornim značenjem ove podele.¹⁰³

Zakonodavstvo. – Počnimo, dakle, sa našim pozitivnim pravom, da bi zatim izložili komparativne i teorijske poglede uopšte, posebno sa stanovišta ove podele u hipotezi množine subjekata u obligacionom odnosu, gde se nalazi i pitanje primene ove podele u materiji solidarne odgovornosti.

Prema Zakonu o obligacionim odnosima deljive obligacije se definišu rečima: obaveza je deljiva ako se ono što se duguje može podeliti i ispuniti u delovima koji imaju ista svojstva kao i ceo predmet, i ako ono tom podelom ne gubi ništa od svoje vrednosti, inače obaveza je nedeljiva. Kad u nekoj deljivoj

---

Babić, Obligaciono pravo, Beograd–Sremska Kamenica 2009, str. 34–46; B. Morait, nav. delo, str. 60–78.

¹⁰³ To čini i naš Zakon o obligacionim odnosima (čl. 412, 435) koji je reprodukovao te odredbe iz Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima, autor Mihailo Konstantinović, čl. 333 i čl. 359. Ove odredbe su preuzete i od strane obligacionih zakona bivših republika SFRJ i to: Obligacijski zakonik Slovenije (2001), Zakon o obveznim odnosima Hrvatske (2005), Zakon na obligacionite odnosi Makedonije (2001), Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore (2008), Zakon o obligacionim odnosima BiH – preuzet Zakon o obligacionim odnosima SFRJ iz 1978.

obavezi ima više dužnika, obaveza se deli među njima na jednake delove, ako nije određena drukčija podela, i svaki od njih odgovara za svoj deo obaveze. Naprotiv, za nedeljive obaveze u kojima ima više dužnika važe propisi o solidarnim obavezama.

Iz ove definicije proizilazi nekoliko bitnih svojstava koja treba da kumulativno postoje da bi obligacija bila deljiva: prvo, dugovani predmet se može podeliti (deljiva obligacija) odnosno, on se ne može podeliti (nedeljiva obligacija); drugo, delovi moraju imati ista svojstva kao i celina predmeta; treće, podelom se srazmerno ne gubi ništa od vrednosti predmeta.

Ovakve ili slične formulacije deljivih i nedeljivih obligacija, nalaze se i u uporednom pravu. U tom smislu, pogledajmo nekoliko zakonskih izvora uporednog prava.

Francuski Građanski zakonik (1804), pre izmena uvedenih Uredbom iz 2016. godine, posvećivao je deljivim i nedeljivim obligacijama čitav odeljak¹⁰⁴ u kome se određuju pojam i dejstva deljivih i nedeljivih obligacija. Najpre se, jednom opštom odredbom (čl. 1217) određuje pojam ove podele: obligacija je deljiva ili nedeljiva, prema tome, da li za predmet ima neku stvar ili radnju koja je u činu izvršenja podobna deljenju, imajući u vidu njenu prirodu ili razumnu namenu. Konkretizacija ove odredbe učinjena je u sledećoj odredbi (čl. 1218), prema kojoj, obligacija je nedeljiva, mada je stvar ili radnja koji čine njen predmet, deljiv po svojoj prirodi, ako odnos pod kojim se posmatra u obligaciji, ne dopušta delilimično izvršenje.

Pri tome, kada je reč o pojmu deljivih obligacija, ovaj Zakonik (čl. 1219) predviđa da ugovorena solidarnost ne daje obligaciji karakter nedeljivosti.

Što se tiče pravnih dejstava deljivih i nedeljivih obligacija, Zakonik naglašava da obligacija koja se može deliti treba da se u odnosu između poverioca i dužnika izvrši kao kad bi bila nedeljiva. Deljivost se primenjuje samo u pogledu njihovih naslednika koji ne mogu potraživati dug ili koji nisu dužni da plate do

---

¹⁰⁴ Francuski Građanski zakonik, odeljak V, čl. 1217–1225.

samo delove koje su nasledili kao poverioci ili dužnici. U vezi sa ovom odredbom Zakonik predviđa i određene izuzetke.¹⁰⁵

U pogledu pravnih dejstava nedeljivih obligacija, Zakonik je predviđao da svaki od onih koji su ugovorili nedeljiv dug, odgovoran je za ceo dug, mada obligacija nije solidarno ugovorena. Isto važi u pogledu naslednika lica koje je ugovorilo takvu obligaciju. Svaki naslednik poverioca izvršenje nedeljive obligacije može tražiti u celosti. On samo ne može oprostiti ceo dug; ne može sam primiti cenu umesto stvari. Ako je neki od naslednika sam oprostio dug ili primio cenu stvari, njegov sanaslednik može tražiti nedeljivu stvar samo vodeći računa o delu sanaslednika koji je dug oprostio ili cenu primio. Dužnikov naslednik, koji je tužen za celu obavezu, može tražiti rok da pozove u zaštitu na svoje sanaslednike, osim ako dug po prirodi nije takav, da ga može ispuniti samo tuženi naslednik, koji tada može biti sam osuđen da obavezu izvrši, uz pravo da zahteva naknadu od ostalih sanaslednika.¹⁰⁶

Nakon reformi Zakonika, u oblasti regulisanja nedeljivih obligacija, uvodi se novina u vidu opšte odredbe sadžane u čl. 1320. koja objedinjuje nekadašnja pravila o nedeljivim obligacijama. Novo pravilo Zakonika sukcesivno uređuje nedeljivost u slučaju više poverilaca, u slučaju više dužnika, kao i pravna dejstva nedeljivosti u odnosu na naslednike.

Prema ovom rešenju, svaki od poverilaca jedne obligacije sa prestacijom koja je nedeljiva po samoj prirodi ili po ugovoru, može da zahteva i primi integralnu isplatu, osim onoga što pripada drugim. Ali on ne može sam raspolagati potraživanjem ni primiti novac umesto stvari. Svaki od dužnika jedne takve

---

¹⁰⁵ Od ovog principa Zakonik predviđa u čl. 1221 izuzetke u pogledu dužnikovih naslednika: 1) u slučaju kad je dug hipotekovan; 2) kad se duguje samo ista stvar; 3) kad se radi o alternativnom dugu stvari, od kojih je jedna nedeljiva, a izbor pripada poveriocu; 4) kad je izvršenjem obligacije opterećen, pravnim osnovom samo jedan naslednik; 5) kad izlazi bilo iz prirode obaveze bilo iz stvari koja je predmet obaveze bilo iz nameravanog cilja u ugovoru, da je namera ugovornika bila da se dug ne može delimično izvršiti. U prva tri slučaja, od naslednika koji drži dugovanu stvar ili hipotekovano zemljište može se sudskim putem tražiti naplata celog duga iz dugovane stvari ili iz hipotekovanog zemljišta, a njemu ostaje pravo naknade prema sanaslednicima. U četvrtom slučaju, od samog naslednika koji je opterećen dugom, i u petom slučaju, od svakog naslednika može se sudskim putem takođe tražiti naplata celog duga, a njemu ostaje pravo naknade prema njegovim sanaslednicima.

¹⁰⁶ Čl. 1222–1225 Francuskog građanskog zakonika.

obligacije je obavezan na celinu, ali on ima pravo regresa protiv drugih. To se odnosi i na svakog naslednika takvih poverilaca i dužnika.

Kao što se vidi, u slučaju više poverilaca, dejstva nedeljivosti su ista kao kod aktivne solidarnosti, što znači da svaki poverilac može zahtevati i primiti isplatu u celini od dužnika, s tim što mora uzeti u obzir ostale poverioce. Ovo pravilo, u cilju zaštite ostalih poverilaca, predviđa da poverilac koji primi isplatu više nema potraživanje. S druge strane, u slučaju više dužnika, dejstva nedeljivosti su ista kao kod pasivne solidarnosti, te svaki dužnik odgovara za dug u celini. Dužnik koji je isplatio dug stiče pravo regresa prema ostalim sadužnicima. Pomenuta pravila odnose se i na naslednike poverilaca ili dužnika nedeljive obligacije.¹⁰⁷

Austrijski Građanski zakonik (1811) pod naslovom “Zajednička obaveza ili ovlašćenje” predviđa da u slučaju kad ima više sadužnika jedne deljive stvari, svaki sadužnik odgovara, osim slučajeva određenih u zakonu, za svoj deo, a isto tako kad ima više saučesnika kakve deljive stvari, svaki se saučesnik mora zadovoljiti delom, koji njemu pripada.

Ako je naprotiv u pitanju nedeljiva stvar, onda poverilac, ako je on jedan sam, takvu stvar može zahtevati od ma koga sadužnika. Ali ako je više poverilaca, a samo jedan dužnik, onda ovaj nije obavezan izdati stvar jednome samo poveriocu bez obezbeđenja; on može tražiti da se svi sapoverioci saglase, ili zahtevati da se stvar sudom čuva¹⁰⁸. Posle ovoga, u Zakoniku slede odredbe o solidarnosti pod naslovom “korealitet”.¹⁰⁹ Kao što se vidi iz gore pomenutih odredbi, i ovaj Zakonik predviđa klasična pravila o deljivim i nedeljivim obligacijama i njihovu vezu sa solidarnim obligacijama.

Pravila o deljivim i nedeljivim obligacijama sadrži i *nemački Građanski zakonik* (1900) koji pod naslovom “Množina dužnika i poverilaca” predviđa, da ako više njih duguju deljivu činidbu ili ako više njih imaju da traže jednu deljivu

---

¹⁰⁷ Komentar ovih pravila uz komparaciju sa prethodno važećim rešenjem, videti T. Douville, nav. delo, str. 303–306; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 628–631; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 177–184; B. Mercadal, nav. delo, str. 265–266.

¹⁰⁸ Austrijski Opšti Građanski zakonik (§ 889, 890).

¹⁰⁹ Opširnije, Dragoljub Arandelović, Osnovi obligacionog prava, Beograd 1936, str. 34.

činidbu, u sumnji svaki dužnik obavezan je samo na jednak udeo, svaki poverilac ima pravo samo na jedan deo. Ako više njih duguju nedeljivu činidbu, oni odgovaraju kao solidarni dužnici. Ako se više njih ugovorom zajedno obavežu na deljivu činidbu, u sumnji odgovaraju kao solidarni dužnici.¹¹⁰

Nedeljivu obligaciju definiše i *Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru* (1888) navodeći osobine nedeljive obligacije: “Dug je nerazdjeljiv, ne samo kad se stvar ili radnja o kojoj je ugovor, ne može sama po sebi razdijeliti, nego i onda kad bi to moguće bilo, ali time stvar ne bi više bila prema onome što je ugovoreno, ili bi joj se dijeljenjem vrijednost preko mere umanjila. Svaki nerazdjeljivi dug pošto se prometne u novčani postaje razdjeljiv” (čl. 921). Kad je više dužnika, a dug nerazdjeljiv, tad je dužitelj vlastan iskati koga kod hoće od dužnika, da izvrši sam ono što su po ugovoru dužni svi. S druge strane, i kad je više dužitelja, a dug nerazdjeljiv svakome se može zakonito namiriti vaskolik dug, osim ako je što drugo izrečno ugovoreno bilo, ili ako jedan od dužitelja, putem suda, uruči zabranu dužniku da nekome od dužitelja duga ne namiruje. Pošto jedan od dužnika namiri nerazdjeljivi dug, svi su ostali slobodni, i na suprot, pošto jedan dužitelj zakonito primi, svi ostali prestaju biti dužitelji. Onaj dužnik koji sam namiri, može tražiti ostale sadužnike da mu svaki prema svome djelu, naknadi što nanj pada, ako po prirodi posla ili veze koja je među njima, ne treba inače da bude. Ako se nerazdjeljivi dug obrne u novce, ili ako se mjesto ugovorenoga izvršenja naknađuje šteta, tim samim dug postaje razdjeljiv, te se svaki dužnik može tražiti samo za njenog dio duga, a svaki dužitelj može iskati samo svoj dio, ako nije naročito bilo drukčije ugovoreno. Kad je istekao rok namiru duga, dužitelj nije dužan primiti na djelove ili na komade ono što mu po ugovoru pripada, n’ ako je naročito ugovoreno da će namir na rokove biti”.¹¹¹

Podela obligacija na deljive i nedeljive predviđena je i u drugim nacionalnim zakonicima koji se odnose na oblast građanskog prava.¹¹²

---

¹¹⁰ Nemački Građanski zakonik (§ 420, 427, 431).

¹¹¹ Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru (čl. 921, 529–532).

¹¹² Rumunski Građanski zakonik (2009) pod naslovom “Deljive i nedeljive obligacija” sadrži opširne odredbe o ovim obligacijama u čl. 1421–1433; to čini i poljski Građanski zakonik iz 1934, čl. 3–7, kao i iz 1964, čl. 379–383; Predosnova Građanskog zakonika za Kraljevinu

Kad je reč o uniformnim pravilima ugovornog prava, u pomenutom kontekstu značajna su i rešenja Načela evropskog ugovornog prava (Principles of European Contract Law – PECL) iz 1998, prema kojima, obligacije su deljive kada je svaki dužnik obavezan da ispuni samo deo obaveze, a poverilac može od svakog dužnika zahtevati samo deo koji njemu pripada (čl. 10.101). Posebno je regulisana odgovornost na osnovu deljivih obaveza. Prema Načelima, dužnici su na osnovu deljivih obaveza odgovorni na jednake delove, ukoliko ugovorom ili zakonom nije drukčije predviđeno. Ovaj tekst, sa izvesnim izmenama, prihvaćen je i u Nacrtu Zajedničkog pojmovnog okvira koji je izradila Studijska grupa za izradu Evropskog građanskog prava.¹¹³

Stavovi teorije. – U pravnoj literaturi izražena su brojna shvatanja o podeli obligacija na deljive i nedeljive.¹¹⁴ Teorijska shvatanja, uglavnom prate zakonska rešenja, ali sa značajnim razlikama u interpretacijama i argumentima u naučnim pogledima.

Kada je reč o definiciji deljivih i nedeljivih obligacija, razlike se ispoljavaju više u nijansama, a manje u pogledu suštine definicije.

Jugoslaviju iz 1934, § 874–876; italijanski Građanski zakonik iz 1942, čl. 1292 i sl.; portugalski Građanski zakonik iz 1967, čl. 518 i sl.; holandski Građanski zakonik iz 1992, knjiga 6, čl. 6 i sl.; Građanski zakonik Kvebeka iz 2000–2001, čl. 1518–1522; brazilski Građanski zakonik iz 2002, čl. 257–263; Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa iz 2005, čl. 176 i sl.; Zakon o obligacionim odnosima: Slovenije, čl. 393–416; Hrvatske čl. 41–64; Crne Gore čl. 421, 444; Makedonije čl. 400–401.

¹¹³ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law – Draft Common Frame of Reference (DCFR), Interim Outline Edition, Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke, 2009 by sellier, European law publishers GmbH, Munich, Chapter 4, III.-4:102.

¹¹⁴ Videti na primer, Đ. Pavlović, nav. delo, str. 165–189; Ž. Perić, nav. delo, str. 17; G. Niketić, Specijalni deo građanskog prava, Opšti deo obligacionog (tražbenog) prava, Beograd 1928, str. 13; M. Planiol, G. Ripert, nav. delo, str. 273–276; D. Arandelović, nav. delo, str. 30; M. Konstantinović, nav. delo, str. 212 i sl.; S. Jakšić, nav. delo, str. 62 i sl.; G. Marty, P. Raynaud, nav. delo, str. 774–780; Mihajlo Vuković, Obvezno pravo, knj. II, Zagreb 1964, str. 338; Lj. Milošević, nav. delo, str. 219; A. Weill, nav. delo, str. 880–882; Živomir Đorđević i Vladan Stanković, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd 1980, str. 84 i sl.; S. Cigoj, nav. delo, str. 72 i sl.; B. Loza, nav. delo, str. 44; S. Perović, nav. delo, str. 118 i sl.; Lazar Marković, Obligaciono pravo, Klasici Jugoslovenskog prava, Beograd 1997, str. 313 i sl.; F. Terré, Ph. Simler, nav. delo, str. 1175–1179; M. Mignot, nav. delo, str. 465–481; Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd 2004, str. 366 i sl.; Philippe Delebecque, Frédéric-Jérôme Pansier, Droit des Obligations, Paris 2005, str. 115–124; G. Galev i J. Dabovik-Anastasovska, nav. delo, str. 191 i sl.; B. Morait, nav. delo, str. 70.

Naime, već prema samom nazivu ovih obligacija, najopštije može se reći, da su deljive one obligacije čija se prestacija može podeliti u više istovrsnih delova, dok su nedeljive obligacije one čija se prestacija ne može podeliti.

Ali, to je samo primarni dodir sa potpunijom definicijom ovih obligacija. Najpre, potrebno je konkretizovati sam predmet ovih obligacija i to sa pitanjem: da li predmet ovih obligacija čini samo akt predaje stvari (dare) ili to može biti i određeno činjenje (facere) odnosno nečinjenje (non facere). Upravo na tom pitanju izražena su različita shvatanja koja se uglavnom svode na stanovište po kome se predmet deljivih obligacija sastoji u predaji deljive stvari, ali i u određenom aktu činjenja, dok se nečinjenje shvata kao nedeljiv predmet obligacije.

Tako, prema jednom shvatanju, podela obligacija na deljive i nedeljive odgovara podeli stvari (i drugih dobara) na deljive i nedeljive čiji se kriterijum nalazi u mogućnosti njihove deljivosti. Dosledno izvedeno ovo shvatanje dovodi do zaključka da se kriterijum podele obligacija na deljive i nedeljive svodi samo na akt predaje stvari (dare), dok se akti činjenja i uzdržavanja od činjenja (facere, non facere), uzimaju u obzir samo ako se odnose na deljiv ili nedeljiv predmet u smislu dugovane stvari.¹¹⁵

Prema drugom shvatanju, predmet deljivih i nedeljivih obligacija uzima se u širem smislu, a to znači, pored akta predaje (dare), tu dolaze i akti činjenja, s tim

---

¹¹⁵ U tom smislu opširnije, V. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, 84–87, gde se, između ostalog, ovo pitanje obrazlaže sledećim navodima: “obligacioni odnosi sa deljivim i nedeljivim predmetom odgovara podeli stvari i drugih dobara prema mogućnosti njihove deobe. Međutim, neki pravni pisci zasnivaju ovu podelu na mogućnosti podele dužnikove činidbe (ponašanja, prestacije) kao sadržine obaveze na alikvotne delove. Shodno tome, kao obligaciono-pravni odnosi sa deljivim i nedeljivim predmetom mogu, po njima, biti ne samo oni koji imaju za predmet obaveze deljive ili nedeljive stvari ili druga dobra, već i oni kod kojih se obaveza dužnika sastoji u nekoj usluzi... Međutim, osnov ove podele leži u mogućnosti podele predmeta kao stvari ili drugog dobra, a ne u mogućnosti podele dužnikovog ponašanja kao sadržine obaveze”.

Suprotno, prema drugom mišljenju pitanje deljivosti ili nedeljivosti obaveze nije povezano samo razlikovanjem deljivih i nedeljivih stvari, nego i deljivih i nedeljivih činjenja, nečinjenja i trpljenja tj. da li se ove pozitivne i negativne činidbe mogu izvršiti samo odjednom u pojedinim odvojenim radnjama odnosno propuštanjima, po osnovi čega se razlikuju deljive činidbe koje se ne mogu rastaviti u više delova. Uprkos konstatacije, da se deljivost i nedeljivost obaveze odnosi ne samo na davanje stvari nego i na ostala moguća činjenja, nečinjenja i trpljenja, zauzima se stanovište da se kao deljive činidbe smatraju predaja stvari i prestacija činjenja, dok se nečinjenje i trpljenje tretira kao nedeljiv predmet obaveze (Boris Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. II, Zagreb 1978, str. 1398 i sl.

što izvesni autori, tu dodaju i akte nečinjenja ili trpljenja, doduše, pod uslovom da se mogu podeliti.¹¹⁶

U svakom slučaju, ovde se koriste različiti izrazi koji bi trebalo da označe okvire predmeta deljivih i nedeljivih obligacija. Tako, često se predmet obaveze imenuje kao deljiva i nedeljiva *činidba*,¹¹⁷ deljiva i nedeljiva radnja¹¹⁸, deljiva ili nedeljiva stvar ili delo¹¹⁹, deljiva i nedeljiva prestacija¹²⁰, deljivo i nedeljivo ono što se duguje¹²¹.

U stvari, različitost ovih izraza, često su samo jezičke prirode, ali u određenom kontekstu mogu ukazivati i na neka istorijska i komparativna značenja (npr. prestacija, činidba).

Ipak, čini se, da ovaj terminološki zbir, dobrim delom dolazi iz jednog šireg teorijski spornog pitanja: šta je predmet, a šta sadržina obligacije.¹²² Ako se prihvati stanovište koje svakako ima svoju teorijsku podlogu, da prava i obaveze čine sadržinu obligacije, a njen predmet se ispoljava kroz davanje, činjenje ili uzdržavanje odnosno trpljenje, onda se kod pitanja predmeta deljivih i nedeljivih obligacija mogu shodno ovoj podeli primeniti klasične kategorije imenovane kao *dare, facere i non facere*.

Kod definisanja deljivih i nedeljivih obligacija, pored svojstva predmeta o čemu je gore bilo reči, javlja se i drugi element definicije koji se odnosi na vrednosni kriterijum pojedinih delova koji čine celinu predmeta dugovanja.

Naime, u predloženim definicijama podvlači se okolnost da pojedini delovi moraju imati srazmerni deo vrednosti u odnosu na potpunost dugovanog predmeta. To se čini upotrebom različitih formulacije koje sadrže različite vrednosne

---

¹¹⁶ U tom smislu, Đ. Pavlović, nav. delo, str. 165 i sl.; L. Marković, nav. delo, str. 72 i sl. gde se, sa izvesnom ogradom kaže, da ako je predmet obaveze jedno činjenje ili propuštanje, takva obaveza po pravilu smatra se za nedeljivu.

¹¹⁷ L. Marković, nav. delo, str. 313; B. Loza, nav. delo, str. 44.

¹¹⁸ Stevan S. Jakšić, nav. delo, str. 61.

¹¹⁹ Đ. Pavlović, nav. delo, str. 165, 169.

¹²⁰ M. Konstantinović, nav. delo, str. 213.

¹²¹ M. Konstantinović, nav. delo, str. 140, čl. 333; J. Radišić, nav. delo, str. 366.

¹²² Opširnije, Obrad Stanojević, Sadržina i predmet obligacionog odnosa, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu 1971, br. 5–6, str. 519; S. Jakšić, nav. delo, str. 31 i sl.; M. Konstantinović, nav. delo, str. 5; Planiol et Ripert, nav. delo, str. 292; J. Radišić, nav. delo, str. 41; F. Terré, Ph. Simler, Yv. Lequette, nav. delo, str. 273 i sl.

pokazatelje, kao što su: alikvotni delovi, ista vrednosna svojstva, srazmerni interes za poverioca, isti kvalitet a različit kvantitet, bez štete po svoju suštinu, i druge slične formulacije koje, sa manje ili više jezičkog uspeha, izražavaju isto svojstvo – pojedini delovi čine sastavni deo celine.¹²³

Polazeći od tradicionalnih pojmovnih obeležja deljivih i nedeljivih obligacija o kojima je do sada bilo reči, ovde ćemo izneti jednu moguću definiciju ovih obligacija, sa ciljem da utvrdimo granične tačke u odnosu na solidarne obligacije i da na taj način ukažemo na njihov značaj u obradi osnovne teme u ovom radu.

U tom smislu, treba istaći opšte pravilo prema kome se na nedeljive obaveze u kojima ima više dužnika shodno primenjuju propisi o solidarnim obavezama. Naprotiv, kod deljivih obaveza sa više dužnika vlada princip i pretpostavka *podeljenog dugovinskog odnosa*, a to znači da se obaveza među njima deli na jednake delove, ako nije određena neka druga podela, i svako od njih odgovara za svoj deo obaveze. Razume se, da i ove deljive obaveze mogu biti solidarne, ali samo ako je to predviđeno zakonom ili voljom stranaka, o čemu će posebno biti reči u onom delu ove disertacije koji je posvećen izvorima solidarnosti dužnika. Po našem mišljenju, dakle, evo moguće definicije:

Obligacija je deljiva ako je njen predmet (*dare, facere, non facere*) po svojoj prirodi ili po volji samih stranaka, podoban da se može podeliti u više istovrsnih delova, ali tako da ti delovi zadržavaju ista svojstva i srazmernu vrednost u odnosu na celinu dugovane prestacije. U suprotnom, obligacija je nedeljiva.

Iz ovako formulisane definicije deljivih i nedeljivih obligacija kumulativno proizilaze nekoliko bitnih elemenata. Najpre, obligacija je deljiva ili nedeljiva s obzirom na mogućnost deljivosti predmeta njene prestacije. Najčešće, to je akt

---

¹²³ U tom smislu, Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima, čl. 333, gde se deljive obaveze definišu rečima: obaveza je deljiva ako se ono što se duguje može podeliti i ispuniti u delovima koja imaju ista svojstva kao i ceo predmet, i ako ono tom podelom ne gubi ništa od svoje vrednosti, inače obaveza je nedeljiva. Videti i S. Jakšić, nav. delo, str. 62 i sl.; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 83; Boris Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, II knjiga, Zagreb 1978, str. 1395 i sl.; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, I knjiga, redaktori Borislav Blagojević i Vrleta Krulj, Beograd 1983, str. 1210; L. Marković, nav. delo, str. 72 i sl.; J. Radišić, nav. delo, str. 336 i sl.; Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja: Miha Juhart i Nina Plavšak, II knjiga, Ljubljana 2003, str. 552; B. Morait, nav. delo, str. 70.

predaje deljive odnosno nedeljive stvari (dare) po nekom pravnom osnovu (npr. predaja stvari kao *modus acquirendi* na osnovu ugovora o kupoprodaji), ali to može biti i određeno činjenje (facere) takođe po nekom pravnom osnovu (npr. kod ugovora o delu ili punomoćstvu). Kao što je već ukazano, po nekim autorima, nečinjenje (non facere) odnosno trpljenje (pati) ne može biti predmet deljivih, već samo nedeljivih obligacija.

Smatramo da i nečinjenje odnosno trpljenje može biti predmet i deljivih obligacija, iako će u praktičnom životu to biti redak slučaj. Tako, pravno je moguće da se npr. vlasnik poslužnog dobra kod stvarne službenosti obaveže na nečinjenje (trpljenje) u korist titulara povlasnog dobra, ali je moguće da oni ugovorom predvide načine korišćenja samo u određenim etapama (npr. u zimskim mesecima) odnosno samo u kvantitativnom opsegu.

Drugo svojstvo ove definicije jeste fakat da predmet prestacije deljivih i nedeljivih obligacija proizilazi ili iz same prirode predmeta prestacije ili iz volje stranaka. Drugim rečima, izvori ove podele nalaze kriterijum u postojanoj i funkcionalnoj celini individualno određene stvari ili radnje (nedeljivost po prirodi) i mogućnost podele stvari ili radnje u više istovrsnih delova na osnovu volje stranaka (voljna deljivost).

Najzad, treće svojstvo kod deljivih obligacija se ogleda u zahtevu da pojedini delovi imaju ista svojstva i srazmernu vrednost u odnosu na celinu predmeta dugovane prestacije.

Različita pravna dejstva deljivih i nedeljivih obligacija proizilaze iz njihovog pojma. Tako, kod više solidarnih dužnika jedne deljive obligacije, primenjuje se pravilo *podeljenog dugovinskog odnosa*, što znači da svaki solidarni dužnik odgovara za svoj deo duga. Međutim, ako takva podela nije određena niti je određiva, primenjuje se pravilo po kome oni duguju na jednake delove.

Pri tome, u pogledu nastanka i prestanka obligacije, pojedini delovi mogu imati zaseban pravni režim, npr. u pogledu modifikacije različitih uslova i rokova.

Nadalje, ovde se postavlja i pitanje pretpostavke solidarnosti. Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 413), kada ima više dužnika u nekoj deljivoj

obavezi nastaloj ugovorom u privredi, oni odgovaraju poveriocu solidarno, osim ako su ugovarači izrično otkloniti solidarnu odgovornost. Kao što se vidi, Zakon o obligacionim odnosima ovu pretpostavku je predvideo samo kod ugovora u privredi, a ne i kod ostalih ugovora. O odgovarajućim rešenjima i koncepcijama u uporednom pravu biće posebno reći u daljim izlaganjima u ovom radu.

Za razliku deljivih obligacija, pravna dejstva nedeljivih obligacija svode se na shodnu primenu propisa o solidarnim obavezama.¹²⁴ Ovo stoga, što se kod ovih obligacija, bez obzira da li su one nedeljive po prirodi (apsolutna nedeljivost) ili po volji stranaka (relativna nedeljivost), predmet prestacije duguje u njegovom integritetu, tako da poverilac može zahtevati ispunjenje od bilo kog sadužnika ili od svih zajedno. Kada jedan dužnik ispuni dugovani predmet, obaveza se gasi i svi se dužnici oslobađaju. Drugim rečima, ovo je osnovno (primarno) dejstvo nedeljivih obligacija na koje se shodno primenjuju pravila o solidarnim obligacijama.¹²⁵ Međutim, kada su u pitanju druga dejstva solidarnih obligacija (npr. dejstva u pogledu zastarelosti, konfuzije, novacije, otpusta duga), onda su moguća različita rešenja.

Prema jednom stanovištu, nedeljive obligacije se razlikuju od solidarnih, ne samo po njihovom izvornom pojmu, već i po mnogim drugim dejstvima koja se uglavnom odnose na pitanje uticaja opštih načina prestanka obligacija na domen nedeljivih obligacija (npr. dejstva docnje, prekida zastarelosti, propasti dugovane stvari, konfuzije, novacije, otpusta duga).¹²⁶

---

¹²⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 435.

¹²⁵ U francuskoj pravnoj literaturi, pored nedeljivih i solidarnih obligacija posebno se grupišu (imenuju) zajedničke obligacije (Les obligations conjointes) čiji se predmet deli *po samom pravu* (ipso iure), što je slučaj sa više naslednika koji nisu dužni da plate više od onoga što su nasledili, bez obzira da li je u pitanju deljiva ili nedeljiva obligacija. Videti: G. Marty i P. Raynaud, nav. delo, str. 773 i sl.; Terre, Simler, Lequette, nav. delo, str. 1152; M. Planiol i G. Ripert, nav. delo, str. 252 i sl.; M. Mignot, nav. delo, str. 35. Međutim, posle reforme francuskog Građanskog zakonika (čl. 1309), nije zadržan termin "zajedničke obligacije". U tom pogledu, opširnije T. Douville, nav. delo, str. 289, gde se, između ostalog navodi da sa terminološke tačke gledišta, treba istaći da se obligacije sa više subjekata u doktrini uglavnom označavaju kao "zajedničke obligacije". U izveštaju podnetom predsedniku Republike navodi se da je "odluka da se taj izraz ne unese u Zakonik" doneta zato što je "takva kvalifikacija bila bez praktičnog značaja i predstavlja izvor zabune".

¹²⁶ U tom smislu, Lj. Milošević, nav. delo, str. 219.

Prema drugom stanovištu, ova razlika se ne čini, ali se pravi razlika između nedeljivih obaveza u kojima ima više dužnika gde u svemu važe pravila o solidarnim obavezama i nedeljivih obaveza u kojima ima više poverilaca.¹²⁷

Najzad, po trećem stanovištu, na nedeljive obligacije *shodno* se primenjuju pravila o solidarnim obavezama.¹²⁸

Kao što se vidi, ovo stanovište za nedeljive obligacije prihvata primenu pravila koja važe za solidarnost dužnika, ali sa jednom značajnom dopunom upućuju na “shodnu” primene tih pravila. Na taj način se reguliše i pitanje primene opsega drugih dejstava solidarnosti dužnika na materiju nedeljivih obligacija, što je, kako smo već istakli, u literaturi različito rešavano.¹²⁹ Razume se, da ovim putem nije taksativno određeno koja pravna dejstva solidarnih obligacija se primenjuju i na nedeljive obligacije, ali je putem shodne primene otvoren jedan širi prostor za relevantnu odluku suda po ovom pitanju.

U svakom slučaju, upoređenje deljivih i nedeljivih obligacija sa solidarnim obligacijama, otkriva nam dva polja sličnosti i razlika, kako u pogledu pojmovnih obeležja, tako i u pogledu njihovog pravnog dejstva.

Sličnosti se ogledaju u mogućnosti primene pravila solidarnih obligacija na deljive i nedeljive, čak i do stepena oborive pretpostavke solidarnosti, dok se

---

¹²⁷ Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima, čl. 359: kad u nedeljivoj obvezi ima više poverilaca, među kojima nije ni ugovorena ni zakonom naređena solidarnost, jedan poverilac može zahtevati da dužnik ispuni njemu samo ako je ovlašćen od ostalih poverilaca da primi ispunjenje, a inače svaki poverilac može zahtevati od dužnika da ispuni svim poveriocima zajedno, ili da izvrši polaganje kod suda. Ako se poverioci ne saglase među sobom o ispunjenju, dužnik može izvršiti polaganje kod suda.

¹²⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 435.

¹²⁹ Videti, Leposava Karamarković, Solidarnost dužnika u obligacionom odnosu, magistarski rad, Beograd, 1984, str. 27–28, gde se, između ostalog navodi: “Ipak, fakat nedeljivosti predmeta koji povlači shodnu primenu pravila o solidarnosti, ne svrstava ove obligacije u solidarne, koje, kako je rečeno, mogu da nastanu samo voljom stranaka ili izričitom naredbom zakona” (str. 27). Ovaj zaključak se temelji na odredbi Zakona o obligacionim odnosima (čl. 435. st. 1) koji predviđa da se na nedeljive obaveze u kojima ima više dužnika shodno primenjuju propisi o solidarnim obavezama. U tom smislu se navodi: “shodna primena po prirodi stvari uvek nameće određene modifikacije u primeni tumačenja pravila, koja nisu izričito propisana za određenu pravnu situaciju. Dakle, radi se o odgovarajućoj, prilagođenoj primeni odredaba Zakona o obligacionim odnosima, o pasivnoj solidarnoj obligaciji na nedeljive obligacije” (str. 28). Čini se da je cela diskusija o kvalifikaciji pomenutog pitanja mogla biti izbegnuta preuzimanjem rešenja iz Skice (čl. 359), prema kome: “Za nedeljive obveze u kojima ima više dužnika važe propisi o solidarnim obavezama”. Na taj način se izbegava višeznačna reč “shodna primena”, te se na nedeljive obligacije izrečno primenjuju propisi o solidarnim obavezama, što znači da u toj pretpostavci one *ex lege* dobijaju svojsvo solidarnih obaveza.

razlike vide, pre svega, u njihovom pojmovnom obeležju, a naročito u njihovom razlogu postojanja, čime se ostvaruju različiti ciljevi. Dok je solidarnost dužnika lično sredstvo obezbeđenja poverioca, nedeljivost predmeta obligacije proizilazi ili iz prirode samog predmeta prestacije ili iz volje samih stranaka i može voditi različitim pravnim režimima.

Kao što se vidi, tačke vezivanja i tačke razdvajanja čine celinu pravila kojim se regulišu obligacioni odnosi sa više subjekata u pogledu deljivosti odnosno nedeljivosti dugovanog predmeta prestacije.

3. NOVČANE OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA

Za analizu ustanove solidarnih obligacija od značaja je podela na novčane i nenovčane obligacije i u tom kontekstu utvrđenje pojma i pravnih osobina novčanih obligacija kao posebne vrste obligacija.

Sa stanovišta solidarne odgovornosti, novčane obligacije karakteristične su po tome, što su po svojoj prirodi deljive, ali mogu postati nedeljive, zavisno od volje stranaka. Tako na primer, kod ugovora o prodaji sa obročnim otplatama cene, kupac se obavezuje da isplati cenu u određenim obrocima, što predstavlja jednu od mogućih primena deljive novčane obligacije. Nasuprot, kada je kupac dužan da isplati cenu u jednom aktu predaje i to u celosti, što će najčešće i biti slučaj, novčana obligacija je nedeljiva i ona tada, pored svojih posebnih osobina, povlači i opšta svojstva nedeljivih obligacija u oblasti solidarnosti dužnika.

S obzirom, da se kod novčanih obligacija javljaju i izvesna posebna pravila u okviru njihovih pravnih posledica, što se odražava i na materiju solidarnosti dužnika, to ćemo se, samo iz tog ugla, zadržati na nekim karakterističnim mestima ovih obligacija.

Pre svega, kada je reč o novčanim obligacijama, treba reći, da su to one obligacije čiji se predmet ispunjenja sastoji u predaji određene sume novca, i to onog novca koji se kao zakonsko sredstvo plaćanja, nalazi u redovnom opticaju u vreme ispunjenja obligacije. Sa gledišta realnog života, one su, u odnosu na druge

vrste obligacija najčešće, pa samim tim i veoma značajne.¹³⁰ Ovo tim pre, što se i nenovčane obligacije koje se odnose na telesne stvari u najvećem broju slučajeva, mogu svesti na novčane, na primer u materiji naknade materijalne štete.¹³¹

U tom smislu, može se postaviti pitanje može li jedan od solidarnih dužnika po tužbi poverioca za naknadu materijalne štete usled propasti ili oštećenja jedne telesne stvari, ispuniti obavezu na taj način što će predati poveriocu ekvivalentni novčani iznos te stvari, ili, da li se u hipotezi solidarnosti dužnika može ispuniti dugovani predmet putem zamene ispunjenja (*datio in solutum*) bez pristanka ostalih sadužnika. U principu, solidarni dužnik ne može ukoliko nije drukčije određeno, svojom ličnom radnjom otežati položaj ostalih sadužnika.¹³²

Novčane obligacije rađaju i pitanje koji novčani iznos se duguje u slučaju promene vrednosti novčanih jedinica (pre svega inflacije). Prema Zakonu o obligacionim odnosima, kada obaveza ima za predmet svotu novca, dužnik je dužan isplatiti onaj broj novčanih jedinica na koji obaveza glasi, izuzev kad zakon određuje što drugo. To znači da je naš Zakon, kod ovog pitanja usvojio načelo *monetarnog nominalizma*, ali sa rezervom da zakon može odrediti i drugačije rešenje koje će najčešće biti izraz načela *monetarnog valorizma*.¹³³ Tako npr., Zakon kod novčanih obaveza predviđa i mogućnost ugovaranja klizne skale i to u

---

¹³⁰ U tom smislu, opširnije: Andrija Gams, Osnovi stvarnog prava, VI dopunjeno izdanje, Naučna knjiga, Beograd 1971, str. 25–28, gde se, između ostalog, kaže: “novac je zamenljiva (potrošna) i po rodu određena stvar; ali njena zamenljivost prevazilazi njen rod u pravu: ona je zamenljiva ne samo u svom rodu, tj. ne samo za drugi novac, nego s njom se može zameniti i ma koja druga stvar, bilo po rodu određena bilo individualna. Njegova zamenljivost i generičnost je univerzalna: ona prelazi u najširi pojedinačni rod neke stvari. Zbog toga, novac je sredstvo ne samo ekonomskog već i pravnog prometa. Na novac se mogu svesti ne samo ostale stvari nego i svi drugi objekti prava. Novac je dakle merilo vrednosti ostalih stvari, i to omogućuje njegovo svojstvo instrumenta prometa i mogućnost svođenja ostalih objekata na njega”. O novčanim obligacijama u gore iznetom smislu, Lj. Milošević, nav. delo, str. 21; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 84–86; J. Radišić, nav. delo, str. 61–65; B. Morait, nav. delo, str. 61–63.

¹³¹ Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 185) ukoliko uspostavljanje ranijeg stanja ne uklanja štetu potpuno, odgovorno lice dužno je ostatak štete dati naknadu u novcu. Kad uspostavljanje ranijeg stanja nije moguće, ili kad sud smatra da nije nužno da to učini odgovorno lice, sud će odrediti da ono isplati oštećeniku odgovarajuću sumu novca na ime naknade štete. Sud će dosuditi oštećeniku naknadu u novcu kad on to zahteva, izuzev ako okolnosti datog slučaja opravdavaju upostavljanje ranijeg stanja.

¹³² U tom smislu švajcarski Zakonik o obligacijama, čl. 146.

¹³³ Opširnije, Vrleta Krulj, Novac i novčane obaveze u unutrašnjem i međunarodnom pravu, monografija, Beograd 1973; Vrleta Krulj, Novčane obaveze, u Enciklopediji imovinskog prava, izd. Službeni list SFRJ, Beograd 1978, tom II, str. 446–463.

ugovorima u kojima se jedna strana obavezuje da izradi i isporuči određene predmete (ugovor o delu) dozvoljeno je ugovoriti da će cena zavisiti od cene materijala i od rada, kao i drugih elemenata koji utiču na visinu troškova proizvodnje, u određeno vreme na određenom tržištu. Kao što se vidi, ovde je učinjen ustupak načelu valorizma.¹³⁴

U tom smislu treba pomenuti i rešenje zakona u pogledu raskida ili izmene ugovora zbog promenjenih okolnosti (klauzula sic stantibus) gde se, zbog poremećenog odnosa uzajamnih prestacija usled nepredviđenog i izuzetno naglog i velikog pada ili skoka cena, u suštini daje prednost valorizmu u odnosu na proklamovano načelo nominalizma. Odstupanje od načela nominalizma dobilo je mesta i u sudskoj praksi, ali samo u slučaju visoke inflacije.¹³⁵

Pored načela monetarnog nominalizma i valorizma, kod novčanih obligacija javljaju se i druga pitanja koja mogu biti relevantna kod solidarne odgovornosti. Tako, docnja dužnika novčane obligacije, pored isplate glavnice, rađa i obavezu dužnika na plaćanje zatezne kamate za vreme trajanja docnje. Dužnička docnja

---

¹³⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 397. Videti takođe, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, II knjiga, Zagreb 1978, str. 1353–1373.

¹³⁵ Tako, prema sudskoj praksi, načelo monetarnog nominalizma dopušta izuzetke, a oni deluju kad je supstanca ugovorne novčane obaveze obezvređena usled visoke inflacije... Načelo jednake vrednosti uzajamnih davanja iz čl. 15 Zakona o obligacionim odnosima ima poseban značaj u uslovima visoke inflacije, pošto tada dolazi do naglog i velikog obezvređivanja novčanih potraživanja. Primena načela nominalizma u tim uslovima dovodi do znatnog ili potpunog oslobođanja dužnika ugovorne obaveze prema poveriocu. Ovaj način prestanka obaveze, nije međutim zakonom predviđen, a kako novčane obaveze ne mogu biti bespredmetne, njihova se visina ima odrediti uz pomoć načela jednake vrednosti uzajamnih davanja, što u smislu člana 15 Zakona o obligacionim odnosima iziskuju i načela savesnosti i poštenja učesnika obligacionih odnosa. Budući da visoka inflacija narušava pravnu fikciju da je papirni novac ekvivalentan zlatnom, insistiranje dužnika na ovom načelu znači, u stvari, vršenje prava protivno cilju zbog kojeg je ono ustanovljeno, što član 13 Zakona o obligacionim odnosima ne dopušta (zabrana zloupotrebe prava). Insistiranje na monetarnom nominalizmu u uslovima hiperinflacije, povređuje i načelo zabrane prouzrokovanja štete drugom iz člana 16 Zakona o obligacionim odnosima, jer inflatornu štetu prevlađuje na dužnika. Zbog svega rečenog, sud će, ako je dugovani iznos znatnije obezvređen usled promene vrednosti dinara, na zahtev poverioca, ukoliko nađe da okolnosti slučaja i pravičnost to opravdavaju, dosuditi razliku obračunatu po prosečnoj stopi rasta cena na malo od nastanka obaveze do dospelosti, osim ako ugovorne strane to nisu obezbedile ugovaranjem indeksne klauzule ili na drugi način. Na ovako dobijen revalorizovani iznos glavnog potraživanja, poveriocu pripada i zatezna kamata od dospelosti do isplate, a ako se time ne postiže puna reparacija, poverilac može tražiti razliku do pune naknade štete, u smislu člana 190 Zakona o obligacionim odnosima koji predviđa potpunu naknadu uzimajući u obzir i okolnosti koje su nastupile prouzrokovanjem štete. Videti, Aktuelna sudska praksa iz obligacionog prava, izdanje Poslovni biro, Beograd 2006, str. 525, Vrhovni sud Srbije, GZZ 116/93 od 17.07.1993. U tom smislu videti i Zaključke savetovanja u Saveznom sudu od 17. novembra 1993, Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom, Poslovni biro, Beograd 1998, str. 286 i sl.

nastaje neizvršenjem dospele obaveze, međutim, prema nekim sudskim odlukama, zatezna kamata teče od dana podnošenja tužbe¹³⁶. Pravo na zateznu kamatu, kod novčanih obligacija, duguje se bez obzira da li je usled dužnikove docnje, za poverioca nastupila bilo kakva šteta. Međutim, ako je ta šteta veća od iznosa zatezne kamate, poverilac ima pravo na razliku do potpune naknade štete. S druge strane, ako je u pitanju ugovorna kamata čija je dozvoljena stopa veća od zatezne, ona teče i posle dužnikove docnje.¹³⁷

Kao dalji pravni značaj novčanih obligacija koji se može odnositi i na materiju solidarne odgovornosti, vidi se u činjenici da Zakon o obligacionim odnosima predviđa da ugovorna kazna ne može biti ugovorena za novčane obaveze.¹³⁸ Razlog ove zabrane u literaturi se navodi kao okolnost da je docnja u ispunjenju novčanih obaveza sankcionisana plaćanjem zakonske (zatezne) kamate, o čemu je već bilo reči. Smatra se, da bi pored zakonske i ugovorne kamate, bilo previše obavezati dužnika u docnji još i njegovom kumulativnom obvezom koja proizilazi iz ugovorne kazne za slučaj zadocnjenja.¹³⁹

Pored izloženih pitanja novčanih obligacija u kontekstu solidarne odgovornosti, treba istaći i pravilo o mogućnosti isplate novčane obligacije i pre njene dospelosti. Naime, za razliku od opšteg pravila da obaveza dužnika dospeva istekom predviđenog odnosno predvidljivog roka u kome treba da bude ispunjena, i da se ispunjava po dospelosti, kod novčanih obligacija to pravilo trpi određena

---

¹³⁶ U tom smislu videti, Aktuelna sudska praksa iz obligacionog prava, Poslovni biro, Beograd 2006, str. 400 i 402.

¹³⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 287; videti i B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, II knjiga, Zagreb 1978, str. 1106.

¹³⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 270, st. 3. Videti, Vladan Stanković, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga I, izd. Savremena administracija, Beograd 1995, str. 627 i sl.

¹³⁹ Opširnije videti: Strezovski, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redakcija B. Blagojević i V. Krulj, I knjiga, II izdanje, Savremena administracija, Beograd 1983, str. 945–957, naročito str. 948, pod tačkom 8, gde se između ostalog kaže: Opšteusvojeno je pravilo da se ugovorna kazna može odnositi samo na nenovčane prestacije. Ona se nikada ne može ugovoriti za novčane obaveze. Neizvršenje novčane obaveze povlači za posledicu obavezu plaćanja kamata i eventualnu odgovornost za naknadu štete. Takva je odredba sadržana i u uzansi br. 246 Opštih uzansi za promet robom iz 1954. (ugovorna kazna se ne može ugovarati za neispunjenje ili neuredno ispunjenje novčane obaveze). Ipak, D. Hiber i M. Živković ističu da “isključenje ugovorne kazne za novčane obaveze nije uporednopravni standard”, te iznose detaljan uporednopravni pregled i analizu doktrinarnih stavova u tom kontekstu. Detaljno. D. Hiber, M. Živković, Obezbeđenje i učvršćenje potraživanja, Beograd, 2015, str. 425-429.

odstupanja. Ta odstupanja Zakon o obligacionim odnosima¹⁴⁰ formuliše imperativnim pravilom prema kome je dužnik novčane obaveze može ispuniti i pre roka, pa se dužnik, pod pretnjom ništavosti, ne može odreći ovog prava. U slučaju ispunjenja novčane obaveze pre roka, dužnik ima pravo da od iznosa duga odbije iznos kamate za vreme od dana isplate do dospelosti obaveze, samo ako je na to ovlašćen ugovorom ili to proizilazi iz običaja.

Kao što se vidi, Zakon o obligacionim odnosima ovom odredbom uspostavlja neku vrstu ravnoteže ugovornih interesa poverioca i dužnika, na taj način što najpre predviđa mogućnost dužnika da ispuni svoju obavezu i pre dospelosti (plaćanje pre roka) jer to može biti u njegovom interesu iz različitih razloga. Međutim, prevremenom isplatom, interes poverioca, takođe, može biti narušen, pre svega, računajući na iznos kamata koje bi ostvario pod pretpostavkom da dužnik preveremeno nije isplatio dugovanu sumu novca. Otuda i zakonsko pravilo da dužnik u slučaju isplate pre roka može da odbije dugovane kamate, samo ako to proizilazi iz ugovora ili ustaljenih pravila ponašanja koja proizilaze iz odgovarajućeg običaja koji vladaju u poslovnim odnosima određenog mesta i vremena.

U svakom slučaju, u kontekstu solidarne odgovornosti, svaki od sadužnika može da isplati dugovani iznos novca poveriocu i pre isteka dospelosti i u tome ga poverilac ne može sprečiti. Međutim, kada je u pitanju isplata dugovane kamate, onda stoje pomenuta ograničenja u pogledu ugovornog ili običajnog ovlašćenja dužnika.¹⁴¹

Najzad, razlikovanje novčanih od nenovčanih obligacija, ogleda se i u pogledu mesta ispunjenja obligacije. Tu postoji opšte pravilo da se mesto ispunjenja predviđa pravnim poslom ili zakonom. Ali, kad mesto ispunjenja nije određeno, a ne može se odrediti ni po svrsi posla, prirodi obaveze ili ostalim okolnostima, ispunjenje obaveze vrši se u mestu u kome je dužnik u vreme

---

¹⁴⁰ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 398.

¹⁴¹ M. Konstantinović, nav. delo, čl. 318, predviđeno je plaćanje pre roka, ali bez pomenutih ograničenja. Ta odredba Skice u celini glasi: dužnik novčane obaveze može je ispuniti i pre roka. Ništava je odredba ugovora kojom se dužnik odriče ovog prava.

nastanka obaveze imao svoje sedište odnosno prebivalište, a u nedostatku prebivališta, svoje boravište.

Kao što se vidi, prema opštem pravilu, kod ovog pitanja relevantni momenat je na strani dužnika. Međutim, upravo je suprotno rešenje kod mesta ispunjenja novčanih obaveza. Naime, novčane obaveze se ispunjavaju u mestu u kome *poverilac* ima sedište odnosno prebivalište, a u nedostatku prebivališta boravište.¹⁴²

Pomenuta pravila o mestu ispunjenja novčanih obligacija primenjuju se i kod solidarnosti dužnika shodno osnovnom pojmu i pravnom dejstvu solidarnih obligacija. To znači, da ukoliko kod ugovorne solidarnosti nije predviđeno niti je predvidivo mesto ispunjenja, primeniće se pravilo, prema kome, novčane obligacije se ispunjavaju u mestu u kome *poverilac* ima sedište odnosno prebivalište ili boravište. To konkretno znači da solidarni dužnik, ne ispunjava solidarnu obavezu u svom mestu prebivališta odnosno boravišta, već u mestu *poverioca* solidarne obligacije. Suprotno postupanje čini povredu načela urednog ispunjenja ugovorne obaveze, što može biti sankcionisano naknadom prouzrokovane štete.

4. OBLIGACIJE INTUITU PERSONAE I SOLIDARNOST DUŽNIKA

Solidarna obligacija pretpostavlja više lica na dužničkoj strani, gde svaki dužnik odgovara *poveriocu* za celinu obaveze, s tim da kada jedan dužnik izvrši dugovanu prestaciju, ostali dužnici se oslobađaju solidarne obaveze. To dalje znači, da *poverilac* ima slobodu izbora u pogledu ličnosti *sadužnika*: može tužiti bilo kog *sadužnika* ili sve zajedno.

Međutim, obligacije *intuitu personae* su takve obligacije, uglavnom ugovornog porekla, kod kojih određena lična svojstva ugovornika predstavljaju bitan element obvezivanja, i to u tolikoj meri, da samo to lice može izvršiti

---

¹⁴² Ovo razlikovanje je preuzeto iz Skice (čl. 267), prema kome se novčane obaveze ispunjavaju u mestu u kome *poverilac* ima prebivalište, odnosno sedište svoje privredne ili profesionalne delatnosti.

preuzetu obavezu i niko drugi. Razume se, u toku trajanja preuzete obaveze, stranke mogu salgasnom voljom izmeniti prvobitno ugovoren režim ispunjenja vezan za lična svojstva i preći na ispunjenje bez obzira na lična svojstva ugovornika. Ali, ako do toga ne dođe, obligacije intuitu personae podrazumevaju ispunjenje samo onog ugovornika zbog čijih ličnih svojstava je i nastala.¹⁴³

Primenjujući opšta pravila koja proizilaze iz podele obligacija na lične (intuitu personae) i nelične, na oblast solidarne odgovornosti, mogli bi da zaključimo: obligacije intuitu personae nisu svojstvene solidarnoj odgovornosti kod koje poverilac uvek ima pravo izbora da zahteva ispunjenje dugovane prestacije od bilo kog dužnika ili od svih zajedno. Naprotiv, u kontekstu pojma i pravnog dejstva obligacije intuitu personae, poverilac može da zahteva ispunjenje obligacije samo od onog dužnika zbog čijih ličnih svojstava je stupio u ugovorni odnos, dakle, samo od jednog tačno određenog dužnika, što je suprotno ideji solidarnosti kao obligaciji sa više dužnika po principu “svi za jednog, jedan za sve”.

Međutim, po našem mišljenju, pod određenim pretpostavkama, i ovde bi mogla nastati neka vrsta modifikovane solidarne obligacije.

U tom smislu uzmimo jedan pretpostavljeni primer: ako se jednim ugovorom o građenju, solidarno obavežu prema poveriocu (naručiocu posla) tri lica (izvođači radova) da sagrade jednu zgradu sa tačno određenim opisom obaveza, ali tako da samo jedan od njih treba da izvede određene radove (npr. fasadu zgrade) i niko drugi, obaveza je strogo lična, intuitu personae. Celina preuzetih obaveza tada ne gubi svojstvo solidarnosti, već samo jednu moguću modifikaciju sa određenim pravnim posledicama. Sva tri izvođača radova ostaju solidarni dužnici u pogledu celine preuzetih obaveza, ali samo jedan od njih je odgovoran za izradu fasade. Time je sloboda izbora poverioca ograničena u svom primarnom dejstvu u smislu klauzule o obavezi intuitu personae. Da je, tada, u pitanju opstanak solidarne

---

¹⁴³ U tom smislu, videti: Francis Valleur, *L’Intuitus Personae dans les contrats*, Paris 1938, str. 19 i sl. Živomir Đorđević i Vladan Stanković, *Obligaciono pravo, Opšti deo*, treće izdanje, izd. Savremena administracija, Beograd 1980, pod naslovom “Podela obligacionih odnosa prema vezanosti za ličnost stranaka”, str. 96–99; B. Loza, nav. delo, pod naslovom “Lične i čisto lične obligacije”, str. 33; Jakov Radišić, *Obligaciono pravo, Opšti deo, Nomos*, Beograd 2000, pod naslovom “Lične i nelične obligacije”, str. 54; B. Morait, nav. delo, str. 68–70.

odgovornosti, vidi se, između ostalog, i u okolnosti što takav dužnik ima pravo da u regresnom postupku zahteva od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega.

S druge strane, takav zaključak može se zasnovati na zakonskom pravilu, prema kome, kada ima više solidarnih dužnika, svaki dužnik može dugovati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima.¹⁴⁴

Ugovaranje ispunjenja jednog dela obaveze samo sa jednim dužnikom (*intuitu personae*) može se obrazložiti pomenutom zakonskom odredbom koja predviđa mogućnost modifikacije osnovnog pojma sadržine solidarnosti dužnika, kako u pogledu uslova i roka ispunjenja, tako i u pogledu “različitih odstupanja” u odnosu na osnovno pravilo.

Ipak, može se postaviti pitanje dokle ta “odstupanja” mogu ići, a da se pri tome ne ugrozi osnovno svojstvo solidarnosti dužnika po kome poverilac može zahtevati ispunjenje solidarne obaveze od koga hoće sadužnika sve dok ne bude potpuno namiren.

Čini se, da ugovaranje strogo ličnog ispunjenja obaveze (*intuitu personae*) u gore označenom smislu, ne narušava osnovno svojstvo solidarnosti dužnika kao ličnog sredstva obezbeđenja poverioca. Pri tome, ako se postavi pitanje šta sve znači zakonska formulacija “različitog odstupanja” može se reći da je to veoma široka formulacija koju mogu pratiti različite, pa i sasvim suprotne interpretacije.

Stoga, ovu zakonsku formulaciju trebalo bi više konkretizovati zbog sigurnosti njene primene u praktičnom sudskom i poslovnom životu.

---

¹⁴⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 414, st. 2. Videti, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1978, str. 1402 i sl.; U tom smislu, Svetislav Arandelović, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, I knjiga, drugo izdanje, Savremena administracija, Beograd 1983, 1212 i sl., gde se između ostalog kaže, da obaveze solidarnih dužnika mogu se međusobno razlikovati. Jedan solidarni dužnik može biti solidarno obavezan samo do određene visine, a ne za ceo dug. Ova odstupanja su od značaja zbog toga što poverilac ispunjenje obaveze može da zahteva od onog ili od onih dužnika kod kojih drukčiji rok ili utvrđeni uslov ne sprečavaju podizanje tužbe. To nema uticaja na poveriočeve zahteve prema onim dužnicima čiji je rok dospeo ili onima koji su se obavezali bez uslova.

S druge strane, postavlja se i pitanje, da li su ova odstupanja opravdana samo kod korealne (prave, savršene) solidarnosti ili se ona odnose i na obligacije in solidum (nesavršene, neprave) čiji se izvor nalazi na izvanugovornom području. Očigledno, da se time ulazi u pitanje teorijske i praktične opravdanosti razlikovanja ove dve kategorije solidarne odgovornosti, o čemu će upravo biti reči u sledećem poglavlju.

5. NEUTUŽIVE (NATURALNE) OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA

Obligacija, kao *iuris vinculum*, zaštićena je mogućnošću utuživosti i sankcijom prinudnog izvršenja za slučaj povrede dužnosti ispunjenja obaveze.¹⁴⁵ Ali, još od klasičnog rimskog prava do danas, postoje i takve obligacije čije se ispunjenje ne može ostvariti podizanjem tužbe, ali ako se dobrovoljno izvrše, ne može se tražiti povraćaj datog. Smatra se da je dužnik ispunio ono što je bio dužan da izvrši. Tako, ne može se tražiti ono što je dato ili učinjeno na ime izvršenja neke prirodne (naturalne) obaveze ili neke moralne ili društvene dužnosti ili duga savesti.¹⁴⁶

Iz ovoga proizilazi: takve obligacije su neutužive, ali su plative.

Glavni izvor naturalnih obligacija (*obligationes naturales* ili prirodne obligacije) danas su one obligacije kod kojih je nastupila zastarelost. Ona nastupa kad protekne zakonom određeno vreme, u kome je poverilac mogao zahtevati ispunjenje obaveze. Zastarelošću prestaje pravo zahtevanja ispunjenja obaveze, a sud se ne može obazirati na zastarelost ako se dužnik nije na nju pozvao.¹⁴⁷

Međutim, polje primene ovih obligacija ne iscrpljuje se samo nastupanjem zastarelosti, već to svojstvo mogu dobiti i neke druge obaveze koje su u suštini

---

¹⁴⁵ To je opšte načelo koje Zakon o obligacionim odnosima (čl. 17) formuliše rečima: strane u obligacionom odnosu dužne su da izvrše svoju obavezu.

¹⁴⁶ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 213; Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima, čl. 172, s tim što je Skica potpunija jer ovde predviđa i "dug savesti" što Zakon ne čini. Ipak, čini se, da se time suštinski nije ništa izgubilo jer moralna dužnost obuhvata i dug savesti, ali radi potpunosti i preciznosti formulacije, Prednact Građanskog zakonika Srbije trebalo bi da u celosti usvoji formulaciju iz Skice.

¹⁴⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 360.

etičke prirode. Tu postoje dva oprečna shvatanja: po jednom, užem shvatanju naturalne obligacije su samo one koje su bile civilne (dakle, potpune sa pravnom prinudom) pa su kasnije postale neutužive (npr. zastarele tražbine), i drugom, širem shvatanju, po kome se naturalne obligacije nalaze na polju moralnih dužnosti.¹⁴⁸ Kao što je već naglašeno, naš Zakon o obligacionim odnosima izjednačava naturalne obligacije sa moralnim ili društvenim dužnostima.¹⁴⁹

Što se tiče praktične primene ove zakonske odredbe, čini se, da ovde treba primeniti kriterijum “prinudni propisi, javni poredak i dobri običaji”, koji je predviđen kao granica načela autonomije volje.¹⁵⁰

Opšta pravila o naturalnim obligacijama primenjena na materiju solidarne odgovornosti pokreću izvesna pitanja, koja se inače, po prirodi same stvari, ne postavljaju kod nesolidarnih obligacija.

Tako, kada je reč o zastarelom potraživanju, a sadužnik koji je tužen od strane poverioca, u sudskom postupku ne istakne prigovor zastarelosti iz bilo kog razloga (npr. pogrešno verujući da zastarni rok nije istekao), smatra se da je isplata punovažna i on ne može tražiti povraćaj datog, što se potencijalno odražava i na pravni položaj ostalih sadužnika.

---

¹⁴⁸ Opširnije, S. Jakšić, nav. delo, str. 40 i sl.; Lj. Milošević, *Obligaciono pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1966, str. 12, 33; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 102–110; B. Loza, nav. delo, str. 24–26; S. Perović, nav. delo, str. 79–86; L. Marković, nav. delo, str. 85–90; J. Salma, nav. delo, str. 28–35; J. Radišić, nav. delo, str. 47 i sl.

Posebni tekstovi o naturalnim obligacijama: Srećko Zuglia, *Prirodne obaveze u teoriji u srpskom privatnom pravu*, Subotica 1924; Arsen Čubinski, *Prirodne obaveze i njihova suština*, časopis *Branich*, 1925, str. 195; Thomas, *Essai sur Les obligations en droit privé français*, monografija, naročito str. 21, Montpellier 1932; Michelle Gobert, *Essay sur le role de l’obligation naturelle*, naročito str. 2, Paris 1957; Adolphe Cendrier, *Les effets de l’obligation naturelle a l’encontre des créanciers civils*, Paris 1932, naročito str. 95; Jožef Salma, *Pojam i vršenje naturalnih obligacija*, časopis *Pravni život*, br. 12, 1983, str. 1279–1294.

¹⁴⁹ U tom smislu je i čl. 63 st. 2 Švajcarskog zakonika o obligacijama koji predviđa: ne može se tražiti povraćaj zastarelog duga ili neke moralne obaveze; italijanski Građanski zakonik (čl. 2034) pod naslovom “Prirodne obligacije” predviđa: ne može se tražiti povraćaj onoga što je dobrovoljno dato u izvršenju moralnih i društvenih dužnosti, osim ako je davanje bilo izvršeno od strane poslovno nesposobnog lica; Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. godine, i kod ovog pitanja izrazio je svoju originalnost u lepoti jezičkog stila: Ko izvrši kakvu dužnost koju samo savjest, čast i blagonaravlje iziskuje, pogrešno misleći da je dužan to učiniti, kao da je dug koji se sudom naplatiti može, nije vlastan tražiti da mu se to što je dao povrati.

¹⁵⁰ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 10.

Stoga, ova okolnost može biti relevantna za njegov odnos prema ostalim sadužnicima u regresnom postupku gde se utvrđuje visina udela pojedinih dužnika. Naime, prema zakonskom pravilu¹⁵¹, ako nije što drugo ugovoreno, na svakog dužnika dolazi jednak deo. U slučaju da je tuženi sadužnik isplatio poveriocu dugovano potraživanje koje je zastarelo, a ostali sadužnici to nisu odobrili, to se može odraziti na pomenuti princip podele na jednake delove.

Pravilo je da lična činidba jednog od solidarnih dužnika ne može otežati položaj ostalih, osim ako nije nešto drugo ugovoreno. Solidarni dužnik odgovara prema ostalim solidarnim dužnicima ako ne istakne prigovore koji su im svima zajednički.¹⁵²

Pri tome, ako je solidarna obaveza bila zaključena u *isključivom interesu* tuženog sadužnika koji nije istakao prigovor zastarelosti, on će sam snositi sve posledice svog akta, i neće imati pravo na regres.

Pitanje je složenije, ukoliko je tuženi solidarni dužnik predao ili učinio nešto na ime izvršenja moralne ili društvene dužnosti, gde takođe, po samom zakonu, ne može tražiti povraćaj datog. U primeni ove zakonske odredbe jeste pitanje šta sve dolazi ili ne dolazi u okviru moralne norme i društvene dužnosti ili duga savesti.¹⁵³

Kada je reč o primeni odgovarajućih normi etičke prirode, sudska praksa je izgradila odgovarajuće kriterijume kod ograničenja načela autonomije volje, i s tim u vezi, ništavih ugovora, gde se, takođe primenjuju odgovarajući društveni standardi.¹⁵⁴

Međutim, za naše pitanje potrebno je istaći da tuženi solidarni dužnik ne može tražiti povraćaj onoga što je dao na ime izvršenja moralne dužnosti, ako je ta dužnost u saglasnosti sa dopuštenim i ustaljenim moralnim i društvenim

---

¹⁵¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 424.

¹⁵² U tom smislu čl. 145, 146 Švajcarskog zakonika o obligacijama.

¹⁵³ U tom smislu, svestrano i opširno: Radomir Lukić, Sociologija morala, izd. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2011, naročito str. 135–162.

¹⁵⁴ U tom smislu videti, Radoslav Ćosić, Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom, Poslovni biro, Beograd 1998, str. 230–232; Tomislav Krsmanović, Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa, Poslovni biro, Beograd 2003, str. 24–38, 290; Gordana Stanojčić, Aktuelna sudska praksa iz obligacionog prava, Poslovni biro, Beograd 2006, str. 72–94; Dragoslav Veljković, Obligacioni odnosi kroz pravne stavove, zaključke i sudsku praksu najviših sudova, Beograd 2009, str. 37, 135–171.

dužnostima. Međutim, i ovde kao i kod zastarele tražbine, takav postupak solidarnog dužnika biće od uticaja za ishod regresnog postupka u kome se utvrđuju pojedini delovi svakog od solidarnih dužnika. Pri tome u ovom postupku od značaja je i zakonsko pravilo da jedan od solidarnih dužnika ne može preduzimati ništa što otežava položaj ostalih sadužnika, pod pretpostavkom da nije drukčije ugovoreno.

O d s e k III

OBAVEZE SA VIŠE PREDMETA

1. UOPŠTE. – Kada jedna obaveza ima dva ili više predmeta¹⁵⁵ postavlja se pitanje načina ispunjenja takve obaveze. Tradicionalno, tu postoje tri različite hipoteze prema kojima se razlikuju: kumulativne, alternativne i fakultativne obaveze. Svaka od njih pojmovno se razlikuje u obimu i načinu ispunjenja, ali ih povezuje opšti pojam pluraliteta predmeta kao zbirni pojam u odnosu na obavezu sa jednim predmetom.

S obzirom da se sve tri vrste ovih obaveza mogu javiti i u kontekstu obaveze sa više dužnika i poverilaca, a posebno kod solidarnosti dužnika, to ćemo se na ovom mestu, u potrebnoj meri zadržati na pojmovnom izrazu kumulativnih, alternativnih i fakultativnih obaveza da bi zatim izložili upoređenje ovih obaveza sa solidarnim obavezama.

2. VRSTE. – *Kumulativne* obaveze imaju dva ili više predmeta prestacije koji se duguju tako da je dužnik u obavezi da ih poveriocu preda skupno (u celini) na predviđen način. Dužnik ne može delimično da izvrši kumulativnu obavezu, izuzev ako poverilac na to pristane. Moguće je, da mnoštvo predmeta proizilazi iz jednog ili iz više izvora obligacije, bitno je da se oni duguju svi zajedno kao jedinstvena

---

¹⁵⁵ Pitanje pojma i razgraničenja predmeta od sadržine obaveze, u literaturi je veoma sporno. Ipak, bar kada je reč o ugovornoj obavezi, prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 46–50) ugovorna obaveza može se sadtojati u davanju, činjenju, nečinjenju ili trpljenju. Ona mora biti moguća, dopuštena, određena ili odredljiva. Jean Carbonnier, *Théorie des obligations*, Paris 1963, str. 130; Opširnije o predmetu i sadržini obaveze, videti: Obrad Stanojević, *Sadržina i predmet obligacionog odnosa*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1971, br. 5–6, str. 519; S. Cigoj, nav. delo, str. 49; J. Radišić, nav. delo, str. 41, 79–84.

celina (npr. isplata određene sume novca i predaja određene telesne stvari, ili možda još i izvršenje neke faktičke radnje po ugovoru o delu).

Izvršenje kumulativne obligacije ne mora se preduzeti u jednom aktu i u isto vreme, izuzev ako nije drukčije ugovoreno, odnosno ako drukčije ne proizilazi iz odgovarajućeg izvora obligacija. Kumulativna obaveza se može odnositi i na više stvari koje imaju jedinstvenu namenu (zbirna stvar) i u prometu predstavljaju jedinstvenu celinu (npr. određena biblioteka koja obuhvata sva sabrana dela određenog autora; šahovska garnitura; par rukavica). Ova kumulativna obaveza pretpostavlja predaju dugovane stvari, ali to ne mora biti predaja skupne stvari odjednom, već to može biti i sukcesivna predaja pojedinih stvari sve do predaje njene celine, ukoliko nije u pitanju nedeljiva stvar ili ako se s tim ne saglasi poverilac.

Kod kumulativne obaveze nema prava izbora dužnika sa kojom će stvari izvršiti obavezu, kao što je to slučaj sa alternativnom obavezom. Ako ispunjenje dugovane prestacije postane delimično nemoguće usled uzroka za koje dužnik ne odgovara (npr. viša sila), onda treba razlikovati da li izvršenje ostalih predmeta zadovoljava potrebe (interese) poverioca, dakle, vodi se računa o volji poverioca. U slučaju da on prihvati delimično ispunjenje, smatra se da je kumulativna obaveza ugašena putem ispunjenja, što se eventualno može odraziti na visinu protivprestacije poverioca.

U literaturi se navodi da kumulativne obligacije ne stvaraju posebne teškoće, jer je u pitanju izvršenje jedne obaveze onako kako ona glasi i koju treba ispuniti po opštim pravilima o ispunjenju kao načinu gašenja obligacija. U pitanju je, dakle, jedan dovoljno određen predmet, što nije slučaj sa alternativnim obavezama gde su moguće različite varijacije u pogledu određenosti predmeta putem prava na izbor dužnika ili poverioca.¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ Opširnije, Planiol et Ripert, nav. delo, str. 250 i sl.; G. Marty, P. Raynaud, nav. delo, str. 771, gde se, između ostalog, kaže da kumulativne obligacije ne stvaraju posebne teškoće; A. Weill, nav. delo, str. 867; F. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, nav. delo, str. 1149; Ph. Delebecque, *Droit des Obligations*, Paris 2006, str. 103.

Što se tiče ocene da kumulativne obligacije ne stvaraju posebne teškoće, s tim bi se mogli složiti, ali samo u teorijskom, a ne i u praktičnom smislu, naročito u slučaju delimične nemogućnosti ispunjenja.¹⁵⁷

Alternativne obaveze, takođe, obuhvataju dva ili više predmeta, ali za razliku od kumulativnih, dužnik je ovde u obavezi da ispuni samo jedan od više dugovanih predmeta. Ukoliko nije što drugo ugovoreno, pravo izbora pripada dužniku. Svi dugovani predmeti su *in obligatione*, a samo jedan od njih *in solutione*.¹⁵⁸

Kao što se vidi, predmeti ispunjenja kod alternativnih obligacija nisu određeni (*obligatio incerta*), već su samo odredljivi, zbog čega se još i kaže da su to obaveze po izboru.¹⁵⁹ Međutim, alternativna obaveza se transformiše u određenu obavezu (*obligatio certa*) faktom koncentracije samo na jednu od dve ili više alternativno dugovanih predmeta.

Pravo izbora se ostvaruje jednostranom izjavom ovlašćenog lica u smislu opredeljenja za jedan od više dugovanih predmeta i to u celini, što isključuje mogućnost delimičnog ispunjenja jednog predmeta i delimičnog ispunjenja drugog predmeta.

Dejstvo izvršenog izbora je neopozivo i aktom izvršenog izbora smatra se da je obaveza od početka bila jednostavna. Što se tiče trajanja prava izbora, Zakon o obligacionim odnosima predviđa pravilo da dužnik može realizovati svoje pravo

---

¹⁵⁷ G. Stanojčić, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionog prava*, Beograd 2006, str. 530–535.

¹⁵⁸ Prema pravilu rimskog prava: *duae sive plures res sunt in obligatione, una in solutione*. Videti: A. Romac, nav. delo, str. 298 i sl., gde se između ostalog kaže: “izbor činidbe vrši dužnik (*in alternativis electio est debitoris*), uz pretpostavku da ugovorom nije nešto drugo određeno, npr. da je pravo izbora izričito prepušteno poveriocu ili je dato na prosuđivanje trećem – *arbitrium boni viri*. Pravo izbora dužnik ima sve dok činidbu nije ispunio do kraja, jer sve dotle on može promeniti svoju odluku (tzv. *ius variandi*). Poverilac svoje pravo izbora vrši pokretanjem spora – *litis contestatio*. Alternativne obaveze bile su najčešće kod obaveza na *dare*, kada je predmet bila generična stvar. Što se tiče pitanja kakve kvalitete mora biti predana stvar, rimsko klasično pravo, stojeći na doslednoj primeni pomenutog načela o pravu izbora, držalo je da to može biti stvar i najlošijih svojstava, ako ulazi u generični pojam stvari koja se može izabrati. Justinijanovo pravo, naprotiv, stalo je na gladište da se u takvim slučajevima mora dati stvar srednjeg kvaliteta”.

¹⁵⁹ Opširnije, L. Marković, nav. delo, str. 61, gde se između ostalog kaže: “Jednu posebnu vrstu neodređenih obaveza čine takozvane alternativne obaveze ili obaveze po izboru. Kod ovih obaveza činidba je utoliko neodređena što nije ona jedino predmet obaveze, nego se duguju više radnji u istim mah, ali tako da se samo jedna ili druga od tih radnji imaju da izvrše. Dužnik je, dakle, obavezan da učini ovo ili ono, prema izboru”.

izbora sve dok u postupku prinudnog izvršenja jedna od dugovanih stvari ne bude predata poveriocu.¹⁶⁰

Kod alternativnih obligacija postavlja se i pitanje pravnih posledica nemogućnosti ispunjenja. Tu se pravi razlika po kriterijumu: ko ima pravo izbora i čijom krivicom je došlo do nemogućnosti ispunjenja. Prema rešenju Zakona o obligacionim odnosima,¹⁶¹ kada dužnik ima pravo izbora i na njemu je krivica zbog nemogućnosti ispunjenja, obaveza se ograničava na preostali predmet u slučaju da pravo izbora pripada njemu. Ukoliko pravo izbora pripada poveriocu, on može po svom izboru tražiti preostali predmet ili naknadu štete. S druge strane, kada je u pitanju krivica poverioca zbog nastupele nemogućnosti ispunjenja, dužnikova obaveza prestaje, ali u slučaju da njemu pripada pravo izbora, on može tražiti naknadu štete i izvršiti svoju obavezu preostalim predmetom, a ako pravo izbora ima poverilac, on može dati naknadu štete i tražiti preostali predmet.

U kontekstu prava izbora dužnika, postavlja se i pitanje: ako je dužnik u pravno relevantnoj zabludi ispunio jedan predmet obaveze, misleći da je to jedina njegova obaveza, neznajući, dakle, da je u pitanju alternativna obaveza, može li tada dužnik naknadno izvršiti izbor i tražiti povraćaj izvršenog predmeta.

Pitanje je sporno i u literaturi su izneta oprečna mišljenja. Po jednom shvatanju, ispunjenjem predmeta obaveze u zabludi ugašena je alternativna obaveza, dok po drugom shvatanju, dužniku treba priznati pravo na povraćaj datog u zabludi.¹⁶² Ovo drugo shvatanje, čini se, da ima uporište u ustanovi pravno neosnovanog obogaćenja, i to u slučaju isplate nedugovanog (*condictio indebiti*). Naime, za isplatu nedugovanog traži se da je dužnik predao stvar poveriocu, verujući da mu duguje baš tu stvar, dakle, zabluda je neophodan uslov isplate

---

¹⁶⁰ Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 405) predviđeno je: ako pravo izbora pripada poveriocu i on se ne izjasni o izboru u roku određenom za ispunjenje, dužnik ga može pozvati da izvrši izbor i za to mu odrediti primeren rok, posle čijeg isteka pravo izbora prelazi na dužnika. Izbor je izvršen kad strana kojoj pripada pravo izbora obavesti drugu stranu o tome šta je izabrala, i od tog časa izbor se više ne može menjati. Izvršenjem izbora smatra se da je obaveza od početka bila jednostavna i da je njen predmet od početka bila izabrana stvar (čl. 404).

¹⁶¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 408. S. Arandelović, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori: B. Blagojević i V. Krulj, I knjiga, drugo izdanje, Savremena administracija, Beograd 1983, čl. 408, str. 1205.

¹⁶² Opširnije, L. Marković, nav. delo, str. 64.

nedugovanog.¹⁶³ Zabluda o predmetu ispunjenja, bez sumnje, predstavlja bitnu zabludu kao uslov povraćaja datog po osnovu isplate nedugovanog. Razume se, ako je u pitanju izazvana zabluda (prevara), onda je to još jači osnov za primenu *condictio indebiti*. Pomenimo ovde još i shvatanje prema kome u ovom slučaju poveriocu pripada pravo zadržavanja (*ius retentionis*), sve dok dužnik ne ispuni drugi predmet alternativne obaveze.¹⁶⁴

Što se tiče odnosa alternativnih i solidarnih obaveza, o tome će još biti reči kod upoređenja ove dve vrste obligacija, ali ovde napomenimo samo to, da je u literaturi izneto i mišljenje da se korealne obligacije poklapaju sa alternativnim obavezama u tom smislu, što se kod obe vrste obligacija neodređenost dužnika otklanja naknadno putem realizacije prava na izbor dužnika.¹⁶⁵

Fakultativna obaveza, za razliku od alterantivne, pretpostavlja obavezu dužnika da izvrši samo jednu dugovanu prestaciju (samo je ona in obligatione), ali istovremeno ona pruža dužniku ovlašćenje, da može ako hoće, obavezu ispuniti i predajom nekog drugog predmeta, čiji je identitet određen pravnim poslom ili zakonom.¹⁶⁶

Pri tome, važno je naglasiti da poverilac ovde može zahtevati od dužnika samo dugovani predmet (samo je on predmet obaveze), te ako ovaj propadne usled uzroka za koje dužnik ne odgovara po opštim pravilima (npr. viša sila), obaveza se gasi, bez mogućnosti da poverilac traži drugi predmet koji je rezervisan samo za dužnika, to je njegova *facultas alternativa*. Međutim, ako je za propast dugovanog predmeta odnosno nemogućnost njegovog izvršenja došlo krivicom dužnika, poverilac može tražiti samo naknadu štete, ali se dužnik može osloboditi obaveze

---

¹⁶³ Opširnije, M. Konstantinović, *Obligaciono pravo*, nav. delo, str. 155 i sl.

¹⁶⁴ Opširnije, L. Marković, nav. delo, str. 64.

¹⁶⁵ L. Marković, nav. delo, str. 311.

¹⁶⁶ O fakultativnim obavezama opširnije videti: Đ. Pavlović, nav. delo, str. 119; M. Planiol i G. Ripert, nav. delo, str. 251; D. Arandjelović, nav. delo, str. 13; S. Jakšić, nav. delo, str. 57; G. Marty i P. Raynaud, nav. delo, str. 771; M. Konstantinović, *Skica za Zakonik o obligacijama*, čl. 330–332, str. 104; A. Weill, nav. delo, str. 867; B. Loza, *Obligaciono pravo*, nav. delo, str. 36; L. Marković, nav. delo, str. 68; J. Radišić, nav. delo, str. 59; A. Romac, nav. delo, str. 299; B. Morait, nav. delo, str. 68.

dajući predmet koji je ovlašćen dati umesto dugovanog predmeta. To je i rešenje Zakona o obligacionim odnosima.¹⁶⁷

Kao što se vidi, razlike između alternativnih i fakultativnih obaveza, nisu drastične i one ulaze u isti okvir obligacija sa više predmeta. Međutim, još od rimskog prava¹⁶⁸ do savremenih kodifikacija građanskog prava, razlika između alternativnih i fakultativnih obligacija se naročito podvlači i izražava pravilo da alternativne obligacije podrazumevaju dva ili više određenih predmeta obaveze (svi su in obligatione), a samo je, po izvršenom izboru, jedna od njih i predmet ispunjenja (in solutione). Naprotiv, kod fakultativnih obaveza samo je jedna obaveza određena kao dugovana (obligatio certa), a dužnik ima mogućnost da je zameni predajom drugog predmeta koji je određen voljom stranaka ili zakonom.¹⁶⁹ Iz ove osnovne razlike proizilaze i razlike u pravilima koja se odnose na nemogućnost ispunjenja, odgovornost dužnika, prava izbora i drugih konkretnih pravila, o čemu je već bilo reči.

Za razliku od fakultativnih obaveza Zakon o obligacionim odnosima poznaje i *fakultativna potraživanja*¹⁷⁰. Kao što dužnik može zameniti predmet obaveze u smislu fakultativne obaveze, tako i poverilac može zahtevati od dužnika neki drugi određeni predmet koji je određen ugovorom ili zakonom. Dužnik je tada dužan da izvrši predaju traženog predmeta. Međutim, ukoliko poverilac u predviđenom roku ne zahteva taj drugi predmet, dužnik je obavezan da mu preda dugovani predmet. Na ovakva fakultativna potraživanja shodno se primenjuju pravila o fakultativnim i alternativnim obavezama, uzimajući u obzir nameru ugovornih strana i pravno relevantne okolnosti konkretnog pravnog posla.

---

¹⁶⁷ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 409 i čl. 410) određuje pojam fakultativne obaveze a zatim uređuje ovlašćenja poverioca u fakultativnoj obavezi. Tako, kada je reč o pojmu fakultativne obaveze Zakon predviđa: dužnik čija obaveza ima jedan predmet, ali mu je dopušteno da se oslobodi svoje obaveze dajući neki drugi određeni predmet, može se koristiti tom mogućnošću sve dok poverilac u postupku prinudnog izvršenja ne dobije potpuno ili delimično predmet obaveze. Videti Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori: B. Blagojević i V. Krulj, Savremena administracija, Beograd 1983, komentar uz čl. 409 i 410, str. 1206; B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. 2, Zagreb 1978, komentar uz čl. 409 i 410, str. 1390.

¹⁶⁸ Opširnije, M. Horvat, Rimsko pravo, Zagreb 1977, str. 213; D. Stojčević, Rimsko privatno pravo, Beograd 1977, str. 216.

¹⁶⁹ Opširnije videti: D. Sojčević, nav. delo, str. 216; A. Romac, nav. delo, str. 298 i sl.

¹⁷⁰ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 411); videti gore pomenute Komentare ovoga Zakona.

3. ODNOS SA SOLIDARNIM OBAVEZAMA

Prva razlika između, s jedne strane, kumulativnih, alternativnih i fakultativnih obaveza, i s druge strane, solidarnih obaveza, posebno solidarnosti dužnika, vidi se, pre svega, u različitoj pretpostavci njihovog postojanja: prve nose obeležja množine predmeta, dok druge nose obeležja množine subjekata.

Iz te osnovne razlike proizilazi i čitav kompleks različitih pravila koja se odnose na njihov pojam, izvore nastanka, pretpostavke postojanja, pravna dejstva, načine prestanka i brojna druga pitanja kojima se reguliše ova oblast obligacionih odnosa.

Upravo zbog svih ovih očiglednih razlika postavlja se pitanje: kako se solidarne obligacije “ponašaju” kada se u njihovim okvirima pojave kumulativne, alternativne i fakultativne obligacije. To je moguće, pre svega, kod solidarnih obaveza koje svoj izvor nalaze u volji stranaka (ugovoru i testamentu) kojom se u kontekstu solidarnosti ugovaraju kumulativne, alternativne i fakultativne obaveze. Ako je npr. ugovorena alternativna obaveza sa jednim od solidarnih dužnika, da li se to odnosi i na ostale solidarne dužnike, odnosno da li poverilac može da traži od svakog solidarnog dužnika da ovaj izborom izvrši koncentraciju alternativne obaveze i na taj način je svede na jednostavnu.

Razume se, da to pitanje u mnogome zavisi od pravne prirode solidarne obligacije: da li se solidarna obaveza, i pored više dužnika, u suštini duguje kao jedna obaveza ili se ona sastoji od više obaveza koje za sobom povlače različite posledice. O tome će biti reči u sledećim poglavljima koja su posvećena pojmu, dejstvima i pravnoj prirodi solidarnosti dužnika. Recimo ovde još i to, da će i mnoga druga pitanja koja proizilaze iz prisustva množine predmeta u solidarnoj obligaciji, zavisiti od odgovora na postavljeno pitanje pravne prirode solidarnih obligacija. To su, između ostalog, i pitanja različitih dejstava solidarnosti dužnika (kompenzacija, novacija, poravnanje, sjedinjenje, docnja, krivica jednog dužnika, prekid i obustava zastarelosti, nemogućnost ispunjenja) kao i odnosi između dužnika posle namirenja poverioca i druga srodna pitanja.

Sva pomenuta pitanja u prisustvu obaveza sa više predmeta, u većoj ili manjoj meri, imaju određeni uticaj na opšta pravila solidarnosti dužnika, a što sve zavisi, kako smo istakli, od prethodnog stanovišta o pravnoj prirodi solidarnosti dužnika, o čemu će biti reči u narednim poglavljima.

G l a v a t r e ć a
SOLIDARNOST DUŽNIKA

O d s e k I
ODREDIVOST POJMA

1. UVODNA NAPOMENA. – U ovom delu disertacije ukazaćemo najpre na generičku definiciju solidarnih obligacija (posebno solidarnosti dužnika) i to u širem kontekstu obligacija sa više subjekata, koje se, od strane mnogih autora, nazivaju *zajedničkim obligacijama*.¹⁷¹ U tom okviru, posebna izlaganja posvećena su rešenjima izvora unifiornog ugovornog prava, pre svega Načelima evropskog ugovornog prava¹⁷² i UNIDROIT Načelima međunarodnih trgovinskih ugovora¹⁷³ i Nacrtu zajedničkog okvira.¹⁷⁴

Posle toga, izložićemo razgraničenja i tačke vezivanja između jemstva i solidarnosti dužnika kao i ugovorne kazne i solidarnosti dužnika. Nadalje, posebno ćemo se zadržati na viševekovnoj naučnoj diskusiji o podeli solidarnih obligacija na savršene, potpune (korealne) i nesavršene nepotpune, obligacije in solidum. Reč je o pitanju koje zaslužuje posebnu pažnju, kako sa teorijskog aspekta tako i na zakonodavnom i praktičnom planu (Odsek IV iste glave).

Najzad, posle pomenutih izlaganja biće izneta koncepcija i naučna argumentacija za pojmovno određenje o podeli solidarne odgovornosti koja je imenovana kao *tripartitna podela* solidarnosti dužnika, koja se, kako će se videti, svodi na tri hipoteze: (1) teorija integralnog jedinstva na području *primarnog* dejstva solidarne odgovornosti: *integralna formula* recipročne zavisnosti vođena pravnodogmatskim racionalizmom; (2) teorija *relativnog jedinstva* na području *sekundarnih* pravnih dejstava solidarne odgovornosti; (3) teorija *ravnoteže interesa*

---

¹⁷¹ Videti: Đ. Pavlović, nav. delo, str. 115; D. Arandelović, Osnovi obligacionog prava s naročitim obzirom na Građanski zakonik Kraljevine Srbije, Beograd 1936, str. 29; M. Konstantinović, Obligaciono pravo, Skripta, Beograd 1959, str. 207; S. Jakšić, nav. delo, str. 47; Lj. Milošević, Obligaciono pravo, Beograd 1966, str. 213; L. Marković, nav. delo, str. 304.

¹⁷² Principles of European Contract Law – PECL.

¹⁷³ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.

¹⁷⁴ Draft Common Frame of Reference - DCFR.

na području regresnih zahteva. Ova teorija solidarne stupnjevitosti čini poseban odsek ovog poglavlja. Istovremeno, ona je i osnov i pretpostavka za izlaganja u narednim delovima rada.

2. GENUS PROXIMUM

Pojam solidarnih obligacija, posebno pojam solidarnosti dužnika, kao što smo već istakli, određivan je, počev od prvobitnih izvora rimskog prava sve do savremenih kodifikacija, sa mnoštvom razlika u detaljima, ali je njihov osnovni pojam “preživio” je sve vekove, bar što se tiče evropske porodice prava, pa i izvan tog prava.

Ova okolnost daje nam za pravo da pojam solidarnih obligacija označimo *generičnom* definicijom čije glavne tačke čine uvodnu skicu opšteg pojma ovih obligacija. Razume se, to ne znači da će ovako određena izvorna definicija biti dovoljna da objasni izuzetno veliki broj spornih pitanja, kako u uporednom zakonodavstvu, tako još više u pravnoj teoriji. Naprotiv, u ovom momentu pomenimo samo jedan primer o kome će biti posebno reči, a koji se odnosi na moguću razliku između prave (savršene) i neprave (in solidum) obligacije – jedno sporno pitanje koje imenujemo kao spor u teoriji *trajno teorijsko dvoumljenje*, o čemu ćemo izneti i naš teorijski stav.

Iz svih tih i drugih brojnih razloga, na ovom mestu počnimo sa generičkom definicijom solidarnih obligacija, da bi se kasnije upustili u analizu i zaključke o mnogim pitanjima, a posebno o pitanju dejstva solidarnosti dužnika kojoj zakonodavstvo, teorija i sudska praksa posvećuju dužnu pažnju.

Tako posmatrano, solidarna obligacija se može definisati kao zajednička obligacija sa više dužnika i/ili poverilaca, ali tako da svaki dužnik odgovara poveriocu za celu deljivu ili nedeljivu obavezu i poverilac može po svom slobodnom izvoru zahtevati njeno ispunjenje sve dok ne bude potpuno ispunjena, ali kada jedan dužnik ispuni obavezu ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju (solidarnost dužnika ili pasivna solidarnost) odnosno svaki solidarni poverilac ima pravo zahtevati od dužnika ispunjenje cele obaveze, ali kad jedan od njih bude

namiren, obaveza prestaje i prema ostalim poveriocima (solidarnost poverilaca, aktivna solidarnost).¹⁷⁵

3. ZAJEDNIČKE OBLIGACIJE

Solidarne obligacije se, u skladu sa prethodno izloženom definicijom, označavaju kao zajedničke ili složene obligacije. U stvari, to je skupno ime za više vrsta obligacija, koje se najčešće klasifikuju na *tri vrste* obligacija: podeljene, solidarne i nepodeljene obligacije. Svaka od njih ima svoja karakteristična svojstva koja ih pravno razdvajaju, ali postojanje množine subjekata ih spaja. To nas obavezuje da ih i na ovom mestu istaknemo i utvrdimo njihovu pravnu prirodu.

O deljivim i nedeljivim obligacijama već je bilo reči, u istorijskom delu, sa stanovišta našeg pravnog sistema, uporednog zakonodavstva i pravne teorije. Zaključili smo da kod deljivih obaveza vlada princip *podeljenog dugovinskog odnosa* po kome se obaveza među dužnicima deli na jednake delove ako nije određena neka druga podela i svako od njih odgovara za svoj deo obaveze. Na istom mestu detaljno smo govorili i o nedeljivim obavezama. U tom smislu, još

---

¹⁷⁵ Ovakvu ili sličnu definiciju, sa izvesnim manjim uglavnom jezičkim razlikama predviđaju i kodifikacije građanskog prava u uporednom pravu, kao i pravila uniformnog ugovornog prava. Tako, neke kodifikacije su u tom smislu vrlo opširne, druge srednje veličine, i treće su veoma sumarne, ali sve skupa veoma jasne. Kada je reč o opširnosti teksta onda je austrijski Opšti Građanski zakonik (§ 891) veoma opširan u odnosu na druge kodifikacije. Isti pristup usvaja i brazilski Građanski zakonik. Srednja mera upotrebljenih reči u ovoj definiciji predviđena je u većem broju kodifikacija kao što su: francuski Građanski zakonik (čl. 1313 posle reformi Zakonika, čl. 1200 pre reformi); nemački Građanski zakonik (§ 421); italijanski Građanski zakonik (čl. 1292); portugalski Građanski zakonik (čl. 518). Nasuprot pomenutim zakonima neki od njih su u svojim formulacijama kratki i jasni, kao što su na primer Srpski građanski zakonik (§ 545); Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru (čl. 937); Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 143); holandski Građanski zakonik (knj. VI, čl. 6); rumunski Građanski zakonik (čl. 1434); Građanski zakonik Kvebeka (čl. 1523). U tu grupu spadaju i Načela evropskog ugovornog prava (čl. 10.101). Što se tiče našeg Zakona o obligacionim odnosima (čl. 414) on spada u grupu onih kodifikacija koji na kratak ali sasvim jasan način definišu pojam solidarnih obligacija. Pomenuta odredba čl. 414 Zakona o obligacionim odnosima je preuzeta iz Skice (čl. 335) ali je izostavljen 3. i 4. stav odredbe Skice, koji glasi: Pored ispunjenja solidarna obaveza prestaje i svi se dužnici oslobažaju kad jedan solidarni dužnik izvrši polaganje kod suda, ili kad poverilac primi od jednog dužnika nešto drugo mesto dugovanog predmeta (stav 3. člana 335). Na dužnika koji je ispunio obavezu prelaze poveriočeva prava prema ostalim dužnicima, ali samo za deo koji pada na svakog od njih (stav 4. člana 335).

jedanput ističemo princip podeljenog dugovinskog odnosa sa svim atributima koje ovaj princip sadrži u svojoj praktičnoj primeni.¹⁷⁶

Na ovom mestu, zadržimo se još i na pojedinim osobinama koje čine datu generičku definiciju.

Prvo, solidarna obligacija genusno pripada širem krugu zajedničkih obligacija koji pretpostavlja više subjekata u obligacionom odnosu u smislu pasivne i aktivne solidarnosti.

Drugo, solidarna obligacija proizvodi brojna posebna pravna dejstva, pre svega, u pogledu uticaja pojedinih načina prestanka obligacija na egzistenciju pasivne solidarnosti. Zakoni u uporednom pravu, kao i naš Zakon o obligacionim odnosima upravo regulišu sadržinu solidarnosti putem određivanja dejstava pojedinih načina prestanka obligacija, i to tako da najveći broj pravila posvećuju tom pitanju. To su, između ostalih, i pitanja: kompenzacije, otpuštanja duga, prenova, poravnanja, sjedinjenja, docnje poverioca, docnje jednog dužnika i priznanje duga, zastoj i prekid zastarevanja i odricanja od zastarelosti.

Najzad, tu je i treći deo koji u odnosu na pravo ispunioca na naknadu predviđa da dužnik koji je ispunio obavezu ima pravo zahtevati od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega.

Imajući u vidu izloženu istorijsku i uporednopravnu analizu pojma zajedničkih obligacija, dalja izlaganja biće posvećena odgovarajućim rešenjima izvora uniformnog ugovornog prava.

---

¹⁷⁶ Kada je reč o nedeljivim obligacijama podsetimo se i na ovom mestu na uočavanje izvesnih razlika između solidarnih i nedeljivih obaveza. Tako, M. Konstantinović, nav. delo, zaključuje da između ove dve vrste obligacija postoje i određene razlike koje se vide u sledećem: "a) docnja jednog sadužnika kod nedeljivih obligacija nema dejstvo prema sadužnicima. Kod pasivne solidarnosti svi sadužnici odgovaraju; b) kad poverilac prekine tog zastarelosti onda taj prekid kod pasivne solidarnosti ima dejstvo samo prema jednom dužniku; c) ako nastane konfuzija ili novacija, onda ona kod nedeljivih obligacija nema nikakvih dejstava u pogledu ostalih dužnika. Kod pasivnih obligacija ponekad to dejstvo postoji; d) ako je stvar propala krivicom jednog sadužnika u nedeljivim obligacijama, ostali dužnici neće odgovarati. Kod pasivne solidarnosti sadužnici odgovaraju".

O d s e k II

1. PRAVILA UNIFORMNOG UGOVORNOG PRAVA

Pravila uniformnog ugovornog prava koja uređuju obligacije sa više subjekata, kao što su UNIDROIT Načela međunarodnih trgovinskih ugovora (UNIDROIT Načela),¹⁷⁷ Načela evropskog ugovornog prava¹⁷⁸ i Nacrt zajedničkog okvira,¹⁷⁹ opšte razgraničenje obligacija sa više subjekata predviđaju u uvodnim odredbama posvećenim ovom pitanju.

U UNIDROIT Načelima, obligacije sa više subjekata uređene su poglavljem pod naslovom “Množina dužnika i poverilaca”¹⁸⁰ čija se Sekcija I odnosi na obligacije sa više dužnika, a Sekcija II – na obligacije sa više poverilaca.¹⁸¹ U okviru pravila o obligacijama sa više dužnika, na prvom mestu određeni su kriterijumi razlikovanja između solidarnih obligacija i obligacija u kojima dužnici ne odgovaraju solidarno.¹⁸² Prema Načelima, kad je više dužnika obavezano istom obligacijom prema poveriocu, obligacije su *solidarne (joint and several)* kad svaki

---

¹⁷⁷ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Komentar UNIDROIT Načela, UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, UNIDROIT, Rome, 2010.

¹⁷⁸ Principles of European Contract Law (PECL). Komentar Načela evropskog ugovornog prava, delovi I i II, Ole Lando, Hugh Beale, Principles of European Contract Law, Kluwer Law International, 2000. Deo III Načela, Principles of European Contract Law Part III, prepared by the Commission on European Contract Law, ed. Ole Lando, Eric Clive, André Prüm, Reinhard Zimmermann, Kluwer Law International, 2003.

¹⁷⁹ Draft Common Frame of Reference (DCFR). V. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), Outline Edition, Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law, Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll, Sellier European Law Publishers, 2009.

¹⁸⁰ Poglavlje 11.

¹⁸¹ Pravila o obligacijama sa više subjekata uneta su kao novina u izdanje UNIDROIT Načela iz 2010. U prethodnim izdanjima Načela iz 1994. i 2004. godine, ovo pitanje nije bilo uređeno. O pripremi pravila o obligacijama sa više subjekata u UNIDROIT Načelima iz 2010, v. Working Group for the Preparation of Principles of International Commercial Contracts (3rd), Rome 4–8 June 2007, Summary Records of the 2nd Session (Rome, 4 to 8 June 2008), prepared by the Secretariat of UNIDROIT, UNIDROIT 200/, dostupno na <http://www.unidroit.org/english/documents/2007/study50/s-50-misc27-e.pdf>; Marcel Fontaine, Position Paper on Plurality of Obligors and/or Obligees, Working Group for the Preparation of Principles of International Commercial Contracts (3rd), Second Session, Rome 4–8 June 2007, UNIDROIT 2007.

¹⁸² Kriterijumi razlikovanja kad je reč o obligacijama sa više poverilaca u UNIDROIT Načelima predviđeni su u članu 11.2.1.

dužnik odgovara za celu obavezu. S druge strane, obligacije su *odvojene (separate)* kad svaki dužnik odgovara samo za svoj deo obaveze (član 11.1.1).¹⁸³

Načela evropskog ugovornog prava, pitanju obligacija sa više subjekata takođe posvećuju posebno poglavlje pod naslovom “Množina strana”,¹⁸⁴ u okviru koga se Sekcija I odnosi na obligacije sa više dužnika, a Sekcija II na obligacije sa više poverilaca.¹⁸⁵ Načela evropskog ugovornog prava, u obligacije sa više dužnika izričito ubrajaju tri vrste obligacija: solidarne, deljive (separatne) i zajedničke.¹⁸⁶

Prema ovom izvoru, obligacije su *solidarne (solidary)* kad su svi dužnici obavezni da ispune jednu istu prestaciju (*all the debtors are bound to render one and the same performance*), a poverilac je može zahtevati od svakog od njih sve dok ne primi ispunjenje u celini. Obligacije su *deljive (separate)* kad je svaki dužnik obavezan da ispuni samo deo prestacije (*only part of the performance*), a poverilac može od svakog od dužnika zahtevati samo njegov deo ispunjenja. Najzad, obligacija je *zajednička (communal)* kad su svi dužnici obavezni da ispune prestaciju zajedno (*to render the performance together*) i poverilac može zahtevati ispunjenje samo od svih dužnika (član 10.101).

U Nacrtu zajedničkog okvira, oblast obligacija sa više subjekata uređena je u poglavlju “Množina dužnika i poverilaca”,¹⁸⁷ pri čemu su obligacije sa više dužnika predviđene u Sekciji I, a obligacije sa više poverilaca u Sekciji II. U pogledu opšteg razgraničenja obligacija sa više dužnika,¹⁸⁸ Nacrt, uz određena odstupanja pretežno terminološkog karaktera, usvaja rešenje Načela Evropskog ugovornog prava.

Prema Nacrtu, obligacija je *solidarna (solidary)* kad je svaki dužnik obavezan da ispuni obavezu u celini (*each debtor is bound to perform the*

---

¹⁸³ Detaljno o ovom pravilu, UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, komentar uz član 11.1.1. UNIDROIT, Rome, 2010, str. 367–369.

¹⁸⁴ Poglavlje 10.

¹⁸⁵ Pravila o obligacijama sa više subjekata uneta su u Načela evropskog ugovornog prava 2002. godine.

¹⁸⁶ Kriterijumi razlikovanja kad je reč o obligacijama sa više poverilaca u Načelima evropskog ugovornog prava predviđeni su u članu 10.201.

¹⁸⁷ Poglavlje 4.

¹⁸⁸ Kriterijumi razlikovanja kad je reč o obligacijama sa više poverilaca u Nacrtu zajedničkog okvira predviđeni su u članu III.-4:202.

obligation in full), a poverilac može zahtevati ispunjenje od bilo kog od njih, sve dok ne dobije potpuno ispunjenje. Obligacija je *deljiva (divided)* kad je svaki dužnik obavezan da ispuni samo deo obaveze (*only part of the obligation*), a poverilac može zahtevati od svakog od dužnika samo ispunjenje njegovog dela obaveze. Obaveza je *zajednička (joint)* kad su dužnici obavezni da ispune obavezu zajedno (*to perform the obligation together*) i poverilac može zahtevati ispunjenje samo od svih njih zajedno (član III.- 4:102).

Iako pomenuti izvori pitanje obligacija sa više subjekata uređuju na sličan način, detaljnijom analizom njihovih rešenja mogu se uočiti određene razlike, i to: 1. između UNIDROIT Načela s jedne i Načela evropskog ugovornog prava i Nacrta zajedničkog okvira s druge strane i 2. između Načela evropskog ugovornog prava s jedne i Nacrta zajedničkog okvira s druge strane. Reč je o razlikama terminološkog i suštinskog karaktera.

Terminološke razlike dolaze do izražaja pre svega u tekstovima uniformnih pravila na engleskom jeziku. U opštem smislu, uočava se da UNIDROIT Načela, za označenje poverioca i dužnika, generalno prihvataju termine "*obligee*" i "*obligor*", za razliku od Načela evropskog ugovornog prava i Nacrta zajedničkog okvira, koji u tom smislu upotrebljavaju termine "*creditor*" i "*debtor*".

Kad je reč o konkretnim pravilima o obligacijama sa više subjekata, u UNIDROIT Načelima, za označenje solidarne obligacije prihvaćen je termin "*joint and several obligation*", dok se u Načelima evropskog ugovornog prava i u Nacrtu zajedničkog okvira, u tom kontekstu koristi termin "*solidary obligation*".

Prilikom pripreme pravila o solidarnim obligacijama u UNIDROIT Načelima, isticalo se da ovom terminološkom pitanju treba posvetiti posebnu pažnju, pre svega imajući u vidu da se u *common law* čini distinkcija između obligacija koje se označavaju kao "*joint*", "*several*" i "*joint and several*", te da je termin "*joint and several*" bliži pravnicima engleskog govornog područja. S druge strane, konstatovano je da je termin "*joint and several*" na međunarodnom nivou široko prihvaćen kao ekvivalent izrazu "*solidaire*" koji koriste pravnici izvan engleskog govornog područja, kao i da je uobičajen u međunarodnim ugovorima

sačinjenim na engleskom jeziku. Polazeći od toga, kao i od činjenice da sama Načela daju preciznu definiciju ove vrste obligacije, preporučeno je da u engleskom tekstu UNIDROIT Načela, za označenje solidarne obligacije bude prihvaćen termin “*joint and several obligation*”, čime se ne utiče na korišćenje odgovarajućih termina na drugim jezicima, kao što je na primer “*solidaire*” na francuskom, “*in solido*” na italijanskom, “*gesamtschuldnerisch*” na nemačkom ili “*hoofdelijk*” na holandskom jeziku.¹⁸⁹

S druge strane, kad je reč o terminologiji koja se odnosi na obligacije sa više dužnika kod kojih svaki dužnik odgovara samo za svoj deo obaveze, UNIDROIT Načela slede primer Načela evropskog ugovornog prava, te ovu vrstu obligacija označavaju kao “odvojene” obligacije (*separate obligations*).

Prilikom pripreme ovih pravila u UNIDROIT Načelima, konstatovano je da se čini da je termin “*separate*” odgovarajući sa aspekta engleske pravne terminologije ali da bi se mogao pokazati *spornim* kad je reč o francuskom jeziku, u kome su u tom kontekstu u upotrebi različiti termini – “*disjointe*”, “*conjointe*”, i sl.¹⁹⁰ *Ratio* upotrebe termina “*separate*” nije jasno obrazložen ni u komentaru samih Načela evropskog ugovornog prava, koja su prva prihvatila ovaj termin na nivou uniformnih pravila. U tom kontekstu, u komentaru se jedino konstatuje da “odvojene obligacije, poznate pod različitim terminima od kojih neki mogu dovesti u zabunu, predstavljaju pravilo o nepostojanju pretpostavke solidarnosti”, kao i da je “ideja o odvojenim obligacijama često vezana za onu o deljivim obligacijama”.¹⁹¹ Ne čudi otuda što Nacrt zajedničkog okvira napušta termin “odvojenih” obligacija, te u tom kontekstu koristi termin “deljive” obligacije (*divided obligations*).

---

¹⁸⁹ Više, M. Fontaine, nav. delo, str. 4.

¹⁹⁰ Fontaine M., nav. delo, str. 5.

¹⁹¹ Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:101, str. 63. U verziji Načela evropskog ugovornog prava publikovanoj na srpskom jeziku, termin “*separate obligation*” preveden je kao “deljiva obligacija” (Načela evropskog ugovornog prava, ECPD, Beograd, 2003, čl. 10:101, str. 66), a pojedini domaći autori ne prave razliku između “odvojenih” i “deljivih” obligacija (v. na primer, Miladinović Snežana, Solidary Obligations in the Regulations of Principles of European Contract Law (PECL) and Draft of Common Frame of Reference (DCFR), Glasnik prava, br. 2/2012, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2012, str. 1, gde se, u tom kontekstu navodi “In theory there is the term of divided, but also very nice and picturesque expression – *separate obligations*”).

U pogledu razlika u suštinskom smislu, najznačajnija se odnosi da na činjenicu da, za razliku od UNIDROIT Načela, Načela evropskog ugovornog prava i Nacrt zajedničkog okvira predviđaju posebnu vrstu obligacije sa više subjekata – zajedničke obligacije. Kad je reč o zajedničkoj obligaciji sa više dužnika, oba izvora sadrže posebno pravilo prema kome su, u slučaju kad se potraživanje zbog neispunjenja zajedničke obaveze odnosi na novčani iznos, dužnici solidarno odgovorni za njegovu isplatu poveriocu.¹⁹²

U komentaru Načela evropskog ugovornog prava ističe se da je reč o obavezama koje su, po samoj svojoj prirodi, takve da moraju biti ispunjene zajednički od strane više dužnika, obavezanih prema poveriocu jednim istim ugovorom. Koncept zajedničkih obligacija poznat je samo u nemačkom pravu (*gemeinschaftliche Schuld*),¹⁹³ u kome ova vrsta obligacija nije predviđena Građanskim zakonikom ali je prihvaćena u sudskoj praksi i od strane jednog dela doktrine.¹⁹⁴ Kao primer zajedničke obligacije, u komentaru se navodi slučaj u kome se više muzičara istim ugovorom obaveže prema muzičkoj kući da izvede određenu simfoniju za potrebe snimanja ploče; u slučaju neispunjenja, muzička kuća bi mogla da podnese tužbu samo protiv svih muzičara zajedno.¹⁹⁵ Osnovna razlika u

---

¹⁹² Principi evropskog ugovornog prava član 10:104, Nacrt zajedničkog okvira član III.– 4:105.

¹⁹³ I u švajcarskom pravu, Pierre Tercier, upućuje na pojam “débiteurs collectifs” koji obavezu moraju ispuniti zajedno ili preko zajedničkog zastupnika, uz konstataciju da je ova situacija retka u praksi i da nije zakonom predviđena, za razliku od dužnika koji odgovaraju podeljeno “débiteurs partiels” ili solidarno “débiteurs pour le tout” (Droit des obligations, Zurich, 2004, str. 291).

¹⁹⁴ Pored toga, o zajedničkim obligacijama bilo je reči i u italijanskoj, kao i u francuskoj doktrini. V. Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:101, str. 62.

¹⁹⁵ Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:101, str. 61. Ipak, ovaj slučaj koji se u komentaru Načela evropskog ugovornog prava navodi kao tipičan primer zajedničkih obligacija oštro je kritikovan prilikom pripreme izdanja UNIDROIT Načela iz 2010. godine. Tako, M. Fontaine postavlja pitanje da li pomenuti slučaj muzičara koji izvode simfoniju za muzičku kuću zaista predstavlja zajedničku obligaciju. U tom smislu, na prvom mestu sporno je da li je muzička kuća zaključila ugovor sa muzičarima lično ili je pak, ugovor zaključila sa određenim pravnim licem kome muzičari pripadaju (u kom slučaju bi muzičkoj kući za ispunjenje obaveze odgovaralo pravno lice, a ne muzičari lično). Ukoliko su ugovori zaključeni sa muzičarima lično, pomenuti primer ne daje odgovor na osnovno pitanje: da li svaki od njih odgovara samo za svoj deo obaveze ili svi odgovaraju za ispunjenje obaveze u celini. U praksi će to zavisiti od onoga šta je konkretnim ugovorom predviđeno. Ako se svaki muzičar obavezao na ispunjenje samo svog dela obaveze, on neće odgovarati za neispunjenje obaveze ostalih muzičara. Nasuprot tome, moguće je da su se muzičari ugovorom obavezali da odgovaraju solidarno, u kom slučaju je svaki od njih odgovoran za neispunjenje obaveze ostalih. Razume se, to ne znači da će na

odnosu na pasivne solidarne obligacije ogleda se u tome što poverilac u zajedničkoj obligaciji može podneti tužbu *samo protiv svih dužnika zajedno*. S druge strane, zajedničke obligacije razlikuju se od deljivih zbog toga što obaveza svakog pojedinog dužnika nije nezavisna u odnosu na obaveze ostalih dužnika; zajedničke obligacije ne predstavljaju zbir posebnih, samostalnih obaveza, već je svaki dužnik dužan da saraduje sa ostalim dužnicima u cilju zajedničkog ispunjenja obaveze. Iz tih razloga, konstatuje se da neispunjenje obaveze od strane jednog dužnika nužno utiče na ugovor u celini. Tako, poverilac može raskinuti ugovor zbog bitnog neispunjenja obaveze u smislu člana 9:301 Načela, čak i kad se bitno neispunjenje odnosi na samo jednog od dužnika. U istom smislu, poverilac može u celini obustaviti ispunjenje obaveze na osnovu člana 9:201 Načela, ako samo jedan dužnik ne ispuni obavezu ili ne ponudi ispunjenje.¹⁹⁶

Koncept zajedničkih obligacija i potreba njihovog uređenja uniformnim pravilima ugovornog prava, široko su diskutovani tokom pripreme izdanja UNIDROIT Načela iz 2010. godine,¹⁹⁷ pri čemu je preovladao stav da ova vrsta obligacija ne treba da bude posebno predviđena UNIDROIT Načelima. U tim okvirima, konstatovano je da je reč o slučaju od manjeg praktičnog značaja, da je pojam zajedničkih obligacija nepoznat u većini nacionalnih pravnih sistema, da bi usvajanje nepoznatog pojma “zajedničkih” obligacija moglo dovesti do nesporazuma i različitih tumačenja, posebno zbog postojanja određenih sličnosti s pojmom nedeljivih obligacija *civil law* sistema,¹⁹⁸ kao i s pojmom “*joint obligations*” poznatom u zemljama *common law* sistema, da su pravila koja se

---

primer flautista biti u obavezi da odsvira i deo simfonije koji je trebao svirati violončelista, već to znači da će svaki od njih muzičkoj kući u celini odgovarati za štetu koju je pretrpela usled toga što ploča nije snimljena. Sa tog aspekta posmatrano, obaveza koju preuzimaju muzičari iz pomenutog primera ne predstavlja nikakvu posebnu vrstu obligacije (zajedničku obligaciju), već je reč o klasičnim posebnim ili solidarnim obligacijama, u zavisnosti od konkretnog ugovora. Najzad, da li muzička kuća mora tužiti sve muzičare zajedno, pitanje je procesno-pravnog karaktera. M. Fontaine, nav. delo, str. 8–9.

¹⁹⁶ Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:101, str. 62.

¹⁹⁷ Detaljno, Summary Records of the 2nd Session (Rome, 4 to 8 June 2008), nav. delo.

¹⁹⁸ Argument u prilog ovog stava može se naći i u radovima pojedinih domaćih autora koji, čini se, ne prave razliku između zajedničkih i nedeljivih obligacija. V. na primer S. Miladinović, nav. delo, str. 1, gde se u tom kontekstu ističe: “Communal obligations are obligations whose subject can not be separated and its value to stay the same, therefore, the subject is in fact indivisible”.

primenjuju na ovu vrstu obligacija “problematična”, te da i sama Načela evropskog ugovornog prava sadrže samo jednu odredbu koja se odnosi na zajedničke obligacije (član 10:104).¹⁹⁹

S druge strane, putem komparativne analize engleskih tekstova Načela evropskog ugovornog prava s jedne i Nacrta zajedničkog okvira s druge strane, najpre se uočava da Nacrt, umesto termina “*separate obligation*” koji je prihvaćen u Načelima evropskog ugovornog prava, koristi termin “*divided obligation*”, a umesto termina “*communal obligation*” usvaja termin “*joint obligation*”. Pored toga, Načela u ovom domenu koriste izraz “ispuniti prestaciju” (*to render the performance*), dok se Nacrt opredeljuje za termin “izvršiti obavezu” (*to perform the obligation*). U pogledu razlika suštinskog karaktera, osnovna se odnosi na formulacije koje ovi izvori koriste prilikom određenja pojma solidarnih obligacija. Prema Načelima, solidarne obligacije postoje kad su svi dužnici obavezni na *jednu istu* prestaciju, dok je, prema Nacrtu, obligacija solidarna kad je svaki dužnik obavezan da ispuni *obavezu u celini*, iz čega proizilazi da zahtev za postojanjem “jedne iste” prestacije koju duguju dužnici solidarne obligacije Nacrtom nije izričito predviđen.

Konvencija UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe iz 1980. godine (Bečka konvencija),²⁰⁰ kao jedan od najznačajnijih izvora unifikovanog ugovornog prava,²⁰¹ ne uređuje obligacije sa više subjekata.²⁰² Razloge treba tražiti u

---

¹⁹⁹ M. Fontaine, nav. delo, str. 6–10.

²⁰⁰ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 1980. Videti: Peter Schlechtriem, Ingeborg Schwenzer, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), Fourth Edition, ed. I. Schwenzer, Oxford University Press, 2016; Sefan Kröll, Loukas Mistelis, Pilar Perales Viscasillas (eds), UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – Commentary, C.H. Beck Hart Nomos, München, 2011; Karl H. Neumayer, Catherine Ming, Convention de Vienne sur les contrats de vente internationale de marchandises – Commentaire, Cedidac, Lausanne, 1993; John O. Honnold, Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, Kluwer Law International, 1999; Vincent Heuzé, La vente internationale de marchandises – Droit uniforme, L.G.D.J., Paris, 2000.

²⁰¹ Zaključno sa julom 2017. godine, Bečku konvenciju ratifikovalo je 87 država. Podaci dostupnina: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/sale_goods/1980CISG_status_chronological.html.

²⁰² Detaljno o pitanjima koja Konvencija ne uređuje, Ingeborg Schwenzer, Pascal Hachem, “Art. 4” u Peter Schlechtriem, Ingeborg Schwenzer, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), Third Edition, ed. I. Schwenzer, Oxford University Press, 2010, str. 75–95; Milena Đorđević, “Art. 4” u UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – Commentary (eds. S. Kröll, L. Mistelis, P. Perales Viscasillas), C.H. Beck

ograničenoj oblasti primene Konvencije koja se odnosi na ugovor o međunarodnoj prodaji robe i kojom se reguliše samo zaključenje ugovora o prodaji i prava i obaveze ugovornih strana koja proističu iz takvog ugovora. Oblast primene Bečke konvencije određena je članovima 1–6. Konvencije. Prema njima, da bi Konvencija bila primenjena, potrebno je da se ispune uslovi vezani za ugovor o prodaji robe (materijalna primena) koji je međunarodnog karaktera tj. koji je zaključen između strana koje imaju sedišta na teritorijama različitih država (teritorijalna primena) kad su te države ugovornice Konvencije (direktna primena) ili kad pravila međunarodnog privatnog prava upućuju na primenu prava države ugovornice Konvencije (indirektna primena).²⁰³ Konvencija se ne primenjuje na određene vrste prodaje, a za ugovor o isporuci robe koja treba da se izradi ili proizvede i za mešovite ugovore predviđena su posebna pravila.²⁰⁴ Konvencija reguliše samo zaključenje ugovora o prodaji i prava i obaveze ugovornih strana koja proističu iz takvog ugovora; posebno, ona se ne odnosi se na punovažnost ugovora, bilo koje od njegovih odredaba ili običaja, kao ni na dejstvo koje bi ugovor mogao imati na svojinu prodane robe.²⁰⁵ Konvencija se ne primenjuje na odgovornost prodavca za smrt ili telesne povrede koje bi roba prouzrokovala bilo kom licu.²⁰⁶ Ugovorne strane mogu saglasnošću volja isključiti primenu Konvencije, odstupiti od bilo koje od njenih odredbi ili izmeniti njihovo dejstvo.²⁰⁷

U praksi međunarodne prodaje robe česti su ugovori u kojima se na strani prodavca ili kupca (ili na obe ugovorne strane) javlja više subjekata. S obzirom da Bečka konvencija, kao što je rečeno, ne reguliše obligacije sa više subjekata, postavlja se pitanje da li, u odsustvu odgovarajuće odredbe ugovora na koji se primenjuje Konvencija, dužnici odgovaraju solidarno ili pak, svaki dužnik

---

Hart Nomos, München, 2011, str. 62–88. Kritički osvrt, Leandro Tripodi, *Towards a New CISG The Prospective Convention on the International Sale of Goods and Services*, Brill Nijhoff, Leidne/Boston, 2016, str. 39.

²⁰³ Član 1. Konvencije.

²⁰⁴ Član 3. Konvencije.

²⁰⁵ Član 4. Konvencije.

²⁰⁶ Član 5. Konvencije.

²⁰⁷ Više o oblasti primene Bečke konvencije, Jelena Perović, *Selected Critical Issues Regarding the Sphere of Application of the CISG*, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade, Belgrade Law Review, Journal of Legal and Social Sciences University of Belgrade*, Year LIX, 2011. No. 3, str. 181–196; Jelena Perović, *Standardne klauzule u međunarodnim privrednim ugovorima*, Beograd, 2012, str. 160–187.

odgovara samo za svoj deo duga. Prema članu 7. stav 2. Konvencije, pitanja koja se tiču materija uređenih Konvencijom, a koja nisu izričito rešena u njoj, rešavaju prema opštim načelima na kojima je Konvencija zasnovana²⁰⁸ ili, u odsustvu tih načela, prema pravu merodavnom na osnovu pravila međunarodnog privatnog prava.²⁰⁹ U tom smislu, ako strane to ugovorom nisu predvidele, postojanje ili nepostojanje solidarne odgovornosti više dužnika u jednom ugovoru, biće utvrđeno prema opštim načelima Konvencije, a u njihovom odustvu, prema pravilima merodavnog domaćeg prava. Na taj način se o ovom pitanju izjašnjavala i sudska praksa, rešavajući o pitanju solidarne odgovornosti u sporovima iz ugovora o međunarodnoj prodaji robe na koje se primenjuje Bečka konvencija.²¹⁰ S druge strane, ako je solidarna odgovornost dužnika predviđena ugovorom, potrebno je imati u vidu da se, u smislu člana 4. Konvencije, na punovažnost takve odredbe ne primenjuje Konvencija, već se ona ocenjuje prema pravilima merodavnog domaćeg prava utvrđenog putem pravila međunarodnog privatnog prava, pri čemu opšta načela Konvencije moraju biti uzeta u obzir.²¹¹

2. *RATIO* RAZGRANIČENJA

Prema opštem pravilu obligacionog prava, kad u obligaciji postoji više subjekata, potraživanja odnosno dugovi između njih su podeljeni, tako da svaki od poverilaca može zahtevati isplatu samo svog dela potraživanja, a svaki od dužnika duguje samo svoj deo duga.²¹² Kod ove vrste obligacija, celo potraživanje odnosno ceo dug deli se na onoliko posebnih obaveza koliko ima poverilaca odnosno dužnika. Derogacijom ovog pravila, dolazi se do toga da potraživanje odnosno dug

---

²⁰⁸ Kao što su na primer načelo autonomije volje, načelo savesnosti i poštenja, načelo konsensualizma, načelo *venire contra factum proprium*, itd.

²⁰⁹ Detaljno o članu 7. Konvencije, Ingeborg Schwenzer, Pascal Hachem, "Art. 7" u Schlechtriem P., Schwenzer I., *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Third Edition, nav. delo, str. 120–144.

²¹⁰ V. na primer odluku Regionalnog suda Minhena od 25.01.1996. (District Court München- *Vodka case*), dostupno na <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/960125g1.html>, kao i odluku Apelacionog suda Mađarske od 5.12.2008. (*Judicial Board of Szeged – Wine case*) dostupno na: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/081205h1.html>

²¹¹ I. Schwenzer, P. Hachem, "Art. 4" u Schlechtriem P., Schwenzer I., *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Third Edition, nav. delo, str. 91. i dalje.

²¹² V. Philippe Drakidès, *Du principe en vertu duquel la solidarité ne se présume pas*, Librairie Recueil Sirey, Paris, 1939, str. 20 i dalje.

nisu podeljeni između subjekata obligacionog odnosa, već je svaki poverilac ovlašćen da zahteva isplatu celog potraživanja i obratno, svaki dužnik je obavezan da ispuni ceo dug prema poveriocu. Prema tome, solidarne obligacije svoj osnov nalaze u derogaciji opšteg pravila o podeljenosti potraživanja odnosno dugovanja. Do te derogacije najčešće dolazi saglasnošću volja ugovornih strana, koje u svakom konkretnom slučaju mogu predvideti da poverioci solidarno potražuju (aktivna solidarnost) odnosno da dužnici solidarno odgovaraju (pasivna solidarnost).

Ipak, u slučaju kad u obligacionom odnosu sa više subjekata ugovorne strane u pogledu načina odgovornosti nisu ništa predvidele, odgovor na pitanje da li poverioci potražuju odnosno da li dužnici duguju podeljeno ili solidarno određen je odgovarajućim pravilom zakona odnosno drugog izvora prava koji se primenjuje na konkretan pravni odnos i zavisi pre svega od *pretpostavke solidarnosti*. To pitanje posebno je značajno u kontekstu pasivnih solidarnih obligacija s obzirom da se aktivna solidarnost, kako je istaknuto, po pravilu ne pretpostavlja, već postoji samo onda kad je ugovorena ili zakonom predviđena.

Na osnovu toga, može se zaključiti da se jedan od osnovnih razloga zakonskog razgraničenja obligacija sa više subjekata na deljive i solidarne ogleda u potrebi određenja načina na koji više dužnika istog obligacionog odnosa odgovara za ispunjenje obaveze, onda kad sami subjekti obligacionog odnosa to nisu predvideli, odnosno kad se način odgovornosti dužnika ne može utvrditi iz prirode posla, običaja i drugih relevantnih okolnosti konkretnog slučaja. Taj način determinisan je postojanjem odnosno nepostojanjem zakonske pretpostavke solidarnosti u pasivanoj obligaciji sa više subjekata.

O d s e k III

ODREDIVOST POJMA PRETPOSTAVKE SOLIDARNOSTI

1. PRETPOSTAVKA PASIVNE SOLIDARNOSTI

U NACIONALNIM PRAVNIM SISTEMIMA

Kad je reč o pretpostavci solidarnosti u ugovornim obligacijama, nacionalni pravni sistemi mogu se podeliti na tri kategorije.

U prvu ulaze oni koji usvajaju generalnu pretpostavku solidarnosti koja se primenjuje onda kad ugovorom ili zakonom nije drukčije predviđeno. Takvo rešenje prihvaćeno je na primer u nemačkom Građanskom zakoniku, prema kome, kad se više od jednog lica zajednički ugovorom obavežu na ispunjenje deljive obligacije, ta lica, u slučaju sumnje, odgovaraju kao solidarni dužnici.²¹³ Slično rešenje usvojeno je i u italijanskom pravu, čiji Građanski zakonik predviđa da sadužnici odgovaraju solidarno ako iz zakona ili ugovora ne proizilazi drukčije,²¹⁴ kao i u pravima skandinavskih zemalja.²¹⁵

Drugu grupu pravnih sistema predstavljaju oni koji ne prihvataju pretpostavku solidarnosti u ugovornim obligacijama, tako da solidarne odgovornosti dužnika nema, ukoliko drukčije nije predviđeno. Tipičan primer ovakvog rešenja predstavlja španski Građanski zakonik koji predviđa da se u obligacijama sa više poverilaca ili više dužnika solidarnost ne pretpostavlja i da će postojati samo ako je izričito previđena.²¹⁶ Pretpostavka solidarnosti nije prihvaćena ni u holandskom Građanskom zakoniku, prema kome, kad dva ili više dužnika zajedno duguju ispunjenje, svaki od njih je odgovoran za jednak deo, osim ako iz zakona, zajedničke prakse ili sudske odluke ne proizilazi da duguju različite delove ili da su solidarno odgovorni.²¹⁷ Pretpostavka solidarnosti nije usvojena ni u švajcarskom Zakoniku o obligacijama koji izričito predviđa da dužnici postaju solidarno odgovorni izjavom da svaki od njih prihvata da bude pojedinačno odgovoran za ispunjenje obligacije u celini; u odsustvu takve izjave dužnici odgovaraju solidarno samo u slučajevima predviđenim zakonom.²¹⁸

---

²¹³ Nemački Građanski zakonik, član 427.

²¹⁴ Italijanski Građanski zakonik, član 1294.

²¹⁵ V., Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:102, str. 65.

²¹⁶ V. čl. 1.137. prema kome "The coincidence of two or more creditors or two or more debtors in a single obligation shall not imply that each of them is entitled to request or that each of them must perform in full the things constituting the subject matter thereof. This shall only take place where the obligation expressly determines it, being created as a joint and several obligation" i čl. 1.138. koje predviđa "Unless it should result otherwise from the text of the obligations mentioned in the preceding article, the credit or debit shall be presumed divided in as many equal shares as there are creditors or debtors, and they shall be deemed to be different credits or debits".

²¹⁷ Holandski Građanski zakonik, čl. 6:6(1).

²¹⁸ Švajcarski Zakonik o obligacijama, čl. 143. Komentar ovog pravila, videti u Pierre Tercier, *Le droit des obligations*, Schulthess Editions Romandes, 2009, str. 331–332.

Najzad, u treću grupu pravnih sistema ulaze oni koji u pogledu pretpostavke pasivne solidarnosti čine razliku između građansko-pravnih ugovora u kojima ove pretpostavke nema i privrednih ugovora za koje je ustanovljena pretpostavka solidarnosti.²¹⁹ Takvo rešenje usvaja srpski Zakon o obligacionim odnosima koji predviđa da, kad ima više dužnika u nekoj deljivoj obavezi nastaloj ugovorom u privredi, oni odgovaraju poveriocu solidarno, osim ako su ugovarači izričito otklonili solidarnu odgovornost.²²⁰

Kad je reč o obavezi naknade štete iz delikta, pretpostavka solidarnosti je široko prihvaćena u uporednom pravu. Ovu pretpostavku usvajaju na primer pravni sistemi Nemačke,²²¹ Španije,²²² Grčke,²²³ Italije,²²⁴ Holandije,²²⁵ Portugalije²²⁶ i dr.²²⁷ S druge strane, sudska praksa Francuske, Belgije i Luksemburga poznaje i obligacije *in solidum* proistekle iz štete koju je više lica zajednički prouzrokovalo.²²⁸

---

²¹⁹ Videti, L. Karamarković, nav. delo, str.24 i dalje. Međutim, i pored sažetog izlaganja o pretpostavci solidarnosti dužnika (str.24 navedenog dela), sa stanovišta vremena u kome je ovo delo nastalo (1984. godine, dakle pre više od 30 godina, u vreme kad su na jugoslovenskim prostorima bile vladajuće koncepcije Zakona o udruženom radu i drugih samoupravnih zakona), potrebno je podvući da savremeno domaće pravo usvaja drugačiji pristup u mnogim aspektima ovog pitanja. Ta distinkcija posebno dolazi do izražaja posmatrana sa stanovišta rešenja uporednog prava, kao i izvora uniformnog ugovornog prava (UNIDROIT Načela, Načela evropskog ugovornog prava, Nacrt zajedničkog okvira). U tom smislu, u vreme izrade navedenog rada, javljala su se mnoga pitanja u materiji solidarne odgovornosti (npr. solidarna odgovornost preuzeta samoupravnim sporazumom i drugim samoupravnim aktima), što je detaljno obrazloženo u navedenom delu (str.128-147), a koja su danas izvan konteksta praktične primene.

²²⁰ Zakon o obligacionim odnosima, član 413.

²²¹ Nemački Građanski zakonik, član 840 (1).

²²² Španski Građanski zakonik, član 107.

²²³ Grčki Građanski zakonik, čl. 926–927.

²²⁴ Italijanski Građanski zakonik, član 2053.

²²⁵ Holandski Građanski zakonik, član 601.

²²⁶ Portugalski Građanski zakonik, čl. 497(1) i 507(1).

²²⁷ Detaljan uporedno-pravni pregled rešenja u tom smislu, Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:102, str. 65.

²²⁸ U tom smislu, u francuskoj sudskoj praksi utvrđen je sledeći stav: “Chacun des coauteurs d’un même dommage, conséquence de leurs fautes respective, doit être condamné in solidum à la réparation de l’entier dommage”. Nav. prema F. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, nav. delo, str. 934. U istom delu, pregled francuske sudske prakse kad je reč o obligacijama in solidum, str. 933 i dalje.

2. PRETPOSTAVKA PASIVNE SOLIDARNOSTI U PRAVILIMA UNIFORMNOG UGOVORNOG PRAVA

Pravila uniformnog ugovornog prava koja uređuju obligacije sa više subjekata izričito predviđaju pretpostavku solidarne odgovornosti dužnika.

Tako, UNIDROIT Načela, u odredbi pod naslovom *Pretpostavka solidarnih obligacija*, predviđaju da, kad je više dužnika obavezano istom obligacijom prema poveriocu, pretpostavka je da su solidarno obavezani, osim ako okolnosti ne ukazuju drukčije (član 11.1.2). U pogledu ovog pravila, potrebno je pre svega imati u vidu da se UNIDROIT Načela odnose na međunarodne *trgovinske* ugovore, te da je u trgovinskoj praksi uobičajeno da se, u slučaju kad više dužnika preuzme istu obavezu prema jednom poveriocu, ti dužnici smatraju solidarno odgovornim za njeno ispunjenje.²²⁹ U tom smislu, prema Načelima, u obligacijama sa više dužnika, pasivna solidarna odgovornost je postavljena kao pravilo. Ovo pravilo može biti isključeno “ako okolnosti ukazuju drukčije”, a pod tim okolnostima najčešće se podrazumeva slučaj u kome je pretpostavka solidarnosti izričito ugovorom isključena ili kad iz prirode posla proizilazi da dužnici odgovaraju podeljeno.²³⁰

Načela evropskog ugovornog prava, čija primena *nije* ograničena na trgovinske ugovore, takođe usvajaju pretpostavku solidarnosti dužnika. Pretpostavka solidarnosti izričito je predviđena kako u pogledu ugovornih obligacija tako i u pogledu deliktne odgovornosti. Prema ovom izvoru, kad je više dužnika obavezano da poveriocu ispuni istu prestaciju na osnovu istog ugovora, oni su solidarno odgovorni, osim ako ugovorom ili zakonom drukčije nije predviđeno (čl. 10:102.1). U komentaru ovog pravila ističe se da je ono posebno korisno u slučaju kad ugovorne strane nisu predvidele, ni izričito ni prećutno, da li dužnici

---

²²⁹ U komentaru ovog člana ističe se: “In commercial practice the normal case is that several obligors that have undertaken the same obligation are jointly and severally bound towards the obligee”. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, UNIDROIT, Rome, 2010, str. 370. U istom smislu, M. Fontaine, Position Paper on Plurality of Obligors and/or Obligees, nav. delo, str. 11 i dalje.

²³⁰ Primere ovakvih slučajeva, v. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, str. 370–371.

odgovaraju solidarno ili podeljeno.²³¹ Obligacije su solidarne i onda kad je više lica odgovorno za istu štetu (čl. 10:102.2). Pretpostavka solidarne odgovornosti više dužnika jedne iste štete je ustanovljena u cilju zaštite oštećenog koji je pretrpeo štetu prouzrokovanu od strane više lica, a koji, prema ovom pravilu, može zahtevati naknadu štete od bilo kog od odgovornih lica ili od svih njih zajedno. Pretpostavka solidarnosti primenjuje se bez obzira na vrstu odgovornosti u pitanju, što znači i onda kad je jedan od dužnika ugovorom obavezan prema poveriocu, dok drugi dužnici to nisu.²³² U kontekstu pretpostavke solidarnosti, Načela izričito predviđaju da činjenica da dužnici nisu odgovorni pod istim uslovima, ne isključuje njihovu solidarnu odgovornost (čl. 10:102.3). Ovo pravilo primenjuje se kad su opšti uslovi za postojanje solidarne odgovornosti ispunjeni ali je obaveza jednog ili više dužnika podvrgnuta određenom uslovu ili roku. U takvom slučaju, postojanje uslova ili roka ne isključuje solidarnu odgovornost. Isto važi i onda kad je dug jednog ili više dužnika predmet obezbeđenja, dok dug ostalih dužnika nije obezbeđen.²³³

Nacrt zajedničkog okvira, uz određena odstupanja, usvaja rešenje Načela Evropskog ugovornog prava. Prema Nacrtu, pitanje da li je obligacija solidarna, deljiva ili zajednička zavisi od uslova pod kojima je obligacija uređena. Ako to pitanje nije određeno, odgovornost jednog ili više lica za ispunjenje iste obligacije je solidarna. Odgovornost je solidarna naročito onda kad su dva ili više lica odgovorna za istu štetu. Činjenica da dužnici nisu odgovorni pod istim uslovima ili po istim osnovima ne isključuje njihovu solidarnu odgovornost (član III. – 4:103).

3. ZAKLJUČAK. – Pogled na rešenja komparativnog prava u pogledu obligacija sa više subjekata upućuje na više opštih zaključaka.

Na prvom mestu, razgraničenje obligacija sa više subjekata na obligacije u kojima postoji solidarnost dužnika odnosno poverilaca i obligacije u kojima svaki dužnik odgovara samo za svoj deo duga odnosno svaki poverilac može zahtevati samo svoj deo potraživanja široko je prihvaćeno u uporednom pravu. Najveći broj

---

²³¹ Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, str. 63.

²³² Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, str. 64.

²³³ Principles of European Contract Law Part III, ibidem.

nacionalnih zakona, kao i pravila uniformnog ugovornog prava koja uređuju obligacije sa više subjekata, izričito predviđaju distinkciju između ove dve vrste obligacija, bez obzira na njihova različita terminološka označenja.

Nadalje, solidarne obligacije svoj osnov nalaze u derogaciji opšteg pravila obligacionog prava o podeljenosti potraživanja odnosno dugovanja. Do te derogacije najčešće dolazi saglasnošću volja ugovornih strana, koje u svakom konkretnom slučaju mogu predvideti da poverioci solidarno potražuju (aktivna solidarnost) odnosno da dužnici solidarno odgovaraju (pasivna solidarnost). Međutim, kad u obligacionom odnosu sa više subjekata ugovorne strane u pogledu načina odgovornosti nisu ništa predvidele, odgovor na to pitanje zavisi pre svega od postojanja *pretpostavke solidarnosti*, koja može biti predviđena zakonom ili drugim izvorom prava koji se na konkretan pravni odnos primenjuje. Pretpostavka pasivne solidarnosti je naročito značajna u kontekstu pasivnih solidarnih obligacija.

Nacionalni pravni sistemi različito pristupaju pitanju postojanja pretpostavke pasivne solidarnosti u ugovornim obligacijama i u tom smislu razlikuju se: pravni sistemi koji usvajaju generalnu pretpostavku solidarnosti koja se primenjuje onda kad ugovorom ili zakonom nije drukčije predviđeno; pravni sistemi koji ne prihvataju pretpostavku solidarnosti, tako da solidarne odgovornosti dužnika nema, ukoliko drukčije nije predviđeno; pravni sistemi koji u pogledu pretpostavke pasivne solidarnosti čine razliku između građansko-pravnih ugovora u kojima ove pretpostavke nema i privrednih ugovora za koje je ustanovljena pretpostavka solidarnosti. Kad je reč o deliktnoj odgovornosti, pretpostavka solidarnosti je široko prihvaćena u uporednom pravu. S druge strane, pravila uniformnog ugovornog prava koja uređuju obligacije sa više subjekata izričito predviđaju pretpostavku solidarne odgovornosti dužnika.

Pomenute razlike u rešenjima uporednog prava u pogledu postojanja pretpostavke pasivne solidarne odgovornosti naročito su značajne u pravnim odnosima međunarodnog karaktera. U okviru deliktne odgovornosti pretpostavka pasivne solidarnosti je široko prihvaćena u uporednom pravu, što znači da će, primenom odgovarajućeg pravila merodavnog prava, više lica koja su odgovorna za istu štetu po pravilu odgovarati solidarno. S druge strane, kad je reč o ugovornoj

odgovornosti, način odgovornosti više dužnika u istom obligacionom odnosu zavisi pre svega od onoga šta je ugovorom predviđeno. Tek ukoliko ugovorom u tom pogledu ništa nije predviđeno, niti se može odrediti putem okolnosti slučaja ili prirode posla, dolazi do primene odgovarajućih pravila merodavnog prava koja se razlikuju u zavisnosti od toga da li (i pod kojim uslovima) prihvataju pretpostavku pasivne solidarnosti. Iz tih razloga, potrebno je da se ugovorne strane, prilikom zaključenja ugovora međunarodnog karaktera pažljivo upoznaju sa pravilima merodavnog prava i, u slučaju postojanja više dužnika u istom ugovoru, posebnu pažnju obrate na rešenja koja se odnose na pretpostavku pasivne solidarnosti; ukoliko odgovarajuće pravilo merodavnog prava ne odgovara njihovim interesima u konkretnom slučaju, ugovorne strane to pitanje treba da urede ugovorom i to jasnom, preciznom i nedvosmislenom formulacijom koja ne ostavlja mesta sumnji u pogledu načina odgovornosti dužnika.

O d s e k IV

JEMSTVO

1. RAZGRANIČENJA I TAČKE VEZIVANJA

2. JEMSTVO I SOLIDARNOST DUŽNIKA

UVODNA NAPOMENA. – Precizno određenje pojma solidarnosti dužnika zahteva njegovo razgraničenje od jemstva, kao ustanove koja se odlikuje određenim sličnostima ali i značajnim razlikama u odnosu na solidarnost dužnika. U ovom delu rada osnovne tačke razgraničenja u tom pogledu učinjene su polazeći od prethodnog pogleda na pojam i pravnu prirodu jemstva (1), kao i bitne karakteristike jemstva (akcesornost, supsidijarnost kod običnog i solidarnost kod solidarnog jemstva i personalna subrogacija) (2). Na osnovu toga, učinjena je komparacija jemstva sa solidarnošću dužnika, podvlačenjem osnovnih sličnosti i razlika između ova dva instituta (3).

POREKLO I EVOLUCIJA. – Jemstvo vodi poreklo iz najstarijih vremena i odlikuje se dugom i složenom evolucijom.²³⁴ Iako su tokom razvoja rimskog prava postojali različiti oblici jemstva, smatra se da su tek u vreme Justinijana postavljene osnovne determinante ovog instituta. Justinijan je ovlastio jemca da odbije ispunjenje obaveze poveriocu ako ovaj nije prethodno sudskim putem pokušao namirenje od glavnog dužnika - *beneficium excussionis sive ordinis* i s druge strane odredio da poverilac koji namiri potraživanje od jemca, mora jemcu ustupiti svoje tužbe i potraživanja protiv glavnog dužnika i eventualnih drugih jemaca - *beneficium resp. ius cedendarum actionum*.²³⁵ Praktična primena jemstva tokom vekova rezultirala je širokom prihvaćenošću ovog instituta u uporednom pravu i njegovim uređenjem u nacionalnim zakonima,²³⁶ kao i uniformnim pravilima ugovornog prava.²³⁷

UPOREDNO PRAVO I PRAVNA PRIRODA JEMSTVA. – U savremenom pravu, jemstvo se, u najopštijem smislu, može odrediti kao lično sredstvo obezbeđenja²³⁸ na osnovu koga se treće lice koje nije strana u obligacionom odnosu između poverioca i dužnika (jemac), obavezuje da poveriocu ispuni punovažnu obavezu dužnika, ukoliko je dužnik ne ispuni. S obzirom da najčešće nastaje na osnovu ugovora, jemstvo se u zakonima i pravnoj doktrini često određuje kao ugovor, a definicija jemstva tradicionalno se svodi na ugovor o jemstvu.²³⁹

---

²³⁴ Više o poreklu jemstva, Ivan Bukljaš, Boris Vizner, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Knjiga 4, Zagreb, 1979, str. 2770–2773; D. Stojčević, nav. delo, str. 219; Božidar Pavićević, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga II, glavni redaktor Slobodan Perović, Beograd, 1995, str. 1595–1596; Marijan Horvat, Rimsko pravo, Zagreb, 2008, 304–305; Obrad Stanovjević, Rimsko pravo, Beograd, 2008, str. 262; Dragor Hiber, Pojam i predmet jemstva u Srpskom građanskom zakoniku, u, Srpski građanski zakonik – 170 godina, ur. M. Polajac, Z.S. Mirković, M. Đurđević, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2014, str. 353–381.

²³⁵ Ante Romac, Riječnik rimskog prava, Zagreb, 1975, str. 40, 19, o čemu je već bilo reči u istorijskom delu ovoga rada (Glava I).

²³⁶ O razlikama u uporednopravnim rešenjima, v. Ulrich Drobnig, Principles of European Law Study Group on a European Civil Code Personal Security (PEL Pers. Sec.), Sellier European Law Publishers, Bruylant, Staempfli Publishers Ltd. Berne, 2007.

²³⁷ U Nacrtu zajedničkog okvira (Draft Common Frame of Reference – DCFR) ličnim obezbeđenjima posvećen je deo IV G (čl. IV.G – 1:101 – IV.G – 4:107).

²³⁸ O terminu i opštem pojmu “ličnog obezbeđenja” u uporednom pravu v. U. Drobnig, nav. delo, str. 101–104.

²³⁹ Za ovu vrstu definicije opredeljuje se i veći broj autora. Detaljno, Dragor Hiber, Miloš Živković, Obezbeđenje i učvršćenje potraživanja, Beograd, 2015, str. 277–278.

Tako na primer, Zakon o obligacionim odnosima, u odredbi koja se odnosi na pojam jemstva, predviđa: “Ugovorom o jemstvu jemac se obavezuje prema poveriocu da će ispuniti punovažnu i dospelu obavezu dužnika, ako to ovaj ne učini”.²⁴⁰ Na ovaj način jemstvo se određuje i u većini drugih nacionalnih zakona u uporednom pravu.²⁴¹ Ipak, polazeći od činjenice da osnov jemstva, pored ugovora (ugovorno jemstvo), može biti i zakon (zakonsko jemstvo), kao i sudska odluka (sudsko jemstvo),²⁴² čine se preciznijim ona određenja koja ističu razliku između jemstva kao pravne ustanove i jemstva kao ugovornog odnosa.²⁴³

Pomenuta distinkcija dobila je izraz i u kontekstu pitanja sistematizacije zakonskih pravila o jemstvu tj. određenja mesta njegovog zakonskog uređenja u pravnom sistemu uopšte.

U uporednom pravu ovo pitanje je različito rešeno. Prema sistemu koji polazi od jemstva kao ugovornog odnosa, jemstvo se uređuje u delu zakona koji se odnosi na posebne ugovore. Ova koncepcija prihvaćena je u većem broju nacionalnih zakona²⁴⁴ (uključujući i naš Zakon o obligacionim odnosima), kao i u Nacrtu zajedničkog okvira u kome su lična obezbeđenja sistematizovana u Knjizi IV posvećenoj regulativi posebnih ugovora.²⁴⁵ Nasuprot tome, u sistemu u kome se podvlači značaj jemstva kao pravne ustanove, ono je regulisano u opštem delu

---

²⁴⁰ Zakon o obligacionim odnosima, član 997.

²⁴¹ V. V. Stanković, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga druga, red. Slobodan Perović, Dragoljub Stojanović, Kragujevac, Gornji Milanovac, 1980, str. 974. gde se konstatuje “U ovom članu određen je pojam jemstva kako se to tradicionalno čini, gotovo u svim kodifikacijama”.

²⁴² Najopštije rečeno, do konstituisanja jemstva na osnovu zakona dolazi onda kad se ispune uslovi predviđeni samim zakonom, nezavisno od volje ugovornih strana, a do sudske odluke. U komentarima pravila Zakona o obligacionim odnosima koja se odnose na jemstvo, podela jemstva po osnovu nastanka najčešće se svodi na ugovorno i zakonsko jemstvo. V. u tom smislu, V. Stanković, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 975; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) obligacionim odnosima, Knjiga 4, Zagreb, 1979, str. 2767–2768.

²⁴³ V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 277–278 i 305–312.

²⁴⁴ Na primer nemački Građanski zakonik, Švajcarski zakonik o obligacijama, italijanski građanski zakonik, i sl. Detaljno, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 280–284.

²⁴⁵ Knjiga IV. deo G.

zakonika, zajedno sa drugim ličnim i stvarnim sredstvima obezbeđenja potraživanja.²⁴⁶

S druge strane, prilikom određenja pojma i *pravne prirode* jemstva, potrebno je imati u vidu i činjenicu da ono podrazumeva *tri vrste* pravnih odnosa.

Na prvom mestu, to je odnos između poverioca i jemca u kome je poverilac ovlašćen da zahteva ispunjenje obaveze od jemca, a jemac je dužan da tu obavezu ispuni. Kako je ugovor o jemstvu jednostrano obavezan ugovor, pravo postoji samo na strani poverioca, a obaveza samo na strani jemca. S druge strane, u kontekstu odnosa između dužnika i jemca, valja primetiti da se, u slučaju kad jemstvo daje lice koje se time bavi u okviru svoje profesionalne delatnosti, kao što je na primer banka (“profesionalni jemac”), za jemstvo po pravilu ugovara naknada koju dužnik isplaćuje jemcu.²⁴⁷

Nadalje, jemstvo podrazumeva i odnos između jemca i dužnika u kome je jemac obavezan da jemči za ispunjenje obaveze dužnika.²⁴⁸ U praksi, dužnik je, po pravilu, obavezan da obezbedi odgovarajućeg jemca tj. jemca koji ispunjava uslove zahtevane od strane poverioca.²⁴⁹ Pravni odnos između jemca i dužnika najčešće se zasniva ugovorom kojim se budući jemac obavezuje dužniku da će, besteretno ili za ugovorenu naknadu, u svojstvu jemca garantovati ispunjenje dužnikove obaveze prema poveriocu.²⁵⁰ S druge strane, ako jemac isplati poveriočevo potraživanje prema dužniku, na jemca prelazi to potraživanje sa svim sporednim pravima i

---

²⁴⁶ Na primer Građanski zakonik Rumunije, francuski Građanski zakonik nakon reformi iz 2006. godine. Detaljno, D. Hiber, M. Živković, ibidem. Inače, na osnovu sveobuhvatne analize dva pomenuta koncepta, ovi autori nalaze da je ispravnije rešenje ono prema kome se jemstvo uređuje kao ustanova opšteg dela obligacionog prava (str. 283–284).

²⁴⁷ U komentaru pravila Nacrta zajedničkog okvira koja se odnose na lična obezbeđenja koja zavise od punovažnosti, uslovi i obima obaveze dužnika prema poveriocu – zavisna lična obezbeđenja (dependent personal security) prof. Drobniig konstatuje da, u odnosu između poverioca i davaoca obezbeđenja, davalac obezbeđenja, naročito ako nije profesionalac, po pravilu, od poverioca ne zahteva protivčinidbu. Nasuprot tome, lice koje obezbeđenje daje u okviru svoje profesionalne delatnosti, kao što je banka ili osiguravajuće društvo, zahteva naknadu za izdavanje zavisnog ličnog obezbeđenja (v. U. Drobniig, nav. delo, str. 91).

²⁴⁸ Prema određenim autorima, kauza jemčeve obaveze je u odnosu između jemca i dužnika. V. na primer Terré F., Simler, Ph., Lequette, Y., nav. delo, str. 278, gde se, navode različita shvatanja o kauzi jemstva.

²⁴⁹ V. U. Drobniig, ibidem.

²⁵⁰ V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 365–366 i tamo citirane autore.

garantijama njegovog ispunjenja (subrogacija).²⁵¹ Treći pravni odnos relevantan za ustanovu jemstva je odnos između poverioca i dužnika (npr. ugovor o kreditu ili ugovor o zajmu), na osnovu koga nastaje punovažna obaveza dužnika prema poveriocu, čije se ispunjenje obezbeđuje jemstvom,²⁵² tj. radi čijeg obezbeđenja jemstvo i nastaje (akcesornost jemstva).²⁵³ Polazeći od pomenutih pravnih odnosa koji se javljaju u kontekstu jemstva, pojedini pravni teoretičari podvlače trostranost jemstva kao njegovo bitno obeležje.²⁵⁴

Različita shvatanja u pogledu pravne prirode jemstva ispoljena su i u praksi Evropskog suda pravde. Tako na primer, u slučaju *Berliner Kindl Brauerei*, zauzeto je stanovište prema kome je jemstvo jednostrano obavezan ugovor.²⁵⁵ S druge strane, u slučaju *TIARD*, Sud je, pozivajući se na “opšte principe pravnih sistema Država Ugovornica” tumačio ugovor o jemstvu kao “trougoni proces” (*triangular process*),²⁵⁶ dok je odluka u slučaju *Frahuil* utemeljena na konceptu prema kome sporno pitanje proističe iz “trostranog ugovora” (*trilateral contract*).²⁵⁷

Uzimanjem u obzir različitih pravnih odnosa koje jemstvo podrazumeva, funkcija jemstva kao sredstva obezbeđenja potraživanja, kao i osnova nastanka i vrsta jemstva, prof. Hiber i prof. Živković iznose definiciju koja jemstvo određuje kao posebnu pravnu ustanovu.²⁵⁸ Prema ovoj definiciji, “jemstvo je akcesorno

---

²⁵¹ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1003. Detaljna naučna rasprava o subrogaciji jemca u poveriočeva prava, str. 373–386.

²⁵² U doktrini se sa dosta argumenata brani stanovište prema kome kauzu jemčeve obaveze treba tražiti u odnosu između poverioca i dužnika. O ovom i drugim shvatanjima o kauzi jemstva, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 325 i tamo citirani autori.

²⁵³ O vrstama obaveza za koje se jemči prema izvoru, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 286–288.

²⁵⁴ V. autore citirane u D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 277–278.

²⁵⁵ *Berliner Kindl Brauerei AG v. Siepert* (case no. C–208/98), 23.03.2000, ECR 2000 I 1741, nav. prema U. Drobni, nav. delo, str. 91.

²⁵⁶ *Préservatrice Foncière TIARD SA v. Staat der Nederlanden* (case no.C–266/01), 15.05.2003, ECR 2003 I 4867, nav. prema U. Drobni, ibidem.

²⁵⁷ *Drahuil SA v. Assitalia SpA* (case no. C–265/02), 05.02.2004, ECR 2004 I 1543, nav. prema U. Drobni, ibidem.

²⁵⁸ Ovi autori kritikuju određenje kojim se jemstvo svodi na ugovor i u tom kontekstu ističu: “Valja konstatovati, a to je u savremenom pravu praktično opšteprihvatio, da nastojanje da se jemstvo razume isključivo kao ugovor između jemca i poverioca očigledno ne odgovara stvarnosti: zakonsko oblikovanje jemstva podrazumeva i odnos između poverioca i dužnika, i odnos između jemca i dužnika” (D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 319).

ličnopravno sredstvo obezbeđenja koje, na osnovu ugovora, zakona ili sudske odluke, obavezuje jemca da ispuni punovažnu obavezu glavnog dužnika ako ovaj to ne učini, ovlašćujući ga istovremeno i da plaćeno zahteva od dužnika”.²⁵⁹ Ovakva definicija čini se optimalnom s obzirom da, postavljanjem jedne široke formule koja obuhvata različite elemente i različite aspekte jemstva, izdvaja određene zajedničke determinante koje se, kao tipične, javljaju u svim vrstama jemstva.

Pomenuto određenje pojma jemstva dozvoljava nekoliko sumarnih konstatacija: jemstvo podrazumeva trodimenzionalni odnos u kome učestvuju tri subjekta – poverilac, dužnik i jemac; ugovor o jemstvu treba posmatrati u svetlu simbioze i uzajamne povezanosti različitih pravnih odnosa koji nastaju između subjekata jemstva; jemstvo se konstituiše radi obezbeđenja potraživanja koje poverilac ima prema dužniku, zbog čega jemstvo predstavlja akcesorno pravo; osnov nastanka jemstva najčešće je ugovor ali može biti i zakon i sudska odluka; ako dužnik ne ispuni svoju dospelu i punovažnu obavezu, jemac je dužan da to učini umesto dužnika; ako jemac ispuni dužnikovu obavezu prema poveriocu, na jemca prelazi poveriočevo potraživanje prema dužniku, kao i druga sporedna prava i eventualne garantije namirenja, što znači da “bivši” jemac sada postaje poverilac dužnika u pogledu one obaveze koju je, u svojstvu jemca, ispunio poveriocu.

BITNE KARAKTERISTIKE JEMSTVA. – Kao bitne karakteristike jemstva, mogu se navesti: 1. akcesornost; 2. supsidijarnost kod supsidijarnog (običnog) jemstva i solidarnost kod solidarnog jemstva i 3. subrogacija.

Akcesornost. – Akcesornost predstavlja jedan od fundamentalnih principa u pravu obezbeđenja potraživanja.²⁶⁰ Akcesornost jemstva proističe iz same suštine i svrhe jemstva kao sredstva obezbeđenja potraživanja. Jemac se prema poveriocu obavezuje da će ispuniti punovažnu i dospelu obavezu dužnika, ako je dužnik ne ispuni, iz čega proističe da jemčeva obaveza predstavlja *akcesornu* (sporednu)

---

²⁵⁹ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 277. Autori ističu da je reč o definiciji koja je sintetička jer obuhvata minimalne zajedničke elemente svih osnovnih vrsta jemstva, i da je neutralna jer jemstvo određuje kao posebnu pravnu ustanovu polazeći od njene funkcije kao sredstva obezbeđenja, a ne samo kao ugovor.

²⁶⁰ V. U. Drobniig, nav. delo, str. 103.

obavezu u odnosu na obavezu glavnog dužnika. U opštem smislu, akcesornost jemčeve obaveze znači da ona u svemu deli pravnu sudbinu obaveze glavnog dužnika, te da zavisi od punovažnosti, uslova i obima glavne obaveze.

Konkretno, akcesornost jemstva dolazi do izražaja u čitavom nizu pravila. Tako, jemčeva obaveza može postojati samo ako postoji punovažna obaveza glavnog dužnika.²⁶¹ Nasuprot tome, ako je obaveza glavnog dužnika ništava, ništava je i jemčeva obaveza,²⁶² a u slučaju prestanka obaveze glavnog dužnika iz bilo kog uzroka, prestaje i jemčeva obaveza.²⁶³ U istom smislu, zastarelošću obaveze glavnog dužnika, zastareva i obaveza jemca.²⁶⁴

---

²⁶¹ V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 295, gde autori konstatuje “Punovažnost dužnikove obaveze suština je i principa akcesornosti”.

²⁶² Izuzetak se odnosi na slučaj jemstva za obavezu poslovno nesposobnog lica. U tom pogledu, Zakon o obligacionim odnosima izričito predviđa pravilo prema kome “Ko se obaveže kao jemac za obavezu nekog poslovno nesposobnog lica, odgovara poveriocu isto kao jemac poslovno sposobnog lica” (član 1000). Slična rešenja široko su prihvaćena u uporednom pravu. V. na primer francuski građanski zakonik, član 2289. stav 2 i 2313. stav 2 (posle reformi od 2006); Švajcarski zakonik o obligacijama, član 492. stav 3 koji, pored punovažnosti jemstva za obavezu poslovno nesposobnog lica, predviđa punovažnost jemstva u slučaju zablude, kao i u slučaju kad jemac garantuje za ispunjenje zastarelog duga; grčki Građanski zakonik, član 850. stav 2; italijanski Građanski zakonik, član 1939; portugalski Građanski zakonik, član 632. stav 2; španski Građanski zakonik, član 1824. stav 2; Engleski Minors Contracts Act 1987, sec. 2. U najvećem broju ovih izvora, zahteva se da je jemac, u momentu preuzimanja obaveze, bio svestan dužnikove poslovne nesposobnosti. U tom smislu, v. i rešenje Nacrta zajedničkog okvira (član IV. G. – 2:103, st. 3) prema kome, “Davalac obezbeđenja ne može isticati nedostatak sposobnosti dužnika, bilo fizičkog ili pravnog lica, ili nepostojanje dužnika ako je on pravno lice, ako su mu relevantne činjenice bile poznate u vreme kad je obezbeđenje postalo efektivno”.

²⁶³ U doktrini se prestanak jemstva najčešće klasifikuje na dve grupe slučajeva – one u kojima jemstvo prestaje usled prestanka glavnog potraživanja i one u kojima jemstvo prestaje bez obzira na glavnu obavezu. V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 386–410. i tamo citirani autori.

²⁶⁴ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1019. koji izričito predviđa da zastarelošću obaveze glavnog dužnika zastareva obaveza jemca. To znači da zastarelost obaveze glavnog dužnika ne oslobađa jemca obaveze, već i jemčeva obaveza zastareva, pa se njegova obligacija, koja je do tada bila civilna, pretvara u naturalnu obligaciju. Tim putem, i glavni dužnik i jemac postaju dužnici naturalne obligacije. U tom smislu, jemac može odbiti zahtev poverioca prigovorom zastarelosti, ali ako obavezu ipak ispuni, ne može se pozivati na isplatu nedugovanog i zahtevati povraćaj datog (o pojmu naturalnih obligacija, S. Perović, Obligaciono pravo, Beograd, 1990, str. 79–87). Ova pravilo Zakona nadalje predviđa da, kad je rok za zastarevanje obaveze glavnog dužnika duži od dve godine, obaveza jemca zastareva po isteku dve godine od dospelosti obaveze glavnog dužnika, izuzev kad jemac odgovara solidarno sa dužnikom. Prekid zastarevanja potraživanja prema glavnom dužniku dejstvuje i prema jemcu samo ako je do prekida došlo nekim postupkom poverioca pred sudom protiv glavnog dužnika. S druge strane, zastoje zastarevanje obaveze glavnog dužnika nema dejstva prema poveriocu. V. V. Stanković, komentar uz član 1019. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1003–1004.

Posledica akcesornosti jemstva ogleda se i u tome što je jemčeva obaveza u svemu zavisna od uslova i obima obaveze glavnog dužnika. Tako, jemčeva obaveza može trajati najduže do momenta dok traje obaveza glavnog dužnika.²⁶⁵

U slučaju jemstva za buduću ili uslovnu obavezu, ako obaveza glavnog dužnika ne nastane, neće nastati ni jemčeva obaveza.²⁶⁶

Jemčeva obaveza ne može biti veća od obaveze glavnog dužnika;²⁶⁷ jemac odgovara za ispunjenje cele obaveze za koju je jemčio, osim ako njegova odgovornost nije ograničena ili podvrgnuta lakšim uslovima.²⁶⁸

S obzirom na akcesorni karakter jemstva, jemac može prema poveriocu isticati sve prigovore na koje je ovlašćen i glavni dužnik, uključujući i prigovor prebijanja.²⁶⁹

Akcesornost jemstva dolazi do izražaja i u pravilima o ustupanju potraživanja prema kojima poverilac svoje potraživanje prema jemcu ne može ustupiti trećem licu osim ako uz njega ne ustupi i svoje potraživanje prema glavnom dužniku; u tom smislu, zajedno sa potraživanjem, na treće lice

---

²⁶⁵ V. Stanković, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 976.

²⁶⁶ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1001. st. 2 i 3, gde se predviđa da se može jemčiti i za uslovnu, kao i za određenu buduću obavezu, a jemstvo za buduću obavezu se može opozvati pre nego što obaveza nastane, ako nije predviđen rok u kome ona treba da nastane. V. Stanković, komentar uz član 1001. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 980–982; B. Pavićević, komentar uz član 1001. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1599–1600; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1001. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2777–2780.

²⁶⁷ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1002. stav 1. U tom kontekstu, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 350–351. konstatuju “Visina dužnikove obaveze je opšte ograničenje, “plafon” jemčeve obaveze, istovremeno i pretpostavka oo njenoj visini”.

²⁶⁸ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1002. stav 2, prema kome jemac odgovara za ispunjenje cele obaveze za koju je jemčio, ako njegova odgovornost nije ograničena na neki njen deo ili na drugi način podvrgnuta lakšim uslovima. V. Stanković, komentar uz član 1002. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 982–984; B. Pavićević, komentar uz član 1002. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1600–1601; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1002. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2780–2782.

²⁶⁹ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1009. V. Stanković, komentar uz član 1009. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 992–993; B. Pavićević, komentar uz član 1009. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1606; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1009. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2795–2796. Ovo pravilo, kao jedna od najznačajnijih posledica principa akcesornosti, široko je prihvaćeno u uporednom zakonodavstvu, kao i u Nacrtu zajedničkog okvira član IV. G. – 2:103, st. 1 i 5. Detaljan komparativno-pravni predgled u tom pogledu, U. Drobnig, nav. delo, str. 218–227.

(prijemnika) prelaze i prava iz ugovora sa jemcem.²⁷⁰ Izuzetak od pravila prema kome je jemčeva obaveza u svemu zavisna od obaveze glavnog dužnika postoji u slučaju stečaja glavnog dužnika, onda kad je takav izuzetak zakonom predviđen. Tako, prema Zakonu o obligacionim odnosima, smanjenje obaveze glavnog dužnika u stečajnom postupku ili u postupku prinudnog poravnjanja, ne povlači za sobom i odgovarajuće smanjenje jemčeve obaveze, te jemac odgovara poveriocu za ceo iznos svoje obaveze.²⁷¹

3. SUPSIDIJARNOST KOD OBIČNOG I SOLIDARNOST KOD SOLIDARNOG JEMSTVA. – Polazeći od uslova za zahtev poverioca prema jemcu, jemstvo se u zakonodavstvu i doktrini uporednog prava klasifikuje na *supsidijarno* (obično) jemstvo i *solidarno* jemstvo. Kod supsidijarnog jemstva, poverilac može zahtevati ispunjenje obaveze od jemca samo ako dužnik ne ispuni obavezu. Drugim rečima, kod ove vrste jemstva, poverilac mora poštovati obavezni redosled (*beneficium ordinis*) namirenja, te prvo pokušati namirenje od glavnog dužnika, pa tek ako u tome ne uspe, može se namiriti od jemca. U suprotnom, ako bi se poverilac obratio jemcu bez prethodnog pokušaja namirenja od glavnog dužnika, jemac bi mogao istaći prigovor *beneficium excussionis sive ordinis* i time osujetiti poveriočev zahtev.²⁷² S druge strane, kod solidarnog jemstva poverilac može zahtevati ispunjenje obaveze bilo od glavnog dužnika bilo od jemca ili od obojice istovermeno.

Tradicionalno se uzima da supsidijarno jemstvo predstavlja pravilo, a solidarno izuzetak, pri čemu se supsidijarno jemstvo po pravilu pretpostavlja, dok solidarno jemstvo, kao izuzetak, mora biti izričito ugovorno, osim u ugovorima u

---

²⁷⁰ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 437. stav 1, koji predviđa da sa potraživanjem na prijemnika prelaze sporedna prava, kao što su pravo prvenstvene naplate, hipoteka zaloga, prava iz ugovora sa jemcem, prava na kamatu, ugovornu kaznu i sl.

²⁷¹ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1007. V. Stanković, komentar uz član 1007. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 990–991; B. Pavićević, komentar uz član 1007. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1605; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1007. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2792–2793.

²⁷² U pogledu uporedno-pravnih rešenja, v. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 359, gde se konstatuje: “Ovakav obavezni redosled u namirenju i *beneficium excussionis sive ordinis* u korist dužnika, uporedno su pak različito uređeni, s jedne strane, sadržinom onog šta poverilac treba da preuzme da bi mogao da zatraži namirenje od dužnika, s druge, ulogom i značajem tog pokušaja namirenja, time i karakterom prigovora koji je jemcu na raspolaganju”, nakon čega je iznet aouporedno-pravna analiza odgovarajućih pravila (str. 359–364).

privredi.²⁷³ U tom smislu, u najvećem broju zemalja evropsko-kontinentalne pravne tradicije,²⁷⁴ jemstvo se, ukoliko nije drukčije ugovoreno, smatra supsidijarnim. Ovakvo rešenje prihvaćeno je na primer u austrijskom Građanskom zakoniku,²⁷⁵ francuskom Građanskom zakoniku,²⁷⁶ nemačkom Građanskom zakoniku,²⁷⁷ holandskom Građanskom zakoniku,²⁷⁸ portugalskom Građanskom zakoniku,²⁷⁹ španskom Građanskom zakoniku²⁸⁰ i sl. Pri tome, u nekim od ovih pravnih sistema čini se razlika po osnovu toga da li je jemac građansko-pravni subjekt, u kom slučaju je jemstvo supsidijarno, ili privredni subjekt, u kom slučaju postoji pretpostavka solidarnosti.²⁸¹ S druge strane, italijanski Građanski zakonik usvaja opštu pretpostavku solidarnosti jemca.²⁸²

U prilog solidarnosti kao pravila, a supsidijarnosti samo ako je ugovorena opredeljuju se i moderni izvori uniformnog ugovornog prava. Tako, prema *Nacrtu zajedničkog okvira*, ako drukčije nije ugovoreno, odgovornost dužnika i davaoca obezbeđenja je solidarna, pa poverilac, po svom izboru, može zahtevati ispunjenje obaveze od dužnika ili od davaoca obezbeđenja u okvirima obima odgovornosti davaoca obezbeđenja.²⁸³ Supsidijarna odgovornost davaoca obezbeđenja, prema ovom izvoru, postoji samo ako je ugovorena.²⁸⁴

Zakon o obligacionim odnosima spada u red onih zakona u kojima je supsidijarno jemstvo postavljeno kao pravilo. Prema Zakonu, od jemca se može zahtevati ispunjenje obaveze tek *nakon* što je glavni dužnik ne ispuni u roku određenom u pismenom pozivu, osim ako je očigledno da se iz sredstava glavnog

---

²⁷³ Detaljan uporedno-pravni pregled u tom pogledu, U. Drobniig, nav. delo, str. 237–249.

Tako na primer, u Austrijskom, Nemačkom, Francuskom i Portugalskom pravu čini se razlika po osnovu toga da li je jemac građansko-pravni ili privredni subjekt.

²⁷⁴ Za ovo pitanje u Engleskom, Škotskom i Irskom pravu, kao i detaljan uporedno-pravni pregled u tom pogledu, U. Drobniig, nav. delo, str. 239.

²⁷⁵ Član 1355, 1351, st. 1.

²⁷⁶ Član 2288 (posle reformi iz 2006).

²⁷⁷ Član 771.

²⁷⁸ Član 7:855.

²⁷⁹ Član 638.

²⁸⁰ Član 1822.

²⁸¹ Na primer, u Austrijskom, Nemačkom, Francuskom i Portugalskom pravu.

²⁸² Član 1944. st. 1 prema kome jemac odgovara solidarno sa dužnikom.

²⁸³ Član IV. G. – 2:105.

²⁸⁴ Član IV. G. – 2:105.

dužnika ne može ostvariti njeno ispunjenje ili ako je glavni dužnik pao pod stečaj.²⁸⁵

Ipak, pored supsidijarnog, Zakon poznaje i *solidarno jemstvo*²⁸⁶ i predviđa ga u tri slučaja. Tako, ako se jemac obavezao kao jemac plataca,²⁸⁷ odgovara poveriocu kao glavni dužnik za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje bilo od glavnog dužnika bilo od jemca ili od obojice u isto vreme (solidarno jemstvo).

Pored toga, Zakon ustanovljava pretpostavku solidarnosti za obaveze nastale iz ugovora o privredi, predviđajući da jemac za obavezu nastalu iz ugovora u privredi odgovara kao jemac plataca, ako drukčije nije ugovoreno.²⁸⁸

Solidarna odgovornost predviđena je i u slučaju *sajemstva*, pravilom prema kome više jemaca nekog duga odgovaraju solidarno, bez obzira da li su jemčili zajedno, ili se svaki od njih obavezao prema poveriocu odvojeno, ako njihova odgovornost nije drukčije uređena ugovorom.²⁸⁹ U tom smislu, solidarna odgovornost sajemaca može biti konstituisana bilo jednim zajedničkim ugovorom o jemstvu na osnovu koga se svi sajemci solidarno obavezuju za ispunjenje obaveze glavnog dužnika bilo tako što svaki od sajemaca pojedinačno sa poveriocem zaključuje ugovor o jemstvu za isti dug.²⁹⁰

Najzad, sa aspekta odnosa solidarne odgovornosti dužnika i jemstva, značajno je notirati da Zakon sadrži izričito pravilo prema kome jemac jednog od

---

²⁸⁵ Zakon o obligacionim odnosima, član 1004. st. 1 i 2.

²⁸⁶ V. D. Simanić, Jemstvo kao sredstvo obezbeđenja ugovora o kreditu, Istočno Sarajevo, 2017, str. 134–138.

²⁸⁷ Prema sudskoj praksi jemac plataca odgovara poveriocu kao glavni dužnik za celu obavezu, pa poverilac može zahtevati ispunjenje bilo od glavnog dužnika bilo od jemca ili od obojice u isto vreme (solidarno jemstvo), objavljeno u: Izbor sudske prakse, Glosarijum, br. 3/2017, str. 50 i sl.

²⁸⁸ Zakon o obligacionim odnosima, član 1004. st. 3 i 4. V. Stanković, komentar uz član 1004. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 986–988; B. Pavićević, komentar uz član 1004. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1602–1603; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1004. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2784–2789.

²⁸⁹ Zakon o obligacionim odnosima, član 1005. V. Stanković, komentar uz član 1005. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 988–989; B. Pavićević, komentar uz član 1005. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1603–1604; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1005. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2790.

²⁹⁰ O ugovorima sajemca, detaljno, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 343–345.

više solidarnih dužnika može zahtevati od bilo koga od njih da mu naknadi ono što je isplatio poveriocu, kao i troškove.²⁹¹

4 SUBROGACIJA. – Pored akcesornosti i supsidijarnosti kod običnog odnosno solidarnosti kod solidarnog jemstva, bitna karakteristika jemstva ogleda se i u *subrogaciji* jemca u poveriočeva prava. Naime, u slučaju kad jemac namiri potraživanje glavnog dužnika prema poveriocu, na jemca prelazi poveriočevo potraživanje prema dužniku (personalna subrogacija); u tom slučaju, glavni dužnik duguje jemcu umesto (prvobitnom) poveriocu koji ispunjenjem obaveze od strane jemca istupa iz obligacionog odnosa.

Subrogaciju jemca u poveriočeva prava izričito predviđaju nacionalni zakonici u uporednom pravu.²⁹² Tako na primer, prema austrijskom Građanskom zakoniku,²⁹³ Građanskim zakonicima Francuske, Belgije i Luksemburga,²⁹⁴ Švajcarskom zakoniku o obligacijama,²⁹⁵ nemačkom Građanskom zakoniku,²⁹⁶ italijanskom Građanskom zakoniku,²⁹⁷ portugalskom Građanskom zakoniku²⁹⁸ i španskom Građanskom zakoniku,²⁹⁹ na jemca koji isplati dug, na osnovu zakonske subrogacije, prelaze sva prava koja je poverilac imao prema dužniku.³⁰⁰ U većini pravnih sistema postoji nezavisan odnos između poveriočevih prava prema dužniku u koje jemac subrogira s jedne strane i jemčevog zahteva prema dužniku za naknadu s druge strane, zbog čega je svaki od ovih zahteva podvrgnut posebnom

---

²⁹¹ Zakon o obligacionim odnosima, član 1014. V. Stanković, komentar uz član 1014. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 998; B. Pavićević, komentar uz član 1014. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1609; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1014. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2803.

²⁹² Detaljan uporedno-pravni prikaz, U. Drobnig, nav. delo, str. 312 i dalje. O razlikama u rešenjima pojedinih nacionalnih zakona, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 374 i dalje.

²⁹³ Član 1358.

²⁹⁴ Član 2029, u francuskom Građanskom zakoniku posle reformi iz 2006, član 2306.

²⁹⁵ Član 507.

²⁹⁶ Član 774.

²⁹⁷ Član 1203.

²⁹⁸ Član 589.

²⁹⁹ Član 1839.

³⁰⁰ U sličnom smislu, u Engleskom pravu, jemac koji isplati dug ovlašćen je da stupi na mesto poverioca s obzirom da na njega prelaze sva poveriočeva prava prema dužniku, Duncan Fox & Co v. North and South Wales Bank (1880) 6 App. Cas. 1 (HL), nav. prema U. Drobnig, nav. delo, str. 312.

pravnom režimu (na primer u pogledu zastarelosti).³⁰¹ U načelu, ove zahteve je moguće kumulirati,³⁰² te se jemac može opredeliti za jedan od njih ili istovremeno za oba.³⁰³

Prelaz poveriočevih prava na jemca u slučaju ispunjenja obaveze od strane jemca, Zakon o obligacionim odnosima reguliše putem pravila prema kome, na jemca koji je namirio poveriočevo potraživanje prelazi to potraživanje sa svim sporednim pravima i garantijama njegovog ispunjenja.³⁰⁴ U ovom slučaju, reč je o zakonskoj personalnoj subrogaciji, s obzirom da personalna subrogacija nastaje *ipso jure* na osnovu samog zakona, dakle nezavisno od volje subjekata obligacionog odnosa.³⁰⁵ Ovo pravilo Zakon dalje razrađuje odredbom kojom se jemac koji je isplatio poveriočevo potraživanje prema glavnom dužniku ovašćuje da od dužnika zahteva da mu naknadi sve što je isplatio za njegov račun, kao i kamatu od dana isplate. Prema istoj odredbi, jemac ima i pravo na naknadu troškova nastalih u sporu sa poveriocem od časa kad je obavestio dužnika o tom sporu, kao i na naknadu štete ako bi je bilo.³⁰⁶ Inače, osnov za pravila o subrogaciji jemca u poveriočeva prava predstavlja opšte pravilo Zakona o obligacionim odnosima o zakonskoj subrogaciji prema kome, kad obavezu ispuni lice koje ima neki pravni interes u tome, na njega prelazi po samom zakonu u času ispunjenja poveriočevo potraživanje sa svim sporednim pravima.³⁰⁷

---

³⁰¹ U. Drobniig, nav. delo, str. 314.

³⁰² Nasuprot tome, u Francuskom i Belgijskom pravu, tradicionalno se uzima da jemac mora da izvrši izbor između ova dva zahteva. V. U. Drobniig, *ibidem*.

³⁰³ V. rešenje predviđeno Nacrtom zajedničkog okvira, član IV. G. – 2:113.

³⁰⁴ Zakon o obligacionim odnosima, član 1003. V. V. Stanković, komentar uz član 1003. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 984–985; B. Pavićević, komentar uz član 1003. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1601; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1003. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2782–2784.

³⁰⁵ U tom smislu, I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1003. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2782. O različitim doktrinarnim stanovištima u pogledu ovog pitanja, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 374 i tamo citirani autori.

³⁰⁶ Zakon o obligacionim odnosima, član 1013. V. V. Stanković, komentar uz član 1013. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 996–998; B. Pavićević, komentar uz član 1013. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1608–1609; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1013. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2799–2802. Tumačenje prema kome se osnov ovog zahteva ogleda u prethodnom odnosu dužnika i jemca, tj. da je reč o ličnom, a ne subrogiranom sredstvu jemca, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 377.

³⁰⁷ Zakon o obligacionim odnosima, član 300.

5. KOMPARIACIJA SA SOLIDARNOŠĆU DUŽNIKA

Na osnovu učinjenog odgovarajućeg pogleda na pojam, pravnu prirodu i bitne karakteristike jemstva, može se zaključiti da jemstvo, posebno solidarno jemstvo, ima izvesnih sličnosti sa solidarnošću dužnika ali da se istovremeno od solidarnosti dužnika i značajno razlikuje.

Osnovna sličnost ogleđa se u tome što oba instituta, kao sredstva ličnog obezbeđenja obligacija, imaju istu svrhu – ona poveriocu pružaju veću sigurnost naplate potraživanja.

S druge strane, između jemstva i solidarnosti dužnika može su utvrditi jasna distinkcija, polazeći od razlika kojima se odlikuju.³⁰⁸ Te razlike posebno dolaze do izražaja ako se posmatraju u svetlu definicije i bitnih karakteristika jemstva.

Na prvom mestu, jemac je *treće lice* koje *nije* strana u obligacionom odnosu između poverioca i dužnika; on se obavezuje da poveriocu ispuni obavezu dužnika, što znači da se jemac obavezuje na ispunjenje *tuđe*, a ne svoje obaveze. *Nasuprot tome*, solidarni dužnici predstavljaju *subjekte* obligacionog odnosa iz koga je nastalo poveriočevno potraživanje. Solidarni dužnici su prema poveriocu obavezani istom obligacijom i svaki solidarni dužnik odgovara za *svoju* obavezu, odnosno odgovarajući deo svoje obaveze, iako je njegova odgovornost, po principu svi za jednog i jedan za sve, “proširena” i na obaveze ostalih solidarnih dužnika.

Jedna od bitnih karakteristika jemstva ogleđa se u *akcesornoj* prirodi jemčeve obaveze. U tom smislu, kako je već istaknuto, obaveza jemca, kao sporedna, u svemu deli pravnu sudbinu obaveze glavnog dužnika i zavisi od punovažnosti, uslova i obima glavne obaveze. S druge strane, pojedine obaveze solidarnih dužnika *nisu* akcesorne, nisu međusobno zavisne i ne moraju biti jednake. Tako, Zakon o obligacionim odnosima, u okviru pravila o solidarnosti dužnika, predviđa da svaki od solidarnih dužnika može dugovati s drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte s različitim odstupanjima.³⁰⁹

---

³⁰⁸ Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.33-34, gde su izložena razgraničenja u odnosu na druga sredstva obezbeđenja.

³⁰⁹ Zakon o obligacionim odnosima, član 414. st. 2, što smo više puta naglasili.

Ovakvo rešenje široko je prihvaćeno u uporednom pravu, pri čemu je u određenim pravnim sistemima izričito predviđeno zakonom,³¹⁰ dok je u drugim usvojeno u sudskoj praksi i doktrini.³¹¹

U istom smislu, kad je reč o uniformnim pravilima, Načela evropskog ugovornog prava³¹² i Nacrt zajedničkog okvira,³¹³ u delu koji se odnosi na nastanak solidarnih obaveza, sadrže izričito određenje prema kome činjenica da dužnici nisu odgovorni pod istim uslovima ne predstavlja smetnju da se njihove obaveze smatraju solidarnim. U tom smislu, ovo pitanje može se sumirati konstatacijom da obaveze solidarnih dužnika, za razliku od obaveza jemaca, nisu akcesorne, te da solidarni dužnici mogu dugovati sa različitim modalitetima i *različitim odstupanjima*, u zavisnosti od okolnosti svakog konkretnog slučaja.

Razlike između jemstva i solidarnosti dužnika *posebno* dolaze do izražaja kod supsidijarnog (običnog) jemstva, čija se bitna karakteristika ogleda u *supsidijarnosti* jemčeve obaveze. Kod ove vrste jemstva, poverilac mora poštovati obavezni *redosled namirenja*, te prvo pokušati namirenje od glavnog dužnika, pa tek ako u tome ne uspe, može se namiriti od jemca.

S druge strane, kod solidarnosti dužnika nema supsidijarnosti. Naprotiv, jedno od osnovnih obeležja, pa i sam smisao solidarnosti dužnika ogleda se upravo u činjenici da se poverilac ne mora pridržavati određenog redosleda u namirenju, već može, po svom izboru, zahtevati ispunjenje od bilo kog od dužnika ili od svih njih zajedno. U tom smislu, Zakon o obligacionim odnosima izričito predviđa da poverilac pasivne solidarne obligacije može zahtevati ispunjenje obaveze od “od koga hoće” od solidarnih dužnika, sve dok obaveza ne bude potpuno ispunjena. S druge strane, supsidijarnosti *nema* ni kod solidarnog jemstva, kod koga poverilac može zahtevati ispunjenje obaveze bilo od glavnog dužnika bilo od jemca ili od obojice istovermeno. Iako se u tom pogledu solidarno jemstvo i solidarnost dužnika

---

³¹⁰ V. na primer španski Građanski zakonik član 1140, italijanski Građanski zakonik član 1293, portugalski Građanski zakonik član 512 (2).

³¹¹ V. Principles of European Contract Law Part III, prepared by the Commission on European Contract Law, ed. O. Lando, E. Clive, A. Prüm, R. Zimmermann, Kluwer Law International, 2003, str. 65.

³¹² Član 10.102. st. 3.

³¹³ Član III. – 4:103.

značajno približavaju, oni se ne mogu izjednačiti. Naime, i pored činjenice da kod solidarnog jemstva izostaje obeležje supsidijarnosti, ovaj oblik jemstva odlikuje se svim ostalim obeležjima tipičnim za jemstvo uopšte (odgovornost za tuđu, a ne svoju obavezu, akcesornost, subrogacija), koja ujedno predstavljaju i osnovne tačke razgraničenja u odnosu na solidarnost dužnika.

Najzad, značajna razlika između jemstva i solidarnosti dužnika odnosi se na i na *zakonsku personalnu subrogaciju*, koja predstavlja jednu od bitnih karakteristika jemstva. U slučaju kad jemac namiri potraživanje glavnog dužnika prema poveriocu, jemac, na osnovu samog zakona, subrogira u poveriočeva prava prema dužniku, što znači da na jemca prelazi poveriočevo potraživanje prema dužniku sa svim sporednim pravima i garantijama njegovog ispunjenja.

Nasuprot tome, kod solidarnosti dužnika dužnik koji je ispunio obavezu ima pravo regresa prema ostalim dužnicima, tj. on je ovlašćen da zahteva od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega. Ali, ako je solidarna obaveza zaključena u *isključivom* interesu jednog solidarnog dužnika, on je dužan naknaditi ceo iznos obaveze sadužniku koji je namirio poverioca³¹⁴. Drugim rečima, kod solidarnosti dužnika, dužnik koji je ispunio obavezu ima pravo prema ostalim dužnicima da zahtev od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega.

Međutim, ako je solidarnost ustanovljena u *isključivom* interesu jednog sadužnika onda on snosi naknadu celokupne solidarne obaveze. O pravima na regres biće još reči kod pitanja pravne prirode prava na regres.

O d s e k V

UGOVORNA KAZNA I SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. PLAN IZLAGANJA. – U ovom delu rada osnovne tačke razgraničenja između solidarnosti dužnika i ugovorne kazne učinjene su polazeći od prethodnog

---

³¹⁴ Čl. 424, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima. U isto smislu, i italijanski Građanski zakonik, čl. 1298, st. 1; Građanski zakonik Kvebeka, čl. 1537; rumunski Građanski zakonik, čl. 1459.

pogleda na pojam, funkcije i vrste ugovorne kazne (1) i osnovna pravila o ugovornoj kazni u srpskom pravu (2), na osnovu čega je učinjena komparacija ugovorne kazne sa solidarnošću dužnika, podvlačenjem osnovnih sličnosti i razlika između ova dva instituta (3).

2. POJAM, FUNKCIJE I VRSTE UGOVORNE KAZNE. – Ugovorna kazna, kao stara ustanova koja vodi poreklo iz rimskog prava (*stipulatio poenae*),³¹⁵ danas je u uporednom pravu široko prihvaćena i pored značajnih razlika koje, u pogledu punovažnosti, vrsta i pravnih dejstava ugovorne kazne, postoje prvenstveno između evropsko-kontinentalnog i anglosaksonskog pravnog sistema.³¹⁶

U savremenom pravu, ugovorna kazna se, u najopštijem smislu, može odrediti kao novčani iznos (ili druga materijalna korist) koji je dužnik obavezan da pribavi poveriocu u slučaju povrede ugovorne obaveze, ako su poverilac i dužnik to ugovorom predvideli. Zbog specifičnosti kojima se odlikuje, ugovorna kazna uživa čestu primenu u ugovornim odnosima, posebno u sferi poslovnog prometa, pa se smatra jednim od najpogodnijih pravnih sredstava kojim se uređuju odnosi između privredno-pravnih subjekata u slučaju povrede ugovora,³¹⁷ a klauzulu o ugovornoj kazni mnogi autori smatraju uobičajenom ili standardnom klauzulom³¹⁸ u privrednim ugovorima.³¹⁹

---

³¹⁵ O poreklu ugovorne kazne i njenim oblicima u različitim fazama razvoja rimskog prava, Dragor Hiber, Miloš Živković, str. 411–412 i tamo citirani autori.

³¹⁶ Uporedno-pravni pregled i razlike između civil law i common law sistema u pogledu ovog pitanja, Peter Benjamin, "Penalties" Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law, 9 The International and Comparative Law Quarterly, 1960, str. 600–627; Tullio Segré, Clause pénale et dommages ultérieurs en droit comparé, Revue internationale de droit comparé, 1970, str. 299–311; Ivica Jankovec, Ugovorna odgovornost, Beograd, 1993, str. 316–317; Peter Marsh, Comparative Contract Law England, France, Germany, Gower, 1994, str. 200, 232, 316 i 329; Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, Kluwer Law International, 2000, str. 455–456; Hugh Beale, Arthur Hartkamp, Hein Kötz, Denis Tallon, Cases, Materials and Text on Contract Law, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2002, str. 864–878; Larry A. DiMatteo, Law on International Contracting, Kluwer Law International, Wolters Kluwer Law&Business, Second Edition, 2009, str. 75–78;.

³¹⁷ V. Stanković, komentar uz član 270. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. I, redaktori S. Perović, D. Stojanović, Kragujevac 1980, str. 779–797.

³¹⁸ V. Pascal Hachem, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, Rethinking Penalty and Liquidated Damages Clauses, Eleven International Publishing, Den Haag 2010, str. 18, gde autor, na osnovu uporedno-pravne analize, konstatuje da ugovorna kazna predstavlja standardno sredstvo u privrednim ugovorima u svim oblastima poslovanja, što joj daje veliki praktičan zanačaj

Obaveza isplate ugovorne kazne nastaje na osnovu ugovora kojim ugovorne strane predviđaju da će dužnik, u slučaju povrede ugovorne obaveze, biti dužan da poveriocu isplati određeni iznos ili pribavi drugu materijalnu korist – ugovor o ugovornoj kazni. Punovažan ugovor o ugovornoj kazni je isključivi osnov nastanka ugovorne kazne,³²⁰ a postojanje ugovora je “nužna osobina ugovorne kazne”.³²¹ Otuda, ugovornu kaznu treba razlikovati od nekih drugih pravnih sredstava sa svrhom sličnom ugovornoj kazni,³²² a pre svega od onih koja svoj osnov nalaze u zakonu (na primer zatezna kamata) ili odluci suda (na primer sudski penali).³²³ Ugovor o ugovornoj kazni najčešće se zaključuje u vidu klauzule glavnog ugovora,³²⁴ sadržane u samom glavnom ugovoru ili u opštim uslovima na koje se glavni ugovor poziva, a može biti zaključen i kao poseban ugovor, istovremeno ili nakon zaključenja glavnog ugovora.³²⁵ U svakom slučaju, ugovorna kazna se ugovara *unapred*, za eventualnu *buduću*, a ne već nastalu povredu ugovora.³²⁶ Obaveza koja nastaje na osnovu ugovora o ugovornoj kazni deli pravnu sudbinu glavne obaveze dužnika (*akcesornost ugovorne kazne*). S druge strane, ništavost

---

(nav. prema D. Hiber, V. Pavić, Contractual Penalty Clauses in Recent Serbian Arbitration Practice, The Annals of the Faculty of Law in Belgrade – Belgrade Law Review, 3/2013, str. 64).

³¹⁹ O značaju i učestalosti ovih klauzula sa aspekta međunarodnih ugovornih odnosa, Council of Europe, Resolution (78) 3 on Penal Clauses in Civil Law, 1978; Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance, 1983; Guide to penalty and liquidated damages clauses, International Chamber of Commerce, ICC Publishing 1990; Fontaine M., De Ly F., Droit des contrats internationaux – Analyse et rédaction de clauses, Bruylant, Bruxelles, 2003, str. 331–333; UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, UNIDROIT, Rome, 2010, komentar uz član 7.4.13, str. 284–285; DiMatteo L.A., nav. delo, u kome su izlaganja o ugovornoj kazni (str. 75–78) smeštena u poglavlje pod naslovom “Zajedničke klauzule međunarodnih ugovora” (Common International Contract Clauses), str. 43–83;

³²⁰ Profesor Mihailo Konstantinović u tom pogledu konstatuje “Zahtev ugovorne kazne ne osniva se neposredno na šteti, nego na ugovoru”. Mihailo Konstantinović, Pravna priroda ugovorne kazne – smanjenje od strane suda, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 2/1953, ponovo objavljeno u 3–4/1982, str. 521.

³²¹ Patrick Wéry, La clause pénale, Les clauses applicables en cas d’inexécution des obligations contractuelles, Brussels, 2001, str. 6, nav. prema D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 413.

³²² Detaljno o odnosu ugovorne kazne i srodnih klauzula, Petar Miladin, Odnos ugovorne kazne i srodnih klauzula, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 56 No. 6, Zagreb, 2006, str. 1761–1808; Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, 1979, Volume X, Report of the Secretary-General: liquidated damages and penalty clauses (A/CN.9/161), Introduction, str. 41–42.

³²³ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 413.

³²⁴ Iz tih razloga u doktrini i praksi se uobičajeno govori o “klauzuli o ugovornoj kazni”.

³²⁵ Detaljno o tehnicima i načinu zaključenja klauzula o ugovornoj kazni, M. Fontaine, De Ly F., nav. delo, str. 364 i dalje.

³²⁶ V. D. Hiber, V. Pavić, nav. delo, str. 66. i tamo citirani autori.

ugovora o ugovornoj kazni ne povlači ništavost glavne obaveze dužnika (*samostalnost ugovorne kazne*).³²⁷ To znači da ugovor o ugovornoj kazni predstavlja poseban ugovor i njegova punovažnost ceni se odvojeno od punovažnosti glavnog ugovora.³²⁸ Kao poseban ugovor, ugovor o ugovornoj kazni ima svoju posebnu kauzu i poseban predmet, koji, prema opštim pravilima obligacionog prava, mora biti određen ili odrediv.³²⁹ Iz tih razloga, u doktrini se ističe da je ugovor o ugovornoj kazni “samostalan, mada akcesoran ugovor”.³³⁰ Na osnovu načela autonomije volje, ugovorne strane, su slobodne da odrede visinu ugovorne kazne saglasno svojoj volji, u granicama javnog poretka prinudnih propisa i dobrih običaja. U praksi, ona se najčešće ugovara u određenom procentu, za svaki dan docnje ali može biti ugovorena i u paušalnom iznosu ili na neki drugi način.³³¹ Ugovor o ugovornoj kazni po pravilu se zaključuje u formi u kojoj je zaključen i glavni ugovor, bilo zato što je to izričito zakonom predviđeno, kao što je slučaj u našem pravu³³² ili zato što pretpostavka o istovetnosti formi proističe iz samog pojma i prirode ugovorne kazne.³³³

Prilikom utvrđenja pojma ugovorne kazne, neophodno je imati u vidu funkcije kojima se ova ustanova odlikuje.³³⁴ U tom smislu, u doktrini se navode različite funkcije ugovorne kazne.

Tako, ugovorna kazna se, prema izvesnim doktrinarnim stavovima, kvalifikuje kao lično sredstvo obezbeđenja potraživanja.³³⁵ S druge strane, veći broj autora osporava ovakvo određenje ugovorne kazne, isticanjem da ugovorna

---

³²⁷ Principi akcesornosti i samostalnosti ugovorne kazne jasno su izražena u Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima, koja u tom pogledu predviđa: “1. Ugovorna odredba o kazni ništava je ako je ništava obaveza na čije se ispunjenje ona odnosi. 2. Ništavost odredbe o ugovornoj kazni ne polvači ništavost glavne obaveze” (član 217, st. 1 i 2).

³²⁸ Ugovor o ugovornoj kazni mora ispunjavati opšte uslove punovažnosti ugovora – sposobnost ugovaranja, saglasnost volja, predmet, osnov i forma (kod formalnih ugovora).

³²⁹ V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 444.

³³⁰ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 417.

³³¹ Detaljno, M. Fontaine, De Ly F., nav. delo, str. 364–366.

³³² Zakon o obligacionim odnosima, član 271. stav 2.

³³³ V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 416–417.

³³⁴ Za ovakav pristup u određenju pravne prirode ugovorne kazne opredeljuju se D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 466.

³³⁵ Reč je pre svega o domaćim autorima. U tom smislu na primer, Živomir Đorđević, Vladan Stanković, Obligaciono pravo, Beograd, 1987, str. 646 i dalje; Jakov Radišić, Obligaciono pravo Opšti deo, Niš, 2016, str. 371; V. Stanković, komentar uz član 270. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 779–707.

kazna ne spada u sredstva obezbeđenja, već da odgovara pojmu sredstva “učvršćenja” potraživanja³³⁶ odnosno “pojačanja ugovorne discipline,³³⁷ uz konstataciju da se “kod ličnih sredstava obezbeđenja garancija nalazi u obavezivanju više dužnika da plate isti dug, bilo tako što je jedan glavni dužnik, a drugi akcesorni, kao kod jemstva, bilo da je u pitanju više glavnih dužnika (kod zajedničkih ili solidarnih obligacija)”³³⁸.

Prema široko prihvaćenom stavu u uporednom pravu, jedna od osnovnih funkcija ugovorne kazne ogleda se u tome što ona predstavlja pretpostavljeni iznos štete u slučaju povrede ugovora – *kompensatorna funkcija*. Predviđanjem ugovorne kazne, strane unapred ugovorom utvrđuju određeni novčani iznos ili drugu materijalnu korist koju je dužnik obavezan da pribavi poveriocu u slučaju neispunjenja obaveze ili docnje u ispunjenju. U tom smislu, pretpostavlja se da pretrpljena šteta odgovara ugovorenom novčanom iznosu, a poverilac se oslobađa tereta dokazivanja postojanja i iznosa štete. Tim putem se isključuje neizvesnost u pogledu iznosa štete koji bi se, u odsustvu ugovorne kazne, morao dokazivati u sudskom postupku, ubrzava se naplata potraživanja i smanjuju troškovi dokazivanja visine pretrpljene štete, čime se položaj poverioca u velikoj meri olakšava.³³⁹

---

³³⁶ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 467 i tamo citirani autori.

³³⁷ I. Jankovec, Ugovorna odgovornost, Beograd, 1993, str. 373, gde autor na ovaj način određuje ugovornu kaznu, bez daljeg ulaženja u pitanje njene kvalifikacije.

³³⁸ P. Malinvaud, Droit des obligations, Litec, Paris, 2007, str. 311–314, nav. prema D. Hiber, M. Živković, nav. delo, ibidem.

³³⁹ V. u tom smislu, v. na primer, Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, nav. delo, str. 40–41; Terré F., Simler, Ph., Lequette, nav. delo, str. 494–495; Fabio Bortolotti, Drafting and Negotiating International Commercial Contracts A practical guide, International Chamber of Commerce (ICC), Paris, 2013, str. 120; Sylvain Marchand, Clauses contractuelles Du bon usage de la liberté contractuelle, Helbing Lichtenhahn, 2008, str. 212; O. Lando, H. Beale, nav. delo, str. 454; I. Jankovec, nav. delo, str. 297–299; Miodrag Orlić, Ugovorna kazna, Pravni život br. 5/85, str. 542. Stanovište o ugovornoj kazni kao naknadi pretpostavljene štete usvaja i profesor Mihailo Konstantinović, koji u tom pogledu konstatuje: “I zaista, po svojoj pravnoj prirodi ugovorna kazna je prvenstveno naknada, koja se od redovne naknade razlikuje u tome što su strane ugovornice opredelile njen iznos, umesto da iznos naknade odredi sud, pošto poverilac dokaže da je pretrpeo štetu zbog povrede obaveze od strane dužnika. Kada nastupi slučaj za koji je kazna ugovorena, poverilac ne mora dokazivati ni da je pretrpeo štetu, ni kolika je ta šteta. Poverilac ima pravo na ugovornu kaznu i kada nije pretrpeo nikakvu štetu” (M. Konstantinović, Pravna priroda ugovorne kazne – smanjenje od strane suda, nav. delo, str. 521).

Pored kompenzatorne, u funkcije ugovorne kazne ubraja se i *penalna funkcija*.³⁴⁰ U tom kontekstu, ističe se da se putem ugovorne kazne na dužnika vrši pritisak da ispuni svoju ugovornu obavezu pod pretnjom novčane kazne.³⁴¹ U slučaju kad je ugovorna kazna predviđena, posebno kad je njen iznos visok, dužnik je (dodatno) motivisan da ispuni ugovornu obavezu, s obzirom da je ispunjenje obaveze, po pravilu, jeftinije od plaćanja novčanog iznosa predviđenog ugovornom kaznom.

Najveći broj autora penalnu funkciju ugovorne kazne uzima u kumulaciji sa njenom kompenzatornom funkcijom, te ugovornu kaznu posmatra u svetlu obe pomenute svrhe – i kao pretpostavljeni iznos štete u slučaju povrede ugovora i kao sredstvo motivisanja dužnika da ispuni svoju ugovornu obavezu, tj. smatra je složenom ustanovom koja u sebi objedinjuje kaznu i obeštećenje.³⁴² Nasuprot tome, u domaćoj literaturi je ispoljen i stav koji u ugovornoj kazni vidi isključivo penalni karakter, isticanjem argumenta da se ugovorna kazna može dugovati i “bez trpljenja bilo kakve štete”.³⁴³

U kontekstu pogleda na kompenzatornu i penalnu funkciju ugovorne kazne potrebno je podvući fundamentalne razlike koje u tom pogledu postoje između evropsko-kontinentalnog i anglosaksonskog prava. Naime, anglosaksonsko pravo poznaje razliku između klauzula kojima se vrši procena štete koja će nastupiti ako ugovorna obaveza ne bude ispunjena (*liquidated damages clause*) i klauzula kojima se predviđa novčana kazna koju je dužna da isplati strana koja je povredila ugovor

---

³⁴⁰ V. u tom smislu D. Hiber, V. Pavić, nav. delo, str. 67. gde autori kompenzatornu i penalnu funkciju navode kao dve suštinske funkcije ugovorne kazne.

³⁴¹ V. L. Marković, nav. delo, str. 261, koji u pogledu ugovorne kazne konstatuje: “Svrha je ovakvog sporazuma da se dužniku pripreti za slučaj neispunjenja obaveze, a da ta pretnja ne bude verbalne prirode, nego da dobije oblik konkretnog imovinskog gubitka koji će nastupiti u slučaju neispunjenja obaveze. Izraz kazna nije baš najsrećniji, jer niti se ugovorna kazna izriče u opštem interesu, niti nju propisuje naka javna vlast, ali se taj izraz odomaćio u pravnoj nauci”.

³⁴² Sa aspekta međunarodnih ugovornih odnosa, v. Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, nav. delo, str. 41; F. Bortolotti, nav. delo, str. 120; S. Marchand, ibidem; O. Lando, H. Beale, ibidem. Detaljan pregled odgovarajućih doktrinarnih stavova u francuskom, švajcarskom i nemačkom pravu, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 468–472. U domaćoj doktrini, za ovaj stav se opredeljuju na primer J. Radišić, nav. delo, str. 374; V. Stanković, komentar uz član 270. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 628–629. Ovaj stav zastupa O. Antić u Obligaciono pravo, Beograd, 2007, str. 159.

³⁴³ O. Antić, Obligaciono pravo, Beograd, 2007, str. 159. Kritička analiza ovog stanovišta, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 468.

(*penalty clause*). U zemljama *common law* sistema, punovažna je samo klauzula o proceni štete (*liquidated damages clause*) i ako je takva klauzula predviđena ugovorom, dužnik je u obavezi da isplati ugovoreni novčani iznos. Nasuprot tome, klauzula čija se svrha sastoji isključivo u ugovaranju novčane kazne, tj. u predviđanju “*in terrorem*” kako bi se dužnik prinudio na ispunjenje ugovorne obaveze, u *common law* sistemu se ne prihvata, pa je ovakva klauzula pogođena sankcijom ništavosti.³⁴⁴ U zemljama evropsko-kontinentalne pravne tradicije, ugovor (ugovorna klauzula) kojim se dužnik obavezuje na isplatu određenog novčanog iznosa poveriocu u slučaju povrede ugovorne obaveze, punovažan je, bez obzira da li se njegova svrha ogleda u proceni štete koju bi poverilac pretrpeo (*liquidated damages clause*) ili u vršenju pritiska na dužnika da ispuni ugovornu obavezu pod pretnjom novčane kazne (*penalty clause*). Drugim rečima, u zemljama *civil law* sistema, ugovorna kazna je tradicionalno prihvaćena, nezavisno od toga da li je reč o *liquidated damages* ili o *penalties*.³⁴⁵ Evropsko-kontinentalni pristup pomenutom pitanju prihvaćen je i u uniformnim pravilima ugovornog prava kao što su UNIDROIT Načela međunarodnih trgovinskih ugovora,³⁴⁶ Načela evropskog ugovornog prava,³⁴⁷ i Nacrt zajedničkog okvira.³⁴⁸

Najzad, ugovorna kazna može imati i funkciju *ograničenja ugovorne odgovornosti*,³⁴⁹ do čega dolazi na primer onda kad se ugovorom isključe sva druga prava poverioca osim prava na ugovornu kaznu ili kad se ugovori da poverilac nema pravo na ugovornu kaznu od momenta docnije dužnika, već od nekog kasnijeg momenta. U istom smislu, ugovorom se može predvideti maksimalan ukupan iznos ugovorne kazne ili najduže vreme u kome je dužnik obavezan da plaća ugovornu kaznu, s tim da preko ugovorenog iznosa odnosno nakon isteka

---

³⁴⁴ Za englesko pravo, v. Anson's Law of Contract, ed. by A.G Guest, 25th (Century) Edition, ed. Clarendon Press Oxford, 1979, str. 571–576 i 662; Richards P., Law of Contract, Financial Times Pitman Publishing, Fourth edition, 1999, str. 324–327. Za common law uopšte, P. Hachem, Agreed Sums in CISG Contracts, Annals of the Faculty of Law in Belgrade, Belgrade Law Review, University of Belgrade, LIX, 2011, No. 3, str. 140–150.

³⁴⁵ Uopredno-pravni pregled za zemlje civil law sistema, P.Hachem, Agreed Sums in CISG Contracts, nav. delo, str. 142–143; Lando O., Beale H., nav. delo, str. 455–456.

³⁴⁶ Član 7.4.13.

³⁴⁷ Član 9:509.

³⁴⁸ Član III. – 3:712.

³⁴⁹ V. Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, nav. delo, str. 41; Bortolotti F., nav. delo, str. 120.

ugovorenog vremena, dužnikova obaveza na plaćanje ugovorne kazne prestaje, a poverilac nema pravo na naknadu druge štete.³⁵⁰ Ova funkcija ugovorne kazne, po pravilu je povoljna za dužnika kome je tim putem omogućeno da unapred zna koji su limiti njegove ugovorne odgovornosti.

U zakonodavstvu, doktrini i praksi uporednog prava prisutne su brojne klasifikacije ugovorne kazne po različitim kriterijumima.³⁵¹ Kako bi njihovo sveobuhvatno navođenje prevazilazilo okvire i temu ovog rada, učinićemo sumaran pogled na najčešće klasifikacije u tom pogledu.

Polazeći od načina povrede obaveze za koju je ugovorna kazna predviđena, u zakonodavstvu i doktrini uporednog prava široko je prihvaćena podela ugovorne kazne na ugovornu kaznu zbog *neispunjenja* obaveze i ugovornu kaznu zbog *docnje* u ispunjenju obaveze. Kod ugovorne kazne zbog neispunjenja obaveze, poverilac, u slučaju neispunjenja obaveze od strane dužnika, može zahtevati ili ispunjenje obaveze ili ugovornu kaznu. S druge strane, kad je ugovorna kazna predviđena za slučaj docnje u ispunjenju, poverilac može zahtevati i ispunjenje obaveze i ugovornu kaznu.³⁵² Polazeći od toga, u teoriji se prava vrsta ugovorne kazne često označava kao *alternativna*, a druga kao *kumulativna* ugovorna kazna.³⁵³ U sličnom smislu, u zavisnosti od toga da li je predviđena za neispunjenje ili za docnju u ispunjenju obaveze, moguće je razlikovati ugovornu kaznu kao *sporednu* i ugovornu kaznu kao *supsidijarnu* obavezu. Ugovorna kazna kao sporedna obaveza se plaća u slučaju docnje u ispunjenju obaveze i prestaje da postoji sa prestankom glavne obaveze, dok ugovorna kazna kao supsidijarna

---

³⁵⁰ Jankovec I., nav. delo, str. 373.

³⁵¹ V. na primer M. Fontaine, F. De Ly, nav. delo, str. 334. i dalje; Dragan Pavić, Sudska kontrola ugovorne kazne, *Pravni život*, 10/2000, str. 397–398; Milica Dragičević, Ugovorna kazna, *Godišnjak Pravnog fakulteta*, godina III, 2/2012, str. 29–32.

³⁵² Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 273, st. 5) i prema sudskoj praksi, poverilac ne može zahtevati ugovornu kaznu zbog zadocnjenja ako je primio ispunjenje obaveze, a nije bez odlaganja saopštio dužniku da zadržava pravo na ugovornu kaznu (Izbor sudske prakse, *Glosarijum*, br. 4, 2017, str. 51).

³⁵³ U tom smislu, na primer I. Jankovec, nav. delo, str. 299. S druge strane, pojedini autori ističu da je kod podele ugovorne kazne na alternativnu i kumulativnu reč o posebnom kriterijumu podele koji polazi od odnosa prava na ugovornu kaznu s jedne i prava na ispunjenje obaveze s druge strane. Ipak, prema ovim autorima, između ove klasifikacije i klasifikacije na ugovornu kaznu zbog neispunjenja i ugovornu kaznu zbog docnje postoji velika podudarnost (v. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 433. i tamo citirani autori).

obaveza u suštini zamenjuje glavnu obavezu i “preživljuje” raskid ugovora, s obzirom da se njen cilj ogleda u kompenzaciji poverioca u slučaju povrede ugovora.³⁵⁴

Nadalje, prema tome da li je ugovorna kazna predviđena kao sporedna ili kao glavna obaveza, čini se razlika između *prave* (akcesorne) ugovorne kazne s jedne strane i *neprave* (samostalne) ugovorne kazne, s druge strane. Za razliku od prave ugovorne kazne koja je akcesorna i koja se odnosi na ugovorne obaveze, neprava ugovorna kazna po pravilu se ugovara kao glavna i samostalna obaveza za činidbe ili propuštanja dužnika koji ga pravno ne obavezuju (dužnik neprave ugovorne kazne se obavezuje da poveriocu isplati ugovornu kaznu za nešto što ne duguje).³⁵⁵ Neprava ugovorna kazna može se predvideti i za slučaj da treće lice ne ispuni ono što duguje poveriocu, pri čemu dužnik neprave ugovorne kazne poveriocu ne duguje prestaciju povodom koje je kazna ugovorena).³⁵⁶ Suštinu neprave ugovorne kazne jasno objašnjava L. Marković koji konstatuje da ako se obeća plaćanje kazne za slučaj da se jedna radnja ne preduzme ili da se radnja ne propusti, a ne postoji obaveza obećavaoca na preduzimanje odnosno propuštanje te radnje – takvo obećanje ne predstavlja ugovornu kaznu, jer nema za svrhu obezbeđenje ispunjenja jedne postojeće obaveze. Ali takvi sporazumi nisu zakonom zabranjeni i njih treba smatrati kao neprave ugovorne kazne i raspravljati analogno propisima koji se odnose na ugovornu kaznu.³⁵⁷ U našem pravu, neprava ugovorna kazna bila je izričito predviđena Skicom za Zakonik o obligacijama i ugovorima, prema kojoj “kada je kazna obećana ne kao sporedna već kao glavna obaveza, sa uslovom da obećavalac nešto učini ili ne učini, sud je može na zahtev obećavaoca smanjiti ako nađe da je preterana”.³⁵⁸ Pravilo Skice o nepravnoj

---

³⁵⁴ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 433.

³⁵⁵ O nepravnoj ugovornoj kazni detaljno, P. Miladin, nav. delo, str. 1763–1770 i tamo citirani autori. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 429–431 i tamo citirani autori.

³⁵⁶ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 430; P. Miladin, nav. delo, str. 1763.

³⁵⁷ L. Marković, nav. delo, str. 262.

³⁵⁸ M. Konstantinović, Skica za Zakonik o obligacijama, član 220.

ugovornoj kazni Zakon o obligacionim odnosima nije prihvatio³⁵⁹ ali je našlo mesta u Prednartu srpskog Građanskog Zakonika.³⁶⁰

3. OSNOVNA PRAVILA O UGOVORNOJ KAZNI U SRPSKOM PRAVU. – U srpskom pravu, ugovorna kazna uređena je Zakonom o obligacionim odnosima u delu koji se odnosi na dejstva obaveza, a u okviru opštih pravila o pravu na naknadu štete.³⁶¹ Zakon u tom pogledu sadrži odredbe koje se odnose na opšta pravila o ugovornoj kazni, načinu njenog određivanja, akcesornosti ugovorne kazne, poveriočevim pravima, smanjenju iznosa ugovorne kazne, odnosu ugovorne kazne i naknade štete i razgraničenju između ugovorne kazne i zakonom određene naknade.³⁶²

Iz pomenutih pravila Zakona o obligacionim odnosima mogu se uočiti sledeća osnovna obeležja ugovorne kazne u srpskom pravnom sistemu:

1. ugovorna kazna nastaje sa *ugovorom* i ugovara se za slučaj *buduće* eventualne povrede ugovora i može se sastojati u isplati ugovorenog *novčanog iznosa* ili u pribavljanju *druge materijalne koristi*. Ugovorna kazna se može

---

³⁵⁹ V. član 272. Zakona o obligacionim odnosima o akcesornosti ugovorne kazne.

³⁶⁰ Član 464.

³⁶¹ Zakon o obligacionim odnosima, Glava III, Odsek 1. čl. 262–279. Uparedno-pravna zakonska sistematizacija pravila o ugovornoj kazni je različita. V. u tom smislu, V. Stanković, komentar uz član 270. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 628; D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 466–467. I pored razlika u pogledu zakonske sistematizacije, kao i manjih ili većih razlika kojima se odlikuju uporedno-pravna rešenja o ugovornoj kazni, ovaj institut je široko prihvaćen i zakonski uređen u zemljama evropsko-kontinentalnog pravnog sistema. Detaljan uporedno-pravni pregled u tom pogledu, P. Hachem, *Agreed Sums in CISG Contracts*, nav. delo, str. 142–143; O. Lando, H. Beale, nav. delo, str. 455–456. Ugovorna kazna uređena je i uniformnim pravilima ugovornog prava: UNIDROIT Načelima (član 7.4.13), Načelima Evropskog ugovornog prava (čan. 9:509) i Nacrtom zajedničkog okvira (član III. – 3:712). S druge strane, Konvencija UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe iz 1980. (Bečka konvencija o međunarodnoj prodaji) ne uređuje ugovornu kaznu (detaljno o ugovornoj kazni u ugovorima na koje se primenjuje Bečka konvencija, P:Hachem, *Agreed Sums in CISG Contracts*, nav. delo; Đorđević M., “Art. 4”, u Kröll S., Mistelis L., Perales Viscasillas P., (eds), *UN Convention on Contracts for the International sale of Goods (CISG) – Commentary*, C.H. Beck Hart Nomos, München, 2011, str. 74–76).

³⁶² Zakon o obligacionim odnosima, čl. 270–276. V. komentare ovih članova, V. Stanković, nav. delo, str. 779–797; Boris Vizner, *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, knj. II, Zagreb 1978, str. 1093–1106; *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, redaktori Borislav Blagojević i Vrleta Krulj, knj. I, Beograd 1983, str. 945–957; *Obligacijski zakonik s komentarjem*, redaktorja Miha Juhart, Nina Plavšak, knj. II, Ljubljana 2003, str. 231–254.

punovažno ugovoriti, *nezavisno* od toga da li je njena funkcija prvenstveno *kompensatorna* ili *penalna*;³⁶³

2. Zakon razlikuje ugovornu kaznu za slučaj *neispunjenja* ugovorne obaveze i ugovornu kaznu za slučaj *docnje* u ispunjenju obaveze, pri čemu ustanovljava *pretpostavku* postojanja ugovorne kazne za slučaj *docnje* u ispunjenju obaveze, ako drukčije ne proizilazi iz ugovora;³⁶⁴

3. ugovorna kazna *ne može* biti ugovorena za novčane obaveze;³⁶⁵

4. ugovorne strane su *slobodne* u pogledu načina određenja visine ugovorne kazne.³⁶⁶ Ipak, kad je reč o iznosu ugovorne kazne, sud, na zahtev dužnika, može taj iznos *smanjiti* ako nađe da je ugovorna kazna nesrazmerno visoka s obzirom na vrednost i značaj predmeta obaveze;³⁶⁷

5. ugovorna kazna *mora* biti ugovorena u formi propisanoj za ugovor iz koga je nastala obaveza na čije se ispunjenje odnosi;³⁶⁸

6. Zakon sadrži izričito pravilo o *akcesornosti* ugovorne kazne;³⁶⁹

---

³⁶³ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 270. stav 1. prema kome “Poverilac i dužnik mogu ugovoriti da će dužnik platiti poveriocu određeni novčani iznos ili pribaviti naku drugu materijalnu korist ako ne ispuni svoju obavezu ili ako zadocni sa njenim ispunjenjem”.

³⁶⁴ Zakon o obligacionim odnosima, član 270. stav 2.

³⁶⁵ Zakon o obligacionim odnosima, član 270. stav 3. Ratio ovog pravila, I. Jankovec, nav. delo, str. 303–304; V. Stanković, komentar uz čl. 270 i čl. 277. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 629 i 641–643. U pogledu ovog pitanja, rešenja u uporednom pravu su različita (v. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 425. i dalje).

³⁶⁶ Zakon o obligacionim odnosima, član 271. prema kome “Ugovorne strane mogu odrediti visinu kazne po svom nahođenju, u jednom ukupnom iznosu, u procentu, ili za svaki dan zadocenjenja, ili na koji drugi način.”

³⁶⁷ Zakon o obligacionim odnosima, član 274. Detaljno o pitanju smanjenja iznosa ugovorne kazne od strane suda u srpskom pravu, Mihailo Konstantinović, Pravna priroda ugovorne kazne – smanjenje od strane suda, nav. delo; D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 455–466; D. Pavić, Sudska kontrola ugovorne kazne, nav. delo; I. Jankovec, nav. delo, str. 313–316. Mogućnost smanjenja preterano visoke ili nesrazmerne ugovorne kazne šrioko je prihvaćena u zakonicima zemalja evropsko-kontinentalne pravne tradicije, koji sadrže izričita pravila u pogledu ovog pitanja. V. na primer nemački Građanski zakonik čl. 343; grčki Građanski zakonik, član 409, francuski Građanski zakonik čl. 1231. st. 5; italijanski Građanski zakonik član 1384; španski Građanski zakonik član 1154, holandski Građanski zakonik član 6:94; Švajcarski zakonik o obligacijama član 163, itd. Ovo rešenje prihvaćeno je i u pravilima uniformnog ugovornog prava: UNIDROIT Načelima (član 7.4.13), Načelima Evropskog ugovornog prava (član 9:509) i Nacrtom zajedničkog okvira (član III. – 3:712). Detaljan uporedno-pravni prikaz u tom pogledu, P. Hachem, Agreed Sums in CISG Contracts, nav. delo, str. 142–143.

³⁶⁸ Zakon o obligacionim odnosima, član 271. Komentar ovog člana. V. Stanković, komentar uz član 271. Zakona o obligacionim odnosima, str. 779–797; Videti i ostale komentare napred citirane.

7. ugovor o ugovornoj kazni *gubi* pravno dejstvo ako je do neispunjenja ili zadocnjenja došlo iz *uzroka za koji dužnik ne odgovara*;³⁷⁰

8. kod ugovorne kazne za slučaj *neispunjenja* obaveze, poverilac može *alternativno* zahtevati ispunjenje obaveze ili ugovornu kaznu. On *gubi pravo* da zahteva ispunjenje obaveze ako je zatražio isplatu ugovorne kazne. Kod ove vrste ugovorne kazne, dužnik *nema pravo* da isplati ugovornu kaznu i odustane od ugovora, osim ako je bila namera ugovornih strana kad su kaznu ugovarale.³⁷¹ S druge strane, kod ugovorne kazne za slučaj *docnje* u ispunjenju, poverilac može *kumulativno* zahtevati i ispunjenje obaveze i ugovornu kaznu. Pri tome, poverilac ne može zahtevati ugovornu kaznu ako je primio ispunjenje obaveze, a nije *bez odlaganja* saopštio dužniku da zadržava svoje pravo na ugovornu kaznu – *opomena* dužniku,³⁷²

9. poverilac je ovlašćen da zahteva ugovornu kaznu i kad njen iznos *premašuje* visinu štete koju je pretrpeo, kao i onda kad *nije pretrpeo nikakvu štetu*. S druge strane, ako je šteta koju je poverilac pretrpeo *veća* od iznosa ugovorne kazne, on ima pravo da zahteva *razliku* do potpune naknade štete,³⁷³

10. Zakon izričito predviđa razgraničenje i uređuje odnos između ugovorne kazne i zakonom određene naknade.³⁷⁴

---

³⁶⁹ Zakon o obligacionim odnosima, član 272. stav 1. prema kome “Sporazum o ugovornoj kazni deli pravnu sudbinu obaveze na čije se obezbeđenje on odnosi”. Komentar ovog člana. V. Stanković, komentar uz član 272, navedenog Komentara Zakona o obligacionim odnosima.

³⁷⁰ Zakon o obligacionim odnosima, član 272. stav 2. Komentar ovog člana. V. Stanković, komentar uz član 272. Zakona o obligacionim odnosima. Detaljno o razlozima koji isključuju odgovornost dužnika u kontekstu ugovorne kazne, uključujući i analizu odgovarajućih uporedno-pravnih rešenja, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 438–443.

³⁷¹ Zakon o obligacionim odnosima, član 273. st. 1–3.

³⁷² Zakon o obligacionim odnosima, član 273. st. 4. i 5. V. Stanković, komentar uz član 273. Zakona o obligacionim odnosima, navedeni Komentar.

³⁷³ Zakon o obligacionim odnosima, član 275. V. Stanković, komentar uz član 275. Zakona o obligacionim odnosima, navedeni Komentar. U tom pogledu valja primetiti da uniformna pravila u samoj definiciji ugovorne kazne (koja se u njima označava kao “ugovoreni iznos” – agreed sum) predviđaju da poverilac ima pravo na ugovoreni iznos, nezavisno od stvarnog iznosa štete (UNIDROIT Načela (član 7.4.13), Načela Evropskog ugovornog prava (član 9:509) i Nacrt zajedničkog okvira (član III. – 3:712).

³⁷⁴ Zakon o obligacionim odnosima, član 276. prema kome, ako je za neispunjenje obaveze ili za slučaj *docnje* sa ispunjenjem zakonom određena visina naknade pod nazivom penala, ugovorne kazne, naknade ili pod nekim drugim nazivom, a ugovorne strane su pored toga ugovrile kaznu, poverilac nema pravo da zahteva ujedno ugovornu kaznu i naknadu određenu zakonom, izuzev ako je to samim zakonom dozvoljeno.

KOMPARACIJA SA SOLIDARNOŠĆU DUŽNIKA

Osnovna sličnost između solidarnosti dužnika i ugovorne kazne ogleda se u činjenici da i solidarnost dužnika i ugovorna kazna, doprinose izvesnosti namirenja poveriočevog potraživanja i generalno pojačavaju odgovornost dužnika za ispunjenje ugovorne obaveze. Iz tih razloga, oba pravna sredstva uživaju “popularnost” i čestu (kumulativnu ili alternativu) primenu u ugovornim odnosima, posebno u oblasti poslovnog prometa.

S druge strane, na osnovu osvrta na pojam ugovorne kazne, njene funkcije i vrste, kao i na osnovna pravila o ovom institutu u srpskom pravu, mogu se determinisati razlike koje ugovornu kaznu jasno odvajaju od solidarnosti dužnika.³⁷⁵

Na prvom mestu, solidarnost dužnika nužno pretpostavlja postojanje *više dužnika* u dužničko-poverilačkom odnosu. U tome se ogleda suština i sam smisao pojma solidarne odgovornosti u obligacionom pravu. Nasuprot tome, ugovorna kazna može se predvideti kako u slučaju postojanja jednog lica na strani dužnika, tako i u slučaju kad na dužničkoj strani ima više lica.

Značajna razlika između solidarnosti dužnika i ugovorne kazne ogleda se i u tome što solidarnost dužnika nastaje na osnovu volje subjekata obligacionog odnosa ili zakona, dok ugovor predstavlja *isključivi* osnov nastanka ugovorne kazne, te bez ugovora nema ugovorne kazne. U tom smislu, za razliku od solidarne odgovornosti koja se u određenim slučajevima zakonom pretpostavlja, nema zakonske pretpostavke ugovorne kazne u odsustvu ugovora o ugovornoj kazni.

Nadalje, solidarnost dužnika se, u načelu, *ne odlikuje* funkcijama putem kojih se objašnjava institut ugovorne kazne. Suština solidarne odgovornosti se ne ogleda ni u pretpostavljenom iznosu štete u slučaju povrede ugovora (kompenzatorna funkcija ugovorne kazne) ni u kazni zbog povrede ugovora (penalna funkcija ugovorne kazne). Razume se, solidarnost dužnika nema ni funkciju ograničenja ugovorne odgovornosti koju ugovorna kazna u određenim slučajevima ima.

---

³⁷⁵ Sumarno, L.Karamarković, nav. delo, str.35, gde se naročito podvlači da je ugovorna kazna akcesorne prirode.

Jedno od bitnih obeležja ugovora o ugovornoj kazni ogleda se u njegovoj akcesornosti. U tom smislu, kako je već istaknuto, Zakon o obligacionim odnosima izričito predviđa da “ugovor o ugovornoj kazni deli pravnu sudbinu obaveze na čije se obezbeđenje odnosi”.³⁷⁶ S druge strane, pojedine obaveze solidarnih dužnika nisu akcesorne, nisu međusobno zavisne i ne moraju biti jednake.³⁷⁷

Pored toga, obaveza isplate ugovorne kazne je uslovna obaveza i zavisi od toga da li je povreda ugovorne obaveze učinjena ili ne. Nasuprot tome, obaveza solidanog dužnika u principu *nije uslovna* u smislu čl. 414, stav 2 Zakona o obligacionim odnosima, koji predviđa da od više solidarnih dužnika, svaki može dugovati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima. Poverilac kod pasivne solidarne odgovornosti ne mora “čekati” da jedan od više solidarnih dužnika ne ispunji svoju ugovornu obavezu, već ispunjenje može zahtevati od bilo kog od dužnika ili od svih dužnika zajedno.

Ugovor o ugovornoj kazni gubi pravno dejstvo ako je do neispunjenja ili zadocnjenja došlo iz uzroka za koji dužnik ne odgovara. Međutim, ako je ispunjenje obaveze postalo nemoguće iz uzroka koji se može pripisati jednom ili više solidarnih sadužnika, ostali sadužnici se *ne oslobađaju* solidarne obaveze koja odgovara vrednosti dužne činidbe. Poverilac može tražiti dalju (dodatnu) naknadu štete od sadužnika ili od svakog pojedinog sadužnika koji nisu ispunili obavezu. Inače, ako su solidarna obaveza, kao i ugovorna kazna, bili inicijalni i objektivno (fizički ili pravno) nemogući da se izvrše, onda se postupa po pravilu *Impossibillum nulla obligatio* (ništava je obaveza na nemoguće), razume se, ukoliko nema krivice strane za nastupe i događaj nemogućnosti.

Značajna razlika između solidarnosti dužnika i ugovorne kazne ogleda se i u tome što u srpskom pravu, kako je istaknuto, ugovorna kazna ne može biti ugovorena za novčane obaveze. Nasuprot tome, kod solidarne odgovornosti ovo ograničenje *ne postoji*.

---

³⁷⁶ Zakon o obligacionim odnosima, član 272. st. 1.

³⁷⁷ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 414. st. 2.

U istom smislu, pomenuto pravilo o mogućnosti smanjenja preterano visoke ili nesrazmerne ugovorne kazne od strane suda, *ne primenjuje se* na solidarnost dužnika.

Najzad, pravilo srpskog prava u pogledu forme ugovorne kazne, prema kome ugovorna kazna *mora* biti ugovorena u formi propisanoj za ugovor iz koga je nastala obaveza na čije se ispunjenje odnosi, ne primenjuje se na solidarnu odgovornost, čije ugovaranje ne podleže zahtevu forme.

O d s e k VI

RASPRAVA O DVOJSTVU SOLIDARNOSTI

Posle izlaganja elementarne definicije solidarnih obligacija i njenih zakonskih rešenja u uporednom pravu kao i razgraničenja solidarnosti dužnika u odnosu na jemstvo i ugovornu kaznu – prelazimo na jednu višestranu i dugotrajnu teorijsku raspravu o dvojstvu solidarnosti koja traje od rimskog prava sve do savremenih doktrinarnih shvatanja.

Osnov ove rasprave, pored njene istorijske dimenzije, zasniva se u stvari na mogućem pitanju: da li sve vrste solidarnosti podležu primeni istih pravila (počev od identiteta predmeta prestacije i prirode njihovog izvora, pa sve do različitih pravnih dejstava) ili su te razlike tolike i takve da dovode do postojanja različitih vrsta solidarnih obligacija.

Na tom pitanju, pravna teorija je formulisala dve osnovne vrste solidarnosti dužnika: jedna je imenovana kao *korealna* (sa različitim sinonima: savršena, prava, potpuna, ugovorna), a druga je u teoriji nazvana kao *obligacija in solidum* (sa različitim sinonimima: obična, nesavršena, samosolidarna, nepravna, nepotpuna, zakonska, prividna korealna obveznost).

Već iz samih ovih naziva vidi se, da pravna teorija korealne obligacije uzima kao jače “dugovinske zajednice” koje se zasnivaju na istovetnosti osnova i predmeta prestacije, dok su nesavršene solidarne obaveze “slabijeg intenziteta”, doduše sa istom pretpostavkom množine dužnika i sa različitim individualnim

obavezama, ali, s tim da oni ne duguju *pro virilis parte*, već po načelima solidarnosti.

Iz ovoga proizilazi: pravna teorija korealne obligacije vidi kao jedinstvene obaveze u množini subjekata, dok obligacije *in solidum* vidi kao mnoštvo i subjekata i pojedinačnih obaveza, ali koje se solidarno duguju.

Za ilustraciju gore pomenutih razlika, neka nam posluži i ovaj proizvoljno konstruisan primer: ako tri profesionalna izvođača građevinskih radova sa naručiocem radova zaključe ugovor o izgradnji određenog stambenog objekta na način i pod uslovima koji su ugovorom predviđeni i ako su u istom ugovoru predvideli klauzulu o solidarnoj odgovornosti u pogledu ispunjenja predviđenih uslova gradnje, onda su oni solidarni dužnici jedne korealne obligacije sa svim pravnim posledicama koje proizilaze iz solidarne odgovornosti. Međutim, za razliku od ovog slučaja, pretpostavimo da su tri lica svojom deliktnom radnjom (dolus ili culpa) prouzrokovala materijalnu i/ili nematerijalnu štetu trećem licu (razume se, bez pristanka oštećenika), onda oni i pored svoje individualnosti u pogledu težine štetne radnje i različite visine naknade, po samom zakonu, odgovaraju oštećenom po načelima solidarne odgovornosti.

Konstatujemo: očigledna je razlika između ova dva slučaja, kako u njihovom činjeničnom, tako i u pravnom uređenju, ali to nije razlog za uvođenje neke nove vrste solidarne odgovornosti koja se u literaturi naziva nesavršenom ili nepotpunom solidarnom obligacijom.

Naprotiv, i pored pomenutih razlika, po našem mišljenju, na ovaj postojeći način se upravo ostvaruju i adekvatno primenjuju načela i svrha solidarne odgovornosti.

Ali, o tome će biti više reči u narednom *Odseku* ovog poglavlja, gde ćemo izložiti i obrazložiti našu koncepciju koju smo imenovali kao *Teorija tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti*.

Pre izlaganja ove najavljene koncepcije, zadržimo se još na tradicionalnoj teorijskoj podeli solidarnih obligacija na *korealne* i obligacije *in solidum*. Ovo tim pre, što, kako smo već istakli, o tom pitanju postoji brojna (tačnije, mnogobrojna)

literatura, posebno na francuskom i nemačkom jezičkom području, dakle, na različitim prostorima i u različitim vremenima.³⁷⁸

Kada je reč o monografskim delima koja su posvećena solidarnim obligacijama, zadržaćemo se na izvesnim suštinskim pitanjima podele solidarnih obligacija na savršene (*correalis obligatio*) i nesavršene (*in solidum*), i to, imajući u vidu *francusko* i *nemačko* jezičko područje, kao i njihovu vremensku dimenziju publikovanja.

Veliki broj objavljenih studija sa mnoštvom teorijski opravdane argumentacije, nije ubedio zakonodavce velikih kodifikatorskih dela, kao ni odgovarajuću sudsku praksu, o nužnosti podele solidarnih obligacija u gore rečenom smislu. Zakonodavna rešenja u ovom pogledu, i pored brojnih razlika, zadržala su režim jedinstvenih solidarnih obligacija, sa većim stepenom uopštenosti, ali i sa brojnim razlikama, naročito u oblasti pravnog dejstva solidarnih obligacija.³⁷⁹ Možda u svemu tome leži praktična životna potreba da se i putem solidarne odgovornosti obezbedi veći stepen naplativosti pravno zasnovanih potraživanja, što u krajnjem ishodu odgovara osećanju sigurnosti u primeni načela pravičnosti u jednom pravnom sistemu.

Razume se, da je u svemu tome znatan doprinos učinila i pravna nauka, posebno jedna dugotrajna teorijska rasprava sa pomenutih različitih jezičkih područja. Taj veliki niz zapažanja sličnosti i razlika između pomenutih vrsta solidarnosti (počev od "argumenta" kada postoje savršene, mora da postoje i nesavršene solidarne obligacije), pa sve do mnoštva određenog stepena realnosti, naročito u pogledu razlika u pravnim dejstvima ovih obligacija, bez sumnje, obogatila su potrebno teorijsko viđenje ukupnosti solidarnih obligacija.

Tako, primera radi, pomenimo sledeća zapažanja formulisana iz ovog teorijskog ugla: ako je kod nesavršene solidarne obligacije podignuta tužba samo protiv jednog sadužnika, onda ona ne prekida zastarelost u odnosu na ostale

---

³⁷⁸ Na našem jeziku, o tome naročito, L.Karamarković, nav. delo, str.45-53.

³⁷⁹ U tom smislu npr. francuski Građanski zakonik (čl. 1311-1318 posle reformi Zakonika, čl. 1197-1216 pre reformi), nemački Građanski zakonik (§§ 420-432), Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 143-150), Srpski zakon o obligacionim odnosima (čl. 414-435).

sadužnike; kamate ne teku protiv ostalih sadužnika, ako je tužba podignuta protiv jednog sadužnika; tuženi sadužnik odgovara u visini naknade koju je prouzrokovao svojom deliktnom radnjom.

Kao što se vidi, ne samo iz ovih primera, već u celini razlika koje postoje između pomenutih solidarnosti, očigledno da tu ima povoda za teorijsku raspravu o dualitetu solidarne odgovornosti u rečenom smislu. Ali, po našem mišljenju, kao što ćemo videti u narednom odseku ovog poglavlja, te razlike nisu presudne za razdvajanje celine ustanove solidarne odgovornosti. Drugim rečima, teorijsko traganje i uporedno sagledavanje ovih razlika je i potrebno, pa možda čak i neophodno, u smislu odgovarajuće jasnoće i interpretacije u postupku sudske i svake druge praktične primene ove ustanove. U tom smislu, iskustva francuske i nemačke pravne teorije, zasnovane na rimsko-pandektnoj tradiciji kojoj pripada i naše pravo, znatno su uticala utiču na opštu teoriju solidarnih obligacija.³⁸⁰

---

³⁸⁰ Kad je reč o klasičnim delima francuske pravne teorije, videti na primer: Marcel Planiol avec la collaboration de Georges Ripert, *Traité élémentaire de droit civil*, tome deuxième, Paris 1931, str. 252–272, naročito str. 271 gde se, između ostalog kaže da je teorija o dve vrste solidarnosti (savršene i nesavršene) doživela neuspeh u sudskoj praksi; G. Marty et P. Raynaud, nav. delo, str. 780–805, naročito str. 799–805; F. Terré, Ph. Simler, Yv. Lequette, nav. delo, str. 1152–1175, naročito str. 1170–1175. Pored toga, ovom pitanju posvećene su brojne monografske studije publikovane u različitim periodima, naročito posle 1804. godine. Kao i u drugim teorijskim raspravama, tako i u ovoj, svaka studija za sebe nosi i po neko “zrno istine”, gradeći na taj način celinu teorijskog pogleda na zakonodavna rešenja solidarnih obligacija. U tom smislu opširnije: – Sevestre Pierre-Charles, *De la solidarité*, Paris 1854. – Demangeat Charles, *Des obligations solidaires en droit romain*, Paris 1858. – De la Grasserie Raoul, *Des conditions et des effets de la solidarité entre débiteurs*, *Revue critique de législation et de jurisprudence*, 1894, str. 595–619. – Lafay Wilhelm, *Étude sur la responsabilité des coauteurs de délits ou quasi délits civils*, Lyon 1902. – Joanid Nicolas, *De la solidarité imparfaite*, Paris 1902. – Duchon Maurice, *De l’idée de représentation dans la solidarité*, Paris 1907. – Proust Paul, *Des effets secondaires de la solidarité passive*, Paris 1907. – Joly Henri, *Effets de la solidarité passive dans les rapports des codébiteurs avec le créancier commun*, Grenoble 1907. – Costesco Eugène, *Les obligations solidaires dans le droit français*, Paris 1908. – Haillecourt Marcel, *Des obligations solidaires en droit allemand et en droit français*, Bordeaux 1911. – Kerr Wylie, *Slidarity and correality*, *Studies in roman law*, London 1923. – Cuq Edouard, *Cautionnement mutuel et solidarité*, *Mélanges de droit romain dédiés Georges Cornil*, Paris 1926. – Seiler Pierre, *L’autorité de la chose jugée en matière de solidarité passive*, Paris 1933. – Hoang Hoaf, *Des effets de la solidarité passive dans ses rapports entre le créancier et le débiteur*, Paris 1934. – Français Jean, *De la distinction entre l’obligation solidaire et l’obligation “in solidum”*, Paris 1936. – Drakidès Philippe, *Du principe en vertu duquel la solidarité ne se présume pas*, Paris 1939. – Hervé Louis, *Cautionnement solidarité. Indivisibilité (Comparaison)*, Bordeaux 1940. – Derrida Fernand, *L’obligation d’entretien, Obligation des parents d’élever leurs enfants*, Paris 1947. – Sbai Nouhad, *La solidarité entre les débiteurs en droit suisse et français*, Genève 1950. – Lepargneur Hubert, *La solidarité passive en matière commerciale*, Paris 1951. – Charles François-Noël, *L’obligation in solidum*, Paris 1951. – Derrida Fernand, *Solidarité, Répertoire de droit civil*, Tome V, Dalloz, Paris 1955, tome V, str. 20–32. – Sigalas Pierre-André, *Le cautionnement solidaire en matière civile, commerciale et cambiaire*, Aix-en-Provence 1959. –

S obzirom na različita shvatanja u nemačkoj i austrijskoj pravnoj teoriji o mnogim pitanjima iz oblasti solidarnosti dužnika, a posebno o pitanju podele po kriterijumu korealnosti, ovde ćemo sumarno interpretirati osnovna polazišta naučnog dela Lazara Markovića koji je na analitičan i sintetičan način prikazao različita gledišta, pre svega, nemačke pravne teorije o ovom pitanju.³⁸¹

Prema ovom autoru, u odgovoru na doktrinarno sporno pitanje kakva je priroda obaveza između solidarnih dužnika, potrebno je poći od stanovišta da odnos između solidarnih dužnika može nekada biti jači, a nekada slabiji. Po tom merilu, pravna teorija je istakla dve vrste ovih obligacija. Jedna, koja je nazvana *korealna obligacija* kod koje postoji “intimna veza ili potpuna zajednica sudbine pojedinih obaveza” i druga, obična ili *samosolidarna* obligacija kod koje su pojedine obaveze samostalne, ali su one između sebe vezane na taj način da ispunjenje jedne obaveze proizvodi dejstvo i za drugu obavezu”.³⁸²

Brunet J.P., Observations critiques sur obligation “in solidum” en responsabilité délictuelle, Gazette du palais, 1965, str. 75–78. – Chabas François, Remarques sur l’obligation “in solidum”, Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1967, str. 310–338. – Loupien Jean-Charles, La solidarité passive en droit commercial, Montpellier 1973. – Corboz Bernard, La distinction entre solidarité parfaite et solidarité imparfaite, Genève 1974. – Zahnd Bernard, Pluralité de responsables et solidarité, Lausanne 1980. – Raynaud Pierre, La nature de l’obligation des coauteurs d’un dommage – Obligations “in solidum” ou solidarité? Melanges dédiés à Jean Vincent, Paris 1981, str. 317–332. – Remmani Djamel, L’obligation solidaire en droit algérien, Rennes 1988. Mignot Marc, Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français, Paris 2002. – Hontebeyrie Antoine, Le fondement de l’obligation solidaire en droit privé français, Paris 2004.

³⁸¹ L. Marković, nav. delo, str.303-330.

³⁸² L. Marković, nav. delo, str. 309. Na ovom mestu autor navodi da je razlikovanje između korealnih i obligacija in solidum, vrlo fino i ne uvek jasno i određeno, pa u tom smislu postoji znatna pravna literatura. Nastavljajući izlaganja o ovoj podeli, ovaj autor dalje navodi: “Polazeći od ovog razlikovanja na korealne obaveze, koje čine glavnu grupu zajedničkih obaveza, i na samosolidarne ili nepravne zajedničke obaveze, pravna nauka se trudila da još više istraži i produbi karakter i osobine jednih i drugih obaveza. Oko tog pitanja rasplamteo se novi spor koji je dao povoda brojnim studijama najpoznatijih nemačkih pravnika u 19. veku. Za korealnu obligaciju se iskristalislalo mišljenje, da je tu po sredi jedna obaveza sa više subjektivnih odnosa, ili još jasnije sa više subjekata. Ono pravno naređenje ili trebanje što je sadržano u jednoj korealnoj obligaciji, upravljeno je na svakog sadužnika, kao da je on jedini dužnik. Ovako je vladajuće mišljenje u nemačkoj pravnoj nauci shvatilo i definisalo korealne obaveze. Jedinstvo obaveze, a mnoštvo subjekata, tj. subjektivnih odnosa. Prvi je ovo naučno obrazložio Keler (Keller, 1825) a zatim je Ribentrop (Ribbentrop) svojom studijom o korealnim obligacijama (1839) ovo shvatanje produbio i uzdigao na stupanj vladajuće teorije. Međutim, oko sredine istoga veka pojavili su se drugi dokumentovani i solidno izrađeni napisi, koji su počeli sporiti tačnost gornjeg shvatanja i celokupnog razlikovanja između korealne obaveze i jedne samosolidarne obaveze. U ovim novim teorijama i studijama tvrdilo se to, da i kod korealne obaveze nije reč samo o jednoj zajedničkoj obavezi nego se i tu radi o formalnoj množini obaveza kao u slučaju postojanja jedne samosolidarne obaveze (str. 311).

U okviru studije o razvoju nemačke pravne teorije o solidarnim obligacijama, L. Marković ističe da se pojavilo i shvatanje prema kome se sve korealne obligacije poklapaju sa alternativnim obavezama, ili sa obavezama po izboru. Ovo mišljenje je izložio Fiting³⁸³ koji smatra da se biće ili suština korealne obligacije sastoji u tome, da kod nje postoji uopšte neodređenost dužnika i da se ta neodređenost otklanja tek kad naknadno bude izvršen izbor dužnika. Ipak, protiv ovih učenja ustali drugi pravници i doktrinarni spor se ponovo zaoštrio, bez izgleda na jedno saglasno i konačno rešenje. Sveobuhvatnost pregleda ukupne literature i raznih mišljenja nalazi se kod Vindšajda (Windscheid).³⁸⁴ mada je prema navedenom autoru celo pitanje izgubilo od svog značaja pošto su zakonici uzeli stvar u svoje ruke i problem rešili na obavezan način.

Kad je reč o rezultatima austrijske pravne doktrine, u pomenutoj studiji se ističe da Krajnc stoji na stanovištu da kod zajedničke ili solidarne obaveze ima više obaveza što, se između ostalog, vidi i iz regresa koji pripada svakom solidarnom dužniku u slučaju da on sam isplati dug.³⁸⁵ S druge strane, Unger zastupa srednje rešenje. Prema ovom shvatanju, u jednom zajedničkom ili solidarnom dugovinskom odnosu istovremeno postoje i jedna i više obaveza, zbog čega je reč o složenom dugovinskom odnosu.³⁸⁶ To *mešovito* shvatanje prihvata i Girke za nemčko pravo, a i sam L. Marković uzima ovo shvatanje kao najpravičnije jer ono najbolje objašnjava dejstvo i pravne posledice koje nastupaju kod solidarnih obaveza.³⁸⁷

Posle brojnih teorija, kako u francuskoj tako i u nemačkoj pravnoj literaturi, mogli bi zaključiti da u pogledu ovog značajnog teorijskog pitanja u materiji solidarne odgovornosti treba prići sa obuhvatnom teorijskom formulacijom svih potrebnih elemenata koji čine, ne samo identitet već istovremeno i integritet

---

³⁸³ Fitting, Die Natur der Korrealobligationen, 1859), nav. prema L. Marković, nav. delo, str. 311.

³⁸⁴ Windsched, Lehrbruch des Pandektenrechts, II, Bd., 9. Anflage, S. 201-205, nav. prema L. Marković, nav. delo, str. 311.

³⁸⁵ L. Marković, nav. delo, str. 317.

³⁸⁶ Unger, Passive Korrealität und Solidarität, in Iherings für die Dagmatik des Privatrechts, Bd. 22, S. 207-298; Derselbe, Das, Wesen der Korrealobligation, in Herings Jahrbuch für die Dagmatik, Bd. 23, S. 106 ff, nav. prema L. Marković, ibidem.

³⁸⁷ L. Marković, nav. delo, str. 318.

solidarne odgovornosti. U tom smislu u sledećem odseku ovog poglavlja, koji inače čini njegov završni deo (Glava III) iznećemo naše stanovište do koga smo došli u radu na ovoj disertaciji. Ono treba da izrazi *jedinstvo* izvesnih različitih momenata kroz teorijsku triparticiju celine solidarne odgovornosti.

O d s e k VII

TEORIJA TRIPARTITNOG JEDISNTVA SOLIDARNE ODGOVORNOSTI

Različita shvatanja, sa manjim ili većim stepenom ubedljivosti nisu dostigla većinsku saglasnost u opštoj naučnoj javnosti. To je i razumljivo, korisno i potrebno, jer kad ne bi bilo “naučne sumnje” pravni poredak bi se pretvorio u neku vrstu dogmatske tvorevine koja ne bi bila u stanju da odgovori legitimitetu prava kao nauke o dobrom i pravičnom.³⁸⁸

U tom smislu, prethodno smo videli da su se naučne studije po ovom pitanju kretale od stanovišta kategorične podele solidarne odgovornosti uglavnom u dva pravca, pa preko negiranja ovog shvatanja, sve do mešovitog shvatanja koje uzima u obzir pojedine elemente obe teorije.

Polazeći od izloženih različitih shvatanja i koncepcija o ovom pitanju, uzimamo slobodu da ovde iznesemo i argumentovano branimo shvatanje koje govori o trojedinstvu ustanove solidarne odgovornosti, zbog čega smo ga imenovali rečima *Teorija tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti*.

Već iz samog naslova vidi se, da smatramo opravdanim tezu o jedinstvenoj ustanovi solidarne odgovornosti, ali koja je sastavljena iz tri konstitutivna dela koja su neminovno povezana pravnim identitetom i integritetom, ne samo u teorijskom, već i u praktičnom smislu zakonodavne i sudske kompetencije.

Najzad, evo konstitutivnih delova ove teorije triparticije:

1. Teorija integralnog jedinstva na području *primarnog* dejstva solidarne odgovornosti zbog čega smo je nazvali: *integralna formula* recipročne zavisnosti.

---

³⁸⁸ Ius est ars boni et aequi – Ulpianus D.1.1.1. pr.

2. Teorija relativnog jedinstva na području *sekundarnih* pravnih dejstava čija je primena uslovljena saznanjem relevantnih okolnosti (*in rem ili in personam*).

3. Teorija *ravnoteže interesa* na području regresnih zahteva srazmerno visini učešća u solidarnoj odgovornosti.

Svakom od pomenutih konstitutivnih elemenata biće posvećena odgovarajuća pažnja, kako bi sa više argumenata salgedali celinu trojedinstva solidarne obligacije.

Pre svega, treba naglasiti da ovako koncipirana teorija triparticije podrazumeva faktičku stupnjevitost, tako da viši stupanj uslovljava sledeći stupanj. Primera radi, ne može biti ravnoteže interesa na području regresnog zahteva ukoliko nisu realizovani raniji konstitutivni elementi. Drugim rečima, samo onaj solidarni dužnik koji je ispunio solidarnu obavezu u smislu gore pomenutih elemenata teorije triparticije ima pravo da zahteva od drugog ili drugih sadužnika da mu naknade deo obaveze koji pada na njega.

Prema teoriji triparticije, kao što je već istaknuto, postoje primarna i sekundarna dejstva solidarne odgovornosti. U prvi krug ovog trojedinstva dolaze svi oni slučajevi pasivne solidarnosti koji izražavaju integralnu formulu recipročne zavisnosti, i to *bez obzira* na izvor te solidarnosti.

Na ovaj način je njihova kompozicija proširena. Pored ugovorne solidarnosti (korealne, savršene ili potpune) u integralnu formulu ulaze i sve druge zakonom predviđene solidarnosti koje imaju svojstvo primarnog dejstva solidarnosti. Razume se, odmah se postavlja pitanje koje su to obligacije koje poseduju ovu vrstu primata. Odgovor bi se mogao ovako formulisati: to su sve one solidarne obligacije kod kojih je dugovano ispunjenje predmet obaveze, onako kako je to predviđeno ugovorom ili zakonom. Dakle, *ispunjenje* u izvornom smislu, bez obzira na različitost izvora koje se izjednačava sa deponovanjem kod suda kada su ispunjeni uslovi za takvo deponovanje.

Kod akta ispunjenja primenjuju se opšta pravila o dejstvu ispunjenja kao i pravila urednog i blagovremenog ispunjenja, sve to u kontekstu tripartitne teorije solidarne odgovornosti.

Razlika između ove teorije i one koje razdvajaju korealne od obligacija in solidum, upravo se sastoji u tome, što teorija triparticije, u hipotezi ispunjenja kao primarnog dejstva solidarne obligacije, vidi solidarnost u njenoj celini, bez obzira da li ona ima za izvor ugovor, testament, zakon ili sudsku odluku.

Naime, do sada branjene teorije dvojstva solidarnosti dužnika, u suštini su davali primat autonomiji volje u odnosu na konkretna zakonska rešenja o solidarnosti u oblasti, pre svega, deliktne odgovornosti i naknadi štete po osnovu subjektivne ili objektivne odgovornosti.

Međutim, kao da se zaboravlja da su obe odgovornosti zakonom predviđene. Tako, autonomija volje ispoljena kroz ugovorni odnos, i pored slobode uređivanja ugovornog odnosa, očigledno da je i ona delo zakonske norme, i to imperativne norme kada je u pitanju punovažnost ugovora koji je u suprotnosti sa prinudnim propisima, javnog poretka i dobrih običaja.³⁸⁹ Isto tako kada je reč o prouzrokovanju štete deliktnom radnjom³⁹⁰ primenjuju se odgovarajuća pravila koja nalaze značajna mesta upravo na području solidarne odgovornosti.

Kada je to tako, postavlja se pitanje zašto i obaveze iz deliktne radnje nisu našle mesta na prostoru korealnih obligacija, kako to predviđa već više puta pominjana teorija o nesavršenim (nepotpunim), solidarnim obligacijama in solidum.

Razlog verovatno treba tražiti, počev od tradicije rimske korealne stipulacije, pa sve do viševekovnog protoka vremena koje je u građanskom pravu usvojilo princip autonomije volje. Međutim, i tada, kako je već istaknuto, velike evropske kodifikacije građanskog prava nisu prihvatile dvojstvo solidarnih obligacija, kao što je to učinila pravna teorija, bar od strane značajnog broja autora.

---

³⁸⁹ Čl. 10 Zakona o obligacionim odnosima.

³⁹⁰ Čl. 16, 154 Zakona o obligacionim odnosima.

Međutim, imajući dužno naučno poštovanje i prema ovom delu teorije, po našem mišljenju: potpune i korealne solidarne obligacije obuhvataju sve one obligacije sa više subjekata koje su kao solidarne predviđene bez obzira na prirodu njihovog izvora – ugovor, testament, zakon, sudska odluka (nužna posledica prirode posla).

Ali, prema ovoj gore imenovanoj teoriji tripartitnog jedinstva te obligacije moraju nositi svojstvo *primarnog* dejstva solidarnosti, što se ogleda u faktu *ispunjenja obaveze* koje proizilazi iz različitosti njenih izvora. Tako konstituisane u jednu jedinstvenu “dugovinsku zajednicu”, razume se, u okviru teorijskog trojedinstva, ove obligacije mogu poneti aksiom: *Unus pro omnibus et omnes pro uno*.³⁹¹

Treba primetiti da to nije samo njihov jedan jedini atribut. To zajedništvo u aktu ispunjenja ogleda se i u faktu recipročnog zastupanja, jer ovlašćenje (mandat) u pogledu ispunjenja proizilazi iz sadržine i pravnog dejstva ovako koncipirane solidarnosti.

Ponovimo još jedanput: integralna formula kojom se izražava primarno svojstvo solidarne odgovornosti u aktu dugovanog izvornog ispunjenja, zasnovano na bilo kom punovažnom osnovu, obuhvata sve potrebne elemente, koji zajedno sa druga dva dela, sekundarnim i regresnim, čine tripartitno jedinstvo solidarne odgovornosti.

Prateći izloženi koncept o trojedinstvu solidarne odgovornosti, u sledećem poglavlju (Glava IV) izložićemo konkretne slučajeve solidarne odgovornosti bez obzira na njihove različite izvore, sa posebnom pažnjom na ugovornu i deliktну odgovornost. Tako, kod ugovorne odgovornosti izložićemo pojedine slučajeve zakonske solidarnosti, ali istovremeno i zakonske slučajeve solidarnosti kod deliktne odgovornosti, kako bi na izvornoj zakonskoj regulativi pokazali

---

³⁹¹ Ili, kako će Srpski građanski zakonik 1844. godine reći: ako li su se dva ili više njih na celu stvar obavezali, onda je dužan jedan za sve i svi za jednoga celu stvar dati (§ 545). Lepota zakonskih reči i formulacija očigledna je i u Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru (1888. g.) koji kaže: samoukupni su dužnici onda, kad svaki odgovara lično ne samo za svoj dio, nego za vaskolik dug, kao da je svaki pojedinac sve i dužan, i kad, pošto jedan od njih dug namiri svi su ostali slobodni. O takim se dužnicima obično veli: da jedan odgovara za sve, a oni za jednoga (čl. 937). Ista maksima biće formulisana i u francuskom pravu: *Tous pour un, un pour tous*.

osnovanost, ne samo integralne formule o kojoj je do sada bilo reči, već i sekundarna dejstva solidarnosti koja, takođe, čine konstitutivni element teorije triparticije.

Za razliku od primarnog dejstva solidarne odgovornosti o kojoj je do sada bilo reči, *sekundarna* dejstva takođe čine konstitutivni deo teorije jedinstva solidarne odgovornosti. Međutim, za razliku od primarnog dejstva kvalifikovanog aktom ispunjenja, ovde postoje brojni slučajevi uticaja drugih različitih načina prestanka obligacije konkretizovanih u materiji solidarnosti. To je nešto duži redosled koji usvaja Zakon o obligacionim odnosim: kompenzacija, otpuštanje duga, prenov, poravnanje, sjedinjenje, docnja poverioca, docnja jednog dužnika i priznanje duga, zastoj i prekid zastarevanja i odricanje od zastarelosti.³⁹²

Po prirodi stvari ovde se ne može primeniti isti tretman kao kod primarnog dejstva izvornog dugovanog ispunjenja.

Razume se da je osnovna svrha u suštini ista, ali način do koga se dolazi do te svrhe je različit jer su različiti i uslovi nastanka i pravna dejstva pojedinih načina prestanka obligacija primenjenih na pasivnu solidarnost.

Tako na primer, ako je jedan od solidarnih dužnika prihvatio otpuštanje duga ili je sa poveriocem zaključio novaciju (prenov), onda "sudbina" solidarnog duga zavisna od činjenice, da li je to učinjeno samo u odnosu na jednog sadužnika ili u odnosu na sve, dakle, utvrđuje se okolnost da li je to učinjeno *in personam* ili *in rem*. Posledice su sasvim različite: u prvom slučaju, dug se prema poveriocu smanjuje za iznos koji pada na tog sadužnika, a u drugom slučaju solidarna obligacija je prestala da postoji u celini.

Kao što se vidi, kod sekundarnog dejstva, za razliku od izvornog akta ispunjenja, postoje brojne razlike u ostvarenju svrhe solidarne odgovornosti, zbog čega su i imenovane kao sekundarne. One su brojne i po svojoj prirodi različite zbog čega u Zakonu o obligacionim odnosima zauzimaju dosta prostora, a u ovoj disertaciji, njima je posvećeno oko stotinu stranica teksta (Glava V) gde su data pojmovna, komparativna i teorijska stanovišta i obrazloženja.

---

³⁹² Čl. 414–422 Zakona o obligacionim odnosima.

Međutim, ono što na ovom mestu treba posebno podvući, to je okolnost da, među njih, pored brojnih razlika, uvek se “proteže” i jedan zajednički imenitelj koji ih povezuje: svi ti načini imaju za svrhu da okončaju nastalu solidarnu odgovornost istog genusnog porekla. Drugim rečima, i sekundarno dejstvo solidarnosti u hipotezi gore pomenutih načina prestanka obligacija, čini značajni deo opšte solidarnosti dužnika, i to u tolikoj meri, da, uz primarno dejstvo, predstavlja nezaobilazno mesto u tripartitnoj teoriji solidarne odgovornosti.

Pošto smo na ovaj način došli i do trećeg segmenta ove teorije, dužni smo da ukažemo na njegova svojstva koja smo imenovali kao *ravnoteža interesa* u postupku regresnog zahteva posle okončanja postojeće solidarne odgovornosti.

Naime, pre svega treba reći da se regresni postupak pokreće i vodi pošto jedan ili više, ali ne i svi, sadužnici ispune dugovanu prestaciju, kojim aktom solidarna odgovornost prema poveriocu prestaje da postoji, ali isplatilac stupa na mesto dotadašnjeg poverioca (beneficium cedendarum actionum) sa zahtevom u odnosu na druge sadužnike da mu isplate plaćeni dug umanjen za deo koji na njega pada po kriterijumu njihovog unutrašnjem odnosa. Ukoliko se to ne može tačno utvrditi ili ako nije što drugo ugovoreno, na svakog dužnika dolazi jednak deo.

Kada je reč o trojedinstvu solidarne odgovornosti, onda treba reći da je regresni postupak treći posteriorni deo tog jedinstva, ali ne i uvek obavezni. Naime, pod pretpostavkom da je svaki od sadužnika uredno i blagovremeno ispunio poveriocu svoj deo duga, onda regresni postupak, u gore označenom smislu, i nije potreban. Međutim, u praktičnom životu regresni postupak se najčešće sprovodi, što je nama dalo za pravo da ga inkorporiramo u celu materiju solidarne odgovornosti posle njenog ispunjenja, zbog čega je cela solidarna odgovornost nazvana tripartitnom teorijom. Ukoliko do regresnog zahteva u konkretnom slučaju i ne dođe iz rečenog razloga, onda bi se ova teorija mogla nazvati bipartitnim jedinstvom solidarne obligacije.

Inače pitanje regresnog zahteva obrađeno je u širem obimu (takođe u Glavi V, Odsek III) pod naslovom *Odnosi između solidarnih dužnika posle namirenja poverioca*.

Na kraju ovoga poglavlja koje je posvećeno pojmu solidarnosti dužnika gde su obrađena i mnoga druga srodna i komparativna rešenja, kao i razgraničenja i tačke vezivanja sa drugim ustanovama (jemstvo, ugovorna kazna), a sve to sa pogledom na dugotrajnost teorijskih rasprava o prirodi i mogućim vrstama solidarnosti – na kraju ovog poglavlja učinjen je pokušaj da se, isključivo sa teorijskog stanovišta, po određenim kriterijumima, grupišu i formulišu izvesna stanovišta u vidu *teorije tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti*.

Sve to u cilju i u dobroj nameri (*bona fides*) da se eventualno teorijski uopšti i proširi ova značajna materija uz puno naučno poštovanje teorijskih pogleda koji su tokom dugog vremena nastali u evropskoj familiji prava. Ovo tim pre, jer literatura o solidarnim obligacijama, kao što smo videli na drugim jezičkim područjima, naročito francuskom i nemačkom veoma je bogata, dok je naše jezičko područje, takođe, prisutno u oblasti solidarne odgovornosti, ali više u vidu udžbeničke literature nego u vidu monografskih rasprava.

Glava četvrta

IZVORI SOLIDARNOSTI DUŽNIKA

Odsek I

I. UGOVORNA SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. AUTONOMIJA VOLJE I UGOVORNA SOLIDARNOST

Solidarna obligacija koja svoj izvor i osnov nalazi u saglasnosti volja poverioca i dužnika, imenovana je u viševekovnoj pravnoj teoriji kao: prava, potpuna, savršena solidarnost. Još u rimskom pravu, kao što smo videli, ova solidarnost se naročito razvijala kroz korealnu stipulaciju, tako da i danas, pored pomenutih naziva, nosi još i ime *korealna obligacija*.³⁹³

Ugovorna solidarnost dužnika može se ispoljiti na različite načine i u različitim vidovima, s obzirom na predviđene ili nepredviđene pretpostavke solidarnosti.

Najopštije, može se reći, da su strane u obligacionim odnosima slobodne da svoje odnose urede po svojoj volji, ali uvek u granicama prinudnih propisa, javnog poretka, dobrih običaja i morala.³⁹⁴

---

³⁹³ O ovoj vrsti obligacija postoji brojna literatura. S obzirom da smo istorijske izvore ove obligacije opširnije naveli u Glavi I ovoga rada koja je posvećena istorijskom razvoju solidarnih obligacija, ovde još ukazujemo na sledeću literaturu: Videti: Đ. Pavlović, nav. delo, str. 121; Duchon Maurice, De l'idée de représentation dans la solidarité, Paris 1907; Joly Henri, Effets de la solidarité passive dans les rapports des codébiteurs avec le créancier commun, Grenoble 1907; Haillecourt Marces, Des obligations solidaires en droit allemand et en droit français, Bordeaux 1911; Hoang Hoai, Des effets de la solidarité passive dans ses rapports entre le créancier et le débiteur, Paris 1934; Français Jean, De la distinction entre l'obligation solidaire et l'obligation "in solidum", Paris 1936; A. Romac, nav. delo, str. 319; L. Marković, nav. delo, str. 309, gde se, između ostalog, kaže: dužnik se na latinskom zove reus, a u množini, dužnici rei. Ako ima više dužnika, to su sadužnici. Fernand Derrida, Solidarité u: Répertoire de droit civil, Tome V, Paris 1955, str. 20–32, naročito str. 22; Loupien Jean-Charles, La solidarité passive en droit commercial, Montpellier 1973; Corboz Bernard, La distinction entre solidarité parfait et solidarité imparfaite, Genève 1974; M. Mignot, Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français, Paris 2002, str. 34 i sl.; Hontebeyrie Antoine, Le fondement de l'obligation solidaire en droit privé français, Paris 2004.

³⁹⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 10. Videti, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1978, komentar uz čl. 10 Zakona o obligacionim odnosima, str. 51–66; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, I knjiga, Beograd 1983, komentar uz čl. 10 Zakona o obligacionim odnosima, str. 50–56.

O načelu autonomije volje, opširnije: Gounot, Le principe de l'autonomie de la volonté en droit privé, Dijon 1912; Lucas, L'autonomie de la volonté en droit privé interne et en droit civil à la mémoire de H. Capitant, Paris, str. 469; Saleilles R., De la déclaration de volonté, Paris 1929; M.

Polazeći od ovako formulisanog načela autonomije volje, može se konstatovati: ugovorne strane mogu svojom saglasnošću volja da, u slučaju više lica na dužničkoj strani, predvide i njihovu solidarnu odgovornost, na način i pod uslovima koji nisu u suprotnosti sa pomenutim ograničenjima autonomije volje.³⁹⁵

One to mogu učiniti ili izričitom klauzulom ugovora upotrebom reči sa istim značenjem (npr. solidarno, skupno, zajednički) ili to proizilazi iz celokupne sadržine ugovora i njegovog predmeta i kauze ugovornih obaveza. U svakom slučaju, za punovažnost ovakvog ugovora odnosno ugovorne klauzule o predviđenoj solidarnosti dužnika, potrebno je ustanoviti iskazanu *nameru* (animus contrahendi) za ugovorenu solidarnost.

Razume se, za takav ugovor, pored rečenog, potrebno je ispuniti opšte uslove za punovažnost ugovora (sposobnost ugovaranja, saglasnost volja, predmet i kauza ugovora kao i određena forma ukoliko je za konkretan ugovor predviđena forma kao uslov punovažnosti ugovora – forma ad solemnitatem).

Opšta pravila o punovažnosti ugovora podrazumevaju i opšta pravila o dejstvu i prestanku ugovora, što se na shodan način primenjuje i na solidarnu odgovornost. To, između ostalog, znači da stranke mogu *sporazumno* odustati od prvobitno predviđene klauzule o solidarnoj odgovornosti, kao što je, takođe, izvesno da se i ovde primenjuju i opšta pravila o ništavim i rušljivim ugovorima i opšta pravila o manama volje koje dovode do rušljivosti ugovora.

Ugovorna solidarnost može biti ugovorena i na način prihvatanja tzv. opštih uslova poslovanja i to putem *ugovora po pristupu* kojim se prihvataju eventualno previđene odredbe o solidarnoj odgovornosti.

Planiol, G. Ripert, nav. delo, str. 375; G. Ripert, nav. delo, str. 39–137; M. Planiol, G. Ripert, Boulanger, nav. delo; G. Marty, P. Raynaud, nav. delo, str. 30; Jean Carbonnier, *Théorie des obligations*, Paris 1963, str. 81.

U pogledu ograničenja autonomije volje putem javnog poretka, opširnije: Živojin Perić, *Uticaj sudije na javni moral, Privatno pravo, skupljene rasprave iz građanskog prava*, Beograd 1912, str. 261; Marković Božidar, *Poštenje i moral u pravu*, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1922, str. 332; Marmion, *Etudes sur les lois d'ordre public en droit civil interne*, Paris 1924; Saiget, *Le contrat immoral*, Paris 1939; Simon, *L'ordre public en droit privé*, Rennes 1941; Malaurie, *L'ordre public et le contrat*, Reims 1953; Dragoljub Stojanović, *Sloboda ugovaranja i javni poredak*, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1968, br. 3, str. 385; Slobodan Perović, *Uticaj javnog poretka na punovažnost ugovora*, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 3, 1983, str. 307; Slobodan Perović, *Autonomija volje i prinudni propisi*, Zbornik radova, Budva 2007, str. 7–88.

³⁹⁵ Reč je o “opštem mestu”. Na našem jeziku, pored brojnih udžbeničkih izlaganja, videti, L.Karamarković, nav. delo, str.53-55.

Tri mogućnosti. – Ugovorna solidarnost obuhvata tri moguća načina uspostavljanja: (1) kada nema zakonske pretpostavke o ugovornoj solidarnosti; (2) kada postoji opšta zakonska pretpostavka o ugovornoj solidarnosti za sve obligacione odnose sa više dužnika; (3) kada postoji zakonska pretpostavka samo za određenu oblast ugovornih odnosa (privrednih ugovora).³⁹⁶ Ovim redom izložićemo pomenute mogućnosti ugovorne solidarnosti. U prvom slučaju, postojanje ugovorne solidarnosti pretpostavlja pozitivnu izjavu volje, dok u druga dva slučaja

Mnoge kodifikacije u uporednom pravu ne predviđaju opštu pretpostavku ugovorne solidarnosti u slučaju više lica na dužničkoj strani. Tako, prema francuskom Građanskom zakoniku (čl. 1202), solidarnost se *ne pretpostavlja*; treba da je *izrično* ugovorena. Ovo pravilo se ne primenjuje samo u slučajevima u kojima je solidarnost predviđena na osnovu neke zakonske odredbe.³⁹⁷ Prema Bogišićevom Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru: u ugovorima se samoukupnost nikad ne pretpostavlja, nego treba da je naročito uglavljena (čl. 238).

Kao što se vidi, u slučaju kad nema zakonske pretpostavke, ugovorna solidarnost se *ne pretpostavlja*, već ona mora biti posebno ugovorena u okviru zakonskog regulisanja autonomije volje. U tom smislu ona može biti ugovorena na jedan opšti način koji je prilagođen određenim trajnim ugovornim odnosima stranaka, a može biti predviđena (što će najčešće i biti slučaj) zaključenjem konkretnog imenovanog ugovora.

S druge strane, postavlja se pitanje, ako je za konkretan ugovor zakonom već predviđena solidarna odgovornost dužnika, da li je takva zakonska odredba dispozitivnog ili imperativnog karaktera. Ukoliko je ona dispozitivnog karaktera

---

³⁹⁶ U prvom slučaju, postojanje ugovorne odgovornosti pretpostavlja pozitivnu izjavu volje, dok se u druga dva slučaja otklanja negativna pretpostavka postojanja ugovorne odgovornosti.

³⁹⁷ Opširnije, Drakidès Philippe, *Du principe en vertu duquel la solidarité ne se présume pas*, Paris 1939, naročito str. 37–54; Carbonnier Jean, *Droit civil, Les biens, Les obligations*, Paris 1955, str. 2496; G. Marty et P. Raynaud, nav. delo, str. 784; Philippe Malaurie, *Droit civil, Théorie générale des obligations*, Paris 1980, str. 616 i sl.; F. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, nav. delo, str. 1156; Delebecque Philippe et Pansier Frédéric-Jérôme, *Droit des obligations, Régime générale*, Paris 2005, str. 107 i sl.; Sličnu odredbu predviđa i Zakonik o obligacijama i ugovorima Republike Tunisa od 2005. god., čl. 174.

stranke nisu u obavezi da je poštuju. Naprotiv, ukoliko je takva odredba imperativnog karaktera stranke je moraju poštovati. Ali tu se često javljaju i izvesne teškoće kod prepoznavanja ovakvih normi sa pomenutim razlikama. Tako, kod već izložene zakonske odredbe kojom se određuju granice autonomije volje (suprotnost prinudnim propisima, javnom poretku, dobrim običajima, moralu), stranke ta ograničenja moraju poštovati jer je u pitanju imperativna norma.³⁹⁸

Međutim, kod konkretnih zakonskih odredbi kojima se predviđa solidarna odgovornost u pojedinim imenovanim ugovorima, često se postavlja pitanje o karakteru zakonske odredbe sa stanovišta njene imperativnosti ili dispozitivnosti.

Odgovor se, između ostalog, dobija i odgovarajućim tumačenjem pravne norme. Tako, ako zakonska odredba predviđa kao sankciju ništavost ugovora, onda je to znak da je u pitanju imperativna norma. Nadalje, reč “treba” i reč “mora” takođe mogu biti od značaja za interpretaciju norme u pogledu njene dispozitivnosti ili imperativnosti. Najzad, tumačenjem pravne norme pomoću kriterijuma svrhe u kontekstu celine društvenog i pravnog ambijenta koji je predmet regulisanja ugovorne solidarne odgovornosti, može biti značajan, često i odlučujući relevantni moment za rešenje postavljenog pitanja.³⁹⁹

U svakom slučaju, kao što ćemo videti iz daljih izlaganja u ovom poglavlju, već ovde možemo konstatovati da je veći broj imperativnih normi u domenu deliktne odgovornosti, nego što je to slučaj kod ugovorne solidarnosti dužnika. Ta konstatacija ne važi kada su u pitanju ugovori u privredi gde je predviđena pretpostavka solidarnosti dužnika.

U slučaju kad postoji opšta zakonska pretpostavka o ugovornoj solidarnosti, reč je o oborivoj pretpostavci, a to znači da ugovornici koji ne žele da se na njihov ugovorni odnos primeni pretpostavka solidarnosti, moraju na siguran način u tom

---

³⁹⁸ Videti: B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. I, Zagreb 1978, str. 51 i sl.; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. I, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, Beograd 1983, str. 50 i sl.; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović, I knj., Beograd 1995, str. 5 i sl.

³⁹⁹ O tumačenju pravne norme, opširnije: Radomir Lukić, Tumačenje prava, monografija, Beograd 1961; Hans Kelzen, Opšta teorija države i prava, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1998, str. 87 i sl.; Rosko Paund, Jurisprudencija, knj. II, Službeni list SRJ, Beograd i CID Podgorica, 2000, str. 264 i sl.; Dragan Mitrović, Uvod u pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2010, str. 312 i sl.

smislu izraziti saglasnu volju. Oni to mogu učiniti i posle zaključenja osnovnog ugovora. Za takav njihov ugovor važe pravila koja smo istakli kod prethodnog pitanja kada nema zakonske pretpostavke o ugovornoj solidarnosti. A to znači, da se njihova volja i tada mora kretati u okvirima dozvoljene autonomije volje, kao i u okviru drugih pitanja o kojima je bilo reči (npr. mane volje, ništavost ugovora, sporazumni raskid).

U svakom slučaju, stranke ne mogu obarati ovu zakonsku pretpostavku ako je u pitanju primena imperativne norme koja se odnosi na njihov ugovor. Za razliku od većine kodifikacija u uporednom pravu, kao što smo prethodno naglasili, koje kod ugovorne solidarnosti ne predviđaju pretpostavku solidarnosti.

Naprotiv, jedan broj kodifikacija ovakvu pretpostavku poznaju. Tako, nemački Građanski zakonik (§ 427) predviđa: ako se više njih *ugovorom* zajedno obavežu na deljivu činidbu, u sumnji odgovaraju kao solidarni dužnici. Italijanski Građanski zakonik (čl. 1294) takođe predviđa ovu pretpostavku: sadužnici se solidarno obavezuju, ako iz zakona ili pravnog osnova ne proističe drugačije.

U tom smislu, čini se, na sasvim jasan i potpuni način, pitanje pretpostavke kod ugovorne solidarnosti, formuliše i Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima. Pod naslovom "Pretpostavka solidarnosti" Skica predviđa: kada ima više dužnika u nekoj deljivoj obavezi *nastaloj ugovorom*, oni odgovaraju poveriocu solidarno, osim ako su ugovornici izrično otklonili solidarnu odgovornost, ili ako takva njihova volja proizilazi iz okolnosti posla (čl. 334 Skice).

Najzad, treći slučaj ugovorne solidarnosti postoji, kada se zakonskom pretpostavkom predviđa ugovorna solidarnost, ali samo za *ugovore u privredi*, dakle, samo za jednu određenu oblast ugovorne solidarnosti, dok ta pretpostavka ne važi za ostale oblasti ugovorne solidarnosti. Za te slučajeve primenjuje se pravilo o solidarnosti dužnika kazuistički, što znači samo za konkretno naznačene ugovore, i to su, u većini slučajeva dispozitivne norme čiju primenu stranke mogu otkloniti.

Kao što se vidi, ovakav način određivanja ugovorne solidarnosti je, u stvari, *mešovit* sistem u odnosu na prva dva izložena sistema regulisanja ugovorne solidarnosti.

Ovaj “treći” sistem usvojen je i u našem Zakonu o obligacionim odnosima, prema kome, kad ima više dužnika u nekoj deljivoj obavezi nastaloj *ugovorom u privredi*, oni odgovaraju poveriocu *solidarno*, osim ako su ugovarači izrično otklonili solidarnu odgovornost (čl. 413 Zakona).⁴⁰⁰

Ovaj sistem zastupljen je i u nekim drugim kodifikacijama uporednog prava. Tako npr., rumunski Građanski zakonik, najpre predviđa da se solidarnost dužnika ne pretpostavlja; ona postoji samo kada se izričito ugovori od samih stranaka ili kada je predviđena zakonom (čl. 1445). Ali već u idućoj odredbi (čl. 1446) Zakonik predviđa: solidarnost se pretpostavlja između dužnika kada je obligacija iz domena privrede, ukoliko zakon ne određuje što drugo. Isto rešenje je usvojeno i u Građanskom zakoniku Kvebeka (čl. 1525) prema kome, solidarnost između dužnika se ne pretpostavlja. Ona postoji samo ako se izričito ugovori između strana ili se predviđa zakonom. Naprotiv, ona se pretpostavlja između dužnika jedne obligacije koja je ugovorena u korišćenju aktivnosti privrednog preduzeća.⁴⁰¹

Kao što se vidi, u uporednom pravu postoje različita rešenja u pogledu pretpostavke ugovorne solidarnosti. Ipak, i pored svih pomenutih razlika, jedna zajednička tačka izražena je kroz načelo autonomije volje sa njenim opštim i posebnim zakonskim ograničenjima. Ona se, na neposredan ili posredan način javlja u svim oblicima pretpostavke solidarnosti dužnika. O tome će biti još reči u zaključnom delu ove disertacije, ali već sada, u meritumu same stvari, možemo reći da se opredeljujemo za rešenje da se pretpostavka solidarnosti i u našem pravu uvede u svim ugovornim odnosima gde se javlja više lica na dužničkoj strani s tim

---

⁴⁰⁰ Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 25) ugovori u privredi su oni koje preduzeće i druga pravna lica koja obavljaju privrednu delatnost, kao i imaoci radnji i drugi pojedinci koji u vidu registrovanog zanimanja obavljaju neku privrednu delatnost zaključuju među sobom u obavljanju delatnosti koja sačinjavaju predmete njihovog poslovanja ili su u vezi sa tim delatnostima (Službeni list SRJ, br. 31/93).

U suštini istu, ali savremeniju definiciju privrednih ugovora sadrži Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije, prema kome privredni ugovori su ugovori koje međusobno zaključuju privredni subjekti, kao što su privredna društva, druga pravna lica i pojedinci koji u vidu registrovanog zanimanja obavljaju neku privrednu delatnost (čl. 166 Prednacrt).

⁴⁰¹ Isto ili slično pravilo predviđeno je i u Zakoniku o obligacijama i ugovorima Republike Tunisa. Prema ovom Zakoniku, prvo pravilo glasi, da se solidarnost između dužnika ne pretpostavlja; ona može biti izričito ugovorena ili zakonom predviđena (čl. 174), a odmah zatim (čl. 175) stoji: solidarnost je pravilo u ugovornim obligacijama koji su zaključeni između trgovaca, radi trgovačkih poslova, ukoliko nije suprotno predviđeno ugovorom ili zakonom.

što ugovornici mogu izrično otkloniti solidarnu odgovornost, ili ako takva njihova volja proizilazi iz okolnosti njihovog posla.

2. POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI KOD UGOVORNE ODGOVORNOSTI

Zakon o obligacionim odnosima predviđa solidarnost dužnika u oblasti ugovorne odgovornosti u većem broju slučajeva, kao što su: otuđenje zakupljene stvari, ugovor o građenju, ugovor o prevozu stvari, ugovor o nalogu, ugovor o jemstvu, ugovor o komisionu. Pored toga, solidarna odgovornost predviđena je i u okviru pravila Zakona koja se odnose na prekoračenje ovlašćenja od strane zastupnika. U kontekstu pravila o pasivnoj solidarnoj odgovornosti u ugovorima koje predviđa Zakon o obligacionim odnosima, potrebno je imati u vidu da je u većini slučajeva reč o odredbama dispozitivnog karaktera, kao što smo već istakli, da ih stranke u svakom konkretnom slučaju ugovorom mogu isključiti ili izmeniti.

3. ZASTUPANJE

U pravnom sistemu Srbije, zakonska rešenja o *prekoračenju* ovlašćenja od strane zastupnika različita su u zavisnosti od toga da li je reč o opštim pravilima Zakona o obligacionim odnosima ili pravilima relevantnim za privredna društva predviđena Zakonom o privrednim društvima.⁴⁰²

Prema Zakonu o obligacionim odnosima, u slučaju kad zastupnik prekorači granice svojih ovlašćenja, zastupnik je u obavezi samo ako zastupani odobri prekoračenje. Ako zastupani ne odobri ugovor u roku koji je redovno potreban da se ugovor takve vrste razmotri i oceni, smatra se da je odobrenje odbijeno. Prema Zakonu, ovo odobrenje ima povratno dejstvo ako drukčije nije ugovoreno. Ako strana koja je zaključila ugovor sa zastupnikom koji je prekoračio granice ovlašćenja, nije znala niti morala znati za prekoračenje ovlašćenja, može odmah po saznanju za prekoračenje, ne čekajući da se zastupani izjasni, izjaviti da se ne smatra vezanom ugovorom. Pri tome, ako zastupani odbije odobrenje, zastupnik i

---

⁴⁰² O zastupanju uopšte, Vladimir Vodinelić, Građansko pravo - Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava, Beograd, 2012, str. 470–484.

zastupani su *solidarno* odgovorni za štetu koju je druga strana pretrpela ako je bila savesna, tj. ako nije znala niti je morala znati za prekoračenje ovlašćenja.⁴⁰³ Nasuprot tome, prema Zakonu o privrednim društvima⁴⁰⁴ ograničenja zastupnika ne mogu se isticati prema trećim licima.⁴⁰⁵ Izuzetno, ograničenja ovlašćenja zastupnika u vidu obaveznog supotpisa mogu se isticati prema trećim licima, ako su registrovana u skladu sa zakonom o registraciji.⁴⁰⁶ Zastupnik društva odgovara za štetu koju prouzrokuje društvu prekoračenjem granica svojih ovlašćenja.⁴⁰⁷

U okviru analize različitih pravila o dejstvima prekoračenja ovlašćenja zastupnika prema trećim licima usvojenim u srpskom pravu,⁴⁰⁸ potrebno je imati u vidu da je Zakon o obligacionim odnosima uvođenjem *solidarne odgovornosti* zastupnika i zastupanog za štetu koju je pretrpela savesna druga strana, odstupio od rešenja Skice za zakonik o obligacijama i ugovorima, koja u ovom slučaju nije predviđala solidarnu odgovornost.

Prema Skici, ugovor koji prelazi granice zastupnikovih ovlašćenja a koji je zastupnik obavio u ime zastupanog može se naknadno ratifikovati. U slučaju odbijanja ratifikacije, druga strana može zahtevati naknadu od zastupnika, izuzev ako je znala ili je morala znati da obavljeni posao prelazi granice zastupnikovih ovlašćenja.⁴⁰⁹

Solidarna odgovornost zastupnika i zastupanog nije bila predviđena ni Opštim uzansama za promet robom (1954), koje su za slučaj prekoračenja ovlašćenja od strane zastupnika sadržale specifično rešenje. Prema tom rešenju,

---

⁴⁰³ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 87. Opširnije videti, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1978, I knj., str. 402; V. Jovanović u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, knj. I, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, 1980, str. 245–246; S. Cigoj, Komentar obligacijskih razmerij, Ljubljana 1984, I knj., str. 323; D. Stojanović u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, knj. I, redaktor S. Perović, Beograd 1995, komentar uz čl. 87, str. 188.

⁴⁰⁴ O zastupanju privrednih društava, videti, Mirko Vasiljević, Kompanijsko pravo, Pravo privrednih društava, Beograd 2013, str. 104–120, gde autor, između ostalog, osnovano konstatuje različite stavove o ovom pitanju (str. 114).

⁴⁰⁵ Zastupnik je dužan da postupa u skladu sa ograničenjima svojih ovlašćenja koja je utvrđena aktima društva ili odlukama nadležnih organa društva (Zakon o privrednim društvima, čl. 33, st. 1).

⁴⁰⁶ Zakon o privrednim društvima, čl. 33, st. 2 i 3.

⁴⁰⁷ Zakon o privrednim društvima, čl. 41, st. 1.

⁴⁰⁸ Videti, L. Karamarković, nav. delo, str. 101–102.

⁴⁰⁹ Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima, čl. 58, st. 4.

ugovor ne obavezuje vlastodavca ukoliko je punomoćnik prekoračio granice ovlašćenja. Ali i takav ugovor obavezuje vlastodavca ako druga strana nije znala niti je morala znati da je punomoćnik prekoračio granice ovlašćenja. Kad je punomoćnik pri zaključenju ugovora prekoračio granice ovlašćenja, a druga strana je to znala ili je morala znati, zaključeni ugovor obavezuje vlastodavca u onim granicama koje odgovaraju datom ovlašćenju, ako je prema prirodi posla moguće ispuniti ugovor samo u tom delu.⁴¹⁰

Najzad, u Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije (2015), u vidu alternative u odnosu na pomenuta pravila Zakona o obligacionim odnosima, predloženo je rešenje koje, slično onom usvojenom u Skici, ne predviđa solidarnu odgovornost zastupnika i zastupanog. Prema njemu, ako zastupani odbije odobrenje, zastupnik je obavezan da drugoj strani koja ne zna niti je morala da zna za prekoračenje ovlašćenja, pruži naknadu koja će je staviti u isti položaj u kome bi bila da je zastupani dao odobrenje.⁴¹¹

U kontekstu izlaganja o rešenjima Zakona o obligacionim odnosima koja se odnose na zastupanje, potrebno je primetiti da Zakon izričito odvajava i razlikuje slučaj prekoračenja granica ovlašćenja od strane zastupnika (čl.87) od slučaja zaključenja ugovora od strane neovlašćenog lica, u kome ne predviđa solidarnu odgovornost (čl.88). Prema pravilima Zakona koja se odnose na zaključenje ugovora od strane neovlašćenog lica, ugovor koji neko lice zaključi kao punomoćnik u ime drugoga bez njegovog ovlašćenja obavezuje neovlašćeno zastupanog samo ako on ugovor naknadno odobri. Strana sa kojom je ugovor zaključen može zahtevati od neovlašćeno zastupanog da se u primerenom roku izjasni da li ugovor odobrava. Ako neovlašćeno zastupani ni u ostavljenom roku ugovor ne odobri, smatra se da ugovor nije ni zaključen. U tom slučaju, strana sa kojom je ugovor zaključen može od lica koje je kao punomoćnik bez ovlašćenja zaključilo ugovor tražiti naknadu štete, ako u trenutku zaključenja ugovora nije znala niti je morala znati da to lice nije imalo ovlašćenje za zaključenje ugovora.⁴¹²

---

⁴¹⁰ Opšte uzanse za promet robom iz 1954. g., uzansa br. 39.

⁴¹¹ Prenacrt Građanskog zakonika Republike Srbije (2015), alternativa uz čl. 111, st. 5.

⁴¹² Komenar ovog pravila, D. Stojanović u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, knj. I, redaktor S. Perović, Beograd 1995, komentar uz čl. 88, str. 188–191.

U uporednom pravu preovlađuje rešenje prema kome nema solidarne odgovornosti zastupnika i zastupanog u slučaju prekoračenja ovlašćenja od strane zastupnika. Razlike u rešenjima se pre svega odnose na pravna sredstva koja savesno treće lice može upotrebiti prema zastupniku.⁴¹³

Kad je reč o rešenjima Konvencije o zastupanju u međunarodnoj prodaji robe i drugim unifomrnim pravilima ugovornog prava, potrebno je na prvom mestu konstatovati da ona sadrže *jedinstveno* pravilo za slučaj kad zastupnik postupa bez ovlašćenja i za slučaj kad zastupnik prekorači granice svojih ovlašćenja, a zatim da uniformna pravila u pomenutim slučajevima *ne predviđaju* solidarnu odgovornost zastupnika i zastupanog.

Tako, prema Konvenciji o zastupanju u međunarodnoj prodaji robe,⁴¹⁴ zastupnik koji postupa bez ovlašćenja ili izvan granica ovlašćenja, u odsustvu ratifikacije ovlašćenja, dužan je da trećem licu naknadi štetu koja će ga staviti u isti položaj u kome bi bilo da je zastupnik postupao da je imao ovlašćenje odnosno da ovlašćenje nije prekoračio. Ipak, zastupnik neće biti odgovoran ako je treće lice znalo ili moralo znati da zastupnik nema ovlašćenje ili da je ovlašćenje prekoračio.⁴¹⁵

Načela evropskog ugovornog prava predviđaju slično rešenje, prema kome: “Ako lice koje postupa kao zastupnik postupa bez ovlašćenja ili izvan okvira svog ovlašćenja, njegove radnje ne obavezuju principala i treću stranu”. U odsustvu ovog ovlašćenja, “zastupnik je obavezan da trećoj strani isplati onu naknadu štete koja će treću stranu staviti u isti položaj u kome bi bila da je zastupnik postupao sa ovlašćenjem. Ovo se ne primenjuje ako je treća stana znala za odsustvo ovlašćenja ili ako joj to odsustvo nije moglo biti nepoznato” (čl. 3:204).⁴¹⁶ Gotovo identično

---

⁴¹³ Detaljan uporedno-pravni pregled, videti: O. Lando, H. Beale, *Principles of European Contract Law*, Kluwer Law International, 2000, str. 207–209. Videti i D. Marković-Bajalović, *Ugovorno zastupanje u Landovim principima, uporednom i jugoslovenskom pravu*, u: *Načela evropskog ugovornog prava i Jugoslovensko pravo, prilog harmonizaciji domaćeg zakonodavstva*, Kragujevac 2001, str. 161–181; Enes Bikić, *Zastupanje u domaćem pravu i principima evropskog ugovornog prava*, monografija, Mostar 2008, naročito str. 264–268.

⁴¹⁴ *Convention on Agency in the International Sale of Goods*, Geneva 1983.

⁴¹⁵ Čl. 16 pomenute Konvencije.

⁴¹⁶ Videti O. Lando, H. Beale, nav. delo, str. 207, gde se u komentaru uz čl. 3:204, navodi da se ovo pravilo odnosi kako na slučaj kad je zastupnik postupao bez ikakvog ovlašćenja, tako i na

rešenje u pogledu ovog pitanja sadrže i UNIDROIT Načela međunarodnih trgovinskih ugovora, koja predviđaju: “Zastupnik koji postupa bez ovlašćenja ili prekoračujući ovlašćenje odgovora za štetu koja treću stranu treba da dovede u isti položaj u kome bi se nalazila da je zastupnik postupao sa ovlašćenjem ili ne prekoračujući granice ovlašćenja. Ipak, zastupnik nije odgovoran ako je treća strana znala ili morala znati da zastupnik nema ovlašćenje ili da je prekoračio svoje ovlašćenje” (čl. 2.2.6),⁴¹⁷ kao i u Nacrtu zajedničkog okvira.⁴¹⁸

U istom smislu, najveći broj nacionalnih zakona, sa manjim ili većim razlikama, predviđa odgovornost zastupnika za naknadu štete trećem savesnom licu u slučaju kad zastupnik postupa bez ovlašćenja ili izvan granica ovlašćenja. Pri tome, pojedini nacionalni zakoni, pored savesnosti trećeg lica, u obzir uzimaju i savesnost zastupnika, pa u zavisnosti od toga da li je zastupnik znao za nedostatak svog ovlašćenja, predviđaju odgovarajuća pravna sredstva trećeg lica.⁴¹⁹

Sumaran pogled na evoluciju pravila o dejstvima prekoračenja ovlašćenja zastupnika prema trećem licu u srpskom pravu, kao i na odgovarajuća rešenja koja u tom pogledu preovlađuju u uporednom pravu, daje mesta zaključku da je reč o pitanju kome, prilikom izrade Građanskog zakonika Republike Srbije, treba posvetiti posebnu pažnju. Ovo je posebno značajno sa stanovišta zadržavanja ili napuštanja sistema solidarne odgovornosti zastupnika i zastupanog prema trećem savesnom licu u slučaju prekoračenja ovlašćenja od strane zastupnika.⁴²⁰

---

slučaj kad je postupao bez “dovoljnog” ovlašćenja (“*Article 3:204 expressly states the consequence that results if the major condition of Article 3:202 is not fulfilled: the agent has acted without any or without sufficient authority, be it express, implied or apparent*”).

⁴¹⁷ Videti kometar uz član 2.2.6 UNIDROIT načela međunarodnih trgovinskih ugovora, UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, UNIDROIT, Rome, 2010, str. 85.

⁴¹⁸ Član II – 6:107. Draft Common Frame of Reference (DCFR). V. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), Outline Edition, Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law, Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll, Sellier European Law Publishers, 2009.

⁴¹⁹ V. Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, ibidem.

⁴²⁰ Sistem solidarne odgovornosti zastupnika i zastupanog predviđen je i u zakonima o obligacionim odnosima Slovenije (Obligacijski zakonik, čl. 72, st. 5); Hrvatske (Zakon o obveznim

4. OTUĐENJE ZAKUPLJENE STVARI I ODGOVORNOST PRENSIOCA KAO SOLIDARNOG JEMCA

Zakon o obligacionim odnosima, u odredbama koje se odnose na otuđenje stvari koja je pre toga predata nekom drugom u zakup, predviđa odgovornost prensioca kao solidarnog jemca.

Prema Zakonu, u slučaju otuđenja stvari koja je pre toga predata nekom drugom u zakup, pribavilac stupa na mesto zakupodavca, te posle toga prava i obaveze iz zakupa nastaju između njega i zakupca. Pribavilac ne može zahtevati od zakupca da mu preda stvar pre proteka vremena za koje je zakup ugovoren, a ako trajanje zakupa nije određeno ni ugovorom ni zakonom, onda pre isteka otkaznog roka. Za pribaviočeve obaveze iz zakupa prema zakupcu odgovara prenosilac kao *solidarni jemac*.⁴²¹

U tom smislu, zakupac može zahtevati ispunjenje obaveze bilo od pribavioca ili od prensioca ili istovremeno od obojice. Ovo pravilo objašnjava se činjenicom da, u trenutku otuđenja zakupljene stvari, pribavilac stupa na mesto zakupodavca, što znači da se na njega prenose sva prava ali i sve obaveze prema zakupcu, kao što je npr. obaveza održavanja zakupljene stvari, kao i odgovornost za materijalne i pravne nedostatke; u pogledu ovih obaveza pribavilac postaje zakupčev dužnik. S druge strane, Zakon obavezuje prensioca da, iako je otuđio stvar, ostane u ovom pravnom odnosu u svojstvu *solidarnog jemca* za ispunjenje pribaviočevih obaveza prema zakupcu.⁴²²

U kontekstu pomenutih pravila Zakona o obligacionim odnosima, potrebno je podvući da ona predviđaju odgovornost prensioca kao *solidarnog jemca*, a ne *solidarnog dužnika*. Kao što je istaknuto u delu ovog rada koji se odnosi na jemstvo, iako između solidarnog jemstva i solidarnosti dužnika postoje značajne

---

odnosima, čl. 311, st. 5); Crne Gore (Zakon o obligacionim odnosima, čl. 83. st. 5); Makedonije (Zakon na obligacionite odnosi Makedonije, čl. 79, st. 5).

⁴²¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 591.

⁴²² Opširnije, M. Orlić, komentar uz čl. 591 Zakona o obligacionim odnosima u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović, knj. II, str. 1063–1070; M. Orlić, Komentar uz čl. 591 u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, str. 62–66; Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja M. Juhart, N. Plavšak, III knj., Ljubljana 2004, str. 701–708.

sličnosti, ova dva instituta se ne mogu izjednačiti. Naime, i pored činjenice da kod solidarnog jemstva izostaje obeležje supsidijarnosti, ovaj oblik jemstva odlikuje se svim ostalim obeležjima tipičnim za jemstvo uopšte (odgovornost za tuđu, a ne svoju obavezu, akcesornost, subrogacija), koja ujedno predstavljaju i onsovne tačke razgraničenja u odnosu na solidarnost dužnika. Ipak, pomenuta pravila Zakona posebno su navedena u ovom delu rada, kako bi se zaokružila celina pitanja koja se, u okviru ugovorne odgovornosti, mogu postaviti u pogledu solidarnosti uopšte.

5. UGOVOR O GRAĐENJU

Solidarnu odgovornost Zakon o obligacionim odnosima predviđa i kod ugovora o građenju sa *posebnom odredbom*.⁴²³ Naime, ako ugovor o građenju sadrži odredbu “ključ u ruke” ili neku drugu sličnu odredbu, izvođač se samostalno obavezuje da izvrši skupa sve radove potrebne za izgradnju i upotrebu određenog celovitog objekta. U tom slučaju ugovorena cena obuhvata i vrednost svih nepredviđenih radova i viškova radova, a isključuje uticaj manjkova radova na ugovorenu cenu.

Ako u ugovoru “ključ u ruke” kao ugovorna strana učestvuje više izvođača njihova odgovornost prema naručiocu je *solidarna*.⁴²⁴ Tako na primer, kad na strani izvođača postoji više lica, pri čemu jedno lice izvodi građevinske radove, a drugo montira opremu i instalacije, svako od njih ima tačno određene obaveze u pogledu izgradnje i opremanja objekta ali je njihova odgovornost prema naručiocu

---

⁴²³ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 640.

⁴²⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 640, st. 3. Videti komentar uz čl. 640 Zakona o obligacionim odnosima u: I. Bukljaš i B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. III, Zagreb 1979, str. 1978–2003; I. Jankovec, komentar uz čl. 640 Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, str. 1132–1133; Zoltan Biro, komentar uz čl. 640 Zakona o obligacionim odnosima, u: Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, II. knj., redakcija B. Blagojević i V. Krulj, str. 117–118; S. Cigoj, Komentar obligacijskih razmerij, komentar uz čl. 640. Zakona, Ljubljana 1984.

O ugovoru o građenju uopšte, videti: Mirko Vasiljević, Trgovinsko pravo, Beograd 2011, str. 224–245; Z. Biro, Ugovor o građenju sa posebnim osvrtom na reviziju cene i klauzulu “ključ u ruke”, Zbornik radova sa savjetovanja o Zakonu o obveznim (obligacionim) odnosima, Savez društava pravnika u privredi Jugoslavije, Zagreb–Beograd 1978; V. Popović i R. Vukadinović, Međunarodno poslovno pravo, Posebni deo, Ugovori međunarodne trgovine, Banja Luka–Kragujevac 2010, str. 373–394; U kontekstu ugovora o građenju, videti i: Posebne uzanse o građenju (Sl. list SFRJ, br. 18/77), kao i FIDIC Standardne forme ugovora.

solidarna.⁴²⁵ Drugim rečima, naručilac može, po svom izboru da istakne zahtev iz ugovora o građenju prema bilo kom od saizvođača ili od svih njih zajedno, s obzirom da svi saizvođači predstavljaju ugovornu stranu iz ugovora o građenju i naručiocu odgovaraju *solidarno* za ispunjenje obaveza.

S druge strane, svoja uzajamna prava i obaveze saizvođači uređuju posebnim ugovorom. Ispunjenjem obaveze u celini od strane jednog saizvođača gasi se obligacioni odnos između naručioca i saizvođača, a saizvođač koji ispuni obavezu prema naručiocu ima pravo regresa od ostalih saizvođača prema opštim pravilima.⁴²⁶

6. UGOVOR O PREVOZU STVARI

Prema odredbama Zakona o obligacionim odnosima koja se odnose na ugovor o prevozu stvari,⁴²⁷ prevozilac koji poveri drugom prevoziocu potpuno ili

---

⁴²⁵ I. Jankovec, komentar uz čl. 640. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1133.

⁴²⁶ U tom pogledu sudska praksa u svojim odlukama prati navedene odredbe Zakona. Navodimo nekoliko takvih primera: - Za štetu prouzrokovanu trećim licima krivicom izvođača radova solidarno odgovaraju izvođač radova i investitor, pa i u slučaju ako je ugovorom između izvođača i investitora isključena odgovornost izvođača, jer takav ugovor nema uticaja na prava trećih lica; - Glavni izvođač građevinskih radova solidarno odgovara sa proizvođačem za štetu koju investitoru prouzrokuje radnik podizvođača; - Za štetu pričinjenu trećim licima odgovaraju investitor i izvođač radova solidarno, pri čemu nije odlučno da li je šteta nastala kao posledica krivice, jer je bitno da je šteta u uzročnoj vezi sa izvođenjem radova i da nije posledica neke radnje ili propuštanja samog oštećenika; - Kad izvođač i podizvođač građevinskih radova odgovaraju za štetu prouzrokovanu trećem licu, njihova odgovornost je solidarna; - Solidarna odgovornost naručioca i izvođača radova prema trećem licu ne bi trebala da bude isključena ni kada bi se utvrdilo da je za štetu isključivo odgovoran izvođač radova; - Izvođač i naručilac građevinskih radova solidarno su obavezni da otklone opasnost nastanka štete na susednom objektu koja je izazvana izvgođenjem građevinskih radova na nepokretnosti; - Izvođač radova koji je napustio gradilište, ostavljajući nedovršene objekte u stanju koje predstavlja opasnost za treća lica, ostaje solidarno odgovoran sa investitorom za štetu koju pretrpi treće lice, jer i takvu štetu treba smatrati štetom koja se pojavljuje u vezi sa izvođenjem građevinskih radova; - Investitor i izvođač radova odgovaraju solidarno za štetu nanetu trećem licu usled izgradnje građevinskog objekta, ali, ako je šteta nastala isključivo krivicom izvođača, investitor koji je platio štetu trećem licu ima pravo da traži od izvođača naknadu punog iznosa štete; - Za štetu od gradnje odgovaraju solidarno investitor i izvođač radova ako, propuštanjem preduzimanja mera zaštite gradilišta, učine dostupnim trećim licima opasna mesta na gradilištu, pa usled toga dođe do povređivanja tih lica; - Za nedostatke u izgradnji građevine i time prouzrokovanu štetu solidarno odgovaraju izvođač radova i lice koje je u ugovoru o kupoprodaji označeno kao proizvođač stanova na kojima su nedostaci ustanovljeni; - Da bi naručilac i izvođač građevinskih radova solidarno odgovarali trećem licu za štetu koju pretrpi u vezi sa izvođenjem radova, nije dovoljno da je učinjena samo štetna radnja i da je šteta nastala, već je potrebno i postojanje krivice odnosno protivpravno ponašanje, bilo na strani investitora bilo na strani izvođača radova. Opširnije o sudskoj praksi iz ove oblasti, videti: Dragoljub Simonović, *Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima*, Beograd 2009, str. 655–673.

⁴²⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 677. Opširnije, Slavko Carić, komentar uz čl. 677 Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S.

delimično izvršenje prevoza pošiljke koju je primio na prevoz, ostaje i dalje odgovoran za njen prevoz od njenog prijema do predaje, ali ima pravo na naknadu od prevozioca kome je pošiljku poverio.⁴²⁸

Ako drugi prevoznik od prvog prevozioca preuzme sa pošiljkom i tovarni list, on postaje ugovorna strana u ugovoru o prevozu, sa pravima i obavezama *solidarnog dužnika* i solidarnog poverioca, čiji su udeli srazmerni učešću u prevozu.

Isto važi i u slučaju kad se za izvršenje prevoza neke pošiljke jednim istim ugovorom obaveže više prevoznika koji su učestvovali u prevozu jedan za drugim. Svaki od više prevoznika ima pravo zahtevati da se utvrdi stanje pošiljke u času kada mu se predaje radi izvršenja njegovog dela prevoza.

Solidarni prevoznici učestvuju u naknadi štete srazmerno njihovim udelima u prevozu izuzev onog koji dokaže da šteta nije nastala dok je on prevezio pošiljku. Prigovori učinjeni kasnijem prevoziocu dejstvuju i prema svim ranijim.⁴²⁹

U kontekstu pomenutih pravila, potrebno je podvući da su uzajamna prava i obaveze pošiljaoca i prvog prevozioca regulisana ugovorom o prevozu, a činjenica da je prvi prevoznik poverio drugom prevoziocu (potprevoziocu) izvršenje prevoza na njih ne utiče. Prevoznik ostaje u ugovornom odnosu sa pošiljaocem i odgovara za prevoz pošiljke od njenog prijema do predaje.

Ugovor zaključen između dva prevoznika (prvog prevoznika i potprevoznika) je nezavisan u odnosu na ugovor o prevozu, pa pošiljalac može zahtevati ispunjenje ugovora i eventualnu naknadu štete samo od prvog prevoznika, a ne i od potprevoznika. Pri tome prevoznik koji naknadi štetu pošiljaocu ili primaocu zbog gubitka ili oštećenja pošiljke prouzrokovanih od strane potprevoznika, ima pravo na regres od potprevoznika. Međutim, ova pravila

---

Perović, str. 1187–1188; Ratimir Kašanić, komentar uz čl. 677 Zakona o obligacionim odnosima u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor B. Blagojević i V. Krulj, str. 170–174; komentar uz čl. 677 Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, I. Bukljaš i B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. III, str. 2075–2077.

⁴²⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 677.

⁴²⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 677, st. 1–6.

primenjuju se samo ako potprevoziac ne učestvuje kao uzastopni prevoziac i ako ga nije odredio sam pošiljalac.⁴³⁰

S druge strane, ako drugi prevoziac od prvog prevozioca sa pošiljkom preuzme i tovarni list, on po samom Zakonu postaje ugovorna strana ugovora o prevozu. Tim putem, on stiče svojstvo zakonskog solidarnog dužnika i solidarnog poverioca u udelu srazmernom njegovom učešću u prevozu. To znači da prevoziac može zahtevati naknadu štete od bilo kog od ovih prevoziaca (prvog prevozioca ili potprevozioca), pri čemu je za njega bez pravnog značaja koji je od njih u konkretnom slučaju odgovoran za prouzrokovanje štete. Pri tome prevozioci odgovaraju srazmerno njihovom učešću u prevozu. Tako npr., ako je prvi prevoziac izvršio polovinu prevoza, a drugu polovinu poverio drugom prevoziocu, onda drugi prevoziac preuzima *solidarna* prava i obaveze s prvim prevoziocem samo u drugom delu prevoza.⁴³¹ U tom smislu svaki od pomenutih prevoziaca u svojstvu solidarnih poverioca, može se obratiti pošiljaocu sa zahtevom da isplati naknade i troškove u punom iznosu.

Za postojanje solidarne odgovornosti u smislu ovog pravila bitno je da se prevoz obavlja na osnovu istog tovarnog lista. Nasuprot tome, ako drugi prevoziac sa pošiljkom ne preuzme i tovarni list, nego izda nov svoj tovarni list, ne smatra se da je u pitanju uzastopni prevoz na osnovu stupanja u ugovorni odnos, te nema ni zakonske solidarnosti prevoziaca.⁴³²

Zakon o obligacionim odnosima izričito predviđa da se pravila o zakonskoj solidarnosti prevoziaca primenjuju i u slučaju uzastopnog prevoza na osnovu istog

---

⁴³⁰ U sudskoj praksi ispoljena su i sledeća stanovišta: - Železnica se oslobađa odgovornosti za štetu koja je nastala na stvarima primljenim na prevoz ukoliko je do njihovog oštećenja došlo zbog neadekvatnog pakovanja; - Stvari koje zahtevaju posebno pakovanje a u konkretnom slučaju nije tako postupljeno, onda su takve stvari po svojoj prirodi izložene oštećenju; - Železnica se oslobađa odgovornosti u slučaju potpunog ili delimičnog gubitka robe kad on potiče iz uzroka posebne opasnosti, kao što je prevoz živih životinja, ako je preduzela sve mere koje se moraju preduzeti prilikom takvog prevoza; - Primalac robe koji je kao takav označen u tovarnom listu, dužan je da prispelu robu blagovremeno istovari. Ako to ne učini, on je dužan da plati eventualnu štetu, a punomoćjem ne može preneti na drugoga odgovornost koju ima kao primalac robe za blagovremeni istovar pošiljke. Opširnije o sudskoj praksi kod ugovora o prevozu, videti D. Simonović, nav. delo, str. 682–699.

⁴³¹ Videti, I. Bukljaš i B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. III, str. 2077.

⁴³² R. Kašanin, nav. delo, str. 171.

ugovora. U pitanju je slučaj kad se na izvršenje prevoza pošiljke jednim ugovorom obaveže više prevoznika koji u prevozu učestvuju jedan za drugim (uzastopni prevozioci). Ovakav prevoz naročito se primenjuje kad na relaciji na kojoj treba prevesti pošiljku više prevoznika obavlja linijske prevoze. Uzastopni prevozioci tada imaju prava i obaveze solidarnog dužnika i solidarnog poverioca čiji su udeli srazmerni njihovom učešću u prevozu.

Prema pošiljaocu kao poveriocu, uzastopni prevozioci odgovaraju kao *zakonski solidarni dužnici*, što znači da svi solidarno odgovaraju za štetu, te da uzastopni prevoznik prema pošiljaocu ne može istaći prigovor da šteta nije nastala dok je on vršio prevoz.

S druge strane, kad je reč o uzajamnom odnosu uzastopnih prevoznika, njihova odgovornost se zasniva na pretpostavljenoj krivici, s obzirom da Zakon predviđa da prevoznik koji dokaže da šteta nije nastala dok je on prevezio pošiljku, nije dužan da snosi srazmerni deo štete (čl. 677, st. 5). Upravo iz razloga obezbeđenja dokaza, Zakon ovlašćuje svakog uzastopnog prevoznika da zahteva da se utvrdi stanje pošiljke u času kad mu je predata. Pravilo o odgovornosti srazmerno učešću u prevozu predstavlja izuzetak u odnosu na opšte pravilo Zakona o pravu ispunioca na naknadu (čl. 423, st. 1) u okviru odredaba o solidarnosti dužnika.⁴³³

Najzad, potrebno je konstatovati da je u pravnom sistemu Srbije zakonska solidarnost prevoznika ustanovljena i određenim posebnim zakonima koji se odnose na pojedine vrste prevoza kao što su drumski, železnički, vazdušni i rečni prevoz.

7. UGOVOR O NALOGU

Kad je reč o ugovoru o nalogu, Zakon o obligacionim odnosima, pored obaveza nalogoprimca koje se odnose na izvršenje naloga, odstupaju od naloga i uputstava, zamenu nalogodavca, polaganje računa, podnošenje izveštaja i

---

⁴³³ R. Kašanin, nav. delo, str. 172, 173.

odgovornosti za upotrebu nalogodavčevog novca predviđa i solidarnu odgovornost nalogoprimaca.⁴³⁴

Prema ovom pravilu Zakona, ako je vršenje nekog posla povereno nekolicini nalogoprimaca istim nalogom da ga zajednički vrše, oni odgovaraju *solidarno* za obaveze iz tog naloga, ako što drugo nije ugovoreno. Reč je o slučaju u kome je nalogodavac jednim ugovorom u nalogu angažovao više nalogodavaca za izvršenje posla iz ugovora o nalogu.

Solidarna odgovornost odnosi se isključivo na obaveze koje nalogoprimci imaju prema nalogodavcu na osnovu ugovora o nalogu. Oni ne odgovaraju solidarno za obaveze iz ugovora koje zaključe sa trećim licima prilikom izvršenja ugovora o nalogu.

S obzirom da nalogoprimci odgovaraju solidarno, nalogodavac, po svom izboru, može ostvariti potraživanje od svih nalogoprimaca, od samo nekih ili od samo jednog od njih.⁴³⁵ Nalogoprimac koji naknadi štetu nalogodavcu ima pravo regresa prema ostalim nalogoprimcima.⁴³⁶

Zakon izričito predviđa da se pravilo solidarne odgovornosti nekolicine nalogoprimaca primenjuje tek ako drukčije nije ugovoreno, što znači da je reč o pravilu dispozitivne prirode. Tako npr., ugovorom se solidarna odgovornost može u celini isključiti ili se ograničiti samo na pojedine nalogoprimce.

S druge strane, u okviru odredaba koje se odnose na obaveze nalogodavaca, pored pravila o predujmljivanju naknade, naknadi troškova i preuzimanju obaveza, naknadi štete, njenoj visini i isplati kao i prava zaloge,⁴³⁷ Zakon sadrži pravilo o

---

⁴³⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 751–757.

⁴³⁵ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 757. Opširnije, Miodrag Trajković, komentar uz čl. 757 Zakona o obligacionim odnosima u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović, str. 1287–1288; I. Bukljaš i B. Vizner, komentar uz čl. 757, nav. delo, knj. IV, str. 2328–2329.

⁴³⁶ U pojedinim komentarima ove odredbe Zakona o obligacionim odnosima, konstatuje se da takav nalogoprimac svoje regresno pravo “posebno treba da istakne” prema onom nalogoprimcu koji je prouzrokovao štetu, a ako se ne može utvrditi koji je od nalogoprimaca u konkretnom slučaju odgovoran za štetu, svi nalogoprimci su odgovorni srazmerno stepenu njihovog učešća u izvršenju ugovornih obaveza iz ugovora o nalogu. M. Trajković, komentar uz čl. 757 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1288.

⁴³⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 758–763.

solidarnoj odgovornosti nalogodavaca, prema kome, ako je više nalogodavaca poverilo nalogoprimcu izvršenje naloga, oni mu odgovaraju solidarno.⁴³⁸

Reč je o pravilu koje predstavlja istovetnost pomenute odredbe o solidarnoj odgovornosti više nalogoprimaca. U ovom slučaju više nalogodavaca istim ugovorom izvršenje posla poverava jednom nalogoprimcu. Iako Zakon za razliku od pravila koje se odnosi na solidarnu odgovornost nalogoprimaca, izričito ne predviđa mogućnost drukčijeg ugovaranja, uzima se da je i ova odredba dispozitivnog karaktera, te da se ugovorom solidarna odgovornost više nalogodavaca može isključiti ili ograničiti.⁴³⁹

8. SOLIDARNOST JEMACA

Solidarnu odgovornost Zakon o obligacionim odnosima predviđa i u okviru pravila o jemstvu. Kako je o jemstvu posebno bilo reči u Glavi III ovoga rada, na ovom mestu učinjen je samo sumaran osvrt na odgovarajuće zakonske odredbe.

Tako više jemaca nekog duga (sajemci) poveriocu odgovaraju *solidarno*, bez obzira na to da li su jemčili zajedno, ili se svaki od njih obavezao prema poveriocu odvojeno, izuzev kada je ugovorom njihova odgovornost uređena drukčije.⁴⁴⁰ S druge strane, ako se jemac obavezao kao *jemac platac*, odgovara poveriocu kao glavni dužnik za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje bilo od glavnog dužnika bilo od jemca ili od obojice u isto vreme (solidarno jemstvo). Za ugovore u jemstvu u privredi, Zakon posebnim pravilom ustanovljava pretpostavku solidarnosti. Prema ovom pravilu, za obavezu nastalu iz

---

⁴³⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 764. Videti, M. Trajković, komentar uz čl. 764 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1293; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 757 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. IV, nav. delo, str. 2333.

⁴³⁹ I. Bukljaš, B. Vizner, nav. delo, str. 2333.

⁴⁴⁰ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 1005. Videti B. Pavićević, komentar uz čl. 1005 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1603–1604; V. Stanković, komentar uz čl. 1005 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, D. Stojanović, nav. delo, str. 988–989; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 1005 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. IV, nav. delo, str. 2790.

ugovora u privredi, jamac odgovara kao jamac platac ako drukčije nije ugovoreno.⁴⁴¹

9. KOMISION DELKREDERE

Solidarna odgovornost predviđena je i u okviru pravila Zakona o obligacionim odnosima koja se odnose na delkredere klauzulu u ugovoru o komisionu.

Komisionar, po pravilu, ne odgovara komintentu za ispunjenje obaveze trećeg lica sa kojim je zaključio ugovor. Njegova odgovornost u tom pogledu ograničena je na savestan izbor trećeg lica sa kojim zaključuje ugovor (pažnja dobrog stručnjaka), a neispunjenje obaveze od strane trećeg lica podleže opštim pravilima o neispunjenju dvostrano obaveznih ugovora. To znači da, ako drukčije nije ugovoreno, komisionar odgovara komintentu samo za nepažnju pri izboru trećeg lica sa kojim zaključuje ugovor za račun komitenta (culpa in eligendo), a rizik za zaključeni posao, po pravilu, snosi komitent.⁴⁴²

Obaveza komisionara predstavlja obligaciju sredstva (obligation de moyen)⁴⁴³ te ako je posao preduzeo sa dužnom pažnjom, neće biti odgovoran ako se za komitenta nije ostvario očekivani rezultat posla. U domaćoj pravnoj teoriji, ovakav komisioni posao označava se kao običan komision.⁴⁴⁴

Ipak, u određenim slučajevima, komisionar, pored obaveze savesnog izbora trećeg lica sa kojim zaključuje ugovor za račun komitenta, garantuje komintentu da će treće lice ispuniti obaveze iz zaključenog ugovora.

---

⁴⁴¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 1004, st. 3 i 4. Videti, I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 1004 i 1005 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. IV, nav. delo, str. 2785–2790; B. Pavićević, komentar uz čl. 1004 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1602–1603; V. Stanković, komentar uz čl. 1005 Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, D. Stojanović, nav. delo, str. 986–988.

⁴⁴² I. Jankovec, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1309.

⁴⁴³ O podeli obligacija na obligacije cilja (rezultata) i obligacije sredstva (načina), S. Perović, Obligaciono pravo, Beograd 1990, str. 90–94.

⁴⁴⁴ O vrstama komisiona i o ugovoru o komisionu uopšte, videti: Mirko Vasiljević, Trgovinsko pravo, nav. delo, str. 148–161; Vitomir Popović, Radovan Vukadinović, Međunarodno poslovno pravo, Posebni deo, Ugovori međunarodne trgovine, str. 331–338; Ivica Jankovec, Privredno pravo, Beograd 1999, str. 512–523; Zoran Antonijević, Privredno pravo, Beograd 1986, str. 337–343.

U tom slučaju, komisionar odgovara komitentu *solidarno* sa trećim licem ako treće lice ne ispuni ili ako neuredno ispuni svoju ugovornu obavezu.

U Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 781) i u domaćooj pravnoj teoriji, ovakav komision označava se kao delkredere komision ili delkredere klauzula.⁴⁴⁵ Termin “delkredere” izveden je iz izraza *delcredere*, što znači jemstvo za naplatu potraživanja, a u doktrini i praksi za označenje ovog pojma upotrebljavaju se i termini “star del credere” ili “delkredere”. O poreklu⁴⁴⁶ i pravnoj prirodi komisiona delkredere u doktrini su ispoljena različita stanovišta koja se kreću od ugovora o jemstvu,⁴⁴⁷ preko ugovora o osiguranju pa do posebne klauzule ugovora o komisionu.⁴⁴⁸ Komision delkredere često se ugovara u poslovnoj praksi, s obzirom da je povoljan kako za komitenta koji tim putem dobija dodatno obezbeđenje, tako i za komisionara, kome u ovom slučaju pripada naknada koja je viša od provizije kod običnog komisiona.

Zakon o obligacionim odnosima posebno izdvaja i reguliše komision delkredere. Prema Zakonu, komisionar odgovara za ispunjenje obaveze svog saugovarača samo ako je posebno jemčio da će on svoje obaveze ispuniti (delkredere), u kom slučaju on odgovara *solidarno* sa njim. Komisionar koji je jemčio za ispunjenje obaveza svog saugovarača ima pravo i na posebnu naknadu

---

⁴⁴⁵ Opširnije, M. Vasiljević, nav. delo, str. 152–153; V. Popović, R. Vukadinović, nav. delo, str. 333; Radomir Đurović, *Međunarodno privredno pravo*, Beograd 1994, str. 314.

⁴⁴⁶ Videti, I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, knj. IV, str. 2364, gde se u tom pogledu navodi: “Neki autori smatraju da delkredere jemstvo potječe od rimske ustanove *fideiussio indemnitas* koja je bila oblika klasičnog jemstva rimskog prava. Drugi to poriču i porijeklo delkredere jemstva nalaze u bankarskim poslovima srednjeg vijeka odakle se kasnije proširio na komisioni posao kupoprodaje”.

⁴⁴⁷ U tom smislu I. Jankovec navodi: “Kao i u drugim slučajevima jemstva u privrednim odnosima, jemstvo komisionara je *solidarno*”. komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1309. S druge strane, pojedini autori stoje na stanovištu da delkredere komision nema pravnu prirodu jemstva, s obzirom da je jemstvo akcesornog karaktera (videti u tom smislu I. Bukljaš, B. Vizner, Komentar uz pol 781 Zakona o obligacionim odnosima, *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, knj. IV, str. 2365.

⁴⁴⁸ R. Đurović, nav. delo, str. 314; M. Vasiljević, *ibidem*. Polazeći od različitih stanovišta o pravnoj prirodi delkredere komisiona, autor se opredeljuje za ono koje delkredere komision shvata kao posebnu klauzulu ugovora o komisionu i konstatuje da se ovo stanovište čini najispravnijim “budući da komisionar i sa ovom klauzulom ostaje komisionar, a ne postaje osiguravač ili jemac. Ono što se menja kod ugovora o komisionu dodatkom ove klauzule jeste samo pojačanje odgovornosti komisionara (umesto odgovornosti za culpa in eligendo, na scenu stupa odgovornost za rezultat posla – za izvršenje obaveze trećeg lica”.

(delkredere provizija).⁴⁴⁹ U pogledu ovog pravila, može se učiniti nekoliko konstatacija.

Na prvom mestu, uočava se da se Zakon, putem formulacije prema kojoj komisionar solidarno odgovara “samo ako je posebno jemčio”, u okviru različitih teorija o pravnoj prirodi delkredere komisiona opredeljuje za stanovište prema kome se delkredere komision smatra jemstvom.

Iz pomenute formulacije Zakona o obligacionim odnosima nadalje proizilazi zaključak da delkredere komision, a time i solidarna odgovornost komisionara, postoji samo ako je komisionar posebno jemčio da će njegov saugovarač ispuniti svoje obaveze. To znači da delkredere klauzula mora biti izričito predviđena ugovorom o komisionu ili u nekom od pratećih dokumenata (npr. aneksom ugovora),⁴⁵⁰ te da solidarna odgovornost komisionara ne može proisticati iz trgovačkih običaja.⁴⁵¹ U tom smislu se izjašnjavala i sudska praksa, prema čijim stavovima klauzula delkredere u ugovoru o komisionu mora biti izričita da bi proizvodila pravno dejstvo.⁴⁵²

---

⁴⁴⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 781. Videti, I. Jankovec, *ibidem*; S. Carić, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori S. Perović i D. Stojanović, nav. delo, str. 594–595; M. Trajković, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević, V. Krulj, nav. delo, str. 265–266; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. IV, str. 2364–2365.

⁴⁵⁰ Opširnije videti, I. Jankovec, *ibidem*.

⁴⁵¹ Videti, I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. IV, nav. delo, str. 2365.

⁴⁵² Sudska praksa, br. 11/84, nav. prema I. Jankovec, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1309; videti i Presudu Višeg privrednog suda Hrvatske, Pž. 391/78, Sudska praksa, 2/82, 41–42, nav. prema M. Vasiljević, Trgovinsko pravo, nav. delo, str. 153, gde se navodi “kada komisionar ispuni savese sve svoje dužnosti ne odgovara komitentu za štetu koja bi nastala neispunjenjem ugovora od strane treće osobe. Ova odgovornost postoji samo ako ju je komisionar preuzeo posebnim ugovorom – komision star del credere”. U hrvatskoj sudskoj praksi izražen je i stav da za postojanje solidarne odgovornosti komisionara nije neophodno u ugovor uneti termin “delkredere”, već da je dovoljno da ovakva odgovornost komisionara nesporno proističe iz odredaba ugovora. U tom smislu, u presudi Visokog trgovačkog suda Hrvatske, br. Pž. 2913/01 od 29.10.2002, usvojen je tužbeni zahtev komitenta kojim je zahtevao ispunjenje obaveze od komisionara kao solidarnog jemca. U tom smislu u presudi se konstatuje: “U konkretnom ugovoru, iako nema izričite odredbe o posebnom jamstvu delkredere da će tuženik ispuniti obaveze svog suugovaratelja ako on ne ispuni svoje obaveze, postoji odredba da će tuženik vratiti predmetni kredit tužitelju na dan dospijeca... Budući da tuženik u određenom roku nije izvršio svoju obvezu, dužan je vratiti kredit i ne može se pozivati na to da njemu korisnik kredita nije vratio dugovano”.

Solidarna odgovornost komisionara kod delkredere komisiona znači da komitent, u slučaju neispunjenja ili neurednog ispunjenja ugovorne obaveze od strane trećeg lica, može zahtevati ispunjenje obaveze bilo od trećeg lica sa kojim je komisionar zaključio ugovor za račun komitenta, bilo od samog komisionara. Pri tome, komisionar koji komitentu naknadi štetu koju je ovaj pretrpeo zbog neispunjenja obaveze trećeg lica, ima pravo regresa prema trećem licu.

Najzad, posebna naknada komisionara (delkredere provizija) kod komisiona delkredere, određuje se ugovorom o komisionu. Ta naknada komisionaru pripada i u slučaju kad ugovorne strane propuste da je ugovore, s obzirom da je ona predviđena samim Zakonom.

10. FINANSIJSKI LIZING

Prema Zakonu o finansijskom lizingu,⁴⁵³ obaveza pribavljanja predmeta lizinga predstavlja jednu od osnovnih obaveza davaoca lizinga u poslu finansijskog lizinga. Davalac lizinga, da bi ispunio ovu obavezu, dužan je da od isporučioaca koga je odredio primalac lizinga, pribavi predmet lizinga prema specifikaciji primaoca lizinga (čl. 14). Reč je o opštem pravilu Zakona koje je dispozitivne prirode, što znači da ugovorne strane u svakom konkretnom slučaju ovo pitanje ugovorom mogu drukčije urediti. U tom smislu, u praksi poslovnog prometa, dešava se da primalac lizinga prepusti davaocu lizinga da izabere isporučioaca predmeta lizinga ili da uzme učešća u specifikaciji predmeta lizinga.

Polazeći od ovakvih i sličnih situacija, Zakon o finansijskom lizingu izričito predviđa da su davalac lizinga i isporučilac *solidarno* odgovorni primaocu lizinga ako predmet lizinga nije isporučen primaocu lizinga, ako je isporučen sa docnjom ili ako predmet lizinga ima materijalni nedostatak.⁴⁵⁴ Drugim rečima, u slučaju neisporuke, docnje u isporuci ili materijalnog nedostatka na predmetu lizinga,

---

Informator, br. 5182, od 05.11.2003, dostupno na: <http://novi-informator.net/obvezno-pravo-%E2%80%93-delkredere>.

⁴⁵³ Sl. glasnik RS, br. 55/2003, 61/2005.

⁴⁵⁴ Zakon o finansijskom lizingu, čl. 39. Videti, u tom smislu, UNIDROIT Konvenciju o međunarodnom finansijskom lizingu (Otava, 28.05.1988), čl. 10, st. 1.

primalac lizinga može zahtevati ispunjenje obaveze bilo od davaoca lizinga ili od isporučioaca ili istovremeno obojice.

Solidarna odgovornost predviđena je i pravilima Zakona koja se odnose na upis u registar finansijskog lizinga. Zakon predviđa obavezu upisa ugovora o finansijskom lizingu u registar finansijskog lizinga i utvrđuje način i rokove za podnošenje zahteva za upis u registar. Ovaj zahtev se odnosi na ugovor o finansijskom lizingu, izmene i dopune podataka u ugovoru, kao i na brisanje podataka iz registra. Obavezu podnošenja zahteva ima davalac lizinga, ali ga može podneti i primalac lizinga ako je to predviđeno ugovorom o finansijskom lizingu.⁴⁵⁵

U tom smislu Zakon predviđa da za štetu koju savesno treće lice pretrpi usled neispunjenja obaveze upisa u registar odgovara davalac lizinga, a sa njim *solidarno* odgovara i primalac lizinga. Ako je ugovorom o finansijskom lizingu predviđeno da i on može da podnese zahtev za upis u registar.

11. ZALOŽNO PRAVO NA POKRETNIM STVARIMA UPISANIM U REGISTAR

Solidarna odgovornost predviđena je i pravilima Zakona o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar⁴⁵⁶ koja se odnose na otuđenje predmeta založnog prava. Naime, u okviru ove vrste zaloge, zalagodavac na predmetu založnog prava ima ovlašćenje pravnog raspolaganja, sve do trenutka otpočinjanja postupka namirenja založnog poverioca.⁴⁵⁷ To znači da zalagodavac, do otpočinjanja postupka namirenja, može otuđiti predmet založnog prava i preneti pravo svojine na treće lice. U takvom slučaju, zalagodavac je dužan da bez odlaganja u registar zaloge upiše založno pravo na teret novog vlasnika, a istu obavezu upisa ima i novi vlasnik predmeta založnog prava.⁴⁵⁸

---

⁴⁵⁵ Zakon o finansijskom lizingu, čl. 49.

⁴⁵⁶ Sl. glasnik RS, br. 57/2003, 61/2005, 64/2006.

⁴⁵⁷ Videti, Zakon o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar koji se odnosi na zabranu pravnog raspolaganja predmetom založnog prava nakon dostavljanja obaveštenja založnog poverioca o nameri namirenja iz vrednosti predmeta založnog prava (čl. 42).

⁴⁵⁸ Zakon o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar, čl. 23, st. 1–3.

Zalogodavac i novi vlasnik *solidarno* odgovaraju založnom poveriocu za štetu koja može nastati zbog njihovog propusta da u registar zaloge upišu založno pravo na teret novog vlasnika.⁴⁵⁹

12. ZAŠTITA POTROŠAČA

Zakon o zaštiti potrošača⁴⁶⁰ predviđa ugovor o vremenski podeljenom korišćenju nepokretnosti (tajm-šering) kojim se trgovac obavezuje da potrošaču preda na korišćenje u dva ili više navrata jednu ili više nepokretnosti, a potrošač se obavezuje da mu za to plati naknadu. Ugovor se zaključuje na rok od najmanje godinu dana ili sa mogućnošću prećutnog produženja.⁴⁶¹ S obzirom da se kod ovog ugovora mogu javiti lica sa različitim privrednim statusom, Zakon predviđa njihovu *solidarnu odgovornost* u pogledu izvršenja ovog ugovora.

Prema ovom zakonu: *trgovac*,⁴⁶² lica koja po nalogu trgovca *učestvuju* u prodaji vremenski podeljenog korišćenja nepokretnosti, *lica* kojima je trgovac poverio obavljanje određenih poslova iz ugovora o prodaji vremenski podeljenog korišćenja nepokretnosti, *ostali trgovci* koji učestvuju u prodaji usluga vremenski podeljenog korišćenja nepokretnosti, kao i *posrednici* u prodaji usluga vremenski podeljenog korišćenja nepokretnosti, *solidarno su odgovorni* potrošaču⁴⁶³ za izvršenje i za pravne posledice neizvršenja ugovornih obaveza.

Kao što se vidi, ovaj Zakon, i pored nedostataka u pogledu razlikovanja pojedinih klasičnih imenovanih obligacionih ugovora, u pogledu *solidarne odgovornosti* predviđa širok krug odgovornih lica za izvršenje i neizvršenja ugovornih obaveza.

---

⁴⁵⁹ Zakon o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar, čl. 23, st. 4. Detaljno o registrovanoj zalozi: Dragor Hiber i Miloš Živković, Obezbeđenje i učvršćenje potraživanja, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2015, str. 173–209.

⁴⁶⁰ Sl. glasnik RS, br. 62/2014 i 6/2016.

⁴⁶¹ Čl. 5.26, članovi 110–122 Zakona o zaštiti potrošača.

⁴⁶² Prema ovom zakonu: trgovac je pravno ili fizičko lice koje nastupa na tržištu u okviru svoje poslovne delatnosti ili u druge komercijalne svrhe, uključujući i druga lica koja posluju u njegovo ime i za njegov račun (čl. 5, tač. 2 Zakona).

⁴⁶³ Prema Zakonu potrošač je fizičko lice koje na tržištu pribavlja robu ili usluge u svrhe koje nisu namenjene njegovoj poslovnoj ili drugoj komercijalnoj delatnosti.

O d s e k II

II. SOLIDARNOST DUŽNIKA KOD DELIKTNE ODGOVORNOSTI

1. POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI

Sličnosti i razlike između ugovorne i deliktne odgovornosti bile su predmet izlaganja u okviru Drugog poglavlja koje je posvećeno polju primene solidarnih obligacija.

Međutim, na ovom mestu izložićemo određen broj konkretnih slučajeva solidarnosti dužnika i to u oblasti zakonom predviđene deliktne odgovornosti. Tu, pre svega, imamo u vidu rešenja Zakona o obligacionim odnosima, kao i rešenja uporednog prava, pravne teorije i sudske prakse.

Ako se jednim pogledom obuhvate ta rešenja, reklo bi se, da su predviđeni slučajevi ove solidarnosti disparatni, što u stvari i jesu, ali samo po prirodi njihove tematike, ali ne i po suštini njihovog pravnog regulisanja.

Tako na primer, očigledna je razlika između nastupele štete izazvane motornim vozilom u pokretu i štete koju prouzrokuje maloletnik dok je pod nadzorom staratelja, škole ili druge ustanove. Međutim, u tim razlikama javlja se i *tačka vezivanja*, a ona se upravo vidi u solidarnoj odgovornosti koja spaja razdvojena polja primene u materiji deliktne odgovornosti.

U tom smislu, evo nekoliko karakterističnih slučajeva: solidarna odgovornost više lica za istu štetu; solidarna odgovornost imaooca opasne stvari i trećeg lica; solidarna odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu; solidarna odgovornost za drugog; solidarna odgovornost naručioca i izvođača radova za štetu prouzrokovanu trećem licu.

2. SOLIDARNA ODGOVORNOST VIŠE LICA ZA ISTU ŠTETU

Solidarnost dužnika naročito je predviđena u slučaju kada više lica zajedno prouzrokuju štetu oštećenom. To se može ispoljiti na različite načine, posebno u slučaju kada u prouzrokovanju štete, pored neposrednog štetnika, učestvuje i podstrekač i pomagač, kao i onaj koji je pomogao da se odgovorna lica ne otkriju.

Sva ta lica, po samom Zakonu odgovaraju solidarno.⁴⁶⁴ Međutim, pored ovih lica, solidarno odgovaraju i sva ona lica koja su učestvovala u prouzrokovanju štete nezavisno jedno od drugog, ukoliko se ne mogu utvrditi njihovi udeli u prouzrokovanoj šteti. Najzad, kad je nesumnjivo da je štetu prouzrokovalo neko od dva ili više određenih lica koja su na neki način međusobno povezana, ta lica odgovaraju solidarno, ukoliko se ne može utvrditi koje je od njih štetu prouzrokovalo.⁴⁶⁵

Kao što se vidi, kod pitanja odgovornosti više lica za istu štetu, solidarnost dužnika je predviđena na širokom polju primene.⁴⁶⁶ Naime, ova odgovornost je predviđena u nekoliko slučajeva prouzrokovanja deliktne štete, s obzirom na mogućnost različitih položaja lica koja su učestvovala u prouzrokovanju štete.

Tako, pomenuta odredba Zakona o obligacionim odnosima predviđa četiri situacije u kojima se ustanovljava solidarnost dužnika: (1) kada više lica *zajedno* prouzrokuju štetu drugom licu; (2) kada, pored neposrednog štetnika, učestvuju i *podstrekači i pomagači*; (3) kada štetu prouzrokuju više lica radeći *nezavisno* jedno od drugog; (4) kada štetu prouzrokuju više lica koja su na *neki način* međusobno povezana. Za ova dva poslednja slučaja zahteva se i dodatni uslov da se u konkretnom slučaju ne mogu utvrditi udeli u prouzrokovanju štete.⁴⁶⁷

Što se tiče *uporedno pravnih i istorijskih* rešenja, može se konstatovati da su neki od pomenutih slučajeva predviđenih našim Zakonom o obligacionim

---

⁴⁶⁴ Čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima.

⁴⁶⁵ Videti odgovarajuće Komentare uz odredbu čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima: B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. II, Zagreb 1978, str. 933–939; B. Blagojević i V. Krulj, redaktori Komentara Zakona o obligacionim odnosima, prva knjiga, drugo izdanje, Savremena administracija, Beograd 1983, str. 758 i sl., autor Marija Toroman; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, glavni redaktor S. Perović, Savremena administracija, Beograd 1995, str. 476–480, autor Živomir Đorđević; Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja Miha Juhart i Nina Plavšak, I knj. GV Založba, Ljubljana 2003, str. 1068–1075, autor Nina Plavšak.

⁴⁶⁶ Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.61-67; Marija Karanikić Mirić, Objektivna odgovornost za štetu, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013, naročito str.65-67.

⁴⁶⁷ Ova odredba Zakona o obligacionim odnosima (čl. 206) u celini je preuzeta iz Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima, M. Konstantinović, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1969. (čl. 165). Pored toga, treba naglasiti da je ova odredba u celini reprodukovana i u zakonodavstvu bivših republika Jugoslavije: Hrvatski zakon o obveznim odnosima (čl. 1107); Makedonski zakon za obligacionite odnosi (čl. 195); Slovenački obligacijski zakonik (čl. 186); Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore (čl. 213).

odnosima, uz jezičke varijacije, predviđeni i u mnogim evropskim kodifikacijama. Pri tome, može se konstatovati, da u mnogim kodifikacijama nisu predviđeni svi napred nabrojani slučajevi, posebno, ne i oni koji se odnose na solidarnu odgovornost lica koja su prouzrokovala štetu radeći nezavisno jedno od drugog, kao i ona lica koja su na neki način međusobno povezana.

Srpski Građanski zakonik iz 1844. u pogledu ovog pitanja, predviđao je: “Ako nije krivica jednoga nego više njih, onda su dužni svi zajednički jedan za sve i svi za jednoga štetu naknaditi. A oni među sobom nek se ravnaju, i po meri krivice ispravljaju, koliko na koga da spadne”.⁴⁶⁸

Istu ili sličnu formulaciju sadržavao je i Bogišićev Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru, prema kome: “Kad je bilo više njih štetnika, svi će samokupno odgovoriti za svu štetu, bez razlike, ko je među njima bio podstrekač, ko početnik, ko čelovođa, ko izvršilac, ko pomagač. Onaj pak koji bi, pošto se svrši nezakonito djelo od koga šteta dolazi, nastojao ili pomagao nastojati da se krivci ne otkriju, ili bi namišljeno, kojim drago načinom, radi svoje koristi, radio kako da se osujeti ili otešča oštećenome naplata štete, samokupno će sa štetnikom ili štetnicima odgovarati” (čl. 572).

Švajcarski zakonik o obligacijama, o ovom pitanju predviđa: Kada više lica zajedno prouzrokuju štetu, dužni su da je solidarno naknade, bez obzira na to da li su podstrekači, izvršioци ili saučesnici. Sudija će oceniti da li ova lica međusobno imaju pravo na regres i, ako je to slučaj, odrediće njegovu visinu. Saučesnik

---

⁴⁶⁸ Srpski građanski zakonik iz 1844. god. (§ 804). Opširnije, Dimitrije Matić, Objasnenije Građanskog zakonika za Knjaževstvo Srbsko, Beograd 1850.

U tom smislu videti: austrijski Opšti Građanski zakonik (§ 1301 i 1302), prema kome: za kakvu protivpravno naneseu štetu mogu više lica biti odgovorna, u koliko su ona zajednički, neposredno ili posredno, tome pripomogla zavodjenjem, pretnjom, zapovedanjem, pomaganjem, prikrivanjem i drugim, ili i samim zanemarenjem naročite dužnosti, koja im je nalagala da zlo spreče. Prema § 1302: u takvom slučaju, ako je uzrok o šteti nemar, i ako se može odrediti, koliko je štete svaki pojedini pričinio, odgovara svaki samo za štetu, koja je njegovim nemarom prouzrokovana. Ali ako je šteta namerno naneseu, ili ako se udeo pojedinih u šteti ne može odrediti, onda odgovaraju svi za jednog i jedan za sve; ipak onaj, koji je štetu naknadio, zadržava pravo tražiti naknadu od ostalih.

odgovara za naknadu štete samo ako je imao udela u koristi ili ako je svojim učešćem prouzrokovao štetu (čl. 50).⁴⁶⁹

Italijanski Građanski zakonik, takođe, reguliše pitanje solidarne odgovornosti više lica za istu štetu, i to na uopšten, ali sasvim jasan način. Prema ovom Zakoniku: Ako se štetna radnja može pripisati većem broju lica, ona su sva *solidarno* obavezna da naknade štetu. Ko naknadi štetu ima pravo regresa od svakog od ostalih, srazmerno stepenu njegove krivice i težini posledica koje su iz toga proistekle. U slučaju sumnje, pojedinačne krivice smatraju se podjednakim.⁴⁷⁰

Pored zakonodavnih rešenja, pitanje odgovornosti više lica za istu štetu, ima i svoju pravno teorijsku dimenziju.⁴⁷¹ Ukazujući na ulogu solidarnosti više lica čijom radnjom je prouzrokovana ista šteta, a koja ima za svrhu sigurnija obeštećenja oštećenog, pravna teorija je ovde obratila posebnu pažnju interpretaciji pojedinih statusa odgovornih lica, kao što su: podstrekač, pomagač, način

---

⁴⁶⁹ Prema čl. 51 istog Zakonika regulisano je pitanje sticaja raznih osnova odgovornosti za štetu prema kome: kada više lica odgovara za istu štetu po raznim osnovima (nedopuštena radnja, ugovor, zakon), analogno se primenjuju zakonske odredbe koje se odnose na regres između lica koja su zajednički prouzrokovala štetu. Štetu snosi, po pravilu, na prvom mestu ono od odgovornih lica koje je štetu prouzrokovalo nedopuštenom radnjom, a na poslednjem mestu ono lice koje je, bez postojanja svoje krivice i bez ugovorne obaveze na naknadu, obvezano po zakonu.

⁴⁷⁰ Italijanski Građanski zakonik (čl. 2055).

U tom smislu i nemački Građanski zakonik (§ 830) prema kome, ako su više njih zajednički izvršenom nedopuštenom radnjom prouzrokovali neku štetu, svaki je odgovoran za štetu. Isto važi, kad se ne može utvrditi, koji je od više učesnika svojom radnjom prouzrokovao štetu. Podstrekači i pomagači izjednačuju se sa izvršiocima.

⁴⁷¹ Opširnije videti, Mihailo Konstantinović, *Obligaciono pravo*, Skripta, Beograd 1959, str. 106, 107; Radomir Đurović, *Solidarna odgovornost suvlasnika opasne stvari*, *Pravni život*, br. 2–3/1960; Marija Toroman, *Prouzrokovanje štete kao osnov solidarne obaveze na naknadu štete*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1961, br. 1; Lj. Milošević, nav. delo, str. 127; Radoslav Ćosić, *Odgovornost više lica za istu štetu*, *Zbornik radova "Ugovorno i odštetno pravo po Zakonu o obligacionim odnosima"*, zajedničko izdanje Republičkog sekretarijata za pravosuđe i opštu upravu SR Srbije i Saveza Udruženja pravnika SR Srbije, 1979, str. 494–505, takođe i u časopisu *Pravni život*, br. 10/1995; Ljiljana Obradović-Begić, *Odgovornost za štetu prouzrokovanu od strane više lica*, monografija, Institut za uporedno pravo, Beograd 1983, str. 7–132, naročito str. 117–127; Leposava Karamarković, *Odgovornost više lica za istu štetu*, *Pravni život*, br. 9–10, 1992, str. 1239–1249; J. Radišić, nav. delo, str. 268; B. Morait, nav. delo, str. 480 i sl.; Milan Petrović, *Industrijsko susedstvo i odgovornost za štetu*, monografija, Pravni fakultet u Nišu, 2011; Arsen Janevski, *Obaveze sa više dužnika ili poverilaca i izvršenje prema solidarnim dužnicima*, *Zbornik radova "Harmonizacija građanskog prava u regionu"*, 2013, str. 411–428; Marija Karanikić-Mirić, *Objektivna odgovornost za štetu*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, monografija, 2013, naročito str. 65–67, objavljeno i u izdanju *Službenog glasnika*, Beograd 2016, naročito str. 67–69.

Videti i *Komentare čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima*: B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 758–760; B. Vizner, navedeni Komentar, str. 933–939; S. Perović, navedeni Komentar, str. 476–478; Miha Juhart i Nina Plavšak, navedeni Komentar, str. 1068–1075.

međusobnog povezivanja, zajedničko prouzrokovanje i druga relevantna pitanja sa gledišta primene ove zakonske odredbe.

Prateći zakonodavna rešenja i pravnu teoriju u oblasti odgovornosti više lica za istu štetu, ustaljena sudska praksa, zasnovana na kriterijumu korisnosti solidarne odgovornosti, širila je vidike i u ovoj oblasti pravnog poretka, tako da je, po brojnosti i relativne harmoničnosti i ovde postigla zadovoljavajući stepen adekvatne primene.⁴⁷²

Razume se da pored citiranih izvora sudske prakse, ovde nije potrebno u većem broju izložiti pojedina stanovišta sudske prakse, već, po našem mišljenju, primera radi, navesti nekoliko sentenci iz objavljenih sudskih odluka kako bi ukazali na neke bitne tačke iz ove oblasti koje su se iskristalisale u postupku praktične primene pomenutih zakonskih rešenja.⁴⁷³

---

⁴⁷² Videti objavljene sentence, često i sa detaljnijim obrazloženjima, u brojnim zbirkama sudskih odluka, kao što su: Radoslav Ćosić, *Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom*, Poslovni biro, Beograd 1998, str. 279 i sl.; Milan Šemić, *Prouzrokovanje i naknada štete*, teorijski pristup, zakonodavna rešenja, sudska praksa, Zrenjanin 1999, str. 411–427; Zdravko Petrović i Aleksandar Radovanov, *Deliktna odgovornost i naknada štete*, Novi Sad 2001, str. 193–196; Tomislav Krsmanović, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa*, Poslovni biro, Beograd 2003, str. 279–288; Dragoslav Veljković, *Obligaciono pravo*, kroz Komentar Zakona o obligacionim odnosima sa sudskom praksom, Poslovni biro, Beograd 2005, str. 249; Dragoljub Simonović, *Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima*, Službeni glasnik, Beograd 2009, str. 410–426; Gordana Stanojčić, *Naknada štete kroz sudsku praksu*, Poslovni biro, Beograd 2016, str. 222–230.

⁴⁷³ Tako, kada je reč o opštoj odredbi iz čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima, evo nekoliko sentenci iz sudske prakse.

Ako je više lica zajednički pričinilo štetu oštećenom, oštećeni može birati da li će naknadu štete ostvarivati prema svim učesnicima (štetnicima) ili samo prema nekom od njih, pošto svi učesnici solidarno odgovaraju za nastalu štetu (D. Simonović, nav. delo, str. 413, pod brojem 9).

Saizvršiocima krivičnih dela su solidarno odgovorni za prouzrokovanu štetu, bez obzira na konkretne radnje koje su u izvršenju krivičnog dela preduzimali. Pošto je drugotuženi saizvršilac, nema nikakve sumnje da on solidarno odgovara za štetu prouzrokovanu krivičnim delom, zajedno sa ostalim izvršiocima. U ovom slučaju se radi o krivičnom delu nasilničkog ponašanja, pa je bez značaja ko je i gde udario oštećenog tužioca dok je ovaj bespomoćno ležao na zemlji. Svi tuženi su zajedno učinili krivično delo nasilničkog ponašanja i zato, u smislu čl. 206, st. 1 Zakona o obligacionim odnosima, zajedno i solidarno odgovaraju za štetu koju su tužiocu prouzrokovali (D. Simonović, nav. delo, str. 413, pod brojem 12).

Suvlasnici opasne stvari za štetu koja od nje potekne odgovaraju solidarno, te se oštećeni može za naknadu štete obratiti svakom od njih ponaosob ili svima zajedno (D. Simonović, nav. delo, str. 412, pod brojem 1).

Postoji solidarna odgovornost suvlasnika za štetu nastalu zbog štetnih imisija sa njihove nepokretnosti na susedne (D. Simonović, nav. delo, str. 415, pod brojem 23). Videti i Milan Petrović, nav. delo, 2011.

Uzimajući u obzir zakonodavna rešenja, pravno teorijska stanovišta i ustanovljenu sudsku praksu, čini se, da je povodom odgovornosti više lica za istu štetu, moguće postaviti i izvesne zaključke.

Tako, na prvom mestu, može se konstatovati, da je kod ovog pitanja, solidarna odgovornost našla svoje puno polje primene. Različiti statusi više lica čijom zajedničkom aktivnošću je drugome prouzrokovana šteta (neposredni izvršioci, podstrekači, pomagači, međusobni povezani) i pored njihovih pojmovnih razlika, posebno sa stanovišta krivičnog prava, ovde dobijaju *jedinstven tretman* putem ustanove *solidarnosti*. Oštećenom je na taj način pružena veća mogućnost obeštećenja, što čini odgovor zahtevu efikasnije integralne naknade pretrpljene štete, a to znači i postizanje šire primene načela pravičnosti. To je, što se tiče odnosa štetnika i oštećenih lica.

Međutim, unutrašnji odnos svih onih lica koja su učestvovala u zajedničkom prouzrokovanju štete, može biti predmet korekcije izvršene naknade u regresnom postupku među isplatiocima gde se utvrđuje konkretna visina pojedinih udela, srazmerno stepenu krivice i težini posledica svakog od solidarnih dužnika. Ukoliko se to ne može utvrditi, onda se primenjuje pravilo o podeli na jednake delove,⁴⁷⁴ što je u stvari *nastavak* već započete primene kriterijuma pravičnosti u ovoj oblasti deliktne odgovornosti.

Vlasnik autobusa i osiguravač su solidarno dužni za naknadu štete pešaku koja je nastala zbog toga što ga je udario kamen koji je izleteo ispod pneumatika točka autobusa (D. Simonović, nav. delo, str. 415, pod br. 22).

Kod solidarne odgovornosti za naknadu štete u smislu čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima, ne pretpostavlja se da su udeli u šteti podjednaki (D. Simonović, nav. delo, str. 416, pod br. 29).

Državna zajednica SCG i Republika Srbija solidarno su odgovorne za naknadu štete članovima porodice poginulih i ranjenih pripadnika oružanih snaga za vreme NATO agresije (D. Simonović, nav. delo, str. 416, pod br. 28).

Činjenica da su maloletnici zajednički izvršili krivično delo oduzimanja motornog vozila, predstavlja osnov za solidarnu odgovornost tuženih roditelja (T. Krsmanović, nav. delo, str. 279).

Za naknadu štete usled pada tužioca prilikom prelaska preko pešačkog prelaza, koji je bio zaleđen i nije blagovremeno postup solju, solidarno odgovaraju tuženi Zavod za izradnju grada i JKP za održavanje puteva (G. Stanojčić, nav. delo, str. 224).

Sva lica koja su učestvovala u jednom događaju u kome se nije moglo utvrditi lice koje je direktno nanelo tešku telesnu povredu, istovremeno su u građansko pravnom odnosu podjednako solidarno odgovorna za naknadu štete u punom iznosu oštećenom (G. Stanojčić, nav. delo, str. 225).

⁴⁷⁴ Čl. 424 Zakona o obligacionim odnosima.

Sledeći zaključak bi se odnosio na već pomenute učesnike u prouzrokovanju iste štete. Tu su, pre svega, pojmovi svojstveni krivičnom pravu koji za sobom imaju tradicionalno znanje u obliku *saučesništva* koje obuhvata saizvršilaštvo, podstrekavanje, pomaganje ili prikrivanje. Te pojmove, kao što smo videli, Zakon o obligacionim odnosima (čl. 206) koristi u svom kontekstu solidarne odgovornosti više lica za istu štetu, što znači da ove pojmove uzima kao dobro poznate, bez potrebe da ih posebno definiše.

Međutim, njihova ista pojmovna obeležja, povlače sasvim različite posledice u vidu predviđene sankcije. U krivičnom pravu njih prate krivične sankcije i drugačija svrha, za razliku od građansko pravne odgovornosti više lica za istu štetu koja se manifestuje u vidu solidarno određene naknade štete.

Sasvim konkretno: Zakon o obligacionim odnosima ne određuje pojam i sadržinu podstrekača i pomagača, već ih preuzima, pre svega, iz teorije krivičnog prava i zakonodavstva i za njih vezuje solidarnu odgovornost u slučaju kad više lica (među kojima mogu biti i podstrekači i pomagači) prouzrokuju istu štetu.

Ali, pored ove terminološke i pojmovne sličnosti, tačke vezivanja se mogu videti i kod pitanja *uzročne veze* između preduzete deliktne radnje i nastupajuće posledice. Naime, iako je uzročnost karakteristična za obe pravne discipline, njena teorijska interpretacija ipak pokazuje određene sličnosti, ali i značajne razlike.⁴⁷⁵

U svakom slučaju, bez upuštanja u teorijsku opravdanost pomenutih koncepcija o uzročnosti kao uslova deliktne odgovornosti, na ovom mestu, čini se,

---

⁴⁷⁵ Opširnije, Toma Živanović, Princip uzročnosti u krivičnom pravu i uopšte u pravu deliktom, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1950, knj. 4, str. 587, ponovljeno u istom časopisu 2006, br. 1–2, str. 323–357, naročito str. 341–357, gde se izlažu različite teorije uzročnosti: teorija kvalitativnog uslova; teorija adekvatnog kauzaliteta; teorija uzročne jednakosti uslova; realističko objektivna teorija uzroka. Opširnije, za obligaciono pravo, videti: Ljiljana Obradović-Begić, Odgovornost za štetu prouzrokovanu od strane više lica, monografija, Institut za uporedno pravo, Beograd 1983, naročito deo pod naslovom “Uzročnost kao uslov građansko pravne odgovornosti”, str. 17–37, gde se, naročito izlažu sledeće teorije uzročnosti: prirodna i pravna uzročnost; teorija uslova; teorija adekvatne uzročnosti; teorija cilja zaštite norme; psihički kauzalitet; kumulativni kauzalitet; prestignuti (hipotetički) kauzalitet; prekinuti kauzalitet. Opširnije, takođe, za obligaciono pravo: J. Radišić, nav. delo, str. 205–213, gde se izlažu sledeće teorije uzročnosti: teorija uslova ili teorija ekvivalentnosti; teorija neposrednog i posrednog prouzrokovanja; teorija adekvatne uzročnosti; alternativni kauzalitet; prestižni kauzalitet.

O uzročnosti u pravu građansko-pravne odgovornosti, opširnije: Christophe Quézel-Ambrunaz, Essai sur la causalité en droit de la responsabilité civil, Dalloz, Paris 2010, iz ovog veoma opširnog dela, str. 1–750, naročito prve odeljke ove opsežne monografije.

da je dovoljno konstatovati: solidarna odgovornost više lica za istu štetu, podleže opštim pravilima prouzrokovanja i naknadi štete koja su predviđena Zakonom o obligacionim odnosima, među kojima je i uzročna veza kao uslov odgovornosti. To konkretno znači da će u domenu uzročnosti, biti odgovorna ona lica bez čije se štetne radnje šteta izvesno ne bi dogodila.⁴⁷⁶ Takvo shvatanje je najbliže teoriji *adekvatne uzročnosti*, koja bi, po našem mišljenju, mogla biti usvojena i kod solidarne odgovornosti više lica za istu štetu u smislu čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima.

Pored podstrekača i pomagača, kao što je naglašeno, Zakon o obligacionim odnosima ovde uvodi još dve kategorije lica koja odgovaraju solidarno: prvo, to su lica koja su u prouzrokovanju šteti radili nezavisno, ali pod uslovom da se ne mogu utvrditi njihovi udeli, i drugo, to su lica koja su na neki način *međusobno povezana*, ukoliko se ne može utvrditi koje je od njih prouzrokovalo štetu.⁴⁷⁷

Na ovaj način, Zakon o obligacionim odnosima je formulisao čitav spektar odgovornosti više lica za istu štetu. Zakon je, u poređenju sa odgovarajućim rešenjima uporednog zakonodavstva *proširio* krug odgovornih lica i to putem ustanove *solidarnosti*, čime je u velikom stepenu zaštitio ličnu i imovinsku sferu oštećenih lica. To proizilazi, ne samo iz jezičkog tumačenja i značenja ove pravne norme, već i iz njenog ciljnog i sistematskog tumačenja.

Sa tim svojstvima i u tim okvirima, možemo konstatovati, da odredbe Zakona o obligacionim odnosima koje se odnose na odgovornost više lica, u stvari, predstavljaju doslednu primenu opštih pravila ovoga Zakona kojima se reguliše oblast deliktne odgovornosti. Na taj način, odgovornost više lica za istu štetu, na

---

⁴⁷⁶ M. Konstantinović, nav. delo, str. 91.

⁴⁷⁷ Tako, prema sudskoj praksi, ako je štetu prouzrokovao neko iz grupe lica zaposlenih u preduzeću, a koja su lica *na neki način* povezana, pri čemu se ne može utvrditi ko je od njih prouzrokovao štetu, ta lica odgovaraju *solidarno*, saglasno odredbama člana 206 Zakona o obligacionim odnosima (D. Simonović, nav. delo, str. 414, pod br. 15). U slučaju zahteva za solidarno obavezivanje na naknadu štete prouzrokovane radnjama više lica ili organa, koja su *međusobno povezana*, o osnovu njihove odgovornosti ne može se odlučivati delimično i međupresudom utvrditi osnov odgovornosti samo za jednog od solidarnih dužnika, a zastati sa postupkom u pogledu odlučivanja o odgovornosti ostalih (D. Simonović, nav. delo, str. 416, pod br. 27).

shodan način obuhvataju sve vrste šteta, posebno materijalnu (imovinsku) i nematerijalnu (neimovinsku) kao i brojna pravila naknade pojedinih vrsta šteta.

3. SOLIDARNA ODGOVORNOST IMAOCA OPASNE STVARI

Za štetu od stvari ili delatnosti, od kojih potiče povećana opasnost štete za okolinu, odgovara se bez obzira na krivicu. Odgovorno lice za štetu od opasne stvari je njen imalac, a za štetu od opasne delatnosti odgovara lice koje se njom bavi.⁴⁷⁸ Međutim, iako se ovde odgovornost ne zasniva na krivici, već na objektivnom kriterijumu, Zakon ipak predviđa i slučajeve oslobođenja od objektivne odgovornosti⁴⁷⁹, među kojima je i slučaj: ako je nastanku štete delimično doprinelo treće lice, ono odgovara oštećeniku *solidarno* sa imaoцем stvari, a dužno je snositi naknadu srazmerno težini svoje krivice.⁴⁸⁰

S obzirom da imalac opasne stvari odgovara bez obzira na krivicu, a u ovoj hipotezi, treće lice odgovara po osnovu krivice, predviđena solidarnost *povezuje* dva različita osnova odgovornosti.

Otuda, primena ove solidarnosti podrazumeva dvovrsnu pažnju: prvo, utvrđenje da je u pitanju opasna stvar, i drugo, da je treće lice delimično doprinelo nastanku štete i to uz uslov ispoljene krivice. Težina odnosno stepen te krivice relevantan je u pogledu visine naknade u kontekstu solidarne odgovornosti. Reč je, dakle, o dva suštinska pojma: *opasna stvar* za koju se vezuje objektivna odgovornost⁴⁸¹ i *krivica* za koju se vezuje subjektivna odgovornost.⁴⁸²

---

⁴⁷⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 154, st. 2; čl. 174.

⁴⁷⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 177, predviđa oslobođenje od odgovornosti u slučaju više sile, isključive radnje oštećenika ili trećeg lica, koju on nije mogao predvideti i čije posledice nije mogao izbeći ili otkloniti.

⁴⁸⁰ Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.83-92.

⁴⁸¹ Dragoljub Arandžević, O odgovornosti za naknadu štete, Beograd 1924; L. Josserand, Evolucija odgovornosti, Branič, br. 7–8, 1935, ponovljen u "Pravnom životu" br. 9–10, 1992; D. Popović, Uslovi objektivne odgovornosti po nemačkom pravu, Pravni život, br. 10/1997; Mihailo Konstantinović, Osnov odgovornosti za prouzrokovanu štetu, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 3, 1952; H. Mazeaud, A. Tunc, Traité théorique et pratique de la responsabilité civile, délictuelle et contractuelle, t. I, Paris, 1965; Ph. Tournau, La responsabilité civile, Paris 1976; A. Tunc, La responsabilité civile, Paris 1981; isti autor, Pour une Loi sur les accidents de la circulation, Paris 1981; S. Stanišić, Objektivna odgovornost za štetu, monografija, Banja Luka 2012; M. Karanikić-

O pojmu opasne stvari kao uslovu objektivne odgovornosti, i krivici, kao uslovu subjektivne odgovornosti, izražena su argumentovana različita stanovišta u pravnoj literaturi na koju smo ukazali i u prethodnim napomenama. S obzirom na temu našeg rada, zadržaćemo se na ovim pojmovima u onoj odgovarajućoj meri koja je potrebna radi sagledavanja polja primene *solidarnosti dužnika* u materiji deliktne odgovornosti.

U tom smislu, kada je reč o pojmu opasne stvari i pojmu krivice, ovde navodimo odgovarajuće odredbe Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima, koje nisu našle mesta u Zakonu o obligacionim odnosima, ali koje su nesumnjivo našle mesta u bogatoj sudskoj praksi o ovom pitanju.

Prema Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima, pojam opasne stvari određen je na sledeći opisan način: opasne stvari su pokretne ili nepokretne, čiji položaj, ili upotreba, ili osobine, ili samo postojanje predstavljaju povećanu opasnost štete za okolinu. Imalac ovih stvari odgovara za štetu koja potiče od njih. Šteta nastala u vezi sa funkcionisanjem opasne stvari, ili prilikom njene upotrebe, i uopšte šteta u čijem je nastajanju stvar materijalno učestvovala, smatra se da potiče od te stvari, izuzev ako se dokaže da ta stvar nije bila uzrok štete (čl. 136).

S druge strane, kada je reč o odgovornosti po osnovu krivice, Skica predviđa kada postoji krivica: pri prosuđivanju da li je lice koje je štetu prouzrokovalo krivo ili ne, to jest da li se ponašalo onako kako je trebalo, sud vodi računa o redovnom toku stvari i o tome šta se od razumnog i pažljivog čoveka moglo osnovano očekivati u datim okolnostima.

Kao što se vidi, solidarna odgovornost u smislu gore pomenute odredbe Zakona o obligacionim odnosima (čl. 177), nastaje u susretu dva različita osnova odgovornosti, ali koji, prema oštećenom, čine celinu solidarne obaveze. U nešto

---

Mirić, Objektivna odgovornost za štetu, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013, str. 5–246, takođe i u izdanju Službenog glasnika RS, Beograd 2016.

⁴⁸² M. Konstantinović, nav. delo, str. 86–91; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 323–330; D. Popović, Odgovornost za opasnu delatnost u jugoslovenskom pravu, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, br. 5/1986, str. 505–511; J. Radišić, nav. delo, str. 213–220; Marija Karanikić-Mirić, Krivica kao osnov deliktne odgovornosti u građanskom pravu, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009, str. 5–363; Miodrag Orlić, Esej o krivici u građanskom pravu, Pravni život, br. 1–2, 2009, str. 179–198; B. Morait, nav. delo, str. 394–398.

izmenjenoj činjeničnoj hipotezi, Zakon o obligacionim odnosima u narednoj odredbi (čl. 178) takođe reguliše pitanje naknade štete u *konkurenciji* ova dva osnova odgovornosti, ali sada u slučaju udesa motornih vozila.

4. SOLIDARNA ODGOVORNOST U SLUČAJU UDESA IZAZVANOG MOTORNIM VOZILIMA U POKRETU

Pitanje odgovornosti u slučaju udesa izazvanog motornim vozilima u pokretu, Zakon o obligacionim odnosima reguliše u delu koji je posvećen odgovornosti za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti (čl. 178). To znači da je reč o odgovornosti bez krivice, dakle, o objektivnoj odgovornosti.

Međutim, Zakon kod ovog pitanja, verovatno zbog složenosti činjeničnih i pravnih odnosa, određeni broj pitanja rešava primenom odgovornosti po osnovu krivice, ali i primenom objektivne odgovornosti, kao i primenom pravila o solidarnoj odgovornosti.

Pogledajmo tu *tačku vezivanja* na samom izvoru Zakonskog teksta: u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu, primenjuju se pravila o odgovornosti po osnovu krivice. Ako postoji *obostrana krivica*, svaki imalac odgovara za ukupnu štetu koju su oni pretpeli srazmerno stepenu svoje krivice. Ako *nema krivice* nijednog, imaooci odgovaraju na ravne delovi, ako razlozi pravičnosti ne zahtevaju što drugo. Za štetu koju pretrpe *treća lica*, imaooci motornih vozila odgovaraju *solidarno*.⁴⁸³

Iz ovoga zakonskog teksta proizlazi nekoliko značajnih pitanja: pojam motornog vozila; kada je motorno vozilo opasna stvar; udes izazvan motornim vozilima u pokretu; jednostrana i obostrana krivica imalaca (unutrašnji odnos); odsustvo krivice imaoaca i kriterijum pravičnosti; položaj trećih oštećenih lica i

---

⁴⁸³ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 178. Opširnije videti, komentare: Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, I knj. II izd., Savremena administracija, Beograd 1983, str. 657–670, autor S. Cigoj; B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. II, Zagreb 1978, str. 802–808; S. Cigoj, Komentar obligacijskih razmerij, I knj., Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1984, str. 670–683; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović, knj. I, Savremena administracija, Beograd 1995, str. 408 i sl., autor J. Radišić; Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja M. Juhart i N. Plavšak, I knj., GV Založba, Ljubljana 2003, str. 876–889, autor Jadek Pensa.

solidarna odgovornost imao ca motornih vozila (spoljašnji odnos). Ova, kao i druga srodna pitanja iz ove oblasti, u literaturi čine predmet opsežnih studija.⁴⁸⁴

Pojam motornog vozila ne definiše Zakon o obligacionim odnosima, već to prepušta posebnim propisima. Tako čini i većina evropskih kodifikacija gde se ovaj pojam reguliše posebnim zakonima i međunarodnim konvencijama.⁴⁸⁵ U tom smislu, na zakonodavnom planu, za naš pravni sistem, pojam motornog vozila određen je Zakonom o bezbednosti saobraćaja na putevima,⁴⁸⁶ prema kome, motorno vozilo je vozilo koje se pokreće snagom sopstvenog motora, koje je po konstrukciji, uređajima, sklopovima i opremi namenjeno i osposobljeno za prevoz lica odnosno stvari, za obavljanje radova, odnosno za vuču priključnog vozila, osim šinskih vozila.⁴⁸⁷ Sličnu definiciju daje i pomenuta Međunarodna konvencija o saobraćaju na putevima, prema kojoj izraz “motorno vozilo” označava svako vozilo snabdeveno motorom koje se po putu kreće sopstvenim pogonom, izuzev

---

⁴⁸⁴ Navodimo jedan broj značajnih studija o odgovornosti za štetu prouzrokovanju motornim vozilima. U tom smislu: H. Lalou, *Traité pratique de la responsabilité civile*, Paris 1955; Marija Toroman, *Odgovornost automobiliste*, Državni osiguravajući zavod, Beograd 1959, isti autor, *Odgovornost vlasnika automobila*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, br. 3–4, 1953; H. Mazeaud, A. Tunc, *Traité théorique et pratique de la responsabilité délictuelle et contractuelle*, t. I, Paris 1965; J. Radišić, *Imovinska odgovornost za štetu izazvanu motornim vozilom*, monografija, Institut društvenih nauka, Beograd 1976, str. 9–170, naročito str. 77–85 (Odgovornost za štetu nastalu usled sudara motornih vozila); Ph. Tournéau, *La responsabilité civile*, Paris 1976; André Tunc, *Pour une loi sur les accidents de la circulation*, Paris 1981, str. 5–276; isti autor, *La responsabilité civile*, monografija, Paris 1981, str. 1–161; Stojan Cigoj, *Automobilist – odškodinska odgovornost in zavarovanje odgovornosti*, monografija, Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1982, str. 1–431; Vukašin Stanišić, *Odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu*, *Pravni život*, br. 9–10/1992, str. 1291–1300; Slobodan Stanišić, *Odgovornost za štetu od motornih vozila (sa sudskom praksom)*, monografija, Banja Luka 2008, str. 3–317, isti autor, *Objektivna odgovornost za štetu*, monografija, Banja Luka 2012, str. 3–467, naročito str. 276–278 (Objektivna odgovornost imalaca motornih vozila u pokretu); Zdravko Petrović i Veljko Knežević, *Naknada štete nastale saobraćajnom nezgodom*, monografija, Glosarijum, Beograd 2009, str. 7–249; *Zbornik radova, Naknada štete, Bezbednost saobraćaja i obavezno osigurnje*, urednik Z. Petrović, Intermex, Zlatibor–Beograd, 2009, str. 9–280; Marija Karanikić-Mirić, *Objektivna odgovornost za štetu*, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013, str. 5–246, naročito str. 181–190 (Odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu).

⁴⁸⁵ Za uporedno pravo kao i za naše pravo, videti: Konvencija o saobraćaju na putevima (Convention on Road Traffic) od 8. novembra 1968, stupila na snagu 21. maja 1977. god., ratifikovana u Jugoslaviji i objavljena u Službenom listu SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 6/1978. Ovu Konvenciju do oktobra 1999. ratifikovalo je 58 država.

⁴⁸⁶ Službeni glasnik RS, br. 41/2009; 101/2011; 32/2013; 9/2016.

⁴⁸⁷ Pored ove opšte definicije motornog vozila, Zakon posebno definiše pojedina motorna vozila koja detaljno opisuje. Prema pomenutom Zakonu (čl. 7, tač. 33–49) to su: vozilo za prevoz putnika, autobus, trolejbus, teretna vozila, skup vozila kao jedna celina, radne mašine, kombajn, valjak, utovarivač, buldožer, viljuškar i sl., traktor, motokultivator, moped, bicikl, i druga motorna vozila nabrojana i tehnički opisana u pomenutoj odredbi Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima.

šinskih vozila (čl. 1 Konvencije). Po istoj Konvenciji, izraz “automobil” označava ona motorna vozila koja normalno služe za prevoz lica ili stvari na putevima ili za vuču vozila koja se na putevima koriste za prevoz lica ili stvari. Ovaj izraz obuhvata i trolejbuse tj. vozila vezana za električni vod, a koja se ne kreću po šinama.⁴⁸⁸

Prema Prednacrta Građanskog zakonika Republike Srbije (2015) pod naslovom “Odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilima u pokretu” motorno vozilo se definiše rečima: motornim vozilom smatra se svako vozilo koje se pokreće sopstvenim motorom i koje je po svojim tehničkim osobinama namenjeno i osposobljeno za prevoz. Sastavnim delom motornog vozila smatra se i sa njim povezano priključno vozilo (čl. 330 Prednacrta).⁴⁸⁹

Pojam motornog vozila predmet je različitih shvatanja koja su izražena u pravnoj literaturi, mada je u glavnim tačkama ovog pojma postignut visok stepen saglasnosti. Tako, prema jednom shvatanju, “Pod motornim vozilom treba razumeti svako vozilo koje je namenjeno za kretanje po zemlji, nezavisno od šina, a koje pokreće sopstvena motorna snaga. Ona se upotrebljavaju, pretežno za prevoz lica ili stvari na putevima ili za vuču priključnih vozila koja služe ovom cilju. Bitno je da se vozilo kreće sopstvenom motornom snagom, a ne snagom ljudi ili životinja. Tu snagu mogu stvarati para, elektricitet, benzin, gas i sl. S druge strane, nije bitno da se vozilo kreće na točkovima, već se može kretati i pomoću gusenica”.⁴⁹⁰

---

⁴⁸⁸ Hrvatski zakon o obveznim odnosima (čl. 1068), pod naslovom “Odgovornost za štete izazvane motornim vozilom u pogonu” određuje pojam motornog vozila na sledeći način: motorno vozilo je vozilo koje je namijenjeno da se snagom vlastitog motora kreće po površini zemlje, na tračnicama ili bez njih. Sastavnim dijelom motornog vozila smatra se s njime povezana prikolica. Motorno vozilo je u pogonu kad se koristi u svrhu kojoj je namijenjeno bez obzira radi li pri tome motor koji služi za njegovo kretanje.

⁴⁸⁹ Opširnije, sa argumentovanom primedbom na jedan deo ove definicije, videti, Marija Karanikić-Mirić, *Objektivna odgovornost za štetu*, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beograd 2013, str. 181 i sl.

⁴⁹⁰ Jakov Radišić, *Imovinska odgovornost za štetu izazvanu motornim vozilom*, Institut društvenih nauka, Beograd 1976, str. 24 i sl.; takođe videti: S. Stanišić, nav. delo, str. 21–27, gde se pojam motornog vozila izlaže u više značenja: pojam motora i motornog vozila; motorno vozilo u tehničkom smislu; motorno vozilo po propisima o bezbednosti saobraćaja; motorno vozilo sa aspekta odgovornosti za štetu; pogon motornog vozila; uzročna veza između pogona motornog vozila i nastale štete.

Na pitanje kada je motorno vozilo opasna stvar, odgovor nije uvek isti. Naime, kada je motorno vozilo u pokretu onda ono nosi kvalifikaciju opasne stvari,⁴⁹¹ a kada je u stanju mirovanja, onda ne mora biti opasna stvar, ali i tada može biti opasna ukoliko *svojim položajem* stvara povećanu opasnost za okolinu, na primer, nepropisno zaustavljanje vozila na putu, parkiranje na putu izvan određenih prostora za parkiranje vozila.⁴⁹²

Kao što je poznato, za štetu od opasnih stvari odgovara se bez krivice (objektivna odgovornost), pa je stoga od posebnog značaja ustanoviti u konkretnom slučaju da li je u pitanju opasna stvar. Već smo u prethodnom odeljku istakli da se opasna stvar može ispoljiti, ne samo svojim postojanjem i načinom upotrebe, već i samim svojim *položajem* kao što je slučaj sa motornim vozilom koje se nalazi u stanju mirovanja, ali čiji položaj stvara povećanu opasnost za okolinu. Razume se, ponovimo još jedanput, kada je motorno vozilo u pokretu, dakle, kada je ono u namenskoj funkciji, tada je motorno vozilo jedan od značajnih primera opasne stvari.⁴⁹³

Posle izlaganja pojma motornog vozila i njegove kvalifikacije kao opasne stvari, očekivala bi se primena objektivne odgovornosti i u slučaju udesa izazvanog motornim vozilima u pokretu.⁴⁹⁴ Međutim, Zakon o obligacionim odnosima spaja

---

⁴⁹¹ Prema sudskoj praksi, automobil u pokretu predstavlja opasnu stvar i njegov vlasnik, odnosno korisnik, odgovorni su za štetu koje upotrebom automobila budu prouzrokovane trećim licima. Tu odgovornost isključuje samo dejstvo više sile, krivica trećeg lica ili isključiva krivica oštećenog (Z. Petrović i A. Radovanov, *Deliktna odgovornost i naknada štete*, Novi Sad 2001, str. 103). Putnicima koji se kao gosti prevoze motornim vozilom odgovara vlasnik vozila po načelu objektivne odgovornosti i rizika opasnosti, a ne po načelu krivice (D. Simonović, *Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima*, Službeni glasnik, Beograd 2009, str. 190).

⁴⁹² Prema Međunarodnoj Konvenciji o saobraćaju na putevima iz 1968. god. (čl. 1) smatra se da je “zaustavljanje” izvršeno kada je kretanje motornog vozila prekinuto za vreme koje je potrebno za ukrcavanje ili iskrcavanje lica, ili za utovar ili istovar stvari. Prema našem Zakonu o bezbednosti saobraćaja na putevima iz 2009. god., “zaustavljanje vozila” smatra se svaki prekid kretanja vozila na putu u trajanju do tri minuta, pri čemu vozač ne napušta vozilo, osim prekida radi postupanja po znaku ili pravilu kojim se reguliše saobraćaj (čl. 7, tač. 71 Zakona).

⁴⁹³ Opširnije, Dragan Kostić, *Pojam opasne stvari*, monografija, Institut za uporedno pravo, Beograd 1975, naročito str. 106–127; Stojan Cigoj, *Automobilist, Odškodinska odgovornost in zavarovanje odgovornosti*, Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1982, str. 20–41; S. Stanišić, nav. delo, str. 36 i sl.; Marija Karanikić-Mirić, *Objektivna odgovornost za štetu*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013, str. 69–84.

⁴⁹⁴ Terminološka napomena: Zakon o obligacionim odnosima ovde upotrebljava reč *udes*, dok drugi zakonodavni izvori upotrebljavaju druge izraze: *saobraćajna nezgoda* (Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima, Sl. glasnik RS, br. 41/2009, čl. 7, tač. 82); motorno vozilo koje

odgovornost po osnovu krivice i odgovornost bez krivice. Ukoliko je šteta nastala *isključivom krivicom* jednog imaoaca (vlasnika ili držaoca) primenjuju se pravila o odgovornosti po osnovu krivice. Ali, ako za saobraćajni udes postoji *obostrana* krivica, onda oni duguju ukupnu štetu srazmerno stepenu njihove krivice. Posle ovoga, Zakon prelazi na odgovornost bez krivice, dakle, za slučaj da nema krivice ni jednog, onda oni odgovaraju na ravne delove, po našem mišljenju objektivno, ukoliko razlozi pravičnosti ne zahtevaju što drugo.

Do sada je bilo reči o odgovornosti za štetu izazvanu motornim vozilima u pokretu i to sa stanovišta međusobnog odnosa imalaca motornih vozila.⁴⁹⁵ Međutim, istim povodom, često mogu biti oštećena *treća lica* i to u različitim vidovima: od imovinske i neimovinske štete, preko oštećenja zdravlja i telesnog integriteta, pa sve do gubitka života. Tada, postavlja se pitanje osnova njihove naknade. Kao što smo već naglasili, Zakon o obligacionim odnosima ovde predviđa pravilo da za štetu koju pretrpe treća lica imaoци motornih vozila odgovaraju *solidarno*.⁴⁹⁶

Za konkretizaciju ove zakonske odredbe, potrebno je analizirati više pitanja: pojam trećih lica, osnov njihovog prava na naknadu, kao i uslove i okvire solidarne odgovornosti dva ili više imaočnika motornih vozila koja su učestvovala u prouzrokovanju nastupele štete.

---

pričini štetu *u pogonu* (Hrvatski zakon o obveznim odnosima, čl. 1068); *nesreća* (Slovenački obligacijski zakonik, čl. 154); *kretanje vozila* (italijanski Građanski zakonik, čl. 2054).

Svaki od pomenutih izraza, pojmovno može biti opravdan, ali ne sasvim za sve situacije koje se tu mogu pojaviti, na primer, neku malu materijalnu štetu, čini se, prestrogo je nazvati je udesom, jer udes više asocira na žrtve i telesne povrede. S druge strane, izraz "saobraćajna nezgoda", čini se da je suviše blag za poginula lica. Prema Zakonu o bezbednosti saobraćaja na putevima: *saobraćajna nezgoda* je nezgoda koja se dogodila na putu ili započela na putu u kojoj je učestvovalo najmanje jedno vozilo u pokretu i u kojoj je najmanje jedno lice poginulo ili povređeno ili je nastala materijalna šteta. U literaturi, najčešće se upotrebljava izraz "saobraćajna nezgoda" (J. Radišić, nav. delo, str. 23; S. Stanišić, nav. delo, str. 19). Možda bi izraz "nesrećni događaj" bio prikladniji, mada ni on, sa jezičkog i pojmovnog značenja ne obuhvata adekvatno sve pomenute slučajeve koji su doveli do nastale štete, počev od neke male materijalne štete, pa preko različitih oštećenja, sve do gubitka života ili doživotnog invaliditeta.

⁴⁹⁵ Prema Zakonu o bezbednosti saobraćaja na putevima (čl. 7, tač. 67, 68) učesnik u saobraćaju je lice koje na bilo koji način učestvuje u saobraćaju, a vozač je lice koje na bilo koji način na putu upravlja vozilom.

⁴⁹⁶ Videti o tome, L.Karamarković, nav. delo, str 89-92. Prema italijanskom Građanskom zakoniku (čl. 2055) ako se štetna radnja može pripisati većem broju lica, ona su sva solidarno obavezna da naknade štetu. Ko naknadi štetu ima pravo regresa od svakog od ostalih, srazmerno stepenu njegove krivice i težini posledica koje su iz toga proistekle. U slučaju sumnje, pojedinačne krivice smatraju se podjednakim.

U smislu ove vrste odgovornosti, po našem mišljenju, pojam *trećih lica* obuhvata sva ona lica koja nisu učesnici u saobraćaju, niti su imaoici (sopstvenici ili držaoci)⁴⁹⁷ motornih vozila kojima je prouzrokovana šteta.

To su, pre svega, *pešaci* koji su se našli na mestu ili blizini saobraćajnog udesa i koji su se kretali u skladu sa zakonskim propisima (pešačka staza, trotoar i sl.) kojima se bliže uređuje kretanje pešaka ulicama, putevima, trgovima, raskrscima i drugim sličnim mestima.⁴⁹⁸

Ukoliko su se u konkretnom slučaju pešaci ponašali protivno predviđenim propisima kretanja na određenim mestima (put, ulica, pešačka i biciklistička staza, pešačko ostrvo, prelaz preko pruge, raskrsnica i drugi prostori zakonom

---

⁴⁹⁷ Kao što smo već više puta naglasili, Zakon o obligacionim odnosima ovde upotrebljava izraz "imalac" koji po našem mišljenju nije dovoljno precizan u smislu odgovarajućeg pravnog statusa subjekta u pitanju. Nema sumnje, da se pre svega ovde misli na sopstvenika (vlasnika) motornog vozila, ali odgovornost za štetu prouzročenu motornim vozilom u pokretu može obuhvatiti i druge "imaoce" kao što su držaoci po raznim pravnim osnovama (npr. zakup, posluga) ili držaoci koji su do motornog vozila došli na protivpravni način (npr. krađa, prevara, prinuda, zloupotreba poverenja). Zbog toga, čini se, da izraz "imalac" ovde označava pored vlasnika, još i držaoca odgovarajućeg motornog vozila po nekom pravnom osnovu ili držaoca bez pravnog osnova čija odgovornost proizilazi iz upotrebe motornog vozila u pokretu, prema trećim oštećenim licima. Doduše, ovim povodom treba reći i sledeće: prema Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 123) reč "imaonik" upotrebljava se u ovom Zakoniku radi kratkoće izražavanja: da se jednom reči označe sopstvenik stvari i nosilac prava korišćenja na stvarima u društvenoj svojini koje se nalaze u njegovoj imovini. Posle ovog objašnjenja, sasvim je izvesno da danas u uslovima nepostojanja društvene svojine u našem pravnom sistemu, ovaj izraz ne može imati gore pomenuto značenje, i zato bi ga trebalo tumačiti u smislu sopstvenika ili držaoca motornog vozila, uključujući i vozača.

⁴⁹⁸ U tom smislu Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima (2009) predviđa: Pešak je lice koje se kreće na putu, odnosno koje po putu sopstvenom snagom vuče ili gura vozilo, ručna kolica, dečje prevozno sredstvo, kolica za nemoćna lica ili lice u dečjem prevoznom sredstvu ili lice u kolicima za nemoćna lica koja pokreće sopstvenom snagom ili snagom motora ili lice koje klizaljka, skijama, sankama ili se vozi na koturaljkama, skejtbordu i sl.

U istom Zakonu date su i sledeće definicije: *Put* je izgrađena, odnosno utvrđena površina koju kao saobraćajnu površinu mogu da koriste svi određeni učesnici u saobraćaju, pod uslovima određenim zakonom i drugim propisima. *Javni put* je put od opšteg značaja koji mogu da pod jednakim uslovima koriste svi ili određeni učesnici u saobraćaju i koji je nadležni organ proglasio kao takav; *neategorisani put* je put koji može pod jednakim uslovima da koriste veći broj korisnika; *autoput* je državni put namenjen isključivo za saobraćaj putničkih i teretnih vozila, autobusa, sa ili bez priključnih vozila, sa fizički odvojenim kolovoznim trakama za saobraćaj iz suprotnih smerova, sa najmanje dve saobraćajne trake po smeru i jednom *zaustavnom* trakom za svaki smer, bez ukrštanja u nivou sa drugim putevima i železničkim i tramvajskim prugama, sa potpunom kontrolom pristupa, na koji se može uključiti ili isključiti samo određenim i posebno izgrađenim javnim putem i kao takav obeležen propisanim saobraćajnim znakom; *biciklistička traka* je saobraćajna traka namenjena isključivo za saobraćaj bicikala, mopeda i lakih tricikala; *pešačka staza* je put koji je namenjen isključivo za kretanje pešaka; *pešačko ostrvo* je obeleženi ili uzdignuti deo kolovoza koji je određen za privremeno zadržavanje pešaka koji prelaze preko kolovoza, ulaze ili izlaze iz vozila za javni prevoz putnika.

predviđeni), oni tada, pod određenim uslovima, podležu pravilima o *podeljenoj odgovornosti*.

Prema tim pravilima oštećenik koji je doprineo da šteta nastane ili da bude veća nego što bi inače bila, ima pravo samo na srazmerno sniženje naknade. Kad je nemoguće utvrditi koji deo štete potiče od oštećenikove radnje, sud će dosuditi naknadu vodeći računa o okolnostima slučaja.⁴⁹⁹

Iz svega rečenog, kada je reč o subjektima odgovornosti zbog štete izazvane motornim vozilom, po našem mišljenju, to su: sopstvenik motornog vozila, držalac istog vozila po nekom pravnom osnovu ili držalac bez ikakvog pravnog osnova (krađa, prinuda, prevara, zloupotreba poverenja i sl.) i najзад, vozač motornog vozila uz uslov dokazane krivice.⁵⁰⁰

U komparativnom pravu odgovornost vozača je različito regulisana. Ona se zasniva ili na dokazanoj ili pretpostavljenoj krivici. Tako, prema italijanskom Građanskom zakoniku (čl. 2054) vozač vozila koje ne ide po šinama dužan je da naknadi štetu prouzrokovanu licima ili stvarima kretanjem vozila, ako ne dokaže, da jesvaki od vozača podjednako doprineo izazivanju štete koju su pretrpeli.⁵⁰¹

U svakom slučaju kada je reč o subjektima odgovornosti za štetu izazvanu motornim vozilima, Zakon o obligacionim odnosima ovde je uveo više osnova

---

⁴⁹⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 192. Videti i Komentare Zakona o obligacionim odnosima čiji su bibliografski podaci više puta navedeni u ovom radu. Pored toga, videti: Jakov Radišić, Imovinska odgovornost za štetu izazvanu motornim vozilima, monografija, Institut društvenih nauka, Beograd 1976, str. 9–175, u pogledu krivice oštećenog i uticaja na visinu naknade štete, videti str. 134–153.

⁵⁰⁰ Prema sudskoj praksi: Šofer i prema trećim licima odgovara samo za svoju krivicu, pri čemu treba imati u vidu i objektivnu odgovornost korisnika vozila. Jednu komponentu odgovornosti predstavlja opasnost pogona vozila (objektivna komponenta) koja, kao takva, povećava mogućnost povrede, čak i kad vozilom rukuje pažljiv vozač. Druga komponenta je krivica vozača (subjektivna komponenta). Odnos te dve komponente može biti veoma različit. U slučaju grube nepažnje vozača u prvi plan stupa momenat krivice, a su slučaju obične nepažnje momenat objektivne opasnosti. Vlasnik automobila uvek odgovara za obe komponente. Bilo bi nepravedno kada bi se vozaču koji odgovara samo za običnu nepažnju nametnula odgovornost i za drugu komponentu, komponentu opasnosti. Vozač koji upravlja mašinom predstavlja samo “točkić” u čitavom pogonu, koji u sudbonosnom trenutku može otkazati isto kao točkić koji predstavlja deo mašinskog uređaja. D. Simonović, nav. delo, str. 189.

⁵⁰¹ Odredba čl. 2054 Italijanskog građanskog zakonika nadalje predviđa: u slučaju sudara između vozila, pretpostavlja se dok se suprotno ne dokaže, da je svaki od vozača podjednako doprineo izazivanju štete koju su pretrpela pojedina vozila. Vlasnik vozila ili, umesto njega plodouživalac ili sticalac zadržanim pravom svojine, odgovoran je *solidarno* sa vozačem, ukoliko ne dokaže da je vožnja obavljena protiv njegove volje. U svakom slučaju, lica iz prethodnih stavova ove odredbe odgovaraju za štetu koja potiče od mana izrade ili nedostatka u održavanju vozila.

odgovornosti: (1) subjektivnu odgovornost zasnovanu na krivici u svim stepenima njenog značenja od kojih zavisi i visina naknade; (2) objektivnu odgovornost zasnovanu na stvorenom riziku i povećanoj opasnosti od upotrebe i položaja opasnih stvari; (3) *solidarnu odgovornost* više lica za prouzrokovanu štetu trećim oštećenim licima.

Ako se tome doda i ustanova obaveznog osiguranja od odgovornosti za štetu koju pretrpe treća lica, onda se može reći da je ispoljen jedan kumulativni napor zakonodavca, da u njegovoj moći ublaži posledice ogromnog broja saobraćajnih nesreća u savremenom svetu.⁵⁰²

To je učinjeno, kao što smo već istakli, putem pomenutog trojstva pravila u kome *solidarna odgovornost* ima ulogu da obezbedi sigurniju naknadu u smislu zaštite od insolventnosti odgovornih lica za prouzrokovanu štetu.⁵⁰³

5. SOLIDARNA ODGOVORNOST RODITELJA

Do sada je bilo reči o solidarnoj odgovornosti u kontekstu subjektivne i objektivne odgovornosti. Međutim, određeni broj slučajeva, Zakon o obligacionim odnosima reguliše pod naslovom *Odgovornost za drugog*, gde jedno lice zbog svog posebnog odnosa koji ima prema drugom, i pod određenim uslovima, odgovara za štetu koju pričini to lice. Upravo zbog toga se ovi slučajevi nazivaju odgovornošću za drugog, a po nekim autorima *odgovornost za radnje trećih lica*⁵⁰⁴

---

⁵⁰² U tom smislu, naročito videti, André Tunc, *Pour une loi sur les accidents de la circulation*, monografija, Paris 1981, str. 5–276.

⁵⁰³ Kao primer sigurnije naplate, neka nam posluži i slučaj *lančanog sudara* više motornih vozila (nekada čak i više desetina vozila), gde treća lica, primenom *solidarne odgovornosti* imaju daleko veće mogućnosti odnosno verovatnoće, da će realizovati svoja potraživanja. Razume se, to važi u svim drugim saobraćajnim nezgodama gde imamo dva ili više odgovornih lica u kontekstu izloženih pravila u ovoj vrsti odgovornosti za prouzrokovanu štetu.

⁵⁰⁴ Andrija Gams, *Odgovornost za radnje trećih lica u privatnom pravu*, monografija, Beograd 1940, str. 1–183; S. Jakšić, nav. delo, str. 286; Marija Draškić, *Odgovornost za drugog*, *Pravni život*, br. 1, 1989; Milan Šemić, *Odgovornost za drugoga*, *Pravni život*, br. 9–10, 1992, str. 1240–1271; Milan Subić, *Odgovornost za štetu koju prouzrokuju maloletnici*, *Pravni život*, br. 9–10, 1992, str. 1272–1278; J. Radišić, nav. delo, str. 236–244.

Osnov ove odgovornosti predmet je različitih teorijskih pogleda.⁵⁰⁵ Po jednom stanovištu ovde je reč o odgovornosti po osnovu krivice, dakle, o primeni subjektivne odgovornosti u njenom izvornom značenju. Tako, po ovom shvatanju, roditelji su, pod određenim uslovima, krivi za štetu koju su učinila njihova deca, jer nisu pokazali dovoljan nadzor u njihovom ponašanju, što porazumeva i lak oblik nepažnje (*culpa levis*). Naprotiv, prema drugom shvatanju, ovo je jedan vid odgovornosti bez krivice, dakle, objektivna odgovornost. Međutim, prema trećem stanovištu odgovornost za drugog se zasniva na *pretpostavljenoj krivici* odgovornog lica,⁵⁰⁶ koja svojom primenom oslobađa oštećenika tereta dokazivanja postojanja krivice na strani odgovornog lica. Sve to odnosi se i na odgovornost roditelja u odnosu na njihovu decu određenog uzrasta i sposobnosti za rasuđivanje.⁵⁰⁷

Po našem mišljenju, svaka od pomenutih teorija zaslužuje punu pažnju i argumentovanu interpretaciju. Subjektivna odgovornost za štetne radnje drugih zasniva se na krivici (uglavnom na blažim stepenima krivice nehata) odgovornog lica, kao što je npr. odgovornost roditelja za propušteni nadzor nad štetnom radnjom deteta, što se može razumeti sa stanovišta i pravne i moralne obaveze, ali je u praktičnom životu često teško, pa čak nekada i nemoguće dokazati propušteni nadzor kao odlučujuću činjenicu za ustanovljenje ove odgovornosti. Zato, čini se,

---

⁵⁰⁵ Videti na primer, L.Karamarković, nav. delo, str.73-82; Marija Draškić, *Odgovornost za drugog*, Pravni život br.1/1989, Beograd, str.159-170; Andrija Gams, *Odgovornost za radnje trećih lica u privatnom pravu*, monografija, doktorska rasprava 1938, izd. Pravni fakultet, Beograd, 1940.

⁵⁰⁶ U sudskoj praksi je izraženo shvatanje da se krivica roditelja pretpostavlja za svu štetu koju prouzrokuje njihovo maloletno dete, osim u slučaju ako roditelji dokažu da je šteta nastala bez njihove krivice (G. Stanojčić, *Naknada štete kroz sudsku praksu*, Poslovni biro, Beograd 2016, str. 54; Za štetu koju maloletno lice povereno predškolskoj ustanovi, pretrpi od drugog maloletnog lica poverenog toj ustanovi, odgovara ta ustanova (G. Stanojčić, nav. delo, str. 56); Roditelji maloletnog lica, koje je navršilo sedam godina života, odgovaraju za štetu koju maloletno lice prouzrokuje drugima. Krivica roditelja se pretpostavlja i oni su solidarno odgovorni za naknadu štete ako maloletnik sa njima živi, a bili bi oslobođeni odgovornosti samo ako bi dokazali da je šteta nastala bez njihove krivice (T. Krsmanović, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa*, Poslovni biro, Beograd 2003, str. 83); Otac maloletnog deteta je sa majkom deteta građanko-pravno solidarno odgovoran za štetu koje dete prouzrokuje za vreme dok je bilo pod nadzorom majke, ako se štetni postupci deteta mogu pripisati opštem zanemarivanju opšteg nadzora i staranja roditelja o detetu (T. Krsmanović, nav. delo, str. 83).

⁵⁰⁷ O pomenutim različitim teorijskim shvatanjima u pogledu ove vrste odgovornosti, videti, Mihailo Konstantinović, *Obligaciono pravo*, Skripta, Beograd 1959, str. 108 i sl.; Lj. Milošević, nav. delo, str. 128 i sl.; M. Šemić, nav. delo, str. 1249–1271; J. Radišić, nav. delo, str. 236–244.

da je realnije shvatanje o pretpostavljenoj krivici odgovornog lica, nego shvatanje u odsustvu ove pretpostavke. S druge strane, shvatanje da se ovde radi o objektivnoj odgovornosti koja je svojstvena opasnim stvarima i opasnim delatnostima, čini se, da joj ovde nije mesto s obzirom na njen izvor, ulogu i neophodnost u savremenom svetu razvijenog tehničkog progresu.

Pri tome, potrebno je podvući povezanost sa objektivnom odgovornošću kada je u pitanju šteta prouzrokovana od strane lica koja nisu navršila ni sedam godina života.⁵⁰⁸ Naime, roditelji odgovaraju za štetu koju prouzrokuje drugom njihovo dete do navršene sedme godine, bez obzira na *svoju krivicu*. Oni se oslobađaju odgovornosti ako postoje razlozi za isključenje odgovornosti prema pravilima o odgovornosti bez obzira na krivicu.⁵⁰⁹

U stvari, ovde počinje starosna *gradacija* odgovornosti roditelja za štetne radnje njihove dece.

Kao što smo videli, prvi krug te gradacije odnosi se na decu do sedme godine života koja nikada nisu odgovorna i za njih odgovaraju *solidarno* njihovi roditelji po pravilima odgovornosti bez krivice.

Drugi krug čine maloletnici od navršene sedme do navršene četrnaest godine. Ova lica mogu biti odgovorna za prouzrokovanu štetu ukoliko se dokaže da su pri prouzrokovanju štete bili sposobni za rasuđivanje.

Najzad, treći krug ove gradacije čine lica sa navršenih četrnaest godina i oni odgovaraju prema opštim pravilima o odgovornosti za štetu, po osnovu subjektivne

---

⁵⁰⁸ Prema sudskoj praksi: Za decu do navršene sedme godine odgovaraju roditelji, bez obzira što im se ne može prebaciti nikakva nepažnja u čuvanju i vaspitavanju dece (D. Simonović, *Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima*, Beograd 2009, str. 81). Ako je usled propusta roditelja da vode nadzor nad svojim detetom uzrasta od šest godin došlo do toga da se dete igra pored autoputa i da ga pretrčava, pa u takvoj situaciji dete bude povređeno na kolovozu krivicom vozača motornog vozila, onda su i roditelji odgovorni za štetu koja nastane usled povrede deteta i to srazmerno njihovom doprinosu za nastali udes, zbog propusta dužeg nadzora nad detetom (D. Simonović, *nav. delo*, str. 82). Po pravilima građanskog prava, dete do sedme godine starosti ne odgovara za štetu koju učini trećim licima već za ovu štetu solidarno odgovaraju njegovi roditelji, što znači oštećenik može tužiti oba roditelja ovog deteta, ili samo jednog od njih (M. Šemić, *Prouzrokovanje i naknada štete*, Zrenjanin 1999, str. 100).

⁵⁰⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 165. Razlozi za oslobođenje od objektivne odgovornosti su: viša sila, isključiva krivica oštećenika ili trećeg lica, čl. 177 Zakona.

i objektivne odgovornosti. To znači, da po našem pravu, lica sa navršenih četrnaest godina, za razliku od poslovne sposobnosti, stiču potpunu deliktну sposobnost.⁵¹⁰

Međutim, za štetu koju je prouzrokovao deliktно sposobni maloletnik, odgovaraju, pored maloletnika, i lica koja su dužna da vode nadzor nad njim, a to su roditelji ili staratelji, škole ili druge ustanove, osim ako dokažu da su nadzor vršili na način na koji su obavezni. Pri tome, oštećenik ima pravo da zahteva naknadu od roditelja kad je šteta nastala usled lošeg vaspitanja maloletnika, rdavih primera ili naročitih navika koja su mu roditelji dali ili se inače šteta može upisati u krivicu roditeljima. Lice na kome u ovom slučaju leži dužnost nadzora ima pravo tražiti od roditelja da mu naknade isplaćeni iznos ako je ono isplatilo naknadu oštećeniku.

Kao što se vidi, *solidarna odgovornost* je i ovde prisutna i to u više pravnih situacija nastalih u kontekstu odgovornosti za drugog, posebno odgovornosti roditelja. Uvek sa svrhom ličnog sredstva obezbeđenja, solidarna odgovornost u ovoj oblasti odgovornosti za štetu javlja se u više slučajeva.

Kada roditelji odgovaraju bez obzira na svoju krivicu, onda su oni međusobno solidarni dužnici prema oštećenom. Kada roditelji odgovaraju za štetu koju su prouzrokovala lica uzrasta od sedam do četrnaest godina, njihova odgovornost je takođe međusobno solidarna, kada pored roditelja odgovara za štetu i dete. Nadalje, kada maloletnik prouzrokuje drugome štetu dok je bio pod nadzorom staratelja, škole ili druge ustanove, onda je njihova odgovornost solidarna. Najzad, ako je štetu prouzrokovao maloletnik sposoban za rasuđivanje koji nise u stanju da je naknadi, sud može, kad to pravičnost zahteva, obavezati roditelje da naknade štetu, potpuno ili delimično, iako za nju nisu krivi.

---

⁵¹⁰ Razume se, da i za ova lica važe zakonske odredbe koje se odnose na nedostatak sposobnosti za rasuđivanje. Naime, za štetu koju prouzrokuje lice koje usled duševne bolesti ili zaostalog umnog razvoja ili kojih drugih razloga nije sposobno za rasuđivanje, odgovara onaj koji je na osnovu zakona ili odluke nadležnog organa, ili ugovora, dužan da vodi nadzor nad njim. On se može osloboditi odgovornosti ako dokaže da je vršio nadzor na koji je obavezan ili da bi šteta nastala i pri brižljivom vršenju nadzora.

U svim gore navedenim slučajevima odgovornost roditelja je solidarna, ili međusobna, ili zajedno sa detetom odnosno ustanovom koja je u trenutku prouzrokovanja vršila nadzor nad maloletnikom.⁵¹¹

Međutim, kada odgovaraju roditelji postavljaju se i pitanja: da li odgovara i onaj roditelj koji je sudskom odlukom potpuno lišen roditeljskih prava ili je on isključen iz ove odgovornosti. Prema Porodičnom zakonu⁵¹² sudska odluka o potpunom lišenju roditeljskog prava lišava roditelja svih roditeljskih prava i dužnosti, osim dužnosti da izdržava dete (čl. 81). Jezičkim tumačenjem ove pravne norme došlo bi se do zaključka da je takav roditelj oslobođen i dužnosti da solidarno sa drugim roditeljem učestvuje u naknadi štete za koju odgovara njihovo dete. Međutim, po našem mišljenju, ciljnim tumačenjem pomenute pravne norme moglo bi se doći do zaključka da je takav roditelj ipak dužan da solidarno odgovara odnosno da učestvuje u naknadi štete koju je prouzrokovalo njihovo maloletno dete. Ovo stoga, što se lišenje roditeljskog prava izriče zbog zloupotrebe roditeljskog prava ili grubog zanemarivanja roditeljske dužnosti, što očigledno nije slučaj sa obavezom naknade štete koju pričinio njegovo dete.

Drugo pitanje koje se ovde takođe može postaviti jeste i pitanje: kada roditelji, poštujući pomenute zakonske odredbe, *solidarno* naknade štetu koju je prouzrokovalo njihovo dete, kako se u regresnom postupku regulišu njihovi odnosi s obzirom na režim *posebne* i *zajedničke* imovine stečene radom u toku trajanja zajednice života. Po našem mišljenju, ako se u regresnom postupku, uzimajući u obzir relevantne okolnosti konkretnog slučaja u pogledu zajedničke i posebne imovine, kao i eventualno zaključen bračni ugovor, o njihovim imovinskim odnosima ne može pravično utvrditi njihovi imovinski udeli, onda na svakog roditelja dolazi jednak deo.

---

⁵¹¹ Prema sudskoj praksi, roditelji su odgovorni za štetu koju motociklom prouzrokuje njihovo maloletno dete, zbog toga što su mu dozvolili da vozi motocikl, što je protivno obavezi vršenja pravilnog nadzora nad maloletnikom (D. Simonović, nav. delo, str. 82). I pored odgovornosti roditelja, za štetu koju prouzrokuje trećem licu, odgovara i dete koje je, s obzirom na uzrast, deliktno odgovorno. Dete oštećenom licu odgovara solidarno sa roditeljima ili drugim licima koja nad njim vrše nadzor (D. Simonović, nav. delo, str. 86).

⁵¹² Porodični zakon, Službeni glasnik RS, br. 18/2005.

6. SOLIDARNA ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD PROIZVODA SA NEDOSTATKOM

Solidarna odgovornost za štetu od proizvoda sa nedostatkom predviđena je Zakonom o obligacionim odnosima i Zakonom o zaštiti potrošača.⁵¹³ Pomenuti propisi imaju za svrhu da putem naknade štete zaštite oštećenog od posledica stvari sa nedostatkom.⁵¹⁴

Dok Zakon o obligacionim odnosima ovo pitanje reguliše jednom odredbom (čl.179) koja je smeštena u delu Zakona koji je posvećen odgovornosti za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti, Zakon o zaštiti potrošača detaljno reguliše brojnim odredbama koje se odnose na odgovornost za proizvode sa nedostatkom. Razlika, dakle, nije u cilju, već u obimu regulisanja predmetne materije. U tom poređenju postoje i neke značajnije razlike koje se odnose na uslove ove odgovornosti.

Izlaganjem ovih uslova, upravo ulazimo u meritorna rešenja oba zakona. Tako, prema Zakonu o obligacionim odnosima: ko stavi u promet neku stvar koju je proizveo, a koja zbog nekog nedostatka, *za koji on nije znao* predstavlja opasnost štete za lica ili stvari, odgovara za štetu koja bi nastala zbog nedostatka. Naprotiv, Zakon o zaštiti potrošača predviđa: proizvođač odgovara za štetu nastalu od proizvoda sa nedostatkom *bez obzira na to da li je znao za nedostatak* (čl.61). Ako je više lica odgovorno za štetu od proizvoda sa nedostatkom, njihova odgovornost je *solidarna* (čl.63).⁵¹⁵

---

⁵¹³ Sl. glasnik RS, br. 62/2014 i 6/2016. Ovaj Zakon, sa svojih 165 članova, detaljno reguliše oblast zaštite potrošača, na primer, informisanje potrošača i edukacija; nepoštena poslovna praksa; zaštita potrošača u ostvarenju prava iz ugovora koji su zaključeni izvan poslovnih prostorija; zaštita potrošača u ostvarivanju prava iz ugovora koji sadrže nepravične ugovorne odredbe; zaštita potrošača u ostvarivanju prava iz ugovora o prodaji; odgovornost za nesaobraznost robe; odgovornost za proizvode sa nedostatkom; zaštita potrošača u ostvarivanju prava iz ugovora o pružanju usluga; usluge od opšteg ekonomskog interesa; zaštita potrošača u ostvarivanju prava iz ugovora o turističkom putovanju i vremenski podeljenom korišćenju nepokretnosti (tajm-šering); solidarna odgovornost; strategija i institucionalni okvir za zaštitu potrošača; potrošački prigovori i vansudsko rešavanje potrošačkih sporova; zaštita kolektivnog interesa potrošača; nadzor; kaznene odredbe.

⁵¹⁴ Detaljno o ovom pitanju, Katarina Ivančević, Građanskopravna odgovornost proizvođača za štetu od neispravnog proizvoda, Pravni zapisi, God. III, br. 2, 2012, Beograd, 2012, str. 323–351.

⁵¹⁵ Čl. 63 Zakona o zaštiti potrošača.

Opštija poređenja ova dva zakonska teksta otkrivaju nam i opštije razlike. Pomenuta odredba Zakona o obligacionim odnosima više je upućena nedostatku stvari koji je čini opasnom, što ima za posledicu objektivnu odgovornost, ali i sa primesom izvesnog stepena krivice.⁵¹⁶ To se vidi iz drugog stava pomenute odredbe Zakona o obligacionim odnosima koji glasi: proizvođač odgovara i za opasna svojstva stvari ako nije preduzeo sve što je potrebno da štetu, koju je mogao predvideti, spreči putem upozorenja, bezbedne ambalaže ili drugom odgovarajućom merom.

U kontekstu ove vrste odgovornosti, posebno je regulisano i pitanje odgovornosti u slučaju izdavanja *garantnog lista* za ispravno funkcionisanje prodate stvari koja ima svojstvo tzv. tehničke robe.⁵¹⁷

Za pitanje solidarne odgovornosti za slučaj izdavanja *garantnog lista*, bitno je ukazati na *solidarnu odgovornost* trgovca i proizvođača određene tehničke stvari predviđene Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 501), kao i *solidarnu odgovornost* predviđenu Zakonom o zaštiti potrošača (čl. 53). Čini se da ova odredba šire formuliše subjekte ove odgovornosti, predviđajući solidarnu odgovornost za sva lica koja su odgovorna za štetu od proizvoda sa određenim nedostatkom. U svim, na ovaj način predviđenim slučajevima, shodno se primenjuju opšta pravila solidarne odgovornosti.

---

⁵¹⁶ U tom smislu i sudska praksa: - Proizvođač odgovara za opasna svojstva ako nije preuzeo sve što je potrebno da štetu spreči. - Za štetu koja nastane od eksplozije boce napunjene pivom, do koje je došlo zbog nekog nedostatka koji predstavlja opasnost od štete za lica i stvari za koji proizvođač nije znao, odgovara proizvođač koji je bocu stavio u promet. - Ko stavi u promet stvar koju je proizveo, a koja zbog nedostatka za koje on nije znao, predstavlja opasnost štete za lica i stvari, odgovara za štetu koja nastane zbog nedostatka. Videti, T. Krsmanović, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa*, Poslovni biro, Beograd 2003, str. 156 i sl.

⁵¹⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 501–507 i Zakon o zaštiti potrošača, čl. 54–56. Pod tehničkom robom podrazumeva se ona složena stvar, odnosno uređaj industrijske proizvodnje trajnije upotrebe (aparati za domjacinstvo, kompjuteri, telefoni, motorna vozila i sl.) za čiji je rad neophodna električna energija, drugo sredstvo napajanja (npr. baterija ili akumulator) ili motor na unutrašnje sagorevanje. Davalac garancije je trgovac bilo da se radi o proizvođaču uvozniku, trgovcu na veliko ili trgovcu na malo koji preuzima obaveze prema potrošaču po osnovu date garancije. Sva odgovorna lica za štetu od proizvoda sa neodstakom odgovaraju *solidarno* (Zakon o zaštiti potrošača, čl. 5, tač. 31 i 32 i čl. 54 i 63). Zakon o obligacionim odnosima (čl. 501), najpre, primera radi, nabroja stvari koje imaju svojstvo tehničke robe (mašine, motori, aparati i druge slične stvari), a zatim, čini odgovornim prodavca i proizvođača stvari sa nedostatkom u okviru *garantnog lista*.

U kontekstu izlaganja o odgovornosti proizvođača za štetu od proizvoda sa nedostatkom, valja pomenuti da je ova obalast u našem pravnom sistemu bila regulisana i Zakonom o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom, koji je, kao poseban zakon, donet u postupku usklađivanja srpskog prava sa Direktivom 85/374/EEZ.⁵¹⁸

Ovim Zakonom bila je uređena odgovornost proizvođača za štetu nastalu od stvari sa nedostatkom (čl.1), pri čemu se proizvođačem smatralo lice koje proizvodi gotove proizvode, sirovine i sastavne delove, kao i lice koje se predstavlja kao proizvođač stavljanjem svog imena, zaštitnog znaka ili drugog obeležavajućeg znaka na proizvod i lice koje uvozi proizvod namenjen prodaji.⁵¹⁹ Pod proizvodom se, prema ovom Zakonu, podrazumevala pokretna stvar, kao i proizvedena ili sakupljena energija za davanje svetlosti, toplote ili kretanja.⁵²⁰ Zakon je izričito predviđao da se njegovim pravilima ne dira u prava koja oštećeni ima prema odredbama o ugovornoj i vanugovornoj odgovornosti.⁵²¹

U pomenutim okvirima oblasti primene, ovaj Zakon odredio je pojmove nedostatka stvari i štete (čl. 4 i 5), koji su se, kao specifični za ovu oblast, razlikovali od odgovarajućih pravila Zakona o obligacionim odnosima. Kad je reč o odgovornosti proizvođača, Zakon je predviđao da proizvođač odgovara za štetu nastalu od proizvoda sa nedostakom bez obzira na to da li je znao za nedostatak,⁵²² a kad je više lica prouzrokovalo štetu od proizvoda s nedostatkom, njihova odgovornost je solidarna.⁵²³

Ipak, u doktrini je ukazana pažnja na nedostatke ovog Zakona, pre svega sa stanovišta njegove usaglašenosti sa pomenutom Direktivom EEZ i u tom smislu su

---

⁵¹⁸ Sl. glasnik RS, br. 101/2005. O ovom Zakonu, Marija Karanikić, Osvrt na novi Zakon o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom, Pravo i privreda, 5–8/2006, Beograd, str. 486–503.

⁵¹⁹ V. čl. 2 Zakona u celini.

⁵²⁰ V. čl. 3. Zakona u celini.

⁵²¹ V. čl. 11 i 12. Zakona u celini.

⁵²² Čl. 7. Zakona.

⁵²³ Čl. 9. Zakona.

predlagane odgovarajuće izmene.⁵²⁴ Ovaj Zakon prestao je da važi u januaru 2011. godine, sa početkom primene Zakona o zaštiti potrošača iz 2011. godine.⁵²⁵

O d s e k III

1. SOLIDARNA ODGOVORNOST KOD STATUSNIH ODNOSA PRIVREDNIH DRUŠTAVA

1. UVODNE NAPOMENE. – Pored ugovorne i deliktne odgovornosti, o čemu je do sada bilo reči, solidarnost dužnika može proizilaziti i iz određene statusne odgovornosti, posebno u oblasti privrednih društava. Prema Zakonu o privrednim društvima⁵²⁶ predviđena je neograničena i ograničena solidarna odgovornost privrednih društava, kao što su: ortačko društvo, komanditno društvo, društvo s ograničenom odgovornošću, akcionarsko društvo.⁵²⁷ U zavisnosti od pojedinih vrsta privrednih društava regulisano je i polje primene neograničene i ograničene solidarne odgovornosti.

Međutim, ova solidarna odgovornost, po svom izvoru, opsegu i pravnoj prirodi, razlikuje se od klasične solidarne odgovornosti i prilagođena je prirodi privrednih društava koja kroz svoj specifični subjektivitet regulišu, često samo delimično i pitanje solidarne odgovornosti.

Otuda, upuštati se u sve atribute ove statusne odgovornosti značilo bi, naći se na širokoj oblasti posebnih privrednih subjektiviteta, što u krajnjoj liniji izmiče temi ove disertacije.

Sa ovom ogradom, ipak ćemo se zadržati na nekim pitanjima solidarne odgovornosti u onolikoj meri kolika je, po našem mišljenju, potreba da se sagleda ustanova solidarnosti dužnika u svojim bitnim i izvršnim i komparativnim dimenzijama u klasičnim okvirima građanskog prava. Razume se, uvek i sa potrebnim pogledima na širu oblast ali stalno u skladu sa našom osnovnom idejom

---

⁵²⁴ K. Ivančević, nav. delo, str. 331.

⁵²⁵ Čl. 154. Zakona o zaštiti potrošača iz 2011. (Sl. glasnik RS, br. 73/10).

⁵²⁶ Sl. glasnik RS, br. 36/2011.

⁵²⁷ Sveobuhvatno, videti Mirko Vasiljević, Kompanijsko pravo, Pravo privrednih društava, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 2013.

vodiljom suštine pojma, uporednih rešenja i naročito pravnog dejstva solidarnosti dužnika, analiza teorijskih pogleda, sudske prakse i svih ostalih elemenata koji čine kontekst pravila u slučaju množine subjekata na strani dužnika.

2. SOLIDARNA ODGOVORNOST POJEDINIHR VRSTA PRIVREDNIHR DRUŠTAVA. -

a) *Ortačko društvo*. – U pogledu regulative ortačkog društva,⁵²⁸ u uporednom pravu uglavnom postoje dva stava: ortakluk je imenovan ugovor i podleže svim opštim pravilima ugovornog prava. Kao takav, u većini slučajeva regulisan je građanskim zakonicima ili zakonima o obligacijama. Naprotiv, prema drugom pristupu ortakluk je regulisan kao poseban subjektivitet i regulisan je odgovarajućim zakonskim tekstom iz oblasti trgovačkog odnosno privrednog prava.⁵²⁹

Međutim, postoji i *mešovito* shvatanje, prema kome: ako je ugovor o ortakluku regulisan opštim građanskim zakonikom ali istovremeno i posebnim zakonom kojim se regulišu prevashodno trgovinski odnosi, onda bi se shodnom primenom mogla primenjivati oba zakona zavisno od konkretnog pitanja koji je kompetentniji jedan ili drugi zakon.⁵³⁰

U kontekstu ovih pristupa, potrebno je na samom početku učiniti jasnu distinkciju između dva slučaja: ortakluka kao čisto ugovornog odnosa, u kome ne dolazi da osnivanja privrednog društva s jedne strane i ortačkog društva kao privrednog društva sa zasebnim pravnim subjektivitetom, s druge strane.

---

⁵²⁸ Reč je o pojmu koji void poreklo iz rimskog prava. Opširnije, Adolf Berger, Enciklopedyc Dictionari of Roman Law, Sity College New York, 1953, str. 709, gde se izlažu različiti oblici Societasa; M. Horvat, Rimsko pravo, Zagreb 1967, str. 281, pod naslovom Društvena pogodba (Societas); D. Stojčević, nav. delo, str. 272, pod naslovom Societas (ugovor o ortakluku); M. Milošević, nav. delo, str. 344, pod naslovom Societas; Ante Romac, Rimsko pravo, Zagreb 2007, str. 367, pod naslovom Ortakluk (Societas); Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 390, pod naslovom Societas (ortakluk).

⁵²⁹ Opširnije o ovom statusu ortakluka, videti I. Jankovec, Privredno pravo, Beograd 1999, naročito str. 66–70; M. Vasiljević, nav. delo, naročito str. 152–174; Mirko Vasiljević, Vodič za primenu Zakona o privrednim društvima, izd. Intermex, Beograd, naročito str. 142–155.

⁵³⁰ Tako, prema jednom autoritativnom mišljenju: “pitanje o odnosu propisa Građanskog zakonika o društvu ili ortakluk građanske prirode, logično bi bilo da se uredi tako, da Građanski zakonik sadrži opšte propise o društvu ili ortakluku, dok bi se u trgovačkom zakoniku nalazile odredbe o specijalnim oblicima ortakluka iz oblasti trgovačkog prava, a to su javno trgovačko društvo i komanditno društvo. Prema tome, na ova dva oblika trgovačkih društava, u nedostatku specijalnih propisa iz trgovačkog zakonika, vrede li bi opšti propisi o ortakluku iz Građanskog zakonika. Ovakav zaključak je ispravan, i ništa ne smeta da se na javno trgovačko društvo i komanditno društvo primene, po potrebi opšti propisi o ortakluku iz Građanskog zakonika”. L. Marković, nav. delo, str. 653; u tom smislu, I. Jankovec, nav. delo, str. 67.

U našem zakonodavstvu ortačko društvo, kao jedan od oblika privrednih društava (pored komanditnog društva, društva s ograničenom odgovornošću i akcionarskog društva) regulisano je Zakonom o privrednim društvima (čl. 93–124). Ove odredbe su dakle izvorno središte (*sedes materiae*) privrednih društava među kojima je i ortačko društvo sa svojim subjektivitetom koji sobom donosi i pravila o solidarnoj odgovornosti.

S obzirom da je solidarna odgovornost ortaka *imperativno* regulisana i to pod “pretnjom” ništavosti ugovora o osnivanju, navodimo integralni tekst Zakona koji glasi: “Ortačko društvo je društvo dva ili više ortaka koji su *neograničeno solidarno* odgovorni celokupnom svojom imovinom za obaveze društva. Ako ugovor o osnivanju društva ili drugi ugovor između ortaka sadrži odredbu o ograničenju odgovornosti ortaka prema trećim licima, ta odredba *nema pravnog dejstva*” (čl. 93).

Polazeći od toga da je reč o odredbi Zakona: a) koja se odnosi na ortačko društvo kao oblik privrednog društva, tj. na ortakluk sa pravnim subjektivitetom i b) koja je imperativnog karaktera, može se zaključiti da se na ortačko društvo ne primenjuje pretpostavka solidarnosti predviđena čl. 413 Zakona o obligacionim odnosima za ugovore u privredi gde je predviđena mogućnosti otklanjanja solidarnosti.

U tom smislu, naglasimo još jednu specifičnost: u ortačkom društvu ortaci su *neograničeno* solidarno odgovorni, što znači da odgovaraju celokupnom svojom imovinom. Naprotiv, opšta teorija solidarnosti dužnika u ovom pogledu predviđa regresni postupak u kome se vrši deoba sadužnika prema određenom zakonskom kriterijumu. Razume se, da celokupna imovina solidarnog dužnika podleže opštim pravilima Zakona o izvršenju i obezbeđenju, ali to je već drugo pitanje mogućnosti naplate dosuđene u regresnom postupku.

S druge strane, ortakluk, kako je konstatovano, može biti pravno organizovan i kao čisto ugovorni odnos, dakle, bez pravnog subjektiviteta, pod opštim uslovima potrebnim za nastanak i punovažnost ugovora kao individualnog pravnog akta. Takav ugovor o ortakluku kod nas je bio uređen zakonima koji su

važili pre Drugog svetskog rata.⁵³¹ Ugovor o ortakluku u tom smislu bio je predviđen i u Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima iz 1969. god., pod nazivom “privredno udruženje građana” (čl. 590-627). Iako je Skica bila više nego izvornik postojećem Zakonu o obligacionim odnosima, pomenute odredbe Skice nisu ušle u važeći tekst Zakona o obligacionim odnosima. U Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije (2015. god.) regulisan je i ugovor o ortakluku (čl. 903-941), uglavnom preuzet iz Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima.

b) *Komanditno društvo*. – Prema Zakonu o privrednim društvima, komanditno društvo je privredno društvo koje ima najmanje dva člana od kojih najmanje jedan za obaveze društva odgovara *neograničeno solidarno* (komplementar), a najmanje jedan odgovara ograničeno do visine svog neuplaćenog, odnosno neunetog uloga (komanditor).⁵³² Na komanditno društvo primenjuju se odredbe Zakona o ortočkom društvu, osim u slučaju kad je Zakonom drukčije predviđeno. Komplementari imaju status ortaka ortočkog društva⁵³³ i na njih primenjuju pravila Zakona predviđena za ortake ortočkog društva, a to znači da odgovaraju neograničeno solidarno S druge strane, komanditori odgovaraju ograničeno i to do visine neuplaćenog, odnosno neunetog uloga.⁵³⁴

---

⁵³¹ Građanski zakonik za Knjaževstvo Srbsko predviđao je: Ugovor ortočki biva onda kad se dva ili više lica slože, da svoj trud i stvari svoje ulože na to, da korist koja se otuda dobije, među sobom dele (§ 723). Ortočki ugovor može se odnositi samo na jednu osobitu stvar ili opredeljenu sumu; može na čitav rod stvari, kao na mljkove, na espap, na plodove; može na sva dobra bez razlike i izuzeća i po tome će se i prava ortočka suditi (§ 724). Bogišićev Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru predviđao je: udruženje ili udruga ono isto što narod tuđom rječju zove ortakluk ili ortočina; ili što se domaćom rječju nazivlje društvo ili družina. Po tome, udruga je ugovor kojim se dvojica ili više njih vezuju, jedan prema drugome, da će sjediniti svoj trud i staranje, svoje novce ili druge imovinske stvari, radi dostiženja kakvog zajedničkog cilja. Članovi se udruge zovu: udružnici, udrugari, drugovi, skupno družina (čl. 885). Austrijski Građanski zakonik predviđa pod naslovom “O ugovoru o zajednici dobara” sledeću formulaciju: kad se dva ili više lica ugovorom slože, da svoj trud samo ili svoje stvari radi zajedničke koristi ulože, onda se time osniva društvo radi zajedničke tekovine (ortakluk).

U tom smislu videti sudsku praksu prema kojoj “ugovor o ortakluku između fizičkih lica nije posebno regulisan sadašnjim pozitivnim propisima, već se na njega primenjuju pravila iz Srpsko-građanskog zakonika, kojim je propisano da ugovor ortočki biva onda kada se dva ili više lica slože da svoj trud ili i stvari svoje ulože na to da korist koja se otuda dobije među sobom dele”. (Odluka objavljena u časopisu Izbor sudske prakse, Glosarijum, br. 4, 2017, str. 50.

⁵³² Čl. 125.

⁵³³ Čl. 126.

⁵³⁴ Opširnije videti, M. Vasiljević, nav. delo, gde se, između ostalog, kaže: “Ako je komanditor uneo ceo ugovoreni ulog u imovinu društva, on snosi rizik (odgovornost) poslovanja

c) *Društvo sa ograničenom odgovornošću*. – Pitanje solidarne odgovornosti može se postaviti i kod *društva s ograničenom odgovornošću*⁵³⁵ izvan konteksta pravnog položaja osnivača društva.⁵³⁶ Polazeći od pojma, odgovornosti i slobode osnivanja društva s ograničenom odgovornošću, u principu se može konstatovati da članovi društva ne odgovaraju za obaveze društva. To proizilazi iz sledeće definicije: “Društvo s ograničenom odgovornošću je društvo u kome jedan ili više članova društva imaju udele u osnovnom kapitalu društva, s tim da članovi društva *ne odgovaraju* za obaveze društva osim u slučajevima predviđenim čl. 18 ovog Zakona”.⁵³⁷

Za razliku od ortačkog društva i komanditnog društva, u samom određenju društva sa ograničenom odgovornošću ne predviđa se odgovornost članova društva, izuzev slučaja “probijanja pravne ličnosti”, a što je izvan pojma solidarne odgovornosti i što proizilazi iz određenih slučajeva zloupotrebe ovlašćenja određenih članova društva a ne iz ustanove solidarnosti društva u oblasti privrednih društava.

Međutim, i kod društva s ograničenom odgovornošću može se javiti solidarna odgovornost i to u slučaju *suvlasništva* na udelima članova društva. Naime, član društva stiče udeo u društvu srazmerno vrednosti njegovog udela u ukupnom osnovnom kapitalu društva.⁵³⁸ Na taj način, u suštini se formira

---

ovog društva samo do visine svog uloga i neodgovara više za obaveze društva”, str. 186; Mirko Vasiljević, *Komanijsko i trgovinsko pravo*, Sl. glasnik, 2016, str. 66; Mirko Vasiljević, *Komanijsko pravo, Pravo privrednih društava*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 213.

⁵³⁵ Čl. 139–244 Zakona.

⁵³⁶ Tako u sudskoj praksi ispoljeno je shvatanje da promena pravne forme preduzetnika u društvu s ograničenom odgovornošću dovodi do solidarne odgovornosti. Prema sudskoj praksi “posledica navedene promene društva ogleda se u tome što je novoosnovano privredno društvo, koje je preuzelo obavljanje delatnosti na koga su prešla prava i obaveze, odgovorno za slučaj neispunjenja obaveze, ali pored njega kao dužnika za slučaj neispunjenja obaveza solidarno odgovara i fizičko lice (bivši preduzetnik)”. Objavljeno u časopisu “Pravo – teorija i praksa”, Novi Sad, br. 10–12/2016, str. 71.

⁵³⁷ Zakon o privrednim društvima, čl. 138. Ograničenja u smislu čl. 18 ovoga Zakona odnose se na moguće zloupotrebe određenih članova društva (probijanje pravne ličnosti) kao što su: upotreba društva za postizanje cilja koji mu je inače zabranjen; kada se koristi imovina društva ili se njome raspolaze kao da je lična imovina člana društva; kada se koristi društvo ili njegova imovina u cilju oštećenja poverilaca društva; radi sticanja koristi za sebe ili treća lica umanju imovinu društva, iako je znao ili morao znati da društvo neće moći da izvršava svoje obaveze.

⁵³⁸ Član društva stiče udeo u društvu srazmerno vrednosti njegovog udela u ukupnom osnovnom kapitalu društva, osim ako je osnivačkim aktom pri osnivanju društva ili jednoglasnom odlukom skupštine određeno drugačije. Član društva može imati samo jedan udeo u društvu. Ako

suvlasništvo na udelu i tako dolazimo do solidarne odgovornosti koja je predviđena sledećom formulacijom: suvlasnici udela se u odnosu prema društvu smatraju jednim članom i *neograničeno solidarno odgovaraju* društvu za sve obaveze u vezi sa tim udelom (čl. 153, st. 3 Zakona).

Pored ovoga, Zakon o privrednim društvima predviđa *neograničenu solidarnu odgovornost* i u slučaju odgovornosti za nedopuštena plaćanja u okviru ove vrste privrednog društva (čl. 185 Zakona). Naime, članovi društva koji su suprotno Zakonu odobrili određene isplate članu društva (putem glasanja na Skupštini), kao i direktori odnosno članovi Nadzornog odbora ako je upravljanje društvom dvodomno, koji su ta plaćanja odobrili, i koji su znali ili su prema okolnostima slučaja mogla znati da su ta plaćanja u suprotnosti sa odredbama ovog Zakona o ograničenjima plaćanja, *neograničeno su solidarno su odgovorni* društvu za povrećaj tih isplata i društvo ih ne može osloboditi te obaveze.

Kao što se vidi, kod društva s ograničenom odgovornošću solidarna odgovornost ne proizilazi iz samog pojma društva, kao što je to slučaj kod ortačkog i komanditnog društva, već samo u slučaju suvlasništva u udelu, kao i u slučaju odgovornosti za nedopuštena plaćanja, što je mera više kaznenog karaktera, nego izvorno svojstvo solidarnosti dužnika.

d) *Akcionarsko društvo*. – Prema Zakonu o privrednim društvima, akcionarsko društvo je društvo čiji je osnovni kapital *podeljen na akcije* koje ima jedan ili više akcionara koji *ne odgovaraju* za obaveze društva, osim u slučaju zloupotrebe “probijanje pravne ličnosti”. Izvan ovog ograničenja, akcionarsko društvo odgovara za svoje obaveze celokupnom svojom imovinom (čl. 245).

Međutim, kada je reč o odgovornosti za štetu, Zakon pod određenim uslovima predviđa solidarnu odgovornost organa uprave društva sledećom formulacijom: “Direktori društva, odnosno članovi nadzornog odbora ako je upravljanje društvom dvodomno, koje učestvuje u statusnoj promeni, solidarno su odgovorni članovima odnosno akcionarima tog društva za štetu prouzrokovanu

---

član društva stekne više udela, ti udeli se spajaju i zajedno čine jedan udeo. Član društva po osnovu udela ima sledeća prava: pravo glasa skupštine u Skupštini; pravo na učešće u dobiti društva; pravo na učešće u likvidacionom ostatku, druga prava predviđena ovim Zakonom.

namerno ili krajnjom nepažnjom prilikom sprovođenja statusne promene (čl. 514, st. 1 Zakona).

Pored ovoga, solidarna odgovornost predviđena je i u slučaju odgovornosti članova društva po okončanju likvidacije. Naime, prema odredba Zakona o privrednim društvima, ortaci i komplementari odgovaraju neograničeno solidarno za obaveze društva u likvidaciji i nakon brisanja društva iz registra privrednih subjekata. Komanditori, članovi društva s ograničenom odgovornošću i akcionari akcionarskog društva odgovaraju solidarno za obaveze društva u likvidaciji i nakon brisanja društva iz registra privrednih subjekata do visine primljenog iznosa iz likvidacionog ostatka. Potraživanja poverilaca po ovom osnovu zastarevaju u roku od tri godine od brisanja društva iz registra (čl. 545).

Na kraju ovog dela, pomenimo i solidarnu odgovornost u slučaju prenosa udela odnosno akcija i to u smislu opšteg pravila predviđenog u osnovnim odredbama Zakona o privrednim društvima (čl. 49). Naime, prema ovoj zakonskoj odredbi: u slučaju prenosa udela, odnosno akcija, prenosilac i sticalac odgovorni su *solidarno* prema društvu za obaveze prenosioca u vezi sa ulogom nastalim do tog prenosa, u skladu sa odredbama ovog Zakona za svaku pojedinu formu društva.⁵³⁹

3. ZAKLJUČNA NAPOMENA. – Na osnovu pogleda na osnovna pravila o solidarnoj odgovornosti kod statusnih odnosa privrednih društava, može se, pre svega, zaključiti da su pravila o solidarnoj odgovornosti u određenoj meri prisutna i ovoj oblasti.

Međutim, ona u ovom domenu, pored klasičnih svojstava, ima i svoje specifičnosti. Najpre, ona u ovoj oblasti ima svoj specifični izvor koji, za razliku od drugih izvora solidarnosti, proizilazi iz različitih statusa pojedinih privrednih društava. Otuda i izvesne razlike, ne samo u odnosu na klasične izvore solidarnosti

---

⁵³⁹ Nadalje, st. 2 ovog člana ostvaruje se tužbom nadležnom sudu, koju osim društva mogu podneti ili članovi društva koji poseduju ili predstavljaju najmanje pet odsto osnovnog kapitala društva. U stvari, ova opšta odredba Zakona, smeštena u osnovne odredbe daje na određeni način smernice solidarne odgovornosti u slučaju prenosa udela odnosno akcija u okviru određenih privrednih društava, što je još jedna specifičnost solidarne odgovornosti kod pojedinih privrednih društava.

(ugovor, testament, zakon), već i razlike koje se javljaju iz različitih oblika privrednih društava i njihove pravne prirode.

Kao drugo obeležje mogli bi navesti pojam *neograničene* i *ograničene* solidarne odgovornosti, što je opet posledica različitih statusnih obeležja pojedinih privrednih društava.

Nadalje, dok je regresni zahtev posle ispunjenja kod solidarne odgovornosti pravilo koje trpi zakonom određene izuzetke (npr. solidarna odgovornost nastala u isključivom interesu jednog sadužnika), dotle takvog pravila nema kod solidarne odgovornosti privrednih društava. S tim u vezi je i zakonska subrogacija na strani onog sadužnika koji je isplatio ceo solidarni dug, a ne samo onaj deo koji na njega pada prema kriterijumu unutrašnjeg odnosa solidarnih dužnika.

Sva ova, kao i druga ranije analizirana svojstva klasične solidarne odgovornosti, kao da blede i menjaju svoj izgled u materiji privrednih društava. Otuda, po našem mišljenju, solidarna odgovornost, pored voljnog izvora (ugovora, testamenta i zakona u najširem smislu), ima svoj specifični izvor u različitim subjektivitetima u oblasti privrednih društava, razume se, uvek u okviru određenih zakonskih odredaba.

Dodajmo tome da se po našem mišljenju izvor solidarne odgovornosti nalazi i u ustaljenoj sudskoj praksi koja je izgrađena na poznatim metoda interpretacije pravnih normi počev od analogije, raznih vrsta tumačenja, sve do ciljnog tumačenja pravne norme. Ovom pitanju će biti posvećena dalja izlaganja.

O d s e k IV

POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI U SUDSKOJ PRAKSI

Poznato je da u našem pravnom sistemu sudska praksa nije izvor prava, kao što je to slučaj sa anglosaksonskim pravom. Međutim, ustaljena sudska praksa po pojedinim pravnim pitanjima u našem pravu ima veliku ulogu u ujednačavanju, pa i

u usavršavanju u procesu primene prava.⁵⁴⁰ To je slučaj i sa materijom solidarne odgovornosti gde postoji bogata sudska praksa uglavnom prilagođena opštim odredbama o solidarnoj odgovornosti, pre svega u Zakonu o obligacionim odnosima, a naročito u ugovornoj i deliktnoj odgovornosti, o čemu je već bilo reči.

S obzirom na ovu okolnost i argumentovana sudska praksa može steći atribut izvora solidarne odgovornosti.⁵⁴¹ Tu pojavu nazivamo: *nužna posledica prirode posla*. U tom smislu, na ovom mestu navodimo nekoliko primera iz sudske prakse iz kojih se vidi složena društvena realnost koja nameće potrebu primene zakonske norme u smislu njenog poziva na pravično rešenje određenog pravnog pitanja.

Tako, prema sudskoj praksi: Svaki dužnik solidarne obaveze odgovara poveriocu za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje od koga hoće, sve dok ne bude potpuno ispunjena obaveza, ali kada jedan dužnik ispuni obavezu, ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju (Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1896/02); Drugi primer: Činjenica da su maloletnici zajednički izvršili krivično delo oduzimanja motornog vozila, predstavlja osnov za solidarnu odgovornost tuženih roditelja (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Gž. 2441/75); Treći primer: Za štetu nastalu telesnom povredom u sportskoj igri, odgovara učesnik sportske igre koji je namerno ili grubim kršenjem pravila sportske igre naneo telesnu povredu. Solidarno sa njim za štetu odgovara i njegov sportski klub ako u pripremi i u sportskoj igri nije preduzeo odgovarajuće mere da se igra odvija u sportskom duhu i u skladu sa pravilima igre (Zaključak sa savetovanja građanskih i građanskoprivrednih odeljenja, Saveznog suda, Vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda od 15. i 16. maja 1985); Četvrti primer: Treće lice koje pretrpi štetu od sudara više motornih vozila, može tražiti naknadu bilo od svakog vlasnika motornog vozila pojedinačno, bilo od svih vlasnika solidarno (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 502/81); Peti primer: Ako je više lica zajednički pričinilo štetu oštećenom, što je utvrđeno pravosnažnom krivičnom presudom, oštećeni može

---

⁵⁴⁰ Opširnije, O. Stanković, V. Vodinelić, nav. delo, str. 35–42; A. Đorđević, nav. delo; Dragoljub Stojanović, Uvod u građansko pravo, Beograd 2000, str. 84 i sl.

⁵⁴¹ U tom smislu, opširnije videti, M. Planiol, Georges Ripert, nav. delo, str. 258; Gabriel Marty et Pierre Raynaud, nav. delo, str. 786 i sl.

birati da li će naknadu štete ostvarivati prema svim učesnicima (štetnicima) ili samo prema nekom od njih, pošto svi učesnici solidarno odgovaraju za nastalu štetu (Odluka Okružnog suda u Kraljevu, Gž. 327/92); Šesti primer: Vlasnik autobusa i osiguravač su solidarno dužni da naknade štetu pešaku koja je nastala zbog toga što ga je udario kamen koji je izleteo ispod pneumatika točka autobusa (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1163/02); Sedmi primer: Postoji solidarna odgovornost suvlasnika za štetu nastalu zbog štetnih emisija sa njihovih nepokretnosti na susedne (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4031/02); Osmi primer: Tužilac, zaključenjem poravnjanja sa jednim od solidarnih dužnika ne gubi pravni interes za sudsku zaštitu prema drugim solidarnim dužnicima (Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Rev. 143/01); Deveti primer: Kad su stranke u vreme preuzetog zajma bile u braku i preuzeti zajam uložili u kupovinu kuće, a pozajmicu nisu vratili zajmodavcu, onda stoji solidarna obaveza oba bračna druga prema zajmodavcu, jer je u pitanju obaveza preuzeta radi podmirenja tekućih potreba bračne zajednice (Vrhovni sud Srbije, Rev. 909/82); Deseti primer: Opština i javna komunalna preduzeća solidarno su odgovorni za štetu koja nastane njihovim nepravilnim radom (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 529/07); Jedanaesti primer: Postoji solidarna odgovornost za naknadu štete radne organizacije čiji su radnici zaprljali kolovoz blatom prilikom izvlačenja šećerne repe i radne organizacije koja je nadležna za održavanje puta (Vrhovni sud Vojvodine, Rev. 307/89); Dvanaesti primer: Kad šteta nastane od opasne stvari, a imalac je istu osigurao od odgovornosti, postoji solidarna odgovornost imaoca stvari, osiguravača i lica čijom je krivicom šteta nastala (Odluka Višeg trgovinskog suda; Pž. 2139/06); Trinaesti primer: Za naknadu štete usled pada tužioca prilikom prelaska preko pešačkog prelaza koji je bio zaleđen i nije blagovremeno posut solju, solidarno odgovaraju tuženi zavod za izgradnju grada i JKP za održavanje puteva (Odluka Okružnog suda u Novom Sadu, Gž. 3459/06); Četrnaesti primer: Pošto je tuženi, kao solidarni dužnik naknade štete, istu isplatio oštećenom licu u celini, osnovano je njegovo pravo na regres od ostalih solidarnih dužnika primereno njihovim udelima u prouzrokovanoj šteti (Odluka Vrhovnog suda Jugoslavije, Rev. 1350/68); Petnaesti primer: Glavni izvođač građevinskih radova solidarno

odgovara sa podizvođačem za štetu koju investitoru prouzrokuje radnik podizvođača (Odluka Vrhovnog privrednog suda, Sl. 405/67); Šesnaesti primer: Za štetu pričinjenu trećim licima odgovaraju investitor i izvođač radova solidarno, pri čemu nije odlučno da li je šteta nastala kao posledica krivice, jer je bitno da je šteta u uzročnoj vezi sa izvođenjem radova i da nije posledica neke radnje ili propuštanja samog oštećenika (Odluka Vrhovnog privrednog suda, Sl. 1516/69); Sedamnaesti primer: Ako su traktor i vršalica u procesu rada spojeni tako da rad jednog bez drugog nije moguće u vršidbi, onda traktor i vršalica predstavljaju jedinstvenu opasnu stvar u odnosu na treća lica, pa je stoga odgovornost sopstvenika traktora i sopstvenika vršalice za štetu pričinjenu trećim licima u procesu rada solidarna (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Gž. 2806/75); Osamnaesti primer: Solidarno odgovaraju za prouzrokovanu štetu i lica koja su je prouzrokovala radeći nezavisno jedno od drugog, ako se ne mogu utvrditi njihovi udeli u prouzrokovanoj šteti (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 145/98); Devetnaesti primer: Ako je do saobraćajnog udesa došlo krivicom oba osigurana vozila, tada se ima primeniti princip solidarne odgovornosti imalaca vozila (Odluka Višeg privrednog suda, Pž. 3335/93); Dvadeseti primer: Ako se opasna stvar nalazi u susvojini dva ili više lica, odgovornost pogađa sve suvlasnike. Oni solidarno duguju naknadu za ukupnu štetu, a imaju pravo regresa jedan prema drugome, srazmerno njihovim suvlasničkim udelima (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Gž. 4068/57); Dvadeset prvi primer: Kad je ugovor o finansijskom lizingu raskinut u pogledu budućih obaveza, to solidarnog jemca ne oslobađa obaveze da izvrši isplatu dospelih rata po navedenom ugovoru, koje nisu isplaćene od strane glavnog dužnika. (Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž. 4695/13); Dvadeset drugi primer: Osiguravajuća društva kao dužnici solidarne obaveze odgovaraju poveriocu za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje od koga hoće, sve dok ona ne bude potpuno ispunjena, ali kad jedan dužnik ispuni obavezu, ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju. (Rešenje Višeg suda u Novom Sadu posl. br. Gž. 4487/13); Dvadeset treći primer: Sporazumnim otpustom duga između poverioca i jednog od solidarnih dužnika gasi se obaveza samo tog solidarnog dužnika i isti više nije u regresnom odnosu sa ostalim solidarnim dužnicima, zbog čega se ne

može prema njemu postavljati regresni zahtev za deo duga koji je plaćen poveriocu nakon otpusta duga. (Presuda Privrednog apelacionog suda, Pž. 5733/13); Dvadeset četvrti primer: Tužiocu koji tužbeni zahtev postave kao solidarni poverioci, solidarni su i u obavezi plaćanja sudske takse. (Rešenje Privrednog apelacionog suda, Pž. 295/13); Dvadeset peti primer: Za izvršenje obaveza preuzetih radi podmirenja potreba zajedničkog života u braku supružnici odgovaraju solidarno. (Odluka Apelacionog suda u Beogradu, Gž. 6527/10); Dvadeset šesti primer: Novoosnovano preduzeće uvek odgovara za obaveze svog osnivača do visine aktive koja mu je prenetu besteretnim pravnim poslom. (Odluka Vrhovnog suda Srbije Pzz. 11/04); Dvadeset sedmi primer: Samo u slučaju da je zaposleni štetu na radu ili u vezi sa radom prouzrokovao trećem licu namerno - postoji njegova solidarna odgovornost i odgovornost preduzeća u kome je radio za naknadu iste. (Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž. 3873/2012).⁵⁴²

Kao što se vidi, pomenute sentence sudskih odluka uglavnom prate odgovarajuće zakonske odredbe koje se odnose na materiju solidarnosti dužnika. Pri tome, različitost činjeničnog stanja u pojedinim slučajevima ukazuje i na izvesne nijanse u primeni istih zakonskih odredbi, što je i razumljivo s obzirom na raznorodnost utvrđenog činjeničnog stanja na koje se primenjuju odgovarajuće zakonske odredbe. Međutim, kada se u postupku primene tih zakonskih odredbi “prekorači” stepen nijansi koji proizilazi iz sličnosti sa zakonom regulisanim situacijama, onda se postavlja pitanje, gde su granice tog odstupanja ako sudska praksa nije neposredni izvor prava. Čini se, da se odgovor na ovo pitanje može tražiti u primeni odgovarajućih tradicionalnih sredstava tumačenja prava (napr. jezičko, logičko, sistematsko, istorijsko, analogno, komparativno, popunjavanje pravnih praznina putem primene zakonom predviđenih opštih načela), među

---

⁵⁴² Pomenuti primeri iz sudske prakse nav. prema www.intermex.rs. Više sudske prakse u pogledu ovog pitanja, Radoslav Ćosić, Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom, Poslovni biro, Beograd 1998; Milan Šemić, Prouzrokovanje i naknada štete, teorijski pristup, zakonodavna rešenja, sudska praksa, Zrenjanin 1999; Zdravko Petrović i Aleksandar Radovanov, Deliktna odgovornost i naknada štete, Novi Sad 2001; Tomislav Krsmanović, Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa, Poslovni biro, Beograd 2003; Dragoslav Veljković, Obligaciono pravo, kroz Komentar Zakona o obligacionim odnosima sa sudskom praksom, Poslovni biro, Beograd 2005; Dragoljub Simonović, Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima, Službeni glasnik, Beograd 2009; Gordana Stanojević, Naknada štete kroz sudsku praksu, Poslovni biro, Beograd 2016.

kojima, ciljno (teleološko) tumačenje zauzima zbirno mesto koje upućuje na *ratio legis* pojedinih zakonskih rešenja.⁵⁴³

Prema tome, sudsku praksu u oblasti solidarnosti dužnika, treba ceniti primenom kriterijuma ciljnog tumačenja zakonskih normi kojima je regulisana materija solidarnih obaveza.

---

⁵⁴³ O načinima tumačenja prava postoji bogata udžbenička i monografska literatura. Opširnije videti, Radomir Lukić, Tumačenje prava, monografija, izd. Savremena administracija, Beograd, 1961, naročito str. 130–142, gde se, između ostaloga, kaže: “Sva četiri tumačenja koja smo izložili (jezičko, logičko, sistematsko, istorijsko) u stvari su samo *pripremna* ili *prethodna* u tom smislu što ukazuju samo na moguće značenje pravne norme. Ciljno tumačenje je ono koje rešava koje je od njih mogućih značenja njeno pravno značenje. Prema tome, ova tumačenja predstavljaju samo pripremu za uspešnu primenu ciljnog tumačenja, kao odlučujućeg. Otud veliki značaj ciljnog tumačenja i potreba da se ono što pažljivije i tačnije vrši.” U istom smislu, i D. Mitrović, nav. delo, str. 325–347.

Glava peta

DEJSTVA SOLIDARNOSTI DUŽNIKA

O d s e k I

POLJE PRIMENE

OPŠTE ZNAČENJE. – Pravna dejstva solidarnosti dužnika proizilaze iz njihovog pojma i sadržine. Kao što smo videli, solidarnost dužnika, pre svega, pretpostavlja postojanje dva ili više subjekata na dužničkoj strani (sadužnici) i poverioca koji ima pravo izbora da zahteva ispunjenje dugovane prestacije od bilo koga sadužnika ili od svih zajedno, ali tako da kada ova bude ispunjena, obligacija se gasi prema poveriocu, a nastaje unutrašnji odnos između solidarnih dužnika posle ispunjenja.

Polazeći od ovako definisanog pojma i sadržine pasivne solidarnosti, očigledno proizilaze *dve serije* odnosa, tačnije, dve vrste pravnih dejstava:

1. dejstva solidarnosti između poverioca i solidarnih dužnika *pre ispunjenja*, i
2. dejstva solidarnosti *posle ispunjenja*.

Svakom od ovih dejstava, u okviru ovog poglavlja, biće posvećena detaljna pažnja, naročito u pogledu pravnih dejstava između poverioca i sadužnika *pre ispunjenja*. Ovo stoga što će se tu analizirati uticaji različitih načina prestanka obligacija uopšte na pasivnu solidarnost, kao što su naročito: ispunjenje, kompenzacija, prenov (novacija), oproštaj duga, zastarelost, docnja, sjedinjenje, nemogućnost ispunjenja, poravnanje i drugi opšti načini prestanka obligacija.⁵⁴⁴ Drugi deo koji se odnosi na dejstva solidarnosti *posle ispunjenja* biće posvećen analizi odgovarajućoj argumentaciji raspodele i obračuna duga prema unutrašnjem

---

⁵⁴⁴ Zakon o obligacionim odnosima čl. 414–422, predviđa pravila dejstva solidarnosti dužnika u prisustvu sledećih načina prestanka obligacija: ispunjenje, prebijanje, otpuštanje duga, prenov, poravnanje, sjedinjenje, docnja poverioca, docnja jednog dužnika i priznanje duga, zastoje i prekid zastarevanja i odricanje od zastarelosti, kao i pravo ispunioca na naknadu i podelu na jednake delove (čl. 423–424).

odnosu sadužnika na osnovu koga je nastala njihova solidarna odgovornost (pravo regresa).

O d s e k II

DEJSTVA SOLIDARNOSTI IZMEĐU POVERIOCA

I VIŠE DUŽNIKA PRE ISPUNJENJA

1. ISPUNJENJE

PRIMARNO DEJSTVO. – Primarno i osnovno dejstvo se ogleda u pravu poverioca da zahteva od solidarnih dužnika ispunjenje punovažne obaveze onako kako ona glasi. U tom pogledu poverilac ima tri mogućnosti: da zahteva ispunjenje obaveze kumulativno od svih solidarnih dužnika (da jednom tužbom obuhvati sve sadužnike); da zahteva ispunjenje samo od nekih solidarnih dužnika; da zahteva ispunjenje cele obaveze samo od jednog solidarnog dužnika.

Pravo izbora poverioca je široko postavljeno shodno cilju solidarnosti koja predstavlja jedno od ličnih sredstava obezbeđenja od moguće insolventnosti dužnika. To znači da on može, u okviru datih ovlašćenja, da menja pojedine sadužnike, sve dok ne bude potpuno izmiren u svom zahtevu. To dalje znači da on može od jednog solidarnog dužnika primiti delimično ispunjenje, a od drugog ili drugih ostalih do celine dugovane prestacije.

Pri tome, svaki tuženi sadužnik može prema poveriocu isticati svoje lične prigovore (na primer neki nedostatak volje), a takođe i objektivne prigovore koji proizilaze iz izvora solidarnosti (na primer kod dvostrano obaveznih ugovora, prigovor da i poverilac nije izvršio svoju obavezu – *exceptio non adimpleti contractus*).⁵⁴⁵ Pored toga, svaki solidarni dužnik kod ugovorne solidarnosti, može se obavezati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima.⁵⁴⁶ U tom kontekstu svaki tuženi sadužnik može poveriocu isticati prigovore koji proizilaze iz pomenute modifikacije ugovorne obaveze.

---

⁵⁴⁵ Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.165-166.

⁵⁴⁶ Zakon o obligacionim odnosima čl. 414. Opširnije, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knjiga druga, Zagreb 1978, komentar uz čl. 414, str. 1402–

PREDMET ISPUNJENJA I SOLIDARNA ODGOVORNOST. – Ispunjenje kao jedan od najvažnijih opštih načina prestanka obligacije sastoji se u preduzimanju onog akta realizacije (izvršenja) zbog koga je obligacija i nastala, ili sasvim sumarno: predmet ispunjenja se sastoji u ispunjenju one prestacije koja čini sadržinu obligacije.⁵⁴⁷ Tradicionalno, još od rimskog prava⁵⁴⁸ predmet obligacije se može sastojati u predaji određene stvari (*dare*), ili nekom činjenju (*facere*), ili u nečinjenju odnosno uzdržavanju od određenog činjenja (*non facere*).⁵⁴⁹

Ova pravila nalaze primenu i na području *solidarne odgovornosti*. Tako, ispunjenje putem predaje generične ili individualno određene stvari, posebno predaje dugovane sume novca (*dare*), predstavlja redovni i očekivani način prestanka obaveze u kontekstu solidarne odgovornosti.⁵⁵⁰ Kada se ispunjenje obligacije sastoji u predaji stvari određenih po rodu (generične stvari), a dužnik padne u docnju sa ispunjenjem, poverilac može po svom izboru nabaviti stvar istog roda i zahtevati od dužnika naknadu cene i naknadu štete, ili zahtevati vrednost dugovane stvari i naknade štete.⁵⁵¹

Ova pravna situacija, stavljena u kontekst *solidarne odgovornosti*, znači da poverilac može od solidarnih dužnika da zahteva ostvarenje gore pomenutih prava.

1408; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori S. Perović i D. Stojanović, knjiga prva, Pravni fakultet u Kragujevcu, 1980, komentar uz čl. 414, str. 969–974; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, prva knjiga, drugo izdanje, Savremena administracija, Beograd 1983, komentar uz čl. 414, str. 1212 i sl.; S. Cigoj, Komentar obligacijskih razmeri, velik komentar o obligacijski razmerjih, knjiga 1–4, Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1984–1986, komentar uz čl. 414; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, glavni redaktor Slobodan Perović, knjiga prva i druga, Savremena administracija, Beograd 1995, komentar uz čl. 414; Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja M. Juhart i N. Plavšak, druga knjiga, GV Založba, Ljubljana 2003, komentar uz čl. 395, str. 555 i sl.

⁵⁴⁷ Mihailo Konstantinović, Obligaciono pravo (prema beleškama sa predavanja sredio V. Kapor), Beograd 1957, str. 5; M. Planiol et G. Ripert, nav. delo, str. 292; S. Jakšić, nav. delo, str. 32; Andrija Gams, Uvod u građansko pravo, Opšti deo, Beograd 1967, str. 153; Obrad Stanojević, Sadržina i predmet obligacionog odnosa, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 1971, br. 5–6, str. 519; Weill Alex, Droit civil, Les obligations, Dalloz, Paris 1971, str. 6.

⁵⁴⁸ O. Stanojević, nav. delo, str. 520; Jean Carbonnier, Théorie des obligations, Paris 1963, str. 130; S. Jakšić, nav. delo; Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd 1979, str. 44.

⁵⁴⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 46 predviđa da ugovorna obaveza se može sastojati u davanju, činjenju, nečinjenju ili trpljenju i ona mora biti moguća, dopuštena i određena odnosno određiva. Opširnije, gore citirani komentari uz čl. 46 Zakona o obligacionim odnosima.

⁵⁵⁰ Upravo radi novčane obaveze koja je česta u praksi uopšte, a takođe i u okviru solidarnosti dužnika, u literaturi kao i u praktičnom životu, ispunjenje se još naziva “isplata”. Čini se, da to nije neka veća terminološka greška, ali ipak smatramo da je naziv “ispunjenje” ili “izvršenje” širi i adekvatniji jer obuhvata svaku predaju, gde spada i novac kao specifična vrsta stvari.

⁵⁵¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 354–356.

Ovo sve, pod pretpostavkom da su se svi solidarni dužnici obavezali sa istim rokom dospeća, jer ako se neki solidarni dužnik obavezaao sa drugim rokom, tako da nije nastupila dospelost, onda se na takvog solidarnog dužnika ne može primeniti rečeno pravilo, jer je dužnička docnja uslov za primenu pomenutih pravila.

Solidarna obaveza može se sastojati i u činjenju (*facere*). Prema Zakonu o obligacionim odnosima⁵⁵², ako dužnik obavezu činjenja ne ispuni na vreme, poverilac može uz obaveštenje dužnika sam o trošku dužnika uraditi ono što je dužnik bio dužan uraditi, a od dužnika zahtevati naknadu štete zbog zadocnjenja, kao i naknadu druge štete koju bi imao zbog ovakvog načina ispunjenja.

Ova pravila primenjena na *solidarne obaveze*, daju pravo poveriocu da zahteva ispunjenje obaveze činjenja (*facere*) od svih solidarnih sadužnika shodno primarnom dejstvu ispunjenja, o čemu je već bilo reči.

Kada solidarni dužnici izvrše određenu radnju činjenja, prema jednom teorijskom gledištu, potrebno je ustanoviti *nameru* dužnika da tim ispunjava obavezu činjenja.⁵⁵³

Najzad, kada se solidarna obaveza sastoji u nečinjenju (*non facere*), poverilac ima pravo na naknadu štete samim tim što je dužnik postupio protivno svojoj obavezi nečinjenja.⁵⁵⁴

Na kraju ovog dela, može se postaviti pitanje pravne prirode ispunjenja, bez obzira da li je reč o davanju, činjenju ili nečinjenju. U literaturi je izneto stanovište da ispunjenje predstavlja faktičku radnju, a ne zaseban pravni posao.⁵⁵⁵

---

⁵⁵² Čl. 291 Zakona o obligacionim odnosima.

⁵⁵³ Opširnije, B. Loza, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, u redakciji B. Blagojević i V. Krulj, Beograd 1983, str. 1027, gde se između ostalog kaže: Namera dužnika da izvršenjem određene radnje ispuni svoju obavezu mora biti poznata poveriocu. Jer, ako dužnik izvršava neku radnju, koja je istina identična sa dugovanom radnjom, ali bez namere da njome ispuni svoju obavezu iz obligacije, to se neće smatrati izvršenjem obligacije. Zakon o obligacionim odnosima u ovom pogledu nema izričite odredbe. Činjenica je da ni drugi zakonic i u uporednom pravu ovo izričito ne ističu. Međutim, teorija je saglasna da se ovaj uslov ima ispuniti i da se bez njega ne može govoriti o ispunjenju obligacije kao načinu njenog prestanka.

⁵⁵⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 292 kao i citirani komentari uz ovu odredbu Zakona.

ZAMENA ISPUNJENJA (DATIO IN SOLUTUM). – Dugovani predmet ispunjenja može biti punovažno zamenjen sa nekim drugim predmetom, ukoliko se poverilac i dužnik o tome sporazumeju. Urednom i blagovremenom predajom tog drugog predmeta dužnik se oslobađa prvobitno dugovane prestacije.⁵⁵⁶ Ta mogućnost u širim okvirima već postoji po osnovu primene osnovnog načela obligacionog prava, prema kome su strane u obligacionim odnosima slobodne, da u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja, uređuju svoje odnose po svojoj volji.⁵⁵⁷

Predviđena pravila o zameni ispunjenja, prema našem mišljenju, shodno se primenjuju i u materiji *solidarnih obaveza*.⁵⁵⁸ Naime, na zahtev poverioca da mu solidarni dužnik odnosno svi solidarni dužnici ispune dugovanu prestaciju, oni mogu sa poveriocem postići sporazum o zameni prvobitno dugovane prestacije sa svim opštim i posebnim svojstvima *datio in solutum*, i da se zamenom ispunjenja oslobode solidarne obaveze.⁵⁵⁹

Pri tome, može se postaviti pitanje, da li se u ovom slučaju zahteva potpuna saglasnost svih solidarnih dužnika ili samo nekog od njih. Smatramo da bi vrednosno većinski sistem mogao biti relevantan za ovo pitanje. Međutim, ako je tužen samo jedan od solidarnih dužnika, on bi mogao da zaključi sporazum o zameni ispunjenja pod uslovom da se solidarni dužnici *ipso iure* uzajamno zastupaju. Princip uzajamnog zastupanja,⁵⁶⁰ po našem mišljenju, nalazi svoju primenu upravo kod ispunjenja solidarne obaveze kao primarno dejstvo

---

⁵⁵⁵ Opširnije, posebno za nemačko pravo, videti: Boris Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1970, II tom, str. 1172; D. Stojanović, nav. delo, str. 235–242.

⁵⁵⁶ U rimskom klasičnom pravu, *datio in solutum* mogao je nastati samo kao izraz poveriočeve volje, dok je po Justinijanovom pravu dužnik mogao prisiliti poverioca da umesto dugovane sume novca primi određeno zemljište po pravičnoj proceni vrednosti zemljišta. Ova zamena ispunjenja nazvana je *datio in solutum nessesaria*. Videti, A. Romac, nav. delo, str. 86.

⁵⁵⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 10. Videti i komentare ove zakonske odredbe.

⁵⁵⁸ To izričito predviđaju i neki zakonici uporednog prava, npr. holandski Građanski zakonik (čl. 7); Zakonik o obligacijama i ugovorima Tunisa (2005), čl. 179.

⁵⁵⁹ Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.173-175; Ljubiša Milošević, Obligaciono pravo, Beograd, 1966, str.192; Bogdan Loza, Obligaciono pravo, opšti deo, Sarajevo, 1981, str.69.

⁵⁶⁰ M. Konstantinović, skripta, str. 209, navodi da se kod pasivne solidarnosti dužnici uzajamno zastupaju.

solidarnosti dužnika, za razliku od drugih načina prestanka obligacija, gde su moguća različita stanovišta.

Kada se solidarna obaveza realizuje putem zamene ispunjenja, može se postaviti pitanje ko odgovara za materijalne i pravne nedostatke (evikciu) stvari date umesto onoga što je dugovano. Na taj način dolazimo do pitanja pravne prirode *datio in solutum*, o čemu, u uporednom pravu postoje različita teorijska i zakonska rešenja.⁵⁶¹ U tom smislu, zadržimo se na dva osnovna stava. Po jednom stanovištu, *datio in solutum* je uslovna isplata. To znači, da odgovornost za materijalne i pravne nedostatke ostaje i dalje na strani dužnika jer se uslov nije ispunio, pa sledstveno tome, dugovana tražbina nije ugašena, i poverilac ima pravo da zahteva prvobitni predmet ispunjenja solidarne obaveze sa svim posledicama koje je ta obaveza imala u trenutku svog nastanka (npr. ukoliko je bilo ugovoreno jemstvo, ono i dalje ostaje). Naprotiv, po drugom stanovištu, *datio in solutum* nije uslovna isplata, već novi dvostrano obavezni (teretni) ugovor, sa svim posledicama koje on proizvodi. To znači da se dužnikova obaveza gasi u momentu predaje druge stvari, a sa njom prestaju akcesorne obaveze ukoliko su bile ustanovljene (npr. prestaje jemstvo). Poverilac, prema ovom shvatanju, ne bi mogao tražiti od dužnika predaju dugovane stvari, već je dužnik odgovoran za sve eventualne materijalne i pravne nedostatke stvari, prema opštim pravilima odgovornosti kod dvostrano obaveznih ugovora.

Kada se ova dva stava o pravnoj prirodi zamene ispunjenja porede i kada se ona primene u materiji *solidarnih obaveza*, čini se, da ovo drugo stanovište zaslužuje veću teorijsku pražnju jer se zasniva na autonomiji volje stranaka na osnovu koje one ugovaraju i regulišu svoje obligacione odnose, što u konkretnom slučaju znači: postojeći odnos predaje dugovane stvari, svojom slobodnom voljom u okviru granica dozvoljenog ugovaranja, zamenjuju predajom neke druge stvari, koja sada postaje dugovana stvar prema opštim pravilima dvostrano obaveznih ugovora.

---

⁵⁶¹ M. Kontantinović, nav. delo, str. 191.

Pri tome, treba naglasiti da se ovde zamenjuje samo predmet izvršenja, a ne zamenjuje se stara obligacija novom obligacijom, što je karakteristično za novaciju (prenov).

Prema tome, autonomija volje i načelo *pacta sunt servanda* teorijski opravdavaju stanovište da je *datio in solutum* po svojoj pravnoj prirodi, dvostrano obavezni ugovor, sa svim njegovim posledicama.

Razume se, da ako se saglasnošću volja dužnika i poverioca predvidi uslovna isplata kao modifikacija njihovog pravnog posla, i to u smislu da će se, u slučaju materijalnih i pravnih nedostataka zamenjene stvari, vratiti na prvobitnu prestaciju, onda nema razloga da se takav uslov ne prihvati.

Međutim, ako takve volje nema već je salgasna volja ispoljena samo u smislu zamene ispunjenja predmeta jedne iste obligacije, onda se, po našem mišljenju, pre može braniti stanovište o безусловnom ispunjenju jedne iste obligacije sa promenjenim predmetom ispunjenja.

Zakon o obligacionim odnosima (čl. 308) takođe u načelu prihvata ovo drugo stanovište, ali sa znatnim odstupanjima. Naime, ovaj Zakon najpre predviđa pravilo, prema kome, obaveza prestaje ako poverilac u sporazumu sa dužnikom primi nešto drugo umesto onoga što mu se duguje. Sledstveno tome, Zakon dalje predviđa da dužnik odgovara isto kao prodavac za materijalne i pravne nedostatke stvari date umesto onoga što je dugovano.

Međutim, i pored ovih odredbi isti Zakon na istom mestu predviđa i sledeću odredbu: poverilac umesto zahteva po osnovu odgovornosti dužnika za materijalne ili pravne nedostatke stvari, može zahtevati od dužnika, ali ne više od jemca, ispunjenje prvobitnog potraživanja i naknadu štete.

Kao što se vidi, Zakon je u suštini prihvatio jedno kompromisno rešenje, verovatno zbog toga da bi se poverilac koji je primio drugu stvar u odnosu na prvobitno ugovorenu, bolje zaštitio od mogućih materijalnih i pravnih nedostataka te druge stvari. Sa tog stanovišta takvo rešenje se može razumeti, ali sa stanovišta doslednosti usvojenih opštih rešenja u materiji dvostrano obaveznih ugovora,

pomenuto kompromisno rešenje ne doprinosi potrebnom stepenu preciznosti pravnih kategorija.

LICA KOJA MOGU PREDUZETI AKT ISPUNJENJA. – Iz samog pojma obligacionog odnosa proizilazi da preuzetu obavezu ispunjava dužnik savesno i u svemu kako ona glasi. Međutim, obavezu može ispuniti ne samo dužnik nego i treće lice. To je opšte pravilo koje predviđa Zakon o obligacionim odnosima (čl. 296). Kada su u pitanju treća lica, primena tog pravila zavisi od zakonom predviđenih modifikacija.

Tako, prema istoj zakonskoj odredbi, poverilac je dužan primiti ispunjenje od svakog lica koje ima neki pravni interes da obaveza bude ispunjena, čak i kad se dužnik protivi tom ispunjenju. Međutim, kad je dužnik sa ovim saglasan, poverilac je dužan primiti ispunjenje od trećeg lica, izuzev kad prema ugovoru ili prirodi same obaveze ovu treba da ispuni dužnik lično (intuitu personae). Pri svemu tome, prema Zakonu o obligacionim odnosima⁵⁶² poverilac može primiti ispunjenje od trećeg lica i bez dužnikovog znanja, pa i u slučaju kad ga je dužnik obavestio da ne pristaje da treći ispuni njegovu obavezu. Ali, ako mu je dužnik ponudio da sam ispuni odmah svoju obavezu, poverilac ne može primiti ispunjenje od trećeg lica. Međutim, u svakom slučaju ispunjenje tuđe obaveze svaki ispunilac može ugovoriti sa poveriocem, pre ispunjenja ili prilikom ispunjenja, da ispunjeno potraživanje pređe na njega sa svim ili samo sa nekim sporednim pravima. Poverilačka prava mogu preći na ispunioca i na osnovu ugovora između dužnika i ispunioca, zaključnog pre ispunjenja. U ovim slučajevima subrogacija ispunioca u prava poverioca nastaje u času ispunjenja.⁵⁶³

Pored ove ugovorne personalne subrogacije, Zakon o obligacionim odnosima predviđa u ovakvim slučajevima i zakonsku subrogaciju⁵⁶⁴ koja nastaje kad obavezu ispuni lice koje ima neki pravni interes u tome. Tada na to lice prelazi

---

⁵⁶² Čl. 296, st. 4 Zakona o obligacionim odnosima.

⁵⁶³ Čl. 299 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije videti napred pomenute komentare.

⁵⁶⁴ Čl. 300 Zakona o obligacionim odnosima, prema kome, kad obavezu ispuni lice koje ima neki pravni interes u tome, na njega prelazi po samom zakonu u času ispunjenja poveriočevo potraživanje sa svim sporednim pravima.

po samom zakonu u času ispunjenja poveriočevo potraživanje sa svim sporednim pravima.

Ova opšta pravila o ispunjenju sa subrogacijom primenjena na područje *solidarnih obaveza* zadržavaju svoja pravna svojstva. To znači, da solidarnu obavezu može ispuniti i treće lice koje ima neki pravni interes u tome, s tim da na njega prelaze poveriočeva potraživanja sa svim sporednim pravima i to u času ispunjenja i po sili samog zakona. Tako, npr., jemac je treće lice koje ima pravni interes da solidarni dug bude uredno i blagovremeno ispunjen, jer jemac odgovara i za svako povećanje obaveze koje bi nastalo dužnikovom docnjom ili dužnikovom krivicom, ukoliko nije drukčije ugovoreno.⁵⁶⁵

Ova zakonska subrogacija nastupa u momentu ispunjenja solidarne obaveze od strane trećeg lica, bez potrebe da se stranke o tome izjasne. Sam fakat ispunjenja dovoljan je da bi isplaćeno poveriočevo potraživanje putem personalne subrogacije prešlo na isplatioca.⁵⁶⁶

Međutim, kada je reč o ovoj vrsti subrogacije, značajno je naglasiti da Zakon o obligacionim odnosima (čl. 296, st. 3) predviđa i mogućnost ispunjenja obaveze od strane trećeg lica koje nema pravni interes, ukoliko je dužnik sa tim saglasan, izuzev ako je dužnikova obaveza sasvim ličnog karaktera.

Kod solidarne odgovornosti, tu saglasnost po našem mišljenju, daju solidarni dužnici većinom glasova odnosno to može učiniti i samo jedan solidarni dužnik ukoliko je zastupnik svojih sadužnika, ne samo po izričitom ovlašćenju, već i po načelu uzajamnog zastupanja solidarnih dužnika u postupku ispunjenja dugovane prestacije. U zaštiti interesa poverioca, Zakon o obligacionim odnosima ide i dalje, pa predviđa da poverilac može primiti ispunjenje od trećeg lica i bez dužnikovog znanja o tome, pa čak i u slučaju njegovog protivljenja, doduše pod pretpostavkom da je dužnik ponudio poveriocu da sam odmah ispuni svoju obavezu.

---

⁵⁶⁵ Čl. 1002 ZOO. Opširnije naročito videti, Dragor Hiber i Miloš Živković, Obezbeđenje i učvršćenje potraživanja, izdanje Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2015, str. 275–411, naročito str. 373 i sl.

⁵⁶⁶ B. Blagojević i V. Krulj, citirani komentar, str. 1036.

Po našem mišljenju, Zakon je ovde previše išao da zaštiti poverioca u njegovom namirenju, dopuštajući da i treće lice koje nema nikakav pravni interes ispuni dužnikovu obavezu, pa čak i kada dužnik ne pristaje da treći ispuni njegovu obavezu.

Sa stanovišta *solidarne odgovornosti*, to praktično znači, da treće pravno nezainteresovano lice može ispuniti solidarnu obavezu uz protivljenje svih solidarnih dužnika. Time se u izvesnoj meri izlazi iz osnovnog okvira obligacionog odnosa koji deluje *inter partes*, dakle, između poverioca i dužnika, a ne i prema trećem licu koje nije u obligacionom odnosu.

Pored toga, može se postaviti pitanje zašto treće lice izvršava tuđu obavezu kada nema pravni interes za tu isplatu i kada se tome protive solidarni dužnici. Sve u svemu, ova zakonska odredba može da krije i neke nedozvoljene motive koji ulaze u polje nedopuštene kauze.

Iz svih tih razloga, po našem mišljenju, ispunjenje solidarne obaveze od strane trećeg lica koje ima neki pravni interes, pod napred navedenim uslovima, može biti i teorijski prihvaćeno, ali ne i kada to čini treće lice koje nema nikakav pravni interes da ispuni tuđu dugovanu prestaciju, pa čak i uz protivljenje dužnika.

U kontekstu pravne prirode regresa, pokreće se i pitanje: kada jedan solidarni dužnik izvrši obavezu prema poveriocu, nema personalne subrogacije. U stvari, kada je obaveza prema poveriocu ispunjena, ta obligacija se gasi i nastaje nova. Regresni zahtev predstavlja novu obligaciju koja se zasniva na zakonskom ovlašćenju i odgovarajućem činjeničnom stanju. Pri tome, postavlja se pitanje može li jedan solidarni dužnik sam da ponudi ispunjenje poveriocu, tvrdeći da za to ima pravni interes, pa da se na takvo činjenično stanje primeni čl.300. Zakona o obligacionim odnosima,⁵⁶⁷ tj. da dođe do personalne subrogacije. Čini se da bi odgovor bio negativan, jer u suprotnom, kada bi došlo do personalne subrogacije, takav dužnik dugovao bi sam sebi. Naprotiv, kada obligaciju ispuni treće lice koje ima određeni pravni interes, tada dolazi do personalne subrogacije, a kada ponudi

---

⁵⁶⁷ Prema čl. 300. Zakona o obligacionim odnosima, zakonska subrogacija nastaje kad obavezu ispuni lice koje ima neki pravni interes u tome, na njega prelazi po samom zakonu u času ispunjenja poveriočevo potraživanje sa svim sporednim pravima.

ispunjenje treći koji nema pravni interes, onda nastupa cesija, a ako toga nema, onda će od solidarnog dužnika moći da traži kao *negotiorum gestor*. Inače, o regresnom zahtevu biće više reči kod analize odnosa solidarnih dužnika posle namirenja poverioca (odsek III ovog Poglavlja).

KO MOŽE DA PRIMI ISPUNJENJE. – Ispunjenje se vrši ovlašćenom licu, a to je pre svega, poverilac. S obzirom na različitost izvora solidarne odgovornosti, poverilac solidarne obaveze može biti određen ugovorom, ali isto tako i zakonom, sudskom odlukom ili zastupništvom. Ispunjenje je punovažno i kada je izvršeno trećem licu, ako ga je poverilac naknadno odobrio ili ako se njime koristio.⁵⁶⁸ Ukoliko je ispunjenje izvršeno poslovno nesposobnom poveriocu, takvo ispunjenje oslobađa dužnika samo ako je bilo korisno za poverioca ili se predmet ispunjenja još nalazi kod njega. Poslovno nesposobni poverilac može odobriti ovo ispunjenje, ali samo pošto postane poslovno sposoban.

Kada je u pitanju ispunjenje *solidarne obaveze*, na odgovarajući način, primenjuju se pomenuta pravila o ispunjenju poslovno nesposobnom poveriocu.⁵⁶⁹

VREME ISPUNJENJA. – Od više solidarnih dužnika, svaki od njih može dugovati sa različitim modalitetima, a to znači sa drugim rokom ispunjenja. U tom smislu zadržaćemo se na sledećim pitanjima: kada rok nije izrično određen; ispunjenje pre roka; pravo poverioca da zahteva ispunjenje pre roka; kad je određivanje roka ostavljeno jednoj strani; odbijanje zadocnelog ispunjenja; ugovoreni gubitak roka.

Kada rok ispunjenja nije izrično određen, poverilac može odmah zahtevati ispunjenje, a dužnik može odmah ponuditi ispunjenje, ali u oba slučaja potrebno je prethodno da se analizira svrha posla prema kojoj se određuje vreme dospelosti

---

⁵⁶⁸ Čl. 305 Zakon o obligacionim odnosima.

⁵⁶⁹ Čl. 306 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni komentar, str. 1041, gde se, između ostalog, kaže: “poslovno nesposobni poverilac, po pravilu, ne može da primi ispunjenje tražbine čiji je nosilac. Ispunjenje tražbine za njega prima njegov zakonski zastupnik. Međutim, ukoliko je dužnik ispunio obavezu direktno poslovno nesposobnom poveriocu, ispunjenje će biti punovažno ako je bilo korisno za poverioca ili ako se predmet ispunjenja još uvek nalazi kod njega. Za poslovno nesposobnog poverioca biće korisno ako je sa primljenim bio zadovoljen neki njegov interes (npr. sa primljenim je nabavio potrebna sredstva za stručno osposobljavanje, platio je smeštaj u cilju stručnog osposobljavanja i sl.) ili je sprečio nastajanje po njega nekih štetnih posledica (isplatio je neophodnu opravku stvari i sl.)”.

ispunjenja. Međutim, dužina roka može se odrediti i prema prirodi same obaveze, kao i na osnovu drugih relevantnih okolnosti koje zahtevaju izvestan rok za ispunjenje.

Kada se na ovaj način utvrdi rok ispunjenja obaveze, dužnik je dužan ispuniti obavezu u tom roku, jer ako to ne učini on dolazi u dužničku docnju koja sa sobom povlači značajne pravne posledice (naknada štete, odgovornost za nemogućnost ispunjenje usled više sile). S druge strane, ako poverilac bez osnovanog razloga odbije da primi dospelo ispunjenje, on dolazi u poverilačku docnju koja takođe povlači značajne pravne posledice (na poverioca prelazi rizik slučajne propasti ili oštećenja stvari, prestaje teći kamata, naknada štete kao i naknada troškova oko daljeg čuvanja stvari).

Poverilac može odbiti da primi zadocnelo ispunjenje koje više nema interesa za njega i zahtevati naknadu štete zbog neispunjenja. Kad je ugovoreno da će dužnik izgubiti rokove ako zadocni sa ispunjenjem neke obaveze, gubitak roka ne nastupa ako je dužnik zadocnio sa ispunjenjem neznatnog dela obaveze, izuzev kad je drukčije ugovoreno. Pri tome, smatra se da je poverilac odrekao da se koristi ovim pravom ako je primio zadocnelo ispunjenje obaveze bez rezerve.⁵⁷⁰

Postavlja se pitanje da li dužnik može da izvrši ispunjenje i pre roka koji je utvrđen na gore pomenuti način. Odgovor na ovo pitanje zavisi od utvrđenja činjenice u čijem interesu je rok utvrđen. Ako je utvrđen u obostranom interesu, što će biti čest slučaj, poverilac nije dužan da primi ispunjenje. Međutim, ako je rok ugovoren u isključivom interesu dužnika (npr. povraćaj stvari kod besplatne ostave) on ima pravo da preduzme ispunjenje obaveze i pre ugovorenog roka ali pod uslovom da o tome blagovremeno obavesti poverioca.

Ispunjenje pre roka može tražiti i poverilac ukoliko mu dužnik nije dao obećano lično ili stvarno sredstvo obezbeđenja, kao i u slučaju, kako smo već naglasili, kada je rok ugovoren isključivo u njegovom interesu.

---

⁵⁷⁰ Mihailo Konstantinović, (Skica za Zakonik o obligacijama) čl. 264, 265.

Određivanje roka ispunjenja može biti ostavljeno na volju poverioca ili dužnika, u kom slučaju, druga strana može, ako ovlašćenik ne odredi rok ni posle opomene, zahtevati od suda da on odredi primeren rok za ispunjenje.

Za novčane obaveze važe posebna pravila. Tako dužnik novčane obaveze može ispuniti i pre roka s tim što je ništava odredba ugovora kojom se dužnik odriče ovog prava.⁵⁷¹

MESTO ISPUNJENJA. – Pored predmeta i vremena ispunjenja, kao pravno relevantna činjenica u postupku ispunjenja, javlja se i mesto ispunjenja. Naime, prema opštem pravilu⁵⁷² dužnik je dužan da ispuni obavezu, a poverilac da primi ispunjenje u mestu određenom pravnim poslom (najčešće ugovorom) ili zakonom. Međutim, ukoliko mesto ispunjenja na ovaj način nije određeno, onda se, kao i kod vremena ispunjenja, pribegava analizi svrhe posla, prirode obaveze, kao i drugim relevantnim okolnostima koje ukazuju na mesto ispunjenja. Ako se ni takvim načinom ne može utvrditi mesto ispunjenja, onda se prema dopunsko-dispozitivnoj normi, ispunjenje obaveze vrši u mestu u kome je dužnik u vreme nastanka obaveze imao svoje prebivalište, a u nedostatku ovog, svoje redovno boravište. Pri tome, ako je obaveza nastala u vršenju redovne ili profesionalne delatnosti dužnika, onda u mestu u kome se nalazi sedište te delatnosti. Ukoliko dužnici imaju prebivališta odnosno sedišta u različitim mestima, pravo izbora je na poveriocu. Međutim, za novčane obaveze važi pravilo da se one ispunjavaju u mestu u kome poverilac ima prebivalište odnosno sedište svoje privredne ili profesionalne delatnosti.⁵⁷³

2. KOMPENZACIJA

UVODNA NAPOMENA. – Do sada je bilo reči o ispunjenju kao primarnom dejstvu solidarnosti dužnika čijim nastupanjem obligacija prema poveriocu prestaje da postoji. Međutim, u suštini, isto dejstvo nastupa i u slučaju kada solidarni

---

⁵⁷¹ Čl. 398 Zakona o obligacionim odnosima.

⁵⁷² Zakon o obligacionim odnosima, čl. 319, Skica čl. 266.

⁵⁷³ M. Konstantinvić, nav. delo, čl. 266 i 267.

dužnik postane poverilac zajedničkom poveriocu, onda se ne mora dugovana prestacija ugaziti putem ispunjenja, već se oba potraživanja mogu vrednosno obračunati i prebiti u celini ili do manjeg iznosa. Drugim rečima, to je prebijanje duga za dug ili kompenzacija⁵⁷⁴ koja može biti potpuna ili delimična.

U stvari, može se reći, da se kompenzacijom postiže ono što bi učinila dva akta ispunjenja. Na taj način se izbegava dvostruko plaćanje. To je naročito korisno kod novčanih obligacija gde se obaveze realizuju bez upotrebe gotovog novca. Nadalje, kompenzacijom se izbegava rizik insolventnosti jednog dužnika, a pri tome se afirmiše princip jednakosti u pravnom tretmanu subjekata obligacionog odnosa.

Upravo zbog ovih pogodnosti, kompenzacija je, još od rimskog prava poznata i usvojena u savremenom uporednom pravu.⁵⁷⁵ Doduše, ne uvek sa istim elementima i uslovima, ali kao pravna kategorija dobila je značaj opšteg mesta.

Njena primena u materiji *solidarnih obligacija*, gledano sa stanovišta komparativnog prava, obeležena je izvesnim razlikama, naročito kod potrebnih

---

⁵⁷⁴ Što se tiče samog naziva *compensatio*, videti: Obrad Stanojević, *Rimsko pravo*, IX izd., Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1997, str. 331, gde se između ostalog kaže: *Compensatio* (od *cum impendere, pensatio* – zajedničko merenje, odmeravanje dugova) Modestin definiše kao međusobno potiranje duga i potraživanje (*debiti et crediti inter se contributio* – D.16.12.1). Kada je dužnik istovremeno i poverilac kada nešto duguje ali i potražuje od istog lica, onda se pod određenim uslovima manji dug gasi i za toliko smanjuje veći dug, tako da se duguje samo ostatak. Zato je kompenzacija način za gašenje obligacija. Mi upotrebljavamo i reč prebijanje, iako to ima i nezgodne asocijacije, zato se dodaje prebijanje dugova.

U tom smislu: D. Stojčević, nav. delo, str. 235; A. Romac, nav. delo, str. 67; M. Milošević, nav. delo, str. 311; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 349, gde se između ostalog kaže: “*Compensatio* (od *pensare* – izravnati, izjednačiti), kompenzacija, poravnanje ili prebijanje duga su nazivi za način prestanka obligacija kada se od glavne obaveze odbije potraživanje koje dužnik ima prema poveriocu. Ako su potraživanja jednaka ona su se gasila u celosti, a ako nisu, međusobnim obračunavanjem (“prebijanjem”) manji dug se gasio, a od većeg je ostala samo razlika (“saldo”). Do poravnanja može doći dobrovoljno (*novatio, pactum de non petendo*) ili prirodnim putem: zakonskim propisima se utvrđivalo kada će ona automatski nastupiti (*ipso iure*), tzv. zakonska kompenzacija ili kada se tokom sudskom postupka uloži prigovor (*ope exceptionis*) tzv. sudska kompenzacija“. U tom smislu i M. Horvat, nav. delo, str. 247; A. Malenica, nav. delo, str. 282.

⁵⁷⁵ Tako npr.: francuski Građanski zakonik (čl. 1347-1349 posle reformi Zakonika, čl. 1289-1299 pre reformi Zakonika); austrijski Građanski zakonik (§§ 1438-14; Građanski zakonik za Knjaževstvo srbsko iz 1844. g. (§§ 903-908); Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. g. (čl. 615-619, 949); nemački Građanski zakonik (§§ 387-396); Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 120-125); italijanski Građanski zakonik (čl. 1241-1252); Zakon o obligacionim odnosima SFRJ iz 1978. g. (čl. 336-343); holandski Građanski zakonik, knj. 6, (čl. 127-129); rumunski Građanski zakonik (čl. 1616-1623); Načela evropskog ugovornog prava – Principles of European Contract Law, 1998, 2002 (čl. 13, 101-13.107); brazilski Građanski zakonik (čl. 368-380); portugalski Građanski zakonik (čl. 847-856); Građanski zakonik Kvebeka (čl. 1289-1299).

uslova i pravnih dejstava solidarnosti dužnika u odnosu na poverioca pre ispunjenja.

U tom pogledu, svi građanski zakonic i uporednog prava, gde, svakako spada i naš Zakon o obligacionim odnosima, kod pitanja dejstva solidarnosti dužnika predviđaju čitav niz različitih načina prestanka obligacija uopšte, i njihovu primenu u oblasti solidarnosti dužnika.

Razume se, da u tom kontekstu postoje različita rešenja i kada je reč o primeni kompenzacije u oblasti solidarnosti dužnika, već ovde izdvajamo jedno pitanje koje ima različite ishode sa gledišta komparativnog prava. Naime, postavlja se pitanje, da li tuženi solidarni dužnik može poveriocu istaći prigovor kompenzacije koji njegov sadužnik ima prema poveriocu iz nekog njihovog drugog obligacionog odnosa. Pre nego što analiziramo ovo pitanje, zadržaćemo se na vrstama kompenzacije u meri koja je neophodna za razumevanje uticaja i načina primene kompenzacije na solidarnost dužnika.

Uslovi koji se zahtevaju za punovažnost kompenzacije uglavnom zavise od vrste kompenzacije. Tradicionalno i komparativno, kompenzacija može biti na osnovu volje stranaka i zakona. Na osnovu volje stranaka, kompenzacija može biti *ugovorna* i *jednostrana* koja nastaje izjavom volje jedne strane upućene drugoj strani pod uslovom da su tražbine uzajamne i punovažne. Za razliku od jednostrane kompenzacije, do ugovorne kompenzacije dolazi primenom pravila o slobodi ugovaranja i njenim ograničenjima, takođe pod uslovom da su potraživanja uzajamna i punovažna.

Sudska kompenzacija dolazi voljom jedne ili obe strane, ali je specifična po tome što ulazi u dispozitiv sudske odluke i ima dejstvo pravosnažne sudske odluke. *Zakonska* kompenzacija nastupa po sili zakona (*ipso iure*) ukoliko su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi. Prema tome, može se konstatovati da su to sledeće kompenzacije: ugovorna, jednostrana, sudska i zakonska. S obzirom da je na ovom mestu reč o uticaju kompenzacije na pasivnu solidarnost, zadržaćemo se još na pojedinim vrstama kompenzacije.

Ugovorna (voljna) kompenzacija zasniva se na saglasnosti volja stranaka da svoja uzajamna potraživanja ispune putem obračunavanja njihovih vrednosti i da se na taj način ugase oba potraživanja ako su jednaka odnosno ako nisu jednaka, manje potraživanje prestaje, a veće potraživanje se smanjuje za iznos manjeg potraživanja. Za ovu vrstu kompenzacije ne postoje posebni uslovi koji se inače zahtevaju kod zakonske kompenzacije. S obzirom da je ovde reč o kompenzaciji čiji je izvor obligacioni ugovor, za nju važe opšta pravila o zaključenju punovažnosti ugovora sa svim opštim ograničenjima autonomije volje stranaka, što znači da i ugovorna kompenzacija ne može biti suprotna imperativnim propisima, javnom poretku, moralu i dobrim običajima.

Za razliku od ugovorne kompenzacije, *jednostrana* kompenzacija nastaje izjavom samo jedne volje upućene drugoj strani pod uslovom postojanja opštih uslova za punovažnost jednostrane izjave volje. Ovu vrstu kompenzacije predviđa i naš Zakon o obligacionim odnosima (čl.337) koji, pod naslovom “izjava o prebijanju” predviđa da prebijanje ne nastaje čim se steknu uslovi za to, nego je potrebno da jedna strana izjavi drugoj da vrši prebijanje. Posle izjave o prebijanju, smatra se da je prebijanje nastalo onog časa kad su se stekli uslovi za to. Kao što se vidi, za jednostranu kompenzaciju nije potrebna saglasnost druge strane, već samo kompenzabilnost uzajamnih tražbina uz neophodni uslov jednostrane izjave jedne strane upućene na siguran način drugoj strani.⁵⁷⁶ Što se tiče samog naziva ove kompenzacije, čini se da više odgovara “jednostrana kompenzacija” ili “jednostrana izjava o kompenzaciji”, nego naziv “zakonska kompenzacija” koja, pod određenim uslovima, po sili samog zakona, što je takođe moguće rešenje, ali ono nije usvojeno u našem pravu, kao ni u većini zakonodavstava uporednog prava, o čemu će još biti reči.⁵⁷⁷

---

⁵⁷⁶ U tom smislu, B. Loza, nav. delo, str. 75, gde se, između ostalog, navodi: “Jednostrana kompenzacija je ona koja nastaje na osnovu zahteva jednog od subjekata, bilo vansudski ili sudski. Nije nužno da se i drugi subjekt saglasi sa postavljenim zahtevom odnosno da mu se protivi”. V. i B. Morait, nav. delo, str. 132; S. Jakšić, nav. delo, str. 409 i sl; L. Marković, nav. delo, str. 385 i sl; J. Radišić, nav. delo, str. 352 i sl.

⁵⁷⁷ U Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 286), opšti uslovi kompenzacije i njena dejstva predviđeni su pod naslovom “zakonska kompenzacija”, dok Zakon o obligacionim odnosima pojam i uslove kompenzacije predviđa pod naslovom “Opšti uslovi kompenzacije”.

Sudska kompenzacija proističe iz sudske odluke i to kada jedna strana, pred nadležnim sudom u prvostepenom postupku, zahteva od druge određeno potraživanje, a ova istakne prigovor kompenzacije ili protivtužbu sa zahtevom koji se može prebiti. Zakon o obligacionim odnosima ne reguliše sudsku kompenzaciju, verovatno zbog toga, što su redaktori smatrali da je to ustanova procesnog prava, i koja kao takva nije u kompetenciji Zakona o obligacionim odnosima. Međutim, njen izvornik Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima predviđa sudsku kompenzacija rečima: ako potraživanje jedne strane nije likvidno ali se može lako utvrditi da li ono postoji i koliko je, sud može izvršiti prebijanje za onaj deo tog potraživanja čije postojanje bude utvrdio i odložiti donošenje odluke o zahtevu druge strane dok se ne utvrdi postojanje i količina ostatka. Ako je potraživanje druge strane veće od potraživanja koje se ističe radi prebijanja, sud će dosuditi razliku poveriocu istom presudom.⁵⁷⁸

I pored toga što je u pravnoj teoriji sporno pitanje da li prigovor kompenzacije istaknut u toku parnice predstavlja po svom dejstvu i pravnoj prirodi materijalni ili procesni prigovor⁵⁷⁹ ovo pitanje nema samo teorijski značaj već i važne praktične posledice. Naime, ukoliko se kompenzacija vrši *ipso iure*, dakle, po samom zakonu, kao što je to u francuskom pravu, onda su se međusobna potraživanja već ugasila, te nema osnova za tužbu u parničnom postupku po osnovu već izvršene kompenzacije (izuzev tužbe za utvrđenje). Međutim, kada se kompenzacija ostvaruje izjavom volje jedne strane shodno čl. 337 Zakona o obligacionim odnosima, onda to znači da su ugašena uzajamna potraživanja po materijalnom pravu. Ukoliko je u toj situaciji dužnik ipak tužen, on može istaći činjenicu da je obligacioni odnos već ugašen i nema potrebe da on tada daje izjavu o kompenzaciji.

Za razliku od ovog stava, u pravnoj teoriji je zastupljeno i stanovište da je prigovor kompenzacije jedna parnična radnja koja služi kao činjenica za odluku o sporu. Polazi se od toga, da su u parnici sve preduzete radnje stranaka u stvari

---

⁵⁷⁸ M. Konstantinović, nav. delo, čl. 297, str. 95. Ovu odredbu iz Skice preuzeo je Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije (2015), čl. 545.

⁵⁷⁹ Opširnije, Borivoje Poznić, Građansko procesno pravo, XI izd., Savremena administracija, Beograd 1989, str. 213 i dalje.

parnične radnje, pa je to slučaj i sa prigovorom kompenzacije, što znači da na osnovu celokupne parnične građe sud donosi odluku po pravilima procesnog prava.

Prema jednom autoritativnom mišljenju⁵⁸⁰ kod ovog pitanja, za naše pravo treba prihvatiti procesno pravnu teoriju prigovora kompenzacije i uzeti da prebijanje dva potraživanja vrši sud presudom (*compensatio per iudicem*). Naime, prema ovom shvatanju, smisao kompenzacije izjave u parnici je u tome što tuženi ističe da prema tužiocu ima protivtražbinu pa stoga predlaže da sud to izvede.⁵⁸¹ Za naše pitanje o uticaju kompenzacije na solidarnost dužnika bitno je istaći da se svaki solidarni dužnik može pozvati na kompenzaciju koju je izvršio njegov sadužnik.

Za razliku od ugovorne, jednostrane i sudske, *zakonska* kompenzacija nastaje nezavisno od volje stranaka, pošto se kumulativno ispune zakonom predviđeni uslovi: uzajamnost, jednorodnost, dospelost i likvidnost tražbine. Drugim rečima, pod gore označenim uslovima, zakonska kompenzacija nastaje po sili zakoga (*ipso iure*), dakle nezavisno od volje stranaka.

Ova vrsta kompenzacije bila je predviđena u francuskom Građanskom zakoniku (čl. 1290), prema kome se kompenzacija vrši po samom pravu, samom silom zakona, pa i bez znanja dužnika; oba duga gase se uzajamno, u trenutku u kome istovremeno postoje, do iznosa do koga se poklapaju. Prema ovom Zakoniku (čl. 1291), kao uslovi za zakonsku kompenzaciju bili su predviđeni: kompenzacija se vrši samo između dvaju dugova, koji za predmet imaju neku sumu novca ili izvesnu količinu zamenljivih stvari iste vrste i koji su čisti, utuživi i dospeli.⁵⁸² U tom pogledu, u suštini je bila prihvaćena koncepcija rimskog prava⁵⁸³ i to u vreme

---

⁵⁸⁰ B. Poznić, nav. delo, str. 215; Ranko Keča, Marko Knežević, Građansko procesno pravo, Beograd, 2016, str. 220 i sl.

⁵⁸¹ Opširnije, B. Poznić, nav. delo.

⁵⁸² Opširnije, M. Planiol, avec la collaboration G. Ripert, nav. delo, str. 206–214; Gabriel Marty et Pierre Raynaud, nav. delo, str. 664–675; François Terré, Philippe Simler, Yves Lequette, nav. delo, str. 1283–1302; Jean Carbonnier, Droit civil, Les biens, Les obligations. Presses Universitaires de France, Paris 2004, str. 2486–2494; Philippe Delebecque, Frédéric-Jérôme Pansier, Droit des obligations, Régime général, 3 édition, Litec, Paris 2005, str. 232–244.

⁵⁸³ Opširnije, A. Berger, Encyclopedic Dictionary of Roman Law, New York, 1953, str. 401; M. Horvat, Rimsko pravo, Zagreb 1977, str. 237; D. Stojčević, Rimsko privatno pravo, Beograd 1978, str. 235; A. Romac, Rječnik rimskog prava, Zagreb 1983, str. 67; A. Malenica, nav.

formularnog postupka i tri odstupanja od primene kompenzacije (slučajevi vezani za poslove koje obavlja argentarius, bonorum emptor i iudicia bona fidei) gde se kompenzacija primenjivala *ipso iure* i gde nije bio potreban prigovor kompenzacije.⁵⁸⁴

Primena pomenutih odredbi francuskog Građanskog zakonika bila je dugovečna, sve do Ordonanse iz 2016. godine, kada su brojne odredbe Zakonika pretrpele značajne izmene, u koje spadaju i pomenute odredbe o zakonskoj kompenzaciji *ipso iure*. Odrebe o kompenzaciji reformisanog Zakonika (čl. 1347 sa šest posebnih stavova) izostavljaju formulaciju “kompenzacija nastaje *ipso iure*, pa čak i bez znanja dužnika”, predviđajući da, ako se na kompenzaciju ne poziva, ona nastaje kad se ostvare zakonom predviđeni uslovi za kompenzaciju.⁵⁸⁵

U uporednom zakonodavstvu više je zastupljeno rešenje prema kome kompenzacija nastupa izjavom volje jedne strane upućene drugoj, ukoliko su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi. Tako na primer, nemački Građanski zakonik (§ 388) predviđa da se kompenzacija vrši izjavom prema drugoj strani, s tim da je ta izjava bez dejstva ako se učini pod uslovom ili rokom. Slično rešenje predviđeno je i portugalskim Građanskim zakonikom (čl. 848). Prema UNIDROIT Načelima međunarodnih trgovinskih ugovora, pravo na komenzaciju se vrši izjavom drugoj strani (čl. 8.3), a isto rešenje usvojeno je i u Nacrtu zajedničkog okvira (III. – 6:105). S druge strane, rumunski Građanski zakonik (čl. 1617) zadržao je zakonsku

---

delo, str. 282; O. Stanojević, nav. delo, str. 331; M. Milošević, nav. delo, str. 311; Ante Romac, Rimsko pravo, Zagreb 2007, str. 314; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 349.

⁵⁸⁴ D. Stojčević, nav. delo, str. 235, gde se, između ostalog, kaže: Staro ius civile nije omogućavalo prinudnu kompenzaciju sve do uvođenja formularnog postupka. Kada su se pojavili prvi slučajevi ne znamo. Gajus navodi tri slučaja u kojima se u njegovo vreme mogla izvršiti kompenzacija: a) ako bankar (argentarius) tuži svoga klijenta sa kojim je imao poslove razne vrste, mora prethodno prebiti sva njihova uzajamna istorodna dugovanja i potraživanja i može ga suditi samo za saldo; b) ako bonorum emptor (lice koje je kupilo stečajnu masu prezaduženoga) tuži dužnika koga je stekao sa stečajnom masom, on je imao pravo da traži od sudije da pre izricanja preduse, odbije sva potraživanja tuženog prema stečajnom dužniku; c) u svim iudicia bonae fidei sudija je, po samoj prirodi postupka, mogao osuditi tuženoga da plati samo ono što je po načelima bonae fidei duguje. Zato je morao od utužene sume odbiti sve ono što dužnik po istom pravnom osnovu potražuje od poverioca, pa ma to bili predmeti razne vrste. Posle Gajusa stvorene su izvesne nove mogućnosti kompenzacije. Justinijan je učinio znatne izmene u ovoj ustanovi. Ustanovljena su jedinstvena pravila za sve slučajeve kompenzacije: tražbine moraju uzajamno biti istovrsne, dospele i likvidne.

⁵⁸⁵ Komentar važećeg rešenja, videti u T. Douville, nav. delo, str. 372–377; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 221–223; B. Mercadal, nav. delo, str. 310–311; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 764–767.

kompensaciju koja nastaje “po samom pravu”, uz ispunjenje zakonom određenih uslova. Prema italijanskom Građanskom zakoniku (čl. 1242), kompenzacijom se gase oba duga od dana njihovog istodobnog postojanja, što bi možda moglo ukazivati da ovaj Zakonik više stoji na stanovištu prestanka tražbina ipso iure, nego na izričnoj izjavi o prebijanju.

UTICAJ KOMPENZACIJE NA SOLIDARNOST DUŽNIKA. – Ako se pođe od osnovnog obeležja solidarnih obaveza po kome je svaki solidarni dužnik, pod određenim uslovima, u obavezi da izvrši dugovanu prestaciju na osnovu slobodnog izbora poverioca u pogledu ličnosti solidarnog dužnika, onda se dolazi do osnovnog pravila: kada jedan od solidarnih dužnika, po tužbi ili na drugi način, ispuni dugovanu prestaciju u celini, ostali solidarni dužnici su oslobođeni u odnosu na poverioca.⁵⁸⁶ Razume se, ostaje pitanje regresa prema sadužnicima, ali to je drugo pitanje koje će posebno biti izloženo u okviru ovog poglavlja.

Bitno je dakle, primetiti da se, na rečeni način, kompenzacijom gase uzajamna potraživanja kako to proizilazi iz opšteg pojma potpune i delimične kompenzacije.

Međutim, tu se može postaviti i pitanje: ako tuženi solidarni dužnik ne istakne osnovani prigovor kompenzacije, a što bi bilo povoljnije za ostale sadužnike, isplatilac snosi odgovornost prema ostalim solidarnim dužnicima, u kolikoj meri, to je faktičko pitanje. Uopšteno govoreći, kod ovog pitanja bitno je primetiti da svaki od solidarnih dužnika može da istakne poveriocu sve prigovore koji su zajednički za sve sadužnike, kao i one koji su lični za tuženog solidarnog dužnika prema poveriocu.

To znači: svaki solidarni dužnik može se pozvati na kompenzaciju koju je izvršio njegov sadužnik. Međutim, postavlja se kao *veoma sporno* pitanje da li tuženi solidarni dužnik može u smislu kompenzacije istaći poveriocu potraživanje svoga sadužnika koje ovaj ima prema istom poveriocu iz nekog njihovog drugog obligacionog odnosa.

---

⁵⁸⁶ Videti, Lazar Marković, Obligaciono pravo, Klasici jugoslovenskog prava, Beograd, 1997, naročito str.321 i 385-398; L.Karamarković, nav. delo, str.176-177 i 195-200.

Na ovo pitanje, većina komparativnih zakona uglavnom odgovara negativno.⁵⁸⁷

Međutim, moguća su i drukčija rešenja. Naš Zakon o obligacionim odnosima⁵⁸⁸ predviđa da solidarni dužnik može potraživanje svog sadužnika prema poveriocu prebiti sa poveriočevim potraživanjem, ali samo za onoliko koliko iznosi deo duga tog sadužnika u solidarnoj obavezi. Ovakvo rešenje predviđeno je i u Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 336). Ovakvo rešenje, takođe, predviđa i italijanski Građanski zakonik (čl. 1302) prema kome, svaki od solidarnih dužnika može u cilju prebijanja istaći potraživanje jednog od sadužnika samo do iznosa dela koji ovaj duguje.⁵⁸⁹

---

⁵⁸⁷ Tako, *francuski Građanski zakonik* pre reforme iz 2016. godine (čl. 1208) predviđao je: solidarni dužnik, od koga poverilac traži naplatu, može istaći sve prigovore koji proizilaze iz prirode obligacije i sve one koji su mu lični, kao i one koji su zajednički svima sadužnicima. Ne može isticati prigovore koji su *samo lični* nekima od ostalih sadužnika. Isto pravilo konkretizovano je u čl. 1294, st. 2, koji predviđa: Solidarni dužnik *ne može* isticati prebijanje onoga što poverilac duguje njegovom sadužniku. Prema rešenju usvojenom nakon reformi Zakonika (čl. 1315), kad je reč o prigovorima sadužnika, solidarni dužnik može da istakne poveriocu prigovore koji su zajednički svim sadužnicima, kao su ništavost i raskid, kao i one koji su lični. On ne može da istakne one prigovore drugih sadužnika koji su lični, koji su ograničeni rokom. Ipak, kada se lični prigovor drugog sadužnika proširuje na ovog, naročito u slučaju kompenzacije ili oprostaja duga, on može odbiti da ispuni ceo dug. S druge strane, Zakonik u čl. 1347. st. 6, predviđa uslove pod kojima se solidarni dužnik može se pozivati na kompenzaciju između poverioca i jednog od njegovih sadužnika. Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville nav. delo, str. 376–377; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 177–184 i 220–223; B. Mercadal, nav. delo, str. 262 i 313–314; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 619–621 i 776–778.

Nemački Građanski zakonik (§ 422, st. 2) izričito predviđa da tražbinu, koja pripada jednom solidarnom dužniku ne mogu prebiti ostali dužnici.

Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 145) predviđa: solidarni dužnik može isticati prema poveriocu samo one prigovore koji proizilaze ili iz ličnih odnosa sa njima ili iz osnova odnosno sadržine solidarne obligacije.

Brazilski Građanski zakonik (čl. 281) predviđa: tuženi solidarni dužnik može istaći poveriocu svoje lične prigovore kao i zajedničke prigovore svih. On se *ne može* koristiti ličnim prigovorima drugih sadužnika.

Građanski zakonik Kvebeka (čl. 1530) predviđa: solidarni dužnik tužen od poverioca može da mu suprotstavi sva sredstva (prigovore) koji su lični i koji su zajednički za sve dužnike, ali *ne može* da istakne one prigovore koji su čisto lični jednog ili više drugih sadužnika.

Rumunski Građanski zakonik (čl. 145) predviđa: kompenzacija učinjena između poverioca i jednog solidarnog dužnika proizvodi dejstva samo u onom delu koji se odnosi na dug. U tom slučaju drugi sadužnici nisu solidarni za deo duga koji je zamenjen izvršenom kompenzacijom.

Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa (čl. 178 i čl. 179) predviđa: svaki od solidarnih dužnika može da istakne prigovore koji su lični ili koji su zajednički za sve sadužnike. On ne može da istakne prigovore koji su isključivo lično vezani za jednog od više dužnika. Kompenzacija učinjena između jednog od dužnika i poverioca, oslobađa sve druge sadužnike.

⁵⁸⁸ Č. 415, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima.

⁵⁸⁹ Inače, pomenuto rešenje Zakona o obligacionim odnosima (čl. 415, st. 2) dosledno je preuzeto od strane zakonodavstava bivših jugoslovenskih republika, kao što su: Obligacijski zakonik Slovenije (čl. 396); Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore (čl. 424); Zakon o

U pravnoj teoriji ovo pitanje je takođe sporno. Prema jednom, dosta branjenom stanovištu, potraživanje sadužnika u odnosu na poverioca ne može biti predmet kompenzacije jer tu nedostaje *uzajamnost* kao uslov svake kompenzacije. Tako, prema jednom stanovištu, “ako poverilac tuži kakvog solidarnog dužnika, kome ništa ne duguje, da li mu ovaj može protivstaviti kompenzaciju za onoliko što poverilac kom drugom dužniku duguje? Neće moći. Međutim, ovakvom rešenju ne treba dati apsolutni značaj, jer bi protivno principu po kome se kompenzacija udejsvovala s punim pravom, jer bi se na taj način dozvolilo jednom poveriocu da zahteva nešto što mu se ne duguje i što bi nužno porodilo čitavo kolo tražbina, a to baš kompenzacija hoće da izbegne. I zaista kad dužnik plati celu sumu onda će se obratiti svome sadužniku za njegov deo a pošto je ovaj poverilac njihovog opšteg poverioca, to će se očevidno obratiti njemu za ono, što mu je njegov sadužnik platio”.⁵⁹⁰

Nadalje, kada je reč o ovom pitanju, potrebno je pomenuti i shvatanje koje ovu pojavu obrazlaže sledećom formulacijom: jedan solidarni dužnik ne može izvršiti prema poveriocu prebijanje duga sa onom tražbinom koja pripada nekom drugom sadužniku jer tu nedostaje uzajamnost tražbina, koja je zakonski uslov za važnost prebijanja. Nije uostalom ni pravo da jedan sadužnik plaća svoj dug tuđim prebijanjem.⁵⁹¹

Ipak, u literaturi se sreću i ona stanovišta koja nisu tako kategorična i koja dopuštaju kompenzaciju i odsustvu uzajamnosti ili putem tumačenja izuzetka

---

obligacione odnosi Makedonije (čl. 415); Zakon o obligacionim odnosima BiH (čl. 415). U tom smislu, izuzetak čini Zakon o obveznim odnosima Hrvatske (čl. 44, st. 1, 2) koji je preuzeo stav 1 člana 415 Zakon o obligacionim odnosima (1978), ali ne i stav 2 istog člana koji je preuzet iz Nemačkog građanskog zakonika (§ 422, st. 2) a koji glasi: tražbinu koja pripada solidarnom dužniku ne mogu prebiti ostali sadužnici.

⁵⁹⁰ Đorđ. Pavlović, nav. delo, str. 139.

⁵⁹¹ U tom smislu, Lazar Marković, nav. delo, str. 321 i sl.; takođe i Stevan Jakšić, *Obligaciono pravo*, Sarajevo 1962, str. 70, gde se između ostalog, kaže: kompenzacija znači “uzajamnu isplatu” tražbine i protivtražbine. No, svaki dužnik može da prebije samo svoju protivtražbinu s tražbinom poverioca, a ne i protivtražbinu koju ima drugi dužnik prema poveriocu, jer u tom slučaju nema uzajamnosti koja je potrebna za kompenzaciju, tj. da tražbina i protivtražbina postoje između ista dva lica.

nazvanog “posredna kompenzacija”⁵⁹² ili putem šireg tumačenja uslova “uzajamnosti tražbina” kome ne treba dati apsolutni značaj.

U pravnoj literaturi na našem jezičkom području posle donošenja Zakona o obligacionim odnosima, navedena odredba ovoga Zakona prihvaćena je, uglavnom, bez šire interpretacije.⁵⁹³

Francuska pravna literatura kod ovog pitanja u svemu je prihvatala odredbu člana 1294, st. 3 Code civil-a koja je važila do izmena uvedenih Uredbom iz 2016. godine. Prema ovom pravilu, solidarni dužnik ne može istaći kompenzaciju onoga što poverilac duguje njegovom sadužniku. Sudska praksa striktno je primenjivala ovu odredbu. U tom pogledu, uzimalo se da prigovor kompenzacije ima strogo lični karakter, dakle, da je on apsolutan i da se kao takav ne može istaći poveriocu, čak ni u delu duga koji snosi sadužnik u solidarnoj obavezi.⁵⁹⁴ Ipak, nakon reformi iz 2016. godine, ovo pravilo je, kao što smo ranije naveli, unešto izmenjeno. Naime, prema čl.1315. koji sada reguliše pitanje prigovora sadužnika, solidarni dužnik ne može da istakne one prigovore drugih sadužnika koji su lični. Ipak, kada se lični prigovor drugog sadužnika proširuje na ovog, naročito u slučaju *kompenzacije* ili oprostaja duga, on može odbiti da ispuni ceo dug. To znači da se,

---

⁵⁹² B. Vizner, nav. delo, str. 1409 i sl.

⁵⁹³ U tom smislu, B. Loza, nav. delo, str. 46, gde se kaže: svaki sadužnik može se pozvati i na prebijanje (kompenzaciju) koje je već izvršio jedan od sadužnika. Ako je tražbina prestala u odnosu na jednog od sadužnika, prestala je i prema ostalim. Kod solidarne obligacije radi se o jednoj tražbini i jednom dugu, a ne onoliko tražbina i dugova koliko ima subjekata. Svaki dužnik bi mogao staviti u preboj poveriocu potraživanje koje ima protiv njega neki od sadužnika, ali samo za onoliko koliko iznosi dio toga sadužnika u regresnom postupku (čl. 415 ZOO). Time se želi zaštititi svaki od solidarnih dužnika od eventualno prevarnih dogovora poverioca sa nekim od solidarnih dužnika (da poverilac ne traži ispunjenje od sadužnika koji protiv njega ima tražbinu kako ne bi došlo do kompenzacije).

U istom smislu, J. Radišić, *Obligaciono pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd 2000*, str. 369, gde se kaže: pošto svaki solidarni dužnik ima vlastitu obavezu prema poveriocu, pitanje njihove punovažnosti rešava se odvojeno. Zato je moguće da obaveza jednog dužnika bude punovažna a drugog nepunovažna (npr. zbog poslovne nesposobnosti). Svaki dužnik ima pravo da poveriocu istakne i objektivne i subjektivne prigovore. Objektivni prigovori su zajednički za sve dužnike čije su obaveze nastale iz istog pravnog osnova (npr. prigovor nevažnosti ugovora, prigovor nesposobnosti poverioca, prigovor da je sadržina obaveze nezakonita, i sl.). Izuzetno, Zakon o obligacionim odnosima dopušta solidarnim dužnicima da mogu potraživanje svog sadužnika prema poveriocu prebiti sa poveriočevim potraživanjem, ali samo onoliko koliko iznosi deo duga tog sadužnika u solidarnoj obavezi (čl. 425, st. 2 Zakona). U tom smislu i B. Morait, *Obligaciono pravo, Banja Luka 2010*, str. 73.

⁵⁹⁴ Opširnije, M. Mignot, nav. delo, naročito str. 552; Antoine Hontebeyrie, *Le fondement de l'obligation solidaire en droit privé français, Economica, Paris 2004*, naročito str. 142 i sl.

po novom rešenju, sadužnici ne mogu pozvati direktno na kompenzaciju ali mogu na njena dejstva, kako bi umanjili iznos zajedničkog duga.⁵⁹⁵

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA. – Upoređujući ova dva suprotna stava, može se reći da oba raspolazu potrebnim argumentima za njihovo teorijsko opravdanje i zakonsko uređenje.

S jedne strane, insistiranje na doslovnom poštovanju uzajamnosti tražbina kao neophodnog uslova zakonske kompenzacije, i s druge strane, poštovanje koncepcije solidarnosti kao jedinstvene obaveze u aktu njenog primarnog ispunjenja – dve su tačke relativno jednake težine.

Ipak, kod ovog pitanja mi dajemo prednost rešenju koje je formulisano u našem Zakonu o obligacionim odnosima, razume se, ne zbog toga što je “naše”, već zbog toga, čini se da je ono bliže suštini opštije teorije jedinstva na području primarnog dejstva solidarne odgovornosti.

Pored toga, istaknimo još i to, da uslov uzajamnosti tražbina, trpi i određene izuzetke o kojima je već bilo reči (pravo jemca na kompenzaciju; davanje stvari u zalogu za tužubavezu; pravo dužnika na kompenzaciju kod ugovora u korist trećeg). Prema tome, jedno opšte pravilo koje dozvoljava i određene izuzetke, samo potvrđuje svoju prepoznatljivost.

Najzad, pomenimo još jednu relevantnu okolnost: ugovornom kompenzacijom, stranke mogu kompenzovati svoja potraživanja na sveobuhvatan način u okviru načela autonomije volje sa poznatim ograničenjima prinudnih propisa, javnog poretka i moralnih normi.

Ali, kada smo već kod ugovorne kompenzacije poklonimo joj još malo pažnje. Naime, opšta pravila o vrstama kompenzacije gde se ubraja i ugovorna kompenzacija, o čemu je već bilo reči u ovom odeljku, shodno se primenjuje i na prostoru solidarne odgovornosti. S obzirom da se ova kompenzacija zaključuje saglasnošću volja kompetentnih stranaka, jedan solidarni dužnik mora imati

---

⁵⁹⁵ Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville nav. delo, str. 297–300 i str. 377; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 178–181; B. Mercadal, nav. delo, str. 262; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 619–621.

ovlašćenje od svojih sadužnika da predloži ili prihvati ponuđenu kompenzaciju od strane poverioca. Takvo ovlašćenje, po našem mišljenju, treba da bude većinsko u odnosu na broj solidarnih sadužnika srazmerno njihovim udelima, a ukoliko, iz bilo kojih razloga, ti udeli ne mogu da se utvrde, onda se pretpostavlja, da na svakog solidarnog dužnika dolazi jednak deo.

Završavajući ovaj deo o kompenzaciji i solidarnoj odgovornosti, pomenimo i slučaj kad je kompenzacija isključena, u smislu opštih pravila o pojmu i primeni kompenzacije kao načina prestanka obligacija. U tom kontekstu valja naglasiti zakonske slučajeve u kojima je kompenzacija isključena (čl.341. Zakona o obligacionim odnosima).

Kada se ta opšta pravila o isključenju kompenzacije primene na oblast solidarne odgovornosti, slobodni smo da zaključimo: kompenzacija kod solidarne odgovornosti isključena je na imperativni način u slučaju potraživanja koje je nastalo namernim prouzrokovanjem štete, potraživanja koja potiču iz zakonske obaveze izdržavanja, kao i potraživanja stvari koje je dužnik uzeo bespravno ili ih je bespravno zadržao. U svim ovim slučajevima ne može biti bilo koje vrste kompenzacije uopšte, pa ni kompenzacije solidarnih dužnika.

Na samom kraju ovog dela koji je posvećen kompenzaciji kod solidarne odgovornosti, ponovimo još jednom: kompenzacija kao način ispunjenja obligacija primenjuje se, sa svojim opštim obeležjima i u materiji solidarne odgovornosti ali i sa specifičnostima koji proizilaze iz sadržine solidarnosti dužnika. S obzirom na množinu subjekata na dužničkoj strani gde se u načelu primenjuje pravilo *svi za jednog, jedan za sve*, (unus pro omnibus, et omnes pro uno) svaki solidarni dužnik može se pozvati na kompenzaciju koju je izvršio njegov sadužnik.

3. OTPUŠTANJE DUGA ILI OPROŠTAJ

Pored ispunjenja i kompenzacije, obligacija može prestati i otpuštanjem duga,⁵⁹⁶ što je od značaja za sadržinu i pravno dejstvo solidarnosti dužnika. Stoga,

---

⁵⁹⁶ Za ovaj način prestanka obligacije, u upotrebi su još i nazivi: oproštaj, otpust duga, odricanje, oprost, acceptilatio.

najpre ćemo se, u potrebnoj meri, zadržati na opštem pojmu ovog načina prestanka obligacija, da bi zatim ustanovili njegova pravna dejstva u složenim uslovima solidarne odgovornosti.

Kada je reč o pojmu otpuštanja duga, najpre, treba podvući, da je u većini zakona u uporednom pravu, kao i u našem pravu, otpuštanje duga definisano kao saglasnost volja poverioca i dužnika, dakle, kao ugovor (sporazum), a ne kao jednostrana izjava.⁵⁹⁷

Ipak, kada je reč o uporednom zakonodavstvu, treba reći da neki građanski zakonic i izričito formulišu otpuštanje duga kao ugovor,⁵⁹⁸ dok drugi, svojim formulacijama, ili su bliži jednostranoj izjavi ili se to posredno zaključuje odgovarajućom interpretacijom.⁵⁹⁹

---

⁵⁹⁷ To izričito predviđa naš Zakon o obligacionim odnosima, čl. 344 pod naslovom *Otpuštanje duga – sporazum*, gde se kaže: Obaveza prestaje kad poverilac izjavi dužniku da neće tražiti njeno ispunjenje i dužnik se sa tim saglasi.

Ova odredba preuzeta je iz Skice (čl. 298) s tim što Skica, posle gore pomenute odredbe, nastavlja datu definiciju rečima: ako dužnik ne odbije bez odlaganja ponudu poverioca da mu dug oprost, smatra se da je ponudu prihvatio. Po našem mišljenju, pomenuta odredba Skice je potpunija, jer uklanja mogućnost sumnje da li je ugovor o oprostaju duga nastao u slučaju da dužnik, bez odlaganja, nije izjavio da ponudu prihvata. Ipak, ovu odredbu, doduše, za sada, kao alternativno rešenje, predviđa Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije (čl. 547), što je, po našem mišljenju, sadvim opravdano.

⁵⁹⁸ Tako npr. prema *francuskom Građanskom zakoniku* (čl. 1350 posle reformi, čl. 1285, 1287 pre reformi Zakonika) otpuštanje duga je “ugovor kojim poverilac oslobađa dužnika njegove obaveze”, a nemački Građanski zakonik (§ 397) predviđa da se obligacioni odnos gasi kad poverilac dužniku ugovorom otpusti dug. Isto važi kad poverilac ugovorom sa dužnikom prizna, da dugovinski odnos ne postoji. U tom smislu i Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 115).

⁵⁹⁹ Tako npr., *italijanski Građanski zakonik* pod naslovom “Izjava o oprostaju duga” predviđa: Izjavom poverioca o oprostaju duga gasi se obaveza, ukoliko je saopštena dužniku, osim ukoliko ovaj, u jednom prikladnom roku, ne izjavi da ne želi da se istom koristi (čl. 136), dok u sledećoj odredbi (čl. 1237), pod naslovom “Dobrovoljno vraćanje isprave” predviđa: Dobrovoljno vraćanje originalne isprave o potraživanju od strane poverioca dužniku, predstavlja dokaz o oslobađanju i prema *solidarnim dužnicima*.

Nadalje, prema *rumunskom Građanskom zakoniku* (čl. 1629), oprostaj duga postoji kada poverilac oslobodi dužnika njegove obaveze. Oprostaj duga je potpun (u celini), osim ako je ugovoren samo delimično.

Prema *austrijskom Opštem građanskom zakoniku* (§ 1444) u svim slučajevima u kojima je poverilac vlastan otuđiti svoje pravo, može se on istoga odreći i na korist svoga dužnika, i time prestaje dužnikova obaveza; pod otpustom duga ima se razumeti samo onaj dug koji je postao u vreme, kad je isporuka određena, a ne i onaj koji je tek posle toga nastao (§ 666).

Po ugledu na austrijski Građanski zakonik, slično rešenje je sadržavao i *Srpski građanski zakonik iz 1844. g.* (§ 909) prema kome: Ako poverilac dužniku dug otpusti, ili oprost, ili se duga odriče, smatra se kao da je dug isplaćen, i dužnik se duga oslobađava. Samo poverilac mora biti takav, koji neograničenu vlast ima sa svojim pravima raspolagati; i ne treba da to na štetu trećega bude.

Ovo kolebanje ili možda nedovoljna preciznost u uporednom zakonodavstvu, primećeno je i u pravnoj literaturi.⁶⁰⁰ U stvari, postavljeno je pitanje: da li se jednostranom voljom poverioca može učiniti kraj obavezi, putem oprostaja duga ili odricanja od tražbine. Na to pitanje u literaturi data su različita rešenja. U starijem pravu bio je moguć i dopušten jednostrani odustanak poverioca od tražbine. I starija pravna doktrina i sudska praksa smatrale su da je i jednostrani odustanak od tražbine prava dovoljan za prestanak prava, s obzirom na osnovno načelo privatnopravnih odnosa, da je svako slobodan da upotrebi ili da ne upotrebi svoje pravo, dakle, da može i da ga se odrekne. Austrijski zakonik govori (§ 1444) o odricanju od prava kao jednostranom pravnom aktu.⁶⁰¹ Ali, novija doktrina stoji na drugom gledištu, pa su austrijski pravници u ovom pitanju zauzeli stanovište, da je za punovažni oprostaj duga potreban pristanak dužnika, dakle, potreban je ugovor o oprostaju duga. Oni se, pri tome, pozivaju na novelirani tekst (§ 861) koji govori o dejstvu jednostranog obećanja, kao i na propise §§ 939 i 1381 Austrijskog zakonika. Jednostrano odricanje od duga može se učiniti, ali je ono opozivo, sve do prijema tog odricanja od strane dužnika.⁶⁰²

Međutim, u toj literaturi na francuskom jezičkom području, daleko više je prisutno stanovište da je oprostaj duga ugovor, a ne jednostrana izjava.⁶⁰³

U pravnoj literaturi našeg jezičkog područja oprostaj duga se takođe kvalifikuje kao ugovor između poverioca i dužnika na osnovu koga tražbina

---

Prema *Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. g.*, (čl. 621), pod naslovom "O oprostaju" bilo je predviđeno: Oprostajem duga, kad se zakonito učini, dug prestaje kao da je i plaćen. Samo ako je dug pismeno utvrđen bio, treba da i oprostaj bude pismen, ili da dužitelj povratu dužniku zadužnicu, sa znakom da je dug namiren.

⁶⁰⁰ Opširnije, Lazar Marković, *Obligaciono pravo*, izd. Službeni list SRJ, Beograd 1997, str. 398. U literaturi je poznat i oprostaj duga sa slabijim dejstvom u vidu ustanove *pactum de non petendo*. Opširnije, Jakov Radišić, *Obligaciono pravo*, Beograd, 2000, str. 358, gde se, između ostalog, kaže: "Oprostaj duga postoji i u slučaju kad poverilac jednostrano obeća dužniku da neće od njega tražiti naplatu potraživanja. Dužnik se na ovaj način ne oslobađa obaveze, već stiče samo mogućnost da istakne odgovarajući prigovor poveriocu ako mu on zatraži isplatu. Poverilac može takvo obećanje dati za određeno ili neodređeno vreme. Ako ga je dao za određeno vreme, ono znači produženje roka plaćanja, a ako ga je dao za neodređeno vreme, onda je takvo stanje veoma blisko oprostaju. Ipak, za razliku od oprostaja, *pactum de non petendo* ne ukida sporedna prava poveriočeva niti pravo na kompenzaciju".

⁶⁰¹ L. Marković, nav. delo.

⁶⁰² L. Marković, nav. delo.

⁶⁰³ U tom smislu, Philippe Malaurie, *Droit civil, Théorie générale des Obligations*, Paris 1980, str. 560; F. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, nav. delo, str. 1342–1352, naročito str. 1345; J. Carbonnier, nav. delo, str. 2509; P. Delebecque i F. Pansier, nav. delo, str. 317–319.

odnosno dug prestaje bez ispunjenja. Ističe se, da nije dovoljno da poverilac izjavi da dužniku oprašta dug, već je potrebno da se s tim dužnik saglasi, izrečno ili prećutno.

Ovo, prvenstveno zbog toga, što dužnik može imati neku vrstu interesa da ne prihvati oprostaj duga, već da želi da ga ispuni pod uslovima kako je i nastao. Ukoliko poverilac odbije da primi ispunjenje duga, dužnik se može osloboditi svoje obaveze deponovanjem (polaganjem) kod suda. U svakom slučaju, ako se dužnik ne saglasi sa oprostajem duga, nema ni prestanka obligacije na ovaj način, a to znači da oprostaj duga nije jednostrana izjava poverioca, već saglasnost volja poverioca i dužnika o tome da se dužnik oslobađa dugovane prestacije bez njenog ispunjenja.⁶⁰⁴

Iz svega rečenog, možemo zaključiti da je oprostaj duga, po svojim bitnim obeležjima, ugovor između poverioca i dužnika kojim se poverilac odriče prava da traži ispunjenje, a dužnik se sa tim saglasi.⁶⁰⁵ To je, dakle, ugovor sa svim opštim uslovima za nastanak punovažnog ugovora, kao što su: sposobnost ugovaranja, saglasnost volja, predmet i osnov (kauza) ugovora. Razume se, sve u okviru autonomije volje, ograničene putem prinudnih propisa, javnog poretka, dobrih običaja i morala. Volja se može izjaviti na sve zakonom predviđene načine, kao i kod svakog ugovora, pa i konkludentnim radnjama. Zakon ovde ne predviđa formu kao uslov važnosti (*ad solemnitatem*), ali stranke mogu predvideti ugovornu formu. Poverilac može izjaviti volju o otpuštanju duga i u testamentu. Univerzalni naslednici koji su se primili nasledstva dužni su da poštuju volju testatora.

---

⁶⁰⁴ Opširnije: Lj. Milošević, nav. delo, str. 199 i sl.; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 591 i sl.; B. Loza, nav. delo, str. 76; B. Blagojević i V. Krulj, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, I knj. II izd., Beograd 1983, str. 1101 i sl.; B. Morait, nav. delo, str. 134 i sl.

⁶⁰⁵ Oprostaj duga, pod nazivom *Pactum de non petendo* bio je smatran ugovorom još u rimskom pravu i to neformalnim ugovorom što je i danas. Poverilac je mogao oprostiti dug trajno i u celini (*pactum de non petendo in perpetuum*), ili je mogao samo odložiti ispunjenje do određenog roka (*pactum de non petendo ad tempus*). Opširnije, Karl Salkovski, Institucije s istorijom rimskog privatnog prava, preveli Andra Đorđević i Milan Milovanović, Beograd 1894, str. 451; Adolf Berger, *Encyclopedic dictionary of Roman Law*, New York 1953, str. 615; M. Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb 1967, str. 246; D. Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, Beograd 1985, str. 233; M. Milošević, nav. delo, str. 308; Ante Romac, *Rimsko pravo*, Zagreb 2007, str. 322; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 345.

Na jedan opšti način može se reći: s obzirom da je otpust duga ugovor, za njega važe sva pravila ugovornog prava koja se ovde shodno primenjuju.

Međutim, pitanje se nastavlja, kojoj vrsti ugovora pripada oprost duga, s obzirom na značajne razlike koje postoje u pravnim posledicama pojedinih vrsta ugovora.

Već na prvi pogled odgovor je jedan: to jeste dvostrani pravni posao, ali nije i dvostrano obavezan ugovor jer se obavezuje samo jedan ugovornik (poverilac) da oprašta dug i da neće tražiti njegovo ispunjenje.

S obzirom na ovu činjenicu, može se zaključiti da je oproštaj duga dobročin, a ne teretni ugovor. To znači da ugovor o oproštaju duga povlači za sobom na shodan način i neke opšte posledice dobroćinih ugovora.

Među njima, izdvajamo pravila o osnovu (kauzi) ugovorne obaveze i uticaju pobuda (motiva) na punovažnost ugovora. Dok pobude, posebno nedozvoljene pobude, u principu ne utiču na punovažnost teretnih ugovora, dotle nedopuštene pobude kod dobroćinih ugovora ulaze u polje kauze i mogu dovesti do ništavosti ugovora. S obzirom da je ugovor o otpustu duga dobročin, to i za njega važe pravila o uticaju nedopuštenih pobuda na puvažnost ugovora.

Tu se približavamo još jednom pitanju: ako poverilac izjavi da oprašta dug, to može biti učinjeno i iz nedopuštenih motiva, što može biti razlog da dužnik odbije oprost duga, a ako to nije učinio, već je prihvatio oprost duga, onda takav ugovor može biti lišen pravnog dejstva zbog nedopuštene pobude.⁶⁰⁶

OTPUŠTANJE DUGA I SOLIDARNA OBAVEZA. – Izložena opšta pravila o oproštaju duga, primenjuju se i u uslovima solidarne odgovornosti, ali sa stepenom

---

⁶⁰⁶ Literatura o kauzi ugovorne obaveze i odnosu motiva prema kauzi je veoma bogata. Ovde navodimo nekoliko značajnih izvora: P. Colin, *Théorie de la cause des obligations conventionnelles*, Paris 1896; L. Lucas, *Volonté et cause*, Dijon 1918; H. Capitant, *De la cause des obligations*, Paris 1923; Ionasco, *L'évolution de la notion dans les conventions à titre onéreux*, Paris 1923; Louis Josserand, *Les mobiles dans les actes juridiques du droit privé*, Paris 1928; M. Konstantinović, *Obligaciono pravo*, skripta, Beograd 1959, str. 37 i sl.; A. Gams, *Kauza i pravni osnov*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 1959, br. 2, str. 156; O. Antić, *Kauza*, *Pravni život*, br. 10/2005, str. 821–856; S. Cigoj, *Teorija obligacij*, Ljubljana 1981, str. 39–45. Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 53. st. 3) ugovor bez naknade nema pravno dejstvo i kad drugi ugovarač nije znao da je nedopuštena pobuda bitno uticala na odluku njegovog saugovarača. U stvari, formulacija Zakona da ovaj ugovor “nema pravno dejstvo” u suštini znači da je kvalifikovan kao ništav ugovor sa svim posledicama koje proizvodi takav ugovor.

veće složenosti s obzirom na množinu subjekata na dužničkoj strani koji odgovaraju po načelima solidarnosti.

S obzirom da poverilac, po svom izboru, može da traži ispunjenje solidarne obligacije od bilo kog sadužnika, pod pretpostavkom da to učini sa jednim dužnikom sa kojim zaključi ugovor o otpuštanju duga, postavlja se pitanje: da li takav oproštaj duga dejstvuje i prema svim sadužnicima ili samo prema onom sa kojim je zaključio ugovor o otpuštanju duga. U istom smislu, kada jedan solidarni dužnik zaključi ugovor o otpustu duga *in rem*, pitanje je da li drugi solidarni dužnik može s tim da se saglasi. Čini se da bi u tom slučaju trebalo postići većinsku saglasnost solidarnih dužnika.

Odgovor može ići u dva pravca: jedan, po kome otpuštanje duga sa jednim solidarnim dužnikom oslobađa obaveze i ostale dužnike, i drugi, po kome se otpuštanje duga odnosi samo na onog sadužnika sa kojim je zaključen ugovor, s tim da se celina obaveze smanjuje za njegov deo koji, prema unutrašnjem odnosu solidarnih dužnika, pada na njega, dok ostali dužnici odgovaraju za ostatak obaveze. Ukoliko se iz bilo kog razloga ne može utvrditi veličina toga dela, smatramo da treba i ovde prihvatiti pretpostavku opšte regresne tehnike obračunavanja na jednake delove.

Ovo pitanje Zakon o obligacionim odnosima (čl. 416) reguliše na sledeći način: otpuštanje duga izvršeno sporazumno sa jednim solidarnim dužnikom oslobađa obaveze i ostale dužnike. Ali, ako je otpuštanje imalo za svrhu da oslobodi obaveze samo dužnika s kojim je izvršeno, solidarna obaveza smanjuje se za deo koji prema međusobnim odnosima dužnika pada na njega, a ostali dužnici odgovaraju solidarno za ostatak obaveze.⁶⁰⁷

Kao što se vidi, u stvari kod ovog pitanja bitna je *namera* poverioca da li dug oprašta samo jednom sadužniku (oproštaj duga *ad personam*) ili oproštaj duga u celini prema svim sadužnicima (oproštaj duga *in rem*). Ukoliko je u pitanju oprotaj duga *in rem* koji je sačinjen sa jednim sadužnikom, nije potrebna i

---

⁶⁰⁷ Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, I knj., II izd., Beograd 1983, str. 1215, gde se u vezi sa ovom zakonskom odredbom, izlaže shvatanje o realnom i personalnom otpustu duga; L.Karamarković, nav. delo, str.201-204.

saglasnost ostalih solidarnih dužnika, jer se solidarni dužnici recipročno (uzajamno) zastupaju.⁶⁰⁸ Obaveza solidarnih dužnika prema poveriocu prestaje, a dalji odnos između sadužnika rešava se po pravila njihovog internog odnosa. U svakom slučaju, jedan od solidarnih dužnika ne može svojom ličnom činidbom otežavati položaj ostalih, osim ako nije nešto drugo ugovoreno.⁶⁰⁹

U uporednom pravu nalaze se slična rešenja koja poznaje i naš Zakon o obligacionim odnosima. Tako, npr., italijanski Građanski zakonik (čl. 1301) oprostaj između poverioca i jednog od solidarnih dužnika oslobađa ostale dužnike, osim ukoliko poverilac nije zadržao svoje pravo u odnosu na ostale, a u tom slučaju, poverilac može od ovih zahtevati potraživanje samo po odbitku dela dužnika u čiju je korist odobrio oprostaj.⁶¹⁰ Što se tiče forme ovog dobročinog ugovora,⁶¹¹ prema opšteusvojenom pravilu, oprostaj duga po zakonu nije formalan ugovor, ali stranke mogu predvideti ugovorenu formu.⁶¹²

---

⁶⁰⁸ O recipročnom zastupanju solidarnih dužnika, opširnije: M. Planiol, G. Ripert, *Traité élémentaire de Droit civil*, tome II, Paris 1931, str. 260; M. Mignot, *Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français*, Dalloz, Paris 2002, str. 105; A. Hontebeyrie, *Le fondement de l'obligation solidaire en droit privé français*, Paris 2004, str. 51 i sl.

⁶⁰⁹ Tako, Švajcarski zakonik o obligacijama čl. 146.

⁶¹⁰ U tom smislu je i *rumunski Građanski zakonik* (čl. 1451), prema kome, kada je oprost duga bio sačinjen samo sa jednim od solidarnih dužnika, drugi ostaju u obavezi prema poveriocu, umanjenu za onaj deo duga koji je oprost. Uprkos tome, oni nastavljaju da odgovaraju za ceo dug, ako je poverilac izričito rezervisao takvu mogućnost. U tom slučaju, drugi sadužnici zadržavaju pravo na regres protiv dužnika koji se koristio otpustom duga. Slični odredbu imaju i drugi evropski građanski zakonici. Tako, *nemački Građanski zakonik* (§ 423) predviđa: otpust između poverioca i jednom solidarnog dužnika dejstvuje i za ostale dužnike, ako su ugovorači hteli da ugase ceo dug. Prema *francuskom Građanskom zakoniku* (čl. 1285) oprostaj ili ugovorno oslobođenje u korist jednoga od solidarnih dužnika oslobađa sve ostale, ako poverilac nije izričito zadržao svoja prava prema njima. U ovom slučaju, naplatu duga može tražiti samo po odbitku dela onoga dužnika kome je oprostio dug. Prema *francuskom Građanskom zakoniku* (čl. 1350. st. 1). oprostaj duga učinjen jednom od sadužnika oslobađa ostale sadužnike za njegov deo. S druge strane, oprostaj duga učinjen od strane samo jednog od solidarnih poverilaca oslobađa dužnika samo za deo tog poverioca. Uporediti sa rešenjem iz čl. 1285. koje je važilo pre reformi iz 2016. Komentar važećeg rešenja videti u *La réforme du Droit des Contrats Commentaire*, sous la direction de T. Douville nav. delo, str. 385–388; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 225–227; B. Mercadal, nav. delo, str. 321; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 793.

⁶¹¹ U literaturi se ukazuje i na mogućnost da oprostaj duga može biti i deo nekog teretnog pravnog posla, a može biti i apstraktan pravni posao gde se poverilac odriče duga s tim da se dužnik saglasi o oprostaju duga, ne navodeći nikakav razlog (kauzu) za opratanje duga. Opširnije, Lj. Milošević, *Obligaciono pravo*, Beograd 1966, str. 199.

⁶¹² Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 344, st. 2) za punovažnost ovog sporazuma nije potrebno da bude zaključen u formi u kojoj je zaključen posao iz koga je obaveza nastala. U tom smislu i Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 115) prema kome, nije nužna naročita forma za sporazumni oprostaj ili smanjenje duga čak ni onda kad je, prema zakonu ili volji ugovornih strana, obaveza mogla da nastane samo uz ispunjenje određene forme. U literaturi je izraženo mišljenje da

Sledstveno tome, stranke kod ovog ugovora mogu izjaviti svoju volju izrečno ili prećutno, dakle, svim zakonom predviđenim načinima izjave volje gde spadaju i konkludentne radnje.

Neki građanski zakonici uporednog prava predviđaju da ovaj ugovor nastaje i u slučaju voljnog povraćaja originalne privatne isprave o dugu, od strane poverioca dužniku, što čini dovoljan dokaz o oslobođenju od duga.

Povraćaj originalne privatne isprave ili potvrđenog prepisa isprave jednome od *solidarnih dužnika* ima isto dejstvo u korist njegovih sadužnika.⁶¹³

Kada je reč o pravnom dejstvu ugovora o oprostaju duga, treba naglasiti da otpuštanje duga jemcu ne oslobađa glavnog dužnika, a otpuštanje duga glavnom dužniku oslobađa jemca, što je posledica načela akcesornosti jemstva u odnosu na glavnu tražbinu. Pri tome, kada ima više jemaca, pa je izvršeno otpuštanje duga samo jednom od njih, ostali jemci ostaju u obavezi, ali se njihova obaveza smanjuje za deo koji otpada na oslobođenog jemca.⁶¹⁴

Najzad, otpuštanje duga može biti dato i na opšti način, u tom smislu, da se otpuštanjem gase sva poveriočeva potraživanja prema dužniku, izuzev onih za koje poverilac nije znao da postoje u času kad je otpuštanje izvršeno.⁶¹⁵

U slučaju opšteg otpuštanja dugova, primenjeno na materiju *solidarnosti dužnika*, dovodi do toga, da se svi solidarni dužnici oslobađaju obaveze, ili, drugim rečima, opšte otpuštanje dugova ovde je uvek *in rem* a ne *in personam*, bez obzira na eventualno različit položaj pojedinih sadužnika u solidarnoj obligaciji.

---

je forma ugovora o oprostaju duga ipak potrebna u slučaju brisanja hipotekarnog duga. U tom smislu, Lj. Milošević, nav. delo, str. 199. U stvari, pismena forma je potrebna za zemljišno-knjižnu formu za ispis, a ne za ugovor, dakle, potrebna je pismena isprava.

⁶¹³ Francuski Građanski zakonik (čl. 1282 i čl. 1284). U tom smislu i italijanski Građanski zakonik predviđa, da doborovoljno vraćanje originalne isprave o potraživanju od strane poverioca dužniku, predstavlja dokaz o oslobođenju i prema solidarnim dužnicima.

⁶¹⁴ Ova pravila predviđena su Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 346), kao i opšte odricanje od sredstava obezbeđenja: vraćanje zaloge i odricanje od drugih sredstava kojima je bilo obezbeđeno ispunjenje obaveze, ne znači poveriočevo odricanje od prava da traži njeno ispunjenje (čl. 345). Opširnije, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1978, str. 1255 i sl.; B. Blagojević i V. Krulj, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, I knj., II izd., Beograd 1983, str. 1102 i sl.; U tom smislu i italijanski Građanski zakonik (čl. 1238, 1239).

⁶¹⁵ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 347), opširnije, B. Vizner, nav. delo, str. 347; B. Blagojević i V. Krulj, nav. delo, str. 1103.

Kao što se vidi, ovaj način oprostaja duga, i pored izvesne sličnosti treba razlikovati od potpunog i delimičnog otpusta duga, koji ne podrazumeva oprostaj svih poveriočevih potraživanja, već samo određeno potraživanje koje može biti oprošteno u celini ili delimično.

To dalje znači, ako je potpuno oprošteno jedno potraživanje, ono se gasi, a sa njim se gasi i sva sporedna akcesorna prava kao sredstva ličnog i stvarnog obezbeđenja (npr. jemstvo i zaloga). Naprotiv, ako je u pitanju samo delimičan oprostaj jednog duga, onda i sporedna prava prate delimičan oprost duga.

Kod opšteg otpuštanja dugova, prema pomenutoj zakonskoj formulaciji, ne pravi se razlika između potpunog i delimičnog oprosta duga, već se ovde gasi sva poveriočeva potraživanja prema dužniku koja su postojala i za koje je poverilac znao da postoje u času kad je oprost duga učinjen.

Iako Zakon ne predviđa da opšte otpuštanje dugova može biti delimično, smatramo da stranke to mogu ugovoriti u okviru dozvoljene granice njihove autonomije volje, a u kontekstu solidarnosti dužnika.

4. PRENOV (NOVACIJA)

UTICAJ I PRAVNA DEJSTVA NOVACIJE NA SOLIDARNOST DUŽNIKA. – Kad je reč o uticaju i pravnom dejstvu novacije na solidarnost dužnika, postavlja se pitanje da li novacija učinjena sa jednim solidarnim dužnikom proizvodi pravna dejstva i prema ostalim solidarnim dužnicima.

Po sebi se razume, da novacija proizvodi pravna dejstva ukoliko postoji saglasnost volja između poverioca i svih solidarnih sadužnika. Tada, stara obligacija prestaje, a nova nastaje, sve pod opštim uslovima novacije. U istom kontekstu se postavlja pitanje uzajamnog zastupanja sadužnika jedne solidarne obligacije. Prema teoriji triparticije, uzajamno zastupanje postoji kao primarno dejstvo u smislu ispunjenja obligacije, dok kod ostalih načina prestanka (sekundarno dejstvo), pravila uzajamnog zastupanja zavise od konkretnog načina prestanka solidarne obaveze.

Međutim, kada je reč o uticaju i pravnom dejstvu novacije na solidarnost dužnika, postavlja se pitanje da li novacija učinjena sa jednim solidarnim dužnikom proizvodi pravna dejstva i prema ostalim sadužnicima ili se ograničava samo na odnos poverioca i onog solidarnog dužnika koji je sa poveriocem zaključio ugovor o novaciji. Pitanje je sporno, kako sa gledišta uporednog zakonodavstva, tako i sa stanovišta pravne teorije.⁶¹⁶

Tako, prema jednom mišljenju, novacija deluje samo prema onom solidarnom sadužniku sa kojim je zaključena,⁶¹⁷ dok, prema drugom mišljenju, ugovor o novaciji zaključen samo sa jednim solidarnim dužnikom, važi i prema ostalim solidarnim dužnicima.⁶¹⁸ Inače, ova dva suprotstavljena stava, sa izvesnim dopunama i različitim jezičkim formulacijama, čine opštu sliku o spornosti ovog pravnog pitanja.⁶¹⁹

Pored teorijskog pogleda, za ovo pitanje može se reći da je na sličan način rešavano i u uporednom zakonodavstvu. Tako, prema francuskom Građanskom zakoniku, nakon reformi (čl. 1281), prenovom između poverioca i jednog od solidarnih dužnika oslobađaju se svi sadužnici. Prenov izvršen u pogledu glavnog dužnika oslobađa i jemce. Ipak, ako je poverilac zahtevao i saglasnost sadužnika,

---

⁶¹⁶ L.Karamarković, nav. delo, str.206-209; L.Marković, nav. delo, str.323 i 401-403.

⁶¹⁷ Dragoljub Arandelović, Osnovi obligacionog prava, Opšti deo, II izd., Beograd 1936, str. 39, gde se, između ostalog, kaže: ukoliko jedan sadužnik solidarnog duga izvrši prenov duga sa poveriocem, onda time prestaje onaj solidarni novčani dug samo za onoga sadužnika, koji je prenov ugovorio sa poveriocem, a ne i u pogledu ostalih sadužnika. Ipak, ovaj autor, na istom mestu (str. 39) u napomeni ispod teksta, ukazuje na spornost ove situacije citirajući uglavnom austrijske autore.

⁶¹⁸ U tom smislu, Đorđ. Pavlović, nav. delo, str. 139 i sl., gde se, između ostalog, kaže: kad se dogodi prenov između poverioca i jednog od solidarnih dužnika, onda se svi ostali dužnici oslobađaju. Pri tome, ovaj autor naglašava da se gornje pravilo ne primenjuje, ukoliko ugovor o novaciji sadrži klauzulu o postavljenom uslovu da se s tim saglase svi sadužnici, pa ukoliko se taj uslov ne ispuni, prenov se neće održati.

⁶¹⁹ U tom smislu, L. Marković, nav. delo, str. 323, gde se, između ostalog, kaže: ugovor o prenovu tražbine zaključen između poverioca i samo jednog solidarnog sadužnika proizvodi pravne posledice jedino među strankama, ne menjajući pravni položaj drugih sadužnika kod solidarne obaveze. Ipak, posle ovog izričnog stava, isti autor čini izvesna ublaženja rečima: ali se može desiti da je *namera* i volja poverioca upravljena na to, da novacija ima širi značaj. Nije, dakle, isključeno da cilj novacije bude baš u tome, da se ceo odnos likvidira, tako da umesto solidarne zajedničke obaveze nekolicine lica da izvrše činidbu, stupa nova i jedina obaveza jednog dužnika (saugovarača) da on izvrši drugu, prenovljenu obavezu. U takvom slučaju, pravo poverioca da zahteva od drugih dužnika ispunjenje prenovljene obaveze uopšte ne postoji, jer se njihova obaveza ugasila. Da li je ovo bio smisao ugovora o prenovu, ocenjuje se prema volji stranaka, odnosno prema konkretnim prilikama.

stara tražbina ostaje na snazi, ako sadužnici odbiju da pristupe novom ugovoru.⁶²⁰ Kao što se vidi, pomenute formulacije uporednog zakonodavstva o ovom pitanju, a posebno rešenje Italijanskog građanskog zakonika, čini se, da su bile i inspiracija za formulisanje odredbe o novaciji i njenog pravnog dejstva na solidarnost dužnika i u našem pravu. Podsetimo se odredbe čl. 417 našeg Zakona o obligacionim odnosima, prema kome prenovom koji je poverilac izvršio sa jednim solidarnim dužnikom oslobađaju se i ostali dužnici. Ali, ako su poverilac i dužnik prenov ograničili na deo obaveze koji dolazi na ovoga, obaveza ostalih ne prestaje, nego se samo smanjuje za taj deo.⁶²¹ Ovu odredbu preuzele su bivše republike Jugoslavije: Hrvatski zakon o obveznim odnosima iz 2005. g. (čl. 46); Slovenački obligacijski zakonik iz 2001. g. (čl. 398); Makedonski zakonik za obligacionite odnosi iz 2001. g. (čl. 405); Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore iz 2008. g. (čl. 426).

Kada je reč solidarnosti dužnika koja obuhvata više dugovanih predmeta u smislu alternativnih i fakultativnih obaveza, dejstvo novacije zavisi od prava na izbor da se od više dugovanih predmeta (svi su *in obligatione*) izabere jedan kojim se vrši ispunjenje (jedan je *in solutione*), o čemu u ovom radu u ranijim poglavljima već bilo reči.⁶²² Tako izabrani predmet duguje se po ugovoru o

---

⁶²⁰ Opširnije, Marc Mignot, *Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français*, Paris 2002, str. 702; Antoine Hontebeyrie, *Le fondement de l'obligation solidaire en droit privé français*, Paris 2004, str. 154 i sl.

Slična rešenja sadrži i Zakonik o obligacijama i ugovorima Tunisa iz 2005. g., prema kome, novacija izvršena između poverioca i jednog od sadužnika oslobađa druge, osim ako se ovi nisu saglasili da pristupe novoj obligaciji. Ipak, kada je poverilac ugovorio pristupanje drugih sadužnika i oni to odbiju, ranija obaveza nije ugašena (čl. 181).

Sličnu formulaciju sadrži i novi Građanski zakonik Rumunije iz 2009. g., prema kome, novacija izvršena između poverioca i jednog od solidarnih sadužnika oslobađa druge sadužnike u odnosu na poverioca. Ipak, kada je poverilac zahtevao saglasnost sadužnika ili saglasnost jemaca da i oni pristanu na novu obligaciju, stara obligacija u tom slučaju ostaje, ukoliko sadužnici ili jemci nisu dali saglasnost (čl. 1613).

U nešto drugačijoj verziji ali suštinskoj sličnosti, sadrži i italijanski Građanski zakonik (čl. 1300), prema kome, prenov između poverioca i jednog od solidarnog dužnika oslobađa ostale dužnike. Ukoliko se htelo da se prenov ograniči samo na jednog dužnika, ostali se ne oslobađaju, osim za deo ovog dužnika.

⁶²¹ Opširnije, B. Vizner, *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, II knj., Zagreb 1978, str. 1412; B. Blagojević i V. Krulj, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, I knj., II izd., Beograd 1983, str. 1216.

⁶²² Obaveze sa više predmeta: alternativne i fakultativne obaveze (čl. 403–411 Zakona o obligacionim odnosima). Pojam ovih obligacija potiče još iz rimskog prava – *duae sive plures res sunt in obligatione*, una in *solutione* (dve ili više stvari predmet su obaveze, a jedna predmet ispunjenja), Ante Romac, *Rječnik rimskog prava*, izd. Informator, Zagreb, 1983, str. 28 i sl. gde se još navodi: izbor činidbi prepušta se, po pravilu, dužniku, jer je važno načelo da je to njegovo pravo

novaciji, s tim da ako dođe do nemogućnosti ispunjenja, pod određenih uslovima, obaveza se ograničava na preostali dugovani predmet.⁶²³ Kod fakultativne obaveze kada dugovani predmet postane nemoguć usled događaja za koji dužnik ne odgovara, obaveza se gasi.

Pored obaveza sa više predmeta, novacija se može javiti i u slučaju delimičnog ispunjenja. Ostatak duga poverilac i solidarni dužnici mogu regulisati putem novacije, čime bi ostatak prvobitnog duga bio ugašen uz istovremeni nastanak nove obligacije koja bi imala različit predmet ili različit osnov.⁶²⁴

Novacija se može pojaviti i kod delimičnog oprostaja duga. Naime, sporazumom poverioca i dužnika, poverilac se može odreći prava da traži ispunjenje potpuno ili delimično, o čemu je već bilo reči. Ako je u pitanju delimičan oprostaj duga, ostatak duga se može, između ostalog, regulisati i putem novacije uz poštovanje svih uslova koji se zahtevaju za punovažnu novaciju⁶²⁵

ZAVRŠNA KONSTATACIJA. – Iz svega rečenog, može se zaključiti da među pomenutim izvorima nema neke duboke i suštinske razlike, što ne znači da nema nikakve razlike. Naprotiv, uz sve moguće nijanse, ostaje razlika u pogledu osnovnog pitanja: da li ugovor o novaciji zaključen između poverioca i jednog solidarnog dužnika deluje samo između njih ili se proteže na sve sadužnike jedne solidarne obligacije.

---

in alternativis electio est debitoris. Dužnikova mogućnost izbora, koja se naziva *ius variandi*, traje sve do potpunog izvršenja jedne činidbe, jer je on mogao, premda je započeo s ispunjenjem, odustati od jedne činidbe i ispuniti drugu.

⁶²³ Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 408), kad je jedan predmet obaveze postao nemoguć usled događaja za koji je odgovoran dužnik, obaveza se ograničava na preostali predmet u slučaju da pravo izbora pripada njemu, a ako pravo izbora pripada poveriocu, on može po svom izboru tražiti preostali predmet ili naknadu štete.

⁶²⁴ To isto važi i za kompenzaciju kao skraćeni vid ispunjenja. Naime, stranke mogu svoje uzajamne tražbine kompenzovati i u slučaju kada one nisu iste visine. Ostatak može biti regulisan i novacijom pod opštim uslovima koji se zahtevaju za novaciju.

⁶²⁵ Opširnije videti: Lj. Milošević, nav. delo, str. 199, gde se, između ostalog, kaže: dug može da se oprosti bilo u celosti bilo samo u jednom delu. Potpun otpust duga znači gašenje svih tražbina, i glavne i sporednih. Delimičan otpust duga ima za posledicu da onaj deo duga, koji je otpušten, dužnik ne duguje više kao civilnu obligaciju, to jest kao utuživu obligaciju, već samo kao prirodnu obligaciju. O oprostaju duga, videti: francuski Građanski zakonik (čl. 1282–1288); nemački Građanski zakonik (par. 397); Švajcarski Zakonik o obligacijama (čl. 115); austrijski Opšti Građanski zakonik (čl. 1444); Srpski građanski zakonik iz 1844. godine (par. 909).

Po našem mišljenju, polazeći od pravne prirode solidarnosti dužnika koja se izražava sintagmom “*unus pro omnibus et omnes pro uno*”, i koja nalazi celovitu primenu kod savršene (korealne) obligacije dolazi se do zaključka: ugovor o novaciji zaključen između poverioca i jednog od solidarnih dužnika proizvodi pravna dejstva u odnosu na sve solidarne dužnike. Oni se na taj način oslobađaju postojeće solidarne obaveze i istovremeno preuzimaju novu solidarnu obavezu koja ima različit predmet ili različit osnov.

Međutim, ako ugovorom o novaciji nije obuhvaćen ceo dugovani iznos, već samo onaj deo koji prema unutrašnjim odnosima solidarnih dužnika pada na onog dužnika koji je zaključio ugovor o novaciji, tada se ostali solidarni dužnici ne oslobađaju obaveze, ali se visina te obaveze smanjuje za taj deo.

Ukoliko ostali solidarni dužnici imaju primedbe na zaključenu novaciju, to je njihov međusobni odnos koji se ne dotiče poverioca. Jedan od solidarnih dužnika ne može svojom ličnom radnjom otežavati položaj ostalih, a ako to čini, snosi odgovornost za naknadu štete. U svakom slučaju, to je unutrašnji odnos među solidarnim dužnicima koji se odražava na pravnu sudbinu ugovora o novaciji zaključenog između poverioca i jednog od solidarnih dužnika.

U stvari, primena gore izloženog stanovišta o pravnom dejstvu ugovora o novaciji koji je zaključio poverilac sa jednim od više solidarnih dužnika, svodi se na analizu *namere* stranaka (*animus novandi*) o domašaju novacije: da li je novacija učinjena sa potpunim dejstvom u odnosu na sve solidarne dužnike (novacija *in rem*) ili se ona odnosi samo na onog sadužnika sa kim je zaključen ugovor o novaciji (novacija *in personam*). Nekada je, u konkretnom slučaju, ta namera sasvim jasno izražena, ali ona može biti i tako formulisana da zahteva odgovarajuće tumačenje u poslovnoj i sudskoj praksi. Otuda, čini se, da bi u sumnji trebalo predvideti zakonsku oborivu pretpostavku u korist novacije *in rem*,⁶²⁶ u suprotnom, u korist novacije *in personam*.⁶²⁷

---

⁶²⁶ Čl. 417, st. 1 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶²⁷ Čl. 417, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima.

5. NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA

POLJE PRIMENE. – Pravila o nemogućnosti ispunjenja su relevantna za različite institute obligacionog prava u koje ulazi i *solidarna odgovornost*. Naime, reč je o primeni opštih pravila o nemogućnosti ispunjenja preuzetih obaveza od strane više solidarnih dužnika, gde se, između ostalog, javljaju i pitanja: prestanak obaveze kada ispunjenje postane nemoguće usled okolnosti zbog kojih svi solidarni dužnici ne odgovaraju odnosno kada neki od njih odgovaraju; uticaj docnje jednog ili svih solidarnih dužnika u pretpostavci nastupanja nemogućnosti ispunjenja; kada poverilac može i pod kojim uslovima da zahteva naknadu štete usled nemogućnosti ispunjenja; uticaj raznih vrsta nemogućnosti na solidarnost dužnika.

Kada je u pitanju prestanak obaveze zbog nemogućnosti ispunjenja usled okolnosti zbog kojih niko od solidarnih dužnika ne odgovara, odgovor je jednostavan: obligacija se gasi i solidarni dužnici su oslobođeni obaveze.

Međutim, tu postoji jedan izuzetak koji se odnosi na stvari određene po rodu (generične) stvari. Naime, prema našem Zakonu o obligacionim odnosima, ako su predmet obaveze stvari određene po rodu, obaveza ne prestaje čak i kad sve što dužnik ima od takvih stvari propadne usled okolnosti za koje on ne odgovara. Ali, kad su predmet obaveze stvari određene po rodu koje se imaju uzeti iz određene mase tih stvari, obaveza prestaje kad propadne cela ta masa. Pri tome, dužnik određene stvari koji je oslobođen svoje obaveze usled nemogućnosti ispunjenja, dužan je ustupiti poveriocu pravo koje bi imao prema trećem licu zbog nastale nemogućnosti.⁶²⁸

Različite vrste nemogućnosti ispunjenja ostvaruju različite pravne posledice u odnosu na solidarnost dužnika. Tako, ako u momentu zaključenja ugovora postoji objektivna i potpuna faktička ili pravna nemogućnost ispunjenja (inicijalna nemogućnost), ugovor nije ni nastao (*impossibilium nulla obligatio est*). U toj pretpostavci eventualni zahtev poverioca upućen jednom ili svim solidarnim

---

⁶²⁸ Čl. 354–356 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 1109–1112.

dužnicima, može se odbiti prigovorom da je u pitanju nepostojeći ugovor koga prati sankcija ništavosti.

Međutim, ako je nemogućnost nastupila kasnije u toku trajanja punovažno zaključenog ugovora (naknadna nemogućnost) tada se primenjuju sledeća pravila: kad je ispunjenje obaveze jedne strane u dvostrano obaveznom ugovoru postalo nemoguće zbog događaja za koji odgovara druga strana, njena obaveza se gasi, a ona zadržava svoje potraživanje prema drugoj strani, s tim što se smanjuje za onoliko koliko je ona mogla imati koristi od oslobođenja od sopstvene obaveze. Naprotiv, kad je ispunjenje obaveze jedne strane postalo nemoguće zbog događaja za koji nije odgovorna ni jedna ni druga strana, gasi se i obaveza druge strane, a ako je ova nešto ispunila od svoje obaveze, može zahtevati vraćanje po pravilima o vraćanju neosnovanog obogaćenja.⁶²⁹

U slučaju delimične nemogućnosti ispunjenja zbog događaja za koji nije odgovorna ni jedna ni druga strana, druga strana može raskinuti ugovor ako delimično ispunjenje ne odgovara njenim potrebama, inače ugovor ostaje na snazi, a druga strana ima pravo da zahteva srazmerno smanjenje svoje obaveze.⁶³⁰

UPOREDNO ZAKONODAVSTVO. – Sa gledišta evropskih kodifikacija građanskog prava, zakonske odredbe o nemogućnosti ispunjenja obligacije uglavnom su slične, što je i razumljivo kada se zna da su se te kodifikacije uglavnom inspirisale tradicionalnim izvorima rimskog prava.⁶³¹ Ipak, zbog

---

⁶²⁹ Opširnije o pravno neosnovanom obogaćenju, videti: Dragoljub Arandelović, O nepravednom obogaćenju, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, knj. XI, kolo 2, 1925, str. 399–424; Borislav Blagojević, Posebni deo obligacionog prava, Beograd 1939, str. 260–267; Mihailo Konstantinović, Obligaciono pravo, Opšti deo, skripta izd. Naučna knjiga, Beograd 1952, str. 159–171; S. Jakšić, nav. delo, str. 313–328; M. Konstantinović, Skica za Zakonik o obligacijama, čl. 168–175, str. 60–63; Jelena Danilović, Neosnovano obogaćenje u Enciklopediji imovinskog prava, tom drugi, izd. Službeni list SFRJ, Beograd 1978, str. 397–429.

⁶³⁰ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 137, 138), opširnije videti: B. Blagojević i V. Krulj, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, I knjiga, 2. izd., Beograd 1983, str. 409. Uporediti sa rešenjima Skice za zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 105, 106); Videti takođe, Marko Perović, Nemogućnost i otežana mogućnost ispunjenja obligacije, Pravni život, br. 10/2016, str. 715–735.

⁶³¹ Tako, rimsko pravo je pravilo razliku između načina gašenja obligacija voljom stranaka (npr. sporazum i otkaz, novatio, oproštaj duga) i nezavisno od volje stranaka (npr. smrt i capitis deminutio, promena statusa, confusio, zastarelost (praescriptio), neskrivljena nemogućnost izvršenja, casus (slučaj) i vis maior (viša sila). Ako je stvar propala usled slučaja ili više sile (npr. poplava, zemljotres, napad varvara, teška bolest ili invaliditet dužnika, res extra commercium),

njihovog značaja za *solidarnu odgovornost*, da se na ovom mestu kratko zadržimo na tim komparativnim rešenjima.

Francuski Građanski zakonik pre reformi iz 2016. godine predviđao je da kada individualno određena stvar koja je bila predmet obligacije, kad se stavi izvan prometa ili se tako izgubi da se apsolutno ne zna da li postoji, obligacija se gasi, ako je stvar propala ili ako je izgubljena bez krivice dužnika i pre nego što je došao u docnju. I onda kad je dužnik u docnji, ako se nije obavezao za slučaj, obligacija je ugašena ako bi stvar bila propala kod poverioca da mu je bila predana (čl. 1302).⁶³² Prema rešenju usvojenom nakon reformi Zakonika, kad nemogućnost ispunjenja proističe iz gubitka stvari koja je bila predmet obligacije, dužnik u docnji se ipak oslobađa odgovornosti ako dokaže da bi do gubitka došlo i da je obligacija bila ispunjena. On je ipak obavezan da na svog poverioca prenese prava i tužbe koji se odnose na stvar (čl.1351 st.1).⁶³³

Prema *Opštem austrijskom građanskom zakoniku* (§ 878 novelirani tekst) predviđena je odredba koja glasi: što je upravo nemoguće ne može biti predmet punovažnoga ugovora. Ako je moguće i nemoguće jednovremeno ugovoreno, onda ostaje ugovor u prvom delu punovažan, ako inače iz ugovora ne izlazi da se nijedna tačka od druge ne može odvojiti. Ko je pri zaključenju ugovora za nemogućnost znao ili morao znati, naknadiće drugoj strani, ako to isto o njoj ne vredi, štetu koju

---

dužnik je zbog neskrivljene nemogućnosti bio oslobođen odgovornosti. Iz ovoga se vidi da je nemogućnost morala biti objektivna i u principu dužeg trajanja. Ukoliko je stvar bila generična (određena po rodu i vrsti) obaveza dužnika se nije gasila jer se uzimalo da rod ne propada (*genera non pereunt*), i da dužnik može izvršiti predaju generične stvari sve dok taj rod stvari postoji. Međutim, ako je predmet obaveze bila individualno određena stvar (*species*) obaveza dužnika se gasila ukoliko je nemogućnost nastupila bez krivice dužnika. Najzad, potrebno je istaći i pravilo koje i danas postoji, a naime, ako je nemogućnost bila početna i objektivna, pravni posao nije nastajao odnosno on je bio ništav. Opširnije o nemogućnosti ispunjenja u rimskom pravu: D. Stojčević, nav. delo, str. 235; O. Stanojević, nav. delo, str. 330; M. Milošević, nav. delo, str. 310; Ante Romac, *Rimsko pravo*, Zagreb 2007, str. 321; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 347.

⁶³² Opširnije, J. Carbonnier, nav. delo, str. 1921; G. Marty et P. Raynaud, nav. delo, str. 151; Alex Weill, *Droit civil, Les obligations*, Dalloz, Paris 1971, str. 254; François Terré, Philippe Simler, Yves Lequette, *Droit civil*, nav. delo, str. 301.

⁶³³ Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville nav. delo, str. 390–392; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 227–229; B. Mercadal, nav. delo, str. 324; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 796–797.

je ona pretrpela usled poverenja u važnost ugovora. Pri tome, ugovor koji se ogrešuje o neku zakonsku zabranu ili blagonaravljive, ništav je (§ 879).⁶³⁴

Zakonik građanski za Knjaževstvo Srbsko iz 1844. g. (skraćeno u literaturi citiran kao Srpski građanski zakonik – SGZ) imao je daleko manji broj odredbi o nemogućnosti ispunjenja u odnosu na Opšti austrijski građanskik zakonik. Naime, ovaj Zakonik je najpre ovom pitanju posvetio jednu odredbu u Odeljku “O ugovorima uopšte”⁶³⁵ prema kojoj: ugovor se može samo o onim stvarima učiniti, koje među ljudima prolaze i koje su moguće i dozvoljene. A zatim, u Odeljku “Kako prestaju prava i obaveze”⁶³⁶ Zakonik je predvideo: ako je stvar jedna opredeljena, na koju se ko kao dužnik podvezao, slučajno propadne, prestaje obaveza sasvim tako, da ni u ceni dužnik stvar propalu naknaditi dužan nije.⁶³⁷

Nemački Građanski zakonik, pitanje nemogućnosti ispunjenja obligacije reguliše na više mesta. Najpre, u Odeljku koji je posvećen “Sadržini dužničkih odnosa” predviđa: dužnik se oslobađa svoje obaveze na činidbu, ukoliko činidba postane nemoguća usled neke okolnosti, koja je nastupila posle nastanka dužničkog odnosa, a za koju on ne odgovara. Ukoliko činidba postane nemoguća usled neke okolnosti za koju je dužnik odgovoran, dužnik ima poveriocu da naknadi štetu koja usled toga nastane zbog neispunjenja. U slučaju delimične nemogućnosti poverilac može, odbivši još mogućni deo činidbe, zahtevati naknadu štete zbog neispunjenja

---

⁶³⁴ Ova odredba dalje glasi: naročito su ništavi ovi ugovori: 1. ako je što ugovoreno zbog posredovanja pri zaključenju braka; 2. ako je pravozastupnik poverenu mu spornu stvar sasvim ili delimično otkupio ili mu je obećan određeni deo iznosa, koji se stranci dosuđuje; 3. ako se nasledstvo ili legat, koji se od nekog trećeg lica očekuje, još za života ovoga otuđuje; 4. ako neko iskorišćuje lakoumlje, težak položaj, slaboumnost, neiskustvo ili duševno uzbuđenje drugoga time, što dopušta da se njemu ili kome trećem licu jedno davanje obećava ili daje protivdavanje, čija imovinska vrednost stoji u očiglednoj nesrazmeri sa vrednošću davanja. I nadalje: ako je predmet, o kome je ugovor zaključen pre nego što je predat povučen iz prometa, onda je to toliko isto kao kad ugovor ne bi ni bio zaključen (§ 880).

Opširnije, Adolfo Rušnov, Tumač Općemu austrijskomu građanskomu zakoniku, Zagreb 1983, 2. prerađeno i dopunjeno izdanje; A. Rušnov i S. Posilović, Zagreb, videti komentare gore označenih odredbi Opštega austrijskog građanskog zakonika koji je, u stvari, u velikom delu bio izvornik za Zakonik građanski za Knjaževstvo Srbsko iz 1844. godine, takođe i za Predosnovu Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju iz 1934. godine, Predosnova koja nikada nije postala zakon.

⁶³⁵ SGZ (§ 538) koja se nalazi u Odeljku drugom, glava XVII.

⁶³⁶ SGZ (§ 912) koji se nalazi pod naslovom “Čest treća”, glava III.

⁶³⁷ Opširnije o ovom Zakoniku videti: Dimitrije Matić, *Objasnenije Građanskog zakonika za Knjaževstvo Srbsko*, četiri knjige, Beograd 1850. Videti: Božidar Marković: *Dimitrije Matić – lik jednog pravnika*, izd. Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1977, str. 1–112.

cele obaveze, ako za njega delimično ispunjenje nema interesa. Ako je dugovani predmet određen samo po rodu, dužnik je, dok je činidba moguća iz roda, odgovoran i kad mu na teret ne pada krivica.⁶³⁸

Švajcarski Zakonik o obligacijama reguliše pitanje nemogućnosti izvršenja u Odeljku koji je posvećen prestanku obligacija (čl. 119). Prema ovom Zakoniku: tražbina se gasi kad njeno izvršenje postane nemoguće zbog okolnosti za koje dužnik ne odgovara. Kod dvostranih ugovora, tako oslobođeni dužnik je obavezan da, u smislu pravila o obogaćenju bez osnova, vrati ono što je već primio, a on više ne može potraživati ono što mu se još dugovalo. Od ovoga se izuzimaju slučajevi u kojima se zakonom ili ugovorom stavljaju rizici na teret poverioca još pre nego što tražbina bude izvršena.⁶³⁹

Italijanski Građanski zakonik iz 1942. g., reguliše nemogućnost ispunjenja u Odeljku pod naslovom “Načini gašenja obligacija različiti od ispunjenja”.⁶⁴⁰ Ovaj Zakonik najpre reguliše konačnu nemogućnost i privremenu nemogućnost. Tako, obaveza se gasi kada, iz uzroka koji se ne može pripisati dužniku, činidba postane nemoguća. Ako je nemogućnost samo privremena, dužnik, dok ona traje, nije odgovoran za docnju u izvršenju. Međutim, obaveza se gasi ukoliko nemogućnost potraje do trenutka u kome, s obzirom na osnov obaveze ili na prirodu predmeta, dužnik se više ne može smatrati obaveznim da izvrši činidbu odnosno nije više zainteresovan da je postigne. Nadalje, Zakonik reguliše i pitanje gubitka određene stvari: činidba koja ima za predmet određenu stvar smatra se da je postala nemoguća i kada se stvar izgubi, a da se propast ne može dokazati. U slučaju naknadnog pronalaženja stvari, primenjuju se odredbe o privremenoj nemogućnosti, o kojima je gore već bilo reči. Što se tiče delimične nemogućnosti Zakonik je predvideo: ukoliko je činidba postala nemoguća samo delimično dužnik

---

⁶³⁸ Nemački Građanski zakonik (§§ 275, § 280, 279). O ovom Zakoniku opširnije videti: nemački Građanski zakonik od 18. avgusta 1896, I knjiga, prevod M. Radojković, Predgovor Justus Vilhelm Hedeman i Roland Frajsler, Biblioteka uporednog prava, Beograd 1940, str. 5–117. Videti i Čed. Marković, Opšti deo tražbenog prava, odgovarajući tekstovi Francuskog, Nemačkog i Švajcarskog građanskog zakonika, sa pogovorom Živojina M. Perića, izd. Knjižarnice Gece Kona, Beograd 1925, str. 3–166.

⁶³⁹ Švajcarski Zakonik o obligacijama. Komentar pravila o nemogućnosti izvršenja, u P. Tercier, nav. delo, str. 302–307; *Commentaire de Code fédéral des Obligations* du 30 mars 1911, A. Schneider et H. Fick, II volume, Neuchâtel, 1916.

⁶⁴⁰ Nemogućnost ispunjenja ovaj Zakonik reguliše odredbama čl. 1256–1259.

se oslobađa obaveze izvršenjem činidbe za deo koji je ostao moguć. Najzad, Zakonik predviđa i mogućnost stupanja poverioca u prava dužnika. Prema Zakoniku, ukoliko je činidba koja ima za predmet određenu stvar postala nemoguća, u potpunosti ili delimično, poverilac stupa u prava koja pripadaju dužniku u zavisnosti od činjenice koja je prouzrokovala nemogućnost i može od dužnika zahtevati davanje onoga što je ovaj primio na osnovu naknade štete. Kao što se vidi, italijanski Građanski zakonik je kod pitanja nemogućnosti ispunjenja uglavnom usvojio tradicionalna rešenja sa izvesnim specifičnostima, naročito u pogledu pitanja ustupanja poverioca u pravo dužnika u slučaju potpune ili delimične nemogućnosti ispunjenja, a što je prihvaćeno i u našem Zakonu o obligacionim odnosima, o čemu je već bilo reči.⁶⁴¹

Rumunski Građanski zakonik iz 2009. predviđa nemogućnost ispunjenja obligacije kao jedan od načina prestanka obligacije.⁶⁴² Zakonik, kod pitanja nemogućnosti ispunjenja usvaja tradicionalna rešenja, ali i sa izvesnim korisnim dopunama prilagođenim savremenim potrebama. Tako, prema Zakoniku, dužnik je oslobođen kada njegova obaveza ne može biti izvršena zbog dejstva više sile, slučaja ili drugih sličnih okolnosti koje su nastupile pre nego što je dužnik došao u docnju. Međutim, dužnik je takođe oslobođen, čak i kada je bio u docnji ako poverilac više nema nikakve koristi od izvršenja obligacije pod dejstvom više sile slučaja ili sličnih okolnosti, izuzev kada je dužnik primio na sebe rizik zbog neočekivanih događaja. Pri tome, kada je nemogućnost privremena, vršenje obaveze je obustavljeno (prekinuto) u jednom razumnom roku, uzimajući u obzir trajanje okolnosti koje su prouzrokovale nemogućnost izvršenja. Teret dokaza nemogućnosti izvršenja, pada na dužnika. Na dužniku je još jedna obaveza: on treba da obavesti poverioca o postojanju događaja koji su proizveli nemogućnost izvršenja. Ako obaveštenje ne stigne poveriocu u razumnom roku kada je dužnik bio u mogućnosti da poverioca obavesti, dužnik odgovara poveriocu za naknadu

---

⁶⁴¹ Opširnije videti, italijanski Građanski zakonik, knj. IV, Obligacije, izd. Institut za uporedno pravo, Beograd 1964, sa Predgovorom Radomira Đurovića, str. 3–10.

⁶⁴² Rumunski Građanski zakonik, čl. 1634.

štete. Najzad, ako obligacija ima za predmet generične stvari, dužnik ne može da se pozove na nemogućnost izvršenja.⁶⁴³

*Načela evropskog ugovornog prava*⁶⁴⁴ predviđaju oslobođenje od odgovornosti zbog nemogućnosti ispunjenja u odeljku koji je posvećen neispunjenju obaveze i odgovarajućim pravnim sredstvima. Tako prema Načelima: Strana nije odgovorna za ispunjenje ako dokaže da je ono sprečeno događajima koji su izvan njene kontrole i da se od nje nije moglo razumno očekivati da uzme tu prepreku u obzir u vreme zaključenja ugovora, niti da izbegne ili prevaziđe prepreku ili njene posledice. Kada je prepreka samo privremena, oslobođenje od odgovornosti predviđeno ovim članom ima dejstvo u roku dok prepreka postoji. Ali, ako docnja ima značaj bitnog neispunjenja ugovora poverilac može postupati kao da se radi o bitnoj povredi. Strana koja ne može ispuniti svoju obavezu mora obezbediti da obaveštenje o postojanju prepreke i o njenom dejstvu na mogućnost ispunjenja bude dostavljeno drugoj strani u razumnom roku nakon što je strana koja ne može ispuniti svoju obavezu saznala ili morala saznati za ove okolnosti. Druga strana ima pravo tražiti naknadu štete za svaki gubitak koji pretrpi zato što nije primila takvo obaveštenje.

KONCENTRACIJA. – Zakon o obligacionim odnosima pitanje nemogućnosti ispunjenja reguliše u odeljku koji je posvećen prestanku obaveza uopšte, dok ga ne pominje kod solidarnosti dužnika, kako to čini sa drugim brojnim načinima prestanka obaveza. Tako čine i neke druge evropske kodifikacije građanskog prava. Međutim, jedan broj tih kodifikacija, pored opštih pravila o nemogućnosti ispunjenja, posebno regulišu nemogućnost ispunjenja u materiji solidarnosti dužnika.⁶⁴⁵ Sve to ukazuje na potrebu da se opšta pravila o nemogućnosti

---

⁶⁴³ Opširnije o ovom Zakoniku videti: Nouveau Code civil Roumain, édition Dalloz, Paris 2013, ukupno str. 748, ukupno članova 2664, Predgovor Catalin Marian Predoiu: Geneza novog građanskog zakonika Rumunije.

⁶⁴⁴ Načela evropskog ugovornog prava (Principles of European Contract Law – PECL) u izdanju Evropskog centra za mir i razvoj (ECDP) Univerziteta za mir Ujedinjenih nacija, Uvodne napomene Jelena Vilus, Beograd 2003, str. 54, čl. 8.108).

⁶⁴⁵ U tom smislu, francuski Građanski zakonik (čl. 1319 posle reformi, čl. 1205 pre reformi Zakonika), nemački Građanski zakonik (§ 425), italijanski Građanski zakonik (čl. 1307), rumunski Građanski zakonik (čl. 1454).

ispunjenja shodno primene i na solidarnost dužnika, što zahteva jednu posebnu formulaciju, koju ovde nazivamo koncentracijom pogleda.

Imajući u vidu, kako opšta pravila o nemogućnosti ispunjenja regulisana kod pitanja prestanka obaveze, gde im je glavno sedište (*sedes materiae*), tako i posebna pravila u materiji solidarnosti dužnika, mogli bi reći da i ovo pitanje zajedno sa drugim načinima prestanka obligacija, treba da nađe odgovarajuće mesto i kod solidarnosti dužnika, kako to čine neki od već pomenutih kodifikacija uporednog prava.

U tom smislu, čini se, da je mogće formulisati sledeći zaključak: kada u jednom solidarnoj obligaciji predaja dugovane stvari postane nemoguća (npr. fizička propast stvari) usled krivice ili docnje jednog ili više solidarnih dužnika, ostali sadužnici nisu oslobođeni obaveze da isplate dugovani ekvivalent (da plate cenu stvari) s tim da oni ne odgovaraju za naknadu štete koja je time prouzrokovana. Poverilac može da zahteva naknadu štete samo od onog ili onih solidarnih dužnika čijom krivicom je došlo do nemogućnosti predaje dugovane stvari odnosno koji su bili u dužničkoj docnji u pogledu ispunjenja obligacije.

Ovim zaključkom je predviđeno rešenje samo u slučaju nemogućnosti ispunjenja usled krivice ili docnje solidarnih dužnika. Međutim, kao što smo ranije videli, nemogućnost ispunjenja može se javiti i nezavisno od krivice dužnika i to posebno kod različitih vrsta nemogućnosti koje za sobom povlače odgovarajuće posledice. U svim tim slučajevima, čini se, da ta pravila mogu biti primenjena i kod *solidarne odgovornosti* shodno pojmu i sadržini ove odgovornosti. Tako npr., tuženi solidarni dužnik može istaći prigovor nepunovažnosti dugovane prestacije usled objektivne (apsolutne) nemogućnosti koja je bila prisutna već u momentu nastanka solidarne obaveze i koja je kvalifikovana kao faktička ili pravna nemogućnost.

Po istom načinu, solidarni dužnik može isticati i druge vrste prigovora nemogućnosti ispunjenja koji su izvan njegove krivice ili docnje, a sve prema opštim dejstvima i vrstama nemogućnosti koje proizvode različita pravna dejstva.

Uzimajući u obzir sve pomenute elemente nemogućnosti ispunjenja, celine radi, na ovom mestu ponavljamo: kada je reč o krivici ili docnji solidarnog dužnika usled čega je došlo do nemogućnosti ispunjenja, primenjuje se gore izloženi zaključak o ovom pitanju. U svim ostalim slučajevima na nemogućnost ispunjenja primenjuju se opšta pravila o nemogućnosti ispunjenja, prilagođena pojmu i sadržini solidarne odgovornosti.

6. PORAVNANJE

Pored brojnih načina prestanka obligacija i njihovog uticaja na solidarnost dužnika, o čemu je do sada bilo reči, Zakon o obligacionim odnosima reguliše i pitanje uticaja poravnanja na solidarne obaveze, pre svega, u smislu njegovog pravnog dejstva među solidarnim sadužnicima u odnosu prema poveriocu.

Naime, postavlja se pitanje, da li poravnanje zaključeno između jednog od solidarnih dužnika i poverioca proizvodi dejstva i prema ostalim dužnicima ili je to odnos samo između poverioca i solidarnog dužnika koji su zaključili ugovor o poravnanju.⁶⁴⁶

Pre odgovora na postavljeno pitanje, zadržaćemo se na određenim pitanjima samog pojma i sadržine ugovora o poravnanju, kako bi, celine radi, bili u mogućnosti da sa šireg polja primene sagledamo konkretna pravila poravnanja koja se odnose na solidarnost dužnika.

Poravnanje (nagodba, kompromis) je takav ugovor kojim ugovornici uzajamnim popuštanjem u pogledu međusobnih prava i obaveza, izbegavaju sudski spor (vansudsko poravnanje) ili pred sudom u toku celog postupka do njegovog pravosnažnog okončanja (sudsko poravnanje) to učine, čime otklanjaju neizvesnost ili nesigurnost u njihovom pravnom odnosu.

Predmet ugovora o poravnanju mogu biti samo ona prava i obaveze kojima stranke mogu slobodno raspolagati. To znači, da stranke mogu zaključiti ugovor o

---

⁶⁴⁶ Čl. 418 Zakona o obligacionim odnosima. Opšrinije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar uz pomenuti čl. 418; B. Vizner, navedeni Komentar uz pomenuti čl. 418, str. 1412.

poravnanju u okviru njihove autonomije volje, ali uvek u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja.⁶⁴⁷

U stvari, ugovor o poravnanju je po svojoj prirodi dvostrano obavezni ugovor za koga u principu važe zakonska pravila koja se primenjuju na tu vrstu ugovora. Specifičnost je u tome, što se naknada kod poravnanja uvek sastoji u *uzajamnom popuštanju*, između ostalog: u delimičnom ili potpunom priznavanju nekog zahteva druge strane ili u odricanju od nekog svog zahteva; u uzimanju na sebe neke nove obaveze; u smanjenju kamatne stope; u produženju roka; u pristajanju na delimične otplate; u davanju prava na odustanicu. Popuštanje može biti uslovno. Međutim, kad samo jedna strana popusti drugoj, npr., prizna pravo druge strane, to nije poravnanje, te ne podleže pravilima poravnanja.⁶⁴⁸

Nadalje, uzajamna popuštanja kao bitan element poravnanja, ne moraju odgovoriti zahtevu ekvivalentnosti kod dvostrano obaveznih ugovora, pa je ovde postavljeno pravilo da se *ne može* tražiti poništenje poravnanja zbog prekomernog oštećenja.

Primenjeno na solidarnu odgovornost, to pravilo znači da se tuženi solidarni dužnik ne može pozivati na prekomerno oštećenje i po tom osnovu isticati prigovor poništenja ugovora, što je inače pod određenim uslovima bilo moguće kod dvostrano obaveznih ugovora.

---

⁶⁴⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 10. Prema Opštem imovinskom zakoniku za Crnu Goru iz 1888. god. (čl. 473) nagodba može biti o svakom poslu ili dugu koji je u pravdi, ili o kome inače ima kakve sumnje, u koliko bi se o takome poslu ili dugu mogli i inače ugovori glaviti. Prema Graždanskom zakoniku za Knjaževstvo Srbsko iz 1844. g. (§ 854) u poravnanju je obično, da svaka strana po nešto od svoga zatega popusti, a ponešto od drugoga dobija. Ako jedna strana sve ustupi, a druga ništa ne dobije, onda se smatra kao ustupljeno ili poklonjeno pravo. U tom smislu i Opšti austrijski Graždanski zakonik iz 1811. g. (§ 1380).

⁶⁴⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 1089–1098. Opširnije, naročito: Borivoje Poznić, Poravnanje, publikovano u Enciklopediji imovinskog prava, Službeni list SFRJ, Beograd 1978, tom II, str. 1005–1010, gde su izložena argumentovana sledeća pitanja: pojam i predmet poravnanja; forma poravnanja; dejstvo poravnanja; teorijske konstrukcije poravnanja; sinalagmatični karakter poravnanja; uticaj zablude o poravnanju; oštećenje preko polovine i poravnanje; ništavost odredbe o poravnanju; posebni slučajevi poravnanja; sudsko poravnanje. Videti takođe i Lazar Marković, Obligaciono pravo, Beograd 1997, str. 705–708; Ranko Keča, Marko Knežević, Građansko procesno pravo, Beograd, 2016, str. 273-276.

Kada je već reč o poništenju odnosno isključenju prigovora rušljivosti ugovora, treba primetiti da je prema Zakonu o obligacionim odnosima⁶⁴⁹ punovažno poravnanje o pravnom poslu čije je poništenje mogla tražiti jedna strana, ako je ona u času zaključenja poravnanja znala za tu mogućnost. Ali je ništavo poravnanje o ništavom pravnom poslu i kad su ugovorne strane znale za ništavost i hteli poravnanjem da je otklone. Pri tome, ako je jedna odredba ništava, celo poravnanje je ništavo, izuzev kada se iz samog poravnanja vidi da se ono sastoji iz nezavisnih delova, što ukazuje na okolnost da u principu odredbe poravnanja čine celinu i da ih kao takve treba tretirati.

U svakom slučaju, imajući u vidu pomenuta obeležja poravnanja, može se zaključiti da je poravnanje korisno pravno sredstvo jer putem uzajamnog popuštanja dovodi do ubrzanja rešenja jedne pravne situacije, bez obzira da li je pitanju vansudsko ili sudsko poravnanje.

Posle ovih opštih mesta o poravnanju, pređimo na njihovu primenu u oblasti *solidarnosti dužnika*. Prema Zakonu o obligacionim odnosima⁶⁵⁰ poravnanje koje je zaključio jedan od solidarnih dužnika sa poveriocem nema dejstva prema ostalim dužnicima, ali oni imaju pravo da prihvate to poravnanje, ako ono nije ograničeno na dužnika sa kojim je zaključeno.⁶⁵¹

Kao što se vidi, ovo zakonsko rešenje najpre kao princip postavlja pravilo da poravnanje zaključeno između jednog solidarnog dužnika i poverioca, nema pravnog dejstva prema ostalim solidarnim dužnicima. To znači, da se ovakvim poravnanjem samo smanjuje iznos cele dugovane prestacije o onom i onolikom delu koji pripada tom dužniku u solidarnoj obligaciji, prema međusobnim odnosima sadužnika.

---

⁶⁴⁹ Čl. 1096–1098 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁵⁰ Čl. 418 Zakona o obligacionim odnosima. U tom smislu, videti, L.Karamarković, nav. delo, str.210-212.

⁶⁵¹ U tom smislu je i rešenje Italijanskog građanskog zakonika (čl. 1304), prema kome, poravnanje izvršeno od strane poverioca sa jednim od solidarnih dužnika ne proizvodi dejstvo prema ostalima, ukoliko ovi ne izjave da žele da se istim koriste. Isto, ali nešto konkretnije rešenje predviđa i Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa iz 2005. g., koji predviđa: poravnanje učinjeno između poverioca i jednog od sadužnika koristi drugima (odnosi se i na druge) kada se ono sastoji u oproštaju duga ili druge načine oslobođenja. Ono ne može da obaveže ili pogorša uslove koji su prethodno ugovoreni (čl. 184).

Drugim rečima, za razliku od drugih načina prestanka obligacije (npr. otpuštanje duga, novacija), ovde prvo pravilo pomenute odredbe predviđa da poravnanje zaključeno između jednog solidarnog dužnika i poverioca, nema dejstvo prema ostalim sadužnicima. Time se uspostavlja zakonska pretpostavka da je ovde u pitanju odnos *in personam* (možda čak i odnos *intuitu personae*), a ne odnos *in rem*, kako je to, kao činjenično pitanje, predviđeno kod novacije i otpuštanja duga.

U svakom slučaju, po našem mišljenju, ova razlika je očigledna, verovatno zbog pravne prirode poravnanja koje, primenjeno na solidarnost dužnika, "odlučuje" o daljem opstanku solidarne obligacije i to putem uzajamnog popuštanja u odnosu na visinu dugovane prestacije.

Ipak, i pored ovakvog principijelnog rešenja, Zakon o obligacionim odnosima predviđa i pravo ostalih sadužnika da prihvate poravnanje ako ono nije ograničeno samo na dužnika sa kojim je zaključeno.

Ostaje pitanje, da li se za ovakvo rešenje zahteva prosta ili vrednosna većina solidarnih dužnika. Po našem mišljenju, u odsustvu pretpostavke o podeli na jednake delove, trebalo bi dati prednost rešenju o vrednosnoj većini sadužnika prilikom odlučivanja o prihvatanju poravnanja koja je zaključio jedan od solidarnih dužnika sa poveriocem.

Da zaključimo: poravnanje zaključeno između jednog solidarnog dužnika i poverioca, nema dejstva prema ostalim sadužnicima. Međutim, ostali sadužnici imaju pravo da prihvate to poravnanje, izuzev ako je ono izričito predviđeno kao poravnanje *in personam*. U slučaju da ostali sadužnici koriste pravo da prihvate poravnanje, potrebna je vrednosna većina ostalih sadužnika ukoliko nije moguće primeniti pretpostavku o podeli na jednake delove.

7. SJEDINJENJE (CONFUSIO)

Jedan od mogućih načina prestanka obligacija jeste i sjedinjenje (*confusio*) koje postoji u slučaju kada se u istom licu steknu svojstva poverioca i dužnika, što se naročito dešava kod nasleđivanja kada dužnik nasledi poverioca. Pošto tada

nema dve strane u obligacionom odnosu, a niko ne može sam sebi dugovati, još u rimskom pravu se smatralo da se takva obligacija gasi “po samom pravu” (ipso iure), dakle, nezavisno od volje stranaka.⁶⁵²

Zakon o obligacionim odnosima, kao i druge kodifikacije zasnovane na izvorima rimskog prava, predviđa da obaveza prestaje sjedinjenjem kad jedno isto lice postane i poverilac i dužnik.⁶⁵³ Međutim, kad jemac postane poverilac, obaveza glavnog dužnika ne prestaje. Takođe, obaveza upisana u javnoj knjizi prestaje sjedinjenjem tek kad se izvrši upis brisanja.⁶⁵⁴

Pojam konfuzije kao načina prestanka obligacija u uporednom pravu, uglavnom je određen na sličan način.⁶⁵⁵

---

⁶⁵² Opširnije, D Stojčević, nav. delo, str. 236; Obrad Stanojević, Rimsko pravo, izd. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1997, str. 330; A. Romac, Rimsko pravo, izd. Pravni fakultet u Zagrebu, 2007, str. 321; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 347.

Prema rimskom pravu, ako se na strani dužnika nalazi više solidarnih dužnika, pa confusio nastupi u odnosu na jednog, obligacija se ne gasi u odnosu na ostale sadužnike, niti se nešto menja u odnosu na njih. Takođe nikakvog dejstva na glavni dug nema ako confusio nastupi u ličnosti jemca. Inače, kod klasičnih pravika je postojalo izvesno neslaganje u shvatanju confusio. Jedni su njegova dejstva izjednačavali sa dejstvom ispunjenja i prema tome smatrali da obligacioni odnos neće oživeti ako se posao, usled koga je došlo do ispunjenja, poništi. Drugi su smatrali da usled sjedinjenja dolazi samo do nemogućnosti ispunjenja, koja kad se otkloni, obligacija oživljuje. Navedeno prema D. Stojčević, citirano delo, str. 236.

⁶⁵³ Čl. 353 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁵⁴ U literaturi se navodi više slučajeva kada se konfuzija može izbeći. U tom smislu, videti D. Arandžević, Osnovi obligacionog prava, Opšti deo, Beograd 1936, str. 184 i sl.; M. Konstantinović, Obligaciono pravo, Skripta, Beograd 1959, str. 198; S. Jakšić, nav. delo, str. 415 i sl.; Lj. Milošević, nav. delo, str. 201; B. Loza, nav. delo, str. 75 i sl.; J. Radišić, nav. delo, str. 361; B. Morait, nav. delo, str. 178.

⁶⁵⁵ U tom smislu: austrijski Opšti Građanski zakonik (§§ 1445, 1446).

Srpski građanski zakonik iz 1844. g. (§§ 910, 911) prema kome, dug prestaje i onda, kad pređe na onu istu osobu kojoj pravo pripada, jer bi inače poverilac sam sebi dužan bio. Samo ne treba smešati slučaj onaj, kad jedna osoba u jednom vidu i svojstvu prema pravu, a u drugom prema dugu stoji. Niti to spojenje može na uštrb trećem biti. Obveze na nepokretnim dobrima ležeći i javne knjige založne uvedene ne prestaju pre, dok se ne ispišu, baš da bi na onu istu osobu prešle kojoj pravo pripada.

Prema Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. g., pod naslovom “O slijevanju duga i duženja”, čl. 620, kad se desi da, ustupanjem, nasljedstvom ili inače, isti imao postane i dužitelj i dužnik o kakvoj obavezi ili dugu, tada, takim sjedinjenjem ili slijevanjem, dug i sam po sebi prestaje.

Prema italijanskom Građanskom zakoniku iz 1942. g., čl. 1253, kada se svojstvo poverioca i dužnika stekne u istom lisu, obaveza se gasi i treći, koji su garantovali za dužnika, se oslobađaju. Sjedinjenje ne deluje na štetu trećih, koji su stekli pravo plodouživanja ili zaloge na potraživanju. Ako se u istom licu steknu svojstva jemca i glavnog dužnika jemstvo ostaje u važnosti, ukoliko je za to zainteresovan poverilac.

Međutim, i ovde, kao i u ranijim slučajevima prestanka obligacija, naša pažnja biće usmerena na primenu konfuzije u materiji solidarnosti dužnika u uporednom pravu, sa posebnim pogledom na rešenja našeg Zakona o obligacionim odnosima.

Tako, prema italijanskom Građanskom zakoniku (čl. 1303) ukoliko se u istom licu steknu svojstva poverioca i solidarnog dužnika, obaveza ostalih dužnika se gasi za deo ovog sadužnika. Sličnu formulaciju sadrži i rumunski Građanski zakonik iz 2009. g. (čl. 1452) prema kome, kada je konfuzija nastupila između poverioca i jednog od sadužnika, solidarna obaveza opstaje, ali se smanjuje za onaj deo koji pripada tom solidarnom dužniku. Prema francuskom Građanskom zakoniku (čl. 1209), kad jedan od dužnika postane jedini naslednik poverioca, sjedinjavanje gasi solidarnu tražbinu samo za deo tog dužnika. Sličnu formulaciju sadrži i Zakonik o obligacijama i ugovorima Tunisa iz 2005. g. (čl. 185), prema kome konfuzija učinjena u ličnosti poverioca i jednog od sadužnika gasi obavezu samo u onom delu koji je pripadao tom dužniku.

Posle ovog ukazivanja na slična ili u suštini ista rešenja u uporednom pravu, rešenje našeg Zakona o obligacionim odnosima po ovom pitanju, formulisano je na sledeći način: kad se u jednom licu sjedini svojstvo poverioca i svojstvo dužnika iste solidarne obaveze, obaveza ostalih dužnika smanjuje se za iznos dela koji na njega pada.⁶⁵⁶

Razume se, ostaje praktično pitanje koliki je iznos dela kojim se smanjuje solidarnu obaveza u slučaju sjedinjenja, ali to je odvojeno pitanje o kome će biti više reči kod pitanja pravnog dejstva solidarnosti dužnika *posle ispunjenja* u regresnom postupku, što Zakon o obligacionim odnosima posebno reguliše.⁶⁵⁷

---

⁶⁵⁶ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 419. Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 1218, gde se između ostalog, kaže: u ovom slučaju, sjedinjenje u stvari deluje na sve dužnike, samo u ograničenom obimu. Ostali solidarni dužnici ne ostaju u obavezi za celo potraživanje poverioca. Njihova solidarna obaveza se snižava, i to za onoliko koliko je pre sjedinjenja u njihovim međusobnim odnosima iznosio, u celokupnoj obavezi, deo solidarnog dužnika koji se sjedinio sa poveriocem. U tom smislu i B. Vizner, navedeni Komentar, str. 1413. Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.213-216.

⁶⁵⁷ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 423 i 424).

Ovde još naglasimo, da se kod ovog pitanja, na osnovu svega što je do sada izloženo, može zaključiti da je ovo jedan slučaj zakonske personalne subrogacije čija pravila se shodno primenjuju i na pitanje pravnog dejstva sjedinjenja solidarnosti dužnika.⁶⁵⁸

8. DUŽNIČKA I POVERILAČKA DOCNJA

Jedno od osnovnih načela Zakona o obligacionim odnosima sastoji se u dužnosti ispunjenja obaveza i odgovornosti za njihovo ispunjenje.⁶⁵⁹ Ukoliko strane u obligacionom odnosu ne ispune svoje obaveze,⁶⁶⁰ one snose odgovornost u vidu naknade štete koja je tim činom prouzrokovana drugoj strani, kao i druge zakonom predviđene posledice.

U tom smislu, posebno su predviđena pravila u slučaju zadocnjenja u izvršenju dospеле obaveze (dužnička docnja, *mora debitoris*) odnosno, u slučaju kada poverilac bez *osnovanog razloga* odbije da primi ispunjenje ili ga svojim ponašanjem spreči (poverilačka docnja, *mora creditoris*)⁶⁶¹

To su opšta pravila koja se na odgovarajući način primenjuju i kod solidarnosti dužnika.⁶⁶² Pre nego što pređemo na ta pravila, još nekoliko reči o opštem pojmu i pravnoj prirodi dužničke i poverilačke docnje koja mogu, u izvesnoj meri, biti relevantna i za njihovu primenu u materiji solidarnosti dužnika.

---

⁶⁵⁸ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 300), prema kome, kad obavezu ispuni lice koje ima neki pravni interes u tome, na njega prelazi po samom Zakonu u času ispunjenja poveriočevo potraživanje sa svim sporednim pravima. Opširnije videti gore citirane Komentare Zakona o obligacionim odnosima uz odredbe čl. 300–304.

⁶⁵⁹ Čl. 17 Zakona o obligacionim odnosima. B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 87–89.

⁶⁶⁰ Pod neispunjenjem podrazumevamo svako neispunjenje ili manljivo ispunjenje obaveza.

⁶⁶¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 324 i 325. Bogdan Loza, u B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 1072–1076. O odgovornosti dužnika koji je zapao u docnju, videti, I. Jankovec, Ugovorna odgovornost, nav. delo, str. 177–189; Dragan Pavić, Dužnička docanja u ispunjenju ugovorne obaveze, magistrarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, naročito str. 125–133.

⁶⁶² Čl. 420 i 421 Zakona o obligacionim odnosima, opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 1218 i sl. Videti i L.Karamarković, nav. delo, str.217 i dalje.

U literaturi i uporednom zakonodavstvu postavljeno je pitanje da li pojam docnje nužno podrazumeva krivicu odnosnog subjekta ili ona nastupa bez obzira na tu krivicu.

U tom pogledu, formirana su dva stava: objektivni i subjektivni pojam docnje.⁶⁶³

Prema objektivnom stanovištu, krivica nije konstitutivni element docnje, ali ona ima značajne posledice u pogledu pravnog dejstva docnje. Naprotiv, prema subjektivnom stanovištu, docnja podrazumeva krivicu odnosnog subjekta koja je relevantna u svim njenim stepenima (dolus i culpa).

Najzad, moguća je i sledeća podela: dužnička docnja u objektivnom i poverilačka docnja u subjektivnom smislu. Takvo stanovište je prihvaćeno i u našem Zakonu o obligacionim odnosima. Prema ovom Zakonu, dužnik dolazi u docnju kad ne ispuni obavezu u roku određenom za ispunjenje. Ako rok za ispunjenje nije određen, dužnik dolazi u docnju kad ga poverilac pozove da ispuni obavezu, usmeno ili pismeno, vansudskom opomenom ili započinjanjem nekog postupka čija je svrha da se postigne ispunjenje obaveze.⁶⁶⁴

Kao što se vidi iz ove zakonske formulacije, dužnička docnja ne pretpostavlja krivicu dužnika za nastupanje docnje. Pri tome, dužnik se može osloboditi posledica docnje ako dokaže postojanje onih okolnosti koje ga oslobađaju odgovornosti.⁶⁶⁵ Dužnička docnja, dakle, nastaje neispunjenjem dospele obaveze i

---

⁶⁶³ U tom smislu, opširnije: S. Jakšić, *Obligaciono pravo*, Sarajevo 1962, str. 356–360; G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil, tome II, Les obligations*, Paris 1962, str. 676 i sl.; Lj. Milošević, *Obligaciono pravo*, izd. Naučna knjiga, Beograd 1966, str. 176–184; Lazar Marković, *Obligaciono pravo*, izd. Službeni list SRJ, Beograd 1977, str. 115–127; B. Loza, *Docnja*, u *Enciklopediji imovinskog prava*, izd. Službeni list SFRJ, Beograd 1978, tom I, str. 133 i sl., takođe od istog autora i u *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, I knj., II izd., redaktori B. Blagojević i V. Krulj, izd. Savremena administracija, Beograd 1983, str. 1069–1076; Ž. Đorđević i V. Stanković, *Obligaciono pravo, Opšti deo*, izd. Savremena administracija, treće izdanje, Beograd 1980, str. 487–496; Vitomir Popović, *Pravni aspekti docnje kupca*, izd. Pravni fakultet Banjaluka, 1998, monografija; isti autor, *Pravni aspekti docnje prodavca sa isporukom robe*, izd. Pravni fakultet Banjaluka, 2000, monografija; J. Radišić, *Obligaciono pravo, Opšti deo*, izd. Nomos, Beograd 2000, str. 328–336; I. Babić, *Obligaciono pravo, Opšti deo*, izd. Službeni glasnik, Beograd–Sremska Kamenica 2009, str. 300 i sl.

⁶⁶⁴ Čl. 324 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 1072.

⁶⁶⁵ Čl. 263 Zakona o obligacionim odnosima predviđa da se dužnik oslobađa odgovornosti za štetu ako dokaže da nije mogao da ispuni svoju obavezu, odnosno da je zakasnio sa ispunjenjem

to bez potrebe poveriočeve opomene, ukoliko je rok za ispunjenje bio određen.⁶⁶⁶ Za štetu zbog docnje u ispunjenju odgovara i dužnik kome je poverilac dao primeren naknadni rok za ispunjenje obaveze. Međutim, dužnik odgovara i za delimičnu ili potpunu nemogućnost ispunjenja iako tu nemogućnost nije skrivio ako je nastupila posle njegovog dolaska u docnju, za koju odgovara.⁶⁶⁷ Dužnik koji zadocni sa ispunjenjem novčane obaveze, duguje, pored glavnice, i zateznu kamatu, bez obzira na krivicu.

Kada obaveza dužnika potiče iz deliktne radnje, onda se smatra da je obaveza dospela u trenutku nastanka štete, što znači da ovde nije potrebna opomena poverioca, niti davanje naknadnog roka. Ako je stvar koja je bila oduzeta imaocu na nedozvoljen način propala usled više sile, odgovorno lice dužno je dati naknadu u novcu.⁶⁶⁸ Isto stanovište zauzima i italijanski Građanski zakonik (čl. 1219) koji predviđa da nije potrebno stavljanje u docnju kada dug potiče iz nedozvoljene radnje.⁶⁶⁹

Za razliku od dužničke docnje, koja se, kako smo već istakli, po našem pravu određuje putem objektivnog kriterijuma,⁶⁷⁰ poverilačka docnja podrazumeva subjektivni kriterijum koji se sastoji u neopravdanom (bez osnovanog razloga) odbijanju da primi ispunjenje obaveze od strane dužnika.

Dolaskom poverioca u docnju prestaje docnja dužnika (*purgatio morae*) i na poverioca prelazi rizik slučajne propasti ili oštećenja stvari. Od dana poveriočeve

---

obaveze zbog okolnosti nastalih posle zaključenja ugovora koje nije mogao sprečiti, otkloniti ili izbeći. Međutim, ugovorom se može proširiti odgovornost dužnika i na slučaj za koji on inače ne odgovara, ukoliko to ne bi bilo u suprotnosti sa načelom savesnosti i poštenja (čl. 264).

⁶⁶⁶ To je posledica tradicionalnog pravila *Dies interpellat pro homine* – rok opominje umesto čoveka.

⁶⁶⁷ Čl. 262 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁶⁸ Čl. 186 i 187 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁶⁹ Nadalje, ovaj Zakonik predviđa da nije potrebno stavljanje u docnju ni u slučajevima kada je dužnik pismeno izjavio da obavezu neće izvršiti ili kada je istekao rok, a činidba treba da bude izvršena u domicilu poverioca. Ukoliko rok istekne posle smrti dužnika, naslednici se stavljaju u docnju samo putem pismenog poziva ili zahteva i to po isteku osam dana od poziva odnosno zahteva.

⁶⁷⁰ Više, I. Jankovec, Ugovorna odgovornost, nav. delo, str. 120 i dalje.

docnije prestaje teći kamata. Pored toga, poverilac u docnji dužan je naknaditi dužniku štetu koja je nastala usled docnje.⁶⁷¹

Rešenje Zakona o obligacionim odnosima koje se odnosi na dužničku docnju u objektivnom i poverilačku docnju u subjektivnom smislu, nisu usamljena. Naprotiv, ona imaju uzor u istorijskim⁶⁷² i komparativnim izvorima prava⁶⁷³ koja se odnose na posmatrano pitanje.

Posle ovog sumarnog pregleda, vratimo se našem osnovnom pitanju: kakva dejstva proizvode poverilačka i dužnička docnja u oblasti *solidarnosti dužnika*.

U odgovoru na ovo pitanje, pre svega, treba uzeti u obzir zakonsku odredbu⁶⁷⁴ prema kojoj: od više solidarnih dužnika, svaki može dugovati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima.⁶⁷⁵

---

⁶⁷¹ Čl. 326 Zakona o obligacionim odnosima, čl. 276 Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima. Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.218-220.

⁶⁷² Tako, Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. g., predviđa: Odlaka ili docnja biva, kad dužnik ne izvrši, tj. ne namiri, u određeno vrijeme to što je dužan. On time dolazi pod odgovor za sve posljedice te odlake, ako ne dokaže da je kakva viša sila spriječila izvršenje. Odlaka ili docnja počinje pošto dužitelj opomene dužnika da namiri dug, a ovaj se ogluši. Kad je već u naprijed bio određen rok namiru, dužnik je u odlaci ili docnji čim uzaman isteče određeni rok. (čl. 922). Ovaj Zakonik poverilačku docnju reguliše u čl. 546, gde se kaže: Kad dužitelj bez uzroka odbija ovo izvršenje, na koje je dužnik prema ugovoru gotov, ili na kakav drugi način čini da je namirenje ne moguće, tad, od dana te dužiteljeve odlake, nanj pada svaka šteta koja bi otuda potekla. On štetuje, takođe, i sam slučajni kvar ili propad stvari, on štetuje i kad bi i vršenje zbog kakva slučaja postalo nemoguće. Ako po ugovoru dužnik treba dobiti da plaća, tečaj te dobiti prestaje danom kojim počinje ta dužiteljeva odlaka.

Poverilačku docnju u subjektivnom smislu predviđao je i Srpski građanski zakonik iz 1844. g. (§ 889) prema kome: poverilac treba na rok da primi, kad mu se podnosi isplata; ako se zateže, sam sebi neka nezgodna sredstva pripiše, ako bi se takva dogodila.

Opšti austrijski Građanski zakonik (§ 1334) predviđa: zadocnjenje pada dužniku u opšte onda na teret, ako obavezu ne ispuni na dan plaćanja, koji je zakonom ili ugovorom određen, ili ako se u slučaju kad vreme plaćanja nije određeno, ne naravna sa poveriocem posle dana, u koji je sudskim ili vansudskim putem opomenut.

⁶⁷³ Detaljan komparativno-pravni pregled i analiza ovog pitanja, sa posebnim akcentom na rešenju Konvencije UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe, videti, Milena Đorđević, Obim naknade štete zbog povrede ugovora o međunarodnoj prodaji robe, doktorska disertacija, Beograd, 2012, str. 132–145.

⁶⁷⁴ Čl. 414, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁷⁵ U tom smislu, italijanski Građanski zakonik pod naslovom “Različiti modaliteti pojedinačnih odnosa” (čl. 1293), predviđa: solidarnost se ne isključuje činjenicom što su pojedini dužnici obavezani svaki na različit način ili se zajednički dužnik obavezao na različit način prema pojedinim poveriocima.

Francuski Građanski zakonik, pre reformi iz 2016. godine (čl. 1201), predviđao je: obligacija može biti solidarna, mada su dužnici različito obavezni na plaćanje iste stvari, na primer, ako je jedan obavezan samo uslovnom, dok je obaveza drugoga čista i jednostavna, ili ako za jednoga važi rok, koji nije priznat drugome. Ipak, ovo rešenje, nakon reformi Zakonika, nije

Polazeći od ove odredbe, reklo bi se na prvi pogled, da su poverilačka i dužnička docnja strogo vezane za različite rokove dospeća, sa svim posledicama koje proizilaze iz takve pravne situacije.

Međutim, kada se ova pravila primene na materiju solidarnosti dužnika, onda se, zbog pojma, pravne prirode i sadržine solidarnosti, ova opšta pravila prilagođavaju pomenutim svojstvima solidarnosti.

Tako, ako pretpostavimo tri solidarna dužnika koji su se obavezali prema poveriocu sa različitim rokovima dospelosti, pa jedan od njih u svemu uredno i blagovremeno pokuša da ispuni solidarni dug, a poverilac bez osnovanog razloga odbije da primi takvo ispunjenje ili ga svojim ponašanjem spreči, on dolazi u poverilačku docnju i prema ostalim solidarnim dužnicima. To izričito predviđa Zakon o obligacionim odnosima formulacijom: kad poverilac dođe u docnju prema jednom solidarnom dužniku, on je u docnji i prema ostalim solidarnim dužnicima.

Po našem mišljenju, ova zakonska odredba ima puno opravdanje, upravo sa razloga pravne prirode solidarnosti dužnika. Naime, ako je poverilac pao u docnju prema jednom solidarnom dužniku koji je preduzeo sve potrebne radnje u cilju ispunjenja cele dugovane prestacije, onda takav akt, silom fakta, mora imati odjeka i na celinu dugovane prestacije, jer je poverilac, neopravdano odbio da primi dugovano ispunjenje.

To dalje znači, da se odnosi poverioca i solidarnih dužnika u mnogim pitanjima menjaju, kao što su: na poverioca prelazi rizik slučajne propasti ili

---

preuzeo u vidu izričitog pravila. Komentar, N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 181; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 611–612.

Isto rešenje predviđa i Građanski zakonik Kvebeka, prema kome: obligacija može biti solidarna i onda kad se jedan od dužnika obaveže da ispuni istu obligaciju odvojeno, na primer, ako se jedan obaveže uslovno dok se drugi obavežu bezuslovno ili pod različitim rokovima u odnosu na druge sadužnike (čl. 1524).

Rumunski Građanski zakonik, pod naslovom “Solidarne obligacije mogu nastati sa različitim modalitetima”, predviđa: solidarne obligacije među dužnicima su obavezne i kad su zaključene pod različitim modalitetima (čl. 1444).

Isto pravilo predviđa i Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa, prema kome: obligacija može biti solidarna i onda kada jedan od sužnika se obaveže na različite načine od drugih, na primer, ako se jedan obaveže samo pod uslovom ili rokom, dok se drugi obaveže bez tih modifikacija (čl. 177).

Brazilski Građanski zakonik predviđa, da svaka klauzula uslovljena ili dodata obaveza ugovorena između jednog od solidarnih dužnika i poverioca, ne može da pogorša situaciju drugih dužnika bez njihovog pristanka (čl. 2788).

oštećenja stvari, prestaju teći kamate, prestaje eventualna docnja solidarnih dužnika, naknada štete u korist dužnika i drugi eventualni troškovi, npr. troškovi oko daljeg čuvanja stvari.

Naprotiv, kada je u pitanju dužnička docnja, pravne posledice su drugačije. Naime, prema Zakonu o obligacionim odnosima, docnja jednog solidarnog dužnika nema dejstva prema ostalim dužnicima. Isto važi i za priznanje duga koje bi izvršio jedan od solidarnih dužnika.⁶⁷⁶

Ovo zakonsko pravilo je u skladu sa već pomenutom zakonskom odredbom, prema kojoj, svaki solidarni dužnik može dugovati sa drugim rokom ispunjenja ili drugim modifikacijama posla. To može proizlaziti iz samog ugovora kao izvora solidarnosti ili iz odgovarajućeg teksta zakona, kao što je, na primer, dospelost obaveze kod deliktne naknade štete gde se obaveza naknade štete smatra dospelom od trenutka nastanka štete.⁶⁷⁷ Pod pretpostavkom odgovornosti više lica za istu štetu mogući su različiti rokovi dospeća, s obzirom na različito vreme pričinjene štete od strane lica koja za istu štetu odgovaraju solidarno.⁶⁷⁸

Primenjujući ova pravila na solidarnu odgovornost, kao što je već istaknuto, dužnička docnja jednog solidarnog dužnika nema dejstva prema ostalim solidarnim dužnicima jer oni, pod pomenutom pretpostavkom, mogu dugovati sa različitim rokovima dospeća.

Doduše, možemo i na ovom mestu primetiti da se time remeti jedinstvo solidarnosti dužnika, ali o tom pitanju već je bilo reči u ranijim poglavljima gde su izložena i obrazložena naša shvatanja o relativnom jedinstvu na području sekundarnih pravnih dejstava, za razliku od integralnog jedinstva na području primarnog dejstva solidarne odgovornosti (integralna formula, recipročna zavisnost).

Ovde, kada je reč o uticaju poverilačke i dužničke docnje na solidarnu odgovornost, u pitanju je relativno jedinstvo na prostoru sekundarnih pravnih

---

⁶⁷⁶ Čl. 421 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁷⁷ Čl. 186 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁷⁸ Čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije videti, Ljiljana Obradović-Begić, *Odgovornost za štetu prouzrokovanu od strane više lica*, monografija, Institut za uporedno pravo, Beograd 1983.

dejtava (uobičajeno nazivane nesavršene ili nepotpune solidarne obligacije ili obligacije in solidum), pa se i sa tog stanovišta mogu razumeti pomenuta rešenja Zakona o obligacionim odnosima koja se odnose na poverilačku i dužničku docnju u okviru solidarnosti dužnika.

9. ZASTARELOST

Jedno od značajnih svojstava obligacije jeste i mogućnost da sud odbije poveriočev zahtev za ispunjenje obligacije usled zastarelosti, ako se dužnik na to pozove. Sud se ne može obazirati na zastarelost ako se dužnik nije na nju pozvao.⁶⁷⁹

Međutim, ako dužnik ispuni zastarelu obavezu, bez obzira da li je znao ili nije znao da je ona zastarela, on nema pravo zahtevati da mu se vrati ono što je dao. Smatra se, da je ispunio nešto što je bio dužan da ispuni, pa nema pravo na povraćaj po osnovu pravnog neosnovanog obogaćenja (sticnja bez osnova). Takva obligacija dobija svojstva prirodne (naturalne) obligacije za koju važi zakonsko pravilo: ne može se tražiti ono što je dato na ime izvršenja neke prirodne obaveze ili neke moralne ili društvene dužnosti.⁶⁸⁰

Primenjena u oblasti solidarnosti dužnika, zastarelost, pored opštih svojstava, rađa i određena pitanja koja su u neposrednoj pravnoj vezi sa solidarnošću dužnika.

Tako, pre svega, kao opšte pitanje je ono što se tiče pravnog dejstva zastarelog solidarnog duga. Ukoliko u konkretnom slučaju protekne zakonom određeno vreme u kome je poverilac mogao da traži ispunjenje dugovane obaveze, pa on to ne učini, solidarna obaveza ne može se više sudskim putem ostvariti pod uslovom da su solidarni dužnici ili jedan od njih istakli prigovor zastarelosti.

Međutim, pod istom činjeničnom pretpostavkom, ukoliko jedan od sadužnika ili svi solidarni dužnici ispune dugovanu prestaciju, čak i ako nisu znali da je obaveza zastarela, njihovo ispunjenje biće punovažno i oni neće moći da traže

---

⁶⁷⁹ Čl. 360 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁸⁰ Čl. 213 Zakona o obligacionim odnosima.

povraćaj datog. U stvari, ovde se primenjuju pravila o naturalnim obligacijama, o čemu je već bilo reči.

Pored toga, pitanje je složenije kada je reč o pravnom dejstvu zastoja (obustave, sprečavanja) i prekida zastarelosti prema jednom sadužniku u odnosu na druge solidarne dužnike.⁶⁸¹

Prema jednom zakonskom rešenju, prekid zastarelosti prema jednom od solidarnih dužnika ili sadužnika jednog nedeljivog duga, dejstvuje i prema ostalim sadužnicima. Ako je zastarelost prekinuta prema glavnom dužniku, prekinuta je i prema jemcima. Ali, prekid zastarelosti prema jednom jemcu ne dejstvuje prema glavnom dužniku.⁶⁸²

Naprotiv, prema drugom zakonskom rešenju u uporednom pravu, prekid zastarelosti u odnosu na jednog od solidarnih dužnika, nema dejstva u odnosu na ostale. Međutim, dužnik koji je bio prinuđen da plati ima pravo regresa protiv sadužnika oslobođenih usled zastarelosti.

Pri tome, odricanje od zastarelosti jednog od solidarnih dužnika nema dejstva u odnosu na ostale. Sadužnik koji se odrekao zastarelosti nema pravo regresa prema ostalim dužnicima, oslobođenim usled iste zastarelosti.⁶⁸³

---

⁶⁸¹ Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 381) zastarevanje ne teče: između bračnih drugova; između roditelja i dece dok traje roditeljsko pravo; između štićenika i njegovog staraoca; kao i organa starateljstva; za vreme trajanja starateljstva i dok ne budu položeni računi; između dva lica koja žive u vanbračnoj zajednici dok ta zajednica postoji. Nadalje, Zakon nabraja i druga lica između kojih zastarelost ne teče (čl. 382 i čl. 383), ali je za naše pitanje značajna odredba (čl. 384) prema kojoj, ako je zastarevanje počelo teći pre nego što je nastao uzrok koji je zaustavio njegov dalji tok, ono nastavlja da teče kad prestane taj uzrok, a vreme koje je isteklo pre zaustavljanja računa se u zakonom određeni rok za zastarelost. Sve to za razliku od *prekida zastarelosti* (čl. 387–393) koji nastaje ili priznanjem duga od strane dužnika ili podizanjem tužbe ili svakom drugom poveriočevom radnjom preduzetom protiv dužnika pred sudom ili drugim nadležnim organom, u cilju utvrđivanja, obezbeđenja ili ostvarenja potraživanja. Za razliku od zastoja, ovde kod prekida zastarelosti, rok zastarelosti počinje teći iznova, a vreme koje je proteklo pre prekida ne računa se u zakonom određeni rok zastarelosti.

Ovo su opšta pravila o zastoju i prekidu zastarelosti koja nalaze primenu i kod solidarnosti dužnika. O zastarelosti uopšte i zastoju i prekidu roka zastarelosti, u uporednom pravu, npr.: nemački Građanski zakonik (§§ 194–225); švajcarski Zakonik o obligacijama (čl. 127–142).

⁶⁸² Ovakvo rešenje predviđa Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 136); isto rešenje prihvata i rumunski Građanski zakonik, prema kome, zastoj i prekid zastarelosti u odnosu na jednog solidarnog dužnika proizvodi dejstva takođe u odnosu na druge sadužnike (čl. 1449).

⁶⁸³ Italijanski Građanski zakonik (čl. 1310). U tom smislu i Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa, prema kome, zastoj i prekid zastarelosti u odnosu na jednog od solidarnih dužnika

Posle kraćeg uvida u uporedno pravo u pogledu pravnog dejstva zastoja i prekida zastarelosti u materiji solidarnosti dužnika, čini se, da je rešenje našeg Zakona o obligacionim odnosima najbliže pomenutom rešenju Italijanskog građanskog zakonika.

Prema rešenju našeg Zakona o obligacionim odnosima, ako je zastarevanje sprečeno ili prekinuto prema jednom dužniku, ono teče za ostale solidarne dužnike i može se navršiti ali dužnik prema kome obaveza nije zastarela i koji je morao da je ispuni, ima pravo zahtevati od ostalih dužnika prema kojima je obaveza zastarela, da mu naknade svaki svoj deo obaveze. Odricanje od navršene zastarelosti nema dejstva prema ostalim dužnicima.⁶⁸⁴

Razume se, da svako od pomenutih rešenja, i pored razlika koje među njima postoje, ima svoje argumente koji ga opravdavaju, pre svega, sa stanovišta pravne teorije. Naime, ukoliko bi pojam solidarnosti dužnika dosledno shvatili kao jedinstvenu obavezu u smislu matematičkog obrasca “svi za jednog i jedan za sve” onda bi i ovo pitanje bilo rešeno u skladu sa tim obrascem.

Međutim, mi smo u ovom radu pokušali da formulišemo teoriju integralnog jedinstva na području primarnog dejstva solidarne odgovornosti (integralna formula) kao i teoriju relativnog jedinstva na području sekundarnih pravnih dejstava ove odgovornosti. Prema ovoj koncepciji, kao što je to više puta bilo istaknuto u ovom radu, pitanje prekida i zastoja zastarelosti, kao i drugi izloženi načini prestanka obligacija i njihovo dejstvo na solidarnost dužnika, u principu pripadaju sekundarnim dejstvima solidarnosti dužnika, što znači da oni mogu odstupiti od recipročne zavisnosti koja je karakteristična za primarno jedinstvo solidarnosti. Dokle to odstupanje u sekundarnim dejstvima može ići, pitanje je po kome svaki zakonodavac može postupiti shodno konkretnim prilikama određenog prostora i vremena. Ali, pri tome, ne može potpuno ignorisati osnovna pravila solidarne odgovornosti.

---

ne obustavlja i ne prekida zastarelost u odnosu na druge. Zastareli dug ispunjenjem od strane jednog dužnika ne odnosi se i na druge (čl. 186).

⁶⁸⁴ Čl. 422 Zakona o obligacionim odnosima. Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.223-224.

U tim okvirima, čini se, da i pitanje zastoja i prekida zastarelosti kod solidarnosti dužnika, može biti rešeno na jedan ili drugi način koji ispunjava odgovarajući stepen potrebnog legitimiteta u jednom pravnom poretku.

10. PRESUDA

Pojam i sadržina solidarnosti dužnika, pored do sada izloženih brojnih dejstava *pre ispunjenja*, postavlja i pitanje kako i u kom opsegu deluje pravosnažna sudska odluka doneta u sporu između poverioca i solidarnih dužnika.

U odgovoru na postavljeno pitanje, trebalo bi razlikovati dve pretpostavljene situacije: prvo, poverilac je prema svom izboru podneto tužbu protiv svih solidarnih dužnika koji su učestvovali u sudskom postupku i koji su na taj način obuhvaćeni pravosnažnm sudskom presudom; i drugo, poverilac je, prema svom izboru, podneo tužbu samo protiv jednog ili više, ali ne i protiv svih solidarnih dužnika.

U prvom slučaju, pravosnažna sudska odluka deluje prema svim tuženim solidarnim dužnicima kao strankama u parničnom postupku. U drugom slučaju, dakle, kada je odluka doneta u sporu poverioca i jednog solidarnog dužnika na štetu dužnika, nema dejstva prema ostalim solidarnim dužnicima. Ali, ako je odluka doneta u korist dužnika na osnovu razloga koji važe za sve dužnike, onda ona koristi i ostalim solidarnim dužnicima.⁶⁸⁵

Pomenuta odredba Skice nije preuzeta u tekst Zakona o obligacionim odnosima, tako da je ovo pitanje u našem pravu prepušteno odredbama Zakona o parničnom postupku koji predviđa: pravosnažna presuda deluje samo među strankama. Pravosnažna presuda deluje i prema trećim licima zbog prirode spornog prava ili pravnog odnosa, pravnog odnosa koji postoji između stranaka i trećih lica ako je to propisano zakonom. Pravosnažnost presude vezuje se za činjenično stanje utvrđeno do zaključenja glavne rasprave.⁶⁸⁶

---

⁶⁸⁵ U tom smislu, M. Konstantinović, *Skica za Zakonik o obligacijama*, čl. 345, izd. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1969. B. Poznić, *Građansko procesno pravo*, Beograd, 1989, str. 289–295; R. Keča, M. Knežević, nav. delo, str. 303–312.

⁶⁸⁶ Zakon o parničnom postupku (čl. 360), Službeni glasnik Republike Srbije, br. 72/2011.

Smatramo da je pomenuto rešenje Skice neargumentovano izostalo iz teksta Zakona o obligacionim odnosima, jer je ovaj Zakon, ne samo matičan za oblast solidarnih obligacija, već je kod ovog pitanja iznijansiran sa stanovišta pravne prirode sa stanovišta pravne prirode solidarnih obligacija.

Naime, ako je odluka suda doneta u korist tuženog solidarnog dužnika, ali samo na osnovu razloga koji su svojstveni svim solidarnim dužnicima izraženi kroz odgovarajuće prigovore koji proističu iz celine solidarne obligacije (npr. prigovor kompenzacije), onda je pravično da takva odluka suda *koristi* i svim solidarnim dužnicima. Naprotiv, ako je sudska odluka doneta u korist jednog solidarnog dužnika, ne na osnovu razloga koji proizilaze iz integriteta solidarnosti, već iz nekih sasvim drugih razloga procesne ili materijalno pravne prirode, ali sasvim lične prirode tuženog dužnika, onda nije pravično da se takva odluka odnosi i na sve solidarne dužnike.

S druge strane, ako je sudska odluka doneta na štetu tuženog dužnika, onda ona ne treba da proizvodi dejstva i prema ostalim solidarnim dužnicima koji nisu bili obuhvaćeni tužbom poverioca, niti su učestvovali u toku sudskog postupka uopšte, pa ni u svojstvu umešača.

Iz svih tih razloga, čini se, da je sasvim opravdano što je pomenuta odredba Skice našla mesto u Prednactu Građanskog zakonika Republike Srbije.⁶⁸⁷

Pored iznetog u prilog predloženog rešenja mogu se navesti odgovarajuće odredbe uporednih evropskih kodifikacija građanskog prava, koje kod ovog pitanja, sa manjim razlikama (često više jezičke formulacije) usvajaju ista ili sasvim slična rešenja.

Tako, prema italijanskom Građanskom zakoniku, presuda izrečena između poverioca i jednog od solidarnih dužnika nema dejstva protiv ostalih dužnika. Ostali dužnici mogu je istaći protiv poverioca, osim ukoliko nije zasnovana na ličnim razlozima tuženog sadužnika.⁶⁸⁸ Prema rumunskom Građanskom zakoniku

---

⁶⁸⁷ Radni tekst pripremljen za javnu raspravu sa alternativnim predlozima, Beograd 2015, čl. 629.

⁶⁸⁸ Italijanski Građanski zakonik (čl. 1306). Ovaj Zakonik, pored pravnog dejstva presude u odnosu na solidarne dužnike, prdviđa i uticaj zakletve koja je u sudskom postupku izvedena kao dokazno sredstvo (čl. 1305). Tako prema ovoj odredbi zakletva ponuđena od strane jednog od

sudska odluka donesena protiv jednog solidarnog dužnika ne proizvodi dejstv protiv drugih solidarnih dužnika u pogledu presuđene stvari. Sudska odluka donesena u korist jednog od solidarnih dužnika koristi i drugim solidarnim dužnicima izuzev kada je takva odluka zasnovana na onim ličnim razlozima koja je mogao da istakne samo tuženi sadužnik.⁶⁸⁹ Prema poljskom Građanskom zakoniku, presuda izrečena u korist jednog od solidarnih dužnika, oslobađa sve ostale sadužnike, ako se ista zasniva na prigovorima koji su zajednički svim ostalim sadužnicima.⁶⁹⁰

Načela evropskog ugovornog prava pod naslovom “Dejstvo sudske odluke kod solidarnih obaveza” predviđaju: odluka suda o odgovornosti jednog solidarnog dužnika poveriocu ne proizvodi dejstvo u odnosu na: (a) odgovornost prema poveriocu ostalih solidarnih dužnika; ili (b) pravo na kompenzaciju između solidarnih dužnika.⁶⁹¹

Nacrt zajedničkog okvira koji je izradila Studijska grupa za izradu Evropskog građanskog prava, u pogledu dejstva sudske odluke kod solidarnih obligacija predviđa: odluka suda, za obavezu u pogledu jednog od solidarnog dužnika ne utiče na: (a) obaveze prema poveriocu ostalih solidarnih dužnika; ili (b) prava regresa između solidarnih dužnika.⁶⁹²

O d s e k III

ODNOSI IZMEĐU SOLIDARNIH DUŽNIKA POSLE NAMIRENJA POVERIOCA

1. ZBIRNA NAPOMENA. – U okviru ovog poglavlja, do sada je bilo reči o pravnom položaju solidarnosti dužnika prema poveriocu, i to, pre ispunjenja

---

solidarnih dužnika poveriocu i ukoliko je ista odbijena od strane poverioca, koristi i ostalim sadužnicima.

⁶⁸⁹ Rumunski Građanski zakonik (čl. 1445).

⁶⁹⁰ Poljski Građanski zakonik, 1934, čl. 17, st. 2.

⁶⁹¹ Načela evropskog ugovornog prava – Principles of European Contract Law – PECL, 1998, 2003, u izdanju Evropskog centra za mir i razvoj, čl. 10.105, str. 68.

⁶⁹² Nacrt zajedničkog okvira za izradu Evropskog građanskog zakonika – Draft Common Frame of Reference (DCFR), 2009, III-4:110.

dugovane prestacije. Kao što smo videli, ti odnosi su izraženi primenom brojnih i različitih ustavnova i pravnih sredstava, koja su, već sama po sebi složena i često sporna, pa i suprotstavljena, kako sa gledišta pravne teorije, tako i u pogledu načina na koji su uređena u komparativnom zakonodavstvu i tretirani u sudskoj praksi.

Kada se, dakle, jedan takav pravni ornament nađe na prostoru solidarnih obligacija, koje se, takođe, označavaju kao komplikovane i zamršene, onda nije iznenađujuće što se celovita slika ovih obligacija sastoji iz mnoštva mozaičkih boja.

To potvrđuju i odgovarajuće odredbe Zakona o obligacionim odnosima koje su posvećene solidarnim obavezama. Naime, onaj deo odredbi ovog Zakona koje se odnose na dejstva solidarnosti dužnika prema poveriocu, upravo je komponovan tako da se najvećim delom odnosi na formulaciju pravila kojima se regulišu odnosi između solidarnih dužnika i poverioca *pre ispunjenja* obaveza (isplata, kompenzacija, otpuštanje duga, novacija, poravnanje, sjedinjenje, docnja i priznanje duga, zastoj i prekid zastarelosti i odricanje od zastarelosti).

Sve nabrojane ustanove imaju svoje mesto u drugim delovima Zakona gde su na opšti način regulisane, da bi, kod solidarnosti dužnika, svakoj od njih bila posvećena specifična pravila.

Međutim, kada je reč o teorijskom objašnjenju i obrazloženju pojedinih zakonskih odredbi, onda to zahteva uvid u celinu odgovarajuće ustanove, a ne samo ona pravila koja se odnose na solidarnost. Tako na primer, kada Zakon reguliše dejstvo kompenzacije kod solidarnosti obaveza, onda on to čini ograničivši se na samo jednu odredbu, a sveukupnost kompenzacije reguliše na drugom širem mestu. To je slučaj i sa svim već pomenutim načinima prestanka obligacije. Za odgovarajuće tumačenje i objašnjenje nužno je imati u vidu i ta opšta pravila. Upravo iz tih razloga, teorijska analiza solidarnih obaveza treba da obuhvati celinu pitanja sa svim njegovim brojnim aspektima. Sve su to bili razlozi koji, čini se, opravdavaju opširnost ovoga dela disertacije koji se odnosi na pravna dejstva solidarnosti dužnika *pre ispunjenja* dugovane prestacije.

Međutim, kada je reč o odnosima između solidarnih dužnika *posle* namirenja poverioca, pitanja koja su otvorena su, bar na prvi pogled nešto jednostavnija u odnosu na prethodni deo, pa ih je moguće izložiti u tekstu manjeg obima.

Razume se, to nikako ne znači da je on i manje važan u odnosu na prethodni. U stvari, on čini sastavni deo ustanove pasivne solidarnosti dužnika. Reč je o odnosima koji nastaju posle urednog i blagovremenog ispunjenja dugovane solidarne obaveze.

Ova pravila se mogu kvalifikovati i kao unutrašnji odnos solidarnih dužnika ili češće kao regres među sadužnicima.

Otuda, analiza ovih odnosa obuhvatiće više pitanja, kao što su: pojam regresnog zahteva, uporedno pravni pregled prava na regres, potrebni uslovi za njegov nastanak, pravo ispunioca na naknadu, unutrašnji odnos sadužnika i ravnoteža interesa, pravna priroda regresnog zahteva.

2. POJAM REGRESNOG ZAHTEVA. – Primarno pravo poverioca je da, shodno svom izboru, može zahtevati ispunjenje dugovane obaveze jednog ili više solidarnih dužnika. Od tog njegovog izbora zavisi dalji tok postupka realizacije i dalje egzistencije solidarnosti dužnika.

Naime, tu mogu nastati različite situacije, u zavisnosti od toga od koga je traženo ispunjenje. Prva i najjednostavnija situacija je kad poverilac zahteva od svih solidarnih dužnika da mu isplate dugovanu prestaciju. Oni su to blagovremeno i uredno učinili, i to na način, da je svaki od njih ispunio deo koji na njega pada (na primer četiri solidarna dužnika duguju poveriocu svaki od njih po jednu četvrtinu dugovane sume novca, i oni tu svoju obavezu na ugovoreni način ispune).

Pod ovom pretpostavkom i u ovom primeru, solidarna obaveza prestaje ispunjenjem, i ceo pravni odnos se gasi, a sa glavnom obavezom gase se i jemstvo, zaloga i druga sporedna prava.⁶⁹³ Pri tome, ne samo da se gasi solidarna obaveza prema povriocu, već se prava i obaveze gase u celini. To znači da nema ni

---

⁶⁹³ Čl. 295 Zakona o obligacionim odnosima.

potraživanja između sadužnika, a samim tim ni regresnog postupka. Svako je učinio ono što je bio dužan učiniti po ugovoru ili zakonu, čime je ugašena obaveza prema poveriocu, a da nije nastala nova obaveza prema drugim sadužnicima.⁶⁹⁴

Međutim, kada jedan ili više njih, ali ne i svi, isplati poveriocu ceo solidarni dug, isplatilac ima pravo zahtevati od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega. U tom slučaju, dakle, solidarni odnos između poverioca i svih sadužnika prestaje da postoji samim ispunjenjem, ali takvim načinom ispunjenja (ipso facto) nastaje jedan drugi odnos, ovog puta, između isplatioca i do tada njegovih sadužnika. Isplatilac preuzima ulogu poverioca u odnosu na ostale sadužnike, u onoj meri u kojoj su ostali sadužnici dugovali pre ispunjenja prema njihovom unutrašnjem odnosu (na primer tri buduća suvlasnika u svojstvu kupca jedne stvari solidarno su se obavezali prodavcu svako sa pojednom trećinom shodno svom alikvotnom delu, a jedan od njih je isplatio poveriocu celu dugovanu sumu, onda isplatilac u regresnom postupku, sada u svojstvu poverioca, ima pravo da zahteva isplatu dela ona dva suvlasnika koja na njih padaju, u ovom primeru, svaki sa po jednom trećinom ugovorene cene).

Pravo regresa stiče se samim faktom isplate solidarnog duga. Pri tome, u regresnom postupku sadužnici isplatioca ne duguju više kao solidarni dužnici, već podeljeno prema iznosu čija visina zavisi od njihovog međusobnog odnosa, a ukoliko to nije moguće utvrditi zbog prirode pravnih odnosa učesnika u poslu, onda na svakog dužnika jednak deo.

U tom smislu, pojam regresa kod solidarnosti dužnika, mogao bi se odrediti kao pravo solidarnog dužnika koji je poveriocu, u celini ili u delu koji je veći od onoga koliko na njega pada, ispunio dugovanu prestaciju, da zahteva od solidarnih dužnika da mu isplate onaj deo solidarnog duga čija je visina određena njihovim

---

⁶⁹⁴ Pojam solidarnosti i regresnog zahteva, Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. g., predviđa je pod naslovom "O samoukupnosti" sledeću odredbu: Kad je u kakvu dugu više dužnika koji su se samoukupno obvezali, dužitelju je na volji birati, od koga će tražiti namir duga; on može birati: hoće li iskati dug od jednoga ili od drugoga, ili od svih ujedno; pa i pošto je jednoga izabrao i od njega dio duga primio njegovo se pravo biranja za naplatu ostatka ni najmanje ne krnji. O regresnom zahtevu opširnije videti. Leposava Karamarković, Odnosi solidarnih dužnika posle ispunjenja obaveze, Pravni život, br. 10/1997, str. 419.

unutrašnjim odnosom na osnovu koga je nastala solidarnost, a ukoliko se to ne može utvrditi, onda u jednakim delovima.

UPOREDNO PRAVNI PREGLED. – Analizirajući rešenja uporednog evropskog zakonodavstva o pitanju regresa kod solidarnosti dužnika, čini se, da tu nema velike razlike, izuzev nekih nijansi i različitih jezičkih formulacija.

Model je prepoznatljiv u švajcarskom Zakoniku o obligacijama. Prema ovom Zakoniku, svaki od solidarnih dužnika je obavezan da uzme na sebe jednak deo onoga što je isplaćeno poveriocu, osim ako što drugo ne proizilazi iz njihovih obaveza.⁶⁹⁵ Onaj od solidarnih dužnika koji isplati više nego što iznosi njegov deo ima, za višak, pravo na regres prema ostalima. Ono što se ne može dobiti regresom od jednog od njih, raspoređuje se na jednake delove između svih ostalih solidarnih dužnika. Solidarni dužnik koji ima pravo na regres prema ostalima, stiče potraživanje do visine iznosa onoga što mu je isplatio. Ako poverilac poboljša položaj jednog od solidarnih dužnika na štetu ostalih, on lično snosi posledice takve svoje radnje.⁶⁹⁶

Slično rešenje prihvata i francuski Građanski zakonik koji je, pre reformi iz 2016. godine predviđao: sadužnik solidarnog duga koji ga je isplatio u celosti, od ostalih može tražiti samo deo koji pada na svakog od njih. Ako ne može da se naplati od nekog od njih, šteta, koja se time prouzrokuje, deli se, prinosom, među sve ostale sadužnike koji mogu da plate i onoga koji je platio (čl. 1214). Prema pravilu usvojenom nakon reformi Zakonika, solidarni dužnici, između sebe, učestvuju u dugu svaki za svoj deo. Dužnik koji je isplatio svoj deo raspolaže zahtevom prema ostalim sadužnicima, srazmerno njihovim delovima duga. Ako je jedan od sadužnika insolventan, njegov deo, prema učešću, preuzimaju ostali sadužnici (čl. 1317).⁶⁹⁷

---

⁶⁹⁵ Videti čl. 148. i 149.

⁶⁹⁶ Više, P. Tercier, nav. delo, str. 334–336.

⁶⁹⁷ Videti čl. 1317. u celini. Inače, ovom odredbom objedinjeni su čl. 1213, 1214 i 1215, koji su važili pre reformi Zakonika. Komentar važećeg rešenja, videti *La réforme du Droit des Contrats Commentaire*, sous la direction de T. Douville, nav. delo, str. 301–302. N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 182–183; B. Mercadal, nav. delo, str. 263; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 624.

Princip jednakih delova u regresnom postupku predviđa i nemački Građanski zakonik na sledeći način: u međusobnom odnosu, solidarni dužnici obavezni su na jednake udele, ukoliko nije što drugo određeno. Ako se od jednog solidarnog dužnika ne može dobiti prinos koji na njega spada, manjak imaju da snose ostali za izravnjanje obavezni dužnici. Ukoliko koji od solidarnih dužnika namiri poverioca i ukoliko od ostalih dužnika može zahtevati izravnjanje, tražbina poverioca protiv ostalih dužnika prelazi na njega. Prelaz se ne može ostvariti na štetu poverioca (§ 426).⁶⁹⁸

Italijanski Građanski zakonik najpre proklamuje opšte pravilo koje glasi: u unutrašnjim odnosima, solidarna obaveza se deli između pojedinih dužnika, osim ako nije ugovorena u isključivom interesu jednog od njih. Pretpostavlja se da je udeo svakog od njih jednak, ukoliko ne proističe drugačije. Regres među sadužnicima regulisan je na sledeći način: solidarni dužnik koji je isplatio ceo dug, može od sadužnika potraživati samo deo svakog od njih. Ukoliko je neki od njih insolventan, gubitak se deli između ostalih sadužnika, uključujući i onoga koji je platio. Isto pravilo primenjuje se i kada je insolventan sadužnik u čijem je isključivom interesu obaveza bila preuzeta (čl. 1299).

Rumunski Građanski zakonik, pod naslovom “Regres između sadužnika” predviđa, da solidarni dužnik koji je izvršio obligaciju može zahtevati od svojih sadužnika isplatu samo onog dela duga, čak i kada je subrogiran u prava poverioca. Pretpostavlja se da su delovi solidarnih dužnika jednaki ako nije drukčije predviđeno ugovorom samih stranaka, zakonom, ili to proizilazi iz okolnosti. U slučaju insolventnosti jednog od solidarnih dužnika, na ostale dužnike se proporcionalno deli dug svakog od njih u dugu. Ipak, poverilac koji se poziva na solidarnost ili na opraštanje duga u korist jednog od sadužnika, snosi odgovarajući deo u dugu (čl. 1456 i čl. 1457).

Bogišićev Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru, i kod ovog pitanja, lepotom jezičkog izraza, predviđao je: onaj dužnik koji sam namiri, može tražiti ostale sadužnike da mu svaki, prema svome dijelu, naknadi što nanj pada,

---

⁶⁹⁸ Čed. Marković, Opšti deo tražbenog prava, odgovarajući tekstovi francuskog, nemačkog i švajcarskog građanskog zakonika, Beograd, izd. Geca Kon, 1925.

ako po prirodi posla ili veze koja je među njima, ne treba inače da bude (čl. 530, st. 2 Zakonika).

Načela Evropskog ugovornog prava kod ovog pitanja uglavnom reprodukuju rešenja evropskih kodifikacija građanskog prava. Tako, prema Načelima: solidarni dužnici između sebe odgovaraju u jednakim delovima, izuzev ako ugovorom ili zakonom nije drugačije predviđeno. U slučaju kada dva ili više dužnika odgovaraju za istu štetu, delovi njihove međusobne odgovornosti se utvrđuju prema pravu koje se primenjuje na slučaj koji je doveo do odgovornosti (čl. 10.105 Načela).

I vanevropski građanski zakonici po ovom pitanju imaju slična rešenja. Tako, brazilski Građanski zakonik predviđa: dužnik koji je u celosti isplatio dug, ima pravo da zahteva od svakoga sadužnika njegov deo, i ukoliko je taj sadužnik insolventan biće dug podeljen na sve. Deo svakog od sadužnika se pretpostavlja da je jednak. U slučaju podele (deobe) između sadužnika, onaj koji je bio oslobođen od strane poverioca takođe participira u delu duga koji nije mogao da se plati usled insolventnosti. Ako je solidarni dug nastao u isključivom interesu jednog od dužnika, ovaj će biti odgovoran u odnosu na one koji su dug isplatili (čl. 283–285).

Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa predviđa: sadužnik solidarnog duga koji je isplatio ili lično izmirio ceo dug ne može da ponovi protiv drugih koji su svoj deo već isplatili. Ako je jedan od njih insolventan ili je odsutan iz Tunisa njegov deo će se pripisati svakome od sadužnika, izuzev njihovog regresa protiv onoga koji je platio, ako nije suprotno ugovoreno (čl. 189 Zakonika).

Da ne bi dalje nabrajali pojedine komparativne kodifikacije s obzirom na njihovu sličnost u pogledu pitanja regresa⁶⁹⁹ ovde ćemo konstatovati: onaj sadužnik u jednoj solidarnoj obligaciji koji je, po tužbi ili izvan tužbe poverioca, uredno isplatio punovažnu solidarnu obavezu, svi ostali sadužnici su oslobođeni obaveze prema poveriocu, ali dužnik – isplatilac, stiče pravo da zahteva od drugih svojih sadužnika da mu isplate pripadajući deo duga čija visina zavisi od njihovog

---

⁶⁹⁹ Videti još holandski Građanski zakonik, čl. 10, Građanski zakonik Kvebeka, čl. 1536 i čl. 1537; austrijski Građanski zakonik, čl. 896.

unutrašnjeg pravnog odnosa. Pretpostavka je da su dugovani delovi jednaki ukoliko je tako bilo predviđeno ili ako se taj deo ne može tačno utvrditi. Najzad, ako je neki od solidarnih dužnika insolventan ili se iz nekih drugih opravdanih razloga od njega ne može ishoditi naplata, onda se njegov deo srazmerno (proporcionalno) deli među ostalim solidarnim dužnicima. Međutim, ukoliko je solidarna obaveza nastala u isključivom interesu jednog solidarnog dužnika, onda je on obavezan da naknadi ceo iznos obaveze sadužniku koji je namirio poverioca.⁷⁰⁰

Ukoliko je solidarni dug nastao prouzrokovanjem štete deliktnom radnjom od strane više lica,⁷⁰¹ onda se udeli u regresnom postupku određuju prema opsegu i stepenu krivice, a ukoliko se oni ne mogu utvrditi, primenjuje se pretpostavka o jednakim udelima.

3. POTREBNI USLOVI. – Iz pojma prava na regres proizilaze uslovi koji treba da se steknu kako bi mogao biti postavljen regresni zahtev. Tako, prvi uslov se zahteva da je jedan ili više, ali ne i svi solidarni dužnici, ispunio dugovanu prestaciju prema poveriocu. Jer ako su svi solidarni dužnici uredno i blagovremeno ispunili svoje dugovanje, onda se, kako što smo već istakli, obligacija u celini gasi prema poveriocu, a takođe se gasi i međusobni odnos sadužnika posle ispunjenja, tako da nema mesta regresnom postupku. On se, dakle, pojavljuje samo pod uslovom da posle ispunjenja nisu regulčisani međusobni odnosi između sadužnika. Drugi uslov je da svaki sadužnik duguje svoj deo, ali ako je neko od njih insolventan, svi ostali srazmerno dele ostatak duga, i treći uslov se ogleda u tome, da ako je cela solidarna obaveza nastala u isključivom interesu jednog solidarnog dužnika, onda nema *ravnoteže interesa*, pa sledstveno tome nema ni uslova za regresni zahtev, jer takav dužnik je obavezan da ceo iznos obaveze sam snosi prema poveriocu.

4. PRAVO ISPUNIOCA NA NAKNADU. – Suštinu regresnog zahteva regulisao je Zakon o obligacionim odnosima, mada ne u potpunosti u odnosu na njegov izvornik Skicu za Zakonik o obligacijama i ugovorima.⁷⁰²

---

⁷⁰⁰ U tom smislu, čl. 424, st. 2 Zakona o obliacionim odnosima.

⁷⁰¹ Čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima.

⁷⁰² M. Konstantinović, Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima, Beograd 1969, čl. 346 i čl. 347, str. 143 i sl.

Naime, Zakon o obligacionim odnosima, pod naslovom “Pravo ispunioca na naknadu” predviđa, da dužnik koji je ispunio solidarnu obavezu prema poveriocu, ima pravo zahtevati od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega. Pri tome, nije od uticaja okolnost što je poverilac nekog od sadužnika oslobodio duga ili mu je dug smanjio. Deo koji pada na dužnika od koga ne može da se dobije naknada deli se srazmerno na sve dužnike. Na taj način Zakon o obligacionim odnosima (čl. 423) je kod ovog pitanja uglavnom prihvatio regresno pravo ispunioca na naknadu onako kako je to pravno formulisano u uporednom pravu, o čemu je već bilo reči.⁷⁰³

5. RAVNOTEŽA INTERESA. – Prema Zakonu o obligacionim odnosima, unutrašnji odnos sadužnika posle ispunjenja regulisan je po kriterijumu pravičnosti, konkretnije po vrednosnoj srazmernosti (pluralitas votorum) svakog od pojedinih solidarnih dužnika.⁷⁰⁴ Čini se, da bi se ova regresna pojava mogla nazvati *ravnotežom interesa* koji odgovara svakom pojedinačnom udelu solidarnih dužnika.

U tom smislu Zakon o obligacionim odnosima govori o podeli na jednake delove sa izuzetkom: na svakog dužnika dolazi jednak deo, ako nije što drugo ugovoreno ili inače ne proizilazi iz pravnog odnosa učesnika u poslu. Sada dolazi izuzetak koji smo već pomenuli: ako je solidarna obaveza zaključena u isključivo

---

⁷⁰³ S. Arandelović u B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar Zakona o obligacionim odnosima, str. 1220 i sl., gde se između ostalog kaže: solidarni dužnik koji je ispunio obavezu nema pravo na regers ako nije prema poveriocu istakao neki od prigovora na koji svi solidarni dužnici u tom odnosu imaju pravo, na primer, nije istakao prigovor zastarelosti potraživanja ili prigovor da ni poverilac nije izvršio svoju obavezu iz ugovora. U tom slučaju, njegovom regresnom zahtevu ostali solidarni dužnici mogu staviti prigovor da je platio solidarnu obavezu koju nije morao da plati. U tom smislu Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 145) prema kome solidarni dužnik odgovara prema ostalim solidarnim dužnicima ako ne istakne prigovore koji su im svima zajednički.

⁷⁰⁴ Stanovište Zakona o obligacionim odnosima koje se odnosi na regresni zahtev usvojen je i u sudskoj praksi. Tako, prema sudskoj praksi: jedan od solidarnih dužnika, koji je u celosti ispunio obavezu prema poveriocu, kao isplatilac može tražiti od svakog od ostalih dužnika da mu naknadi ono što je platio za njega. Sud će udeo svakog pojedinog dužnika odrediti s obzirom na težinu njegove krivice i težinu posledice koje su proistekle iz njegovog delovanja. Ukoliko je krivica za prouzrokovanu štetu u ovakvoj situaciji isključivo na strani drugog solidarnog dužnika ili lica za koje je on odgovoran, isplatilac može u celosti regresnim zahtevom da naknadi isplaćeni iznos od svog soiarnog sadužnika, imajući u vidu da je šteta nastala isključivom krivicom lica za koje je sadužnik odgovoran (presuda Višeg trgovinskog suda, Pž. 11578/05). Videti, G. Stanojčić, Naknada štete kroz sudsku praksu, Poslovni biro, Beograd 2016, str. 229.

interesu jednog solidarnog dužnika, on je dužan naknaditi ceo iznos obaveze sadužniku koji je namirio poverioca.⁷⁰⁵

6. PRAVNA PRIRODA REGRESNOG ZAHTEVA. – Pravna priroda regresnog zahteva predmet je različitih teorijskih shvatanja kojima se pravo na regres kod slolidarnosti dužnika svrstava u različite klasične pravne kategorije i različite izvore obligacija. Najčešće se u literaturi pominju sledeća shvatanja: pravno neosnovano obogaćenje, poslovodstvo bez naloga, personalna subrogacija,⁷⁰⁶ cesija, uzajamno zastupanje, podeljen dugovinski interes.⁷⁰⁷

Svaki od pomenutih teorijskih stavova ima argumente kojima se može braniti ali u celini svoje argumentacije, teško se bilo koji od njih može prihvatiti bez rezerve.

Tako, stanovište da se regresni zahtev može svesti na poslovodstvo bez naloga (*negotiorum gestio*) koje je zastupljeno od strane određenih autora⁷⁰⁸ može biti predmet osnovanih primedbi. Pravo na regresnu tužbu ne zasniva se na isplati tuđeg duga i to bez ovlašćenja, što je karakteristika poslovodstva bez naloga,⁷⁰⁹ već

---

⁷⁰⁵ Čl. 424 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentari, str. 1222, gde su u pogledu ovog izuzetka kaže: solidarni dužnici na sebe preuzeli ispunjenje obaveze samo radi toga da bi poveriocu pružili veću sigurnost u njegovom potraživanju koje ima prema jednom solidarnom dužniku. U takvom solidarnom odnosu svi solidarni dužnici preuzimaju bez ikakve koristi za sebe, breme i rizik solidarnosti, u isključivom interesu jednog od njih. Zbog toga nije pravično da oni konačno snose bilo koji deo duga, npr. jamac koji se obavezao kao jamac platac odgovara kao glavni dužnik za celu obavezu i to solidarno sa glavnim dužnikom, tako da poverilac može zahtevati ispunjenje obaveza od svakog od njih. I ako jedan isplati dug, s obzirom da je solidarnost upostavljena u isključivom interesu glavnog dužnika, jamac ima prema njemu pravo regresa za celokupan iznos duga koji je isplatio.

⁷⁰⁶ Kada je reč o pravnoj prirodi regresnog zahteva i razlici u odnosu na personalnu subrogaciju, potrebno je ukazati na osnovne tačke koje čine razgraničenje ove dve ustanove. U tom smislu, videti opsežnu studiju Dragor Hiber, Miloš Živković, O odnosu (konkurenciji) zaloge i jemstva, Liber amikorum Gašo Knežević, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2016, str. 35–57, naročito zaključci, str. 51–55.

⁷⁰⁷ Videti: Boris Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb, 1978, Knjiga II, str. 1417; Bogdan Loza u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, red. B. Blagojević, V. Krulj, I Knjiga, drugo izdanje, Beograd, 1983, str. 1031 i sl.; isto delo, Svetislav Arandžević, str. 1220 i sl.; Leposava Karamarković, Odnosi solidarnih dužnika posle ispunjenja obaveze, Pravni život, br. 10, 1997, str. 419–430, isti autor, Solidarnost dužnika u obligacionom odnosu, nav. delo, str. 179–181; Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Beograd, 2000, str. 370, isto i u izdanju Beograd, 2014, str. 432; Branko Morait, Obligaciono pravo, Banja Luka, 2010, str. 74; Vladimir Vodinelić, Građansko pravo Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava, Beograd, 2012, str. 228 i sl., tekst pod naslovom Personalna i realna subrogacija.

⁷⁰⁸ B. Vizner, nav. delo, str. 1417.

⁷⁰⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 220–228.

se zasniva na pravilima solidarnosti određenih dužnika, a to znači da obavezu prema poveriocu, bar jednim delom, snosi i sam solidarni dužnik – isplatilac. Drugim rečima, prema opštem pravilu pasivne solidarnosti, svaki dužnik solidarne obaveze odgovara poveriocu za celu obavezu i to je taj spoljni odnos koji obuhvata i obavezu isplatioca. Pored toga, taj odnos prema poveriocu se gasi, a nastaje unutrašnji odnos među solidarnim dužnicima, što znači da dužnik isplatilac ne vrši akt ispunjenja po osnovu posloводства bez naloga, već upravo po obavezi svih solidarnih dužnika, što znači i po svojoj obavezi.

Slični argumenti mogu se uputiti i u odnosu na shvatanje da se regresni zahtev može svesti na pravno neosnovano obogaćenje. Po ovom shvatanju, ukoliko bi jedan solidarni dužnik ispunio celu dugovanu obavezu, a pri tome bio lišen regresnog zahteva, onda bi se njegovi sadužnici neosnovano obogatili u smislu sticanja bez osnova.⁷¹⁰ Po našem mišljenju, ovom pretpostavkom se ne može utvrditi pravna priroda regresnog zahteva, već samo određena pravna posledica kad regresni zahtev izostane.

Pravna priroda regresnog zahteva često se objašnjava personlanom subrogacijom.⁷¹¹ Prema ovom shvatanju, kada jedan solidarni dužnik u celosti ispunio obavezu prema poveriocu, on dolazi na mesto dotadašnjeg poverioca i stiče pravo da zahteva od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega. Ovo stanovište polazi od toga da je u pitanju slučaj zakonske personalne subrogacije sa svim pravnim posledicama koje odatle proističu.⁷¹² Međutim, i ovom shvatanju se mogu istaći osnovani prigovori u pogledu pravne prirode regresnog zahteva. Naime, osnovno svojstvo subrogacije ogleda se u ispunjenju tuđe, a ne svoje obaveze, što znači da solidarni dužnik nije treće lice, već je kao sadužnik u obavezi da izvrši svoj deo obaveze prema pravilima solidarnosti.

---

⁷¹⁰ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 210.

⁷¹¹ B. Morait, nav. delo, str. 74.

⁷¹² Zakon o obligacionim odnosima, čl. 299–304. Videti i čl. 149. švajcarskog Zakonika o obligacijama, koji pod naslovom “Subrogacija” predviđa: “Solidarni dužnik koji ima pravo na regres prema ostalima, stupa na mesto poverioca do visine iznosa onoga što mu je isplatio”.

Nadalje, kod personalne subrogacije započeti rok zastarelosti nastavlja da teče, dok kod regresnog postupka ponovo počinje teći rok zastarelosti.⁷¹³

Po jednom stanovištu,⁷¹⁴ sadužnik solidarne obligacije koji je ispunio dugovanu prestaciju, može od poverioca zahtevati da mu ustupi tražbinu sa svim sredstvima obezbeđenja, čime se otvara pitanje odnosa ove isplate i cesije kao ugovornog ustupanja potraživanja. Razlika između cesije kao ugovornog ustupanja potraživanja i regresnog postupka, ogleda se, pre svega, u činjenici da je cesija ugovornog karaktera (ugovorni odnos između cedenta i cesionara u odnosu na tražbinu prema trećem licu, cesusu), dok solidarni dužnik koji je ispunio obavezu poveriocu, nije treće lice, već je u kontekstu solidarnosti i sam dužnik u onom delu koji, prema unutrašnjem odnosu solidarnih dužnika, pada na njega. Nadalje, tražbina koja se cesijom ustupa cesionaru ne menja svoja pravna obeležja tako da je ona prema cesionaru ista kao što je bila na strani cedenta. Kod regresnog postupka, reč je upravo o prestanku solidarnog odnosa između poverioca i solidarnih dužnika ali i nastanku novog odnosa između isplatioca i drugih solidarnih dužnika.

Kao zaključak o pravnoj prirodi regresnog zahteva, mogli bi istaći da se aktom ispunjenja solidarne obaveze od strane jednog sadužnika, ta obaveza gasi, s tim što se pravni odnosi između isplatioca i ostalih dužnika regulišu primenom pravila o podeljenim dugovinskim odnosima. Ipak, ako je solidarna obaveza nastala u isključivom interesu jednog solidarnog dužnika, on je dužan naknaditi ceo iznos obaveze sadužniku koji je namirio poverioca. To znači da se u ovoj pretpostavci odstupa od pravila podeljenog dugovinskog odnosa i ceo postupak svodi na utvrđenje pomenutih okolnosti.⁷¹⁵

U jednom delu teorije zastupljeno je stanovište da postupak regresnog zahteva koji se vodi u odnosu na solidarne obaveze onih sadužnika koji nisu izvršili svoje dugovane obaveze, u stvari, transformiše prvobitnu voljnu nedeljivost dugovane prestacije u podeljeni dugovinski odnos i to srazmerno onom delu koji je

---

⁷¹³ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 52.

⁷¹⁴ Stevan Jakšić, Obligaciono pravo, Sarajevo, 1962, str. 72.

⁷¹⁵ Zakon o obliqaconim odnosima, čl. 424. st. 2.

određen njihovim unutrašnjim odnosom.⁷¹⁶ Pri tome, podela se vrši na jednake delove ako nije što drugo ugovoreno ili ukoliko ne proizilazi iz prirode konkretnog posla. Sve to, pod pomenutim zakonskim pravilom, da ako je solidarna obaveza nastala u isključivom interesu jednog solidarnog dužnika, on je dužan naknaditi ceo iznos obaveze sadužniku koji je u potpunosti izvršio solidarnu obavezu prema poveriocu.

Ovakav ishod regresnog postupka još u potpunosti ne daje odgovor o pravnoj prirodi ovog postupka, u smislu pitanja koje smo postavili na početku i gde smo označili različita shvatanja o tom pitanju izložena u pravnoj literaturi. Sva ta shvatanja imaju svoja teorijska obrazloženja, ali čini se da im nedostaje jedan uopšteniji pogled koji bi obuhvatio celinu ove pravne kategorije.

Naime, videli smo da se personalnom subrogacijom, i pored izvesne sličnosti, ne može u celini kvalifikovati pravna priroda regresnog zahteva kod pasivne solidarnosti. To se odnosi i na druga pomenuta mišljenja (npr. neosnovano obogaćenje, nezvano vršenje tuđih poslova, personalna subrogacija), kojima, čini se, nedostaje celina jedinstvenog pogleda na pravnu prirodu regresnog postupka.

Iz tih razloga, ovo pitanje može se sagledati kroz teoriju tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti koju smo izložili u ovom radu (Glava treća, odsek VII) i koja svojim trojedinством konstitutivnih delova ukazuje, kako na opštu, tako i na pojedinačnu osobenost solidarne odgovornosti.

Ponovimo i na ovom mestu glavna obeležja tripartitne teorije: 1) teorija integralnog jedinstva *primarnog* dejstva solidarne odgovornosti, zbog čega smo je nazvali *integralna formula recipročne zavisnosti*; 2) teorija relativnog jedinstva na području *sekundarnih* pravnih dejstava čija je primena uslovljena relevantnim okolnostima *in rem* ili *in personam*; 3) teorija ravnoteže interesa na području regresnih zahteva srazmerno visini učešća u solidarnoj odgovornosti. Ovaj treći segment tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti nazvali smo *ravnotežom interesa* koja ukazuje i na pravnu prirodu regresnog zahteva u kontekstu celine

---

⁷¹⁶ Videti na primer, L.Karamarković, Odnosi solidarnih dužnika posle ispunjenja obaveze, nav. delo, str.419-430.

solidarne odgovornosti. U okviru ove teorije, regresni postupak je treći *posteriori* deo tog jedinstva ali ne i uvek obavezan. Pravila ovog postupka, čini se, da proizilaze iz tripartitne teorije jedinstva solidarne odgovornosti, što znači da je pravna priroda regresnog postupka *sui generis*. Ona obuhvata različite elemente ove pravne pojave, elemente na koje su pomenute teorije samo ukazivale, bez pokušaja da se regresni postupak kod solidarne odgovornosti sagleda u svom izvoru i integritetu koji objašnjava njegovu pravnu prirodu.

G l a v a   š e s t a

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREDLOZI

I

OPŠTE KONSTATACIJE. – Evolucija solidarnih obligacija, počev od partikularnih rešenja rimskog prava do celovitih sistema savremenih kodifikacija, praćena je različitim zakonodavnim rešenjima i brojnim teorijskim obrazloženjima.

Pri tome, može se uočiti da su zakonodavna rešenja i sudska praksa oslonjena na ta rešenja, kao i prirodu i pravne posledice konkretnog pravnog posla u kome se solidarnost javlja, iskazali veći stepen ujednačenosti u odnosu na razlike prisutne u doktrinarnim stavovima u pogledu ovog pitanja.

U tom smislu, različitost teorijskih opredeljenja treba razumeti kao doprinos zakonodavstvu i sudskoj praksi, koja u teorijskom shvatanju dobija veću i argumentovanu mogućnost izbora, polazeći od potreba konkretnog društvenog sistema.

U mnoštvu teorijskih rasprava, u ovom radu izložili smo jedno shvatanje, jednu radnu hipotezu ispitivanu i u odnosu na različite oblike ispoljavanja solidarnosti, koju smo imenovali kao *Teorija tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti*, a koja ima za cilj da objasni i jedinstveno definiše strukturu solidarne odgovornosti. Ovo shvatanje, kako je istaknuto, polazi od *primarnog jedinstva, integralne formule*, a zatim teorije relativnog jedinstva na području *sekundarnih* pravnih dejstava, i najzad, teorije *ravnoteže interesa* na području regresnih zahteva.

Na taj način, ova hipoteza sintetizuje klasična svojstva solidarnosti i različite teorijske stavove o solidarnosti dužnika. Polazeći od neophodnih elemenata pojma solidarnosti, ona nije radikalno nova, ali je njena sistematika konstitutivnih elemenata solidarnosti dužnika preglednija. Istovremeno, čini se da bi ona mogla predstavljati put za prevazilaženje teorijski sporne podele na savršene i nesavršene solidarne obligacije.

Hipotezu o tripartitnom jedinstvu solidarne odgovornosti uzimamo kao svodni zaključak ovog istraživanja i njegovu sintezu. U cilju utvrđivanja njene

ispravnosti, u zaključnim izlaganjima ovog rada, ona će još jednom biti proverena na pojedinim pitanjima koja su se u istraživanju otvorila u pogledu primene pravila o solidarnosti dužnika.

II

PRAVNA PRIRODA. – Na prvom mestu, potrebno je zadržati pažnju na pitanju pravne prirode solidarnosti dužnika, što podrazumeva utvrđenje odgovarajućeg mesta i pravne pozicije ovog instituta u sistematici i ukupnosti određenog pravnog sistema. Drugim rečima, na osnovu izloženih svojstava solidarnih obligacija, potrebno je izvršiti njihovu pravnu kvalifikaciju u kontekstu poznatih pravnih kategorija.

U tom smislu, postavlja se pitanje: da li je solidarnost dužnika samo jedan *modalitet pojma obligacije, pravno sredstvo* ili posebna *pravna ustanova* koja svojom celovitošću ostvaruje svrhu zbog koje je solidarnost nastala.

Razume se, odgovor ne može biti isključiv, jer solidarnost dužnika u većoj ili manjoj meri, sadrži elemente svih pomenutih svojstava. Međutim, rukovođeni širinom oblasti primene solidarnosti dužnika i svih njenih pravnih karakteristika o kojima je bilo reči u ovom radu, čini se, da nećemo pogrešiti ako solidarnoj odgovornosti “dodelimo” svojstvo *ustanove* koja okuplja različita, ali uvek bliska pravna sredstva i njihove srodne modalitete.⁷¹⁷

---

⁷¹⁷ O pojmu ustanove (instituta), opširnije, Toma Živanović, *Sistem sintetičke pravne filozofije*, Naučno delo, Beograd 1959, str. 95 i sl., gde se, između ostalog, o pojmu ustanove izlažu dva stanovišta: normativističko i opšteteorijsko stanovište koje se zasniva na prirodi odgovarajućih pravnih odnosa. Detaljnije o ovom pitanju ovaj autor, navodi: za osnovu definicije ustanove obično se uzima pravo u ekstenzivnom smislu, tj. kao skup pravnih normi. U tom smislu, ovde se navodi više definicija ustanove. Tako, prema Windscheid-u, ustanova je skup pravnih propisa, koji se odnose na jedan pravni odnos; prema Salkoskom, to je skup pravila koja zajednički važe za skup pojedinih pravnih odnosa iste vrste; prema Gierke-u to je skup pravnih propisa koji odgovara jednom određenom životnom odnosu; prema Dernburg-u, to je kompleks pravila normi koje regulišu jedan krug pravnih odnosa, koji su u životu deo jedne celine; prema Gareis-u to je skup normi koje uzdižu jedan životni odnos na stepen pravnog odnosa. Nadalje, prema istom izvoru, drugi autori ne polaze od pravnih normi i njihovih skupova, ali oni nalaze suštinu pravnog instituta u pravnim odnosima određene vrste. Tako, prema Korkounov-u, pravne institucije su pravni odnosi istog roda. Prema Stammler-u, pravnim institutom ili pravnom ustanovom se označava ponavljanje u različitim pravnim propisima sadržano ravnomerno nastupajućeg pravnog odnosa. Najzad, autor T. Živanović, daje sledeću definiciju: pravni instituti su apstraktna u pravnim normama sadržana pravna bića ili pravni pojmovi, koja se pojavljuju kao samostalni predmeti pravnih nauka. Nesamostalni pojmovi su samo elementi pravnih ustanova (nav. delo, str. 96). Za pojam pravne

To, između ostalog, potvrđuje istorijska dimenzija ove ustanove, njena široka zastupljenost u uporednom pravu, prisustvo u različitim granama građanskog prava i njihovih kodifikacija, različitost izvora solidarnosti (volja, ugovor, testament, zakon, sudska odluka), primena pravnih dejstava solidarnosti u kontekstu različitih načina prestanka obligacija, regresni zahtev, kao i druga slična pitanja vezana za solidarnost koja su bila predmet analize u ovoj disertaciji.

III

PROBLEM POVERENJA. – Ustanova solidarne odgovornosti podrazumeva sigurniju naplatu dugovane prestacije. Očigledno je da će mogućnost naplate dugovanog potraživanja biti izvesnija i realnija ako se na dužničkoj strani nalazi više lica, nego ako je samo jedno. Teorijski gledano, ni ta hipoteza ne mora biti realno ostvarena ukoliko dugovanu prestaciju ne mogu ili neće da izvrše svi dužnici.

Ipak, i pored te moguće pretpostavke, načelno gledano, naplata dugovane prestacije je daleko izvesnija kada poverilac može, po svom slobodnom izboru, da zahteva ispunjenje obaveze od jednog solidarnog dužnika ili od više njih ili od svih zajedno. Upravo zbog toga se osnovano i kaže da je solidarnost dužnika jedno od značajnih sredstava ličnog obezbeđenja potraživanja..

U tom polgedu otvara se pitanje: kad bi uvek i u svakom slučaju samo jedan subjekt bio u obavezi da izvrši dugovanu prestaciju, i ako bi on uvek tu dužnost uredno i blagovremeno ispunjavao, ustanova solidarnosti dužnika bila bi znatno manje značajna, pa i nepotrebna, bar sa stanovišta sigurnosti naplate, ako zanemarimo neke druge motive zasnivanja solidarne odgovornosti.

Međutim, ukoliko jedan od solidarnih dužnika ili svi solidarni dužnici u istoj solidarnoj obligaciji, bez obzira na njen izvor, ipak ne ispune svoju dugovanu obavezu, onda to neispunjenje može biti usled objektivne nemogućnosti ispunjenja koja je razlog oslobođenja dužnika od odgovornosti za ispunjenje obaveze.

---

ustanove videti i Andra Đorđević, Sistem privatnog (građanskog) prava, Beograd 1893, str. 7, ponovljeno u izdanju "Službenog lista SRJ", Beograd 1996, str. 35.

U suštini, neophodnost ustanove solidarnosti dužnika, u najvećem broju slučajeva, proizilazi iz mogućnosti nepoštovanja određenih pravnih i moralnih načela od strane dužnika, ili, drugim rečima, iz fakta izneverenog očekivanja da će dužnik izvršiti svoju obavezu onako kako ona izvorno glasi (“kriza poverenja”). On to može učiniti, nepoštujući načelo savesnosti i poštenja kao i druga načela i pravila koja iz njega proizilaze (npr. *pacta sunt servanda*), ili jednostavno iz nekih drugih razloga koji mu se mogu upisati u krivicu ili bez obzira na krivicu. Upravo zbog takvog postupka, solidarna odgovornost se i najčešće predviđa. Ona se, dakle, zasniva na potrebi zaštite legitimnog zahteva poverioca da dužnik ispuni svoju solidarnu obavezu onako kako ona glasi.

Problem poverenja odnosno akt nepoverenja ostvaruje se na različite načine (što je činjenično pitanje), počev od prevarnih radnji, pretnje ili prinude, pa preko neispunjenja konkretne obaveze, a takođe i putem zloupotrebe prava i “gaženjem” date reči, pa sve do protivpravnog postupanja, kršenja načela savesnosti i poštenja. Razume se, da solidarnost dužnika u mnogim slučajevima je konstituisana radi mogućnosti *insolventnosti* dužnika.

Ako se zadržimo samo na dva područja primene solidarne odgovornosti, na ugovornoj i deliktnoj odgovornosti, problem dolazi do izražaja ili nepoštovanjem datog obećanja (ugovorna odgovornost), ili povredom načela zabrane prouzrokovanja štete.

Pri tome, kada se ima u vidu činjenica da savremeni tehnički i tehnološki proces svakodnevno odnosi neslućeno veliki broj ljudskih žrtava i ogromne materijalne i nematerijalne štete, onda solidarna odgovornost lica koja su tu štetu prouzrokovala, izbegavajući da tu štetu naknade, tada problem poverenja dobija u svom značaju i aktuelnosti koji se, bar delimično, a često i potpuno, ostvaruje preko ustanove solidarne odgovornosti.

IV

SOLIDARNOST DUŽNIKA U UPOREDNOM PRAVU. – Solidarne obligacije široko su prihvaćene u uporednom pravu. Komparativni pregled i analiza pravila o solidarnim obligacijama u ovom radu, iz razumljivih razloga, uglavnom su se kretali

putevima evropske pravne kulture i njenih brojnih kodifikacija u oblasti građanskog prava u evropsko-kontinentalnom pravnom sistemu. Sadržina i obim njihovog regulisanja pokazuju veliki stepen ujednačenosti, ali isto tako i mnoštvo različitih rešenja kod konkretnih pravnih pitanja. Upravo ta okolnost ukazuje na potrebu teorijskog i zakonodavnog uopštavanja i doktrinarnog obrazloženja. U ovom radu, pravilima o solidarnim obligacijama u uporednom pravu je dato relativno široko mesto, u cilju utvđivanja sličnosti i razlika po pojedinim pitanjima, kako bi, u određenom stepenu, dobili što potpunija rešenja, a po nekim pitanjima i univerzalnu sliku solidarne odgovornosti. Posmatrano iz te perspektive, može se zaključiti da su rešenja našeg Zakona o obligacionim odnosima relevantna za solidarnost dužnika u skladu sa vladajućim opredeljinjima u evropsko-kontinentalnom pravnom sistemu

V

ISTORIJSKI RAZVOJ POJMA SOLIDARNIH OBLIGACIJA. – Istorijски razvoj solidarnih obligacija, počev od rimskog prava sve do savremenih kodifikacija, u suštini pokazuje da, kad je reč o osnovnim karakteristikama ove ustanove, nije bilo značajnijih promena, pa se istorijska rešenja prepoznaju u rešenjima savremenog uporednog prava. Razume se, pri tome, da nisu u pitanju identična rešenja jer u mnogim pitanjima postoje i značajne razlike. U tom smislu, može se generalno ukazati na trajnost ovih obligacija tokom vremena i njihovu izvornu sličnost sa rešenjima savremenog uporednog prava.

Ako se sve sličnosti i razlike svedu na jedan imenitelj, on bi, po našem mišljenju, više izražavao sličnosti (ponekad i istovetnost) nego različitosti. Kada se posmetra istorijски razvoj od antičkog prava do savremenog prava i njihovog upoređenja, veliki broj rešenja ukazuje na njihovu sličnost i formalnopravnu povezanost.

Osnovna svojstva solidarnih obligacija (pojam, vrste, izvori, korealnost, pravna dejstva), a koja su dobila zaokruženu celinu u Justinijanovom

zakonodavstvu, na sličan način su regulisana u mnogim evropskim kodifikacijama građanskog prava, u periodu od početka 19. veka, sve do savremenih kodifikacija.

Na osnovu toga može se zaključiti: u mnogim pitanjima rimsko pravo je bilo i ostalo kao značajna inspiracija savremenih kodifikacija, uz razumljivu konstataciju novih ili modifikovanih klasičnih rešenja koja odgovaraju savremenim društvenim potrebama. Ta okolnost vidljiva je pregledom odgovarajućih odredbi savremenih kodifikacija u koje ulazi i naš Zakon o obligacionim odnosima.

VI

OBLAST PRIMENE. – Solidarne obligacije su našle primenu u brojnim ustanovama različitih grana građanskog prava u hipotezi mnoštva subjekata na dužničkoj strani u određenom pravnom odnosu. U tom smislu, može se zaključiti da ova vrsta obligacija uživa univerzalnu primenu. Upravo zbog toga, solidarne obligacije, kako je istaknuto, imaju karakteristike *pravne ustanove*, što znači da ulazi u pravne tvorevine koje sadrže zajednička svojstva, a kojima se reguliše jedan širi uglavnom homogeni društveni odnos.

Solidarne obligacije svoju primenu nalaze pre svega na područjima obligacionih odnosa, ugovorne i deliktne odgovornosti, a zatim i u drugim oblastima, kao što su porodični odnosi, različiti modaliteti prava svojine („svojinske zajednice“), privredna društva, menično pravo, procesnopravni odnosi, i u drugim oblastima iste ili slične kvalifikacije sa gledišta opšte sistematike pravnih grana u ukupnosti određenog pravnog sistema.

Opseg primene solidarne odgovornosti u oblasti ugovorne i deliktne odgovornosti je detaljno analiziran u četvrtom poglavlju ovog rada posvećenom izvorima solidarnosti dužnika i izložena je lista konkretnih slučajeva koji su obuhvaćeni ugovorom i deliktnom odgovornošću. Otuda i opšti zaključak da su to dva polja primene, koja sa teorijskog gledišta, ponovo pokreću podele solidarnih obligacija na ugovorne (savršene, potpune) i deliktne (nesavršene, nepotpune) obligacije. Zaključak o ovom pitanju je obrazložen putem hipoteze koju smo formulisali i nazvali je *Teorijom tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti*.

Kad je reč o pojedinim vrstama obligacija koje značajno mogu uticati na solidarnost dužnika, potrebno je posebno izdvojiti podelu na deljive i nedeljive obligacije, novčane obligacije, obligacije intuitu personae, neutižive (naturalne) obligacije. Putem komparacije ovih obligacija sa solidarnim obligacijama mogu se ustanoviti njihove uzajamne sličnosti i razlike, kako u pogledu pojmovnih obeležja, tako i u pogledu njihovog pravnog dejstva.

U pogledu njihovog pojmovnog razdvajanja i razloga postojanja kao zaebnih pravnih pojmova odnosno kvalifikacija, razlike vidimo u ostvarenju različitih ciljeva. Dok je solidarnost dužnika po svom cilju jedno od sredstava obezbeđenja, dotle je deljivost ili nedeljivost predmeta obligacije posledica nedeljivosti po *samoj prirodi* stvari odnosno radnje ili je to *rezultat volje* samih stranaka (voljna nedeljivost). Iz tog pojmovnog obeležja sledi i dalji zaključak da se deljive obligacije duguju po načelu *podeljenog dugovinskog odnosa (pars virilis)* mada može biti ugovorena i solidarna odgovornost. S druge strane, nedeljive obligacije, po mnogim autorima, značajne su za solidarnu odgovornost, pre svega u tome, što se za nedeljive obligacije u kojima ima više dužnika shodno primenjuju pravila o solidarnim obligacijama.

Pored deljivih i nedeljivih obligacija, solidarne obligacije su u tesnoj povezanosti sa *novčanim* obligacijama. U praktičnom životu novčane obligacije su svakodnevno veoma zastupljene, a to znači da često mogu biti predmet prestacije solidarne obligacije. U najopštijem smislu, može se reći da se opšta pravila ovih obligacija shodno primenjuju i na solidarne obligacije. Drugim rečima, novčane solidarne obligacije nose opšta obeležja novčanih obligacija prilagođena svojstvima solidarnosti. Prema tome, *zaključak* u tom kontekstu mogao bi da bude: pravila novčanih obligacija, kao što su monetarni nominalizam sa zakonskim odstupanjima, zatezne kamate u slučaju docnje, ugovorna kazna koja se po našem pravu ne može ugovoriti za novčane obligacije, isplata pre roka dospelosti, mesto ispunjenja – primenjuju se na shodan način i na solidarne obligacije, čime one praktično dobijaju veliki značaj. Na taj način solidarne obligacije šire svoje polje primene i istovremeno primenjuju i afirmišu novčane obligacije kao zakonsko

sredstvo plaćanja koje se nalazi u redovnom opticaju u momentu ispunjenja solidarnog duga.

Kada je reč o podeli obligacija na *lične (intuitu personae)* i *nelične*, postavlja se pitanje da li je moguća njihova primena na solidarne obaveze, s obzirom da one uvek pretpostavljaju više lica na strani dužnika. U literaturi, to pitanje koliko je nama poznato, nije obrađeno. Po našem mišljenju obligacije *intuitu personae* nisu karakteristične za solidarnost dužnika jer poverilac kod ove vrste uvek ima pravo izbora da zahteva ispunjenje obligacije od bilo kod solidarnog sadužnika, a ne isključivo samo od jednog sadužnika. Ipak, smatramo da pod određenim pretpostavkama i ovde može doći do modifikovane solidarne obligacije. Ovakav zaključak se može braniti opštim pravilom da od više solidarnih dužnika, svaki može dugovati pod drugim uslovima i uopšte sa *različitim odstupanjima*.⁷¹⁸ Ova zakonska odredba koja se inače nalazi i u uporednom pravu, dozvoljava da se u hipotezi više dužnika, jedan od njih prema poveriocu obaveže da će jedan deo dugovane prestacije lično on izvršiti, pod opštim uslovima obligacije *intuitu personae*. Razume se, ovo može biti relevantno u postupku regresnog zahteva gde se konačno utvrđuju delovi odnosno dugovane prestacije.

Sledeća moguća povezanost solidarnih obligacija sa drugim vrstama obligacija, po našem mišljenju, može se pratiti kod pravnog dejstva neutuživih (naturalnih) obligacija u odnosu na solidarnu odgovornost. O pojmu ovih obligacija, njihovog izvora, opravdanosti njihovog postojanja, kao i drugih relevantnih pitanja, posebno zastarelosti kao značajnog izvora ovih obligacija, detaljno je bilo reči u disertaciji. Kad je reč o prirodi naturalnih obligacija može se konstatovati da je reč o obligacijama koje su *neutužive* ali su *plative*. Pored zastarelosti, naturalne obligacije svoj izvor nalaze i u moralnom poretku koji često determiniše egzistenciju i pravne posledice ovih obligacija. U tom smislu, moguće je *zaključiti*: tuženi solidarni sadužnik koji je isplatio dugovanu prestaciju koja ima sva obeležja naturalne obligacije (bez obzira da li je to bila zastarela obaveza ili je to bio “dug časti” kao posledica moralne dispozicije), nema pravo na povraćaj datog od poverioca, jer se smatra da je ispunio nešto što je bio dužan da učini.

---

⁷¹⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 414, st. 2.

Takvo postupanje tuženog solidarnog dužnika može eventualno imati odgovarajuće posledice u regresnom postupku između solidarnih sadužnika.

Najzad, kada je reč o pojedinim vrstama obligacija koje imaju dodirne tačke sa solidarnom odgovornošću potrebno je istaći i pitanje obligacija sa više predmeta, gde se tradicionalno javljaju kumulativne, alternativne i fakultativne obligacije, o kojima je, takođe, bilo reči u disertaciji. Zbog toga, ovde iznosimo samo *zaključna obeležja* postojećih razlika. Tako, osnovna razlika između pomenutih vrsta obligacija i solidarnih, već na prvi pogled vidi se u tome što solidarne obligacije uvek nose obeležja množine subjekata, dok se alternativne i fakultativne obeležavaju množinom predmeta. Međutim, kada je sa jednim solidarnim sadužnikom ugovorena alternativna obligacija, ostali sadužnici su u obavezi da je izvrše ako se prihvati jedinstvo integralne formule u primarnom dejstvu solidarnih odgovornosti u pogledu akta ispunjenja dugovne prestacije.

VII

POJMOVNO ODREĐENJE I OPREDELJENJA. – Pojam solidarnih obligacija u smislu isticanja njenih bitnih obeležja, bio je predmet analize ove disertacije (Glava III) i to sa stanovišta komparativnog zakonodavstva i pravne teorije. Neke od tačaka te analize valja istaći i u ovim zaključcima.

Tako, *prvi zaključak* se odnosi na genetičku definiciju solidarnih obligacija koja je, rukovođena tradicijom našeg i uporednog prava, u suštini formulisana na način kako je to učinjeno u Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 414) sa izvornom formulacijom Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 335). U tom kontekstu, ukazano je i na rešenja uporednog prava, gde se opažaju razlike više jezičke nego suštinske.

Što se tiče doktrine, *zaključak* se može izvesti iz teorijskog shvatanja da solidarne obligacije spadaju u grupu zajedničkih obligacija, što predstavlja naziv za obligacije sa više subjekata gde spadaju podeljene, solidarne i nedeljive obligacije.

Koncept obligacija sa više dužnika predviđen je i pravilima uniformnog ugovornog prava, kao što su Načela evropskog ugovornog prava, Nacrt

zajedničkog okvira (*Draft Common Frame of Reference*), UNIDROIT Načela međunarodnih trgovinskih ugovora. U tom smislu, može se *zaključiti* da su u izvorima uniformnog ugovornog prava, uz određena odstupanja, uglavnom prihvaćena klasična rešenja o solidarnim obligacijama.

U kontekstu gore izloženog, analizirana su i mnoga rešenja koja se odnose na pasivnu solidarnost u nacionalnim pravnim sistemima, i u tom smislu, *zaključak* je da postoje tri različita sistema: *pretpostavka solidarnosti* kad ugovorom ili zakonom nije drukčije predviđeno; *nema pretpostavke solidarnosti*, ukoliko drukčije nije predviđeno; *pretpostavka solidarnosti samo kod privrednih*, a ne i kod građansko-pravnih ugovora. U tom smislu, izloženo je i pitanje pretpostavke pasivne solidarnosti i u pravilima uniformnog ugovornog prava.

Zaključak o ovom pitanju ne može biti jedinstven, već zavisi od konkretnih okolnosti pojedinačnog pravnog sistema. U našem pravu, kako je naglašeno, zakonska pretpostavka solidarnosti predviđena je samo kod ugovora u privredi,⁷¹⁹ a tako čine i neka druga zakonodavstva uporednog prava. Opšti *zaključak* o ovom pitanju bio bi sledeći: kada ima više dužnika u nekoj deljivoj obavezi nastaloj *ugovorom*, oni odgovaraju poveriocu solidarno, osim ako su ugovornici izrično otklonili solidarnu odgovornost, ili ako takva njihova volja proizilazi iz okolnosti posla.

VIII

SAVRŠENA I NESAVRŠENA SOLIDARNOST. – U teorijskoj raspravi koja traje od prvobitnih izvora do savremenih koncepcija, vodi se rasprava o podeli solidarnih obligacija na savršene (korealne, potpune) i nesavršene (in solidum, nepotpune).

Kao opšti *zaključak* u kontekstu pomenute podele, ističemo da je ovo pitanje je dobilo daleko više mesta u teoriji nego u zakonodavstvu i sudskoj praksi. Teorijska rasprava u prošlosti i danas, kada je u pitanju evropski prostor, vođena u

---

⁷¹⁹ Čl. 413 Zakona o obligacionim odnosima.

francuskom i nemačkom pravu i pravnim sistemima pod njihovim uticajem, u okviru koje su nastale brojna monografska dela, nikada nije u celini okončana..

IX

TEORIJA TRIPARTITNOG JEDINSTVA SOLIDARNE ODGOVORNOSTI. – Naš *zaključak* o ovom važnom teorijskom pitanju izložili smo u vidu jednog novog teorijskog pogleda pod nazivom Teorija tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti. O njoj je bilo reči ne samo u tekstu teze već i u ovim zaključcima.

Ipak, i na ovom mestu, ukazujemo na osnovne atribute ovog stanovišta. Pre svega, ona *ne prihvata* podelu obligacija na savršene i nesavršene, već formuliše trodelno jedinstvo solidarnih obligacija koja ima za podlogu primarna i sekundarne dejstva solidarne odgovornosti.

Na području *primarnog* dejstva relevantni momenat je *ispunjenje* dugovane prestacije i tu se svi sadužnici, *bez obzira na izvor solidarnosti* (korealna ili obligacija in solidum, tj. savršena i nesavršena) nalaze u jednakom, jedinstvenom položaju (*„integralnoj formuli*), gde važi princip “svi za jednog i jedan za sve”, što ima značajne posledice za dalju sudbinu solidarne odgovornosti kao što je npr. *recipročno zastupanje* i *pretpostavka solidarnosti*, čime je integralna formula ojačana u svom dejstvu. Taj stepen jedinstva u ovom primarnom dejstvu, takođe je homogeniji pod predloženom pretpostavkom ugovorne solidarnosti, o čemu je već ranije bilo reči. Međutim, to primarno jedinstvo “oslabljeno” je mogućnošću da svaki solidarni dužnik može dugovati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima.⁷²⁰

Naš *zaključak* kod ovog pitanja, da upravo zbog integralne formule u primarnom dejstvu nije u svemu adekvatna, time i prihvatljiva mogućnost da se sadužnici mogu obavezati sa *različitim odstupanjima*.

U tom smislu, *zaključak* je da ovakvu formulaciju treba učiniti izvesnijom i sigurnijom u praktičnoj primeni primarnog dejstva solidarne odgovornosti.

---

⁷²⁰ Čl. 414, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima.

Nadalje, teorija o trojedinstvu solidarne odgovornosti podrazumeva i *sekundarna* dejstva koja se ogledaju u različitim pravnim situacijama pod dejstvom različitih načina prestanka obligacije (in rem ili in personam).

Najzad, kako je već ranije istaknuto, treća faza trojedinstva predstavlja *ravnotežu interesa* na području regresnih zahteva srazmerno visini učešća u solidarnoj odgovornosti.

X

NASTANAK SOLIDARNOSTI DUŽNIKA. – Solidarna odgovornost nastaje voljom stranaka (ugovor, testament) ili je zakonom predviđena u određenim slučajevima. Ova dva izvora solidarnosti su nesporna, bez obzira da li su u pitanju korealne ili obligacije in solidum. Pošto je o tome bilo dosta reči, ovde, kao i u drugim slučajevima ovog završnog poglavlja, upućujemo pažnju na te delove disertacije.

Pri tome, ukazujemo na *zaključak*: autonomija volje kod zasnivanja solidarnosti dužnika mora biti u skladu sa prinudnim propisima, javnim poretkom i dobrim običajima. Pri tome, ona mora ispunjavati sve uslove koji se traže za punovažnost obligacionih ugovora, kako u pogledu zaključenja, tako i u pogledu pravnog dejstva i načina prestanka ugovora.

XI

PRETPOSTAVKA UGOVORNE SOLIDARNOSTI. – U pogledu pretpostavke solidarnosti kod ugovorne odgovornosti, u radu je istaknuto da u uporednom pravu postoje različita rešenja.

Kada je reč o *zaključku* o ovom pitanju, ponovimo: naš Zakon o obligacionim odnosima (čl. 413) predviđa ovu oborivu pretpostavku *samo kod ugovora u privredi*, što je slučaj i sa nekim drugim kodifikacijama u uporednom pravu. Tako je u razlučitim izvorima, počev na primer, od Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 334) i Nemačkog građanskog zakonika (§ 427), pa sve do Načela evropskog ugovornog prava (čl. 10.102).

Međutim, kod ovog pitanja ističemo, da je ovakvo rešenje prihvatljivo ne samo zbog široke zastupljenosti u uporednom pravu, već je, pre svega, takva pretpostavka adekvatna i sa gledišta tripartitnog jedinstva solidarnih obaveza, integralnoj formuli kao primarnom dejstvu, za koju smo u ovom radu izneli odgovarajuću argumentaciju. Razume se da ovo pravilo nije imperativne prirode, ili drugim rečima, ona važi samo ako je stranke nisu otklonile, a one to mogu da učine saglasnošću volja u bilo koje, dakle i nakon nastanka solidarne obligacije..

XII

SOLIDARNOST DUŽNIKA KOD UGOVORNIH OBAVEZA I DELIKTNE ODGOVORNOSTI. – Nezavisno od pomenute pretpostavke solidarnosti kod ugovornih obaveza, Zakon o obligacionim odnosima je na brojnim pitanjima njihovog funkcionisanja predvideo solidarnost, na primer u oblasti zastupanja, ali i kod posebnih slučajeva ugovornih obligacija, na primer kod otuđenja zaključene stvari, ugovora o građenju, ugovora o prevozu stvari, ugovora o nalogu, komisionu delkredere, a to čine i neki drugi partikularni zakoni kao što je na primer ugovor o finansijskom lizingu, zaštita potrošača.

Što se tiče deliktne solidarnosti dužnika, Zakon o obligacionim odnosima je predviđa na više značajnih mesta, kao što su: solidarna odgovornost više lica za istu štetu, solidarnost imaoca opasne stvari, u slučaju udesa izazvanog motornim vozilima u pokretu, solidarna odgovornost roditelja, kao i solidarna odgovornost za proizvod sa nedostatkom.

XIII

SOLIDARNA ODGOVORNOST PRIVREDNIH SUBJEKATA. – Ovu vrstu solidarne odgovornosti predviđa Zakon o privrednim društvima kada su u pitanju određeni privredni subjektiviteti kao što su: ortačko društvo, komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću i akcionarsko društvo.

Ova vrsta solidarne odgovornosti često zavisi od statusnog položaja određenog privrednog subjekta. Mogli bi reći, da su ovo slučajevi solidarnosti kod

statusne odgovornosti, mada među njima ima i slučajeva solidarnosti koji proističu iz poslovne aktivnosti određenog privrednog društva.

Među pomenutim privrednim društvima, sa gledišta solidarnosti, od interesa je zaključak koji se odnosi na ortačko društvo, s obzirom na njegovu moguću dvostruku regulativu: kao ugovor građanskog prava i kao privredno društvo sa posebnim subjektivitetom koji za sobom povlači i pravila solidarnosti statusnog karaktera.

S obzirom na prirodu ovog završnog poglavlja, ističemo *zaključak*: solidarna odgovornost privrednih subjekata specifična je, između ostalog, i u tom smislu što ona u određenim slučajevima proizilazi iz statusne odgovornosti, pa otuda i određene specifičnosti za ovu vrstu odgovornosti. Što se tiče našeg prava, ova vrsta solidarne odgovornosti regulisana je i ostvaruje se primenom postojećeg Zakona o privrednim društvima, što, bar jednim delom, predstavlja specifičnost u odnosu na tradicionalna pravila o solidarnoj odgovornosti koja se u uporednom pravu uglavnom nalaze u kodifikatorskim delima klasičnog građanskog prava.

XIV

SOLIDARNA ODGOVORNOST U SUDSKOJ PRAKSI. – Kada je reč o izvorima solidarne odgovornosti, onda se u literaturi, pored ugovora i zakona, često navodi i sudska odluka odnosno sudska praksa kao izvor solidarnosti. Pri tome, treba naglasiti da ovde nije reč o onim pravnim sistemima koji se zasnivaju na precedentnom pravu, već i o sistemima u kojima sudska praksa nije formalni izvor prava, ali koja putem dugogodišnjih, ustaljenih i pravno argumentovanih stanovišta, utiče na ostvarenje svrhe određenog zakonskog propisa. Nalazeći se pred zakonskim tekstom koji ponekad nije dovoljno jasan, sudovi primenjuju odgovarajuće metode tumačenja i dolaze do određenih stabilnijih rešenja. U domenu solidarnosti, pokazalo se da sudovi, polazeći od okolnosti koje se mogu označiti kao *nužne posledice prirode posla*, držeći se slova zakona ali i neophodnosti pravičnosti, pronalaze odgovarajuća rešenja i za solidarne obligacije. O takvim slučajevima je bilo reči u tezi, a u zaključku ističemo da je sudska praksa,

nalazeći kreativna rešenja, odigrala važnu ulogu u formiranju ustanove solidarnosti u našem i uporednom pravu.

XV

AKT ISPUNJENJA KAO GRANIČNI KRITERIJUM. – Iz dosadašnjih izlaganja može se zaključiti da iz pojma i sadržine solidarne odgovornosti proizilaze dve serije odnosa: pre ispunjenja i posle ispunjenja.

Naime, pre ispunjenja dejstva solidarnosti obuhvataju pravne odnose između poverioca i više dužnika, dok se aktom ispunjenja taj odnos gasi, ali istovremeno nastaje odnos među sadužnicima u kome se vrši raspodela i obračun solidarnog duga prema unutrašnjem odnosu sadužnika na osvovu koga je nastala njihova solidarna obaveza.

Prema tome, akt urednog i blagovremenog ispunjenja prestacije predstavlja graničnu liniju koja, s jedne strane, gasi postojeću solidarnu obavezu prema poveriocu, ali koja s druge strane, predstavlja inicijalni akt uspostavljanja novog odnosa između istih sadužnika i postupka koji se obično naziva regresnim postupkom.

Pored toga, akt ispunjenja, prema izloženoj Teoriji trojedinstva solidarne odgovornosti, predstavlja primarno dejstvo integralne formule koja proizvodi značajne posledice, o čemu je već bilo reči kod izlaganja pomenute teorije.

Polazeći od rečenog, akt ispunjenja solidarne obligacije ima višestruku ulogu u pravnom dejstvu solidarne odgovornosti. Zbog te svoje uloge, akt ispunjenja smo imenovali kao *granični kriterijum* u egzistenciji solidarnosti dužnika.

XVI

PRETHODNI PRAVNI ODNOSI. – Dosadašnja izlaganja već su nas uvela u dve faze pravnih dejstava solidarne odgovornosti: pravni odnosi između poverioca i dužnika *pre ispunjenja* (prvi odnos), i pravni odnosi dužnika *posle ispunjenja* (drugi odnos).

Kada je reč o prethodnom pravnom odnosu pre ispunjenja, onda je to jedno široko zakonsko polje koje je posvećeno brojnim ustanovama i pravnim sredstvima inkorporiranim u materiji solidarnosti dužnika. Pored ispunjenja o kome je već bilo reči, tu su i drugi brojni načini primene ovih ustanova na solidarnu odgovornost.

Prema Zakonu o obligacionim odnosima, kao i prema drugim kodifikacijama uporednog prava (koja u mnogim pitanjima imaju ista ili slična rešenja), to su: kompenzacija (prebijanje), otpuštanje duga, prenov (novacija), poravnanje, sjedinjenje, docnja poverioca, docnja jednog dužnika i priznanje duga, zastoj i prekid zastarevanja. Zajednička karakteristika su posebnosti u funkcionisanju ovih ustanova kada su u pitanju solidarne obligacije, koje smo u disertaciji nastojali da prikažemo i obrazložimo.

XVII

NAKNADNI PRAVNI ODNOSI. – Kao što je već istaknuto, posle ispunjenja dugovane prestacije, dakle, posle namirenja poverioca, nastaje drugi pravni odnos između solidarnih sadužnika u regresnom postupku. U tom postupku vrši se obračun između solidarnih dužnika prema kriterijumu *ravnošte interesa* u smislu da je svaki dužnik u obavezi da snosi onaj deo duga koji pada na njega prema njihovom unutrašnjem odnosu ili prema stepenu krivice i obimu prouzrokovane štete, ako je reč o solidarnoj odgovornosti u oblasti deliktne solidarne odgovornosti. Ravnoteža interesa se dakle, može posmatrati kao zajedničko obeležje svih pravila o regresu. U disertaciji su analizirana sva ova, kao i druga pitanja iz oblasti regresnog postupka, kao što su pojam regresnog zahteva, uporednopravni pregled, potrebni uslovi, pravo ispunioca na naknadu, pravna priroda regresnog zaheva.

*

*   *

Solidarna odgovornost od početnih istorijskih izvora do savremenih kodifikacija, ispunjava jednu individualnu i univerzalnu neophodnost.

Svako ko je odgovoran da izvrši dugovanu prestaciju, dužan je da to i učini.

To mu nalažu prinudni pravni propisi, ali istovremeno i ustaljena pravila određenog moralnog poretka.

Kada je na dužničkoj strani samo jedno lice, tada je veća mogućnost neizvršenja obaveza, a koja proizilazi iz različitih razloga i pobuda.

Takva mogućnost se u određenoj meri smanjuje ili otklanja kada se na dužničkoj strani nalaze više lica koja prema poveriocu snose solidarnu odgovornost.

Poverilac tada može, po svom slobodnom izboru, tražiti uredno i blagovremeno ispunjenje obaveze, od jednog, ili od više njih, ili od svih dužnika zajedno. Na taj način se pojačavaju lična sredstva obezbeđenja.

Ta okolnost, između ostalog, doprinosi većem stepenu opšte pravne sigurnosti koja predstavlja neophodni element svakog legitimnog pravnog poretka.

Literatura

- Accarias, Précis de Droit Romain, Paris 1891.
- Acin Isidora, Objektivna odgovornost proizvođača za proizvode sa nedostatkom, Novi Sad 2016.
- Acollas Émile, Manuel de droit civil, Paris 1874.
- Ambrunaz-Quézel Christophe, Essai sur la causalité en droit de la responsabilité civile, Paris 2010.
- Ancel Pascal, Les sûretés personnelles non accessoires en droit français et en droit comparé, Dijon 1981.
- Andrejević Milivoje, Odgovornost za štetu koju pričinu životinja, Beograd 1969.
- Antić Oliver, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd 2008.
- Antonijević Zoran, Privredno pravo, Beograd 1986.
- Arandelović Dragoljub, Klauzula rebus sic stantibus i nedostižnost davanja, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 6/1922.
- Arandelović Dragoljub, O nepravdom obogaćenju, Beograd 1925.
- Arandelović Dragoljub, O odgovornosti države i činovnika prema trećim licima za štetu koju činovnik učini u vršenju zvanične dužnosti, Beograd 1906.
- Arandelović Dragoljub, O odgovornosti za naknadu štete, Beograd 1924.
- Arandelović Dragoljub, O oštećenju preko polovine kod teretnih ugovora, Beograd 1905.
- Arandelović Dragoljub, Osnovi obligacionog prava s naročitim obzirom na Građanski zakonik Kraljevine Srbije, Beograd 1936.
- Arandelović Svetislav, Solidarnost obaveze, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori Blagojević B. i Krulj V., Beograd 1983.
- Aubin Jules, Responsabilité délictuelle et responsabilité contractuelle, Bordeaux 1897.
- Babić Ilija, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd–Sremska Kamenica 2009.
- Babić Ilija, Građansko pravo, knj. 4, Obligaciono pravo – opšti deo, Beograd 2016.
- Bakić Vojislav, Porodično pravo, Beograd 1965.
- Bartoš Milan, Osnovi privatnog prava, Beograd 1937.
- Baudouin Jean-Louis, Les obligations, Québec, Canada 1993.
- Beale Hugh, Hartkamp Arthur, Kötz Hein, Tallon Denis, Cases, Materials and Text on Contract Law, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2002.
- Begović Mehmed, Porodično pravo, Naučna knjiga, Beograd 1957.

- Benjamin Peter, "Penalties" Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law, 9 The International and Comparative Law Quarterly, 1960.
- Berger Adolf, Encyclopedic Dictionary of Roman Law, New York, 1953.
- Bikić Enes, Zastupanje u domaćem pravu i principima evropskog ugovornog prava, Mostar 2008.
- Biro Zoltan, Ugovor o građenju sa posebnim osvrtom na reviziju cene i klauzulu "ključ u ruke", Zagreb–Beograd 1978.
- Blagojević Borislav i Krulj Vrleta, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, Beograd 1983.
- Blagojević Borislav, Evolucija odgovornosti, Beograd 1935.
- Blagojević Borislav, Posebni deo obligacionog prava, Beograd 1939.
- Blagojević Borislav, Ugovori po pristanku, Beograd 1934.
- Blagojević Borislav, Uporedno pravo – metod ili nauka, Anali Pravnog fakulteta, Beograd 1953.
- Bogojević-Glušćević Nevenka, Izvori za rimsko obligaciono pravo, Podgorica 1997.
- Bortolotti Fabio, Drafting and Negotiating Interanational Commercial Contracts A practical guide, Inetnational Chamber of Commerce (ICC), Paris, 2013
- Bourgeois Léon, Solidarité, Paris 1896.
- Brun André, Rapports et Domaines des Responsabilités Contractuelle et Délictuelle, Lyon 1931.
- Brunet Jean-Patrick, Observations ciritques sur obligation "in solidum" en responsabilité délictuelle, Gazette du palais, 1965.
- Bujuklić Žika, Rimsko privatno pravo, Beograd 2013.
- Bukljaš Ivan i Vizner Boris, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1979.
- Cabrillac Michel et Mouly Christian, Droit des sûretés, Paris 1999.
- Capitant Henri, De la cause des obligations, Paris 1923.
- Carbonnier Jean, Droit civil, Les biens, Les obligations, Paris, 2004, 2008.
- Carbonnier Jean, Droit civil, Paris, 2004.
- Carbonnier Jean, Théorie des obligations, Paris 1963.
- Carić Slavko, Komision delkredere, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori S. Perović i D. Stojanović.
- Carić Slavko, Ugovor o prevozu stvari, komentar uz čl. 677 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović.

- Cendrier Aldophe, Les effets de l'obligation naturelle a l'encontre des créanciers civiles, Paris, 1932.
- Chabas François, Remarques sur l'obligation "in solidum", Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1967.
- Charles François-Noël, L'obligation in solidum, Paris 1951.
- Cigoj Stojan, Automobilist, Odškodinska odgovornost, Ljubljana 1982.
- Cigoj Stojan, Komentar obligacijskih razmerij, Ljubljana 1985.
- Cigoj Stojan, Teorija obligacij, Splošni del obligacijskega prava, Ljubljana 1981.
- Colin Paul, Théorie de la cause des obligations conventionnelles, Paris 1896.
- Comparato Fábio Konder, Essai d'analyse dualiste de l'obligation en droit privé, Paris 1964.
- Corboz Bernard, La distinction entre solidarité parfait et solidarité imparfaite, Genève 1974.
- Cornil Georges, Debitum et Obligatio, Paris 1912.
- Costesco Eugène, Les obligations solidaires dans le droit français, Paris 1908.
- Coucoureux Joseph, Des délits et quasi-délits civils imputables à plusieurs personnes, Toulouse 1903.
- Crnić Ivica, Zakon o obveznim odnosima s opsežnom sudskom praksom, Zagreb 2002.
- Crnić Jadranko, Odgovornost više osoba za istu štetu i podijeljenja odgovornost, Naša zakonitost, br. 9–10, Zagreb 1987.
- Culja (Zuglija) Srećko, Prirodne obaveze u teoriji, Subotica 1924.
- Cuq Edouart, Cautionnement mutuel et solidarité, Mélanges de droit romain dédiés Georges Cornil, Paris 1926.
- Cvejić-Jančić Olga, Reforma porodičnog prava Srbije, Glasnik advokatske komore Vojvodine, 2006.
- Čubinski Arsen, O zastarelosti u građanskom pravu, Beograd 1927.
- Čubinski Arsen, Prirodne obaveze i njihova suština, časopis Branič, 1925.
- Ćosić Radoslav, Odgovornost više lica za istu štetu, Zbornik radova "Ugovorno i odštetno pravo po Zakonu o obligacionim odnosima", Beograd 1979.
- Ćosić Radoslav, Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom, Beograd 1998.
- Danilović Jelena, Neosnovano obogaćenje u Enciklopediji imovinskog prava, Beograd 1978.
- Danilović Jelena, Stanojević Obrad, Tekstovi iz rimskog prava, Beograd 2003.
- Delebecque Philippe et Frédéric–Jérôme Pansier, Droit des obligations, Paris 2005.

- Delebecque Philippe, Droit des Obligations, Paris 2006.
- Demangeat Charles, Des obligations solidaires en droit romain, Paris 1858.
- Dereux Georges, De la nature juridique des “contrats d'adhésion” Revue trimestrielle de droit civil, 1910.
- Derrida Fernand, L’obligation d’entretien, Obligation des parents d’élever leurs enfants, Paris 1947.
- Derrida Fernand, Solidarité, u: Répertoire de droit civil, Tome V, Paris 1955.
- Deschenaux Henri, Tercier Pierre, Responsabilité civile, Berne 1975.
- Deshayes Olivier, Genicon Thomas, Laithier Yves-Marie, Réforme du droit des contrats. Du régime général et de la preuve des obligations, Commentaire article par article, LexisNexis SA, Paris, 2016.
- DiMatteo Larry A., Law on International Contracting, Kluwer Law International, Wolters Kluwer Law&Business, Second Edition, 2009.
- Dissaux Nicolas, Jamin Christophe, Réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations (Ordonnance n.2016-131 du 10 février 2016, Dalloz, 2016.
- Dragičević Milica, Ugovorna kazna, Godišnjak Pravnog fakulteta, Beograd 2012.
- Drakidès Philippe, Du principe en vertu duquel la solidarité ne se présume pas, Paris 1939.
- Draškić Marija, Odgovornost za drugog, Pravni život, Beograd 1989.
- Drobnig Ulrich, Principles of European Law Study Group on a European Civil Code Personal Security (PEL Pers. Sec.), Sellier European Law Publishers, Bruylant, Staempfli Publishers Ltd. Berne, 2007.
- Duchon Maurice, De l’idée de représentation dans la solidarité, Paris 1907.
- Đorđević Andra, Sistem privatnog (građanskog) prava, Beograd 1996.
- Đorđević Milena, “Art. 4” u UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – Commentary (eds. S. Kröll, L. Mistelis, P. Perales Viscasillas), C.H. Beck Hart Nomos, München, 2011.
- Đorđević Milena, Obim naknade štete zbog povrede ugovora u međunarodnoj prodaji robe, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2012.
- Đorđević Živomir, Princip ekvivalencije u obligacionom pravu, Beograd 1956.
- Đorđević Živomir, Stanković Vladan, Obligaciono pravo, Beograd 1974.
- Đurđević Dejan, Institucije naslednog prava, Beograd 2010.
- Đurđević Dejan, Momenat merodavan za ocenu da li je zaveštanje u suprotnosti sa javnim poretkom i dobrim običajima, Pravni život, br. 10/2004.
- Đurđević Dejan, Ništavost zaveštanja zbog povrede morala, Pravni život, br. 10/2006.

- Durđević Dejan, Smanjenje naslednog dela supružnika u drugom naslednom redu do jedne četvrtine, *Pravni život*, br. 10/2001.
- Durđević Marko, O nekim specifičnostima tumačenja ugovora po pristupu, *Pravni život*, br. 10/2001.
- Durđević Marko, Raskid ili izmena ugovora zbog promenjenih okolnosti, Beograd 1994.
- Durđević Marko, Ugovor o poklonu, Beograd 2012.
- Đurić Mihailo, Ideja prirodnog prava kod grčkih sofista, Beograd 1958.
- Đurović Radomir, Međunarodno privredno pravo, Beograd 1994.
- Đurović Radomir, Solidarna odgovornost suvlasnika opasne stvari, *Pravni život*, 1960.
- Engel Pierre, *Traité des obligations en droit suisse*, Berne 1997.
- Fernand Derrida, Solidarité u: *Répertoire de droit civil*, Tome V, Paris 1955.
- Filipović Velimir, Neka pitanja odgovornosti za štetu cestovnog željezničkog prijevoznika, *Naša zakonitost*, br. 9–10, Zagreb 1987.
- Finžgar Alojzij, *Prava ličnosti (Osebnostne pravice)*, Beograd 1988.
- Floret Paul-Coste, L'obligation alimentaire est-elle une obligation solidaire, *Revue Critique de Législation et de jurisprudence*, 1936.
- Fontaine Marcel, De Ly F., *Droit des contrats internationaux – Analyse et rédaction de clauses*, Bruylant, Bruxelles, 2003.
- Fontaine Marcel, Position Paper on Plurality of Obligors and/or Obligees, Working Group for the Preparation of Principles of International Commercial Contracts (3rd), Second Session, Rome 4–8 June 2007.
- Français Jean, De la distinction entre l'obligation solidaire et l'obligation "in solidum", Paris 1936.
- François Terré, Simler Philippe, Lequette, *Droit civil, Les obligations*, Paris 2002.
- Frantisek Weyr, Opšta zapažanja o pravnoj prirodi uporednog prava, Beograd 1958.
- Galev Gale i Dabović-Anastasovska Jadranka, *Obligaciono pravo*, Skopje 2008.
- Galliot, *Des obligations solidaires en droit romain et en droit français*, Paris 1872.
- Gams Andrija, *Kauza i pravni osnov*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu 1959.
- Gams Andrija, *Odgovornost za radnje trećih lica u privatnom pravu*, Beograd 1940.
- Gams Andrija, *Osnovi stvarnog prava*, Beograd 1971.
- Gams Andrija, *Uvod u građansko pravo, Opšti deo*, Beograd 1967.
- Gazzaniga Jean-Louis, *Introduction historique au droit des obligations*, Paris 1992.

- Gérardin Camille-Joseph, Etude sur la solidarité, Nouvelle Revue Historique de Français et étranger, 1884.
- Girard Paul-Frédéric, Manuel élémentaire de droit romain, Paris 1929.
- Gobert Michelle, Essai sur le rôle de l'obligation naturelle, Paris, 1957.
- Goldštajn, Barbić, Vedriš, Matic, Obvezno pravo, Zagreb 1979.
- Gounot, Le principe de l'autonomie de la volonté en droit privé, Dijon 1912.
- Grandmoulin Jean, Nature délictuelle de la responsabilité pour violation des obligations contractuelle, Rennes 1892.
- Grasserie De la Raoul, Des conditions et des effets de la solidarité entre débiteurs, Revue critique de législation et de jurisprudence, 1894.
- Grbin Ivo, Pretpostavke odgovornosti za štetu i odgovornost po osnovi krivnje, Naša zakonitost, br. 9–10, Zagreb, 1987.
- Gutteridge C., Korist od uporednog prava, Beograd 1958.
- Hachem Pascal, Agreed Sums in CISG Contracts, Annals of the Faculty of Law in Belgrade, Belgrade Law Review, University of Belgrade, 2011.
- Hachem Pascal, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, Rethinking Penalty and Liquidated Damages Clauses, Eleven International Publishing, Den Haag 2010.
- Haillecourt Marcel, Des obligations solidaires en droit allemand et en droit français, Bordeaux 1911.
- Hauriou M., Origine de la corréalité, Nouvelle revue historique de droit français et étranger, Paris 1882.
- Henri Joly, Effets de la solidarité passive dans les rapports des codébiteurs avec le créancier commun, Grenoble 1907.
- Hervé Louis, Cautionnement solidarité. Indivisibilité (Comparaison), Bordeaux 1940.
- Heuzé Vincent, La vente internationale de marchandises – Droit uniforme, L.G.D.J., Paris, 2000.
- Hiber Dragor, Neskripljenost zablude, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 2, 1992.
- Hiber Dragor, Ortačko društvo, Pravo i privreda, br. 3-6, 1995.
- Hiber Dragor, Promena poverioca ili novacija i zastarelost, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, godina LXI, 2/2013.
- Hiber Dragor, Pavić Vladimir, Contractual Penalty Clauses in Recent Serbian Arbitration Practice, The Annals of the Faculty of Law in Belgrade – Belgrade Law Review, 2013.
- Hiber Dragor, Pojam bitne zablude pri zaključenju ugovora, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Beogradu, 1991.

- Hiber Dragor, Pojam i predmet jemstva u Srpskom građanskom zakoniku, u: Srpski građanski zakonik – 170 godina, Pravni fakultet u Beogradu 2014.
- Hiber Dragor, Proizvođačka odgovornost po Direktivi Saveta EEZ o odgovornosti proizvođača za proizvode sa nedostatkom, Udruženje pravnika u privredi SR Jugoslavije, 1996.
- Hiber Dragor, Zabluda o pravu prema Zakonu o obligacionim odnosima, Beograd 1988.
- Hiber Dragor, Živković Miloš, O odnosu (konkurenciji) zaloge i jemstva, u: Liber Amicorum Gašo Knežević, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2016.
- Hiber Dragor, Živković Miloš, Obezbeđenje i učvršćenje potraživanja, Beograd, 2015.
- Hoang Hoai, Des effets de la solidarité passive dans ses rapports entre le créancier et le débiteur, Paris 1934.
- Hontebeyrie Antoine, Le fondement de l'obligation solidaire en droit privé français, Paris 2004.
- Honnold John O., Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, Kluwer Law International, 1999
- Horvat Marijan, Rimsko pravo, Zagreb 1967.
- Hubrecht Georges, Manuel de droit romain, Paris 1943.
- Ionasco Trajan R, L'évolution de la notion dans les conventions à titre onéreux, Paris 1923.
- Ivančević Katarina, Građanskopravna odgovornost proizvođača za štetu od neispravnog proizvoda, Beograd 2012.
- Jakšić Stevan, Obligaciono pravo, Sarajevo 1962.
- Janevski Arsen, Obaveze sa više dužnika ili poverilaca i izvršenje prema solidarnim dužnicima, Zbornik radova "Harmonizacija građanskog prava u regionu", 2013.
- Jankovec Ivica, Privredno pravo, Beograd 1999.
- Jankovec Ivica, Ugovorna odgovornost, Beograd, 1993.
- Janjić-Komar Marina, Korać Radoje, Ponjavić Zoran, Porodično pravo, Beograd 1996.
- Joanid Nicolas, De la solidarité imparfaite, Paris 1902.
- Joly Henri, Effets de la solidarité passive dans les rapports des codébiteurs avec le créancier commun, Grenoble 1907.
- Josipović Petražicki Lav, Teorija prava i morala, Beograd 1999.
- Josserand Louis, Evolucija odgovornosti, Branič, 1935.
- Josserand Louis, Les mobiles dans les actes juridiques du droit privé, Paris 1928.

- Jovanović Vladimir, Zastupanje, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, 1980.
- Juhart Miha i Plavšak Nina, Obligacijski zakonik s komentarjem, Ljubljana 2003.
- Kačar Hrvoje, Radolović A, Slakoper Z., Zakon o obveznim odnosima, Zagreb 2006.
- Karamarković Leposava, Solidarnost dužnika u obligacionom odnosu, magistarski rad, Beograd, 1984.
- Karamarković Leposava, Apsolutno ništavi ugovori, Pravni život, br. 10/1995.
- Karamarković Leposava, Odgovornost više lica za istu štetu, Pravni život, br. 9-10/1992.
- Karamarković Leposava, Odnosi solidarnih dužnika posle ispunjenja obaveze, Pravni život, br. 10, 1997.
- Karanikić-Mirić Marija, Krivica kao osnov deliktne odgovornosti u građanskom pravu, Beograd 2009.
- Karanikić-Mirić Marija, O odnosu subjektivne i objektivne odgovornosti za prouzrokovanu štetu, Pravni život, br. 11/2008.
- Karanikić-Mirić Marija, O razgraničenju krivice od uzročnosti i protivpravnosti, Pravni život, br. 10/2006.
- Karanikić-Mirić Marija, Osvrt na novi Zakon o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom, Pravo i privreda, Beograd 2006.
- Karanikić-Mirić Marija, Objektivna odgovornost za štetu, Beograd 2013.
- Karanikić-Mirić Marija, Odgovornost za štetu od proizvoda, Pravni život, br. 10/2003.
- Karanikić-Mirić Marija, Pravna dejstva preuzimanja duga, Pravni život, br. 10/2010.
- Karanikić-Mirić Marija, Pretpostavka krivice, Pravni život, br. 11/2009.
- Karanikić-Mirić Marija, Prilog razumevanju pravila o solidnoj odgovornosti imalaca motornih vozila (čl. 178, st. 4 ZOO), Beograd.
- Karanikić-Mirić Marija, Promena dužnika, Beograd 2017.
- Kašanin Ratimir, Ugovor o prevozu stvari, komentar uz čl. 677 Zakona o obligacionim odnosima, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori Blagojević B. i Krulj V.
- Kayser Jacques, De la solidarité au cas de fautes, Revue Critique de Législation et de jurisprudence, 1931.
- Keča Ranko, Knežević Marko, Građansko procesno pravo, Beograd, 2016.
- Kelzen Hans, Opšta teorija države i prava, Beograd, 1998.
- Kerr Wylie, Slidarity and correality, Studies in roman law, London 1923.

- Klarić Petar, *Odštetno pravo*, Zagreb 2003.
- Klarić Petar, *Odgovornost u slučaju nezgode izazvane motornim vozilom u pokretu*, *Naša zakonitost*, br. 9–10, Zagreb 1987.
- Konstantinović Mihailo, *Ideje Valtazara Bogišića o narodnom i zakonskom pravu*, *Sociološki pregled*, 1938.
- Konstantinović Mihailo, *Jugoslovenski građanski zakonik*, *Pravni zbornik*, god. I, br. 2 i 3, Podgorica 1933.
- Konstantinović Mihailo, *Obligacije i ugovori*, *Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima*, Beograd, 1969.
- Konstantinović Mihailo, *Obligaciono pravo (prema beleškama sa predavanja sredio Kapor V.)*, Beograd 1957.
- Konstantinović Mihailo, *Osnov odgovornosti za prouzrokovanu štetu*, Beograd 1952.
- Konstantinović Mihailo, *Pravo, sila i pravičnost*, *Socijalna misao*, godina IV, br. 11, Zagreb 1931.
- Konstantinović Mihailo, *Predgovor Švajcarskom zakoniku o obligacijama*, Beograd 1962.
- Konstantinović Mihailo, *Priroda ugovorne kazne – smanjenje od strane suda*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1953, br. 2.
- Konstantinović Mihailo, *Stara “pravna pravila” i jedinstvo prava*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 3-4, 1952.
- Korošec Viktor, *Rimsko pravo*, Ljubljana 2002.
- Kostić Dragan, *Pojam opasne stvari*, Beograd 1975.
- Kovaček-Stanić Gordana, *Uporedno porodično pravo*, Novi Sad 2002.
- Kovačević-Kuštrimović Radmila, Miroslav Lazić, *Uvod u građansko pravo*, Niš 2008.
- Kröll Stefan, Mistelis Loukas, Perales Viscasillas Pilar (eds), *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – Commentary*, C.H. Beck Hart Nomos, München, 2011.
- Krsmanović Tomislav, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa*, Beograd 2003.
- Krulj Vrleta, *Novac i novčane obaveze u unutrašnjem i međunarodnom pravu*, Beograd 1973.
- Krulj Vrleta, *Novačne obaveze*, u *Enciklopediji imovinskog prava*, Beograd 1978.
- Krulj Vrleta, *Ugovorna i vanugovorna (deliktna) odgovornost*, Beograd 1966.

- La réforme du Droit des Contrats Commentaire article par article Ordonnance du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations, sous la direction de Douville Thibault avec Alleaume Christophe, Choné-Grimaldi Anne-Sophie, Epstein Aude-Solveig, Le Bras Thierry, Mauger-Vielpeau Laurence, Raoul-Cormeil Gilles, Salvat Odile, Thiberge Mathieu, Gualino éditeur, Lextenso editions, 2016.
- La réforme du droit des obligations en France, 5e Journées Franco-Allemandes, sous la direction de Schulze Reiner, Wicker Guillaume, Mäsch Gerald, Mazeaud Denis, Société de législation comparée, Paris, 2015.
- Lafay Wilhelm, Étude sur la responsabilité des coauteurs de délits ou quasi délits civils, Lyon 1902.
- Lalou Henri, Traité pratique de la responsabilité civile, Paris 1955.
- Lando Ole, Clive Eric, Prüm André, Zimmermann Reinhard, Principles of European Contract Law, Part III, prepared by the Commission on European Contract Law, Kluwer Law International, 2003.
- Lando Ole, Hugh Beale, Principles of European Contract Law, Kluwer Law International, 2000.
- Lanusse Raymond-Camille, De obligations solidaires en droit romain, Paris 1865.
- Lazarević Adam, Osnovi obligacionog prava, opšti deo, Skoplje 1956.
- Lepargneur Hubert, La solidarité passive en matière commerciale, Paris 1951.
- Loanić Nikolas, De la solidarité imparfaite, Paris 1902.
- Loison Eugène, De la corréalité en droit Romain et de la solidarité en droit Français, Aix 1877.
- Loupien Jean-Charles, La solidarité passive en droit commercial, Montpellier 1973.
- Loza Bogdan, Docnja, u Enciklopediji imovinskog prava, Beograd 1978.
- Loza Bogdan, Obligaciono pravo, Opšti dio, Sarajevo 1981.
- Lucas Louis, L'autonomie de la volonté en droit privé interne et en droit civil à la mémoire de H. Capitant, Paris, str. 469.
- Lucas Louis, Volonté et cause, Dijon 1918.
- Lukić Radomir, Sociologija morala, Beograd 2011.
- Lukić Radomir, Teorija države i prava, Beograd 1976.
- Machelard Eugene, Observations sur la corréalité, Revue de législation ancienne et moderne française et étrangère, 1875.
- Maillet Jean, La théorie de schuld et haftund en droit romain –Thèse Aix-en-Provence 1944.
- Maksimović Steva, O značenju reči “solidarno”, i o dejstvu solidarne obaveze, “Pravo” 1891.

- Malaurie Philippe, Droit civil, Théorie générale des obligations, Paris 1980.
- Malaurie Philippe, L'ordre public et le contrat, Reims 1953.
- Malenica Antun, Rimsko pravo, Novi Sad 1995.
- Malinvaud Philippe, Droit des obligations, Paris, 2007.
- Marchand Sylvain, Clauses contractuelles Du bon usage de la liberté contractuelle, Helbing Lichtenhahn, 2008.
- Mario Sarapatti, Suština i primena uporednog prava, Beograd 1958.
- Marković Božidar, Ogled o odnosima između pojma pravde i razvitka pozitivnog privatnog prava, Beograd 1995.
- Marković Božidar, Poštenje i moral u pravu, Beograd 1922.
- Marković Č. Milivoje, Generalne klauzule – Fragmentarna skica za studiju o pravnom standardu, Niš 1968.
- Marković Čed., Opšti deo tražbenog prava, odgovarajući tekstovi Francuskog, Nemačkog i Švajcarskog građanskog zakonika, Beograd 1925.
- Marković Lazar, Obligaciono pravo, Beograd 1997.
- Marković Lazar, Porodično pravo, Beograd 1920.
- Marković-Bajalović Dijana, Ugovorno zastupanje, u: Načela evropskog ugovornog prava, Kragujevac 2001.
- Marmion Jean, Etudes sur les lois d'ordre public en droit civil interne, Paris 1924.
- Marsh Peter, Comparative Contract Law England, France, Germany, Gower, 1994.
- Martine Edmond-Noël, L'option entre la responsabilité contractuelle et la responsabilité délictuelle, Paris 1957.
- Marty Gabriel et Raynaud Pierre, Droit civil, Les obligations, Paris 1962.
- Massol Henri, De l'obligation naturelle en droit romain et en droit français, Paris 1858.
- Matić Dimitrije, Objasnjenje Građanskog zakonika za Knjaževstvo Srbsko, Beograd 1850.
- Mazeaud Henri, Obligation in solidum et solidarité entre codébiteurs délictuels, Revue critique de Legislation et de jurisprudence, 1930.
- Mazeaud Henri, Responsabilité délictuelle et responsabilité contractuelle, Revue trimestrielle de droit civil, 1929.
- Mazeaud Henri, Tunc André, Traité théorique et pratique de la responsabilité civile, délictuelle et contractuelle, Paris, 1965.
- Medić Duško, Rasprave iz građanskog poslovnog prava, Banja Luka 2007.
- Mendegris Roger, La nature juridique de la compensation, Paris, L.G.D.J., 1969.

- Mercadal Barthélemy, Réforme du droits des contrats, Ordonnance du 10 février 2016, Editions Francis Lefebvre, 2016.
- Mestre Jacques, La subrogation personnelle, Paris, L.G.D.J., 1979.
- Meurisse René, Le déclin de l'obligation in solidum, D. 1962, Chron. XL.
- Mignot Marc, Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français, Dalloz, Paris 2002.
- Miladin Petar, Odnos ugovorne kazne i srodnih klauzula, Zagreb 2006.
- Miladinović Snežana, Solidary Obligations in the Regulations of Principles of European Contract Law (PECL) and Draft of Common Frame of Reference (DCFR), Glasnik prava br. 2/2012, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2012.
- Milošević Ljubiša, Obligationo pravo, Beograd 1966.
- Milošević Miroslav, Rimsko pravo, Beograd 2005.
- Mitrović Dragan, Uvod u pravo, Beograd 2010.
- Mitrović Tijana, Oblici ugovorne kazne, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, 2016.
- Mladenović Marko, Mesto porodičnog prava u pravnom sistemu, Beograd 1982.
- Mladenović Marko, Porodično pravo, Beograd 1981.
- Mojović Nikola, Rimsko pravo, Banja Luka 2008.
- Momčinović Hrvoje, Ugovorna odgovornost za štetu, Naša zakonitost, br. 9–10, Zagreb, 1987.
- Monier Raymond, Manuel élémentaire de droit romain, Paris 1954.
- Morait Branko, Obligationo pravo, Banja Luka 2010.
- Morait Branko, Zbirka radova, Banja Luka, 2016.
- Moreau (H.), De la solidarité: Librairie des Juris-Classeurs, Paris 1930.
- Naojiro Sugyjama, Ogled o sintetičkoj koncepciji uporednog prava, Beograd 1958.
- Neumayer Karl H., Ming Catherine, Convention de Vienne sur les contrats de vente internationale de marchandises – Commentaire, Cedidac, Lausanne, 1993.
- Niketić Gojko, Specijalni deo građanskog prava, Opšti deo obligacionog (tražbenog) prava, Beograd 1928.
- Novaković Radivoje, Šteta i njena naknada, Beograd 1940.
- Obradović-Begić Ljiljana, Odgovornost za štetu prouzrokovanu od strane više lica, Beograd 1983.
- Orlić Miodrag, Esej o krivici u građanskom pravu, Pravni život, br. 1-2/2009.
- Orlić Miodrag, Istorijat nastojanja da se donese novi Srpski građanski zakonik, Pravni život, br. 10/2016.

- Orlić Miodrag, Moralna i pravna odgovornost, *Pravni život*, br. 10/2012.
- Orlić Miodrag, Negativni ugovorni interes, *Pravni život*, br. 9-10/1992.
- Orlić Miodrag, Ogled o odgovornosti za prekid pregovora, *Pravni život*, br. 10/1996.
- Orlić Miodrag, Ogled o odnosu krivične i deliktne odgovornosti, *Pravni život*, br. 10/2011.
- Orlić Miodrag, Poređenje subjektivne i objektivne odgovornosti, *Pravni život*, br. 10/1997.
- Orlić Miodrag, Predugovorna odgovornost u sudskoj praksi, *Pravni život*, br. 10/1995.
- Orlić Miodrag, Subjektivna deliktna odgovornost u srpskom pravu, *Pravni život*, br. 10/2010.
- Orlić Miodrag, Uticaj Bogišićevog dela na naše zakonodavstvo, *Pravni život*, br. 9/1998.
- Orlić Miodrag, Zaključenje ugovora, Beograd 1993.
- Panov Slobodan, Porodično pravo, Beograd 2008.
- Paund Rosko, Jurisprudencija, Beograd i CID Podgorica, 2000.
- Pavić Dragan, Dužnička docnja u ispunjenju ugovorne obaveze, agistarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1994.
- Pavić Dragan, Sudska kontrola ugovorne kazne, *Pravni život*, 10/2000.
- Pavićević Božidar, Jemstvo, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, glavni redaktor Perović Slobodan, Beograd, 1995.
- Pavićević Vuko, Osnovi etike, Beograd 1974.
- Pavlović Đorđ., O obveznostima i ugovorima uopšte, Beograd 1869.
- Pelet Jean, La théorie dualist de l'obligation et son application en droit suisse, Lausanne, 1937.
- Perelman Haim, Pravo, moral i filozofija, Beograd 1983.
- Perić Boško, O odnosu između kontraktualne i deliktne građanske odgovornosti, Beograd 1953.
- Perić Ninko, Osnovi građanskog prava, opšti deo, Beograd 1922.
- Perić Živojin, Obligaciono (tražbeno) pravo, Beograd 1920; O ugovoru o prodaji i kupovini, Klasici jugoslovenskog prava, Beograd 1986.
- Perić Živojin, Uticaj sudije na javni moral, Privatno pravo, Beograd 1912.

- Perović Jelena, Selected Critical Issues Regarding the Sphere of Application of the CISG, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade, Belgrade Law Review, Journal of Legal and Social Sciences University of Belgrade, Year LIX*, 2011.
- Perović Jelena, *Standardne klauzule u međunarodnim privrednim ugovorima*, Beograd, 2012.
- Perović Marko, *Nemogućnost i otežana mogućnost ispunjenja obligacije*, *Pravni život*, br. 10/2016.
- Perović Marko, *Pravne posledice zelenaškog ugovora*, *Pravni život*, br. 10/2013.
- Perović Marko, *Prestanak obligacije putem kompenzacije*, *Pravni život*, 2012.
- Perović Marko, *Ustupanje potraživanja ugovorom*, *Pravni život*, br. 10/2014.
- Perović Slobodan i Stojanović Dragoljub, *redaktori, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, Kragujevac 1980.*
- Perović Slobodan, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima, glavni redaktor, Beograd 1995.*
- Perović Slobodan, *Obligaciono pravo, Beograd 1986.*
- Perović Slobodan, *Zabranjeni ugovori, Beograd 1975.*
- Petrović Milan, *Industrijsko susedstvo i odgovornost za štetu, Niš 2011.*
- Petrović Zdravko i Knežević Veljko, *Naknada štete nastale saobraćajnom nezgodom, Beograd 2009.*
- Petrović Zdravko i Radovanov Aleksandar, *Deliktna odgovornost i naknada štete, Novi Sad 2001.*
- Pichon, *Des contrats d'adhésion, Lyon 1912; Dollat J., Les contrats d'adhésion, Paris 1905.*
- Pierre Arminjon, Boris Nolde i Martin Wolf, *Uporedno pravo kao pomoćno sredstvo. Beograd 1958.*
- Pierron René, *Des clauses stipulant l'indivisibilité de l'obligation ou la solidarité entre les héritiers du débiteur, Nancy 1905.*
- Planiol et Ripert, *Traité pratique de droit civil français, Paris 1930.*
- Planiol Marcel, Ripert Georges, *Traité élémentaire de droit civil, Paris 1939.*
- Ponjavić Zoran, *Porodično pravo, Kragujevac 2005.*
- Popa Ervin-Apostol, *Les notions de debitum et de obligatio et leur application en droit français moderne, Paris 1935.*
- Popović Dragoljub, *Odgovornost za opasnu delatnost u jugoslovenskom pravu, Beograd, 1986.*
- Popović Dragoljub, *Odstupanje od krivice kao osnova vanugovorne odgovornosti za štetu u francuskom i nemačkom pravu, Beograd 1984.*

- Popović Dragoljub, Uslovi objektivne odgovornosti po nemačkom pravu, Beograd 1997.
- Popović Vitomir i Vukadinović Radovan, Međunarodno poslovno pravo, Posebni deo, Ugovori međunarodne trgovine, Banja Luka–Kragujevac 2010.
- Popović Vitomir, Pravni aspekti docnje kupca, Banja Luka 1998.
- Popović Vitomir, Pravni aspekti docnje prodavca sa isporukom robe, Banja Luka, 2000.
- Poznić Borivoje, Građansko procesno pravo, Beograd 1989.
- Poznić Borivoje, Poravnanje, u Enciklopediji imovinskog prava, Beograd 1978.
- Proust Paul, Des effets secondaires de la solidarité passive, Paris 1907.
- Puhan Ivo, Rimsko pravo, Beograd 1969.
- Radišić Jakov, Imovinska odgovornost i njen doseg, Beograd 1979.
- Radišić Jakov, Imovinska odgovornost za štetu izazvanu motornim vozilom, Beograd 1976.
- Radišić Jakov, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd 2000.
- Radojčić Spasoje, Zajednička obveza, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1908. IV.
- Rašović Zoran, Bogišićeve pravne izreke, Podgorica 2016.
- Raynaud Pierre, La nature de l'obligation des coauteurs d'un dommage – Obligations "in solidum" ou solidarité? Melanges dédiés à Jean Vincent, Paris 1981.
- Raynaud, Marty, Droit civil, Les obligations, Paris 1962.
- Remmani Djamel, L'obligation solidaire en droit algérien, Rennes 1988.
- René David, Unifikacija i usaglašavanje prava, Beograd 1958.
- René David, Uporedno pravo i uporedni metod, Beograd 1958.
- Rey Jean, Responsabilité solidaire des Co-auteurs de délits Civils, Belgique Judiciaire 1926.
- Richards Paul, Law of Contract, Financial Times Pitman Publishing, Fourth edition, 1999.
- Ripert Georges, La règle morale dans les obligations civiles, Paris 1949.
- Ristić Radivoje, Teorija objektivne odgovornosti, Novi Sad 1940.
- Rodière, De la solidarité et de l'indivisibilité, Paris et Toulouse 1852.
- Roger (René), De la non-solidarité entre Parchitecte et l'entrepreneur, Gazette du Palais, 1938.
- Roland Frajsler, Od Građanskog zakonika do nemačkog Opšteg prava, Beograd 1940.
- Romac Ante, Latinske pravne izreke, Zagreb 1982.

- Romac Ante, Riječnik rimskog prava, Zagreb 1983.
- Romac Ante, Rimsko pravo, Zagreb 1997.
- Romac Ante, Izvori rimskog prava, Zagreb, 1973.
- Sacco Rodolfo, Pravo i princip dobre volje, Pravni život, br. 12/2014.
- Saiget Jacques, Le contrat immoral, Paris 1939.
- Sain-Rémy Robert de, De la revision des causes léonines dans les contrats d'adhésion, Paris 1928.
- Saillies Raymond, De la declaration de volonté, Paris 1929.
- Salkovski Karl, Institucije s istorijom rimskog privatnog prava – za akademsku upotrebu, Beograd 1894.
- Salma Jožef, Obligaciono pravo, Novi Sad 1999.
- Salma Jožef, Pojam i vršenje naturalnih obligacija, Beograd 1983.
- Sbai Nouhad, La solidarité entre les débiteurs en droit suisse et français, Genève 1950.
- Schazmann Paul-Emile, La responsabilité plurale en matière d'actes illicites, Genève 1928.
- Schlechtriem Peter, Schwenger Ingeborg, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), Fourth Edition, ed. I. Schwenger, Oxford University Press, 2016.
- Schneider Albert, Fick Heinrich, Commentaire de Code fédéral des Obligations du 30 mars 1911, Neuchatel, 1916.
- Schnitzer Adolf, Predmet, cilj i metod uporednopravnog učenja, Beograd 1958.
- Schwenger Ingeborg, Hachem Pascal, "Art. 4" u Schlechtriem Peter, Schwenger Ingeborg, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), Third Edition, ed. I. Schwenger, Oxford University Press, 2010.
- Segré Tullio, Clause pénale et dommages ultérieurs en droit comparé, Revue internationale de droit comparé, 1970.
- Seiler Pierre, L'autorité de la chose jugée en matière de solidarité passive, Paris 1933.
- Sevestre Pierre-Charles, De la solidarité, Paris 1854.
- Sieczkowski Stefan et Wasilkowski Jean, Avec la Collaboration de Mazeaud Henri, Préface de Henri Capitant M., Librairie du Recueil Sirey, Paris 1935.
- Sigalas Pierre-André, Le cautionnement solidaire en matière civile, commerciale et cambiaire, Aix-en-Provence 1959.
- Simler Philippe, Commentaire de la réforme du droit des contrats et des obligations, LexisNexis SA, Paris, 2016.

- Simon Alain, *L'ordre public en droit privé*, Rennes 1941.
- Simonović Dragoljub, *Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima*, Beograd 2009.
- Simanić Dragana, *Jemstvo kao sredstvo obezbjeđenja ugovora o kreditu*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, 2017.
- Slijepčević Dragiša, *Komentar Zakona o stečaju*, Beograd 2016.
- Sola Canirares, *Primena uporednog prava*, Beograd 1958.
- Spaić Vojislav, *Osnovi građanskog prava*, Sarajevo 1961.
- Stanišić Slobodan, *Objektivna odgovornost za štetu*, Banja Luka 2012.
- Stanišić Slobodan, *Odgovornost za štetu od motornih vozila (sa sudskom praksom)*, Banja Luka 2008.
- Stanišić Slobodan, *Odgovornost za štetu usled terorističkih akata, javnih demonstracija i manifestacija*, Budva 2016.
- Stanišić Slobodan, *Ogledi iz građanskog prava*, Banja Luka 2005.
- Stanišić Slobodan, *Uračunavanje ispunjenja*, Budva 2017.
- Stanišić Vukašin, *Odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu*, *Pravni život*, br. 9–10/1992.
- Stanković Obren, *Naknada imovinske štete*, Beograd 1968.
- Stanković Obren, *Novčana naknada neimovinske štete*, Beograd 1968.
- Stanković Obren, Orlić Miodrag, *Stvarno pravo*, Beograd 1986.
- Stanković Obren, Vodinelić Vladimir, *Uvod u građansko pravo*, Beograd 1995.
- Stanojčić Gordana, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionog prava*, Beograd 2006.
- Stanojčić Gordana, *Naknada štete kroz sudsku praksu*, Beograd 2016.
- Stanojević Obrad, *Gaius noster, prilog istoriji rimske pravne nauke*, Beograd 1976.
- Stanojević Obrad, *Rimsko pravo*, Beograd 1997.
- Stanojević Obrad, *Sadržina i predmet obligacionog odnosa*, *Anali Pravnog fakulteta*, Beograd 1971.
- Stein Peter, *Rimsko pravo i Europa, Povijest jedne pravne kulture*, Zagreb, 2007.
- Stojanović Dragoljub, *Građanskopravna odgovornost za atomske štete prema trećim licima*, Beograd 1965.
- Stojanović Dragoljub, *Istorijski razvoj i ciljevi građanskopravne odgovornosti za prouzrokovanu štetu*, *Pravni život*, br. 9–10/1992.
- Stojanović Dragoljub, *Pravda i pravna sigurnost*, *Pravni život*, br. 9–10/1994.
- Stojanović Dragoljub, *Savesnost i poštenje u prometu*, Beograd 1973.
- Stojanović Dragoljub, *Sloboda ugovaranja i javni poredak*, Beograd 1968.

- Stojanović Dragoljub i Pop-Georgijev Dimitar, Komentar Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima, Beograd, 1986
- Stojanović Dragoljub, Svojina i svojinski poredak, Pravni život, br. 10/2001.
- Stojanović Dragoljub, Ugovor o jemstvu kao sredstvo obezbeđenja kredita, Pravni život, br. 9–10/1993.
- Stojanović Dragoljub, Uvod u građansko pravo, Beograd 2000.
- Stojanović Dragoljub, Značaj i funkcija opštih načela Zakona o obligacionim odnosima i njihov uticaj na sudsku praksu, Pravni život, br. 10-12/1988.
- Stojčević Dragomir, Rimsko privatno pravo, Beograd, 1981.
- Stojčević Dragomir, Romac Ante, Dicta et regulae iuris, Latinska pravna pravila, izreke i definicije sa prevodom i objašnjenjima, Beograd 1989.
- Strezovski Strez, Novčane obligacije, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, Beograd 1983.
- Subić Milan, Odgovornost za štetu koju prouzrokuju maloletnici, Beograd 1992.
- Šarkić Nebojša, Evropski izvršni naslov, Pravni život, br. 12/2014.
- Šarkić Nebojša, Izvršenje radi naplate novčanog potraživanja, Pravni život, br. 12/1998.
- Šarkić Nebojša, Odgovornost za štetu koja se učini trećem licu na radu ili u vezi sa radom, Pravni život, br. 9–10/1992.
- Šarkić Nebojša, Ugovor o poravnanju u radnim sporovima, Pravni život, br. 11-12/1993.
- Šemić Milan, Odgovornost za drugoga, Pravni život, br. 9–10, 1992.
- Šemić Milan, Prouzrokovanje i naknada štete, teorijski pristup, zakonodavna rešenja, Zrenjanin 1999.
- Šeparović Veseljko, Odgovornost za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti, Naša zakonitost, br. 9–10, Zagreb, 1987.
- Teilliais Georges, Cession de bail commercial et clause de solidarité, Actualité juridique de propriété immobilière, 1997.
- Tercier Pierre, Le droit des obligations, Schulthess Editions Romandes, 2009.
- Terré François, Simler Philippe, Lequette Yves, Droit civil, Les obligations, Paris 2002.
- Tešić Nenad, Prodaja i prenos potraživanja, Beograd 2012.
- Thomas, Essai sur les obligations naturelles en droit privé français, Montpellier, 1932.
- Toroman Marija, Odgovornost automobiliste, Beograd 1959.
- Toroman Marija, Odgovornost vlasnika automobila, Beograd 1953.

- Toroman Marija, Prouzrokovanje štete kao osnov solidarne obaveze na naknadu štete, Beograd 1961.
- Tourneau Ph., La responsabilité civile, Paris 1976.
- Trajković Miodrag, Ugovor o nalogu, komentar uz čl. 757 Zakona o obligacionim odnosima u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović.
- Tripodi Leandro, Towards a New CISG The Prospective Convention on the International Sale of Goods and Services, Brill Nijhoff, Leidne/Boston, 2016.
- Trstenjak Verica, Pravne osebe, Ljubljana, 2003.
- Tunc André, La responsabilité civile, Paris 1981.
- Tunc André, Pour une loi sur les accidents de la circulation, Paris 1981.
- Tunc André, Traité théorique et pratique de la responsabilité civile, délictuelle et contractuelle, Paris, 1965.
- Valeancesco, La solidarité au cas de faute commune, Paris 1931.
- Valleur Francis, L'Intuitus Personae dans les contrats, Paris 1938.
- Van Wetter P., Les obligations en droit romain, Paris 1883.
- Vasiljević Mirko, Akcionarsko društvo – društvo akcionara i/ili nosilaca drugih interesa/rizika, Pravni život, br. 12/2008.
- Vasiljević Mirko, Kompanijsko i trgovinsko pravo, Beograd 2016.
- Vasiljević Mirko, Kompanijsko pravo, Pravo privrednih društava, Beograd 2013.
- Vasiljević Mirko, Razvoj regulative upravljanja kompanijama u uporednom pravu i pozitivnom pravu Srbije, Pravni život, br. 11/2010.
- Vasiljević Mirko, Trgovinsko pravo, Beograd 2011.
- Veaux Daniel, La renaissance de la responsabilité personnelle dans les sociétés commerciales, Paris 1947.
- Vedriš Martin, Osnove imovinskog prava, Zagreb 1971.
- Veljković Dragoslav, Obligacioni odnosi kroz pravne stavove, zaključke i sudsku praksu najviših sudova, Beograd 2009.
- Veljković Dragoslav, Obligaciono pravo, kroz Komentar Zakona o obligacionim odnosima sa sudskom praksom, Beograd 2005.
- Vilhelm Hedeman Justus, Uvod u nemački Građanski zakonik, Beograd 1940.
- Vilus Jelena, Opšti uslovi formularnih ugovora, Beograd 1976.
- Vilus Jelena, Tipski ugovori u međunarodnoj kupoprodaji, Beograd 1963.
- Vincent Jean et Guinchard Serge, Procédure civile, Paris 1999.

- Vizner Boris, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1978/79.
- Vodinelic Vladimir, Građansko pravo, Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, 2012.
- Vuković Mihajlo, Obvezno pravo, knj. I, Uvod, odgovornost za štetu i ostale vanukgovorne obveze, Zagreb 1956.
- Vuković Mihajlo, Obvezno pravo, Zagreb 1964.
- Vuković Mihajlo, Opći dio građanskog prava, Zagreb 1959.
- Weill Alex, Droit civil, Les obligations, Dalloz, Paris 1971.
- Wéry Patrick, La clause pénale, Les clauses applicables en cas d'inexécution des obligations contractuelles, Brusels, 2001.
- Zahnd Bernard, Pluralité de responsables et solidarité, Lausanne 1980.
- Zimmerman Reinhard, The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, Juta Co, Ltd, Capetown Wetton Johannesburg, 1990.
- Živanović Toma, Princip uzročnosti u krivičnom pravu i uopšte u pravu deliktnom, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1950.
- Živanović Toma, Sistem sintetičke pravne filozofije, Beograd 1959.
- Živković Miloš, Akcesornost založnih prava na nepokretnosti, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2010.
- Žuvela Mladen, Odgovornost za drugog, Naša zakonitost, br. 9–10, Zagreb, 1987.

Zbornici naučnih i stručnih radova

- Spomenica – Valtazara Bogišića, knjiga 1-2, Beograd, 2011
- Ugovorno i odštetno pravo po Zakonu o obligacionim odnosima, Zbornik radova, Beograd 1979.
- Zbornici radova Kopaoničke škole prirodnog prava, treća katedra – pravo na imovinu, Beograd 1987-2016.
- Zbornik radova Udruženja pravnika u privredi Srbije, Vrnjačka banja-Beograd 1992-2016.
- Budvanski pravnički dani, Beograd 1994-2016.
- Oktobarski pravnički dani u Banja Luci, Banja Luka 1993-2016.
- Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu.
- Naknada štete i ugovor o osiguranju, Zbornik radova, Novi Sad 2004.

Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti, Opća redakcija
Petar Klarić, Zagreb 2006.

Aktuelna pitanja građanske kodifikacije, Zbornik radova, Niš 2008.

Kodifikacija na makedonskoto građansko i trgovsko pravo, Zbornik od naučnata
rasprava, Makedonska akademija nauke i umetnosti, Skopje 2008.

Sudska praksa

Zbirka sudskih odluka Saveznog suda.

Bilteni sudske prakse Vrhovnog suda Srbije i Okružnog suda u Beogradu.

Intermeks – biblioteka Pravni informator, Beograd.

Izbor sudske prakse, Glosarijum, Beograd.

Simonović Dragoljub, Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima,
Komentar sa sudskom praksom, 2009.

Petrović Zdravko i Radovanov Aleksandar, Deliktne odgovornosti naknada štete,
Novi Sad 2001.

Šemić Milan, Prouzrokovanje i naknada štete, Zrenjanin 1999.

Ćosić Radoslav, Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom,
2002.

Ralčić Tomislav, Krvavica Mladen, Sudska praksa iz oblasti obligacionih odnosa,
Beograd 1996.

Krsmanović Tomislav, Aktuelna sudska praksa iz oblasti obligacionih odnosa,
Beograd 2003.

Stanišić Slobodan, Ogleđi iz građanskog prava, odabrani autorski tekstovi sa
sudskom praksom, Banja Luka 2005.

Stanišić Slobodan, Odgovornost za štetu od motornih vozila sa sudskom praksom,
Banja Luka 2008.

Stanojčić Gordana, Naknada štete kroz sudsku praksu, Beograd 2006.

Veljković Dragoslav, Obligacioni odnosi kroz pravne stavove, zaključke i sudsku
praksu najviših sudova, Beograd 2009.

Komentari Zakona

Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori: B. Blagojević i V. Krulj,
dva toma, Beograd 1983.

- Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori S. Perović i D. Stojanović, dva toma, Kragujevac, 1980.
- Komentar Zakona o obligacionim odnosima, glavni redaktor Slobodan Perović, dva toma, Beograd 1995.
- Komentar obligacijskih razmeri, veliki komentar o obligacijski razmerjih, S. Cigoj, tri toma, Ljubljana 1985.
- Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja Miha Juhart i Nina Plavšak, četiri toma, Ljubljana 2003.
- Obligacijski zakonik s komentarjem in sodno prakso, J. Šinkovec i B. Tratar, tom jedan, Ljubljana 2001.
- Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, B. Vizner, četiri toma, Zagreb 1978/1979.
- Zakon o obveznim odnosima s komentarom, H. Kačar, A. Radolović, Z. Slakoper, tom jedan, Zagreb 2006.
- Zakon o obveznim odnosima s obsežnom sudskom praksom, I. Crnić, tom jedan, Zagreb 2002.
- Tumač općemu austrijskomu građanskomu zakoniku, A. Rušnov i S. Posilović, dva toma, Zagreb 1893.
- Objasnenije Građanskog zakonika za Kraljevinu Srbiju, D. Matić, četiri toma, Beograd 1850/51.

OSNOVNI BIOGRAFSKI PODACI O AUTORU

Marko S. Perović, master pravnik, rođen je 9. novembra 1986. godine u Beogradu. Završio je Ogladnu osnovnoj školu “Vladislav Ribnikar” u Beogradu, kao odličan đak – nosilac Vukove diplome, a zatim Petu beogradsku gimnaziju 2005. godine.

Na Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu upisao se školske 2005/2006 godine. Diplomirao je u roku (06.10.2009) sa prosečnom ocenom 9,97. Kao student nagrađivan je za uspeh svake školske godine i bio korisnik stipendije Fonda za mlade talente Republike Srbije. Za vreme studija bio je i student prodekan.

Master akademske studije upisao je školske 2009/2010 godine, Građanskopravni modul, Imovinskopravni pod-modul 1. Pošto je položio sve predviđene ispite sa ocenom 10 (deset), odbranio je master rad na temu “Naknada neimovinske štete” 29. juna 2011. godine i tako stekao akademski naziv master pravnik.

Doktorske akademske studije, Građanskopravna uža naučna oblast, upisao je školske 2011/2012 godine i položio sve predviđene ispite: usmeni doktorski ispit I deo (Građansko pravo – opšti deo, Stvarno pravo, Obligaciono pravo) položio je 2. jula 2013. godine, a usmeni doktorski ispit II deo (Nevažnost ugovora i Zaključenje ugovora) položio je 23. aprila 2014. godine. Kandidat govori i piše francuski i engleski jezik.

Na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 28. aprila 2010. godine izabran je u zvanje saradnika u nastavi za građanskopravnu užu naučnu oblast i to za predmet Obligaciono pravo. U zvanje asistenta za isti predmet izabran je januara 2012. godine (reizabran na istom predmetu u istom svojstvu januara 2015) u kom svojstvu se i danas nalazi.

Pored asistentskih dužnosti učestvovanja u nastavi, pre svega u vidu održavanja vežbi sa većim brojem studentskih grupa, bio je i sekretar Katedre za građansko pravo.

Autor je 14 radova objavljenih u poznatim pravničkim časopisima (Arhiv za pravne i društvene nauke, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Pravni život, Srpska pravna misao – Banja Luka, Zbornik radova za V međunarodnu konferenciju menadžment u sportu, Zbornik radova Saveza Udruženja pravnika Srbije i Republike Srpske). Aktivni je učesnik u brojnim naučnim simpozijumima iz oblasti pravnih nauka.

Uspešno je odbranio projekt prijavljene i obrazložene doktorske disertacije pod naslovom “Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima” na ispitu održanom

29.04.2015. godine, pred ispitnom Komisijom od tri profesora Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu. U izveštaju ove Komisije upućen Nastavno-naučnom veću Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu (stranica 11) u zaključku se navodi da predložena tema doktorske disertacije kandidata Marka Perovića ima značajnu naučnu opravdanost.

BASIC BIOGRAPHICAL INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Marko S. Perovic, Master Lawyer, was born on November 9, 1986 in Belgrade. He attended the experimental elementary school “Vladislav Ribnikar” in Belgrade and completed it as an excellent pupil: He got awarded the Vuk Karadzic diploma for being among the best pupils. In 2005, he finished the Fifth College in Belgrade (Peta beogradska gimnazija).

Mr Perovic started his studies at the Faculty of Law, University of Belgrade, in the academic year 2005/2006. He graduated on time (on October 6, 2009), with an average grade of 9.97 (on a scale of 6 to 10). Every academic year, he was a rewarded student and beneficiary of the grant of the Fund for Young Talents of the Republic of Serbia. During his studies, he was also the vice dean representative of students.

In the academic year 2009/2010, Mr Perovic started his master studies at the Civil Law module, submodule for Property Rights. After having passed all the exams foreseen by the program of studies with the grade 10 (on a scale of 6 to 10), he defended his masters dissertation entitled “Compensation for non pecuniary damage” on June 29, 2011 and acquired the academic title Master of Law.

In the academic year 2011/2012, Mr Perovic started his PhD studies in the specific scientific field of Civil Law and passed all the exams foreseen by the program: oral doctorate exam part I (Civil Law – general part, Real Estate Law, Law of Obligations) on July 2, 2013, and the oral doctorate exam part II (Invalidity of Contracts and Conclusion of Contracts) on April 23, 2014. The Candidate is able to speak and write in French and English.

On April 28, 2010, he has been elected and given the title of Teaching Associate at the Faculty of Law, University of Belgrade, for the subject of Law of Obligations and the specific field of Civil Law. He has been elected and given the title of Assistant Professor for the same subject in January 2012 (and reelected in January 2015). He holds this title until this day.

At the time he was accomplishing his Assistant duty, consisting primarily in participating at lectures and giving practical exercises to several groups of students, he was also Secretary of the Civil Law chair.

He is the author of 14 works, published in well-known legal magazines (Archives for Legal and Social Sciences, Annals of the Faculty of Law in Belgrade, Legal Life, Serbian Legal Thought – Banja Luka, Collection of papers for the V International Conference on Sport Management, Collection of papers of the Federation of the Association of Jurists of Serbia and the Serbian Republic). He is actively taking part in many scientific symposiums in the field of legal sciences.

Mr Perovic has successfully defended the submitted and explained project of his doctoral dissertation entitled “Solidarity of debtors in obligations” during the exam which took place on April 24, 2015, in front of the examination Commission, composed by three Professors of the Faculty of Law of the University of Belgrade. The conclusion of the report of the Commission, sent to the Scientific and Academic Council of the Faculty of Law, University of Belgrade (page 11), mentions that the proposed subject of the doctoral dissertation of the candidate Marko Perovic has a significant scientific justification.

Izjava o autorstvu

Ime i prezime autora: Marko Perović

Broj indeksa: DS 2011-36

Izjavljujem

da je doktorska disertacija pod naslovom

„Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima“

- rezultat sopstvenog istraživačkog rada;
- da disertacija u celini ni u delovima nije bila predložena za sticanje druge diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova;
- da su rezultati korektno navedeni i
- da nisam kršio/la autorska prava i koristio/la intelektualnu svojinu drugih lica.

Potpis autora

U Beogradu, 20. april 2018. g.

Marko Perović

Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada

Ime i prezime autora: Marko Perović

Broj indeksa: DS 2011-36

Studijski program: Pravo

Naslov rada: „**Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima**“

Mentor: dr Dragor Hiber, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Izjavljujem da je štampana verzija mog doktorskog rada istovetna elektronskoj verziji koju sam predao/la radi pohranjena u **Digitalnom repozitorijumu Univerziteta u Beogradu**.

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog naziva doktora nauka, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta u Beogradu.

Potpis autora

U Beogradu, 20. april 2018. g.

Marko Perović

Izjava o korišćenju

Ovlašćujem Univerzitetsku biblioteku „Svetozar Marković“ da u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu unese moju doktorsku disertaciju pod naslovom:

„Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima“

---

koja je moje autorsko delo.

Disertaciju sa svim prilogima predao/la sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moju doktorsku disertaciju pohranjenu u Digitalnom repozitorijumu Univerziteta u Beogradu i dostupnu u otvorenom pristupu mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (Creative Commons) za koju sam se odlučio/la.

1. Autorstvo (CC BY)
2. Autorstvo – nekomercijalno (CC BY-NC)
3. Autorstvo – nekomercijalno – bez prerada (CC BY-NC-ND)
4. Autorstvo – nekomercijalno – deliti pod istim uslovima (CC BY-NC-SA)
5. Autorstvo – bez prerada (CC BY-ND)
6. Autorstvo – deliti pod istim uslovima (CC BY-SA)

(Molimo da zaokružite samo jednu od šest ponuđenih licenci.
Kratak opis licenci je sastavni deo ove izjave).

Potpis autora

U Beogradu, 20. april 2018. g.

Marko Perović

1. **Autorstvo.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence, čak i u komercijalne svrhe. Ovo je najslobodnija od svih licenci.

2. **Autorstvo – nekomercijalno.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.

3. **Autorstvo – nekomercijalno – bez prerada.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela. U odnosu na sve ostale licence, ovom licencom se ograničava najveći obim prava korišćenja dela.

4. **Autorstvo – nekomercijalno – deliti pod istim uslovima.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada.

5. **Autorstvo – bez prerada.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.

6. **Autorstvo – deliti pod istim uslovima.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada. Slična je softverskim licencama, odnosno licencama otvorenog koda.

UNIVERZITET U BEOGRADU
PRAVNI FAKULTET

Marko S. Perović

**SOLIDARNOST DUŽNIKA
U OBLIGACIONIM ODNOSIMA**

doktorska disertacija

Beograd, 2018.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF LAW

Marko S. Perović

**SOLIDARY LIABILITY OF DEBTORS
IN OBLIGATIONS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2018.

PODACI O MENTORU I ČLANOVIMA KOMISIJE

Mentor:

dr Dragor Hiber,
redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Članovi Komisije:

dr Miodrag Orlić,
redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, u penziji

dr Mirko Vasiljević,
redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

dr Dragor Hiber,
redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

dr Jožef Salma,
redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, u penziji

Datum odbrane: _____

PODACI O DOKTORSKOJ DISERTACIJI

Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima

Rezime

Kada u jednom obligacionom odnosu na poverilačkoj ili dužničkoj strani ima više subjekata, tada njihovi pravni odnosi mogu biti regulisani po načelu podeljenog dugovinskog odnosa (svako za svoj deo potraživanja odnosno dugovanja) ili po načelu solidarnosti (jedan za sve i svi za jednog). Prema tome, obligacija sa više subjekata preduslov je svake solidarnosti. Predmet ove disertacije čini solidarnost dužnika (pasivna solidarnost) koja je u poređenju sa aktivnom solidarnošću daleko značajnija, kako sa stanovišta prakse, tako i sa stanovišta zakonodavstva i pravne nauke. Mnoge kodifikacije komparativnog građanskog prava, posebno evropske pravne kulture, poverilačkoj solidarnosti posvećuju daleko manji prostor u odnosu na solidarnost dužnika. Razlog tome, pre svega, leži u činjenici, da je solidarnost dužnika jedno od značajnih sredstava ličnog obezbeđenja izvršenja dugovane prestacije.

Tekst ove doktorske disertacije pod naslovom “Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima”, posle uvodnih obeležja, izložen je u šest celina (poglavlja), i unutar svake od njih obuhvaćena su srodna pitanja u vidu pojedinih odseka. Tekst disertacije iznosi preko tri stotine stranica sa oko sedam stotina fusnota, posebno zakonskih izvora, obimne literature i sudske prakse u oblasti solidarnih dužnika. Tehnika pisanja je prilagođena uputstvu Univerziteta u Beogradu o načinu, obliku i sadržaju doktorske disertacije.

Prva glava disertacije posvećena je istorijskom razvoju solidarnih obligacija, počev od antičkog i naročito rimskog prava, pa preko srednjovekovne evolucije, sve do savremenih kodifikacija građanskog prava u krugu evropske familije prava gde su izložena rešenja solidarnih obligacija u više od dvadeset pravnih sistema.

Posle ovog istorijskog razvoja solidarnih obligacija, naučno su obrađena pitanja koja se odnose na široko polje primene ovih obligacija kao što je njihovo prisustvo u materiji ugovorne i deliktne odgovornosti, imovinskih odnosa u porodičnom pravu, stvarnom pravu (naročito kod svojinskih zajednica), a zatim u privrednom pravu (ortačko društvo, komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću, akcionarsko društvo). Pored toga, na ovom mestu su analizirana izvesna pitanja koja su značajna za solidarnost dužnika: deljive i nedeljive obligacije, novčane i nenovčane obligacije, obligacije intuitu personae, neutužive (naturalne) obligacije. Na ovom mestu su obrađene i kumulativne, alternativne i fakultativne obligacije i njinoва primena u kontekstu solidarnosti dužnika.

Posle ovih izlaganja slede analize i sinteze koje se odnose na odredivost pojma solidarnosti dužnika gde su izložene različite definicije solidarnosti dužnika nastale u zakonodavstvu, doktrini i sudskoj praksi, naročito s obzirom na teorijsko dvojstvo ovog pojma: razlikovanje na savršene (korealne) obligacije i nesavršene (obligatio in solidum). Tu su izložene i teorije o jedinstvu obaveze kao i teorije o pluralitetu obaveze, a takođe i pitanje uzajamnog zastupanja i uzajamne odgovornosti solidarnih dužnika.

S obzirom na ovo sporno pitanje koje se svodi na razlikovanje dve vrste solidarnosti (voljno i zakonsko) i koje je imalo svoju dugu istoriju, u disertaciji je formulisana i imenovana teorija tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti koja pretpostavlja jedinstvo solidarne odgovornosti koja je povezana izvornim svojstvom i celovitošću, ne samo u teorijskom, već i u praktičnom smislu zakonodavne i sudske kompetencije. Prema ovoj koncepciji, konstitutivni delovi teorije triparticije sastoje se u sledećem: teorija integralnog jedinstva na području primarnog dejstva solidarne odgovornosti i koja se ogleda u ispunjenju solidarne obaveze onako kako je ona ugovorena ili zakonom određena. Ovaj način ispunjenja nazvan je primarnim dejstvom integralne formule recipročne zavisnosti. Svi drugi načini prestanka obligacija ovde su nazvani sekundarnim pravnim dejstvima, dok je teorija ravnoteže interesa izložena na području regresnih zahteva srazmerno visini učešća u solidarnoj odgovornosti.

U disertaciji su nadalje izloženi pojedini izvori solidarnosti dužnika kod ugovorne i deliktne odgovornosti. Kada je reč o ugovornoj odgovornosti analizirana su sledeća pitanja: autonomija volje i ugovorna solidarnost; zastupanje; otuđenje zakupljene stvari; ugovor o građenju; ugovor o prevozu stvari; ugovor o nalogu; komision delkredere; finansijski lizing; založno pravo na pokretnim stvarima upisanim u registar; zaštita potrošača. Kod deliktne odgovornosti obrađena su sledeća pitanja: solidarna odgovornost više lica za istu štetu; solidarna odgovornost imaoca opasne stvari; solidarna odgovornost u slučaju udesa motornim vozilima u pokretu; solidarna odgovornost roditelja; solidarna odgovornost za štetu od proizvoda sa nedostatkom; kao i mnoga druga pitanja iz ove oblasti o kojima je izražen odgovarajući teorijski stav; kao i stanovišta sudske prakse.

Sledeća oblast koja je u disertaciji detaljno obrađena odnosi se na uticaj pojedinih načina prestanka obligacija na pasivnu solidarnost. Ova pitanja su podeljena i izložena u dve velike grupe: dejstva solidarnosti između poverioca i solidarnih dužnika pre ispunjenja i dejstva solidarnosti posle ispunjenja. Kada je reč o dejstvima solidarnosti pre ispunjenja, onda je to široko polje primene pojedinih načina prestanka obligacija na solidarnost dužnika. Tu su obrađena i obrazložena stanovišta o uticaju sledećih ustanova: kompenzacija, otpuštanje duga, prenov (novacija), poravnanje, sjedinjenje, nemogućnost ispunjenja, docnja

poverioca, docnja jednog dužnika i priznanje duga, zastarelost (zastoj i prekid), kao i druga srodna pitanja. Posle analize ovih pitanja obrađeno je pitanje regresnog zahteva: pravo ispunioca na naknadu i mogućnost podele na jednake delove u regresnom postupku. Ovde su obrađena još i sledeća pitanja: pojam regresnog zahteva, pravna priroda regresnog zahteva, ravnoteža interesa, kao i potrebni uslovi u regresnom postupku.

Zaključna razmatranja obrađena su na kraju ove disertacije i to kako pojedinačno tako i skupno. Solidarna odgovornost od početnih teorijskih izvora do savremenih kodifikacija, ispunjava jednu individualnu i univerzalnu neophodnost. Kada je na dužničkoj strani samo jedno lice tada je veća mogućnost neizvršenja ili neurednog izvršenja dugovane prestacije. Takva mogućnost se u određenoj meri smanjuje ili otklanja kada se na dužničkoj strani nalaze više lica koja prema poveriocu snose solidarnu odgovornost. Poverilac tada može po svom slobodnom izboru, tražiti uredno i blagovremeno ispunjenje obaveze, od jednog, ili od više njih, ili od svih dužnika zajedno. Na taj način se pojačavaju lična sredstva obezbeđenja. Ta okolnost, između ostalih svojstava i prednosti solidarne odgovornosti, doprinosi većem stepenu opšte pravne sigurnosti koji predstavlja neophodni element svakog legitimnog pravnog poretka.

Ključne reči: obligacija, solidarnost, ispunjenje, regres, tripartitna teorija, sredstva obezbeđenja, izvori solidarnosti, dejstva solidarnosti.

Naučna oblast: pravo

Uža naučna oblast: građanskopravna

UDK broj: 347.412

INFORMATION ABOUT THE DOCTORAL DISSERTATION

SOLIDARY LIABILITY OF DEBTORS IN OBLIGATIONS

Summary

When there are several subjects in an obligatory relation on the creditor's or debtor's side, their legal relations can be regulated based on the principle of divided debt relationship (to each of them belongs his part of the claim, i.e. of the debt), or on the principle of solidarity (one for all and all for one). Therefore, an obligation with several subjects is a prerequisite for any solidarity. The subject of this doctoral dissertation is the solidarity of debtors (passive solidarity), which, compared to active solidarity, is far more significant from the point of view of practice, as well as from the point of view of legislation and jurisprudence. Many codifications of comparative civil law, especially in the European legal culture, devote far smaller attention to the solidarity of creditors compared to the solidarity of debtors. The reason for this lies, above all, in the fact that the solidarity of debtors constitutes one of the more significant means of personal security for the execution of the owed debt.

After some introductory remarks, the text of this PhD thesis, entitled "Solidary Liability of Debtors in Obligations", has been exposed in six units (chapters), each of them covering related questions in the form of particular sections. The text of the thesis has more than three hundred pages with about seven hundred footnotes, especially from legal sources, an extensive literature and jurisprudence in the field of solidary debtors. The writing technique is adapted to the instructions of the University of Belgrade about the writing style, the form and the contents of a PhD thesis.

The first chapter of the thesis is devoted to the historical development of solidary obligations, starting from the antique and, especially, the Roman law, through medieval evolution, up to the contemporary civil law codifications in the circle of the European law family, exposing solutions of solidary obligations in more than twenty legal systems.

After this overview of the historical development of solidary obligations, questions related to the wide application scope of these obligations have been dealt with scientifically, such as their presence in the matter of contractual and delinquent responsibility, property relations in family law, the Real Estate law (especially in the case of community ownerships), and in the commercial law (partnership, limited partnership, limited liability company, joint-stock company). In addition, some issues, important for the solidarity of debtors, have been analyzed

here: divisible and indivisible obligations, monetary and non-monetary obligations, obligations *intuitu personae*, obligations which cannot be enforced in a court of justice (natural obligations). Cumulative, alternative and facultative obligations and their application in the context of the solidarity of debtors have also been elaborated in this part.

This presentation is followed by an analysis and a synthesis related to the notion of solidarity of debtors. Different definitions of this notion occurring in legislation, doctrine and jurisprudence are exposed, particularly considering its theoretical duality: the differentiation between the perfect solidarity and the imperfect solidarity (*obligatio in solidum*). Theories about the unity of obligations and the plurality of obligations are also exposed in this part, as well as the question of mutual representation and mutual responsibility of the solidary debtors.

In view of this controversial issue, whose long history can be reduced to the differentiation of two types of solidarity (voluntary and legal), this dissertation formulates and names the theory of tripartite unity of the solidary responsibility which supposes the unity of solidary responsibility connected by its original property and its integrity, not only in a theoretical, but also in a practical sense of the legislative and judicial competence. According to this concept, the constituent parts of the tripartite theory are as follows: The theory of integral unity in the field of the primary effect of the solidary responsibility, reflected in the fulfillment of the solidary obligation in the way in which this obligation has been contracted or legally determined. This way of fulfillment is called the primary effect of the integral formulation of mutual dependence. All other manners of termination of obligations are called here secondary legal effects, while the theory of the balance of interests is exposed in the area of recourse requests, proportionally to the amount of participation in the solidary responsibility.

The thesis further exposes some sources of solidarity of debtors in the case of contractual and delinquent responsibility. Concerning the contractual responsibility, the following questions have been analyzed: autonomy of the will and contractual solidarity, representation, alienation of leased property, construction contract, contract of transportation of goods, contract on account, commission *del credere*, financial leasing, law of pledge on movables entered into register, consumer protection. Concerning the delinquent responsibility, the following questions have been treated: joint liability of several persons for the same damage, solidary responsibility of the owner of dangerous goods, solidary responsibility in the case of an accident involving motor vehicles in movement, solidary responsibility of parents, solidary responsibility for damages caused by deficient products, as well as many other questions in this field, with an exposed corresponding theoretical position, and the standpoint of the jurisprudence.

The following area which has been treated in detail is related to the influence of certain ways of terminating obligations on passive solidarity. These questions are divided and exposed in two big groups: effects of solidarity between the creditor and the solidary debtors before the fulfillment and effects of solidarity after the fulfillment. When it comes to the effects of solidarity before the fulfillment, it is a large field of application of certain ways of terminating obligations on the solidarity of debtors. This part exposes and explains standpoints about the influence of the following institutions: compensation, release of debt, substitution of a new debt or obligation for an existing one (novation), alignment, union, impossibility of fulfillment, creditor's overdue, overdue of one of the debtors and acknowledgment of the debt, prescription (stoppage and interruption), as well as other related questions. After the analysis of these issues, the question of the recourse request has also been treated: the right to compensation of the person who has fulfilled and the possibility of division on equal parts in the recourse procedure. The following questions have also been treated here: the notion of the recourse request, the legal nature of the recourse request, the balance of interests, as well as the necessary conditions in the recourse procedure.

Conclusive observations have been addressed at the end of this dissertation, both individually and collectively. From the initial theoretical sources to contemporary codifications, the solidary responsibility fulfills an individual and universal necessity. When only one person appears on the side of the debtor, the possibility of non-execution or of incorrect execution of the due performance is greater. Such possibility is removed or reduced to some extent when there are several persons on the debtors' side who are held solidary responsible to the creditor. The creditor can then, according to his free will, request an orderly and timely fulfillment of the obligation from one, several or all debtors together. In that way, personal security means are enhanced. This circumstance, among other properties and advantages of solidary responsibility, contributes to a higher degree of general legal security, which is a necessary element of every legitimate law system.

Keywords: obligation, solidarity, fulfillment, recourse, tripartite theory, means of security, sources of solidarity, effects of solidarity.

Scientific field: Law

Specific scientific field: Civil Law

UDK Number: 347.412

S A D R Ž A J

UVODNA OBELEŽJA	8
-----------------------	---

Glava prva

POREKLO I RAZVOJ PRAVNOG UREĐENJA SOLIDARNIH OBLIGACIJA

Odsek I

RIMSKO PRAVO

1. ZAŠTO RIMSKO PRAVO	17
2. PRAVNA I POSLOVNA SPOSOBNOST SUBJEKATA OBLIGACIJE	18
3. PLURALITET SUBJEKATA U OBLIGACIJI U RIMSKOM PRAVU.....	21
4. PODELJENE OBLIGACIJE (PARS VIRILIS)	23
5. SOLIDARNE OBLIGACIJE U RIMSKOM PRAVU OSNOVNA SVOJSTVA, VRSTE, IZVORI	23
6. ELEKTIVNA I KUMULATIVNA SOLIDARNOST U RIMSKOM PRAVU	26
7. DEJSTVA U POGLEDU POJEDINIH NAČINA PRESTANKA OBLIGACIJA U RIMSKOM PRAVU	27
8. SOLIDARNOST I LITIS CONTESTATIO	28
9. SOLIDARNOST I BENEFICIUM CEDENDARUM ACTIONUM	28
10. SOLIDARNOST I BENEFICIUM DIVISIONIS	29
11. SOLIDARNE OBLIGACIJE U JUSTINIJANOVOJ KODIFIKACIJI	29

Odsek II

SREDNJOVEKOVNA EVOLUCIJA RECEPCIJA RIMSKOG PRAVA

1. GLOSATORI I POSTGLOSATORI	33
2. PRAVNE ŠKOLE	34

Odsek III

KODIFIKACIJE NASTALE U PERIODU 19–21. VEKA

1. UVODNA NAPOMENA	36
2. FRANCUSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1804).....	37

3. AUSTRIJSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1811)	40
4. GRAĐANSKI ZAKONIK ZA KNJAŽEVSTVO SRBSKO (1844)	41
5. OPŠTI IMOVINSKI ZAKONIK ZA KNJAŽEVINU CRNU GORU (1888)	42
6. NEMAČKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1896)	43
7. ŠVAJCARSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1907)	44
8. ITALIJANSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1942)	45
9. PORTUGALSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1967)	46
10. ZAKON O OBLIGACIONIM ODNOSIMA SFRJ (1978)	46
11. HOLANDSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1992)	48
12. RUMUNSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (2009)	49
13. NAČELA EVROPSKOG UGOVORNOG PRAVA (1998–2002)	52
VANEVROPSKE KODIFIKACIJE	54
14. BRAZILSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (2002)	54
15. GRAĐANSKI ZAKONIK KVEBEKA (2000)	56
16. ZAKON O OBLIGACIJAMA I UGOVORIMA TUNISA (2005)	57

G l a v a   d r u g a

OBUHVAT SOLIDARNIH OBLIGACIJA

O d s e k   I

DOMEN PRIMENE

1. POJEDINE GRANE U OKVIRU GRAĐANSKOPRAVNIH ODNOSA	60
2. SOLIDARNE OBLIGACIJE I UGOVORNA I DELIKTNA ODGOVORNOST	61
3. PORODIČNO PRAVO – IMOVINSKI ODNOSI	67
4. SVOJINSKE ZAJEDNICE I SOLIDARNE OBAVEZE	68

O d s e k   II

KLASIFIKACIJE OBLIGACIJA ZNAČAJNIH ZA SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. OPŠTE ZNAČENJE	74
2. DELJIVE I NEDELJIVE OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA (UPOREDNO ZAKONODAVSTVO: <i>Francuski, Austrijski, Nemački građanski zakonik, Pravna teorija</i>)	75
3. NOVČANE OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA	87

4. OBLIGACIJE INTUITU PERSONAE I SOLIDARNOST DUŽNIKA	92
5. NEUTUŽIVE (NATURALNE) OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA	95

Odsek III

OBAVEZE SA VIŠE PREDMETA

1. UOPŠTE	98
2. VRSTE (kumulativne, alternativne, fakultativne)	98
3. ODNOS SA SOLIDARNIM OBAVEZAMA	104

Glava treća

SOLIDARNOST DUŽNIKA

Odsek I

ODREDIVOST POJMA

1. UVODNA NAPOMENA	106
2. GENUS PROXIMUM	107
3. ZAJEDNIČKE OBLIGACIJE	107

Odsek II

1. PRAVILA UNIFORMNOG UGOVORNOG PRAVA	110
2. <i>RATIO</i> RAZGRANIČENJA	118

Odsek III

ODREDIVOST POJMA PRETPOSTAVKE SOLIDARNOSTI

1. PRETPOSTAVKA PASIVNE SOLIDARNOSTI U NACIONALNIM PRAVNIM SISTEMIMA	119
2. PRETPOSTAVKA PASIVNE SOLIDARNOSTI U PRAVILIMA UNIFORMNOG UGOVORNOG PRAVA	122
3. ZAKLJUČAK	123

Odsek IV

JEMSTVO

1. RAZGRANIČENJA I TAČKE VEZIVANJA	125
2. JEMSTVO I SOLIDARNOST DUŽNIKA (uvodna napomena, poreklo i evolucija, uporedno pravo i pravna priroda jemstva, bitne karakteristike jemstva)	125

3. SUPSIDIJARNOST KOD OBIČNOG I SOLIDARNOST KOD SOLIDARNOG JEMSTVA	133
4. SUBROGACIJA	136
5. KOMPARACIJA SA SOLIDARNOŠĆU DUŽNIKA	138

O d s e k V

UGOVORNA KAZNA I SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. UGOVORNA KAZNA I SOLIDARNOST DUŽNIKA (pojam, funkcije i vrste ugovorne kazne)	140
2. PLAN IZLAGANJA	140
3. OSNOVNA PRAVILA O UGOVORNOJ KAZNI U SRPSKOM PRAVU	149
4. KOMPARACIJA SA SOLIDARNOŠĆU DUŽNIKA	152

O d s e k VI

1. RASPRAVA O DVOJSTVU SOLIDARNOSTI	154
---	-----

O d s e k VII

1. TEORIJA TRIPARTITNOG JEDINSTVA SOLIDARNE ODGOVORNOSTI	160
--	-----

G l a v a četvrta

IZVORI SOLIDARNOSTI DUŽNIKA

O d s e k I

UGOVORNA SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. AUTONOMIJA VOLJE I UGOVORNA SOLIDARNOST	167
2. POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI KOD UGOVORNE ODGOVORNOSTI	173
3. ZASTUPANJE	173
4. OTUĐENJE ZAKUPLJENE STVARI I ODGOVORNOST PRENOSIOCA KAO SOLIDARNOG JEMCA	178
5. UGOVOR O GRAĐENJU	179
6. UGOVOR O PREVOZU STVARI	180
7. UGOVOR O NALOGU	183
8. SOLIDARNOST JEMACA	185
9. KOMISION DELKREDERE	186

10. FINANSIJSKI LIZING	189
11. ZALOŽNO PRAVO NA POKRETNIM STVARIMA UPISANIM U REGISTAR	190
12. ZAŠTITA POTROŠAČA	191

O d s e k II

SOLIDARNOST DUŽNIKA KOD DELIKTNE ODGOVORNOSTI

1. POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI	192
2. SOLIDARNA ODGOVORNOST VIŠE LICA ZA ISTU ŠTETU	192
3. SOLIDARNA ODGOVORNOST IMAOCA OPASNE STVARI	200
4. SOLIDARNA ODGOVORNOST U SLUČAJU UDESA IZAZVANOG MOTORNIM VOZILIMA U POKRETU	202
5. SOLIDARNA ODGOVORNOST RODITELJA	209
6. SOLIDARNA ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD PROIZVODA SA NEDOSTATKOM	214

O d s e k III

SOLIDARNA ODGOVORNOST

KOD STATUSNIH ODNOSA PRIVREDNIH DRUŠTAVA

1. UVODNE NAPOMENE	217
2. SOLIDARNA ODGOVORNOST POJEDINIHR VRSTA PRIVREDNIH DRUŠTAVA (ortačko društvo, komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću, akcionarsko društvo)	218

O d s e k IV

POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI

U SUDSKOJ PRAKSI	224
------------------------	-----

G l a v a p e t a

DEJSTVA SOLIDARNOSTI DUŽNIKA

O d s e k I

POLJE PRIMENE

OPŠTE ZNAČENJE	230
----------------------	-----

O d s e k II

DEJSTVA SOLIDARNOSTI IZMEĐU POVERIOCA

I VIŠE DUŽNIKA PRE ISPUNJENJA

1. ISPUNJENJE (primarno dejstvo, predmet ispunjenja i solidarna odgovornost, zamena ispunjenja (datio in solutum), lica koja mogu preduzeti akt ispunjenja, ko može da primi ispunjenje, vreme ispunjenja, mesto ispunjenja)	231
2. KOMPENZACIJA (uvodna napomena, pojam, uslovi i vrste, kompenzacija i solidarnost dužnika, zaključna razmatranja)	242
3. OTPUŠTANJE DUGA ILI OPROŠTAJ (otpuštanje duga i solidarna obaveza)	254
4. PRENOV (NOVACIJA) (uticaj i pravna dejstva novacije na solidarnost dužnika, završna konstatacija)	262
5. NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA (polje primene, uporedno zakonodavstvo, koncentracija)	267
6. PORAVNANJE	275
7. SJEDINJENJE (CONFUSIO)	278
8. DUŽNIČKA I POVERILAČKA DOCNJA	281
9. ZASTARELOST	287
10. PRESUDA	290

O d s e k III

ODNOSI IZMEĐU DUŽNIKA POSLE NAMIRENJA

POVERIOCA

1. ZBIRNA NAPOMENA	292
2. POJAM REGRESNOG ZAHTEVA (uporedno pravni pregled)	294
3. POTREBNI USLOVI	299
4. PRAVO ISPUNIOCA NA NAKNADU	299
5. RAVNOTEŽA INTERESA	300
6. PRAVNA PRIRODA REGRESNOG ZAHTEVA	301

G l a v a š e s t a

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREDLOZI

OPŠTE KONSTATACIJE	306
PRAVNA PRIRODA	307
PROBLEM POVERENJA	308

SOLIDARNOST DUŽNIKA U UPOREDNOM PRAVU.	309
ISTORIJSKI RAZVOJ POJMA SOLIDARNIH OBLIGACIJA.	310
OBLAST PRIMENE.	311
POJMOVNO ODREĐENJE I OPREDELJENJA	314
SAVRŠENA I NESAVRŠENA SOLIDARNOST	315
TEORIJA TRIPARTITNOG JEDINSTVA SOLIDARNE ODGOVORNOSTI	316
NASTANAK SOLIDARNOSTI DUŽNIKA	317
PRETPOSTAVKA UGOVORNE SOLIDARNOSTI	317
SOLIDARNOST DUŽNIKA KOD UGOVORNIH OBAVEZA I DELIKTNE ODGOVORNOSTI	318
SOLIDARNA ODGOVORNOST PRIVREDNIH SUBJEKATA	318
SOLIDARNA ODGOVORNOST U SUDSKOJ PRAKSI	319
AKT ISPUNJENJA KAO GRANIČNI KRITERIJUM	320
PRETHODNI PRAVNI ODNOSI	320
NAKNADNI PRAVNI ODNOSI	321

UVODNA OBELEŽJA

Obligacija, prema izvornoj definiciji koja potiče još iz rimskog prava, podrazumeva takav odnos (*iuris vinculum*) između dve određene strane, na osnovu koga je jedna (poverilac) ovlašćena da zahteva od druge strane (dužnik) određeno davanje, činjenje ili uzdržavanje (*dare, facere, non facere*), što je ovaj dužan da ispuni.¹

U suštini, ovako određen pojam obligacije prihvaćen je i u savremenoj pravnoj teoriji, mada postoje različita mišljenja, čini se, više u formulacijama nego u suštini stvari. U tom smislu, treba pomenuti monističku i dualističku tezu, prema kojoj se u obligaciji razdvajaju dug i odgovornost (*Schuld i Haftung*), što, u osnovi, odgovara pojmovima rimskog prava *debitum i obligatio*.²

Kada na poverilačkoj ili dužničkoj strani ima više lica, tada govorimo da njihovi odnosi mogu biti regulisani po načelu podeljenog dugovinskog odnosa (svako za svoj deo potraživanja odnosno dugovanja) ili po načelu solidarnosti (jedan za sve i svi za jednog). Prema tome, obligacija sa više subjekata preduslov je svake solidarnosti.³

---

¹ Digesta kao najveći zbornik rimskog privatnog prava, pojam obligacije izrazio je sledećim rečima: *obligationum supstantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum autservitutum nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum* (Paulus–Digesta, 44, 7, 3, pr.). Suština obligacije se ne sastoji u tome da neka stvar ili službenost postane naša, nego da drugoga obaveže prema nama na neko davanje, činjenje ili izvršavanje. Prevod: Dragomir Stojčević i Ante Romac, *Dicta et regulae iuris – latinska pravna pravila, izreke i definicije sa prevodom i objašnjenjima*, izd. Savremena administracija, Beograd 1989, str. 356. Slična definicija obligacije data je i u Justinijanovim Institucijama: *obligatio est iuris vinculum quo necessitate adstringimur aliculus solvendae rei, secundum nostrae civitatis iura* (Just. Inst. 3, 13, pr.). Obligacija je pravna veza na osnovu koje smo po pravu naše države obavezni da nešto izvršimo. Prevod: D. Stojčević i A. Romac, nav. delo, str. 356.

² Opširnije, Paul-Frédéric Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris 1929, str. 396; Ervin-Apostol Popa, *Les notions de debitum et de obligatio et leur application en droit français moderne*, Paris 1935; Jean Pelet, *La théorie dualiste de l'obligation et son application en droit suisse*, Lausanne, 1937; Gabriel Marty, Pierre Raynaud, *Droit civil, Les obligations*, Paris 1962, str. 8 i sl.; Fabio Konder Comparato, *Essai d'analyse dualiste de l'obligation en droit privé*, Paris 1964; Marijan Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb 1977, str. 202 i sl.; Dragomir Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, Beograd 1985, str. 181 i sl.; Obrad Stanojević, *Rimsko pravo*, Beograd 1997, str. 251 i sl.

³ U tom smislu, Zakon o obligacionim odnosima, čl. 412–435, kao i Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima, čl. 333–359 ovu materiju uređuju pod naslovom “Obaveze sa više dužnika ili poverilaca”. U pravnoj literaturi, solidarnost se, takođe, izlaže pod naslovom “Množine subjekata u obligacionim odnosima” ili sličnim jezičkim varijacijama koja imaju isto značenje. U

Solidarnost može biti samo na strani poverilaca (aktivna solidarnost) ili samo na strani dužnika (pasivna solidarnost), a može istovremeno biti na obe strane.⁴

Predmet ove disertacije čini samo solidarnost dužnika. Ona je u poređenju sa aktivnom solidarnošću, daleko značajnija, kako sa stanovišta prakse, tako i sa stanovišta pravne nauke. Izvesne kodifikacije komparativnog građanskog prava, aktivnoj solidarnosti posvećuju daleko manji prostor u odnosu na pasivnu solidarnost.⁵

---

svakom slučaju, ovde je reč o obligaciji sa više subjekata, za razliku od obligacija sa više predmeta gde je reč o kumulativnim, alternativnim i fakultativnim obligacijama.

⁴ Razume se, da je ovde reč o pasivnoj ili aktivnoj solidarnosti kao tipičnim pravnim kategorijama.

Međutim, sama reč solidarnost i njena etimologija i višestruka upotreba, ne samo u oblasti pravnih disciplina već i na širokim izvanpravnim područjima, čini potrebu, da se već u uvodu ovoga rada, zadržimo na sledećoj terminološkoj napomeni: novolatinska reč *solidaris* znači neku zajedničku uzajamnu odgovornost koja proizilazi iz mnoštva situacija određenog društvenog poretka. Ona se upotrebljava u raznim značenjima, zavisno od stepena svesti o uzajamnoj odgovornosti ili saosećanju, po čemu se razlikuju i moguće vrste solidarnosti. Tako, nekada se solidarnost ispoljava samo u zajedničkoj osudi ili prekoru na neki čin drugog ili drugih lica (npr. moralna solidarnost), a nekada se ispoljava u čvršćem odnosu sa određenom društvenom grupom ili asocijacijom (npr. srodnička ili zavičajna solidarnost), a nekada se ispoljava u preuzimanju određene obaveze kao pripadnik određene društvene grupe (npr. članstvo u određenom udruženju ili političkom forumu). Nadalje, to može biti generacijska, socijalna, religiozna i svaka druga solidarnost koju uređuju norme dopuštenog pravila ponašanja u jednom društvenom sistemu: humanitarna, profesionalna, nacionalna, klasna i rasna solidarnost, politička (partijska) i spoljnopolićka solidarnost, fiskalna, ekonomska, ekološka solidarnost, i mnoge druge solidarnosti pripadnika određene društvene grupe, sve do državnih i međunarodnih asocijacija i integracija. Svemu tome, treba dodati i filozofski pojam solidarizma kao pogled na zajednička dobra gde se pojedinac i društvo uzajamno pretpostavljaju i gde javna vlast obezbeđuje opštu solidarnost kao suprotnost egoizma koji može poticati iz individualizma.

Sve ove i mnoge druge solidarnosti, često mogu biti i predmet, ne samo moralnog poretka, već i predmet različitih pravnih disciplina sa odgovarajućom pravnom sankcijom, npr. upravnom sankcijom.

Ali, to nisu hipoteze ovoga rada. One mogu ući u polje ove rasprave samo ako ispune zakonska svojstva i teorijske uslove one solidarnosti koja se javlja u obligacionim odnosima sa tačno određenim izvorima i pravnim dejstvima između više određenih lica na dužničkoj strani obligacionog odnosa. Tako, npr. ekološka solidarnost, sama za sebe, nije u fokusu ovoga rada, ali kada ona bude prekršena od strane dva ili više određenih lica u smislu prouzrokovanja imovinske ili neimovinske štete koju trpi druga strana u obligacionom odnosu, onda ulazimo u polje ovoga rada koji se odnosi na brojna pitanja solidarnosti dužnika u jednom obligacionom odnosu.

⁵ Tako npr., francuski Građanski zakonik solidarnosti poverilaca posvećuje samo tri odredbe (čl. 1197–1199), dok solidarnost dužnika reguliše u mnogo više odredbi (čl. 1200–1216); u tom smislu i nemački Građanski zakonik (§ 420–432); Švajcarski zakonik o obligacijama solidarnim obligacijama posvećuje osam odredbi (čl. 143–150) od kojih *samo jednu* odredbu posvećuje solidarnosti poverilaca (čl. 150). Na našem jeziku: Đorđ. Pavlović, O obveznostima i ugovorima uopšte, Beograd 1869, str. 216 i sl.; Tako je i u starijoj i u savremenoj literaturi, videti npr.: Živojin Perić, Obligaciono (tražbeno) pravo, Opšti deo, Beograd 1920, str. 16; Gojko Niketić, Specijalni deo građanskog prava, Opšti deo obligacionog (tražbenog) prava, Beograd 1928, str. 4;

Stoga, mi ćemo u ovom radu aktivnu solidarnost uzimati u obzir samo u onim slučajevima kada je ona nužna u kontekstu analize i sinteze pasivne solidarnosti koja čini naslov ove rasprave.

U tom smislu, celina ovoga rada obuhvata više područja koja su raspoređena po srodnosti materije sa sledećim naslovima: Poreklo i razvoj pravnog uređenja solidarnih obligacija; Obuhvat solidarnih obligacija; Solidarnost dužnika; Izvori solidarnosti dužnika; Dejstva solidarnosti dužnika, Zaključna opredeljenja i predlozi. Svako od pomenutih poglavlja obuhvata konkretnija pitanja raspoređena u pojedine odseke. Naslovi tih odseka označeni su u sadržaju ovoga rada, tako da se ovim uvodnim obeležjima samo upućuje na njihovu terminološku formulaciju i sadržinsku celinu.

Kada je reč o istorijskom razvoju solidarnih obligacija uopšte, a posebno o pasivnoj solidarnosti, treba reći da one svoj istorijski izvor i evoluciju nalaze u viševekovnom razvoju rimskog prava, naročito u klasičnom i postklasičnom periodu sa značajnim modifikacijama u Justinijanovom pravu. U svakom slučaju, pravni pojam solidarnosti u rimskom pravu nastao je na području *kontraktnih* obaveza i to uglavnom preko *korealne stipulacije* gde su se više dužnika, izgovaranjem ritualnih i svečanih reči, obavezivali prema jednom poveriocu na ispunjenje iste činidbe. U procesnoppravnom smislu solidarnost se, već u klasičnom pravu javlja i kod litiskontestacije gde je poverilac od više dužnika mogao da tuži

---

Marcel Planiol avec la collaboration de Georges Ripert, *Traité élémentaire de Droit civil*, tome deuxième, Paris 1931, str. 255 i sl.; Dragoljub Arandelović, *Osnovi obligacionog prava*, Opšti deo, Beograd 1936, str. 32; Mihailo Konstantinović, *Obligaciono pravo*, beleške sa predavanja, sredio Vladimir Kapor, Beograd 1957, str. 207 i sl.; G. Marty, P. Raynaud, nav. delo, str. 782 i sl.; Stevan Jakšić, *Obligaciono pravo*, Opšti deo, Sarajevo 1962, str. 64 i sl.; Mihajlo Vuković, *Obvezno pravo*, knj. II, Zagreb 1964, str. 341 i sl.; Ljubiša Milošević, *Obligaciono pravo*, Beograd 1966, str. 213 i sl.; Alex Weill, *Droit civil, Les obligations*, Paris 1971, str. 870 i sl.; Živomir Đorđević i Vladan Stanković, *Obligaciono pravo*, Opšti deo, Beograd 1974, str. 67 i sl.; Stojan Cigoj, *Teorija obligacij*, *Splošni del obligacijskega prava*, Ljubljana 1981, str. 73 i sl.; Bogdan Loza, *Obligaciono pravo*, Opšti dio, Sarajevo 1981, str. 43 i sl.; Slobodan Perović, *Obligaciono pravo*, Beograd 1986, str. 123 i sl.; Lazar Marković, *Obligaciono pravo*, Beograd 1997, str. 314 i sl.; Jožef Salma, *Obligaciono pravo*, Novi Sad 1999, str. 177 i sl.; Jakov Radišić, *Obligaciono pravo*, Opšti deo, Beograd 2000, str. 367 i sl.; François Terré, Philippe Simler, Yves Lequette, *Droit civil Les obligations*, Paris 2002, str. 1154 i sl.; Marc Mignot, *Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français*, monografija, Paris 2002, str. 636 i sl.; J. Carbonnier, *Droit civil, Les biens, Les obligations*, Paris 2004, str. 2494 i sl.; Oliver Antić, *Obligaciono pravo*, Beograd 2008, str. 101 i sl.; Gale Galev i Jadranka Dabovik-Anastasovska, *Obligaciono pravo*, Skopje 2008, str. 194; Branko Morait, *Obligaciono pravo*, Banja Luka 2010, str. 71 i sl.

samo jednog od njih uz oslobađanje obaveza ostalih sadužnika, što je takođe bilo izmenjeno odnosno dopunjeno novim pravilima u Justinijanovom pravu. Pored ovih osnovnih izvora solidarnosti u rimskom pravu, a koji su u ovom Uvodnom delu samo naznačeni, brojna pitanja vezana za pasivnu solidarnost u rimskom pravu (npr. uticaj pojedinih načina prestanka obligacije na pasivnu solidarnost: solutio, acceptilatio, datio in solutum, novatio, kompensatio), zaslužuju punu pažnju kojima će biti posvećena prva glava ovoga rada pod naslovom *Istorijski razvoj solidarnih obligacija*.

Ovaj istorijski deo, pored razvoja solidarnosti u rimskom pravu, obuhvatiće i srednjovekovnu evoluciju solidarnih obligacija, naročito u periodu recepcije rimskog prava u školi glosatora i postglosatora.

Najzad, treći odsek ovoga dela posvećen je solidarnim obligacijama u uporednom pravu, pre svega u evropskim kodifikacijama koje su donete u periodu od 19–21. veka koje će biti izložene uglavnom hronološkim redom: francuski Građanski zakonik (1804), austrijski Građanski zakonik (1811), Zakonik građanski za Knjaževstvo Srbsko (1844), Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru (1888), nemački Građanski zakonik (1900), Švajcarski zakonik o obligacijama (1911), kao i druge kodifikacije zasnovane na tradiciji rimskog prava, Zakon o obligacionim odnosima SFRJ (1978, posle Ustavnih promena koje su u međuvremenu usledile, ovaj zakon je i danas na pravnoj snazi u Srbiji), a u znatnoj meri rešenja ovoga Zakona usvojena su i od strane bivših jugoslovenskih republika: Slovenački obligacijski zakonik (2001), Makedonski zakon o obligacionite odnosi (2001), Hrvatski zakon o obveznim odnosima (2005), Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore (2008).

Istorijski i komparativni pregled ukazuju na okolnost da je *polje primene* solidarnih obligacija veoma široko u okviru grana građanskog prava. To se, pre svega, odnosi na obligaciono pravo i to u materiji ugovorne i deliktne odgovornosti, ali solidarne obligacije takođe nalaze primenu u porodičnom, naslednom i stvarnom pravu, a naročito u meničnom i privrednom (trgovinskom) pravu kako u statusnom tako i u poslovnom delu privrednih društava gde vlada

pretpostavka solidarnosti. Najzad, solidarnost dužnika javlja se i u procesnom pravu.

Ovom polju primene solidarnih obligacija posvećeno je posebno poglavlje pod naslovom *Obuhvat solidarnih obligacija*. U istom poglavlju obrađene su i pojedine vrste obligacija koje su od značaja za solidarnost dužnika. U tom smislu, izloženo je i pitanje obligacija sa više predmeta (kumulativne, alternativne i fakultativne) koje mogu biti od značaja za solidarnost građanskopravnih subjekata. Zatim, tu su analizirane deljive i nedeljive obligacije, novčane i nenovčane, obligacije intuitu personae i nelične, civilne i naturalne. Razume se, sve ovo, samo u smislu dodirnih tačaka sa temom ove disertacije.

Pojam pasivne solidarnosti čini predmet posebne celine pod naslovom *Odredivost pojma solidarnosti dužnika* gde su date različite definicije, uzimajući u obzir stanovišta teorije, zakonodavstva i sudske prakse.

Kada je reč o teorijskom pogledu pojma pasivne solidarnosti, treba naročito istaći teorijsko dvojstvo solidarnih obligacija, podela na savršenu solidarnost (*correalis obligatio*) i nesavršenu solidarnost (*obligatio in solidum*). Tu je izložena i teorija jedinstva obaveze i teorija pluraliteta obaveza, ograničena i neograničena solidarnost dužnika, kao i pitanje uzajamnog zastupanja i uzajamne odgovornosti. U okviru ove celine izvršena su i izvesna razgraničenja između solidarne odgovornosti i ličnih sredstava obezbeđenja, posebno kod jemstva i ugovorne kazne kao ličnog sredstva obezbeđenja.

U ovom poglavlju, kao rezultat učinjene analize, izloženi su i elementi za jednu teoriju koja solidarnost dužnika posmatra kroz trojedinstvo njenih elemenata. Zbog toga smo je nazvali *teorija tripartitnog jedinstva* solidarne odgovornosti. Pri tome, nastojali smo da ukažemo na prednosti ovog mogućeg teorijskog pogleda u okviru dugotrajne teorijske rasprave o podeli solidarnih obligacija na savršene i nesavršene.

Izvori solidarnosti dužnika čine posebnu celinu gde su analizirani pojedini načini nastanka solidarnosti dužnika: ugovorna i zakonska solidarnost dužnika. Kod ugovorne solidarnosti istaknuto je pitanje autonomije volje i namere stranaka

o zasnivanju solidarnosti. U tom smislu obrađeno je pitanje pretpostavke solidarnosti, a posebno kod ugovora u privredi. Sve to u kontekstu dispozitivnosti i imperativnosti normi kojima se predviđa solidarnost dužnika.

U okviru zakonskog izvora ugovorne solidarnosti posebna pažnja je posvećena rešenjima Zakona o obligacionim odnosima koji u ugovornom pravu predviđa solidarnost dužnika u većem broju slučajeva. Pomenimo ovde u ovom uvodnom delu samo neke od njih: solidarna odgovornost kod zastupanja, ugovora o građenju, prevozu, otuđenja zakupljene stvari, naloga, komisiona, ortakluka.

Isti Zakon predviđa brojne slučajeve solidarnosti dužnika u materiji deliktne odgovornosti, kao što su slučajevi: solidarna odgovornost više lica za istu štetu; solidarna odgovornost za opasne stvari i opasne delatnosti; odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu; slučajevi solidarne odgovornosti u materiji odgovornosti za drugog – odgovornost roditelja ili staratelja za štetu koju pričinio maloletnik odnosno šticećenik.

Pored slučajeva solidarne odgovornosti koju predviđa Zakon o obligacionim odnosima, brojni su slučajevi solidarne odgovornosti koji su predviđeni Zakonom o privrednim društvima i to u statusnom i poslovnom delu.

U okviru analize izvora ugovorne i zakonske solidarnosti predmet pažnje zaslužuju i pojedini slučajevi solidarne odgovornosti koje je izrazila *sudska praksa*: npr., solidarna odgovornost za štetu koju prouzrokuje napuštena životinja; solidarna odgovornost za štetu nastalu telesnom povredom u sportskoj igri; solidarna odgovornost u slučaju štetnih imisija; solidarna odgovornost suprevoznika u železničkom saobraćaju; solidarna odgovornost naručioca i izvođača radova na nepokretnosti; solidarna odgovornost za štetu od strane lica koja su je prouzrokovala radeći nezavisno jedno od drugog, ako se ne mogu utvrditi njihovi udeli; solidarna odgovornost za naknadu štete prouzrokovane nepravilnim radom više državnih organa; i mnogi drugi slučajevi iz sudske prakse koji su analizirani u okviru poglavlja pod naslovom *Izvori solidarnosti dužnika*

Sledeća celina ovoga rada posvećena je *dejstvima solidarnosti dužnika* koja obuhvata najpre određenje polja primene, a zatim slede dve značajne celine: dejstva

solidarnosti između poverioca i dužnika *pre ispunjenja* i dejstva solidarnosti dužnika *posle ispunjenja*.

Kada je reč o dejstvima pre ispunjenja obaveze najvažnije dejstvo se izražava pravilom: poverilac može zahtevati ispunjenje obligacije od bilo kog solidarnog dužnika ili od svih solidarnih dužnika sve dok ne bude dugovana prestacija potpuno ispunjena, s tim da kada jedan dužnik ispuni obavezu u potpunosti ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju u odnosu na poverioca. Kada poverilac tuži jednog dužnika, njegovo pravo se time ne iscrpljuje, i on može tužiti i druge solidarne dužnike sve dok ne bude namiren u svom potraživanju. Pri tome, od više solidarnih dužnika svaki dužnik može dugovati sa različitim modalitetima u pogledu uslova i sa različitim rokovima dospeća. Svaki solidarni dužnik može prema poveriocu isticati sve prigovore koji se odnose na dugovanu obligaciju, a mogu se isticati i lični prigovori koji su vezani za ličnost dužnika. Solidarni dužnici se uzajamno zastupaju. U jednom delu literature, naročito francuske, ovo zastupanje se naziva sekundarnim dejstvom solidarnosti.

Dejstvo solidarnosti dužnika naročito se ogleda kod pitanja uticaja pojedinih načina prestanka obligacija na postojanje i trajanje solidarnosti. Tu su mnoga pitanja sporna u pravnoj teoriji, o čemu se u ovoj disertaciji posebno govori u okviru poglavlja pod naslovom *Dejstva solidarnosti dužnika*.

Jedno od tih pitanja je i uticaj zastarelosti na ispunjenje solidarne obligacije, posebno kod pitanja zastoja i prekida roka zastarelosti prema jednom od solidarnih dužnika kao i pitanje da li odricanje od navršene zastarelosti ima dejstva prema ostalim dužnicima.

Različita teorijska gledišta i rešenja komparativnog prava takođe postoje i kod pitanja uticaja *kompensacije* na pasivnu solidarnost. Naime, postavlja se pitanje da li tuženi solidarni dužnik može potraživanje svog sadužnika koje ovaj ima prema poveriocu, kompenzovati sa poveriočevim potraživanjem iz solidarne obligacije.

Nadalje, da li ugovor o *novaciji* sačinjen sa jednim solidarnim dužnikom proizvodi dejstva i prema ostalim dužnicima ili prema samo onom dužniku koji je sa poveriocem zaključio ugovor o novaciji. Različita teorijska gledišta i rešenja

komparativnog prava postoje i kod ovog pitanja, što otvara mogućnost za odgovarajuće stanovište našeg prava.

Slično pitanje se postavlja i kod *oproštaja duga* koji je sačinjen između poverioca i jednog solidarnog dužnika, da li se odnosi na sve solidarne dužnike (in rem) ili samo na onog koji je takav ugovor zaključio (in persona).

Ukoliko jedan od solidarnih dužnika zaključi *poravnanje* sa poveriocem, takvo poravnanje, prema jednom stanovištu nema dejstva prema ostalim solidarnim dužnicima, ali oni mogu da prihvate to poravnanje ukoliko ono nije ograničeno na dužnika sa kojim je zaključeno.

Uticao *konfuzije* (sjedinenja) na opstanak solidarnosti dužnika (npr. umrlog poverioca nasledi jedan od solidarnih dužnika), tada, prema jednom mišljenju, solidarnost nije ugašena, već se obaveza ostalih dužnika smanjuje za iznos dela koji prema unutrašnjem odnosu solidarnih dužnika pripada dužniku u čijoj ličnosti je sjedinjeno svojstvo poverioca i dužnika.

U kontekstu dejstva solidarnosti dužnika postavlja se i pitanje uticaja *docnje* poverioca na dejstvo solidarnih dužnika. Ukoliko poverilac dođe u docnju prema jednom solidarnom dužniku, onda je, prema jednom gledištu, on u docnji i prema ostalim solidarnim dužnicima. Ostaje kao sporno pitanje zašto je poverilac u docnji i prema onim solidarnim dužnicima koji su se obavezali sa drugačijim rokom dospeća koji nije istekao u trenutku poverilačke docnje u pogledu isteka roka jednog dužnika. Kada je u pitanju dužnička docnja, prema jednom gledištu, docnja jednog solidarnog dužnika nema dejstva prema ostalim dužnicima, što će biti i u slučaju priznanja duga od strane jednog od solidarnih dužnika.

Nemogućnost ispunjenja solidarne obligacije do koje je došlo krivicom jednog solidarnog dužnika, prema jednom stanovištu, za vrednost dugovane stvari odgovaraju i ostali solidarni dužnici, s tim što oni ne odgovaraju za štetu koju usled toga trpi poverilac, ako iz odnosa poverioca i dužnika ne proističe što drugo.

Ukoliko je poverilac *vodio spor* samo sa jednim solidarnim dužnikom, i spor dobio, onda prema jednom mišljenju, sudska presuda nema dejstvo prema ostalim solidarnim dužnicima, jer u parničnom postupku sud odlučuje u granicama

zahteva koji su stavljeni u postupku, što znači da presuda obavezuje samo ona lica koja su učestvovala u parničnom postupku. Ali, ako je presuda doneta u korist dužnika na osnovu razloga koji važe za sve dužnike, onda ona koristi i ostalim solidarnim dužnicima.

Kao što se vidi, brojna pitanja dejstva solidarnosti između poverioca i dužnika *pre ispunjenja*, a naročito uticaj pojedinih opštih načina prestanka obligacija kada postoji pasivna solidarnost, čine ovaj deo teorijski spornim, što se odrazilo i na različita rešenja u uporednom pravu. Sve to govori u prilog shvatanja da solidarne obligacije u pogledu njihovog dejstva pre ispunjenja, treba da budu svestrano obrađena u vidu jedne posebne celine pod naslovom *Dejstva solidarnosti dužnika pre i posle ispunjenja*.

Kad je reč o dejstvima solidarnosti dužnika *posle ispunjenja*, potrebno je istaći opšte pravilo prema kome se obligacioni odnos između poverioca i solidarnih dužnika ispunjenjem gasi. Ali, istovremeno nastupaju pravni odnosi unutar solidarnih dužnika. Solidarni dužnik koji je ispunio obavezu prema poveriocu ima pravo da zahteva od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega prema pravilima njihovog međusobnog odnosa. Uobičajeno je da se taj odnos još naziva *pravom regresa*, čija je pravna priroda u literaturi sporna.

U regresnom postupku na svakog dužnika dolazi jednak deo, ukoliko nije što drugo ugovoreno ili ne proizilazi iz pravnog odnosa učesnika u poslu. Kada je solidarna obaveza zaključena u isključivom interesu jednog solidarnog dužnika, u regresnom postupku, taj dužnik je dužan da naknadi ceo iznos obaveze sadužniku koji je ispunio obavezu prema poveriocu. S tim u vezi je i pitanje gubitka prava na regres.

Kao što se vidi, brojna pitanja se postavljaju, ne samo u odnosima poverioca i sadužnika pre ispunjenja, već isto tako i posle ispunjenja, što sve čini jedan širok prostor koji će biti teorijski i uporednopravno analiziran sa odgovarajućim gledištima Autora ove disertacije.

Najzad, posle izlaganja mnogih pitanja koja čine pomenute celine u smislu odgovarajućih poglavlja, završna celina obuhvata odgovarajuća zaključna razmatranja.

G l a v a   p r v a

POREKLO I RAZVOJ PRAVNOG UREĐENJA

SOLIDARNIH OBLIGACIJA

O d s e k   I

RIMSKO PRAVO

1. ZAŠTO RIMSKO PRAVO. – Pravila o solidarnosti dužnika u obligacionim odnosima ima svoje prvobitne izvore još u antičkom, a naročito u rimskom pravu, gde su postavljeni opšti temelji mnogim ustanovama privatnog prava. Posle viševjekovne evolucije, te ustanove sa odgovarajućim promenama, opstaju sve do savremene evropske pravne kulture izražene najčešće kroz pojedine kodifikacije građanskog prava.⁶

S obzirom da je rimsko pravo (*ius Romanum*) bitisalo više od 1300 godina⁷ opštepoznata je činjenica da je ono u ovom dugom vremenskom periodu, doživljavalo značajnu evoluciju. U toj evoluciji, važno mesto ima obligaciono pravo, u čijem okviru se nalazi i ustanova solidarnosti.

Pojam, izvori i pravna dejstva solidarnih obligacija bili su, ne samo predmet rimske legislative, nego i razlog proučavanja brojnih autora, koji su od rimskog do svremenog prava, sa mnoštvom argumenata i sa naučnim autoritetom, obrazlagali, dopunjavali i predlagali rešenja u materiji solidarnosti. Pri tome, polazeći od

---

⁶ M. Horvat, nav. delo, Pojam i današnja važnost rimskog prava, str. 1; Dragomir Stojčević, Rimsko privatno pravo, Savremena administracija, Beograd 1977, zadatak i značaj rimskog privatnog prava, str. 3; Reinhard Zimmerman, The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, Juta Co, Ltd, Capetown Wetton Johannesburg, 1990, str. 1–1241, naročito str. 128 i sl.; Antun Malenica, Rimsko pravo, Pravni fakultet u Novom Sadu, 1995, značaj rimskog prava, str. 12; Obrad Stanojević, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Beograd, 1997, značaj rimskog prava, str. 5 i 9, gde se, između ostalog kaže: Rimsko pravo pripada riznici antike, spada u najvažnija dostignuća starog veka, uz grčku filozofiju i umetnost. Ne samo po svojim unutrašnjim vrednostima, već i po uticaju na pravnu istoriju Evrope i sveta... rimsko pravo je uvod u savremeno građansko pravo. Ono nam omogućuje bolje shvatanje ustanova privatnog prava. Student koji dobro nauči rimsko pravo, lako će savladati obligaciono, stvarno i nasledno pravo; Viktor Korošec, Rimsko pravo, I. del, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 2002; Miroslav Milošević, Rimsko pravo, Nomos, Beograd 2005, značaj rimskog prava, str. 7; A. Romac, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Zagreb 2007, značenje i uloga rimskog prava, str. 2; Žika Bujuklić, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Beograd 2007, treće izd. 2013; Nikola Mojović, Rimsko pravo, knjiga I, Istorija rimskog prava, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci 2008, značaj rimskog prava, str. 11.

⁷ Od legendarnog osnivanja Rima 754. ili 753. godine pre n.e. pa do kraja Justinijanove vladavine 565. godine n.e.; opširnije videti: A. Romac, nav. delo, str. 1.

rimskog prava, imajući u vidu prvobitna znanja i evoluciju solidarnosti od klasičnog rimskog prava sve do postklasičnog perioda. Jednom rečju, teško bi se moglo zamisliti da se danas jedna naučna rasprava posvećena solidarnim obligacijama, bavi samo postojećim stanjem stvari, bez njenog korena, evolucije i uporednopravnih rešenja nastalih na osnovu rimskog prava.

Razume se da se može postaviti i pitanje istorije solidarnosti izvan evropske porodice prava, pre svega, anglosaksonske tradicije, šerijatske ili tradicije prava dalekog istoka.⁸ Međutim, smatramo da to u ovom radu ne bi bilo prikladno, jer ovo nije istorijska studija o solidarnim obligacijama, već rasprava o mnogim pitanjima *de lege lata* i zaključcima o mogućim rešenjima *de lege ferenda* u našem pravu kao delu savremene evropske pravne kulture i tradicije.

Otuda, istorija solidarnih obligacija u rimskom pravu, čini se, da zaslužuje uvodnu pažnju kako bi se svestranije obrazložila mnoga pitanja koja su u ovoj disertaciji dobila mesta u smislu odgovarajućih celina.

2. PRAVNA I POSLOVNA SPOSOBNOST SUBJEKATA OBLIGACIJE

Za razumevanje nastanka solidarnosti u rimskom pravu, valja poći od statusne sposobnosti subjekata u rimskom pravu i razgraničiti je u odnosu na pravnu i poslovnu sposobnost u savremenom pravu.

Kao što je dobro poznato, prema savremenom pravu, svako ljudsko biće rođenjem stiče pravnu sposobnost, bez obzira na razlike po bilo kom osnovu.⁹

---

⁸ U literaturi se navodi da su solidarne obligacije najpre nastale u Mesopotamiji pod formom uzajamnog obezbeđenja (garancije, jemstva). Odatle su se proširile na Egipat i Grčku, a zatim na rimsko pravo. Opširnije, Demangeat Charles, *Des obligations solidaires en droit romain*, Paris 1858; Van Wette, *Les obligations en droit romain*, tome I, Paris 1883; Paul-Frédéric Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris 1929; Humbrecht Georges, *Manuel de droit romain*, tome II, *Les obligations*, Paris 1943; Monier Raymond, *Manuel de droit romain, Les obligations*, tome II, Paris 1954; Za rimsko pravo, videti: Gazzaniga Jean-Louis, *Introduction historique au droit des obligations*, Paris 1992; M. Mignot, nav. delo, str. 767.

⁹ Taj opšti stav savremenog prava, na jedan sintetički način izražen je i u brojnim međunarodnim dokumentima među kojima ovde naročito ističemo Univerzalnu deklaraciju o pravima čoveka usvojenu i proklamovanu Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija od 10. decembra 1948. godine (*Universal Declaration of Human Rights*). Ova Deklaracija već u prvim odredbama predviđa, da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svesću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva (član 1). Svakom pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu

Za razliku od savremenog prava, u antičkom rimskom pravu nije moglo svako lice da bude subjekt prava uopšte, što znači da nije moglo biti ni subjekt obligacionog odnosa, pa dosledno tome, nije moglo biti ni subjekt solidarne obligacije.

Da bi jedno lice u rimskom pravu moglo biti nosilac prava i obaveza, moralo je u statusnom smislu da ispuni određene uslove, a to, pre svega, znači da bude slobodan čovek, a ne rob (*status libertatis*), zatim da bude rimski građanin (*status civitatis*), i najzad, morao je imati određeni porodični položaj (*status familiae*). Sva tri uslova morala su biti kumulativno ispunjena. Promena bilo kod od navedenih statusa dovela je do gubitka odnosno promene širine pravne sposobnosti. Taj akt nazivao se *capitis deminutio* i on je mogao biti trojak: *capitis deminutio maxima* koji nastupa gubitkom statusa *libertatis*, što je, samim tim, imalo za posledicu i gubitak ostala dva statusa, jer je takvo lice, izgubivši slobodu, postalo je rob. Međutim, gubitkom statusa *civitatis* rimski građanin je gubio samo civitet i porodičnu pripadnost, ali nije gubio slobodu. Ovaj način gubitka statusa nazivao se *capitis deminutio media*. Najzad, gubitak statusa *familiae* nazivao se *capitis deminutio minima* koji je nastajao ili emancipacijom ili prelaskom u drugu familiju čime se gubila imovina u korist druge familije. U postklasičnom rimskom pravu *capitis deminutio minima* izgubila je prvobitni značaj jer je dotadašnje agnatsko srodstvo bilo zamenjeno krvnim kognatskim srodstvom.¹⁰

Pravnu sposobnost rimskih građana regulisao je *ius civile*, a slobodnim rimskim građanima u početku su se smatrali samo stanovnici grada Rima koji su jedini bili *cives optimo iure*. Pored njih, posebni status je pratio latine, peregrine, a u poslednjem periodu i kolone. Svi su oni mogli biti nosioci pravne sposobnosti, ali su se uslovi i širina primena te sposobnosti menjali tokom vremena zavisno od različitih perioda razvoja rimske države i prava.

---

rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog i drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti (član 2). Svako ima pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti (čl. 3). Niko se ne sme držati u ropstvu ili potčinjenosti: ropstvo i trgovina robljem zabranjeni su u svim oblicima (član 4). Niko se ne sme podvrgnuti mučenju ili svirepom, nečovečnom ili ponižavajućem postupku ili kazni (čl. 5). Svako ima pravo da svuda bude priznat kao pravni subjekt (član 6).

¹⁰ M. Horvat, nav. delo, str. 55; M. Milošević, nav. delo, str. 120; Žika Bujuklić, Rimsko privatno pravo, Beograd 2013, str. 156–160.

Upravo zbog različitog stepenovanja pravne sposobnosti pomenutih kategorija fizičkih lica, uz konstantnu naklonost kazuističkom metodu prilikom uređenja pojedinih ustanova i kategorija, rimsko pravo nije stvorilo jednu opštu doktrinu o pravnoj sposobnosti, već je to učinjeno znatno kasnije pod uticajem pandektnog prava (*usus modernus Pandectarum*).¹¹

S druge strane, izvesne kategorije fizičkih lica nisu mogle uopšte biti subjekti obligacionih odnosa u rimskom pravu, a to su, pre svega, bili robovi. Međutim, ovde treba istaći istorijsku činjenicu da je njihov položaj tokom evolucije bivao sve povoljniji u smislu poboljšanja statusa, tako da je u postklasičnom pravu, i pored toga što nisu imali punu pravnu i poslovnu sposobnost u obligaciono pravnom smislu, ipak su je imali u određenoj meri. To se najbolje vidi u faktu ustrojstva *actiones adiecticiae qualitatis* koja je u određenoj meri širila svoje okvire i na lica *alieni iuris* i robove koji su bili vezani za imovinu gospodara (*familia urbana, familia rustica*). Naime, u tom periodu, robovi koji su bili vezani za imovinu gospodara mogli su zaključivati i određene obligacione odnose sa trećim licima, ali posledice neizvršenja ugovora pogađale su gospodara jer robovi nisu imali imovinu.¹²

---

¹¹ D. Stojčević, nav. delo, str. 63, gde se, između ostalog kaže: Rimski pravnici nisu izgradili teoriju pravne i poslovne sposobnosti. To je delo kasnije pandektističke teorije. Pitanja koja tu spadaju bila su u rimskom pravu rešena kazuistički i to različito u *ius civile, ius honorarium ius gentium*. Nisu postojali ni termini koji bi označavali te pojmove. Za čoveka je upotrebljavan izraz *homo* ili *persona*, ali oba označavaju kao biće bez ikakvog prizvuka na njegov pravni položaj. Za ilustraciju karakterističan je Gajev tekst: *Summa divisio de iure personarum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt aut servi* (Gaius – Inst. 1.9.). Osnovna podela ljudi (*personarum*) je u tome što su svi ljudi (*homines*) ili slobodni ili robovi. Zbog toga oni nisu nikada upotrebili naziv *persona* za *universitates*, tj. za ono što mi danas nazivamo pravnim licima. Rimski pravnici nisu izgradili ni opšti pojam pravne i poslovne sposobnosti, niti su imali odgovarajuće termine za njih. Oni su upotrebljavali u nekim slučajevima izraz “*capacitas*”, ali on je ukazivao samo na sposobnost za sticanje nekih prava iz nasleđa. Da bi označili položaj pojedinca u pravu, Rimljani su upotrebljavali u nekim slučajevima izraze “*caput*” i “*status*”. Osnovno značenje reči “*caput*” je glava, ali ima i niz prenosnih značenja. U klasičnom pravu znači čoveka kao živo biće koje ima određeni položaj u društvu. On je ili “*caput liberum*” (slobodan čovek) ili “*caput servile*” (rob). Izraz “*status*” upotrebljavan je za oznaku položaja u društvu i porodici. Status čoveka je ili takav da je on slobodan čovek ili rob, ili *civis*, ili *latinus*, ili *peregrinus*, ili *sui iuris* ili *alieni iuris*. Ali se nijedan od ovih pojmova ne poklapa ni blizu sa današnjim našim pojmovima pravne i poslovne sposobnosti. U tom smislu se izjašnjavaju: M. Horvat, nav. delo, str. 41–60; A. Romac, nav. delo, str. 85–106; O. Stanojević, nav. delo, str. 116–132; M. Milošević, nav. delo, str. 105–131.

¹² Opširnije, Nevenka Bogojević-Glušćević, *Izvori za rimsko obligaciono pravo*, Podgorica 1997, str. 73, gde se, u prevodu, citira Gaius pod naslovom *Actiones adiecticiae qualitatis* (4,69–74) gde se, između ostalog, kaže: Budući da smo napred pomenuli tužbu kojom se vodi spor protiv sinova porodice i robova na osnovu njihovog pekulija, potrebno je da o toj tužbi, kao i o drugim

Slična je situacija i sa noxalnom odgovornošću (*actiones noxales*) gde je gospodar roba prema trećem licu odgovarao za deliktnu radnju koju je učinio njegov rob, što opet govori da je rob u izvesnom smislu posedovao začetke obeležja obligacionopravne prirode.¹³

Međutim, za naše pitanje statusne sposobnosti subjekata obligacije, pored gore izloženih začetaka te sposobnosti kada su u pitanju robovi, naročito treba naglasiti mogućnost oslobađanja iz ropstva (*manumissio*), ustanova koja je u rimskom pravu imala svoju evoluciju¹⁴ u smislu većeg broja načina oslobođenja iz ropstva, već i jednostavnijih načina, kao što su npr. pozivanje roba da može sesti za gospodarev sto (*manumissio per mensam*), ili crkveni oblik *manumissio* (*manumissio in ecclesia*) i najzad, u postklasičnom pravu, rob je, pod određenim uslovima, mogao postati slobodan *ipso iure*, dakle, i protiv volje gospodara.¹⁵

Sve to govori u prilog stanovištu da se tokom evolucije rimskog prava širio krug lica koja su posedovala pravnu i poslovnu sposobnost, što je povezano sa solidarnosti dužnika, o čemu će dalje biti reči.

3. PLURALITET SUBJEKATA U OBLIGACIJI U RIMSKOM PRAVU

Obligacija kao pravni odnos (*iuris vinculum*) između dve određene strane (*inter partes*) uvek podrazumeva najmanje dva subjekta, od kojih je jedan dužnik, a

---

koje se na istoj osnovi obično dozvoljavaju protiv oca ili gospodara, nešto pažljivije raspravimo. Tako, na prvom mestu, ako je pravni posao zaključen po naređenju oca ili gospodara, pretor je ustanovio solidarnu tužbu protiv oca ili gospodara, što je sasvim opravdano, jer onaj koji je na taj način zaključio ugovor više je vodio brigu o očevoj nameri nego o nameri sina ili roba. Iz tog razloga ustanovio je i druge dve tužbe: *actio exercitoria* i *actio institoria*... i dalje (D.14,1,5,1): Ako moj rob upravlja brodom, pa ja s njegovim kapetanom zaključim ugovor, nema smetnje da ja protiv kapetana koristim tužbu na koju imam pravo ili po civilnom ili po pretorskom pravu, jer ovaj edikt ne može smetati bilo kome da bi vodio spor sa kapetanom kad se po ovom ediktu tužba ne prenosi, nego dodaje. Opširnije, M. Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb 1977, str. 236 i sl.; D. Stojčević, nav. delo, str. 69 i sl.

¹³ D. 47,10,17,4, u prevodu Bogojević-Glušćević, nav. delo, str. 415, gde se, između ostalog kaže: Kad rob čini injuriju očigledno je da čini delikt. S pravom se, dakle, daje pravo na tužbu protiv gospodara roba zbog injurije (*actio noxalis*), kako po ostalim deliktima tako i po ovom. Gospodar po svojoj volji odlučuje da li želi da ga preda na bičevanje, da bi se tako zadovoljio onaj ko je pretrpeo injuriju. Neće biti neophodno da gospodar i izvrši bičevanje roba, već mu je data mogućnost da se pobrine da rob bude išiban, a ako ga ne bi dovoljno išibao, mora da preda roba (*noxae deditio*) ili da plati odštetu koliko je procenjena na sudu.

¹⁴ Opširnije, A. Romac, nav. delo, str. 91 i sl.

¹⁵ M. Horvat, nav. delo, str. 47 i sl., gde se između ostalom kaže: pored toga postoji u carsko doba niz slučajeva gde robovi postaju slobodni po zakonu i protiv gospodareve volje.

drugi poverilac. Život obligacija u velikom broju slučajeva upravo se odvija samo između ta dva lica, tako što se na dužničkoj i poverilačkoj strani pojavljuje samo po jedno lice. Takva obaveza je jednostavna jer se odvija samo između dva lica. Međutim, kada se na dužničkoj i/ili poverilačkoj strani nalaze više lica, onda je taj odnos složeniji jer se odvija u kontekstu pluraliteta subjekata.¹⁶ Ali, bez obzira na predloženu terminologiju koja ima neku izvornu tačnost, bitno je naglasiti, da su u pitanju obligacije sa više dužnika ili poverilaca što podrazumeva i moguću solidarnost.

U stvari, međusobni odnosi svih tih lica mogu biti pravno formulisani kao podeljene ili kao solidarne obligacije.

4. PODELJENE OBLIGACIJE (PARS VIRILIS)

U jednom obligacionom odnosu pluralitet subjekata može biti regulisan na različite načine, što zavisi od toga da li je obligacija deljiva ili nedeljiva. Ukoliko je predmet obligacije po svojoj prirodi deljiv, a strane nisu predvidele solidarnost, poverilac tada ima pravo da zahteva ispunjenje samo onog dela prestacije (*pars virilis*) koji duguje pojedini dužnik. Kada takav dužnik ispuni svoj deo obaveze, on prestaje biti dužnik, bez obzira što drugi dužnici nisu isplatili svoje delove. To dalje znači, da se i pojedini načini prestanka obligacije (npr. oproštaj duga) odnose samo na tog dužnika, a ne i na ostale dužnike. Zbog toga, može se reći da se ovde radi o više samostalnih obligacija, koje poseduju samo zajedničke izvore.¹⁷ Iz ovakvog odnosa, dakle, kada je u pitanju deljiv predmet, po stanovištu rimskog prava, važi pretpostavka da je u pitanju ispunjenje po delovima (*pars virilis*), ukoliko nije izričito ugovorena solidarnost putem tzv. korealne stipulacije.

To se jasno vidi iz jednog fragmenta Digesta, prema kome, ako bi u ispravi bilo formulisano: “ovom i ovom stipulisano je sto zlatnika” i nije dodato “tako da

---

¹⁶ U tom smislu, O. Stanojević, nav. delo, str. 260. Tako, A. Romac, nav. delo, str. 279, gde se navodi: “Kako je obveza pravni odnos između dviju stranaka, logično je da u tom odnosu mogu biti najmanje dva subjekta (dužnik i vjerovnik). Takva dualistička obveza je i najjednostavnija, gledajući kroz prizmu odnosa među subjektima. To međutim nikako ne znači da u obveznom odnosu, kako na dužničkoj tako i na vjerovničkoj strani, ne može biti više osoba – pluralistička obveza; to je čak i relativno čest slučaj”.

¹⁷ D. Stojčević, nav. delo, str. 206.

budu dva solidarna poverioca”, smatraće se da svaki pojedini poverilac potražuje odgovarajući deo. I obrnuto, ako se nađe ovakva priznanica o zaključenoj stipulaciji: “Pošto je Iulius Carpus (Julije Karpus) stipulisao da mu valjano budu dati ovi zlatnici, obavezali smo se na to što je tražio, ja, Antoninus Achilleus i Cornelius Dius (Antonije Ahileus i Kornelije Dius)”, dugovaće se samo određeni delovi, jer nije dodato da su se obavezali svaki pojedinačno na celu sumu (in solidum), kako bi na taj način nastala dva solidarna dužnika.¹⁸

5. SOLIDARNE OBLIGACIJE U RIMSKOM PRAVU OSNOVNA SVOJSTVA, VRSTE, IZVORI

Osnovna obeležja solidarnih obligacija u rimskom pravu izražena su i danas dobro poznatim rečima koja deluju kao matematički obrazac: svaki dužnik solidarne obaveze odgovara poveriocu za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje od bilo koga sadužnika sve dok ne bude potpuno ispunjena, ali kad jedan dužnik ispuni obavezu ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju (pasivna solidarnost). S druge strane, svaki solidarni poverilac ima pravo da zahteva od dužnika ispunjenje cele obaveze, ali kad jedan od njih bude namiren, obaveza prestaje i prema ostalim poveriocima (aktivna solidarnost).¹⁹

Razume se, da u pravnoj literaturi i uporednom zakonodavstvu ova formula može biti izražena i drugim redom upotrebljenih ili sličnih reči, ali time se ne dira u temelje solidarnih obligacija koji su postavljeni u dugoj evoluciji rimskog prava.

---

¹⁸ D.45.2.11.1–2 u prevodu: Jelena Danilović i Obrad Stanojević, *Tekstovi iz rimskog prava*, izd. Službeni list SCG, Beograd 2003, str. 203; takođe videti i prevod: N. Bogojević-Glušćević, nav delo, str. 81. U originalu ovaj tekst glasi: Cum tabulis esset dcomprehensum illum et illum centum aureos stipulatos neque adiectum ita ut duo rei stipulamdi essent, virilem partem singuli stipulati videntur. (2) Et e contrario cum ita cautum inventiretur: “tot aureos recte dari stipulatus est Iulius Carpus, spondimus ego Antonius Achilleus et Cornelius Dius” partes viriles deberi, quia non fuerat adiectum singulos in solidum spondisse, ita ut duo rei promittendi fierent – D.45.2.11.1–2. O deljivim i nedeljivim obligacijama u rimskom pravu (res divisae, indivisa) videti takođe i Dragomir Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, izd. Savremena administracija, Beograd 1985, str. 206; Ante Romac, *Riječnik rimskog prava*, izd. Informator, Zagreb 1983, str. 293; M. Horvat, nav delo, str. 226.

¹⁹ Mihailo Konstantinović, *Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima*, Pravni fakultet u Beogradu, 1969, čl. 335 i 349 (*Skica za Zakonik o obligacijama*). Imenovanje ovih obligacija kao pasivne i aktivne solidarne obligacije, opšteusvojeno je u pravnoj literaturi različitih jezičkih područja.

Kao opšta mesta, od rimskog prava, sve do savremenog prava, mogu se navesti: solidarne obligacije pretpostavljaju pluralitet subjekata na dužničkoj i/ili poverilačkoj strani; isplatom jednog solidarnog dužnika cela obaveza se gasi (si unus solvat omnes liberentur); izvori solidarnosti nalaze se u volji stranaka ili zakonskoj dispoziciji; nedeljive obligacije su po pravilu solidarne;²⁰ pojedini načini prestanka obligacija deluju ipso iure ili ope excieptionis; dužnik koji je isplatio celu solidarnu obavezu mogao je u postklasičnom pravu da od poverioca zahteva da mu ovaj ustupi svoje tužbe protiv ostalih sadužnika (beneficium cedendarum actionum) čime je bio uspostavljen izvor prava na regres u savremenom pravu.

Izvor solidarnih obligacija u rimskom pravu nalazio se, pre svega, u volji stranaka (korealna stipulacija) ili iz nekih drugih pravno relevantnih činjenica, kao što je npr., delikt učinjen od strane više lica.

Voljna solidarnost kroz celu istoriju rimskog prava ugovarala se putem stipulacije koja je bila verbalni i strogo formalni kontrakt, ali čija forma se tokom evolucije menjala.²¹

U svakom slučaju za stipulaciju su bile karakteristične sakralne reči (*spondesne – spondeo*) čijim izgovorom su stvarane neposredno saglasno ustanovljene obaveze.

Pored stipulacije, voljom stranaka solidarna obligacija je mogla nastati i iz drugih punovažnih ugovora. To se može videti i u jednom fragmentu Digesta koji glasi: istu stvar dao sam istovremeno dvojici u *ostavu* i to poveravajući je *solidarno obojici*, ili sam tu stvar dao na isti način dvojici na poslugu: nastaju dva solidarna dužnika, jer ne samo iz verbalne stipulacije, već i iz drugih ugovora, kao što su kupoprodaja, zakup, ostava, posluga (mogu nastati dva solidarna dužnika), isto

---

²⁰ D. Stojčević, nav. delo, str. 207, gde se navodi: “Solidarnost se uvek pretpostavlja kad više lica duguju ili potražuju nedeljivu stvar”; M. Horvat, nav. delo, str. 227 koji konstatuje: „Ako se na vjerovničkoj ili dužničkoj strani nađe više osoba, a činidba je n e d j e l j i v a, dolazi po pravilu do solidarne obveze”; M. Milošević, nav. delo, str. 297, prema kome: “Ako predmet obligacije nije deljiv, obaveza sadužnika je solidarna”.

²¹ D. Stojčević, nav. delo, str. 243; M. Horvat, nav. delo, str. 252; A. Romac, Rimsko pravo, str. 281.

tako i odredbama testamenta, npr. kada testator postavi više sanaslednika i kaže: “Ticije i Mevije neka daju Semproniju deset”...²²

Solidarne obaveze nastale putem stipulacije (korealne stipulacije) nosile su sa sobom osnovno pravilo solidarnosti, prema kome, pošto se svaki dužnik ponaosob obavezao na određenu činidbu, poverilac je mogao zahtevati ispunjenje cele obaveze od bilo kog solidarnog dužnika, s tim da kada taj dužnik ispuni celu obavezu ostali dužnici su bili oslobođeni datog obećanja.²³

Dejstvo solidarnih obligacija ustanovljeno putem korealne stipulacije moglo se ostvariti u klasičnom pravu i putem *litiscontestatio* jer samim početkom spora cela obaveza teretila je tuženog, dok su ostali sadužnici bili oslobođeni solidarnog duga. U postklasičnom periodu bio je uveden jedan takav način da tuženi koji je isplatio ceo dug može zahtevati od poverioca da mu ovaj ustupi pravo na tužbu u pogledu ostalih sadužnika. To se postizalo putem tzv. *beneficium cedendarum actionum* čiji izvor potiče iz druge polovine trećeg veka n.e.²⁴

Međutim, u postklasičnom pravu prema Justinijanovoj noveli 99 iz 539. godine u velikoj meri je oslabljena solidarnost korealne obaveze, pošto je bilo propisano da poverilac ne može zahtevati ispunjenje cele obaveze od bilo kog solidarnog dužnika, nego samo od onoga koji duguje odgovarajući deo svoje obaveze (*pars virilis*) i to pravno sredstvo je nazvano *beneficium divisionis*. Istom

---

²² D.45.2.9, prevod J. Danilović, O. Stanojević, nav. delo, str. 202; N. Bogojević-Glušćević, nav. delo, str. 83.

²³ U tom smislu, M. Horvat, Rimsko pravo, izd. Školska knjiga, Zagreb 1977, str. 227, gde se ovo pravilo iznosi na jedan veoma ilustrativni način koji glasi: Zato bi kod takve stipulacije svaki poverilac stavio dužniku pitanje koje se tiče iste činidbe, npr. prvi poverilac “Titi, quinque aureas dare spondes?”, zatim drugi poverilac: “Titi, eosdem quinque aureos dare spondes?”, a dužnik bi nakon toga obojici zajednički odgovorio: “utique vestrum eosdem quinque aureos dare spondeo”. Kod pasivne korealne stipulacije bi vjerovnik svakom pojedinom dužniku stavio pitanje glede iste činidbe, npr. “Maevi, quinque aureos dare spondes? Sei, eosdem quinque aureos dare spondes?”, a nakon toga bi svaki dužnik odgovorio sa “spondeo”. Ako ne bi bilo takvog jedinstva akta, nego bi na svako pitanje odmah uslijedio saglasni odgovor, ne bi takvim stipulacijama nastala solidarna (korealna), nego razdijeljena obveza.

²⁴ Opširnije, A. Romac, nav. delo, str. 282, gde se između ostalog navodi: “Koliko se može utvrditi u izvorima, *beneficium cedendarum actionum* spomenut je prvi put u jednoj Valerijanovoj i Galijenovoj konstituciji iz 259. godine, ali se ona odnosi samo na zajednički ugovor o najmu. U drugoj konstituciji (Dioklecijanovoj i Maksimilijanovoj iz 287) mogućnost korišćenja ovog sredstva mnogo je šire postavljena jer se govori samo o solidarnom ispunjenju obveza, ne spominjući pravnu osnovu iz koje je obveza nastala”.

novelom predviđeno je da se prilikom deobe broja solidarnih dužnika imaju izdvojiti oni čije je boravište bilo nepoznato i oni koji su bili insolventni.²⁵

6. ELEKTIVNA I KUMULATIVNA SOLIDARNOST U RIMSKOM PRAVU

Kada na strani dužnika ima više lica koji duguju po principu *jedan za sve, svi za jednog* (unus pro omnibus et omnes pro uno) poverilac ima pravo da zahteva ceo iznos dugovane prestacije (in solidum) od svakog sadužnika po njegovom izboru ili od svih zajedno. To je slučaj pasivne solidarnosti za razliku od aktivne kod koje postoji više sapoverilaca tako da svako od njih može od dužnika da zahteva ceo iznos dugovane prestacije. Sve to za razliku, kao što je već naglašeno, od deljivih (podeljenih) obligacija gde se od svakog sadužnika može zahtevati ispunjenje samo onog dela dugovane prestacije (pars virilis) koji duguje pojedini dužnik. U svakom slučaju kod solidarnih obligacija, bez obzira da li je u pitanju aktivna ili pasivna solidarnost, smatra se da postoji samo jedan obligacioni odnos sa atributima solidarnosti u rečenom smislu.

Kod pasivne solidarne obligacije karakteristična je mogućnost izbora na strani poverioca da se opredeli za jednog od više sadužnika da mu ispuni dugovanu činidbu u celosti.

U rimskom pravu takva solidarnost se imenuje kao *elektivna solidarnost* (eligere – izabrati) u kom slučaju se obligacija gasi za sve strane u obligacionom odnosu i to u klasičnom pravu putem litiskontestacije odnosno u postklasičnom pravu samim aktom ispunjenja (solutio). Ovakva solidarnost postoji kod kontraktnih obaveza uglavnom nastalih putem korealne stipulacije.

Za razliku od elektivne solidarnosti, u rimskom pravu je postojala i *kumulativna solidarnost* kod koje je poverilac mogao da naplati ceo iznos dugovane prestacije od svakog sadužnika. To je uglavnom bio slučaj sa penalnim tužbama iz deliktne radnje (npr. kod krađe – furtum manifestum) gde je poverilac bio ovlašćen da zahteva od svakog delikventa ceo iznos štete, što je

---

²⁵ Opširnije, A. Romac, nav. delo, str. 282, gde se beneficium divisionis naziva “dobrobit podjele”.

podrazumevalo, ne samo ekvivalentnu naknadu već i kaznu za učinjeni delikt, npr. četverostruku vrednost ukradene stvari.

Ipak, u postklasičnom pravu postepeno iščezava kumulativna solidarna odgovornost koju zamenjuje elektivna solidarnost.²⁶

U svakom slučaju, već na primeru kontraktne i deliktne odgovornosti mogu se videti *početni izvori* teorijskog razlikovanja korealne (prave, savršene) solidarnosti i obligacije in solidum (neprave, nesavršene) koje će uslediti tokom daljeg razvoja teorije solidarnih obligacija sve do savremenih koncepcija o ovom pitanju o čemu će posebno biti reči u narednim poglavljima.

7. DEJSTVA U POGLEDU POJEDINIH NAČINA PRESTANKA OBLIGACIJA U RIMSKOM PRAVU

U klasičnom rimskom pravu, uticaj pojedinih načina prestanka obligacija na pasivnu solidarnost, rešavao se na različite načine zavisno od toga, da li obligacija prestaje *ipso iure* (po samom pravu), ili na osnovu *ope exceptionis* (po prigovoru).

Tako, ako je kod pasivne solidarnosti jedan od sadužnika preduzeo akte koji vode prestanku obligacije koji deluju ipso iure, onda to deluje prema svima: solidarni odnos prema poveriocu se gasi ipso facto, a nastaje odnos između sadužnika u smislu personalne subrogacije i regresnog odnosa.

Načini prestanka obligacija ipso iure bili su sledeći: *solutio*²⁷ (ispunjenje, isplata), *acceptilatio* (prestanak obaveze preduzet u istoj formi u kojoj je ona nastala)²⁸, *datio in solutum* (zamena ispunjenja), *novatio* (prenov), objektivna nemogućnost ispunjenja.

Naprotiv, razlozi prestanka solidarne obligacije *ope exceptionis* imaju relativno dejstvo i deluju samo prema onim subjektima na koje se ti prigovori odnose, a koji su relevantni sa gledišta sadržine i daljeg opstanka obligacije. Takvi prigovori su npr. *capitis deminutio* (gubitak jednog od statusa rimskog građanina), o čemu je već bilo reči kod izlaganja statusne sposobnosti, *confusio* (sjedinenje

---

²⁶ M. Horvat, nav. delo, str. 228; A. Romac, nav. delo, str. 280; D. Stojčević, nav. delo, str. 209, gde se kaže da izrazi elektivna i kumulativna solidarnost dolaze iz pandektnog prava.

²⁷ A. Romac, Riječnik rimskog prava, izd. Informator, Zagreb 1983, str. 320.

²⁸ A. Romac, nav. delo, str. 3.

poverioca i dužnika u jednoj ličnosti), *restitutio in integrum* (povraćaj u pređašnje stanje kao izvanredno pretorsko pravno sredstvo), *pactum de non petendo in personam* (oproštaj duga samo određenom solidarnom dužniku).²⁹

8. SOLIDARNOST I LITIS CONTESTATIO

Kod pasivne solidarnosti, u klasičnom pravu, sam akt litiskontestacije koja je označavala početak parnice između poverioca i solidarnih dužnika, proizvodilo je određene pravne posledice za sve učesnike parnice. Prema klasičnom pravu, to je značilo da tužba poverioca u odnosu na tuženog sadužnika, oslobađa obaveze sve ostale solidarne dužnike.³⁰

Međutim, u postklasičnom pravu, Justinijan je svojom konstitucijom iz prve polovine šestog veka n.e. (531. godine), kod solidarnih obaveza nastalih korealnom stipulacijom, ukinuo ovo dejstvo litiskontestacije, tako da je, posle ove konstitucije, poverilac imao pravo, da i posle utuženja jednog od sadužnika, tuži i ostale sadužnike sve do potpunog ispunjenja solidarne obligacije.³¹

9. SOLIDARNOST I BENEFICIUM CEDENDARUM ACTIONUM

Posle ispunjenja obligacije od strane jednog sadužnika, nastaje pitanje njegovog pravnog statusa u odnosu na ostale sadužnike koji nisu učestvovali u isplati solidarnog duga. Klasično rimsko pravo u tom pogledu nije imalo čvrstu regulu, posebno u slučaju da između solidarnih dužnika nije od ranije postojao neki interni pravni odnos (npr. *societas* ili *mandatum*).

Upravo zbog toga, u postklasičnom pravu uvedeno je pravilo *beneficium cedendarum actionum* (dobrobit, privilegija ustupanja tužbi) prema kome, dužnik koji je ispunio solidarnu obligaciju prema poveriocu, mogao je od ovoga zahtevati da mu ustupi svoje pravo na tužbe prema ostalim solidarnim sadužnicima. Na osnovu tako ustupljenih (cediranih) prava na tužbu, sadužnik koji je isplatio celu

---

²⁹ M. Horvat, nav. delo, str. 227.

³⁰ M. Horvat, nav. delo, str. 228, gde se između ostalog, kaže: “to je dolazilo otuda što se s obzirom na zajedničku svrhu svih tih tražbina i dugova svaka pojedina tužba smatrala akcijom de eadem re, te se, prema starom pravilu bis de eadem re ne sit actio, nije ni protiv drugog sadužnika mogla ponoviti”.

³¹ D. Stojčević, nav. delo, str. 234; A. Romac, nav. delo, str. 320.

solidarnu obligaciju, sticao je pravo da traži od ostalih sadužnika *srazmerni* deo solidarnog duga koji se utvrđivao prema njihovom unutrašnjem pravnom odnosu. Na ovaj način, postavljeni su izvorni temelji za savremena kodifikovana rešenja u pogledu regresnog zahteva isplatioca u kontekstu solidarnosti dužnika, tj. pravo ispunioca na naknadu.³²

10. SOLIDARNOST I BENEFICIUM DIVISIONIS

U postklasičnom pravu, uvedena je i privilegija za solidarne dužnike (*beneficium divisionis*) prema kojoj poverilac nije mogao da od svakog sadužnika traži isplatu celog duga, već samo onaj deo koji pripada tuženom sadužniku. To je učinjeno Justinijanovom novelom iz 529. godine, čime je olakšan položaj solidarnih sadužnika, ali, s druge strane, time je narušen osnovni princip solidarnosti dužnika koji glasi: *unus pro omnibus et omnes pro uno* (svi za jednog a jedan za sve). Doduše, prema istoj noveli, prilikom podele dugovane prestacije nisu uzimani u obzir sadužnici koji su insolventni ili su nepoznati ili nedostupni, što ipak ne otklanja osnovni princip solidarnosti dužnika, koji je ovom novelom znatno narušen, u odnosu na savremena rešenja u ovoj oblasti.³³

11. SOLIDARNE OBLIGACIJE U JUSTINIJANOVOJ KODIFIKACIJI

Posle viševekovne evolucije rimskog prava, Justinijanova kodifikacija iz prve polovine šestog veka n.e. (528, 533. godine) predstavlja ne samo sintezu

---

³² A. Romac, nav. delo, str. 282, kao što je već rečeno.

³³ D. Stojčević, nav. delo, str. 207, gde se između ostalog, kaže: U postklasičnom pravu bilo je ušlo u praksu da se na sve solidarne dužnike primenjuju propisi doneti za fidejusore, po kojima je poverilac bio obavezan da podeli svoje potraživanje na onoliko delova koliko ima solventnih sadužnika i da od svakog traži samo njegov deo duga (*beneficium divisionis*). Justinijan je ovu praksu izmenio utoliko što je propisao da dužnik ne može ni sprečiti ni prisiliti poverioca da izvrši ovu podelu. Na taj način bio je klasični princip solidarnih obligacija znatno okrnjen: poverilac je mogao, ako je želeo, tretirati solidarne dužnike kao dužnike iz podeljenog obligacionog odnosa. Videti takđe i A. Romac, nav. delo, str. 282, gde se između ostalog kaže: Justinijan je jednom svojom novelom zapravo ukinuo solidarnost korealne obveze, propisavši da vjerovnik ne može od svakog solidarnog dužnika tražiti naplatu duga u cjelini, nego samo dio koji otpada na njega (*pars virilis*). To je nazvano *beneficium divisionis* (dobrobit podele). Pri tome je iz broja solidarnih dužnika trebalo izdvojiti one čije je boravište bilo nepoznato i one koji su bili insolventni, dakle ne uzimati ih u obzir pri podjeli dugovnih iznosa.

ondašnjeg razvoja građanskog prava, već i izvor ideja i rešenja za kasnije kodifikacije, pre svega na evropskom pravnom prostoru ali i na šitim područjima različitih društvenih sredina i civilizacija. To se naročito ogleda u faktu recepcije rimskog prava, počev od škole glosatora i postglosatora, pa preko brojnih škola sve do savremenih kodifikacija građanskog prava.

Razume se, da u sistematici građanskopravnih ustanova i kategorija, i solidarne obligacije zauzimaju odgovarajuće mesto sa mnogim već izgrađenim pojmovima i konkretnim pravilima, tako da se u glavnim segmentima uočava jedan istorijski kontinuitet sa izvesnim odstupanjima zavisno od različitog prostora i vremena u kome se te kodifikacije javljaju.

Stoga, na ovom mestu zadržaćemo se samo na onim izvorima Justinijanove kodifikacije koji ukazuju na kontinuitet mnogih pravila kojima se reguliše materija solidarnih obligacija, kao i na izvesne razlike u savremenim kodifikacijama komparativnog prava.

Justinijanovu kodifikaciju čine pet zbornika: *Novus Codex Iustinianus*, *Codex Repetitae Praelectionis*, *Digesta* (na grčkom *Pandekte*), *Institutiones* i *Novellae*.³⁴ Među pomenutim zbornicima, *Digesta* su najznačajnija kodifikacija građanskog prava, podeljena na 50 knjiga koja se dele na naslove – tituluse, odlomke i paragrafe i kao takva ostala u istoriji pravne nauke kao nezaobilazno delo u oblasti građanskog prava. Pored *Digesta*, za solidarne obligacije važni su i drugi delovi Justinijanove kodifikacije. U tom smislu, ovde navodimo nekoliko fragmenata iz Justinijanove kodifikacije koji se odnose na solidarne obligacije.

Tako, u Justinijanovim Institucijama (*codex Iustinianus*, C.8.39.(40).1.(2) pr.) predviđeno je: kada su se dva solidarna dužnika obavezala na istu sumu novca,

---

³⁴ Opširnije, Karl Salkovski, *Institucije s istorijom rimskog privatnog prava – za akademsku upotrebu*, prevod Andra Đorđević i Milan Milovanović, Beograd 1894, str. 50–58; M. Horvat, nav delo, str. 33–36; D. Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, izd. Savremena administracija, Beograd 1985, str. 56–59; O. Stanojević, nav delo, str. 90–95, gde se između ostalog kaže da su *Digesta* enciklopedijsko delo, “knjiga koja sadrži sve”. V. Korošec, nav delo, str. 29–35; Justinijanova *Digesta*, prva knjiga, drugo izdanje, *Uporedno latinski i srpski tekst*, preveo Antun Malenica, izd. Službeni glasnik, Beograd 2003; M. Milošević, nav delo, str. 75–81; A. Romac, nav delo, str. 66–73; Nikola Mojović, nav delo, str. 404–427, gde se, između ostalog kaže da su *Digesta* najveća *memorija čovečanstva* o klasičnoj pravnoj misli koja se sačuvala nakon prestanka Rima do našeg doba. *Digesta* predstavljaju jednu od najvećih vrednosti antičke kulture uopšte; Ž. Bujuklić, nav delo, str. 95–102.

poveriocu se ne može zabraniti da tuži onoga koga on želi. I zato, ako dokažeš da si isplatio ono što je bilo utuživo in solidum, upravnik provincije neće oklevati da ti pomogne protiv onoga sa kime si zajedno primio novac na zajam.³⁵

I nadalje, u istoj kodifikaciji (Codex Iustinianus, 3.16. pr. 1) stoji sledeći tekst: Postoji mogućnost da dvojica ili više njih budu poverioci ili dužnici. Poverioci onda, kada nakon što su ga svi upitali, dužnik odgovori: “obećavam”. Tako, npr., kada dužnik dvojici poverilaca koji su ga odvojeno upitali, odgovori: “obećavam da ću vam obojici (nešto) dati”, jer ako on najpre Ticiju obeća, a zatim obeća drugome koji mu je postavio pitanje, nastaće dve različite obaveze, pa se ne može smatrati da tu postoje dva poverioca. Dvojica ili više dužnika postaju na ovaj način: “Da li obećavaš Mevije, da ćeš dati pet zlatnika? – da li obećavaš da ćeš dati tih istih pet zlatnika, Seju?, pa oni svaki za sebe, odvojeno, izjave: “obećavam”. Iz ove vrste obligacija duguje se predmet obligacije u celini svakom poveriocu iz stipulacije i svaki pojedini dužnik iz stipulacije odgovara za ceo dug; ali u oba slučaja radi se samo o jednoj stvari i bilo da jedan od poverilaca primi dug, bilo da jedan od dužnika izvrši isplatu, obligacija se gasi za sve i svi se dužnici oslobađaju.³⁶

U Digestama (D.45.2.9.pr.) solidarnost dužnika, između ostalog, predviđena je i na sledeći način: Istu stvar dao sam istovremeno dvojici u ostavu i to poveravajući je solidarno obojici, ili sam tu stvar dao na isti način dvojici na posluhu: nastaju dva solidarna dužnika, jer ne samo iz verbalne stipulacije, već i iz drugih ugovora, kao što su kupoprodaja, locatio conductio, ostava, posluga (mogu nastati dva solidarna dužnika) isto tako i odredbama testamenta, npr. kada testator postavi više sanaslednika i kaže: “Ticije i Mevije neka daju Semproniju, deset”...³⁷

---

³⁵ J. Danilović i O. Stanojević, nav delo, str. 203. Pored ovog citata u prevodu pomenutih autora karakteristična su još dva mesta koja glase: D.45.2.11.1–2: Ako bi u ispravi bilo formulisano: ovom i ovom stipulisano je sto zlatnika i nije dodato tako da budu dva solidarna poverioca, smatraće se da svaki pojedini poverilac potražuje odgovarajući deo. I obrnuto, ako se nađe ovakva priznanica o zaključenoj stipulaciji: pošto je Julije Karpus stipulisao da mu valjano budu dati ovi zlatnici, obavezali smo se na to što je tražio, ja, Antonije Ahileus i Kornelije Dius, dugovaće se samo određeni delovi, jer nije dodato da su se obavezali svaki pojedinačno na celu sumu (in solidum), kako bi na taj način nastala dva solidarna dužnika.

³⁶ N. Bogojević-Glušćević, nav delo, str. 83.

³⁷ U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, str. 202.

Ako dva solidarna dužnika nisu ortaci, jednome od njih ne koristi to što drugome poverilac duguje novac (D.45.2.10).³⁸

Svakome ide na štetu njegova docnja, što važi i za dva solidarna dužnika (D.50.17.173.2).³⁹

Kada dvojica duguju isti novac, ako se za jednog obaveza ugasila zbog pretrpljene capitis deminutio, drugi se ne oslobađa (D.45.2.19).⁴⁰

Razlika između solidarnosti i podeljene obligacije (D.45.2.11.1–2) su formulisali na sledeći način: Ako bi u ispravi bilo formulisano: “ovom i ovom stipulisano je sto zlatnika” i nije dodato “tako da budu dva solidarna poverioca”, smatraće se da svaki pojedini poverilac potražuje odgovarajući deo. I obrnuto, ako se nađe ovakva priznanica o zaključenoj stipulaciji: “pošto je Julije Karpus stipulisao da mu valjano budu dati ovi zlatnici, obavezali smo se na to što je tražio, ja, Antonije Ahileus i Kornelije Dius”, dugovaće se samo određeni delovi, jer nije dodato da su se obavezali svaki pojedinačno na celu sumu (in solidum), kako bi na taj način nastala dva solidarna dužnika.⁴¹

Kada je u pitanju izbor dužnika, u Justinijanovim Institucijama (C.8.40 (41) 28.2) bilo je predviđeno: Isto tako propisujemo za slučajeve u kojima postoje dva solidarna dužnika da izbor jednog da bude tužen ne može da naškodi poveriocu u pogledu drugog dužnika, već poveriocu ostaju neokrnjene i sve tužbe *in personam* i sve tužbe iz hipoteke, sve dok preko svih (solidarnih dužnika) ne naplati svoje potraživanje.⁴²

Kao što se vidi iz ovih fragmenata Justinijanove kodifikacije, rimsko pravo je, kroz celu svoju evoluciju i završnoj Justinijanovoj kodifikaciji, regulisao mnoga pitanja koja proizilaze iz pluraliteta subjekata u obligaciji u smislu solidarne odgovornosti.

---

³⁸ U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, str. 202.

³⁹ U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, str. 202.

⁴⁰ U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, str. 202.

⁴¹ U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, str. 203.

⁴² U prevodu J. Danilović i O. Stanojević, nav. delo, i nav. delo, str. 203.

O d s e k II

SREDNJOVEKOVNA EVOLUCIJA

RECEPCIJA RIMSKOG PRAVA

1. GLOSATORI I POSTGLOSATORI. – Pod recepcijom rimskog prava podrazumeva se oživljavanje rimskog prava uglavnom postklasičnog Justinijanovog zakonodavstva izraženog naročito u kodeksima Digesta (Pandectae) i Institutiones, i to u zapadnom delu Imperije, posebno u Italijanskoj školi u vidu značajnog delovanja glosatora (11–13. vek) i postglosatora (13–16. vek).⁴³

U univerzalnom i doslednom preuzimanju izvora rimskog prava (glosatori), a kasnije i u komentarisanju i dopunjavanju kodifikovanih izvora (postglosatori), nalaze se i odredbe o pluralitetu subjekata u obligacionom odnosu, posebno odredbe o solidarnosti dužnika (pasivna solidarnost), što čini razvojni put prema rešenjima usvojenim od strane modernih kodifikacija građanskog prava, počev od 19. veka, pa sve do savremenih kodifikacija građanskog prava.

Škola glosatora je nastojala da vrati autoritet i primenu rimskog prava.⁴⁴ U tom smislu, glosatori su, služeći se egzegetskim metodom, proučavali tekstove rimskog prava i formalnim putem istraživali određena mesta sa naporom da se ta mesta protumače u smislu otklanjanja jezičke nejasnosti i eventualne protivrečnosti. Sa tom ambicijom glosatori su svoje beleške – glose (po čemu su i nazvani glosatori) pisali između redova Justinijanove kodifikacije (*glossa interlinearis*) ili na marginama teksta (*glossa marginalis*).⁴⁵

---

⁴³ U radovima glosatora i postglosatora u periodu srednjovekovne evolucije, nastale nakon viševjekovnog trajanja prvobitnog feudalizma, rimsko pravo doživljava u promenjenim društvenim uslovima neku vrstu obnove i teorijske renesanse. Opširnije, Marijan Horvat, Rimsko pravo, izd. Školska knjiga, Zagreb 1967, str. 33–40; D. Stojčević, nav delo, str. 49–61; M. Milošević, nav delo, str. 82–92; A. Romac, nav delo, str. 74–85; N. Mojović, nav delo, str. 431–476.

⁴⁴ Krajem 11. veka, u severnoj Italiji (Longobardijska država), rimsko pravo je postepeno potiskivalo uspostavljeno feudalno pravo, što je, između ostalog, i značajna zasluga glosatora okupljenih u okviru Bolonjske škole. U tom smislu, evo jedne relevantne ocene: “Krajem jedanaestog veka na pravnoj školi u Bolonji počinje ponovni življi interes za rimsko pravo i vraćanja na njegove orginalne izvore – Justinijanovu kodifikaciju. Iako je to samo teorijski interes profesora, izazvan uglavnom naučnom radoznalošću, a još uvek ne potrebama prakse, on predstavlja vrlo značajnu prekretnicu u pravnoj istoriji Evrope i daljoj sudbini rimskog prava, tj. do njegove ponovne primene u celoj Zapadnoj Evropi, koja je trajala u Nemačkoj sve do kraja 19. veka.” D. Stojčević, Rimsko privatno pravo, Savremena administracija, Beograd 1977, str. 53.

⁴⁵ Najveći broj glosa svojih prethodnika (62.577 glosa) sakupio je i objavio poslednji glosator Bolonjske škole Accursius pod imenom Glossa ordinaria ili magistralis, D. Stojčević, nav.

Izučavanje rimskog prava posle glosatora, nastavljeno je od strane postglosatora koje je trajalo od 13–16. veka. Za razliku od glosatora koji su se uglavnom držali egzegetskog metoda i pisanja sumarnih i sažetih glosa bez komentara, postglosatori su upravo komentarisali te glose, po čemu su i dobili ime – postglosatori ili komentatori. Međutim, oni se u svom radu nisu ograničavali samo na komentarisanje glosa njihovih prethodnika, već su povezivali ustanove rimskog prava sa tada važećim pozitivnim pravom i upoređivali pojedina rešenja sa kanonskim pravom, statutima pojedinih gradova, kao i sa elementima germanskog prava. Sve je to stvaralo uslove za recepciju rimskog prava u obliku tzv. Opšteg prava (pandektnog prava) i kasnije kodifikaciju građanskog prava evropskih zemalja. U tom smislu, u literaturi se navode brojne zasluge postglosatora, ali i uopštene teorijske ocene škole postglosatora.⁴⁶

2. PRAVNE ŠKOLE. – Posle škole glosatora i postglosatora, koje su, i pored njihove istorijske uloge, u literaturi bile kritikovane kao egzegetske i dogmatske, u 16. veku, pod uticajem humanizma i renesanse, javlja se francuska istorijska škola poznata pod imenom “elegantne jurisprudencije”.⁴⁷

U okviru ove škole (Dionysius Gothofredus 1527–1591) prvi put je izdata Justinijanova kodifikacija pod nazivom *Corpus iuris civilis*, što je bilo od velikog značaja za dalje izučavanje rimskog prava i njegovo prilagođavanje tadašnjim društvenim odnosima. Smernice ove škole širile su se i izvan Francuske, posebno u Holandiji, a delimično i u Nemačkoj koja je u to vreme nastojala da rimsko pravo u

---

delo, str. 53 i sl.; M. Horvat, nav. delo, str. 37 i sl.; N. Mojović, nav. delo, str. 461 i sl.; M. Milošević, nav. delo, str. 83 i sl.; A. Romac, nav. delo, str. 76 i sl., gde se između ostalog, navode imena najpoznatijih predstavnika Škole glosatora, i daje ocena njihovog rada sa konstatacijom da su glosatori kao “oštroumni pravnici i odlični filozofi utrli put kasnijoj recepciji rimskog prava”.

⁴⁶ Opširnije, N. Mojović, nav. delo, str. 471; D. Stojčević, nav. delo, str. 54 i sl, gde se između ostalog kaže: „postglosatori, kao i glosatori, se nisu oslobodili skolastike. Njihov rad je dogmatski i pragmatičan, ali su ipak njihove zasluge i na polju metodologije vrlo velike. Oni su uneli izvesnu širinu u proučavanje prava, izvlačeći, pomoću apstrakcija, osnovne principe i pravila u pojedinim oblastima prava. Mnoge definicije, pravna pravila i izreke izvučene iz rimskog prava, koje se i danas sreću u pravnoj literaturi, dugujemo ovome periodu pravne istorije”.

⁴⁷ Sledstveno opštim idejama tadašnjeg pokreta humanizma, smatralo se da on podrazumeva i obnovu grčke i rimske antičke filozofije, kao i izvornih ustanova rimskog prava, bez ikakvih naknadnih glosa ili postglosa. U nastojanju da svoje poglede izrazi u što jasnijoj izvornoj i homogenoj formi, ova škola je i dobila svoje ime. Prema njoj, Justinijanova Digesta su “haljine od zlata” koje treba primeniti bez glosa, što se sve odražava na nedostatke italijanske škole glosatora i postglosatora (*mos docendi italicus*) a u korist francuske istorijske škole “elegantne jurisprudencije” (*mos docendi gallicus*). Videti O. Stanojević, nav. delo, str. 104.

odgovarajućoj meri prilagodi tada aktuelnim društvenim prilikama, stvarajući *usus modernus Pandectarum*.⁴⁸

U 17. i 18. veku evropska pravna misao, pored ostalih učenja bila je obuhvaćena idejom prirodnog prava koja je imala svoje izvore još u antičkoj Grčkoj⁴⁹ i Stoičkoj školi antičkog Rima. Nastavljajući ideju prirodnog prava, prilagođenu pokretu racionalizma u 17. veku, holandski pravnik Hugo Grocijus je oživeo antičku ideju o prirodnom pravu, oslobođenu svih do tada ispoljenih značenja, kako u antici, tako i srednjem veku, dajući joj racionalističko značenje. Po toj teoriji, za razliku od pozitivnog prava koje je uslovljeno istorijskim činionicima i odnosom snaga, prirodno pravo je rezultat razuma i same prirode. Zbog toga ono je večno i savršeno samo po sebi i kao takvo predstavlja uzor pozitivnom pravu.⁵⁰

Sa gledišta teme ovog rada o solidarnim obligacijama, potrebno je podvući značaj škole prirodnog prava u pogledu modernog pojma kodifikacije građanskog prava, koji je neposredno došao do izražaja u francuskom Građanskom zakoniku iz 1804. godine, austrijskom Građanskom zakoniku iz 1811, kao i u mnogim drugim evropskim kodifikacijama građanskog prava.

Suprotno učenju škole prirodnog prava, početkom 19. veka u Nemačkoj se javlja *istorijska pravna škola* čiji je predstavnik Savinji (Fridrich Karl von Savigny). Prema učenju ove škole, ne postoji jedno univerzalno i večno prirodno pravo, već je pravo proizvod istorijskih okolnosti, izraz “nacionalnog duha” kojima se izražava specifičnost odgovarajućih činilaca jednog pravnog poretka, uzimajući

---

⁴⁸ Uzimajući u obzir sva zaslužena svojstva ove škole, evo jedne uopštene ocene: “Zasluga *elegantne jurisprudencije* je u vraćanju orginarnim izvorima. Ovi pravници su uočili istorijsku dimenziju rimskog prava, oni zapažaju interpolacije, pokušavaju da rekonstruišu rimske izvore. Pronalazak štampe je omogućio umnožavanje Digesta i drugih delova Justinijanovih korpusa u velikom broju primeraka, tako da će one uz bibliju, postati najraširenije knjige, naročito na univerzitetima,” O. Stanojević, nav. delo, str. 105. Opširnije videti i: N. Mojović, nav. delo, str. 476–482; D. Stojčević, nav. delo, str. 56 i sl.; A. Romac, nav. delo, str. 79 i sl.; M. Horvat, nav. delo, str. 39; M. Milošević, nav. delo, str. 87; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 110.

⁴⁹ Opširnije, Mihailo Đurić, *Ideja prirodnog prava kod grčkih sofista*, izd. Udruženje pravnika Jugoslavije, Beograd 1958.

⁵⁰ Pristalice škole prirodnog prava su brojne. Opširnije, videti: N. Mojović, nav. delo, str. 483–495, gde se, pod naslovom *Škola prirodnog prava*, navode mnogi protagonisti ove škole kroz istoriju evropske kulture prava.

u obzir njegovu prošlost i potrebe njegove aktuelnosti.⁵¹ Ipak, kada je reč o primeni ideja nemačke istorijske škole na kodifikaciju građanskog prava, onda se može, i pored “nacionalnog duha” zapaziti prisustvo građanskopravnih ustanova rimskog prava.⁵²

Pored pomenutih pravnih škola⁵³ koje su sve u većoj ili manjoj meri poklanjali znatnu pažnju izvorima rimskog prava, govori u prilog konstatacije, da su osnovni pojmovi solidarnih obligacija izgrađeni u dugoj evoluciji rimskog prava, premostili sve kasnije recepcije i pravne škole, tako da su na osnovu teorijskih i praktičnih potreba pravila solidarnih obligacija našla mesta u tzv. modernim kodifikacijama građanskog prava. Ovo, pre svega, u krugu evropske familije prava u kojoj naš pravni sistem zauzima odgovarajuće mesto.

O d s e k III

KODIFIKACIJE NASTALE U PERIODU 19–21. VEKA

1. UVODNA NAPOMENA. – Razumevanje rešenja koja, u pogledu solidarnih obligacija, usvajaju evropske kodifikacije 19-21. veka, zahteva komparativnu analizu nekoliko osnovnih pitanja iz ove oblasti. To su pitanja: pojam solidarnosti dužnika, njeni izvori, pretpostavka solidarnosti, dejstva solidarnosti dužnika, naknada isplatioca u vidu regresa u odnosu na ostale sadužnike. Komparativni metod ukazaće na sličnosti i razlike u načinu normativnog uređenja solidarnih

---

⁵¹ Nastala u doba stvaranja velikih nacija na evropskom kontinentu, ova škola, u svojoj suštini zasnovana je na poletu romantizma, dakle, suprotno racionalizmu, što je karakteristično za školu prirodnog prava i to od vremena Huga Grocijusa (17. i 18. veka), kada je racionalna koncepcija prirodnog prava u mnogo čemu regenerisala antičko i srednjovekovno učenje o prirodnom pravu.

⁵² D. Stojčević, nav. delo, str. 60, gde se između ostalog kaže: „zasluga je istorijske pravne škole i u tome što je pokrenula rešavanje mnogih problema rekonstrukcije rimske pravne istorije. Neke od tih problema je uspela da reši i da otkloni mnoge zablude, ali opšte uzevši, ona nije mogla da dovoljno iskoristi bogati činjenični materijal koji je prikupila, jer bez istorijsko-materijalističkog shvatanja istorije, nije uspela da dovoljno poveže istoriju prava sa ekonomskom i društvenom istorijom i na taj način objasni razvitak rimskog prava i utvrdi odgovarajuće zakonitosti”. Videti: M. Horvat, nav. delo, str. 39 i sl.; naročito N. Mojović, nav. delo, str. 496–504; M. Milošević, nav. delo, str. 90 i sl.; A. Romac, nav. delo, str. 81; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 114 i sl.; O. Stanojević, nav. delo, str. 109 i sl.; Obren Stanković i Vladimir Vodinelić, Uvod u građansko pravo, Beograd 1995, str. 276; Dragoljub Stojanović, Uvod u građansko pravo, Beograd 2000, str. 21 i sl.

⁵³ Videti, D. Stojanović, nav. delo, str. 22, gde se govori i o školi pojmovne i interesne jurisprudencije.

obligacija, što treba da omogući odgovarajuću teorijsku argumentaciju prilikom izlaganja zbirnih pitanja koja su sistematizovana u pojedinim poglavljima ove disertacije.

2. FRANCUSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1804). – Ako se pođe *hronološkim* redom nastanka evropskih kodifikacija u označenom periodu, onda se na prvom mestu nalazi francuski Građanski zakonik (Code civil) iz 1804. godine. U vreme rada na ovoj disertaciji, nakon više od dva veka od donošenja Zakonika, izvršene su značajne reforme njegovih pravila iz oblasti ugovornog prava, Uredbom (*Ordonnance*) br. 2016–131 od 10. februara 2016. U ovom delu Zakonika izvršene su izmene i dopune u više od 350 članova, sa motivom usaglašavanja Zakonika sa savremenim potrebama u oblasti bligacionih odnosa. Reforma nije izvršena u parlamentarnoj proceduri, već pomenutom Uredbom sa zakonskom sangom koja je stupila na snagu 1. oktobra 2016.⁵⁴ Predmet reforme bila su i pravila o solidarnosti, te će u radu biti analizirana, kako važeća rešenja u ovoj oblasti, tako i ona koja su prethodila reformi.

Ovaj Zakonik (nakon izmena) sadrži opšte odredbe o obligacijama sa više subjekata (čl. 1309–1320), s tim što je najveći deo posvećen pravilima solidarnosti na strani dužnika (čl. 1313–1319), dok je solidarnost među poveriocima regulisana samo sa dve odredbe (čl. 1311–1312). Posebno pravilo Zakonik posvećuje nedeljivim obligacijama (čl. 1320).

---

⁵⁴ O pomenutim reformama detaljno, La réforme du Droit des Contrats Commentaire article par article Ordonnance du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations, sous la direction de Thibault Douville avec Christophe Alleaume, Anne-Sophie Choné-Grimaldi, Aude-Solveig Epstein, Thiorry Le Bras, Laurence Mauger-Vielpeau, Gilles Raoul-Cormeil, Odile Salvat, Mathieu Thiberge, Gualino éditeur, Lextenso editions, 2016, du droit des contrats; La réforme du droit des obligations en France, 5e Journées Franco-Allemandes, sous la direction de Reiner Schulze, Guillaume Wicker, Gerald Mäsch, Denis Mazeaud, Société de législation compare, Paris, 2015; Olivier Deshayes, Thomas Genicon, Yves-Marie Laithier, Réforme du droit des contrats. Du régime général et de la preuve des obligations, Commentaire article par article, LexisNexis SA, Paris, 2016; Barthélemy Mercadal, Réforme du droits des contrats, Ordonnance du 10 février 2016, Editions Francis Lefebvre, 2016 (B. Mercadol, Réforme); Nicolas Dissaux, Christophe Jamin, Réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations (Ordonnance n. 2016-131 du 10 février 2016, Dalloz, 2016; Ph. Simler, Commentaire de la réforme du droit des contrats et des obligations, LexisNexis SA, Paris, 2016 (N. Dissaux, Réforme).

Prema rešenju usvojenom nakon reforme ovog Zakonika u oblasti ugovornog prava, solidarnost između dužnika obavezuje svakog od njih na ceo iznos duga. Isplata učinjena od strane jednog od njih oslobađa sve prema poveriocu. Poverilac može da zahteva isplatu od solidarnog dužnika po svom izboru. Zahtevi podignuti protiv jednog od solidarnih dužnika ne sprečavaju poverioca da traži realizaciju od drugih (čl. 1313).⁵⁵ Zakonik izričito predviđa da je solidarnost zakonska ili ugovorna i da se ne pretpostavlja (čl. 1310).⁵⁶ Pitanje kamate u oblasti solidarnosti dužnika uređeno je pravilom prema kome zahtev za kamatu protiv jednog od solidarnih dužnika čini da kamata teče i u pogledu svih (čl. 1314).⁵⁷

Kad je reč o prigovorima sadužnika, solidarni dužnik može da istakne poveriocu prigovore koji mogu zajedno da istaknu svi sadužnici, kao što su ništavost ugovora i raskid ugovora, kao i one koji su lični. On ne može da istakne one prigovore drugih sadužnika koji su njegovi lični odnosno koji su ograničeni rokom. Ipak, kada se lični prigovor jednog sadužnika proširuje na druge, naročito u slučaju kompenzacije ili oprostaja duga, svaki sadužnik može odbiti da ispuni ceo dug (čl. 1315).⁵⁸

---

⁵⁵ Reč je o pravilu kojim se određuje osnovno dejstvo solidarnosti. Pre reformi, u Zakoniku je ovo pravilo bilo sadržano u čl. 1200, prema kome solidarnost na strani dužnika postoji kad su na istu stvar dužnici obvezani tako, da svako od njih može biti prinuđen za ceo dug i da isplata od strane samo jednoga oslobađa ostale prema poveriocu. Komentar važećeg rešenja uz komparaciju sa prethodnim rešenjem, videti T. Douville, nav. delo, str. 295 i dalje; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 180 i dalje; B. Mercadal, nav. delo, str. 260; O. Deshayes, nav. delo, str. 616–617. U domaćoj literaturi o ovom pravilu pre reformi francuskog Građanskog zakonika, videti, Č. Marković, Opšti deo tražbenog prava, odgovarajući tekstovi francuskog, nemačkog i švajcarskog građanskog zakonika, Beograd 1925, str. 26.

⁵⁶ Pre reformi, Zakonik je u čl. 1202. sadržao slično pravilo u oblasti solidarnosti dužnika. Prema ovom rešenju, solidarnost se ne pretpostavlja, potrebno je da bude izričito ugovorena. To pravilo ne važi samo u slučajevima, u kojima solidarnost postoji po *samom pravu*, na osnovu neke zakonske odredbe. Komentar važećeg rešenja uz komparaciju sa prethodnim rešenjem, videti T. Douville, nav. delo, str. 291–292; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 611–612; B. Mercadal, nav. delo, str. 258; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 178.

⁵⁷ Pre reformi, ovo pravilo bilo je predviđeno u čl. 1207. Zakonika.

⁵⁸ Uporediti sa odgovarajućim rešenjem pre reformi koje je bilo predviđeno u čl. 1208. Zakonika. Prema ovom rešenju, solidarni sadužnik od koga poverilac traži naplatu može istaći sve prigovore koji proizilaze iz prirode obligacije i sve one koji su mu lični, kao i one koji su zajednički svima sadužnicima. Ne može isticati prigovore koji su samo lični nekima od sadužnika. Komentar važećeg rešenja uz komparaciju sa prethodnim rešenjem, videti T. Douville, nav. delo, str. 297–300; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 619–621; B. Mercadal, nav. delo, str. 261–262; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 181.

Zakonik uređuje odnose između poverioca i solidarnih dužnika u slučaju isplate od strane jednog sadužnika (čl. 1316),⁵⁹ kao i odnose između samih solidarnih dužnika u pogledu učešća u dugu. Prema ovom pravilu, solidarni dužnici, između sebe, učestvuju u dugu svaki za svoj deo. Dužnik koji je isplatio svoj deo raspolaže zahtevom prema ostalim sadužnicima, srazmerno njihovim delovima. Ako je jedan od sadužnika insolventan, njegov deo, prema učešću, preuzimaju ostali sadužnici (čl. 1317).⁶⁰ S druge strane, ako dug proističe iz posla koji se tiče samo jednog od solidarnih dužnika, pa taj dužnik isplati dug, on nema pravo zahteva prema ostalim sadužnicima, a ako su dug isplatili ostali sadužnici oni imaju pravo zahteva prema dužniku iz čijeg je posla dug proistekao (čl. 1318).⁶¹ Najzad, Zakon izričito predviđa solidarnu odgovornost sadužnika za neispunjenje obaveze (čl. 1319).⁶²

S obzirom da su reformom francuskog Građanskog zakonika, u oblasti solidarnih obligacija, izvršene brojne izmene, kako je na ovom mestu ukazano, njihov konkretan sadržaj biće u daljim izlaganjima detaljnije prikazana u okviru pojedinih dejstava solidarne odgovornosti, kao na primer kod delivih i nedeljivih obligacija (čl. 1320), kompenzacije (čl. 1315 i čl. 1347-6, st. 2), otupsta duga (čl. 1315 i čl. 1350), sjedinjenja-konfuzije (čl. 1349-1), nemogućnosti ispunjenja (čl. 1351) i drugih odgovarajućih pravila koja se odnose na pravna dejstva solidarne odgovornosti.

U svakom slučaju, već na prvi pogled, sledi konstatacija: broj uopštenih odredbi o solidarnim obligacijama nakon reforme, znatno je manji u odnosu na

---

⁵⁹ Uporediti sa odgovarajućim rešenjem pre reformi koje je bilo predviđeno u čl. 1210. Zakonika. Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville, nav. delo, str. 300–301; N. Dissaux, Ch. Jamin, ibidem; B. Mercadal, nav. delo, str. 262–263; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 622–623.

⁶⁰ Videti čl. 1317. u celini. Inače, ovom odredbom objedinjeni su čl. 1213, 1214 i 1215, koji su važili pre reformi Zakonika. Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville nav. delo, str. 301–302; B. Mercadal, nav. delo, str. 263; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 182; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 624.

⁶¹ Videti čl. 1318. u celini. Uporediti sa odgovarajućim rešenjem pre reformi koje je bilo sadržano u čl. 1216. Zakonika. Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville, nav. delo, str. 302–303; B. Mercadal, nav. delo, str. 264; N. Dissaux, Ch. Jamin, ibidem; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 625.

⁶² Izričita odredba o solidarnoj odgovornosti sadužnika za neispunjenje obaveze uvedena je tek reformama Zakonika. Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville nav. delo, str. 303; B. Mercadal, nav. delo, ibidem; N. Dissaux, Ch. Jamin, ibidem; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 626–627.

izvorni tekst Zakonika čija je tradicija duža od dva veka. Dok je izvorni tekst Zakonika pomenutoj materiji posvećivao ukupno 29 odredbi (čl. 1197–1225, koji su obuhvatali 3 odredbe o solidarnosti između poverilaca, 17 odredbi o solidarnosti na strani dužnika i 9 odredaba o deljivim i nedeljivim obligacijama), dotle reformisani tekst (čl. 1309–1320) sadrži ukupno 12 odredbi koje se odnose na dužničku i poverilačku solidarnost, kao i na obligacije sa nedeljivom činidbom. Značajna skraćanja su učinjena upravo u odredbama kojima se regulišu deljive i nedeljive obligacije. Naime, reformisani tekst o ovom pitanju ima samo jednu odredbu (čl. 1320), dok je izvorni tekst ovom pitanju posvećivao poseban odeljak koji je sadržavao 9 odredbi (čl. 1217–1225), gde su bili formulisani pojam ovih obligacija i njihova pravna dejstva. O deljivim i nedeljivim obligacijama, kao i o njihovom dejstvu i značaju za solidarnu odgovornost biće u ovom radu posebno reči, kako sa stanovišta uporednog zakonodavstva, tako i sa stanovišta različitih teorijskih shvatanja (Glava druga, odsek II).

Kad je reč o pomenutoj reformi francuskog Građanskog zakonika u materiji solidarnih obligacija, potrebno je posebno ukazati na znatno skraćenje reformisanog zakonskog teksta u odnosu na izvornu verziju Zakonika. Ne ulazeći u opštu ocenu reforme, već samo u onom delu koji se odnosi na solidarne obligacije, čini se da se u tom pogledu može učiniti sumarna konstatacija. Naime, u savremenim uslovima visoko razvijene tehnologije i istovremeno enormnog broja svakodnevnih šteta na bazi krivice ili bez krivice u oblasti odgovornosti za opasne stvari i opasne delatnosti, solidarna odgovornost zaslužuje veće polje primene, a to znači i šire zakonkso regulisanje.

3. AUSTRIJSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1811). – Vremenski drugu kodifikaciju na početku 19. veka predstavlja austrijski Opšti Građanski zakonik iz 1811. godine. Ovaj Zakonik sadrži opšte odredbe o solidarnim obligacijama (odredbe 891–896), kao i posebne odredbe koje se odnose na naknadu deliktne štete, jemstvo, ortakluk, starateljstvo i nasledstvo. Opšti pojam solidarnosti dužnika, ovaj Zakonik određuje opširnije u odnosu na francuski Građanski zakonik. To se vidi iz sledeće definicije: ako više lica obećaju jednu istu celinu nerazdeljivo tako da se jedan za sve i svi za jednog, izrečno obvezuju, onda svako pojedino lice odgovara za celinu. U tom

slučaju zavisi od poverioca, hoće li da traži od svih ili nekih sadužnika celu stvar, ili delove koje on odredi, ili hoće to od jednog jedinog da traži. On zadržava ovo pravo izbora, baš i posle podignute tužbe, ako od nje odustane, i ako ga koji dužnik samo u nekom delu izmiri, on onda može ostatak od ostalih tražiti (§ 891).

Pri tome, sadužnik, nerazdeljivo je obvezan koji je ceo dug iz svoje imovine platio, ovlašćen je zahtevati naknadu od ostalih sadužnika, čak i kada mu se pravo i ne ustupi, i to: ako između njih nikakav drugi naročiti odnos ne postoji, onda od svih u podjednakim delovima. Ako je koji od njih bio nesposoban obvezati se, ili ako koji nema otkuda da svoju obavezu ispuni onda, njegov deo moraju takođe svi saobveznici primiti na sebe. Oslobođenje, koje je jedan saobveznik dobio, ne može drugima biti od štete pri traženju naknade (§ 896).

Kao što se vidi, ovaj Zakonik je detaljno regulisao pojam solidarnosti dužnika, kao i pravo regresa koji ima isplatilac u odnosu na ostale sadužnike, ali nije potpuno regulisao i druga pitanja koja se odnose na izvore, dejstva, prigovore i pretpostavku solidarnosti. Ipak, i pored toga može se reći da je ovaj Zakonik prihvatio tradiciju rimskog prava, što je od naročitog značaja za rešenja u oblasti solidarnih obligacija za srpsko zakonodavstvo polovinom 19. veka s obzirom da je ovaj Zakonik bitno uticao na Srpski građanski zakonik iz 1844. godine.

4. GRAĐANSKI ZAKONIK ZA KNJAŽEVSTVO SRBSKO (1844) – Ovaj Zakonik koji je u Srbiji bio na snazi punih sto godine (1844–1946) predviđao je solidarnost dužnika rečima: ako li su se dva ili više njih na celu stvar obavezali, onda je dužan jedan za sve i svi za jednoga celu stvar dati (§ 545). Zakonik je posebno predvideo solidarnost dužnika u materiji naknade štete. Naime, prema Zakoniku: ako nije krivice jednog nego više njih, onda su dužni svi zajednički jedan za sve i svi za jednoga štetu naknaditi. A oni među sobom nek se ravnaju, i po meri krivide ispravljaju, koliko na koga da spadne (§ 804).

Kao što se vidi, ovaj Zakonik je pitanje solidarnosti dužnika formulisao na jedan kratak i jezgrovit način reprodukujući staru maksimu: *Unus pro omnibus et omnes pro uno*.

5. OPŠTI IMOVINSKI ZAKONIK ZA KNJAŽEVINU CRNU GORU (1888) – U drugoj polovini 19. veka, tačnije 1888. godine, donesen je Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru koji se odlikuje originalnošću i lepotom jezika. Pravila solidarnih obligacija ovaj Zakonik je regulisao pod naslovom “O samoukupnosti” čime je u terminološkom smislu jedinstven u literaturi i normativnom uređenju.

Tako, prema Zakoniku: samoukupni su dužnici onda kad svaki odgovara lično ne samo za svoj dio, nego za vaskolik dug, kao da je svaki pojedinac sve i dužan, i kad pošto jedan od njih dug namiri svi su ostali slobodni. O takim se dužnicima obično veli: da jedan odgovara za sve, a svi za jednoga (čl. 937).

O pravu izbora ličnosti sadužnika Zakonik predviđa: kad je u kakvu dugu više dužnika koji su se samoukupno obvezali, dužitelju je na volju birati od koga će tražiti namir duga; on može birati: hoće li iskati dug od jednoga, ili od drugoga, ili od svih ujedno; pa i pošto je jednoga izabrao i od njega dio duga primio, njegovo se pravo biranja za naplatu ostatka ni najmanje ne krnji (čl. 556).

Što se tiče izvora solidarnosti dužnika, Zakonik predviđa da su dužnici samoukupni samo onda kad je to u samome ugovoru uglavljeno bilo, ili tako zakon naročito naređuje.

U ugovorima se samoukupnost nikad ne pretpostavlja, nego treba da je naročito uglavljena; inače pojedini dužnik ne odgovara ako je dug razdjeljiv, nego samo za dio koji nanj pada. Baš i kad su dužnici nasprama dužitelju samoukupni, oni nijesu samoukupni među se za ono što je jedan za drugoga platio, ako to nije izrično ugovoreno. Tek kad bi se našlo da se neki od njih nije mogao zakonito obvezati, ili da je tako ubog da ne bi nikako mogao podmiriti svoj dio platcu, tad će tu nedostiz nadomjestiti ostali sadužnici, svaki prema svome dijelu (čl. 938).

Inače, Zakonik reguliše i druga pitanja iz ove oblasti koja se u različitim nijansama ponavljaju u ovim kodifikacijama, a koja u suštini nalaze svoj izvor u rimskom pravu. Kao što je dobro poznato, ovaj Zakonik je svoju originalnost zasnovao, ne samo na ustaljenim običajima i osećanju pravičnosti, već i na tradicionalnim izvorima evropske pravne kulture.

6. NEMAČKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1896) – U kontekstu evropskih kodifikacija građanskog prava, kraj 19. veka obeležen je donošenjem Nemačkog građanskog zakonika (Bürgerliches Gesetzbuch) iz 1896. g. (stupio na snagu 1. januara 1900).⁶³

U ovom zakoniku, opšte odredbe o solidarnim obligacijama formulisane su pod naslovom “množina dužnika i poverilaca” (§§ 420–432) gde se, između ostalog, određuje i pojam solidarnosti dužnika. Taj pojam formulisan je na sledeći način: ako više njih jednu činidbu duguju na taj način, da je svaki obavezan da izvrši celu činidbu, a poverilac ima pravo da samo jedanput traži činidbu (solidarni dužnici), poverilac može po svojoj volji od svakog dužnika tražiti celu ili jedan deo činidbe. Do izvršenja cele činidbe ostaju obavezni svi dužnici (§ 421).

Zakonik je regulisao i pitanje dejstva solidarnosti dužnika. Tako, ispunjenje od strane jednog solidarnog dužnika dejstvuje i za ostale dužnike. Isto važi i za činidbu umesto ispunjenja (*datio in solutum*), deponovanju i kompenzaciji. Tražbinu koja pripada jednom solidarnom dužniku, ne mogu kompenzovati ostali dužnici. Otpust između poverioca i jednog solidarnog dužnika dejstvuje i za ostale dužnike, ako su ugovornici hteli da ugase ceo dugovinski odnos. Docnja poverioca prema jednom solidarnom dužniku, dejstvuje i za ostale solidarne dužnike.

U međusobnom odnosu, solidarni dužnici obavezni su na jednake delove, ukoliko nije što drugo određeno. Ako se od jednog solidarnog dužnika ne može dobiti naknada koja na njega spada, manjak imaju da snose ostali za izravnaje obavezni dužnici. Ukoliko koji od solidarnih dužnika namiri poverioca i ukoliko od ostalih dužnika može zahtevati izravnaje, tražbina poverioca protiv ostalih dužnika prelazi na njega. Prelaz se ne može ostvariti na štetu poverioca. Najzad, kada je reč o pretpostavci solidarnosti dužnika, Zakonik je predvideo pravilo: ako se više njih ugovorom obavežu na deljivu činidbu, u sumnji odgovaraju kao solidarni dužnici.

---

⁶³ O osnovnim svojstvima ovog Zakonika, videti: Justus Vilhelm Hedeman, Uvod u nemački Građanski zakonik, Biblioteka uporednog prava, sv. 4, nemački Građanski zakonik, Beograd 1940, str. 5–90; Roland Frajsler, Od Građanskog zakonika do nemačkog Opšteg prava, u istom izdanju, str. 91–117.

7. ŠVAJCARSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1907) – Početkom 20. veka donesen je švajcarski Građanski zakonik (1907, stupio na snagu 1. januara 1912).⁶⁴ Za razliku od drugih evropskih kodifikacija, švajcarski Građanski zakonik nije obuhvatio i obligacione odnose, već su ti odnosi regulisani posebnom kodifikacijom – švajcarskim Zakonikom o obligacijama (Code fédéral des obligations) iz 1911. godine.⁶⁵

S obzirom da su solidarne obligacije regulisane upravo ovim Zakonikom (čl. 143–150) to će se ovde izložiti njegova osnovna rešenja. Tako, pojam i izvore solidarnog duga, ovaj Zakonik određuje sledećim rečima: solidarnost između više dužnika postoji kad oni izjave da se obavezuju tako da svaki od njih odgovara poveriocu za ceo dug. U nedostatku takve izjave, solidarnost postoji samo u slučajevima predviđenim zakonom. Poverilac može, po svom izboru, da zahteva od svih solidarnih dužnika ili od jednog od njih potpuno ili delimično izvršenje obligacije. Dužnici ostaju svi u obavezi sve dok se dug potpuno ne izmiri. Kada je reč o prigovorima koje dužnik može istaći prema poveriocu, Zakonik predviđa da solidarni dužnik može istaći prema poveriocu samo one prigovore koji proizilaze ili iz ličnih odnosa sa njim, ili iz osnova odnosno sadržine solidarne obligacije. On odgovara ostalim solidarnim dužnicima ako ne istakne prigovore koji su im svima zajednički. Jedan od solidarnih dužnika ne može svojom ličnom činidbom otežavati položaj ostalih, osim ako nije nešto drugo ugovoreno. Solidarni dužnik koji isplatom ili kompenzacijom izmiri dug u potpunosti ili delimično, oslobađa ostale dužnike do visine iznosa dela duga koji je izmiren.

Odnose između solidarnih dužnika Zakonik reguliše na sledeći način: svaki od solidarnih dužnika je obavezan da uzme na sebe jednak deo onoga što je isplaćeno poveriocu, osim ako što drugo ne proizilazi iz njihovih obaveza. Onaj od solidarnih dužnika koji isplati više nego što iznosi njegov deo ima, za višak, pravo na regres prema ostalima. Ono što se ne može dobiti regresom od jednoga od njih, raspodeljuje se na jednake delove između svih ostalih solidarnih dužnika. Solidarni

---

⁶⁴ U tom smislu, D. Stojanović, Uvod u građansko pravo, Beograd 2000, str. 43–46.

⁶⁵ Videti, Mihailo Konstantinović, Predgovor Švajcarskom zakoniku o obligacijama, u izd. Instituta za uporedno pravo, Beograd 1962, str. 1–8.

dužnik koji ima pravo na regres prema ostalima, stupa na mesto poverioca do visine iznosa onoga što mu je isplatio (personalna subrogacija). Ako poverilac poboljša položaj jednog od solidarnih dužnika na štetu ostalih, on lično snosi posledice takve svoje radnje.

Kao što se vidi, i ova kodifikacija kao i prethodno izložene, u osnovi se zasniva na tradicionalno izgrađenim pravilima kojima se regulišu mnoga pitanja iz domena solidarnosti dužnika.

8. ITALIJANSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1942) – Italijanski Građanski zakonik (Codice Civile iz 1942. g.) solidarnim obligacijama posvećuje znatnu pažnju (čl. 1292–1320), uređujući uglavnom tradicionalna pitanja iz ove oblasti, ali i sa izvesnim proširenjem, tako da ovaj tekst u velikoj meri predstavlja zaokruženu celinu solidarnih obligacija. Pored opšteg pojma solidarnosti i različitih modaliteta pojedinačnih odnosa, ovaj Zakonik, za razliku od drugih zakonika uporednog prava, predviđa oborivu pretpostavku solidarnosti među sadužnicima, ukoliko iz zakona ili pravnog osnova ne proističe drugačije. Tu su i mnoga druga pitanja iz ove oblasti, kao što su: deljivost među naslednicima; izbor poverioca za plaćanje; lična izuzeća; unutrašnji odnos između solidarnih dužnika kao i druga pitanja iz ove oblasti.

Što se tiče samog pojma solidarnosti ovaj Zakonik usvaja tradicionalno shvatanje ali sa izvesnim specifičnostima. Tako, prema Zakoniku, obligacija je solidarna kada je više dužnika obavezno na istu činidbu, na taj način, da svaki može biti prinuđen na ispunjenje celine, a ispunjenje od strane jednog oslobađa ostale; ili, kada između više poverilaca svaki ima pravo da zahteva ispunjenje solidarne obaveze, a postignuto ispunjenje od strane jednog od njih oslobađa dužnika prema svim ostalim poveriocima. Solidarnost se ne isključuje činjenicom što su pojedini dužnici obavezani svaki na različit način ili se zajednički dužnik obavezao na različit način prema pojedinim poveriocima.

Prema Zakonu sadužnici se solidarno obavezuju ako iz zakona ili pravnog osnova ne proističe drugačije. Kao što se vidi, Zakonik predviđa solidarnost

dužnika koja nastaje iz zakona ili pravnog osnova što znači da ne poznaje pravilo o pretpostavci nesolidarnosti kako to čine mnogi zakonici.

Dužnik može da po izboru plati jednom ili drugom od solidarnih poverilaca kada nije preduhitren od strane jednog od njih zahtevom sudu. Što se tiče prigovora Zakonik predviđa da jedan od solidarnih dužnika ne može prema poveriocu istaći prigovor ličnih izuzeća ostalih dužnika.

U unutrašnjim odnosima, solidarna obaveza se deli između pojedinih dužnika ili između pojedinih poverilaca, osim ako nije ugovorena u isključivom interesu jednog od njih. Pretpostavlja se da je udeo svakog od njih jednak, ukoliko ne proističe drugačije.

Zakon na tradicionalni način reguliše pitanje uticaja pojedinih načina prestanka obligacije na postojanje i trajanje solidarnosti dužnika. To su odredbe o prenovu, oproštaju duga, kompenzaciji, sjedinjenju, poravnanju (čl. 1300–1304). Zatim tu su i odredbe o zastarelosti, stavljanje u docnju, priznanju duga, kao i odricanje od solidarnosti (čl. 1308–1313). Nadalje, ovaj Zakonik sadrži i odredbe o deljivim i nedeljivim obligacijama (1314–1320), što se odražava i na materiju solidarne odgovornosti.

9. PORTUGALSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1967) – Ovaj Zakonik posvećuje solidarnim obligacijama odredbe čl. 512–533 i to opštim odredbama ovih obligacija (čl. 512–517), solidarnosti dužnika (čl. 518–528), solidarnosti poverilaca (čl. 528–533), deljivim i nedeljivim obligacijama (čl. 534–538). Kada je u pitanju solidarnost dužnika, Zakon posebno reguliše i pitanje prava poverioca u odnosu na solidarne sadužnike, kao i pitanje nemogućnosti, ispunjenja, zastarelosti kao i uticaja različitih načina prestanka obligacije na solidarnost dužnika, prigovore sadužnika, kao i pravo na regres isplatioca solidarne obaveze u odnosu na solidarnog sadužnika.

10. ZAKON O OBLIGACIONIM ODNOSIMA SFRJ (1978)⁶⁶ – Zakon o obligacionim odnosima posvetio je posebnu pažnju obavezama sa više dužnika ili

---

⁶⁶ Posle Ustavnih promena koje su u međuvremenu usledile, ovaj Zakon je i danas na pravnoj snazi u Srbiji. Ovaj Zakon je u najvećem delu reprodukcija Skice za zakonik o obligacijama

poverilaca, kako kod deljivih obaveza, tako i još više kod solidarnih obaveza, a posebno kod solidarnosti dužnika.⁶⁷

Pojam solidarnosti dužnika Zakon je odredio sledećim rečima: Svaki dužnik solidarne obaveze odgovara poveriocu za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje od koga hoće sve dok ne bude potpuno ispunjena, ali kad jedan dužnik ispuni obavezu, ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju. Od više solidarnih dužnika, svaki može dugovati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima.

Posle definisanja pojma solidarnosti dužnika, Zakon je detaljno regulisao dejstva solidarnosti i u tom smislu formulisao mnoštvo pravila o uticaju pojedinih načina prestanka obligacije na solidarnost dužnika, odnosno specifičnosti kod tih načina prestanka kada su u pitanju solidarne obligacije. To su odredbe kojima se regulišu odnosi solidarnih dužnika u slučaju: kompenzacije, otpuštanje duga, prenova ili novacije, poravnanja, sjedinjenja, docnije poverioca, docnije jednog dužnika i priznanje duga, zastoj i prekid zastarevanja i odricanje od zastarelosti, pravo ispunioca na naknadu i podela na jednake delove. Prema Zakonu, za nedeljive obaveze u kojima ima više dužnika shodno se primenjuju propisi o solidarnim obavezama.⁶⁸

Odredbe ovoga Zakona koje se odnose na solidarne obligacije, preuzete su i reprodukovane i od strane bivših republika SFRJ i to: Obligacijski zakonik Slovenije iz 2001.g. (čl. 395–416); Zakon o obveznim odnosima Hrvatske iz 2005.g. (čl. 43–64); Zakon za obligacionite odnosi Makedonije iz 2001. g. (čl. 400–423); Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore iz 2008. g. (čl. 421–444);

---

i ugovorima čiji je autor Mihailo Konstantinović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Videti: M. Konstantinović, (Skica za Zakonik o obligacijama). Opširnije, Slobodan Perović, Skica za jedan portret, Predgovor knjizi Obligacije i ugovori, Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima, Mihailo Konstantinović, izd. Službeni list SRJ, Klasici jugoslovenskog prava, Beograd 1996, str. 7–32, ponovljeno, isti izdavač pod istim naslovom, Beograd 2006. Ova kodifikacija, posle skoro 40 godina primene, ocenjena je u našoj i inostranoj javnosti kao značajno delo evropske pravne tradicije u oblasti kodifikacija obligacionih odnosa. Ona je u najvećoj meri našla mesta i u Prednacrtnu Građanskog zakonika Republike Srbije (2015) čija izrada je u toku.

⁶⁷ Zakon o obligacionim odnosima čl. 412–435.

⁶⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 435.

Zakon o obligacionim odnosima Bosne i Hercegovine, preuzet Zakon obligacionim odnosima iz 1978. g. (čl. 412–435).

11. HOLANDSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (1992) – Ovaj Zakonik reguliše pluralitet dužnika i solidarnost između dužnika (knj. 6, sekcija 6.1.2, čl. 6:6 – 6:14) na taj način što prvo određuje pojam solidarnosti, a zatim reguliše i druga pitanja iz ove materije.

Tako, prema Zakoniku, kada su više dužnika obavezni na jednu prestaciju, svaki od njih je obavezan na jedan jednaki deo, osim ako zakon određuje što drukčije, običaj ili pravni posao kojim se obavezuju nejednako ili solidarno.

Kada je prestacija nedeljiva ili to proizilazi iz zakona, običaja ili pravnog posla kojim se dužnici jednog istog duga obavezuju za sve, oni su solidarni. To može da proizađe iz jednog ugovora između dužnika i poverioca. Kada se više dužnika obavežu solidarno, poverilac ima pravo da od svakog od njih zahteva ispunjenje u celini. Ispunjenjem jednog od solidarnih dužnika, ostali su oslobođeni u odnosu na poverioca. Čak i kada se dug ugasi zamenom ispunjenja (*datio in solutum*) ili kompenzacijom, a tako je i u slučaju kada sud na zahtev jednog od dužnika primeni pravila o poverilačkoj docnji. Svaki dužnik može da prihvati u ime drugih dužnika ponudu o odricanju poverioca bez naknade u meri u kojoj je to odricanje jednako primenljivo na sve. Rok isplate ugovoren između poverioca i jednog od dužnika, proizvodi dejstva u odnosu na sadužnike u meri koja je određena namerom poverioca.

Solidarni dužnici su obavezni, svaki za svoj deo, u njihovom uzajamnom (recipročnom) odnosu na doprinese shodno sledećim pravilima: kada je dug izmiren na teret jednog od solidarnih dužnika za više od pripadajućeg dela, obaveza se deli na sve sadužnike u svakom slučaju do maksimalnog dela duga koji na njega pada. U principu, solidarni dužnici doprinose svaki u proporcionalnom delu, osim kada je to drukčije. Sadužnik koji je na ovaj način isplatio dug može da podigne protiv sadužnika tužbu i da ističe prigovore koje je mogao da ističe i poveriocu. On ipak ne može da podigne protiv sadužnika one prigovore koji proizilaze između njega i poverioca pošto je nastala zajednička obligacija i ispunjena sa ili prema

dužniku isplatiocu. Dužnik koji je pozvan da plati može se koristiti zastarelošću poverioca. Kada je dug isplaćen na teret jednog od solidarnih dužnika za više od pripadajućeg dela, isplatilac se koristi personalnom subrogacijom. Poverilac koji je primio nenovčanu prestaciju subrogacijom se transformiše u novčanu obligaciju iste vrednosti.

12. RUMUNSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (2009)⁶⁹ – Ovaj Zakon predstavlja savremenu kodifikaciju građanskog prava (čl. 1–2664), zasnovana na klasičnim izvorima evropske pravne kulture, posvetio je solidarnim obligacijama mnoštvo odredbi (čl. 1434–1460), posebno onim kojima se regulišu brojna pitanja solidarnosti dužnika (čl. 1443–1460).

Zakonik u ovom delu sadrži opšte odredbe o solidarnosti dužnika (čl. 1443–1446), a zatim reguliše dejstva solidarnosti u odnosu između poverioca i solidarnih dužnika (čl. 1447–1455), i najzad dejstva solidarnosti u odnosima između dužnika (čl. 1456–1460).

Zakonik određuje pojam solidarnosti dužnika formulacijom koja glasi: obligacija je solidarna između dužnika kada su svi obavezni na istu prestaciju, i to na način da svaki od njih može biti posebno obavezan na ispunjenje cele obligacije i kada izvršenje samo jednog od sadužnika oslobađa druge prema poveriocu.

Kao što se vidi, uz manje terminološke razlike, ova deficija suštinski odgovara definiciji solidarnih obligacija na dužničkoj strani, kako u opštoj teoriji, tako i u uporednom zakonodavstvu.

Zatim dolazi poznata odredba prema kojoj su solidarne obligacije među dužnicima obavezni i kada su zaključeni pod različitim modalitetima. I dalje, prema Zakoniku, solidarnost između dužnika se ne pretpostavlja. Ona postoji samo kada je izričito ugovorena među strankama ili kada je predviđena zakonom. Solidarnost se pretpostavlja među dužnicima jedne ugovorne obaveze koja postoji u privrednim ugovorima, ako zakon ne određuje što drugo.

---

⁶⁹ Code Civil Roumain, Traduction commentée, Traduction par Daniela Borcan et Manuela Ciuruc, Juriscope, Dalloz, Paris 2013.

Posle ovih opštih odredbi dolaze odredbe o glavnim (bitnim) dejstvima solidarnosti dužnika prema poveriocu. Tako, poverilac može da zahteva ispunjenje u celini od svakog solidarnog dužnika, osim ako je ona suprotna koristi podele. U tom smislu, zahtev za ispunjenje učinjen prema jednom solidarnom dužniku, ne sprečava poverioca da zahteva ispunjenje i od drugih sadužnika. Dužnik ipak može da se pozove na kauzu (osnov) drugih sadužnika, odnosno njeno odsustvo.

Solidarni dužnik može da istakne poveriocu sva sredstva odbrane koja su mu lična, ali takođe i ona koja su zajednička za sve sadužnike. Ali, on ne može da upotrebi sredstva odbrane koja su čisto lična drugog sadužnika.

Solidarni dužnik koji učini sa poverioce jedno obezbeđenje ili pravo koje ima snagu subrogacije, oslobođen je dela duga do vrednosti učinjenog obezbeđenja ili prava na koga se odnosi. Zastoj i prekid zastarelosti u odnosu na jednog solidarnog dužnika proizvodi dejstva i u odnosu na druge sadužnike. Prekid zastarelosti u odnosu na sukcesora solidarnog dužnika ne proizvodi dejstva u odnosu na druge sadužnike, čak i kada se odnose na hipotekarnu tražbinu.

Kompenzacija učinjena između jednog solidarnog dužnika proizvodi dejstvo samo u onom delu koji pada na tog dužnika.. U tom slučaju drugi sadužnici nisu solidarni za deo koji je zamenjen izvršenom kompenzacijom. Oproštaj duga učinjen jednom od solidarnih dužnika ne oslobađa druge sadužnike izuzev kada poverilac izričito izjavi ili oprost po svojoj volji dug dužniku i to putem akta konstatovanog od strane poverioca pod formom privatne isprave. Kada je u pitanju autentičan originalni akt kojim se konstatuje oprost duga jednom od adužnika, poverilac može da dokaže da je oprost duga učinjen samo u tom aktu. Kada je oprost duga bio učinjen samo jednom od solidarnih dužnika, drugi ostaju u solidarnoj obavezi prema poveriocu, ali u umanjenom iznosu u odnosu na celi dug, a koji je umanjen u oproštenom iznosu. Međutim, oni mogu da se pozovu na oproštaj celog duga, ali pod uslovom da je poverilac izričito predvideo tu mogućnost. U tom slučaju drugi sadužnici zadržavaju pravo na regres protiv dužnika u čiju korist je dug oprošten.

Konfuzija učinjena između drugih solidarnih dužnika u delu koji se odnosi na njegovu ličnost smanjuje se za taj deo u odnosu na druge dužnike. Odricanje od solidarnosti u korist jednog od solidarnih dužnika ne proizvodi dejstva prema drugim solidarnim dužnicima. Solidarni dužnik koji se koristi odricanjem od solidarnosti ostaje sa svojim delom u obavezu prema poveriocu i drugim sadužnicima u slučaju regresa ovih poslednjih. Volja za odricanje od solidarnosti mora biti izričita.

Zakonik dalje predviđa pravila sekundarnih dejstava u odnosima između poverioca i solidarnih dužnika. To su pitanja: nemogućnost ispunjenja obligacije u naturi, kao i pitanje dejstva sudske odluke na solidarnost dužnika. Kada izvršenje obligacije u naturi postane nemoguće za jednog ili više solidarnih dužnika, drugi sadužnici nisu oslobođeni obaveze da plate ekvivalent poveriocu, ali ne odgovaraju za naknadu štete koja je time prouzrokovana. Poverilac može da zahteva naknadu štete samo od solidarnih dužnika u slučaju njihove krivice što je obligacija postala nemoguća za izvršenje u naturi, osim ako se nalaze u docnji sa ispunjenjem u momentu kada je obligacija postala nemoguća za izvršenje.

Što se tiče dejstva sudske odluke, Zakonik predviđa da sudska odluka doneta protiv jednog solidarnog dužnika ne proizvodi dejstva protiv drugih solidarnih dužnika u pogledu presuđene stvari. Sudska odluka donesena u korist jednog od solidarnih dužnika koristi i drugim, izuzev kada je zasnovana na motivu (razlogu) na koji se može pozvati taj dužnik.

Kod pitanja dejstva solidarnosti u odnosima među dužnicima, Zakonik predviđa pravila u pogledu regresa između sadužnika, nesolventnost sadužnika, sredstva odbrane dužnika solidarno ugovorene u interesu jednog od solidarnih dužnika i nepodeljenost solidarne obligacije između naslednika.

Što se tiče regresa između sadužnika, Zakonik predviđa pravilo prema kome solidarni dužnik koji je izvršio obligaciju može zahtevati od svojih sadužnika isplatu samo onog dela duga koji pada na svakog od njih, čak i kada je subrogiran u prava poverilaca. Pretpostavlja se da su delovi solidarnih dužnika jednaki, ako nije

drukčije predviđeno ugovorom samih stranaka, zakonom, ili to proizilazi iz okolnosti.

U slučaju insolventnosti jednog od solidarnih dužnika, na ostale dužnike se proporcionalno deli dug u delu svakog od njih u dugu. Ipak, poverilac koji se poziva na solidarnost ili opraštanje duga u korist jednog od sadužnika snosi odgovarajući deo u dugu. Dužnik koji je sa svoje strane isplatio dug može suprotstaviti svojim solidarnim sadužnicima koji su efektivno u obavezi da plate dug – sva sredstva koja su zajendička, a koja se odnose na suprotstavljanje poveriocu. Oni mogu jednako suprotstaviti sadužnicima koji su izvršili obligaciju sva sredstva odbrane koja su lične prirode, ali ne mogu i ona koja su čisto lične prirode drugih sadužnika. Ako je solidarna obligacija ugovorena u isključivom interesu jednog od sadužnika ili je nastala faktom (činjenjem) jednog između njih, ovaj je obavezan samo na ceo dug prema drugim sadužnicima, koji su u tom slučaju pozvani da u njihovom odnosu daju jemstvo. Najzad, obligacija jednog od solidarnih dužnika se deli u pravu ostalih naslednika, osim ako ona nije nepodeljena.

13. NAČELA EVROPSKOG UGOVORNOG PRAVA (1998, 2002)⁷⁰ – Načela evropskog ugovornog prava,⁷¹ u delu pod naslovom “Obaveze sa više dužnika”, sadrže pravila posvećena solidarnim, deljivim i zajedničkim obavezama (čl. 10.101 – čl. 10.111), kao i obavezama sa više poverilaca (čl. 10.201 – 10.205).

Tako, prema Načelima obligacije su solidarne kada su svi dužnici obavezni da ispune jednu istu obavezu, a poverilac je može zahtevati od svakog od njih sve dok se obaveza ne ispuni u celini. Posle ove klasične definicije solidarnosti dužnika, Načela definišu još dve kategorije obaveza sa više stranaka. To su deljive i zajedničke obaveze. Obaveze su deljive kada je svaki dužnik obavezan da ispuni samo deo obaveze, a poverilac može od svakog dužnika da zahteva samo deo koji njemu pripada. Najzad, prema Načelima, obaveza je zajednička kada su svi dužnici

---

⁷⁰ Principles of European Contract Law, 1998, 2002.

⁷¹ O razlozima za donošenje ovih Načela, njihovoj pravnoj prirodi i značaju, videti Jelena Vilus, Uvod u izdanju ovih Načela, Beograd 2003, Evropski centar za mir i razvoj (ECPD) Univerziteta za mir UN.

u obavezi da ispune obavezu zajednički i poverilac može da je zahteva samo od svih.

Kao što se vidi, razlika između solidarne i zajedničke obligacije, prema Načelima, ogleda se u mogućnosti izbora od strane poverioca: kod solidarne, poverilac može da zahteva ispunjenje pojedinačno od svakog sadužnika, dok kod zajedničke poverilac može da zahteva ispunjenje samo od svih. Međutim, ovo pravilo trpi značajnu korekciju: kada se potražuje novčani iznos za neispunjenje zajedničke obaveze, dužnici su solidarno odgovorni da je isplate poveriocu, a to znači da poverilac može od svakog sadužnika da traži ispunjenje sve dok se obaveza ne ispuni u celosti. Ovakvo razlikovanje nije delo istorijske ni evropsko kontinentalne vizije solidarnih obligacija, te predstavlja novinu koju su uneli redaktori Načela.

Što se tiče nastanka solidarnih obaveza, Načela ih vide u ugovoru ili zakonu predviđajući “Izuzev kad je ugovorom ili zakonom predviđeno drugačije, u slučaju kada je nekoliko dužnika u obavezi da poveriocu ispune jednu istu činidbu na osnovu istog ugovora, oni odgovaraju solidarno”. Solidarne obaveze takođe nastaju kada je nekoliko lica odgovorno za istu štetu. Činjenjica da dužnici nisu odgovorni pod istim uslovima, ne predstavljaju smetnju da se njihove obaveze smatraju solidarnim.

Načela regulišu i pitanje raspodele obaveze između solidarnih dužnika. Predviđeno je pravilo da dužnici između sebe odgovaraju u jednakim delovima izuzev ako ugovorom ili zakonom nije drukčije predviđeno. U slučaju kada dva ili više dužnika odgovaraju za istu štetu, odnos njihove međusobne odgovornosti se utvrđuje prema pravu koje se primenjuje na slučaj koji je doveo do odgovornosti. Načela, sadrže odredbe koje se odnose na dejstva solidarnosti dužnika kod pojedinih načina prestanka obligacija, kao što su: ispunjenje, poravnanje i sjedinjenje; oprostaj duga, zastarelost, dejstvo sudske odluke na solidarnost dužnika.

Izložena rešenja Načela evropskog ugovornog prava predmet su detaljnije rasprave u poglavlju Određivanje pojma solidarnosti dužnika (glava III), pri čemu

je izvršena njihova komparacija sa odgovarajućim pravilima Nacrta zajedničkog okvira (Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR) od 2009, kao i sa rešenjima UNIDROIT Načela međunarodnih trgovinskih ugovora.

VANEVROPSKE KODIFIKACIJE

Klasična znanja o solidarnim obligacijama nastala u dugoj evoluciji evropske porodice prava i kodifikovana u obliku građanskih zakonika, imala su snažan uticaj i na pojedine vanevropske kodifikacije građanskog prava. Ovde ćemo pomenuti brazilski Građanski zakonik, Građanski zakonik Kvebeka, Zakon o obligacionim odnosima i ugovorima Tunisa. U sva tri pomenuta zakonika prepoznaje se uticaj Francuskog građanskog zakonika, a to šire znači uticaj evropskih građansko-pravnih ustanova, među kojima se nalaze i pravila o solidarnim obligacijama.

14. BRAZILSKI GRAĐANSKI ZAKONIK (2002)⁷² – Ovaj Zakonik najpre sadrži opšte odredbe o solidarnim obligacijama (čl. 264–266), a zatim odredbe o aktivnoj solidarnosti (čl. 267–274), i odredbe o pasivnoj solidarnosti (čl. 275–285).

U okviru opštih odredbi, Zakonik određuje pojam solidarnosti definišući ga kao slučaj kada u istoj obligaciji ima više lica na poverilačkoj ili dužničkoj strani, s tim da svako od njih ima ili pravo ili obavezu celine duga. Solidarnost se ne pretpostavlja, ona proizilazi iz zakona ili iz volje stranaka. Solidarna obaveza na poverilačkoj ili na dužničkoj strani za pojedine sapoverioce ili sadužnike može biti različito uslovljena ili oročena ili plativa na različitom mestu.

Zakonik u delu pod naslovom “O pasivnoj solidarnosti” predviđa da poverilac ima pravo da zahteva i primi ceo (zajednički) dug od jednog ili više dužnika, delimično ili potpuno. Ako je ispunjeno samo delimično, svi drugi dužnici ostaju u solidarnoj obavezi za isplatu celog duga. Podizanjem tužbe poverioca

---

⁷² Code civil Brésilien, dvojezično izdanje Brésilien/Français, Instituto Brasileiro de direito comparado – Société de législation comparée, Traduit sous la direction de Arnaldo Wald, Préface de Gilmar Mendes, Président de la Cour suprême brésilienne, Paris, 2009.

protiv jednog ili više dužnika, ne podrazumeva odricanje od zastareloci u odnosu na ostale sadužnike.

Ukoliko jedan od solidarnih sadužnika umre, i ako ima naslednike, od njih se može zahtevati samo deo do visine njihovog naslednog dela, izuzev ako je obligacija nedeljiva, u kom slučaju svi će biti dužni kao jedan solidarni dužnik u odnosu na druge dužnike.

Delimična isplata od strane jednog dužnika i oproštaj duga učinjen jednom od dužnika, koristi drugima samo do konkurencije odnosa onoga što je bilo plaćeno ili što čini predmet oproštaja duga. Svaka klauzula, uslovljena ili dodata obaveza između jednog od solidarnih dužnika i poverioca, ne može da pogorša situaciju drugih dužnika bez njihovog pristanka. Ako prestacija postane nemoguća krivicom jednog od solidarnih dužnika, teret isplate se konstituiše (prelazi) na sve u smislu ekvivalentne supstitucije, ali samo kriv dužnik odgovara za naknadu štete. Svi sadužnici odgovaraju za moratorni interes (dužnička docnja u smislu naknade štete) čak i kada je tužba bila podignuta protiv jednog od njih. Ali, onaj koji je kriv odgovara prema drugima za uvećanu visinu obaveze.

Tuženi dužnik može istaći poveriocu svoje lične prigovore, kao i zajedničke prigovore svih. On se ne može koristiti ličnim prigovorima drugih sadužnika. Poverilac se može odreći solidarnosti u korist jednog ili više ili svih dužnika. Kada poverilac oslobodi jednog ili više dužnika, on se subrogira u odnosu na ostale. Dužnik koji je u celini isplatio dug ima pravo da zahteva od svakog sadužnika njegov deo, i ukoliko je taj sadužnik insolventan biće dug podeljen na sve. Deo svakog od sadužnika se pretpostavlja da je jednak. U slučaju podele (deobe) između sadužnika, onaj koji je bio oslobođen od strane poverioca takođe participira u delu duga koji nije mogao da se naplati usled insolventnosti. Ako je solidarni dug nastao u isključivom interesu jednog od dužnika, ovaj će biti odgovoran u odnosu na one koji su dug isplatili.

15. GRAĐANSKI ZAKONIK KVEBEKA (2000)⁷³ – Ovaj Zakonik, posle opštih odredbi koje se odnose na obligacije sa množinom subjekata (zajedničke, deljive i nedeljive obligacije – čl. 1518–1522), posebnu pažnju posvećuje solidarnim obligacijama (čl. 1518–1544). Pošto je prethodno odredio pojam zajedničkih, deljivih i nedeljivih obligacija ovaj Zakonik je solidarnost dužnika formulisao (čl. 1523), po ugledu na čl. 1200 Francuskog građanskog zakonika (pre reforme), rečima: obligacija je solidarna između dužnika kada su oni obavezni na istu stvar prema poveriocu na način da svaki može da bude odvojeno tužen za ceo iznos obligacije i da je izvršenje jednog oslobađa druge u odnosu na poverioca. Obligacija može biti solidarna i onda kada se jedan od sadužnika obaveže da ispuni istu obligaciju različito npr. ako se jedan obaveže uslovno dok se drugi obaveže bezuslovno ili pod različitim rokovima u odnosu na druge sadužnike.

Solidarnost dužnika se ne pretpostavlja. Ona postoji samo ako se izričito ugovori između strana i predviđa zakonom. Naprotiv, ona se pretpostavlja između dužnika jedne obligacije koja je ugovorena u poslovanju preduzeća u smislu proizvodnje ili prometa dobara ili pružanja odgovarajućeg servisa (što u suštini korespondira našem pojmu ugovora u privredi).

Obligacija je solidarna i izvan ugovorne odgovornosti kada postoji obaveza na naknadu štete prouzrokovane drugom krivicom dva ili više solidarnih dužnika. Poverilac može da zahteva naknadu štete samo od onih dužnika čijom krivicom je nastupila šteta ili čijom krivicom je nemoguće izvršenje i koji su time prouzrokovali docnju u ispunjenju obligacija.

Poverilac jedne solidarne obaveze može da zahteva ispunjenje od sadužnika koje izabere, osim ako je ovo u suprotnosti sa deljivosti obaveze. Tužba podignuta protiv jednog sadužnika ne lišava poverioca da podigne tužbu protiv drugih dužnika. Tuženi solidarni dužnik može poveriocu da istakne sva sredstva (prigovore) koji su lični, kao i prigovore koji su zajednički za sve sadužnike, ali ne može da istakne one prigovore koji su čisto lični jednog ili više drugih sadužnika.

---

⁷³ Code civil du Québec, dvojezično izdanje, francuski i engleski, izd. Centre de recherche edn droit prive comparé du Québec, 8e édition, Canada.

Solidarni dužnik koji je od strane poverioca oslobođen jemstva ili prava koje podrazumeva subrogaciju oslobođen je do visine vrednosti jemstva ili prava za koje je oslobođen. Poverilac koji se odrekao solidarnosti u pogledu jednog od dužnika zadržava svoj zahtev protiv drugih solidarnih dužnika i to u celini duga. Poverilac koji tuži jednog dužnika za njegov deo, gubi zahtev protiv tog dužnika kada je ovaj priznao zahtev po tužbi. Nemogućnost u slučaju insolventnosti jednog od solidarnih dužnika deli se podjednako između sadužnika, izuzev ako je njegov udeo u dugu bio protivpravan. Ipak, poverilac koji se odrekao solidarnosti u pogledu jednog dužnika snosi deo kontribucije ovog poslednjeg. Solidarni dužnik tužen za isplatu sadužnika može da istakne zajedničke prigovore protiv poverioca. On takođe može da istakne prigovore lične prirode, ali ne i one koji su čisto lični za jednog ili više sadužnika. Obaveza jednog solidarnog dužnika se deli *po samom pravu* između njegovih sanaslednika osim ako su nedeljive.

16. ZAKON O OBLIGACIJAMA I UGOVORIMA TUNISA (2005)⁷⁴ – Kodifikacija obligacionog prava Tunisa izvršena je 2005. g. Mnoga rešenja u oblasti solidarnih obligacija formulisana su na klasičan način, posebno imajući u vidu rešenja Francuskog građanskog zakonika kao i drugih evropskih kodifikacija. Solidarnost dužnika je regulisana u 17 odredbi (čl. 174–190).

Prema ovom Zakonu, solidarnost između dužnika postoji kada se svaki od njih se lično obaveže za iznos celog duga, i poverilac može od svakog sadužnika da zahteva ispunjenje u celosti ili u jednom delu. Obligacija može biti solidarna i onda kada jedan od dužnika se obaveže na različite načina od drugih.

Obligacija može biti solidarna i onda kada se jedan od dužnika obaveže na različite načine od drugih, npr., ako se jedan obavezao samo pod uslovom ili rokom, dok su se drugi obavezali bez tih modifikacija. Nesposobnost jednog od dužnika ne odnosi se i na druge.

Svaki od solidarnih dužnika može da istakne prigovore koji su lični ili koji su zajednički za sve sadužnike. On ne može da istakne prigovore koji su isključivo lično vezani za jednog od više dužnika.

---

⁷⁴ Code des Obligations et des Contracts.

Što se tiče izvora i pretpostavke solidarnosti, Zakon predviđa da se solidarnost između dužnika ne pretpostavlja. Ona mora biti izričito ugovorena, zakonom predviđena ili mora biti nužna posledica prirode posla. Međutim, solidarnost je pravilo u ugovornim obligacijama zaključenim između trgovaca, radi trgovačkih poslova, ukoliko nije suprotno predviđeno ugovorom ili zakonom.

Kao što se vidi, ovaj Zakonik, za razliku od mnogih drugih kodifikacija, izvor solidarnosti dužnika, pored klasičnih izvora ugovora i zakona, predvideo je da solidarnost dužnika može nastati “kao nužna posledica prirode posla”, što znači da sudska praksa treba da pronade i utvrdi koji bi to bili slučajevi.

Inače, Zakon predviđa da ispunjenje (isplata), *datio in solutum*, zaloga, kompenzacija učinjena između jednog od dužnika i poverioca, oslobađa sve druge sadužnike. Docnja poverioca u odnosu na jednog sadužnika proizvodi dejstva u korist drugih. Novacija izvršena između poverioca i jednog od sadužnika oslobađa druge, osim ako se ovi nisu saglasili da pristupe novoj obligaciji. Ipak, kada je poverilac ugovorio pristupanje drugih sadužnika i oni to odbiju, ranija obaveza nije ugašena. Nadalje, oprostaj duga učinjen jednom od solidarnih dužnika odnosi se i na sve sadužnike, osim kada je poverilac izričito izjavio volju da oprostaj duga učini samo jednom: u takvom slučaju drugi sadužnici imaju regres protiv onoga kome je priznat dug. Poverilac koji pristane na podelu duga (da se dug подели) u korist jednog od dužnika, ostaje mu tužba protiv drugih za iznos celog duga ako drukčije nije ugovoreno.

Kada je reč o poravnanju, Zakon je predvideo da poravnanje učinjeno između poverioca i jednog od sadužnika, koristi drugima (odnosi se i na druge) kada se ono sastoji u oprostaju duga ili drugih načina oslobođenja od obaveze. Ono ne može da obaveže ili pogorša uslove koji su prethodno ugovoreni.

Konfuzija nastala u ličnosti poverioca i jednog od sadužnika, gasi obavezu samo u onom delu koji je pripadao dužniku. Kada je reč o zastarelosti, Zakon je predvideo pravilo da obustava (zastoj) i prekid zastarelosti u odnosu na jednog od solidarnih dužnika ne obustavlja i ne prekida zastarelost u odnosu na druge. Zastareli dug ispunjenjem od strane jednog dužnika ne odnosi se i na druge.

Krivica ili docnja jednog solidarnog dužnika ne smeta drugima; prekoračenje roka i presuđena stvar proizvodi dejstva samo u korist dužnika koji je bio strana u postupku, i ako se to ne protivi prirodi posla.

Što se tiče pravnih odnosa između solidarnih dužnika, Zakon predviđa pravilo prema kome su odnosi između solidarnih dužnika uređeni pravilima mandata ili jemstva. U pogledu gašenja solidarne obaveze, Zakon predviđa da se solidarno ugovorene obaveze prema poveriocu dele *po samom pravu* između sadužnika. Onaj sadužnik solidarnog duga koji je isplatio ili lično izmirio ceo dug, ne može da ponovi protiv drugih koji su svoj deo već isplatili. Ako je jedan od njih insolventan ili je nedostupan, njegov deo će se pripisati svakom od sadužnika, izuzev njihovog regresa protiv onoga koji je platio, ako nije suprotno ugovoreno. Najzad, ako je posao ugovoren da se solidarnost odnosi samo na jednog od sadužnika ovaj može ceo dug da održi protiv svih dužnika, oni nisu njegovi jemci.

G l a v a   d r u g a

OBUHVAT SOLIDARNIH OBLIGACIJA

O d s e k   I

DOMEN PRIMENE

I. POJEDINE GRANE

U OKVIRU GRAĐANSKOPRAVNIH ODNOSA

Građanskopravni odnosi, ako se prihvati pandektna sistematika, obuhvataju opšti deo građanskog prava, stvarno pravo, obligaciono pravo, porodično pravo i nasledno pravo.⁷⁵ U onim pravnim sistemima u kojima građansko pravo nije kodifikovano, pomenute grane prava obično se regulišu posebnim zakonima koji u svojoj ukupnosti čine sistem partikularnog prava.

Ipak, bez obzira na usvojenu sistematiku, pa i na (ne)postojanje kodifikacije građanskog prava, solidarne obligacije u jednom pravnom sistemu treba sagledati u celini, dakle, ne samo sa stanovišta kodifikatorskog akta (ako ga ima), nego i sa stanovišta važećih posebnih zakona. Čini se, da ova kumulacija formalno pravnih rešenja odgovara, kako opštim znanjima o solidarnim obligacijama, tako i konkretnim slučajevima solidarnosti, posebno solidarnosti dužnika.

Polazeći od postojećeg stanja zakonodavstva u ovoj oblasti, za naš pravni sistem, može se reći, da je on izvršio kodifikaciju obligacionog prava u vidu Zakona o obligacionim odnosima, a da je druge grane prava koje pripadaju

---

⁷⁵ O Opštoj sistematici građanskog prava, kao i redosledu regulisanja u kodifikatorskim aktima, tradicionalno, postoje dve glavne sistematike: institucionalna i pandektna. Prva potiče još od rimskog prava (Justinijanove institucije) koja se zasnivala na trodelnoj podeli: lica (personae), stvari (res) i tužbe (actiones), i koja je, sa izvesnim varijantama u osnovi bila predviđena i u nekim značajnim kodifikacijama donetim u periodu 19–20. veka (npr. francuski Građanski zakonik). Druga pandektna sistematika, u osnovi prihvata petodelnu podelu (opšti deo, stvarno pravo, obligaciono, porodično, nasledno pravo) koja je bila primenjena u nemačkom pravu 19. veka. Opširnije videti: O. Stanković i V. Vodinelić, nav. delo, str. 247. Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije (2015) prihvatio je u osnovi pandektnu sistematiku, što se vidi već iz njegove uvodne odredbe koja glasi: Ovaj Zakonik obuhvata opšti deo građanskog prava, ugovorne i druge obligacione odnose, svojinu i druga stvarna prava, porodične odnose, nasleđivanje (v. Prednacrt Građanskog zakonika, Pravni život br. 3–4, Beograd, 2016, čl. 1).

porodici građanskog prava regulisao posebnim zakonima. Rad na izradi opšteg Građanskog zakonika Republike Srbije upravo je u toku tako da se očekuje da će Srbija u skoroj budućnosti dobiti Građanski zakonik.⁷⁶

Imajući sve ovo u vidu, može se zaključiti da solidarne obligacije u našem pravu čine deo obligacionog prava, gde se primenjuju naročito u oblasti ugovornih obaveza i deliktne odgovornosti. Ipak, solidarne obligacije svoju primenu nalaze i izvan domena obligacionog prava: u stvarnom pravu, posebno u okviru prava svojine više lica na jednoj stvari – susvojina, zajednička svojina, etažna svojina; u porodičnom pravu – naročito u oblastima imovinskih odnosa supružnika i odgovornosti za zajedničke obaveze; u naslednom pravu – naročito u kontekstu odgovornosti sanaslednika za ostaviočeve dugove; u privrednom (trgovinskom) pravu – posebno kad je reč o neograničenoj solidarnoj odgovornosti u ortačkom društvu i komanditnom društvu; u pravu hartija od vrednosti – naročito solidarna odgovornost prema imaocu menice; u građanskom procesnom pravu – suparničari, parnični troškovi.

2. SOLIDARNE OBLIGACIJE I UGOVORNA I DELIKTNA ODGOVORNOST

U obligacionom pravu najveći broj solidarnih obaveza predviđen je u domenu ugovornih obaveza i deliktne odgovornosti. Pojedini slučajevi te odgovornosti biće izloženi u posebnom poglavlju koje nosi naziv “Izvori solidarnosti dužnika”. Stoga, na ovom mestu obratićemo pažnju na opravdanost opšte podele odgovornosti po osnovu ugovora i delikta, da bi u tom kontekstu sagledali solidarnost dužnika kao jedan od kriterijuma ove podele.

Naime, u teorijskim raspravama koje imaju istorijsku i komparativnu dimenziju, postavilo se pitanje da li je ova odgovornost jedinstvena, bez obzira na različitost njenih izvora, ili je ona po svojim pravnim posledicama dvovrsna, i kao takva karakteristična za celu oblast obligacionopravne odgovornosti.

---

⁷⁶ Prednacrt Građanskog zakonika predat je na najširu javnu diskusiju (2015) i u celini objavljen u, Prednacrt Građanskog zakonika, Pravni život br. 3–4, 5–6, 7–8, Beograd, 2016.

U tom smislu, postoje dve teorije: monistička postavka po kojoj je odgovornost uvek jedinstvena, i dualistička (dvovrsna), koja se zasniva na brojnim razlikama koje postoje između ugovorne i deliktne odgovornosti.⁷⁷

Ako se poče od izvornih pravila ove odgovornosti, može se reći, da su one posledica povrede dva načela: prvo, obavezna snaga ugovora nalaže da se on mora poštovati kao zakon za stranke (*pacta sunt servanda*), u protivnom, dolazi do odgovornosti za štetu; drugo, svako je dužan da se uzdrži od postupka kojim se može drugom prouzrokovati šteta, u protivnom dolazi do odgovornosti za štetu.⁷⁸

Kao što se vidi, obe odgovornosti pretpostavljaju štetu do koje je došlo povredom pomenutih načela i obe odgovornosti predviđaju naknadu tako prouzrokovane štete. To bi bile zajedničke tačke obe odgovornosti.

Međutim, između ove dve vrste odgovornosti, postoje brojne razlike u konkretnim pravnim pitanjima, u čijim okvirima se pojavljuju i pravila solidarnosti dužnika.

Na prvom mestu, u najopštijem smislu, potrebno je konstatovati da je za postojanje ugovorne odgovornosti,⁷⁹ neophodno je da je došlo do povrede

---

⁷⁷ O ovom pitanju postoji brojna literatura. Videti na primer: Jean Grandmoulin, *Nature délictuelle de la responsabilité pour violation des obligations contractuelle*, monografija, Rennes 1892; Jules Aubin, *Responsabilité et responsabilité contractuelle*, monografija, Bordeaux 1897; Henri Mazeaud, *Responsabilité délictuelle et responsabilité contractuelle*, *Revue trimestrielle de droit civil*, monografija, 1929, str. 551–669; André Brun, *Rapports et Domaines des Responsabilités Contractuelle et Délictuelle*, monografija, Lyon 1931; Boško Perić, *O odnosu između kontraktualne i deliktne građanske odgovornosti*, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd 1953, str. 108; Edmond-Noël Martine, *L'option entre la responsabilité contractuelle et la responsabilité délictuelle*, monografija, Paris 1957; Vrleta Krulj, *Ugovorna i vanugovorna (deliktna) odgovornost*, *Zbornik radova Građanska odgovornost*, Beograd 1966, str. 59; Ph. Tourneau, *La responsabilité civil*, Paris 1976, str. 65–139; Ivica Jankovec, *Ugovorna odgovornost*, izd. *Poslovna politika*, Beograd 1993, str. 383 i dalje; François Terré, Philippe Simler, Yves Lequette, *Droit Civil Les obligations*, Dalloz, 1996, str. 675–682; Zdravko Petrović i Aleksandar Radovanov, *Deliktna odgovornost i naknada štete*, *Zbirka sudskih odluka*, Novi Sad 2001.

⁷⁸ U tom smislu *Zakon o obligacionima odnosima*, čl. 16, 17.

⁷⁹ Prilikom određenja pojma ugovorne odgovornosti, u doktrini se ističe da ugovorna odgovornost obuhvata odgovornost za štetu prouzrokovanu povredom bilo koje postojeće obaveze iz nekog obligacionog odnosa, bez obzira da li je reč o ugovornom ili nekom drugom obligacionom odnosu. Kako obligacioni odnosi u praksi najčešće nastaju na osnovu ugovora, ovaj vid odgovornosti terminološki se označava kao ugovorna odgovornost. Detaljno o pojmu ugovorne odgovornosti, I. Jankovec, *nav. delo*, str. 8–21, koji, ugovornu odgovornost određuje na sledeći način: “ugovornu odgovornost možemo definisati kao vid imovinske odgovornosti koja nastupa, pod određenim uslovima, ako jedno lice ne postupa u skladu sa svojom obavezom iz nekog obligacionog, najčešće ugovornog odnosa”. Domaći autori, u kontekstu objašnjenja pojma ugovorne

ugovorne obaveze.⁸⁰ Takođe, potrebno je i da je tom povredom jedna ugovorna strana prouzrokovala štetu drugoj ugovornoj strani. Strana koja je povredila ugovornu obavezu dužna je da drugoj strani naknadi štetu.⁸¹ Tom naknadom štete, druga strana treba da bude dovedena u onaj imovinski položaj u kome bi se nalazila da je ugovor uredno izvršen. S druge strane, kod deliktne odgovornosti, između štetnika i oštećenika nema prethodnog ugovora ili drugog prethodnog obligacionog odnosa, već obligacioni odnos nastaje samim faktom prouzrokovanja štete. Putem naknade štete proistekle iz delikta, oštećeni treba da bude doveden u onaj položaj u kome se nalazio pre nego što je šteta prouzrokovana.

Kada je u pitanju krivica kao uslov odgovornosti, razlika između ugovorne i deliktne odgovornosti, između ostalog, vidi se i u tome što savremeno pravo kod deliktne odgovornosti, pored odgovornosti po osnovu krivice (subjektivna

---

odgovornosti, često naglašavaju da ova vrsta odgovornosti ne mora nastati samo na osnovu ugovora. Tako na primer, Jakov Radišić, *Obligaciono pravo Opšti deo*, Niš, 2014, str. 203, konstatuje: “Postoji, prema tome, ugovorna odgovornost i kad je prekršena obaveza nastala iz pravno neosnovanog obogaćenja, iz nezvanog vršenja tuđeg posla, iz jednostrane izjave volje, pa čak i iz prouzrokovanja štete (na primer, kad počinitelj vršeci naturalnu restituciju prouzrokuje novu štetu oštećenom)”. U tom smislu, podvlači se da ugovorna odgovornost ima široko značenje, i da nju “ne treba poistovećivati sa odgovornošću zbog kršenja ugovorne obaveze”.

⁸⁰ U suštini, neispunjenje ugovorne obaveze može biti potpuno - kad dužnik ne preduzima ništa da bi ispunio svoju obavezu i delimično - kad je obaveza ispunjena ali ne onako kako je to ugovorom bilo predviđeno (videti Slobodan Perović, *Obligaciono pravo*, Beograd, 1990, str. 502 i dalje). Pojedini autori u tom smislu ističu da povreda ugovora postoji onda kad dužnik nije izvršio svoju ugovornu obavezu, kad je ugovornu obavezu izvršio sa docnjom ili kad je ugovornu obavezu neuredno izvršio (I. Jankovec, nav. delo, str. 11). Kad je reč o pitanju šta se podrazumeva pod neispunjenjem ugovorne obaveze, potrebno je podvući da izvori uniformnog ugovornog prava, kao izraz savremenih stavova i tendencija u komparativnom ugovornom pravu, prihvataju koncepciju prema kojoj pojam “neispunjenja obaveze” uključuje sve oblike ispunjenja s nedostatkom, kao i potupno neispunjenje. Tako na primer, prema UNIDROIT Načelima međunarodnih trgovinskih ugovora, neispunjenje je propuštanje jedne strane da izvrši bilo koju od svojih ugovornih obaveza, uključujući ispunjenje s nedostatkom i ispunjenje s docnjom (čl. 7.1.1). Slično pravilo sadrže i Načela evropskog ugovornog prava (čl. 8:101), kao i Nacrt zajedničkog okvira (DCFR) III. – 1:102 (3). Najzad, kad je reč o uniformnim pravilima, povredu ugovora u smislu neispunjenja koje stvara obavezu na naknadu štete, treba razlikovati od pojma “bitne povrede ugovora” (*fundamental breach of contract*) koji je u Konvenciji UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe iz 1980 (Bečka konvencija o međunarodnoj prodaji), usvojen kao osnov za raskid ugovora zbog neispunjenja (čl. 25). O bitnoj povredi ugovora prema Bečkoj konvenciji o međunarodnoj prodaji, Ulrich G. Schroeter., “Art. 25” u Schlechtriem P., Schwenger I., *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Third Edition, (ed. I. Schwenger), Oxford University Press, 2010, str. 416–460; Andrea Björkland, “Art 25” u in Kröll S., Mistelis L., Perales Viscasillas P., (eds), *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – Commentary*, C.H. Beck Hart Nomos, München, 2011, str. 333–351.

⁸¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 266. st. 1.

odgovornost) poznaje i odgovornost bez krivice (objektivna odgovornost) u domenu opasnih stvari ili opasnih delatnosti.⁸²

Pored krivice, razlike se mogu videti i u pogledu poslovne i deliktne sposobnosti, kako u pogledu uslova za nastanak, tako i u pogledu pravnih posledica jedne ili druge odgovornosti.⁸³ Deliktnu sposobnost fizička lica stiču pre poslovne sposobnosti, što znači da za štetu proisteklu iz delikta mogu odgovarati i lica koja nemaju poslovnu sposobnost.

Pored rečenog, razlika ugovorne i deliktne odgovornosti, vidi se i u pogledu dužine roka zastarelosti. Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 376), potraživanje naknade prouzrokovane štete zastareva za tri godine od kada je oštećenik doznao za štetu i za lice koje je štetu učinilo. U svakom slučaju, ovo potraživanje zastareva za pet godina od kad je šteta nastala. Potraživanje naknade štete nastale povredom ugovorne obaveze zastareva za vreme određeno za zastarelost te obaveze.

Kada je reč o visini naknade štete, pristalice dualističke teze ističu i još jednu razliku: ugovorna odgovornost podrazumeva naknadu predvidljive štete, osim u slučaju skrivljenog neispunjenja⁸⁴ od strane dužnika,⁸⁵ dok se ograničenje naknade na predvidljivu štetu ne primenjuje kod deliktne odgovornosti.

---

⁸² O objektivnoj odgovornosti, videti: Louis Josserand, *Evolucija odgovornosti*, časopis Branič, br. 7–8, 1935, objavljen i u časopisu *Pravni život*, br. 9–10, 1992, str. 1164–1178; Mihailo Konstantinović, *Osnov odgovornosti za prouzrokovanu štetu*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd 1952, br. 3, ponovljen u časopisu *Pravni život*, br. 9–10, 1992; Dragan Kostić, *Pojam opasne stvari*, izd. Institut za uporedno pravo, Beograd 1975; S. Cigoj, nav. delo, str. 187 i sl.; Stojan Cigoj, *Automobilist, odškodinska odgovornost in zavarovanje odgovornosti*, monografija, Ljubljana 1982; Dragoljub Popović, *Odstupanje od krivice kao osnova vanugovorne odgovornosti za štetu u francuskom i nemačkom pravu*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1984, umnožena u Biblioteci Pravnog fakulteta; Miodrag Orlić, *Esej o krivici u građanskom pravu*, *Pravni život* 1–2, 2009, str. 179–198; Marija Karanikić-Mirić, *Krivica kao osnov deliktne odgovornosti u građanskom pravu*, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2009; Marija Karanikić-Mirić, *Objektivna odgovornost za štetu*, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2013; Slobodan Stanišić, *Objektivna odgovornost za štetu*, monografija, Banja Luka 2012.

⁸³ Prema Švajcarskom zakoniku o obligacijama (čl. 54) ako to pravičnost zahteva, sudija može i lice nesposobno za rasuđivanje osuditi na potpunu ili delimičnu naknadu štete koju je ono prouzrokovalo.

⁸⁴ U nekim pravnim sistemima ograničenje naknade na predvidljivu štetu primenjuje se samo u slučaju namere, dok neki ovo pravilo proširuju i na krajnju nepažnju. Uporedno-pravni prikaz, ovog pitanja, sa posebnim akcentom na rešenjima unifiornog ugovornog prava i posebno na odgovarajućim pravilima Bečke konvencije o međunarodnoj prodaji, J. Perović, "Etendue et

Tu su i druge razlike, kao što je npr., teret dokazivanja krivice (onus probandi).⁸⁶ U literaturi se navodi da je razlika između ugovorne i deliktne odgovornosti u pogledu tereta dokazivanja krivice, dovoljna da opravda dualističku tezu.⁸⁷ Pored tereta dokazivanja, ovde se u smislu razlikovanja ugovorne i deliktne odgovornosti, navodi i mogućnost klauzule o isključenju ili ograničenju odgovornosti za prouzrokovanu štetu.⁸⁸ Kao dalja razlika između ugovorne i deliktne odgovornosti navodi se pitanje nadležnosti suda za slučaj spora⁸⁹, merodavnog prava u slučaju sukoba zakona,⁹⁰ kao i druga pitanja obuhvaćena poljem primene ugovorne i deliktne odgovornosti.

---

limitation de la responsabilité contractuelle selon la Convention de Vienne sur les contrats de vente internationale de marchandises – Quid en particulier des clauses excluant les consequential damages?”, *Revue de droit International et de droit comparé* (ur. G. Keutgen, Y. De Cordt), Bruylant, Bruxelles, 2010, no 4, str. 571–604.

⁸⁵ Pravilo predvidljivosti štete proisteklo je iz francuskog prava (v. na primer Carbonnier J., *Droit civil*, Tome Second, 4e éd, Presses Universitaires de France, Paris, 1964, str. 515–516) i engleskog vodećeg slučaja *Hadley v. Baxendale* (v. na primer *Anson's Law of Contract*, ed. by A.G Guest, 25th (Century) Edition, ed. Clarendon Press Oxford, 1979, str. 555; Murphey A.G., *Consequential Damages in Contracts for the International Sale of Goods and the Legacy of Hadley*, The George Washington Journal of International Law and Economics, No 2, 1989, str. 430 i dalje; McGregor H., *McGregor on Damages*, 18e éd., Sweet&Maxwell, Thomson Reuters, 2009, str. 200 i dalje). U pogledu pravila predvidljivosti francuski Građanski zakonik predviđa: kad neizvršenje obligacije nije posledica dužnikove namere, on je odgovoran samo za naknadu štete, koja je pri zaključenju ugovora bila predviđena ili se mogla predvideti (čl. 1150 pre reformi Zakonika iz 2016. godine, čl. 1231. st. 3 posle reformi). U suštini, isto pravilo je predviđeno i u našem Zakonu o obligacionim odnosima prema kome (obim naknade), poverilac ima pravo na naknadu obične štete i izmakle koristi, koje je dužnik u vreme zaključenja ugovora morao predvideti kao moguće posledice povrede ugovora, a s obzirom na činjenice koje su mu tada bile nepoznate ili morale biti poznate. Međutim, u slučaju prevare ili namernog neispunjenja, kao i neispunjenja zbog krajnje nepažnje, poverilac ima pravo zahtevati od dužnika naknadu celokupne štete koja je nastala zbog povrede ugovora, bez obzira na to što dužnik nije znao za posebne okolnosti zbog kojih su one nastale (čl. 266).

⁸⁶ Prema nemačkom Građanskom zakoniku, ako je sporno da li je nemogućnost činiidbe posledica okolnosti za koju dužnik neće odgovarati, teret dokazivanja pada na dužnika (§ 282); Švajcarski zakonik o obligacijama predviđa: kada poverilac ne može da postigne izvršenje obaveze ili to može da učini samo delimično, dužnik je obavezan da naknadi štetu koja odatle proizađe, osim ako ne dokaže da mu se ne može pripisati nikakva krivica za to (čl. 97).

⁸⁷ U tom smislu, B. Perić, nav. delo, str. 108.

⁸⁸ V. čl. 265 Zakona o obligacionim odnosima. O klauzulama isključenja i ograničenja odgovornosti sa stanovište domaćeg i uporednog prava, ukuljučujući i rešenja uniformnih pravila ugovornog prava, Fontaine M., De Ly F., *Droit des contrats internationaux – Analyse et rédaction de clauses*, Bruylant, Bruxelles, 2003, str.383 i dalje. O ovom pitanju uopšte, A. Brun, nav. delo, str. 88–98; B. Perić, nav. delo, str. 112.

⁸⁹ Prema Zakonu o parničnom postupku, za suđenje u sporovima zbog vanugovorne odgovornosti za štetu, pored suda opšte mesne nadležnosti, nadležan je i sud na čijem je području štetna radnja izvršena ili sud na čijem je području štetna posledica nastupila (čl. 44).

⁹⁰ Dok u ugovorima međunarodnog karaktera merodavno pravo određuju same ugovorne strane na osnovu autonomije volje, za određenje merodavnog prava za građanskopravne delikte sa

Međutim, u tom kontekstu, razlikovanje ugovorne i deliktne odgovornosti, s obzirom na temu ovoga rada, naročito podvlačimo ustanovu solidarnosti dužnika kao jednu vezivnu tačku između pomenutih vrsta odgovornosti, ali ujedno i kao jedno mesto razlikovanja na koje upućuje dualistička teza o pravnoj prirodi ugovorne i deliktne odgovornosti.

Naime, ovde se čini razlikovanje solidarnosti koja ima izvor u ugovornom odnosu i solidarnosti koja proističe iz deliktne radnje, razume se, u oba slučaja pod pretpostavkom množine subjekata u obligacionom odnosu.

Naglašava se sledeće pravilo: kada više lica zajedno prouzrokuju štetu deliktnom radnjom, ipso iure, oni su dužni da ovu štetu solidarno naknade. Naprotiv, kod ugovorne odgovornosti, u slučaju više dužnika, solidarnost se, bar po našem pravu, ne pretpostavlja, već se posebno ugovara. Kao što se vidi, zajedničko svojstvo ogleđa se u fakti solidarnosti, ali sa razlikom u pogledu izvora njenog nastanka. Solidarnost kod deliktne radnje proizilazi iz zakonske odredbe⁹¹, dok se ugovorna solidarnost zasniva na saglasnoj volji stranaka.

Razlike između ugovorne i zakonske solidarnosti, od rimskog prava do danas, predmet su različitih teorijskih interpretacija, kao i korišćenja različite terminologije. Ugovorna solidarnost imenovana je kao savršena, prava ili korealna solidarnost, dok se zakonska naziva nesavršenom, nepravom, samosolidarnom ili solidarnošću in solidum.

O svemu ovome, kao važnom pitanju, biće reči u sledećim poglavljima, gde će, takođe, biti izloženi pojedini slučajevi solidarnosti kod ugovornih obaveza i ugovorne i deliktne odgovornosti, statusne odgovornosti, solidarnost u nekim

---

elementom inostranosti, vladajući je princip mesta izvršenja delikta (*lex loci delicti commissi*). Više, T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, Međunarodno privatno pravo, Beograd, 2007, str. 440–456.

⁹¹ Tako je u onim zakonodavstvima gde se ugovorna solidarnost ne pretpostavlja već se izričito ugovara. Prema Švajcarskom zakoniku o obligacijama, solidarnost između više dužnika postoji kad oni izjave da se obavezuju tako da svaki od njih odgovara poveriocu za ceo dug. U nedostatku takve izjave, solidarnost postoji samo u slučajevima predviđenim zakonom (čl. 143). Tako, isti Zakonik predviđa zakonsku solidarnost u slučaju odgovornosti više lica koji su učestvovali u određenoj deliktnoj radnji. Oni su solidarno odgovorni, bez obzira na to da li su podstrekači, izvršioци ili saučesnici. Saučesnik odgovara za naknadu štete samo ako je imao udela u koristi ili ako je svojim učešćem prouzrokovao štetu.

imovinskim zajednicama, kao i pojedini slučajevi solidarne odgovornosti u sudskoj praksi.

3. PORODIČNO PRAVO – IMOVINSKI ODNOSI

U našem pravnom sistemu, porodično pravo i imovinski odnosi u porodici, regulisani su posebnim Porodičnim zakonom ali se Prednacrtom Građanskog zakonika Republike Srbije (2015), sledstveno pandektnom sistemu, porodično pravo u celini reguliše kao značajan deo kodifikacije građanskog prava.

Prema postojećem zakonodavstvu u oblasti građanskog prava, solidarna odgovornost je predviđena na više mesta, pre svega, u domenu imovinskih odnosa supružnika kao i vanbračnih partnera. Solidarna odgovornost je predviđena za slučaj da su obaveze prema trećim licima preuzete radi podmirjenja potreba zajedničkog života, kao i obaveze koje po zakonu terete oba supružnika.⁹² Oni tada odgovaraju solidarno, kako svojom zajedničkom, tako i posebnom imovinom. Onaj supružnik koji je iz svoje posebne imovine podmirio zajedničku obavezu ima pravo na naknadu od drugog supružnika srazmerno njegovom udelu u zajedničkoj imovini. U stvari, to je pitanje regresa kao opšteg pravila pasivne solidarnosti. Pri tome, kada je reč o imovinskom režimu zajedničke i posebne imovine, predviđeno je pravilo: imovina koju su supružnici stekli radom u toku trajanja zajednice života u braku predstavlja njihovu zajedničku imovinu, s tim da supružnici mogu bračnim ugovorom drukčije urediti svoje imovinske odnose.

Ovde je potrebno posebno naglasiti da je zakonom predviđeno pravilo prema kome se, na imovinske odnose vanbračnih partnera shodno primenjuju odredbe o imovinskim odnosima supružnika. Ovom odredbom se, između ostalog, proširuje krug solidarnih dužnika.

---

⁹² Prema sudskoj praksi, za obaveze koje jedan bračni drug primi prema trećim licima radi podmirjenja tekućih potreba bračne zajednice, kao i za obaveze koje po opštim propisima terete oba bračna druga, odgovaraju bračni drugovi solidarno (Vrhovni sud Srbije, Rev. 1372/98). Aktualna sudska praksa iz obligacionih odnosa, pripremio T. Krsmanović, izd. Poslovni biro, Beograd 2003, str. 286.

U tom smislu treba pomenuti još jedno proširenje pravila o imovinskim odnosima članova porodične zajednice. Naime, Porodičnim zakonom predviđeno je da se ustanovljava zajednička imovina članova porodične zajednice: kad u porodičnoj zajednici sa supružnicima ili vanbračnim partnerima žive njihova deca i drugi srodnici krvni, tazbinski ili adoptivni srodnici, koji zajednički vrše neku delatnost ili na drugi način privređuju. Imovina stečena u toku trajanja te zajednice je zajednička imovina svih članova porodične zajednice koji su učestvovali u njenom sticanju.

U toj pretpostavci, članovi porodične zajednice sa statusom zajedničara, mogu se javiti kao solidarni dužnici prema trećim licima, razume se, pod opštim pravilima solidarne odgovornosti.⁹³

Solidarna odgovornost predviđena je i u brojnim slučajevima obaveze izdržavanja: izdržavanje supružnika ili vanbračnog partnera, izdržavanje majke deteta, izdržavanje deteta, roditelja i drugih srodnika. Naime, lice koje je faktički davalo izdržavanje, a nije imalo takvu obavezu, ima pravo na naknadu od lica koje je po zakonu bilo dužno da daje izdržavanje. Pri tome, ako je više lica istovremeno bilo dužno da daje izdržavanje, njihova obaveza je solidarna.

Najzad, solidarna odgovornost se javlja i u slučaju odgovornosti roditelja za štetu koju njihovo dete prouzrokuje trećem licu. Pri tome, ako pored roditelja odgovara za štetu i dete, njihova odgovornost je solidarna (čl. 166 Zakona o obligacionim odnosima).

4. SVOJINSKE ZAJEDNICE I SOLIDARNE OBAVEZE

Pod svojinskim zajednicama kao izvorima solidarnosti dužnika, podrazumeva se ona solidarnost koja se javlja u različitim svojinskim modalitetima ali uvek pod pretpostavkom množine svojinskih subjekata na jednom određenom predmetu. Njihov pravni položaj različito je regulisan, tako da se oni međusobno

---

⁹³ U tom smislu je i sudska praksa koja se odnosi na solidarnu odgovornost članova porodične zajednice. Tako, po sudskoj praksi: za obavezu preuzetu radi podmirenja zajedničkih potreba porodične zajednice, u cilju izgradnje stambene zgrade, odgovaraju solidarno svi članovi porodične zajednice svojom zajedničkom i posebnom imovinom (Vrhovni sud Srbije, Rev.1372/98).

razlikuju ali uvek sa jedinstvenim svojinskim izvorom, zbog čega bi mogli da ih nazovemo svojinskim zajednicama. Zbog njihove pravne kompleksnosti i značaja koji imaju u pravnom poretku, zakon posebno reguliše susvojinu, zajedničku svojinu i etažnu svojinu. U kontekstu solidarne odgovornosti koja pretpostavlja dva i više lica na dužničkoj strani, to znači da pomenuti svojinski modaliteti imaju dva ili više svojinskih titulara, sa određenim pravima i obavezama, shodno odgovarajućem modalitetu.

Međutim, to još nije dovoljno da oni budu tretirani kao primeri solidarnosti dužnika u stvarnom pravu. Potrebno je da takva zajednica dobije kvalifikaciju solidarnosti: ili na osnovu odgovarajuće zakonske odredbe ili na osnovu ugovora zaključenog između poverioca i titulara određene svojinske zajednice kao solidarnih dužnika. Na taj način, jedam stvarnopravni odnos (npr. suvlasnička zajednica) koji deluje *erga omnes*, prisustvom solidarnosti dužnika prema poveriocu, dobija sva obeležja prava *inter partes*, razume se, u okvirima ustanovljene solidarnosti u pomenutom smislu. Drugim rečima, solidarnost dužnika u odnosu na poverioca uvek je odnos obligacione prirode, koji u hipotezi svojinske zajednice, nalazi svoju primenu.⁹⁴

Prema tradicionalnom shvatanju, susvojinska zajednica postoji kada dva ili više lica imaju pravo svojine na istoj nepodeljenoj stvari, ali tako da je svakom od njih određen deo srazmerno prema celini stvari (idealni deo, alikvotni deo). On može biti ispoljen razlomkom, procentualno ili na neki drugi shodan i razumljiv način. Ako suvlasnički delovi nisu određeni, pretpostavlja se da su jednaki. Bitno je da su svi suvlasnici u granicama svojih alikvotnih delova, sopstvenici cele stvari, sve do poslednje čestice njenog fizičkog postojanja.⁹⁵ Ovako određen pojam

---

⁹⁴ U tom smislu, u sudskoj praksi izražen je sledeći stav: “postoji solidarna odgovornost suvlasnika za štetu nastalu zbog štetnih imisija sa njihove nepokretnosti na susedne” (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4031/2002), nav. prema D. Simonović, Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 415.

⁹⁵ Ovakva ili slična definicija susvojine nalazi se u zakonodavstvu kao i u pravnoj teoriji. U pogledu zakonodavnog rešenja, videti čl. 13 Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima (Službeni list SFRJ, br. 6/80), kao i Dragoljub Stojanović i Dimitar Pop-Georgijev, Komentar Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima, Beograd, 1986, str. 66 i sl. U istom smislu videti još i: Andrija Gams, Osnovi stvarnog prava, Beograd, 1971, str. 86 i sl.; Opširniju studiju o susvojinu videti: Obren Stanković, Miodrag Orlić, Stvarno pravo, Beograd, 1999, str. 143 i dalje, gde se, između ostalog, kaže: “Susvojina postoji kada dva ili više lica imaju pravno svojine na istoj

suvlasničke zajednice pokreće mnoga pitanja (na primer, način upravljanja, troškovi i tereti, pravo na deobu) koja su regulisana Zakonom o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima.

Međutim, Zakon nije predvideo solidarnu odgovornost suvlasnika. Otuda, postavlja se pitanje da li suvlasnici snose solidarnu odgovornost prema poveriocu. Odgovor je jednostavan ukoliko je solidarnost bila ugovorom predviđena, ali ako o tome ugovora nema niti pomenuti Zakon predviđa solidarnost suvlasnika, onda je pitanje složenije.

Po našem mišljenju, i u ovoj hipotezi, zakonska solidarnost suvlasnika postoji, ne samo u ugovornoj, već i u materiji deliktne odgovornosti. Uporište za ovo shvatanje ne nalazi se u Zakonu o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima, već u Zakonu o obligacionim odnosima. Naime, prema odredbi čl. 206. st. 4 Zakona o obligacionim odnosima, kad je nesumnjivo da je štetu prouzrokovalo neko od dva ili više određenih lica koja su na neki način međusobno povezana, a ne može se utvrditi koje je od njih štetu prouzrokovalo, ta lica odgovaraju solidarno.

Iz pomenute zakonske odredbe, podvlačimo reči moguće solidarnosti dva ili više lica koja su na *neki način međusobno povezana*, što je bez sumnje, slučaj sa suvlasnicima. To se vidi već iz samog pojma ove svojinske zajednice, o čemu je bilo reči. Doduše, pomenuta zakonska odredba je šire formulisana od pojma susvojine, ali je za naše pitanje ta formulacija dovoljna za kvalifikaciju da su suvlasnici “međusobno povezani” i da faktom prouzrokovanja štete trećem licu odgovaraju solidarno. Pri tome, veličina njihovih alikvotnih delova biće naročito relevantna kod regresnog postupka koji između suvlasnika nastupa posle ispunjenja solidarne obaveze. Ukoliko se veličina tih delova iz bilo kog razloga ne može ustanoviti, pretpostavlja se da su ti delovi jednaki.

---

stvari, svaki prema svome udelu. Posmatrano spolja, postoji samo jedno pravo svojine. Svi suvlasnici zajedno imaju, u odnosu na treća lica, onoliko prava koliko bi imao jedan isključivi sopstvenik na toj stvari. Otuda je pravo svakog pojedinog suvlasnika nužno manje od prava sopstvenika jer je ograničeno pravima koja imaju ostali suvlasnici. Suvlasnik ima pravo na udeo u celine koju predstavlja pravo svojine. Udeo nije materijalni deo stvari, jer se pravo suvlasnika odnosi na celu stvar i prodire u svaki njen molekul. Suvlasnički udeo označava alikvotni deo celine, a može biti izražen u razlomku, procentualno ili decimalima”.

U tom smislu, u ovom delu konstatujemo: suvlasnici mogu biti solidarni dužnici ako je njihova solidarnost nastala ugovorom ili ako je prouzrokovana šteta trećem licu od strane jednog ili više suvlasnika. Jedan od mogućih primera takve solidarnosti predstavljaju i štetne imisije suvlasničke nepokretnosti, što je potvrđeno i u citiranoj sudskoj praksi.

Za razliku od alikvotnih delova suvlasnika, zajednička svojina koja takođe pripada kategoriji svojinskih zajednica, podrazumeva svojinu dva ili više lica na nepodeljenoj stvari, tako da njihovi udeli nisu unapred određeni, ali se mogu odrediti. Zakonskom terminologijom rečeno, ti udeli nisu unapred određeni ali su određivi.⁹⁶ U našem pravu ovaj svojinski oblik (slikovito nazvan “svojinom zajedničke ruke”) regulisan je u više posebnih zakona shodno prirodi odgovarajuće materije.

Međutim, u tim zakonima zajednička svojina se ne reguliše u njenoj celini, već samo delimično, onoliko koliko je to potrebno u konkretnom slučaju. Tako na primer, Zakon o nasleđivanju (čl. 224) pod naslovom “odgovornost sanaslednika” predviđa da sanaslednici *solidarno* odgovaraju za ostaviočeve dugove, svaki do visine vrednosti svoj naslednog dela, bez obzira na to da li je izvršena deoba nasleđstva.

U stvari, zajednička svojina sanaslednika na predmetima zaostavštine postoji od momenta smrti ostavioca sve do izvršene deobe na način i pod uslovima kako je to zakonom predviđeno.⁹⁷ Po našem pravu, zaostavština po sili zakona prelazi na ostaviočeve naslednike u trenutku smrti ostavioca, s tim što naslednici istovremeno stiču i pravo na odricanje od nasleđstva.⁹⁸

Ukoliko ima dva ili više sanaslednika, oni *ipso iure* formiraju zajedničku svojinu koja traje sve do deobe. Ali, u svako slučaju, do deobe ili bez deobe,

---

⁹⁶ Čl. 18. Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima. Opširnije videti, D. Stojanović i D. Pop-Georgiev, nav. delo, str. 75–78.

⁹⁷ Opširnije videti, O. Stanković, M. Orlić, nav. delo, str. 171.

⁹⁸ Zakon o nasleđivanju, čl. 212. Za razliku od ovog savremenog zakonskog pravila, rimsko pravo je poznavalo ustanovu tzv. ležećeg nasleđstva (*hereditas iacens*) prema kojoj u vremenu od smrti ostavioca pa do prihvatanja nasleđstva (sto dana od smrti ostavioca) zaostavština je bez subjekta, što je zahtevalo upotrebu različitih fikcija. Opširnije videti, D. Stojčević, nav. delo, str. 327; M. Milosević, nav. delo, str. 274.

sanaslednici solidarno odgovaraju trećim licima (poveriocima) u srazmeri sa visinom nasleđenog dela, što je od značaja za eventualni regresni postupak prema opštim pravilima solidarnih obligacija.

Pored do sada izloženih karakterističnih primera svojinskih zajednica u različitim granama građanskog prava, i to samo kao mogućih izvora solidarnih obaveza, svojinska zajednica može naći svoju primenu i kod ustanove etažne svojine. Ovaj svojinski oblik pretpostavlja celovitost prava svojine dva ili više lica na posebnim delovima stambene ili poslovne zgrade, s tim što su ona istovremeno i nosioci nedeljive svojine na zajedničkim delovima iste zgrade koji služe zgradi kao celini. Ti zajednički delovi, po svojoj nameni, mogu biti nužni (na primer temelji, stepeništa odnosno odgovarajući prilazi posebnim delovima zgrade, razne neophodne instalacije, krov) ili mogu biti samo korisni koji odgovaraju određenom standardu (na primer posebna potkrovlja, garaže i garažna mesta, elementi zaštite od spoljnih uticaja, specijalna fasada). U svakom slučaju, sopstvenici posebnih delova stambene ili poslovne zgrade, imaju zajedničku svojinu na pomenutim zajedničkim delovima zgrade ili susvojину srazmerno njihovim udelima, ukoliko nije zakonom ili njihovim ugovorom drukčije određeno.

Kao što se vidi, ovaj svojinski oblik pokreće mnoga pravna pitanja (na primer pojam i predmet etažne svojine, poslovi redovnog upravljanja, troškovi i način korišćenja, organi upravljanja, urbanistička parcela na kojoj je zgrada podignuta, pravo nadogradnje, propast zgrade) koja se regulišu odgovarajućim zakonskim propisima i ugovorom između etažnih vlasnika. Međutim, od svih tih pitanja, tema ovog rada upućuje samo na pitanje solidarne odgovornosti titulara zajedničke svojine u kontekstu etažne svojine. Reč je dakle, o solidarnoj odgovornosti prema trećim licima koja se pojavljuju kao poverioci u vezi sa zajedničkom svojinom etažnih vlasnika. Ukoliko posebnim zakonom nije regulisano to pitanje,⁹⁹ primeniće se odredbe zaključenog ugovora kojim se reguliše pitanje solidarnosti. Kada je u pitanju solidarna odgovornost za naknadu vanugovorne štete, po našem mišljenju, ovde se moglo primeniti rešenje koje smo izneli kod susvojine, a naime: kada su dva ili više lica na neki način međusobno

---

⁹⁹ Videti Zakon o svojini na delovima zgrada, Sl. list SFRJ, br. 43/65, 57/65 i 29/73.

povezana i tom prilikom prouzrokuju vanugovornu štetu trećem licu, onda ona solidarno odgovaraju. Međusobna povezanost etažnih vlasnika preko zajedničkih delova iste zgrade, očigledno ispunjava pomenuti uslov predviđen Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 206).

Najzad, ovo pitanje predviđa i Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije prema kome, sopstvenik zgrade i svake druge građevine odgovoran je za štetu koju ona prouzrokuje svojim rušenjem ili padom nekog njenog dela, ili na koji drugi način. Za štetu koja potiče od zgrade sa više posebnih delova (etažne zgrade) odgovaraju svi etažni sopstvenici solidarno.

Dosadašnjim izlaganjem pojedinih svojinskih zajednica (susvojina, zajednička svojina, etažna svojina) ne iscrpljuje se brojnost njihovog postojanja. Slučajevi svojinskih zajednica često su u praktičnom životu prisutni i to na način da se uređuju običajnim i moralnim normama, kao i posebnim zakonskim i podzakonskim propisima. Takvi slučajevi su na primer: susedska prava, pravo upotrebe utrine (zajednička svojina seoskih pašnjaka), svojina porodičnih zadruga koja je u prošlosti postojala u seoskim sredinama.

Kada je reč o susedskom pravu koje je zadržalo, pa čak i proširilo svoju aktuelnost u savremenim uslovima, treba reći da se tim pravom uređuju granični odnosi između sopstvenika dve ili više nekretnina: ograde na međi, drvo na međi, granični plot ili odgovarajući zid, štetne imisije koje dolaze sa susednog prostora, kao i drugi slični odnosi. Na ovaj način, imaoći tih nekretnina međusobno su povezani, što može biti kvalifikacija za njihovu solidarnu odgovornost prema trećim licima koja su tim povodom pretrpela izvesnu štetu (na primer šteta prouzrokovana rušenjem zajedničkog zida). U literaturi je izraženo shvatanje da su susedska prava akcesornog karaktera jer su uvek vezana za pravo svojine suseda.¹⁰⁰

Pored izloženih slučajeva svojinskih zajednica i nezavisno od njih, solidarna odgovornost može se javiti i kod prenosa neke imovinske celine sa jednog lica na drugo. Taj mogući izvor solidarnosti predviđen je Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 452) prema kome: lice na koje pređe na osnovu

---

¹⁰⁰ Opširnije, O. Stanković, M. Orlić, nav. delo, str. 172; Milan Petrović, Industrijsko susedstvo i odgovornost za štetu, monografija, Niš, 2011, str. 164 i sl.

ugovora neka *imovinska celina* fizičkog ili pravnog lica, ili jedan deo te celine, odgovara za dugove koji se odnose na tu celinu, odnosno njen deo, pored dotadašnjeg imaoaca i *solidarno* s njim, ali samo do vrednosti njene aktive.¹⁰¹

Smatramo da zakonska formulacija “imovinska celina” podrazumeva i svojinsku celinu, što nas je opredelilo da ovaj slučaj mogućeg izvora solidarnosti izložimo ovde u okviru izlaganja različitih slučajeva svojinskih zajednica, mada se može reći da pomenuta odredba Zakona o obligacionim odnosima više upućuje na obligacioni nego na stvarnopravni odnos.

O d s e k II

KLASIFIKACIJE OBLIGACIJA ZNAČAJNIH ZA SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. OPŠTE ZNAČENJE. – Savremena pravna nauka poznaje čitav niz različitih vrsta obligacija, koje se, zbog svoje pravne osobenosti, grupišu u određene imenovane celine. Na osnovu zajedničkih svojstava pojedinih vrsta obligacija, u literaturi je, na temelju klasičnih i savremenih pravnih kategorija, izgrađena teorija o klasifikaciji (podeli) obligacija na različite vrste. Najčešći kriterijumi podele su: prema svojstvima predmeta (pozitivne i negativne, novčane i nenovčane), prema karakteru sankcije (civilne i naturalne), prema vremenu ispunjenja (trenutne, sukcesivne, trajne), prema deljivosti predmeta (deljive i nedeljive), prema ličnim svojstvima subjekata (lične i nelične), prema stepenu određenosti (individualne i generične), prema množini predmeta (alternativne, fakultativne, kumulativne), prema množini subjekata (zajedničke i solidarne), kao i druge podele koje se sreću u literaturi, često suštinski iste, ali različite po terminologiji.¹⁰²

---

¹⁰¹ Prema čl. 452 st. 2 Zakona o obligacionim odnosima, nema pravnog dejstva prema poveriocima odredba ugovora kojom bi se isključivala ili ograničavala predviđena solidarna odgovornost, što znači da je pomenuta zakonska odredba imperativnog karaktera.

¹⁰² U tom smislu, opširnije: Mihailo Konstantinović, *Obligaciono pravo*, skripta, Beograd 1959, str. 5 i sl.; S. Jakšić, nav. delo, str. 44–59; Lj. Milošević, *Obligaciono pravo*, Beograd 1966, str. 18–24; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 63–99; S. Cigoj, nav. delo, str. 35–59; B. Loza, nav. delo, str. 32–37; Slobodan Perović, *Obligaciono pravo*, Beograd 1986, str. 78–139; L. Marković, *Obligaciono pravo*, Beograd 1997, str. 47–90; J. Salma, nav. delo, str. 143–186; J. Radišić, nav. delo, str. 53–67; G. Galev i J. Dabović-Anastasovska, nav. delo, str. 119–142; Ilija

U tom kontekstu, zadržaćemo se samo na onim vrstama obligacija koje imaju određeni značaj u pogledu pojma i dejstva solidarnosti dužnika kao što je, pre svega, podela obligacija na deljive i nedeljive za koju se vezuje pravilo o shodnoj primeni propisa o solidarnim obavezama, kao i na podeli obligacija na novčane i nenovčane, intuitu personae i nelične, neutužive (naturalne) i civilne kao i druge podele koje su relevantne kod pojedinih pitanja solidarnosti dužnika.

2. DELJIVE I NEDELJIVE OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA

U prvom poglavlju ove disertacije koje je posvećeno istorijskom razvoju solidarnih obligacija, između ostalog, ukazali smo na podelu obligacija prema kriterijumu *pars virilis* (podeljene obligacije) za razliku od nedeljivih obligacija (*indivisae*). Kao što smo videli, ova podela našla je mesta i u jednom fragmentu Digesta (D.45.2.11.1-2).

Posle više vekova, ova podela je u osnovi prihvaćena i u modernim (savremenim) kodifikacijama građanskog prava, doduše sa izvesnim modifikacijama ali i sa istim izvornim značenjem ove podele.¹⁰³

Zakonodavstvo. – Počnimo, dakle, sa našim pozitivnim pravom, da bi zatim izložili komparativne i teorijske poglede uopšte, posebno sa stanovišta ove podele u hipotezi množine subjekata u obligacionom odnosu, gde se nalazi i pitanje primene ove podele u materiji solidarne odgovornosti.

Prema Zakonu o obligacionim odnosima deljive obligacije se definišu rečima: obaveza je deljiva ako se ono što se duguje može podeliti i ispuniti u delovima koji imaju ista svojstva kao i ceo predmet, i ako ono tom podelom ne gubi ništa od svoje vrednosti, inače obaveza je nedeljiva. Kad u nekoj deljivoj

---

Babić, Obligaciono pravo, Beograd–Sremska Kamenica 2009, str. 34–46; B. Morait, nav. delo, str. 60–78.

¹⁰³ To čini i naš Zakon o obligacionim odnosima (čl. 412, 435) koji je reprodukovao te odredbe iz Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima, autor Mihailo Konstantinović, čl. 333 i čl. 359. Ove odredbe su preuzete i od strane obligacionih zakona bivših republika SFRJ i to: Obligacijski zakonik Slovenije (2001), Zakon o obveznim odnosima Hrvatske (2005), Zakon na obligacionite odnosi Makedonije (2001), Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore (2008), Zakon o obligacionim odnosima BiH – preuzet Zakon o obligacionim odnosima SFRJ iz 1978.

obavezi ima više dužnika, obaveza se deli među njima na jednake delove, ako nije određena drukčija podela, i svaki od njih odgovara za svoj deo obaveze. Naprotiv, za nedeljive obaveze u kojima ima više dužnika važe propisi o solidarnim obavezama.

Iz ove definicije proizilazi nekoliko bitnih svojstava koja treba da kumulativno postoje da bi obligacija bila deljiva: prvo, dugovani predmet se može podeliti (deljiva obligacija) odnosno, on se ne može podeliti (nedeljiva obligacija); drugo, delovi moraju imati ista svojstva kao i celina predmeta; treće, podelom se srazmerno ne gubi ništa od vrednosti predmeta.

Ovakve ili slične formulacije deljivih i nedeljivih obligacija, nalaze se i u uporednom pravu. U tom smislu, pogledajmo nekoliko zakonskih izvora uporednog prava.

Francuski Građanski zakonik (1804), pre izmena uvedenih Uredbom iz 2016. godine, posvećivao je deljivim i nedeljivim obligacijama čitav odeljak¹⁰⁴ u kome se određuju pojam i dejstva deljivih i nedeljivih obligacija. Najpre se, jednom opštom odredbom (čl. 1217) određuje pojam ove podele: obligacija je deljiva ili nedeljiva, prema tome, da li za predmet ima neku stvar ili radnju koja je u činu izvršenja podobna deljenju, imajući u vidu njenu prirodu ili razumnu namenu. Konkretizacija ove odredbe učinjena je u sledećoj odredbi (čl. 1218), prema kojoj, obligacija je nedeljiva, mada je stvar ili radnja koji čine njen predmet, deljiv po svojoj prirodi, ako odnos pod kojim se posmatra u obligaciji, ne dopušta delilimično izvršenje.

Pri tome, kada je reč o pojmu deljivih obligacija, ovaj Zakonik (čl. 1219) predviđa da ugovorena solidarnost ne daje obligaciji karakter nedeljivosti.

Što se tiče pravnih dejstava deljivih i nedeljivih obligacija, Zakonik naglašava da obligacija koja se može deliti treba da se u odnosu između poverioca i dužnika izvrši kao kad bi bila nedeljiva. Deljivost se primenjuje samo u pogledu njihovih naslednika koji ne mogu potraživati dug ili koji nisu dužni da plate do

---

¹⁰⁴ Francuski Građanski zakonik, odeljak V, čl. 1217–1225.

samo delove koje su nasledili kao poverioci ili dužnici. U vezi sa ovom odredbom Zakonik predviđa i određene izuzetke.¹⁰⁵

U pogledu pravnih dejstava nedeljivih obligacija, Zakonik je predviđao da svaki od onih koji su ugovorili nedeljiv dug, odgovoran je za ceo dug, mada obligacija nije solidarno ugovorena. Isto važi u pogledu naslednika lica koje je ugovorilo takvu obligaciju. Svaki naslednik poverioca izvršenje nedeljive obligacije može tražiti u celosti. On samo ne može oprostiti ceo dug; ne može sam primiti cenu umesto stvari. Ako je neki od naslednika sam oprostio dug ili primio cenu stvari, njegov sanaslednik može tražiti nedeljivu stvar samo vodeći računa o delu sanaslednika koji je dug oprostio ili cenu primio. Dužnikov naslednik, koji je tužen za celu obavezu, može tražiti rok da pozove u zaštitu na svoje sanaslednike, osim ako dug po prirodi nije takav, da ga može ispuniti samo tuženi naslednik, koji tada može biti sam osuđen da obavezu izvrši, uz pravo da zahteva naknadu od ostalih sanaslednika.¹⁰⁶

Nakon reformi Zakonika, u oblasti regulisanja nedeljivih obligacija, uvodi se novina u vidu opšte odredbe sadžane u čl. 1320. koja objedinjuje nekadašnja pravila o nedeljivim obligacijama. Novo pravilo Zakonika sukcesivno uređuje nedeljivost u slučaju više poverilaca, u slučaju više dužnika, kao i pravna dejstva nedeljivosti u odnosu na naslednike.

Prema ovom rešenju, svaki od poverilaca jedne obligacije sa prestacijom koja je nedeljiva po samoj prirodi ili po ugovoru, može da zahteva i primi integralnu isplatu, osim onoga što pripada drugim. Ali on ne može sam raspolagati potraživanjem ni primiti novac umesto stvari. Svaki od dužnika jedne takve

---

¹⁰⁵ Od ovog principa Zakonik predviđa u čl. 1221 izuzetke u pogledu dužnikovih naslednika: 1) u slučaju kad je dug hipotekovan; 2) kad se duguje samo ista stvar; 3) kad se radi o alternativnom dugu stvari, od kojih je jedna nedeljiva, a izbor pripada poveriocu; 4) kad je izvršenjem obligacije opterećen, pravnim osnovom samo jedan naslednik; 5) kad izlazi bilo iz prirode obaveze bilo iz stvari koja je predmet obaveze bilo iz nameravanog cilja u ugovoru, da je namera ugovornika bila da se dug ne može delimično izvršiti. U prva tri slučaja, od naslednika koji drži dugovanu stvar ili hipotekovano zemljište može se sudskim putem tražiti naplata celog duga iz dugovane stvari ili iz hipotekovanog zemljišta, a njemu ostaje pravo naknade prema sanaslednicima. U četvrtom slučaju, od samog naslednika koji je opterećen dugom, i u petom slučaju, od svakog naslednika može se sudskim putem takođe tražiti naplata celog duga, a njemu ostaje pravo naknade prema njegovim sanaslednicima.

¹⁰⁶ Čl. 1222–1225 Francuskog građanskog zakonika.

obligacije je obavezan na celinu, ali on ima pravo regresa protiv drugih. To se odnosi i na svakog naslednika takvih poverilaca i dužnika.

Kao što se vidi, u slučaju više poverilaca, dejstva nedeljivosti su ista kao kod aktivne solidarnosti, što znači da svaki poverilac može zahtevati i primiti isplatu u celini od dužnika, s tim što mora uzeti u obzir ostale poverioce. Ovo pravilo, u cilju zaštite ostalih poverilaca, predviđa da poverilac koji primi isplatu više nema potraživanje. S druge strane, u slučaju više dužnika, dejstva nedeljivosti su ista kao kod pasivne solidarnosti, te svaki dužnik odgovara za dug u celini. Dužnik koji je isplatio dug stiče pravo regresa prema ostalim sadužnicima. Pomenuta pravila odnose se i na naslednike poverilaca ili dužnika nedeljive obligacije.¹⁰⁷

Austrijski Građanski zakonik (1811) pod naslovom “Zajednička obaveza ili ovlašćenje” predviđa da u slučaju kad ima više sadužnika jedne deljive stvari, svaki sadužnik odgovara, osim slučajeva određenih u zakonu, za svoj deo, a isto tako kad ima više saučesnika kakve deljive stvari, svaki se saučesnik mora zadovoljiti delom, koji njemu pripada.

Ako je naprotiv u pitanju nedeljiva stvar, onda poverilac, ako je on jedan sam, takvu stvar može zahtevati od ma koga sadužnika. Ali ako je više poverilaca, a samo jedan dužnik, onda ovaj nije obavezan izdati stvar jednome samo poveriocu bez obezbeđenja; on može tražiti da se svi sapoverioci saglase, ili zahtevati da se stvar sudom čuva¹⁰⁸. Posle ovoga, u Zakoniku slede odredbe o solidarnosti pod naslovom “korealitet”.¹⁰⁹ Kao što se vidi iz gore pomenutih odredbi, i ovaj Zakonik predviđa klasična pravila o deljivim i nedeljivim obligacijama i njihovu vezu sa solidarnim obligacijama.

Pravila o deljivim i nedeljivim obligacijama sadrži i *nemački Građanski zakonik* (1900) koji pod naslovom “Množina dužnika i poverilaca” predviđa, da ako više njih duguju deljivu činidbu ili ako više njih imaju da traže jednu deljivu

---

¹⁰⁷ Komentar ovih pravila uz komparaciju sa prethodno važećim rešenjem, videti T. Douville, nav. delo, str. 303–306; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 628–631; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 177–184; B. Mercadal, nav. delo, str. 265–266.

¹⁰⁸ Austrijski Opšti Građanski zakonik (§ 889, 890).

¹⁰⁹ Opširnije, Dragoljub Arandelović, Osnovi obligacionog prava, Beograd 1936, str. 34.

činidbu, u sumnji svaki dužnik obavezan je samo na jednak udeo, svaki poverilac ima pravo samo na jedan deo. Ako više njih duguju nedeljivu činidbu, oni odgovaraju kao solidarni dužnici. Ako se više njih ugovorom zajedno obavežu na deljivu činidbu, u sumnji odgovaraju kao solidarni dužnici.¹¹⁰

Nedeljivu obligaciju definiše i *Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru* (1888) navodeći osobine nedeljive obligacije: “Dug je nerazdjeljiv, ne samo kad se stvar ili radnja o kojoj je ugovor, ne može sama po sebi razdijeliti, nego i onda kad bi to moguće bilo, ali time stvar ne bi više bila prema onome što je ugovoreno, ili bi joj se dijeljenjem vrijednost preko mere umanjila. Svaki nerazdjeljivi dug pošto se prometne u novčani postaje razdjeljiv” (čl. 921). Kad je više dužnika, a dug nerazdjeljiv, tad je dužitelj vlastan iskati koga kod hoće od dužnika, da izvrši sam ono što su po ugovoru dužni svi. S druge strane, i kad je više dužitelja, a dug nerazdjeljiv svakome se može zakonito namiriti vaskolik dug, osim ako je što drugo izrečno ugovoreno bilo, ili ako jedan od dužitelja, putem suda, uruči zabranu dužniku da nekome od dužitelja duga ne namiruje. Pošto jedan od dužnika namiri nerazdjeljivi dug, svi su ostali slobodni, i na suprot, pošto jedan dužitelj zakonito primi, svi ostali prestaju biti dužitelji. Onaj dužnik koji sam namiri, može tražiti ostale sadužnike da mu svaki prema svome djelu, naknadi što nanj pada, ako po prirodi posla ili veze koja je među njima, ne treba inače da bude. Ako se nerazdjeljivi dug obrne u novce, ili ako se mjesto ugovorenoga izvršenja naknađuje šteta, tim samim dug postaje razdjeljiv, te se svaki dužnik može tražiti samo za njenog dio duga, a svaki dužitelj može iskati samo svoj dio, ako nije naročito bilo drukčije ugovoreno. Kad je istekao rok namiru duga, dužitelj nije dužan primiti na djelove ili na komade ono što mu po ugovoru pripada, n’ ako je naročito ugovoreno da će namir na rokove biti”.¹¹¹

Podela obligacija na deljive i nedeljive predviđena je i u drugim nacionalnim zakonicima koji se odnose na oblast građanskog prava.¹¹²

---

¹¹⁰ Nemački Građanski zakonik (§ 420, 427, 431).

¹¹¹ Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru (čl. 921, 529–532).

¹¹² Rumunski Građanski zakonik (2009) pod naslovom “Deljive i nedeljive obligacija” sadrži opširne odredbe o ovim obligacijama u čl. 1421–1433; to čini i poljski Građanski zakonik iz 1934, čl. 3–7, kao i iz 1964, čl. 379–383; Predosnova Građanskog zakonika za Kraljevinu

Kad je reč o uniformnim pravilima ugovornog prava, u pomenutom kontekstu značajna su i rešenja Načela evropskog ugovornog prava (Principles of European Contract Law – PECL) iz 1998, prema kojima, obligacije su deljive kada je svaki dužnik obavezan da ispuni samo deo obaveze, a poverilac može od svakog dužnika zahtevati samo deo koji njemu pripada (čl. 10.101). Posebno je regulisana odgovornost na osnovu deljivih obaveza. Prema Načelima, dužnici su na osnovu deljivih obaveza odgovorni na jednake delove, ukoliko ugovorom ili zakonom nije drukčije predviđeno. Ovaj tekst, sa izvesnim izmenama, prihvaćen je i u Nacrtu Zajedničkog pojmovnog okvira koji je izradila Studijska grupa za izradu Evropskog građanskog prava.¹¹³

Stavovi teorije. – U pravnoj literaturi izražena su brojna shvatanja o podeli obligacija na deljive i nedeljive.¹¹⁴ Teorijska shvatanja, uglavnom prate zakonska rešenja, ali sa značajnim razlikama u interpretacijama i argumentima u naučnim pogledima.

Kada je reč o definiciji deljivih i nedeljivih obligacija, razlike se ispoljavaju više u nijansama, a manje u pogledu suštine definicije.

Jugoslaviju iz 1934, § 874–876; italijanski Građanski zakonik iz 1942, čl. 1292 i sl.; portugalski Građanski zakonik iz 1967, čl. 518 i sl.; holandski Građanski zakonik iz 1992, knjiga 6, čl. 6 i sl.; Građanski zakonik Kvebeka iz 2000–2001, čl. 1518–1522; brazilski Građanski zakonik iz 2002, čl. 257–263; Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa iz 2005, čl. 176 i sl.; Zakon o obligacionim odnosima: Slovenije, čl. 393–416; Hrvatske čl. 41–64; Crne Gore čl. 421, 444; Makedonije čl. 400–401.

¹¹³ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law – Draft Common Frame of Reference (DCFR), Interim Outline Edition, Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke, 2009 by sellier, European law publishers GmbH, Munich, Chapter 4, III.-4:102.

¹¹⁴ Videti na primer, Đ. Pavlović, nav. delo, str. 165–189; Ž. Perić, nav. delo, str. 17; G. Niketić, Specijalni deo građanskog prava, Opšti deo obligacionog (tražbenog) prava, Beograd 1928, str. 13; M. Planiol, G. Ripert, nav. delo, str. 273–276; D. Arandelović, nav. delo, str. 30; M. Konstantinović, nav. delo, str. 212 i sl.; S. Jakšić, nav. delo, str. 62 i sl.; G. Marty, P. Raynaud, nav. delo, str. 774–780; Mihajlo Vuković, Obvezno pravo, knj. II, Zagreb 1964, str. 338; Lj. Milošević, nav. delo, str. 219; A. Weill, nav. delo, str. 880–882; Živomir Đorđević i Vladan Stanković, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd 1980, str. 84 i sl.; S. Cigoj, nav. delo, str. 72 i sl.; B. Loza, nav. delo, str. 44; S. Perović, nav. delo, str. 118 i sl.; Lazar Marković, Obligaciono pravo, Klasici Jugoslovenskog prava, Beograd 1997, str. 313 i sl.; F. Terré, Ph. Simler, nav. delo, str. 1175–1179; M. Mignot, nav. delo, str. 465–481; Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd 2004, str. 366 i sl.; Philippe Delebecque, Frédéric-Jérôme Pansier, Droit des Obligations, Paris 2005, str. 115–124; G. Galev i J. Dabovik-Anastasovska, nav. delo, str. 191 i sl.; B. Morait, nav. delo, str. 70.

Naime, već prema samom nazivu ovih obligacija, najopštije može se reći, da su deljive one obligacije čija se prestacija može podeliti u više istovrsnih delova, dok su nedeljive obligacije one čija se prestacija ne može podeliti.

Ali, to je samo primarni dodir sa potpunijom definicijom ovih obligacija. Najpre, potrebno je konkretizovati sam predmet ovih obligacija i to sa pitanjem: da li predmet ovih obligacija čini samo akt predaje stvari (dare) ili to može biti i određeno činjenje (facere) odnosno nečinjenje (non facere). Upravo na tom pitanju izražena su različita shvatanja koja se uglavnom svode na stanovište po kome se predmet deljivih obligacija sastoji u predaji deljive stvari, ali i u određenom aktu činjenja, dok se nečinjenje shvata kao nedeljiv predmet obligacije.

Tako, prema jednom shvatanju, podela obligacija na deljive i nedeljive odgovara podeli stvari (i drugih dobara) na deljive i nedeljive čiji se kriterijum nalazi u mogućnosti njihove deljivosti. Dosledno izvedeno ovo shvatanje dovodi do zaključka da se kriterijum podele obligacija na deljive i nedeljive svodi samo na akt predaje stvari (dare), dok se akti činjenja i uzdržavanja od činjenja (facere, non facere), uzimaju u obzir samo ako se odnose na deljiv ili nedeljiv predmet u smislu dugovane stvari.¹¹⁵

Prema drugom shvatanju, predmet deljivih i nedeljivih obligacija uzima se u širem smislu, a to znači, pored akta predaje (dare), tu dolaze i akti činjenja, s tim

---

¹¹⁵ U tom smislu opširnije, V. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, 84–87, gde se, između ostalog, ovo pitanje obrazlaže sledećim navodima: “obligacioni odnosi sa deljivim i nedeljivim predmetom odgovara podeli stvari i drugih dobara prema mogućnosti njihove deobe. Međutim, neki pravni pisci zasnivaju ovu podelu na mogućnosti podele dužnikove činidbe (ponašanja, prestacije) kao sadržine obaveze na alikvotne delove. Shodno tome, kao obligaciono-pravni odnosi sa deljivim i nedeljivim predmetom mogu, po njima, biti ne samo oni koji imaju za predmet obaveze deljive ili nedeljive stvari ili druga dobra, već i oni kod kojih se obaveza dužnika sastoji u nekoj usluzi... Međutim, osnov ove podele leži u mogućnosti podele predmeta kao stvari ili drugog dobra, a ne u mogućnosti podele dužnikovog ponašanja kao sadržine obaveze”.

Suprotno, prema drugom mišljenju pitanje deljivosti ili nedeljivosti obaveze nije povezano samo razlikovanjem deljivih i nedeljivih stvari, nego i deljivih i nedeljivih činjenja, nečinjenja i trpljenja tj. da li se ove pozitivne i negativne činidbe mogu izvršiti samo odjednom u pojedinim odvojenim radnjama odnosno propuštanjima, po osnovi čega se razlikuju deljive činidbe koje se ne mogu rastaviti u više delova. Uprkos konstatacije, da se deljivost i nedeljivost obaveze odnosi ne samo na davanje stvari nego i na ostala moguća činjenja, nečinjenja i trpljenja, zauzima se stanovište da se kao deljive činidbe smatraju predaja stvari i prestacija činjenja, dok se nečinjenje i trpljenje tretira kao nedeljiv predmet obaveze (Boris Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. II, Zagreb 1978, str. 1398 i sl.

što izvesni autori, tu dodaju i akte nečinjenja ili trpljenja, doduše, pod uslovom da se mogu podeliti.¹¹⁶

U svakom slučaju, ovde se koriste različiti izrazi koji bi trebalo da označe okvire predmeta deljivih i nedeljivih obligacija. Tako, često se predmet obaveze imenuje kao deljiva i nedeljiva *činidba*,¹¹⁷ deljiva i nedeljiva radnja¹¹⁸, deljiva ili nedeljiva stvar ili delo¹¹⁹, deljiva i nedeljiva prestacija¹²⁰, deljivo i nedeljivo ono što se duguje¹²¹.

U stvari, različitost ovih izraza, često su samo jezičke prirode, ali u određenom kontekstu mogu ukazivati i na neka istorijska i komparativna značenja (npr. prestacija, činidba).

Ipak, čini se, da ovaj terminološki zbir, dobrim delom dolazi iz jednog šireg teorijski spornog pitanja: šta je predmet, a šta sadržina obligacije.¹²² Ako se prihvati stanovište koje svakako ima svoju teorijsku podlogu, da prava i obaveze čine sadržinu obligacije, a njen predmet se ispoljava kroz davanje, činjenje ili uzdržavanje odnosno trpljenje, onda se kod pitanja predmeta deljivih i nedeljivih obligacija mogu shodno ovoj podeli primeniti klasične kategorije imenovane kao *dare, facere i non facere*.

Kod definisanja deljivih i nedeljivih obligacija, pored svojstva predmeta o čemu je gore bilo reči, javlja se i drugi element definicije koji se odnosi na vrednosni kriterijum pojedinih delova koji čine celinu predmeta dugovanja.

Naime, u predloženim definicijama podvlači se okolnost da pojedini delovi moraju imati srazmerni deo vrednosti u odnosu na potpunost dugovanog predmeta. To se čini upotrebom različitih formulacije koje sadrže različite vrednosne

---

¹¹⁶ U tom smislu, Đ. Pavlović, nav. delo, str. 165 i sl.; L. Marković, nav. delo, str. 72 i sl. gde se, sa izvesnom ogradom kaže, da ako je predmet obaveze jedno činjenje ili propuštanje, takva obaveza po pravilu smatra se za nedeljivu.

¹¹⁷ L. Marković, nav. delo, str. 313; B. Loza, nav. delo, str. 44.

¹¹⁸ Stevan S. Jakšić, nav. delo, str. 61.

¹¹⁹ Đ. Pavlović, nav. delo, str. 165, 169.

¹²⁰ M. Konstantinović, nav. delo, str. 213.

¹²¹ M. Konstantinović, nav. delo, str. 140, čl. 333; J. Radišić, nav. delo, str. 366.

¹²² Opširnije, Obrad Stanojević, Sadržina i predmet obligacionog odnosa, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu 1971, br. 5–6, str. 519; S. Jakšić, nav. delo, str. 31 i sl.; M. Konstantinović, nav. delo, str. 5; Planiol et Ripert, nav. delo, str. 292; J. Radišić, nav. delo, str. 41; F. Terré, Ph. Simler, Yv. Lequette, nav. delo, str. 273 i sl.

pokazatelje, kao što su: alikvotni delovi, ista vrednosna svojstva, srazmerni interes za poverioca, isti kvalitet a različit kvantitet, bez štete po svoju suštinu, i druge slične formulacije koje, sa manje ili više jezičkog uspeha, izražavaju isto svojstvo – pojedini delovi čine sastavni deo celine.¹²³

Polazeći od tradicionalnih pojmovnih obeležja deljivih i nedeljivih obligacija o kojima je do sada bilo reči, ovde ćemo izneti jednu moguću definiciju ovih obligacija, sa ciljem da utvrdimo granične tačke u odnosu na solidarne obligacije i da na taj način ukažemo na njihov značaj u obradi osnovne teme u ovom radu.

U tom smislu, treba istaći opšte pravilo prema kome se na nedeljive obaveze u kojima ima više dužnika shodno primenjuju propisi o solidarnim obavezama. Naprotiv, kod deljivih obaveza sa više dužnika vlada princip i pretpostavka *podeljenog dugovinskog odnosa*, a to znači da se obaveza među njima deli na jednake delove, ako nije određena neka druga podela, i svako od njih odgovara za svoj deo obaveze. Razume se, da i ove deljive obaveze mogu biti solidarne, ali samo ako je to predviđeno zakonom ili voljom stranaka, o čemu će posebno biti reči u onom delu ove disertacije koji je posvećen izvorima solidarnosti dužnika. Po našem mišljenju, dakle, evo moguće definicije:

Obligacija je deljiva ako je njen predmet (*dare, facere, non facere*) po svojoj prirodi ili po volji samih stranaka, podoban da se može podeliti u više istovrsnih delova, ali tako da ti delovi zadržavaju ista svojstva i srazmernu vrednost u odnosu na celinu dugovane prestacije. U suprotnom, obligacija je nedeljiva.

Iz ovako formulisane definicije deljivih i nedeljivih obligacija kumulativno proizilaze nekoliko bitnih elemenata. Najpre, obligacija je deljiva ili nedeljiva s obzirom na mogućnost deljivosti predmeta njene prestacije. Najčešće, to je akt

---

¹²³ U tom smislu, Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima, čl. 333, gde se deljive obaveze definišu rečima: obaveza je deljiva ako se ono što se duguje može podeliti i ispuniti u delovima koja imaju ista svojstva kao i ceo predmet, i ako ono tom podelom ne gubi ništa od svoje vrednosti, inače obaveza je nedeljiva. Videti i S. Jakšić, nav. delo, str. 62 i sl.; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 83; Boris Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, II knjiga, Zagreb 1978, str. 1395 i sl.; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, I knjiga, redaktori Borislav Blagojević i Vrleta Krulj, Beograd 1983, str. 1210; L. Marković, nav. delo, str. 72 i sl.; J. Radišić, nav. delo, str. 336 i sl.; Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja: Miha Juhart i Nina Plavšak, II knjiga, Ljubljana 2003, str. 552; B. Morait, nav. delo, str. 70.

predaje deljive odnosno nedeljive stvari (dare) po nekom pravnom osnovu (npr. predaja stvari kao *modus acquirendi* na osnovu ugovora o kupoprodaji), ali to može biti i određeno činjenje (facere) takođe po nekom pravnom osnovu (npr. kod ugovora o delu ili punomoćstvu). Kao što je već ukazano, po nekim autorima, nečinjenje (non facere) odnosno trpljenje (pati) ne može biti predmet deljivih, već samo nedeljivih obligacija.

Smatramo da i nečinjenje odnosno trpljenje može biti predmet i deljivih obligacija, iako će u praktičnom životu to biti redak slučaj. Tako, pravno je moguće da se npr. vlasnik poslužnog dobra kod stvarne službenosti obaveže na nečinjenje (trpljenje) u korist titulara povlasnog dobra, ali je moguće da oni ugovorom predvide načine korišćenja samo u određenim etapama (npr. u zimskim mesecima) odnosno samo u kvantitativnom opsegu.

Drugo svojstvo ove definicije jeste fakat da predmet prestacije deljivih i nedeljivih obligacija proizilazi ili iz same prirode predmeta prestacije ili iz volje stranaka. Drugim rečima, izvori ove podele nalaze kriterijum u postojanoj i funkcionalnoj celini individualno određene stvari ili radnje (nedeljivost po prirodi) i mogućnost podele stvari ili radnje u više istovrsnih delova na osnovu volje stranaka (voljna deljivost).

Najzad, treće svojstvo kod deljivih obligacija se ogleda u zahtevu da pojedini delovi imaju ista svojstva i srazmernu vrednost u odnosu na celinu predmeta dugovane prestacije.

Različita pravna dejstva deljivih i nedeljivih obligacija proizilaze iz njihovog pojma. Tako, kod više solidarnih dužnika jedne deljive obligacije, primenjuje se pravilo *podeljenog dugovinskog odnosa*, što znači da svaki solidarni dužnik odgovara za svoj deo duga. Međutim, ako takva podela nije određena niti je određiva, primenjuje se pravilo po kome oni duguju na jednake delove.

Pri tome, u pogledu nastanka i prestanka obligacije, pojedini delovi mogu imati zaseban pravni režim, npr. u pogledu modifikacije različitih uslova i rokova.

Nadalje, ovde se postavlja i pitanje pretpostavke solidarnosti. Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 413), kada ima više dužnika u nekoj deljivoj

obavezi nastaloj ugovorom u privredi, oni odgovaraju poveriocu solidarno, osim ako su ugovarači izrično otkloniti solidarnu odgovornost. Kao što se vidi, Zakon o obligacionim odnosima ovu pretpostavku je predvideo samo kod ugovora u privredi, a ne i kod ostalih ugovora. O odgovarajućim rešenjima i koncepcijama u uporednom pravu biće posebno reći u daljim izlaganjima u ovom radu.

Za razliku deljivih obligacija, pravna dejstva nedeljivih obligacija svode se na shodnu primenu propisa o solidarnim obavezama.¹²⁴ Ovo stoga, što se kod ovih obligacija, bez obzira da li su one nedeljive po prirodi (apsolutna nedeljivost) ili po volji stranaka (relativna nedeljivost), predmet prestacije duguje u njegovom integritetu, tako da poverilac može zahtevati ispunjenje od bilo kog sadužnika ili od svih zajedno. Kada jedan dužnik ispuni dugovani predmet, obaveza se gasi i svi se dužnici oslobađaju. Drugim rečima, ovo je osnovno (primarno) dejstvo nedeljivih obligacija na koje se shodno primenjuju pravila o solidarnim obligacijama.¹²⁵ Međutim, kada su u pitanju druga dejstva solidarnih obligacija (npr. dejstva u pogledu zastarelosti, konfuzije, novacije, otpusta duga), onda su moguća različita rešenja.

Prema jednom stanovištu, nedeljive obligacije se razlikuju od solidarnih, ne samo po njihovom izvornom pojmu, već i po mnogim drugim dejstvima koja se uglavnom odnose na pitanje uticaja opštih načina prestanka obligacija na domen nedeljivih obligacija (npr. dejstva docnje, prekida zastarelosti, propasti dugovane stvari, konfuzije, novacije, otpusta duga).¹²⁶

---

¹²⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 435.

¹²⁵ U francuskoj pravnoj literaturi, pored nedeljivih i solidarnih obligacija posebno se grupišu (imenuju) zajedničke obligacije (Les obligations conjointes) čiji se predmet deli *po samom pravu* (ipso iure), što je slučaj sa više naslednika koji nisu dužni da plate više od onoga što su nasledili, bez obzira da li je u pitanju deljiva ili nedeljiva obligacija. Videti: G. Marty i P. Raynaud, nav. delo, str. 773 i sl.; Terre, Simler, Lequette, nav. delo, str. 1152; M. Planiol i G. Ripert, nav. delo, str. 252 i sl.; M. Mignot, nav. delo, str. 35. Međutim, posle reforme francuskog Građanskog zakonika (čl. 1309), nije zadržan termin "zajedničke obligacije". U tom pogledu, opširnije T. Douville, nav. delo, str. 289, gde se, između ostalog navodi da sa terminološke tačke gledišta, treba istaći da se obligacije sa više subjekata u doktrini uglavnom označavaju kao "zajedničke obligacije". U izveštaju podnetom predsedniku Republike navodi se da je "odluka da se taj izraz ne unese u Zakonik" doneta zato što je "takva kvalifikacija bila bez praktičnog značaja i predstavlja izvor zabune".

¹²⁶ U tom smislu, Lj. Milošević, nav. delo, str. 219.

Prema drugom stanovištu, ova razlika se ne čini, ali se pravi razlika između nedeljivih obaveza u kojima ima više dužnika gde u svemu važe pravila o solidarnim obavezama i nedeljivih obaveza u kojima ima više poverilaca.¹²⁷

Najzad, po trećem stanovištu, na nedeljive obligacije *shodno* se primenjuju pravila o solidarnim obavezama.¹²⁸

Kao što se vidi, ovo stanovište za nedeljive obligacije prihvata primenu pravila koja važe za solidarnost dužnika, ali sa jednom značajnom dopunom upućuju na “shodnu” primene tih pravila. Na taj način se reguliše i pitanje primene opsega drugih dejstava solidarnosti dužnika na materiju nedeljivih obligacija, što je, kako smo već istakli, u literaturi različito rešavano.¹²⁹ Razume se, da ovim putem nije taksativno određeno koja pravna dejstva solidarnih obligacija se primenjuju i na nedeljive obligacije, ali je putem shodne primene otvoren jedan širi prostor za relevantnu odluku suda po ovom pitanju.

U svakom slučaju, upoređenje deljivih i nedeljivih obligacija sa solidarnim obligacijama, otkriva nam dva polja sličnosti i razlika, kako u pogledu pojmovnih obeležja, tako i u pogledu njihovog pravnog dejstva.

Sličnosti se ogledaju u mogućnosti primene pravila solidarnih obligacija na deljive i nedeljive, čak i do stepena oborive pretpostavke solidarnosti, dok se

---

¹²⁷ Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima, čl. 359: kad u nedeljivoj obvezi ima više poverilaca, među kojima nije ni ugovorena ni zakonom naređena solidarnost, jedan poverilac može zahtevati da dužnik ispuni njemu samo ako je ovlašćen od ostalih poverilaca da primi ispunjenje, a inače svaki poverilac može zahtevati od dužnika da ispuni svim poveriocima zajedno, ili da izvrši polaganje kod suda. Ako se poverioci ne saglase među sobom o ispunjenju, dužnik može izvršiti polaganje kod suda.

¹²⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 435.

¹²⁹ Videti, Leposava Karamarković, Solidarnost dužnika u obligacionom odnosu, magistarski rad, Beograd, 1984, str. 27–28, gde se, između ostalog navodi: “Ipak, fakat nedeljivosti predmeta koji povlači shodnu primenu pravila o solidarnosti, ne svrstava ove obligacije u solidarne, koje, kako je rečeno, mogu da nastanu samo voljom stranaka ili izričitom naredbom zakona” (str. 27). Ovaj zaključak se temelji na odredbi Zakona o obligacionim odnosima (čl. 435. st. 1) koji predviđa da se na nedeljive obaveze u kojima ima više dužnika shodno primenjuju propisi o solidarnim obavezama. U tom smislu se navodi: “shodna primena po prirodi stvari uvek nameće određene modifikacije u primeni tumačenja pravila, koja nisu izričito propisana za određenu pravnu situaciju. Dakle, radi se o odgovarajućoj, prilagođenoj primeni odredaba Zakona o obligacionim odnosima, o pasivnoj solidarnoj obligaciji na nedeljive obligacije” (str. 28). Čini se da je cela diskusija o kvalifikaciji pomenutog pitanja mogla biti izbegnuta preuzimanjem rešenja iz Skice (čl. 359), prema kome: “Za nedeljive obveze u kojima ima više dužnika važe propisi o solidarnim obavezama”. Na taj način se izbegava višeznačna reč “shodna primena”, te se na nedeljive obligacije izrečno primenjuju propisi o solidarnim obavezama, što znači da u toj pretpostavci one *ex lege* dobijaju svojsvo solidarnih obaveza.

razlike vide, pre svega, u njihovom pojmovnom obeležju, a naročito u njihovom razlogu postojanja, čime se ostvaruju različiti ciljevi. Dok je solidarnost dužnika lično sredstvo obezbeđenja poverioca, nedeljivost predmeta obligacije proizilazi ili iz prirode samog predmeta prestacije ili iz volje samih stranaka i može voditi različitim pravnim režimima.

Kao što se vidi, tačke vezivanja i tačke razdvajanja čine celinu pravila kojim se regulišu obligacioni odnosi sa više subjekata u pogledu deljivosti odnosno nedeljivosti dugovanog predmeta prestacije.

3. NOVČANE OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA

Za analizu ustanove solidarnih obligacija od značaja je podela na novčane i nenovčane obligacije i u tom kontekstu utvrđenje pojma i pravnih osobina novčanih obligacija kao posebne vrste obligacija.

Sa stanovišta solidarne odgovornosti, novčane obligacije karakteristične su po tome, što su po svojoj prirodi deljive, ali mogu postati nedeljive, zavisno od volje stranaka. Tako na primer, kod ugovora o prodaji sa obročnim otplatama cene, kupac se obavezuje da isplati cenu u određenim obrocima, što predstavlja jednu od mogućih primena deljive novčane obligacije. Nasuprot, kada je kupac dužan da isplati cenu u jednom aktu predaje i to u celosti, što će najčešće i biti slučaj, novčana obligacija je nedeljiva i ona tada, pored svojih posebnih osobina, povlači i opšta svojstva nedeljivih obligacija u oblasti solidarnosti dužnika.

S obzirom, da se kod novčanih obligacija javljaju i izvesna posebna pravila u okviru njihovih pravnih posledica, što se odražava i na materiju solidarnosti dužnika, to ćemo se, samo iz tog ugla, zadržati na nekim karakterističnim mestima ovih obligacija.

Pre svega, kada je reč o novčanim obligacijama, treba reći, da su to one obligacije čiji se predmet ispunjenja sastoji u predaji određene sume novca, i to onog novca koji se kao zakonsko sredstvo plaćanja, nalazi u redovnom opticaju u vreme ispunjenja obligacije. Sa gledišta realnog života, one su, u odnosu na druge

vrste obligacija najčešće, pa samim tim i veoma značajne.¹³⁰ Ovo tim pre, što se i nenovčane obligacije koje se odnose na telesne stvari u najvećem broju slučajeva, mogu svesti na novčane, na primer u materiji naknade materijalne štete.¹³¹

U tom smislu, može se postaviti pitanje može li jedan od solidarnih dužnika po tužbi poverioca za naknadu materijalne štete usled propasti ili oštećenja jedne telesne stvari, ispuniti obavezu na taj način što će predati poveriocu ekvivalentni novčani iznos te stvari, ili, da li se u hipotezi solidarnosti dužnika može ispuniti dugovani predmet putem zamene ispunjenja (*datio in solutum*) bez pristanka ostalih sadužnika. U principu, solidarni dužnik ne može ukoliko nije drukčije određeno, svojom ličnom radnjom otežati položaj ostalih sadužnika.¹³²

Novčane obligacije rađaju i pitanje koji novčani iznos se duguje u slučaju promene vrednosti novčanih jedinica (pre svega inflacije). Prema Zakonu o obligacionim odnosima, kada obaveza ima za predmet svotu novca, dužnik je dužan isplatiti onaj broj novčanih jedinica na koji obaveza glasi, izuzev kad zakon određuje što drugo. To znači da je naš Zakon, kod ovog pitanja usvojio načelo *monetarnog nominalizma*, ali sa rezervom da zakon može odrediti i drugačije rešenje koje će najčešće biti izraz načela *monetarnog valorizma*.¹³³ Tako npr., Zakon kod novčanih obaveza predviđa i mogućnost ugovaranja klizne skale i to u

---

¹³⁰ U tom smislu, opširnije: Andrija Gams, Osnovi stvarnog prava, VI dopunjeno izdanje, Naučna knjiga, Beograd 1971, str. 25–28, gde se, između ostalog, kaže: “novac je zamenljiva (potrošna) i po rodu određena stvar; ali njena zamenljivost prevazilazi njen rod u pravu: ona je zamenljiva ne samo u svom rodu, tj. ne samo za drugi novac, nego s njom se može zameniti i ma koja druga stvar, bilo po rodu određena bilo individualna. Njegova zamenljivost i generičnost je univerzalna: ona prelazi u najširi pojedinačni rod neke stvari. Zbog toga, novac je sredstvo ne samo ekonomskog već i pravnog prometa. Na novac se mogu svesti ne samo ostale stvari nego i svi drugi objekti prava. Novac je dakle merilo vrednosti ostalih stvari, i to omogućuje njegovo svojstvo instrumenta prometa i mogućnost svođenja ostalih objekata na njega”. O novčanim obligacijama u gore iznetom smislu, Lj. Milošević, nav. delo, str. 21; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 84–86; J. Radišić, nav. delo, str. 61–65; B. Morait, nav. delo, str. 61–63.

¹³¹ Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 185) ukoliko uspostavljanje ranijeg stanja ne uklanja štetu potpuno, odgovorno lice dužno je ostatak štete dati naknadu u novcu. Kad uspostavljanje ranijeg stanja nije moguće, ili kad sud smatra da nije nužno da to učini odgovorno lice, sud će odrediti da ono isplati oštećeniku odgovarajuću sumu novca na ime naknade štete. Sud će dosuditi oštećeniku naknadu u novcu kad on to zahteva, izuzev ako okolnosti datog slučaja opravdavaju upostavljanje ranijeg stanja.

¹³² U tom smislu švajcarski Zakonik o obligacijama, čl. 146.

¹³³ Opširnije, Vrleta Krulj, Novac i novčane obaveze u unutrašnjem i međunarodnom pravu, monografija, Beograd 1973; Vrleta Krulj, Novčane obaveze, u Enciklopediji imovinskog prava, izd. Službeni list SFRJ, Beograd 1978, tom II, str. 446–463.

ugovorima u kojima se jedna strana obavezuje da izradi i isporuči određene predmete (ugovor o delu) dozvoljeno je ugovoriti da će cena zavisiti od cene materijala i od rada, kao i drugih elemenata koji utiču na visinu troškova proizvodnje, u određeno vreme na određenom tržištu. Kao što se vidi, ovde je učinjen ustupak načelu valorizma.¹³⁴

U tom smislu treba pomenuti i rešenje zakona u pogledu raskida ili izmene ugovora zbog promenjenih okolnosti (klauzula sic stantibus) gde se, zbog poremećenog odnosa uzajamnih prestacija usled nepredviđenog i izuzetno naglog i velikog pada ili skoka cena, u suštini daje prednost valorizmu u odnosu na proklamovano načelo nominalizma. Odstupanje od načela nominalizma dobilo je mesta i u sudskoj praksi, ali samo u slučaju visoke inflacije.¹³⁵

Pored načela monetarnog nominalizma i valorizma, kod novčanih obligacija javljaju se i druga pitanja koja mogu biti relevantna kod solidarne odgovornosti. Tako, docnja dužnika novčane obligacije, pored isplate glavnice, rađa i obavezu dužnika na plaćanje zatezne kamate za vreme trajanja docnje. Dužnička docnja

---

¹³⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 397. Videti takođe, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, II knjiga, Zagreb 1978, str. 1353–1373.

¹³⁵ Tako, prema sudskoj praksi, načelo monetarnog nominalizma dopušta izuzetke, a oni deluju kad je supstanca ugovorne novčane obaveze obezvređena usled visoke inflacije... Načelo jednake vrednosti uzajamnih davanja iz čl. 15 Zakona o obligacionim odnosima ima poseban značaj u uslovima visoke inflacije, pošto tada dolazi do naglog i velikog obezvređivanja novčanih potraživanja. Primena načela nominalizma u tim uslovima dovodi do znatnog ili potpunog oslobođanja dužnika ugovorne obaveze prema poveriocu. Ovaj način prestanka obaveze, nije međutim zakonom predviđen, a kako novčane obaveze ne mogu biti bespredmetne, njihova se visina ima odrediti uz pomoć načela jednake vrednosti uzajamnih davanja, što u smislu člana 15 Zakona o obligacionim odnosima iziskuju i načela savesnosti i poštenja učesnika obligacionih odnosa. Budući da visoka inflacija narušava pravnu fikciju da je papirni novac ekvivalentan zlatnom, insistiranje dužnika na ovom načelu znači, u stvari, vršenje prava protivno cilju zbog kojeg je ono ustanovljeno, što član 13 Zakona o obligacionim odnosima ne dopušta (zabrana zloupotrebe prava). Insistiranje na monetarnom nominalizmu u uslovima hiperinflacije, povređuje i načelo zabrane prouzrokovanja štete drugom iz člana 16 Zakona o obligacionim odnosima, jer inflatornu štetu prevlađuje na dužnika. Zbog svega rečenog, sud će, ako je dugovani iznos znatnije obezvređen usled promene vrednosti dinara, na zahtev poverioca, ukoliko nađe da okolnosti slučaja i pravičnost to opravdavaju, dosuditi razliku obračunatu po prosečnoj stopi rasta cena na malo od nastanka obaveze do dospelosti, osim ako ugovorne strane to nisu obezbedile ugovaranjem indeksne klauzule ili na drugi način. Na ovako dobijen revalorizovani iznos glavnog potraživanja, poveriocu pripada i zatezna kamata od dospelosti do isplate, a ako se time ne postiže puna reparacija, poverilac može tražiti razliku do pune naknade štete, u smislu člana 190 Zakona o obligacionim odnosima koji predviđa potpunu naknadu uzimajući u obzir i okolnosti koje su nastupile prouzrokovanjem štete. Videti, Aktuelna sudska praksa iz obligacionog prava, izdanje Poslovni biro, Beograd 2006, str. 525, Vrhovni sud Srbije, GZZ 116/93 od 17.07.1993. U tom smislu videti i Zaključke savetovanja u Saveznom sudu od 17. novembra 1993, Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom, Poslovni biro, Beograd 1998, str. 286 i sl.

nastaje neizvršenjem dospele obaveze, međutim, prema nekim sudskim odlukama, zatezna kamata teče od dana podnošenja tužbe¹³⁶. Pravo na zateznu kamatu, kod novčanih obligacija, duguje se bez obzira da li je usled dužnikove docnje, za poverioca nastupila bilo kakva šteta. Međutim, ako je ta šteta veća od iznosa zatezne kamate, poverilac ima pravo na razliku do potpune naknade štete. S druge strane, ako je u pitanju ugovorna kamata čija je dozvoljena stopa veća od zatezne, ona teče i posle dužnikove docnje.¹³⁷

Kao dalji pravni značaj novčanih obligacija koji se može odnositi i na materiju solidarne odgovornosti, vidi se u činjenici da Zakon o obligacionim odnosima predviđa da ugovorna kazna ne može biti ugovorena za novčane obaveze.¹³⁸ Razlog ove zabrane u literaturi se navodi kao okolnost da je docnja u ispunjenju novčanih obaveza sankcionisana plaćanjem zakonske (zatezne) kamate, o čemu je već bilo reči. Smatra se, da bi pored zakonske i ugovorne kamate, bilo previše obavezati dužnika u docnji još i njegovom kumulativnom obvezom koja proizilazi iz ugovorne kazne za slučaj zadocnjenja.¹³⁹

Pored izloženih pitanja novčanih obligacija u kontekstu solidarne odgovornosti, treba istaći i pravilo o mogućnosti isplate novčane obligacije i pre njene dospelosti. Naime, za razliku od opšteg pravila da obaveza dužnika dospeva istekom predviđenog odnosno predvidljivog roka u kome treba da bude ispunjena, i da se ispunjava po dospelosti, kod novčanih obligacija to pravilo trpi određena

---

¹³⁶ U tom smislu videti, Aktuelna sudska praksa iz obligacionog prava, Poslovni biro, Beograd 2006, str. 400 i 402.

¹³⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 287; videti i B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, II knjiga, Zagreb 1978, str. 1106.

¹³⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 270, st. 3. Videti, Vladan Stanković, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga I, izd. Savremena administracija, Beograd 1995, str. 627 i sl.

¹³⁹ Opširnije videti: Strezovski, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redakcija B. Blagojević i V. Krulj, I knjiga, II izdanje, Savremena administracija, Beograd 1983, str. 945–957, naročito str. 948, pod tačkom 8, gde se između ostalog kaže: Opšteusvojeno je pravilo da se ugovorna kazna može odnositi samo na nenovčane prestacije. Ona se nikada ne može ugovoriti za novčane obaveze. Neizvršenje novčane obaveze povlači za posledicu obavezu plaćanja kamata i eventualnu odgovornost za naknadu štete. Takva je odredba sadržana i u uzansi br. 246 Opštih uzansi za promet robom iz 1954. (ugovorna kazna se ne može ugovarati za neispunjenje ili neuredno ispunjenje novčane obaveze). Ipak, D. Hiber i M. Živković ističu da “isključenje ugovorne kazne za novčane obaveze nije uporednopravni standard”, te iznose detaljan uporednopravni pregled i analizu doktrinarnih stavova u tom kontekstu. Detaljno. D. Hiber, M. Živković, Obezbeđenje i učvršćenje potraživanja, Beograd, 2015, str. 425-429.

odstupanja. Ta odstupanja Zakon o obligacionim odnosima¹⁴⁰ formuliše imperativnim pravilom prema kome je dužnik novčane obaveze može ispuniti i pre roka, pa se dužnik, pod pretnjom ništavosti, ne može odreći ovog prava. U slučaju ispunjenja novčane obaveze pre roka, dužnik ima pravo da od iznosa duga odbije iznos kamate za vreme od dana isplate do dospelosti obaveze, samo ako je na to ovlašćen ugovorom ili to proizilazi iz običaja.

Kao što se vidi, Zakon o obligacionim odnosima ovom odredbom uspostavlja neku vrstu ravnoteže ugovornih interesa poverioca i dužnika, na taj način što najpre predviđa mogućnost dužnika da ispuni svoju obavezu i pre dospelosti (plaćanje pre roka) jer to može biti u njegovom interesu iz različitih razloga. Međutim, prevremenom isplatom, interes poverioca, takođe, može biti narušen, pre svega, računajući na iznos kamata koje bi ostvario pod pretpostavkom da dužnik preveremeno nije isplatio dugovanu sumu novca. Otuda i zakonsko pravilo da dužnik u slučaju isplate pre roka može da odbije dugovane kamate, samo ako to proizilazi iz ugovora ili ustaljenih pravila ponašanja koja proizilaze iz odgovarajućeg običaja koji vladaju u poslovnim odnosima određenog mesta i vremena.

U svakom slučaju, u kontekstu solidarne odgovornosti, svaki od sadužnika može da isplati dugovani iznos novca poveriocu i pre isteka dospelosti i u tome ga poverilac ne može sprečiti. Međutim, kada je u pitanju isplata dugovane kamate, onda stoje pomenuta ograničenja u pogledu ugovornog ili običajnog ovlašćenja dužnika.¹⁴¹

Najzad, razlikovanje novčanih od nenovčanih obligacija, ogleda se i u pogledu mesta ispunjenja obligacije. Tu postoji opšte pravilo da se mesto ispunjenja predviđa pravnim poslom ili zakonom. Ali, kad mesto ispunjenja nije određeno, a ne može se odrediti ni po svrsi posla, prirodi obaveze ili ostalim okolnostima, ispunjenje obaveze vrši se u mestu u kome je dužnik u vreme

---

¹⁴⁰ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 398.

¹⁴¹ M. Konstantinović, nav. delo, čl. 318, predviđeno je plaćanje pre roka, ali bez pomenutih ograničenja. Ta odredba Skice u celini glasi: dužnik novčane obaveze može je ispuniti i pre roka. Ništava je odredba ugovora kojom se dužnik odriče ovog prava.

nastanka obaveze imao svoje sedište odnosno prebivalište, a u nedostatku prebivališta, svoje boravište.

Kao što se vidi, prema opštem pravilu, kod ovog pitanja relevantni momenat je na strani dužnika. Međutim, upravo je suprotno rešenje kod mesta ispunjenja novčanih obaveza. Naime, novčane obaveze se ispunjavaju u mestu u kome *poverilac* ima sedište odnosno prebivalište, a u nedostatku prebivališta boravište.¹⁴²

Pomenuta pravila o mestu ispunjenja novčanih obligacija primenjuju se i kod solidarnosti dužnika shodno osnovnom pojmu i pravnom dejstvu solidarnih obligacija. To znači, da ukoliko kod ugovorne solidarnosti nije predviđeno niti je predvidivo mesto ispunjenja, primeniće se pravilo, prema kome, novčane obligacije se ispunjavaju u mestu u kome *poverilac* ima sedište odnosno prebivalište ili boravište. To konkretno znači da solidarni dužnik, ne ispunjava solidarnu obavezu u svom mestu prebivališta odnosno boravišta, već u mestu *poverioca* solidarne obligacije. Suprotno postupanje čini povredu načela urednog ispunjenja ugovorne obaveze, što može biti sankcionisano naknadom prouzrokovane štete.

4. OBLIGACIJE INTUITU PERSONAE I SOLIDARNOST DUŽNIKA

Solidarna obligacija pretpostavlja više lica na dužničkoj strani, gde svaki dužnik odgovara *poveriocu* za celinu obaveze, s tim da kada jedan dužnik izvrši dugovanu prestaciju, ostali dužnici se oslobađaju solidarne obaveze. To dalje znači, da *poverilac* ima slobodu izbora u pogledu ličnosti *sadužnika*: može tužiti bilo kog *sadužnika* ili sve zajedno.

Međutim, obligacije *intuitu personae* su takve obligacije, uglavnom ugovornog porekla, kod kojih određena lična svojstva ugovornika predstavljaju bitan element obvezivanja, i to u tolikoj meri, da samo to lice može izvršiti

---

¹⁴² Ovo razlikovanje je preuzeto iz Skice (čl. 267), prema kome se novčane obaveze ispunjavaju u mestu u kome *poverilac* ima prebivalište, odnosno sedište svoje privredne ili profesionalne delatnosti.

preuzetu obavezu i niko drugi. Razume se, u toku trajanja preuzete obaveze, stranke mogu salgasnom voljom izmeniti prvobitno ugovoren režim ispunjenja vezan za lična svojstva i preći na ispunjenje bez obzira na lična svojstva ugovornika. Ali, ako do toga ne dođe, obligacije intuitu personae podrazumevaju ispunjenje samo onog ugovornika zbog čijih ličnih svojstava je i nastala.¹⁴³

Primenjujući opšta pravila koja proizilaze iz podele obligacija na lične (intuitu personae) i nelične, na oblast solidarne odgovornosti, mogli bi da zaključimo: obligacije intuitu personae nisu svojstvene solidarnoj odgovornosti kod koje poverilac uvek ima pravo izbora da zahteva ispunjenje dugovane prestacije od bilo kog dužnika ili od svih zajedno. Naprotiv, u kontekstu pojma i pravnog dejstva obligacije intuitu personae, poverilac može da zahteva ispunjenje obligacije samo od onog dužnika zbog čijih ličnih svojstava je stupio u ugovorni odnos, dakle, samo od jednog tačno određenog dužnika, što je suprotno ideji solidarnosti kao obligaciji sa više dužnika po principu “svi za jednog, jedan za sve”.

Međutim, po našem mišljenju, pod određenim pretpostavkama, i ovde bi mogla nastati neka vrsta modifikovane solidarne obligacije.

U tom smislu uzmimo jedan pretpostavljeni primer: ako se jednim ugovorom o građenju, solidarno obavežu prema poveriocu (naručiocu posla) tri lica (izvođači radova) da sagrade jednu zgradu sa tačno određenim opisom obaveza, ali tako da samo jedan od njih treba da izvede određene radove (npr. fasadu zgrade) i niko drugi, obaveza je strogo lična, intuitu personae. Celina preuzetih obaveza tada ne gubi svojstvo solidarnosti, već samo jednu moguću modifikaciju sa određenim pravnim posledicama. Sva tri izvođača radova ostaju solidarni dužnici u pogledu celine preuzetih obaveza, ali samo jedan od njih je odgovoran za izradu fasade. Time je sloboda izbora poverioca ograničena u svom primarnom dejstvu u smislu klauzule o obavezi intuitu personae. Da je, tada, u pitanju opstanak solidarne

---

¹⁴³ U tom smislu, videti: Francis Valleur, *L’Intuitus Personae dans les contrats*, Paris 1938, str. 19 i sl. Živomir Đorđević i Vladan Stanković, *Obligaciono pravo, Opšti deo*, treće izdanje, izd. Savremena administracija, Beograd 1980, pod naslovom “Podela obligacionih odnosa prema vezanosti za ličnost stranaka”, str. 96–99; B. Loza, nav. delo, pod naslovom “Lične i čisto lične obligacije”, str. 33; Jakov Radišić, *Obligaciono pravo, Opšti deo, Nomos*, Beograd 2000, pod naslovom “Lične i nelične obligacije”, str. 54; B. Morait, nav. delo, str. 68–70.

odgovornosti, vidi se, između ostalog, i u okolnosti što takav dužnik ima pravo da u regresnom postupku zahteva od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega.

S druge strane, takav zaključak može se zasnovati na zakonskom pravilu, prema kome, kada ima više solidarnih dužnika, svaki dužnik može dugovati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima.¹⁴⁴

Ugovaranje ispunjenja jednog dela obaveze samo sa jednim dužnikom (intuitu personae) može se obrazložiti pomenutom zakonskom odredbom koja predviđa mogućnost modifikacije osnovnog pojma sadržine solidarnosti dužnika, kako u pogledu uslova i roka ispunjenja, tako i u pogledu “različitih odstupanja” u odnosu na osnovno pravilo.

Ipak, može se postaviti pitanje dokle ta “odstupanja” mogu ići, a da se pri tome ne ugrozi osnovno svojstvo solidarnosti dužnika po kome poverilac može zahtevati ispunjenje solidarne obaveze od koga hoće sadužnika sve dok ne bude potpuno namiren.

Čini se, da ugovaranje strogo ličnog ispunjenja obaveze (intuitu personae) u gore označenom smislu, ne narušava osnovno svojstvo solidarnosti dužnika kao ličnog sredstva obezbeđenja poverioca. Pri tome, ako se postavi pitanje šta sve znači zakonska formulacija “različitog odstupanja” može se reći da je to veoma široka formulacija koju mogu pratiti različite, pa i sasvim suprotne interpretacije.

Stoga, ovu zakonsku formulaciju trebalo bi više konkretizovati zbog sigurnosti njene primene u praktičnom sudskom i poslovnom životu.

---

¹⁴⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 414, st. 2. Videti, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1978, str. 1402 i sl.; U tom smislu, Svetislav Arandelović, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, I knjiga, drugo izdanje, Savremena administracija, Beograd 1983, 1212 i sl., gde se između ostalog kaže, da obaveze solidarnih dužnika mogu se međusobno razlikovati. Jedan solidarni dužnik može biti solidarno obavezan samo do određene visine, a ne za ceo dug. Ova odstupanja su od značaja zbog toga što poverilac ispunjenje obaveze može da zahteva od onog ili od onih dužnika kod kojih drukčiji rok ili utvrđeni uslov ne sprečavaju podizanje tužbe. To nema uticaja na poveriočeve zahteve prema onim dužnicima čiji je rok dospelo ili onima koji su se obavezali bez uslova.

S druge strane, postavlja se i pitanje, da li su ova odstupanja opravdana samo kod korealne (prave, savršene) solidarnosti ili se ona odnose i na obligacije in solidum (nesavršene, neprave) čiji se izvor nalazi na izvanugovornom području. Očigledno, da se time ulazi u pitanje teorijske i praktične opravdanosti razlikovanja ove dve kategorije solidarne odgovornosti, o čemu će upravo biti reči u sledećem poglavlju.

5. NEUTUŽIVE (NATURALNE) OBLIGACIJE I SOLIDARNOST DUŽNIKA

Obligacija, kao *iuris vinculum*, zaštićena je mogućnošću utuživosti i sankcijom prinudnog izvršenja za slučaj povrede dužnosti ispunjenja obaveze.¹⁴⁵ Ali, još od klasičnog rimskog prava do danas, postoje i takve obligacije čije se ispunjenje ne može ostvariti podizanjem tužbe, ali ako se dobrovoljno izvrše, ne može se tražiti povraćaj datog. Smatra se da je dužnik ispunio ono što je bio dužan da izvrši. Tako, ne može se tražiti ono što je dato ili učinjeno na ime izvršenja neke prirodne (naturalne) obaveze ili neke moralne ili društvene dužnosti ili duga savesti.¹⁴⁶

Iz ovoga proizilazi: takve obligacije su neutužive, ali su plative.

Glavni izvor naturalnih obligacija (*obligationes naturales* ili prirodne obligacije) danas su one obligacije kod kojih je nastupila zastarelost. Ona nastupa kad protekne zakonom određeno vreme, u kome je poverilac mogao zahtevati ispunjenje obaveze. Zastarelošću prestaje pravo zahtevanja ispunjenja obaveze, a sud se ne može obazirati na zastarelost ako se dužnik nije na nju pozvao.¹⁴⁷

Međutim, polje primene ovih obligacija ne iscrpljuje se samo nastupanjem zastarelosti, već to svojstvo mogu dobiti i neke druge obaveze koje su u suštini

---

¹⁴⁵ To je opšte načelo koje Zakon o obligacionim odnosima (čl. 17) formuliše rečima: strane u obligacionom odnosu dužne su da izvrše svoju obavezu.

¹⁴⁶ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 213; Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima, čl. 172, s tim što je Skica potpunija jer ovde predviđa i "dug savesti" što Zakon ne čini. Ipak, čini se, da se time suštinski nije ništa izgubilo jer moralna dužnost obuhvata i dug savesti, ali radi potpunosti i preciznosti formulacije, Prednact Građanskog zakonika Srbije trebalo bi da u celosti usvoji formulaciju iz Skice.

¹⁴⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 360.

etičke prirode. Tu postoje dva oprečna shvatanja: po jednom, užem shvatanju naturalne obligacije su samo one koje su bile civilne (dakle, potpune sa pravnom prinudom) pa su kasnije postale neutužive (npr. zastarele tražbine), i drugom, širem shvatanju, po kome se naturalne obligacije nalaze na polju moralnih dužnosti.¹⁴⁸ Kao što je već naglašeno, naš Zakon o obligacionim odnosima izjednačava naturalne obligacije sa moralnim ili društvenim dužnostima.¹⁴⁹

Što se tiče praktične primene ove zakonske odredbe, čini se, da ovde treba primeniti kriterijum “prinudni propisi, javni poredak i dobri običaji”, koji je predviđen kao granica načela autonomije volje.¹⁵⁰

Opšta pravila o naturalnim obligacijama primenjena na materiju solidarne odgovornosti pokreću izvesna pitanja, koja se inače, po prirodi same stvari, ne postavljaju kod nesolidarnih obligacija.

Tako, kada je reč o zastarelom potraživanju, a sadužnik koji je tužen od strane poverioca, u sudskom postupku ne istakne prigovor zastarelosti iz bilo kog razloga (npr. pogrešno verujući da zastarni rok nije istekao), smatra se da je isplata punovažna i on ne može tražiti povraćaj datog, što se potencijalno odražava i na pravni položaj ostalih sadužnika.

---

¹⁴⁸ Opširnije, S. Jakšić, nav. delo, str. 40 i sl.; Lj. Milošević, *Obligaciono pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1966, str. 12, 33; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 102–110; B. Loza, nav. delo, str. 24–26; S. Perović, nav. delo, str. 79–86; L. Marković, nav. delo, str. 85–90; J. Salma, nav. delo, str. 28–35; J. Radišić, nav. delo, str. 47 i sl.

Posebni tekstovi o naturalnim obligacijama: Srećko Zuglia, *Prirodne obaveze u teoriji u srpskom privatnom pravu*, Subotica 1924; Arsen Čubinski, *Prirodne obaveze i njihova suština*, časopis *Branič*, 1925, str. 195; Thomas, *Essai sur Les obligations en droit privé français*, monografija, naročito str. 21, Montpellier 1932; Michelle Gobert, *Essay sur le role de l’obligation naturelle*, naročito str. 2, Paris 1957; Adolphe Cendrier, *Les effets de l’obligation naturelle a l’encontre des créanciers civils*, Paris 1932, naročito str. 95; Jožef Salma, *Pojam i vršenje naturalnih obligacija*, časopis *Pravni život*, br. 12, 1983, str. 1279–1294.

¹⁴⁹ U tom smislu je i čl. 63 st. 2 Švajcarskog zakonika o obligacijama koji predviđa: ne može se tražiti povraćaj zastarelog duga ili neke moralne obaveze; italijanski Građanski zakonik (čl. 2034) pod naslovom “Prirodne obligacije” predviđa: ne može se tražiti povraćaj onoga što je dobrovoljno dato u izvršenju moralnih i društvenih dužnosti, osim ako je davanje bilo izvršeno od strane poslovno nesposobnog lica; Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. godine, i kod ovog pitanja izrazio je svoju originalnost u lepoti jezičkog stila: Ko izvrši kakvu dužnost koju samo savjest, čast i blagonaravlje iziskuje, pogrešno misleći da je dužan to učiniti, kao da je dug koji se sudom naplatiti može, nije vlastan tražiti da mu se to što je dao povrati.

¹⁵⁰ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 10.

Stoga, ova okolnost može biti relevantna za njegov odnos prema ostalim sadužnicima u regresnom postupku gde se utvrđuje visina udela pojedinih dužnika. Naime, prema zakonskom pravilu¹⁵¹, ako nije što drugo ugovoreno, na svakog dužnika dolazi jednak deo. U slučaju da je tuženi sadužnik isplatio poveriocu dugovano potraživanje koje je zastarelo, a ostali sadužnici to nisu odobrili, to se može odraziti na pomenuti princip podele na jednake delove.

Pravilo je da lična činidba jednog od solidarnih dužnika ne može otežati položaj ostalih, osim ako nije nešto drugo ugovoreno. Solidarni dužnik odgovara prema ostalim solidarnim dužnicima ako ne istakne prigovore koji su im svima zajednički.¹⁵²

Pri tome, ako je solidarna obaveza bila zaključena u *isključivom interesu* tuženog sadužnika koji nije istakao prigovor zastarelosti, on će sam snositi sve posledice svog akta, i neće imati pravo na regres.

Pitanje je složenije, ukoliko je tuženi solidarni dužnik predao ili učinio nešto na ime izvršenja moralne ili društvene dužnosti, gde takođe, po samom zakonu, ne može tražiti povraćaj datog. U primeni ove zakonske odredbe jeste pitanje šta sve dolazi ili ne dolazi u okviru moralne norme i društvene dužnosti ili duga savesti.¹⁵³

Kada je reč o primeni odgovarajućih normi etičke prirode, sudska praksa je izgradila odgovarajuće kriterijume kod ograničenja načela autonomije volje, i s tim u vezi, ništavih ugovora, gde se, takođe primenjuju odgovarajući društveni standardi.¹⁵⁴

Međutim, za naše pitanje potrebno je istaći da tuženi solidarni dužnik ne može tražiti povraćaj onoga što je dao na ime izvršenja moralne dužnosti, ako je ta dužnost u saglasnosti sa dopuštenim i ustaljenim moralnim i društvenim

---

¹⁵¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 424.

¹⁵² U tom smislu čl. 145, 146 Švajcarskog zakonika o obligacijama.

¹⁵³ U tom smislu, svestrano i opširno: Radomir Lukić, Sociologija morala, izd. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2011, naročito str. 135–162.

¹⁵⁴ U tom smislu videti, Radoslav Ćosić, Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom, Poslovni biro, Beograd 1998, str. 230–232; Tomislav Krsmanović, Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa, Poslovni biro, Beograd 2003, str. 24–38, 290; Gordana Stanojčić, Aktuelna sudska praksa iz obligacionog prava, Poslovni biro, Beograd 2006, str. 72–94; Dragoslav Veljković, Obligacioni odnosi kroz pravne stavove, zaključke i sudsku praksu najviših sudova, Beograd 2009, str. 37, 135–171.

dužnostima. Međutim, i ovde kao i kod zastarele tražbine, takav postupak solidarnog dužnika biće od uticaja za ishod regresnog postupka u kome se utvrđuju pojedini delovi svakog od solidarnih dužnika. Pri tome u ovom postupku od značaja je i zakonsko pravilo da jedan od solidarnih dužnika ne može preduzimati ništa što otežava položaj ostalih sadužnika, pod pretpostavkom da nije drukčije ugovoreno.

O d s e k III

OBAVEZE SA VIŠE PREDMETA

1. UOPŠTE. – Kada jedna obaveza ima dva ili više predmeta¹⁵⁵ postavlja se pitanje načina ispunjenja takve obaveze. Tradicionalno, tu postoje tri različite hipoteze prema kojima se razlikuju: kumulativne, alternativne i fakultativne obaveze. Svaka od njih pojmovno se razlikuje u obimu i načinu ispunjenja, ali ih povezuje opšti pojam pluraliteta predmeta kao zbirni pojam u odnosu na obavezu sa jednim predmetom.

S obzirom da se sve tri vrste ovih obaveza mogu javiti i u kontekstu obaveze sa više dužnika i poverilaca, a posebno kod solidarnosti dužnika, to ćemo se na ovom mestu, u potrebnoj meri zadržati na pojmovnom izrazu kumulativnih, alternativnih i fakultativnih obaveza da bi zatim izložili upoređenje ovih obaveza sa solidarnim obavezama.

2. VRSTE. – *Kumulativne* obaveze imaju dva ili više predmeta prestacije koji se duguju tako da je dužnik u obavezi da ih poveriocu preda skupno (u celini) na predviđen način. Dužnik ne može delimično da izvrši kumulativnu obavezu, izuzev ako poverilac na to pristane. Moguće je, da mnoštvo predmeta proizilazi iz jednog ili iz više izvora obligacije, bitno je da se oni duguju svi zajedno kao jedinstvena

---

¹⁵⁵ Pitanje pojma i razgraničenja predmeta od sadržine obaveze, u literaturi je veoma sporno. Ipak, bar kada je reč o ugovornoj obavezi, prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 46–50) ugovorna obaveza može se sadtojati u davanju, činjenju, nečinjenju ili trpljenju. Ona mora biti moguća, dopuštena, određena ili odredljiva. Jean Carbonnier, *Théorie des obligations*, Paris 1963, str. 130; Opširnije o predmetu i sadržini obaveze, videti: Obrad Stanojević, *Sadržina i predmet obligacionog odnosa*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1971, br. 5–6, str. 519; S. Cigoj, nav. delo, str. 49; J. Radišić, nav. delo, str. 41, 79–84.

celina (npr. isplata određene sume novca i predaja određene telesne stvari, ili možda još i izvršenje neke faktičke radnje po ugovoru o delu).

Izvršenje kumulativne obligacije ne mora se preduzeti u jednom aktu i u isto vreme, izuzev ako nije drukčije ugovoreno, odnosno ako drukčije ne proizilazi iz odgovarajućeg izvora obligacija. Kumulativna obaveza se može odnositi i na više stvari koje imaju jedinstvenu namenu (zbirna stvar) i u prometu predstavljaju jedinstvenu celinu (npr. određena biblioteka koja obuhvata sva sabrana dela određenog autora; šahovska garnitura; par rukavica). Ova kumulativna obaveza pretpostavlja predaju dugovane stvari, ali to ne mora biti predaja skupne stvari odjednom, već to može biti i sukcesivna predaja pojedinih stvari sve do predaje njene celine, ukoliko nije u pitanju nedeljiva stvar ili ako se s tim ne saglasi poverilac.

Kod kumulativne obaveze nema prava izbora dužnika sa kojom će stvari izvršiti obavezu, kao što je to slučaj sa alternativnom obavezom. Ako ispunjenje dugovane prestacije postane delimično nemoguće usled uzroka za koje dužnik ne odgovara (npr. viša sila), onda treba razlikovati da li izvršenje ostalih predmeta zadovoljava potrebe (interese) poverioca, dakle, vodi se računa o volji poverioca. U slučaju da on prihvati delimično ispunjenje, smatra se da je kumulativna obaveza ugašena putem ispunjenja, što se eventualno može odraziti na visinu protivprestacije poverioca.

U literaturi se navodi da kumulativne obligacije ne stvaraju posebne teškoće, jer je u pitanju izvršenje jedne obaveze onako kako ona glasi i koju treba ispuniti po opštim pravilima o ispunjenju kao načinu gašenja obligacija. U pitanju je, dakle, jedan dovoljno određen predmet, što nije slučaj sa alternativnim obavezama gde su moguće različite varijacije u pogledu određenosti predmeta putem prava na izbor dužnika ili poverioca.¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ Opširnije, Planiol et Ripert, nav. delo, str. 250 i sl.; G. Marty, P. Raynaud, nav. delo, str. 771, gde se, između ostalog, kaže da kumulativne obligacije ne stvaraju posebne teškoće; A. Weill, nav. delo, str. 867; F. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, nav. delo, str. 1149; Ph. Delebecque, *Droit des Obligations*, Paris 2006, str. 103.

Što se tiče ocene da kumulativne obligacije ne stvaraju posebne teškoće, s tim bi se mogli složiti, ali samo u teorijskom, a ne i u praktičnom smislu, naročito u slučaju delimične nemogućnosti ispunjenja.¹⁵⁷

Alternativne obaveze, takođe, obuhvataju dva ili više predmeta, ali za razliku od kumulativnih, dužnik je ovde u obavezi da ispuni samo jedan od više dugovanih predmeta. Ukoliko nije što drugo ugovoreno, pravo izbora pripada dužniku. Svi dugovani predmeti su *in obligatione*, a samo jedan od njih *in solutione*.¹⁵⁸

Kao što se vidi, predmeti ispunjenja kod alternativnih obligacija nisu određeni (*obligatio incerta*), već su samo odredljivi, zbog čega se još i kaže da su to obaveze po izboru.¹⁵⁹ Međutim, alternativna obaveza se transformiše u određenu obavezu (*obligatio certa*) faktom koncentracije samo na jednu od dve ili više alternativno dugovanih predmeta.

Pravo izbora se ostvaruje jednostranom izjavom ovlašćenog lica u smislu opredeljenja za jedan od više dugovanih predmeta i to u celini, što isključuje mogućnost delimičnog ispunjenja jednog predmeta i delimičnog ispunjenja drugog predmeta.

Dejstvo izvršenog izbora je neopozivo i aktom izvršenog izbora smatra se da je obaveza od početka bila jednostavna. Što se tiče trajanja prava izbora, Zakon o obligacionim odnosima predviđa pravilo da dužnik može realizovati svoje pravo

---

¹⁵⁷ G. Stanojčić, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionog prava*, Beograd 2006, str. 530–535.

¹⁵⁸ Prema pravilu rimskog prava: *duae sive plures res sunt in obligatione, una in solutione*. Videti: A. Romac, nav. delo, str. 298 i sl., gde se između ostalog kaže: “izbor činidbe vrši dužnik (*in alternativis electio est debitoris*), uz pretpostavku da ugovorom nije nešto drugo određeno, npr. da je pravo izbora izričito prepušteno poveriocu ili je dato na prosuđivanje trećem – *arbitrium boni viri*. Pravo izbora dužnik ima sve dok činidbu nije ispunio do kraja, jer sve dotle on može promeniti svoju odluku (tzv. *ius variandi*). Poverilac svoje pravo izbora vrši pokretanjem spora – *litis contestatio*. Alternativne obaveze bile su najčešće kod obaveza na *dare*, kada je predmet bila generična stvar. Što se tiče pitanja kakve kvalitete mora biti predana stvar, rimsko klasično pravo, stojeći na doslednoj primeni pomenutog načela o pravu izbora, držalo je da to može biti stvar i najlošijih svojstava, ako ulazi u generični pojam stvari koja se može izabrati. Justinijanovo pravo, naprotiv, stalo je na gladište da se u takvim slučajevima mora dati stvar srednjeg kvaliteta”.

¹⁵⁹ Opširnije, L. Marković, nav. delo, str. 61, gde se između ostalog kaže: “Jednu posebnu vrstu neodređenih obaveza čine takozvane alternativne obaveze ili obaveze po izboru. Kod ovih obaveza činidba je utoliko neodređena što nije ona jedino predmet obaveze, nego se duguju više radnji u istim mah, ali tako da se samo jedna ili druga od tih radnji imaju da izvrše. Dužnik je, dakle, obavezan da učini ovo ili ono, prema izboru”.

izbora sve dok u postupku prinudnog izvršenja jedna od dugovanih stvari ne bude predata poveriocu.¹⁶⁰

Kod alternativnih obligacija postavlja se i pitanje pravnih posledica nemogućnosti ispunjenja. Tu se pravi razlika po kriterijumu: ko ima pravo izbora i čijom krivicom je došlo do nemogućnosti ispunjenja. Prema rešenju Zakona o obligacionim odnosima,¹⁶¹ kada dužnik ima pravo izbora i na njemu je krivica zbog nemogućnosti ispunjenja, obaveza se ograničava na preostali predmet u slučaju da pravo izbora pripada njemu. Ukoliko pravo izbora pripada poveriocu, on može po svom izboru tražiti preostali predmet ili naknadu štete. S druge strane, kada je u pitanju krivica poverioca zbog nastupele nemogućnosti ispunjenja, dužnikova obaveza prestaje, ali u slučaju da njemu pripada pravo izbora, on može tražiti naknadu štete i izvršiti svoju obavezu preostalim predmetom, a ako pravo izbora ima poverilac, on može dati naknadu štete i tražiti preostali predmet.

U kontekstu prava izbora dužnika, postavlja se i pitanje: ako je dužnik u pravno relevantnoj zabludi ispunio jedan predmet obaveze, misleći da je to jedina njegova obaveza, neznajući, dakle, da je u pitanju alternativna obaveza, može li tada dužnik naknadno izvršiti izbor i tražiti povraćaj izvršenog predmeta.

Pitanje je sporno i u literaturi su izneta oprečna mišljenja. Po jednom shvatanju, ispunjenjem predmeta obaveze u zabludi ugašena je alternativna obaveza, dok po drugom shvatanju, dužniku treba priznati pravo na povraćaj datog u zabludi.¹⁶² Ovo drugo shvatanje, čini se, da ima uporište u ustanovi pravno neosnovanog obogaćenja, i to u slučaju isplate nedugovanog (*condictio indebiti*). Naime, za isplatu nedugovanog traži se da je dužnik predao stvar poveriocu, verujući da mu duguje baš tu stvar, dakle, zabluda je neophodan uslov isplate

---

¹⁶⁰ Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 405) predviđeno je: ako pravo izbora pripada poveriocu i on se ne izjasni o izboru u roku određenom za ispunjenje, dužnik ga može pozvati da izvrši izbor i za to mu odrediti primeren rok, posle čijeg isteka pravo izbora prelazi na dužnika. Izbor je izvršen kad strana kojoj pripada pravo izbora obavesti drugu stranu o tome šta je izabrala, i od tog časa izbor se više ne može menjati. Izvršenjem izbora smatra se da je obaveza od početka bila jednostavna i da je njen predmet od početka bila izabrana stvar (čl. 404).

¹⁶¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 408. S. Arandelović, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori: B. Blagojević i V. Krulj, I knjiga, drugo izdanje, Savremena administracija, Beograd 1983, čl. 408, str. 1205.

¹⁶² Opširnije, L. Marković, nav. delo, str. 64.

nedugovanog.¹⁶³ Zabluda o predmetu ispunjenja, bez sumnje, predstavlja bitnu zabludu kao uslov povraćaja datog po osnovu isplate nedugovanog. Razume se, ako je u pitanju izazvana zabluda (prevara), onda je to još jači osnov za primenu *condictio indebiti*. Pomenimo ovde još i shvatanje prema kome u ovom slučaju poveriocu pripada pravo zadržavanja (*ius retentionis*), sve dok dužnik ne ispuni drugi predmet alternativne obaveze.¹⁶⁴

Što se tiče odnosa alternativnih i solidarnih obaveza, o tome će još biti reči kod upoređenja ove dve vrste obligacija, ali ovde napomenimo samo to, da je u literaturi izneto i mišljenje da se korealne obligacije poklapaju sa alternativnim obavezama u tom smislu, što se kod obe vrste obligacija neodređenost dužnika otklanja naknadno putem realizacije prava na izbor dužnika.¹⁶⁵

Fakultativna obaveza, za razliku od alterantivne, pretpostavlja obavezu dužnika da izvrši samo jednu dugovanu prestaciju (samo je ona in obligatione), ali istovremeno ona pruža dužniku ovlašćenje, da može ako hoće, obavezu ispuniti i predajom nekog drugog predmeta, čiji je identitet određen pravnim poslom ili zakonom.¹⁶⁶

Pri tome, važno je naglasiti da poverilac ovde može zahtevati od dužnika samo dugovani predmet (samo je on predmet obaveze), te ako ovaj propadne usled uzroka za koje dužnik ne odgovara po opštim pravilima (npr. viša sila), obaveza se gasi, bez mogućnosti da poverilac traži drugi predmet koji je rezervisan samo za dužnika, to je njegova *facultas alternativa*. Međutim, ako je za propast dugovanog predmeta odnosno nemogućnost njegovog izvršenja došlo krivicom dužnika, poverilac može tražiti samo naknadu štete, ali se dužnik može osloboditi obaveze

---

¹⁶³ Opširnije, M. Konstantinović, *Obligaciono pravo*, nav. delo, str. 155 i sl.

¹⁶⁴ Opširnije, L. Marković, nav. delo, str. 64.

¹⁶⁵ L. Marković, nav. delo, str. 311.

¹⁶⁶ O fakultativnim obavezama opširnije videti: Đ. Pavlović, nav. delo, str. 119; M. Planiol i G. Ripert, nav. delo, str. 251; D. Arandjelović, nav. delo, str. 13; S. Jakšić, nav. delo, str. 57; G. Marty i P. Raynaud, nav. delo, str. 771; M. Konstantinović, *Skica za Zakonik o obligacijama*, čl. 330–332, str. 104; A. Weill, nav. delo, str. 867; B. Loza, *Obligaciono pravo*, nav. delo, str. 36; L. Marković, nav. delo, str. 68; J. Radišić, nav. delo, str. 59; A. Romac, nav. delo, str. 299; B. Morait, nav. delo, str. 68.

dajući predmet koji je ovlašćen dati umesto dugovanog predmeta. To je i rešenje Zakona o obligacionim odnosima.¹⁶⁷

Kao što se vidi, razlike između alternativnih i fakultativnih obaveza, nisu drastične i one ulaze u isti okvir obligacija sa više predmeta. Međutim, još od rimskog prava¹⁶⁸ do savremenih kodifikacija građanskog prava, razlika između alternativnih i fakultativnih obligacija se naročito podvlači i izražava pravilo da alternativne obligacije podrazumevaju dva ili više određenih predmeta obaveze (svi su in obligatione), a samo je, po izvršenom izboru, jedna od njih i predmet ispunjenja (in solutione). Naprotiv, kod fakultativnih obaveza samo je jedna obaveza određena kao dugovana (obligatio certa), a dužnik ima mogućnost da je zameni predajom drugog predmeta koji je određen voljom stranaka ili zakonom.¹⁶⁹ Iz ove osnovne razlike proizilaze i razlike u pravilima koja se odnose na nemogućnost ispunjenja, odgovornost dužnika, prava izbora i drugih konkretnih pravila, o čemu je već bilo reči.

Za razliku od fakultativnih obaveza Zakon o obligacionim odnosima poznaje i *fakultativna potraživanja*¹⁷⁰. Kao što dužnik može zameniti predmet obaveze u smislu fakultativne obaveze, tako i poverilac može zahtevati od dužnika neki drugi određeni predmet koji je određen ugovorom ili zakonom. Dužnik je tada dužan da izvrši predaju traženog predmeta. Međutim, ukoliko poverilac u predviđenom roku ne zahteva taj drugi predmet, dužnik je obavezan da mu preda dugovani predmet. Na ovakva fakultativna potraživanja shodno se primenjuju pravila o fakultativnim i alternativnim obavezama, uzimajući u obzir nameru ugovornih strana i pravno relevantne okolnosti konkretnog pravnog posla.

---

¹⁶⁷ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 409 i čl. 410) određuje pojam fakultativne obaveze a zatim uređuje ovlašćenja poverioca u fakultativnoj obavezi. Tako, kada je reč o pojmu fakultativne obaveze Zakon predviđa: dužnik čija obaveza ima jedan predmet, ali mu je dopušteno da se oslobodi svoje obaveze dajući neki drugi određeni predmet, može se koristiti tom mogućnošću sve dok poverilac u postupku prinudnog izvršenja ne dobije potpuno ili delimično predmet obaveze. Videti Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori: B. Blagojević i V. Krulj, Savremena administracija, Beograd 1983, komentar uz čl. 409 i 410, str. 1206; B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. 2, Zagreb 1978, komentar uz čl. 409 i 410, str. 1390.

¹⁶⁸ Opširnije, M. Horvat, Rimsko pravo, Zagreb 1977, str. 213; D. Stojčević, Rimsko privatno pravo, Beograd 1977, str. 216.

¹⁶⁹ Opširnije videti: D. Sojčević, nav. delo, str. 216; A. Romac, nav. delo, str. 298 i sl.

¹⁷⁰ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 411); videti gore pomenute Komentare ovoga Zakona.

3. ODNOS SA SOLIDARNIM OBAVEZAMA

Prva razlika između, s jedne strane, kumulativnih, alternativnih i fakultativnih obaveza, i s druge strane, solidarnih obaveza, posebno solidarnosti dužnika, vidi se, pre svega, u različitoj pretpostavci njihovog postojanja: prve nose obeležja množine predmeta, dok druge nose obeležja množine subjekata.

Iz te osnovne razlike proizilazi i čitav kompleks različitih pravila koja se odnose na njihov pojam, izvore nastanka, pretpostavke postojanja, pravna dejstva, načine prestanka i brojna druga pitanja kojima se reguliše ova oblast obligacionih odnosa.

Upravo zbog svih ovih očiglednih razlika postavlja se pitanje: kako se solidarne obligacije “ponašaju” kada se u njihovim okvirima pojave kumulativne, alternativne i fakultativne obligacije. To je moguće, pre svega, kod solidarnih obaveza koje svoj izvor nalaze u volji stranaka (ugovoru i testamentu) kojom se u kontekstu solidarnosti ugovaraju kumulativne, alternativne i fakultativne obaveze. Ako je npr. ugovorena alternativna obaveza sa jednim od solidarnih dužnika, da li se to odnosi i na ostale solidarne dužnike, odnosno da li poverilac može da traži od svakog solidarnog dužnika da ovaj izborom izvrši koncentraciju alternativne obaveze i na taj način je svede na jednostavnu.

Razume se, da to pitanje u mnogome zavisi od pravne prirode solidarne obligacije: da li se solidarna obaveza, i pored više dužnika, u suštini duguje kao jedna obaveza ili se ona sastoji od više obaveza koje za sobom povlače različite posledice. O tome će biti reči u sledećim poglavljima koja su posvećena pojmu, dejstvima i pravnoj prirodi solidarnosti dužnika. Recimo ovde još i to, da će i mnoga druga pitanja koja proizilaze iz prisustva množine predmeta u solidarnoj obligaciji, zavisiti od odgovora na postavljeno pitanje pravne prirode solidarnih obligacija. To su, između ostalog, i pitanja različitih dejstava solidarnosti dužnika (kompenzacija, novacija, poravnanje, sjedinjenje, docnja, krivica jednog dužnika, prekid i obustava zastarelosti, nemogućnost ispunjenja) kao i odnosi između dužnika posle namirenja poverioca i druga srodna pitanja.

Sva pomenuta pitanja u prisustvu obaveza sa više predmeta, u većoj ili manjoj meri, imaju određeni uticaj na opšta pravila solidarnosti dužnika, a što sve zavisi, kako smo istakli, od prethodnog stanovišta o pravnoj prirodi solidarnosti dužnika, o čemu će biti reči u narednim poglavljima.

G l a v a t r e ć a
SOLIDARNOST DUŽNIKA

O d s e k I
ODREDIVOST POJMA

1. UVODNA NAPOMENA. – U ovom delu disertacije ukazaćemo najpre na generičku definiciju solidarnih obligacija (posebno solidarnosti dužnika) i to u širem kontekstu obligacija sa više subjekata, koje se, od strane mnogih autora, nazivaju *zajedničkim obligacijama*.¹⁷¹ U tom okviru, posebna izlaganja posvećena su rešenjima izvora unifiornog ugovornog prava, pre svega Načelima evropskog ugovornog prava¹⁷² i UNIDROIT Načelima međunarodnih trgovinskih ugovora¹⁷³ i Nacrtu zajedničkog okvira.¹⁷⁴

Posle toga, izložićemo razgraničenja i tačke vezivanja između jemstva i solidarnosti dužnika kao i ugovorne kazne i solidarnosti dužnika. Nadalje, posebno ćemo se zadržati na viševekovnoj naučnoj diskusiji o podeli solidarnih obligacija na savršene, potpune (korealne) i nesavršene nepotpune, obligacije in solidum. Reč je o pitanju koje zaslužuje posebnu pažnju, kako sa teorijskog aspekta tako i na zakonodavnom i praktičnom planu (Odsek IV iste glave).

Najzad, posle pomenutih izlaganja biće izneta koncepcija i naučna argumentacija za pojmovno određenje o podeli solidarne odgovornosti koja je imenovana kao *tripartitna podela* solidarnosti dužnika, koja se, kako će se videti, svodi na tri hipoteze: (1) teorija integralnog jedinstva na području *primarnog* dejstva solidarne odgovornosti: *integralna formula* recipročne zavisnosti vođena pravnodogmatskim racionalizmom; (2) teorija *relativnog jedinstva* na području *sekundarnih* pravnih dejstava solidarne odgovornosti; (3) teorija *ravnoteže interesa*

---

¹⁷¹ Videti: Đ. Pavlović, nav. delo, str. 115; D. Arandelović, Osnovi obligacionog prava s naročitim obzirom na Građanski zakonik Kraljevine Srbije, Beograd 1936, str. 29; M. Konstantinović, Obligaciono pravo, Skripta, Beograd 1959, str. 207; S. Jakšić, nav. delo, str. 47; Lj. Milošević, Obligaciono pravo, Beograd 1966, str. 213; L. Marković, nav. delo, str. 304.

¹⁷² Principles of European Contract Law – PECL.

¹⁷³ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.

¹⁷⁴ Draft Common Frame of Reference - DCFR.

na području regresnih zahteva. Ova teorija solidarne stupnjevitosti čini poseban odsek ovog poglavlja. Istovremeno, ona je i osnov i pretpostavka za izlaganja u narednim delovima rada.

2. GENUS PROXIMUM

Pojam solidarnih obligacija, posebno pojam solidarnosti dužnika, kao što smo već istakli, određivan je, počev od prvobitnih izvora rimskog prava sve do savremenih kodifikacija, sa mnoštvom razlika u detaljima, ali je njihov osnovni pojam “preživio” je sve vekove, bar što se tiče evropske porodice prava, pa i izvan tog prava.

Ova okolnost daje nam za pravo da pojam solidarnih obligacija označimo *generičnom* definicijom čije glavne tačke čine uvodnu skicu opšteg pojma ovih obligacija. Razume se, to ne znači da će ovako određena izvorna definicija biti dovoljna da objasni izuzetno veliki broj spornih pitanja, kako u uporednom zakonodavstvu, tako još više u pravnoj teoriji. Naprotiv, u ovom momentu pomenimo samo jedan primer o kome će biti posebno reči, a koji se odnosi na moguću razliku između prave (savršene) i neprave (in solidum) obligacije – jedno sporno pitanje koje imenujemo kao spor u teoriji *trajno teorijsko dvoumljenje*, o čemu ćemo izneti i naš teorijski stav.

Iz svih tih i drugih brojnih razloga, na ovom mestu počnimo sa generičkom definicijom solidarnih obligacija, da bi se kasnije upustili u analizu i zaključke o mnogim pitanjima, a posebno o pitanju dejstva solidarnosti dužnika kojoj zakonodavstvo, teorija i sudska praksa posvećuju dužnu pažnju.

Tako posmatrano, solidarna obligacija se može definisati kao zajednička obligacija sa više dužnika i/ili poverilaca, ali tako da svaki dužnik odgovara poveriocu za celu deljivu ili nedeljivu obavezu i poverilac može po svom slobodnom izvoru zahtevati njeno ispunjenje sve dok ne bude potpuno ispunjena, ali kada jedan dužnik ispuni obavezu ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju (solidarnost dužnika ili pasivna solidarnost) odnosno svaki solidarni poverilac ima pravo zahtevati od dužnika ispunjenje cele obaveze, ali kad jedan od njih bude

namiren, obaveza prestaje i prema ostalim poveriocima (solidarnost poverilaca, aktivna solidarnost).¹⁷⁵

3. ZAJEDNIČKE OBLIGACIJE

Solidarne obligacije se, u skladu sa prethodno izloženom definicijom, označavaju kao zajedničke ili složene obligacije. U stvari, to je skupno ime za više vrsta obligacija, koje se najčešće klasifikuju na *tri vrste* obligacija: podeljene, solidarne i nepodeljene obligacije. Svaka od njih ima svoja karakteristična svojstva koja ih pravno razdvajaju, ali postojanje množine subjekata ih spaja. To nas obavezuje da ih i na ovom mestu istaknemo i utvrdimo njihovu pravnu prirodu.

O deljivim i nedeljivim obligacijama već je bilo reči, u istorijskom delu, sa stanovišta našeg pravnog sistema, uporednog zakonodavstva i pravne teorije. Zaključili smo da kod deljivih obaveza vlada princip *podeljenog dugovinskog odnosa* po kome se obaveza među dužnicima deli na jednake delove ako nije određena neka druga podela i svako od njih odgovara za svoj deo obaveze. Na istom mestu detaljno smo govorili i o nedeljivim obavezama. U tom smislu, još

---

¹⁷⁵ Ovakvu ili sličnu definiciju, sa izvesnim manjim uglavnom jezičkim razlikama predviđaju i kodifikacije građanskog prava u uporednom pravu, kao i pravila uniformnog ugovornog prava. Tako, neke kodifikacije su u tom smislu vrlo opširne, druge srednje veličine, i treće su veoma sumarne, ali sve skupa veoma jasne. Kada je reč o opširnosti teksta onda je austrijski Opšti Građanski zakonik (§ 891) veoma opširan u odnosu na druge kodifikacije. Isti pristup usvaja i brazilski Građanski zakonik. Srednja mera upotrebljenih reči u ovoj definiciji predviđena je u većem broju kodifikacija kao što su: francuski Građanski zakonik (čl. 1313 posle reformi Zakonika, čl. 1200 pre reformi); nemački Građanski zakonik (§ 421); italijanski Građanski zakonik (čl. 1292); portugalski Građanski zakonik (čl. 518). Nasuprot pomenutim zakonima neki od njih su u svojim formulacijama kratki i jasni, kao što su na primer Srpski građanski zakonik (§ 545); Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru (čl. 937); Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 143); holandski Građanski zakonik (knj. VI, čl. 6); rumunski Građanski zakonik (čl. 1434); Građanski zakonik Kvebeka (čl. 1523). U tu grupu spadaju i Načela evropskog ugovornog prava (čl. 10.101). Što se tiče našeg Zakona o obligacionim odnosima (čl. 414) on spada u grupu onih kodifikacija koji na kratak ali sasvim jasan način definišu pojam solidarnih obligacija. Pomenuta odredba čl. 414 Zakona o obligacionim odnosima je preuzeta iz Skice (čl. 335) ali je izostavljen 3. i 4. stav odredbe Skice, koji glasi: Pored ispunjenja solidarna obaveza prestaje i svi se dužnici oslobažaju kad jedan solidarni dužnik izvrši polaganje kod suda, ili kad poverilac primi od jednog dužnika nešto drugo mesto dugovanog predmeta (stav 3. člana 335). Na dužnika koji je ispunio obavezu prelaze poveriočeva prava prema ostalim dužnicima, ali samo za deo koji pada na svakog od njih (stav 4. člana 335).

jedanput ističemo princip podeljenog dugovinskog odnosa sa svim atributima koje ovaj princip sadrži u svojoj praktičnoj primeni.¹⁷⁶

Na ovom mestu, zadržimo se još i na pojedinim osobinama koje čine datu generičku definiciju.

Prvo, solidarna obligacija genusno pripada širem krugu zajedničkih obligacija koji pretpostavlja više subjekata u obligacionom odnosu u smislu pasivne i aktivne solidarnosti.

Drugo, solidarna obligacija proizvodi brojna posebna pravna dejstva, pre svega, u pogledu uticaja pojedinih načina prestanka obligacija na egzistenciju pasivne solidarnosti. Zakoni u uporednom pravu, kao i naš Zakon o obligacionim odnosima upravo regulišu sadržinu solidarnosti putem određivanja dejstava pojedinih načina prestanka obligacija, i to tako da najveći broj pravila posvećuju tom pitanju. To su, između ostalih, i pitanja: kompenzacije, otpuštanja duga, prenova, poravnanja, sjedinjenja, docnje poverioca, docnje jednog dužnika i priznanje duga, zastoj i prekid zastarevanja i odricanja od zastarelosti.

Najzad, tu je i treći deo koji u odnosu na pravo ispunioca na naknadu predviđa da dužnik koji je ispunio obavezu ima pravo zahtevati od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega.

Imajući u vidu izloženu istorijsku i uporednopravnu analizu pojma zajedničkih obligacija, dalja izlaganja biće posvećena odgovarajućim rešenjima izvora uniformnog ugovornog prava.

---

¹⁷⁶ Kada je reč o nedeljivim obligacijama podsetimo se i na ovom mestu na uočavanje izvesnih razlika između solidarnih i nedeljivih obaveza. Tako, M. Konstantinović, nav. delo, zaključuje da između ove dve vrste obligacija postoje i određene razlike koje se vide u sledećem: "a) docnja jednog sadužnika kod nedeljivih obligacija nema dejstvo prema sadužnicima. Kod pasivne solidarnosti svi sadužnici odgovaraju; b) kad poverilac prekine tog zastarelosti onda taj prekid kod pasivne solidarnosti ima dejstvo samo prema jednom dužniku; c) ako nastane konfuzija ili novacija, onda ona kod nedeljivih obligacija nema nikakvih dejstava u pogledu ostalih dužnika. Kod pasivnih obligacija ponekad to dejstvo postoji; d) ako je stvar propala krivicom jednog sadužnika u nedeljivim obligacijama, ostali dužnici neće odgovarati. Kod pasivne solidarnosti sadužnici odgovaraju".

O d s e k II

1. PRAVILA UNIFORMNOG UGOVORNOG PRAVA

Pravila uniformnog ugovornog prava koja uređuju obligacije sa više subjekata, kao što su UNIDROIT Načela međunarodnih trgovinskih ugovora (UNIDROIT Načela),¹⁷⁷ Načela evropskog ugovornog prava¹⁷⁸ i Nacrt zajedničkog okvira,¹⁷⁹ opšte razgraničenje obligacija sa više subjekata predviđaju u uvodnim odredbama posvećenim ovom pitanju.

U UNIDROIT Načelima, obligacije sa više subjekata uređene su poglavljem pod naslovom “Množina dužnika i poverilaca”¹⁸⁰ čija se Sekcija I odnosi na obligacije sa više dužnika, a Sekcija II – na obligacije sa više poverilaca.¹⁸¹ U okviru pravila o obligacijama sa više dužnika, na prvom mestu određeni su kriterijumi razlikovanja između solidarnih obligacija i obligacija u kojima dužnici ne odgovaraju solidarno.¹⁸² Prema Načelima, kad je više dužnika obavezano istom obligacijom prema poveriocu, obligacije su *solidarne (joint and several)* kad svaki

---

¹⁷⁷ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Komentar UNIDROIT Načela, UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, UNIDROIT, Rome, 2010.

¹⁷⁸ Principles of European Contract Law (PECL). Komentar Načela evropskog ugovornog prava, delovi I i II, Ole Lando, Hugh Beale, Principles of European Contract Law, Kluwer Law International, 2000. Deo III Načela, Principles of European Contract Law Part III, prepared by the Commission on European Contract Law, ed. Ole Lando, Eric Clive, André Prüm, Reinhard Zimmermann, Kluwer Law International, 2003.

¹⁷⁹ Draft Common Frame of Reference (DCFR). V. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), Outline Edition, Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law, Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll, Sellier European Law Publishers, 2009.

¹⁸⁰ Poglavlje 11.

¹⁸¹ Pravila o obligacijama sa više subjekata uneta su kao novina u izdanje UNIDROIT Načela iz 2010. U prethodnim izdanjima Načela iz 1994. i 2004. godine, ovo pitanje nije bilo uređeno. O pripremi pravila o obligacijama sa više subjekata u UNIDROIT Načelima iz 2010, v. Working Group for the Preparation of Principles of International Commercial Contracts (3rd), Rome 4–8 June 2007, Summary Records of the 2nd Session (Rome, 4 to 8 June 2008), prepared by the Secretariat of UNIDROIT, UNIDROIT 200/, dostupno na <http://www.unidroit.org/english/documents/2007/study50/s-50-misc27-e.pdf>; Marcel Fontaine, Position Paper on Plurality of Obligors and/or Obligees, Working Group for the Preparation of Principles of International Commercial Contracts (3rd), Second Session, Rome 4–8 June 2007, UNIDROIT 2007.

¹⁸² Kriterijumi razlikovanja kad je reč o obligacijama sa više poverilaca u UNIDROIT Načelima predviđeni su u članu 11.2.1.

dužnik odgovara za celu obavezu. S druge strane, obligacije su *odvojene (separate)* kad svaki dužnik odgovara samo za svoj deo obaveze (član 11.1.1).¹⁸³

Načela evropskog ugovornog prava, pitanju obligacija sa više subjekata takođe posvećuju posebno poglavlje pod naslovom “Množina strana”,¹⁸⁴ u okviru koga se Sekcija I odnosi na obligacije sa više dužnika, a Sekcija II na obligacije sa više poverilaca.¹⁸⁵ Načela evropskog ugovornog prava, u obligacije sa više dužnika izričito ubrajaju tri vrste obligacija: solidarne, deljive (separatne) i zajedničke.¹⁸⁶

Prema ovom izvoru, obligacije su *solidarne (solidary)* kad su svi dužnici obavezni da ispune jednu istu prestaciju (*all the debtors are bound to render one and the same performance*), a poverilac je može zahtevati od svakog od njih sve dok ne primi ispunjenje u celini. Obligacije su *deljive (separate)* kad je svaki dužnik obavezan da ispuni samo deo prestacije (*only part of the performance*), a poverilac može od svakog od dužnika zahtevati samo njegov deo ispunjenja. Najzad, obligacija je *zajednička (communal)* kad su svi dužnici obavezni da ispune prestaciju zajedno (*to render the performance together*) i poverilac može zahtevati ispunjenje samo od svih dužnika (član 10.101).

U Nacrtu zajedničkog okvira, oblast obligacija sa više subjekata uređena je u poglavlju “Množina dužnika i poverilaca”,¹⁸⁷ pri čemu su obligacije sa više dužnika predviđene u Sekciji I, a obligacije sa više poverilaca u Sekciji II. U pogledu opšteg razgraničenja obligacija sa više dužnika,¹⁸⁸ Nacrt, uz određena odstupanja pretežno terminološkog karaktera, usvaja rešenje Načela Evropskog ugovornog prava.

Prema Nacrtu, obligacija je *solidarna (solidary)* kad je svaki dužnik obavezan da ispuni obavezu u celini (*each debtor is bound to perform the*

---

¹⁸³ Detaljno o ovom pravilu, UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, komentar uz član 11.1.1. UNIDROIT, Rome, 2010, str. 367–369.

¹⁸⁴ Poglavlje 10.

¹⁸⁵ Pravila o obligacijama sa više subjekata uneta su u Načela evropskog ugovornog prava 2002. godine.

¹⁸⁶ Kriterijumi razlikovanja kad je reč o obligacijama sa više poverilaca u Načelima evropskog ugovornog prava predviđeni su u članu 10.201.

¹⁸⁷ Poglavlje 4.

¹⁸⁸ Kriterijumi razlikovanja kad je reč o obligacijama sa više poverilaca u Nacrtu zajedničkog okvira predviđeni su u članu III.-4:202.

obligation in full), a poverilac može zahtevati ispunjenje od bilo kog od njih, sve dok ne dobije potpuno ispunjenje. Obligacija je *deljiva (divided)* kad je svaki dužnik obavezan da ispuni samo deo obaveze (*only part of the obligation*), a poverilac može zahtevati od svakog od dužnika samo ispunjenje njegovog dela obaveze. Obaveza je *zajednička (joint)* kad su dužnici obavezni da ispune obavezu zajedno (*to perform the obligation together*) i poverilac može zahtevati ispunjenje samo od svih njih zajedno (član III.- 4:102).

Iako pomenuti izvori pitanje obligacija sa više subjekata uređuju na sličan način, detaljnijom analizom njihovih rešenja mogu se uočiti određene razlike, i to: 1. između UNIDROIT Načela s jedne i Načela evropskog ugovornog prava i Nacrta zajedničkog okvira s druge strane i 2. između Načela evropskog ugovornog prava s jedne i Nacrta zajedničkog okvira s druge strane. Reč je o razlikama terminološkog i suštinskog karaktera.

Terminološke razlike dolaze do izražaja pre svega u tekstovima uniformnih pravila na engleskom jeziku. U opštem smislu, uočava se da UNIDROIT Načela, za označenje poverioca i dužnika, generalno prihvataju termine "*obligee*" i "*obligor*", za razliku od Načela evropskog ugovornog prava i Nacrta zajedničkog okvira, koji u tom smislu upotrebljavaju termine "*creditor*" i "*debtor*".

Kad je reč o konkretnim pravilima o obligacijama sa više subjekata, u UNIDROIT Načelima, za označenje solidarne obligacije prihvaćen je termin "*joint and several obligation*", dok se u Načelima evropskog ugovornog prava i u Nacrtu zajedničkog okvira, u tom kontekstu koristi termin "*solidary obligation*".

Prilikom pripreme pravila o solidarnim obligacijama u UNIDROIT Načelima, isticalo se da ovom terminološkom pitanju treba posvetiti posebnu pažnju, pre svega imajući u vidu da se u *common law* čini distinkcija između obligacija koje se označavaju kao "*joint*", "*several*" i "*joint and several*", te da je termin "*joint and several*" bliži pravnicima engleskog govornog područja. S druge strane, konstatovano je da je termin "*joint and several*" na međunarodnom nivou široko prihvaćen kao ekvivalent izrazu "*solidaire*" koji koriste pravnici izvan engleskog govornog područja, kao i da je uobičajen u međunarodnim ugovorima

sačinjenim na engleskom jeziku. Polazeći od toga, kao i od činjenice da sama Načela daju preciznu definiciju ove vrste obligacije, preporučeno je da u engleskom tekstu UNIDROIT Načela, za označenje solidarne obligacije bude prihvaćen termin “*joint and several obligation*”, čime se ne utiče na korišćenje odgovarajućih termina na drugim jezicima, kao što je na primer “*solidaire*” na francuskom, “*in solido*” na italijanskom, “*gesamtschuldnerisch*” na nemačkom ili “*hoofdelijk*” na holandskom jeziku.¹⁸⁹

S druge strane, kad je reč o terminologiji koja se odnosi na obligacije sa više dužnika kod kojih svaki dužnik odgovara samo za svoj deo obaveze, UNIDROIT Načela slede primer Načela evropskog ugovornog prava, te ovu vrstu obligacija označavaju kao “odvojene” obligacije (*separate obligations*).

Prilikom pripreme ovih pravila u UNIDROIT Načelima, konstatovano je da se čini da je termin “*separate*” odgovarajući sa aspekta engleske pravne terminologije ali da bi se mogao pokazati *spornim* kad je reč o francuskom jeziku, u kome su u tom kontekstu u upotrebi različiti termini – “*disjointe*”, “*conjointe*”, i sl.¹⁹⁰ *Ratio* upotrebe termina “*separate*” nije jasno obrazložen ni u komentaru samih Načela evropskog ugovornog prava, koja su prva prihvatila ovaj termin na nivou uniformnih pravila. U tom kontekstu, u komentaru se jedino konstatuje da “odvojene obligacije, poznate pod različitim terminima od kojih neki mogu dovesti u zabunu, predstavljaju pravilo o nepostojanju pretpostavke solidarnosti”, kao i da je “ideja o odvojenim obligacijama često vezana za onu o deljivim obligacijama”.¹⁹¹ Ne čudi otuda što Nacrt zajedničkog okvira napušta termin “odvojenih” obligacija, te u tom kontekstu koristi termin “deljive” obligacije (*divided obligations*).

---

¹⁸⁹ Više, M. Fontaine, nav. delo, str. 4.

¹⁹⁰ Fontaine M., nav. delo, str. 5.

¹⁹¹ Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:101, str. 63. U verziji Načela evropskog ugovornog prava publikovanoj na srpskom jeziku, termin “*separate obligation*” preveden je kao “deljiva obligacija” (Načela evropskog ugovornog prava, ECPD, Beograd, 2003, čl. 10:101, str. 66), a pojedini domaći autori ne prave razliku između “odvojenih” i “deljivih” obligacija (v. na primer, Miladinović Snežana, Solidary Obligations in the Regulations of Principles of European Contract Law (PECL) and Draft of Common Frame of Reference (DCFR), Glasnik prava, br. 2/2012, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2012, str. 1, gde se, u tom kontekstu navodi “In theory there is the term of divided, but also very nice and picturesque expression – *separate obligations*”).

U pogledu razlika u suštinskom smislu, najznačajnija se odnosi da na činjenicu da, za razliku od UNIDROIT Načela, Načela evropskog ugovornog prava i Nacrt zajedničkog okvira predviđaju posebnu vrstu obligacije sa više subjekata – zajedničke obligacije. Kad je reč o zajedničkoj obligaciji sa više dužnika, oba izvora sadrže posebno pravilo prema kome su, u slučaju kad se potraživanje zbog neispunjenja zajedničke obaveze odnosi na novčani iznos, dužnici solidarno odgovorni za njegovu isplatu poveriocu.¹⁹²

U komentaru Načela evropskog ugovornog prava ističe se da je reč o obavezama koje su, po samoj svojoj prirodi, takve da moraju biti ispunjene zajednički od strane više dužnika, obavezanih prema poveriocu jednim istim ugovorom. Koncept zajedničkih obligacija poznat je samo u nemačkom pravu (*gemeinschaftliche Schuld*),¹⁹³ u kome ova vrsta obligacija nije predviđena Građanskim zakonikom ali je prihvaćena u sudskoj praksi i od strane jednog dela doktrine.¹⁹⁴ Kao primer zajedničke obligacije, u komentaru se navodi slučaj u kome se više muzičara istim ugovorom obaveže prema muzičkoj kući da izvede određenu simfoniju za potrebe snimanja ploče; u slučaju neispunjenja, muzička kuća bi mogla da podnese tužbu samo protiv svih muzičara zajedno.¹⁹⁵ Osnovna razlika u

---

¹⁹² Principi evropskog ugovornog prava član 10:104, Nacrt zajedničkog okvira član III.– 4:105.

¹⁹³ I u švajcarskom pravu, Pierre Tercier, upućuje na pojam “*débiteurs collectifs*” koji obavezu moraju ispuniti zajedno ili preko zajedničkog zastupnika, uz konstataciju da je ova situacija retka u praksi i da nije zakonom predviđena, za razliku od dužnika koji odgovaraju podeljeno “*débiteurs partiels*” ili solidarno “*débiteurs pour le tout*” (Droit des obligations, Zurich, 2004, str. 291).

¹⁹⁴ Pored toga, o zajedničkim obligacijama bilo je reči i u italijanskoj, kao i u francuskoj doktrini. V. Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:101, str. 62.

¹⁹⁵ Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:101, str. 61. Ipak, ovaj slučaj koji se u komentaru Načela evropskog ugovornog prava navodi kao tipičan primer zajedničkih obligacija oštro je kritikovan prilikom pripreme izdanja UNIDROIT Načela iz 2010. godine. Tako, M. Fontaine postavlja pitanje da li pomenuti slučaj muzičara koji izvode simfoniju za muzičku kuću zaista predstavlja zajedničku obligaciju. U tom smislu, na prvom mestu sporno je da li je muzička kuća zaključila ugovor sa muzičarima lično ili je pak, ugovor zaključila sa određenim pravnim licem kome muzičari pripadaju (u kom slučaju bi muzičkoj kući za ispunjenje obaveze odgovaralo pravno lice, a ne muzičari lično). Ukoliko su ugovori zaključeni sa muzičarima lično, pomenuti primer ne daje odgovor na osnovno pitanje: da li svaki od njih odgovara samo za svoj deo obaveze ili svi odgovaraju za ispunjenje obaveze u celini. U praksi će to zavisiti od onoga šta je konkretnim ugovorom predviđeno. Ako se svaki muzičar obavezao na ispunjenje samo svog dela obaveze, on neće odgovarati za neispunjenje obaveze ostalih muzičara. Nasuprot tome, moguće je da su se muzičari ugovorom obavezali da odgovaraju solidarno, u kom slučaju je svaki od njih odgovoran za neispunjenje obaveze ostalih. Razume se, to ne znači da će na

odnosu na pasivne solidarne obligacije ogleda se u tome što poverilac u zajedničkoj obligaciji može podneti tužbu *samo protiv svih dužnika zajedno*. S druge strane, zajedničke obligacije razlikuju se od deljivih zbog toga što obaveza svakog pojedinog dužnika nije nezavisna u odnosu na obaveze ostalih dužnika; zajedničke obligacije ne predstavljaju zbir posebnih, samostalnih obaveza, već je svaki dužnik dužan da saraduje sa ostalim dužnicima u cilju zajedničkog ispunjenja obaveze. Iz tih razloga, konstatuje se da neispunjenje obaveze od strane jednog dužnika nužno utiče na ugovor u celini. Tako, poverilac može raskinuti ugovor zbog bitnog neispunjenja obaveze u smislu člana 9:301 Načela, čak i kad se bitno neispunjenje odnosi na samo jednog od dužnika. U istom smislu, poverilac može u celini obustaviti ispunjenje obaveze na osnovu člana 9:201 Načela, ako samo jedan dužnik ne ispuni obavezu ili ne ponudi ispunjenje.¹⁹⁶

Koncept zajedničkih obligacija i potreba njihovog uređenja uniformnim pravilima ugovornog prava, široko su diskutovani tokom pripreme izdanja UNIDROIT Načela iz 2010. godine,¹⁹⁷ pri čemu je preovladao stav da ova vrsta obligacija ne treba da bude posebno predviđena UNIDROIT Načelima. U tim okvirima, konstatovano je da je reč o slučaju od manjeg praktičnog značaja, da je pojam zajedničkih obligacija nepoznat u većini nacionalnih pravnih sistema, da bi usvajanje nepoznatog pojma “zajedničkih” obligacija moglo dovesti do nesporazuma i različitih tumačenja, posebno zbog postojanja određenih sličnosti s pojmom nedeljivih obligacija *civil law* sistema,¹⁹⁸ kao i s pojmom “*joint obligations*” poznatom u zemljama *common law* sistema, da su pravila koja se

---

primer flautista biti u obavezi da odsvira i deo simfonije koji je trebao svirati violončelista, već to znači da će svaki od njih muzičkoj kući u celini odgovarati za štetu koju je pretrpela usled toga što ploča nije snimljena. Sa tog aspekta posmatrano, obaveza koju preuzimaju muzičari iz pomenutog primera ne predstavlja nikakvu posebnu vrstu obligacije (zajedničku obligaciju), već je reč o klasičnim posebnim ili solidarnim obligacijama, u zavisnosti od konkretnog ugovora. Najzad, da li muzička kuća mora tužiti sve muzičare zajedno, pitanje je procesno-pravnog karaktera. M. Fontaine, nav. delo, str. 8–9.

¹⁹⁶ Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:101, str. 62.

¹⁹⁷ Detaljno, Summary Records of the 2nd Session (Rome, 4 to 8 June 2008), nav. delo.

¹⁹⁸ Argument u prilog ovog stava može se naći i u radovima pojedinih domaćih autora koji, čini se, ne prave razliku između zajedničkih i nedeljivih obligacija. V. na primer S. Miladinović, nav. delo, str. 1, gde se u tom kontekstu ističe: “Communal obligations are obligations whose subject can not be separated and its value to stay the same, therefore, the subject is in fact indivisible”.

primenjuju na ovu vrstu obligacija “problematična”, te da i sama Načela evropskog ugovornog prava sadrže samo jednu odredbu koja se odnosi na zajedničke obligacije (član 10:104).¹⁹⁹

S druge strane, putem komparativne analize engleskih tekstova Načela evropskog ugovornog prava s jedne i Nacrta zajedničkog okvira s druge strane, najpre se uočava da Nacrt, umesto termina “*separate obligation*” koji je prihvaćen u Načelima evropskog ugovornog prava, koristi termin “*divided obligation*”, a umesto termina “*communal obligation*” usvaja termin “*joint obligation*”. Pored toga, Načela u ovom domenu koriste izraz “ispuniti prestaciju” (*to render the performance*), dok se Nacrt opredeljuje za termin “izvršiti obavezu” (*to perform the obligation*). U pogledu razlika suštinskog karaktera, osnovna se odnosi na formulacije koje ovi izvori koriste prilikom određenja pojma solidarnih obligacija. Prema Načelima, solidarne obligacije postoje kad su svi dužnici obavezni na *jednu istu* prestaciju, dok je, prema Nacrtu, obligacija solidarna kad je svaki dužnik obavezan da ispuni *obavezu u celini*, iz čega proizilazi da zahtev za postojanjem “jedne iste” prestacije koju duguju dužnici solidarne obligacije Nacrtom nije izričito predviđen.

Konvencija UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe iz 1980. godine (Bečka konvencija),²⁰⁰ kao jedan od najznačajnijih izvora unifikovanog ugovornog prava,²⁰¹ ne uređuje obligacije sa više subjekata.²⁰² Razloge treba tražiti u

---

¹⁹⁹ M. Fontaine, nav. delo, str. 6–10.

²⁰⁰ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 1980. Videti: Peter Schlechtriem, Ingeborg Schwenzer, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), Fourth Edition, ed. I. Schwenzer, Oxford University Press, 2016; Sefan Kröll, Loukas Mistelis, Pilar Perales Viscasillas (eds), UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – Commentary, C.H. Beck Hart Nomos, München, 2011; Karl H. Neumayer, Catherine Ming, Convention de Vienne sur les contrats de vente internationale de marchandises – Commentaire, Cedidac, Lausanne, 1993; John O. Honnold, Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, Kluwer Law International, 1999; Vincent Heuzé, La vente internationale de marchandises – Droit uniforme, L.G.D.J., Paris, 2000.

²⁰¹ Zaključno sa julom 2017. godine, Bečku konvenciju ratifikovalo je 87 država. Podaci dostupnina: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/sale_goods/1980CISG_status_chronological.html.

²⁰² Detaljno o pitanjima koja Konvencija ne uređuje, Ingeborg Schwenzer, Pascal Hachem, “Art. 4” u Peter Schlechtriem, Ingeborg Schwenzer, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), Third Edition, ed. I. Schwenzer, Oxford University Press, 2010, str. 75–95; Milena Đorđević, “Art. 4” u UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – Commentary (eds. S. Kröll, L. Mistelis, P. Perales Viscasillas), C.H. Beck

ograničenoj oblasti primene Konvencije koja se odnosi na ugovor o međunarodnoj prodaji robe i kojom se reguliše samo zaključenje ugovora o prodaji i prava i obaveze ugovornih strana koja proističu iz takvog ugovora. Oblast primene Bečke konvencije određena je članovima 1–6. Konvencije. Prema njima, da bi Konvencija bila primenjena, potrebno je da se ispune uslovi vezani za ugovor o prodaji robe (materijalna primena) koji je međunarodnog karaktera tj. koji je zaključen između strana koje imaju sedišta na teritorijama različitih država (teritorijalna primena) kad su te države ugovornice Konvencije (direktna primena) ili kad pravila međunarodnog privatnog prava upućuju na primenu prava države ugovornice Konvencije (indirektna primena).²⁰³ Konvencija se ne primenjuje na određene vrste prodaje, a za ugovor o isporuci robe koja treba da se izradi ili proizvede i za mešovite ugovore predviđena su posebna pravila.²⁰⁴ Konvencija reguliše samo zaključenje ugovora o prodaji i prava i obaveze ugovornih strana koja proističu iz takvog ugovora; posebno, ona se ne odnosi se na punovažnost ugovora, bilo koje od njegovih odredaba ili običaja, kao ni na dejstvo koje bi ugovor mogao imati na svojinu prodate robe.²⁰⁵ Konvencija se ne primenjuje na odgovornost prodavca za smrt ili telesne povrede koje bi roba prouzrokovala bilo kom licu.²⁰⁶ Ugovorne strane mogu saglasnošću volja isključiti primenu Konvencije, odstupiti od bilo koje od njenih odredbi ili izmeniti njihovo dejstvo.²⁰⁷

U praksi međunarodne prodaje robe česti su ugovori u kojima se na strani prodavca ili kupca (ili na obe ugovorne strane) javlja više subjekata. S obzirom da Bečka konvencija, kao što je rečeno, ne reguliše obligacije sa više subjekata, postavlja se pitanje da li, u odsustvu odgovarajuće odredbe ugovora na koji se primenjuje Konvencija, dužnici odgovaraju solidarno ili pak, svaki dužnik

---

Hart Nomos, München, 2011, str. 62–88. Kritički osvrt, Leandro Tripodi, *Towards a New CISG The Prospective Convention on the International Sale of Goods and Services*, Brill Nijhoff, Leidne/Boston, 2016, str. 39.

²⁰³ Član 1. Konvencije.

²⁰⁴ Član 3. Konvencije.

²⁰⁵ Član 4. Konvencije.

²⁰⁶ Član 5. Konvencije.

²⁰⁷ Više o oblasti primene Bečke konvencije, Jelena Perović, *Selected Critical Issues Regarding the Sphere of Application of the CISG*, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade, Belgrade Law Review, Journal of Legal and Social Sciences University of Belgrade*, Year LIX, 2011. No. 3, str. 181–196; Jelena Perović, *Standardne klauzule u međunarodnim privrednim ugovorima*, Beograd, 2012, str. 160–187.

odgovara samo za svoj deo duga. Prema članu 7. stav 2. Konvencije, pitanja koja se tiču materija uređenih Konvencijom, a koja nisu izričito rešena u njoj, rešavaju prema opštim načelima na kojima je Konvencija zasnovana²⁰⁸ ili, u odsustvu tih načela, prema pravu merodavnom na osnovu pravila međunarodnog privatnog prava.²⁰⁹ U tom smislu, ako strane to ugovorom nisu predvidele, postojanje ili nepostojanje solidarne odgovornosti više dužnika u jednom ugovoru, biće utvrđeno prema opštim načelima Konvencije, a u njihovom odustvu, prema pravilima merodavnog domaćeg prava. Na taj način se o ovom pitanju izjašnjavala i sudska praksa, rešavajući o pitanju solidarne odgovornosti u sporovima iz ugovora o međunarodnoj prodaji robe na koje se primenjuje Bečka konvencija.²¹⁰ S druge strane, ako je solidarna odgovornost dužnika predviđena ugovorom, potrebno je imati u vidu da se, u smislu člana 4. Konvencije, na punovažnost takve odredbe ne primenjuje Konvencija, već se ona ocenjuje prema pravilima merodavnog domaćeg prava utvrđenog putem pravila međunarodnog privatnog prava, pri čemu opšta načela Konvencije moraju biti uzeta u obzir.²¹¹

2. *RATIO* RAZGRANIČENJA

Prema opštem pravilu obligacionog prava, kad u obligaciji postoji više subjekata, potraživanja odnosno dugovi između njih su podeljeni, tako da svaki od poverilaca može zahtevati isplatu samo svog dela potraživanja, a svaki od dužnika duguje samo svoj deo duga.²¹² Kod ove vrste obligacija, celo potraživanje odnosno ceo dug deli se na onoliko posebnih obaveza koliko ima poverilaca odnosno dužnika. Derogacijom ovog pravila, dolazi se do toga da potraživanje odnosno dug

---

²⁰⁸ Kao što su na primer načelo autonomije volje, načelo savesnosti i poštenja, načelo konsensualizma, načelo *venire contra factum proprium*, itd.

²⁰⁹ Detaljno o članu 7. Konvencije, Ingeborg Schwenzer, Pascal Hachem, "Art. 7" u Schlechtriem P., Schwenzer I., *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Third Edition, nav. delo, str. 120–144.

²¹⁰ V. na primer odluku Regionalnog suda Minhena od 25.01.1996. (District Court München- *Vodka case*), dostupno na <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/960125g1.html>, kao i odluku Apelacionog suda Mađarske od 5.12.2008. (*Judicial Board of Szeged – Wine case*) dostupno na: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/081205h1.html>

²¹¹ I. Schwenzer, P. Hachem, "Art. 4" u Schlechtriem P., Schwenzer I., *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Third Edition, nav. delo, str. 91. i dalje.

²¹² V. Philippe Drakidès, *Du principe en vertu duquel la solidarité ne se présume pas*, Librairie Recueil Sirey, Paris, 1939, str. 20 i dalje.

nisu podeljeni između subjekata obligacionog odnosa, već je svaki poverilac ovlašćen da zahteva isplatu celog potraživanja i obratno, svaki dužnik je obavezan da ispuni ceo dug prema poveriocu. Prema tome, solidarne obligacije svoj osnov nalaze u derogaciji opšteg pravila o podeljenosti potraživanja odnosno dugovanja. Do te derogacije najčešće dolazi saglasnošću volja ugovornih strana, koje u svakom konkretnom slučaju mogu predvideti da poverioci solidarno potražuju (aktivna solidarnost) odnosno da dužnici solidarno odgovaraju (pasivna solidarnost).

Ipak, u slučaju kad u obligacionom odnosu sa više subjekata ugovorne strane u pogledu načina odgovornosti nisu ništa predvidele, odgovor na pitanje da li poverioci potražuju odnosno da li dužnici duguju podeljeno ili solidarno određen je odgovarajućim pravilom zakona odnosno drugog izvora prava koji se primenjuje na konkretan pravni odnos i zavisi pre svega od *pretpostavke solidarnosti*. To pitanje posebno je značajno u kontekstu pasivnih solidarnih obligacija s obzirom da se aktivna solidarnost, kako je istaknuto, po pravilu ne pretpostavlja, već postoji samo onda kad je ugovorena ili zakonom predviđena.

Na osnovu toga, može se zaključiti da se jedan od osnovnih razloga zakonskog razgraničenja obligacija sa više subjekata na deljive i solidarne ogleda u potrebi određenja načina na koji više dužnika istog obligacionog odnosa odgovara za ispunjenje obaveze, onda kad sami subjekti obligacionog odnosa to nisu predvideli, odnosno kad se način odgovornosti dužnika ne može utvrditi iz prirode posla, običaja i drugih relevantnih okolnosti konkretnog slučaja. Taj način determinisan je postojanjem odnosno nepostojanjem zakonske pretpostavke solidarnosti u pasivanoj obligaciji sa više subjekata.

O d s e k III

ODREDIVOST POJMA PRETPOSTAVKE SOLIDARNOSTI

1. PRETPOSTAVKA PASIVNE SOLIDARNOSTI

U NACIONALNIM PRAVNIM SISTEMIMA

Kad je reč o pretpostavci solidarnosti u ugovornim obligacijama, nacionalni pravni sistemi mogu se podeliti na tri kategorije.

U prvu ulaze oni koji usvajaju generalnu pretpostavku solidarnosti koja se primenjuje onda kad ugovorom ili zakonom nije drukčije predviđeno. Takvo rešenje prihvaćeno je na primer u nemačkom Građanskom zakoniku, prema kome, kad se više od jednog lica zajednički ugovorom obavežu na ispunjenje deljive obligacije, ta lica, u slučaju sumnje, odgovaraju kao solidarni dužnici.²¹³ Slično rešenje usvojeno je i u italijanskom pravu, čiji Građanski zakonik predviđa da sadužnici odgovaraju solidarno ako iz zakona ili ugovora ne proizilazi drukčije,²¹⁴ kao i u pravima skandinavskih zemalja.²¹⁵

Drugu grupu pravnih sistema predstavljaju oni koji ne prihvataju pretpostavku solidarnosti u ugovornim obligacijama, tako da solidarne odgovornosti dužnika nema, ukoliko drukčije nije predviđeno. Tipičan primer ovakvog rešenja predstavlja španski Građanski zakonik koji predviđa da se u obligacijama sa više poverilaca ili više dužnika solidarnost ne pretpostavlja i da će postojati samo ako je izričito previđena.²¹⁶ Pretpostavka solidarnosti nije prihvaćena ni u holandskom Građanskom zakoniku, prema kome, kad dva ili više dužnika zajedno duguju ispunjenje, svaki od njih je odgovoran za jednak deo, osim ako iz zakona, zajedničke prakse ili sudske odluke ne proizilazi da duguju različite delove ili da su solidarno odgovorni.²¹⁷ Pretpostavka solidarnosti nije usvojena ni u švajcarskom Zakoniku o obligacijama koji izričito predviđa da dužnici postaju solidarno odgovorni izjavom da svaki od njih prihvata da bude pojedinačno odgovoran za ispunjenje obligacije u celini; u odsustvu takve izjave dužnici odgovaraju solidarno samo u slučajevima predviđenim zakonom.²¹⁸

---

²¹³ Nemački Građanski zakonik, član 427.

²¹⁴ Italijanski Građanski zakonik, član 1294.

²¹⁵ V., Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:102, str. 65.

²¹⁶ V. čl. 1.137. prema kome "The coincidence of two or more creditors or two or more debtors in a single obligation shall not imply that each of them is entitled to request or that each of them must perform in full the things constituting the subject matter thereof. This shall only take place where the obligation expressly determines it, being created as a joint and several obligation" i čl. 1.138. koje predviđa "Unless it should result otherwise from the text of the obligations mentioned in the preceding article, the credit or debit shall be presumed divided in as many equal shares as there are creditors or debtors, and they shall be deemed to be different credits or debits".

²¹⁷ Holandski Građanski zakonik, čl. 6:6(1).

²¹⁸ Švajcarski Zakonik o obligacijama, čl. 143. Komentar ovog pravila, videti u Pierre Tercier, *Le droit des obligations*, Schulthess Editions Romandes, 2009, str. 331–332.

Najzad, u treću grupu pravnih sistema ulaze oni koji u pogledu pretpostavke pasivne solidarnosti čine razliku između građansko-pravnih ugovora u kojima ove pretpostavke nema i privrednih ugovora za koje je ustanovljena pretpostavka solidarnosti.²¹⁹ Takvo rešenje usvaja srpski Zakon o obligacionim odnosima koji predviđa da, kad ima više dužnika u nekoj deljivoj obavezi nastaloj ugovorom u privredi, oni odgovaraju poveriocu solidarno, osim ako su ugovarači izričito otklonili solidarnu odgovornost.²²⁰

Kad je reč o obavezi naknade štete iz delikta, pretpostavka solidarnosti je široko prihvaćena u uporednom pravu. Ovu pretpostavku usvajaju na primer pravni sistemi Nemačke,²²¹ Španije,²²² Grčke,²²³ Italije,²²⁴ Holandije,²²⁵ Portugalije²²⁶ i dr.²²⁷ S druge strane, sudska praksa Francuske, Belgije i Luksemburga poznaje i obligacije *in solidum* proistekle iz štete koju je više lica zajednički prouzrokovalo.²²⁸

---

²¹⁹ Videti, L. Karamarković, nav. delo, str.24 i dalje. Međutim, i pored sažetog izlaganja o pretpostavci solidarnosti dužnika (str.24 navedenog dela), sa stanovišta vremena u kome je ovo delo nastalo (1984. godine, dakle pre više od 30 godina, u vreme kad su na jugoslovenskim prostorima bile vladajuće koncepcije Zakona o udruženom radu i drugih samoupravnih zakona), potrebno je podvući da savremeno domaće pravo usvaja drugačiji pristup u mnogim aspektima ovog pitanja. Ta distinkcija posebno dolazi do izražaja posmatrana sa stanovišta rešenja uporednog prava, kao i izvora uniformnog ugovornog prava (UNIDROIT Načela, Načela evropskog ugovornog prava, Nacrt zajedničkog okvira). U tom smislu, u vreme izrade navedenog rada, javljala su se mnoga pitanja u materiji solidarne odgovornosti (npr. solidarna odgovornost preuzeta samoupravnim sporazumom i drugim samoupravnim aktima), što je detaljno obrazloženo u navedenom delu (str.128-147), a koja su danas izvan konteksta praktične primene.

²²⁰ Zakon o obligacionim odnosima, član 413.

²²¹ Nemački Građanski zakonik, član 840 (1).

²²² Španski Građanski zakonik, član 107.

²²³ Grčki Građanski zakonik, čl. 926–927.

²²⁴ Italijanski Građanski zakonik, član 2053.

²²⁵ Holandski Građanski zakonik, član 601.

²²⁶ Portugalski Građanski zakonik, čl. 497(1) i 507(1).

²²⁷ Detaljan uporedno-pravni pregled rešenja u tom smislu, Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, komentar uz član 10:102, str. 65.

²²⁸ U tom smislu, u francuskoj sudskoj praksi utvrđen je sledeći stav: “Chacun des coauteurs d’un même dommage, conséquence de leurs fautes respectives, doit être condamné in solidum à la réparation de l’entier dommage”. Nav. prema F. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, nav. delo, str. 934. U istom delu, pregled francuske sudske prakse kad je reč o obligacijama in solidum, str. 933 i dalje.

2. PRETPOSTAVKA PASIVNE SOLIDARNOSTI U PRAVILIMA UNIFORMNOG UGOVORNOG PRAVA

Pravila uniformnog ugovornog prava koja uređuju obligacije sa više subjekata izričito predviđaju pretpostavku solidarne odgovornosti dužnika.

Tako, UNIDROIT Načela, u odredbi pod naslovom *Pretpostavka solidarnih obligacija*, predviđaju da, kad je više dužnika obavezano istom obligacijom prema poveriocu, pretpostavka je da su solidarno obavezani, osim ako okolnosti ne ukazuju drukčije (član 11.1.2). U pogledu ovog pravila, potrebno je pre svega imati u vidu da se UNIDROIT Načela odnose na međunarodne *trgovinske* ugovore, te da je u trgovinskoj praksi uobičajeno da se, u slučaju kad više dužnika preuzme istu obavezu prema jednom poveriocu, ti dužnici smatraju solidarno odgovornim za njeno ispunjenje.²²⁹ U tom smislu, prema Načelima, u obligacijama sa više dužnika, pasivna solidarna odgovornost je postavljena kao pravilo. Ovo pravilo može biti isključeno “ako okolnosti ukazuju drukčije”, a pod tim okolnostima najčešće se podrazumeva slučaj u kome je pretpostavka solidarnosti izričito ugovorom isključena ili kad iz prirode posla proizilazi da dužnici odgovaraju podeljeno.²³⁰

Načela evropskog ugovornog prava, čija primena *nije* ograničena na trgovinske ugovore, takođe usvajaju pretpostavku solidarnosti dužnika. Pretpostavka solidarnosti izričito je predviđena kako u pogledu ugovornih obligacija tako i u pogledu deliktne odgovornosti. Prema ovom izvoru, kad je više dužnika obavezano da poveriocu ispuni istu prestaciju na osnovu istog ugovora, oni su solidarno odgovorni, osim ako ugovorom ili zakonom drukčije nije predviđeno (čl. 10:102.1). U komentaru ovog pravila ističe se da je ono posebno korisno u slučaju kad ugovorne strane nisu predvidele, ni izričito ni prećutno, da li dužnici

---

²²⁹ U komentaru ovog člana ističe se: “In commercial practice the normal case is that several obligors that have undertaken the same obligation are jointly and severally bound towards the obligee”. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, UNIDROIT, Rome, 2010, str. 370. U istom smislu, M. Fontaine, Position Paper on Plurality of Obligors and/or Obligees, nav. delo, str. 11 i dalje.

²³⁰ Primere ovakvih slučajeva, v. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, str. 370–371.

odgovaraju solidarno ili podeljeno.²³¹ Obligacije su solidarne i onda kad je više lica odgovorno za istu štetu (čl. 10:102.2). Pretpostavka solidarne odgovornosti više dužnika jedne iste štete je ustanovljena u cilju zaštite oštećenog koji je pretrpeo štetu prouzrokovanu od strane više lica, a koji, prema ovom pravilu, može zahtevati naknadu štete od bilo kog od odgovornih lica ili od svih njih zajedno. Pretpostavka solidarnosti primenjuje se bez obzira na vrstu odgovornosti u pitanju, što znači i onda kad je jedan od dužnika ugovorom obavezan prema poveriocu, dok drugi dužnici to nisu.²³² U kontekstu pretpostavke solidarnosti, Načela izričito predviđaju da činjenica da dužnici nisu odgovorni pod istim uslovima, ne isključuje njihovu solidarnu odgovornost (čl. 10:102.3). Ovo pravilo primenjuje se kad su opšti uslovi za postojanje solidarne odgovornosti ispunjeni ali je obaveza jednog ili više dužnika podvrgnuta određenom uslovu ili roku. U takvom slučaju, postojanje uslova ili roka ne isključuje solidarnu odgovornost. Isto važi i onda kad je dug jednog ili više dužnika predmet obezbeđenja, dok dug ostalih dužnika nije obezbeđen.²³³

Nacrt zajedničkog okvira, uz određena odstupanja, usvaja rešenje Načela Evropskog ugovornog prava. Prema Nacrtu, pitanje da li je obligacija solidarna, deljiva ili zajednička zavisi od uslova pod kojima je obligacija uređena. Ako to pitanje nije određeno, odgovornost jednog ili više lica za ispunjenje iste obligacije je solidarna. Odgovornost je solidarna naročito onda kad su dva ili više lica odgovorna za istu štetu. Činjenica da dužnici nisu odgovorni pod istim uslovima ili po istim osnovima ne isključuje njihovu solidarnu odgovornost (član III. – 4:103).

3. ZAKLJUČAK. – Pogled na rešenja komparativnog prava u pogledu obligacija sa više subjekata upućuje na više opštih zaključaka.

Na prvom mestu, razgraničenje obligacija sa više subjekata na obligacije u kojima postoji solidarnost dužnika odnosno poverilaca i obligacije u kojima svaki dužnik odgovara samo za svoj deo duga odnosno svaki poverilac može zahtevati samo svoj deo potraživanja široko je prihvaćeno u uporednom pravu. Najveći broj

---

²³¹ Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, str. 63.

²³² Principles of European Contract Law Part III, nav. delo, str. 64.

²³³ Principles of European Contract Law Part III, ibidem.

nacionalnih zakona, kao i pravila uniformnog ugovornog prava koja uređuju obligacije sa više subjekata, izričito predviđaju distinkciju između ove dve vrste obligacija, bez obzira na njihova različita terminološka označenja.

Nadalje, solidarne obligacije svoj osnov nalaze u derogaciji opšteg pravila obligacionog prava o podeljenosti potraživanja odnosno dugovanja. Do te derogacije najčešće dolazi saglasnošću volja ugovornih strana, koje u svakom konkretnom slučaju mogu predvideti da poverioci solidarno potražuju (aktivna solidarnost) odnosno da dužnici solidarno odgovaraju (pasivna solidarnost). Međutim, kad u obligacionom odnosu sa više subjekata ugovorne strane u pogledu načina odgovornosti nisu ništa predvidele, odgovor na to pitanje zavisi pre svega od postojanja *pretpostavke solidarnosti*, koja može biti predviđena zakonom ili drugim izvorom prava koji se na konkretan pravni odnos primenjuje. Pretpostavka pasivne solidarnosti je naročito značajna u kontekstu pasivnih solidarnih obligacija.

Nacionalni pravni sistemi različito pristupaju pitanju postojanja pretpostavke pasivne solidarnosti u ugovornim obligacijama i u tom smislu razlikuju se: pravni sistemi koji usvajaju generalnu pretpostavku solidarnosti koja se primenjuje onda kad ugovorom ili zakonom nije drukčije predviđeno; pravni sistemi koji ne prihvataju pretpostavku solidarnosti, tako da solidarne odgovornosti dužnika nema, ukoliko drukčije nije predviđeno; pravni sistemi koji u pogledu pretpostavke pasivne solidarnosti čine razliku između građansko-pravnih ugovora u kojima ove pretpostavke nema i privrednih ugovora za koje je ustanovljena pretpostavka solidarnosti. Kad je reč o deliktnoj odgovornosti, pretpostavka solidarnosti je široko prihvaćena u uporednom pravu. S druge strane, pravila uniformnog ugovornog prava koja uređuju obligacije sa više subjekata izričito predviđaju pretpostavku solidarne odgovornosti dužnika.

Pomenute razlike u rešenjima uporednog prava u pogledu postojanja pretpostavke pasivne solidarne odgovornosti naročito su značajne u pravnim odnosima međunarodnog karaktera. U okviru deliktne odgovornosti pretpostavka pasivne solidarnosti je široko prihvaćena u uporednom pravu, što znači da će, primenom odgovarajućeg pravila merodavnog prava, više lica koja su odgovorna za istu štetu po pravilu odgovarati solidarno. S druge strane, kad je reč o ugovornoj

odgovornosti, način odgovornosti više dužnika u istom obligacionom odnosu zavisi pre svega od onoga šta je ugovorom predviđeno. Tek ukoliko ugovorom u tom pogledu ništa nije predviđeno, niti se može odrediti putem okolnosti slučaja ili prirode posla, dolazi do primene odgovarajućih pravila merodavnog prava koja se razlikuju u zavisnosti od toga da li (i pod kojim uslovima) prihvataju pretpostavku pasivne solidarnosti. Iz tih razloga, potrebno je da se ugovorne strane, prilikom zaključenja ugovora međunarodnog karaktera pažljivo upoznaju sa pravilima merodavnog prava i, u slučaju postojanja više dužnika u istom ugovoru, posebnu pažnju obrate na rešenja koja se odnose na pretpostavku pasivne solidarnosti; ukoliko odgovarajuće pravilo merodavnog prava ne odgovara njihovim interesima u konkretnom slučaju, ugovorne strane to pitanje treba da urede ugovorom i to jasnom, preciznom i nedvosmislenom formulacijom koja ne ostavlja mesta sumnji u pogledu načina odgovornosti dužnika.

O d s e k IV

JEMSTVO

1. RAZGRANIČENJA I TAČKE VEZIVANJA

2. JEMSTVO I SOLIDARNOST DUŽNIKA

UVODNA NAPOMENA. – Precizno određenje pojma solidarnosti dužnika zahteva njegovo razgraničenje od jemstva, kao ustanove koja se odlikuje određenim sličnostima ali i značajnim razlikama u odnosu na solidarnost dužnika. U ovom delu rada osnovne tačke razgraničenja u tom pogledu učinjene su polazeći od prethodnog pogleda na pojam i pravnu prirodu jemstva (1), kao i bitne karakteristike jemstva (akcesornost, supsidijarnost kod običnog i solidarnost kod solidarnog jemstva i personalna subrogacija) (2). Na osnovu toga, učinjena je komparacija jemstva sa solidarnošću dužnika, podvlačenjem osnovnih sličnosti i razlika između ova dva instituta (3).

POREKLO I EVOLUCIJA. – Jemstvo vodi poreklo iz najstarijih vremena i odlikuje se dugom i složenom evolucijom.²³⁴ Iako su tokom razvoja rimskog prava postojali različiti oblici jemstva, smatra se da su tek u vreme Justinijana postavljene osnovne determinante ovog instituta. Justinijan je ovlastio jemca da odbije ispunjenje obaveze poveriocu ako ovaj nije prethodno sudskim putem pokušao namirenje od glavnog dužnika - *beneficium excussionis sive ordinis* i s druge strane odredio da poverilac koji namiri potraživanje od jemca, mora jemcu ustupiti svoje tužbe i potraživanja protiv glavnog dužnika i eventualnih drugih jemaca - *beneficium resp. ius cedendarum actionum*.²³⁵ Praktična primena jemstva tokom vekova rezultirala je širokom prihvaćenošću ovog instituta u uporednom pravu i njegovim uređenjem u nacionalnim zakonima,²³⁶ kao i uniformnim pravilima ugovornog prava.²³⁷

UPOREDNO PRAVO I PRAVNA PRIRODA JEMSTVA. – U savremenom pravu, jemstvo se, u najopštijem smislu, može odrediti kao lično sredstvo obezbeđenja²³⁸ na osnovu koga se treće lice koje nije strana u obligacionom odnosu između poverioca i dužnika (jemac), obavezuje da poveriocu ispuni punovažnu obavezu dužnika, ukoliko je dužnik ne ispuni. S obzirom da najčešće nastaje na osnovu ugovora, jemstvo se u zakonima i pravnoj doktrini često određuje kao ugovor, a definicija jemstva tradicionalno se svodi na ugovor o jemstvu.²³⁹

---

²³⁴ Više o poreklu jemstva, Ivan Bukljaš, Boris Vizner, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Knjiga 4, Zagreb, 1979, str. 2770–2773; D. Stojčević, nav. delo, str. 219; Božidar Pavićević, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga II, glavni redaktor Slobodan Perović, Beograd, 1995, str. 1595–1596; Marijan Horvat, Rimsko pravo, Zagreb, 2008, 304–305; Obrad Stanovjević, Rimsko pravo, Beograd, 2008, str. 262; Dragor Hiber, Pojam i predmet jemstva u Srpskom građanskom zakoniku, u, Srpski građanski zakonik – 170 godina, ur. M. Polajac, Z.S. Mirković, M. Đurđević, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2014, str. 353–381.

²³⁵ Ante Romac, Riječnik rimskog prava, Zagreb, 1975, str. 40, 19, o čemu je već bilo reči u istorijskom delu ovoga rada (Glava I).

²³⁶ O razlikama u uporednopravnim rešenjima, v. Ulrich Drobnig, Principles of European Law Study Group on a European Civil Code Personal Security (PEL Pers. Sec.), Sellier European Law Publishers, Bruylant, Staempfli Publishers Ltd. Berne, 2007.

²³⁷ U Nacrtu zajedničkog okvira (Draft Common Frame of Reference – DCFR) ličnim obezbeđenjima posvećen je deo IV G (čl. IV.G – 1:101 – IV.G – 4:107).

²³⁸ O terminu i opštem pojmu “ličnog obezbeđenja” u uporednom pravu v. U. Drobnig, nav. delo, str. 101–104.

²³⁹ Za ovu vrstu definicije opredeljuje se i veći broj autora. Detaljno, Dragor Hiber, Miloš Živković, Obezbeđenje i učvršćenje potraživanja, Beograd, 2015, str. 277–278.

Tako na primer, Zakon o obligacionim odnosima, u odredbi koja se odnosi na pojam jemstva, predviđa: “Ugovorom o jemstvu jemac se obavezuje prema poveriocu da će ispuniti punovažnu i dospelu obavezu dužnika, ako to ovaj ne učini”.²⁴⁰ Na ovaj način jemstvo se određuje i u većini drugih nacionalnih zakona u uporednom pravu.²⁴¹ Ipak, polazeći od činjenice da osnov jemstva, pored ugovora (ugovorno jemstvo), može biti i zakon (zakonsko jemstvo), kao i sudska odluka (sudsko jemstvo),²⁴² čine se preciznijim ona određenja koja ističu razliku između jemstva kao pravne ustanove i jemstva kao ugovornog odnosa.²⁴³

Pomenuta distinkcija dobila je izraz i u kontekstu pitanja sistematizacije zakonskih pravila o jemstvu tj. određenja mesta njegovog zakonskog uređenja u pravnom sistemu uopšte.

U uporednom pravu ovo pitanje je različito rešeno. Prema sistemu koji polazi od jemstva kao ugovornog odnosa, jemstvo se uređuje u delu zakona koji se odnosi na posebne ugovore. Ova koncepcija prihvaćena je u većem broju nacionalnih zakona²⁴⁴ (uključujući i naš Zakon o obligacionim odnosima), kao i u Nacrtu zajedničkog okvira u kome su lična obezbeđenja sistematizovana u Knjizi IV posvećenoj regulativi posebnih ugovora.²⁴⁵ Nasuprot tome, u sistemu u kome se podvlači značaj jemstva kao pravne ustanove, ono je regulisano u opštem delu

---

²⁴⁰ Zakon o obligacionim odnosima, član 997.

²⁴¹ V. V. Stanković, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga druga, red. Slobodan Perović, Dragoljub Stojanović, Kragujevac, Gornji Milanovac, 1980, str. 974. gde se konstatuje “U ovom članu određen je pojam jemstva kako se to tradicionalno čini, gotovo u svim kodifikacijama”.

²⁴² Najopštije rečeno, do konstituisanja jemstva na osnovu zakona dolazi onda kad se ispune uslovi predviđeni samim zakonom, nezavisno od volje ugovornih strana, a do sudske odluke. U komentarima pravila Zakona o obligacionim odnosima koja se odnose na jemstvo, podela jemstva po osnovu nastanka najčešće se svodi na ugovorno i zakonsko jemstvo. V. u tom smislu, V. Stanković, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 975; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) obligacionim odnosima, Knjiga 4, Zagreb, 1979, str. 2767–2768.

²⁴³ V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 277–278 i 305–312.

²⁴⁴ Na primer nemački Građanski zakonik, Švajcarski zakonik o obligacijama, italijanski građanski zakonik, i sl. Detaljno, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 280–284.

²⁴⁵ Knjiga IV. deo G.

zakonika, zajedno sa drugim ličnim i stvarnim sredstvima obezbeđenja potraživanja.²⁴⁶

S druge strane, prilikom određenja pojma i *pravne prirode* jemstva, potrebno je imati u vidu i činjenicu da ono podrazumeva *tri vrste* pravnih odnosa.

Na prvom mestu, to je odnos između poverioca i jemca u kome je poverilac ovlašćen da zahteva ispunjenje obaveze od jemca, a jemac je dužan da tu obavezu ispuni. Kako je ugovor o jemstvu jednostrano obavezan ugovor, pravo postoji samo na strani poverioca, a obaveza samo na strani jemca. S druge strane, u kontekstu odnosa između dužnika i jemca, valja primetiti da se, u slučaju kad jemstvo daje lice koje se time bavi u okviru svoje profesionalne delatnosti, kao što je na primer banka (“profesionalni jemac”), za jemstvo po pravilu ugovara naknada koju dužnik isplaćuje jemcu.²⁴⁷

Nadalje, jemstvo podrazumeva i odnos između jemca i dužnika u kome je jemac obavezan da jemči za ispunjenje obaveze dužnika.²⁴⁸ U praksi, dužnik je, po pravilu, obavezan da obezbedi odgovarajućeg jemca tj. jemca koji ispunjava uslove zahtevane od strane poverioca.²⁴⁹ Pravni odnos između jemca i dužnika najčešće se zasniva ugovorom kojim se budući jemac obavezuje dužniku da će, besteretno ili za ugovorenu naknadu, u svojstvu jemca garantovati ispunjenje dužnikove obaveze prema poveriocu.²⁵⁰ S druge strane, ako jemac isplati poveriočevo potraživanje prema dužniku, na jemca prelazi to potraživanje sa svim sporednim pravima i

---

²⁴⁶ Na primer Građanski zakonik Rumunije, francuski Građanski zakonik nakon reformi iz 2006. godine. Detaljno, D. Hiber, M. Živković, ibidem. Inače, na osnovu sveobuhvatne analize dva pomenuta koncepta, ovi autori nalaze da je ispravnije rešenje ono prema kome se jemstvo uređuje kao ustanova opšteg dela obligacionog prava (str. 283–284).

²⁴⁷ U komentaru pravila Nacrta zajedničkog okvira koja se odnose na lična obezbeđenja koja zavise od punovažnosti, uslovi i obima obaveze dužnika prema poveriocu – zavisna lična obezbeđenja (dependent personal security) prof. Drobniig konstatuje da, u odnosu između poverioca i davaoca obezbeđenja, davalac obezbeđenja, naročito ako nije profesionalac, po pravilu, od poverioca ne zahteva protivčinidbu. Nasuprot tome, lice koje obezbeđenje daje u okviru svoje profesionalne delatnosti, kao što je banka ili osiguravajuće društvo, zahteva naknadu za izdavanje zavisnog ličnog obezbeđenja (v. U. Drobniig, nav. delo, str. 91).

²⁴⁸ Prema određenim autorima, kauza jemčeve obaveze je u odnosu između jemca i dužnika. V. na primer Terré F., Simler, Ph., Lequette, Y., nav. delo, str. 278, gde se, navode različita shvatanja o kauzi jemstva.

²⁴⁹ V. U. Drobniig, ibidem.

²⁵⁰ V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 365–366 i tamo citirane autore.

garantijama njegovog ispunjenja (subrogacija).²⁵¹ Treći pravni odnos relevantan za ustanovu jemstva je odnos između poverioca i dužnika (npr. ugovor o kreditu ili ugovor o zajmu), na osnovu koga nastaje punovažna obaveza dužnika prema poveriocu, čije se ispunjenje obezbeđuje jemstvom,²⁵² tj. radi čijeg obezbeđenja jemstvo i nastaje (akcesornost jemstva).²⁵³ Polazeći od pomenutih pravnih odnosa koji se javljaju u kontekstu jemstva, pojedini pravni teoretičari podvlače trostranost jemstva kao njegovo bitno obeležje.²⁵⁴

Različita shvatanja u pogledu pravne prirode jemstva ispoljena su i u praksi Evropskog suda pravde. Tako na primer, u slučaju *Berliner Kindl Brauerei*, zauzeto je stanovište prema kome je jemstvo jednostrano obavezan ugovor.²⁵⁵ S druge strane, u slučaju *TIARD*, Sud je, pozivajući se na “opšte principe pravnih sistema Država Ugovornica” tumačio ugovor o jemstvu kao “trougoni proces” (*triangular process*),²⁵⁶ dok je odluka u slučaju *Frahuil* utemeljena na konceptu prema kome sporno pitanje proističe iz “trostranog ugovora” (*trilateral contract*).²⁵⁷

Uzimanjem u obzir različitih pravnih odnosa koje jemstvo podrazumeva, funkcija jemstva kao sredstva obezbeđenja potraživanja, kao i osnova nastanka i vrsta jemstva, prof. Hiber i prof. Živković iznose definiciju koja jemstvo određuje kao posebnu pravnu ustanovu.²⁵⁸ Prema ovoj definiciji, “jemstvo je akcesorno

---

²⁵¹ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1003. Detaljna naučna rasprava o subrogaciji jemca u poveriočeva prava, str. 373–386.

²⁵² U doktrini se sa dosta argumenata brani stanovište prema kome kauzu jemčeve obaveze treba tražiti u odnosu između poverioca i dužnika. O ovom i drugim shvatanjima o kauzi jemstva, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 325 i tamo citirani autori.

²⁵³ O vrstama obaveza za koje se jemči prema izvoru, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 286–288.

²⁵⁴ V. autore citirane u D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 277–278.

²⁵⁵ *Berliner Kindl Brauerei AG v. Siepert* (case no. C–208/98), 23.03.2000, ECR 2000 I 1741, nav. prema U. Drobnig, nav. delo, str. 91.

²⁵⁶ *Préservatrice Foncière TIARD SA v. Staat der Nederlanden* (case no.C–266/01), 15.05.2003, ECR 2003 I 4867, nav. prema U. Drobnig, ibidem.

²⁵⁷ *Drahuil SA v. Assitalia SpA* (case no. C–265/02), 05.02.2004, ECR 2004 I 1543, nav. prema U. Drobnig, ibidem.

²⁵⁸ Ovi autori kritikuju određenje kojim se jemstvo svodi na ugovor i u tom kontekstu ističu: “Valja konstatovati, a to je u savremenom pravu praktično opšteprihvaćeno, da nastojanje da se jemstvo razume isključivo kao ugovor između jemca i poverioca očigledno ne odgovara stvarnosti: zakonsko oblikovanje jemstva podrazumeva i odnos između poverioca i dužnika, i odnos između jemca i dužnika” (D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 319).

ličnopravno sredstvo obezbeđenja koje, na osnovu ugovora, zakona ili sudske odluke, obavezuje jemca da ispuni punovažnu obavezu glavnog dužnika ako ovaj to ne učini, ovlašćujući ga istovremeno i da plaćeno zahteva od dužnika”.²⁵⁹ Ovakva definicija čini se optimalnom s obzirom da, postavljanjem jedne široke formule koja obuhvata različite elemente i različite aspekte jemstva, izdvaja određene zajedničke determinante koje se, kao tipične, javljaju u svim vrstama jemstva.

Pomenuto određenje pojma jemstva dozvoljava nekoliko sumarnih konstatacija: jemstvo podrazumeva trodimenzionalni odnos u kome učestvuju tri subjekta – poverilac, dužnik i jemac; ugovor o jemstvu treba posmatrati u svetlu simbioze i uzajamne povezanosti različitih pravnih odnosa koji nastaju između subjekata jemstva; jemstvo se konstituiše radi obezbeđenja potraživanja koje poverilac ima prema dužniku, zbog čega jemstvo predstavlja akcesorno pravo; osnov nastanka jemstva najčešće je ugovor ali može biti i zakon i sudska odluka; ako dužnik ne ispuni svoju dospelu i punovažnu obavezu, jemac je dužan da to učini umesto dužnika; ako jemac ispuni dužnikovu obavezu prema poveriocu, na jemca prelazi poveriočevo potraživanje prema dužniku, kao i druga sporedna prava i eventualne garantije namirenja, što znači da “bivši” jemac sada postaje poverilac dužnika u pogledu one obaveze koju je, u svojstvu jemca, ispunio poveriocu.

BITNE KARAKTERISTIKE JEMSTVA. – Kao bitne karakteristike jemstva, mogu se navesti: 1. akcesornost; 2. supsidijarnost kod supsidijarnog (običnog) jemstva i solidarnost kod solidarnog jemstva i 3. subrogacija.

Akcesornost. – Akcesornost predstavlja jedan od fundamentalnih principa u pravu obezbeđenja potraživanja.²⁶⁰ Akcesornost jemstva proističe iz same suštine i svrhe jemstva kao sredstva obezbeđenja potraživanja. Jemac se prema poveriocu obavezuje da će ispuniti punovažnu i dospelu obavezu dužnika, ako je dužnik ne ispuni, iz čega proističe da jemčeva obaveza predstavlja *akcesornu* (sporednu)

---

²⁵⁹ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 277. Autori ističu da je reč o definciji koja je sintetička jer obuhvata minimalne zajedničke elemente svih osnovnih vrsta jemstva, i da je neutralna jer jemstvo određuje kao posebnu pravnu ustanovu polazeći od njene funkcije kao sredstva obezbeđenja, a ne samo kao ugoor.

²⁶⁰ V. U. Drobniig, nav. delo, str. 103.

obavezu u odnosu na obavezu glavnog dužnika. U opštem smislu, akcesornost jemčeve obaveze znači da ona u svemu deli pravnu sudbinu obaveze glavnog dužnika, te da zavisi od punovažnosti, uslova i obima glavne obaveze.

Konkretno, akcesornost jemstva dolazi do izražaja u čitavom nizu pravila. Tako, jemčeva obaveza može postojati samo ako postoji punovažna obaveza glavnog dužnika.²⁶¹ Nasuprot tome, ako je obaveza glavnog dužnika ništava, ništava je i jemčeva obaveza,²⁶² a u slučaju prestanka obaveze glavnog dužnika iz bilo kog uzroka, prestaje i jemčeva obaveza.²⁶³ U istom smislu, zastarelošću obaveze glavnog dužnika, zastareva i obaveza jemca.²⁶⁴

---

²⁶¹ V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 295, gde autori konstatuje “Punovažnost dužnikove obaveze suština je i principa akcesornosti”.

²⁶² Izuzetak se odnosi na slučaj jemstva za obavezu poslovno nesposobnog lica. U tom pogledu, Zakon o obligacionim odnosima izričito predviđa pravilo prema kome “Ko se obaveže kao jemac za obavezu nekog poslovno nesposobnog lica, odgovara poveriocu isto kao jemac poslovno sposobnog lica” (član 1000). Slična rešenja široko su prihvaćena u uporednom pravu. V. na primer francuski građanski zakonik, član 2289. stav 2 i 2313. stav 2 (posle reformi od 2006); Švajcarski zakonik o obligacijama, član 492. stav 3 koji, pored punovažnosti jemstva za obavezu poslovno nesposobnog lica, predviđa punovažnost jemstva u slučaju zablude, kao i u slučaju kad jemac garantuje za ispunjenje zastarelog duga; grčki Građanski zakonik, član 850. stav 2; italijanski Građanski zakonik, član 1939; portugalski Građanski zakonik, član 632. stav 2; španski Građanski zakonik, član 1824. stav 2; Engleski Minors Contracts Act 1987, sec. 2. U najvećem broju ovih izvora, zahteva se da je jemac, u momentu preuzimanja obaveze, bio svestan dužnikove poslovne nesposobnosti. U tom smislu, v. i rešenje Nacrta zajedničkog okvira (član IV. G. – 2:103, st. 3) prema kome, “Davalac obezbeđenja ne može isticati nedostatak sposobnosti dužnika, bilo fizičkog ili pravnog lica, ili nepostojanje dužnika ako je on pravno lice, ako su mu relevantne činjenice bile poznate u vreme kad je obezbeđenje postalo efektivno”.

²⁶³ U doktrini se prestanak jemstva najčešće klasifikuje na dve grupe slučajeva – one u kojima jemstvo prestaje usled prestanka glavnog potraživanja i one u kojima jemstvo prestaje bez obzira na glavnu obavezu. V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 386–410. i tamo citirani autori.

²⁶⁴ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1019. koji izričito predviđa da zastarelošću obaveze glavnog dužnika zastareva obaveza jemca. To znači da zastarelost obaveze glavnog dužnika ne oslobađa jemca obaveze, već i jemčeva obaveza zastareva, pa se njegova obligacija, koja je do tada bila civilna, pretvara u naturalnu obligaciju. Tim putem, i glavni dužnik i jemac postaju dužnici naturalne obligacije. U tom smislu, jemac može odbiti zahtev poverioca prigovorom zastarelosti, ali ako obavezu ipak ispuni, ne može se pozivati na isplatu nedugovanog i zahtevati povraćaj datog (o pojmu naturalnih obligacija, S. Perović, Obligaciono pravo, Beograd, 1990, str. 79–87). Ova pravilo Zakona nadalje predviđa da, kad je rok za zastarevanje obaveze glavnog dužnika duži od dve godine, obaveza jemca zastareva po isteku dve godine od dospelosti obaveze glavnog dužnika, izuzev kad jemac odgovara solidarno sa dužnikom. Prekid zastarevanja potraživanja prema glavnom dužniku dejstvuje i prema jemcu samo ako je do prekida došlo nekim postupkom poverioca pred sudom protiv glavnog dužnika. S druge strane, zastoje zastarevanje obaveze glavnog dužnika nema dejstva prema poveriocu. V. V. Stanković, komentar uz član 1019. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1003–1004.

Posledica akcesornosti jemstva ogleda se i u tome što je jemčeva obaveza u svemu zavisna od uslova i obima obaveze glavnog dužnika. Tako, jemčeva obaveza može trajati najduže do momenta dok traje obaveza glavnog dužnika.²⁶⁵

U slučaju jemstva za buduću ili uslovnu obavezu, ako obaveza glavnog dužnika ne nastane, neće nastati ni jemčeva obaveza.²⁶⁶

Jemčeva obaveza ne može biti veća od obaveze glavnog dužnika;²⁶⁷ jemac odgovara za ispunjenje cele obaveze za koju je jemčio, osim ako njegova odgovornost nije ograničena ili podvrgnuta lakšim uslovima.²⁶⁸

S obzirom na akcesorni karakter jemstva, jemac može prema poveriocu isticati sve prigovore na koje je ovlašćen i glavni dužnik, uključujući i prigovor prebijanja.²⁶⁹

Akcesornost jemstva dolazi do izražaja i u pravilima o ustupanju potraživanja prema kojima poverilac svoje potraživanje prema jemcu ne može ustupiti trećem licu osim ako uz njega ne ustupi i svoje potraživanje prema glavnom dužniku; u tom smislu, zajedno sa potraživanjem, na treće lice

---

²⁶⁵ V. Stanković, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 976.

²⁶⁶ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1001. st. 2 i 3, gde se predviđa da se može jemčiti i za uslovnu, kao i za određenu buduću obavezu, a jemstvo za buduću obavezu se može opozvati pre nego što obaveza nastane, ako nije predviđen rok u kome ona treba da nastane. V. Stanković, komentar uz član 1001. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 980–982; B. Pavićević, komentar uz član 1001. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1599–1600; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1001. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2777–2780.

²⁶⁷ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1002. stav 1. U tom kontekstu, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 350–351. konstatuju “Visina dužnikove obaveze je opšte ograničenje, “plafon” jemčeve obaveze, istovremeno i pretpostavka oo njenoj visini”.

²⁶⁸ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1002. stav 2, prema kome jemac odgovara za ispunjenje cele obaveze za koju je jemčio, ako njegova odgovornost nije ograničena na neki njen deo ili na drugi način podvrgnuta lakšim uslovima. V. Stanković, komentar uz član 1002. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 982–984; B. Pavićević, komentar uz član 1002. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1600–1601; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1002. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2780–2782.

²⁶⁹ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1009. V. Stanković, komentar uz član 1009. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 992–993; B. Pavićević, komentar uz član 1009. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1606; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1009. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2795–2796. Ovo pravilo, kao jedna od najznačajnijih posledica principa akcesornosti, široko je prihvaćeno u uporednom zakonodavstvu, kao i u Nacrtu zajedničkog okvira član IV. G. – 2:103, st. 1 i 5. Detaljan komparativno-pravni predgled u tom pogledu, U. Drobnig, nav. delo, str. 218–227.

(prijemnika) prelaze i prava iz ugovora sa jemcem.²⁷⁰ Izuzetak od pravila prema kome je jemčeva obaveza u svemu zavisna od obaveze glavnog dužnika postoji u slučaju stečaja glavnog dužnika, onda kad je takav izuzetak zakonom predviđen. Tako, prema Zakonu o obligacionim odnosima, smanjenje obaveze glavnog dužnika u stečajnom postupku ili u postupku prinudnog poravnjanja, ne povlači za sobom i odgovarajuće smanjenje jemčeve obaveze, te jemac odgovara poveriocu za ceo iznos svoje obaveze.²⁷¹

3. SUPSIDIJARNOST KOD OBIČNOG I SOLIDARNOST KOD SOLIDARNOG JEMSTVA. – Polazeći od uslova za zahtev poverioca prema jemcu, jemstvo se u zakonodavstvu i doktrini uporednog prava klasifikuje na *supsidijarno* (obično) jemstvo i *solidarno* jemstvo. Kod supsidijarnog jemstva, poverilac može zahtevati ispunjenje obaveze od jemca samo ako dužnik ne ispuni obavezu. Drugim rečima, kod ove vrste jemstva, poverilac mora poštovati obavezni redosled (*beneficium ordinis*) namirenja, te prvo pokušati namirenje od glavnog dužnika, pa tek ako u tome ne uspe, može se namiriti od jemca. U suprotnom, ako bi se poverilac obratio jemcu bez prethodnog pokušaja namirenja od glavnog dužnika, jemac bi mogao istaći prigovor *beneficium excussionis sive ordinis* i time osujetiti poveriočev zahtev.²⁷² S druge strane, kod solidarnog jemstva poverilac može zahtevati ispunjenje obaveze bilo od glavnog dužnika bilo od jemca ili od obojice istovermeno.

Tradicionalno se uzima da supsidijarno jemstvo predstavlja pravilo, a solidarno izuzetak, pri čemu se supsidijarno jemstvo po pravilu pretpostavlja, dok solidarno jemstvo, kao izuzetak, mora biti izričito ugovorno, osim u ugovorima u

---

²⁷⁰ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 437. stav 1, koji predviđa da sa potraživanjem na prijemnika prelaze sporedna prava, kao što su pravo prvenstvene naplate, hipoteka zaloga, prava iz ugovora sa jemcem, prava na kamatu, ugovornu kaznu i sl.

²⁷¹ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 1007. V. Stanković, komentar uz član 1007. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 990–991; B. Pavićević, komentar uz član 1007. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1605; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1007. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2792–2793.

²⁷² U pogledu uporedno-pravnih rešenja, v. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 359, gde se konstatuje: “Ovakav obavezni redosled u namirenju i *beneficium excussionis sive ordinis* u korist dužnika, uporedno su pak različito uređeni, s jedne strane, sadržinom onog šta poverilac treba da preduzme da bi mogao da zatraži namirenje od dužnika, s druge, ulogom i značajem tog pokušaja namirenja, time i karakterom prigovora koji je jemcu na raspolaganju”, nakon čega je iznet aouporedno-pravna analiza odgovarajućih pravila (str. 359–364).

privredi.²⁷³ U tom smislu, u najvećem broju zemalja evropsko-kontinentalne pravne tradicije,²⁷⁴ jemstvo se, ukoliko nije drukčije ugovoreno, smatra supsidijarnim. Ovakvo rešenje prihvaćeno je na primer u austrijskom Građanskom zakoniku,²⁷⁵ francuskom Građanskom zakoniku,²⁷⁶ nemačkom Građanskom zakoniku,²⁷⁷ holandskom Građanskom zakoniku,²⁷⁸ portugalskom Građanskom zakoniku,²⁷⁹ španskom Građanskom zakoniku²⁸⁰ i sl. Pri tome, u nekim od ovih pravnih sistema čini se razlika po osnovu toga da li je jemac građansko-pravni subjekt, u kom slučaju je jemstvo supsidijarno, ili privredni subjekt, u kom slučaju postoji pretpostavka solidarnosti.²⁸¹ S druge strane, italijanski Građanski zakonik usvaja opštu pretpostavku solidarnosti jemca.²⁸²

U prilog solidarnosti kao pravila, a supsidijarnosti samo ako je ugovorena opredeljuju se i moderni izvori uniformnog ugovornog prava. Tako, prema *Nacrtu zajedničkog okvira*, ako drukčije nije ugovoreno, odgovornost dužnika i davaoca obezbeđenja je solidarna, pa poverilac, po svom izboru, može zahtevati ispunjenje obaveze od dužnika ili od davaoca obezbeđenja u okvirima obima odgovornosti davaoca obezbeđenja.²⁸³ Supsidijarna odgovornost davaoca obezbeđenja, prema ovom izvoru, postoji samo ako je ugovorena.²⁸⁴

Zakon o obligacionim odnosima spada u red onih zakona u kojima je supsidijarno jemstvo postavljeno kao pravilo. Prema Zakonu, od jemca se može zahtevati ispunjenje obaveze tek *nakon* što je glavni dužnik ne ispuni u roku određenom u pismenom pozivu, osim ako je očigledno da se iz sredstava glavnog

---

²⁷³ Detaljan uporedno-pravni pregled u tom pogledu, U. Drobniig, nav. delo, str. 237–249.

Tako na primer, u Austrijskom, Nemačkom, Francuskom i Portugalskom pravu čini se razlika po osnovu toga da li je jemac građansko-pravni ili privredni subjekt.

²⁷⁴ Za ovo pitanje u Engleskom, Škotskom i Irskom pravu, kao i detaljan uporedno-pravni pregled u tom pogledu, U. Drobniig, nav. delo, str. 239.

²⁷⁵ Član 1355, 1351, st. 1.

²⁷⁶ Član 2288 (posle reformi iz 2006).

²⁷⁷ Član 771.

²⁷⁸ Član 7:855.

²⁷⁹ Član 638.

²⁸⁰ Član 1822.

²⁸¹ Na primer, u Austrijskom, Nemačkom, Francuskom i Portugalskom pravu.

²⁸² Član 1944. st. 1 prema kome jemac odgovara solidarno sa dužnikom.

²⁸³ Član IV. G. – 2:105.

²⁸⁴ Član IV. G. – 2:105.

dužnika ne može ostvariti njeno ispunjenje ili ako je glavni dužnik pao pod stečaj.²⁸⁵

Ipak, pored supsidijarnog, Zakon poznaje i *solidarno jemstvo*²⁸⁶ i predviđa ga u tri slučaja. Tako, ako se jemac obavezao kao jemac plataca,²⁸⁷ odgovara poveriocu kao glavni dužnik za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje bilo od glavnog dužnika bilo od jemca ili od obojice u isto vreme (solidarno jemstvo).

Pored toga, Zakon ustanovljava pretpostavku solidarnosti za obaveze nastale iz ugovora o privredi, predviđajući da jemac za obavezu nastalu iz ugovora u privredi odgovara kao jemac plataca, ako drukčije nije ugovoreno.²⁸⁸

Solidarna odgovornost predviđena je i u slučaju *sajemstva*, pravilom prema kome više jemaca nekog duga odgovaraju solidarno, bez obzira da li su jemčili zajedno, ili se svaki od njih obavezao prema poveriocu odvojeno, ako njihova odgovornost nije drukčije uređena ugovorom.²⁸⁹ U tom smislu, solidarna odgovornost sajemaca može biti konstituisana bilo jednim zajedničkim ugovorom o jemstvu na osnovu koga se svi sajemci solidarno obavezuju za ispunjenje obaveze glavnog dužnika bilo tako što svaki od sajemaca pojedinačno sa poveriocem zaključuje ugovor o jemstvu za isti dug.²⁹⁰

Najzad, sa aspekta odnosa solidarne odgovornosti dužnika i jemstva, značajno je notirati da Zakon sadrži izričito pravilo prema kome jemac jednog od

---

²⁸⁵ Zakon o obligacionim odnosima, član 1004. st. 1 i 2.

²⁸⁶ V. D. Simanić, Jemstvo kao sredstvo obezbeđenja ugovora o kreditu, Istočno Sarajevo, 2017, str. 134–138.

²⁸⁷ Prema sudskoj praksi jemac plataca odgovara poveriocu kao glavni dužnik za celu obavezu, pa poverilac može zahtevati ispunjenje bilo od glavnog dužnika bilo od jemca ili od obojice u isto vreme (solidarno jemstvo), objavljeno u: Izbor sudske prakse, Glosarijum, br. 3/2017, str. 50 i sl.

²⁸⁸ Zakon o obligacionim odnosima, član 1004. st. 3 i 4. V. Stanković, komentar uz član 1004. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 986–988; B. Pavićević, komentar uz član 1004. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1602–1603; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1004. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2784–2789.

²⁸⁹ Zakon o obligacionim odnosima, član 1005. V. Stanković, komentar uz član 1005. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 988–989; B. Pavićević, komentar uz član 1005. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1603–1604; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1005. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2790.

²⁹⁰ O ugovorima sajemca, detaljno, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 343–345.

više solidarnih dužnika može zahtevati od bilo koga od njih da mu naknadi ono što je isplatio poveriocu, kao i troškove.²⁹¹

4 SUBROGACIJA. – Pored akcesornosti i supsidijarnosti kod običnog odnosno solidarnosti kod solidarnog jemstva, bitna karakteristika jemstva ogleda se i u *subrogaciji* jemca u poveriočeva prava. Naime, u slučaju kad jemac namiri potraživanje glavnog dužnika prema poveriocu, na jemca prelazi poveriočevo potraživanje prema dužniku (personalna subrogacija); u tom slučaju, glavni dužnik duguje jemcu umesto (prvobitnom) poveriocu koji ispunjenjem obaveze od strane jemca istupa iz obligacionog odnosa.

Subrogaciju jemca u poveriočeva prava izričito predviđaju nacionalni zakonicima u uporednom pravu.²⁹² Tako na primer, prema austrijskom Građanskom zakoniku,²⁹³ Građanskim zakonicima Francuske, Belgije i Luksemburga,²⁹⁴ Švajcarskom zakoniku o obligacijama,²⁹⁵ nemačkom Građanskom zakoniku,²⁹⁶ italijanskom Građanskom zakoniku,²⁹⁷ portugalskom Građanskom zakoniku²⁹⁸ i španskom Građanskom zakoniku,²⁹⁹ na jemca koji isplati dug, na osnovu zakonske subrogacije, prelaze sva prava koja je poverilac imao prema dužniku.³⁰⁰ U većini pravnih sistema postoji nezavisan odnos između poveriočevih prava prema dužniku u koje jemac subrogira s jedne strane i jemčevog zahteva prema dužniku za naknadu s druge strane, zbog čega je svaki od ovih zahteva podvrgnut posebnom

---

²⁹¹ Zakon o obligacionim odnosima, član 1014. V. Stanković, komentar uz član 1014. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 998; B. Pavićević, komentar uz član 1014. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1609; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1014. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2803.

²⁹² Detaljan uporedno-pravni prikaz, U. Drobnig, nav. delo, str. 312 i dalje. O razlikama u rešenjima pojedinih nacionalnih zakona, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 374 i dalje.

²⁹³ Član 1358.

²⁹⁴ Član 2029, u francuskom Građanskom zakoniku posle reformi iz 2006, član 2306.

²⁹⁵ Član 507.

²⁹⁶ Član 774.

²⁹⁷ Član 1203.

²⁹⁸ Član 589.

²⁹⁹ Član 1839.

³⁰⁰ U sličnom smislu, u Engleskom pravu, jemac koji isplati dug ovlašćen je da stupi na mesto poverioca s obzirom da na njega prelaze sva poveriočeva prava prema dužniku, Duncan Fox & Co v. North and South Wales Bank (1880) 6 App. Cas. 1 (HL), nav. prema U. Drobnig, nav. delo, str. 312.

pravnom režimu (na primer u pogledu zastarelosti).³⁰¹ U načelu, ove zahteve je moguće kumulirati,³⁰² te se jemac može opredeliti za jedan od njih ili istovremeno za oba.³⁰³

Prelaz poveriočevih prava na jemca u slučaju ispunjenja obaveze od strane jemca, Zakon o obligacionim odnosima reguliše putem pravila prema kome, na jemca koji je namirio poveriočevo potraživanje prelazi to potraživanje sa svim sporednim pravima i garantijama njegovog ispunjenja.³⁰⁴ U ovom slučaju, reč je o zakonskoj personalnoj subrogaciji, s obzirom da personalna subrogacija nastaje *ipso jure* na osnovu samog zakona, dakle nezavisno od volje subjekata obligacionog odnosa.³⁰⁵ Ovo pravilo Zakon dalje razrađuje odredbom kojom se jemac koji je isplatio poveriočevo potraživanje prema glavnom dužniku ovašćuje da od dužnika zahteva da mu naknadi sve što je isplatio za njegov račun, kao i kamatu od dana isplate. Prema istoj odredbi, jemac ima i pravo na naknadu troškova nastalih u sporu sa poveriocem od časa kad je obavestio dužnika o tom sporu, kao i na naknadu štete ako bi je bilo.³⁰⁶ Inače, osnov za pravila o subrogaciji jemca u poveriočeva prava predstavlja opšte pravilo Zakona o obligacionim odnosima o zakonskoj subrogaciji prema kome, kad obavezu ispuni lice koje ima neki pravni interes u tome, na njega prelazi po samom zakonu u času ispunjenja poveriočevo potraživanje sa svim sporednim pravima.³⁰⁷

---

³⁰¹ U. Drobniig, nav. delo, str. 314.

³⁰² Nasuprot tome, u Francuskom i Belgijskom pravu, tradicionalno se uzima da jemac mora da izvrši izbor između ova dva zahteva. V. U. Drobniig, *ibidem*.

³⁰³ V. rešenje predviđeno Nacrtom zajedničkog okvira, član IV. G. – 2:113.

³⁰⁴ Zakon o obligacionim odnosima, član 1003. V. V. Stanković, komentar uz član 1003. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 984–985; B. Pavićević, komentar uz član 1003. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1601; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1003. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2782–2784.

³⁰⁵ U tom smislu, I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1003. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2782. O različitim doktrinarnim stanovištima u pogledu ovog pitanja, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 374 i tamo citirani autori.

³⁰⁶ Zakon o obligacionim odnosima, član 1013. V. V. Stanković, komentar uz član 1013. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 996–998; B. Pavićević, komentar uz član 1013. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1608–1609; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz član 1013. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 2799–2802. Tumačenje prema kome se osnov ovog zahteva ogleda u prethodnom odnosu dužnika i jemca, tj. da je reč o ličnom, a ne subrogiranom sredstvu jemca, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 377.

³⁰⁷ Zakon o obligacionim odnosima, član 300.

5. KOMPARIACIJA SA SOLIDARNOSĆU DUŽNIKA

Na osnovu učinjenog odgovarajućeg pogleda na pojam, pravnu prirodu i bitne karakteristike jemstva, može se zaključiti da jemstvo, posebno solidarno jemstvo, ima izvesnih sličnosti sa solidarnošću dužnika ali da se istovremeno od solidarnosti dužnika i značajno razlikuje.

Osnovna sličnost ogleđa se u tome što oba instituta, kao sredstva ličnog obezbeđenja obligacija, imaju istu svrhu – ona poveriocu pružaju veću sigurnost naplate potraživanja.

S druge strane, između jemstva i solidarnosti dužnika može su utvrditi jasna distinkcija, polazeći od razlika kojima se odlikuju.³⁰⁸ Te razlike posebno dolaze do izražaja ako se posmatraju u svetlu definicije i bitnih karakteristika jemstva.

Na prvom mestu, jemac je *treće lice* koje *nije* strana u obligacionom odnosu između poverioca i dužnika; on se obavezuje da poveriocu ispuni obavezu dužnika, što znači da se jemac obavezuje na ispunjenje *tuđe*, a ne svoje obaveze. *Nasuprot tome*, solidarni dužnici predstavljaju *subjekte* obligacionog odnosa iz koga je nastalo poveriočevno potraživanje. Solidarni dužnici su prema poveriocu obavezani istom obligacijom i svaki solidarni dužnik odgovara za *svoju* obavezu, odnosno odgovarajući deo svoje obaveze, iako je njegova odgovornost, po principu svi za jednog i jedan za sve, “proširena” i na obaveze ostalih solidarnih dužnika.

Jedna od bitnih karakteristika jemstva ogleđa se u *akcesornoj* prirodi jemčeve obaveze. U tom smislu, kako je već istaknuto, obaveza jemca, kao sporedna, u svemu deli pravnu sudbinu obaveze glavnog dužnika i zavisi od punovažnosti, uslova i obima glavne obaveze. S druge strane, pojedine obaveze solidarnih dužnika *nisu* akcesorne, nisu međusobno zavisne i ne moraju biti jednake. Tako, Zakon o obligacionim odnosima, u okviru pravila o solidarnosti dužnika, predviđa da svaki od solidarnih dužnika može dugovati s drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte s različitim odstupanjima.³⁰⁹

---

³⁰⁸ Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.33-34, gde su izložena razgraničenja u odnosu na druga sredstva obezbeđenja.

³⁰⁹ Zakon o obligacionim odnosima, član 414. st. 2, što smo više puta naglasili.

Ovakvo rešenje široko je prihvaćeno u uporednom pravu, pri čemu je u određenim pravnim sistemima izričito predviđeno zakonom,³¹⁰ dok je u drugim usvojeno u sudskoj praksi i doktrini.³¹¹

U istom smislu, kad je reč o uniformnim pravilima, Načela evropskog ugovornog prava³¹² i Nacrt zajedničkog okvira,³¹³ u delu koji se odnosi na nastanak solidarnih obaveza, sadrže izričito određenje prema kome činjenica da dužnici nisu odgovorni pod istim uslovima ne predstavlja smetnju da se njihove obaveze smatraju solidarnim. U tom smislu, ovo pitanje može se sumirati konstatacijom da obaveze solidarnih dužnika, za razliku od obaveza jemaca, nisu akcesorne, te da solidarni dužnici mogu dugovati sa različitim modalitetima i *različitim odstupanjima*, u zavisnosti od okolnosti svakog konkretnog slučaja.

Razlike između jemstva i solidarnosti dužnika *posebno* dolaze do izražaja kod supsidijarnog (običnog) jemstva, čija se bitna karakteristika ogleda u *supsidijarnosti* jemčeve obaveze. Kod ove vrste jemstva, poverilac mora poštovati obavezni *redosled namirenja*, te prvo pokušati namirenje od glavnog dužnika, pa tek ako u tome ne uspe, može se namiriti od jemca.

S druge strane, kod solidarnosti dužnika nema supsidijarnosti. Naprotiv, jedno od osnovnih obeležja, pa i sam smisao solidarnosti dužnika ogleda se upravo u činjenici da se poverilac ne mora pridržavati određenog redosleda u namirenju, već može, po svom izboru, zahtevati ispunjenje od bilo kog od dužnika ili od svih njih zajedno. U tom smislu, Zakon o obligacionim odnosima izričito predviđa da poverilac pasivne solidarne obligacije može zahtevati ispunjenje obaveze od “od koga hoće” od solidarnih dužnika, sve dok obaveza ne bude potpuno ispunjena. S druge strane, supsidijarnosti *nema* ni kod solidarnog jemstva, kod koga poverilac može zahtevati ispunjenje obaveze bilo od glavnog dužnika bilo od jemca ili od obojice istovermeno. Iako se u tom pogledu solidarno jemstvo i solidarnost dužnika

---

³¹⁰ V. na primer španski Građanski zakonik član 1140, italijanski Građanski zakonik član 1293, portugalski Građanski zakonik član 512 (2).

³¹¹ V. Principles of European Contract Law Part III, prepared by the Commission on European Contract Law, ed. O. Lando, E. Clive, A. Prüm, R. Zimmermann, Kluwer Law International, 2003, str. 65.

³¹² Član 10.102. st. 3.

³¹³ Član III. – 4:103.

značajno približavaju, oni se ne mogu izjednačiti. Naime, i pored činjenice da kod solidarnog jemstva izostaje obeležje supsidijarnosti, ovaj oblik jemstva odlikuje se svim ostalim obeležjima tipičnim za jemstvo uopšte (odgovornost za tuđu, a ne svoju obavezu, akcesornost, subrogacija), koja ujedno predstavljaju i osnovne tačke razgraničenja u odnosu na solidarnost dužnika.

Najzad, značajna razlika između jemstva i solidarnosti dužnika odnosi se na i na *zakonsku personalnu subrogaciju*, koja predstavlja jednu od bitnih karakteristika jemstva. U slučaju kad jemac namiri potraživanje glavnog dužnika prema poveriocu, jemac, na osnovu samog zakona, subrogira u poveriočeva prava prema dužniku, što znači da na jemca prelazi poveriočevo potraživanje prema dužniku sa svim sporednim pravima i garantijama njegovog ispunjenja.

Nasuprot tome, kod solidarnosti dužnika dužnik koji je ispunio obavezu ima pravo regresa prema ostalim dužnicima, tj. on je ovlašćen da zahteva od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega. Ali, ako je solidarna obaveza zaključena u *isključivom* interesu jednog solidarnog dužnika, on je dužan naknaditi ceo iznos obaveze sadužniku koji je namirio poverioca³¹⁴. Drugim rečima, kod solidarnosti dužnika, dužnik koji je ispunio obavezu ima pravo prema ostalim dužnicima da zahtev od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega.

Međutim, ako je solidarnost ustanovljena u *isključivom* interesu jednog sadužnika onda on snosi naknadu celokupne solidarne obaveze. O pravima na regres biće još reči kod pitanja pravne prirode prava na regres.

O d s e k V

UGOVORNA KAZNA I SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. PLAN IZLAGANJA. – U ovom delu rada osnovne tačke razgraničenja između solidarnosti dužnika i ugovorne kazne učinjene su polazeći od prethodnog

---

³¹⁴ Čl. 424, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima. U isto smislu, i italijanski Građanski zakonik, čl. 1298, st. 1; Građanski zakonik Kvebeka, čl. 1537; rumunski Građanski zakonik, čl. 1459.

pogleda na pojam, funkcije i vrste ugovorne kazne (1) i osnovna pravila o ugovornoj kazni u srpskom pravu (2), na osnovu čega je učinjena komparacija ugovorne kazne sa solidarnošću dužnika, podvlačenjem osnovnih sličnosti i razlika između ova dva instituta (3).

2. POJAM, FUNKCIJE I VRSTE UGOVORNE KAZNE. – Ugovorna kazna, kao stara ustanova koja vodi poreklo iz rimskog prava (*stipulatio poenae*),³¹⁵ danas je u uporednom pravu široko prihvaćena i pored značajnih razlika koje, u pogledu punovažnosti, vrsta i pravnih dejstava ugovorne kazne, postoje prvenstveno između evropsko-kontinentalnog i anglosaksonskog pravnog sistema.³¹⁶

U savremenom pravu, ugovorna kazna se, u najopštijem smislu, može odrediti kao novčani iznos (ili druga materijalna korist) koji je dužnik obavezan da pribavi poveriocu u slučaju povrede ugovorne obaveze, ako su poverilac i dužnik to ugovorom predvideli. Zbog specifičnosti kojima se odlikuje, ugovorna kazna uživa čestu primenu u ugovornim odnosima, posebno u sferi poslovnog prometa, pa se smatra jednim od najpogodnijih pravnih sredstava kojim se uređuju odnosi između privredno-pravnih subjekata u slučaju povrede ugovora,³¹⁷ a klauzulu o ugovornoj kazni mnogi autori smatraju uobičajenom ili standardnom klauzulom³¹⁸ u privrednim ugovorima.³¹⁹

---

³¹⁵ O poreklu ugovorne kazne i njenim oblicima u različitim fazama razvoja rimskog prava, Dragor Hiber, Miloš Živković, str. 411–412 i tamo citirani autori.

³¹⁶ Uporedno-pravni pregled i razlike između civil law i common law sistema u pogledu ovog pitanja, Peter Benjamin, "Penalties" Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law, 9 The International and Comparative Law Quarterly, 1960, str. 600–627; Tullio Segré, Clause pénale et dommages ultérieurs en droit comparé, Revue internationale de droit comparé, 1970, str. 299–311; Ivica Jankovec, Ugovorna odgovornost, Beograd, 1993, str. 316–317; Peter Marsh, Comparative Contract Law England, France, Germany, Gower, 1994, str. 200, 232, 316 i 329; Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, Kluwer Law International, 2000, str. 455–456; Hugh Beale, Arthur Hartkamp, Hein Kötz, Denis Tallon, Cases, Materials and Text on Contract Law, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2002, str. 864–878; Larry A. DiMatteo, Law on International Contracting, Kluwer Law International, Wolters Kluwer Law&Business, Second Edition, 2009, str. 75–78;.

³¹⁷ V. Stanković, komentar uz član 270. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. I, redaktori S. Perović, D. Stojanović, Kragujevac 1980, str. 779–797.

³¹⁸ V. Pascal Hachem, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, Rethinking Penalty and Liquidated Damages Clauses, Eleven International Publishing, Den Haag 2010, str. 18, gde autor, na osnovu uporedno-pravne analize, konstatuje da ugovorna kazna predstavlja standardno sredstvo u privrednim ugovorima u svim oblastima poslovanja, što joj daje veliki praktičan zanačaj

Obaveza isplate ugovorne kazne nastaje na osnovu ugovora kojim ugovorne strane predviđaju da će dužnik, u slučaju povrede ugovorne obaveze, biti dužan da poveriocu isplati određeni iznos ili pribavi drugu materijalnu korist – ugovor o ugovornoj kazni. Punovažan ugovor o ugovornoj kazni je isključivi osnov nastanka ugovorne kazne,³²⁰ a postojanje ugovora je “nužna osobina ugovorne kazne”.³²¹ Otuda, ugovornu kaznu treba razlikovati od nekih drugih pravnih sredstava sa svrhom sličnom ugovornoj kazni,³²² a pre svega od onih koja svoj osnov nalaze u zakonu (na primer zatezna kamata) ili odluci suda (na primer sudski penali).³²³ Ugovor o ugovornoj kazni najčešće se zaključuje u vidu klauzule glavnog ugovora,³²⁴ sadržane u samom glavnom ugovoru ili u opštim uslovima na koje se glavni ugovor poziva, a može biti zaključen i kao poseban ugovor, istovremeno ili nakon zaključenja glavnog ugovora.³²⁵ U svakom slučaju, ugovorna kazna se ugovara *unapred*, za eventualnu *buduću*, a ne već nastalu povredu ugovora.³²⁶ Obaveza koja nastaje na osnovu ugovora o ugovornoj kazni deli pravnu sudbinu glavne obaveze dužnika (*akcesornost ugovorne kazne*). S druge strane, ništavost

---

(nav. prema D. Hiber, V. Pavić, Contractual Penalty Clauses in Recent Serbian Arbitration Practice, The Annals of the Faculty of Law in Belgrade – Belgrade Law Review, 3/2013, str. 64).

³¹⁹ O značaju i učestalosti ovih klauzula sa aspekta međunarodnih ugovornih odnosa, Council of Europe, Resolution (78) 3 on Penal Clauses in Civil Law, 1978; Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance, 1983; Guide to penalty and liquidated damages clauses, International Chamber of Commerce, ICC Publishing 1990; Fontaine M., De Ly F., Droit des contrats internationaux – Analyse et rédaction de clauses, Bruylant, Bruxelles, 2003, str. 331–333; UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, UNIDROIT, Rome, 2010, komentar uz član 7.4.13, str. 284–285; DiMatteo L.A., nav. delo, u kome su izlaganja o ugovornoj kazni (str. 75–78) smeštena u poglavlje pod naslovom “Zajedničke klauzule međunarodnih ugovora” (Common International Contract Clauses), str. 43–83;

³²⁰ Profesor Mihailo Konstantinović u tom pogledu konstatuje “Zahtev ugovorne kazne ne osniva se neposredno na šteti, nego na ugovoru”. Mihailo Konstantinović, Pravna priroda ugovorne kazne – smanjenje od strane suda, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 2/1953, ponovo objavljeno u 3–4/1982, str. 521.

³²¹ Patrick Wéry, La clause pénale, Les clauses applicables en cas d’inexécution des obligations contractuelles, Brussels, 2001, str. 6, nav. prema D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 413.

³²² Detaljno o odnosu ugovorne kazne i srodnih klauzula, Petar Miladin, Odnos ugovorne kazne i srodnih klauzula, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 56 No. 6, Zagreb, 2006, str. 1761–1808; Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, 1979, Volume X, Report of the Secretary-General: liquidated damages and penalty clauses (A/CN.9/161), Introduction, str. 41–42.

³²³ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 413.

³²⁴ Iz tih razloga u doktrini i praksi se uobičajeno govori o “klauzuli o ugovornoj kazni”.

³²⁵ Detaljno o tehnicima i načinu zaključenja klauzula o ugovornoj kazni, M. Fontaine, De Ly F., nav. delo, str. 364 i dalje.

³²⁶ V. D. Hiber, V. Pavić, nav. delo, str. 66. i tamo citirani autori.

ugovora o ugovornoj kazni ne povlači ništavost glavne obaveze dužnika (*samostalnost ugovorne kazne*).³²⁷ To znači da ugovor o ugovornoj kazni predstavlja poseban ugovor i njegova punovažnost ceni se odvojeno od punovažnosti glavnog ugovora.³²⁸ Kao poseban ugovor, ugovor o ugovornoj kazni ima svoju posebnu kauzu i poseban predmet, koji, prema opštim pravilima obligacionog prava, mora biti određen ili odrediv.³²⁹ Iz tih razloga, u doktrini se ističe da je ugovor o ugovornoj kazni “samostalan, mada akcesoran ugovor”.³³⁰ Na osnovu načela autonomije volje, ugovorne strane, su slobodne da odrede visinu ugovorne kazne saglasno svojoj volji, u granicama javnog poretka prinudnih propisa i dobrih običaja. U praksi, ona se najčešće ugovara u određenom procentu, za svaki dan docnje ali može biti ugovorena i u paušalnom iznosu ili na neki drugi način.³³¹ Ugovor o ugovornoj kazni po pravilu se zaključuje u formi u kojoj je zaključen i glavni ugovor, bilo zato što je to izričito zakonom predviđeno, kao što je slučaj u našem pravu³³² ili zato što pretpostavka o istovetnosti formi proističe iz samog pojma i prirode ugovorne kazne.³³³

Prilikom utvrđenja pojma ugovorne kazne, neophodno je imati u vidu funkcije kojima se ova ustanova odlikuje.³³⁴ U tom smislu, u doktrini se navode različite funkcije ugovorne kazne.

Tako, ugovorna kazna se, prema izvesnim doktrinarnim stavovima, kvalifikuje kao lično sredstvo obezbeđenja potraživanja.³³⁵ S druge strane, veći broj autora osporava ovakvo određenje ugovorne kazne, isticanjem da ugovorna

---

³²⁷ Principi akcesornosti i samostalnosti ugovorne kazne jasno su izražena u Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima, koja u tom pogledu predviđa: “1. Ugovorna odredba o kazni ništava je ako je ništava obaveza na čije se ispunjenje ona odnosi. 2. Ništavost odredbe o ugovornoj kazni ne polvači ništavost glavne obaveze” (član 217, st. 1 i 2).

³²⁸ Ugovor o ugovornoj kazni mora ispunjavati opšte uslove punovažnosti ugovora – sposobnost ugovaranja, saglasnost volja, predmet, osnov i forma (kod formalnih ugovora).

³²⁹ V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 444.

³³⁰ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 417.

³³¹ Detaljno, M. Fontaine, De Ly F., nav. delo, str. 364–366.

³³² Zakon o obligacionim odnosima, član 271. stav 2.

³³³ V. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 416–417.

³³⁴ Za ovakav pristup u određenju pravne prirode ugovorne kazne opredeljuju se D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 466.

³³⁵ Reč je pre svega o domaćim autorima. U tom smislu na primer, Živomir Đorđević, Vladan Stanković, *Obligaciono pravo*, Beograd, 1987, str. 646 i dalje; Jakov Radišić, *Obligaciono pravo Opšti deo*, Niš, 2016, str. 371; V. Stanković, komentar uz član 270. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 779–707.

kazna ne spada u sredstva obezbeđenja, već da odgovara pojmu sredstva “učvršćenja” potraživanja³³⁶ odnosno “pojačanja ugovorne discipline,³³⁷ uz konstataciju da se “kod ličnih sredstava obezbeđenja garancija nalazi u obavezivanju više dužnika da plate isti dug, bilo tako što je jedan glavni dužnik, a drugi akcesorni, kao kod jemstva, bilo da je u pitanju više glavnih dužnika (kod zajedničkih ili solidarnih obligacija)”³³⁸.

Prema široko prihvaćenom stavu u uporednom pravu, jedna od osnovnih funkcija ugovorne kazne ogleda se u tome što ona predstavlja pretpostavljeni iznos štete u slučaju povrede ugovora – *kompensatorna funkcija*. Predviđanjem ugovorne kazne, strane unapred ugovorom utvrđuju određeni novčani iznos ili drugu materijalnu korist koju je dužnik obavezan da pribavi poveriocu u slučaju neispunjenja obaveze ili docnje u ispunjenju. U tom smislu, pretpostavlja se da pretrpljena šteta odgovara ugovorenom novčanom iznosu, a poverilac se oslobađa tereta dokazivanja postojanja i iznosa štete. Tim putem se isključuje neizvesnost u pogledu iznosa štete koji bi se, u odsustvu ugovorne kazne, morao dokazivati u sudskom postupku, ubrzava se naplata potraživanja i smanjuju troškovi dokazivanja visine pretrpljene štete, čime se položaj poverioca u velikoj meri olakšava.³³⁹

---

³³⁶ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 467 i tamo citirani autori.

³³⁷ I. Jankovec, Ugovorna odgovornost, Beograd, 1993, str. 373, gde autor na ovaj način određuje ugovornu kaznu, bez daljeg ulaženja u pitanje njene kvalifikacije.

³³⁸ P. Malinvaud, Droit des obligations, Litec, Paris, 2007, str. 311–314, nav. prema D. Hiber, M. Živković, nav. delo, ibidem.

³³⁹ V. u tom smislu, v. na primer, Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, nav. delo, str. 40–41; Terré F., Simler, Ph., Lequette, nav. delo, str. 494–495; Fabio Bortolotti, Drafting and Negotiating International Commercial Contracts A practical guide, International Chamber of Commerce (ICC), Paris, 2013, str. 120; Sylvain Marchand, Clauses contractuelles Du bon usage de la liberté contractuelle, Helbing Lichtenhahn, 2008, str. 212; O. Lando, H. Beale, nav. delo, str. 454; I. Jankovec, nav. delo, str. 297–299; Miodrag Orlić, Ugovorna kazna, Pravni život br. 5/85, str. 542. Stanovište o ugovornoj kazni kao naknadi pretpostavljene štete usvaja i profesor Mihailo Konstantinović, koji u tom pogledu konstatuje: “I zaista, po svojoj pravnoj prirodi ugovorna kazna je prvenstveno naknada, koja se od redovne naknade razlikuje u tome što su strane ugovornice opredelile njen iznos, umesto da iznos naknade odredi sud, pošto poverilac dokaže da je pretrpeo štetu zbog povrede obaveze od strane dužnika. Kada nastupi slučaj za koji je kazna ugovorena, poverilac ne mora dokazivati ni da je pretrpeo štetu, ni kolika je ta šteta. Poverilac ima pravo na ugovornu kaznu i kada nije pretrpeo nikakvu štetu” (M. Konstantinović, Pravna priroda ugovorne kazne – smanjenje od strane suda, nav. delo, str. 521).

Pored kompenzatorne, u funkcije ugovorne kazne ubraja se i *penalna funkcija*.³⁴⁰ U tom kontekstu, ističe se da se putem ugovorne kazne na dužnika vrši pritisak da ispuni svoju ugovornu obavezu pod pretnjom novčane kazne.³⁴¹ U slučaju kad je ugovorna kazna predviđena, posebno kad je njen iznos visok, dužnik je (dodatno) motivisan da ispuni ugovornu obavezu, s obzirom da je ispunjenje obaveze, po pravilu, jeftinije od plaćanja novčanog iznosa predviđenog ugovornom kaznom.

Najveći broj autora penalnu funkciju ugovorne kazne uzima u kumulaciji sa njenom kompenzatornom funkcijom, te ugovornu kaznu posmatra u svetlu obe pomenute svrhe – i kao pretpostavljeni iznos štete u slučaju povrede ugovora i kao sredstvo motivisanja dužnika da ispuni svoju ugovornu obavezu, tj. smatra je složenom ustanovom koja u sebi objedinjuje kaznu i obeštećenje.³⁴² Nasuprot tome, u domaćoj literaturi je ispoljen i stav koji u ugovornoj kazni vidi isključivo penalni karakter, isticanjem argumenta da se ugovorna kazna može dugovati i “bez trpljenja bilo kakve štete”.³⁴³

U kontekstu pogleda na kompenzatornu i penalnu funkciju ugovorne kazne potrebno je podvući fundamentalne razlike koje u tom pogledu postoje između evropsko-kontinentalnog i anglosaksonskog prava. Naime, anglosaksonsko pravo poznaje razliku između klauzula kojima se vrši procena štete koja će nastupiti ako ugovorna obaveza ne bude ispunjena (*liquidated damages clause*) i klauzula kojima se predviđa novčana kazna koju je dužna da isplati strana koja je povredila ugovor

---

³⁴⁰ V. u tom smislu D. Hiber, V. Pavić, nav. delo, str. 67. gde autori kompenzatornu i penalnu funkciju navode kao dve suštinske funkcije ugovorne kazne.

³⁴¹ V. L. Marković, nav. delo, str. 261, koji u pogledu ugovorne kazne konstatuje: “Svrha je ovakvog sporazuma da se dužniku pripreti za slučaj neispunjenja obaveze, a da ta pretnja ne bude verbalne prirode, nego da dobije oblik konkretnog imovinskog gubitka koji će nastupiti u slučaju neispunjenja obaveze. Izraz kazna nije baš najsrećniji, jer niti se ugovorna kazna izriče u opštem interesu, niti nju propisuje naka javna vlast, ali se taj izraz odomaćio u pravnoj nauci”.

³⁴² Sa aspekta međunarodnih ugovornih odnosa, v. Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, nav. delo, str. 41; F. Bortolotti, nav. delo, str. 120; S. Marchand, ibidem; O. Lando, H. Beale, ibidem. Detaljan pregled odgovarajućih doktrinarnih stavova u francuskom, švajcarskom i nemačkom pravu, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 468–472. U domaćoj doktrini, za ovaj stav se opredeljuju na primer J. Radišić, nav. delo, str. 374; V. Stanković, komentar uz član 270. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 628–629. Ovaj stav zastupa O. Antić u Obligaciono pravo, Beograd, 2007, str. 159.

³⁴³ O. Antić, Obligaciono pravo, Beograd, 2007, str. 159. Krićka analiza ovog stanovišta, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 468.

(*penalty clause*). U zemljama *common law* sistema, punovažna je samo klauzula o proceni štete (*liquidated damages clause*) i ako je takva klauzula predviđena ugovorom, dužnik je u obavezi da isplati ugovoreni novčani iznos. Nasuprot tome, klauzula čija se svrha sastoji isključivo u ugovaranju novčane kazne, tj. u predviđanju “*in terrorem*” kako bi se dužnik prinudio na ispunjenje ugovorne obaveze, u *common law* sistemu se ne prihvata, pa je ovakva klauzula pogođena sankcijom ništavosti.³⁴⁴ U zemljama evropsko-kontinentalne pravne tradicije, ugovor (ugovorna klauzula) kojim se dužnik obavezuje na isplatu određenog novčanog iznosa poveriocu u slučaju povrede ugovorne obaveze, punovažan je, bez obzira da li se njegova svrha ogleda u proceni štete koju bi poverilac pretrpeo (*liquidated damages clause*) ili u vršenju pritiska na dužnika da ispuni ugovornu obavezu pod pretnjom novčane kazne (*penalty clause*). Drugim rečima, u zemljama *civil law* sistema, ugovorna kazna je tradicionalno prihvaćena, nezavisno od toga da li je reč o *liquidated damages* ili o *penalties*.³⁴⁵ Evropsko-kontinentalni pristup pomenutom pitanju prihvaćen je i u uniformnim pravilima ugovornog prava kao što su UNIDROIT Načela međunarodnih trgovinskih ugovora,³⁴⁶ Načela evropskog ugovornog prava,³⁴⁷ i Nacrt zajedničkog okvira.³⁴⁸

Najzad, ugovorna kazna može imati i funkciju *ograničenja ugovorne odgovornosti*,³⁴⁹ do čega dolazi na primer onda kad se ugovorom isključe sva druga prava poverioca osim prava na ugovornu kaznu ili kad se ugovori da poverilac nema pravo na ugovornu kaznu od momenta docnije dužnika, već od nekog kasnijeg momenta. U istom smislu, ugovorom se može predvideti maksimalan ukupan iznos ugovorne kazne ili najduže vreme u kome je dužnik obavezan da plaća ugovornu kaznu, s tim da preko ugovorenog iznosa odnosno nakon isteka

---

³⁴⁴ Za englesko pravo, v. Anson's Law of Contract, ed. by A.G Guest, 25th (Century) Edition, ed. Clarendon Press Oxford, 1979, str. 571–576 i 662; Richards P., Law of Contract, Financial Times Pitman Publishing, Fourth edition, 1999, str. 324–327. Za common law uopšte, P. Hachem, Agreed Sums in CISG Contracts, Annals of the Faculty of Law in Belgrade, Belgrade Law Review, University of Belgrade, LIX, 2011, No. 3, str. 140–150.

³⁴⁵ Uopredno-pravni pregled za zemlje civil law sistema, P.Hachem, Agreed Sums in CISG Contracts, nav. delo, str. 142–143; Lando O., Beale H., nav. delo, str. 455–456.

³⁴⁶ Član 7.4.13.

³⁴⁷ Član 9:509.

³⁴⁸ Član III. – 3:712.

³⁴⁹ V. Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, nav. delo, str. 41; Bortolotti F., nav. delo, str. 120.

ugovorenog vremena, dužnikova obaveza na plaćanje ugovorne kazne prestaje, a poverilac nema pravo na naknadu druge štete.³⁵⁰ Ova funkcija ugovorne kazne, po pravilu je povoljna za dužnika kome je tim putem omogućeno da unapred zna koji su limiti njegove ugovorne odgovornosti.

U zakonodavstvu, doktrini i praksi uporednog prava prisutne su brojne klasifikacije ugovorne kazne po različitim kriterijumima.³⁵¹ Kako bi njihovo sveobuhvatno navođenje prevazilazilo okvire i temu ovog rada, učinićemo sumaran pogled na najčešće klasifikacije u tom pogledu.

Polazeći od načina povrede obaveze za koju je ugovorna kazna predviđena, u zakonodavstvu i doktrini uporednog prava široko je prihvaćena podela ugovorne kazne na ugovornu kaznu zbog *neispunjenja* obaveze i ugovornu kaznu zbog *docnje* u ispunjenju obaveze. Kod ugovorne kazne zbog neispunjenja obaveze, poverilac, u slučaju neispunjenja obaveze od strane dužnika, može zahtevati ili ispunjenje obaveze ili ugovornu kaznu. S druge strane, kad je ugovorna kazna predviđena za slučaj docnje u ispunjenju, poverilac može zahtevati i ispunjenje obaveze i ugovornu kaznu.³⁵² Polazeći od toga, u teoriji se prava vrsta ugovorne kazne često označava kao *alternativna*, a druga kao *kumulativna* ugovorna kazna.³⁵³ U sličnom smislu, u zavisnosti od toga da li je predviđena za neispunjenje ili za docnju u ispunjenju obaveze, moguće je razlikovati ugovornu kaznu kao *sporednu* i ugovornu kaznu kao *supsidijarnu* obavezu. Ugovorna kazna kao sporedna obaveza se plaća u slučaju docnje u ispunjenju obaveze i prestaje da postoji sa prestankom glavne obaveze, dok ugovorna kazna kao supsidijarna

---

³⁵⁰ Jankovec I., nav. delo, str. 373.

³⁵¹ V. na primer M. Fontaine, F. De Ly, nav. delo, str. 334. i dalje; Dragan Pavić, Sudska kontrola ugovorne kazne, *Pravni život*, 10/2000, str. 397–398; Milica Dragičević, Ugovorna kazna, *Godišnjak Pravnog fakulteta*, godina III, 2/2012, str. 29–32.

³⁵² Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 273, st. 5) i prema sudskoj praksi, poverilac ne može zahtevati ugovornu kaznu zbog zadocnjenja ako je primio ispunjenje obaveze, a nije bez odlaganja saopštio dužniku da zadržava pravo na ugovornu kaznu (Izbor sudske prakse, *Glosarijum*, br. 4, 2017, str. 51).

³⁵³ U tom smislu, na primer I. Jankovec, nav. delo, str. 299. S druge strane, pojedini autori ističu da je kod podele ugovorne kazne na alternativnu i kumulativnu reč o posebnom kriterijumu podele koji polazi od odnosa prava na ugovornu kaznu s jedne i prava na ispunjenje obaveze s druge strane. Ipak, prema ovim autorima, između ove klasifikacije i klasifikacije na ugovornu kaznu zbog neispunjenja i ugovornu kaznu zbog docnje postoji velika podudarnost (v. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 433. i tamo citirani autori).

obaveza u suštini zamenjuje glavnu obavezu i “preživljuje” raskid ugovora, s obzirom da se njen cilj ogleda u kompenzaciji poverioca u slučaju povrede ugovora.³⁵⁴

Nadalje, prema tome da li je ugovorna kazna predviđena kao sporedna ili kao glavna obaveza, čini se razlika između *prave* (akcesorne) ugovorne kazne s jedne strane i *neprave* (samostalne) ugovorne kazne, s druge strane. Za razliku od prave ugovorne kazne koja je akcesorna i koja se odnosi na ugovorne obaveze, neprava ugovorna kazna po pravilu se ugovara kao glavna i samostalna obaveza za činidbe ili propuštanja dužnika koji ga pravno ne obavezuju (dužnik neprave ugovorne kazne se obavezuje da poveriocu isplati ugovornu kaznu za nešto što ne duguje).³⁵⁵ Neprava ugovorna kazna može se predvideti i za slučaj da treće lice ne ispuni ono što duguje poveriocu, pri čemu dužnik neprave ugovorne kazne poveriocu ne duguje prestaciju povodom koje je kazna ugovorena).³⁵⁶ Suštinu neprave ugovorne kazne jasno objašnjava L. Marković koji konstatuje da ako se obeća plaćanje kazne za slučaj da se jedna radnja ne preduzme ili da se radnja ne propusti, a ne postoji obaveza obećavaoca na preduzimanje odnosno propuštanje te radnje – takvo obećanje ne predstavlja ugovornu kaznu, jer nema za svrhu obezbeđenje ispunjenja jedne postojeće obaveze. Ali takvi sporazumi nisu zakonom zabranjeni i njih treba smatrati kao neprave ugovorne kazne i raspravljati analogno propisima koji se odnose na ugovornu kaznu.³⁵⁷ U našem pravu, neprava ugovorna kazna bila je izričito predviđena Skicom za Zakonik o obligacijama i ugovorima, prema kojoj “kada je kazna obećana ne kao sporedna već kao glavna obaveza, sa uslovom da obećavalac nešto učini ili ne učini, sud je može na zahtev obećavaoca smanjiti ako nađe da je preterana”.³⁵⁸ Pravilo Skice o nepravnoj

---

³⁵⁴ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 433.

³⁵⁵ O nepravnoj ugovornoj kazni detaljno, P. Miladin, nav. delo, str. 1763–1770 i tamo citirani autori. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 429–431 i tamo citirani autori.

³⁵⁶ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 430; P. Miladin, nav. delo, str. 1763.

³⁵⁷ L. Marković, nav. delo, str. 262.

³⁵⁸ M. Konstantinović, Skica za Zakonik o obligacijama, član 220.

ugovornoj kazni Zakon o obligacionim odnosima nije prihvatio³⁵⁹ ali je našlo mesta u Prednartu srpskog Građanskog Zakonika.³⁶⁰

3. OSNOVNA PRAVILA O UGOVORNOJ KAZNI U SRPSKOM PRAVU. – U srpskom pravu, ugovorna kazna uređena je Zakonom o obligacionim odnosima u delu koji se odnosi na dejstva obaveza, a u okviru opštih pravila o pravu na naknadu štete.³⁶¹ Zakon u tom pogledu sadrži odredbe koje se odnose na opšta pravila o ugovornoj kazni, načinu njenog određivanja, akcesornosti ugovorne kazne, poveriočevim pravima, smanjenju iznosa ugovorne kazne, odnosu ugovorne kazne i naknade štete i razgraničenju između ugovorne kazne i zakonom određene naknade.³⁶²

Iz pomenutih pravila Zakona o obligacionim odnosima mogu se uočiti sledeća osnovna obeležja ugovorne kazne u srpskom pravnom sistemu:

1. ugovorna kazna nastaje sa *ugovorom* i ugovara se za slučaj *buduće* eventualne povrede ugovora i može se sastojati u isplati ugovorenog *novčanog iznosa* ili u pribavljanju *druge materijalne koristi*. Ugovorna kazna se može

---

³⁵⁹ V. član 272. Zakona o obligacionim odnosima o akcesornosti ugovorne kazne.

³⁶⁰ Član 464.

³⁶¹ Zakon o obligacionim odnosima, Glava III, Odsek 1. čl. 262–279. Uporedno-pravna zakonska sistematizacija pravila o ugovornoj kazni je različita. V. u tom smislu, V. Stanković, komentar uz član 270. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 628; D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 466–467. I pored razlika u pogledu zakonske sistematizacije, kao i manjih ili većih razlika kojima se odlikuju uporedno-pravna rešenja o ugovornoj kazni, ovaj institut je široko prihvaćen i zakonski uređen u zemljama evropsko-kontinentalnog pravnog sistema. Detaljan uporedno-pravni pregled u tom pogledu, P. Hachem, *Agreed Sums in CISG Contracts*, nav. delo, str. 142–143; O. Lando, H. Beale, nav. delo, str. 455–456. Ugovorna kazna uređena je i uniformnim pravilima ugovornog prava: UNIDROIT Načelima (član 7.4.13), Načelima Evropskog ugovornog prava (čan. 9:509) i Nacrtom zajedničkog okvira (član III. – 3:712). S druge strane, Konvencija UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe iz 1980. (Bečka konvencija o međunarodnoj prodaji) ne uređuje ugovornu kaznu (detaljno o ugovornoj kazni u ugovorima na koje se primenjuje Bečka konvencija, P:Hachem, *Agreed Sums in CISG Contracts*, nav. delo; Đorđević M., “Art. 4”, u Kröll S., Mistelis L., Perales Viscasillas P., (eds), *UN Convention on Contracts for the International sale of Goods (CISG) – Commentary*, C.H. Beck Hart Nomos, München, 2011, str. 74–76).

³⁶² Zakon o obligacionim odnosima, čl. 270–276. V. komentare ovih članova, V. Stanković, nav. delo, str. 779–797; Boris Vizner, *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, knj. II, Zagreb 1978, str. 1093–1106; *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, redaktori Borislav Blagojević i Vrleta Krulj, knj. I, Beograd 1983, str. 945–957; *Obligacijski zakonik s komentarjem*, redaktorja Miha Juhart, Nina Plavšak, knj. II, Ljubljana 2003, str. 231–254.

punovažno ugovoriti, *nezavisno* od toga da li je njena funkcija prvenstveno *kompensatorna* ili *penalna*;³⁶³

2. Zakon razlikuje ugovornu kaznu za slučaj *neispunjenja* ugovorne obaveze i ugovornu kaznu za slučaj *docnje* u ispunjenju obaveze, pri čemu ustanovljava *pretpostavku* postojanja ugovorne kazne za slučaj *docnje* u ispunjenju obaveze, ako drukčije ne proizilazi iz ugovora;³⁶⁴

3. ugovorna kazna *ne može* biti ugovorena za novčane obaveze;³⁶⁵

4. ugovorne strane su *slobodne* u pogledu načina određenja visine ugovorne kazne.³⁶⁶ Ipak, kad je reč o iznosu ugovorne kazne, sud, na zahtev dužnika, može taj iznos *smanjiti* ako nađe da je ugovorna kazna nesrazmerno visoka s obzirom na vrednost i značaj predmeta obaveze;³⁶⁷

5. ugovorna kazna *mora* biti ugovorena u formi propisanoj za ugovor iz koga je nastala obaveza na čije se ispunjenje odnosi;³⁶⁸

6. Zakon sadrži izričito pravilo o *akcesornosti* ugovorne kazne;³⁶⁹

---

³⁶³ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 270. stav 1. prema kome “Poverilac i dužnik mogu ugovoriti da će dužnik platiti poveriocu određeni novčani iznos ili pribaviti naku drugu materijalnu korist ako ne ispuni svoju obavezu ili ako zadocni sa njenim ispunjenjem”.

³⁶⁴ Zakon o obligacionim odnosima, član 270. stav 2.

³⁶⁵ Zakon o obligacionim odnosima, član 270. stav 3. Ratio ovog pravila, I. Jankovec, nav. delo, str. 303–304; V. Stanković, komentar uz čl. 270 i čl. 277. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 629 i 641–643. U pogledu ovog pitanja, rešenja u uporednom pravu su različita (v. D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 425. i dalje).

³⁶⁶ Zakon o obligacionim odnosima, član 271. prema kome “Ugovorne strane mogu odrediti visinu kazne po svom nahođenju, u jednom ukupnom iznosu, u procentu, ili za svaki dan zadocenjenja, ili na koji drugi način.”

³⁶⁷ Zakon o obligacionim odnosima, član 274. Detaljno o pitanju smanjenja iznosa ugovorne kazne od strane suda u srpskom pravu, Mihailo Konstantinović, Pravna priroda ugovorne kazne – smanjenje od strane suda, nav. delo; D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 455–466; D. Pavić, Sudska kontrola ugovorne kazne, nav. delo; I. Jankovec, nav. delo, str. 313–316. Mogućnost smanjenja preterano visoke ili nesrazmerne ugovorne kazne šrioko je prihvaćena u zakonicima zemalja evropsko-kontinentalne pravne tradicije, koji sadrže izričita pravila u pogledu ovog pitanja. V. na primer nemački Građanski zakonik čl. 343; grčki Građanski zakonik, član 409, francuski Građanski zakonik čl. 1231. st. 5; italijanski Građanski zakonik član 1384; španski Građanski zakonik član 1154, holandski Građanski zakonik član 6:94; Švajcarski zakonik o obligacijama član 163, itd. Ovo rešenje prihvaćeno je i u pravilima uniformnog ugovornog prava: UNIDROIT Načelima (član 7.4.13), Načelima Evropskog ugovornog prava (član 9:509) i Nacrtom zajedničkog okvira (član III. – 3:712). Detaljan uporedno-pravni prikaz u tom pogledu, P. Hachem, Agreed Sums in CISG Contracts, nav. delo, str. 142–143.

³⁶⁸ Zakon o obligacionim odnosima, član 271. Komentar ovog člana. V. Stanković, komentar uz član 271. Zakona o obligacionim odnosima, str. 779–797; Videti i ostale komentare napred citirane.

7. ugovor o ugovornoj kazni *gubi* pravno dejstvo ako je do neispunjenja ili zadocnjenja došlo iz *uzroka za koji dužnik ne odgovara*;³⁷⁰

8. kod ugovorne kazne za slučaj *neispunjenja* obaveze, poverilac može *alternativno* zahtevati ispunjenje obaveze ili ugovornu kaznu. On *gubi pravo* da zahteva ispunjenje obaveze ako je zatražio isplatu ugovorne kazne. Kod ove vrste ugovorne kazne, dužnik *nema pravo* da isplati ugovornu kaznu i odustane od ugovora, osim ako je bila namera ugovornih strana kad su kaznu ugovarale.³⁷¹ S druge strane, kod ugovorne kazne za slučaj *docnje* u ispunjenju, poverilac može *kumulativno* zahtevati i ispunjenje obaveze i ugovornu kaznu. Pri tome, poverilac ne može zahtevati ugovornu kaznu ako je primio ispunjenje obaveze, a nije *bez odlaganja* saopštio dužniku da zadržava svoje pravo na ugovornu kaznu – *opomena* dužniku,³⁷²

9. poverilac je ovlašćen da zahteva ugovornu kaznu i kad njen iznos *premašuje* visinu štete koju je pretrpeo, kao i onda kad *nije pretrpeo nikakvu štetu*. S druge strane, ako je šteta koju je poverilac pretrpeo *veća* od iznosa ugovorne kazne, on ima pravo da zahteva *razliku* do potpune naknade štete,³⁷³

10. Zakon izričito predviđa razgraničenje i uređuje odnos između ugovorne kazne i zakonom određene naknade.³⁷⁴

---

³⁶⁹ Zakon o obligacionim odnosima, član 272. stav 1. prema kome “Sporazum o ugovornoj kazni deli pravnu sudbinu obaveze na čije se obezbeđenje on odnosi”. Komentar ovog člana. V. Stanković, komentar uz član 272, navedenog Komentara Zakona o obligacionim odnosima.

³⁷⁰ Zakon o obligacionim odnosima, član 272. stav 2. Komentar ovog člana. V. Stanković, komentar uz član 272. Zakona o obligacionim odnosima. Detaljno o razlozima koji isključuju odgovornost dužnika u kontekstu ugovorne kazne, uključujući i analizu odgovarajućih uporedno-pravnih rešenja, D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 438–443.

³⁷¹ Zakon o obligacionim odnosima, član 273. st. 1–3.

³⁷² Zakon o obligacionim odnosima, član 273. st. 4. i 5. V. Stanković, komentar uz član 273. Zakona o obligacionim odnosima, navedeni Komentar.

³⁷³ Zakon o obligacionim odnosima, član 275. V. Stanković, komentar uz član 275. Zakona o obligacionim odnosima, navedeni Komentar. U tom pogledu valja primetiti da uniformna pravila u samoj definiciji ugovorne kazne (koja se u njima označava kao “ugovoreni iznos” – agreed sum) predviđaju da poverilac ima pravo na ugovoreni iznos, nezavisno od stvarnog iznosa štete (UNIDROIT Načela (član 7.4.13), Načela Evropskog ugovornog prava (član 9:509) i Nacrt zajedničkog okvira (član III. – 3:712).

³⁷⁴ Zakon o obligacionim odnosima, član 276. prema kome, ako je za neispunjenje obaveze ili za slučaj *docnje* sa ispunjenjem zakonom određena visina naknade pod nazivom penala, ugovorne kazne, naknade ili pod nekim drugim nazivom, a ugovorne strane su pored toga ugovrile kaznu, poverilac nema pravo da zahteva ujedno ugovornu kaznu i naknadu određenu zakonom, izuzev ako je to samim zakonom dozvoljeno.

KOMPARACIJA SA SOLIDARNOŠĆU DUŽNIKA

Osnovna sličnost između solidarnosti dužnika i ugovorne kazne ogleda se u činjenici da i solidarnost dužnika i ugovorna kazna, doprinose izvesnosti namirenja poveriočevog potraživanja i generalno pojačavaju odgovornost dužnika za ispunjenje ugovorne obaveze. Iz tih razloga, oba pravna sredstva uživaju “popularnost” i čestu (kumulativnu ili alternativu) primenu u ugovornim odnosima, posebno u oblasti poslovnog prometa.

S druge strane, na osnovu osvrta na pojam ugovorne kazne, njene funkcije i vrste, kao i na osnovna pravila o ovom institutu u srpskom pravu, mogu se determinisati razlike koje ugovornu kaznu jasno odvajaju od solidarnosti dužnika.³⁷⁵

Na prvom mestu, solidarnost dužnika nužno pretpostavlja postojanje *više dužnika* u dužničko-poverilačkom odnosu. U tome se ogleda suština i sam smisao pojma solidarne odgovornosti u obligacionom pravu. Nasuprot tome, ugovorna kazna može se predvideti kako u slučaju postojanja jednog lica na strani dužnika, tako i u slučaju kad na dužničkoj strani ima više lica.

Značajna razlika između solidarnosti dužnika i ugovorne kazne ogleda se i u tome što solidarnost dužnika nastaje na osnovu volje subjekata obligacionog odnosa ili zakona, dok ugovor predstavlja *isključivi* osnov nastanka ugovorne kazne, te bez ugovora nema ugovorne kazne. U tom smislu, za razliku od solidarne odgovornosti koja se u određenim slučajevima zakonom pretpostavlja, nema zakonske pretpostavke ugovorne kazne u odsustvu ugovora o ugovornoj kazni.

Nadalje, solidarnost dužnika se, u načelu, *ne odlikuje* funkcijama putem kojih se objašnjava institut ugovorne kazne. Suština solidarne odgovornosti se ne ogleda ni u pretpostavljenom iznosu štete u slučaju povrede ugovora (kompenzatorna funkcija ugovorne kazne) ni u kazni zbog povrede ugovora (penalna funkcija ugovorne kazne). Razume se, solidarnost dužnika nema ni funkciju ograničenja ugovorne odgovornosti koju ugovorna kazna u određenim slučajevima ima.

---

³⁷⁵ Sumarno, L.Karamarković, nav. delo, str.35, gde se naročito podvlači da je ugovorna kazna akcesorne prirode.

Jedno od bitnih obeležja ugovora o ugovornoj kazni ogleda se u njegovoj akcesornosti. U tom smislu, kako je već istaknuto, Zakon o obligacionim odnosima izričito predviđa da “ugovor o ugovornoj kazni deli pravnu sudbinu obaveze na čije se obezbeđenje odnosi”.³⁷⁶ S druge strane, pojedine obaveze solidarnih dužnika nisu akcesorne, nisu međusobno zavisne i ne moraju biti jednake.³⁷⁷

Pored toga, obaveza isplate ugovorne kazne je uslovna obaveza i zavisi od toga da li je povreda ugovorne obaveze učinjena ili ne. Nasuprot tome, obaveza solidanog dužnika u principu *nije uslovna* u smislu čl. 414, stav 2 Zakona o obligacionim odnosima, koji predviđa da od više solidarnih dužnika, svaki može dugovati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima. Poverilac kod pasivne solidarne odgovornosti ne mora “čekati” da jedan od više solidarnih dužnika ne ispuni svoju ugovornu obavezu, već ispunjenje može zahtevati od bilo kog od dužnika ili od svih dužnika zajedno.

Ugovor o ugovornoj kazni gubi pravno dejstvo ako je do neispunjenja ili zadocnjenja došlo iz uzroka za koji dužnik ne odgovara. Međutim, ako je ispunjenje obaveze postalo nemoguće iz uzroka koji se može pripisati jednom ili više solidarnih sadužnika, ostali sadužnici se *ne oslobađaju* solidarne obaveze koja odgovara vrednosti dužne činidbe. Poverilac može tražiti dalju (dodatnu) naknadu štete od sadužnika ili od svakog pojedinog sadužnika koji nisu ispunili obavezu. Inače, ako su solidarna obaveza, kao i ugovorna kazna, bili inicijalni i objektivno (fizički ili pravno) nemogući da se izvrše, onda se postupa po pravilu *Impossibillum nulla obligatio* (ništava je obaveza na nemoguće), razume se, ukoliko nema krivice strane za nastupe i događaj nemogućnosti.

Značajna razlika između solidarnosti dužnika i ugovorne kazne ogleda se i u tome što u srpskom pravu, kako je istaknuto, ugovorna kazna ne može biti ugovorena za novčane obaveze. Nasuprot tome, kod solidarne odgovornosti ovo ograničenje *ne postoji*.

---

³⁷⁶ Zakon o obligacionim odnosima, član 272. st. 1.

³⁷⁷ V. Zakon o obligacionim odnosima, član 414. st. 2.

U istom smislu, pomenuto pravilo o mogućnosti smanjenja preterano visoke ili nesrazmerne ugovorne kazne od strane suda, *ne primenjuje se* na solidarnost dužnika.

Najzad, pravilo srpskog prava u pogledu forme ugovorne kazne, prema kome ugovorna kazna *mora* biti ugovorena u formi propisanoj za ugovor iz koga je nastala obaveza na čije se ispunjenje odnosi, ne primenjuje se na solidarnu odgovornost, čije ugovaranje ne podleže zahtevu forme.

O d s e k VI

RASPRAVA O DVOJSTVU SOLIDARNOSTI

Posle izlaganja elementarne definicije solidarnih obligacija i njenih zakonskih rešenja u uporednom pravu kao i razgraničenja solidarnosti dužnika u odnosu na jemstvo i ugovornu kaznu – prelazimo na jednu višestranu i dugotrajnu teorijsku raspravu o dvojstvu solidarnosti koja traje od rimskog prava sve do savremenih doktrinarnih shvatanja.

Osnov ove rasprave, pored njene istorijske dimenzije, zasniva se u stvari na mogućem pitanju: da li sve vrste solidarnosti podležu primeni istih pravila (počev od identiteta predmeta prestacije i prirode njihovog izvora, pa sve do različitih pravnih dejstava) ili su te razlike tolike i takve da dovode do postojanja različitih vrsta solidarnih obligacija.

Na tom pitanju, pravna teorija je formulisala dve osnovne vrste solidarnosti dužnika: jedna je imenovana kao *korealna* (sa različitim sinonima: savršena, prava, potpuna, ugovorna), a druga je u teoriji nazvana kao *obligacija in solidum* (sa različitim sinonimima: obična, nesavršena, samosolidarna, nepravna, nepotpuna, zakonska, prividna korealna obveznost).

Već iz samih ovih naziva vidi se, da pravna teorija korealne obligacije uzima kao jače “dugovinske zajednice” koje se zasnivaju na istovetnosti osnova i predmeta prestacije, dok su nesavršene solidarne obaveze “slabijeg intenziteta”, doduše sa istom pretpostavkom množine dužnika i sa različitim individualnim

obavezama, ali, s tim da oni ne duguju *pro virilis parte*, već po načelima solidarnosti.

Iz ovoga proizilazi: pravna teorija korealne obligacije vidi kao jedinstvene obaveze u množini subjekata, dok obligacije *in solidum* vidi kao mnoštvo i subjekata i pojedinačnih obaveza, ali koje se solidarno duguju.

Za ilustraciju gore pomenutih razlika, neka nam posluži i ovaj proizvoljno konstruisan primer: ako tri profesionalna izvođača građevinskih radova sa naručiocem radova zaključe ugovor o izgradnji određenog stambenog objekta na način i pod uslovima koji su ugovorom predviđeni i ako su u istom ugovoru predvideli klauzulu o solidarnoj odgovornosti u pogledu ispunjenja predviđenih uslova gradnje, onda su oni solidarni dužnici jedne korealne obligacije sa svim pravnim posledicama koje proizilaze iz solidarne odgovornosti. Međutim, za razliku od ovog slučaja, pretpostavimo da su tri lica svojom deliktnom radnjom (dolus ili culpa) prouzrokovala materijalnu i/ili nematerijalnu štetu trećem licu (razume se, bez pristanka oštećenika), onda oni i pored svoje individualnosti u pogledu težine štetne radnje i različite visine naknade, po samom zakonu, odgovaraju oštećenom po načelima solidarne odgovornosti.

Konstatujemo: očigledna je razlika između ova dva slučaja, kako u njihovom činjeničnom, tako i u pravnom uređenju, ali to nije razlog za uvođenje neke nove vrste solidarne odgovornosti koja se u literaturi naziva nesavršenom ili nepotpunom solidarnom obligacijom.

Naprotiv, i pored pomenutih razlika, po našem mišljenju, na ovaj postojeći način se upravo ostvaruju i adekvatno primenjuju načela i svrha solidarne odgovornosti.

Ali, o tome će biti više reči u narednom *Odseku* ovog poglavlja, gde ćemo izložiti i obrazložiti našu koncepciju koju smo imenovali kao *Teorija tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti*.

Pre izlaganja ove najavljene koncepcije, zadržimo se još na tradicionalnoj teorijskoj podeli solidarnih obligacija na *korealne* i obligacije *in solidum*. Ovo tim pre, što, kako smo već istakli, o tom pitanju postoji brojna (tačnije, mnogobrojna)

literatura, posebno na francuskom i nemačkom jezičkom području, dakle, na različitim prostorima i u različitim vremenima.³⁷⁸

Kada je reč o monografskim delima koja su posvećena solidarnim obligacijama, zadržaćemo se na izvesnim suštinskim pitanjima podele solidarnih obligacija na savršene (*correalis obligatio*) i nesavršene (*in solidum*), i to, imajući u vidu *francusko* i *nemačko* jezičko područje, kao i njihovu vremensku dimenziju publikovanja.

Veliki broj objavljenih studija sa mnoštvom teorijski opravdane argumentacije, nije ubedio zakonodavce velikih kodifikatorskih dela, kao ni odgovarajuću sudsku praksu, o nužnosti podele solidarnih obligacija u gore rečenom smislu. Zakonodavna rešenja u ovom pogledu, i pored brojnih razlika, zadržala su režim jedinstvenih solidarnih obligacija, sa većim stepenom uopštenosti, ali i sa brojnim razlikama, naročito u oblasti pravnog dejstva solidarnih obligacija.³⁷⁹ Možda u svemu tome leži praktična životna potreba da se i putem solidarne odgovornosti obezbedi veći stepen naplativosti pravno zasnovanih potraživanja, što u krajnjem ishodu odgovara osećanju sigurnosti u primeni načela pravičnosti u jednom pravnom sistemu.

Razume se, da je u svemu tome znatan doprinos učinila i pravna nauka, posebno jedna dugotrajna teorijska rasprava sa pomenutih različitih jezičkih područja. Taj veliki niz zapažanja sličnosti i razlika između pomenutih vrsta solidarnosti (počev od "argumenta" kada postoje savršene, mora da postoje i nesavršene solidarne obligacije), pa sve do mnoštva određenog stepena realnosti, naročito u pogledu razlika u pravnim dejstvima ovih obligacija, bez sumnje, obogatila su potrebno teorijsko viđenje ukupnosti solidarnih obligacija.

Tako, primera radi, pomenimo sledeća zapažanja formulisana iz ovog teorijskog ugla: ako je kod nesavršene solidarne obligacije podignuta tužba samo protiv jednog sadužnika, onda ona ne prekida zastarelost u odnosu na ostale

---

³⁷⁸ Na našem jeziku, o tome naročito, L.Karamarković, nav. delo, str.45-53.

³⁷⁹ U tom smislu npr. francuski Građanski zakonik (čl. 1311-1318 posle reformi Zakonika, čl. 1197-1216 pre reformi), nemački Građanski zakonik (§§ 420-432), Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 143-150), Srpski zakon o obligacionim odnosima (čl. 414-435).

sadužnike; kamate ne teku protiv ostalih sadužnika, ako je tužba podignuta protiv jednog sadužnika; tuženi sadužnik odgovara u visini naknade koju je prouzrokovao svojom deliktnom radnjom.

Kao što se vidi, ne samo iz ovih primera, već u celini razlika koje postoje između pomenutih solidarnosti, očigledno da tu ima povoda za teorijsku raspravu o dualitetu solidarne odgovornosti u rečenom smislu. Ali, po našem mišljenju, kao što ćemo videti u narednom odseku ovog poglavlja, te razlike nisu presudne za razdvajanje celine ustanove solidarne odgovornosti. Drugim rečima, teorijsko traganje i uporedno sagledavanje ovih razlika je i potrebno, pa možda čak i neophodno, u smislu odgovarajuće jasnoće i interpretacije u postupku sudske i svake druge praktične primene ove ustanove. U tom smislu, iskustva francuske i nemačke pravne teorije, zasnovane na rimsko-pandektnoj tradiciji kojoj pripada i naše pravo, znatno su uticala utiču na opštu teoriju solidarnih obligacija.³⁸⁰

---

³⁸⁰ Kad je reč o klasičnim delima francuske pravne teorije, videti na primer: Marcel Planiol avec la collaboration de Georges Ripert, *Traité élémentaire de droit civil*, tome deuxième, Paris 1931, str. 252–272, naročito str. 271 gde se, između ostalog kaže da je teorija o dve vrste solidarnosti (savršene i nesavršene) doživela neuspeh u sudskoj praksi; G. Marty et P. Raynaud, nav. delo, str. 780–805, naročito str. 799–805; F. Terré, Ph. Simler, Yv. Lequette, nav. delo, str. 1152–1175, naročito str. 1170–1175. Pored toga, ovom pitanju posvećene su brojne monografske studije publikovane u različitim periodima, naročito posle 1804. godine. Kao i u drugim teorijskim raspravama, tako i u ovoj, svaka studija za sebe nosi i po neko “zrno istine”, gradeći na taj način celinu teorijskog pogleda na zakonodavna rešenja solidarnih obligacija. U tom smislu opširnije: – Sevestre Pierre-Charles, *De la solidarité*, Paris 1854. – Demangeat Charles, *Des obligations solidaires en droit romain*, Paris 1858. – De la Grasserie Raoul, *Des conditions et des effets de la solidarité entre débiteurs*, *Revue critique de législation et de jurisprudence*, 1894, str. 595–619. – Lafay Wilhelm, *Étude sur la responsabilité des coauteurs de délits ou quasi délits civils*, Lyon 1902. – Joanid Nicolas, *De la solidarité imparfaite*, Paris 1902. – Duchon Maurice, *De l’idée de représentation dans la solidarité*, Paris 1907. – Proust Paul, *Des effets secondaires de la solidarité passive*, Paris 1907. – Joly Henri, *Effets de la solidarité passive dans les rapports des codébiteurs avec le créancier commun*, Grenoble 1907. – Costesco Eugène, *Les obligations solidaires dans le droit français*, Paris 1908. – Haillecourt Marcel, *Des obligations solidaires en droit allemand et en droit français*, Bordeaux 1911. – Kerr Wylie, *Slidarity and correality*, *Studies in roman law*, London 1923. – Cuq Edouard, *Cautionnement mutuel et solidarité*, *Mélanges de droit romain dédiés Georges Cornil*, Paris 1926. – Seiler Pierre, *L’autorité de la chose jugée en matière de solidarité passive*, Paris 1933. – Hoang Hoaf, *Des effets de la solidarité passive dans ses rapports entre le créancier et le débiteur*, Paris 1934. – Français Jean, *De la distinction entre l’obligation solidaire et l’obligation “in solidum”*, Paris 1936. – Drakidès Philippe, *Du principe en vertu duquel la solidarité ne se présume pas*, Paris 1939. – Hervé Louis, *Cautionnement solidarité. Indivisibilité (Comparaison)*, Bordeaux 1940. – Derrida Fernand, *L’obligation d’entretien, Obligation des parents d’élever leurs enfants*, Paris 1947. – Sbai Nouhad, *La solidarité entre les débiteurs en droit suisse et français*, Genève 1950. – Lepargneur Hubert, *La solidarité passive en matière commerciale*, Paris 1951. – Charles François-Noël, *L’obligation in solidum*, Paris 1951. – Derrida Fernand, *Solidarité, Répertoire de droit civil*, Tome V, Dalloz, Paris 1955, tome V, str. 20–32. – Sigalas Pierre-André, *Le cautionnement solidaire en matière civile, commerciale et cambiaire*, Aix-en-Provence 1959. –

S obzirom na različita shvatanja u nemačkoj i austrijskoj pravnoj teoriji o mnogim pitanjima iz oblasti solidarnosti dužnika, a posebno o pitanju podele po kriterijumu korealnosti, ovde ćemo sumarno interpretirati osnovna polazišta naučnog dela Lazara Markovića koji je na analitičan i sintetičan način prikazao različita gledišta, pre svega, nemačke pravne teorije o ovom pitanju.³⁸¹

Prema ovom autoru, u odgovoru na doktrinarno sporno pitanje kakva je priroda obaveza između solidarnih dužnika, potrebno je poći od stanovišta da odnos između solidarnih dužnika može nekada biti jači, a nekada slabiji. Po tom merilu, pravna teorija je istakla dve vrste ovih obligacija. Jedna, koja je nazvana *korealna obligacija* kod koje postoji “intimna veza ili potpuna zajednica sudbine pojedinih obaveza” i druga, obična ili *samosolidarna* obligacija kod koje su pojedine obaveze samostalne, ali su one između sebe vezane na taj način da ispunjenje jedne obaveze proizvodi dejstvo i za drugu obavezu”.³⁸²

Brunet J.P., Observations critiques sur obligation “in solidum” en responsabilité délictuelle, Gazette du palais, 1965, str. 75–78. – Chabas François, Remarques sur l’obligation “in solidum”, Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1967, str. 310–338. – Loupien Jean-Charles, La solidarité passive en droit commercial, Montpellier 1973. – Corboz Bernard, La distinction entre solidarité parfaite et solidarité imparfaite, Genève 1974. – Zahnd Bernard, Pluralité de responsables et solidarité, Lausanne 1980. – Raynaud Pierre, La nature de l’obligation des coauteurs d’un dommage – Obligations “in solidum” ou solidarité? Melanges dédiés à Jean Vincent, Paris 1981, str. 317–332. – Remmani Djamel, L’obligation solidaire en droit algérien, Rennes 1988. Mignot Marc, Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français, Paris 2002. – Hontebeyrie Antoine, Le fondement de l’obligation solidaire en droit privé français, Paris 2004.

³⁸¹ L. Marković, nav. delo, str.303-330.

³⁸² L. Marković, nav. delo, str. 309. Na ovom mestu autor navodi da je razlikovanje između korealnih i obligacija in solidum, vrlo fino i ne uvek jasno i određeno, pa u tom smislu postoji znatna pravna literatura. Nastavljajući izlaganja o ovoj podeli, ovaj autor dalje navodi: “Polazeći od ovog razlikovanja na korealne obaveze, koje čine glavnu grupu zajedničkih obaveza, i na samosolidarne ili nepravne zajedničke obaveze, pravna nauka se trudila da još više istraži i produbi karakter i osobine jednih i drugih obaveza. Oko tog pitanja rasplamteo se novi spor koji je dao povoda brojnim studijama najpoznatijih nemačkih pravnika u 19. veku. Za korealnu obligaciju se iskristalislalo mišljenje, da je tu po sredi jedna obaveza sa više subjektivnih odnosa, ili još jasnije sa više subjekata. Ono pravno naređenje ili trebanje što je sadržano u jednoj korealnoj obligaciji, upravljeno je na svakog sadužnika, kao da je on jedini dužnik. Ovako je vladajuće mišljenje u nemačkoj pravnoj nauci shvatilo i definisalo korealne obaveze. Jedinstvo obaveze, a mnoštvo subjekata, tj. subjektivnih odnosa. Prvi je ovo naučno obrazložio Keler (Keller, 1825) a zatim je Ribentrop (Ribbentrop) svojom studijom o korealnim obligacijama (1839) ovo shvatanje produbio i uzdigao na stupanj vladajuće teorije. Međutim, oko sredine istoga veka pojavili su se drugi dokumentovani i solidno izrađeni napisi, koji su počeli sporiti tačnost gornjeg shvatanja i celokupnog razlikovanja između korealne obaveze i jedne samosolidarne obaveze. U ovim novim teorijama i studijama tvrdilo se to, da i kod korealne obaveze nije reč samo o jednoj zajedničkoj obavezi nego se i tu radi o formalnoj množini obaveza kao u slučaju postojanja jedne samosolidarne obaveze (str. 311).

U okviru studije o razvoju nemačke pravne teorije o solidarnim obligacijama, L. Marković ističe da se pojavilo i shvatanje prema kome se sve korealne obligacije poklapaju sa alternativnim obavezama, ili sa obavezama po izboru. Ovo mišljenje je izložio Fiting³⁸³ koji smatra da se biće ili suština korealne obligacije sastoji u tome, da kod nje postoji uopšte neodređenost dužnika i da se ta neodređenost otklanja tek kad naknadno bude izvršen izbor dužnika. Ipak, protiv ovih učenja ustali drugi pravници i doktrinarni spor se ponovo zaoštrio, bez izgleda na jedno saglasno i konačno rešenje. Sveobuhvatnost pregleda ukupne literature i raznih mišljenja nalazi se kod Vindšajda (Windscheid).³⁸⁴ mada je prema navedenom autoru celo pitanje izgubilo od svog značaja pošto su zakonici uzeli stvar u svoje ruke i problem rešili na obavezan način.

Kad je reč o rezultatima austrijske pravne doktrine, u pomenutoj studiji se ističe da Krajnc stoji na stanovištu da kod zajedničke ili solidarne obaveze ima više obaveza što, se između ostalog, vidi i iz regresa koji pripada svakom solidarnom dužniku u slučaju da on sam isplati dug.³⁸⁵ S druge strane, Unger zastupa srednje rešenje. Prema ovom shvatanju, u jednom zajedničkom ili solidarnom dugovinskom odnosu istovremeno postoje i jedna i više obaveza, zbog čega je reč o složenom dugovinskom odnosu.³⁸⁶ To *mešovito* shvatanje prihvata i Girke za nemčko pravo, a i sam L. Marković uzima ovo shvatanje kao najpravičnije jer ono najbolje objašnjava dejstvo i pravne posledice koje nastupaju kod solidarnih obaveza.³⁸⁷

Posle brojnih teorija, kako u francuskoj tako i u nemačkoj pravnoj literaturi, mogli bi zaključiti da u pogledu ovog značajnog teorijskog pitanja u materiji solidarne odgovornosti treba prići sa obuhvatnom teorijskom formulacijom svih potrebnih elemenata koji čine, ne samo identitet već istovremeno i integritet

---

³⁸³ Fitting, Die Natur der Korrealobligationen, 1859), nav. prema L. Marković, nav. delo, str. 311.

³⁸⁴ Windsched, Lehrbruch des Pandektenrechts, II, Bd., 9. Anflage, S. 201-205, nav. prema L. Marković, nav. delo, str. 311.

³⁸⁵ L. Marković, nav. delo, str. 317.

³⁸⁶ Unger, Passive Korrealität und Solidarität, in Iherings für die Dagmatik des Privatrechts, Bd. 22, S. 207-298; Derselbe, Das, Wesen der Korrealobligation, in Herings Jahrbuch für die Dagmatik, Bd. 23, S. 106 ff, nav. prema L. Marković, ibidem.

³⁸⁷ L. Marković, nav. delo, str. 318.

solidarne odgovornosti. U tom smislu u sledećem odseku ovog poglavlja, koji inače čini njegov završni deo (Glava III) iznećemo naše stanovište do koga smo došli u radu na ovoj disertaciji. Ono treba da izrazi *jedinstvo* izvesnih različitih momenata kroz teorijsku triparticiju celine solidarne odgovornosti.

O d s e k VII

TEORIJA TRIPARTITNOG JEDINSTVA SOLIDARNE ODGOVORNOSTI

Različita shvatanja, sa manjim ili većim stepenom ubedljivosti nisu dostigla većinsku saglasnost u opštoj naučnoj javnosti. To je i razumljivo, korisno i potrebno, jer kad ne bi bilo “naučne sumnje” pravni poredak bi se pretvorio u neku vrstu dogmatske tvorevine koja ne bi bila u stanju da odgovori legitimitetu prava kao nauke o dobrom i pravičnom.³⁸⁸

U tom smislu, prethodno smo videli da su se naučne studije po ovom pitanju kretale od stanovišta kategorične podele solidarne odgovornosti uglavnom u dva pravca, pa preko negiranja ovog shvatanja, sve do mešovitog shvatanja koje uzima u obzir pojedine elemente obe teorije.

Polazeći od izloženih različitih shvatanja i koncepcija o ovom pitanju, uzimamo slobodu da ovde iznesemo i argumentovano branimo shvatanje koje govori o trojedinstvu ustanove solidarne odgovornosti, zbog čega smo ga imenovali rečima *Teorija tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti*.

Već iz samog naslova vidi se, da smatramo opravdanim tezu o jedinstvenoj ustanovi solidarne odgovornosti, ali koja je sastavljena iz tri konstitutivna dela koja su neminovno povezana pravnim identitetom i integritetom, ne samo u teorijskom, već i u praktičnom smislu zakonodavne i sudske kompetencije.

Najzad, evo konstitutivnih delova ove teorije triparticije:

1. Teorija integralnog jedinstva na području *primarnog* dejstva solidarne odgovornosti zbog čega smo je nazvali: *integralna formula* recipročne zavisnosti.

---

³⁸⁸ Ius est ars boni et aequi – Ulpianus D.1.1.1. pr.

2. Teorija relativnog jedinstva na području *sekundarnih* pravnih dejstava čija je primena uslovljena saznanjem relevantnih okolnosti (*in rem ili in personam*).

3. Teorija *ravnoteže interesa* na području regresnih zahteva srazmerno visini učešća u solidarnoj odgovornosti.

Svakom od pomenutih konstitutivnih elemenata biće posvećena odgovarajuća pažnja, kako bi sa više argumenata salgedali celinu trojedinstva solidarne obligacije.

Pre svega, treba naglasiti da ovako koncipirana teorija triparticije podrazumeva faktičku stupnjevitost, tako da viši stupanj uslovljava sledeći stupanj. Primera radi, ne može biti ravnoteže interesa na području regresnog zahteva ukoliko nisu realizovani raniji konstitutivni elementi. Drugim rečima, samo onaj solidarni dužnik koji je ispunio solidarnu obavezu u smislu gore pomenutih elemenata teorije triparticije ima pravo da zahteva od drugog ili drugih sadužnika da mu naknade deo obaveze koji pada na njega.

Prema teoriji triparticije, kao što je već istaknuto, postoje primarna i sekundarna dejstva solidarne odgovornosti. U prvi krug ovog trojedinstva dolaze svi oni slučajevi pasivne solidarnosti koji izražavaju integralnu formulu recipročne zavisnosti, i to *bez obzira* na izvor te solidarnosti.

Na ovaj način je njihova kompozicija proširena. Pored ugovorne solidarnosti (korealne, savršene ili potpune) u integralnu formulu ulaze i sve druge zakonom predviđene solidarnosti koje imaju svojstvo primarnog dejstva solidarnosti. Razume se, odmah se postavlja pitanje koje su to obligacije koje poseduju ovu vrstu primata. Odgovor bi se mogao ovako formulisati: to su sve one solidarne obligacije kod kojih je dugovano ispunjenje predmet obaveze, onako kako je to predviđeno ugovorom ili zakonom. Dakle, *ispunjenje* u izvornom smislu, bez obzira na različitost izvora koje se izjednačava sa deponovanjem kod suda kada su ispunjeni uslovi za takvo deponovanje.

Kod akta ispunjenja primenjuju se opšta pravila o dejstvu ispunjenja kao i pravila urednog i blagovremenog ispunjenja, sve to u kontekstu tripartitne teorije solidarne odgovornosti.

Razlika između ove teorije i one koje razdvajaju korealne od obligacija in solidum, upravo se sastoji u tome, što teorija triparticije, u hipotezi ispunjenja kao primarnog dejstva solidarne obligacije, vidi solidarnost u njenoj celini, bez obzira da li ona ima za izvor ugovor, testament, zakon ili sudsku odluku.

Naime, do sada branjene teorije dvojstva solidarnosti dužnika, u suštini su davali primat autonomiji volje u odnosu na konkretna zakonska rešenja o solidarnosti u oblasti, pre svega, deliktne odgovornosti i naknadi štete po osnovu subjektivne ili objektivne odgovornosti.

Međutim, kao da se zaboravlja da su obe odgovornosti zakonom predviđene. Tako, autonomija volje ispoljena kroz ugovorni odnos, i pored slobode uređivanja ugovornog odnosa, očigledno da je i ona delo zakonske norme, i to imperativne norme kada je u pitanju punovažnost ugovora koji je u suprotnosti sa prinudnim propisima, javnog poretka i dobrih običaja.³⁸⁹ Isto tako kada je reč o prouzrokovanju štete deliktnom radnjom³⁹⁰ primenjuju se odgovarajuća pravila koja nalaze značajna mesta upravo na području solidarne odgovornosti.

Kada je to tako, postavlja se pitanje zašto i obaveze iz deliktne radnje nisu našle mesta na prostoru korealnih obligacija, kako to predviđa već više puta pominjana teorija o nesavršenim (nepotpunim), solidarnim obligacijama in solidum.

Razlog verovatno treba tražiti, počev od tradicije rimske korealne stipulacije, pa sve do viševekovnog protoka vremena koje je u građanskom pravu usvojilo princip autonomije volje. Međutim, i tada, kako je već istaknuto, velike evropske kodifikacije građanskog prava nisu prihvatile dvojstvo solidarnih obligacija, kao što je to učinila pravna teorija, bar od strane značajnog broja autora.

---

³⁸⁹ Čl. 10 Zakona o obligacionim odnosima.

³⁹⁰ Čl. 16, 154 Zakona o obligacionim odnosima.

Međutim, imajući dužno naučno poštovanje i prema ovom delu teorije, po našem mišljenju: potpune i korealne solidarne obligacije obuhvataju sve one obligacije sa više subjekata koje su kao solidarne predviđene bez obzira na prirodu njihovog izvora – ugovor, testament, zakon, sudska odluka (nužna posledica prirode posla).

Ali, prema ovoj gore imenovanoj teoriji tripartitnog jedinstva te obligacije moraju nositi svojstvo *primarnog* dejstva solidarnosti, što se ogleda u faktu *ispunjenja obaveze* koje proizilazi iz različitosti njenih izvora. Tako konstituisane u jednu jedinstvenu “dugovinsku zajednicu”, razume se, u okviru teorijskog trojedinstva, ove obligacije mogu poneti aksiom: *Unus pro omnibus et omnes pro uno*.³⁹¹

Treba primetiti da to nije samo njihov jedan jedini atribut. To zajedništvo u aktu ispunjenja ogleda se i u faktu recipročnog zastupanja, jer ovlašćenje (mandat) u pogledu ispunjenja proizilazi iz sadržine i pravnog dejstva ovako koncipirane solidarnosti.

Ponovimo još jedanput: integralna formula kojom se izražava primarno svojstvo solidarne odgovornosti u aktu dugovanog izvornog ispunjenja, zasnovano na bilo kom punovažnom osnovu, obuhvata sve potrebne elemente, koji zajedno sa druga dva dela, sekundarnim i regresnim, čine tripartitno jedinstvo solidarne odgovornosti.

Prateći izloženi koncept o trojedinstvu solidarne odgovornosti, u sledećem poglavlju (Glava IV) izložićemo konkretne slučajeve solidarne odgovornosti bez obzira na njihove različite izvore, sa posebnom pažnjom na ugovornu i deliktну odgovornost. Tako, kod ugovorne odgovornosti izložićemo pojedine slučajeve zakonske solidarnosti, ali istovremeno i zakonske slučajeve solidarnosti kod deliktne odgovornosti, kako bi na izvornoj zakonskoj regulativi pokazali

---

³⁹¹ Ili, kako će Srpski građanski zakonik 1844. godine reći: ako li su se dva ili više njih na celu stvar obavezali, onda je dužan jedan za sve i svi za jednoga celu stvar dati (§ 545). Lepota zakonskih reči i formulacija očigledna je i u Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru (1888. g.) koji kaže: samoukupni su dužnici onda, kad svaki odgovara lično ne samo za svoj dio, nego za vaskolik dug, kao da je svaki pojedinac sve i dužan, i kad, pošto jedan od njih dug namiri svi su ostali slobodni. O takim se dužnicima obično veli: da jedan odgovara za sve, a oni za jednoga (čl. 937). Ista maksima biće formulisana i u francuskom pravu: *Tous pour un, un pour tous*.

osnovanost, ne samo integralne formule o kojoj je do sada bilo reči, već i sekundarna dejstva solidarnosti koja, takođe, čine konstitutivni element teorije triparticije.

Za razliku od primarnog dejstva solidarne odgovornosti o kojoj je do sada bilo reči, *sekundarna* dejstva takođe čine konstitutivni deo teorije jedinstva solidarne odgovornosti. Međutim, za razliku od primarnog dejstva kvalifikovanog aktom ispunjenja, ovde postoje brojni slučajevi uticaja drugih različitih načina prestanka obligacije konkretizovanih u materiji solidarnosti. To je nešto duži redosled koji usvaja Zakon o obligacionim odnosim: kompenzacija, otpuštanje duga, prenov, poravnanje, sjedinjenje, docnja poverioca, docnja jednog dužnika i priznanje duga, zastoj i prekid zastarevanja i odricanje od zastarelosti.³⁹²

Po prirodi stvari ovde se ne može primeniti isti tretman kao kod primarnog dejstva izvornog dugovanog ispunjenja.

Razume se da je osnovna svrha u suštini ista, ali način do koga se dolazi do te svrhe je različit jer su različiti i uslovi nastanka i pravna dejstva pojedinih načina prestanka obligacija primenjenih na pasivnu solidarnost.

Tako na primer, ako je jedan od solidarnih dužnika prihvatio otpuštanje duga ili je sa poveriocem zaključio novaciju (prenov), onda "sudbina" solidarnog duga zavisna od činjenice, da li je to učinjeno samo u odnosu na jednog sadužnika ili u odnosu na sve, dakle, utvrđuje se okolnost da li je to učinjeno *in personam* ili *in rem*. Posledice su sasvim različite: u prvom slučaju, dug se prema poveriocu smanjuje za iznos koji pada na tog sadužnika, a u drugom slučaju solidarna obligacija je prestala da postoji u celini.

Kao što se vidi, kod sekundarnog dejstva, za razliku od izvornog akta ispunjenja, postoje brojne razlike u ostvarenju svrhe solidarne odgovornosti, zbog čega su i imenovane kao sekundarne. One su brojne i po svojoj prirodi različite zbog čega u Zakonu o obligacionim odnosima zauzimaju dosta prostora, a u ovoj disertaciji, njima je posvećeno oko stotinu stranica teksta (Glava V) gde su data pojmovna, komparativna i teorijska stanovišta i obrazloženja.

---

³⁹² Čl. 414–422 Zakona o obligacionim odnosima.

Međutim, ono što na ovom mestu treba posebno podvući, to je okolnost da, među njih, pored brojnih razlika, uvek se “proteže” i jedan zajednički imenitelj koji ih povezuje: svi ti načini imaju za svrhu da okončaju nastalu solidarnu odgovornost istog genusnog porekla. Drugim rečima, i sekundarno dejstvo solidarnosti u hipotezi gore pomenutih načina prestanka obligacija, čini značajni deo opšte solidarnosti dužnika, i to u tolikoj meri, da, uz primarno dejstvo, predstavlja nezaobilazno mesto u tripartitnoj teoriji solidarne odgovornosti.

Pošto smo na ovaj način došli i do trećeg segmenta ove teorije, dužni smo da ukažemo na njegova svojstva koja smo imenovali kao *ravnoteža interesa* u postupku regresnog zahteva posle okončanja postojeće solidarne odgovornosti.

Naime, pre svega treba reći da se regresni postupak pokreće i vodi pošto jedan ili više, ali ne i svi, sadužnici ispune dugovanu prestaciju, kojim aktom solidarna odgovornost prema poveriocu prestaje da postoji, ali isplatilac stupa na mesto dotadašnjeg poverioca (beneficium cedendarum actionum) sa zahtevom u odnosu na druge sadužnike da mu isplate plaćeni dug umanjen za deo koji na njega pada po kriterijumu njihovog unutrašnjem odnosa. Ukoliko se to ne može tačno utvrditi ili ako nije što drugo ugovoreno, na svakog dužnika dolazi jednak deo.

Kada je reč o trojedinstvu solidarne odgovornosti, onda treba reći da je regresni postupak treći posteriorni deo tog jedinstva, ali ne i uvek obavezni. Naime, pod pretpostavkom da je svaki od sadužnika uredno i blagovremeno ispunio poveriocu svoj deo duga, onda regresni postupak, u gore označenom smislu, i nije potreban. Međutim, u praktičnom životu regresni postupak se najčešće sprovodi, što je nama dalo za pravo da ga inkorporiramo u celu materiju solidarne odgovornosti posle njenog ispunjenja, zbog čega je cela solidarna odgovornost nazvana tripartitnom teorijom. Ukoliko do regresnog zahteva u konkretnom slučaju i ne dođe iz rečenog razloga, onda bi se ova teorija mogla nazvati bipartitnim jedinstvom solidarne obligacije.

Inače pitanje regresnog zahteva obrađeno je u širem obimu (takođe u Glavi V, Odsek III) pod naslovom *Odnosi između solidarnih dužnika posle namirenja poverioca*.

Na kraju ovoga poglavlja koje je posvećeno pojmu solidarnosti dužnika gde su obrađena i mnoga druga srodna i komparativna rešenja, kao i razgraničenja i tačke vezivanja sa drugim ustanovama (jemstvo, ugovorna kazna), a sve to sa pogledom na dugotrajnost teorijskih rasprava o prirodi i mogućim vrstama solidarnosti – na kraju ovog poglavlja učinjen je pokušaj da se, isključivo sa teorijskog stanovišta, po određenim kriterijumima, grupišu i formulišu izvesna stanovišta u vidu *teorije tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti*.

Sve to u cilju i u dobroj nameri (*bona fides*) da se eventualno teorijski uopšti i proširi ova značajna materija uz puno naučno poštovanje teorijskih pogleda koji su tokom dugog vremena nastali u evropskoj familiji prava. Ovo tim pre, jer literatura o solidarnim obligacijama, kao što smo videli na drugim jezičkim područjima, naročito francuskom i nemačkom veoma je bogata, dok je naše jezičko područje, takođe, prisutno u oblasti solidarne odgovornosti, ali više u vidu udžbeničke literature nego u vidu monografskih rasprava.

Glava četvrta

IZVORI SOLIDARNOSTI DUŽNIKA

Odsek I

I. UGOVORNA SOLIDARNOST DUŽNIKA

1. AUTONOMIJA VOLJE I UGOVORNA SOLIDARNOST

Solidarna obligacija koja svoj izvor i osnov nalazi u saglasnosti volja poverioca i dužnika, imenovana je u viševekovnoj pravnoj teoriji kao: prava, potpuna, savršena solidarnost. Još u rimskom pravu, kao što smo videli, ova solidarnost se naročito razvijala kroz korealnu stipulaciju, tako da i danas, pored pomenutih naziva, nosi još i ime *korealna obligacija*.³⁹³

Ugovorna solidarnost dužnika može se ispoljiti na različite načine i u različitim vidovima, s obzirom na predviđene ili nepredviđene pretpostavke solidarnosti.

Najopštije, može se reći, da su strane u obligacionim odnosima slobodne da svoje odnose urede po svojoj volji, ali uvek u granicama prinudnih propisa, javnog poretka, dobrih običaja i morala.³⁹⁴

---

³⁹³ O ovoj vrsti obligacija postoji brojna literatura. S obzirom da smo istorijske izvore ove obligacije opširnije naveli u Glavi I ovoga rada koja je posvećena istorijskom razvoju solidarnih obligacija, ovde još ukazujemo na sledeću literaturu: Videti: Đ. Pavlović, nav. delo, str. 121; Duchon Maurice, De l'idée de représentation dans la solidarité, Paris 1907; Joly Henri, Effets de la solidarité passive dans les rapports des codébiteurs avec le créancier commun, Grenoble 1907; Haillecourt Marces, Des obligations solidaires en droit allemand et en droit français, Bordeaux 1911; Hoang Hoai, Des effets de la solidarité passive dans ses rapports entre le créancier et le débiteur, Paris 1934; Français Jean, De la distinction entre l'obligation solidaire et l'obligation "in solidum", Paris 1936; A. Romac, nav. delo, str. 319; L. Marković, nav. delo, str. 309, gde se, između ostalog, kaže: dužnik se na latinskom zove reus, a u množini, dužnici rei. Ako ima više dužnika, to su sadužnici. Fernand Derrida, Solidarité u: Répertoire de droit civil, Tome V, Paris 1955, str. 20–32, naročito str. 22; Loupien Jean-Charles, La solidarité passive en droit commercial, Montpellier 1973; Corboz Bernard, La distinction entre solidarité parfait et solidarité imparfaite, Genève 1974; M. Mignot, Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français, Paris 2002, str. 34 i sl.; Hontebeyrie Antoine, Le fondement de l'obligation solidaire en droit privé français, Paris 2004.

³⁹⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 10. Videti, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1978, komentar uz čl. 10 Zakona o obligacionim odnosima, str. 51–66; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, I knjiga, Beograd 1983, komentar uz čl. 10 Zakona o obligacionim odnosima, str. 50–56.

O načelu autonomije volje, opširnije: Gounot, Le principe de l'autonomie de la volonté en droit privé, Dijon 1912; Lucas, L'autonomie de la volonté en droit privé interne et en droit civil à la mémoire de H. Capitant, Paris, str. 469; Saleilles R., De la déclaration de volonté, Paris 1929; M.

Polazeći od ovako formulisanog načela autonomije volje, može se konstatovati: ugovorne strane mogu svojom saglasnošću volja da, u slučaju više lica na dužničkoj strani, predvide i njihovu solidarnu odgovornost, na način i pod uslovima koji nisu u suprotnosti sa pomenutim ograničenjima autonomije volje.³⁹⁵

One to mogu učiniti ili izričito klauzulom ugovora upotrebom reči sa istim značenjem (npr. solidarno, skupno, zajednički) ili to proizilazi iz celokupne sadržine ugovora i njegovog predmeta i kauze ugovornih obaveza. U svakom slučaju, za punovažnost ovakvog ugovora odnosno ugovorne klauzule o predviđenoj solidarnosti dužnika, potrebno je ustanoviti iskazanu *nameru* (animus contrahendi) za ugovorenu solidarnost.

Razume se, za takav ugovor, pored rečenog, potrebno je ispuniti opšte uslove za punovažnost ugovora (sposobnost ugovaranja, saglasnost volja, predmet i kauza ugovora kao i određena forma ukoliko je za konkretan ugovor predviđena forma kao uslov punovažnosti ugovora – forma ad solemnitatem).

Opšta pravila o punovažnosti ugovora podrazumevaju i opšta pravila o dejstvu i prestanku ugovora, što se na shodan način primenjuje i na solidarnu odgovornost. To, između ostalog, znači da stranke mogu *sporazumno* odustati od prvobitno predviđene klauzule o solidarnoj odgovornosti, kao što je, takođe, izvesno da se i ovde primenjuju i opšta pravila o ništavim i rušljivim ugovorima i opšta pravila o manama volje koje dovode do rušljivosti ugovora.

Ugovorna solidarnost može biti ugovorena i na način prihvatanja tzv. opštih uslova poslovanja i to putem *ugovora po pristupu* kojim se prihvataju eventualno previđene odredbe o solidarnoj odgovornosti.

Planiol, G. Ripert, nav. delo, str. 375; G. Ripert, nav. delo, str. 39–137; M. Planiol, G. Ripert, Boulanger, nav. delo; G. Marty, P. Raynaud, nav. delo, str. 30; Jean Carbonnier, *Théorie des obligations*, Paris 1963, str. 81.

U pogledu ograničenja autonomije volje putem javnog poretka, opširnije: Živojin Perić, *Uticaj sudije na javni moral, Privatno pravo, skupljene rasprave iz građanskog prava*, Beograd 1912, str. 261; Marković Božidar, *Poštenje i moral u pravu*, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1922, str. 332; Marmion, *Etudes sur les lois d'ordre public en droit civil interne*, Paris 1924; Saiget, *Le contrat immoral*, Paris 1939; Simon, *L'ordre public en droit privé*, Rennes 1941; Malaurie, *L'ordre public et le contrat*, Reims 1953; Dragoljub Stojanović, *Sloboda ugovaranja i javni poredak*, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1968, br. 3, str. 385; Slobodan Perović, *Uticaj javnog poretka na punovažnost ugovora*, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 3, 1983, str. 307; Slobodan Perović, *Autonomija volje i prinudni propisi*, Zbornik radova, Budva 2007, str. 7–88.

³⁹⁵ Reč je o “opštem mestu”. Na našem jeziku, pored brojnih udžbeničkih izlaganja, videti, L.Karamarković, nav. delo, str.53-55.

Tri mogućnosti. – Ugovorna solidarnost obuhvata tri moguća načina uspostavljanja: (1) kada nema zakonske pretpostavke o ugovornoj solidarnosti; (2) kada postoji opšta zakonska pretpostavka o ugovornoj solidarnosti za sve obligacione odnose sa više dužnika; (3) kada postoji zakonska pretpostavka samo za određenu oblast ugovornih odnosa (privrednih ugovora).³⁹⁶ Ovim redom izložićemo pomenute mogućnosti ugovorne solidarnosti. U prvom slučaju, postojanje ugovorne solidarnosti pretpostavlja pozitivnu izjavu volje, dok u druga dva slučaja

Mnoge kodifikacije u uporednom pravu ne predviđaju opštu pretpostavku ugovorne solidarnosti u slučaju više lica na dužničkoj strani. Tako, prema francuskom Građanskom zakoniku (čl. 1202), solidarnost se *ne pretpostavlja*; treba da je *izrično* ugovorena. Ovo pravilo se ne primenjuje samo u slučajevima u kojima je solidarnost predviđena na osnovu neke zakonske odredbe.³⁹⁷ Prema Bogišićevom Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru: u ugovorima se samoukupnost nikad ne pretpostavlja, nego treba da je naročito uglavljena (čl. 238).

Kao što se vidi, u slučaju kad nema zakonske pretpostavke, ugovorna solidarnost se *ne pretpostavlja*, već ona mora biti posebno ugovorena u okviru zakonskog regulisanja autonomije volje. U tom smislu ona može biti ugovorena na jedan opšti način koji je prilagođen određenim trajnim ugovornim odnosima stranaka, a može biti predviđena (što će najčešće i biti slučaj) zaključenjem konkretnog imenovanog ugovora.

S druge strane, postavlja se pitanje, ako je za konkretan ugovor zakonom već predviđena solidarna odgovornost dužnika, da li je takva zakonska odredba dispozitivnog ili imperativnog karaktera. Ukoliko je ona dispozitivnog karaktera

---

³⁹⁶ U prvom slučaju, postojanje ugovorne odgovornosti pretpostavlja pozitivnu izjavu volje, dok se u druga dva slučaja otklanja negativna pretpostavka postojanja ugovorne odgovornosti.

³⁹⁷ Opširnije, Drakidès Philippe, *Du principe en vertu duquel la solidarité ne se présume pas*, Paris 1939, naročito str. 37–54; Carbonnier Jean, *Droit civil, Les biens, Les obligations*, Paris 1955, str. 2496; G. Marty et P. Raynaud, nav. delo, str. 784; Philippe Malaurie, *Droit civil, Théorie générale des obligations*, Paris 1980, str. 616 i sl.; F. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, nav. delo, str. 1156; Delebecque Philippe et Pansier Frédéric-Jérôme, *Droit des obligations, Régime générale*, Paris 2005, str. 107 i sl.; Sličnu odredbu predviđa i Zakonik o obligacijama i ugovorima Republike Tunisa od 2005. god., čl. 174.

stranke nisu u obavezi da je poštuju. Naprotiv, ukoliko je takva odredba imperativnog karaktera stranke je moraju poštovati. Ali tu se često javljaju i izvesne teškoće kod prepoznavanja ovakvih normi sa pomenutim razlikama. Tako, kod već izložene zakonske odredbe kojom se određuju granice autonomije volje (suprotnost prinudnim propisima, javnom poretku, dobrim običajima, moralu), stranke ta ograničenja moraju poštovati jer je u pitanju imperativna norma.³⁹⁸

Međutim, kod konkretnih zakonskih odredbi kojima se predviđa solidarna odgovornost u pojedinim imenovanim ugovorima, često se postavlja pitanje o karakteru zakonske odredbe sa stanovišta njene imperativnosti ili dispozitivnosti.

Odgovor se, između ostalog, dobija i odgovarajućim tumačenjem pravne norme. Tako, ako zakonska odredba predviđa kao sankciju ništavost ugovora, onda je to znak da je u pitanju imperativna norma. Nadalje, reč “treba” i reč “mora” takođe mogu biti od značaja za interpretaciju norme u pogledu njene dispozitivnosti ili imperativnosti. Najzad, tumačenjem pravne norme pomoću kriterijuma svrhe u kontekstu celine društvenog i pravnog ambijenta koji je predmet regulisanja ugovorne solidarne odgovornosti, može biti značajan, često i odlučujući relevantni moment za rešenje postavljenog pitanja.³⁹⁹

U svakom slučaju, kao što ćemo videti iz daljih izlaganja u ovom poglavlju, već ovde možemo konstatovati da je veći broj imperativnih normi u domenu deliktne odgovornosti, nego što je to slučaj kod ugovorne solidarnosti dužnika. Ta konstatacija ne važi kada su u pitanju ugovori u privredi gde je predviđena pretpostavka solidarnosti dužnika.

U slučaju kad postoji opšta zakonska pretpostavka o ugovornoj solidarnosti, reč je o oborivoj pretpostavci, a to znači da ugovornici koji ne žele da se na njihov ugovorni odnos primeni pretpostavka solidarnosti, moraju na siguran način u tom

---

³⁹⁸ Videti: B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. I, Zagreb 1978, str. 51 i sl.; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. I, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, Beograd 1983, str. 50 i sl.; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović, I knj., Beograd 1995, str. 5 i sl.

³⁹⁹ O tumačenju pravne norme, opširnije: Radomir Lukić, Tumačenje prava, monografija, Beograd 1961; Hans Kelzen, Opšta teorija države i prava, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1998, str. 87 i sl.; Rosko Paund, Jurisprudencija, knj. II, Službeni list SRJ, Beograd i CID Podgorica, 2000, str. 264 i sl.; Dragan Mitrović, Uvod u pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2010, str. 312 i sl.

smislu izraziti saglasnu volju. Oni to mogu učiniti i posle zaključenja osnovnog ugovora. Za takav njihov ugovor važe pravila koja smo istakli kod prethodnog pitanja kada nema zakonske pretpostavke o ugovornoj solidarnosti. A to znači, da se njihova volja i tada mora kretati u okvirima dozvoljene autonomije volje, kao i u okviru drugih pitanja o kojima je bilo reči (npr. mane volje, ništavost ugovora, sporazumni raskid).

U svakom slučaju, stranke ne mogu obarati ovu zakonsku pretpostavku ako je u pitanju primena imperativne norme koja se odnosi na njihov ugovor. Za razliku od većine kodifikacija u uporednom pravu, kao što smo prethodno naglasili, koje kod ugovorne solidarnosti ne predviđaju pretpostavku solidarnosti.

Naprotiv, jedan broj kodifikacija ovakvu pretpostavku poznaju. Tako, nemački Građanski zakonik (§ 427) predviđa: ako se više njih *ugovorom* zajedno obavežu na deljivu činidbu, u sumnji odgovaraju kao solidarni dužnici. Italijanski Građanski zakonik (čl. 1294) takođe predviđa ovu pretpostavku: sadužnici se solidarno obavezuju, ako iz zakona ili pravnog osnova ne proističe drugačije.

U tom smislu, čini se, na sasvim jasan i potpuni način, pitanje pretpostavke kod ugovorne solidarnosti, formuliše i Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima. Pod naslovom "Pretpostavka solidarnosti" Skica predviđa: kada ima više dužnika u nekoj deljivoj obavezi *nastaloj ugovorom*, oni odgovaraju poveriocu solidarno, osim ako su ugovornici izrično otklonili solidarnu odgovornost, ili ako takva njihova volja proizilazi iz okolnosti posla (čl. 334 Skice).

Najzad, treći slučaj ugovorne solidarnosti postoji, kada se zakonskom pretpostavkom predviđa ugovorna solidarnost, ali samo za *ugovore u privredi*, dakle, samo za jednu određenu oblast ugovorne solidarnosti, dok ta pretpostavka ne važi za ostale oblasti ugovorne solidarnosti. Za te slučajeve primenjuje se pravilo o solidarnosti dužnika kazuistički, što znači samo za konkretno naznačene ugovore, i to su, u većini slučajeva dispozitivne norme čiju primenu stranke mogu otkloniti.

Kao što se vidi, ovakav način određivanja ugovorne solidarnosti je, u stvari, *mešovit* sistem u odnosu na prva dva izložena sistema regulisanja ugovorne solidarnosti.

Ovaj “treći” sistem usvojen je i u našem Zakonu o obligacionim odnosima, prema kome, kad ima više dužnika u nekoj deljivoj obavezi nastaloj *ugovorom u privredi*, oni odgovaraju poveriocu *solidarno*, osim ako su ugovarači izrično otklonili solidarnu odgovornost (čl. 413 Zakona).⁴⁰⁰

Ovaj sistem zastupljen je i u nekim drugim kodifikacijama uporednog prava. Tako npr., rumunski Građanski zakonik, najpre predviđa da se solidarnost dužnika ne pretpostavlja; ona postoji samo kada se izričito ugovori od samih stranaka ili kada je predviđena zakonom (čl. 1445). Ali već u idućoj odredbi (čl. 1446) Zakonik predviđa: solidarnost se pretpostavlja između dužnika kada je obligacija iz domena privrede, ukoliko zakon ne određuje što drugo. Isto rešenje je usvojeno i u Građanskom zakoniku Kvebeka (čl. 1525) prema kome, solidarnost između dužnika se ne pretpostavlja. Ona postoji samo ako se izričito ugovori između strana ili se predviđa zakonom. Naprotiv, ona se pretpostavlja između dužnika jedne obligacije koja je ugovorena u korišćenju aktivnosti privrednog preduzeća.⁴⁰¹

Kao što se vidi, u uporednom pravu postoje različita rešenja u pogledu pretpostavke ugovorne solidarnosti. Ipak, i pored svih pomenutih razlika, jedna zajednička tačka izražena je kroz načelo autonomije volje sa njenim opštim i posebnim zakonskim ograničenjima. Ona se, na neposredan ili posredan način javlja u svim oblicima pretpostavke solidarnosti dužnika. O tome će biti još reči u zaključnom delu ove disertacije, ali već sada, u meritumu same stvari, možemo reći da se opredeljujemo za rešenje da se pretpostavka solidarnosti i u našem pravu uvede u svim ugovornim odnosima gde se javlja više lica na dužničkoj strani s tim

---

⁴⁰⁰ Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 25) ugovori u privredi su oni koje preduzeće i druga pravna lica koja obavljaju privrednu delatnost, kao i imaoci radnji i drugi pojedinci koji u vidu registrovanog zanimanja obavljaju neku privrednu delatnost zaključuju među sobom u obavljanju delatnosti koja sačinjavaju predmete njihovog poslovanja ili su u vezi sa tim delatnostima (Službeni list SRJ, br. 31/93).

U suštini istu, ali savremeniju definiciju privrednih ugovora sadrži Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije, prema kome privredni ugovori su ugovori koje međusobno zaključuju privredni subjekti, kao što su privredna društva, druga pravna lica i pojedinci koji u vidu registrovanog zanimanja obavljaju neku privrednu delatnost (čl. 166 Prednacrt).

⁴⁰¹ Isto ili slično pravilo predviđeno je i u Zakoniku o obligacijama i ugovorima Republike Tunisa. Prema ovom Zakoniku, prvo pravilo glasi, da se solidarnost između dužnika ne pretpostavlja; ona može biti izričito ugovorena ili zakonom predviđena (čl. 174), a odmah zatim (čl. 175) stoji: solidarnost je pravilo u ugovornim obligacijama koji su zaključeni između trgovaca, radi trgovačkih poslova, ukoliko nije suprotno predviđeno ugovorom ili zakonom.

što ugovornici mogu izrično otkloniti solidarnu odgovornost, ili ako takva njihova volja proizilazi iz okolnosti njihovog posla.

2. POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI KOD UGOVORNE ODGOVORNOSTI

Zakon o obligacionim odnosima predviđa solidarnost dužnika u oblasti ugovorne odgovornosti u većem broju slučajeva, kao što su: otuđenje zakupljene stvari, ugovor o građenju, ugovor o prevozu stvari, ugovor o nalogu, ugovor o jemstvu, ugovor o komisionu. Pored toga, solidarna odgovornost predviđena je i u okviru pravila Zakona koja se odnose na prekoračenje ovlašćenja od strane zastupnika. U kontekstu pravila o pasivnoj solidarnoj odgovornosti u ugovorima koje predviđa Zakon o obligacionim odnosima, potrebno je imati u vidu da je u većini slučajeva reč o odredbama dispozitivnog karaktera, kao što smo već istakli, da ih stranke u svakom konkretnom slučaju ugovorom mogu isključiti ili izmeniti.

3. ZASTUPANJE

U pravnom sistemu Srbije, zakonska rešenja o *prekoračenju* ovlašćenja od strane zastupnika različita su u zavisnosti od toga da li je reč o opštim pravilima Zakona o obligacionim odnosima ili pravilima relevantnim za privredna društva predviđena Zakonom o privrednim društvima.⁴⁰²

Prema Zakonu o obligacionim odnosima, u slučaju kad zastupnik prekorači granice svojih ovlašćenja, zastupnik je u obavezi samo ako zastupani odobri prekoračenje. Ako zastupani ne odobri ugovor u roku koji je redovno potreban da se ugovor takve vrste razmotri i oceni, smatra se da je odobrenje odbijeno. Prema Zakonu, ovo odobrenje ima povratno dejstvo ako drukčije nije ugovoreno. Ako strana koja je zaključila ugovor sa zastupnikom koji je prekoračio granice ovlašćenja, nije znala niti morala znati za prekoračenje ovlašćenja, može odmah po saznanju za prekoračenje, ne čekajući da se zastupani izjasni, izjaviti da se ne smatra vezanom ugovorom. Pri tome, ako zastupani odbije odobrenje, zastupnik i

---

⁴⁰² O zastupanju uopšte, Vladimir Vodinelić, Građansko pravo - Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava, Beograd, 2012, str. 470–484.

zastupani su *solidarno* odgovorni za štetu koju je druga strana pretrpela ako je bila savesna, tj. ako nije znala niti je morala znati za prekoračenje ovlašćenja.⁴⁰³ Nasuprot tome, prema Zakonu o privrednim društvima⁴⁰⁴ ograničenja zastupnika ne mogu se isticati prema trećim licima.⁴⁰⁵ Izuzetno, ograničenja ovlašćenja zastupnika u vidu obaveznog supotpisa mogu se isticati prema trećim licima, ako su registrovana u skladu sa zakonom o registraciji.⁴⁰⁶ Zastupnik društva odgovara za štetu koju prouzrokuje društvu prekoračenjem granica svojih ovlašćenja.⁴⁰⁷

U okviru analize različitih pravila o dejstvima prekoračenja ovlašćenja zastupnika prema trećim licima usvojenim u srpskom pravu,⁴⁰⁸ potrebno je imati u vidu da je Zakon o obligacionim odnosima uvođenjem *solidarne odgovornosti* zastupnika i zastupanog za štetu koju je pretrpela savesna druga strana, odstupio od rešenja Skice za zakonik o obligacijama i ugovorima, koja u ovom slučaju nije predviđala solidarnu odgovornost.

Prema Skici, ugovor koji prelazi granice zastupnikovih ovlašćenja a koji je zastupnik obavio u ime zastupanog može se naknadno ratifikovati. U slučaju odbijanja ratifikacije, druga strana može zahtevati naknadu od zastupnika, izuzev ako je znala ili je morala znati da obavljeni posao prelazi granice zastupnikovih ovlašćenja.⁴⁰⁹

Solidarna odgovornost zastupnika i zastupanog nije bila predviđena ni Opštim uzansama za promet robom (1954), koje su za slučaj prekoračenja ovlašćenja od strane zastupnika sadržale specifično rešenje. Prema tom rešenju,

---

⁴⁰³ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 87. Opširnije videti, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1978, I knj., str. 402; V. Jovanović u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, knj. I, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, 1980, str. 245–246; S. Cigoj, Komentar obligacijskih razmerij, Ljubljana 1984, I knj., str. 323; D. Stojanović u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, knj. I, redaktor S. Perović, Beograd 1995, komentar uz čl. 87, str. 188.

⁴⁰⁴ O zastupanju privrednih društava, videti, Mirko Vasiljević, Kompanijsko pravo, Pravo privrednih društava, Beograd 2013, str. 104–120, gde autor, između ostalog, osnovano konstatuje različite stavove o ovom pitanju (str. 114).

⁴⁰⁵ Zastupnik je dužan da postupa u skladu sa ograničenjima svojih ovlašćenja koja je utvrđena aktima društva ili odlukama nadležnih organa društva (Zakon o privrednim društvima, čl. 33, st. 1).

⁴⁰⁶ Zakon o privrednim društvima, čl. 33, st. 2 i 3.

⁴⁰⁷ Zakon o privrednim društvima, čl. 41, st. 1.

⁴⁰⁸ Videti, L. Karamarković, nav. delo, str. 101–102.

⁴⁰⁹ Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima, čl. 58, st. 4.

ugovor ne obavezuje vlastodavca ukoliko je punomoćnik prekoračio granice ovlašćenja. Ali i takav ugovor obavezuje vlastodavca ako druga strana nije znala niti je morala znati da je punomoćnik prekoračio granice ovlašćenja. Kad je punomoćnik pri zaključenju ugovora prekoračio granice ovlašćenja, a druga strana je to znala ili je morala znati, zaključeni ugovor obavezuje vlastodavca u onim granicama koje odgovaraju datom ovlašćenju, ako je prema prirodi posla moguće ispuniti ugovor samo u tom delu.⁴¹⁰

Najzad, u Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije (2015), u vidu alternative u odnosu na pomenuta pravila Zakona o obligacionim odnosima, predloženo je rešenje koje, slično onom usvojenom u Skici, ne predviđa solidarnu odgovornost zastupnika i zastupanog. Prema njemu, ako zastupani odbije odobrenje, zastupnik je obavezan da drugoj strani koja ne zna niti je morala da zna za prekoračenje ovlašćenja, pruži naknadu koja će je staviti u isti položaj u kome bi bila da je zastupani dao odobrenje.⁴¹¹

U kontekstu izlaganja o rešenjima Zakona o obligacionim odnosima koja se odnose na zastupanje, potrebno je primetiti da Zakon izričito odvajava i razlikuje slučaj prekoračenja granica ovlašćenja od strane zastupnika (čl.87) od slučaja zaključenja ugovora od strane neovlašćenog lica, u kome ne predviđa solidarnu odgovornost (čl.88). Prema pravilima Zakona koja se odnose na zaključenje ugovora od strane neovlašćenog lica, ugovor koji neko lice zaključi kao punomoćnik u ime drugoga bez njegovog ovlašćenja obavezuje neovlašćeno zastupanog samo ako on ugovor naknadno odobri. Strana sa kojom je ugovor zaključen može zahtevati od neovlašćeno zastupanog da se u primerenom roku izjasni da li ugovor odobrava. Ako neovlašćeno zastupani ni u ostavljenom roku ugovor ne odobri, smatra se da ugovor nije ni zaključen. U tom slučaju, strana sa kojom je ugovor zaključen može od lica koje je kao punomoćnik bez ovlašćenja zaključilo ugovor tražiti naknadu štete, ako u trenutku zaključenja ugovora nije znala niti je morala znati da to lice nije imalo ovlašćenje za zaključenje ugovora.⁴¹²

---

⁴¹⁰ Opšte uzanse za promet robom iz 1954. g., uzansa br. 39.

⁴¹¹ Prenacrt Građanskog zakonika Republike Srbije (2015), alternativa uz čl. 111, st. 5.

⁴¹² Komenar ovog pravila, D. Stojanović u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, knj. I, redaktor S. Perović, Beograd 1995, komentar uz čl. 88, str. 188–191.

U uporednom pravu preovlađuje rešenje prema kome nema solidarne odgovornosti zastupnika i zastupanog u slučaju prekoračenja ovlašćenja od strane zastupnika. Razlike u rešenjima se pre svega odnose na pravna sredstva koja savesno treće lice može upotrebiti prema zastupniku.⁴¹³

Kad je reč o rešenjima Konvencije o zastupanju u međunarodnoj prodaji robe i drugim unifomrnim pravilima ugovornog prava, potrebno je na prvom mestu konstatovati da ona sadrže *jedinstveno* pravilo za slučaj kad zastupnik postupa bez ovlašćenja i za slučaj kad zastupnik prekorači granice svojih ovlašćenja, a zatim da uniformna pravila u pomenutim slučajevima *ne predviđaju* solidarnu odgovornost zastupnika i zastupanog.

Tako, prema Konvenciji o zastupanju u međunarodnoj prodaji robe,⁴¹⁴ zastupnik koji postupa bez ovlašćenja ili izvan granica ovlašćenja, u odsustvu ratifikacije ovlašćenja, dužan je da trećem licu naknadi štetu koja će ga staviti u isti položaj u kome bi bilo da je zastupnik postupao da je imao ovlašćenje odnosno da ovlašćenje nije prekoračio. Ipak, zastupnik neće biti odgovoran ako je treće lice znalo ili moralo znati da zastupnik nema ovlašćenje ili da je ovlašćenje prekoračio.⁴¹⁵

Načela evropskog ugovornog prava predviđaju slično rešenje, prema kome: “Ako lice koje postupa kao zastupnik postupa bez ovlašćenja ili izvan okvira svog ovlašćenja, njegove radnje ne obavezuju principala i treću stranu”. U odsustvu ovog ovlašćenja, “zastupnik je obavezan da trećoj strani isplati onu naknadu štete koja će treću stranu staviti u isti položaj u kome bi bila da je zastupnik postupao sa ovlašćenjem. Ovo se ne primenjuje ako je treća stana znala za odsustvo ovlašćenja ili ako joj to odsustvo nije moglo biti nepoznato” (čl. 3:204).⁴¹⁶ Gotovo identično

---

⁴¹³ Detaljan uporedno-pravni pregled, videti: O. Lando, H. Beale, *Principles of European Contract Law*, Kluwer Law International, 2000, str. 207–209. Videti i D. Marković-Bajalović, *Ugovorno zastupanje u Landovim principima, uporednom i jugoslovenskom pravu*, u: *Načela evropskog ugovornog prava i Jugoslovensko pravo, prilog harmonizaciji domaćeg zakonodavstva*, Kragujevac 2001, str. 161–181; Enes Bikić, *Zastupanje u domaćem pravu i principima evropskog ugovornog prava*, monografija, Mostar 2008, naročito str. 264–268.

⁴¹⁴ *Convention on Agency in the International Sale of Goods*, Geneva 1983.

⁴¹⁵ Čl. 16 pomenute Konvencije.

⁴¹⁶ Videti O. Lando, H. Beale, nav. delo, str. 207, gde se u komentaru uz čl. 3:204, navodi da se ovo pravilo odnosi kako na slučaj kad je zastupnik postupao bez ikakvog ovlašćenja, tako i na

rešenje u pogledu ovog pitanja sadrže i UNIDROIT Načela međunarodnih trgovinskih ugovora, koja predviđaju: “Zastupnik koji postupa bez ovlašćenja ili prekoračujući ovlašćenje odgovora za štetu koja treću stranu treba da dovede u isti položaj u kome bi se nalazila da je zastupnik postupao sa ovlašćenjem ili ne prekoračujući granice ovlašćenja. Ipak, zastupnik nije odgovoran ako je treća strana znala ili morala znati da zastupnik nema ovlašćenje ili da je prekoračio svoje ovlašćenje” (čl. 2.2.6),⁴¹⁷ kao i u Nacrtu zajedničkog okvira.⁴¹⁸

U istom smislu, najveći broj nacionalnih zakona, sa manjim ili većim razlikama, predviđa odgovornost zastupnika za naknadu štete trećem savesnom licu u slučaju kad zastupnik postupa bez ovlašćenja ili izvan granica ovlašćenja. Pri tome, pojedini nacionalni zakoni, pored savesnosti trećeg lica, u obzir uzimaju i savesnost zastupnika, pa u zavisnosti od toga da li je zastupnik znao za nedostatak svog ovlašćenja, predviđaju odgovarajuća pravna sredstva trećeg lica.⁴¹⁹

Sumaran pogled na evoluciju pravila o dejstvima prekoračenja ovlašćenja zastupnika prema trećem licu u srpskom pravu, kao i na odgovarajuća rešenja koja u tom pogledu preovlađuju u uporednom pravu, daje mesta zaključku da je reč o pitanju kome, prilikom izrade Građanskog zakonika Republike Srbije, treba posvetiti posebnu pažnju. Ovo je posebno značajno sa stanovišta zadržavanja ili napuštanja sistema solidarne odgovornosti zastupnika i zastupanog prema trećem savesnom licu u slučaju prekoračenja ovlašćenja od strane zastupnika.⁴²⁰

---

slučaj kad je postupao bez “dovoljnog” ovlašćenja (“*Article 3:204 expressly states the consequence that results if the major condition of Article 3:202 is not fulfilled: the agent has acted without any or without sufficient authority, be it express, implied or apparent*”).

⁴¹⁷ Videti kometar uz član 2.2.6 UNIDROIT načela međunarodnih trgovinskih ugovora, UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, UNIDROIT, Rome, 2010, str. 85.

⁴¹⁸ Član II – 6:107. Draft Common Frame of Reference (DCFR). V. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), Outline Edition, Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law, Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll, Sellier European Law Publishers, 2009.

⁴¹⁹ V. Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, ibidem.

⁴²⁰ Sistem solidarne odgovornosti zastupnika i zastupanog predviđen je i u zakonima o obligacionim odnosima Slovenije (Obligacijski zakonik, čl. 72, st. 5); Hrvatske (Zakon o obveznim

4. OTUĐENJE ZAKUPLJENE STVARI I ODGOVORNOST PRENSIOCA KAO SOLIDARNOG JEMCA

Zakon o obligacionim odnosima, u odredbama koje se odnose na otuđenje stvari koja je pre toga predata nekom drugom u zakup, predviđa odgovornost prensioca kao solidarnog jemca.

Prema Zakonu, u slučaju otuđenja stvari koja je pre toga predata nekom drugom u zakup, pribavilac stupa na mesto zakupodavca, te posle toga prava i obaveze iz zakupa nastaju između njega i zakupca. Pribavilac ne može zahtevati od zakupca da mu preda stvar pre proteka vremena za koje je zakup ugovoren, a ako trajanje zakupa nije određeno ni ugovorom ni zakonom, onda pre isteka otkaznog roka. Za pribaviočeve obaveze iz zakupa prema zakupcu odgovara prensilac kao *solidarni jemac*.⁴²¹

U tom smislu, zakupac može zahtevati ispunjenje obaveze bilo od pribavioca ili od prensioca ili istovremeno od obojice. Ovo pravilo objašnjava se činjenicom da, u trenutku otuđenja zakupljene stvari, pribavilac stupa na mesto zakupodavca, što znači da se na njega prenose sva prava ali i sve obaveze prema zakupcu, kao što je npr. obaveza održavanja zakupljene stvari, kao i odgovornost za materijalne i pravne nedostatke; u pogledu ovih obaveza pribavilac postaje zakupčev dužnik. S druge strane, Zakon obavezuje prensioca da, iako je otuđio stvar, ostane u ovom pravnom odnosu u svojstvu *solidarnog jemca* za ispunjenje pribaviočevih obaveza prema zakupcu.⁴²²

U kontekstu pomenutih pravila Zakona o obligacionim odnosima, potrebno je podvući da ona predviđaju odgovornost prensioca kao *solidarnog jemca*, a ne *solidarnog dužnika*. Kao što je istaknuto u delu ovog rada koji se odnosi na jemstvo, iako između solidarnog jemstva i solidarnosti dužnika postoje značajne

---

odnosima, čl. 311, st. 5); Crne Gore (Zakon o obligacionim odnosima, čl. 83. st. 5); Makedonije (Zakon na obligacionite odnosi Makedonije, čl. 79, st. 5).

⁴²¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 591.

⁴²² Opširnije, M. Orlić, komentar uz čl. 591 Zakona o obligacionim odnosima u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović, knj. II, str. 1063–1070; M. Orlić, Komentar uz čl. 591 u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, str. 62–66; Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja M. Juhart, N. Plavšak, III knj., Ljubljana 2004, str. 701–708.

sličnosti, ova dva instituta se ne mogu izjednačiti. Naime, i pored činjenice da kod solidarnog jemstva izostaje obeležje supsidijarnosti, ovaj oblik jemstva odlikuje se svim ostalim obeležjima tipičnim za jemstvo uopšte (odgovornost za tuđu, a ne svoju obavezu, akcesornost, subrogacija), koja ujedno predstavljaju i onsovne tačke razgraničenja u odnosu na solidarnost dužnika. Ipak, pomenuta pravila Zakona posebno su navedena u ovom delu rada, kako bi se zaokružila celina pitanja koja se, u okviru ugovorne odgovornosti, mogu postaviti u pogledu solidarnosti uopšte.

5. UGOVOR O GRAĐENJU

Solidarnu odgovornost Zakon o obligacionim odnosima predviđa i kod ugovora o građenju sa *posebnom odredbom*.⁴²³ Naime, ako ugovor o građenju sadrži odredbu “ključ u ruke” ili neku drugu sličnu odredbu, izvođač se samostalno obavezuje da izvrši skupa sve radove potrebne za izgradnju i upotrebu određenog celovitog objekta. U tom slučaju ugovorena cena obuhvata i vrednost svih nepredviđenih radova i viškova radova, a isključuje uticaj manjkova radova na ugovorenu cenu.

Ako u ugovoru “ključ u ruke” kao ugovorna strana učestvuje više izvođača njihova odgovornost prema naručiocu je *solidarna*.⁴²⁴ Tako na primer, kad na strani izvođača postoji više lica, pri čemu jedno lice izvodi građevinske radove, a drugo montira opremu i instalacije, svako od njih ima tačno određene obaveze u pogledu izgradnje i opremanja objekta ali je njihova odgovornost prema naručiocu

---

⁴²³ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 640.

⁴²⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 640, st. 3. Videti komentar uz čl. 640 Zakona o obligacionim odnosima u: I. Bukljaš i B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. III, Zagreb 1979, str. 1978–2003; I. Jankovec, komentar uz čl. 640 Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, str. 1132–1133; Zoltan Biro, komentar uz čl. 640 Zakona o obligacionim odnosima, u: Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, II. knj., redakcija B. Blagojević i V. Krulj, str. 117–118; S. Cigoj, Komentar obligacijskih razmerij, komentar uz čl. 640. Zakona, Ljubljana 1984.

O ugovoru o građenju uopšte, videti: Mirko Vasiljević, Trgovinsko pravo, Beograd 2011, str. 224–245; Z. Biro, Ugovor o građenju sa posebnim osvrtom na reviziju cene i klauzulu “ključ u ruke”, Zbornik radova sa savjetovanja o Zakonu o obveznim (obligacionim) odnosima, Savez društava pravnika u privredi Jugoslavije, Zagreb–Beograd 1978; V. Popović i R. Vukadinović, Međunarodno poslovno pravo, Posebni deo, Ugovori međunarodne trgovine, Banja Luka–Kragujevac 2010, str. 373–394; U kontekstu ugovora o građenju, videti i: Posebne uzanse o građenju (Sl. list SFRJ, br. 18/77), kao i FIDIC Standardne forme ugovora.

solidarna.⁴²⁵ Drugim rečima, naručilac može, po svom izboru da istakne zahtev iz ugovora o građenju prema bilo kom od saizvođača ili od svih njih zajedno, s obzirom da svi saizvođači predstavljaju ugovornu stranu iz ugovora o građenju i naručiocu odgovaraju *solidarno* za ispunjenje obaveza.

S druge strane, svoja uzajamna prava i obaveze saizvođači uređuju posebnim ugovorom. Ispunjenjem obaveze u celini od strane jednog saizvođača gasi se obligacioni odnos između naručioca i saizvođača, a saizvođač koji ispuni obavezu prema naručiocu ima pravo regresa od ostalih saizvođača prema opštim pravilima.⁴²⁶

6. UGOVOR O PREVOZU STVARI

Prema odredbama Zakona o obligacionim odnosima koja se odnose na ugovor o prevozu stvari,⁴²⁷ prevozilac koji poveri drugom prevoziocu potpuno ili

---

⁴²⁵ I. Jankovec, komentar uz čl. 640. Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1133.

⁴²⁶ U tom pogledu sudska praksa u svojim odlukama prati navedene odredbe Zakona. Navodimo nekoliko takvih primera: - Za štetu prouzrokovanu trećim licima krivicom izvođača radova solidarno odgovaraju izvođač radova i investitor, pa i u slučaju ako je ugovorom između izvođača i investitora isključena odgovornost izvođača, jer takav ugovor nema uticaja na prava trećih lica; - Glavni izvođač građevinskih radova solidarno odgovara sa proizvođačem za štetu koju investitoru prouzrokuje radnik podizvođača; - Za štetu pričinjenu trećim licima odgovaraju investitor i izvođač radova solidarno, pri čemu nije odlučno da li je šteta nastala kao posledica krivice, jer je bitno da je šteta u uzročnoj vezi sa izvođenjem radova i da nije posledica neke radnje ili propuštanja samog oštećenika; - Kad izvođač i podizvođač građevinskih radova odgovaraju za štetu prouzrokovanu trećem licu, njihova odgovornost je solidarna; - Solidarna odgovornost naručioca i izvođača radova prema trećem licu ne bi trebala da bude isključena ni kada bi se utvrdilo da je za štetu isključivo odgovoran izvođač radova; - Izvođač i naručilac građevinskih radova solidarno su obavezni da otklone opasnost nastanka štete na susednom objektu koja je izazvana izvgođenjem građevinskih radova na nepokretnosti; - Izvođač radova koji je napustio gradilište, ostavljajući nedovršene objekte u stanju koje predstavlja opasnost za treća lica, ostaje solidarno odgovoran sa investitorom za štetu koju pretrpi treće lice, jer i takvu štetu treba smatrati štetom koja se pojavljuje u vezi sa izvođenjem građevinskih radova; - Investitor i izvođač radova odgovaraju solidarno za štetu nanetu trećem licu usled izgradnje građevinskog objekta, ali, ako je šteta nastala isključivo krivicom izvođača, investitor koji je platio štetu trećem licu ima pravo da traži od izvođača naknadu punog iznosa štete; - Za štetu od gradnje odgovaraju solidarno investitor i izvođač radova ako, propuštanjem preduzimanja mera zaštite gradilišta, učine dostupnim trećim licima opasna mesta na gradilištu, pa usled toga dođe do povređivanja tih lica; - Za nedostatke u izgradnji građevine i time prouzrokovanu štetu solidarno odgovaraju izvođač radova i lice koje je u ugovoru o kupoprodaji označeno kao proizvođač stanova na kojima su nedostaci ustanovljeni; - Da bi naručilac i izvođač građevinskih radova solidarno odgovarali trećem licu za štetu koju pretrpi u vezi sa izvođenjem radova, nije dovoljno da je učinjena samo štetna radnja i da je šteta nastala, već je potrebno i postojanje krivice odnosno protivpravno ponašanje, bilo na strani investitora bilo na strani izvođača radova. Opširnije o sudskoj praksi iz ove oblasti, videti: Dragoljub Simonović, *Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima*, Beograd 2009, str. 655–673.

⁴²⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 677. Opširnije, Slavko Carić, komentar uz čl. 677 Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S.

delimično izvršenje prevoza pošiljke koju je primio na prevoz, ostaje i dalje odgovoran za njen prevoz od njenog prijema do predaje, ali ima pravo na naknadu od prevozioca kome je pošiljku poverio.⁴²⁸

Ako drugi prevoznik od prvog prevozioca preuzme sa pošiljkom i tovarni list, on postaje ugovorna strana u ugovoru o prevozu, sa pravima i obavezama *solidarnog dužnika* i solidarnog poverioca, čiji su udeli srazmerni učešću u prevozu.

Isto važi i u slučaju kad se za izvršenje prevoza neke pošiljke jednim istim ugovorom obaveže više prevoznika koji su učestvovali u prevozu jedan za drugim. Svaki od više prevoznika ima pravo zahtevati da se utvrdi stanje pošiljke u času kada mu se predaje radi izvršenja njegovog dela prevoza.

Solidarni prevoznici učestvuju u naknadi štete srazmerno njihovim udelima u prevozu izuzev onog koji dokaže da šteta nije nastala dok je on prevezio pošiljku. Prigovori učinjeni kasnijem prevoziocu dejstvuju i prema svim ranijim.⁴²⁹

U kontekstu pomenutih pravila, potrebno je podvući da su uzajamna prava i obaveze pošiljaoca i prvog prevozioca regulisana ugovorom o prevozu, a činjenica da je prvi prevoznik poverio drugom prevoziocu (potprevoziocu) izvršenje prevoza na njih ne utiče. Prevoznik ostaje u ugovornom odnosu sa pošiljaocem i odgovara za prevoz pošiljke od njenog prijema do predaje.

Ugovor zaključen između dva prevoznika (prvog prevoznika i potprevoznika) je nezavisan u odnosu na ugovor o prevozu, pa pošiljalac može zahtevati ispunjenje ugovora i eventualnu naknadu štete samo od prvog prevoznika, a ne i od potprevoznika. Pri tome prevoznik koji naknadi štetu pošiljaocu ili primaocu zbog gubitka ili oštećenja pošiljke prouzrokovanih od strane potprevoznika, ima pravo na regres od potprevoznika. Međutim, ova pravila

---

Perović, str. 1187–1188; Ratimir Kašanić, komentar uz čl. 677 Zakona o obligacionim odnosima u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor B. Blagojević i V. Krulj, str. 170–174; komentar uz čl. 677 Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, I. Bukljaš i B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. III, str. 2075–2077.

⁴²⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 677.

⁴²⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 677, st. 1–6.

primenjuju se samo ako potprevoziac ne učestvuje kao uzastopni prevoziac i ako ga nije odredio sam pošiljalac.⁴³⁰

S druge strane, ako drugi prevoziac od prvog prevozioca sa pošiljkom preuzme i tovarni list, on po samom Zakonu postaje ugovorna strana ugovora o prevozu. Tim putem, on stiče svojstvo zakonskog solidarnog dužnika i solidarnog poverioca u udelu srazmernom njegovom učešću u prevozu. To znači da prevoziac može zahtevati naknadu štete od bilo kog od ovih prevoziaca (prvog prevozioca ili potprevozioca), pri čemu je za njega bez pravnog značaja koji je od njih u konkretnom slučaju odgovoran za prouzrokovanje štete. Pri tome prevozioci odgovaraju srazmerno njihovom učešću u prevozu. Tako npr., ako je prvi prevoziac izvršio polovinu prevoza, a drugu polovinu poverio drugom prevoziocu, onda drugi prevoziac preuzima *solidarna* prava i obaveze s prvim prevoziocem samo u drugom delu prevoza.⁴³¹ U tom smislu svaki od pomenutih prevoziaca u svojstvu solidarnih poverioca, može se obratiti pošiljaocu sa zahtevom da isplati naknade i troškove u punom iznosu.

Za postojanje solidarne odgovornosti u smislu ovog pravila bitno je da se prevoz obavlja na osnovu istog tovarnog lista. Nasuprot tome, ako drugi prevoziac sa pošiljkom ne preuzme i tovarni list, nego izda nov svoj tovarni list, ne smatra se da je u pitanju uzastopni prevoz na osnovu stupanja u ugovorni odnos, te nema ni zakonske solidarnosti prevoziaca.⁴³²

Zakon o obligacionim odnosima izričito predviđa da se pravila o zakonskoj solidarnosti prevoziaca primenjuju i u slučaju uzastopnog prevoza na osnovu istog

---

⁴³⁰ U sudskoj praksi ispoljena su i sledeća stanovišta: - Železnica se oslobađa odgovornosti za štetu koja je nastala na stvarima primljenim na prevoz ukoliko je do njihovog oštećenja došlo zbog neadekvatnog pakovanja; - Stvari koje zahtevaju posebno pakovanje a u konkretnom slučaju nije tako postupljeno, onda su takve stvari po svojoj prirodi izložene oštećenju; - Železnica se oslobađa odgovornosti u slučaju potpunog ili delimičnog gubitka robe kad on potiče iz uzroka posebne opasnosti, kao što je prevoz živih životinja, ako je preduzela sve mere koje se moraju preduzeti prilikom takvog prevoza; - Primalac robe koji je kao takav označen u tovarnom listu, dužan je da prispelu robu blagovremeno istovari. Ako to ne učini, on je dužan da plati eventualnu štetu, a punomoćjem ne može preneti na drugoga odgovornost koju ima kao primalac robe za blagovremeni istovar pošiljke. Opširnije o sudskoj praksi kod ugovora o prevozu, videti D. Simonović, nav. delo, str. 682–699.

⁴³¹ Videti, I. Bukljaš i B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. III, str. 2077.

⁴³² R. Kašanin, nav. delo, str. 171.

ugovora. U pitanju je slučaj kad se na izvršenje prevoza pošiljke jednim ugovorom obaveže više prevoznika koji u prevozu učestvuju jedan za drugim (uzastopni prevozioci). Ovakav prevoz naročito se primenjuje kad na relaciji na kojoj treba prevesti pošiljku više prevoznika obavlja linijske prevoze. Uzastopni prevozioci tada imaju prava i obaveze solidarnog dužnika i solidarnog poverioca čiji su udeli srazmerni njihovom učešću u prevozu.

Prema pošiljaocu kao poveriocu, uzastopni prevozioci odgovaraju kao *zakonski solidarni dužnici*, što znači da svi solidarno odgovaraju za štetu, te da uzastopni prevoznik prema pošiljaocu ne može istaći prigovor da šteta nije nastala dok je on vršio prevoz.

S druge strane, kad je reč o uzajamnom odnosu uzastopnih prevoznika, njihova odgovornost se zasniva na pretpostavljenoj krivici, s obzirom da Zakon predviđa da prevoznik koji dokaže da šteta nije nastala dok je on prevezio pošiljku, nije dužan da snosi srazmerni deo štete (čl. 677, st. 5). Upravo iz razloga obezbeđenja dokaza, Zakon ovlašćuje svakog uzastopnog prevoznika da zahteva da se utvrdi stanje pošiljke u času kad mu je predata. Pravilo o odgovornosti srazmerno učešću u prevozu predstavlja izuzetak u odnosu na opšte pravilo Zakona o pravu ispunioca na naknadu (čl. 423, st. 1) u okviru odredaba o solidarnosti dužnika.⁴³³

Najzad, potrebno je konstatovati da je u pravnom sistemu Srbije zakonska solidarnost prevoznika ustanovljena i određenim posebnim zakonima koji se odnose na pojedine vrste prevoza kao što su drumski, železnički, vazdušni i rečni prevoz.

7. UGOVOR O NALOGU

Kad je reč o ugovoru o nalogu, Zakon o obligacionim odnosima, pored obaveza nalogoprimca koje se odnose na izvršenje naloga, odstupaju od naloga i uputstava, zamenu nalogodavca, polaganje računa, podnošenje izveštaja i

---

⁴³³ R. Kašanin, nav. delo, str. 172, 173.

odgovornosti za upotrebu nalogodavčevog novca predviđa i solidarnu odgovornost nalogoprimaca.⁴³⁴

Prema ovom pravilu Zakona, ako je vršenje nekog posla povereno nekolicini nalogoprimaca istim nalogom da ga zajednički vrše, oni odgovaraju *solidarno* za obaveze iz tog naloga, ako što drugo nije ugovoreno. Reč je o slučaju u kome je nalogodavac jednim ugovorom u nalogu angažovao više nalogodavaca za izvršenje posla iz ugovora o nalogu.

Solidarna odgovornost odnosi se isključivo na obaveze koje nalogoprimci imaju prema nalogodavcu na osnovu ugovora o nalogu. Oni ne odgovaraju solidarno za obaveze iz ugovora koje zaključe sa trećim licima prilikom izvršenja ugovora o nalogu.

S obzirom da nalogoprimci odgovaraju solidarno, nalogodavac, po svom izboru, može ostvariti potraživanje od svih nalogoprimaca, od samo nekih ili od samo jednog od njih.⁴³⁵ Nalogoprimac koji naknadi štetu nalogodavcu ima pravo regresa prema ostalim nalogoprimcima.⁴³⁶

Zakon izričito predviđa da se pravilo solidarne odgovornosti nekolicine nalogoprimaca primenjuje tek ako drukčije nije ugovoreno, što znači da je reč o pravilu dispozitivne prirode. Tako npr., ugovorom se solidarna odgovornost može u celini isključiti ili se ograničiti samo na pojedine nalogoprimce.

S druge strane, u okviru odredaba koje se odnose na obaveze nalogodavaca, pored pravila o predujmljivanju naknade, naknadi troškova i preuzimanju obaveza, naknadi štete, njenoj visini i isplati kao i prava zaloge,⁴³⁷ Zakon sadrži pravilo o

---

⁴³⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 751–757.

⁴³⁵ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 757. Opširnije, Miodrag Trajković, komentar uz čl. 757 Zakona o obligacionim odnosima u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović, str. 1287–1288; I. Bukljaš i B. Vizner, komentar uz čl. 757, nav. delo, knj. IV, str. 2328–2329.

⁴³⁶ U pojedinim komentarima ove odredbe Zakona o obligacionim odnosima, konstatuje se da takav nalogoprimac svoje regresno pravo “posebno treba da istakne” prema onom nalogoprimcu koji je prouzrokovao štetu, a ako se ne može utvrditi koji je od nalogoprimaca u konkretnom slučaju odgovoran za štetu, svi nalogoprimci su odgovorni srazmerno stepenu njihovog učešća u izvršenju ugovornih obaveza iz ugovora o nalogu. M. Trajković, komentar uz čl. 757 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1288.

⁴³⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 758–763.

solidarnoj odgovornosti nalogodavaca, prema kome, ako je više nalogodavaca poverilo nalogoprimcu izvršenje naloga, oni mu odgovaraju solidarno.⁴³⁸

Reč je o pravilu koje predstavlja istovetnost pomenute odredbe o solidarnoj odgovornosti više nalogoprimaca. U ovom slučaju više nalogodavaca istim ugovorom izvršenje posla poverava jednom nalogoprimcu. Iako Zakon za razliku od pravila koje se odnosi na solidarnu odgovornost nalogoprimaca, izričito ne predviđa mogućnost drukčijeg ugovaranja, uzima se da je i ova odredba dispozitivnog karaktera, te da se ugovorom solidarna odgovornost više nalogodavaca može isključiti ili ograničiti.⁴³⁹

8. SOLIDARNOST JEMACA

Solidarnu odgovornost Zakon o obligacionim odnosima predviđa i u okviru pravila o jemstvu. Kako je o jemstvu posebno bilo reči u Glavi III ovoga rada, na ovom mestu učinjen je samo sumaran osvrt na odgovarajuće zakonske odredbe.

Tako više jemaca nekog duga (sajemci) poveriocu odgovaraju *solidarno*, bez obzira na to da li su jemčili zajedno, ili se svaki od njih obavezao prema poveriocu odvojeno, izuzev kada je ugovorom njihova odgovornost uređena drukčije.⁴⁴⁰ S druge strane, ako se jemac obavezao kao *jemac platac*, odgovara poveriocu kao glavni dužnik za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje bilo od glavnog dužnika bilo od jemca ili od obojice u isto vreme (solidarno jemstvo). Za ugovore u jemstvu u privredi, Zakon posebnim pravilom ustanovljava pretpostavku solidarnosti. Prema ovom pravilu, za obavezu nastalu iz

---

⁴³⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 764. Videti, M. Trajković, komentar uz čl. 764 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1293; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 757 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. IV, nav. delo, str. 2333.

⁴³⁹ I. Bukljaš, B. Vizner, nav. delo, str. 2333.

⁴⁴⁰ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 1005. Videti B. Pavićević, komentar uz čl. 1005 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1603–1604; V. Stanković, komentar uz čl. 1005 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, D. Stojanović, nav. delo, str. 988–989; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 1005 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. IV, nav. delo, str. 2790.

ugovora u privredi, jamac odgovara kao jamac platac ako drukčije nije ugovoreno.⁴⁴¹

9. KOMISION DELKREDERE

Solidarna odgovornost predviđena je i u okviru pravila Zakona o obligacionim odnosima koja se odnose na delkredere klauzulu u ugovoru o komisionu.

Komisionar, po pravilu, ne odgovara komintentu za ispunjenje obaveze trećeg lica sa kojim je zaključio ugovor. Njegova odgovornost u tom pogledu ograničena je na savestan izbor trećeg lica sa kojim zaključuje ugovor (pažnja dobrog stručnjaka), a neispunjenje obaveze od strane trećeg lica podleže opštim pravilima o neispunjenju dvostrano obaveznih ugovora. To znači da, ako drukčije nije ugovoreno, komisionar odgovara komintentu samo za nepažnju pri izboru trećeg lica sa kojim zaključuje ugovor za račun komitenta (culpa in eligendo), a rizik za zaključeni posao, po pravilu, snosi komitent.⁴⁴²

Obaveza komisionara predstavlja obligaciju sredstva (obligation de moyen)⁴⁴³ te ako je posao preduzeo sa dužnom pažnjom, neće biti odgovoran ako se za komitenta nije ostvario očekivani rezultat posla. U domaćoj pravnoj teoriji, ovakav komisioni posao označava se kao običan komision.⁴⁴⁴

Ipak, u određenim slučajevima, komisionar, pored obaveze savesnog izbora trećeg lica sa kojim zaključuje ugovor za račun komitenta, garantuje komintentu da će treće lice ispuniti obaveze iz zaključenog ugovora.

---

⁴⁴¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 1004, st. 3 i 4. Videti, I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 1004 i 1005 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. IV, nav. delo, str. 2785–2790; B. Pavićević, komentar uz čl. 1004 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1602–1603; V. Stanković, komentar uz čl. 1005 Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, D. Stojanović, nav. delo, str. 986–988.

⁴⁴² I. Jankovec, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1309.

⁴⁴³ O podeli obligacija na obligacije cilja (rezultata) i obligacije sredstva (načina), S. Perović, Obligaciono pravo, Beograd 1990, str. 90–94.

⁴⁴⁴ O vrstama komisiona i o ugovoru o komisionu uopšte, videti: Mirko Vasiljević, Trgovinsko pravo, nav. delo, str. 148–161; Vitomir Popović, Radovan Vukadinović, Međunarodno poslovno pravo, Posebni deo, Ugovori međunarodne trgovine, str. 331–338; Ivica Jankovec, Privredno pravo, Beograd 1999, str. 512–523; Zoran Antonijević, Privredno pravo, Beograd 1986, str. 337–343.

U tom slučaju, komisionar odgovara komitentu *solidarno* sa trećim licem ako treće lice ne ispuni ili ako neuredno ispuni svoju ugovornu obavezu.

U Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 781) i u domaćooj pravnoj teoriji, ovakav komision označava se kao delkredere komision ili delkredere klauzula.⁴⁴⁵ Termin “delkredere” izveden je iz izraza *delcredere*, što znači jemstvo za naplatu potraživanja, a u doktrini i praksi za označenje ovog pojma upotrebljavaju se i termini “star del credere” ili “delkredere”. O poreklu⁴⁴⁶ i pravnoj prirodi komisiona delkredere u doktrini su ispoljena različita stanovišta koja se kreću od ugovora o jemstvu,⁴⁴⁷ preko ugovora o osiguranju pa do posebne klauzule ugovora o komisionu.⁴⁴⁸ Komision delkredere često se ugovara u poslovnoj praksi, s obzirom da je povoljan kako za komitenta koji tim putem dobija dodatno obezbeđenje, tako i za komisionara, kome u ovom slučaju pripada naknada koja je viša od provizije kod običnog komisiona.

Zakon o obligacionim odnosima posebno izdvaja i reguliše komision delkredere. Prema Zakonu, komisionar odgovara za ispunjenje obaveze svog saugovarača samo ako je posebno jemčio da će on svoje obaveze ispuniti (delkredere), u kom slučaju on odgovara *solidarno* sa njim. Komisionar koji je jemčio za ispunjenje obaveza svog saugovarača ima pravo i na posebnu naknadu

---

⁴⁴⁵ Opširnije, M. Vasiljević, nav. delo, str. 152–153; V. Popović, R. Vukadinović, nav. delo, str. 333; Radomir Đurović, *Međunarodno privredno pravo*, Beograd 1994, str. 314.

⁴⁴⁶ Videti, I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, knj. IV, str. 2364, gde se u tom pogledu navodi: “Neki autori smatraju da delkredere jemstvo potječe od rimske ustanove *fideiussio indemnitas* koja je bila oblika klasičnog jemstva rimskog prava. Drugi to poriču i porijeklo delkredere jemstva nalaze u bankarskim poslovima srednjeg vijeka odakle se kasnije proširio na komisioni posao kupoprodaje”.

⁴⁴⁷ U tom smislu I. Jankovec navodi: “Kao i u drugim slučajevima jemstva u privrednim odnosima, jemstvo komisionara je *solidarno*”. komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, nav. delo, str. 1309. S druge strane, pojedini autori stoje na stanovištu da delkredere komision nema pravnu prirodu jemstva, s obzirom da je jemstvo akcesornog karaktera (videti u tom smislu I. Bukljaš, B. Vizner, *Komentar uz pol 781 Zakona o obligacionim odnosima*, *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, knj. IV, str. 2365.

⁴⁴⁸ R. Đurović, nav. delo, str. 314; M. Vasiljević, *ibidem*. Polazeći od različitih stanovišta o pravnoj prirodi delkredere komisiona, autor se opredeljuje za ono koje delkredere komision shvata kao posebnu klauzulu ugovora o komisionu i konstatuje da se ovo stanovište čini najispravnijim “budući da komisionar i sa ovom klauzulom ostaje komisionar, a ne postaje osiguravač ili jemac. Ono što se menja kod ugovora o komisionu dodatkom ove klauzule jeste samo pojačanje odgovornosti komisionara (umesto odgovornosti za culpa in eligendo, na scenu stupa odgovornost za rezultat posla – za izvršenje obaveze trećeg lica”.

(delkredere provizija).⁴⁴⁹ U pogledu ovog pravila, može se učiniti nekoliko konstatacija.

Na prvom mestu, uočava se da se Zakon, putem formulacije prema kojoj komisionar solidarno odgovara “samo ako je posebno jemčio”, u okviru različitih teorija o pravnoj prirodi delkredere komisiona opredeljuje za stanovište prema kome se delkredere komision smatra jemstvom.

Iz pomenute formulacije Zakona o obligacionim odnosima nadalje proizilazi zaključak da delkredere komision, a time i solidarna odgovornost komisionara, postoji samo ako je komisionar posebno jemčio da će njegov saugovarač ispuniti svoje obaveze. To znači da delkredere klauzula mora biti izričito predviđena ugovorom o komisionu ili u nekom od pratećih dokumenata (npr. aneksom ugovora),⁴⁵⁰ te da solidarna odgovornost komisionara ne može proisticati iz trgovačkih običaja.⁴⁵¹ U tom smislu se izjašnjavala i sudska praksa, prema čijim stavovima klauzula delkredere u ugovoru o komisionu mora biti izričita da bi proizvodila pravno dejstvo.⁴⁵²

---

⁴⁴⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 781. Videti, I. Jankovec, ibidem; S. Carić, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori S. Perović i D. Stojanović, nav. delo, str. 594–595; M. Trajković, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević, V. Krulj, nav. delo, str. 265–266; I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. IV, str. 2364–2365.

⁴⁵⁰ Opširnije videti, I. Jankovec, ibidem.

⁴⁵¹ Videti, I. Bukljaš, B. Vizner, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. IV, nav. delo, str. 2365.

⁴⁵² Sudska praksa, br. 11/84, nav. prema I. Jankovec, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knj. II, redaktor S. Perović, nav. delo, str. 1309; videti i Presudu Višeg privrednog suda Hrvatske, Pž. 391/78, Sudska praksa, 2/82, 41–42, nav. prema M. Vasiljević, Trgovinsko pravo, nav. delo, str. 153, gde se navodi “kada komisionar ispuni savese sve svoje dužnosti ne odgovara komitentu za štetu koja bi nastala neispunjenjem ugovora od strane treće osobe. Ova odgovornost postoji samo ako ju je komisionar preuzeo posebnim ugovorom – komision star del credere”. U hrvatskoj sudskoj praksi izražen je i stav da za postojanje solidarne odgovornosti komisionara nije neophodno u ugovor uneti termin “delkredere”, već da je dovoljno da ovakva odgovornost komisionara nesporno proističe iz odredaba ugovora. U tom smislu, u presudi Visokog trgovačkog suda Hrvatske, br. Pž. 2913/01 od 29.10.2002, usvojen je tužbeni zahtev komitenta kojim je zahtevao ispunjenje obaveze od komisionara kao solidarnog jemca. U tom smislu u presudi se konstatuje: “U konkretnom ugovoru, iako nema izričite odredbe o posebnom jamstvu delkredere da će tuženik ispuniti obaveze svog suugovaratelja ako on ne ispuni svoje obaveze, postoji odredba da će tuženik vratiti predmetni kredit tužitelju na dan dospijeca... Budući da tuženik u određenom roku nije izvršio svoju obvezu, dužan je vratiti kredit i ne može se pozivati na to da njemu korisnik kredita nije vratio dugovano”.

Solidarna odgovornost komisionara kod delkredere komisiona znači da komitent, u slučaju neispunjenja ili neurednog ispunjenja ugovorne obaveze od strane trećeg lica, može zahtevati ispunjenje obaveze bilo od trećeg lica sa kojim je komisionar zaključio ugovor za račun komitenta, bilo od samog komisionara. Pri tome, komisionar koji komitentu naknadi štetu koju je ovaj pretrpeo zbog neispunjenja obaveze trećeg lica, ima pravo regresa prema trećem licu.

Najzad, posebna naknada komisionara (delkredere provizija) kod komisiona delkredere, određuje se ugovorom o komisionu. Ta naknada komisionaru pripada i u slučaju kad ugovorne strane propuste da je ugovore, s obzirom da je ona predviđena samim Zakonom.

10. FINANSIJSKI LIZING

Prema Zakonu o finansijskom lizingu,⁴⁵³ obaveza pribavljanja predmeta lizinga predstavlja jednu od osnovnih obaveza davaoca lizinga u poslu finansijskog lizinga. Davalac lizinga, da bi ispunio ovu obavezu, dužan je da od isporučioaca koga je odredio primalac lizinga, pribavi predmet lizinga prema specifikaciji primaoca lizinga (čl. 14). Reč je o opštem pravilu Zakona koje je dispozitivne prirode, što znači da ugovorne strane u svakom konkretnom slučaju ovo pitanje ugovorom mogu drukčije urediti. U tom smislu, u praksi poslovnog prometa, dešava se da primalac lizinga prepusti davaocu lizinga da izabere isporučioaca predmeta lizinga ili da uzme učešća u specifikaciji predmeta lizinga.

Polazeći od ovakvih i sličnih situacija, Zakon o finansijskom lizingu izričito predviđa da su davalac lizinga i isporučilac *solidarno* odgovorni primaocu lizinga ako predmet lizinga nije isporučen primaocu lizinga, ako je isporučen sa docnjom ili ako predmet lizinga ima materijalni nedostatak.⁴⁵⁴ Drugim rečima, u slučaju neisporuke, docnje u isporuci ili materijalnog nedostatka na predmetu lizinga,

---

Informator, br. 5182, od 05.11.2003, dostupno na: <http://novi-informator.net/obvezno-pravo-%E2%80%93-delkredere>.

⁴⁵³ Sl. glasnik RS, br. 55/2003, 61/2005.

⁴⁵⁴ Zakon o finansijskom lizingu, čl. 39. Videti, u tom smislu, UNIDROIT Konvenciju o međunarodnom finansijskom lizingu (Otava, 28.05.1988), čl. 10, st. 1.

primalac lizinga može zahtevati ispunjenje obaveze bilo od davaoca lizinga ili od isporučioaca ili istovremeno obojice.

Solidarna odgovornost predviđena je i pravilima Zakona koja se odnose na upis u registar finansijskog lizinga. Zakon predviđa obavezu upisa ugovora o finansijskom lizingu u registar finansijskog lizinga i utvrđuje način i rokove za podnošenje zahteva za upis u registar. Ovaj zahtev se odnosi na ugovor o finansijskom lizingu, izmene i dopune podataka u ugovoru, kao i na brisanje podataka iz registra. Obavezu podnošenja zahteva ima davalac lizinga, ali ga može podneti i primalac lizinga ako je to predviđeno ugovorom o finansijskom lizingu.⁴⁵⁵

U tom smislu Zakon predviđa da za štetu koju savesno treće lice pretrpi usled neispunjenja obaveze upisa u registar odgovara davalac lizinga, a sa njim *solidarno* odgovara i primalac lizinga. Ako je ugovorom o finansijskom lizingu predviđeno da i on može da podnese zahtev za upis u registar.

11. ZALOŽNO PRAVO NA POKRETNIM STVARIMA UPISANIM U REGISTAR

Solidarna odgovornost predviđena je i pravilima Zakona o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar⁴⁵⁶ koja se odnose na otuđenje predmeta založnog prava. Naime, u okviru ove vrste zaloge, zalagodavac na predmetu založnog prava ima ovlašćenje pravnog raspolaganja, sve do trenutka otpočinjanja postupka namirenja založnog poverioca.⁴⁵⁷ To znači da zalagodavac, do otpočinjanja postupka namirenja, može otuđiti predmet založnog prava i preneti pravo svojine na treće lice. U takvom slučaju, zalagodavac je dužan da bez odlaganja u registar zaloge upiše založno pravo na teret novog vlasnika, a istu obavezu upisa ima i novi vlasnik predmeta založnog prava.⁴⁵⁸

---

⁴⁵⁵ Zakon o finansijskom lizingu, čl. 49.

⁴⁵⁶ Sl. glasnik RS, br. 57/2003, 61/2005, 64/2006.

⁴⁵⁷ Videti, Zakon o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar koji se odnosi na zabranu pravnog raspolaganja predmetom založnog prava nakon dostavljanja obaveštenja založnog poverioca o nameri namirenja iz vrednosti predmeta založnog prava (čl. 42).

⁴⁵⁸ Zakon o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar, čl. 23, st. 1–3.

Zalogodavac i novi vlasnik *solidarno* odgovaraju založnom poveriocu za štetu koja može nastati zbog njihovog propusta da u registar zaloge upišu založno pravo na teret novog vlasnika.⁴⁵⁹

12. ZAŠTITA POTROŠAČA

Zakon o zaštiti potrošača⁴⁶⁰ predviđa ugovor o vremenski podeljenom korišćenju nepokretnosti (tajm-šering) kojim se trgovac obavezuje da potrošaču preda na korišćenje u dva ili više navrata jednu ili više nepokretnosti, a potrošač se obavezuje da mu za to plati naknadu. Ugovor se zaključuje na rok od najmanje godinu dana ili sa mogućnošću prećutnog produženja.⁴⁶¹ S obzirom da se kod ovog ugovora mogu javiti lica sa različitim privrednim statusom, Zakon predviđa njihovu *solidarnu odgovornost* u pogledu izvršenja ovog ugovora.

Prema ovom zakonu: *trgovac*,⁴⁶² lica koja po nalogu trgovca *učestvuju* u prodaji vremenski podeljenog korišćenja nepokretnosti, *lica* kojima je trgovac poverio obavljanje određenih poslova iz ugovora o prodaji vremenski podeljenog korišćenja nepokretnosti, *ostali trgovci* koji učestvuju u prodaji usluga vremenski podeljenog korišćenja nepokretnosti, kao i *posrednici* u prodaji usluga vremenski podeljenog korišćenja nepokretnosti, *solidarno su odgovorni* potrošaču⁴⁶³ za izvršenje i za pravne posledice neizvršenja ugovornih obaveza.

Kao što se vidi, ovaj Zakon, i pored nedostataka u pogledu razlikovanja pojedinih klasičnih imenovanih obligacionih ugovora, u pogledu *solidarne odgovornosti* predviđa širok krug odgovornih lica za izvršenje i neizvršenja ugovornih obaveza.

---

⁴⁵⁹ Zakon o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar, čl. 23, st. 4. Detaljno o registrovanoj zalozi: Dragor Hiber i Miloš Živković, Obezbeđenje i učvršćenje potraživanja, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2015, str. 173–209.

⁴⁶⁰ Sl. glasnik RS, br. 62/2014 i 6/2016.

⁴⁶¹ Čl. 5.26, članovi 110–122 Zakona o zaštiti potrošača.

⁴⁶² Prema ovom zakonu: trgovac je pravno ili fizičko lice koje nastupa na tržištu u okviru svoje poslovne delatnosti ili u druge komercijalne svrhe, uključujući i druga lica koja posluju u njegovo ime i za njegov račun (čl. 5, tač. 2 Zakona).

⁴⁶³ Prema Zakonu potrošač je fizičko lice koje na tržištu pribavlja robu ili usluge u svrhe koje nisu namenjene njegovoj poslovnoj ili drugoj komercijalnoj delatnosti.

O d s e k II

II. SOLIDARNOST DUŽNIKA KOD DELIKTNE ODGOVORNOSTI

1. POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI

Sličnosti i razlike između ugovorne i deliktne odgovornosti bile su predmet izlaganja u okviru Drugog poglavlja koje je posvećeno polju primene solidarnih obligacija.

Međutim, na ovom mestu izložićemo određen broj konkretnih slučajeva solidarnosti dužnika i to u oblasti zakonom predviđene deliktne odgovornosti. Tu, pre svega, imamo u vidu rešenja Zakona o obligacionim odnosima, kao i rešenja uporednog prava, pravne teorije i sudske prakse.

Ako se jednim pogledom obuhvate ta rešenja, reklo bi se, da su predviđeni slučajevi ove solidarnosti disparatni, što u stvari i jesu, ali samo po prirodi njihove tematike, ali ne i po suštini njihovog pravnog regulisanja.

Tako na primer, očigledna je razlika između nastupele štete izazvane motornim vozilom u pokretu i štete koju prouzrokuje maloletnik dok je pod nadzorom staratelja, škole ili druge ustanove. Međutim, u tim razlikama javlja se i *tačka vezivanja*, a ona se upravo vidi u solidarnoj odgovornosti koja spaja razdvojena polja primene u materiji deliktne odgovornosti.

U tom smislu, evo nekoliko karakterističnih slučajeva: solidarna odgovornost više lica za istu štetu; solidarna odgovornost imaooca opasne stvari i trećeg lica; solidarna odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu; solidarna odgovornost za drugog; solidarna odgovornost naručioca i izvođača radova za štetu prouzrokovanu trećem licu.

2. SOLIDARNA ODGOVORNOST VIŠE LICA ZA ISTU ŠTETU

Solidarnost dužnika naročito je predviđena u slučaju kada više lica zajedno prouzrokuju štetu oštećenom. To se može ispoljiti na različite načine, posebno u slučaju kada u prouzrokovanju štete, pored neposrednog štetnika, učestvuje i podstrekač i pomagač, kao i onaj koji je pomogao da se odgovorna lica ne otkriju.

Sva ta lica, po samom Zakonu odgovaraju solidarno.⁴⁶⁴ Međutim, pored ovih lica, solidarno odgovaraju i sva ona lica koja su učestvovala u prouzrokovanju štete nezavisno jedno od drugog, ukoliko se ne mogu utvrditi njihovi udeli u prouzrokovanoj šteti. Najzad, kad je nesumnjivo da je štetu prouzrokovalo neko od dva ili više određenih lica koja su na neki način međusobno povezana, ta lica odgovaraju solidarno, ukoliko se ne može utvrditi koje je od njih štetu prouzrokovalo.⁴⁶⁵

Kao što se vidi, kod pitanja odgovornosti više lica za istu štetu, solidarnost dužnika je predviđena na širokom polju primene.⁴⁶⁶ Naime, ova odgovornost je predviđena u nekoliko slučajeva prouzrokovanja deliktne štete, s obzirom na mogućnost različitih položaja lica koja su učestvovala u prouzrokovanju štete.

Tako, pomenuta odredba Zakona o obligacionim odnosima predviđa četiri situacije u kojima se ustanovljava solidarnost dužnika: (1) kada više lica *zajedno* prouzrokuju štetu drugom licu; (2) kada, pored neposrednog štetnika, učestvuju i *podstrekači i pomagači*; (3) kada štetu prouzrokuju više lica radeći *nezavisno* jedno od drugog; (4) kada štetu prouzrokuju više lica koja su na *neki način* međusobno povezana. Za ova dva poslednja slučaja zahteva se i dodatni uslov da se u konkretnom slučaju ne mogu utvrditi udeli u prouzrokovanju štete.⁴⁶⁷

Što se tiče *uporedno pravnih i istorijskih* rešenja, može se konstatovati da su neki od pomenutih slučajeva predviđenih našim Zakonom o obligacionim

---

⁴⁶⁴ Čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima.

⁴⁶⁵ Videti odgovarajuće Komentare uz odredbu čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima: B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. II, Zagreb 1978, str. 933–939; B. Blagojević i V. Krulj, redaktori Komentara Zakona o obligacionim odnosima, prva knjiga, drugo izdanje, Savremena administracija, Beograd 1983, str. 758 i sl., autor Marija Toroman; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, glavni redaktor S. Perović, Savremena administracija, Beograd 1995, str. 476–480, autor Živomir Đorđević; Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja Miha Juhart i Nina Plavšak, I knj. GV Založba, Ljubljana 2003, str. 1068–1075, autor Nina Plavšak.

⁴⁶⁶ Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.61-67; Marija Karanikić Mirić, Objektivna odgovornost za štetu, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013, naročito str.65-67.

⁴⁶⁷ Ova odredba Zakona o obligacionim odnosima (čl. 206) u celini je preuzeta iz Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima, M. Konstantinović, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1969. (čl. 165). Pored toga, treba naglasiti da je ova odredba u celini reprodukovana i u zakonodavstvu bivših republika Jugoslavije: Hrvatski zakon o obveznim odnosima (čl. 1107); Makedonski zakon za obligacionite odnosi (čl. 195); Slovenački obligacijski zakonik (čl. 186); Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore (čl. 213).

odnosima, uz jezičke varijacije, predviđeni i u mnogim evropskim kodifikacijama. Pri tome, može se konstatovati, da u mnogim kodifikacijama nisu predviđeni svi napred nabrojani slučajevi, posebno, ne i oni koji se odnose na solidarnu odgovornost lica koja su prouzrokovala štetu radeći nezavisno jedno od drugog, kao i ona lica koja su na neki način međusobno povezana.

Srpski Građanski zakonik iz 1844. u pogledu ovog pitanja, predviđao je: “Ako nije krivica jednoga nego više njih, onda su dužni svi zajednički jedan za sve i svi za jednoga štetu naknaditi. A oni među sobom nek se ravnaju, i po meri krivice ispravljaju, koliko na koga da spadne”.⁴⁶⁸

Istu ili sličnu formulaciju sadržavao je i Bogišićev Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru, prema kome: “Kad je bilo više njih štetnika, svi će samokupno odgovoriti za svu štetu, bez razlike, ko je među njima bio podstrekač, ko početnik, ko čelovođa, ko izvršilac, ko pomagač. Onaj pak koji bi, pošto se svrši nezakonito djelo od koga šteta dolazi, nastojao ili pomagao nastojati da se krivci ne otkriju, ili bi namišljeno, kojim drago načinom, radi svoje koristi, radio kako da se osujeti ili otešča oštećenome naplata štete, samokupno će sa štetnikom ili štetnicima odgovarati” (čl. 572).

Švajcarski zakonik o obligacijama, o ovom pitanju predviđa: Kada više lica zajedno prouzrokuju štetu, dužni su da je solidarno naknade, bez obzira na to da li su podstrekači, izvršioc i saučesnici. Sudija će oceniti da li ova lica međusobno imaju pravo na regres i, ako je to slučaj, odrediće njegovu visinu. Saučesnik

---

⁴⁶⁸ Srpski građanski zakonik iz 1844. god. (§ 804). Opširnije, Dimitrije Matić, Objasnenije Građanskog zakonika za Knjaževstvo Srbsko, Beograd 1850.

U tom smislu videti: austrijski Opšti Građanski zakonik (§ 1301 i 1302), prema kome: za kakvu protivpravno naneseu štetu mogu više lica biti odgovorna, u koliko su ona zajednički, neposredno ili posredno, tome pripomogla zavodjenjem, pretnjom, zapovedanjem, pomaganjem, prikrivanjem i drugim, ili i samim zanemarenjem naročite dužnosti, koja im je nalagala da zlo spreče. Prema § 1302: u takvom slučaju, ako je uzrok o šteti nemar, i ako se može odrediti, koliko je štete svaki pojedini pričinio, odgovara svaki samo za štetu, koja je njegovim nemarom prouzrokovana. Ali ako je šteta namerno nanesea, ili ako se udeo pojedinih u šteti ne može odrediti, onda odgovaraju svi za jednog i jedan za sve; ipak onaj, koji je štetu naknadio, zadržava pravo tražiti naknadu od ostalih.

odgovara za naknadu štete samo ako je imao udela u koristi ili ako je svojim učešćem prouzrokovao štetu (čl. 50).⁴⁶⁹

Italijanski Građanski zakonik, takođe, reguliše pitanje solidarne odgovornosti više lica za istu štetu, i to na uopšten, ali sasvim jasan način. Prema ovom Zakoniku: Ako se štetna radnja može pripisati većem broju lica, ona su sva *solidarno* obavezna da naknade štetu. Ko naknadi štetu ima pravo regresa od svakog od ostalih, srazmerno stepenu njegove krivice i težini posledica koje su iz toga proistekle. U slučaju sumnje, pojedinačne krivice smatraju se podjednakim.⁴⁷⁰

Pored zakonodavnih rešenja, pitanje odgovornosti više lica za istu štetu, ima i svoju pravno teorijsku dimenziju.⁴⁷¹ Ukazujući na ulogu solidarnosti više lica čijom radnjom je prouzrokovana ista šteta, a koja ima za svrhu sigurnija obeštećenja oštećenog, pravna teorija je ovde obratila posebnu pažnju interpretaciji pojedinih statusa odgovornih lica, kao što su: podstrekač, pomagač, način

---

⁴⁶⁹ Prema čl. 51 istog Zakonika regulisano je pitanje sticaja raznih osnova odgovornosti za štetu prema kome: kada više lica odgovara za istu štetu po raznim osnovima (nedopuštena radnja, ugovor, zakon), analogno se primenjuju zakonske odredbe koje se odnose na regres između lica koja su zajednički prouzrokovala štetu. Štetu snosi, po pravilu, na prvom mestu ono od odgovornih lica koje je štetu prouzrokovalo nedopuštenom radnjom, a na poslednjem mestu ono lice koje je, bez postojanja svoje krivice i bez ugovorne obaveze na naknadu, obvezano po zakonu.

⁴⁷⁰ Italijanski Građanski zakonik (čl. 2055).

U tom smislu i nemački Građanski zakonik (§ 830) prema kome, ako su više njih zajednički izvršenom nedopuštenom radnjom prouzrokovali neku štetu, svaki je odgovoran za štetu. Isto važi, kad se ne može utvrditi, koji je od više učesnika svojom radnjom prouzrokovao štetu. Podstrekači i pomagači izjednačuju se sa izvršiocima.

⁴⁷¹ Opširnije videti, Mihailo Konstantinović, *Obligaciono pravo*, Skripta, Beograd 1959, str. 106, 107; Radomir Đurović, *Solidarna odgovornost suvlasnika opasne stvari*, *Pravni život*, br. 2–3/1960; Marija Toroman, *Prouzrokovanje štete kao osnov solidarne obaveze na naknadu štete*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1961, br. 1; Lj. Milošević, nav. delo, str. 127; Radoslav Ćosić, *Odgovornost više lica za istu štetu*, *Zbornik radova "Ugovorno i odštetno pravo po Zakonu o obligacionim odnosima"*, zajedničko izdanje Republičkog sekretarijata za pravosuđe i opštu upravu SR Srbije i Saveza Udruženja pravnika SR Srbije, 1979, str. 494–505, takođe i u časopisu *Pravni život*, br. 10/1995; Ljiljana Obradović-Begić, *Odgovornost za štetu prouzrokovanu od strane više lica*, monografija, Institut za uporedno pravo, Beograd 1983, str. 7–132, naročito str. 117–127; Leposava Karamarković, *Odgovornost više lica za istu štetu*, *Pravni život*, br. 9–10, 1992, str. 1239–1249; J. Radišić, nav. delo, str. 268; B. Morait, nav. delo, str. 480 i sl.; Milan Petrović, *Industrijsko susedstvo i odgovornost za štetu*, monografija, Pravni fakultet u Nišu, 2011; Arsen Janevski, *Obaveze sa više dužnika ili poverilaca i izvršenje prema solidarnim dužnicima*, *Zbornik radova "Harmonizacija građanskog prava u regionu"*, 2013, str. 411–428; Marija Karanikić-Mirić, *Objektivna odgovornost za štetu*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, monografija, 2013, naročito str. 65–67, objavljeno i u izdanju *Službenog glasnika*, Beograd 2016, naročito str. 67–69.

Videti i *Komentare čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima*: B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 758–760; B. Vizner, navedeni Komentar, str. 933–939; S. Perović, navedeni Komentar, str. 476–478; Miha Juhart i Nina Plavšak, navedeni Komentar, str. 1068–1075.

međusobnog povezivanja, zajedničko prouzrokovanje i druga relevantna pitanja sa gledišta primene ove zakonske odredbe.

Prateći zakonodavna rešenja i pravnu teoriju u oblasti odgovornosti više lica za istu štetu, ustaljena sudska praksa, zasnovana na kriterijumu korisnosti solidarne odgovornosti, širila je vidike i u ovoj oblasti pravnog poretka, tako da je, po brojnosti i relativne harmoničnosti i ovde postigla zadovoljavajući stepen adekvatne primene.⁴⁷²

Razume se da pored citiranih izvora sudske prakse, ovde nije potrebno u većem broju izložiti pojedina stanovišta sudske prakse, već, po našem mišljenju, primera radi, navesti nekoliko sentenci iz objavljenih sudskih odluka kako bi ukazali na neke bitne tačke iz ove oblasti koje su se iskristalisale u postupku praktične primene pomenutih zakonskih rešenja.⁴⁷³

---

⁴⁷² Videti objavljene sentence, često i sa detaljnijim obrazloženjima, u brojnim zbirkama sudskih odluka, kao što su: Radoslav Ćosić, *Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom*, Poslovni biro, Beograd 1998, str. 279 i sl.; Milan Šemić, *Prouzrokovanje i naknada štete*, teorijski pristup, zakonodavna rešenja, sudska praksa, Zrenjanin 1999, str. 411–427; Zdravko Petrović i Aleksandar Radovanov, *Deliktna odgovornost i naknada štete*, Novi Sad 2001, str. 193–196; Tomislav Krsmanović, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa*, Poslovni biro, Beograd 2003, str. 279–288; Dragoslav Veljković, *Obligaciono pravo*, kroz Komentar Zakona o obligacionim odnosima sa sudskom praksom, Poslovni biro, Beograd 2005, str. 249; Dragoljub Simonović, *Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima*, Službeni glasnik, Beograd 2009, str. 410–426; Gordana Stanojčić, *Naknada štete kroz sudsku praksu*, Poslovni biro, Beograd 2016, str. 222–230.

⁴⁷³ Tako, kada je reč o opštoj odredbi iz čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima, evo nekoliko sentenci iz sudske prakse.

Ako je više lica zajednički pričinilo štetu oštećenom, oštećeni može birati da li će naknadu štete ostvarivati prema svim učesnicima (štetnicima) ili samo prema nekom od njih, pošto svi učesnici solidarno odgovaraju za nastalu štetu (D. Simonović, nav. delo, str. 413, pod brojem 9).

Saizvršiocima krivičnih dela su solidarno odgovorni za prouzrokovanu štetu, bez obzira na konkretne radnje koje su u izvršenju krivičnog dela preduzimali. Pošto je drugotuženi saizvršilac, nema nikakve sumnje da on solidarno odgovara za štetu prouzrokovanu krivičnim delom, zajedno sa ostalim izvršiocima. U ovom slučaju se radi o krivičnom delu nasilničkog ponašanja, pa je bez značaja ko je i gde udario oštećenog tužioca dok je ovaj bespomoćno ležao na zemlji. Svi tuženi su zajedno učinili krivično delo nasilničkog ponašanja i zato, u smislu čl. 206, st. 1 Zakona o obligacionim odnosima, zajedno i solidarno odgovaraju za štetu koju su tužiocu prouzrokovali (D. Simonović, nav. delo, str. 413, pod brojem 12).

Suvlasnici opasne stvari za štetu koja od nje potekne odgovaraju solidarno, te se oštećeni može za naknadu štete obratiti svakom od njih ponaosob ili svima zajedno (D. Simonović, nav. delo, str. 412, pod brojem 1).

Postoji solidarna odgovornost suvlasnika za štetu nastalu zbog štetnih imisija sa njihove nepokretnosti na susedne (D. Simonović, nav. delo, str. 415, pod brojem 23). Videti i Milan Petrović, nav. delo, 2011.

Uzimajući u obzir zakonodavna rešenja, pravno teorijska stanovišta i ustanovljenu sudsku praksu, čini se, da je povodom odgovornosti više lica za istu štetu, moguće postaviti i izvesne zaključke.

Tako, na prvom mestu, može se konstatovati, da je kod ovog pitanja, solidarna odgovornost našla svoje puno polje primene. Različiti statusi više lica čijom zajedničkom aktivnošću je drugome prouzrokovana šteta (neposredni izvršioci, podstrekači, pomagači, međusobni povezani) i pored njihovih pojmovnih razlika, posebno sa stanovišta krivičnog prava, ovde dobijaju *jedinstven tretman* putem ustanove *solidarnosti*. Oštećenom je na taj način pružena veća mogućnost obeštećenja, što čini odgovor zahtevu efikasnije integralne naknade pretrpljene štete, a to znači i postizanje šire primene načela pravičnosti. To je, što se tiče odnosa štetnika i oštećenih lica.

Međutim, unutrašnji odnos svih onih lica koja su učestvovala u zajedničkom prouzrokovanju štete, može biti predmet korekcije izvršene naknade u regresnom postupku među isplatiocima gde se utvrđuje konkretna visina pojedinih udela, srazmerno stepenu krivice i težini posledica svakog od solidarnih dužnika. Ukoliko se to ne može utvrditi, onda se primenjuje pravilo o podeli na jednake delove,⁴⁷⁴ što je u stvari *nastavak* već započete primene kriterijuma pravičnosti u ovoj oblasti deliktne odgovornosti.

Vlasnik autobusa i osiguravač su solidarno dužni za naknadu štete pešaku koja je nastala zbog toga što ga je udario kamen koji je izleteo ispod pneumatika točka autobusa (D. Simonović, nav. delo, str. 415, pod br. 22).

Kod solidarne odgovornosti za naknadu štete u smislu čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima, ne pretpostavlja se da su udeli u šteti podjednaki (D. Simonović, nav. delo, str. 416, pod br. 29).

Državna zajednica SCG i Republika Srbija solidarno su odgovorne za naknadu štete članovima porodice poginulih i ranjenih pripadnika oružanih snaga za vreme NATO agresije (D. Simonović, nav. delo, str. 416, pod br. 28).

Činjenica da su maloletnici zajednički izvršili krivično delo oduzimanja motornog vozila, predstavlja osnov za solidarnu odgovornost tuženih roditelja (T. Krsmanović, nav. delo, str. 279).

Za naknadu štete usled pada tužioca prilikom prelaska preko pešačkog prelaza, koji je bio zaleđen i nije blagovremeno postup solju, solidarno odgovaraju tuženi Zavod za izradnju grada i JKP za održavanje puteva (G. Stanojčić, nav. delo, str. 224).

Sva lica koja su učestvovala u jednom događaju u kome se nije moglo utvrditi lice koje je direktno nanelo tešku telesnu povredu, istovremeno su u građansko pravnom odnosu podjednako solidarno odgovorna za naknadu štete u punom iznosu oštećenom (G. Stanojčić, nav. delo, str. 225).

⁴⁷⁴ Čl. 424 Zakona o obligacionim odnosima.

Sledeći zaključak bi se odnosio na već pomenute učesnike u prouzrokovanju iste štete. Tu su, pre svega, pojmovi svojstveni krivičnom pravu koji za sobom imaju tradicionalno znanje u obliku *saučesništva* koje obuhvata saizvršilaštvo, podstrekavanje, pomaganje ili prikrivanje. Te pojmove, kao što smo videli, Zakon o obligacionim odnosima (čl. 206) koristi u svom kontekstu solidarne odgovornosti više lica za istu štetu, što znači da ove pojmove uzima kao dobro poznate, bez potrebe da ih posebno definiše.

Međutim, njihova ista pojmovna obeležja, povlače sasvim različite posledice u vidu predviđene sankcije. U krivičnom pravu njih prate krivične sankcije i drugačija svrha, za razliku od građansko pravne odgovornosti više lica za istu štetu koja se manifestuje u vidu solidarno određene naknade štete.

Sasvim konkretno: Zakon o obligacionim odnosima ne određuje pojam i sadržinu podstrekača i pomagača, već ih preuzima, pre svega, iz teorije krivičnog prava i zakonodavstva i za njih vezuje solidarnu odgovornost u slučaju kad više lica (među kojima mogu biti i podstrekači i pomagači) prouzrokuju istu štetu.

Ali, pored ove terminološke i pojmovne sličnosti, tačke vezivanja se mogu videti i kod pitanja *uzročne veze* između preduzete deliktne radnje i nastupajuće posledice. Naime, iako je uzročnost karakteristična za obe pravne discipline, njena teorijska interpretacija ipak pokazuje određene sličnosti, ali i značajne razlike.⁴⁷⁵

U svakom slučaju, bez upuštanja u teorijsku opravdanost pomenutih koncepcija o uzročnosti kao uslova deliktne odgovornosti, na ovom mestu, čini se,

---

⁴⁷⁵ Opširnije, Toma Živanović, Princip uzročnosti u krivičnom pravu i uopšte u pravu deliktom, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1950, knj. 4, str. 587, ponovljeno u istom časopisu 2006, br. 1–2, str. 323–357, naročito str. 341–357, gde se izlažu različite teorije uzročnosti: teorija kvalitativnog uslova; teorija adekvatnog kauzaliteta; teorija uzročne jednakosti uslova; realističko objektivna teorija uzroka. Opširnije, za obligaciono pravo, videti: Ljiljana Obradović-Begić, Odgovornost za štetu prouzrokovanu od strane više lica, monografija, Institut za uporedno pravo, Beograd 1983, naročito deo pod naslovom “Uzročnost kao uslov građansko pravne odgovornosti”, str. 17–37, gde se, naročito izlažu sledeće teorije uzročnosti: prirodna i pravna uzročnost; teorija uslova; teorija adekvatne uzročnosti; teorija cilja zaštite norme; psihički kauzalitet; kumulativni kauzalitet; prestignuti (hipotetički) kauzalitet; prekinuti kauzalitet. Opširnije, takođe, za obligaciono pravo: J. Radišić, nav. delo, str. 205–213, gde se izlažu sledeće teorije uzročnosti: teorija uslova ili teorija ekvivalentnosti; teorija neposrednog i posrednog prouzrokovanja; teorija adekvatne uzročnosti; alternativni kauzalitet; prestižni kauzalitet.

O uzročnosti u pravu građansko-pravne odgovornosti, opširnije: Christophe Quézel-Ambrunaz, Essai sur la causalité en droit de la responsabilité civil, Dalloz, Paris 2010, iz ovog veoma opširnog dela, str. 1–750, naročito prve odeljke ove opsežne monografije.

da je dovoljno konstatovati: solidarna odgovornost više lica za istu štetu, podleže opštim pravilima prouzrokovanja i naknadi štete koja su predviđena Zakonom o obligacionim odnosima, među kojima je i uzročna veza kao uslov odgovornosti. To konkretno znači da će u domenu uzročnosti, biti odgovorna ona lica bez čije se štetne radnje šteta izvesno ne bi dogodila.⁴⁷⁶ Takvo shvatanje je najbliže teoriji *adekvatne uzročnosti*, koja bi, po našem mišljenju, mogla biti usvojena i kod solidarne odgovornosti više lica za istu štetu u smislu čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima.

Pored podstrekača i pomagača, kao što je naglašeno, Zakon o obligacionim odnosima ovde uvodi još dve kategorije lica koja odgovaraju solidarno: prvo, to su lica koja su u prouzrokovanju šteti radili nezavisno, ali pod uslovom da se ne mogu utvrditi njihovi udeli, i drugo, to su lica koja su na neki način *međusobno povezana*, ukoliko se ne može utvrditi koje je od njih prouzrokovalo štetu.⁴⁷⁷

Na ovaj način, Zakon o obligacionim odnosima je formulisao čitav spektar odgovornosti više lica za istu štetu. Zakon je, u poređenju sa odgovarajućim rešenjima uporednog zakonodavstva *proširio* krug odgovornih lica i to putem ustanove *solidarnosti*, čime je u velikom stepenu zaštitio ličnu i imovinsku sferu oštećenih lica. To proizilazi, ne samo iz jezičkog tumačenja i značenja ove pravne norme, već i iz njenog ciljnog i sistematskog tumačenja.

Sa tim svojstvima i u tim okvirima, možemo konstatovati, da odredbe Zakona o obligacionim odnosima koje se odnose na odgovornost više lica, u stvari, predstavljaju doslednu primenu opštih pravila ovoga Zakona kojima se reguliše oblast deliktne odgovornosti. Na taj način, odgovornost više lica za istu štetu, na

---

⁴⁷⁶ M. Konstantinović, nav. delo, str. 91.

⁴⁷⁷ Tako, prema sudskoj praksi, ako je štetu prouzrokovao neko iz grupe lica zaposlenih u preduzeću, a koja su lica *na neki način* povezana, pri čemu se ne može utvrditi ko je od njih prouzrokovao štetu, ta lica odgovaraju *solidarno*, saglasno odredbama člana 206 Zakona o obligacionim odnosima (D. Simonović, nav. delo, str. 414, pod br. 15). U slučaju zahteva za solidarno obavezivanje na naknadu štete prouzrokovane radnjama više lica ili organa, koja su *međusobno povezana*, o osnovu njihove odgovornosti ne može se odlučivati delimično i međupresudom utvrditi osnov odgovornosti samo za jednog od solidarnih dužnika, a zastati sa postupkom u pogledu odlučivanja o odgovornosti ostalih (D. Simonović, nav. delo, str. 416, pod br. 27).

shodan način obuhvataju sve vrste šteta, posebno materijalnu (imovinsku) i nematerijalnu (neimovinsku) kao i brojna pravila naknade pojedinih vrsta šteta.

3. SOLIDARNA ODGOVORNOST IMAOCA OPASNE STVARI

Za štetu od stvari ili delatnosti, od kojih potiče povećana opasnost štete za okolinu, odgovara se bez obzira na krivicu. Odgovorno lice za štetu od opasne stvari je njen imalac, a za štetu od opasne delatnosti odgovara lice koje se njom bavi.⁴⁷⁸ Međutim, iako se ovde odgovornost ne zasniva na krivici, već na objektivnom kriterijumu, Zakon ipak predviđa i slučajeve oslobođenja od objektivne odgovornosti⁴⁷⁹, među kojima je i slučaj: ako je nastanku štete delimično doprinelo treće lice, ono odgovara oštećeniku *solidarno* sa imaoцем stvari, a dužno je snositi naknadu srazmerno težini svoje krivice.⁴⁸⁰

S obzirom da imalac opasne stvari odgovara bez obzira na krivicu, a u ovoj hipotezi, treće lice odgovara po osnovu krivice, predviđena solidarnost *povezuje* dva različita osnova odgovornosti.

Otuda, primena ove solidarnosti podrazumeva dvovrsnu pažnju: prvo, utvrđenje da je u pitanju opasna stvar, i drugo, da je treće lice delimično doprinelo nastanku štete i to uz uslov ispoljene krivice. Težina odnosno stepen te krivice relevantan je u pogledu visine naknade u kontekstu solidarne odgovornosti. Reč je, dakle, o dva suštinska pojma: *opasna stvar* za koju se vezuje objektivna odgovornost⁴⁸¹ i *krivica* za koju se vezuje subjektivna odgovornost.⁴⁸²

---

⁴⁷⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 154, st. 2; čl. 174.

⁴⁷⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 177, predviđa oslobođenje od odgovornosti u slučaju više sile, isključive radnje oštećenika ili trećeg lica, koju on nije mogao predvideti i čije posledice nije mogao izbeći ili otkloniti.

⁴⁸⁰ Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.83-92.

⁴⁸¹ Dragoljub Arandžević, O odgovornosti za naknadu štete, Beograd 1924; L. Josserand, Evolucija odgovornosti, Branič, br. 7–8, 1935, ponovljen u "Pravnom životu" br. 9–10, 1992; D. Popović, Uslovi objektivne odgovornosti po nemačkom pravu, Pravni život, br. 10/1997; Mihailo Konstantinović, Osnov odgovornosti za prouzrokovanu štetu, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 3, 1952; H. Mazeaud, A. Tunc, Traité théorique et pratique de la responsabilité civile, délictuelle et contractuelle, t. I, Paris, 1965; Ph. Tournau, La responsabilité civile, Paris 1976; A. Tunc, La responsabilité civile, Paris 1981; isti autor, Pour une Loi sur les accidents de la circulation, Paris 1981; S. Stanišić, Objektivna odgovornost za štetu, monografija, Banja Luka 2012; M. Karanikić-

O pojmu opasne stvari kao uslovu objektivne odgovornosti, i krivici, kao uslovu subjektivne odgovornosti, izražena su argumentovana različita stanovišta u pravnoj literaturi na koju smo ukazali i u prethodnim napomenama. S obzirom na temu našeg rada, zadržaćemo se na ovim pojmovima u onoj odgovarajućoj meri koja je potrebna radi sagledavanja polja primene *solidarnosti dužnika* u materiji deliktne odgovornosti.

U tom smislu, kada je reč o pojmu opasne stvari i pojmu krivice, ovde navodimo odgovarajuće odredbe Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima, koje nisu našle mesta u Zakonu o obligacionim odnosima, ali koje su nesumnjivo našle mesta u bogatoj sudskoj praksi o ovom pitanju.

Prema Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima, pojam opasne stvari određen je na sledeći opisan način: opasne stvari su pokretne ili nepokretne, čiji položaj, ili upotreba, ili osobine, ili samo postojanje predstavljaju povećanu opasnost štete za okolinu. Imalac ovih stvari odgovara za štetu koja potiče od njih. Šteta nastala u vezi sa funkcionisanjem opasne stvari, ili prilikom njene upotrebe, i uopšte šteta u čijem je nastajanju stvar materijalno učestvovala, smatra se da potiče od te stvari, izuzev ako se dokaže da ta stvar nije bila uzrok štete (čl. 136).

S druge strane, kada je reč o odgovornosti po osnovu krivice, Skica predviđa kada postoji krivica: pri prosuđivanju da li je lice koje je štetu prouzrokovalo krivo ili ne, to jest da li se ponašalo onako kako je trebalo, sud vodi računa o redovnom toku stvari i o tome šta se od razumnog i pažljivog čoveka moglo osnovano očekivati u datim okolnostima.

Kao što se vidi, solidarna odgovornost u smislu gore pomenute odredbe Zakona o obligacionim odnosima (čl. 177), nastaje u susretu dva različita osnova odgovornosti, ali koji, prema oštećenom, čine celinu solidarne obaveze. U nešto

---

Mirić, Objektivna odgovornost za štetu, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013, str. 5–246, takođe i u izdanju Službenog glasnika RS, Beograd 2016.

⁴⁸² M. Konstantinović, nav. delo, str. 86–91; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 323–330; D. Popović, Odgovornost za opasnu delatnost u jugoslovenskom pravu, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, br. 5/1986, str. 505–511; J. Radišić, nav. delo, str. 213–220; Marija Karanikić-Mirić, Krivica kao osnov deliktne odgovornosti u građanskom pravu, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009, str. 5–363; Miodrag Orlić, Esej o krivici u građanskom pravu, Pravni život, br. 1–2, 2009, str. 179–198; B. Morait, nav. delo, str. 394–398.

izmenjenoj činjeničnoj hipotezi, Zakon o obligacionim odnosima u narednoj odredbi (čl. 178) takođe reguliše pitanje naknade štete u *konkurenciji* ova dva osnova odgovornosti, ali sada u slučaju udesa motornih vozila.

4. SOLIDARNA ODGOVORNOST U SLUČAJU UDESA IZAZVANOG MOTORNIM VOZILIMA U POKRETU

Pitanje odgovornosti u slučaju udesa izazvanog motornim vozilima u pokretu, Zakon o obligacionim odnosima reguliše u delu koji je posvećen odgovornosti za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti (čl. 178). To znači da je reč o odgovornosti bez krivice, dakle, o objektivnoj odgovornosti.

Međutim, Zakon kod ovog pitanja, verovatno zbog složenosti činjeničnih i pravnih odnosa, određeni broj pitanja rešava primenom odgovornosti po osnovu krivice, ali i primenom objektivne odgovornosti, kao i primenom pravila o solidarnoj odgovornosti.

Pogledajmo tu *tačku vezivanja* na samom izvoru Zakonskog teksta: u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu, primenjuju se pravila o odgovornosti po osnovu krivice. Ako postoji *obostrana krivica*, svaki imalac odgovara za ukupnu štetu koju su oni pretpeli srazmerno stepenu svoje krivice. Ako *nema krivice* nijednog, imaooci odgovaraju na ravne delovi, ako razlozi pravičnosti ne zahtevaju što drugo. Za štetu koju pretrpe *treća lica*, imaooci motornih vozila odgovaraju *solidarno*.⁴⁸³

Iz ovoga zakonskog teksta proizlazi nekoliko značajnih pitanja: pojam motornog vozila; kada je motorno vozilo opasna stvar; udes izazvan motornim vozilima u pokretu; jednostrana i obostrana krivica imalaca (unutrašnji odnos); odsustvo krivice imaoaca i kriterijum pravičnosti; položaj trećih oštećenih lica i

---

⁴⁸³ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 178. Opširnije videti, komentare: Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, I knj. II izd., Savremena administracija, Beograd 1983, str. 657–670, autor S. Cigoj; B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knj. II, Zagreb 1978, str. 802–808; S. Cigoj, Komentar obligacijskih razmerij, I knj., Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1984, str. 670–683; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović, knj. I, Savremena administracija, Beograd 1995, str. 408 i sl., autor J. Radišić; Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja M. Juhart i N. Plavšak, I knj., GV Založba, Ljubljana 2003, str. 876–889, autor Jadek Pensa.

solidarna odgovornost imao ca motornih vozila (spoljašnji odnos). Ova, kao i druga srodna pitanja iz ove oblasti, u literaturi čine predmet opsežnih studija.⁴⁸⁴

Pojam motornog vozila ne definiše Zakon o obligacionim odnosima, već to prepušta posebnim propisima. Tako čini i većina evropskih kodifikacija gde se ovaj pojam reguliše posebnim zakonima i međunarodnim konvencijama.⁴⁸⁵ U tom smislu, na zakonodavnom planu, za naš pravni sistem, pojam motornog vozila određen je Zakonom o bezbednosti saobraćaja na putevima,⁴⁸⁶ prema kome, motorno vozilo je vozilo koje se pokreće snagom sopstvenog motora, koje je po konstrukciji, uređajima, sklopovima i opremi namenjeno i osposobljeno za prevoz lica odnosno stvari, za obavljanje radova, odnosno za vuču priključnog vozila, osim šinskih vozila.⁴⁸⁷ Sličnu definiciju daje i pomenuta Međunarodna konvencija o saobraćaju na putevima, prema kojoj izraz “motorno vozilo” označava svako vozilo snabdeveno motorom koje se po putu kreće sopstvenim pogonom, izuzev

---

⁴⁸⁴ Navodimo jedan broj značajnih studija o odgovornosti za štetu prouzrokovanju motornim vozilima. U tom smislu: H. Lalou, *Traité pratique de la responsabilité civile*, Paris 1955; Marija Toroman, *Odgovornost automobiliste*, Državni osiguravajući zavod, Beograd 1959, isti autor, *Odgovornost vlasnika automobila*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, br. 3–4, 1953; H. Mazeaud, A. Tunc, *Traité théorique et pratique de la responsabilité délictuelle et contractuelle*, t. I, Paris 1965; J. Radišić, *Imovinska odgovornost za štetu izazvanu motornim vozilom*, monografija, Institut društvenih nauka, Beograd 1976, str. 9–170, naročito str. 77–85 (Odgovornost za štetu nastalu usled sudara motornih vozila); Ph. Tournéau, *La responsabilité civile*, Paris 1976; André Tunc, *Pour une loi sur les accidents de la circulation*, Paris 1981, str. 5–276; isti autor, *La responsabilité civile*, monografija, Paris 1981, str. 1–161; Stojan Cigoj, *Automobilist – odškodinska odgovornost in zavarovanje odgovornosti*, monografija, Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1982, str. 1–431; Vukašin Stanišić, *Odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu*, *Pravni život*, br. 9–10/1992, str. 1291–1300; Slobodan Stanišić, *Odgovornost za štetu od motornih vozila (sa sudskom praksom)*, monografija, Banja Luka 2008, str. 3–317, isti autor, *Objektivna odgovornost za štetu*, monografija, Banja Luka 2012, str. 3–467, naročito str. 276–278 (Objektivna odgovornost imalaca motornih vozila u pokretu); Zdravko Petrović i Veljko Knežević, *Naknada štete nastale saobraćajnom nezgodom*, monografija, Glosarijum, Beograd 2009, str. 7–249; *Zbornik radova, Naknada štete, Bezbednost saobraćaja i obavezno osigurnje*, urednik Z. Petrović, Intermex, Zlatibor–Beograd, 2009, str. 9–280; Marija Karanikić-Mirić, *Objektivna odgovornost za štetu*, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013, str. 5–246, naročito str. 181–190 (Odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu).

⁴⁸⁵ Za uporedno pravo kao i za naše pravo, videti: Konvencija o saobraćaju na putevima (Convention on Road Traffic) od 8. novembra 1968, stupila na snagu 21. maja 1977. god., ratifikovana u Jugoslaviji i objavljena u Službenom listu SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 6/1978. Ovu Konvenciju do oktobra 1999. ratifikovalo je 58 država.

⁴⁸⁶ Službeni glasnik RS, br. 41/2009; 101/2011; 32/2013; 9/2016.

⁴⁸⁷ Pored ove opšte definicije motornog vozila, Zakon posebno definiše pojedina motorna vozila koja detaljno opisuje. Prema pomenutom Zakonu (čl. 7, tač. 33–49) to su: vozilo za prevoz putnika, autobus, trolejbus, teretna vozila, skup vozila kao jedna celina, radne mašine, kombajn, valjak, utovarivač, buldožer, viljuškar i sl., traktor, motokultivator, moped, bicikl, i druga motorna vozila nabrojana i tehnički opisana u pomenutoj odredbi Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima.

šinskih vozila (čl. 1 Konvencije). Po istoj Konvenciji, izraz “automobil” označava ona motorna vozila koja normalno služe za prevoz lica ili stvari na putevima ili za vuču vozila koja se na putevima koriste za prevoz lica ili stvari. Ovaj izraz obuhvata i trolejbuse tj. vozila vezana za električni vod, a koja se ne kreću po šinama.⁴⁸⁸

Prema Prednacrta Građanskog zakonika Republike Srbije (2015) pod naslovom “Odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilima u pokretu” motorno vozilo se definiše rečima: motornim vozilom smatra se svako vozilo koje se pokreće sopstvenim motorom i koje je po svojim tehničkim osobinama namenjeno i osposobljeno za prevoz. Sastavnim delom motornog vozila smatra se i sa njim povezano priključno vozilo (čl. 330 Prednacrta).⁴⁸⁹

Pojam motornog vozila predmet je različitih shvatanja koja su izražena u pravnoj literaturi, mada je u glavnim tačkama ovog pojma postignut visok stepen saglasnosti. Tako, prema jednom shvatanju, “Pod motornim vozilom treba razumeti svako vozilo koje je namenjeno za kretanje po zemlji, nezavisno od šina, a koje pokreće sopstvena motorna snaga. Ona se upotrebljavaju, pretežno za prevoz lica ili stvari na putevima ili za vuču priključnih vozila koja služe ovom cilju. Bitno je da se vozilo kreće sopstvenom motornom snagom, a ne snagom ljudi ili životinja. Tu snagu mogu stvarati para, elektricitet, benzin, gas i sl. S druge strane, nije bitno da se vozilo kreće na točkovima, već se može kretati i pomoću gusenica”.⁴⁹⁰

---

⁴⁸⁸ Hrvatski zakon o obveznim odnosima (čl. 1068), pod naslovom “Odgovornost za štete izazvane motornim vozilom u pogonu” određuje pojam motornog vozila na sledeći način: motorno vozilo je vozilo koje je namijenjeno da se snagom vlastitog motora kreće po površini zemlje, na tračnicama ili bez njih. Sastavnim dijelom motornog vozila smatra se s njime povezana prikolica. Motorno vozilo je u pogonu kad se koristi u svrhu kojoj je namijenjeno bez obzira radi li pri tome motor koji služi za njegovo kretanje.

⁴⁸⁹ Opširnije, sa argumentovanom primedbom na jedan deo ove definicije, videti, Marija Karanikić-Mirić, *Objektivna odgovornost za štetu*, monografija, Pravni fakultet Univerziteta u Beograd 2013, str. 181 i sl.

⁴⁹⁰ Jakov Radišić, *Imovinska odgovornost za štetu izazvanu motornim vozilom*, Institut društvenih nauka, Beograd 1976, str. 24 i sl.; takođe videti: S. Stanišić, nav. delo, str. 21–27, gde se pojam motornog vozila izlaže u više značenja: pojam motora i motornog vozila; motorno vozilo u tehničkom smislu; motorno vozilo po propisima o bezbednosti saobraćaja; motorno vozilo sa aspekta odgovornosti za štetu; pogon motornog vozila; uzročna veza između pogona motornog vozila i nastale štete.

Na pitanje kada je motorno vozilo opasna stvar, odgovor nije uvek isti. Naime, kada je motorno vozilo u pokretu onda ono nosi kvalifikaciju opasne stvari,⁴⁹¹ a kada je u stanju mirovanja, onda ne mora biti opasna stvar, ali i tada može biti opasna ukoliko *svojim položajem* stvara povećanu opasnost za okolinu, na primer, nepropisno zaustavljanje vozila na putu, parkiranje na putu izvan određenih prostora za parkiranje vozila.⁴⁹²

Kao što je poznato, za štetu od opasnih stvari odgovara se bez krivice (objektivna odgovornost), pa je stoga od posebnog značaja ustanoviti u konkretnom slučaju da li je u pitanju opasna stvar. Već smo u prethodnom odeljku istakli da se opasna stvar može ispoljiti, ne samo svojim postojanjem i načinom upotrebe, već i samim svojim *položajem* kao što je slučaj sa motornim vozilom koje se nalazi u stanju mirovanja, ali čiji položaj stvara povećanu opasnost za okolinu. Razume se, ponovimo još jedanput, kada je motorno vozilo u pokretu, dakle, kada je ono u namenskoj funkciji, tada je motorno vozilo jedan od značajnih primera opasne stvari.⁴⁹³

Posle izlaganja pojma motornog vozila i njegove kvalifikacije kao opasne stvari, očekivala bi se primena objektivne odgovornosti i u slučaju udesa izazvanog motornim vozilima u pokretu.⁴⁹⁴ Međutim, Zakon o obligacionim odnosima spaja

---

⁴⁹¹ Prema sudskoj praksi, automobil u pokretu predstavlja opasnu stvar i njegov vlasnik, odnosno korisnik, odgovorni su za štetu koje upotrebom automobila budu prouzrokovane trećim licima. Tu odgovornost isključuje samo dejstvo više sile, krivica trećeg lica ili isključiva krivica oštećenog (Z. Petrović i A. Radovanov, *Deliktna odgovornost i naknada štete*, Novi Sad 2001, str. 103). Putnicima koji se kao gosti prevoze motornim vozilom odgovara vlasnik vozila po načelu objektivne odgovornosti i rizika opasnosti, a ne po načelu krivice (D. Simonović, *Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima*, Službeni glasnik, Beograd 2009, str. 190).

⁴⁹² Prema Međunarodnoj Konvenciji o saobraćaju na putevima iz 1968. god. (čl. 1) smatra se da je "zaustavljanje" izvršeno kada je kretanje motornog vozila prekinuto za vreme koje je potrebno za ukrcavanje ili iskrcavanje lica, ili za utovar ili istovar stvari. Prema našem Zakonu o bezbednosti saobraćaja na putevima iz 2009. god., "zaustavljanje vozila" smatra se svaki prekid kretanja vozila na putu u trajanju do tri minuta, pri čemu vozač ne napušta vozilo, osim prekida radi postupanja po znaku ili pravilu kojim se reguliše saobraćaj (čl. 7, tač. 71 Zakona).

⁴⁹³ Opširnije, Dragan Kostić, *Pojam opasne stvari*, monografija, Institut za uporedno pravo, Beograd 1975, naročito str. 106–127; Stojan Cigoj, *Automobilist, Odškodinska odgovornost in zavarovanje odgovornosti*, Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1982, str. 20–41; S. Stanišić, nav. delo, str. 36 i sl.; Marija Karanikić-Mirić, *Objektivna odgovornost za štetu*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013, str. 69–84.

⁴⁹⁴ Terminološka napomena: Zakon o obligacionim odnosima ovde upotrebljava reč *udes*, dok drugi zakonodavni izvori upotrebljavaju druge izraze: *saobraćajna nezgoda* (Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima, Sl. glasnik RS, br. 41/2009, čl. 7, tač. 82); motorno vozilo koje

odgovornost po osnovu krivice i odgovornost bez krivice. Ukoliko je šteta nastala *isključivom krivicom* jednog imaoaca (vlasnika ili držaoca) primenjuju se pravila o odgovornosti po osnovu krivice. Ali, ako za saobraćajni udes postoji *obostrana* krivica, onda oni duguju ukupnu štetu srazmerno stepenu njihove krivice. Posle ovoga, Zakon prelazi na odgovornost bez krivice, dakle, za slučaj da nema krivice ni jednog, onda oni odgovaraju na ravne delove, po našem mišljenju objektivno, ukoliko razlozi pravičnosti ne zahtevaju što drugo.

Do sada je bilo reči o odgovornosti za štetu izazvanu motornim vozilima u pokretu i to sa stanovišta međusobnog odnosa imalaca motornih vozila.⁴⁹⁵ Međutim, istim povodom, često mogu biti oštećena *treća lica* i to u različitim vidovima: od imovinske i neimovinske štete, preko oštećenja zdravlja i telesnog integriteta, pa sve do gubitka života. Tada, postavlja se pitanje osnova njihove naknade. Kao što smo već naglasili, Zakon o obligacionim odnosima ovde predviđa pravilo da za štetu koju pretrpe treća lica imaoци motornih vozila odgovaraju *solidarno*.⁴⁹⁶

Za konkretizaciju ove zakonske odredbe, potrebno je analizirati više pitanja: pojam trećih lica, osnov njihovog prava na naknadu, kao i uslove i okvire solidarne odgovornosti dva ili više imaočnika motornih vozila koja su učestvovala u prouzrokovanju nastupele štete.

---

pričini štetu *u pogonu* (Hrvatski zakon o obveznim odnosima, čl. 1068); *nesreća* (Slovenački obligacijski zakonik, čl. 154); *kretanje vozila* (italijanski Građanski zakonik, čl. 2054).

Svaki od pomenutih izraza, pojmovno može biti opravdan, ali ne sasvim za sve situacije koje se tu mogu pojaviti, na primer, neku malu materijalnu štetu, čini se, prestrogo je nazvati je udesom, jer udes više asocira na žrtve i telesne povrede. S druge strane, izraz "saobraćajna nezgoda", čini se da je suviše blag za poginula lica. Prema Zakonu o bezbednosti saobraćaja na putevima: *saobraćajna nezgoda* je nezgoda koja se dogodila na putu ili započela na putu u kojoj je učestvovalo najmanje jedno vozilo u pokretu i u kojoj je najmanje jedno lice poginulo ili povređeno ili je nastala materijalna šteta. U literaturi, najčešće se upotrebljava izraz "saobraćajna nezgoda" (J. Radišić, nav. delo, str. 23; S. Stanišić, nav. delo, str. 19). Možda bi izraz "nesrećni događaj" bio prikladniji, mada ni on, sa jezičkog i pojmovnog značenja ne obuhvata adekvatno sve pomenute slučajeve koji su doveli do nastale štete, počev od neke male materijalne štete, pa preko različitih oštećenja, sve do gubitka života ili doživotnog invaliditeta.

⁴⁹⁵ Prema Zakonu o bezbednosti saobraćaja na putevima (čl. 7, tač. 67, 68) učesnik u saobraćaju je lice koje na bilo koji način učestvuje u saobraćaju, a vozač je lice koje na bilo koji način na putu upravlja vozilom.

⁴⁹⁶ Videti o tome, L.Karamarković, nav. delo, str 89-92. Prema italijanskom Građanskom zakoniku (čl. 2055) ako se štetna radnja može pripisati većem broju lica, ona su sva solidarno obavezna da naknade štetu. Ko naknadi štetu ima pravo regresa od svakog od ostalih, srazmerno stepenu njegove krivice i težini posledica koje su iz toga proistekle. U slučaju sumnje, pojedinačne krivice smatraju se podjednakim.

U smislu ove vrste odgovornosti, po našem mišljenju, pojam *trećih lica* obuhvata sva ona lica koja nisu učesnici u saobraćaju, niti su imaoici (sopstvenici ili držaoci)⁴⁹⁷ motornih vozila kojima je prouzrokovana šteta.

To su, pre svega, *pešaci* koji su se našli na mestu ili blizini saobraćajnog udesa i koji su se kretali u skladu sa zakonskim propisima (pešačka staza, trotoar i sl.) kojima se bliže uređuje kretanje pešaka ulicama, putevima, trgovima, raskrscima i drugim sličnim mestima.⁴⁹⁸

Ukoliko su se u konkretnom slučaju pešaci ponašali protivno predviđenim propisima kretanja na određenim mestima (put, ulica, pešačka i biciklistička staza, pešačko ostrvo, prelaz preko pruge, raskrsnica i drugi prostori zakonom

---

⁴⁹⁷ Kao što smo već više puta naglasili, Zakon o obligacionim odnosima ovde upotrebljava izraz “imalac” koji po našem mišljenju nije dovoljno precizan u smislu odgovarajućeg pravnog statusa subjekta u pitanju. Nema sumnje, da se pre svega ovde misli na sopstvenika (vlasnika) motornog vozila, ali odgovornost za štetu prouzročenu motornim vozilom u pokretu može obuhvatiti i druge “imaoce” kao što su držaoci po raznim pravnim osnovama (npr. zakup, posluga) ili držaoci koji su do motornog vozila došli na protivpravni način (npr. krađa, prevara, prinuda, zloupotreba poverenja). Zbog toga, čini se, da izraz “imalac” ovde označava pored vlasnika, još i držaoca odgovarajućeg motornog vozila po nekom pravnom osnovu ili držaoca bez pravnog osnova čija odgovornost proizilazi iz upotrebe motornog vozila u pokretu, prema trećim oštećenim licima. Doduše, ovim povodom treba reći i sledeće: prema Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 123) reč “imaonik” upotrebljava se u ovom Zakoniku radi kratkoće izražavanja: da se jednom reči označe sopstvenik stvari i nosilac prava korišćenja na stvarima u društvenoj svojini koje se nalaze u njegovoj imovini. Posle ovog objašnjenja, sasvim je izvesno da danas u uslovima nepostojanja društvene svojine u našem pravnom sistemu, ovaj izraz ne može imati gore pomenuto značenje, i zato bi ga trebalo tumačiti u smislu sopstvenika ili držaoca motornog vozila, uključujući i vozača.

⁴⁹⁸ U tom smislu Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima (2009) predviđa: Pešak je lice koje se kreće na putu, odnosno koje po putu sopstvenom snagom vuče ili gura vozilo, ručna kolica, dečje prevozno sredstvo, kolica za nemoćna lica ili lice u dečijem prevoznom sredstvu ili lice u kolicima za nemoćna lica koja pokreće sopstvenom snagom ili snagom motora ili lice koje klizaljka, skijama, sankama ili se vozi na koturaljkama, skejtbordu i sl.

U istom Zakonu date su i sledeće definicije: *Put* je izgrađena, odnosno utvrđena površina koju kao saobraćajnu površinu mogu da koriste svi određeni učesnici u saobraćaju, pod uslovima određenim zakonom i drugim propisima. *Javni put* je put od opšteg značaja koji mogu da pod jednakim uslovima koriste svi ili određeni učesnici u saobraćaju i koji je nadležni organ proglasio kao takav; *neategorisani put* je put koji može pod jednakim uslovima da koriste veći broj korisnika; *autoput* je državni put namenjen isključivo za saobraćaj putničkih i teretnih vozila, autobusa, sa ili bez priključnih vozila, sa fizički odvojenim kolovoznim trakama za saobraćaj iz suprotnih smerova, sa najmanje dve saobraćajne trake po smeru i jednom *zaustavnom* trakom za svaki smer, bez ukrštanja u nivou sa drugim putevima i železničkim i tramvajskim prugama, sa potpunom kontrolom pristupa, na koji se može uključiti ili isključiti samo određenim i posebno izgrađenim javnim putem i kao takav obeležen propisanim saobraćajnim znakom; *biciklistička traka* je saobraćajna traka namenjena isključivo za saobraćaj bicikala, mopeda i lakih tricikala; *pešačka staza* je put koji je namenjen isključivo za kretanje pešaka; *pešačko ostrvo* je obeleženi ili uzdignuti deo kolovoza koji je određen za privremeno zadržavanje pešaka koji prelaze preko kolovoza, ulaze ili izlaze iz vozila za javni prevoz putnika.

predviđeni), oni tada, pod određenim uslovima, podležu pravilima o *podeljenoj odgovornosti*.

Prema tim pravilima oštećenik koji je doprineo da šteta nastane ili da bude veća nego što bi inače bila, ima pravo samo na srazmerno sniženje naknade. Kad je nemoguće utvrditi koji deo štete potiče od oštećenikove radnje, sud će dosuditi naknadu vodeći računa o okolnostima slučaja.⁴⁹⁹

Iz svega rečenog, kada je reč o subjektima odgovornosti zbog štete izazvane motornim vozilom, po našem mišljenju, to su: sopstvenik motornog vozila, držalac istog vozila po nekom pravnom osnovu ili držalac bez ikakvog pravnog osnova (krađa, prinuda, prevara, zloupotreba poverenja i sl.) i najzad, vozač motornog vozila uz uslov dokazane krivice.⁵⁰⁰

U komparativnom pravu odgovornost vozača je različito regulisana. Ona se zasniva ili na dokazanoj ili pretpostavljenoj krivici. Tako, prema italijanskom Građanskom zakoniku (čl. 2054) vozač vozila koje ne ide po šinama dužan je da naknadi štetu prouzrokovanu licima ili stvarima kretanjem vozila, ako ne dokaže, da jesvaki od vozača podjednako doprineo izazivanju štete koju su pretrpeli.⁵⁰¹

U svakom slučaju kada je reč o subjektima odgovornosti za štetu izazvanu motornim vozilima, Zakon o obligacionim odnosima ovde je uveo više osnova

---

⁴⁹⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 192. Videti i Komentare Zakona o obligacionim odnosima čiji su bibliografski podaci više puta navedeni u ovom radu. Pored toga, videti: Jakov Radišić, Imovinska odgovornost za štetu izazvanu motornim vozilima, monografija, Institut društvenih nauka, Beograd 1976, str. 9–175, u pogledu krivice oštećenog i uticaja na visinu naknade štete, videti str. 134–153.

⁵⁰⁰ Prema sudskoj praksi: Šofer i prema trećim licima odgovara samo za svoju krivicu, pri čemu treba imati u vidu i objektivnu odgovornost korisnika vozila. Jednu komponentu odgovornosti predstavlja opasnost pogona vozila (objektivna komponenta) koja, kao takva, povećava mogućnost povrede, čak i kad vozilom rukuje pažljiv vozač. Druga komponenta je krivica vozača (subjektivna komponenta). Odnos te dve komponente može biti veoma različit. U slučaju grube nepažnje vozača u prvi plan stupa momenat krivice, a su slučaju obične nepažnje momenat objektivne opasnosti. Vlasnik automobila uvek odgovara za obe komponente. Bilo bi nepravedno kada bi se vozaču koji odgovara samo za običnu nepažnju nametnula odgovornost i za drugu komponentu, komponentu opasnosti. Vozač koji upravlja mašinom predstavlja samo “točkić” u čitavom pogonu, koji u sudbonosnom trenutku može otkazati isto kao točkić koji predstavlja deo mašinskog uređaja. D. Simonović, nav. delo, str. 189.

⁵⁰¹ Odredba čl. 2054 Italijanskog građanskog zakonika nadalje predviđa: u slučaju sudara između vozila, pretpostavlja se dok se suprotno ne dokaže, da je svaki od vozača podjednako doprineo izazivanju štete koju su pretrpela pojedina vozila. Vlasnik vozila ili, umesto njega plodouživalac ili sticalac zadržanim pravom svojine, odgovoran je *solidarno* sa vozačem, ukoliko ne dokaže da je vožnja obavljena protiv njegove volje. U svakom slučaju, lica iz prethodnih stavova ove odredbe odgovaraju za štetu koja potiče od mana izrade ili nedostatka u održavanju vozila.

odgovornosti: (1) subjektivnu odgovornost zasnovanu na krivici u svim stepenima njenog značenja od kojih zavisi i visina naknade; (2) objektivnu odgovornost zasnovanu na stvorenom riziku i povećanoj opasnosti od upotrebe i položaja opasnih stvari; (3) *solidarnu odgovornost* više lica za prouzrokovanu štetu trećim oštećenim licima.

Ako se tome doda i ustanova obaveznog osiguranja od odgovornosti za štetu koju pretrpe treća lica, onda se može reći da je ispoljen jedan kumulativni napor zakonodavca, da u njegovoj moći ublaži posledice ogromnog broja saobraćajnih nesreća u savremenom svetu.⁵⁰²

To je učinjeno, kao što smo već istakli, putem pomenutog trojstva pravila u kome *solidarna odgovornost* ima ulogu da obezbedi sigurniju naknadu u smislu zaštite od insolventnosti odgovornih lica za prouzrokovanu štetu.⁵⁰³

5. SOLIDARNA ODGOVORNOST RODITELJA

Do sada je bilo reči o solidarnoj odgovornosti u kontekstu subjektivne i objektivne odgovornosti. Međutim, određeni broj slučajeva, Zakon o obligacionim odnosima reguliše pod naslovom *Odgovornost za drugog*, gde jedno lice zbog svog posebnog odnosa koji ima prema drugom, i pod određenim uslovima, odgovara za štetu koju pričini to lice. Upravo zbog toga se ovi slučajevi nazivaju odgovornošću za drugog, a po nekim autorima *odgovornost za radnje trećih lica*⁵⁰⁴

---

⁵⁰² U tom smislu, naročito videti, André Tunc, *Pour une loi sur les accidents de la circulation*, monografija, Paris 1981, str. 5–276.

⁵⁰³ Kao primer sigurnije naplate, neka nam posluži i slučaj *lančanog sudara* više motornih vozila (nekada čak i više desetina vozila), gde treća lica, primenom *solidarne odgovornosti* imaju daleko veće mogućnosti odnosno verovatnoće, da će realizovati svoja potraživanja. Razume se, to važi u svim drugim saobraćajnim nezgodama gde imamo dva ili više odgovornih lica u kontekstu izloženih pravila u ovoj vrsti odgovornosti za prouzrokovanu štetu.

⁵⁰⁴ Andrija Gams, *Odgovornost za radnje trećih lica u privatnom pravu*, monografija, Beograd 1940, str. 1–183; S. Jakšić, nav. delo, str. 286; Marija Draškić, *Odgovornost za drugog*, *Pravni život*, br. 1, 1989; Milan Šemić, *Odgovornost za drugoga*, *Pravni život*, br. 9–10, 1992, str. 1240–1271; Milan Subić, *Odgovornost za štetu koju prouzrokuju maloletnici*, *Pravni život*, br. 9–10, 1992, str. 1272–1278; J. Radišić, nav. delo, str. 236–244.

Osnov ove odgovornosti predmet je različitih teorijskih pogleda.⁵⁰⁵ Po jednom stanovištu ovde je reč o odgovornosti po osnovu krivice, dakle, o primeni subjektivne odgovornosti u njenom izvornom značenju. Tako, po ovom shvatanju, roditelji su, pod određenim uslovima, krivi za štetu koju su učinila njihova deca, jer nisu pokazali dovoljan nadzor u njihovom ponašanju, što porazumeva i lak oblik nepažnje (*culpa levis*). Naprotiv, prema drugom shvatanju, ovo je jedan vid odgovornosti bez krivice, dakle, objektivna odgovornost. Međutim, prema trećem stanovištu odgovornost za drugog se zasniva na *pretpostavljenoj krivici* odgovornog lica,⁵⁰⁶ koja svojom primenom oslobađa oštećenika tereta dokazivanja postojanja krivice na strani odgovornog lica. Sve to odnosi se i na odgovornost roditelja u odnosu na njihovu decu određenog uzrasta i sposobnosti za rasuđivanje.⁵⁰⁷

Po našem mišljenju, svaka od pomenutih teorija zaslužuje punu pažnju i argumentovanu interpretaciju. Subjektivna odgovornost za štetne radnje drugih zasniva se na krivici (uglavnom na blažim stepenima krivice nehata) odgovornog lica, kao što je npr. odgovornost roditelja za propušteni nadzor nad štetnom radnjom deteta, što se može razumeti sa stanovišta i pravne i moralne obaveze, ali je u praktičnom životu često teško, pa čak nekada i nemoguće dokazati propušteni nadzor kao odlučujuću činjenicu za ustanovljenje ove odgovornosti. Zato, čini se,

---

⁵⁰⁵ Videti na primer, L.Karamarković, nav. delo, str.73-82; Marija Draškić, *Odgovornost za drugog*, Pravni život br.1/1989, Beograd, str.159-170; Andrija Gams, *Odgovornost za radnje trećih lica u privatnom pravu*, monografija, doktorska rasprava 1938, izd. Pravni fakultet, Beograd, 1940.

⁵⁰⁶ U sudskoj praksi je izraženo shvatanje da se krivica roditelja pretpostavlja za svu štetu koju prouzrokuje njihovo maloletno dete, osim u slučaju ako roditelji dokažu da je šteta nastala bez njihove krivice (G. Stanojčić, *Naknada štete kroz sudsku praksu*, Poslovni biro, Beograd 2016, str. 54; Za štetu koju maloletno lice povereno predškolskoj ustanovi, pretrpi od drugog maloletnog lica poverenog toj ustanovi, odgovara ta ustanova (G. Stanojčić, nav. delo, str. 56); Roditelji maloletnog lica, koje je navršilo sedam godina života, odgovaraju za štetu koju maloletno lice prouzrokuje drugima. Krivica roditelja se pretpostavlja i oni su solidarno odgovorni za naknadu štete ako maloletnik sa njima živi, a bili bi oslobođeni odgovornosti samo ako bi dokazali da je šteta nastala bez njihove krivice (T. Krsmanović, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa*, Poslovni biro, Beograd 2003, str. 83); Otac maloletnog deteta je sa majkom deteta građanko-pravno solidarno odgovoran za štetu koje dete prouzrokuje za vreme dok je bilo pod nadzorom majke, ako se štetni postupci deteta mogu pripisati opštem zanemarivanju opšteg nadzora i staranja roditelja o detetu (T. Krsmanović, nav. delo, str. 83).

⁵⁰⁷ O pomenutim različitim teorijskim shvatanjima u pogledu ove vrste odgovornosti, videti, Mihailo Konstantinović, *Obligaciono pravo*, Skripta, Beograd 1959, str. 108 i sl.; Lj. Milošević, nav. delo, str. 128 i sl.; M. Šemić, nav. delo, str. 1249–1271; J. Radišić, nav. delo, str. 236–244.

da je realnije shvatanje o pretpostavljenoj krivici odgovornog lica, nego shvatanje u odsustvu ove pretpostavke. S druge strane, shvatanje da se ovde radi o objektivnoj odgovornosti koja je svojstvena opasnim stvarima i opasnim delatnostima, čini se, da joj ovde nije mesto s obzirom na njen izvor, ulogu i neophodnost u savremenom svetu razvijenog tehničkog progresu.

Pri tome, potrebno je podvući povezanost sa objektivnom odgovornošću kada je u pitanju šteta prouzrokovana od strane lica koja nisu navršila ni sedam godina života.⁵⁰⁸ Naime, roditelji odgovaraju za štetu koju prouzrokuje drugom njihovo dete do navršene sedme godine, bez obzira na *svoju krivicu*. Oni se oslobađaju odgovornosti ako postoje razlozi za isključenje odgovornosti prema pravilima o odgovornosti bez obzira na krivicu.⁵⁰⁹

U stvari, ovde počinje starosna *gradacija* odgovornosti roditelja za štetne radnje njihove dece.

Kao što smo videli, prvi krug te gradacije odnosi se na decu do sedme godine života koja nikada nisu odgovorna i za njih odgovaraju *solidarno* njihovi roditelji po pravilima odgovornosti bez krivice.

Drugi krug čine maloletnici od navršene sedme do navršene četrnaest godine. Ova lica mogu biti odgovorna za prouzrokovanu štetu ukoliko se dokaže da su pri prouzrokovanju štete bili sposobni za rasuđivanje.

Najzad, treći krug ove gradacije čine lica sa navršenih četrnaest godina i oni odgovaraju prema opštim pravilima o odgovornosti za štetu, po osnovu subjektivne

---

⁵⁰⁸ Prema sudskoj praksi: Za decu do navršene sedme godine odgovaraju roditelji, bez obzira što im se ne može prebaciti nikakva nepažnja u čuvanju i vaspitavanju dece (D. Simonović, *Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima*, Beograd 2009, str. 81). Ako je usled propusta roditelja da vode nadzor nad svojim detetom uzrasta od šest godin došlo do toga da se dete igra pored autoputa i da ga pretrčava, pa u takvoj situaciji dete bude povređeno na kolovozu krivicom vozača motornog vozila, onda su i roditelji odgovorni za štetu koja nastane usled povrede deteta i to srazmerno njihovom doprinosu za nastali udes, zbog propusta dužeg nadzora nad detetom (D. Simonović, *nav. delo*, str. 82). Po pravilima građanskog prava, dete do sedme godine starosti ne odgovara za štetu koju učini trećim licima već za ovu štetu solidarno odgovaraju njegovi roditelji, što znači oštećenik može tužiti oba roditelja ovog deteta, ili samo jednog od njih (M. Šemić, *Prouzrokovanje i naknada štete*, Zrenjanin 1999, str. 100).

⁵⁰⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 165. Razlozi za oslobođenje od objektivne odgovornosti su: viša sila, isključiva krivica oštećenika ili trećeg lica, čl. 177 Zakona.

i objektivne odgovornosti. To znači, da po našem pravu, lica sa navršenih četrnaest godina, za razliku od poslovne sposobnosti, stiču potpunu deliktну sposobnost.⁵¹⁰

Međutim, za štetu koju je prouzrokovao deliktно sposobni maloletnik, odgovaraju, pored maloletnika, i lica koja su dužna da vode nadzor nad njim, a to su roditelji ili staratelji, škole ili druge ustanove, osim ako dokažu da su nadzor vršili na način na koji su obavezni. Pri tome, oštećenik ima pravo da zahteva naknadu od roditelja kad je šteta nastala usled lošeg vaspitanja maloletnika, rdavih primera ili naročitih navika koja su mu roditelji dali ili se inače šteta može upisati u krivicu roditeljima. Lice na kome u ovom slučaju leži dužnost nadzora ima pravo tražiti od roditelja da mu naknade isplaćeni iznos ako je ono isplatilo naknadu oštećeniku.

Kao što se vidi, *solidarna odgovornost* je i ovde prisutna i to u više pravnih situacija nastalih u kontekstu odgovornosti za drugog, posebno odgovornosti roditelja. Uvek sa svrhom ličnog sredstva obezbeđenja, solidarna odgovornost u ovoj oblasti odgovornosti za štetu javlja se u više slučajeva.

Kada roditelji odgovaraju bez obzira na svoju krivicu, onda su oni međusobno solidarni dužnici prema oštećenom. Kada roditelji odgovaraju za štetu koju su prouzrokovala lica uzrasta od sedam do četrnaest godina, njihova odgovornost je takođe međusobno solidarna, kada pored roditelja odgovara za štetu i dete. Nadalje, kada maloletnik prouzrokuje drugome štetu dok je bio pod nadzorom staratelja, škole ili druge ustanove, onda je njihova odgovornost solidarna. Najzad, ako je štetu prouzrokovao maloletnik sposoban za rasuđivanje koji nise u stanju da je naknadi, sud može, kad to pravičnost zahteva, obavezati roditelje da naknade štetu, potpuno ili delimično, iako za nju nisu krivi.

---

⁵¹⁰ Razume se, da i za ova lica važe zakonske odredbe koje se odnose na nedostatak sposobnosti za rasuđivanje. Naime, za štetu koju prouzrokuje lice koje usled duševne bolesti ili zaostalog umnog razvoja ili kojih drugih razloga nije sposobno za rasuđivanje, odgovara onaj koji je na osnovu zakona ili odluke nadležnog organa, ili ugovora, dužan da vodi nadzor nad njim. On se može osloboditi odgovornosti ako dokaže da je vršio nadzor na koji je obavezan ili da bi šteta nastala i pri brižljivom vršenju nadzora.

U svim gore navedenim slučajevima odgovornost roditelja je solidarna, ili međusobna, ili zajedno sa detetom odnosno ustanovom koja je u trenutku prouzrokovanja vršila nadzor nad maloletnikom.⁵¹¹

Međutim, kada odgovaraju roditelji postavljaju se i pitanja: da li odgovara i onaj roditelj koji je sudskom odlukom potpuno lišen roditeljskih prava ili je on isključen iz ove odgovornosti. Prema Porodičnom zakonu⁵¹² sudska odluka o potpunom lišenju roditeljskog prava lišava roditelja svih roditeljskih prava i dužnosti, osim dužnosti da izdržava dete (čl. 81). Jezičkim tumačenjem ove pravne norme došlo bi se do zaključka da je takav roditelj oslobođen i dužnosti da solidarno sa drugim roditeljem učestvuje u naknadi štete za koju odgovara njihovo dete. Međutim, po našem mišljenju, ciljnim tumačenjem pomenute pravne norme moglo bi se doći do zaključka da je takav roditelj ipak dužan da solidarno odgovara odnosno da učestvuje u naknadi štete koju je prouzrokovalo njihovo maloletno dete. Ovo stoga, što se lišenje roditeljskog prava izriče zbog zloupotrebe roditeljskog prava ili grubog zanemarivanja roditeljske dužnosti, što očigledno nije slučaj sa obavezom naknade štete koju pričinio njegovo dete.

Drugo pitanje koje se ovde takođe može postaviti jeste i pitanje: kada roditelji, poštujući pomenute zakonske odredbe, *solidarno* naknade štetu koju je prouzrokovalo njihovo dete, kako se u regresnom postupku regulišu njihovi odnosi s obzirom na režim *posebne* i *zajedničke* imovine stečene radom u toku trajanja zajednice života. Po našem mišljenju, ako se u regresnom postupku, uzimajući u obzir relevantne okolnosti konkretnog slučaja u pogledu zajedničke i posebne imovine, kao i eventualno zaključen bračni ugovor, o njihovim imovinskim odnosima ne može pravično utvrditi njihovi imovinski udeli, onda na svakog roditelja dolazi jednak deo.

---

⁵¹¹ Prema sudskoj praksi, roditelji su odgovorni za štetu koju motociklom prouzrokuje njihovo maloletno dete, zbog toga što su mu dozvolili da vozi motocikl, što je protivno obavezi vršenja pravilnog nadzora nad maloletnikom (D. Simonović, nav. delo, str. 82). I pored odgovornosti roditelja, za štetu koju prouzrokuje trećem licu, odgovara i dete koje je, s obzirom na uzrast, deliktno odgovorno. Dete oštećenom licu odgovara solidarno sa roditeljima ili drugim licima koja nad njim vrše nadzor (D. Simonović, nav. delo, str. 86).

⁵¹² Porodični zakon, Službeni glasnik RS, br. 18/2005.

6. SOLIDARNA ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD PROIZVODA SA NEDOSTATKOM

Solidarna odgovornost za štetu od proizvoda sa nedostatkom predviđena je Zakonom o obligacionim odnosima i Zakonom o zaštiti potrošača.⁵¹³ Pomenuti propisi imaju za svrhu da putem naknade štete zaštite oštećenog od posledica stvari sa nedostatkom.⁵¹⁴

Dok Zakon o obligacionim odnosima ovo pitanje reguliše jednom odredbom (čl.179) koja je smeštena u delu Zakona koji je posvećen odgovornosti za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti, Zakon o zaštiti potrošača detaljno reguliše brojnim odredbama koje se odnose na odgovornost za proizvode sa nedostatkom. Razlika, dakle, nije u cilju, već u obimu regulisanja predmetne materije. U tom poređenju postoje i neke značajnije razlike koje se odnose na uslove ove odgovornosti.

Izlaganjem ovih uslova, upravo ulazimo u meritorna rešenja oba zakona. Tako, prema Zakonu o obligacionim odnosima: ko stavi u promet neku stvar koju je proizveo, a koja zbog nekog nedostatka, *za koji on nije znao* predstavlja opasnost štete za lica ili stvari, odgovara za štetu koja bi nastala zbog nedostatka. Naprotiv, Zakon o zaštiti potrošača predviđa: proizvođač odgovara za štetu nastalu od proizvoda sa nedostatkom *bez obzira na to da li je znao za nedostatak* (čl.61). Ako je više lica odgovorno za štetu od proizvoda sa nedostatkom, njihova odgovornost je *solidarna* (čl.63).⁵¹⁵

---

⁵¹³ Sl. glasnik RS, br. 62/2014 i 6/2016. Ovaj Zakon, sa svojih 165 članova, detaljno reguliše oblast zaštite potrošača, na primer, informisanje potrošača i edukacija; nepoštena poslovna praksa; zaštita potrošača u ostvarenju prava iz ugovora koji su zaključeni izvan poslovnih prostorija; zaštita potrošača u ostvarivanju prava iz ugovora koji sadrže nepravične ugovorne odredbe; zaštita potrošača u ostvarivanju prava iz ugovora o prodaji; odgovornost za nesaobraznost robe; odgovornost za proizvode sa nedostatkom; zaštita potrošača u ostvarivanju prava iz ugovora o pružanju usluga; usluge od opšteg ekonomskog interesa; zaštita potrošača u ostvarivanju prava iz ugovora o turističkom putovanju i vremenski podeljenom korišćenju nepokretnosti (tajm-šering); solidarna odgovornost; strategija i institucionalni okvir za zaštitu potrošača; potrošački prigovori i vansudsko rešavanje potrošačkih sporova; zaštita kolektivnog interesa potrošača; nadzor; kaznene odredbe.

⁵¹⁴ Detaljno o ovom pitanju, Katarina Ivančević, Građanskopravna odgovornost proizvođača za štetu od neispravnog proizvoda, Pravni zapisi, God. III, br. 2, 2012, Beograd, 2012, str. 323–351.

⁵¹⁵ Čl. 63 Zakona o zaštiti potrošača.

Opštija poređenja ova dva zakonska teksta otkrivaju nam i opštije razlike. Pomenuta odredba Zakona o obligacionim odnosima više je upućena nedostatku stvari koji je čini opasnom, što ima za posledicu objektivnu odgovornost, ali i sa primesom izvesnog stepena krivice.⁵¹⁶ To se vidi iz drugog stava pomenute odredbe Zakona o obligacionim odnosima koji glasi: proizvođač odgovara i za opasna svojstva stvari ako nije preduzeo sve što je potrebno da štetu, koju je mogao predvideti, spreči putem upozorenja, bezbedne ambalaže ili drugom odgovarajućom merom.

U kontekstu ove vrste odgovornosti, posebno je regulisano i pitanje odgovornosti u slučaju izdavanja *garantnog lista* za ispravno funkcionisanje prodate stvari koja ima svojstvo tzv. tehničke robe.⁵¹⁷

Za pitanje solidarne odgovornosti za slučaj izdavanja *garantnog lista*, bitno je ukazati na *solidarnu odgovornost* trgovca i proizvođača određene tehničke stvari predviđene Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 501), kao i *solidarnu odgovornost* predviđenu Zakonom o zaštiti potrošača (čl. 53). Čini se da ova odredba šire formuliše subjekte ove odgovornosti, predviđajući solidarnu odgovornost za sva lica koja su odgovorna za štetu od proizvoda sa određenim nedostatkom. U svim, na ovaj način predviđenim slučajevima, shodno se primenjuju opšta pravila solidarne odgovornosti.

---

⁵¹⁶ U tom smislu i sudska praksa: - Proizvođač odgovara za opasna svojstva ako nije preuzeo sve što je potrebno da štetu spreči. - Za štetu koja nastane od eksplozije boce napunjene pivom, do koje je došlo zbog nekog nedostatka koji predstavlja opasnost od štete za lica i stvari za koji proizvođač nije znao, odgovara proizvođač koji je bocu stavio u promet. - Ko stavi u promet stvar koju je proizveo, a koja zbog nedostatka za koje on nije znao, predstavlja opasnost štete za lica i stvari, odgovara za štetu koja nastane zbog nedostatka. Videti, T. Krsmanović, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa*, Poslovni biro, Beograd 2003, str. 156 i sl.

⁵¹⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 501–507 i Zakon o zaštiti potrošača, čl. 54–56. Pod tehničkom robom podrazumeva se ona složena stvar, odnosno uređaj industrijske proizvodnje trajnije upotrebe (aparati za domjaćinstvo, kompjuteri, telefoni, motorna vozila i sl.) za čiji je rad neophodna električna energija, drugo sredstvo napajanja (npr. baterija ili akumulator) ili motor na unutrašnje sagorevanje. Davalac garancije je trgovac bilo da se radi o proizvođaču uvozniku, trgovcu na veliko ili trgovcu na malo koji preuzima obaveze prema potrošaču po osnovu date garancije. Sva odgovorna lica za štetu od proizvoda sa neodstatkom odgovaraju *solidarno* (Zakon o zaštiti potrošača, čl. 5, tač. 31 i 32 i čl. 54 i 63). Zakon o obligacionim odnosima (čl. 501), najpre, primera radi, nabroja stvari koje imaju svojstvo tehničke robe (mašine, motori, aparati i druge slične stvari), a zatim, čini odgovornim prodavca i proizvođača stvari sa nedostatkom u okviru *garantnog lista*.

U kontekstu izlaganja o odgovornosti proizvođača za štetu od proizvoda sa nedostatkom, valja pomenuti da je ova obalast u našem pravnom sistemu bila regulisana i Zakonom o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom, koji je, kao poseban zakon, donet u postupku usklađivanja srpskog prava sa Direktivom 85/374/EEZ.⁵¹⁸

Ovim Zakonom bila je uređena odgovornost proizvođača za štetu nastalu od stvari sa nedostatkom (čl.1), pri čemu se proizvođačem smatralo lice koje proizvodi gotove proizvode, sirovine i sastavne delove, kao i lice koje se predstavlja kao proizvođač stavljanjem svog imena, zaštitnog znaka ili drugog obeležavajućeg znaka na proizvod i lice koje uvozi proizvod namenjen prodaji.⁵¹⁹ Pod proizvodom se, prema ovom Zakonu, podrazumevala pokretna stvar, kao i proizvedena ili sakupljena energija za davanje svetlosti, toplote ili kretanja.⁵²⁰ Zakon je izričito predviđao da se njegovim pravilima ne dira u prava koja oštećeni ima prema odredbama o ugovornoj i vanugovornoj odgovornosti.⁵²¹

U pomenutim okvirima oblasti primene, ovaj Zakon odredio je pojmove nedostatka stvari i štete (čl. 4 i 5), koji su se, kao specifični za ovu oblast, razlikovali od odgovarajućih pravila Zakona o obligacionim odnosima. Kad je reč o odgovornosti proizvođača, Zakon je predviđao da proizvođač odgovara za štetu nastalu od proizvoda sa nedostatkom bez obzira na to da li je znao za nedostatak,⁵²² a kad je više lica prouzrokovalo štetu od proizvoda s nedostatkom, njihova odgovornost je solidarna.⁵²³

Ipak, u doktrini je ukazana pažnja na nedostatke ovog Zakona, pre svega sa stanovišta njegove usaglašenosti sa pomenutom Direktivom EEZ i u tom smislu su

---

⁵¹⁸ Sl. glasnik RS, br. 101/2005. O ovom Zakonu, Marija Karanikić, Osvrt na novi Zakon o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom, Pravo i privreda, 5–8/2006, Beograd, str. 486–503.

⁵¹⁹ V. čl. 2 Zakona u celini.

⁵²⁰ V. čl. 3. Zakona u celini.

⁵²¹ V. čl. 11 i 12. Zakona u celini.

⁵²² Čl. 7. Zakona.

⁵²³ Čl. 9. Zakona.

predlagane odgovarajuće izmene.⁵²⁴ Ovaj Zakon prestao je da važi u januaru 2011. godine, sa početkom primene Zakona o zaštiti potrošača iz 2011. godine.⁵²⁵

O d s e k III

1. SOLIDARNA ODGOVORNOST KOD STATUSNIH ODNOSA PRIVREDNIH DRUŠTAVA

1. UVODNE NAPOMENE. – Pored ugovorne i deliktne odgovornosti, o čemu je do sada bilo reči, solidarnost dužnika može proizilaziti i iz određene statusne odgovornosti, posebno u oblasti privrednih društava. Prema Zakonu o privrednim društvima⁵²⁶ predviđena je neograničena i ograničena solidarna odgovornost privrednih društava, kao što su: ortačko društvo, komanditno društvo, društvo s ograničenom odgovornošću, akcionarsko društvo.⁵²⁷ U zavisnosti od pojedinih vrsta privrednih društava regulisano je i polje primene neograničene i ograničene solidarne odgovornosti.

Međutim, ova solidarna odgovornost, po svom izvoru, opsegu i pravnoj prirodi, razlikuje se od klasične solidarne odgovornosti i prilagođena je prirodi privrednih društava koja kroz svoj specifični subjektivitet regulišu, često samo delimično i pitanje solidarne odgovornosti.

Otuda, upuštati se u sve attribute ove statusne odgovornosti značilo bi, naći se na širokoj oblasti posebnih privrednih subjektiviteta, što u krajnjoj liniji izmiče temi ove disertacije.

Sa ovom ogradom, ipak ćemo se zadržati na nekim pitanjima solidarne odgovornosti u onolikoj meri kolika je, po našem mišljenju, potreba da se sagleda ustanova solidarnosti dužnika u svojim bitnim i izvršnim i komparativnim dimenzijama u klasičnim okvirima građanskog prava. Razume se, uvek i sa potrebnim pogledima na širu oblast ali stalno u skladu sa našom osnovnom idejom

---

⁵²⁴ K. Ivančević, nav. delo, str. 331.

⁵²⁵ Čl. 154. Zakona o zaštiti potrošača iz 2011. (Sl. glasnik RS, br. 73/10).

⁵²⁶ Sl. glasnik RS, br. 36/2011.

⁵²⁷ Sveobuhvatno, videti Mirko Vasiljević, Kompanijsko pravo, Pravo privrednih društava, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 2013.

vodiljom suštine pojma, uporednih rešenja i naročito pravnog dejstva solidarnosti dužnika, analiza teorijskih pogleda, sudske prakse i svih ostalih elemenata koji čine kontekst pravila u slučaju množine subjekata na strani dužnika.

2. SOLIDARNA ODGOVORNOST POJEDINIH VRSTA PRIVREDNIH DRUŠTAVA. -

a) *Ortačko društvo*. – U pogledu regulative ortačkog društva,⁵²⁸ u uporednom pravu uglavnom postoje dva stava: ortakluk je imenovan ugovor i podleže svim opštim pravilima ugovornog prava. Kao takav, u većini slučajeva regulisan je građanskim zakonicima ili zakonima o obligacijama. Naprotiv, prema drugom pristupu ortakluk je regulisan kao poseban subjektivitet i regulisan je odgovarajućim zakonskim tekstom iz oblasti trgovačkog odnosno privrednog prava.⁵²⁹

Međutim, postoji i *mešovito* shvatanje, prema kome: ako je ugovor o ortakluku regulisan opštim građanskim zakonikom ali istovremeno i posebnim zakonom kojim se regulišu prevashodno trgovinski odnosi, onda bi se shodnom primenom mogla primenjivati oba zakona zavisno od konkretnog pitanja koji je kompetentniji jedan ili drugi zakon.⁵³⁰

U kontekstu ovih pristupa, potrebno je na samom početku učiniti jasnu distinkciju između dva slučaja: ortakluka kao čisto ugovornog odnosa, u kome ne dolazi da osnivanja privrednog društva s jedne strane i ortačkog društva kao privrednog društva sa zasebnim pravnim subjektivitetom, s druge strane.

---

⁵²⁸ Reč je o pojmu koji void poreklo iz rimskog prava. Opširnije, Adolf Berger, Enciklopedyc Dictionari of Roman Law, Sity College New York, 1953, str. 709, gde se izlažu različiti oblici Societasa; M. Horvat, Rimsko pravo, Zagreb 1967, str. 281, pod naslovom Društvena pogodba (Societas); D. Stojčević, nav. delo, str. 272, pod naslovom Societas (ugovor o ortakluku); M. Milošević, nav. delo, str. 344, pod naslovom Societas; Ante Romac, Rimsko pravo, Zagreb 2007, str. 367, pod naslovom Ortakluk (Societas); Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 390, pod naslovom Societas (ortakluk).

⁵²⁹ Opširnije o ovom statusu ortakluka, videti I. Jankovec, Privredno pravo, Beograd 1999, naročito str. 66–70; M. Vasiljević, nav. delo, naročito str. 152–174; Mirko Vasiljević, Vodič za primenu Zakona o privrednim društvima, izd. Intermex, Beograd, naročito str. 142–155.

⁵³⁰ Tako, prema jednom autoritativnom mišljenju: “pitanje o odnosu propisa Građanskog zakonika o društvu ili ortakluk građanske prirode, logično bi bilo da se uredi tako, da Građanski zakonik sadrži opšte propise o društvu ili ortakluku, dok bi se u trgovačkom zakoniku nalazile odredbe o specijalnim oblicima ortakluka iz oblasti trgovačkog prava, a to su javno trgovačko društvo i komanditno društvo. Prema tome, na ova dva oblika trgovačkih društava, u nedostatku specijalnih propisa iz trgovačkog zakonika, vrede li bi opšti propisi o ortakluku iz Građanskog zakonika. Ovakav zaključak je ispravan, i ništa ne smeta da se na javno trgovačko društvo i komanditno društvo primene, po potrebi opšti propisi o ortakluku iz Građanskog zakonika”. L. Marković, nav. delo, str. 653; u tom smislu, I. Jankovec, nav. delo, str. 67.

U našem zakonodavstvu ortačko društvo, kao jedan od oblika privrednih društava (pored komanditnog društva, društva s ograničenom odgovornošću i akcionarskog društva) regulisano je Zakonom o privrednim društvima (čl. 93–124). Ove odredbe su dakle izvorno središte (*sedes materiae*) privrednih društava među kojima je i ortačko društvo sa svojim subjektivitetom koji sobom donosi i pravila o solidarnoj odgovornosti.

S obzirom da je solidarna odgovornost ortaka *imperativno* regulisana i to pod “pretnjom” ništavosti ugovora o osnivanju, navodimo integralni tekst Zakona koji glasi: “Ortačko društvo je društvo dva ili više ortaka koji su *neograničeno solidarno* odgovorni celokupnom svojom imovinom za obaveze društva. Ako ugovor o osnivanju društva ili drugi ugovor između ortaka sadrži odredbu o ograničenju odgovornosti ortaka prema trećim licima, ta odredba *nema pravnog dejstva*” (čl. 93).

Polazeći od toga da je reč o odredbi Zakona: a) koja se odnosi na ortačko društvo kao oblik privrednog društva, tj. na ortakluk sa pravnim subjektivitetom i b) koja je imperativnog karaktera, može se zaključiti da se na ortačko društvo ne primenjuje pretpostavka solidarnosti predviđena čl. 413 Zakona o obligacionim odnosima za ugovore u privredi gde je predviđena mogućnosti otklanjanja solidarnosti.

U tom smislu, naglasimo još jednu specifičnost: u ortačkom društvu ortaci su *neograničeno* solidarno odgovorni, što znači da odgovaraju celokupnom svojom imovinom. Naprotiv, opšta teorija solidarnosti dužnika u ovom pogledu predviđa regresni postupak u kome se vrši deoba sadužnika prema određenom zakonskom kriterijumu. Razume se, da celokupna imovina solidarnog dužnika podleže opštim pravilima Zakona o izvršenju i obezbeđenju, ali to je već drugo pitanje mogućnosti naplate dosuđene u regresnom postupku.

S druge strane, ortakluk, kako je konstatovano, može biti pravno organizovan i kao čisto ugovorni odnos, dakle, bez pravnog subjektiviteta, pod opštim uslovima potrebnim za nastanak i punovažnost ugovora kao individualnog pravnog akta. Takav ugovor o ortakluku kod nas je bio uređen zakonima koji su

važili pre Drugog svetskog rata.⁵³¹ Ugovor o ortakluku u tom smislu bio je predviđen i u Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima iz 1969. god., pod nazivom “privredno udruženje građana” (čl. 590-627). Iako je Skica bila više nego izvornik postojećem Zakonu o obligacionim odnosima, pomenute odredbe Skice nisu ušle u važeći tekst Zakona o obligacionim odnosima. U Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije (2015. god.) regulisan je i ugovor o ortakluku (čl. 903-941), uglavnom preuzet iz Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima.

b) *Komanditno društvo*. – Prema Zakonu o privrednim društvima, komanditno društvo je privredno društvo koje ima najmanje dva člana od kojih najmanje jedan za obaveze društva odgovara *neograničeno solidarno* (komplementar), a najmanje jedan odgovara ograničeno do visine svog neuplaćenog, odnosno neunetog uloga (komanditor).⁵³² Na komanditno društvo primenjuju se odredbe Zakona o ortočkom društvu, osim u slučaju kad je Zakonom drukčije predviđeno. Komplementari imaju status ortaka ortočkog društva⁵³³ i na njih primenjuju pravila Zakona predviđena za ortake ortočkog društva, a to znači da odgovaraju neograničeno solidarno S druge strane, komanditori odgovaraju ograničeno i to do visine neuplaćenog, odnosno neunetog uloga.⁵³⁴

---

⁵³¹ Građanski zakonik za Knjaževstvo Srbsko predviđao je: Ugovor ortočki biva onda kad se dva ili više lica slože, da svoj trud i stvari svoje ulože na to, da korist koja se otuda dobije, među sobom dele (§ 723). Ortočki ugovor može se odnositi samo na jednu osobitu stvar ili opredeljenu sumu; može na čitav rod stvari, kao na mljkove, na espap, na plodove; može na sva dobra bez razlike i izuzeća i po tome će se i prava ortočka suditi (§ 724). Bogišićev Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru predviđao je: udruženje ili udruga ono isto što narod tuđom rječju zove ortakluk ili ortočina; ili što se domaćom rječju nazivlje društvo ili družina. Po tome, udruga je ugovor kojim se dvojica ili više njih vezuju, jedan prema drugome, da će sjediniti svoj trud i staranje, svoje novce ili druge imovinske stvari, radi dostiženja kakvog zajedničkog cilja. Članovi se udruge zovu: udružnici, udrugari, drugovi, skupno družina (čl. 885). Austrijski Građanski zakonik predviđa pod naslovom “O ugovoru o zajednici dobara” sledeću formulaciju: kad se dva ili više lica ugovorom slože, da svoj trud samo ili svoje stvari radi zajedničke koristi ulože, onda se time osniva društvo radi zajedničke tekovine (ortakluk).

U tom smislu videti sudsku praksu prema kojoj “ugovor o ortakluku između fizičkih lica nije posebno regulisan sadašnjim pozitivnim propisima, već se na njega primenjuju pravila iz Srpsko-građanskog zakonika, kojim je propisano da ugovor ortočki biva onda kada se dva ili više lica slože da svoj trud ili i stvari svoje ulože na to da korist koja se otuda dobije među sobom dele”. (Odluka objavljena u časopisu Izbor sudske prakse, Glosarijum, br. 4, 2017, str. 50.

⁵³² Čl. 125.

⁵³³ Čl. 126.

⁵³⁴ Opširnije videti, M. Vasiljević, nav. delo, gde se, između ostalog, kaže: “Ako je komanditor uneo ceo ugovoreni ulog u imovinu društva, on snosi rizik (odgovornost) poslovanja

c) *Društvo sa ograničenom odgovornošću*. – Pitanje solidarne odgovornosti može se postaviti i kod *društva s ograničenom odgovornošću*⁵³⁵ izvan konteksta pravnog položaja osnivača društva.⁵³⁶ Polazeći od pojma, odgovornosti i slobode osnivanja društva s ograničenom odgovornošću, u principu se može konstatovati da članovi društva ne odgovaraju za obaveze društva. To proizilazi iz sledeće definicije: “Društvo s ograničenom odgovornošću je društvo u kome jedan ili više članova društva imaju udele u osnovnom kapitalu društva, s tim da članovi društva *ne odgovaraju* za obaveze društva osim u slučajevima predviđenim čl. 18 ovog Zakona”.⁵³⁷

Za razliku od ortačkog društva i komanditnog društva, u samom određenju društva sa ograničenom odgovornošću ne predviđa se odgovornost članova društva, izuzev slučaja “probijanja pravne ličnosti”, a što je izvan pojma solidarne odgovornosti i što proizilazi iz određenih slučajeva zloupotrebe ovlašćenja određenih članova društva a ne iz ustanove solidarnosti društva u oblasti privrednih društava.

Međutim, i kod društva s ograničenom odgovornošću može se javiti solidarna odgovornost i to u slučaju *suvlasništva* na udelima članova društva. Naime, član društva stiče udeo u društvu srazmerno vrednosti njegovog udela u ukupnom osnovnom kapitalu društva.⁵³⁸ Na taj način, u suštini se formira

---

ovog društva samo do visine svog uloga i neodgovara više za obaveze društva”, str. 186; Mirko Vasiljević, *Komanijsko i trgovinsko pravo*, Sl. glasnik, 2016, str. 66; Mirko Vasiljević, *Komanijsko pravo, Pravo privrednih društava*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 213.

⁵³⁵ Čl. 139–244 Zakona.

⁵³⁶ Tako u sudskoj praksi ispoljeno je shvatanje da promena pravne forme preduzetnika u društvu s ograničenom odgovornošću dovodi do solidarne odgovornosti. Prema sudskoj praksi “posledica navedene promene društva ogleda se u tome što je novoosnovano privredno društvo, koje je preuzelo obavljanje delatnosti na koga su prešla prava i obaveze, odgovorno za slučaj neispunjenja obaveze, ali pored njega kao dužnika za slučaj neispunjenja obaveza solidarno odgovara i fizičko lice (bivši preduzetnik)”. Objavljeno u časopisu “Pravo – teorija i praksa”, Novi Sad, br. 10–12/2016, str. 71.

⁵³⁷ Zakon o privrednim društvima, čl. 138. Ograničenja u smislu čl. 18 ovoga Zakona odnose se na moguće zloupotrebe određenih članova društva (probijanje pravne ličnosti) kao što su: upotreba društva za postizanje cilja koji mu je inače zabranjen; kada se koristi imovina društva ili se njome raspolaze kao da je lična imovina člana društva; kada se koristi društvo ili njegova imovina u cilju oštećenja poverilaca društva; radi sticanja koristi za sebe ili treća lica umanju imovinu društva, iako je znao ili morao znati da društvo neće moći da izvršava svoje obaveze.

⁵³⁸ Član društva stiče udeo u društvu srazmerno vrednosti njegovog udela u ukupnom osnovnom kapitalu društva, osim ako je osnivačkim aktom pri osnivanju društva ili jednoglasnom odlukom skupštine određeno drugačije. Član društva može imati samo jedan udeo u društvu. Ako

suvlasništvo na udelu i tako dolazimo do solidarne odgovornosti koja je predviđena sledećom formulacijom: suvlasnici udela se u odnosu prema društvu smatraju jednim članom i *neograničeno solidarno odgovaraju* društvu za sve obaveze u vezi sa tim udelom (čl. 153, st. 3 Zakona).

Pored ovoga, Zakon o privrednim društvima predviđa *neograničenu solidarnu odgovornost* i u slučaju odgovornosti za nedopuštena plaćanja u okviru ove vrste privrednog društva (čl. 185 Zakona). Naime, članovi društva koji su suprotno Zakonu odobrili određene isplate članu društva (putem glasanja na Skupštini), kao i direktori odnosno članovi Nadzornog odbora ako je upravljanje društvom dvodomno, koji su ta plaćanja odobrili, i koji su znali ili su prema okolnostima slučaja mogla znati da su ta plaćanja u suprotnosti sa odredbama ovog Zakona o ograničenjima plaćanja, *neograničeno su solidarno su odgovorni* društvu za povrećaj tih isplata i društvo ih ne može osloboditi te obaveze.

Kao što se vidi, kod društva s ograničenom odgovornošću solidarna odgovornost ne proizilazi iz samog pojma društva, kao što je to slučaj kod ortačkog i komanditnog društva, već samo u slučaju suvlasništva u udelu, kao i u slučaju odgovornosti za nedopuštena plaćanja, što je mera više kaznenog karaktera, nego izvorno svojstvo solidarnosti dužnika.

d) *Akcionarsko društvo*. – Prema Zakonu o privrednim društvima, akcionarsko društvo je društvo čiji je osnovni kapital *podeljen na akcije* koje ima jedan ili više akcionara koji *ne odgovaraju* za obaveze društva, osim u slučaju zloupotrebe “probijanje pravne ličnosti”. Izvan ovog ograničenja, akcionarsko društvo odgovara za svoje obaveze celokupnom svojom imovinom (čl. 245).

Međutim, kada je reč o odgovornosti za štetu, Zakon pod određenim uslovima predviđa solidarnu odgovornost organa uprave društva sledećom formulacijom: “Direktori društva, odnosno članovi nadzornog odbora ako je upravljanje društvom dvodomno, koje učestvuje u statusnoj promeni, solidarno su odgovorni članovima odnosno akcionarima tog društva za štetu prouzrokovanu

---

član društva stekne više udela, ti udeli se spajaju i zajedno čine jedan udeo. Član društva po osnovu udela ima sledeća prava: pravo glasa skupštine u Skupštini; pravo na učešće u dobiti društva; pravo na učešće u likvidacionom ostatku, druga prava predviđena ovim Zakonom.

namerno ili krajnjom nepažnjom prilikom sprovođenja statusne promene (čl. 514, st. 1 Zakona).

Pored ovoga, solidarna odgovornost predviđena je i u slučaju odgovornosti članova društva po okončanju likvidacije. Naime, prema odredba Zakona o privrednim društvima, ortaci i komplementari odgovaraju neograničeno solidarno za obaveze društva u likvidaciji i nakon brisanja društva iz registra privrednih subjekata. Komanditori, članovi društva s ograničenom odgovornošću i akcionari akcionarskog društva odgovaraju solidarno za obaveze društva u likvidaciji i nakon brisanja društva iz registra privrednih subjekata do visine primljenog iznosa iz likvidacionog ostatka. Potraživanja poverilaca po ovom osnovu zastarevaju u roku od tri godine od brisanja društva iz registra (čl. 545).

Na kraju ovog dela, pomenimo i solidarnu odgovornost u slučaju prenosa udela odnosno akcija i to u smislu opšteg pravila predviđenog u osnovnim odredbama Zakona o privrednim društvima (čl. 49). Naime, prema ovoj zakonskoj odredbi: u slučaju prenosa udela, odnosno akcija, prenosilac i sticalac odgovorni su *solidarno* prema društvu za obaveze prenosioca u vezi sa ulogom nastalim do tog prenosa, u skladu sa odredbama ovog Zakona za svaku pojedinu formu društva.⁵³⁹

3. ZAKLJUČNA NAPOMENA. – Na osnovu pogleda na osnovna pravila o solidarnoj odgovornosti kod statusnih odnosa privrednih društava, može se, pre svega, zaključiti da su pravila o solidarnoj odgovornosti u određenoj meri prisutna i ovoj oblasti.

Međutim, ona u ovom domenu, pored klasičnih svojstava, ima i svoje specifičnosti. Najpre, ona u ovoj oblasti ima svoj specifični izvor koji, za razliku od drugih izvora solidarnosti, proizilazi iz različitih statusa pojedinih privrednih društava. Otuda i izvesne razlike, ne samo u odnosu na klasične izvore solidarnosti

---

⁵³⁹ Nadalje, st. 2 ovog člana ostvaruje se tužbom nadležnom sudu, koju osim društva mogu podneti ili članovi društva koji poseduju ili predstavljaju najmanje pet odsto osnovnog kapitala društva. U stvari, ova opšta odredba Zakona, smeštena u osnovne odredbe daje na određeni način smernice solidarne odgovornosti u slučaju prenosa udela odnosno akcija u okviru određenih privrednih društava, što je još jedna specifičnost solidarne odgovornosti kod pojedinih privrednih društava.

(ugovor, testament, zakon), već i razlike koje se javljaju iz različitih oblika privrednih društava i njihove pravne prirode.

Kao drugo obeležje mogli bi navesti pojam *neograničene* i *ograničene* solidarne odgovornosti, što je opet posledica različitih statusnih obeležja pojedinih privrednih društava.

Nadalje, dok je regresni zahtev posle ispunjenja kod solidarne odgovornosti pravilo koje trpi zakonom određene izuzetke (npr. solidarna odgovornost nastala u isključivom interesu jednog sadužnika), dotle takvog pravila nema kod solidarne odgovornosti privrednih društava. S tim u vezi je i zakonska subrogacija na strani onog sadužnika koji je isplatio ceo solidarni dug, a ne samo onaj deo koji na njega pada prema kriterijumu unutrašnjeg odnosa solidarnih dužnika.

Sva ova, kao i druga ranije analizirana svojstva klasične solidarne odgovornosti, kao da blede i menjaju svoj izgled u materiji privrednih društava. Otuda, po našem mišljenju, solidarna odgovornost, pored voljnog izvora (ugovora, testamenta i zakona u najširem smislu), ima svoj specifični izvor u različitim subjektivitetima u oblasti privrednih društava, razume se, uvek u okviru određenih zakonskih odredaba.

Dodajmo tome da se po našem mišljenju izvor solidarne odgovornosti nalazi i u ustaljenoj sudskoj praksi koja je izgrađena na poznatim metoda interpretacije pravnih normi počev od analogije, raznih vrsta tumačenja, sve do ciljnog tumačenja pravne norme. Ovom pitanju će biti posvećena dalja izlaganja.

O d s e k IV

POJEDINI SLUČAJEVI SOLIDARNOSTI U SUDSKOJ PRAKSI

Poznato je da u našem pravnom sistemu sudska praksa nije izvor prava, kao što je to slučaj sa anglosaksonskim pravom. Međutim, ustaljena sudska praksa po pojedinim pravnim pitanjima u našem pravu ima veliku ulogu u ujednačavanju, pa i

u usavršavanju u procesu primene prava.⁵⁴⁰ To je slučaj i sa materijom solidarne odgovornosti gde postoji bogata sudska praksa uglavnom prilagođena opštim odredbama o solidarnoj odgovornosti, pre svega u Zakonu o obligacionim odnosima, a naročito u ugovornoj i deliktnoj odgovornosti, o čemu je već bilo reči.

S obzirom na ovu okolnost i argumentovana sudska praksa može steći atribut izvora solidarne odgovornosti.⁵⁴¹ Tu pojavu nazivamo: *nužna posledica prirode posla*. U tom smislu, na ovom mestu navodimo nekoliko primera iz sudske prakse iz kojih se vidi složena društvena realnost koja nameće potrebu primene zakonske norme u smislu njenog poziva na pravično rešenje određenog pravnog pitanja.

Tako, prema sudskoj praksi: Svaki dužnik solidarne obaveze odgovara poveriocu za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje od koga hoće, sve dok ne bude potpuno ispunjena obaveza, ali kada jedan dužnik ispuni obavezu, ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju (Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1896/02); Drugi primer: Činjenica da su maloletnici zajednički izvršili krivično delo oduzimanja motornog vozila, predstavlja osnov za solidarnu odgovornost tuženih roditelja (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Gž. 2441/75); Treći primer: Za štetu nastalu telesnom povredom u sportskoj igri, odgovara učesnik sportske igre koji je namerno ili grubim kršenjem pravila sportske igre naneo telesnu povredu. Solidarno sa njim za štetu odgovara i njegov sportski klub ako u pripremi i u sportskoj igri nije preduzeo odgovarajuće mere da se igra odvija u sportskom duhu i u skladu sa pravilima igre (Zaključak sa savetovanja građanskih i građanskoprivrednih odeljenja, Saveznog suda, Vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda od 15. i 16. maja 1985); Četvrti primer: Treće lice koje pretrpi štetu od sudara više motornih vozila, može tražiti naknadu bilo od svakog vlasnika motornog vozila pojedinačno, bilo od svih vlasnika solidarno (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 502/81); Peti primer: Ako je više lica zajednički pričinilo štetu oštećenom, što je utvrđeno pravosnažnom krivičnom presudom, oštećeni može

---

⁵⁴⁰ Opširnije, O. Stanković, V. Vodinelić, nav. delo, str. 35–42; A. Đorđević, nav. delo; Dragoljub Stojanović, Uvod u građansko pravo, Beograd 2000, str. 84 i sl.

⁵⁴¹ U tom smislu, opširnije videti, M. Planiol, Georges Ripert, nav. delo, str. 258; Gabriel Marty et Pierre Raynaud, nav. delo, str. 786 i sl.

birati da li će naknadu štete ostvarivati prema svim učesnicima (štetnicima) ili samo prema nekom od njih, pošto svi učesnici solidarno odgovaraju za nastalu štetu (Odluka Okružnog suda u Kraljevu, Gž. 327/92); Šesti primer: Vlasnik autobusa i osiguravač su solidarno dužni da naknade štetu pešaku koja je nastala zbog toga što ga je udario kamen koji je izleteo ispod pneumatika točka autobusa (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1163/02); Sedmi primer: Postoji solidarna odgovornost suvlasnika za štetu nastalu zbog štetnih emisija sa njihovih nepokretnosti na susedne (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4031/02); Osmi primer: Tužilac, zaključenjem poravnjanja sa jednim od solidarnih dužnika ne gubi pravni interes za sudsku zaštitu prema drugim solidarnim dužnicima (Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Rev. 143/01); Deveti primer: Kad su stranke u vreme preuzetog zajma bile u braku i preuzeti zajam uložili u kupovinu kuće, a pozajmicu nisu vratili zajmodavcu, onda stoji solidarna obaveza oba bračna druga prema zajmodavcu, jer je u pitanju obaveza preuzeta radi podmirenja tekućih potreba bračne zajednice (Vrhovni sud Srbije, Rev. 909/82); Deseti primer: Opština i javna komunalna preduzeća solidarno su odgovorni za štetu koja nastane njihovim nepravilnim radom (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 529/07); Jedanaesti primer: Postoji solidarna odgovornost za naknadu štete radne organizacije čiji su radnici zaprljali kolovoz blatom prilikom izvlačenja šećerne repe i radne organizacije koja je nadležna za održavanje puta (Vrhovni sud Vojvodine, Rev. 307/89); Dvanaesti primer: Kad šteta nastane od opasne stvari, a imalac je istu osigurao od odgovornosti, postoji solidarna odgovornost imaoca stvari, osiguravača i lica čijom je krivicom šteta nastala (Odluka Višeg trgovinskog suda; Pž. 2139/06); Trinaesti primer: Za naknadu štete usled pada tužioca prilikom prelaska preko pešačkog prelaza koji je bio zaleđen i nije blagovremeno posut solju, solidarno odgovaraju tuženi zavod za izgradnju grada i JKP za održavanje puteva (Odluka Okružnog suda u Novom Sadu, Gž. 3459/06); Četrnaesti primer: Pošto je tuženi, kao solidarni dužnik naknade štete, istu isplatio oštećenom licu u celini, osnovano je njegovo pravo na regres od ostalih solidarnih dužnika primereno njihovim udelima u prouzrokovanoj šteti (Odluka Vrhovnog suda Jugoslavije, Rev. 1350/68); Petnaesti primer: Glavni izvođač građevinskih radova solidarno

odgovara sa podizvođačem za štetu koju investitoru prouzrokuje radnik podizvođača (Odluka Vrhovnog privrednog suda, Sl. 405/67); Šesnaesti primer: Za štetu pričinjenu trećim licima odgovaraju investitor i izvođač radova solidarno, pri čemu nije odlučno da li je šteta nastala kao posledica krivice, jer je bitno da je šteta u uzročnoj vezi sa izvođenjem radova i da nije posledica neke radnje ili propuštanja samog oštećenika (Odluka Vrhovnog privrednog suda, Sl. 1516/69); Sedamnaesti primer: Ako su traktor i vršalica u procesu rada spojeni tako da rad jednog bez drugog nije moguće u vršidbi, onda traktor i vršalica predstavljaju jedinstvenu opasnu stvar u odnosu na treća lica, pa je stoga odgovornost sopstvenika traktora i sopstvenika vršalice za štetu pričinjenu trećim licima u procesu rada solidarna (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Gž. 2806/75); Osamnaesti primer: Solidarno odgovaraju za prouzrokovanu štetu i lica koja su je prouzrokovala radeći nezavisno jedno od drugog, ako se ne mogu utvrditi njihovi udeli u prouzrokovanoj šteti (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 145/98); Devetnaesti primer: Ako je do saobraćajnog udesa došlo krivicom oba osigurana vozila, tada se ima primeniti princip solidarne odgovornosti imalaca vozila (Odluka Višeg privrednog suda, Pž. 3335/93); Dvadeseti primer: Ako se opasna stvar nalazi u susvojini dva ili više lica, odgovornost pogađa sve suvlasnike. Oni solidarno duguju naknadu za ukupnu štetu, a imaju pravo regresa jedan prema drugome, srazmerno njihovim suvlasničkim udelima (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Gž. 4068/57); Dvadeset prvi primer: Kad je ugovor o finansijskom lizingu raskinut u pogledu budućih obaveza, to solidarnog jemca ne oslobađa obaveze da izvrši isplatu dospelih rata po navedenom ugovoru, koje nisu isplaćene od strane glavnog dužnika. (Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž. 4695/13); Dvadeset drugi primer: Osiguravajuća društva kao dužnici solidarne obaveze odgovaraju poveriocu za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje od koga hoće, sve dok ona ne bude potpuno ispunjena, ali kad jedan dužnik ispuni obavezu, ona prestaje i svi se dužnici oslobađaju. (Rešenje Višeg suda u Novom Sadu posl. br. Gž. 4487/13); Dvadeset treći primer: Sporazumnim otpustom duga između poverioca i jednog od solidarnih dužnika gasi se obaveza samo tog solidarnog dužnika i isti više nije u regresnom odnosu sa ostalim solidarnim dužnicima, zbog čega se ne

može prema njemu postavljati regresni zahtev za deo duga koji je plaćen poveriocu nakon otpusta duga. (Presuda Privrednog apelacionog suda, Pž. 5733/13); Dvadeset četvrti primer: Tužiocu koji tužbeni zahtev postave kao solidarni poverioci, solidarni su i u obavezi plaćanja sudske takse. (Rešenje Privrednog apelacionog suda, Pž. 295/13); Dvadeset peti primer: Za izvršenje obaveza preuzetih radi podmirenja potreba zajedničkog života u braku supružnici odgovaraju solidarno. (Odluka Apelacionog suda u Beogradu, Gž. 6527/10); Dvadeset šesti primer: Novoosnovano preduzeće uvek odgovara za obaveze svog osnivača do visine aktive koja mu je prenetu besteretnim pravnim poslom. (Odluka Vrhovnog suda Srbije Pzz. 11/04); Dvadeset sedmi primer: Samo u slučaju da je zaposleni štetu na radu ili u vezi sa radom prouzrokovao trećem licu namerno - postoji njegova solidarna odgovornost i odgovornost preduzeća u kome je radio za naknadu iste. (Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž. 3873/2012).⁵⁴²

Kao što se vidi, pomenute sentence sudskih odluka uglavnom prate odgovarajuće zakonske odredbe koje se odnose na materiju solidarnosti dužnika. Pri tome, različitost činjeničnog stanja u pojedinim slučajevima ukazuje i na izvesne nijanse u primeni istih zakonskih odredbi, što je i razumljivo s obzirom na raznorodnost utvrđenog činjeničnog stanja na koje se primenjuju odgovarajuće zakonske odredbe. Međutim, kada se u postupku primene tih zakonskih odredbi "prekorači" stepen nijansi koji proizilazi iz sličnosti sa zakonom regulisanim situacijama, onda se postavlja pitanje, gde su granice tog odstupanja ako sudska praksa nije neposredni izvor prava. Čini se, da se odgovor na ovo pitanje može tražiti u primeni odgovarajućih tradicionalnih sredstava tumačenja prava (napr. jezičko, logičko, sistematsko, istorijsko, analogno, komparativno, popunjavanje pravnih praznina putem primene zakonom predviđenih opštih načela), među

---

⁵⁴² Pomenuti primeri iz sudske prakse nav. prema www.intermex.rs. Više sudske prakse u pogledu ovog pitanja, Radoslav Ćosić, Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom, Poslovni biro, Beograd 1998; Milan Šemić, Prouzrokovanje i naknada štete, teorijski pristup, zakonodavna rešenja, sudska praksa, Zrenjanin 1999; Zdravko Petrović i Aleksandar Radovanov, Deliktna odgovornost i naknada štete, Novi Sad 2001; Tomislav Krsmanović, Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa, Poslovni biro, Beograd 2003; Dragoslav Veljković, Obligaciono pravo, kroz Komentar Zakona o obligacionim odnosima sa sudskom praksom, Poslovni biro, Beograd 2005; Dragoljub Simonović, Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima, Službeni glasnik, Beograd 2009; Gordana Stanojević, Naknada štete kroz sudsku praksu, Poslovni biro, Beograd 2016.

kojima, ciljno (teleološko) tumačenje zauzima zbirno mesto koje upućuje na *ratio legis* pojedinih zakonskih rešenja.⁵⁴³

Prema tome, sudsku praksu u oblasti solidarnosti dužnika, treba ceniti primenom kriterijuma ciljnog tumačenja zakonskih normi kojima je regulisana materija solidarnih obaveza.

---

⁵⁴³ O načinima tumačenja prava postoji bogata udžbenička i monografska literatura. Opširnije videti, Radomir Lukić, Tumačenje prava, monografija, izd. Savremena administracija, Beograd, 1961, naročito str. 130–142, gde se, između ostaloga, kaže: “Sva četiri tumačenja koja smo izložili (jezičko, logičko, sistematsko, istorijsko) u stvari su samo *pripremna* ili *prethodna* u tom smislu što ukazuju samo na moguće značenje pravne norme. Ciljno tumačenje je ono koje rešava koje je od njih mogućih značenja njeno pravno značenje. Prema tome, ova tumačenja predstavljaju samo pripremu za uspešnu primenu ciljnog tumačenja, kao odlučujućeg. Otud veliki značaj ciljnog tumačenja i potreba da se ono što pažljivije i tačnije vrši.” U istom smislu, i D. Mitrović, nav. delo, str. 325–347.

G l a v a p e t a
DEJSTVA SOLIDARNOSTI DUŽNIKA

O d s e k I
POLJE PRIMENE

OPŠTE ZNAČENJE. – Pravna dejstva solidarnosti dužnika proizilaze iz njihovog pojma i sadržine. Kao što smo videli, solidarnost dužnika, pre svega, pretpostavlja postojanje dva ili više subjekata na dužničkoj strani (sadužnici) i poverioca koji ima pravo izbora da zahteva ispunjenje dugovane prestacije od bilo koga sadužnika ili od svih zajedno, ali tako da kada ova bude ispunjena, obligacija se gasi prema poveriocu, a nastaje unutrašnji odnos između solidarnih dužnika posle ispunjenja.

Polazeći od ovako definisanog pojma i sadržine pasivne solidarnosti, očigledno proizilaze *dve serije* odnosa, tačnije, dve vrste pravnih dejstava:

1. dejstva solidarnosti između poverioca i solidarnih dužnika *pre ispunjenja*, i
2. dejstva solidarnosti *posle ispunjenja*.

Svakom od ovih dejstava, u okviru ovog poglavlja, biće posvećena detaljna pažnja, naročito u pogledu pravnih dejstava između poverioca i sadužnika *pre ispunjenja*. Ovo stoga što će se tu analizirati uticaji različitih načina prestanka obligacija uopšte na pasivnu solidarnost, kao što su naročito: ispunjenje, kompenzacija, prenov (novacija), oproštaj duga, zastarelost, docnja, sjedinjenje, nemogućnost ispunjenja, poravnanje i drugi opšti načini prestanka obligacija.⁵⁴⁴ Drugi deo koji se odnosi na dejstva solidarnosti *posle ispunjenja* biće posvećen analizi odgovarajućoj argumentaciji raspodele i obračuna duga prema unutrašnjem

---

⁵⁴⁴ Zakon o obligacionim odnosima čl. 414–422, predviđa pravila dejstva solidarnosti dužnika u prisustvu sledećih načina prestanka obligacija: ispunjenje, prebijanje, otpuštanje duga, prenov, poravnanje, sjedinjenje, docnja poverioca, docnja jednog dužnika i priznanje duga, zastoje i prekid zastarevanja i odricanje od zastarelosti, kao i pravo ispunioca na naknadu i podelu na jednake delove (čl. 423–424).

odnosu sadužnika na osnovu koga je nastala njihova solidarna odgovornost (pravo regresa).

O d s e k II

DEJSTVA SOLIDARNOSTI IZMEĐU POVERIOCA

I VIŠE DUŽNIKA PRE ISPUNJENJA

1. ISPUNJENJE

PRIMARNO DEJSTVO. – Primarno i osnovno dejstvo se ogleda u pravu poverioca da zahteva od solidarnih dužnika ispunjenje punovažne obaveze onako kako ona glasi. U tom pogledu poverilac ima tri mogućnosti: da zahteva ispunjenje obaveze kumulativno od svih solidarnih dužnika (da jednom tužbom obuhvati sve sadužnike); da zahteva ispunjenje samo od nekih solidarnih dužnika; da zahteva ispunjenje cele obaveze samo od jednog solidarnog dužnika.

Pravo izbora poverioca je široko postavljeno shodno cilju solidarnosti koja predstavlja jedno od ličnih sredstava obezbeđenja od moguće insolventnosti dužnika. To znači da on može, u okviru datih ovlašćenja, da menja pojedine sadužnike, sve dok ne bude potpuno izmiren u svom zahtevu. To dalje znači da on može od jednog solidarnog dužnika primiti delimično ispunjenje, a od drugog ili drugih ostalih do celine dugovane prestacije.

Pri tome, svaki tuženi sadužnik može prema poveriocu isticati svoje lične prigovore (na primer neki nedostatak volje), a takođe i objektivne prigovore koji proizilaze iz izvora solidarnosti (na primer kod dvostrano obaveznih ugovora, prigovor da i poverilac nije izvršio svoju obavezu – *exceptio non adimpleti contractus*).⁵⁴⁵ Pored toga, svaki solidarni dužnik kod ugovorne solidarnosti, može se obavezati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima.⁵⁴⁶ U tom kontekstu svaki tuženi sadužnik može poveriocu isticati prigovore koji proizilaze iz pomenute modifikacije ugovorne obaveze.

---

⁵⁴⁵ Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.165-166.

⁵⁴⁶ Zakon o obligacionim odnosima čl. 414. Opširnije, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, knjiga druga, Zagreb 1978, komentar uz čl. 414, str. 1402–

PREDMET ISPUNJENJA I SOLIDARNA ODGOVORNOST. – Ispunjenje kao jedan od najvažnijih opštih načina prestanka obligacije sastoji se u preduzimanju onog akta realizacije (izvršenja) zbog koga je obligacija i nastala, ili sasvim sumarno: predmet ispunjenja se sastoji u ispunjenju one prestacije koja čini sadržinu obligacije.⁵⁴⁷ Tradicionalno, još od rimskog prava⁵⁴⁸ predmet obligacije se može sastojati u predaji određene stvari (*dare*), ili nekom činjenju (*facere*), ili u nečinjenju odnosno uzdržavanju od određenog činjenja (*non facere*).⁵⁴⁹

Ova pravila nalaze primenu i na području *solidarne odgovornosti*. Tako, ispunjenje putem predaje generične ili individualno određene stvari, posebno predaje dugovane sume novca (*dare*), predstavlja redovni i očekivani način prestanka obaveze u kontekstu solidarne odgovornosti.⁵⁵⁰ Kada se ispunjenje obligacije sastoji u predaji stvari određenih po rodu (generične stvari), a dužnik padne u docnju sa ispunjenjem, poverilac može po svom izboru nabaviti stvar istog roda i zahtevati od dužnika naknadu cene i naknadu štete, ili zahtevati vrednost dugovane stvari i naknade štete.⁵⁵¹

Ova pravna situacija, stavljena u kontekst *solidarne odgovornosti*, znači da poverilac može od solidarnih dužnika da zahteva ostvarenje gore pomenutih prava.

1408; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori S. Perović i D. Stojanović, knjiga prva, Pravni fakultet u Kragujevcu, 1980, komentar uz čl. 414, str. 969–974; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, prva knjiga, drugo izdanje, Savremena administracija, Beograd 1983, komentar uz čl. 414, str. 1212 i sl.; S. Cigoj, Komentar obligacijskih razmeri, velik komentar o obligacijski razmerjih, knjiga 1–4, Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1984–1986, komentar uz čl. 414; Komentar Zakona o obligacionim odnosima, glavni redaktor Slobodan Perović, knjiga prva i druga, Savremena administracija, Beograd 1995, komentar uz čl. 414; Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja M. Juhart i N. Plavšak, druga knjiga, GV Založba, Ljubljana 2003, komentar uz čl. 395, str. 555 i sl.

⁵⁴⁷ Mihailo Konstantinović, Obligaciono pravo (prema beleškama sa predavanja sredio V. Kapor), Beograd 1957, str. 5; M. Planiol et G. Ripert, nav. delo, str. 292; S. Jakšić, nav. delo, str. 32; Andrija Gams, Uvod u građansko pravo, Opšti deo, Beograd 1967, str. 153; Obrad Stanojević, Sadržina i predmet obligacionog odnosa, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 1971, br. 5–6, str. 519; Weill Alex, Droit civil, Les obligations, Dalloz, Paris 1971, str. 6.

⁵⁴⁸ O. Stanojević, nav. delo, str. 520; Jean Carbonnier, Théorie des obligations, Paris 1963, str. 130; S. Jakšić, nav. delo; Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd 1979, str. 44.

⁵⁴⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 46 predviđa da ugovorna obaveza se može sastojati u davanju, činjenju, nečinjenju ili trpljenju i ona mora biti moguća, dopuštena i određena odnosno određiva. Opširnije, gore citirani komentari uz čl. 46 Zakona o obligacionim odnosima.

⁵⁵⁰ Upravo radi novčane obaveze koja je česta u praksi uopšte, a takođe i u okviru solidarnosti dužnika, u literaturi kao i u praktičnom životu, ispunjenje se još naziva “isplata”. Čini se, da to nije neka veća terminološka greška, ali ipak smatramo da je naziv “ispunjenje” ili “izvršenje” širi i adekvatniji jer obuhvata svaku predaju, gde spada i novac kao specifična vrsta stvari.

⁵⁵¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 354–356.

Ovo sve, pod pretpostavkom da su se svi solidarni dužnici obavezali sa istim rokom dospeća, jer ako se neki solidarni dužnik obavezao sa drugim rokom, tako da nije nastupila dospelost, onda se na takvog solidarnog dužnika ne može primeniti rečeno pravilo, jer je dužnička docnja uslov za primenu pomenutih pravila.

Solidarna obaveza može se sastojati i u činjenju (*facere*). Prema Zakonu o obligacionim odnosima⁵⁵², ako dužnik obavezu činjenja ne ispuni na vreme, poverilac može uz obaveštenje dužnika sam o trošku dužnika uraditi ono što je dužnik bio dužan uraditi, a od dužnika zahtevati naknadu štete zbog zadocnjenja, kao i naknadu druge štete koju bi imao zbog ovakvog načina ispunjenja.

Ova pravila primenjena na *solidarne obaveze*, daju pravo poveriocu da zahteva ispunjenje obaveze činjenja (*facere*) od svih solidarnih sadužnika shodno primarnom dejstvu ispunjenja, o čemu je već bilo reči.

Kada solidarni dužnici izvrše određenu radnju činjenja, prema jednom teorijskom gledištu, potrebno je ustanoviti *nameru* dužnika da tim ispunjava obavezu činjenja.⁵⁵³

Najzad, kada se solidarna obaveza sastoji u nečinjenju (*non facere*), poverilac ima pravo na naknadu štete samim tim što je dužnik postupio protivno svojoj obavezi nečinjenja.⁵⁵⁴

Na kraju ovog dela, može se postaviti pitanje pravne prirode ispunjenja, bez obzira da li je reč o davanju, činjenju ili nečinjenju. U literaturi je izneto stanovište da ispunjenje predstavlja faktičku radnju, a ne zaseban pravni posao.⁵⁵⁵

---

⁵⁵² Čl. 291 Zakona o obligacionim odnosima.

⁵⁵³ Opširnije, B. Loza, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, u redakciji B. Blagojević i V. Krulj, Beograd 1983, str. 1027, gde se između ostalog kaže: Namera dužnika da izvršenjem određene radnje ispuni svoju obavezu mora biti poznata poveriocu. Jer, ako dužnik izvršava neku radnju, koja je istina identična sa dugovanom radnjom, ali bez namere da njome ispuni svoju obavezu iz obligacije, to se neće smatrati izvršenjem obligacije. Zakon o obligacionim odnosima u ovom pogledu nema izričite odredbe. Činjenica je da ni drugi zakoni u uporednom pravu ovo izričito ne ističu. Međutim, teorija je saglasna da se ovaj uslov ima ispuniti i da se bez njega ne može govoriti o ispunjenju obligacije kao načinu njenog prestanka.

⁵⁵⁴ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 292 kao i citirani komentari uz ovu odredbu Zakona.

ZAMENA ISPUNJENJA (DATIO IN SOLUTUM). – Dugovani predmet ispunjenja može biti punovažno zamenjen sa nekim drugim predmetom, ukoliko se poverilac i dužnik o tome sporazumeju. Urednom i blagovremenom predajom tog drugog predmeta dužnik se oslobađa prvobitno dugovane prestacije.⁵⁵⁶ Ta mogućnost u širim okvirima već postoji po osnovu primene osnovnog načela obligacionog prava, prema kome su strane u obligacionim odnosima slobodne, da u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja, uređuju svoje odnose po svojoj volji.⁵⁵⁷

Predviđena pravila o zameni ispunjenja, prema našem mišljenju, shodno se primenjuju i u materiji *solidarnih obaveza*.⁵⁵⁸ Naime, na zahtev poverioca da mu solidarni dužnik odnosno svi solidarni dužnici ispune dugovanu prestaciju, oni mogu sa poveriocem postići sporazum o zameni prvobitno dugovane prestacije sa svim opštim i posebnim svojstvima *datio in solutum*, i da se zamenom ispunjenja oslobode solidarne obaveze.⁵⁵⁹

Pri tome, može se postaviti pitanje, da li se u ovom slučaju zahteva potpuna saglasnost svih solidarnih dužnika ili samo nekog od njih. Smatramo da bi vrednosno većinski sistem mogao biti relevantan za ovo pitanje. Međutim, ako je tužen samo jedan od solidarnih dužnika, on bi mogao da zaključi sporazum o zameni ispunjenja pod uslovom da se solidarni dužnici *ipso iure* uzajamno zastupaju. Princip uzajamnog zastupanja,⁵⁶⁰ po našem mišljenju, nalazi svoju primenu upravo kod ispunjenja solidarne obaveze kao primarno dejstvo

---

⁵⁵⁵ Opširnije, posebno za nemačko pravo, videti: Boris Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1970, II tom, str. 1172; D. Stojanović, nav. delo, str. 235–242.

⁵⁵⁶ U rimskom klasičnom pravu, *datio in solutum* mogao je nastati samo kao izraz poveriočeve volje, dok je po Justinijanovom pravu dužnik mogao prisiliti poverioca da umesto dugovane sume novca primi određeno zemljište po pravičnoj proceni vrednosti zemljišta. Ova zamena ispunjenja nazvana je *datio in solutum nessesaria*. Videti, A. Romac, nav. delo, str. 86.

⁵⁵⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 10. Videti i komentare ove zakonske odredbe.

⁵⁵⁸ To izričito predviđaju i neki zakonici uporednog prava, npr. holandski Građanski zakonik (čl. 7); Zakonik o obligacijama i ugovorima Tunisa (2005), čl. 179.

⁵⁵⁹ Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.173-175; Ljubiša Milošević, Obligaciono pravo, Beograd, 1966, str.192; Bogdan Loza, Obligaciono pravo, opšti deo, Sarajevo, 1981, str.69.

⁵⁶⁰ M. Konstantinović, skripta, str. 209, navodi da se kod pasivne solidarnosti dužnici uzajamno zastupaju.

solidarnosti dužnika, za razliku od drugih načina prestanka obligacija, gde su moguća različita stanovišta.

Kada se solidarna obaveza realizuje putem zamene ispunjenja, može se postaviti pitanje ko odgovara za materijalne i pravne nedostatke (evikciu) stvari date umesto onoga što je dugovano. Na taj način dolazimo do pitanja pravne prirode *datio in solutum*, o čemu, u uporednom pravu postoje različita teorijska i zakonska rešenja.⁵⁶¹ U tom smislu, zadržimo se na dva osnovna stava. Po jednom stanovištu, *datio in solutum* je uslovna isplata. To znači, da odgovornost za materijalne i pravne nedostatke ostaje i dalje na strani dužnika jer se uslov nije ispunio, pa sledstveno tome, dugovana tražbina nije ugašena, i poverilac ima pravo da zahteva prvobitni predmet ispunjenja solidarne obaveze sa svim posledicama koje je ta obaveza imala u trenutku svog nastanka (npr. ukoliko je bilo ugovoreno jemstvo, ono i dalje ostaje). Naprotiv, po drugom stanovištu, *datio in solutum* nije uslovna isplata, već novi dvostrano obavezni (teretni) ugovor, sa svim posledicama koje on proizvodi. To znači da se dužnikova obaveza gasi u momentu predaje druge stvari, a sa njom prestaju akcesorne obaveze ukoliko su bile ustanovljene (npr. prestaje jemstvo). Poverilac, prema ovom shvatanju, ne bi mogao tražiti od dužnika predaju dugovane stvari, već je dužnik odgovoran za sve eventualne materijalne i pravne nedostatke stvari, prema opštim pravilima odgovornosti kod dvostrano obaveznih ugovora.

Kada se ova dva stava o pravnoj prirodi zamene ispunjenja porede i kada se ona primene u materiji *solidarnih obaveza*, čini se, da ovo drugo stanovište zaslužuje veću teorijsku pražnju jer se zasniva na autonomiji volje stranaka na osnovu koje one ugovaraju i regulišu svoje obligacione odnose, što u konkretnom slučaju znači: postojeći odnos predaje dugovane stvari, svojom slobodnom voljom u okviru granica dozvoljenog ugovaranja, zamenjuju predajom neke druge stvari, koja sada postaje dugovana stvar prema opštim pravilima dvostrano obaveznih ugovora.

---

⁵⁶¹ M. Kontantinović, nav. delo, str. 191.

Pri tome, treba naglasiti da se ovde zamenjuje samo predmet izvršenja, a ne zamenjuje se stara obligacija novom obligacijom, što je karakteristično za novaciju (prenov).

Prema tome, autonomija volje i načelo *pacta sunt servanda* teorijski opravdavaju stanovište da je *datio in solutum* po svojoj pravnoj prirodi, dvostrano obavezni ugovor, sa svim njegovim posledicama.

Razume se, da ako se saglasnošću volja dužnika i poverioca predvidi uslovna isplata kao modifikacija njihovog pravnog posla, i to u smislu da će se, u slučaju materijalnih i pravnih nedostataka zamenjene stvari, vratiti na prvobitnu prestaciju, onda nema razloga da se takav uslov ne prihvati.

Međutim, ako takve volje nema već je saglasna volja ispoljena samo u smislu zamene ispunjenja predmeta jedne iste obligacije, onda se, po našem mišljenju, ne može braniti stanovište o безусловnom ispunjenju jedne iste obligacije sa promenjenim predmetom ispunjenja.

Zakon o obligacionim odnosima (čl. 308) takođe u načelu prihvata ovo drugo stanovište, ali sa znatnim odstupanjima. Naime, ovaj Zakon najpre predviđa pravilo, prema kome, obaveza prestaje ako poverilac u sporazumu sa dužnikom primi nešto drugo umesto onoga što mu se duguje. Sledstveno tome, Zakon dalje predviđa da dužnik odgovara isto kao prodavac za materijalne i pravne nedostatke stvari date umesto onoga što je dugovano.

Međutim, i pored ovih odredbi isti Zakon na istom mestu predviđa i sledeću odredbu: poverilac umesto zahteva po osnovu odgovornosti dužnika za materijalne ili pravne nedostatke stvari, može zahtevati od dužnika, ali ne više od jemca, ispunjenje prvobitnog potraživanja i naknadu štete.

Kao što se vidi, Zakon je u suštini prihvatio jedno kompromisno rešenje, verovatno zbog toga da bi se poverilac koji je primio drugu stvar u odnosu na prvobitno ugovorenu, bolje zaštitio od mogućih materijalnih i pravnih nedostataka te druge stvari. Sa tog stanovišta takvo rešenje se može razumeti, ali sa stanovišta doslednosti usvojenih opštih rešenja u materiji dvostrano obaveznih ugovora,

pomenuto kompromisno rešenje ne doprinosi potrebnom stepenu preciznosti pravnih kategorija.

LICA KOJA MOGU PREDUZETI AKT ISPUNJENJA. – Iz samog pojma obligacionog odnosa proizilazi da preuzetu obavezu ispunjava dužnik savesno i u svemu kako ona glasi. Međutim, obavezu može ispuniti ne samo dužnik nego i treće lice. To je opšte pravilo koje predviđa Zakon o obligacionim odnosima (čl. 296). Kada su u pitanju treća lica, primena tog pravila zavisi od zakonom predviđenih modifikacija.

Tako, prema istoj zakonskoj odredbi, poverilac je dužan primiti ispunjenje od svakog lica koje ima neki pravni interes da obaveza bude ispunjena, čak i kad se dužnik protivi tom ispunjenju. Međutim, kad je dužnik sa ovim saglasan, poverilac je dužan primiti ispunjenje od trećeg lica, izuzev kad prema ugovoru ili prirodi same obaveze ovu treba da ispuni dužnik lično (intuitu personae). Pri svemu tome, prema Zakonu o obligacionim odnosima⁵⁶² poverilac može primiti ispunjenje od trećeg lica i bez dužnikovog znanja, pa i u slučaju kad ga je dužnik obavestio da ne pristaje da treći ispuni njegovu obavezu. Ali, ako mu je dužnik ponudio da sam ispuni odmah svoju obavezu, poverilac ne može primiti ispunjenje od trećeg lica. Međutim, u svakom slučaju ispunjenje tuđe obaveze svaki ispunilac može ugovoriti sa poveriocem, pre ispunjenja ili prilikom ispunjenja, da ispunjeno potraživanje pređe na njega sa svim ili samo sa nekim sporednim pravima. Poverilačka prava mogu preći na ispunioca i na osnovu ugovora između dužnika i ispunioca, zaključnog pre ispunjenja. U ovim slučajevima subrogacija ispunioca u prava poverioca nastaje u času ispunjenja.⁵⁶³

Pored ove ugovorne personalne subrogacije, Zakon o obligacionim odnosima predviđa u ovakvim slučajevima i zakonsku subrogaciju⁵⁶⁴ koja nastaje kad obavezu ispuni lice koje ima neki pravni interes u tome. Tada na to lice prelazi

---

⁵⁶² Čl. 296, st. 4 Zakona o obligacionim odnosima.

⁵⁶³ Čl. 299 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije videti napred pomenute komentare.

⁵⁶⁴ Čl. 300 Zakona o obligacionim odnosima, prema kome, kad obavezu ispuni lice koje ima neki pravni interes u tome, na njega prelazi po samom zakonu u času ispunjenja poveriočevo potraživanje sa svim sporednim pravima.

po samom zakonu u času ispunjenja poveriočevo potraživanje sa svim sporednim pravima.

Ova opšta pravila o ispunjenju sa subrogacijom primenjena na područje *solidarnih obaveza* zadržavaju svoja pravna svojstva. To znači, da solidarnu obavezu može ispuniti i treće lice koje ima neki pravni interes u tome, s tim da na njega prelaze poveriočeva potraživanja sa svim sporednim pravima i to u času ispunjenja i po sili samog zakona. Tako, npr., jemac je treće lice koje ima pravni interes da solidarni dug bude uredno i blagovremeno ispunjen, jer jemac odgovara i za svako povećanje obaveze koje bi nastalo dužnikovom docnjom ili dužnikovom krivicom, ukoliko nije drukčije ugovoreno.⁵⁶⁵

Ova zakonska subrogacija nastupa u momentu ispunjenja solidarne obaveze od strane trećeg lica, bez potrebe da se stranke o tome izjasne. Sam fakat ispunjenja dovoljan je da bi isplaćeno poveriočevo potraživanje putem personalne subrogacije prešlo na isplatioca.⁵⁶⁶

Međutim, kada je reč o ovoj vrsti subrogacije, značajno je naglasiti da Zakon o obligacionim odnosima (čl. 296, st. 3) predviđa i mogućnost ispunjenja obaveze od strane trećeg lica koje nema pravni interes, ukoliko je dužnik sa tim saglasan, izuzev ako je dužnikova obaveza sasvim ličnog karaktera.

Kod solidarne odgovornosti, tu saglasnost po našem mišljenju, daju solidarni dužnici većinom glasova odnosno to može učiniti i samo jedan solidarni dužnik ukoliko je zastupnik svojih sadužnika, ne samo po izričitom ovlašćenju, već i po načelu uzajamnog zastupanja solidarnih dužnika u postupku ispunjenja dugovane prestacije. U zaštiti interesa poverioca, Zakon o obligacionim odnosima ide i dalje, pa predviđa da poverilac može primiti ispunjenje od trećeg lica i bez dužnikovog znanja o tome, pa čak i u slučaju njegovog protivljenja, doduše pod pretpostavkom da je dužnik ponudio poveriocu da sam odmah ispuni svoju obavezu.

---

⁵⁶⁵ Čl. 1002 ZOO. Opširnije naročito videti, Dragor Hiber i Miloš Živković, *Obezbeđenje i učvršćenje potraživanja*, izdanje Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2015, str. 275–411, naročito str. 373 i sl.

⁵⁶⁶ B. Blagojević i V. Krulj, citirani komentar, str. 1036.

Po našem mišljenju, Zakon je ovde previše išao da zaštiti poverioca u njegovom namirenju, dopuštajući da i treće lice koje nema nikakav pravni interes ispuni dužnikovu obavezu, pa čak i kada dužnik ne pristaje da treći ispuni njegovu obavezu.

Sa stanovišta *solidarne odgovornosti*, to praktično znači, da treće pravno nezainteresovano lice može ispuniti solidarnu obavezu uz protivljenje svih solidarnih dužnika. Time se u izvesnoj meri izlazi iz osnovnog okvira obligacionog odnosa koji deluje *inter partes*, dakle, između poverioca i dužnika, a ne i prema trećem licu koje nije u obligacionom odnosu.

Pored toga, može se postaviti pitanje zašto treće lice izvršava tuđu obavezu kada nema pravni interes za tu isplatu i kada se tome protive solidarni dužnici. Sve u svemu, ova zakonska odredba može da krije i neke nedozvoljene motive koji ulaze u polje nedopuštene kauze.

Iz svih tih razloga, po našem mišljenju, ispunjenje solidarne obaveze od strane trećeg lica koje ima neki pravni interes, pod napred navedenim uslovima, može biti i teorijski prihvaćeno, ali ne i kada to čini treće lice koje nema nikakav pravni interes da ispuni tuđu dugovanu prestaciju, pa čak i uz protivljenje dužnika.

U kontekstu pravne prirode regresa, pokreće se i pitanje: kada jedan solidarni dužnik izvrši obavezu prema poveriocu, nema personalne subrogacije. U stvari, kada je obaveza prema poveriocu ispunjena, ta obligacija se gasi i nastaje nova. Regresni zahtev predstavlja novu obligaciju koja se zasniva na zakonskom ovlašćenju i odgovarajućem činjeničnom stanju. Pri tome, postavlja se pitanje može li jedan solidarni dužnik sam da ponudi ispunjenje poveriocu, tvrdeći da za to ima pravni interes, pa da se na takvo činjenično stanje primeni čl.300. Zakona o obligacionim odnosima,⁵⁶⁷ tj. da dođe do personalne subrogacije. Čini se da bi odgovor bio negativan, jer u suprotnom, kada bi došlo do personalne subrogacije, takav dužnik dugovao bi sam sebi. Naprotiv, kada obligaciju ispuni treće lice koje ima određeni pravni interes, tada dolazi do personalne subrogacije, a kada ponudi

---

⁵⁶⁷ Prema čl. 300. Zakona o obligacionim odnosima, zakonska subrogacija nastaje kad obavezu ispuni lice koje ima neki pravni interes u tome, na njega prelazi po samom zakonu u času ispunjenja poveriočevo potraživanje sa svim sporednim pravima.

ispunjenje treći koji nema pravni interes, onda nastupa cesija, a ako toga nema, onda će od solidarnog dužnika moći da traži kao *negotiorum gestor*. Inače, o regresnom zahtevu biće više reči kod analize odnosa solidarnih dužnika posle namirenja poverioca (odsek III ovog Poglavlja).

KO MOŽE DA PRIMI ISPUNJENJE. – Ispunjenje se vrši ovlašćenom licu, a to je pre svega, poverilac. S obzirom na različitost izvora solidarne odgovornosti, poverilac solidarne obaveze može biti određen ugovorom, ali isto tako i zakonom, sudskom odlukom ili zastupništvom. Ispunjenje je punovažno i kada je izvršeno trećem licu, ako ga je poverilac naknadno odobrio ili ako se njime koristio.⁵⁶⁸ Ukoliko je ispunjenje izvršeno poslovno nesposobnom poveriocu, takvo ispunjenje oslobađa dužnika samo ako je bilo korisno za poverioca ili se predmet ispunjenja još nalazi kod njega. Poslovno nesposobni poverilac može odobriti ovo ispunjenje, ali samo pošto postane poslovno sposoban.

Kada je u pitanju ispunjenje *solidarne obaveze*, na odgovarajući način, primenjuju se pomenuta pravila o ispunjenju poslovno nesposobnom poveriocu.⁵⁶⁹

VREME ISPUNJENJA. – Od više solidarnih dužnika, svaki od njih može dugovati sa različitim modalitetima, a to znači sa drugim rokom ispunjenja. U tom smislu zadržaćemo se na sledećim pitanjima: kada rok nije izrično određen; ispunjenje pre roka; pravo poverioca da zahteva ispunjenje pre roka; kad je određivanje roka ostavljeno jednoj strani; odbijanje zadocnelog ispunjenja; ugovoreni gubitak roka.

Kada rok ispunjenja nije izrično određen, poverilac može odmah zahtevati ispunjenje, a dužnik može odmah ponuditi ispunjenje, ali u oba slučaja potrebno je prethodno da se analizira svrha posla prema kojoj se određuje vreme dospelosti

---

⁵⁶⁸ Čl. 305 Zakon o obligacionim odnosima.

⁵⁶⁹ Čl. 306 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni komentar, str. 1041, gde se, između ostalog, kaže: “poslovno nesposobni poverilac, po pravilu, ne može da primi ispunjenje tražbine čiji je nosilac. Ispunjenje tražbine za njega prima njegov zakonski zastupnik. Međutim, ukoliko je dužnik ispunio obavezu direktno poslovno nesposobnom poveriocu, ispunjenje će biti punovažno ako je bilo korisno za poverioca ili ako se predmet ispunjenja još uvek nalazi kod njega. Za poslovno nesposobnog poverioca biće korisno ako je sa primljenim bio zadovoljen neki njegov interes (npr. sa primljenim je nabavio potrebna sredstva za stručno osposobljavanje, platio je smeštaj u cilju stručnog osposobljavanja i sl.) ili je sprečio nastajanje po njega nekih štetnih posledica (isplatio je neophodnu opravku stvari i sl.)”.

ispunjenja. Međutim, dužina roka može se odrediti i prema prirodi same obaveze, kao i na osnovu drugih relevantnih okolnosti koje zahtevaju izvestan rok za ispunjenje.

Kada se na ovaj način utvrdi rok ispunjenja obaveze, dužnik je dužan ispuniti obavezu u tom roku, jer ako to ne učini on dolazi u dužničku docnju koja sa sobom povlači značajne pravne posledice (naknada štete, odgovornost za nemogućnost ispunjenje usled više sile). S druge strane, ako poverilac bez osnovanog razloga odbije da primi dospelo ispunjenje, on dolazi u poverilačku docnju koja takođe povlači značajne pravne posledice (na poverioca prelazi rizik slučajne propasti ili oštećenja stvari, prestaje teći kamata, naknada štete kao i naknada troškova oko daljeg čuvanja stvari).

Poverilac može odbiti da primi zadocnelo ispunjenje koje više nema interesa za njega i zahtevati naknadu štete zbog neispunjenja. Kad je ugovoreno da će dužnik izgubiti rokove ako zadocni sa ispunjenjem neke obaveze, gubitak roka ne nastupa ako je dužnik zadocnio sa ispunjenjem neznatnog dela obaveze, izuzev kad je drukčije ugovoreno. Pri tome, smatra se da je poverilac odrekao da se koristi ovim pravom ako je primio zadocnelo ispunjenje obaveze bez rezerve.⁵⁷⁰

Postavlja se pitanje da li dužnik može da izvrši ispunjenje i pre roka koji je utvrđen na gore pomenuti način. Odgovor na ovo pitanje zavisi od utvrđenja činjenice u čijem interesu je rok utvrđen. Ako je utvrđen u obostranom interesu, što će biti čest slučaj, poverilac nije dužan da primi ispunjenje. Međutim, ako je rok ugovoren u isključivom interesu dužnika (npr. povraćaj stvari kod besplatne ostave) on ima pravo da preduzme ispunjenje obaveze i pre ugovorenog roka ali pod uslovom da o tome blagovremeno obavesti poverioca.

Ispunjenje pre roka može tražiti i poverilac ukoliko mu dužnik nije dao obećano lično ili stvarno sredstvo obezbeđenja, kao i u slučaju, kako smo već naglasili, kada je rok ugovoren isključivo u njegovom interesu.

---

⁵⁷⁰ Mihailo Konstantinović, (Skica za Zakonik o obligacijama) čl. 264, 265.

Određivanje roka ispunjenja može biti ostavljeno na volju poverioca ili dužnika, u kom slučaju, druga strana može, ako ovlašćenik ne odredi rok ni posle opomene, zahtevati od suda da on odredi primeren rok za ispunjenje.

Za novčane obaveze važe posebna pravila. Tako dužnik novčane obaveze može ispuniti i pre roka s tim što je ništava odredba ugovora kojom se dužnik odriče ovog prava.⁵⁷¹

MESTO ISPUNJENJA. – Pored predmeta i vremena ispunjenja, kao pravno relevantna činjenica u postupku ispunjenja, javlja se i mesto ispunjenja. Naime, prema opštem pravilu⁵⁷² dužnik je dužan da ispuni obavezu, a poverilac da primi ispunjenje u mestu određenom pravnim poslom (najčešće ugovorom) ili zakonom. Međutim, ukoliko mesto ispunjenja na ovaj način nije određeno, onda se, kao i kod vremena ispunjenja, pribegava analizi svrhe posla, prirode obaveze, kao i drugim relevantnim okolnostima koje ukazuju na mesto ispunjenja. Ako se ni takvim načinom ne može utvrditi mesto ispunjenja, onda se prema dopunsko-dispozitivnoj normi, ispunjenje obaveze vrši u mestu u kome je dužnik u vreme nastanka obaveze imao svoje prebivalište, a u nedostatku ovog, svoje redovno boravište. Pri tome, ako je obaveza nastala u vršenju redovne ili profesionalne delatnosti dužnika, onda u mestu u kome se nalazi sedište te delatnosti. Ukoliko dužnici imaju prebivališta odnosno sedišta u različitim mestima, pravo izbora je na poveriocu. Međutim, za novčane obaveze važi pravilo da se one ispunjavaju u mestu u kome poverilac ima prebivalište odnosno sedište svoje privredne ili profesionalne delatnosti.⁵⁷³

2. KOMPENZACIJA

UVODNA NAPOMENA. – Do sada je bilo reči o ispunjenju kao primarnom dejstvu solidarnosti dužnika čijim nastupanjem obligacija prema poveriocu prestaje da postoji. Međutim, u suštini, isto dejstvo nastupa i u slučaju kada solidarni

---

⁵⁷¹ Čl. 398 Zakona o obligacionim odnosima.

⁵⁷² Zakon o obligacionim odnosima, čl. 319, Skica čl. 266.

⁵⁷³ M. Konstantinvić, nav. delo, čl. 266 i 267.

dužnik postane poverilac zajedničkom poveriocu, onda se ne mora dugovana prestacija ugasiiti putem ispunjenja, već se oba potraživanja mogu vrednosno obračunati i prebiti u celini ili do manjeg iznosa. Drugim rečima, to je prebijanje duga za dug ili kompenzacija⁵⁷⁴ koja može biti potpuna ili delimična.

U stvari, može se reći, da se kompenzacijom postiže ono što bi učinila dva akta ispunjenja. Na taj način se izbegava dvostruko plaćanje. To je naročito korisno kod novčanih obligacija gde se obaveze realizuju bez upotrebe gotovog novca. Nadalje, kompenzacijom se izbegava rizik insolventnosti jednog dužnika, a pri tome se afirmiše princip jednakosti u pravnom tretmanu subjekata obligacionog odnosa.

Upravo zbog ovih pogodnosti, kompenzacija je, još od rimskog prava poznata i usvojena u savremenom uporednom pravu.⁵⁷⁵ Doduše, ne uvek sa istim elementima i uslovima, ali kao pravna kategorija dobila je značaj opšteg mesta.

Njena primena u materiji *solidarnih obligacija*, gledano sa stanovišta komparativnog prava, obeležena je izvesnim razlikama, naročito kod potrebnih

---

⁵⁷⁴ Što se tiče samog naziva *compensatio*, videti: Obrad Stanojević, *Rimsko pravo*, IX izd., Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1997, str. 331, gde se između ostalog kaže: *Compensatio* (od *cum impendere, pensatio* – zajedničko merenje, odmeravanje dugova) Modestin definiše kao međusobno potiranje duga i potraživanje (*debiti et crediti inter se contributio* – D.16.12.1). Kada je dužnik istovremeno i poverilac kada nešto duguje ali i potražuje od istog lica, onda se pod određenim uslovima manji dug gasi i za toliko smanjuje veći dug, tako da se duguje samo ostatak. Zato je kompenzacija način za gašenje obligacija. Mi upotrebljavamo i reč prebijanje, iako to ima i nezgodne asocijacije, zato se dodaje prebijanje dugova.

U tom smislu: D. Stojčević, nav. delo, str. 235; A. Romac, nav. delo, str. 67; M. Milošević, nav. delo, str. 311; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 349, gde se između ostalog kaže: “*Compensatio* (od *pensare* – izravnati, izjednačiti), kompenzacija, poravnanje ili prebijanje duga su nazivi za način prestanka obligacija kada se od glavne obaveze odbije potraživanje koje dužnik ima prema poveriocu. Ako su potraživanja jednaka ona su se gasila u celosti, a ako nisu, međusobnim obračunavanjem (“prebijanjem”) manji dug se gasio, a od većeg je ostala samo razlika (“saldo”). Do poravnanja može doći dobrovoljno (*novatio, pactum de non petendo*) ili prirodnim putem: zakonskim propisima se utvrđivalo kada će ona automatski nastupiti (*ipso iure*), tzv. zakonska kompenzacija ili kada se tokom sudskom postupka uloži prigovor (*ope exceptionis*) tzv. sudska kompenzacija“. U tom smislu i M. Horvat, nav. delo, str. 247; A. Malenica, nav. delo, str. 282.

⁵⁷⁵ Tako npr.: francuski Građanski zakonik (čl. 1347-1349 posle reformi Zakonika, čl. 1289-1299 pre reformi Zakonika); austrijski Građanski zakonik (§§ 1438-14; Građanski zakonik za Knjaževstvo srbsko iz 1844. g. (§§ 903-908); Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. g. (čl. 615-619, 949); nemački Građanski zakonik (§§ 387-396); Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 120-125); italijanski Građanski zakonik (čl. 1241-1252); Zakon o obligacionim odnosima SFRJ iz 1978. g. (čl. 336-343); holandski Građanski zakonik, knj. 6, (čl. 127-129); rumunski Građanski zakonik (čl. 1616-1623); Načela evropskog ugovornog prava – Principles of European Contract Law, 1998, 2002 (čl. 13, 101-13.107); brazilski Građanski zakonik (čl. 368-380); portugalski Građanski zakonik (čl. 847-856); Građanski zakonik Kvebeka (čl. 1289-1299).

uslova i pravnih dejstava solidarnosti dužnika u odnosu na poverioca pre ispunjenja.

U tom pogledu, svi građanski zakonic i uporednog prava, gde, svakako spada i naš Zakon o obligacionim odnosima, kod pitanja dejstva solidarnosti dužnika predviđaju čitav niz različitih načina prestanka obligacija uopšte, i njihovu primenu u oblasti solidarnosti dužnika.

Razume se, da u tom kontekstu postoje različita rešenja i kada je reč o primeni kompenzacije u oblasti solidarnosti dužnika, već ovde izdvajamo jedno pitanje koje ima različite ishode sa gledišta komparativnog prava. Naime, postavlja se pitanje, da li tuženi solidarni dužnik može poveriocu istaći prigovor kompenzacije koji njegov sadužnik ima prema poveriocu iz nekog njihovog drugog obligacionog odnosa. Pre nego što analiziramo ovo pitanje, zadržaćemo se na vrstama kompenzacije u meri koja je neophodna za razumevanje uticaja i načina primene kompenzacije na solidarnost dužnika.

Uslovi koji se zahtevaju za punovažnost kompenzacije uglavnom zavise od vrste kompenzacije. Tradicionalno i komparativno, kompenzacija može biti na osnovu volje stranaka i zakona. Na osnovu volje stranaka, kompenzacija može biti *ugovorna* i *jednostrana* koja nastaje izjavom volje jedne strane upućene drugoj strani pod uslovom da su tražbine uzajamne i punovažne. Za razliku od jednostrane kompenzacije, do ugovorne kompenzacije dolazi primenom pravila o slobodi ugovaranja i njenim ograničenjima, takođe pod uslovom da su potraživanja uzajamna i punovažna.

Sudska kompenzacija dolazi voljom jedne ili obe strane, ali je specifična po tome što ulazi u dispozitiv sudske odluke i ima dejstvo pravosnažne sudske odluke. *Zakonska* kompenzacija nastupa po sili zakona (*ipso iure*) ukoliko su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi. Prema tome, može se konstatovati da su to sledeće kompenzacije: ugovorna, jednostrana, sudska i zakonska. S obzirom da je na ovom mestu reč o uticaju kompenzacije na pasivnu solidarnost, zadržaćemo se još na pojedinim vrstama kompenzacije.

Ugovorna (voljna) kompenzacija zasniva se na saglasnosti volja stranaka da svoja uzajamna potraživanja ispune putem obračunavanja njihovih vrednosti i da se na taj način ugase oba potraživanja ako su jednaka odnosno ako nisu jednaka, manje potraživanje prestaje, a veće potraživanje se smanjuje za iznos manjeg potraživanja. Za ovu vrstu kompenzacije ne postoje posebni uslovi koji se inače zahtevaju kod zakonske kompenzacije. S obzirom da je ovde reč o kompenzaciji čiji je izvor obligacioni ugovor, za nju važe opšta pravila o zaključenju punovažnosti ugovora sa svim opštim ograničenjima autonomije volje stranaka, što znači da i ugovorna kompenzacija ne može biti suprotna imperativnim propisima, javnom poretku, moralu i dobrim običajima.

Za razliku od ugovorne kompenzacije, *jednostrana* kompenzacija nastaje izjavom samo jedne volje upućene drugoj strani pod uslovom postojanja opštih uslova za punovažnost jednostrane izjave volje. Ovu vrstu kompenzacije predviđa i naš Zakon o obligacionim odnosima (čl.337) koji, pod naslovom “izjava o prebijanju” predviđa da prebijanje ne nastaje čim se steknu uslovi za to, nego je potrebno da jedna strana izjavi drugoj da vrši prebijanje. Posle izjave o prebijanju, smatra se da je prebijanje nastalo onog časa kad su se stekli uslovi za to. Kao što se vidi, za jednostranu kompenzaciju nije potrebna saglasnost druge strane, već samo kompenzabilnost uzajamnih tražbina uz neophodni uslov jednostrane izjave jedne strane upućene na siguran način drugoj strani.⁵⁷⁶ Što se tiče samog naziva ove kompenzacije, čini se da više odgovara “jednostrana kompenzacija” ili “jednostrana izjava o kompenzaciji”, nego naziv “zakonska kompenzacija” koja, pod određenim uslovima, po sili samog zakona, što je takođe moguće rešenje, ali ono nije usvojeno u našem pravu, kao ni u većini zakonodavstava uporednog prava, o čemu će još biti reči.⁵⁷⁷

---

⁵⁷⁶ U tom smislu, B. Loza, nav. delo, str. 75, gde se, između ostalog, navodi: “Jednostrana kompenzacija je ona koja nastaje na osnovu zahteva jednog od subjekata, bilo vansudski ili sudski. Nije nužno da se i drugi subjekt saglasi sa postavljenim zahtevom odnosno da mu se protivi”. V. i B. Morait, nav. delo, str. 132; S. Jakšić, nav. delo, str. 409 i sl; L. Marković, nav. delo, str. 385 i sl; J. Radišić, nav. delo, str. 352 i sl.

⁵⁷⁷ U Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 286), opšti uslovi kompenzacije i njena dejstva predviđeni su pod naslovom “zakonska kompenzacija”, dok Zakon o obligacionim odnosima pojam i uslove kompenzacije predviđa pod naslovom “Opšti uslovi kompenzacije”.

Sudska kompenzacija proističe iz sudske odluke i to kada jedna strana, pred nadležnim sudom u prvostepenom postupku, zahteva od druge određeno potraživanje, a ova istakne prigovor kompenzacije ili protivtužbu sa zahtevom koji se može prebiti. Zakon o obligacionim odnosima ne reguliše sudsku kompenzaciju, verovatno zbog toga, što su redaktori smatrali da je to ustanova procesnog prava, i koja kao takva nije u kompetenciji Zakona o obligacionim odnosima. Međutim, njen izvornik Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima predviđa sudsku kompenzacija rečima: ako potraživanje jedne strane nije likvidno ali se može lako utvrditi da li ono postoji i koliko je, sud može izvršiti prebijanje za onaj deo tog potraživanja čije postojanje bude utvrdio i odložiti donošenje odluke o zahtevu druge strane dok se ne utvrdi postojanje i količina ostatka. Ako je potraživanje druge strane veće od potraživanja koje se ističe radi prebijanja, sud će dosuditi razliku poveriocu istom presudom.⁵⁷⁸

I pored toga što je u pravnoj teoriji sporno pitanje da li prigovor kompenzacije istaknut u toku parnice predstavlja po svom dejstvu i pravnoj prirodi materijalni ili procesni prigovor⁵⁷⁹ ovo pitanje nema samo teorijski značaj već i važne praktične posledice. Naime, ukoliko se kompenzacija vrši *ipso iure*, dakle, po samom zakonu, kao što je to u francuskom pravu, onda su se međusobna potraživanja već ugasila, te nema osnova za tužbu u parničnom postupku po osnovu već izvršene kompenzacije (izuzev tužbe za utvrđenje). Međutim, kada se kompenzacija ostvaruje izjavom volje jedne strane shodno čl. 337 Zakona o obligacionim odnosima, onda to znači da su ugašena uzajamna potraživanja po materijalnom pravu. Ukoliko je u toj situaciji dužnik ipak tužen, on može istaći činjenicu da je obligacioni odnos već ugašen i nema potrebe da on tada daje izjavu o kompenzaciji.

Za razliku od ovog stava, u pravnoj teoriji je zastupljeno i stanovište da je prigovor kompenzacije jedna parnična radnja koja služi kao činjenica za odluku o sporu. Polazi se od toga, da su u parnici sve preduzete radnje stranaka u stvari

---

⁵⁷⁸ M. Konstantinović, nav. delo, čl. 297, str. 95. Ovu odredbu iz Skice preuzeo je Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije (2015), čl. 545.

⁵⁷⁹ Opširnije, Borivoje Poznić, Građansko procesno pravo, XI izd., Savremena administracija, Beograd 1989, str. 213 i dalje.

parnične radnje, pa je to slučaj i sa prigovorom kompenzacije, što znači da na osnovu celokupne parnične građe sud donosi odluku po pravilima procesnog prava.

Prema jednom autoritativnom mišljenju⁵⁸⁰ kod ovog pitanja, za naše pravo treba prihvatiti procesno pravnu teoriju prigovora kompenzacije i uzeti da prebijanje dva potraživanja vrši sud presudom (*compensatio per iudicem*). Naime, prema ovom shvatanju, smisao kompenzacije izjave u parnici je u tome što tuženi ističe da prema tužiocu ima protivtražbinu pa stoga predlaže da sud to izvede.⁵⁸¹ Za naše pitanje o uticaju kompenzacije na solidarnost dužnika bitno je istaći da se svaki solidarni dužnik može pozvati na kompenzaciju koju je izvršio njegov sadužnik.

Za razliku od ugovorne, jednostrane i sudske, *zakonska* kompenzacija nastaje nezavisno od volje stranaka, pošto se kumulativno ispune zakonom predviđeni uslovi: uzajamnost, jednorodnost, dospelost i likvidnost tražbine. Drugim rečima, pod gore označenim uslovima, zakonska kompenzacija nastaje po sili zakoga (*ipso iure*), dakle nezavisno od volje stranaka.

Ova vrsta kompenzacije bila je predviđena u francuskom Građanskom zakoniku (čl. 1290), prema kome se kompenzacija vrši po samom pravu, samom silom zakona, pa i bez znanja dužnika; oba duga gase se uzajamno, u trenutku u kome istovremeno postoje, do iznosa do koga se poklapaju. Prema ovom Zakoniku (čl. 1291), kao uslovi za zakonsku kompenzaciju bili su predviđeni: kompenzacija se vrši samo između dvaju dugova, koji za predmet imaju neku sumu novca ili izvesnu količinu zamenljivih stvari iste vrste i koji su čisti, utuživi i dospeli.⁵⁸² U tom pogledu, u suštini je bila prihvaćena koncepcija rimskog prava⁵⁸³ i to u vreme

---

⁵⁸⁰ B. Poznić, nav. delo, str. 215; Ranko Keča, Marko Knežević, Građansko procesno pravo, Beograd, 2016, str. 220 i sl.

⁵⁸¹ Opširnije, B. Poznić, nav. delo.

⁵⁸² Opširnije, M. Planiol, avec la collaboration G. Ripert, nav. delo, str. 206–214; Gabriel Marty et Pierre Raynaud, nav. delo, str. 664–675; François Terré, Philippe Simler, Yves Lequette, nav. delo, str. 1283–1302; Jean Carbonnier, Droit civil, Les biens, Les obligations. Presses Universitaires de France, Paris 2004, str. 2486–2494; Philippe Delebecque, Frédéric-Jérôme Pansier, Droit des obligations, Régime général, 3 édition, Litec, Paris 2005, str. 232–244.

⁵⁸³ Opširnije, A. Berger, Encyclopedic Dictionary of Roman Law, New York, 1953, str. 401; M. Horvat, Rimsko pravo, Zagreb 1977, str. 237; D. Stojčević, Rimsko privatno pravo, Beograd 1978, str. 235; A. Romac, Rječnik rimskog prava, Zagreb 1983, str. 67; A. Malenica, nav.

formularnog postupka i tri odstupanja od primene kompenzacije (slučajevi vezani za poslove koje obavlja argentarius, bonorum emptor i iudicia bona fidei) gde se kompenzacija primenjivala *ipso iure* i gde nije bio potreban prigovor kompenzacije.⁵⁸⁴

Primena pomenutih odredbi francuskog Građanskog zakonika bila je dugovečna, sve do Ordonanse iz 2016. godine, kada su brojne odredbe Zakonika pretrpele značajne izmene, u koje spadaju i pomenute odredbe o zakonskoj kompenzaciji *ipso iure*. Odrebe o kompenzaciji reformisanog Zakonika (čl. 1347 sa šest posebnih stavova) izostavljaju formulaciju “kompenzacija nastaje *ipso iure*, pa čak i bez znanja dužnika”, predviđajući da, ako se na kompenzaciju ne poziva, ona nastaje kad se ostvare zakonom predviđeni uslovi za kompenzaciju.⁵⁸⁵

U uporednom zakonodavstvu više je zastupljeno rešenje prema kome kompenzacija nastupa izjavom volje jedne strane upućene drugoj, ukoliko su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi. Tako na primer, nemački Građanski zakonik (§ 388) predviđa da se kompenzacija vrši izjavom prema drugoj strani, s tim da je ta izjava bez dejstva ako se učini pod uslovom ili rokom. Slično rešenje predviđeno je i portugalskim Građanskim zakonikom (čl. 848). Prema UNIDROIT Načelima međunarodnih trgovinskih ugovora, pravo na komenzaciju se vrši izjavom drugoj strani (čl. 8.3), a isto rešenje usvojeno je i u Nacrtu zajedničkog okvira (III. – 6:105). S druge strane, rumunski Građanski zakonik (čl. 1617) zadržao je zakonsku

---

delo, str. 282; O. Stanojević, nav. delo, str. 331; M. Milošević, nav. delo, str. 311; Ante Romac, Rimsko pravo, Zagreb 2007, str. 314; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 349.

⁵⁸⁴ D. Stojčević, nav. delo, str. 235, gde se, između ostalog, kaže: Staro ius civile nije omogućavalo prinudnu kompenzaciju sve do uvođenja formularnog postupka. Kada su se pojavili prvi slučajevi ne znamo. Gajus navodi tri slučaja u kojima se u njegovo vreme mogla izvršiti kompenzacija: a) ako bankar (argentarius) tuži svoga klijenta sa kojim je imao poslove razne vrste, mora prethodno prebiti sva njihova uzajamna istorodna dugovanja i potraživanja i može ga suditi samo za saldo; b) ako bonorum emptor (lice koje je kupilo stečajnu masu prezaduzenoga) tuži dužnika koga je stekao sa stečajnom masom, on je imao pravo da traži od sudije da pre izricanja preduse, odbije sva potraživanja tuženog prema stečajnom dužniku; c) u svim iudicia bonae fidei sudija je, po samoj prirodi postupka, mogao osuditi tuženoga da plati samo ono što je po načelima bonae fidei duguje. Zato je morao od utužene sume odbiti sve ono što dužnik po istom pravnom osnovu potražuje od poverioca, pa ma to bili predmeti razne vrste. Posle Gajusa stvorene su izvesne nove mogućnosti kompenzacije. Justinijan je učinio znatne izmene u ovoj ustanovi. Ustanovljena su jedinstvena pravila za sve slučajeve kompenzacije: tražbine moraju uzajamno biti istovrsne, dospele i likvidne.

⁵⁸⁵ Komentar važećeg rešenja, videti u T. Douville, nav. delo, str. 372–377; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 221–223; B. Mercadal, nav. delo, str. 310–311; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 764–767.

kompensaciju koja nastaje “po samom pravu”, uz ispunjenje zakonom određenih uslova. Prema italijanskom Građanskom zakoniku (čl. 1242), kompenzacijom se gase oba duga od dana njihovog istodobnog postojanja, što bi možda moglo ukazivati da ovaj Zakonik više stoji na stanovištu prestanka tražbina ipso iure, nego na izričnoj izjavi o prebijanju.

UTICAJ KOMPENZACIJE NA SOLIDARNOST DUŽNIKA. – Ako se pođe od osnovnog obeležja solidarnih obaveza po kome je svaki solidarni dužnik, pod određenim uslovima, u obavezi da izvrši dugovanu prestaciju na osnovu slobodnog izbora poverioca u pogledu ličnosti solidarnog dužnika, onda se dolazi do osnovnog pravila: kada jedan od solidarnih dužnika, po tužbi ili na drugi način, ispuni dugovanu prestaciju u celini, ostali solidarni dužnici su oslobođeni u odnosu na poverioca.⁵⁸⁶ Razume se, ostaje pitanje regresa prema sadužnicima, ali to je drugo pitanje koje će posebno biti izloženo u okviru ovog poglavlja.

Bitno je dakle, primetiti da se, na rečeni način, kompenzacijom gase uzajamna potraživanja kako to proizilazi iz opšteg pojma potpune i delimične kompenzacije.

Međutim, tu se može postaviti i pitanje: ako tuženi solidarni dužnik ne istakne osnovani prigovor kompenzacije, a što bi bilo povoljnije za ostale sadužnike, isplatilac snosi odgovornost prema ostalim solidarnim dužnicima, u kolikoj meri, to je faktičko pitanje. Uopšteno govoreći, kod ovog pitanja bitno je primetiti da svaki od solidarnih dužnika može da istakne poveriocu sve prigovore koji su zajednički za sve sadužnike, kao i one koji su lični za tuženog solidarnog dužnika prema poveriocu.

To znači: svaki solidarni dužnik može se pozvati na kompenzaciju koju je izvršio njegov sadužnik. Međutim, postavlja se kao *veoma sporno* pitanje da li tuženi solidarni dužnik može u smislu kompenzacije istaći poveriocu potraživanje svoga sadužnika koje ovaj ima prema istom poveriocu iz nekog njihovog drugog obligacionog odnosa.

---

⁵⁸⁶ Videti, Lazar Marković, Obligaciono pravo, Klasici jugoslovenskog prava, Beograd, 1997, naročito str.321 i 385-398; L.Karamarković, nav. delo, str.176-177 i 195-200.

Na ovo pitanje, većina komparativnih zakona uglavnom odgovara negativno.⁵⁸⁷

Međutim, moguća su i drukčija rešenja. Naš Zakon o obligacionim odnosima⁵⁸⁸ predviđa da solidarni dužnik može potraživanje svog sadužnika prema poveriocu prebiti sa poveriočevim potraživanjem, ali samo za onoliko koliko iznosi deo duga tog sadužnika u solidarnoj obavezi. Ovakvo rešenje predviđeno je i u Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 336). Ovakvo rešenje, takođe, predviđa i italijanski Građanski zakonik (čl. 1302) prema kome, svaki od solidarnih dužnika može u cilju prebijanja istaći potraživanje jednog od sadužnika samo do iznosa dela koji ovaj duguje.⁵⁸⁹

---

⁵⁸⁷ Tako, *francuski Građanski zakonik* pre reforme iz 2016. godine (čl. 1208) predviđao je: solidarni dužnik, od koga poverilac traži naplatu, može istaći sve prigovore koji proizilaze iz prirode obligacije i sve one koji su mu lični, kao i one koji su zajednički svima sadužnicima. Ne može isticati prigovore koji su *samo lični* nekima od ostalih sadužnika. Isto pravilo konkretizovano je u čl. 1294, st. 2, koji predviđa: Solidarni dužnik *ne može* isticati prebijanje onoga što poverilac duguje njegovom sadužniku. Prema rešenju usvojenom nakon reformi Zakonika (čl. 1315), kad je reč o prigovorima sadužnika, solidarni dužnik može da istakne poveriocu prigovore koji su zajednički svim sadužnicima, kao su ništavost i raskid, kao i one koji su lični. On ne može da istakne one prigovore drugih sadužnika koji su lični, koji su ograničeni rokom. Ipak, kada se lični prigovor drugog sadužnika proširuje na ovog, naročito u slučaju kompenzacije ili oprostaja duga, on može odbiti da ispuni ceo dug. S druge strane, Zakonik u čl. 1347. st. 6, predviđa uslove pod kojima se solidarni dužnik može se pozivati na kompenzaciju između poverioca i jednog od njegovih sadužnika. Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville nav. delo, str. 376–377; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 177–184 i 220–223; B. Mercadal, nav. delo, str. 262 i 313–314; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 619–621 i 776–778.

Nemački Građanski zakonik (§ 422, st. 2) izričito predviđa da tražbinu, koja pripada jednom solidarnom dužniku ne mogu prebiti ostali dužnici.

Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 145) predviđa: solidarni dužnik može isticati prema poveriocu samo one prigovore koji proizilaze ili iz ličnih odnosa sa njima ili iz osnova odnosno sadržine solidarne obligacije.

Brazilski Građanski zakonik (čl. 281) predviđa: tuženi solidarni dužnik može istaći poveriocu svoje lične prigovore kao i zajedničke prigovore svih. On se *ne može* koristiti ličnim prigovorima drugih sadužnika.

Građanski zakonik Kvebeka (čl. 1530) predviđa: solidarni dužnik tužen od poverioca može da mu suprotstavi sva sredstva (prigovore) koji su lični i koji su zajednički za sve dužnike, ali *ne može* da istakne one prigovore koji su čisto lični jednog ili više drugih sadužnika.

Rumunski Građanski zakonik (čl. 145) predviđa: kompenzacija učinjena između poverioca i jednog solidarnog dužnika proizvodi dejstva samo u onom delu koji se odnosi na dug. U tom slučaju drugi sadužnici nisu solidarni za deo duga koji je zamenjen izvršenom kompenzacijom.

Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa (čl. 178 i čl. 179) predviđa: svaki od solidarnih dužnika može da istakne prigovore koji su lični ili koji su zajednički za sve sadužnike. On ne može da istakne prigovore koji su isključivo lično vezani za jednog od više dužnika. Kompenzacija učinjena između jednog od dužnika i poverioca, oslobađa sve druge sadužnike.

⁵⁸⁸ Č. 415, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima.

⁵⁸⁹ Inače, pomenuto rešenje Zakona o obligacionim odnosima (čl. 415, st. 2) dosledno je preuzeto od strane zakonodavstava bivših jugoslovenskih republika, kao što su: Obligacijski zakonik Slovenije (čl. 396); Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore (čl. 424); Zakon o

U pravnoj teoriji ovo pitanje je takođe sporno. Prema jednom, dosta branjenom stanovištu, potraživanje sadužnika u odnosu na poverioca ne može biti predmet kompenzacije jer tu nedostaje *uzajamnost* kao uslov svake kompenzacije. Tako, prema jednom stanovištu, “ako poverilac tuži kakvog solidarnog dužnika, kome ništa ne duguje, da li mu ovaj može protivstaviti kompenzaciju za onoliko što poverilac kom drugom dužniku duguje? Neće moći. Međutim, ovakvom rešenju ne treba dati apsolutni značaj, jer bi protivno principu po kome se kompenzacija udejsvovala s punim pravom, jer bi se na taj način dozvolilo jednom poveriocu da zahteva nešto što mu se ne duguje i što bi nužno porodilo čitavo kolo tražbina, a to baš kompenzacija hoće da izbegne. I zaista kad dužnik plati celu sumu onda će se obratiti svome sadužniku za njegov deo a pošto je ovaj poverilac njihovog opšteg poverioca, to će se očevidno obratiti njemu za ono, što mu je njegov sadužnik platio”.⁵⁹⁰

Nadalje, kada je reč o ovom pitanju, potrebno je pomenuti i shvatanje koje ovu pojavu obrazlaže sledećom formulacijom: jedan solidarni dužnik ne može izvršiti prema poveriocu prebijanje duga sa onom tražbinom koja pripada nekom drugom sadužniku jer tu nedostaje uzajamnost tražbina, koja je zakonski uslov za važnost prebijanja. Nije uostalom ni pravo da jedan sadužnik plaća svoj dug tuđim prebijanjem.⁵⁹¹

Ipak, u literaturi se sreću i ona stanovišta koja nisu tako kategorična i koja dopuštaju kompenzaciju i odsustvu uzajamnosti ili putem tumačenja izuzetka

---

obligacione odnosi Makedonije (čl. 415); Zakon o obligacionim odnosima BiH (čl. 415). U tom smislu, izuzetak čini Zakon o obveznim odnosima Hrvatske (čl. 44, st. 1, 2) koji je preuzeo stav 1 člana 415 Zakon o obligacionim odnosima (1978), ali ne i stav 2 istog člana koji je preuzet iz Nemačkog građanskog zakonika (§ 422, st. 2) a koji glasi: tražbinu koja pripada solidarnom dužniku ne mogu prebiti ostali sadužnici.

⁵⁹⁰ Đorđ. Pavlović, nav. delo, str. 139.

⁵⁹¹ U tom smislu, Lazar Marković, nav. delo, str. 321 i sl.; takođe i Stevan Jakšić, Obligaciono pravo, Sarajevo 1962, str. 70, gde se između ostalog, kaže: kompenzacija znači “uzajamnu isplatu” tražbine i protivtražbine. No, svaki dužnik može da prebije samo svoju protivtražbinu s tražbinom poverioca, a ne i protivtražbinu koju ima drugi dužnik prema poveriocu, jer u tom slučaju nema uzajamnosti koja je potrebna za kompenzaciju, tj. da tražbina i protivtražbina postoje između ista dva lica.

nazvanog “posredna kompenzacija”⁵⁹² ili putem šireg tumačenja uslova “uzajamnosti tražbina” kome ne treba dati apsolutni značaj.

U pravnoj literaturi na našem jezičkom području posle donošenja Zakona o obligacionim odnosima, navedena odredba ovoga Zakona prihvaćena je, uglavnom, bez šire interpretacije.⁵⁹³

Francuska pravna literatura kod ovog pitanja u svemu je prihvatala odredbu člana 1294, st. 3 Code civil-a koja je važila do izmena uvedenih Uredbom iz 2016. godine. Prema ovom pravilu, solidarni dužnik ne može istaći kompenzaciju onoga što poverilac duguje njegovom sadužniku. Sudska praksa striktno je primenjivala ovu odredbu. U tom pogledu, uzimalo se da prigovor kompenzacije ima strogo lični karakter, dakle, da je on apsolutan i da se kao takav ne može istaći poveriocu, čak ni u delu duga koji snosi sadužnik u solidarnoj obavezi.⁵⁹⁴ Ipak, nakon reformi iz 2016. godine, ovo pravilo je, kao što smo ranije naveli, unešto izmenjeno. Naime, prema čl.1315. koji sada reguliše pitanje prigovora sadužnika, solidarni dužnik ne može da istakne one prigovore drugih sadužnika koji su lični. Ipak, kada se lični prigovor drugog sadužnika proširuje na ovog, naročito u slučaju *kompenzacije* ili oprostaja duga, on može odbiti da ispuni ceo dug. To znači da se,

---

⁵⁹² B. Vizner, nav. delo, str. 1409 i sl.

⁵⁹³ U tom smislu, B. Loza, nav. delo, str. 46, gde se kaže: svaki sadužnik može se pozvati i na prebijanje (kompenzaciju) koje je već izvršio jedan od sadužnika. Ako je tražbina prestala u odnosu na jednog od sadužnika, prestala je i prema ostalim. Kod solidarne obligacije radi se o jednoj tražbini i jednom dugu, a ne onoliko tražbina i dugova koliko ima subjekata. Svaki dužnik bi mogao staviti u preboj poveriocu potraživanje koje ima protiv njega neki od sadužnika, ali samo za onoliko koliko iznosi dio toga sadužnika u regresnom postupku (čl. 415 ZOO). Time se želi zaštititi svaki od solidarnih dužnika od eventualno prevarnih dogovora poverioca sa nekim od solidarnih dužnika (da poverilac ne traži ispunjenje od sadužnika koji protiv njega ima tražbinu kako ne bi došlo do kompenzacije).

U istom smislu, J. Radišić, *Obligaciono pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd 2000*, str. 369, gde se kaže: pošto svaki solidarni dužnik ima vlastitu obavezu prema poveriocu, pitanje njihove punovažnosti rešava se odvojeno. Zato je moguće da obaveza jednog dužnika bude punovažna a drugog nepunovažna (npr. zbog poslovne nesposobnosti). Svaki dužnik ima pravo da poveriocu istakne i objektivne i subjektivne prigovore. Objektivni prigovori su zajednički za sve dužnike čije su obaveze nastale iz istog pravnog osnova (npr. prigovor nevažnosti ugovora, prigovor nesposobnosti poverioca, prigovor da je sadržina obaveze nezakonita, i sl.). Izuzetno, Zakon o obligacionim odnosima dopušta solidarnim dužnicima da mogu potraživanje svog sadužnika prema poveriocu prebiti sa poveriočevim potraživanjem, ali samo onoliko koliko iznosi deo duga tog sadužnika u solidarnoj obavezi (čl. 425, st. 2 Zakona). U tom smislu i B. Morait, *Obligaciono pravo, Banja Luka 2010*, str. 73.

⁵⁹⁴ Opširnije, M. Mignot, nav. delo, naročito str. 552; Antoine Hontebeyrie, *Le fondement de l'obligation solidaire en droit privé français, Economica, Paris 2004*, naročito str. 142 i sl.

po novom rešenju, sadužnici ne mogu pozvati direktno na kompenzaciju ali mogu na njena dejstva, kako bi umanjili iznos zajedničkog duga.⁵⁹⁵

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA. – Upoređujući ova dva suprotna stava, može se reći da oba raspolazu potrebnim argumentima za njihovo teorijsko opravdanje i zakonsko uređenje.

S jedne strane, insistiranje na doslovnom poštovanju uzajamnosti tražbina kao neophodnog uslova zakonske kompenzacije, i s druge strane, poštovanje koncepcije solidarnosti kao jedinstvene obaveze u aktu njenog primarnog ispunjenja – dve su tačke relativno jednake težine.

Ipak, kod ovog pitanja mi dajemo prednost rešenju koje je formulisano u našem Zakonu o obligacionim odnosima, razume se, ne zbog toga što je “naše”, već zbog toga, čini se da je ono bliže suštini opštije teorije jedinstva na području primarnog dejstva solidarne odgovornosti.

Pored toga, istaknimo još i to, da uslov uzajamnosti tražbina, trpi i određene izuzetke o kojima je već bilo reči (pravo jemca na kompenzaciju; davanje stvari u zalogu za tužubavezu; pravo dužnika na kompenzaciju kod ugovora u korist trećeg). Prema tome, jedno opšte pravilo koje dozvoljava i određene izuzetke, samo potvrđuje svoju prepoznatljivost.

Najzad, pomenimo još jednu relevantnu okolnost: ugovornom kompenzacijom, stranke mogu kompenzovati svoja potraživanja na sveobuhvatan način u okviru načela autonomije volje sa poznatim ograničenjima prinudnih propisa, javnog poretka i moralnih normi.

Ali, kada smo već kod ugovorne kompenzacije poklonimo joj još malo pažnje. Naime, opšta pravila o vrstama kompenzacije gde se ubraja i ugovorna kompenzacija, o čemu je već bilo reči u ovom odeljku, shodno se primenjuje i na prostoru solidarne odgovornosti. S obzirom da se ova kompenzacija zaključuje saglasnošću volja kompetentnih stranaka, jedan solidarni dužnik mora imati

---

⁵⁹⁵ Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville nav. delo, str. 297–300 i str. 377; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 178–181; B. Mercadal, nav. delo, str. 262; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 619–621.

ovlašćenje od svojih sadužnika da predloži ili prihvati ponuđenu kompenzaciju od strane poverioca. Takvo ovlašćenje, po našem mišljenju, treba da bude većinsko u odnosu na broj solidarnih sadužnika srazmerno njihovim udelima, a ukoliko, iz bilo kojih razloga, ti udeli ne mogu da se utvrde, onda se pretpostavlja, da na svakog solidarnog dužnika dolazi jednak deo.

Završavajući ovaj deo o kompenzaciji i solidarnoj odgovornosti, pomenimo i slučaj kad je kompenzacija isključena, u smislu opštih pravila o pojmu i primeni kompenzacije kao načina prestanka obligacija. U tom kontekstu valja naglasiti zakonske slučajeve u kojima je kompenzacija isključena (čl.341. Zakona o obligacionim odnosima).

Kada se ta opšta pravila o isključenju kompenzacije primene na oblast solidarne odgovornosti, slobodni smo da zaključimo: kompenzacija kod solidarne odgovornosti isključena je na imperativni način u slučaju potraživanja koje je nastalo namernim prouzrokovanjem štete, potraživanja koja potiču iz zakonske obaveze izdržavanja, kao i potraživanja stvari koje je dužnik uzeo bespravno ili ih je bespravno zadržao. U svim ovim slučajevima ne može biti bilo koje vrste kompenzacije uopšte, pa ni kompenzacije solidarnih dužnika.

Na samom kraju ovog dela koji je posvećen kompenzaciji kod solidarne odgovornosti, ponovimo još jednom: kompenzacija kao način ispunjenja obligacija primenjuje se, sa svojim opštim obeležjima i u materiji solidarne odgovornosti ali i sa specifičnostima koji proizilaze iz sadržine solidarnosti dužnika. S obzirom na množinu subjekata na dužničkoj strani gde se u načelu primenjuje pravilo *svi za jednog, jedan za sve*, (unus pro omnibus, et omnes pro uno) svaki solidarni dužnik može se pozvati na kompenzaciju koju je izvršio njegov sadužnik.

3. OTPUŠTANJE DUGA ILI OPROŠTAJ

Pored ispunjenja i kompenzacije, obligacija može prestati i otpuštanjem duga,⁵⁹⁶ što je od značaja za sadržinu i pravno dejstvo solidarnosti dužnika. Stoga,

---

⁵⁹⁶ Za ovaj način prestanka obligacije, u upotrebi su još i nazivi: oproštaj, otpust duga, odricanje, oprost, acceptilatio.

najpre ćemo se, u potrebnoj meri, zadržati na opštem pojmu ovog načina prestanka obligacija, da bi zatim ustanovili njegova pravna dejstva u složenim uslovima solidarne odgovornosti.

Kada je reč o pojmu otpuštanja duga, najpre, treba podvući, da je u većini zakona u uporednom pravu, kao i u našem pravu, otpuštanje duga definisano kao saglasnost volja poverioca i dužnika, dakle, kao ugovor (sporazum), a ne kao jednostrana izjava.⁵⁹⁷

Ipak, kada je reč o uporednom zakonodavstvu, treba reći da neki građanski zakonic izričito formulišu otpuštanje duga kao ugovor,⁵⁹⁸ dok drugi, svojim formulacijama, ili su bliži jednostranoj izjavi ili se to posredno zaključuje odgovarajućom interpretacijom.⁵⁹⁹

---

⁵⁹⁷ To izričito predviđa naš Zakon o obligacionim odnosima, čl. 344 pod naslovom *Otpuštanje duga – sporazum*, gde se kaže: Obaveza prestaje kad poverilac izjavi dužniku da neće tražiti njeno ispunjenje i dužnik se sa tim saglasi.

Ova odredba preuzeta je iz Skice (čl. 298) s tim što Skica, posle gore pomenute odredbe, nastavlja datu definiciju rečima: ako dužnik ne odbije bez odlaganja ponudu poverioca da mu dug oprost, smatra se da je ponudu prihvatio. Po našem mišljenju, pomenuta odredba Skice je potpunija, jer uklanja mogućnost sumnje da li je ugovor o oprostaju duga nastao u slučaju da dužnik, bez odlaganja, nije izjavio da ponudu prihvata. Ipak, ovu odredbu, doduše, za sada, kao alternativno rešenje, predviđa Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije (čl. 547), što je, po našem mišljenju, sadvim opravdano.

⁵⁹⁸ Tako npr. prema *francuskom Građanskom zakoniku* (čl. 1350 posle reformi, čl. 1285, 1287 pre reformi Zakonika) otpuštanje duga je “ugovor kojim poverilac oslobađa dužnika njegove obaveze”, a nemački Građanski zakonik (§ 397) predviđa da se obligacioni odnos gasi kad poverilac dužniku ugovorom otpusti dug. Isto važi kad poverilac ugovorom sa dužnikom prizna, da dugovinski odnos ne postoji. U tom smislu i Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 115).

⁵⁹⁹ Tako npr., *italijanski Građanski zakonik* pod naslovom “Izjava o oprostaju duga” predviđa: Izjavom poverioca o oprostaju duga gasi se obaveza, ukoliko je saopštena dužniku, osim ukoliko ovaj, u jednom prikladnom roku, ne izjavi da ne želi da se istom koristi (čl. 136), dok u sledećoj odredbi (čl. 1237), pod naslovom “Dobrovoljno vraćanje isprave” predviđa: Dobrovoljno vraćanje originalne isprave o potraživanju od strane poverioca dužniku, predstavlja dokaz o oslobađanju i prema *solidarnim dužnicima*.

Nadalje, prema *rumunskom Građanskom zakoniku* (čl. 1629), oprostaj duga postoji kada poverilac oslobodi dužnika njegove obaveze. Oprostaj duga je potpun (u celini), osim ako je ugovoren samo delimično.

Prema *austrijskom Opštem građanskom zakoniku* (§ 1444) u svim slučajevima u kojima je poverilac vlastan otuđiti svoje pravo, može se on istoga odreći i na korist svoga dužnika, i time prestaje dužnikova obaveza; pod otpustom duga ima se razumeti samo onaj dug koji je postao u vreme, kad je isporuka određena, a ne i onaj koji je tek posle toga nastao (§ 666).

Po ugledu na austrijski Građanski zakonik, slično rešenje je sadržavao i *Srpski građanski zakonik iz 1844. g.* (§ 909) prema kome: Ako poverilac dužniku dug otpusti, ili oprost, ili se duga odriče, smatra se kao da je dug isplaćen, i dužnik se duga oslobađava. Samo poverilac mora biti takav, koji neograničenu vlast ima sa svojim pravima raspolagati; i ne treba da to na štetu trećega bude.

Ovo kolebanje ili možda nedovoljna preciznost u uporednom zakonodavstvu, primećeno je i u pravnoj literaturi.⁶⁰⁰ U stvari, postavljeno je pitanje: da li se jednostranom voljom poverioca može učiniti kraj obavezi, putem oprostaja duga ili odricanja od tražbine. Na to pitanje u literaturi data su različita rešenja. U starijem pravu bio je moguć i dopušten jednostrani odustanak poverioca od tražbine. I starija pravna doktrina i sudska praksa smatrale su da je i jednostrani odustanak od tražbine prava dovoljan za prestanak prava, s obzirom na osnovno načelo privatnopravnih odnosa, da je svako slobodan da upotrebi ili da ne upotrebi svoje pravo, dakle, da može i da ga se odrekne. Austrijski zakonik govori (§ 1444) o odricanju od prava kao jednostranom pravnom aktu.⁶⁰¹ Ali, novija doktrina stoji na drugom gledištu, pa su austrijski pravници u ovom pitanju zauzeli stanovište, da je za punovažni oprostaj duga potreban pristanak dužnika, dakle, potreban je ugovor o oprostaju duga. Oni se, pri tome, pozivaju na novelirani tekst (§ 861) koji govori o dejstvu jednostranog obećanja, kao i na propise §§ 939 i 1381 Austrijskog zakonika. Jednostrano odricanje od duga može se učiniti, ali je ono opozivo, sve do prijema tog odricanja od strane dužnika.⁶⁰²

Međutim, u toj literaturi na francuskom jezičkom području, daleko više je prisutno stanovište da je oprostaj duga ugovor, a ne jednostrana izjava.⁶⁰³

U pravnoj literaturi našeg jezičkog područja oprostaj duga se takođe kvalifikuje kao ugovor između poverioca i dužnika na osnovu koga tražbina

---

Prema *Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. g.*, (čl. 621), pod naslovom "O oprostaju" bilo je predviđeno: Oprostajem duga, kad se zakonito učini, dug prestaje kao da je i plaćen. Samo ako je dug pismeno utvrđen bio, treba da i oprostaj bude pismen, ili da dužitelj povratu dužniku zadužnicu, sa znakom da je dug namiren.

⁶⁰⁰ Opširnije, Lazar Marković, *Obligaciono pravo*, izd. Službeni list SRJ, Beograd 1997, str. 398. U literaturi je poznat i oprostaj duga sa slabijim dejstvom u vidu ustanove *pactum de non petendo*. Opširnije, Jakov Radišić, *Obligaciono pravo*, Beograd, 2000, str. 358, gde se, između ostalog, kaže: "Oprostaj duga postoji i u slučaju kad poverilac jednostrano obeća dužniku da neće od njega tražiti naplatu potraživanja. Dužnik se na ovaj način ne oslobađa obaveze, već stiče samo mogućnost da istakne odgovarajući prigovor poveriocu ako mu on zatraži isplatu. Poverilac može takvo obećanje dati za određeno ili neodređeno vreme. Ako ga je dao za određeno vreme, ono znači produženje roka plaćanja, a ako ga je dao za neodređeno vreme, onda je takvo stanje veoma blisko oprostaju. Ipak, za razliku od oprostaja, *pactum de non petendo* ne ukida sporedna prava poveriočeva niti pravo na kompenzaciju".

⁶⁰¹ L. Marković, nav. delo.

⁶⁰² L. Marković, nav. delo.

⁶⁰³ U tom smislu, Philippe Malaurie, *Droit civil, Théorie générale des Obligations*, Paris 1980, str. 560; F. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, nav. delo, str. 1342–1352, naročito str. 1345; J. Carbonnier, nav. delo, str. 2509; P. Delebecque i F. Pansier, nav. delo, str. 317–319.

odnosno dug prestaje bez ispunjenja. Ističe se, da nije dovoljno da poverilac izjavi da dužniku oprašta dug, već je potrebno da se s tim dužnik saglasi, izrečno ili prećutno.

Ovo, prvenstveno zbog toga, što dužnik može imati neku vrstu interesa da ne prihvati oprostaj duga, već da želi da ga ispuni pod uslovima kako je i nastao. Ukoliko poverilac odbije da primi ispunjenje duga, dužnik se može osloboditi svoje obaveze deponovanjem (polaganjem) kod suda. U svakom slučaju, ako se dužnik ne saglasi sa oprostajem duga, nema ni prestanka obligacije na ovaj način, a to znači da oprostaj duga nije jednostrana izjava poverioca, već saglasnost volja poverioca i dužnika o tome da se dužnik oslobađa dugovane prestacije bez njenog ispunjenja.⁶⁰⁴

Iz svega rečenog, možemo zaključiti da je oprostaj duga, po svojim bitnim obeležjima, ugovor između poverioca i dužnika kojim se poverilac odriče prava da traži ispunjenje, a dužnik se sa tim saglasi.⁶⁰⁵ To je, dakle, ugovor sa svim opštim uslovima za nastanak punovažnog ugovora, kao što su: sposobnost ugovaranja, saglasnost volja, predmet i osnov (kauza) ugovora. Razume se, sve u okviru autonomije volje, ograničene putem prinudnih propisa, javnog poretka, dobrih običaja i morala. Volja se može izjaviti na sve zakonom predviđene načine, kao i kod svakog ugovora, pa i konkludentnim radnjama. Zakon ovde ne predviđa formu kao uslov važnosti (*ad solemnitatem*), ali stranke mogu predvideti ugovornu formu. Poverilac može izjaviti volju o otpuštanju duga i u testamentu. Univerzalni naslednici koji su se primili nasledstva dužni su da poštuju volju testatora.

---

⁶⁰⁴ Opširnije: Lj. Milošević, nav. delo, str. 199 i sl.; Ž. Đorđević i V. Stanković, nav. delo, str. 591 i sl.; B. Loza, nav. delo, str. 76; B. Blagojević i V. Krulj, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, I knj. II izd., Beograd 1983, str. 1101 i sl.; B. Morait, nav. delo, str. 134 i sl.

⁶⁰⁵ Oprostaj duga, pod nazivom *Pactum de non petendo* bio je smatran ugovorom još u rimskom pravu i to neformalnim ugovorom što je i danas. Poverilac je mogao oprostiti dug trajno i u celini (*pactum de non petendo in perpetuum*), ili je mogao samo odložiti ispunjenje do određenog roka (*pactum de non petendo ad tempus*). Opširnije, Karl Salkovski, Institucije s istorijom rimskog privatnog prava, preveli Andra Đorđević i Milan Milovanović, Beograd 1894, str. 451; Adolf Berger, *Encyclopedic dictionary of Roman Law*, New York 1953, str. 615; M. Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb 1967, str. 246; D. Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, Beograd 1985, str. 233; M. Milošević, nav. delo, str. 308; Ante Romac, *Rimsko pravo*, Zagreb 2007, str. 322; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 345.

Na jedan opšti način može se reći: s obzirom da je otpust duga ugovor, za njega važe sva pravila ugovornog prava koja se ovde shodno primenjuju.

Međutim, pitanje se nastavlja, kojoj vrsti ugovora pripada oprost duga, s obzirom na značajne razlike koje postoje u pravnim posledicama pojedinih vrsta ugovora.

Već na prvi pogled odgovor je jedan: to jeste dvostrani pravni posao, ali nije i dvostrano obavezan ugovor jer se obavezuje samo jedan ugovornik (poverilac) da oprašta dug i da neće tražiti njegovo ispunjenje.

S obzirom na ovu činjenicu, može se zaključiti da je oproštaj duga dobročin, a ne teretni ugovor. To znači da ugovor o oproštaju duga povlači za sobom na shodan način i neke opšte posledice dobroćinih ugovora.

Među njima, izdvajamo pravila o osnovu (kauzi) ugovorne obaveze i uticaju pobuda (motiva) na punovažnost ugovora. Dok pobude, posebno nedozvoljene pobude, u principu ne utiču na punovažnost teretnih ugovora, dotle nedopuštene pobude kod dobroćinih ugovora ulaze u polje kauze i mogu dovesti do ništavosti ugovora. S obzirom da je ugovor o otpustu duga dobročin, to i za njega važe pravila o uticaju nedopuštenih pobuda na puvažnost ugovora.

Tu se približavamo još jednom pitanju: ako poverilac izjavi da oprašta dug, to može biti učinjeno i iz nedopuštenih motiva, što može biti razlog da dužnik odbije oprost duga, a ako to nije učinio, već je prihvatio oprost duga, onda takav ugovor može biti lišen pravnog dejstva zbog nedopuštene pobude.⁶⁰⁶

OTPUŠTANJE DUGA I SOLIDARNA OBAVEZA. – Izložena opšta pravila o oproštaju duga, primenjuju se i u uslovima solidarne odgovornosti, ali sa stepenom

---

⁶⁰⁶ Literatura o kauzi ugovorne obaveze i odnosu motiva prema kauzi je veoma bogata. Ovde navodimo nekoliko značajnih izvora: P. Colin, *Théorie de la cause des obligations conventionnelles*, Paris 1896; L. Lucas, *Volonté et cause*, Dijon 1918; H. Capitant, *De la cause des obligations*, Paris 1923; Ionasco, *L'évolution de la notion dans les conventions à titre onéreux*, Paris 1923; Louis Jossierand, *Les mobiles dans les actes juridiques du droit privé*, Paris 1928; M. Konstantinović, *Obligaciono pravo*, skripta, Beograd 1959, str. 37 i sl.; A. Gams, *Kauza i pravni osnov*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 1959, br. 2, str. 156; O. Antić, *Kauza*, *Pravni život*, br. 10/2005, str. 821–856; S. Cigoj, *Teorija obligacij*, Ljubljana 1981, str. 39–45. Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 53. st. 3) ugovor bez naknade nema pravno dejstvo i kad drugi ugovarač nije znao da je nedopuštena pobuda bitno uticala na odluku njegovog saugovarača. U stvari, formulacija Zakona da ovaj ugovor “nema pravno dejstvo” u suštini znači da je kvalifikovan kao ništav ugovor sa svim posledicama koje proizvodi takav ugovor.

veće složenosti s obzirom na množinu subjekata na dužničkoj strani koji odgovaraju po načelima solidarnosti.

S obzirom da poverilac, po svom izboru, može da traži ispunjenje solidarne obligacije od bilo kog sadužnika, pod pretpostavkom da to učini sa jednim dužnikom sa kojim zaključi ugovor o otpuštanju duga, postavlja se pitanje: da li takav oproštaj duga dejstvuje i prema svim sadužnicima ili samo prema onom sa kojim je zaključio ugovor o otpuštanju duga. U istom smislu, kada jedan solidarni dužnik zaključi ugovor o otpustu duga *in rem*, pitanje je da li drugi solidarni dužnik može s tim da se saglasi. Čini se da bi u tom slučaju trebalo postići većinsku saglasnost solidarnih dužnika.

Odgovor može ići u dva pravca: jedan, po kome otpuštanje duga sa jednim solidarnim dužnikom oslobađa obaveze i ostale dužnike, i drugi, po kome se otpuštanje duga odnosi samo na onog sadužnika sa kojim je zaključen ugovor, s tim da se celina obaveze smanjuje za njegov deo koji, prema unutrašnjem odnosu solidarnih dužnika, pada na njega, dok ostali dužnici odgovaraju za ostatak obaveze. Ukoliko se iz bilo kog razloga ne može utvrditi veličina toga dela, smatramo da treba i ovde prihvatiti pretpostavku opšte regresne tehnike obračunavanja na jednake delove.

Ovo pitanje Zakon o obligacionim odnosima (čl. 416) reguliše na sledeći način: otpuštanje duga izvršeno sporazumno sa jednim solidarnim dužnikom oslobađa obaveze i ostale dužnike. Ali, ako je otpuštanje imalo za svrhu da oslobodi obaveze samo dužnika s kojim je izvršeno, solidarna obaveza smanjuje se za deo koji prema međusobnim odnosima dužnika pada na njega, a ostali dužnici odgovaraju solidarno za ostatak obaveze.⁶⁰⁷

Kao što se vidi, u stvari kod ovog pitanja bitna je *namera* poverioca da li dug oprašta samo jednom sadužniku (oproštaj duga *ad personam*) ili oproštaj duga u celini prema svim sadužnicima (oproštaj duga *in rem*). Ukoliko je u pitanju oprotaj duga *in rem* koji je sačinjen sa jednim sadužnikom, nije potrebna i

---

⁶⁰⁷ Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, I knj., II izd., Beograd 1983, str. 1215, gde se u vezi sa ovom zakonskom odredbom, izlaže shvatanje o realnom i personalnom otpustu duga; L.Karamarković, nav. delo, str.201-204.

saglasnost ostalih solidarnih dužnika, jer se solidarni dužnici recipročno (uzajamno) zastupaju.⁶⁰⁸ Obaveza solidarnih dužnika prema poveriocu prestaje, a dalji odnos između sadužnika rešava se po pravila njihovog internog odnosa. U svakom slučaju, jedan od solidarnih dužnika ne može svojom ličnom činidbom otežavati položaj ostalih, osim ako nije nešto drugo ugovoreno.⁶⁰⁹

U uporednom pravu nalaze se slična rešenja koja poznaje i naš Zakon o obligacionim odnosima. Tako, npr., italijanski Građanski zakonik (čl. 1301) oprostaj između poverioca i jednog od solidarnih dužnika oslobađa ostale dužnike, osim ukoliko poverilac nije zadržao svoje pravo u odnosu na ostale, a u tom slučaju, poverilac može od ovih zahtevati potraživanje samo po odbitku dela dužnika u čiju je korist odobrio oprostaj.⁶¹⁰ Što se tiče forme ovog dobročinog ugovora,⁶¹¹ prema opšteusvojenom pravilu, oprostaj duga po zakonu nije formalan ugovor, ali stranke mogu predvideti ugovorenu formu.⁶¹²

---

⁶⁰⁸ O recipročnom zastupanju solidarnih dužnika, opširnije: M. Planiol, G. Ripert, *Traité élémentaire de Droit civil*, tome II, Paris 1931, str. 260; M. Mignot, *Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français*, Dalloz, Paris 2002, str. 105; A. Hontebeyrie, *Le fondement de l'obligation solidaire en droit privé français*, Paris 2004, str. 51 i sl.

⁶⁰⁹ Tako, Švajcarski zakonik o obligacijama čl. 146.

⁶¹⁰ U tom smislu je i *rumunski Građanski zakonik* (čl. 1451), prema kome, kada je oprost duga bio sačinjen samo sa jednim od solidarnih dužnika, drugi ostaju u obavezi prema poveriocu, umanjenu za onaj deo duga koji je oprost. Uprkos tome, oni nastavljaju da odgovaraju za ceo dug, ako je poverilac izričito rezervisao takvu mogućnost. U tom slučaju, drugi sadužnici zadržavaju pravo na regres protiv dužnika koji se koristio otpustom duga. Slični odredbu imaju i drugi evropski građanski zakonici. Tako, *nemački Građanski zakonik* (§ 423) predviđa: otpust između poverioca i jednom solidarnog dužnika dejstvuje i za ostale dužnike, ako su ugovorači hteli da ugase ceo dug. Prema *francuskom Građanskom zakoniku* (čl. 1285) oprostaj ili ugovorno oslobođenje u korist jednoga od solidarnih dužnika oslobađa sve ostale, ako poverilac nije izričito zadržao svoja prava prema njima. U ovom slučaju, naplatu duga može tražiti samo po odbitku dela onoga dužnika kome je oprostio dug. Prema *francuskom Građanskom zakoniku* (čl. 1350. st. 1). oprostaj duga učinjen jednom od sadužnika oslobađa ostale sadužnike za njegov deo. S druge strane, oprostaj duga učinjen od strane samo jednog od solidarnih poverilaca oslobađa dužnika samo za deo tog poverioca. Uporediti sa rešenjem iz čl. 1285. koje je važilo pre reformi iz 2016. Komentar važećeg rešenja videti u *La réforme du Droit des Contrats Commentaire*, sous la direction de T. Douville nav. delo, str. 385–388; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 225–227; B. Mercadal, nav. delo, str. 321; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 793.

⁶¹¹ U literaturi se ukazuje i na mogućnost da oprostaj duga može biti i deo nekog teretnog pravnog posla, a može biti i apstraktan pravni posao gde se poverilac odriče duga s tim da se dužnik saglasi o oprostaju duga, ne navodeći nikakav razlog (kauzu) za opratanje duga. Opširnije, Lj. Milošević, *Obligaciono pravo*, Beograd 1966, str. 199.

⁶¹² Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 344, st. 2) za punovažnost ovog sporazuma nije potrebno da bude zaključen u formi u kojoj je zaključen posao iz koga je obaveza nastala. U tom smislu i Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 115) prema kome, nije nužna naročita forma za sporazumni oprostaj ili smanjenje duga čak ni onda kad je, prema zakonu ili volji ugovornih strana, obaveza mogla da nastane samo uz ispunjenje određene forme. U literaturi je izraženo mišljenje da

Sledstveno tome, stranke kod ovog ugovora mogu izjaviti svoju volju izrečno ili prećutno, dakle, svim zakonom predviđenim načinima izjave volje gde spadaju i konkludentne radnje.

Neki građanski zakonici uporednog prava predviđaju da ovaj ugovor nastaje i u slučaju voljnog povraćaja originalne privatne isprave o dugu, od strane poverioca dužniku, što čini dovoljan dokaz o oslobođenju od duga.

Povraćaj originalne privatne isprave ili potvrđenog prepisa isprave jednome od *solidarnih dužnika* ima isto dejstvo u korist njegovih sadužnika.⁶¹³

Kada je reč o pravnom dejstvu ugovora o oproštaju duga, treba naglasiti da otpuštanje duga jemcu ne oslobađa glavnog dužnika, a otpuštanje duga glavnom dužniku oslobađa jemca, što je posledica načela akcesornosti jemstva u odnosu na glavnu tražbinu. Pri tome, kada ima više jemaca, pa je izvršeno otpuštanje duga samo jednom od njih, ostali jemci ostaju u obavezi, ali se njihova obaveza smanjuje za deo koji otpada na oslobođenog jemca.⁶¹⁴

Najzad, otpuštanje duga može biti dato i na opšti način, u tom smislu, da se otpuštanjem gase sva poveriočeva potraživanja prema dužniku, izuzev onih za koje poverilac nije znao da postoje u času kad je otpuštanje izvršeno.⁶¹⁵

U slučaju opšteg otpuštanja dugova, primenjeno na materiju *solidarnosti dužnika*, dovodi do toga, da se svi solidarni dužnici oslobađaju obaveze, ili, drugim rečima, opšte otpuštanje dugova ovde je uvek *in rem* a ne *in personam*, bez obzira na eventualno različit položaj pojedinih sadužnika u solidarnoj obligaciji.

---

je forma ugovora o oproštaju duga ipak potrebna u slučaju brisanja hipotekarnog duga. U tom smislu, Lj. Milošević, nav. delo, str. 199. U stvari, pismena forma je potrebna za zemljišno-knjižnu formu za ispis, a ne za ugovor, dakle, potrebna je pismena isprava.

⁶¹³ Francuski Građanski zakonik (čl. 1282 i čl. 1284). U tom smislu i italijanski Građanski zakonik predviđa, da doborovoljno vraćanje originalne isprave o potraživanju od strane poverioca dužniku, predstavlja dokaz o oslobođenju i prema solidarnim dužnicima.

⁶¹⁴ Ova pravila predviđena su Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 346), kao i opšte odricanje od sredstava obezbeđenja: vraćanje zaloge i odricanje od drugih sredstava kojima je bilo obezbeđeno ispunjenje obaveze, ne znači poveriočevo odricanje od prava da traži njeno ispunjenje (čl. 345). Opširnije, B. Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1978, str. 1255 i sl.; B. Blagojević i V. Krulj, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, I knj., II izd., Beograd 1983, str. 1102 i sl.; U tom smislu i italijanski Građanski zakonik (čl. 1238, 1239).

⁶¹⁵ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 347), opširnije, B. Vizner, nav. delo, str. 347; B. Blagojević i V. Krulj, nav. delo, str. 1103.

Kao što se vidi, ovaj način oprostaja duga, i pored izvesne sličnosti treba razlikovati od potpunog i delimičnog otpusta duga, koji ne podrazumeva oprostaj svih poveriočevih potraživanja, već samo određeno potraživanje koje može biti oprošteno u celini ili delimično.

To dalje znači, ako je potpuno oprošteno jedno potraživanje, ono se gasi, a sa njim se gasi i sva sporedna akcesorna prava kao sredstva ličnog i stvarnog obezbeđenja (npr. jemstvo i zaloga). Naprotiv, ako je u pitanju samo delimičan oprostaj jednog duga, onda i sporedna prava prate delimičan oprost duga.

Kod opšteg otpuštanja dugova, prema pomenutoj zakonskoj formulaciji, ne pravi se razlika između potpunog i delimičnog oprosta duga, već se ovde gasi sva poveriočeva potraživanja prema dužniku koja su postojala i za koje je poverilac znao da postoje u času kad je oprost duga učinjen.

Iako Zakon ne predviđa da opšte otpuštanje dugova može biti delimično, smatramo da stranke to mogu ugovoriti u okviru dozvoljene granice njihove autonomije volje, a u kontekstu solidarnosti dužnika.

4. PRENOV (NOVACIJA)

UTICAJ I PRAVNA DEJSTVA NOVACIJE NA SOLIDARNOST DUŽNIKA. – Kad je reč o uticaju i pravnom dejstvu novacije na solidarnost dužnika, postavlja se pitanje da li novacija učinjena sa jednim solidarnim dužnikom proizvodi pravna dejstva i prema ostalim solidarnim dužnicima.

Po sebi se razume, da novacija proizvodi pravna dejstva ukoliko postoji saglasnost volja između poverioca i svih solidarnih sadužnika. Tada, stara obligacija prestaje, a nova nastaje, sve pod opštim uslovima novacije. U istom kontekstu se postavlja pitanje uzajamnog zastupanja sadužnika jedne solidarne obligacije. Prema teoriji triparticije, uzajamno zastupanje postoji kao primarno dejstvo u smislu ispunjenja obligacije, dok kod ostalih načina prestanka (sekundarno dejstvo), pravila uzajamnog zastupanja zavise od konkretnog načina prestanka solidarne obaveze.

Međutim, kada je reč o uticaju i pravnom dejstvu novacije na solidarnost dužnika, postavlja se pitanje da li novacija učinjena sa jednim solidarnim dužnikom proizvodi pravna dejstva i prema ostalim sadužnicima ili se ograničava samo na odnos poverioca i onog solidarnog dužnika koji je sa poveriocem zaključio ugovor o novaciji. Pitanje je sporno, kako sa gledišta uporednog zakonodavstva, tako i sa stanovišta pravne teorije.⁶¹⁶

Tako, prema jednom mišljenju, novacija deluje samo prema onom solidarnom sadužniku sa kojim je zaključena,⁶¹⁷ dok, prema drugom mišljenju, ugovor o novaciji zaključen samo sa jednim solidarnim dužnikom, važi i prema ostalim solidarnim dužnicima.⁶¹⁸ Inače, ova dva suprotstavljena stava, sa izvesnim dopunama i različitim jezičkim formulacijama, čine opštu sliku o spornosti ovog pravnog pitanja.⁶¹⁹

Pored teorijskog pogleda, za ovo pitanje može se reći da je na sličan način rešavano i u uporednom zakonodavstvu. Tako, prema francuskom Građanskom zakoniku, nakon reformi (čl. 1281), prenovom između poverioca i jednog od solidarnih dužnika oslobađaju se svi sadužnici. Prenov izvršen u pogledu glavnog dužnika oslobađa i jemce. Ipak, ako je poverilac zahtevao i saglasnost sadužnika,

---

⁶¹⁶ L.Karamarković, nav. delo, str.206-209; L.Marković, nav. delo, str.323 i 401-403.

⁶¹⁷ Dragoljub Arandelović, Osnovi obligacionog prava, Opšti deo, II izd., Beograd 1936, str. 39, gde se, između ostalog, kaže: ukoliko jedan sadužnik solidarnog duga izvrši prenov duga sa poveriocem, onda time prestaje onaj solidarni novčani dug samo za onoga sadužnika, koji je prenov ugovorio sa poveriocem, a ne i u pogledu ostalih sadužnika. Ipak, ovaj autor, na istom mestu (str. 39) u napomeni ispod teksta, ukazuje na spornost ove situacije citirajući uglavnom austrijske autore.

⁶¹⁸ U tom smislu, Đorđ. Pavlović, nav. delo, str. 139 i sl., gde se, između ostalog, kaže: kad se dogodi prenov između poverioca i jednog od solidarnih dužnika, onda se svi ostali dužnici oslobađaju. Pri tome, ovaj autor naglašava da se gornje pravilo ne primenjuje, ukoliko ugovor o novaciji sadrži klauzulu o postavljenom uslovu da se s tim saglase svi sadužnici, pa ukoliko se taj uslov ne ispuni, prenov se neće održati.

⁶¹⁹ U tom smislu, L. Marković, nav. delo, str. 323, gde se, između ostalog, kaže: ugovor o prenovu tražbine zaključen između poverioca i samo jednog solidarnog sadužnika proizvodi pravne posledice jedino među strankama, ne menjajući pravni položaj drugih sadužnika kod solidarne obaveze. Ipak, posle ovog izričnog stava, isti autor čini izvesna ublaženja rečima: ali se može desiti da je *namera* i volja poverioca upravljena na to, da novacija ima širi značaj. Nije, dakle, isključeno da cilj novacije bude baš u tome, da se ceo odnos likvidira, tako da umesto solidarne zajedničke obaveze nekolicine lica da izvrše činidbu, stupa nova i jedina obaveza jednog dužnika (saugovarača) da on izvrši drugu, prenovljenu obavezu. U takvom slučaju, pravo poverioca da zahteva od drugih dužnika ispunjenje prenovljene obaveze uopšte ne postoji, jer se njihova obaveza ugasila. Da li je ovo bio smisao ugovora o prenovu, ocenjuje se prema volji stranaka, odnosno prema konkretnim prilikama.

stara tražbina ostaje na snazi, ako sadužnici odbiju da pristupe novom ugovoru.⁶²⁰ Kao što se vidi, pomenute formulacije uporednog zakonodavstva o ovom pitanju, a posebno rešenje Italijanskog građanskog zakonika, čini se, da su bile i inspiracija za formulisanje odredbe o novaciji i njenog pravnog dejstva na solidarnost dužnika i u našem pravu. Podsetimo se odredbe čl. 417 našeg Zakona o obligacionim odnosima, prema kome prenovom koji je poverilac izvršio sa jednim solidarnim dužnikom oslobađaju se i ostali dužnici. Ali, ako su poverilac i dužnik prenov ograničili na deo obaveze koji dolazi na ovoga, obaveza ostalih ne prestaje, nego se samo smanjuje za taj deo.⁶²¹ Ovu odredbu preuzele su bivše republike Jugoslavije: Hrvatski zakon o obveznim odnosima iz 2005. g. (čl. 46); Slovenački obligacijski zakonik iz 2001. g. (čl. 398); Makedonski zakonik za obligacionite odnosi iz 2001. g. (čl. 405); Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore iz 2008. g. (čl. 426).

Kada je reč solidarnosti dužnika koja obuhvata više dugovanih predmeta u smislu alternativnih i fakultativnih obaveza, dejstvo novacije zavisi od prava na izbor da se od više dugovanih predmeta (svi su *in obligatione*) izabere jedan kojim se vrši ispunjenje (jedan je *in solutione*), o čemu u ovom radu u ranijim poglavljima već bilo reči.⁶²² Tako izabrani predmet duguje se po ugovoru o

---

⁶²⁰ Opširnije, Marc Mignot, *Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français*, Paris 2002, str. 702; Antoine Hontebeyrie, *Le fondement de l'obligation solidaire en droit privé français*, Paris 2004, str. 154 i sl.

Slična rešenja sadrži i Zakonik o obligacijama i ugovorima Tunisa iz 2005. g., prema kome, novacija izvršena između poverioca i jednog od sadužnika oslobađa druge, osim ako se ovi nisu saglasili da pristupe novoj obligaciji. Ipak, kada je poverilac ugovorio pristupanje drugih sadužnika i oni to odbiju, ranija obaveza nije ugašena (čl. 181).

Sličnu formulaciju sadrži i novi Građanski zakonik Rumunije iz 2009. g., prema kome, novacija izvršena između poverioca i jednog od solidarnih sadužnika oslobađa druge sadužnike u odnosu na poverioca. Ipak, kada je poverilac zahtevao saglasnost sadužnika ili saglasnost jemaca da i oni pristanu na novu obligaciju, stara obligacija u tom slučaju ostaje, ukoliko sadužnici ili jemci nisu dali saglasnost (čl. 1613).

U nešto drugačijoj verziji ali suštinskoj sličnosti, sadrži i italijanski Građanski zakonik (čl. 1300), prema kome, prenov između poverioca i jednog od solidarnog dužnika oslobađa ostale dužnike. Ukoliko se htelo da se prenov ograniči samo na jednog dužnika, ostali se ne oslobađaju, osim za deo ovog dužnika.

⁶²¹ Opširnije, B. Vizner, *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, II knj., Zagreb 1978, str. 1412; B. Blagojević i V. Krulj, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, I knj., II izd., Beograd 1983, str. 1216.

⁶²² Obaveze sa više predmeta: alternativne i fakultativne obaveze (čl. 403–411 Zakona o obligacionim odnosima). Pojam ovih obligacija potiče još iz rimskog prava – *duae sive plures res sunt in obligatione*, una in *solutione* (dve ili više stvari predmet su obaveze, a jedna predmet ispunjenja), Ante Romac, *Rječnik rimskog prava*, izd. Informator, Zagreb, 1983, str. 28 i sl. gde se još navodi: izbor činidbi prepušta se, po pravilu, dužniku, jer je važno načelo da je to njegovo pravo

novaciji, s tim da ako dođe do nemogućnosti ispunjenja, pod određenih uslovima, obaveza se ograničava na preostali dugovani predmet.⁶²³ Kod fakultativne obaveze kada dugovani predmet postane nemoguć usled događaja za koji dužnik ne odgovara, obaveza se gasi.

Pored obaveza sa više predmeta, novacija se može javiti i u slučaju delimičnog ispunjenja. Ostatak duga poverilac i solidarni dužnici mogu regulisati putem novacije, čime bi ostatak prvobitnog duga bio ugašen uz istovremeni nastanak nove obligacije koja bi imala različit predmet ili različit osnov.⁶²⁴

Novacija se može pojaviti i kod delimičnog oprostaja duga. Naime, sporazumom poverioca i dužnika, poverilac se može odreći prava da traži ispunjenje potpuno ili delimično, o čemu je već bilo reči. Ako je u pitanju delimičan oprostaj duga, ostatak duga se može, između ostalog, regulisati i putem novacije uz poštovanje svih uslova koji se zahtevaju za punovažnu novaciju⁶²⁵

ZAVRŠNA KONSTATACIJA. – Iz svega rečenog, može se zaključiti da među pomenutim izvorima nema neke duboke i suštinske razlike, što ne znači da nema nikakve razlike. Naprotiv, uz sve moguće nijanse, ostaje razlika u pogledu osnovnog pitanja: da li ugovor o novaciji zaključen između poverioca i jednog solidarnog dužnika deluje samo između njih ili se proteže na sve sadužnike jedne solidarne obligacije.

---

in alternativis electio est debitoris. Dužnikova mogućnost izbora, koja se naziva ius variandi, traje sve do potpunog izvršenja jedne činidbe, jer je on mogao, premda je započeo s ispunjenjem, odustati od jedne činidbe i ispuniti drugu.

⁶²³ Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 408), kad je jedan predmet obaveze postao nemoguć usled događaja za koji je odgovoran dužnik, obaveza se ograničava na preostali predmet u slučaju da pravo izbora pripada njemu, a ako pravo izbora pripada poveriocu, on može po svom izboru tražiti preostali predmet ili naknadu štete.

⁶²⁴ To isto važi i za kompenzaciju kao skraćeni vid ispunjenja. Naime, stranke mogu svoje uzajamne tražbine kompenzovati i u slučaju kada one nisu iste visine. Ostatak može biti regulisan i novacijom pod opštim uslovima koji se zahtevaju za novaciju.

⁶²⁵ Opširnije videti: Lj. Milošević, nav. delo, str. 199, gde se, između ostalog, kaže: dug može da se oprosti bilo u celosti bilo samo u jednom delu. Potpun otpust duga znači gašenje svih tražbina, i glavne i sporednih. Delimičan otpust duga ima za posledicu da onaj deo duga, koji je otpušten, dužnik ne duguje više kao civilnu obligaciju, to jest kao utuživu obligaciju, već samo kao prirodnu obligaciju. O oprostaju duga, videti: francuski Građanski zakonik (čl. 1282–1288); nemački Građanski zakonik (par. 397); Švajcarski Zakonik o obligacijama (čl. 115); austrijski Opšti Građanski zakonik (čl. 1444); Srpski građanski zakonik iz 1844. godine (par. 909).

Po našem mišljenju, polazeći od pravne prirode solidarnosti dužnika koja se izražava sintagmom “*unus pro omnibus et omnes pro uno*”, i koja nalazi celovitu primenu kod savršene (korealne) obligacije dolazi se do zaključka: ugovor o novaciji zaključen između poverioca i jednog od solidarnih dužnika proizvodi pravna dejstva u odnosu na sve solidarne dužnike. Oni se na taj način oslobađaju postojeće solidarne obaveze i istovremeno preuzimaju novu solidarnu obavezu koja ima različit predmet ili različit osnov.

Međutim, ako ugovorom o novaciji nije obuhvaćen ceo dugovani iznos, već samo onaj deo koji prema unutrašnjim odnosima solidarnih dužnika pada na onog dužnika koji je zaključio ugovor o novaciji, tada se ostali solidarni dužnici ne oslobađaju obaveze, ali se visina te obaveze smanjuje za taj deo.

Ukoliko ostali solidarni dužnici imaju primedbe na zaključenu novaciju, to je njihov međusobni odnos koji se ne dotiče poverioca. Jedan od solidarnih dužnika ne može svojom ličnom radnjom otežavati položaj ostalih, a ako to čini, snosi odgovornost za naknadu štete. U svakom slučaju, to je unutrašnji odnos među solidarnim dužnicima koji se odražava na pravnu sudbinu ugovora o novaciji zaključenog između poverioca i jednog od solidarnih dužnika.

U stvari, primena gore izloženog stanovišta o pravnom dejstvu ugovora o novaciji koji je zaključio poverilac sa jednim od više solidarnih dužnika, svodi se na analizu *namere* stranaka (*animus novandi*) o domašaju novacije: da li je novacija učinjena sa potpunim dejstvom u odnosu na sve solidarne dužnike (novacija *in rem*) ili se ona odnosi samo na onog sadužnika sa kim je zaključen ugovor o novaciji (novacija *in personam*). Nekada je, u konkretnom slučaju, ta namera sasvim jasno izražena, ali ona može biti i tako formulisana da zahteva odgovarajuće tumačenje u poslovnoj i sudskoj praksi. Otuda, čini se, da bi u sumnji trebalo predvideti zakonsku oborivu pretpostavku u korist novacije *in rem*,⁶²⁶ u suprotnom, u korist novacije *in personam*.⁶²⁷

---

⁶²⁶ Čl. 417, st. 1 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶²⁷ Čl. 417, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima.

5. NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA

POLJE PRIMENE. – Pravila o nemogućnosti ispunjenja su relevantna za različite institute obligacionog prava u koje ulazi i *solidarna odgovornost*. Naime, reč je o primeni opštih pravila o nemogućnosti ispunjenja preuzetih obaveza od strane više solidarnih dužnika, gde se, između ostalog, javljaju i pitanja: prestanak obaveze kada ispunjenje postane nemoguće usled okolnosti zbog kojih svi solidarni dužnici ne odgovaraju odnosno kada neki od njih odgovaraju; uticaj docnje jednog ili svih solidarnih dužnika u pretpostavci nastupanja nemogućnosti ispunjenja; kada poverilac može i pod kojim uslovima da zahteva naknadu štete usled nemogućnosti ispunjenja; uticaj raznih vrsta nemogućnosti na solidarnost dužnika.

Kada je u pitanju prestanak obaveze zbog nemogućnosti ispunjenja usled okolnosti zbog kojih niko od solidarnih dužnika ne odgovara, odgovor je jednostavan: obligacija se gasi i solidarni dužnici su oslobođeni obaveze.

Međutim, tu postoji jedan izuzetak koji se odnosi na stvari određene po rodu (generične) stvari. Naime, prema našem Zakonu o obligacionim odnosima, ako su predmet obaveze stvari određene po rodu, obaveza ne prestaje čak i kad sve što dužnik ima od takvih stvari propadne usled okolnosti za koje on ne odgovara. Ali, kad su predmet obaveze stvari određene po rodu koje se imaju uzeti iz određene mase tih stvari, obaveza prestaje kad propadne cela ta masa. Pri tome, dužnik određene stvari koji je oslobođen svoje obaveze usled nemogućnosti ispunjenja, dužan je ustupiti poveriocu pravo koje bi imao prema trećem licu zbog nastale nemogućnosti.⁶²⁸

Različite vrste nemogućnosti ispunjenja ostvaruju različite pravne posledice u odnosu na solidarnost dužnika. Tako, ako u momentu zaključenja ugovora postoji objektivna i potpuna faktička ili pravna nemogućnost ispunjenja (inicijalna nemogućnost), ugovor nije ni nastao (*impossibilium nulla obligatio est*). U toj pretpostavci eventualni zahtev poverioca upućen jednom ili svim solidarnim

---

⁶²⁸ Čl. 354–356 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 1109–1112.

dužnicima, može se odbiti prigovorom da je u pitanju nepostojeći ugovor koga prati sankcija ništavosti.

Međutim, ako je nemogućnost nastupila kasnije u toku trajanja punovažno zaključenog ugovora (naknadna nemogućnost) tada se primenjuju sledeća pravila: kad je ispunjenje obaveze jedne strane u dvostrano obaveznom ugovoru postalo nemoguće zbog događaja za koji odgovara druga strana, njena obaveza se gasi, a ona zadržava svoje potraživanje prema drugoj strani, s tim što se smanjuje za onoliko koliko je ona mogla imati koristi od oslobođenja od sopstvene obaveze. Naprotiv, kad je ispunjenje obaveze jedne strane postalo nemoguće zbog događaja za koji nije odgovorna ni jedna ni druga strana, gasi se i obaveza druge strane, a ako je ova nešto ispunila od svoje obaveze, može zahtevati vraćanje po pravilima o vraćanju neosnovanog obogaćenja.⁶²⁹

U slučaju delimične nemogućnosti ispunjenja zbog događaja za koji nije odgovorna ni jedna ni druga strana, druga strana može raskinuti ugovor ako delimično ispunjenje ne odgovara njenim potrebama, inače ugovor ostaje na snazi, a druga strana ima pravo da zahteva srazmerno smanjenje svoje obaveze.⁶³⁰

UPOREDNO ZAKONODAVSTVO. – Sa gledišta evropskih kodifikacija građanskog prava, zakonske odredbe o nemogućnosti ispunjenja obligacije uglavnom su slične, što je i razumljivo kada se zna da su se te kodifikacije uglavnom inspirisale tradicionalnim izvorima rimskog prava.⁶³¹ Ipak, zbog

---

⁶²⁹ Opširnije o pravno neosnovanom obogaćenju, videti: Dragoljub Arandelović, O nepravednom obogaćenju, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, knj. XI, kolo 2, 1925, str. 399–424; Borislav Blagojević, Posebni deo obligacionog prava, Beograd 1939, str. 260–267; Mihailo Konstantinović, Obligaciono pravo, Opšti deo, skripta izd. Naučna knjiga, Beograd 1952, str. 159–171; S. Jakšić, nav. delo, str. 313–328; M. Konstantinović, Skica za Zakonik o obligacijama, čl. 168–175, str. 60–63; Jelena Danilović, Neosnovano obogaćenje u Enciklopediji imovinskog prava, tom drugi, izd. Službeni list SFRJ, Beograd 1978, str. 397–429.

⁶³⁰ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 137, 138), opširnije videti: B. Blagojević i V. Krulj, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, I knjiga, 2. izd., Beograd 1983, str. 409. Uporediti sa rešenjima Skice za zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 105, 106); Videti takođe, Marko Perović, Nemogućnost i otežana mogućnost ispunjenja obligacije, Pravni život, br. 10/2016, str. 715–735.

⁶³¹ Tako, rimsko pravo je pravilo razliku između načina gašenja obligacija voljom stranaka (npr. sporazum i otkaz, novatio, oproštaj duga) i nezavisno od volje stranaka (npr. smrt i capitis deminutio, promena statusa, confusio, zastarelost (praescriptio), neskrivljena nemogućnost izvršenja, casus (slučaj) i vis maior (viša sila). Ako je stvar propala usled slučaja ili više sile (npr. poplava, zemljotres, napad varvara, teška bolest ili invaliditet dužnika, res extra commercium),

njihovog značaja za *solidarnu odgovornost*, da se na ovom mestu kratko zadržimo na tim komparativnim rešenjima.

Francuski Građanski zakonik pre reformi iz 2016. godine predviđao je da kada individualno određena stvar koja je bila predmet obligacije, kad se stavi izvan prometa ili se tako izgubi da se apsolutno ne zna da li postoji, obligacija se gasi, ako je stvar propala ili ako je izgubljena bez krivice dužnika i pre nego što je došao u docnju. I onda kad je dužnik u docnji, ako se nije obavezao za slučaj, obligacija je ugašena ako bi stvar bila propala kod poverioca da mu je bila predana (čl. 1302).⁶³² Prema rešenju usvojenom nakon reformi Zakonika, kad nemogućnost ispunjenja proističe iz gubitka stvari koja je bila predmet obligacije, dužnik u docnji se ipak oslobađa odgovornosti ako dokaže da bi do gubitka došlo i da je obligacija bila ispunjena. On je ipak obavezan da na svog poverioca prenese prava i tužbe koji se odnose na stvar (čl.1351 st.1).⁶³³

Prema *Opštem austrijskom građanskom zakoniku* (§ 878 novelirani tekst) predviđena je odredba koja glasi: što je upravo nemoguće ne može biti predmet punovažnoga ugovora. Ako je moguće i nemoguće jednovremeno ugovoreno, onda ostaje ugovor u prvom delu punovažan, ako inače iz ugovora ne izlazi da se nijedna tačka od druge ne može odvojiti. Ko je pri zaključenju ugovora za nemogućnost znao ili morao znati, naknadiće drugoj strani, ako to isto o njoj ne vredi, štetu koju

---

dužnik je zbog neskrivljene nemogućnosti bio oslobođen odgovornosti. Iz ovoga se vidi da je nemogućnost morala biti objektivna i u principu dužeg trajanja. Ukoliko je stvar bila generična (određena po rodu i vrsti) obaveza dužnika se nije gasila jer se uzimalo da rod ne propada (*genera non pereunt*), i da dužnik može izvršiti predaju generične stvari sve dok taj rod stvari postoji. Međutim, ako je predmet obaveze bila individualno određena stvar (*species*) obaveza dužnika se gasila ukoliko je nemogućnost nastupila bez krivice dužnika. Najzad, potrebno je istaći i pravilo koje i danas postoji, a naime, ako je nemogućnost bila početna i objektivna, pravni posao nije nastajao odnosno on je bio ništav. Opširnije o nemogućnosti ispunjenja u rimskom pravu: D. Stojčević, nav. delo, str. 235; O. Stanojević, nav. delo, str. 330; M. Milošević, nav. delo, str. 310; Ante Romac, *Rimsko pravo*, Zagreb 2007, str. 321; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 347.

⁶³² Opširnije, J. Carbonnier, nav. delo, str. 1921; G. Marty et P. Raynaud, nav. delo, str. 151; Alex Weill, *Droit civil, Les obligations*, Dalloz, Paris 1971, str. 254; François Terré, Philippe Simler, Yves Lequette, *Droit civil*, nav. delo, str. 301.

⁶³³ Komentar važećeg rešenja, videti T. Douville nav. delo, str. 390–392; N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 227–229; B. Mercadal, nav. delo, str. 324; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 796–797.

je ona pretrpela usled poverenja u važnost ugovora. Pri tome, ugovor koji se ogrešuje o neku zakonsku zabranu ili blagonaravljive, ništav je (§ 879).⁶³⁴

Zakonik građanski za Knjaževstvo Srbsko iz 1844. g. (skraćeno u literaturi citiran kao Srpski građanski zakonik – SGZ) imao je daleko manji broj odredbi o nemogućnosti ispunjenja u odnosu na Opšti austrijski građanskik zakonik. Naime, ovaj Zakonik je najpre ovom pitanju posvetio jednu odredbu u Odeljku “O ugovorima uopšte”⁶³⁵ prema kojoj: ugovor se može samo o onim stvarima učiniti, koje među ljudima prolaze i koje su moguće i dozvoljene. A zatim, u Odeljku “Kako prestaju prava i obaveze”⁶³⁶ Zakonik je predvideo: ako je stvar jedna opredeljena, na koju se ko kao dužnik podvezao, slučajno propadne, prestaje obaveza sasvim tako, da ni u ceni dužnik stvar propalu naknaditi dužan nije.⁶³⁷

Nemački Građanski zakonik, pitanje nemogućnosti ispunjenja obligacije reguliše na više mesta. Najpre, u Odeljku koji je posvećen “Sadržini dužničkih odnosa” predviđa: dužnik se oslobađa svoje obaveze na činidbu, ukoliko činidba postane nemoguća usled neke okolnosti, koja je nastupila posle nastanka dužničkog odnosa, a za koju on ne odgovara. Ukoliko činidba postane nemoguća usled neke okolnosti za koju je dužnik odgovoran, dužnik ima poveriocu da naknadi štetu koja usled toga nastane zbog neispunjenja. U slučaju delimične nemogućnosti poverilac može, odbivši još mogućni deo činidbe, zahtevati naknadu štete zbog neispunjenja

---

⁶³⁴ Ova odredba dalje glasi: naročito su ništavi ovi ugovori: 1. ako je što ugovoreno zbog posredovanja pri zaključenju braka; 2. ako je pravozastupnik poverenu mu spornu stvar sasvim ili delimično otkupio ili mu je obećan određeni deo iznosa, koji se stranci dosuđuje; 3. ako se nasledstvo ili legat, koji se od nekog trećeg lica očekuje, još za života ovoga otuđuje; 4. ako neko iskorišćuje lakoumlje, težak položaj, slaboumnost, neiskustvo ili duševno uzbuđenje drugoga time, što dopušta da se njemu ili kome trećem licu jedno davanje obećava ili daje protivdavanje, čija imovinska vrednost stoji u očiglednoj nesrazmeri sa vrednošću davanja. I nadalje: ako je predmet, o kome je ugovor zaključen pre nego što je predat povučen iz prometa, onda je to toliko isto kao kad ugovor ne bi ni bio zaključen (§ 880).

Opširnije, Adolfo Rušnov, Tumač Općemu austrijskomu građanskomu zakoniku, Zagreb 1983, 2. prerađeno i dopunjeno izdanje; A. Rušnov i S. Posilović, Zagreb, videti komentare gore označenih odredbi Opštega austrijskog građanskog zakonika koji je, u stvari, u velikom delu bio izvornik za Zakonik građanski za Knjaževstvo Srbsko iz 1844. godine, takođe i za Predosnovu Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju iz 1934. godine, Predosnova koja nikada nije postala zakon.

⁶³⁵ SGZ (§ 538) koja se nalazi u Odeljku drugom, glava XVII.

⁶³⁶ SGZ (§ 912) koji se nalazi pod naslovom “Čest treća”, glava III.

⁶³⁷ Opširnije o ovom Zakoniku videti: Dimitrije Matić, *Objasnenije Građanskog zakonika za Knjaževstvo Srbsko*, četiri knjige, Beograd 1850. Videti: Božidar Marković: *Dimitrije Matić – lik jednog pravnika*, izd. Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1977, str. 1–112.

cele obaveze, ako za njega delimično ispunjenje nema interesa. Ako je dugovani predmet određen samo po rodu, dužnik je, dok je činidba moguća iz roda, odgovoran i kad mu na teret ne pada krivica.⁶³⁸

Švajcarski Zakonik o obligacijama reguliše pitanje nemogućnosti izvršenja u Odeljku koji je posvećen prestanku obligacija (čl. 119). Prema ovom Zakoniku: tražbina se gasi kad njeno izvršenje postane nemoguće zbog okolnosti za koje dužnik ne odgovara. Kod dvostranih ugovora, tako oslobođeni dužnik je obavezan da, u smislu pravila o obogaćenju bez osnova, vrati ono što je već primio, a on više ne može potraživati ono što mu se još dugovalo. Od ovoga se izuzimaju slučajevi u kojima se zakonom ili ugovorom stavljaju rizici na teret poverioca još pre nego što tražbina bude izvršena.⁶³⁹

Italijanski Građanski zakonik iz 1942. g., reguliše nemogućnost ispunjenja u Odeljku pod naslovom "Načini gašenja obligacija različiti od ispunjenja".⁶⁴⁰ Ovaj Zakonik najpre reguliše konačnu nemogućnost i privremenu nemogućnost. Tako, obaveza se gasi kada, iz uzroka koji se ne može pripisati dužniku, činidba postane nemoguća. Ako je nemogućnost samo privremena, dužnik, dok ona traje, nije odgovoran za docnju u izvršenju. Međutim, obaveza se gasi ukoliko nemogućnost potraje do trenutka u kome, s obzirom na osnov obaveze ili na prirodu predmeta, dužnik se više ne može smatrati obaveznim da izvrši činidbu odnosno nije više zainteresovan da je postigne. Nadalje, Zakonik reguliše i pitanje gubitka određene stvari: činidba koja ima za predmet određenu stvar smatra se da je postala nemoguća i kada se stvar izgubi, a da se propast ne može dokazati. U slučaju naknadnog pronalaženja stvari, primenjuju se odredbe o privremenoj nemogućnosti, o kojima je gore već bilo reči. Što se tiče delimične nemogućnosti Zakonik je predvideo: ukoliko je činidba postala nemoguća samo delimično dužnik

---

⁶³⁸ Nemački Građanski zakonik (§§ 275, § 280, 279). O ovom Zakoniku opširnije videti: nemački Građanski zakonik od 18. avgusta 1896, I knjiga, prevod M. Radojković, Predgovor Justus Vilhelm Hedeman i Roland Frajsler, Biblioteka uporednog prava, Beograd 1940, str. 5–117. Videti i Čed. Marković, Opšti deo tražbenog prava, odgovarajući tekstovi Francuskog, Nemačkog i Švajcarskog građanskog zakonika, sa pogovorom Živojina M. Perića, izd. Knjižarnice Gece Kona, Beograd 1925, str. 3–166.

⁶³⁹ Švajcarski Zakonik o obligacijama. Komentar pravila o nemogućnosti izvršenja, u P. Tercier, nav. delo, str. 302–307; *Commentaire de Code fédéral des Obligations* du 30 mars 1911, A. Schneider et H. Fick, II volume, Neuchâtel, 1916.

⁶⁴⁰ Nemogućnost ispunjenja ovaj Zakonik reguliše odredbama čl. 1256–1259.

se oslobađa obaveze izvršenjem činidbe za deo koji je ostao moguć. Najzad, Zakonik predviđa i mogućnost stupanja poverioca u prava dužnika. Prema Zakoniku, ukoliko je činidba koja ima za predmet određenu stvar postala nemoguća, u potpunosti ili delimično, poverilac stupa u prava koja pripadaju dužniku u zavisnosti od činjenice koja je prouzrokovala nemogućnost i može od dužnika zahtevati davanje onoga što je ovaj primio na osnovu naknade štete. Kao što se vidi, italijanski Građanski zakonik je kod pitanja nemogućnosti ispunjenja uglavnom usvojio tradicionalna rešenja sa izvesnim specifičnostima, naročito u pogledu pitanja ustupanja poverioca u pravo dužnika u slučaju potpune ili delimične nemogućnosti ispunjenja, a što je prihvaćeno i u našem Zakonu o obligacionim odnosima, o čemu je već bilo reči.⁶⁴¹

Rumunski Građanski zakonik iz 2009. predviđa nemogućnost ispunjenja obligacije kao jedan od načina prestanka obligacije.⁶⁴² Zakonik, kod pitanja nemogućnosti ispunjenja usvaja tradicionalna rešenja, ali i sa izvesnim korisnim dopunama prilagođenim savremenim potrebama. Tako, prema Zakoniku, dužnik je oslobođen kada njegova obaveza ne može biti izvršena zbog dejstva više sile, slučaja ili drugih sličnih okolnosti koje su nastupile pre nego što je dužnik došao u docnju. Međutim, dužnik je takođe oslobođen, čak i kada je bio u docnji ako poverilac više nema nikakve koristi od izvršenja obligacije pod dejstvom više sile slučaja ili sličnih okolnosti, izuzev kada je dužnik primio na sebe rizik zbog neočekivanih događaja. Pri tome, kada je nemogućnost privremena, vršenje obaveze je obustavljeno (prekinuto) u jednom razumnom roku, uzimajući u obzir trajanje okolnosti koje su prouzrokovale nemogućnost izvršenja. Teret dokaza nemogućnosti izvršenja, pada na dužnika. Na dužniku je još jedna obaveza: on treba da obavesti poverioca o postojanju događaja koji su proizveli nemogućnost izvršenja. Ako obaveštenje ne stigne poveriocu u razumnom roku kada je dužnik bio u mogućnosti da poverioca obavesti, dužnik odgovara poveriocu za naknadu

---

⁶⁴¹ Opširnije videti, italijanski Građanski zakonik, knj. IV, Obligacije, izd. Institut za uporedno pravo, Beograd 1964, sa Predgovorom Radomira Đurovića, str. 3–10.

⁶⁴² Rumunski Građanski zakonik, čl. 1634.

štete. Najzad, ako obligacija ima za predmet generične stvari, dužnik ne može da se pozove na nemogućnost izvršenja.⁶⁴³

*Načela evropskog ugovornog prava*⁶⁴⁴ predviđaju oslobođenje od odgovornosti zbog nemogućnosti ispunjenja u odeljku koji je posvećen neispunjenju obaveze i odgovarajućim pravnim sredstvima. Tako prema Načelima: Strana nije odgovorna za ispunjenje ako dokaže da je ono sprečeno događajima koji su izvan njene kontrole i da se od nje nije moglo razumno očekivati da uzme tu prepreku u obzir u vreme zaključenja ugovora, niti da izbegne ili prevaziđe prepreku ili njene posledice. Kada je prepreka samo privremena, oslobođenje od odgovornosti predviđeno ovim članom ima dejstvo u roku dok prepreka postoji. Ali, ako docnja ima značaj bitnog neispunjenja ugovora poverilac može postupati kao da se radi o bitnoj povredi. Strana koja ne može ispuniti svoju obavezu mora obezbediti da obaveštenje o postojanju prepreke i o njenom dejstvu na mogućnost ispunjenja bude dostavljeno drugoj strani u razumnom roku nakon što je strana koja ne može ispuniti svoju obavezu saznala ili morala saznati za ove okolnosti. Druga strana ima pravo tražiti naknadu štete za svaki gubitak koji pretrpi zato što nije primila takvo obaveštenje.

KONCENTRACIJA. – Zakon o obligacionim odnosima pitanje nemogućnosti ispunjenja reguliše u odeljku koji je posvećen prestanku obaveza uopšte, dok ga ne pominje kod solidarnosti dužnika, kako to čini sa drugim brojnim načinima prestanka obaveza. Tako čine i neke druge evropske kodifikacije građanskog prava. Međutim, jedan broj tih kodifikacija, pored opštih pravila o nemogućnosti ispunjenja, posebno regulišu nemogućnost ispunjenja u materiji solidarnosti dužnika.⁶⁴⁵ Sve to ukazuje na potrebu da se opšta pravila o nemogućnosti

---

⁶⁴³ Opširnije o ovom Zakoniku videti: Nouveau Code civil Roumain, édition Dalloz, Paris 2013, ukupno str. 748, ukupno članova 2664, Predgovor Catalin Marian Predoiu: Geneza novog građanskog zakonika Rumunije.

⁶⁴⁴ Načela evropskog ugovornog prava (Principles of European Contract Law – PECL) u izdanju Evropskog centra za mir i razvoj (ECDP) Univerziteta za mir Ujedinjenih nacija, Uvodne napomene Jelena Vilus, Beograd 2003, str. 54, čl. 8.108).

⁶⁴⁵ U tom smislu, francuski Građanski zakonik (čl. 1319 posle reformi, čl. 1205 pre reformi Zakonika), nemački Građanski zakonik (§ 425), italijanski Građanski zakonik (čl. 1307), rumunski Građanski zakonik (čl. 1454).

ispunjenja shodno primene i na solidarnost dužnika, što zahteva jednu posebnu formulaciju, koju ovde nazivamo koncentracijom pogleda.

Imajući u vidu, kako opšta pravila o nemogućnosti ispunjenja regulisana kod pitanja prestanka obaveze, gde im je glavno sedište (*sedes materiae*), tako i posebna pravila u materiji solidarnosti dužnika, mogli bi reći da i ovo pitanje zajedno sa drugim načinima prestanka obligacija, treba da nađe odgovarajuće mesto i kod solidarnosti dužnika, kako to čine neki od već pomenutih kodifikacija uporednog prava.

U tom smislu, čini se, da je mogće formulisati sledeći zaključak: kada u jednom solidarnoj obligaciji predaja dugovane stvari postane nemoguća (npr. fizička propast stvari) usled krivice ili docnje jednog ili više solidarnih dužnika, ostali sadužnici nisu oslobođeni obaveze da isplate dugovani ekvivalent (da plate cenu stvari) s tim da oni ne odgovaraju za naknadu štete koja je time prouzrokovana. Poverilac može da zahteva naknadu štete samo od onog ili onih solidarnih dužnika čijom krivicom je došlo do nemogućnosti predaje dugovane stvari odnosno koji su bili u dužničkoj docnji u pogledu ispunjenja obligacije.

Ovim zaključkom je predviđeno rešenje samo u slučaju nemogućnosti ispunjenja usled krivice ili docnje solidarnih dužnika. Međutim, kao što smo ranije videli, nemogućnost ispunjenja može se javiti i nezavisno od krivice dužnika i to posebno kod različitih vrsta nemogućnosti koje za sobom povlače odgovarajuće posledice. U svim tim slučajevima, čini se, da ta pravila mogu biti primenjena i kod *solidarne odgovornosti* shodno pojmu i sadržini ove odgovornosti. Tako npr., tuženi solidarni dužnik može istaći prigovor nepunovažnosti dugovane prestacije usled objektivne (apsolutne) nemogućnosti koja je bila prisutna već u momentu nastanka solidarne obaveze i koja je kvalifikovana kao faktička ili pravna nemogućnost.

Po istom načinu, solidarni dužnik može isticati i druge vrste prigovora nemogućnosti ispunjenja koji su izvan njegove krivice ili docnje, a sve prema opštim dejstvima i vrstama nemogućnosti koje proizvode različita pravna dejstva.

Uzimajući u obzir sve pomenute elemente nemogućnosti ispunjenja, celine radi, na ovom mestu ponavljamo: kada je reč o krivici ili docnji solidarnog dužnika usled čega je došlo do nemogućnosti ispunjenja, primenjuje se gore izloženi zaključak o ovom pitanju. U svim ostalim slučajevima na nemogućnost ispunjenja primenjuju se opšta pravila o nemogućnosti ispunjenja, prilagođena pojmu i sadržini solidarne odgovornosti.

6. PORAVNANJE

Pored brojnih načina prestanka obligacija i njihovog uticaja na solidarnost dužnika, o čemu je do sada bilo reči, Zakon o obligacionim odnosima reguliše i pitanje uticaja poravnanja na solidarne obaveze, pre svega, u smislu njegovog pravnog dejstva među solidarnim sadužnicima u odnosu prema poveriocu.

Naime, postavlja se pitanje, da li poravnanje zaključeno između jednog od solidarnih dužnika i poverioca proizvodi dejstva i prema ostalim dužnicima ili je to odnos samo između poverioca i solidarnog dužnika koji su zaključili ugovor o poravnanju.⁶⁴⁶

Pre odgovora na postavljeno pitanje, zadržaćemo se na određenim pitanjima samog pojma i sadržine ugovora o poravnanju, kako bi, celine radi, bili u mogućnosti da sa šireg polja primene sagledamo konkretna pravila poravnanja koja se odnose na solidarnost dužnika.

Poravnanje (nagodba, kompromis) je takav ugovor kojim ugovornici uzajamnim popuštanjem u pogledu međusobnih prava i obaveza, izbegavaju sudski spor (vansudsko poravnanje) ili pred sudom u toku celog postupka do njegovog pravosnažnog okončanja (sudsko poravnanje) to učine, čime otklanjaju neizvesnost ili nesigurnost u njihovom pravnom odnosu.

Predmet ugovora o poravnanju mogu biti samo ona prava i obaveze kojima stranke mogu slobodno raspolagati. To znači, da stranke mogu zaključiti ugovor o

---

⁶⁴⁶ Čl. 418 Zakona o obligacionim odnosima. Opšrinije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar uz pomenuti čl. 418; B. Vizner, navedeni Komentar uz pomenuti čl. 418, str. 1412.

poravnanju u okviru njihove autonomije volje, ali uvek u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja.⁶⁴⁷

U stvari, ugovor o poravnanju je po svojoj prirodi dvostrano obavezni ugovor za koga u principu važe zakonska pravila koja se primenjuju na tu vrstu ugovora. Specifičnost je u tome, što se naknada kod poravnanja uvek sastoji u *uzajamnom popuštanju*, između ostalog: u delimičnom ili potpunom priznavanju nekog zahteva druge strane ili u odricanju od nekog svog zahteva; u uzimanju na sebe neke nove obaveze; u smanjenju kamatne stope; u produženju roka; u pristajanju na delimične otplate; u davanju prava na odustanicu. Popuštanje može biti uslovno. Međutim, kad samo jedna strana popusti drugoj, npr., prizna pravo druge strane, to nije poravnanje, te ne podleže pravilima poravnanja.⁶⁴⁸

Nadalje, uzajamna popuštanja kao bitan element poravnanja, ne moraju odgovoriti zahtevu ekvivalentnosti kod dvostrano obaveznih ugovora, pa je ovde postavljeno pravilo da se *ne može* tražiti poništenje poravnanja zbog prekomernog oštećenja.

Primenjeno na solidarnu odgovornost, to pravilo znači da se tuženi solidarni dužnik ne može pozivati na prekomerno oštećenje i po tom osnovu isticati prigovor poništenja ugovora, što je inače pod određenim uslovima bilo moguće kod dvostrano obaveznih ugovora.

---

⁶⁴⁷ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 10. Prema Opštem imovinskom zakoniku za Crnu Goru iz 1888. god. (čl. 473) nagodba može biti o svakom poslu ili dugu koji je u pravdi, ili o kome inače ima kakve sumnje, u koliko bi se o takome poslu ili dugu mogli i inače ugovori glaviti. Prema Graždanskom zakoniku za Knjaževstvo Srbsko iz 1844. g. (§ 854) u poravnanju je obično, da svaka strana po nešto od svoga zatega popusti, a ponešto od drugoga dobija. Ako jedna strana sve ustupi, a druga ništa ne dobije, onda se smatra kao ustupljeno ili poklonjeno pravo. U tom smislu i Opšti austrijski Graždanski zakonik iz 1811. g. (§ 1380).

⁶⁴⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 1089–1098. Opširnije, naročito: Borivoje Poznić, Poravnanje, publikovano u Enciklopediji imovinskog prava, Službeni list SFRJ, Beograd 1978, tom II, str. 1005–1010, gde su izložena argumentovana sledeća pitanja: pojam i predmet poravnanja; forma poravnanja; dejstvo poravnanja; teorijske konstrukcije poravnanja; sinalagmatični karakter poravnanja; uticaj zablude o poravnanju; oštećenje preko polovine i poravnanje; ništavost odredbe o poravnanju; posebni slučajevi poravnanja; sudsko poravnanje. Videti takođe i Lazar Marković, Obligaciono pravo, Beograd 1997, str. 705–708; Ranko Keča, Marko Knežević, Graždansko procesno pravo, Beograd, 2016, str. 273-276.

Kada je već reč o poništenju odnosno isključenju prigovora rušljivosti ugovora, treba primetiti da je prema Zakonu o obligacionim odnosima⁶⁴⁹ punovažno poravnanje o pravnom poslu čije je poništenje mogla tražiti jedna strana, ako je ona u času zaključenja poravnanja znala za tu mogućnost. Ali je ništavo poravnanje o ništavom pravnom poslu i kad su ugovorne strane znale za ništavost i hteli poravnanjem da je otklone. Pri tome, ako je jedna odredba ništava, celo poravnanje je ništavo, izuzev kada se iz samog poravnanja vidi da se ono sastoji iz nezavisnih delova, što ukazuje na okolnost da u principu odredbe poravnanja čine celinu i da ih kao takve treba tretirati.

U svakom slučaju, imajući u vidu pomenuta obeležja poravnanja, može se zaključiti da je poravnanje korisno pravno sredstvo jer putem uzajamnog popuštanja dovodi do ubrzanja rešenja jedne pravne situacije, bez obzira da li je pitanju vansudsko ili sudsko poravnanje.

Posle ovih opštih mesta o poravnanju, pređimo na njihovu primenu u oblasti *solidarnosti dužnika*. Prema Zakonu o obligacionim odnosima⁶⁵⁰ poravnanje koje je zaključio jedan od solidarnih dužnika sa poveriocem nema dejstva prema ostalim dužnicima, ali oni imaju pravo da prihvate to poravnanje, ako ono nije ograničeno na dužnika sa kojim je zaključeno.⁶⁵¹

Kao što se vidi, ovo zakonsko rešenje najpre kao princip postavlja pravilo da poravnanje zaključeno između jednog solidarnog dužnika i poverioca, nema pravnog dejstva prema ostalim solidarnim dužnicima. To znači, da se ovakvim poravnanjem samo smanjuje iznos cele dugovane prestacije o onom i onolikom delu koji pripada tom dužniku u solidarnoj obligaciji, prema međusobnim odnosima sadužnika.

---

⁶⁴⁹ Čl. 1096–1098 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁵⁰ Čl. 418 Zakona o obligacionim odnosima. U tom smislu, videti, L.Karamarković, nav. delo, str.210-212.

⁶⁵¹ U tom smislu je i rešenje Italijanskog građanskog zakonika (čl. 1304), prema kome, poravnanje izvršeno od strane poverioca sa jednim od solidarnih dužnika ne proizvodi dejstvo prema ostalima, ukoliko ovi ne izjave da žele da se istim koriste. Isto, ali nešto konkretnije rešenje predviđa i Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa iz 2005. g., koji predviđa: poravnanje učinjeno između poverioca i jednog od sadužnika koristi drugima (odnosi se i na druge) kada se ono sastoji u oproštaju duga ili druge načine oslobođenja. Ono ne može da obaveže ili pogorša uslove koji su prethodno ugovoreni (čl. 184).

Drugim rečima, za razliku od drugih načina prestanka obligacije (npr. otpuštanje duga, novacija), ovde prvo pravilo pomenute odredbe predviđa da poravnanje zaključeno između jednog solidarnog dužnika i poverioca, nema dejstvo prema ostalim sadužnicima. Time se uspostavlja zakonska pretpostavka da je ovde u pitanju odnos *in personam* (možda čak i odnos *intuitu personae*), a ne odnos *in rem*, kako je to, kao činjenično pitanje, predviđeno kod novacije i otpuštanja duga.

U svakom slučaju, po našem mišljenju, ova razlika je očigledna, verovatno zbog pravne prirode poravnanja koje, primenjeno na solidarnost dužnika, "odlučuje" o daljem opstanku solidarne obligacije i to putem uzajamnog popuštanja u odnosu na visinu dugovane prestacije.

Ipak, i pored ovakvog principijelnog rešenja, Zakon o obligacionim odnosima predviđa i pravo ostalih sadužnika da prihvate poravnanje ako ono nije ograničeno samo na dužnika sa kojim je zaključeno.

Ostaje pitanje, da li se za ovakvo rešenje zahteva prosta ili vrednosna većina solidarnih dužnika. Po našem mišljenju, u odsustvu pretpostavke o podeli na jednake delove, trebalo bi dati prednost rešenju o vrednosnoj većini sadužnika prilikom odlučivanja o prihvatanju poravnanja koja je zaključio jedan od solidarnih dužnika sa poveriocem.

Da zaključimo: poravnanje zaključeno između jednog solidarnog dužnika i poverioca, nema dejstva prema ostalim sadužnicima. Međutim, ostali sadužnici imaju pravo da prihvate to poravnanje, izuzev ako je ono izričito predviđeno kao poravnanje *in personam*. U slučaju da ostali sadužnici koriste pravo da prihvate poravnanje, potrebna je vrednosna većina ostalih sadužnika ukoliko nije moguće primeniti pretpostavku o podeli na jednake delove.

7. SJEDINJENJE (CONFUSIO)

Jedan od mogućih načina prestanka obligacija jeste i sjedinjenje (*confusio*) koje postoji u slučaju kada se u istom licu steknu svojstva poverioca i dužnika, što se naročito dešava kod nasleđivanja kada dužnik nasledi poverioca. Pošto tada

nema dve strane u obligacionom odnosu, a niko ne može sam sebi dugovati, još u rimskom pravu se smatralo da se takva obligacija gasi “po samom pravu” (ipso iure), dakle, nezavisno od volje stranaka.⁶⁵²

Zakon o obligacionim odnosima, kao i druge kodifikacije zasnovane na izvorima rimskog prava, predviđa da obaveza prestaje sjedinjenjem kad jedno isto lice postane i poverilac i dužnik.⁶⁵³ Međutim, kad jemac postane poverilac, obaveza glavnog dužnika ne prestaje. Takođe, obaveza upisana u javnoj knjizi prestaje sjedinjenjem tek kad se izvrši upis brisanja.⁶⁵⁴

Pojam konfuzije kao načina prestanka obligacija u uporednom pravu, uglavnom je određen na sličan način.⁶⁵⁵

---

⁶⁵² Opširnije, D Stojčević, nav. delo, str. 236; Obrad Stanojević, Rimsko pravo, izd. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1997, str. 330; A. Romac, Rimsko pravo, izd. Pravni fakultet u Zagrebu, 2007, str. 321; Ž. Bujuklić, nav. delo, str. 347.

Prema rimskom pravu, ako se na strani dužnika nalazi više solidarnih dužnika, pa confusio nastupi u odnosu na jednog, obligacija se ne gasi u odnosu na ostale sadužnike, niti se nešto menja u odnosu na njih. Takođe nikakvog dejstva na glavni dug nema ako confusio nastupi u ličnosti jemca. Inače, kod klasičnih pravnika je postojalo izvesno neslaganje u shvatanju confusio. Jedni su njegova dejstva izjednačavali sa dejstvom ispunjenja i prema tome smatrali da obligacioni odnos neće oživeti ako se posao, usled koga je došlo do ispunjenja, poništi. Drugi su smatrali da usled sjedinjenja dolazi samo do nemogućnosti ispunjenja, koja kad se otkloni, obligacija oživljuje. Navedeno prema D. Stojčević, citirano delo, str. 236.

⁶⁵³ Čl. 353 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁵⁴ U literaturi se navodi više slučajeva kada se konfuzija može izbeći. U tom smislu, videti D. Arandjelović, Osnovi obligacionog prava, Opšti deo, Beograd 1936, str. 184 i sl.; M. Konstantinović, Obligaciono pravo, Skripta, Beograd 1959, str. 198; S. Jakšić, nav. delo, str. 415 i sl.; Lj. Milošević, nav. delo, str. 201; B. Loza, nav. delo, str. 75 i sl.; J. Radišić, nav. delo, str. 361; B. Morait, nav. delo, str. 178.

⁶⁵⁵ U tom smislu: austrijski Opšti Građanski zakonik (§§ 1445, 1446).

Srpski građanski zakonik iz 1844. g. (§§ 910, 911) prema kome, dug prestaje i onda, kad pređe na onu istu osobu kojoj pravo pripada, jer bi inače poverilac sam sebi dužan bio. Samo ne treba smešati slučaj onaj, kad jedna osoba u jednom vidu i svojstvu prema pravu, a u drugom prema dugu stoji. Niti to spojenje može na uštrb trećem biti. Obveze na nepokretnim dobrima ležeći i javne knjige založne uvedene ne prestaju pre, dok se ne ispišu, baš da bi na onu istu osobu prešle kojoj pravo pripada.

Prema Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. g., pod naslovom “O slijevanju duga i duženja”, čl. 620, kad se desi da, ustupanjem, nasljedstvom ili inače, isti imao postane i dužitelj i dužnik o kakvoj obavezi ili dugu, tada, takim sjedinjenjem ili slijevanjem, dug i sam po sebi prestaje.

Prema italijanskom Građanskom zakoniku iz 1942. g., čl. 1253, kada se svojstvo poverioca i dužnika stekne u istom lisu, obaveza se gasi i treći, koji su garantovali za dužnika, se oslobađaju. Sjedinjenje ne deluje na štetu trećih, koji su stekli pravo plodouživanja ili zaloge na potraživanju. Ako se u istom licu steknu svojstva jemca i glavnog dužnika jemstvo ostaje u važnosti, ukoliko je za to zainteresovan poverilac.

Međutim, i ovde, kao i u ranijim slučajevima prestanka obligacija, naša pažnja biće usmerena na primenu konfuzije u materiji solidarnosti dužnika u uporednom pravu, sa posebnim pogledom na rešenja našeg Zakona o obligacionim odnosima.

Tako, prema italijanskom Građanskom zakoniku (čl. 1303) ukoliko se u istom licu steknu svojstva poverioca i solidarnog dužnika, obaveza ostalih dužnika se gasi za deo ovog sadužnika. Sličnu formulaciju sadrži i rumunski Građanski zakonik iz 2009. g. (čl. 1452) prema kome, kada je konfuzija nastupila između poverioca i jednog od sadužnika, solidarna obaveza opstaje, ali se smanjuje za onaj deo koji pripada tom solidarnom dužniku. Prema francuskom Građanskom zakoniku (čl. 1209), kad jedan od dužnika postane jedini naslednik poverioca, sjedinjavanje gasi solidarnu tražbinu samo za deo tog dužnika. Sličnu formulaciju sadrži i Zakonik o obligacijama i ugovorima Tunisa iz 2005. g. (čl. 185), prema kome konfuzija učinjena u ličnosti poverioca i jednog od sadužnika gasi obavezu samo u onom delu koji je pripadao tom dužniku.

Posle ovog ukazivanja na slična ili u suštini ista rešenja u uporednom pravu, rešenje našeg Zakona o obligacionim odnosima po ovom pitanju, formulisano je na sledeći način: kad se u jednom licu sjedini svojstvo poverioca i svojstvo dužnika iste solidarne obaveze, obaveza ostalih dužnika smanjuje se za iznos dela koji na njega pada.⁶⁵⁶

Razume se, ostaje praktično pitanje koliki je iznos dela kojim se smanjuje solidarnu obaveza u slučaju sjedinjenja, ali to je odvojeno pitanje o kome će biti više reči kod pitanja pravnog dejstva solidarnosti dužnika *posle ispunjenja* u regresnom postupku, što Zakon o obligacionim odnosima posebno reguliše.⁶⁵⁷

---

⁶⁵⁶ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 419. Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 1218, gde se između ostalog, kaže: u ovom slučaju, sjedinjenje u stvari deluje na sve dužnike, samo u ograničenom obimu. Ostali solidarni dužnici ne ostaju u obavezi za celo potraživanje poverioca. Njihova solidarna obaveza se snižava, i to za onoliko koliko je pre sjedinjenja u njihovim međusobnim odnosima iznosio, u celokupnoj obavezi, deo solidarnog dužnika koji se sjedinio sa poveriocem. U tom smislu i B. Vizner, navedeni Komentar, str. 1413. Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.213-216.

⁶⁵⁷ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 423 i 424).

Ovde još naglasimo, da se kod ovog pitanja, na osnovu svega što je do sada izloženo, može zaključiti da je ovo jedan slučaj zakonske personalne subrogacije čija pravila se shodno primenjuju i na pitanje pravnog dejstva sjedinjenja solidarnosti dužnika.⁶⁵⁸

8. DUŽNIČKA I POVERILAČKA DOCNJA

Jedno od osnovnih načela Zakona o obligacionim odnosima sastoji se u dužnosti ispunjenja obaveza i odgovornosti za njihovo ispunjenje.⁶⁵⁹ Ukoliko strane u obligacionom odnosu ne ispune svoje obaveze,⁶⁶⁰ one snose odgovornost u vidu naknade štete koja je tim činom prouzrokovana drugoj strani, kao i druge zakonom predviđene posledice.

U tom smislu, posebno su predviđena pravila u slučaju zadocnjenja u izvršenju dospеле obaveze (dužnička docnja, *mora debitoris*) odnosno, u slučaju kada poverilac bez *osnovanog razloga* odbije da primi ispunjenje ili ga svojim ponašanjem spreči (poverilačka docnja, *mora creditoris*)⁶⁶¹

To su opšta pravila koja se na odgovarajući način primenjuju i kod solidarnosti dužnika.⁶⁶² Pre nego što pređemo na ta pravila, još nekoliko reči o opštem pojmu i pravnoj prirodi dužničke i poverilačke docnje koja mogu, u izvesnoj meri, biti relevantna i za njihovu primenu u materiji solidarnosti dužnika.

---

⁶⁵⁸ Zakon o obligacionim odnosima (čl. 300), prema kome, kad obavezu ispuni lice koje ima neki pravni interes u tome, na njega prelazi po samom Zakonu u času ispunjenja poveriočevo potraživanje sa svim sporednim pravima. Opširnije videti gore citirane Komentare Zakona o obligacionim odnosima uz odredbe čl. 300–304.

⁶⁵⁹ Čl. 17 Zakona o obligacionim odnosima. B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 87–89.

⁶⁶⁰ Pod neispunjenjem podrazumevamo svako neispunjenje ili manljivo ispunjenje obaveza.

⁶⁶¹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 324 i 325. Bogdan Loza, u B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 1072–1076. O odgovornosti dužnika koji je zapao u docnju, videti, I. Jankovec, Ugovorna odgovornost, nav. delo, str. 177–189; Dragan Pavić, Dužnička docanja u ispunjenju ugovorne obaveze, magistrarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, naročito str. 125–133.

⁶⁶² Čl. 420 i 421 Zakona o obligacionim odnosima, opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 1218 i sl. Videti i L.Karamarković, nav. delo, str.217 i dalje.

U literaturi i uporednom zakonodavstvu postavljeno je pitanje da li pojam docnje nužno podrazumeva krivicu odnosnog subjekta ili ona nastupa bez obzira na tu krivicu.

U tom pogledu, formirana su dva stava: objektivni i subjektivni pojam docnje.⁶⁶³

Prema objektivnom stanovištu, krivica nije konstitutivni element docnje, ali ona ima značajne posledice u pogledu pravnog dejstva docnje. Naprotiv, prema subjektivnom stanovištu, docnja podrazumeva krivicu odnosnog subjekta koja je relevantna u svim njenim stepenima (dolus i culpa).

Najzad, moguća je i sledeća podela: dužnička docnja u objektivnom i poverilačka docnja u subjektivnom smislu. Takvo stanovište je prihvaćeno i u našem Zakonu o obligacionim odnosima. Prema ovom Zakonu, dužnik dolazi u docnju kad ne ispuni obavezu u roku određenom za ispunjenje. Ako rok za ispunjenje nije određen, dužnik dolazi u docnju kad ga poverilac pozove da ispuni obavezu, usmeno ili pismeno, vansudskom opomenom ili započinjanjem nekog postupka čija je svrha da se postigne ispunjenje obaveze.⁶⁶⁴

Kao što se vidi iz ove zakonske formulacije, dužnička docnja ne pretpostavlja krivicu dužnika za nastupanje docnje. Pri tome, dužnik se može osloboditi posledica docnje ako dokaže postojanje onih okolnosti koje ga oslobađaju odgovornosti.⁶⁶⁵ Dužnička docnja, dakle, nastaje neispunjenjem dospele obaveze i

---

⁶⁶³ U tom smislu, opširnije: S. Jakšić, *Obligaciono pravo*, Sarajevo 1962, str. 356–360; G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil, tome II, Les obligations*, Paris 1962, str. 676 i sl.; Lj. Milošević, *Obligaciono pravo*, izd. Naučna knjiga, Beograd 1966, str. 176–184; Lazar Marković, *Obligaciono pravo*, izd. Službeni list SRJ, Beograd 1977, str. 115–127; B. Loza, *Docnja*, u *Enciklopediji imovinskog prava*, izd. Službeni list SFRJ, Beograd 1978, tom I, str. 133 i sl., takođe od istog autora i u *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, I knj., II izd., redaktori B. Blagojević i V. Krulj, izd. Savremena administracija, Beograd 1983, str. 1069–1076; Ž. Đorđević i V. Stanković, *Obligaciono pravo, Opšti deo*, izd. Savremena administracija, treće izdanje, Beograd 1980, str. 487–496; Vitomir Popović, *Pravni aspekti docnje kupca*, izd. Pravni fakultet Banjaluka, 1998, monografija; isti autor, *Pravni aspekti docnje prodavca sa isporukom robe*, izd. Pravni fakultet Banjaluka, 2000, monografija; J. Radišić, *Obligaciono pravo, Opšti deo*, izd. Nomos, Beograd 2000, str. 328–336; I. Babić, *Obligaciono pravo, Opšti deo*, izd. Službeni glasnik, Beograd–Sremska Kamenica 2009, str. 300 i sl.

⁶⁶⁴ Čl. 324 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar, str. 1072.

⁶⁶⁵ Čl. 263 Zakona o obligacionim odnosima predviđa da se dužnik oslobađa odgovornosti za štetu ako dokaže da nije mogao da ispuni svoju obavezu, odnosno da je zakasnio sa ispunjenjem

to bez potrebe poveriočeve opomene, ukoliko je rok za ispunjenje bio određen.⁶⁶⁶ Za štetu zbog docnje u ispunjenju odgovara i dužnik kome je poverilac dao primeren naknadni rok za ispunjenje obaveze. Međutim, dužnik odgovara i za delimičnu ili potpunu nemogućnost ispunjenja iako tu nemogućnost nije skrivio ako je nastupila posle njegovog dolaska u docnju, za koju odgovara.⁶⁶⁷ Dužnik koji zadocni sa ispunjenjem novčane obaveze, duguje, pored glavnice, i zateznu kamatu, bez obzira na krivicu.

Kada obaveza dužnika potiče iz deliktne radnje, onda se smatra da je obaveza dospela u trenutku nastanka štete, što znači da ovde nije potrebna opomena poverioca, niti davanje naknadnog roka. Ako je stvar koja je bila oduzeta imaocu na nedozvoljen način propala usled više sile, odgovorno lice dužno je dati naknadu u novcu.⁶⁶⁸ Isto stanovište zauzima i italijanski Građanski zakonik (čl. 1219) koji predviđa da nije potrebno stavljanje u docnju kada dug potiče iz nedozvoljene radnje.⁶⁶⁹

Za razliku od dužničke docnje, koja se, kako smo već istakli, po našem pravu određuje putem objektivnog kriterijuma,⁶⁷⁰ poverilačka docnja podrazumeva subjektivni kriterijum koji se sastoji u neopravdanom (bez osnovanog razloga) odbijanju da primi ispunjenje obaveze od strane dužnika.

Dolaskom poverioca u docnju prestaje docnja dužnika (*purgatio morae*) i na poverioca prelazi rizik slučajne propasti ili oštećenja stvari. Od dana poveriočeve

---

obaveze zbog okolnosti nastalih posle zaključenja ugovora koje nije mogao sprečiti, otkloniti ili izbeći. Međutim, ugovorom se može proširiti odgovornost dužnika i na slučaj za koji on inače ne odgovara, ukoliko to ne bi bilo u suprotnosti sa načelom savesnosti i poštenja (čl. 264).

⁶⁶⁶ To je posledica tradicionalnog pravila *Dies interpellat pro homine* – rok opominje umesto čoveka.

⁶⁶⁷ Čl. 262 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁶⁸ Čl. 186 i 187 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁶⁹ Nadalje, ovaj Zakonik predviđa da nije potrebno stavljanje u docnju ni u slučajevima kada je dužnik pismeno izjavio da obavezu neće izvršiti ili kada je istekao rok, a činidba treba da bude izvršena u domicilu poverioca. Ukoliko rok istekne posle smrti dužnika, naslednici se stavljaju u docnju samo putem pismenog poziva ili zahteva i to po isteku osam dana od poziva odnosno zahteva.

⁶⁷⁰ Više, I. Jankovec, Ugovorna odgovornost, nav. delo, str. 120 i dalje.

docnje prestaje teći kamata. Pored toga, poverilac u docnji dužan je naknaditi dužniku štetu koja je nastala usled docnje.⁶⁷¹

Rešenje Zakona o obligacionim odnosima koje se odnosi na dužničku docnju u objektivnom i poverilačku docnju u subjektivnom smislu, nisu usamljena. Naprotiv, ona imaju uzor u istorijskim⁶⁷² i komparativnim izvorima prava⁶⁷³ koja se odnose na posmatrano pitanje.

Posle ovog sumarnog pregleda, vratimo se našem osnovnom pitanju: kakva dejstva proizvode poverilačka i dužnička docnja u oblasti *solidarnosti dužnika*.

U odgovoru na ovo pitanje, pre svega, treba uzeti u obzir zakonsku odredbu⁶⁷⁴ prema kojoj: od više solidarnih dužnika, svaki može dugovati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima.⁶⁷⁵

---

⁶⁷¹ Čl. 326 Zakona o obligacionim odnosima, čl. 276 Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima. Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.218-220.

⁶⁷² Tako, Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. g., predviđa: Odlaka ili docnja biva, kad dužnik ne izvrši, tj. ne namiri, u određeno vrijeme to što je dužan. On time dolazi pod odgovor za sve posljedice te odlake, ako ne dokaže da je kakva viša sila spriječila izvršenje. Odlaka ili docnja počinje pošto dužitelj opomene dužnika da namiri dug, a ovaj se ogluši. Kad je već u naprijed bio određen rok namiru, dužnik je u odlaci ili docnji čim uzaman isteče određeni rok. (čl. 922). Ovaj Zakonik poverilačku docnju reguliše u čl. 546, gde se kaže: Kad dužitelj bez uzroka odbija ovo izvršenje, na koje je dužnik prema ugovoru gotov, ili na kakav drugi način čini da je namirenje ne moguće, tad, od dana te dužiteljeve odlake, nanj pada svaka šteta koja bi otuda potekla. On štetuje, takođe, i sam slučajni kvar ili propad stvari, on štetuje i kad bi i vršenje zbog kakva slučaja postalo nemoguće. Ako po ugovoru dužnik treba dobiti da plaća, tečaj te dobiti prestaje danom kojim počinje ta dužiteljeva odlaka.

Poverilačku docnju u subjektivnom smislu predviđao je i Srpski građanski zakonik iz 1844. g. (§ 889) prema kome: poverilac treba na rok da primi, kad mu se podnosi isplata; ako se zateže, sam sebi neka nezgodna sredstva pripiše, ako bi se takva dogodila.

Opšti austrijski Građanski zakonik (§ 1334) predviđa: zadocnjenje pada dužniku u opšte onda na teret, ako obavezu ne ispuni na dan plaćanja, koji je zakonom ili ugovorom određen, ili ako se u slučaju kad vreme plaćanja nije određeno, ne naravna sa poveriocem posle dana, u koji je sudskim ili vansudskim putem opomenut.

⁶⁷³ Detaljan komparativno-pravni pregled i analiza ovog pitanja, sa posebnim akcentom na rešenju Konvencije UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe, videti, Milena Đorđević, Obim naknade štete zbog povrede ugovora o međunarodnoj prodaji robe, doktorska disertacija, Beograd, 2012, str. 132–145.

⁶⁷⁴ Čl. 414, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁷⁵ U tom smislu, italijanski Građanski zakonik pod naslovom “Različiti modaliteti pojedinačnih odnosa” (čl. 1293), predviđa: solidarnost se ne isključuje činjenicom što su pojedini dužnici obavezani svaki na različit način ili se zajednički dužnik obavezao na različit način prema pojedinim poveriocima.

Francuski Građanski zakonik, pre reformi iz 2016. godine (čl. 1201), predviđao je: obligacija može biti solidarna, mada su dužnici različito obavezni na plaćanje iste stvari, na primer, ako je jedan obavezan samo uslovnom, dok je obaveza drugoga čista i jednostavna, ili ako za jednoga važi rok, koji nije priznat drugome. Ipak, ovo rešenje, nakon reformi Zakonika, nije

Polazeći od ove odredbe, reklo bi se na prvi pogled, da su poverilačka i dužnička docnja strogo vezane za različite rokove dospeća, sa svim posledicama koje proizilaze iz takve pravne situacije.

Međutim, kada se ova pravila primene na materiju solidarnosti dužnika, onda se, zbog pojma, pravne prirode i sadržine solidarnosti, ova opšta pravila prilagođavaju pomenutim svojstvima solidarnosti.

Tako, ako pretpostavimo tri solidarna dužnika koji su se obavezali prema poveriocu sa različitim rokovima dospelosti, pa jedan od njih u svemu uredno i blagovremeno pokuša da ispuni solidarni dug, a poverilac bez osnovanog razloga odbije da primi takvo ispunjenje ili ga svojim ponašanjem spreči, on dolazi u poverilačku docnju i prema ostalim solidarnim dužnicima. To izričito predviđa Zakon o obligacionim odnosima formulacijom: kad poverilac dođe u docnju prema jednom solidarnom dužniku, on je u docnji i prema ostalim solidarnim dužnicima.

Po našem mišljenju, ova zakonska odredba ima puno opravdanje, upravo sa razloga pravne prirode solidarnosti dužnika. Naime, ako je poverilac pao u docnju prema jednom solidarnom dužniku koji je preduzeo sve potrebne radnje u cilju ispunjenja cele dugovane prestacije, onda takav akt, silom fakta, mora imati odjeka i na celinu dugovane prestacije, jer je poverilac, neopravdano odbio da primi dugovano ispunjenje.

To dalje znači, da se odnosi poverioca i solidarnih dužnika u mnogim pitanjima menjaju, kao što su: na poverioca prelazi rizik slučajne propasti ili

---

preuzeo u vidu izričitog pravila. Komentar, N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 181; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 611–612.

Isto rešenje predviđa i Građanski zakonik Kvebeka, prema kome: obligacija može biti solidarna i onda kad se jedan od dužnika obaveže da ispuni istu obligaciju odvojeno, na primer, ako se jedan obaveže uslovno dok se drugi obavežu bezuslovno ili pod različitim rokovima u odnosu na druge sadužnike (čl. 1524).

Rumunski Građanski zakonik, pod naslovom “Solidarne obligacije mogu nastati sa različitim modalitetima”, predviđa: solidarne obligacije među dužnicima su obavezne i kad su zaključene pod različitim modalitetima (čl. 1444).

Isto pravilo predviđa i Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa, prema kome: obligacija može biti solidarna i onda kada jedan od sužnika se obaveže na različite načine od drugih, na primer, ako se jedan obaveže samo pod uslovom ili rokom, dok se drugi obaveže bez tih modifikacija (čl. 177).

Brazilski Građanski zakonik predviđa, da svaka klauzula uslovljena ili dodata obaveza ugovorena između jednog od solidarnih dužnika i poverioca, ne može da pogorša situaciju drugih dužnika bez njihovog pristanka (čl. 2788).

oštećenja stvari, prestaju teći kamate, prestaje eventualna docnja solidarnih dužnika, naknada štete u korist dužnika i drugi eventualni troškovi, npr. troškovi oko daljeg čuvanja stvari.

Naprotiv, kada je u pitanju dužnička docnja, pravne posledice su drugačije. Naime, prema Zakonu o obligacionim odnosima, docnja jednog solidarnog dužnika nema dejstva prema ostalim dužnicima. Isto važi i za priznanje duga koje bi izvršio jedan od solidarnih dužnika.⁶⁷⁶

Ovo zakonsko pravilo je u skladu sa već pomenutom zakonskom odredbom, prema kojoj, svaki solidarni dužnik može dugovati sa drugim rokom ispunjenja ili drugim modifikacijama posla. To može proizlaziti iz samog ugovora kao izvora solidarnosti ili iz odgovarajućeg teksta zakona, kao što je, na primer, dospelost obaveze kod deliktne naknade štete gde se obaveza naknade štete smatra dospelom od trenutka nastanka štete.⁶⁷⁷ Pod pretpostavkom odgovornosti više lica za istu štetu mogući su različiti rokovi dospeća, s obzirom na različito vreme pričinjene štete od strane lica koja za istu štetu odgovaraju solidarno.⁶⁷⁸

Primenjujući ova pravila na solidarnu odgovornost, kao što je već istaknuto, dužnička docnja jednog solidarnog dužnika nema dejstva prema ostalim solidarnim dužnicima jer oni, pod pomenutom pretpostavkom, mogu dugovati sa različitim rokovima dospeća.

Doduše, možemo i na ovom mestu primetiti da se time remeti jedinstvo solidarnosti dužnika, ali o tom pitanju već je bilo reči u ranijim poglavljima gde su izložena i obrazložena naša shvatanja o relativnom jedinstvu na području sekundarnih pravnih dejstava, za razliku od integralnog jedinstva na području primarnog dejstva solidarne odgovornosti (integralna formula, recipročna zavisnost).

Ovde, kada je reč o uticaju poverilačke i dužničke docnje na solidarnu odgovornost, u pitanju je relativno jedinstvo na prostoru sekundarnih pravnih

---

⁶⁷⁶ Čl. 421 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁷⁷ Čl. 186 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁷⁸ Čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije videti, Ljiljana Obradović-Begić, *Odgovornost za štetu prouzrokovanu od strane više lica*, monografija, Institut za uporedno pravo, Beograd 1983.

dejtava (uobičajeno nazivane nesavršene ili nepotpune solidarne obligacije ili obligacije in solidum), pa se i sa tog stanovišta mogu razumeti pomenuta rešenja Zakona o obligacionim odnosima koja se odnose na poverilačku i dužničku docnju u okviru solidarnosti dužnika.

9. ZASTARELOST

Jedno od značajnih svojstava obligacije jeste i mogućnost da sud odbije poveriočev zahtev za ispunjenje obligacije usled zastarelosti, ako se dužnik na to pozove. Sud se ne može obazirati na zastarelost ako se dužnik nije na nju pozvao.⁶⁷⁹

Međutim, ako dužnik ispuni zastarelu obavezu, bez obzira da li je znao ili nije znao da je ona zastarela, on nema pravo zahtevati da mu se vrati ono što je dao. Smatra se, da je ispunio nešto što je bio dužan da ispuni, pa nema pravo na povraćaj po osnovu pravnog neosnovanog obogaćenja (sticnja bez osnova). Takva obligacija dobija svojstva prirodne (naturalne) obligacije za koju važi zakonsko pravilo: ne može se tražiti ono što je dato na ime izvršenja neke prirodne obaveze ili neke moralne ili društvene dužnosti.⁶⁸⁰

Primenjena u oblasti solidarnosti dužnika, zastarelost, pored opštih svojstava, rađa i određena pitanja koja su u neposrednoj pravnoj vezi sa solidarnošću dužnika.

Tako, pre svega, kao opšte pitanje je ono što se tiče pravnog dejstva zastarelog solidarnog duga. Ukoliko u konkretnom slučaju protekne zakonom određeno vreme u kome je poverilac mogao da traži ispunjenje dugovane obaveze, pa on to ne učini, solidarna obaveza ne može se više sudskim putem ostvariti pod uslovom da su solidarni dužnici ili jedan od njih istakli prigovor zastarelosti.

Međutim, pod istom činjeničnom pretpostavkom, ukoliko jedan od sadužnika ili svi solidarni dužnici ispune dugovanu prestaciju, čak i ako nisu znali da je obaveza zastarela, njihovo ispunjenje biće punovažno i oni neće moći da traže

---

⁶⁷⁹ Čl. 360 Zakona o obligacionim odnosima.

⁶⁸⁰ Čl. 213 Zakona o obligacionim odnosima.

povraćaj datog. U stvari, ovde se primenjuju pravila o naturalnim obligacijama, o čemu je već bilo reči.

Pored toga, pitanje je složenije kada je reč o pravnom dejstvu zastoja (obustave, sprečavanja) i prekida zastarelosti prema jednom sadužniku u odnosu na druge solidarne dužnike.⁶⁸¹

Prema jednom zakonskom rešenju, prekid zastarelosti prema jednom od solidarnih dužnika ili sadužnika jednog nedeljivog duga, dejstvuje i prema ostalim sadužnicima. Ako je zastarelost prekinuta prema glavnom dužniku, prekinuta je i prema jemcima. Ali, prekid zastarelosti prema jednom jemcu ne dejstvuje prema glavnom dužniku.⁶⁸²

Naprotiv, prema drugom zakonskom rešenju u uporednom pravu, prekid zastarelosti u odnosu na jednog od solidarnih dužnika, nema dejstva u odnosu na ostale. Međutim, dužnik koji je bio prinuđen da plati ima pravo regresa protiv sadužnika oslobođenih usled zastarelosti.

Pri tome, odricanje od zastarelosti jednog od solidarnih dužnika nema dejstva u odnosu na ostale. Sadužnik koji se odrekao zastarelosti nema pravo regresa prema ostalim dužnicima, oslobođenim usled iste zastarelosti.⁶⁸³

---

⁶⁸¹ Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 381) zastarevanje ne teče: između bračnih drugova; između roditelja i dece dok traje roditeljsko pravo; između štićenika i njegovog staraoca; kao i organa starateljstva; za vreme trajanja starateljstva i dok ne budu položeni računi; između dva lica koja žive u vanbračnoj zajednici dok ta zajednica postoji. Nadalje, Zakon nabraja i druga lica između kojih zastarelost ne teče (čl. 382 i čl. 383), ali je za naše pitanje značajna odredba (čl. 384) prema kojoj, ako je zastarevanje počelo teći pre nego što je nastao uzrok koji je zaustavio njegov dalji tok, ono nastavlja da teče kad prestane taj uzrok, a vreme koje je isteklo pre zaustavljanja računa se u zakonom određeni rok za zastarelost. Sve to za razliku od *prekida zastarelosti* (čl. 387–393) koji nastaje ili priznanjem duga od strane dužnika ili podizanjem tužbe ili svakom drugom poveriočevom radnjom preduzetom protiv dužnika pred sudom ili drugim nadležnim organom, u cilju utvrđivanja, obezbeđenja ili ostvarenja potraživanja. Za razliku od zastoja, ovde kod prekida zastarelosti, rok zastarelosti počinje teći iznova, a vreme koje je proteklo pre prekida ne računa se u zakonom određeni rok zastarelosti.

Ovo su opšta pravila o zastoju i prekidu zastarelosti koja nalaze primenu i kod solidarnosti dužnika. O zastarelosti uopšte i zastoju i prekidu roka zastarelosti, u uporednom pravu, npr.: nemački Građanski zakonik (§§ 194–225); švajcarski Zakonik o obligacijama (čl. 127–142).

⁶⁸² Ovakvo rešenje predviđa Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 136); isto rešenje prihvata i rumunski Građanski zakonik, prema kome, zastoj i prekid zastarelosti u odnosu na jednog solidarnog dužnika proizvodi dejstva takođe u odnosu na druge sadužnike (čl. 1449).

⁶⁸³ Italijanski Građanski zakonik (čl. 1310). U tom smislu i Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa, prema kome, zastoj i prekid zastarelosti u odnosu na jednog od solidarnih dužnika

Posle kraćeg uvida u uporedno pravo u pogledu pravnog dejstva zastoja i prekida zastarelosti u materiji solidarnosti dužnika, čini se, da je rešenje našeg Zakona o obligacionim odnosima najbliže pomenutom rešenju Italijanskog građanskog zakonika.

Prema rešenju našeg Zakona o obligacionim odnosima, ako je zastarevanje sprečeno ili prekinuto prema jednom dužniku, ono teče za ostale solidarne dužnike i može se navršiti ali dužnik prema kome obaveza nije zastarela i koji je morao da je ispuni, ima pravo zahtevati od ostalih dužnika prema kojima je obaveza zastarela, da mu naknade svaki svoj deo obaveze. Odricanje od navršene zastarelosti nema dejstva prema ostalim dužnicima.⁶⁸⁴

Razume se, da svako od pomenutih rešenja, i pored razlika koje među njima postoje, ima svoje argumente koji ga opravdavaju, pre svega, sa stanovišta pravne teorije. Naime, ukoliko bi pojam solidarnosti dužnika dosledno shvatili kao jedinstvenu obavezu u smislu matematičkog obrasca “svi za jednog i jedan za sve” onda bi i ovo pitanje bilo rešeno u skladu sa tim obrascem.

Međutim, mi smo u ovom radu pokušali da formulišemo teoriju integralnog jedinstva na području primarnog dejstva solidarne odgovornosti (integralna formula) kao i teoriju relativnog jedinstva na području sekundarnih pravnih dejstava ove odgovornosti. Prema ovoj koncepciji, kao što je to više puta bilo istaknuto u ovom radu, pitanje prekida i zastoja zastarelosti, kao i drugi izloženi načini prestanka obligacija i njihovo dejstvo na solidarnost dužnika, u principu pripadaju sekundarnim dejstvima solidarnosti dužnika, što znači da oni mogu odstupiti od recipročne zavisnosti koja je karakteristična za primarno jedinstvo solidarnosti. Dokle to odstupanje u sekundarnim dejstvima može ići, pitanje je po kome svaki zakonodavac može postupiti shodno konkretnim prilikama određenog prostora i vremena. Ali, pri tome, ne može potpuno ignorisati osnovna pravila solidarne odgovornosti.

---

ne obustavlja i ne prekida zastarelost u odnosu na druge. Zastareli dug ispunjenjem od strane jednog dužnika ne odnosi se i na druge (čl. 186).

⁶⁸⁴ Čl. 422 Zakona o obligacionim odnosima. Videti, L.Karamarković, nav. delo, str.223-224.

U tim okvirima, čini se, da i pitanje zastoja i prekida zastarelosti kod solidarnosti dužnika, može biti rešeno na jedan ili drugi način koji ispunjava odgovarajući stepen potrebnog legitimiteta u jednom pravnom poretku.

10. PRESUDA

Pojam i sadržina solidarnosti dužnika, pored do sada izloženih brojnih dejstava *pre ispunjenja*, postavlja i pitanje kako i u kom opsegu deluje pravosnažna sudska odluka doneta u sporu između poverioca i solidarnih dužnika.

U odgovoru na postavljeno pitanje, trebalo bi razlikovati dve pretpostavljene situacije: prvo, poverilac je prema svom izboru podneto tužbu protiv svih solidarnih dužnika koji su učestvovali u sudskom postupku i koji su na taj način obuhvaćeni pravosnažnm sudskom presudom; i drugo, poverilac je, prema svom izboru, podneo tužbu samo protiv jednog ili više, ali ne i protiv svih solidarnih dužnika.

U prvom slučaju, pravosnažna sudska odluka deluje prema svim tuženim solidarnim dužnicima kao strankama u parničnom postupku. U drugom slučaju, dakle, kada je odluka doneta u sporu poverioca i jednog solidarnog dužnika na štetu dužnika, nema dejstva prema ostalim solidarnim dužnicima. Ali, ako je odluka doneta u korist dužnika na osnovu razloga koji važe za sve dužnike, onda ona koristi i ostalim solidarnim dužnicima.⁶⁸⁵

Pomenuta odredba Skice nije preuzeta u tekst Zakona o obligacionim odnosima, tako da je ovo pitanje u našem pravu prepušteno odredbama Zakona o parničnom postupku koji predviđa: pravosnažna presuda deluje samo među strankama. Pravosnažna presuda deluje i prema trećim licima zbog prirode spornog prava ili pravnog odnosa, pravnog odnosa koji postoji između stranaka i trećih lica ako je to propisano zakonom. Pravosnažnost presude vezuje se za činjenično stanje utvrđeno do zaključenja glavne rasprave.⁶⁸⁶

---

⁶⁸⁵ U tom smislu, M. Konstantinović, *Skica za Zakonik o obligacijama*, čl. 345, izd. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1969. B. Poznić, *Građansko procesno pravo*, Beograd, 1989, str. 289–295; R. Keča, M. Knežević, nav. delo, str. 303–312.

⁶⁸⁶ Zakon o parničnom postupku (čl. 360), Službeni glasnik Republike Srbije, br. 72/2011.

Smatramo da je pomenuto rešenje Skice neargumentovano izostalo iz teksta Zakona o obligacionim odnosima, jer je ovaj Zakon, ne samo matičan za oblast solidarnih obligacija, već je kod ovog pitanja iznijansiran sa stanovišta pravne prirode sa stanovišta pravne prirode solidarnih obligacija.

Naime, ako je odluka suda doneta u korist tuženog solidarnog dužnika, ali samo na osnovu razloga koji su svojstveni svim solidarnim dužnicima izraženi kroz odgovarajuće prigovore koji proističu iz celine solidarne obligacije (npr. prigovor kompenzacije), onda je pravično da takva odluka suda *koristi* i svim solidarnim dužnicima. Naprotiv, ako je sudska odluka doneta u korist jednog solidarnog dužnika, ne na osnovu razloga koji proizilaze iz integriteta solidarnosti, već iz nekih sasvim drugih razloga procesne ili materijalno pravne prirode, ali sasvim lične prirode tuženog dužnika, onda nije pravično da se takva odluka odnosi i na sve solidarne dužnike.

S druge strane, ako je sudska odluka doneta na štetu tuženog dužnika, onda ona ne treba da proizvodi dejstva i prema ostalim solidarnim dužnicima koji nisu bili obuhvaćeni tužbom poverioca, niti su učestvovali u toku sudskog postupka uopšte, pa ni u svojstvu umešača.

Iz svih tih razloga, čini se, da je sasvim opravdano što je pomenuta odredba Skice našla mesto u Prednactu Građanskog zakonika Republike Srbije.⁶⁸⁷

Pored iznetog u prilog predloženog rešenja mogu se navesti odgovarajuće odredbe uporednih evropskih kodifikacija građanskog prava, koje kod ovog pitanja, sa manjim razlikama (često više jezičke formulacije) usvajaju ista ili sasvim slična rešenja.

Tako, prema italijanskom Građanskom zakoniku, presuda izrečena između poverioca i jednog od solidarnih dužnika nema dejstva protiv ostalih dužnika. Ostali dužnici mogu je istaći protiv poverioca, osim ukoliko nije zasnovana na ličnim razlozima tuženog sadužnika.⁶⁸⁸ Prema rumunskom Građanskom zakoniku

---

⁶⁸⁷ Radni tekst pripremljen za javnu raspravu sa alternativnim predlozima, Beograd 2015, čl. 629.

⁶⁸⁸ Italijanski Građanski zakonik (čl. 1306). Ovaj Zakonik, pored pravnog dejstva presude u odnosu na solidarne dužnike, prdviđa i uticaj zakletve koja je u sudskom postupku izvedena kao dokazno sredstvo (čl. 1305). Tako prema ovoj odredbi zakletva ponuđena od strane jednog od

sudska odluka donesena protiv jednog solidarnog dužnika ne proizvodi dejstv protiv drugih solidarnih dužnika u pogledu presuđene stvari. Sudska odluka donesena u korist jednog od solidarnih dužnika koristi i drugim solidarnim dužnicima izuzev kada je takva odluka zasnovana na onim ličnim razlozima koja je mogao da istakne samo tuženi sadužnik.⁶⁸⁹ Prema poljskom Građanskom zakoniku, presuda izrečena u korist jednog od solidarnih dužnika, oslobađa sve ostale sadužnike, ako se ista zasniva na prigovorima koji su zajednički svim ostalim sadužnicima.⁶⁹⁰

Načela evropskog ugovornog prava pod naslovom “Dejstvo sudske odluke kod solidarnih obaveza” predviđaju: odluka suda o odgovornosti jednog solidarnog dužnika poveriocu ne proizvodi dejstvo u odnosu na: (a) odgovornost prema poveriocu ostalih solidarnih dužnika; ili (b) pravo na kompenzaciju između solidarnih dužnika.⁶⁹¹

Nacrt zajedničkog okvira koji je izradila Studijska grupa za izradu Evropskog građanskog prava, u pogledu dejstva sudske odluke kod solidarnih obligacija predviđa: odluka suda, za obavezu u pogledu jednog od solidarnog dužnika ne utiče na: (a) obaveze prema poveriocu ostalih solidarnih dužnika; ili (b) prava regresa između solidarnih dužnika.⁶⁹²

O d s e k III

ODNOSI IZMEĐU SOLIDARNIH DUŽNIKA POSLE NAMIRENJA POVERIOCA

1. ZBIRNA NAPOMENA. – U okviru ovog poglavlja, do sada je bilo reči o pravnom položaju solidarnosti dužnika prema poveriocu, i to, pre ispunjenja

---

solidarnih dužnika poveriocu i ukoliko je ista odbijena od strane poverioca, koristi i ostalim sadužnicima.

⁶⁸⁹ Rumunski Građanski zakonik (čl. 1445).

⁶⁹⁰ Poljski Građanski zakonik, 1934, čl. 17, st. 2.

⁶⁹¹ Načela evropskog ugovornog prava – Principles of European Contract Law – PECL, 1998, 2003, u izdanju Evropskog centra za mir i razvoj, čl. 10.105, str. 68.

⁶⁹² Nacrt zajedničkog okvira za izradu Evropskog građanskog zakonika – Draft Common Frame of Reference (DCFR), 2009, III-4:110.

dugovane prestacije. Kao što smo videli, ti odnosi su izraženi primenom brojnih i različitih ustavnova i pravnih sredstava, koja su, već sama po sebi složena i često sporna, pa i suprotstavljena, kako sa gledišta pravne teorije, tako i u pogledu načina na koji su uređena u komparativnom zakonodavstvu i tretirani u sudskoj praksi.

Kada se, dakle, jedan takav pravni ornament nađe na prostoru solidarnih obligacija, koje se, takođe, označavaju kao komplikovane i zamršene, onda nije iznenađujuće što se celovita slika ovih obligacija sastoji iz mnoštva mozaičkih boja.

To potvrđuju i odgovarajuće odredbe Zakona o obligacionim odnosima koje su posvećene solidarnim obavezama. Naime, onaj deo odredbi ovog Zakona koje se odnose na dejstva solidarnosti dužnika prema poveriocu, upravo je komponovan tako da se najvećim delom odnosi na formulaciju pravila kojima se regulišu odnosi između solidarnih dužnika i poverioca *pre ispunjenja* obaveza (isplata, kompenzacija, otpuštanje duga, novacija, poravnanje, sjedinjenje, docnja i priznanje duga, zastoj i prekid zastarelosti i odricanje od zastarelosti).

Sve nabrojane ustanove imaju svoje mesto u drugim delovima Zakona gde su na opšti način regulisane, da bi, kod solidarnosti dužnika, svakoj od njih bila posvećena specifična pravila.

Međutim, kada je reč o teorijskom objašnjenju i obrazloženju pojedinih zakonskih odredbi, onda to zahteva uvid u celinu odgovarajuće ustanove, a ne samo ona pravila koja se odnose na solidarnost. Tako na primer, kada Zakon reguliše dejstvo kompenzacije kod solidarnosti obaveza, onda on to čini ograničivši se na samo jednu odredbu, a sveukupnost kompenzacije reguliše na drugom širem mestu. To je slučaj i sa svim već pomenutim načinima prestanka obligacije. Za odgovarajuće tumačenje i objašnjenje nužno je imati u vidu i ta opšta pravila. Upravo iz tih razloga, teorijska analiza solidarnih obaveza treba da obuhvati celinu pitanja sa svim njegovim brojnim aspektima. Sve su to bili razlozi koji, čini se, opravdavaju opširnost ovoga dela disertacije koji se odnosi na pravna dejstva solidarnosti dužnika *pre ispunjenja* dugovane prestacije.

Međutim, kada je reč o odnosima između solidarnih dužnika *posle* namirenja poverioca, pitanja koja su otvorena su, bar na prvi pogled nešto jednostavnija u odnosu na prethodni deo, pa ih je moguće izložiti u tekstu manjeg obima.

Razume se, to nikako ne znači da je on i manje važan u odnosu na prethodni. U stvari, on čini sastavni deo ustanove pasivne solidarnosti dužnika. Reč je o odnosima koji nastaju posle urednog i blagovremenog ispunjenja dugovane solidarne obaveze.

Ova pravila se mogu kvalifikovati i kao unutrašnji odnos solidarnih dužnika ili češće kao regres među sadužnicima.

Otuda, analiza ovih odnosa obuhvatiće više pitanja, kao što su: pojam regresnog zahteva, uporedno pravni pregled prava na regres, potrebni uslovi za njegov nastanak, pravo ispunioca na naknadu, unutrašnji odnos sadužnika i ravnoteža interesa, pravna priroda regresnog zahteva.

2. POJAM REGRESNOG ZAHTEVA. – Primarno pravo poverioca je da, shodno svom izboru, može zahtevati ispunjenje dugovane obaveze jednog ili više solidarnih dužnika. Od tog njegovog izbora zavisi dalji tok postupka realizacije i dalje egzistencije solidarnosti dužnika.

Naime, tu mogu nastati različite situacije, u zavisnosti od toga od koga je traženo ispunjenje. Prva i najjednostavnija situacija je kad poverilac zahteva od svih solidarnih dužnika da mu isplate dugovanu prestaciju. Oni su to blagovremeno i uredno učinili, i to na način, da je svaki od njih ispunio deo koji na njega pada (na primer četiri solidarna dužnika duguju poveriocu svaki od njih po jednu četvrtinu dugovane sume novca, i oni tu svoju obavezu na ugovoreni način ispune).

Pod ovom pretpostavkom i u ovom primeru, solidarna obaveza prestaje ispunjenjem, i ceo pravni odnos se gasi, a sa glavnom obavezom gase se i jemstvo, zaloga i druga sporedna prava.⁶⁹³ Pri tome, ne samo da se gasi solidarna obaveza prema povriocu, već se prava i obaveze gase u celini. To znači da nema ni

---

⁶⁹³ Čl. 295 Zakona o obligacionim odnosima.

potraživanja između sadužnika, a samim tim ni regresnog postupka. Svako je učinio ono što je bio dužan učiniti po ugovoru ili zakonu, čime je ugašena obaveza prema poveriocu, a da nije nastala nova obaveza prema drugim sadužnicima.⁶⁹⁴

Međutim, kada jedan ili više njih, ali ne i svi, isplati poveriocu ceo solidarni dug, isplatilac ima pravo zahtevati od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega. U tom slučaju, dakle, solidarni odnos između poverioca i svih sadužnika prestaje da postoji samim ispunjenjem, ali takvim načinom ispunjenja (*ipso facto*) nastaje jedan drugi odnos, ovog puta, između isplatioca i do tada njegovih sadužnika. Isplatilac preuzima ulogu poverioca u odnosu na ostale sadužnike, u onoj meri u kojoj su ostali sadužnici dugovali pre ispunjenja prema njihovom unutrašnjem odnosu (na primer tri buduća suvlasnika u svojstvu kupca jedne stvari solidarno su se obavezali prodavcu svako sa pojednom trećinom shodno svom alikvotnom delu, a jedan od njih je isplatio poveriocu celu dugovanu sumu, onda isplatilac u regresnom postupku, sada u svojstvu poverioca, ima pravo da zahteva isplatu dela ona dva suvlasnika koja na njih padaju, u ovom primeru, svaki sa po jednom trećinom ugovorene cene).

Pravo regresa stiče se samim faktom isplate solidarnog duga. Pri tome, u regresnom postupku sadužnici isplatioca ne duguju više kao solidarni dužnici, već podeljeno prema iznosu čija visina zavisi od njihovog međusobnog odnosa, a ukoliko to nije moguće utvrditi zbog prirode pravnih odnosa učesnika u poslu, onda na svakog dužnika jednak deo.

U tom smislu, pojam regresa kod solidarnosti dužnika, mogao bi se odrediti kao pravo solidarnog dužnika koji je poveriocu, u celini ili u delu koji je veći od onoga koliko na njega pada, ispunio dugovanu prestaciju, da zahteva od solidarnih dužnika da mu isplate onaj deo solidarnog duga čija je visina određena njihovim

---

⁶⁹⁴ Pojam solidarnosti i regresnog zahteva, Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. g., predviđa je pod naslovom "O samoukupnosti" sledeću odredbu: Kad je u kakvu dugu više dužnika koji su se samoukupno obvezali, dužitelju je na volji birati, od koga će tražiti namir duga; on može birati: hoće li iskati dug od jednoga ili od drugoga, ili od svih ujedno; pa i pošto je jednoga izabrao i od njega dio duga primio njegovo se pravo biranja za naplatu ostatka ni najmanje ne krnji. O regresnom zahtevu opširnije videti. Leposava Karamarković, Odnosi solidarnih dužnika posle ispunjenja obaveze, Pravni život, br. 10/1997, str. 419.

unutrašnjim odnosom na osnovu koga je nastala solidarnost, a ukoliko se to ne može utvrditi, onda u jednakim delovima.

UPOREDNO PRAVNI PREGLED. – Analizirajući rešenja uporednog evropskog zakonodavstva o pitanju regresa kod solidarnosti dužnika, čini se, da tu nema velike razlike, izuzev nekih nijansi i različitih jezičkih formulacija.

Model je prepoznatljiv u švajcarskom Zakoniku o obligacijama. Prema ovom Zakoniku, svaki od solidarnih dužnika je obavezan da uzme na sebe jednak deo onoga što je isplaćeno poveriocu, osim ako što drugo ne proizilazi iz njihovih obaveza.⁶⁹⁵ Onaj od solidarnih dužnika koji isplati više nego što iznosi njegov deo ima, za višak, pravo na regres prema ostalima. Ono što se ne može dobiti regresom od jednog od njih, raspoređuje se na jednake delove između svih ostalih solidarnih dužnika. Solidarni dužnik koji ima pravo na regres prema ostalima, stiče potraživanje do visine iznosa onoga što mu je isplatio. Ako poverilac poboljša položaj jednog od solidarnih dužnika na štetu ostalih, on lično snosi posledice takve svoje radnje.⁶⁹⁶

Slično rešenje prihvata i francuski Građanski zakonik koji je, pre reformi iz 2016. godine predviđao: sadužnik solidarnog duga koji ga je isplatio u celosti, od ostalih može tražiti samo deo koji pada na svakog od njih. Ako ne može da se naplati od nekog od njih, šteta, koja se time prouzrokuje, deli se, prinosom, među sve ostale sadužnike koji mogu da plate i onoga koji je platio (čl. 1214). Prema pravilu usvojenom nakon reformi Zakonika, solidarni dužnici, između sebe, učestvuju u dugu svaki za svoj deo. Dužnik koji je isplatio svoj deo raspolaže zahtevom prema ostalim sadužnicima, srazmerno njihovim delovima duga. Ako je jedan od sadužnika insolventan, njegov deo, prema učešću, preuzimaju ostali sadužnici (čl. 1317).⁶⁹⁷

---

⁶⁹⁵ Videti čl. 148. i 149.

⁶⁹⁶ Više, P. Tercier, nav. delo, str. 334–336.

⁶⁹⁷ Videti čl. 1317. u celini. Inače, ovom odredbom objedinjeni su čl. 1213, 1214 i 1215, koji su važili pre reformi Zakonika. Komentar važećeg rešenja, videti *La réforme du Droit des Contrats Commentaire*, sous la direction de T. Douville, nav. delo, str. 301–302. N. Dissaux, Ch. Jamin, nav. delo, str. 182–183; B. Mercadal, nav. delo, str. 263; O. Deshayes, Th. Genicon, Y-M. Laithier, nav. delo, str. 624.

Princip jednakih delova u regresnom postupku predviđa i nemački Građanski zakonik na sledeći način: u međusobnom odnosu, solidarni dužnici obavezni su na jednake udele, ukoliko nije što drugo određeno. Ako se od jednog solidarnog dužnika ne može dobiti prinos koji na njega spada, manjak imaju da snose ostali za izravnjanje obavezni dužnici. Ukoliko koji od solidarnih dužnika namiri poverioca i ukoliko od ostalih dužnika može zahtevati izravnjanje, tražbina poverioca protiv ostalih dužnika prelazi na njega. Prelaz se ne može ostvariti na štetu poverioca (§ 426).⁶⁹⁸

Italijanski Građanski zakonik najpre proklamuje opšte pravilo koje glasi: u unutrašnjim odnosima, solidarna obaveza se deli između pojedinih dužnika, osim ako nije ugovorena u isključivom interesu jednog od njih. Pretpostavlja se da je udeo svakog od njih jednak, ukoliko ne proističe drugačije. Regres među sadužnicima regulisan je na sledeći način: solidarni dužnik koji je isplatio ceo dug, može od sadužnika potraživati samo deo svakog od njih. Ukoliko je neki od njih insolventan, gubitak se deli između ostalih sadužnika, uključujući i onoga koji je platio. Isto pravilo primenjuje se i kada je insolventan sadužnik u čijem je isključivom interesu obaveza bila preuzeta (čl. 1299).

Rumunski Građanski zakonik, pod naslovom “Regres između sadužnika” predviđa, da solidarni dužnik koji je izvršio obligaciju može zahtevati od svojih sadužnika isplatu samo onog dela duga, čak i kada je subrogiran u prava poverioca. Pretpostavlja se da su delovi solidarnih dužnika jednaki ako nije drukčije predviđeno ugovorom samih stranaka, zakonom, ili to proizilazi iz okolnosti. U slučaju insolventnosti jednog od solidarnih dužnika, na ostale dužnike se proporcionalno deli dug svakog od njih u dugu. Ipak, poverilac koji se poziva na solidarnost ili na opraštanje duga u korist jednog od sadužnika, snosi odgovarajući deo u dugu (čl. 1456 i čl. 1457).

Bogišićev Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru, i kod ovog pitanja, lepotom jezičkog izraza, predviđao je: onaj dužnik koji sam namiri, može tražiti ostale sadužnike da mu svaki, prema svome dijelu, naknadi što nanj pada,

---

⁶⁹⁸ Čed. Marković, Opšti deo tražbenog prava, odgovarajući tekstovi francuskog, nemačkog i švajcarskog građanskog zakonika, Beograd, izd. Geca Kon, 1925.

ako po prirodi posla ili veze koja je među njima, ne treba inače da bude (čl. 530, st. 2 Zakonika).

Načela Evropskog ugovornog prava kod ovog pitanja uglavnom reprodukuju rešenja evropskih kodifikacija građanskog prava. Tako, prema Načelima: solidarni dužnici između sebe odgovaraju u jednakim delovima, izuzev ako ugovorom ili zakonom nije drugačije predviđeno. U slučaju kada dva ili više dužnika odgovaraju za istu štetu, delovi njihove međusobne odgovornosti se utvrđuju prema pravu koje se primenjuje na slučaj koji je doveo do odgovornosti (čl. 10.105 Načela).

I vanevropski građanski zakonici po ovom pitanju imaju slična rešenja. Tako, brazilski Građanski zakonik predviđa: dužnik koji je u celosti isplatio dug, ima pravo da zahteva od svakoga sadužnika njegov deo, i ukoliko je taj sadužnik insolventan biće dug podeljen na sve. Deo svakog od sadužnika se pretpostavlja da je jednak. U slučaju podele (deobe) između sadužnika, onaj koji je bio oslobođen od strane poverioca takođe participira u delu duga koji nije mogao da se plati usled insolventnosti. Ako je solidarni dug nastao u isključivom interesu jednog od dužnika, ovaj će biti odgovoran u odnosu na one koji su dug isplatili (čl. 283–285).

Zakon o obligacijama i ugovorima Tunisa predviđa: sadužnik solidarnog duga koji je isplatio ili lično izmirio ceo dug ne može da ponovi protiv drugih koji su svoj deo već isplatili. Ako je jedan od njih insolventan ili je odsutan iz Tunisa njegov deo će se pripisati svakome od sadužnika, izuzev njihovog regresa protiv onoga koji je platio, ako nije suprotno ugovoreno (čl. 189 Zakonika).

Da ne bi dalje nabrajali pojedine komparativne kodifikacije s obzirom na njihovu sličnost u pogledu pitanja regresa⁶⁹⁹ ovde ćemo konstatovati: onaj sadužnik u jednoj solidarnoj obligaciji koji je, po tužbi ili izvan tužbe poverioca, uredno isplatio punovažnu solidarnu obavezu, svi ostali sadužnici su oslobođeni obaveze prema poveriocu, ali dužnik – isplatilac, stiče pravo da zahteva od drugih svojih sadužnika da mu isplate pripadajući deo duga čija visina zavisi od njihovog

---

⁶⁹⁹ Videti još holandski Građanski zakonik, čl. 10, Građanski zakonik Kvebeka, čl. 1536 i čl. 1537; austrijski Građanski zakonik, čl. 896.

unutrašnjeg pravnog odnosa. Pretpostavka je da su dugovani delovi jednaki ukoliko je tako bilo predviđeno ili ako se taj deo ne može tačno utvrditi. Najzad, ako je neki od solidarnih dužnika insolventan ili se iz nekih drugih opravdanih razloga od njega ne može ishoditi naplata, onda se njegov deo srazmerno (proporcionalno) deli među ostalim solidarnim dužnicima. Međutim, ukoliko je solidarna obaveza nastala u isključivom interesu jednog solidarnog dužnika, onda je on obavezan da naknadi ceo iznos obaveze sadužniku koji je namirio poverioca.⁷⁰⁰

Ukoliko je solidarni dug nastao prouzrokovanjem štete deliktnom radnjom od strane više lica,⁷⁰¹ onda se udeli u regresnom postupku određuju prema opsegu i stepenu krivice, a ukoliko se oni ne mogu utvrditi, primenjuje se pretpostavka o jednakim udelima.

3. POTREBNI USLOVI. – Iz pojma prava na regres proizilaze uslovi koji treba da se steknu kako bi mogao biti postavljen regresni zahtev. Tako, prvi uslov se zahteva da je jedan ili više, ali ne i svi solidarni dužnici, ispunio dugovanu prestaciju prema poveriocu. Jer ako su svi solidarni dužnici uredno i blagovremeno ispunili svoje dugovanje, onda se, kako što smo već istakli, obligacija u celini gasi prema poveriocu, a takođe se gasi i međusobni odnos sadužnika posle ispunjenja, tako da nema mesta regresnom postupku. On se, dakle, pojavljuje samo pod uslovom da posle ispunjenja nisu regulčisani međusobni odnosi između sadužnika. Drugi uslov je da svaki sadužnik duguje svoj deo, ali ako je neko od njih insolventan, svi ostali srazmerno dele ostatak duga, i treći uslov se ogleda u tome, da ako je cela solidarna obaveza nastala u isključivom interesu jednog solidarnog dužnika, onda nema *ravnoteže interesa*, pa sledstveno tome nema ni uslova za regresni zahtev, jer takav dužnik je obavezan da ceo iznos obaveze sam snosi prema poveriocu.

4. PRAVO ISPUNIOCA NA NAKNADU. – Suštinu regresnog zahteva regulisao je Zakon o obligacionim odnosima, mada ne u potpunosti u odnosu na njegov izvornik Skicu za Zakonik o obligacijama i ugovorima.⁷⁰²

---

⁷⁰⁰ U tom smislu, čl. 424, st. 2 Zakona o obliacionim odnosima.

⁷⁰¹ Čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima.

⁷⁰² M. Konstantinović, Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima, Beograd 1969, čl. 346 i čl. 347, str. 143 i sl.

Naime, Zakon o obligacionim odnosima, pod naslovom “Pravo ispunioca na naknadu” predviđa, da dužnik koji je ispunio solidarnu obavezu prema poveriocu, ima pravo zahtevati od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega. Pri tome, nije od uticaja okolnost što je poverilac nekog od sadužnika oslobodio duga ili mu je dug smanjio. Deo koji pada na dužnika od koga ne može da se dobije naknada deli se srazmerno na sve dužnike. Na taj način Zakon o obligacionim odnosima (čl. 423) je kod ovog pitanja uglavnom prihvatio regresno pravo ispunioca na naknadu onako kako je to pravno formulisano u uporednom pravu, o čemu je već bilo reči.⁷⁰³

5. RAVNOTEŽA INTERESA. – Prema Zakonu o obligacionim odnosima, unutrašnji odnos sadužnika posle ispunjenja regulisan je po kriterijumu pravičnosti, konkretnije po vrednosnoj srazmernosti (pluralitas votorum) svakog od pojedinih solidarnih dužnika.⁷⁰⁴ Čini se, da bi se ova regresna pojava mogla nazvati *ravnotežom interesa* koji odgovara svakom pojedinačnom udelu solidarnih dužnika.

U tom smislu Zakon o obligacionim odnosima govori o podeli na jednake delove sa izuzetkom: na svakog dužnika dolazi jednak deo, ako nije što drugo ugovoreno ili inače ne proizilazi iz pravnog odnosa učesnika u poslu. Sada dolazi izuzetak koji smo već pomenuli: ako je solidarna obaveza zaključena u isključivo

---

⁷⁰³ S. Arandelović u B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentar Zakona o obligacionim odnosima, str. 1220 i sl., gde se između ostalog kaže: solidarni dužnik koji je ispunio obavezu nema pravo na regers ako nije prema poveriocu istakao neki od prigovora na koji svi solidarni dužnici u tom odnosu imaju pravo, na primer, nije istakao prigovor zastarelosti potraživanja ili prigovor da ni poverilac nije izvršio svoju obavezu iz ugovora. U tom slučaju, njegovom regresnom zahtevu ostali solidarni dužnici mogu staviti prigovor da je platio solidarnu obavezu koju nije morao da plati. U tom smislu Švajcarski zakonik o obligacijama (čl. 145) prema kome solidarni dužnik odgovara prema ostalim solidarnim dužnicima ako ne istakne prigovore koji su im svima zajednički.

⁷⁰⁴ Stanovište Zakona o obligacionim odnosima koje se odnosi na regresni zahtev usvojen je i u sudskoj praksi. Tako, prema sudskoj praksi: jedan od solidarnih dužnika, koji je u celosti ispunio obavezu prema poveriocu, kao isplatilac može tražiti od svakog od ostalih dužnika da mu naknadi ono što je platio za njega. Sud će udeo svakog pojedinog dužnika odrediti s obzirom na težinu njegove krivice i težinu posledice koje su proistekle iz njegovog delovanja. Ukoliko je krivica za prouzrokovanu štetu u ovakvoj situaciji isključivo na strani drugog solidarnog dužnika ili lica za koje je on odgovoran, isplatilac može u celosti regresnim zahtevom da naknadi isplaćeni iznos od svog soiarnog sadužnika, imajući u vidu da je šteta nastala isključivom krivicom lica za koje je sadužnik odgovoran (presuda Višeg trgovinskog suda, Pž. 11578/05). Videti, G. Stanojčić, Naknada štete kroz sudsku praksu, Poslovni biro, Beograd 2016, str. 229.

interesu jednog solidarnog dužnika, on je dužan naknaditi ceo iznos obaveze sadužniku koji je namirio poverioca.⁷⁰⁵

6. PRAVNA PRIRODA REGRESNOG ZAHTEVA. – Pravna priroda regresnog zahteva predmet je različitih teorijskih shvatanja kojima se pravo na regres kod slolidarnosti dužnika svrstava u različite klasične pravne kategorije i različite izvore obligacija. Najčešće se u literaturi pominju sledeća shvatanja: pravno neosnovano obogaćenje, poslovodstvo bez naloga, personalna subrogacija,⁷⁰⁶ cesija, uzajamno zastupanje, podeljen dugovinski interes.⁷⁰⁷

Svaki od pomenutih teorijskih stavova ima argumente kojima se može braniti ali u celini svoje argumentacije, teško se bilo koji od njih može prihvatiti bez rezerve.

Tako, stanovište da se regresni zahtev može svesti na poslovodstvo bez naloga (*negotiorum gestio*) koje je zastupljeno od strane određenih autora⁷⁰⁸ može biti predmet osnovanih primedbi. Pravo na regresnu tužbu ne zasniva se na isplati tuđeg duga i to bez ovlašćenja, što je karakteristika poslovodstva bez naloga,⁷⁰⁹ već

---

⁷⁰⁵ Čl. 424 Zakona o obligacionim odnosima. Opširnije, B. Blagojević i V. Krulj, navedeni Komentari, str. 1222, gde su u pogledu ovog izuzetka kaže: solidarni dužnici na sebe preuzeli ispunjenje obaveze samo radi toga da bi poveriocu pružili veću sigurnost u njegovom potraživanju koje ima prema jednom solidarnom dužniku. U takvom solidarnom odnosu svi solidarni dužnici preuzimaju bez ikakve koristi za sebe, breme i rizik solidarnosti, u isključivom interesu jednog od njih. Zbog toga nije pravično da oni konačno snose bilo koji deo duga, npr. jamac koji se obavezao kao jamac platac odgovara kao glavni dužnik za celu obavezu i to solidarno sa glavnim dužnikom, tako da poverilac može zahtevati ispunjenje obaveza od svakog od njih. I ako jedan isplati dug, s obzirom da je solidarnost upostavljena u isključivom interesu glavnog dužnika, jamac ima prema njemu pravo regresa za celokupan iznos duga koji je isplatio.

⁷⁰⁶ Kada je reč o pravnoj prirodi regresnog zahteva i razlici u odnosu na personalnu subrogaciju, potrebno je ukazati na osnovne tačke koje čine razgraničenje ove dve ustanove. U tom smislu, videti opsežnu studiju Dragor Hiber, Miloš Živković, O odnosu (konkurenciji) zaloge i jemstva, Liber amikorum Gašo Knežević, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2016, str. 35–57, naročito zaključci, str. 51–55.

⁷⁰⁷ Videti: Boris Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb, 1978, Knjiga II, str. 1417; Bogdan Loza u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, red. B. Blagojević, V. Krulj, I Knjiga, drugo izdanje, Beograd, 1983, str. 1031 i sl.; isto delo, Svetislav Arandžević, str. 1220 i sl.; Leposava Karamarković, Odnosi solidarnih dužnika posle ispunjenja obaveze, Pravni život, br. 10, 1997, str. 419–430, isti autor, Solidarnost dužnika u obligacionom odnosu, nav. delo, str. 179–181; Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Beograd, 2000, str. 370, isto i u izdanju Beograd, 2014, str. 432; Branko Morait, Obligaciono pravo, Banja Luka, 2010, str. 74; Vladimir Vodinić, Građansko pravo Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava, Beograd, 2012, str. 228 i sl., tekst pod naslovom Personalna i realna subrogacija.

⁷⁰⁸ B. Vizner, nav. delo, str. 1417.

⁷⁰⁹ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 220–228.

se zasniva na pravilima solidarnosti određenih dužnika, a to znači da obavezu prema poveriocu, bar jednim delom, snosi i sam solidarni dužnik – isplatioc. Drugim rečima, prema opštem pravilu pasivne solidarnosti, svaki dužnik solidarne obaveze odgovara poveriocu za celu obavezu i to je taj spoljni odnos koji obuhvata i obavezu isplatioca. Pored toga, taj odnos prema poveriocu se gasi, a nastaje unutrašnji odnos među solidarnim dužnicima, što znači da dužnik isplatioc ne vrši akt ispunjenja po osnovu posloводства bez naloga, već upravo po obavezi svih solidarnih dužnika, što znači i po svojoj obavezi.

Slični argumenti mogu se uputiti i u odnosu na shvatanje da se regresni zahtev može svesti na pravno neosnovano obogaćenje. Po ovom shvatanju, ukoliko bi jedan solidarni dužnik ispunio celu dugovanu obavezu, a pri tome bio lišen regresnog zahteva, onda bi se njegovi sadužnici neosnovano obogatili u smislu sticanja bez osnova.⁷¹⁰ Po našem mišljenju, ovom pretpostavkom se ne može utvrditi pravna priroda regresnog zahteva, već samo određena pravna posledica kad regresni zahtev izostane.

Pravna priroda regresnog zahteva često se objašnjava personlanom subrogacijom.⁷¹¹ Prema ovom shvatanju, kada jedan solidarni dužnik u celosti ispunio obavezu prema poveriocu, on dolazi na mesto dotadašnjeg poverioca i stiče pravo da zahteva od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega. Ovo stanovište polazi od toga da je u pitanju slučaj zakonske personalne subrogacije sa svim pravnim posledicama koje odatle proističu.⁷¹² Međutim, i ovom shvatanju se mogu istaći osnovani prigovori u pogledu pravne prirode regresnog zahteva. Naime, osnovno svojstvo subrogacije ogleda se u ispunjenju tuđe, a ne svoje obaveze, što znači da solidarni dužnik nije treće lice, već je kao sadužnik u obavezi da izvrši svoj deo obaveze prema pravilima solidarnosti.

---

⁷¹⁰ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 210.

⁷¹¹ B. Morait, nav. delo, str. 74.

⁷¹² Zakon o obligacionim odnosima, čl. 299–304. Videti i čl. 149. švajcarskog Zakonika o obligacijama, koji pod naslovom “Subrogacija” predviđa: “Solidarni dužnik koji ima pravo na regres prema ostalima, stupa na mesto poverioca do visine iznosa onoga što mu je isplatio”.

Nadalje, kod personalne subrogacije započeti rok zastarelosti nastavlja da teče, dok kod regresnog postupka ponovo počinje teći rok zastarelosti.⁷¹³

Po jednom stanovištu,⁷¹⁴ sadužnik solidarne obligacije koji je ispunio dugovanu prestaciju, može od poverioca zahtevati da mu ustupi tražbinu sa svim sredstvima obezbeđenja, čime se otvara pitanje odnosa ove isplate i cesije kao ugovornog ustupanja potraživanja. Razlika između cesije kao ugovornog ustupanja potraživanja i regresnog postupka, ogleda se, pre svega, u činjenici da je cesija ugovornog karaktera (ugovorni odnos između cedenta i cesionara u odnosu na tražbinu prema trećem licu, cesusu), dok solidarni dužnik koji je ispunio obavezu poveriocu, nije treće lice, već je u kontekstu solidarnosti i sam dužnik u onom delu koji, prema unutrašnjem odnosu solidarnih dužnika, pada na njega. Nadalje, tražbina koja se cesijom ustupa cesionaru ne menja svoja pravna obeležja tako da je ona prema cesionaru ista kao što je bila na strani cedenta. Kod regresnog postupka, reč je upravo o prestanku solidarnog odnosa između poverioca i solidarnih dužnika ali i nastanku novog odnosa između isplatioca i drugih solidarnih dužnika.

Kao zaključak o pravnoj prirodi regresnog zahteva, mogli bi istaći da se aktom ispunjenja solidarne obaveze od strane jednog sadužnika, ta obaveza gasi, s tim što se pravni odnosi između isplatioca i ostalih dužnika regulišu primenom pravila o podeljenim dugovinskim odnosima. Ipak, ako je solidarna obaveza nastala u isključivom interesu jednog solidarnog dužnika, on je dužan naknaditi ceo iznos obaveze sadužniku koji je namirio poverioca. To znači da se u ovoj pretpostavci odstupa od pravila podeljenog dugovinskog odnosa i ceo postupak svodi na utvrđenje pomenutih okolnosti.⁷¹⁵

U jednom delu teorije zastupljeno je stanovište da postupak regresnog zahteva koji se vodi u odnosu na solidarne obaveze onih sadužnika koji nisu izvršili svoje dugovane obaveze, u stvari, transformiše prvobitnu voljnu nedeljivost dugovane prestacije u podeljeni dugovinski odnos i to srazmerno onom delu koji je

---

⁷¹³ D. Hiber, M. Živković, nav. delo, str. 52.

⁷¹⁴ Stevan Jakšić, Obligaciono pravo, Sarajevo, 1962, str. 72.

⁷¹⁵ Zakon o obliigaiconim odnosima, čl. 424. st. 2.

određen njihovim unutrašnjim odnosom.⁷¹⁶ Pri tome, podela se vrši na jednake delove ako nije što drugo ugovoreno ili ukoliko ne proizilazi iz prirode konkretnog posla. Sve to, pod pomenutim zakonskim pravilom, da ako je solidarna obaveza nastala u isključivom interesu jednog solidarnog dužnika, on je dužan naknaditi ceo iznos obaveze sadužniku koji je u potpunosti izvršio solidarnu obavezu prema poveriocu.

Ovakav ishod regresnog postupka još u potpunosti ne daje odgovor o pravnoj prirodi ovog postupka, u smislu pitanja koje smo postavili na početku i gde smo označili različita shvatanja o tom pitanju izložena u pravnoj literaturi. Sva ta shvatanja imaju svoja teorijska obrazloženja, ali čini se da im nedostaje jedan uopšteniji pogled koji bi obuhvatio celinu ove pravne kategorije.

Naime, videli smo da se personalnom subrogacijom, i pored izvesne sličnosti, ne može u celini kvalifikovati pravna priroda regresnog zahteva kod pasivne solidarnosti. To se odnosi i na druga pomenuta mišljenja (npr. neosnovano obogaćenje, nezvano vršenje tuđih poslova, personalna subrogacija), kojima, čini se, nedostaje celina jedinstvenog pogleda na pravnu prirodu regresnog postupka.

Iz tih razloga, ovo pitanje može se sagledati kroz teoriju tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti koju smo izložili u ovom radu (Glava treća, odsek VII) i koja svojim trojedinством konstitutivnih delova ukazuje, kako na opštu, tako i na pojedinačnu osobenost solidarne odgovornosti.

Ponovimo i na ovom mestu glavna obeležja tripartitne teorije: 1) teorija integralnog jedinstva *primarnog* dejstva solidarne odgovornosti, zbog čega smo je nazvali *integralna formula recipročne zavisnosti*; 2) teorija relativnog jedinstva na području *sekundarnih* pravnih dejstava čija je primena uslovljena relevantnim okolnostima *in rem* ili *in personam*; 3) teorija ravnoteže interesa na području regresnih zahteva srazmerno visini učešća u solidarnoj odgovornosti. Ovaj treći segment tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti nazvali smo *ravnotežom interesa* koja ukazuje i na pravnu prirodu regresnog zahteva u kontekstu celine

---

⁷¹⁶ Videti na primer, L.Karamarković, Odnosi solidarnih dužnika posle ispunjenja obaveze, nav. delo, str.419-430.

solidarne odgovornosti. U okviru ove teorije, regresni postupak je treći *posteriori* deo tog jedinstva ali ne i uvek obavezan. Pravila ovog postupka, čini se, da proizilaze iz tripartitne teorije jedinstva solidarne odgovornosti, što znači da je pravna priroda regresnog postupka *sui generis*. Ona obuhvata različite elemente ove pravne pojave, elemente na koje su pomenute teorije samo ukazivale, bez pokušaja da se regresni postupak kod solidarne odgovornosti sagleda u svom izvoru i integritetu koji objašnjava njegovu pravnu prirodu.

G l a v a   š e s t a

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREDLOZI

I

OPŠTE KONSTATACIJE. – Evolucija solidarnih obligacija, počev od partikularnih rešenja rimskog prava do celovitih sistema savremenih kodifikacija, praćena je različitim zakonodavnim rešenjima i brojnim teorijskim obrazloženjima.

Pri tome, može se uočiti da su zakonodavna rešenja i sudska praksa oslonjena na ta rešenja, kao i prirodu i pravne posledice konkretnog pravnog posla u kome se solidarnost javlja, iskazali veći stepen ujednačenosti u odnosu na razlike prisutne u doktrinarnim stavovima u pogledu ovog pitanja.

U tom smislu, različitost teorijskih opredeljenja treba razumeti kao doprinos zakonodavstvu i sudskoj praksi, koja u teorijskom shvatanju dobija veću i argumentovanu mogućnost izbora, polazeći od potreba konkretnog društvenog sistema.

U mnoštvu teorijskih rasprava, u ovom radu izložili smo jedno shvatanje, jednu radnu hipotezu ispitivanu i u odnosu na različite oblike ispoljavanja solidarnosti, koju smo imenovali kao *Teorija tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti*, a koja ima za cilj da objasni i jedinstveno definiše strukturu solidarne odgovornosti. Ovo shvatanje, kako je istaknuto, polazi od *primarnog jedinstva, integralne formule*, a zatim teorije relativnog jedinstva na području *sekundarnih* pravnih dejstava, i najzad, teorije *ravnoteže interesa* na području regresnih zahteva.

Na taj način, ova hipoteza sintetizuje klasična svojstva solidarnosti i različite teorijske stavove o solidarnosti dužnika. Polazeći od neophodnih elemenata pojma solidarnosti, ona nije radikalno nova, ali je njena sistematika konstitutivnih elemenata solidarnosti dužnika preglednija. Istovremeno, čini se da bi ona mogla predstavljati put za prevazilaženje teorijski sporne podele na savršene i nesavršene solidarne obligacije.

Hipotezu o tripartitnom jedinstvu solidarne odgovornosti uzimamo kao svodni zaključak ovog istraživanja i njegovu sintezu. U cilju utvrđivanja njene

ispravnosti, u zaključnim izlaganjima ovog rada, ona će još jednom biti proverena na pojedinim pitanjima koja su se u istraživanju otvorila u pogledu primene pravila o solidarnosti dužnika.

II

PRAVNA PRIRODA. – Na prvom mestu, potrebno je zadržati pažnju na pitanju pravne prirode solidarnosti dužnika, što podrazumeva utvrđenje odgovarajućeg mesta i pravne pozicije ovog instituta u sistematici i ukupnosti određenog pravnog sistema. Drugim rečima, na osnovu izloženih svojstava solidarnih obligacija, potrebno je izvršiti njihovu pravnu kvalifikaciju u kontekstu poznatih pravnih kategorija.

U tom smislu, postavlja se pitanje: da li je solidarnost dužnika samo jedan *modalitet pojma obligacije, pravno sredstvo* ili posebna *pravna ustanova* koja svojom celovitošću ostvaruje svrhu zbog koje je solidarnost nastala.

Razume se, odgovor ne može biti isključiv, jer solidarnost dužnika u većoj ili manjoj meri, sadrži elemente svih pomenutih svojstava. Međutim, rukovođeni širinom oblasti primene solidarnosti dužnika i svih njenih pravnih karakteristika o kojima je bilo reči u ovom radu, čini se, da nećemo pogrešiti ako solidarnoj odgovornosti “dodelimo” svojstvo *ustanove* koja okuplja različita, ali uvek bliska pravna sredstva i njihove srodne modalitete.⁷¹⁷

---

⁷¹⁷ O pojmu ustanove (instituta), opširnije, Toma Živanović, *Sistem sintetičke pravne filozofije*, Naučno delo, Beograd 1959, str. 95 i sl., gde se, između ostalog, o pojmu ustanove izlažu dva stanovišta: normativističko i opšteteorijsko stanovište koje se zasniva na prirodi odgovarajućih pravnih odnosa. Detaljnije o ovom pitanju ovaj autor, navodi: za osnovu definicije ustanove obično se uzima pravo u ekstenzivnom smislu, tj. kao skup pravnih normi. U tom smislu, ovde se navodi više definicija ustanove. Tako, prema Windscheid-u, ustanova je skup pravnih propisa, koji se odnose na jedan pravni odnos; prema Salkoskom, to je skup pravila koja zajednički važe za skup pojedinih pravnih odnosa iste vrste; prema Gierke-u to je skup pravnih propisa koji odgovara jednom određenom životnom odnosu; prema Dernburg-u, to je kompleks pravila normi koje regulišu jedan krug pravnih odnosa, koji su u životu deo jedne celine; prema Gareis-u to je skup normi koje uzdižu jedan životni odnos na stepen pravnog odnosa. Nadalje, prema istom izvoru, drugi autori ne polaze od pravnih normi i njihovih skupova, ali oni nalaze suštinu pravnog instituta u pravnim odnosima određene vrste. Tako, prema Korkounov-u, pravne institucije su pravni odnosi istog roda. Prema Stammler-u, pravnim institutom ili pravnom ustanovom se označava ponavljanje u različitim pravnim propisima sadržano ravnomerno nastupajućeg pravnog odnosa. Najzad, autor T. Živanović, daje sledeću definiciju: pravni instituti su apstraktna u pravnim normama sadržana pravna bića ili pravni pojmovi, koja se pojavljuju kao samostalni predmeti pravnih nauka. Nesamostalni pojmovi su samo elementi pravnih ustanova (nav. delo, str. 96). Za pojam pravne

To, između ostalog, potvrđuje istorijska dimenzija ove ustanove, njena široka zastupljenost u uporednom pravu, prisustvo u različitim granama građanskog prava i njihovih kodifikacija, različitost izvora solidarnosti (volja, ugovor, testament, zakon, sudska odluka), primena pravnih dejstava solidarnosti u kontekstu različitih načina prestanka obligacija, regresni zahtev, kao i druga slična pitanja vezana za solidarnost koja su bila predmet analize u ovoj disertaciji.

III

PROBLEM POVERENJA. – Ustanova solidarne odgovornosti podrazumeva sigurniju naplatu dugovane prestacije. Očigledno je da će mogućnost naplate dugovanog potraživanja biti izvesnija i realnija ako se na dužničkoj strani nalazi više lica, nego ako je samo jedno. Teorijski gledano, ni ta hipoteza ne mora biti realno ostvarena ukoliko dugovanu prestaciju ne mogu ili neće da izvrše svi dužnici.

Ipak, i pored te moguće pretpostavke, načelno gledano, naplata dugovane prestacije je daleko izvesnija kada poverilac može, po svom slobodnom izboru, da zahteva ispunjenje obaveze od jednog solidarnog dužnika ili od više njih ili od svih zajedno. Upravo zbog toga se osnovano i kaže da je solidarnost dužnika jedno od značajnih sredstava ličnog obezbeđenja potraživanja..

U tom polgedu otvara se pitanje: kad bi uvek i u svakom slučaju samo jedan subjekt bio u obavezi da izvrši dugovanu prestaciju, i ako bi on uvek tu dužnost uredno i blagovremeno ispunjavao, ustanova solidarnosti dužnika bila bi znatno manje značajna, pa i nepotrebna, bar sa stanovišta sigurnosti naplate, ako zanemarimo neke druge motive zasnivanja solidarne odgovornosti.

Međutim, ukoliko jedan od solidarnih dužnika ili svi solidarni dužnici u istoj solidarnoj obligaciji, bez obzira na njen izvor, ipak ne ispune svoju dugovanu obavezu, onda to neispunjenje može biti usled objektivne nemogućnosti ispunjenja koja je razlog oslobođenja dužnika od odgovornosti za ispunjenje obaveze.

---

ustanove videti i Andra Đorđević, Sistem privatnog (građanskog) prava, Beograd 1893, str. 7, ponovljeno u izdanju "Službenog lista SRJ", Beograd 1996, str. 35.

U suštini, neophodnost ustanove solidarnosti dužnika, u najvećem broju slučajeva, proizilazi iz mogućnosti nepoštovanja određenih pravnih i moralnih načela od strane dužnika, ili, drugim rečima, iz fakta izneverenog očekivanja da će dužnik izvršiti svoju obavezu onako kako ona izvorno glasi (“kriza poverenja”). On to može učiniti, nepoštujući načelo savesnosti i poštenja kao i druga načela i pravila koja iz njega proizilaze (npr. *pacta sunt servanda*), ili jednostavno iz nekih drugih razloga koji mu se mogu upisati u krivicu ili bez obzira na krivicu. Upravo zbog takvog postupka, solidarna odgovornost se i najčešće predviđa. Ona se, dakle, zasniva na potrebi zaštite legitimnog zahteva poverioca da dužnik ispuni svoju solidarnu obavezu onako kako ona glasi.

Problem poverenja odnosno akt nepoverenja ostvaruje se na različite načine (što je činjenično pitanje), počev od prevarnih radnji, pretnje ili prinude, pa preko neispunjenja konkretne obaveze, a takođe i putem zloupotrebe prava i “gaženjem” date reči, pa sve do protivpravnog postupanja, kršenja načela savesnosti i poštenja. Razume se, da solidarnost dužnika u mnogim slučajevima je konstituisana radi mogućnosti *insolventnosti* dužnika.

Ako se zadržimo samo na dva područja primene solidarne odgovornosti, na ugovornoj i deliktnoj odgovornosti, problem dolazi do izražaja ili nepoštovanjem datog obećanja (ugovorna odgovornost), ili povredom načela zabrane prouzrokovanja štete.

Pri tome, kada se ima u vidu činjenica da savremeni tehnički i tehnološki proces svakodnevno odnosi neslućeno veliki broj ljudskih žrtava i ogromne materijalne i nematerijalne štete, onda solidarna odgovornost lica koja su tu štetu prouzrokovala, izbegavajući da tu štetu naknade, tada problem poverenja dobija u svom značaju i aktuelnosti koji se, bar delimično, a često i potpuno, ostvaruje preko ustanove solidarne odgovornosti.

IV

SOLIDARNOST DUŽNIKA U UPOREDNOM PRAVU. – Solidarne obligacije široko su prihvaćene u uporednom pravu. Komparativni pregled i analiza pravila o solidarnim obligacijama u ovom radu, iz razumljivih razloga, uglavnom su se kretali

putevima evropske pravne kulture i njenih brojnih kodifikacija u oblasti građanskog prava u evropsko-kontinentalnom pravnom sistemu. Sadržina i obim njihovog regulisanja pokazuju veliki stepen ujednačenosti, ali isto tako i mnoštvo različitih rešenja kod konkretnih pravnih pitanja. Upravo ta okolnost ukazuje na potrebu teorijskog i zakonodavnog uopštavanja i doktrinarnog obrazloženja. U ovom radu, pravilima o solidarnim obligacijama u uporednom pravu je dato relativno široko mesto, u cilju utvđivanja sličnosti i razlika po pojedinim pitanjima, kako bi, u određenom stepenu, dobili što potpunija rešenja, a po nekim pitanjima i univerzalnu sliku solidarne odgovornosti. Posmatrano iz te perspektive, može se zaključiti da su rešenja našeg Zakona o obligacionim odnosima relevantna za solidarnost dužnika u skladu sa vladajućim opredeljinjima u evropsko-kontinentalnom pravnom sistemu

V

ISTORIJSKI RAZVOJ POJMA SOLIDARNIH OBLIGACIJA. – Istorijiski razvoj solidarnih obligacija, počev od rimskog prava sve do savremenih kodifikacija, u suštini pokazuje da, kad je reč o osnovnim karakteristikama ove ustanove, nije bilo značajnijih promena, pa se istorijska rešenja prepoznaju u rešenjima savremenog uporednog prava. Razume se, pri tome, da nisu u pitanju identična rešenja jer u mnogim pitanjima postoje i značajne razlike. U tom smislu, može se generalno ukazati na trajnost ovih obligacija tokom vremena i njihovu izvornu sličnost sa rešenjima savremenog uporednog prava.

Ako se sve sličnosti i razlike svedu na jedan imenitelj, on bi, po našem mišljenju, više izražavao sličnosti (ponekad i istovetnost) nego različitosti. Kada se posmetra istorijiski razvoj od antičkog prava do savremenog prava i njihovog upoređenja, veliki broj rešenja ukazuje na njihovu sličnost i formalnopravnu povezanost.

Osnovna svojstva solidarnih obligacija (pojam, vrste, izvori, korealnost, pravna dejstva), a koja su dobila zaokruženu celinu u Justinijanovom

zakonodavstvu, na sličan način su regulisana u mnogim evropskim kodifikacijama građanskog prava, u periodu od početka 19. veka, sve do savremenih kodifikacija.

Na osnovu toga može se zaključiti: u mnogim pitanjima rimsko pravo je bilo i ostalo kao značajna inspiracija savremenih kodifikacija, uz razumljivu konstataciju novih ili modifikovanih klasičnih rešenja koja odgovaraju savremenim društvenim potrebama. Ta okolnost vidljiva je pregledom odgovarajućih odredbi savremenih kodifikacija u koje ulazi i naš Zakon o obligacionim odnosima.

VI

OBLAST PRIMENE. – Solidarne obligacije su našle primenu u brojnim ustanovama različitih grana građanskog prava u hipotezi mnoštva subjekata na dužničkoj strani u određenom pravnom odnosu. U tom smislu, može se zaključiti da ova vrsta obligacija uživa univerzalnu primenu. Upravo zbog toga, solidarne obligacije, kako je istaknuto, imaju karakteristike *pravne ustanove*, što znači da ulazi u pravne tvorevine koje sadrže zajednička svojstva, a kojima se reguliše jedan širi uglavnom homogeni društveni odnos.

Solidarne obligacije svoju primenu nalaze pre svega na područjima obligacionih odnosa, ugovorne i deliktne odgovornosti, a zatim i u drugim oblastima, kao što su porodični odnosi, različiti modaliteti prava svojine („svojinske zajednice“), privredna društva, menično pravo, procesnopravni odnosi, i u drugim oblastima iste ili slične kvalifikacije sa gledišta opšte sistematike pravnih grana u ukupnosti određenog pravnog sistema.

Opseg primene solidarne odgovornosti u oblasti ugovorne i deliktne odgovornosti je detaljno analiziran u četvrtom poglavlju ovog rada posvećenom izvorima solidarnosti dužnika i izložena je lista konkretnih slučajeva koji su obuhvaćeni ugovorom i deliktnom odgovornošću. Otuda i opšti zaključak da su to dva polja primene, koja sa teorijskog gledišta, ponovo pokreću podele solidarnih obligacija na ugovorne (savršene, potpune) i deliktne (nesavršene, nepotpune) obligacije. Zaključak o ovom pitanju je obrazložen putem hipoteze koju smo formulisali i nazvali je *Teorijom tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti*.

Kad je reč o pojedinim vrstama obligacija koje značajno mogu uticati na solidarnost dužnika, potrebno je posebno izdvojiti podelu na deljive i nedeljive obligacije, novčane obligacije, obligacije intuitu personae, neutižive (naturalne) obligacije. Putem komparacije ovih obligacija sa solidarnim obligacijama mogu se ustanoviti njihove uzajamne sličnosti i razlike, kako u pogledu pojmovnih obeležja, tako i u pogledu njihovog pravnog dejstva.

U pogledu njihovog pojmovnog razdvajanja i razloga postojanja kao zaebnih pravnih pojmova odnosno kvalifikacija, razlike vidimo u ostvarenju različitih ciljeva. Dok je solidarnost dužnika po svom cilju jedno od sredstava obezbeđenja, dotle je deljivost ili nedeljivost predmeta obligacije posledica nedeljivosti po *samoj prirodi* stvari odnosno radnje ili je to *rezultat volje* samih stranaka (voljna nedeljivost). Iz tog pojmovnog obeležja sledi i dalji zaključak da se deljive obligacije duguju po načelu *podeljenog dugovinskog odnosa (pars virilis)* mada može biti ugovorena i solidarna odgovornost. S druge strane, nedeljive obligacije, po mnogim autorima, značajne su za solidarnu odgovornost, pre svega u tome, što se za nedeljive obligacije u kojima ima više dužnika shodno primenjuju pravila o solidarnim obligacijama.

Pored deljivih i nedeljivih obligacija, solidarne obligacije su u tesnoj povezanosti sa *novčanim* obligacijama. U praktičnom životu novčane obligacije su svakodnevno veoma zastupljene, a to znači da često mogu biti predmet prestacije solidarne obligacije. U najopštijem smislu, može se reći da se opšta pravila ovih obligacija shodno primenjuju i na solidarne obligacije. Drugim rečima, novčane solidarne obligacije nose opšta obeležja novčanih obligacija prilagođena svojstvima solidarnosti. Prema tome, *zaključak* u tom kontekstu mogao bi da bude: pravila novčanih obligacija, kao što su monetarni nominalizam sa zakonskim odstupanjima, zatezne kamate u slučaju docnje, ugovorna kazna koja se po našem pravu ne može ugovoriti za novčane obligacije, isplata pre roka dospelosti, mesto ispunjenja – primenjuju se na shodan način i na solidarne obligacije, čime one praktično dobijaju veliki značaj. Na taj način solidarne obligacije šire svoje polje primene i istovremeno primenjuju i afirmišu novčane obligacije kao zakonsko

sredstvo plaćanja koje se nalazi u redovnom opticaju u momentu ispunjenja solidarnog duga.

Kada je reč o podeli obligacija na *lične (intuitu personae)* i *nelične*, postavlja se pitanje da li je moguća njihova primena na solidarne obaveze, s obzirom da one uvek pretpostavljaju više lica na strani dužnika. U literaturi, to pitanje koliko je nama poznato, nije obrađeno. Po našem mišljenju obligacije *intuitu personae* nisu karakteristične za solidarnost dužnika jer poverilac kod ove vrste uvek ima pravo izbora da zahteva ispunjenje obligacije od bilo kod solidarnog sadužnika, a ne isključivo samo od jednog sadužnika. Ipak, smatramo da pod određenim pretpostavkama i ovde može doći do modifikovane solidarne obligacije. Ovakav zaključak se može braniti opštim pravilom da od više solidarnih dužnika, svaki može dugovati pod drugim uslovima i uopšte sa *različitim odstupanjima*.⁷¹⁸ Ova zakonska odredba koja se inače nalazi i u uporednom pravu, dozvoljava da se u hipotezi više dužnika, jedan od njih prema poveriocu obaveže da će jedan deo dugovane prestacije lično on izvršiti, pod opštim uslovima obligacije *intuitu personae*. Razume se, ovo može biti relevantno u postupku regresnog zahteva gde se konačno utvrđuju delovi odnosno dugovane prestacije.

Sledeća moguća povezanost solidarnih obligacija sa drugim vrstama obligacija, po našem mišljenju, može se pratiti kod pravnog dejstva neutuživih (naturalnih) obligacija u odnosu na solidarnu odgovornost. O pojmu ovih obligacija, njihovog izvora, opravdanosti njihovog postojanja, kao i drugih relevantnih pitanja, posebno zastarelosti kao značajnog izvora ovih obligacija, detaljno je bilo reči u disertaciji. Kad je reč o prirodi naturalnih obligacija može se konstatovati da je reč o obligacijama koje su *neutužive* ali su *plative*. Pored zastarelosti, naturalne obligacije svoj izvor nalaze i u moralnom poretku koji često determiniše egzistenciju i pravne posledice ovih obligacija. U tom smislu, moguće je *zaključiti*: tuženi solidarni sadužnik koji je isplatio dugovanu prestaciju koja ima sva obeležja naturalne obligacije (bez obzira da li je to bila zastarela obaveza ili je to bio “dug časti” kao posledica moralne dispozicije), nema pravo na povraćaj datog od poverioca, jer se smatra da je ispunio nešto što je bio dužan da učini.

---

⁷¹⁸ Zakon o obligacionim odnosima, čl. 414, st. 2.

Takvo postupanje tuženog solidarnog dužnika može eventualno imati odgovarajuće posledice u regresnom postupku između solidarnih sadužnika.

Najzad, kada je reč o pojedinim vrstama obligacija koje imaju dodirne tačke sa solidarnom odgovornošću potrebno je istaći i pitanje obligacija sa više predmeta, gde se tradicionalno javljaju kumulativne, alternativne i fakultativne obligacije, o kojima je, takođe, bilo reči u disertaciji. Zbog toga, ovde iznosimo samo *zaključna obeležja* postojećih razlika. Tako, osnovna razlika između pomenutih vrsta obligacija i solidarnih, već na prvi pogled vidi se u tome što solidarne obligacije uvek nose obeležja množine subjekata, dok se alternativne i fakultativne obeležavaju množinom predmeta. Međutim, kada je sa jednim solidarnim sadužnikom ugovorena alternativna obligacija, ostali sadužnici su u obavezi da je izvrše ako se prihvati jedinstvo integralne formule u primarnom dejstvu solidarnih odgovornosti u pogledu akta ispunjenja dugovne prestacije.

VII

POJMOVNO ODREĐENJE I OPREDELJENJA. – Pojam solidarnih obligacija u smislu isticanja njenih bitnih obeležja, bio je predmet analize ove disertacije (Glava III) i to sa stanovišta komparativnog zakonodavstva i pravne teorije. Neke od tačaka te analize valja istaći i u ovim zaključcima.

Tako, *prvi zaključak* se odnosi na genetičku definiciju solidarnih obligacija koja je, rukovođena tradicijom našeg i uporednog prava, u suštini formulisana na način kako je to učinjeno u Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 414) sa izvornom formulacijom Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 335). U tom kontekstu, ukazano je i na rešenja uporednog prava, gde se opažaju razlike više jezičke nego suštinske.

Što se tiče doktrine, *zaključak* se može izvesti iz teorijskog shvatanja da solidarne obligacije spadaju u grupu zajedničkih obligacija, što predstavlja naziv za obligacije sa više subjekata gde spadaju podeljene, solidarne i nedeljive obligacije.

Koncept obligacija sa više dužnika predviđen je i pravilima uniformnog ugovornog prava, kao što su Načela evropskog ugovornog prava, Nacrt

zajedničkog okvira (*Draft Common Frame of Reference*), UNIDROIT Načela međunarodnih trgovinskih ugovora. U tom smislu, može se *zaključiti* da su u izvorima uniformnog ugovornog prava, uz određena odstupanja, uglavnom prihvaćena klasična rešenja o solidarnim obligacijama.

U kontekstu gore izloženog, analizirana su i mnoga rešenja koja se odnose na pasivnu solidarnost u nacionalnim pravnim sistemima, i u tom smislu, *zaključak* je da postoje tri različita sistema: *pretpostavka solidarnosti* kad ugovorom ili zakonom nije drukčije predviđeno; *nema pretpostavke solidarnosti*, ukoliko drukčije nije predviđeno; *pretpostavka solidarnosti samo kod privrednih*, a ne i kod građansko-pravnih ugovora. U tom smislu, izloženo je i pitanje pretpostavke pasivne solidarnosti i u pravilima uniformnog ugovornog prava.

Zaključak o ovom pitanju ne može biti jedinstven, već zavisi od konkretnih okolnosti pojedinačnog pravnog sistema. U našem pravu, kako je naglašeno, zakonska pretpostavka solidarnosti predviđena je samo kod ugovora u privredi,⁷¹⁹ a tako čine i neka druga zakonodavstva uporednog prava. Opšti *zaključak* o ovom pitanju bio bi sledeći: kada ima više dužnika u nekoj deljivoj obavezi nastaloj *ugovorom*, oni odgovaraju poveriocu solidarno, osim ako su ugovornici izrično otklonili solidarnu odgovornost, ili ako takva njihova volja proizilazi iz okolnosti posla.

VIII

SAVRŠENA I NESAVRŠENA SOLIDARNOST. – U teorijskoj raspravi koja traje od prvobitnih izvora do savremenih koncepcija, vodi se rasprava o podeli solidarnih obligacija na savršene (korealne, potpune) i nesavršene (in solidum, nepotpune).

Kao opšti *zaključak* u kontekstu pomenute podele, ističemo da je ovo pitanje je dobilo daleko više mesta u teoriji nego u zakonodavstvu i sudskoj praksi. Teorijska rasprava u prošlosti i danas, kada je u pitanju evropski prostor, vođena u

---

⁷¹⁹ Čl. 413 Zakona o obligacionim odnosima.

francuskom i nemačkom pravu i pravnim sistemima pod njihovim uticajem, u okviru koje su nastale brojna monografska dela, nikada nije u celini okončana..

IX

TEORIJA TRIPARTITNOG JEDINSTVA SOLIDARNE ODGOVORNOSTI. – Naš *zaključak* o ovom važnom teorijskom pitanju izložili smo u vidu jednog novog teorijskog pogleda pod nazivom Teorija tripartitnog jedinstva solidarne odgovornosti. O njoj je bilo reči ne samo u tekstu teze već i u ovim zaključcima.

Ipak, i na ovom mestu, ukazujemo na osnovne atribute ovog stanovišta. Pre svega, ona *ne prihvata* podelu obligacija na savršene i nesavršene, već formuliše trodelno jedinstvo solidarnih obligacija koja ima za podlogu primarna i sekundarne dejstva solidarne odgovornosti.

Na području *primarnog* dejstva relevantni momenat je *ispunjenje* dugovane prestacije i tu se svi sadužnici, *bez obzira na izvor solidarnosti* (korealna ili obligacija in solidum, tj. savršena i nesavršena) nalaze u jednakom, jedinstvenom položaju (*„integralnoj formuli*), gde važi princip “svi za jednog i jedan za sve”, što ima značajne posledice za dalju sudbinu solidarne odgovornosti kao što je npr. *recipročno zastupanje* i *pretpostavka solidarnosti*, čime je integralna formula ojačana u svom dejstvu. Taj stepen jedinstva u ovom primarnom dejstvu, takođe je homogeniji pod predloženom pretpostavkom ugovorne solidarnosti, o čemu je već ranije bilo reči. Međutim, to primarno jedinstvo “oslabljeno” je mogućnošću da svaki solidarni dužnik može dugovati sa drugim rokom ispunjenja, pod drugim uslovima i uopšte sa različitim odstupanjima.⁷²⁰

Naš *zaključak* kod ovog pitanja, da upravo zbog integralne formule u primarnom dejstvu nije u svemu adekvatna, time i prihvatljiva mogućnost da se sadužnici mogu obavezati sa *različitim odstupanjima*.

U tom smislu, *zaključak* je da ovakvu formulaciju treba učiniti izvesnijom i sigurnijom u praktičnoj primeni primarnog dejstva solidarne odgovornosti.

---

⁷²⁰ Čl. 414, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima.

Nadalje, teorija o trojedinstvu solidarne odgovornosti podrazumeva i *sekundarna* dejstva koja se ogledaju u različitim pravnim situacijama pod dejstvom različitih načina prestanka obligacije (in rem ili in personam).

Najzad, kako je već ranije istaknuto, treća faza trojedinstva predstavlja *ravnotežu interesa* na području regresnih zahteva srazmerno visini učešća u solidarnoj odgovornosti.

X

NASTANAK SOLIDARNOSTI DUŽNIKA. – Solidarna odgovornost nastaje voljom stranaka (ugovor, testament) ili je zakonom predviđena u određenim slučajevima. Ova dva izvora solidarnosti su nesporna, bez obzira da li su u pitanju korealne ili obligacije in solidum. Pošto je o tome bilo dosta reči, ovde, kao i u drugim slučajevima ovog završnog poglavlja, upućujemo pažnju na te delove disertacije.

Pri tome, ukazujemo na *zaključak*: autonomija volje kod zasnivanja solidarnosti dužnika mora biti u skladu sa prinudnim propisima, javnim poretkom i dobrim običajima. Pri tome, ona mora ispunjavati sve uslove koji se traže za punovažnost obligacionih ugovora, kako u pogledu zaključenja, tako i u pogledu pravnog dejstva i načina prestanka ugovora.

XI

PRETPOSTAVKA UGOVORNE SOLIDARNOSTI. – U pogledu pretpostavke solidarnosti kod ugovorne odgovornosti, u radu je istaknuto da u uporednom pravu postoje različita rešenja.

Kada je reč o *zaključku* o ovom pitanju, ponovimo: naš Zakon o obligacionim odnosima (čl. 413) predviđa ovu oborivu pretpostavku *samo kod ugovora u privredi*, što je slučaj i sa nekim drugim kodifikacijama u uporednom pravu. Tako je u različitim izvorima, počev na primer, od Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima (čl. 334) i Nemačkog građanskog zakonika (§ 427), pa sve do Načela evropskog ugovornog prava (čl. 10.102).

Međutim, kod ovog pitanja ističemo, da je ovakvo rešenje prihvatljivo ne samo zbog široke zastupljenosti u uporednom pravu, već je, pre svega, takva pretpostavka adekvatna i sa gledišta tripartitnog jedinstva solidarnih obaveza, integralnoj formuli kao primarnom dejstvu, za koju smo u ovom radu izneli odgovarajuću argumentaciju. Razume se da ovo pravilo nije imperativne prirode, ili drugim rečima, ona važi samo ako je stranke nisu otklonile, a one to mogu da učine saglasnošću volja u bilo koje, dakle i nakon nastanka solidarne obligacije..

XII

SOLIDARNOST DUŽNIKA KOD UGOVORNIH OBAVEZA I DELIKTNE ODGOVORNOSTI. – Nezavisno od pomenute pretpostavke solidarnosti kod ugovornih obaveza, Zakon o obligacionim odnosima je na brojnim pitanjima njihovog funkcionisanja predvideo solidarnost, na primer u oblasti zastupanja, ali i kod posebnih slučajeva ugovornih obligacija, na primer kod otuđenja zaključene stvari, ugovora o građenju, ugovora o prevozu stvari, ugovora o nalogu, komisionu delkredere, a to čine i neki drugi partikularni zakoni kao što je na primer ugovor o finansijskom lizingu, zaštita potrošača.

Što se tiče deliktne solidarnosti dužnika, Zakon o obligacionim odnosima je predviđa na više značajnih mesta, kao što su: solidarna odgovornost više lica za istu štetu, solidarnost imaoca opasne stvari, u slučaju udesa izazvanog motornim vozilima u pokretu, solidarna odgovornost roditelja, kao i solidarna odgovornost za proizvod sa nedostatkom.

XIII

SOLIDARNA ODGOVORNOST PRIVREDNIH SUBJEKATA. – Ovu vrstu solidarne odgovornosti predviđa Zakon o privrednim društvima kada su u pitanju određeni privredni subjektiviteti kao što su: ortačko društvo, komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću i akcionarsko društvo.

Ova vrsta solidarne odgovornosti često zavisi od statusnog položaja određenog privrednog subjekta. Mogli bi reći, da su ovo slučajevi solidarnosti kod

statusne odgovornosti, mada među njima ima i slučajeva solidarnosti koji proističu iz poslovne aktivnosti određenog privrednog društva.

Među pomenutim privrednim društvima, sa gledišta solidarnosti, od interesa je zaključak koji se odnosi na ortačko društvo, s obzirom na njegovu moguću dvostruku regulativu: kao ugovor građanskog prava i kao privredno društvo sa posebnim subjektivitetom koji za sobom povlači i pravila solidarnosti statusnog karaktera.

S obzirom na prirodu ovog završnog poglavlja, ističemo *zaključak*: solidarna odgovornost privrednih subjekata specifična je, između ostalog, i u tom smislu što ona u određenim slučajevima proizilazi iz statusne odgovornosti, pa otuda i određene specifičnosti za ovu vrstu odgovornosti. Što se tiče našeg prava, ova vrsta solidarne odgovornosti regulisana je i ostvaruje se primenom postojećeg Zakona o privrednim društvima, što, bar jednim delom, predstavlja specifičnost u odnosu na tradicionalna pravila o solidarnoj odgovornosti koja se u uporednom pravu uglavnom nalaze u kodifikatorskim delima klasičnog građanskog prava.

XIV

SOLIDARNA ODGOVORNOST U SUDSKOJ PRAKSI. – Kada je reč o izvorima solidarne odgovornosti, onda se u literaturi, pored ugovora i zakona, često navodi i sudska odluka odnosno sudska praksa kao izvor solidarnosti. Pri tome, treba naglasiti da ovde nije reč o onim pravnim sistemima koji se zasnivaju na precedentnom pravu, već i o sistemima u kojima sudska praksa nije formalni izvor prava, ali koja putem dugogodišnjih, ustaljenih i pravno argumentovanih stanovišta, utiče na ostvarenje svrhe određenog zakonskog propisa. Nalazeći se pred zakonskim tekstom koji ponekad nije dovoljno jasan, sudovi primenjuju odgovarajuće metode tumačenja i dolaze do određenih stabilnijih rešenja. U domenu solidarnosti, pokazalo se da sudovi, polazeći od okolnosti koje se mogu označiti kao *nužne posledice prirode posla*, držeći se slova zakona ali i neophodnosti pravičnosti, pronalaze odgovarajuća rešenja i za solidarne obligacije. O takvim slučajevima je bilo reči u tezi, a u zaključku ističemo da je sudska praksa,

nalazeći kreativna rešenja, odigrala važnu ulogu u formiranju ustanove solidarnosti u našem i uporednom pravu.

XV

AKT ISPUNJENJA KAO GRANIČNI KRITERIJUM. – Iz dosadašnjih izlaganja može se zaključiti da iz pojma i sadržine solidarne odgovornosti proizilaze dve serije odnosa: pre ispunjenja i posle ispunjenja.

Naime, pre ispunjenja dejstva solidarnosti obuhvataju pravne odnose između poverioca i više dužnika, dok se aktom ispunjenja taj odnos gasi, ali istovremeno nastaje odnos među sadužnicima u kome se vrši raspodela i obračun solidarnog duga prema unutrašnjem odnosu sadužnika na osvovu koga je nastala njihova solidarna obaveza.

Prema tome, akt urednog i blagovremenog ispunjenja prestacije predstavlja graničnu liniju koja, s jedne strane, gasi postojeću solidarnu obavezu prema poveriocu, ali koja s druge strane, predstavlja inicijalni akt uspostavljanja novog odnosa između istih sadužnika i postupka koji se obično naziva regresnim postupkom.

Pored toga, akt ispunjenja, prema izloženoj Teoriji trojedinstva solidarne odgovornosti, predstavlja primarno dejstvo integralne formule koja proizvodi značajne posledice, o čemu je već bilo reči kod izlaganja pomenute teorije.

Polazeći od rečenog, akt ispunjenja solidarne obligacije ima višestruku ulogu u pravnom dejstvu solidarne odgovornosti. Zbog te svoje uloge, akt ispunjenja smo imenovali kao *granični kriterijum* u egzistenciji solidarnosti dužnika.

XVI

PRETHODNI PRAVNI ODNOSI. – Dosadašnja izlaganja već su nas uvela u dve faze pravnih dejstava solidarne odgovornosti: pravni odnosi između poverioca i dužnika *pre ispunjenja* (prvi odnos), i pravni odnosi dužnika *posle ispunjenja* (drugi odnos).

Kada je reč o prethodnom pravnom odnosu pre ispunjenja, onda je to jedno široko zakonsko polje koje je posvećeno brojnim ustanovama i pravnim sredstvima inkorporiranim u materiji solidarnosti dužnika. Pored ispunjenja o kome je već bilo reči, tu su i drugi brojni načini primene ovih ustanova na solidarnu odgovornost.

Prema Zakonu o obligacionim odnosima, kao i prema drugim kodifikacijama uporednog prava (koja u mnogim pitanjima imaju ista ili slična rešenja), to su: kompenzacija (prebijanje), otpuštanje duga, prenov (novacija), poravnanje, sjedinjenje, docnja poverioca, docnja jednog dužnika i priznanje duga, zastoj i prekid zastarevanja. Zajednička karakteristika su posebnosti u funkcionisanju ovih ustanova kada su u pitanju solidarne obligacije, koje smo u disertaciji nastojali da prikažemo i obrazložimo.

XVII

NAKNADNI PRAVNI ODNOSI. – Kao što je već istaknuto, posle ispunjenja dugovane prestacije, dakle, posle namirenja poverioca, nastaje drugi pravni odnos između solidarnih sadužnika u regresnom postupku. U tom postupku vrši se obračun između solidarnih dužnika prema kriterijumu *ravnošte interesa* u smislu da je svaki dužnik u obavezi da snosi onaj deo duga koji pada na njega prema njihovom unutrašnjem odnosu ili prema stepenu krivice i obimu prouzrokovane štete, ako je reč o solidarnoj odgovornosti u oblasti deliktne solidarne odgovornosti. Ravnoteža interesa se dakle, može posmatrati kao zajedničko obeležje svih pravila o regresu. U disertaciji su analizirana sva ova, kao i druga pitanja iz oblasti regresnog postupka, kao što su pojam regresnog zahteva, uporednopravni pregled, potrebni uslovi, pravo ispunioca na naknadu, pravna priroda regresnog zaheva.

*

*   *

Solidarna odgovornost od početnih istorijskih izvora do savremenih kodifikacija, ispunjava jednu individualnu i univerzalnu neophodnost.

Svako ko je odgovoran da izvrši dugovanu prestaciju, dužan je da to i učini.

To mu nalažu prinudni pravni propisi, ali istovremeno i ustaljena pravila određenog moralnog poretka.

Kada je na dužničkoj strani samo jedno lice, tada je veća mogućnost neizvršenja obaveza, a koja proizilazi iz različitih razloga i pobuda.

Takva mogućnost se u određenoj meri smanjuje ili otklanja kada se na dužničkoj strani nalaze više lica koja prema poveriocu snose solidarnu odgovornost.

Poverilac tada može, po svom slobodnom izboru, tražiti uredno i blagovremeno ispunjenje obaveze, od jednog, ili od više njih, ili od svih dužnika zajedno. Na taj način se pojačavaju lična sredstva obezbeđenja.

Ta okolnost, između ostalog, doprinosi većem stepenu opšte pravne sigurnosti koja predstavlja neophodni element svakog legitimnog pravnog poretka.

Literatura

- Accarias, Précis de Droit Romain, Paris 1891.
- Acin Isidora, Objektivna odgovornost proizvođača za proizvode sa nedostatkom, Novi Sad 2016.
- Acollas Émile, Manuel de droit civil, Paris 1874.
- Ambrunaz-Quézel Christophe, Essai sur la causalité en droit de la responsabilité civile, Paris 2010.
- Ancel Pascal, Les sûretés personnelles non accessoires en droit français et en droit comparé, Dijon 1981.
- Andrejević Milivoje, Odgovornost za štetu koju pričini životinja, Beograd 1969.
- Antić Oliver, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd 2008.
- Antonijević Zoran, Privredno pravo, Beograd 1986.
- Arandelović Dragoljub, Klauzula rebus sic stantibus i nedostižnost davanja, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 6/1922.
- Arandelović Dragoljub, O nepravdom obogaćenju, Beograd 1925.
- Arandelović Dragoljub, O odgovornosti države i činovnika prema trećim licima za štetu koju činovnik učini u vršenju zvanične dužnosti, Beograd 1906.
- Arandelović Dragoljub, O odgovornosti za naknadu štete, Beograd 1924.
- Arandelović Dragoljub, O oštećenju preko polovine kod teretnih ugovora, Beograd 1905.
- Arandelović Dragoljub, Osnovi obligacionog prava s naročitim obzirom na Građanski zakonik Kraljevine Srbije, Beograd 1936.
- Arandelović Svetislav, Solidarnost obaveze, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori Blagojević B. i Krulj V., Beograd 1983.
- Aubin Jules, Responsabilité délictuelle et responsabilité contractuelle, Bordeaux 1897.
- Babić Ilija, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd–Sremska Kamenica 2009.
- Babić Ilija, Građansko pravo, knj. 4, Obligaciono pravo – opšti deo, Beograd 2016.
- Bakić Vojislav, Porodično pravo, Beograd 1965.
- Bartoš Milan, Osnovi privatnog prava, Beograd 1937.
- Baudouin Jean-Louis, Les obligations, Québec, Canada 1993.
- Beale Hugh, Hartkamp Arthur, Kötz Hein, Tallon Denis, Cases, Materials and Text on Contract Law, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2002.
- Begović Mehmed, Porodično pravo, Naučna knjiga, Beograd 1957.

- Benjamin Peter, "Penalties" Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law, 9 The International and Comparative Law Quarterly, 1960.
- Berger Adolf, Encyclopedic Dictionary of Roman Law, New York, 1953.
- Bikić Enes, Zastupanje u domaćem pravu i principima evropskog ugovornog prava, Mostar 2008.
- Biro Zoltan, Ugovor o građenju sa posebnim osvrtom na reviziju cene i klauzulu "ključ u ruke", Zagreb–Beograd 1978.
- Blagojević Borislav i Krulj Vrleta, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, Beograd 1983.
- Blagojević Borislav, Evolucija odgovornosti, Beograd 1935.
- Blagojević Borislav, Posebni deo obligacionog prava, Beograd 1939.
- Blagojević Borislav, Ugovori po pristanku, Beograd 1934.
- Blagojević Borislav, Uporedno pravo – metod ili nauka, Anali Pravnog fakulteta, Beograd 1953.
- Bogojević-Glušćević Nevenka, Izvori za rimsko obligaciono pravo, Podgorica 1997.
- Bortolotti Fabio, Drafting and Negotiating Interanational Commercial Contracts A practical guide, Inetnational Chamber of Commerce (ICC), Paris, 2013
- Bourgeois Léon, Solidarité, Paris 1896.
- Brun André, Rapports et Domaines des Responsabilités Contractuelle et Délictuelle, Lyon 1931.
- Brunet Jean-Patrick, Observations ciritques sur obligation "in solidum" en responsabilité délictuelle, Gazette du palais, 1965.
- Bujuklić Žika, Rimsko privatno pravo, Beograd 2013.
- Bukljaš Ivan i Vizner Boris, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1979.
- Cabrillac Michel et Mouly Christian, Droit des sûretés, Paris 1999.
- Capitant Henri, De la cause des obligations, Paris 1923.
- Carbonnier Jean, Droit civil, Les biens, Les obligations, Paris, 2004, 2008.
- Carbonnier Jean, Droit civil, Paris, 2004.
- Carbonnier Jean, Théorie des obligations, Paris 1963.
- Carić Slavko, Komision delkredere, komentar uz čl. 781 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori S. Perović i D. Stojanović.
- Carić Slavko, Ugovor o prevozu stvari, komentar uz čl. 677 Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović.

- Cendrier Aldophe, Les effets de l'obligation naturelle a l'encontre des créanciers civiles, Paris, 1932.
- Chabas François, Remarques sur l'obligation "in solidum", Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1967.
- Charles François-Noël, L'obligation in solidum, Paris 1951.
- Cigoj Stojan, Automobilist, Odškodinska odgovornost, Ljubljana 1982.
- Cigoj Stojan, Komentar obligacijskih razmerij, Ljubljana 1985.
- Cigoj Stojan, Teorija obligacij, Splošni del obligacijskega prava, Ljubljana 1981.
- Colin Paul, Théorie de la cause des obligations conventionnelles, Paris 1896.
- Comparato Fábio Konder, Essai d'analyse dualiste de l'obligation en droit privé, Paris 1964.
- Corboz Bernard, La distinction entre solidarité parfait et solidarité imparfaite, Genève 1974.
- Cornil Georges, Debitum et Obligatio, Paris 1912.
- Costesco Eugène, Les obligations solidaires dans le droit français, Paris 1908.
- Coucoureux Joseph, Des délits et quasi-délits civils imputables à plusieurs personnes, Toulouse 1903.
- Crnić Ivica, Zakon o obveznim odnosima s opsežnom sudskom praksom, Zagreb 2002.
- Crnić Jadranko, Odgovornost više osoba za istu štetu i podijeljenja odgovornost, Naša zakonitost, br. 9–10, Zagreb 1987.
- Culja (Zuglija) Srećko, Prirodne obaveze u teoriji, Subotica 1924.
- Cuq Edouard, Cautionnement mutuel et solidarité, Mélanges de droit romain dédiés Georges Cornil, Paris 1926.
- Cvejić-Jančić Olga, Reforma porodičnog prava Srbije, Glasnik advokatske komore Vojvodine, 2006.
- Čubinski Arsen, O zastarelosti u građanskom pravu, Beograd 1927.
- Čubinski Arsen, Prirodne obaveze i njihova suština, časopis Branič, 1925.
- Ćosić Radoslav, Odgovornost više lica za istu štetu, Zbornik radova "Ugovorno i odštetno pravo po Zakonu o obligacionim odnosima", Beograd 1979.
- Ćosić Radoslav, Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom, Beograd 1998.
- Danilović Jelena, Neosnovano obogaćenje u Enciklopediji imovinskog prava, Beograd 1978.
- Danilović Jelena, Stanojević Obrad, Tekstovi iz rimskog prava, Beograd 2003.
- Delebecque Philippe et Frédéric–Jérôme Pansier, Droit des obligations, Paris 2005.

- Delebecque Philippe, Droit des Obligations, Paris 2006.
- Demangeat Charles, Des obligations solidaires en droit romain, Paris 1858.
- Dereux Georges, De la nature juridique des “contrats d'adhésion” Revue trimestrielle de droit civil, 1910.
- Derrida Fernand, L’obligation d’entretien, Obligation des parents d’élever leurs enfants, Paris 1947.
- Derrida Fernand, Solidarité, u: Répertoire de droit civil, Tome V, Paris 1955.
- Deschenaux Henri, Tercier Pierre, Responsabilité civile, Berne 1975.
- Deshayes Olivier, Genicon Thomas, Laithier Yves-Marie, Réforme du droit des contrats. Du régime général et de la preuve des obligations, Commentaire article par article, LexisNexis SA, Paris, 2016.
- DiMatteo Larry A., Law on International Contracting, Kluwer Law International, Wolters Kluwer Law&Business, Second Edition, 2009.
- Dissaux Nicolas, Jamin Christophe, Réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations (Ordonnance n.2016-131 du 10 février 2016, Dalloz, 2016.
- Dragičević Milica, Ugovorna kazna, Godišnjak Pravnog fakulteta, Beograd 2012.
- Drakidès Philippe, Du principe en vertu duquel la solidarité ne se présume pas, Paris 1939.
- Draškić Marija, Odgovornost za drugog, Pravni život, Beograd 1989.
- Drobnig Ulrich, Principles of European Law Study Group on a European Civil Code Personal Security (PEL Pers. Sec.), Sellier European Law Publishers, Bruylant, Staempfli Publishers Ltd. Berne, 2007.
- Duchon Maurice, De l’idée de représentation dans la solidarité, Paris 1907.
- Đorđević Andra, Sistem privatnog (građanskog) prava, Beograd 1996.
- Đorđević Milena, “Art. 4” u UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – Commentary (eds. S. Kröll, L. Mistelis, P. Perales Viscasillas), C.H. Beck Hart Nomos, München, 2011.
- Đorđević Milena, Obim naknade štete zbog povrede ugovora u međunarodnoj prodaji robe, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2012.
- Đorđević Živomir, Princip ekvivalencije u obligacionom pravu, Beograd 1956.
- Đorđević Živomir, Stanković Vladan, Obligaciono pravo, Beograd 1974.
- Đurđević Dejan, Institucije naslednog prava, Beograd 2010.
- Đurđević Dejan, Momenat merodavan za ocenu da li je zaveštanje u suprotnosti sa javnim poretkom i dobrim običajima, Pravni život, br. 10/2004.
- Đurđević Dejan, Ništavost zaveštanja zbog povrede morala, Pravni život, br. 10/2006.

- Durđević Dejan, Smanjenje naslednog dela supružnika u drugom naslednom redu do jedne četvrtine, *Pravni život*, br. 10/2001.
- Durđević Marko, O nekim specifičnostima tumačenja ugovora po pristupu, *Pravni život*, br. 10/2001.
- Durđević Marko, Raskid ili izmena ugovora zbog promenjenih okolnosti, Beograd 1994.
- Durđević Marko, Ugovor o poklonu, Beograd 2012.
- Đurić Mihailo, Ideja prirodnog prava kod grčkih sofista, Beograd 1958.
- Durović Radomir, Međunarodno privredno pravo, Beograd 1994.
- Durović Radomir, Solidarna odgovornost suvlasnika opasne stvari, *Pravni život*, 1960.
- Engel Pierre, *Traité des obligations en droit suisse*, Berne 1997.
- Fernand Derrida, Solidarité u: *Répertoire de droit civil*, Tome V, Paris 1955.
- Filipović Velimir, Neka pitanja odgovornosti za štetu cestovnog željezničkog prijevoznika, *Naša zakonitost*, br. 9–10, Zagreb 1987.
- Finžgar Alojzij, Prava ličnosti (Osebnostne pravice), Beograd 1988.
- Floret Paul-Coste, L'obligation alimentaire est-elle une obligation solidaire, *Revue Critique de Législation et de jurisprudence*, 1936.
- Fontaine Marcel, De Ly F., *Droit des contrats internationaux – Analyse et rédaction de clauses*, Bruylant, Bruxelles, 2003.
- Fontaine Marcel, Position Paper on Plurality of Obligors and/or Obligees, Working Group for the Preparation of Principles of International Commercial Contracts (3rd), Second Session, Rome 4–8 June 2007.
- Français Jean, De la distinction entre l'obligation solidaire et l'obligation "in solidum", Paris 1936.
- François Terré, Simler Philippe, Lequette, *Droit civil, Les obligations*, Paris 2002.
- Frantisek Weyr, Opšta zapažanja o pravnoj prirodi uporednog prava, Beograd 1958.
- Galev Gale i Dabović-Anastasovska Jadranka, *Obligaciono pravo*, Skopje 2008.
- Galliot, *Des obligations solidaires en droit romain et en droit français*, Paris 1872.
- Gams Andrija, Kauza i pravni osnov, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 1959.
- Gams Andrija, *Odgovornost za radnje trećih lica u privatnom pravu*, Beograd 1940.
- Gams Andrija, *Osnovi stvarnog prava*, Beograd 1971.
- Gams Andrija, *Uvod u građansko pravo, Opšti deo*, Beograd 1967.
- Gazzaniga Jean-Louis, *Introduction historique au droit des obligations*, Paris 1992.

- Gérardin Camille-Joseph, Etude sur la solidarité, Nouvelle Revue Historique de Français et étranger, 1884.
- Girard Paul-Frédéric, Manuel élémentaire de droit romain, Paris 1929.
- Gobert Michelle, Essai sur le rôle de l'obligation naturelle, Paris, 1957.
- Goldštajn, Barbić, Vedriš, Matic, Obvezno pravo, Zagreb 1979.
- Gounot, Le principe de l'autonomie de la volonté en droit privé, Dijon 1912.
- Grandmoulin Jean, Nature délictuelle de la responsabilité pour violation des obligations contractuelle, Rennes 1892.
- Grasserie De la Raoul, Des conditions et des effets de la solidarité entre débiteurs, Revue critique de législation et de jurisprudence, 1894.
- Grbin Ivo, Pretpostavke odgovornosti za štetu i odgovornost po osnovi krivnje, Naša zakonitost, br. 9–10, Zagreb, 1987.
- Gutteridge C., Korist od uporednog prava, Beograd 1958.
- Hachem Pascal, Agreed Sums in CISG Contracts, Annals of the Faculty of Law in Belgrade, Belgrade Law Review, University of Belgrade, 2011.
- Hachem Pascal, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, Rethinking Penalty and Liquidated Damages Clauses, Eleven International Publishing, Den Haag 2010.
- Haillecourt Marcel, Des obligations solidaires en droit allemand et en droit français, Bordeaux 1911.
- Hauriou M., Origine de la corréalité, Nouvelle revue historique de droit français et étranger, Paris 1882.
- Henri Joly, Effets de la solidarité passive dans les rapports des codébiteurs avec le créancier commun, Grenoble 1907.
- Hervé Louis, Cautionnement solidarité. Indivisibilité (Comparaison), Bordeaux 1940.
- Heuzé Vincent, La vente internationale de marchandises – Droit uniforme, L.G.D.J., Paris, 2000.
- Hiber Dragor, Neskripljenost zablude, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 2, 1992.
- Hiber Dragor, Ortačko društvo, Pravo i privreda, br. 3-6, 1995.
- Hiber Dragor, Promena poverioca ili novacija i zastarelost, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, godina LXI, 2/2013.
- Hiber Dragor, Pavić Vladimir, Contractual Penalty Clauses in Recent Serbian Arbitration Practice, The Annals of the Faculty of Law in Belgrade – Belgrade Law Review, 2013.
- Hiber Dragor, Pojam bitne zablude pri zaključenju ugovora, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Beogradu, 1991.

- Hiber Dragor, Pojam i predmet jemstva u Srpskom građanskom zakoniku, u: Srpski građanski zakonik – 170 godina, Pravni fakultet u Beogradu 2014.
- Hiber Dragor, Proizvođačka odgovornost po Direktivi Saveta EEZ o odgovornosti proizvođača za proizvode sa nedostatkom, Udruženje pravnika u privredi SR Jugoslavije, 1996.
- Hiber Dragor, Zabluda o pravu prema Zakonu o obligacionim odnosima, Beograd 1988.
- Hiber Dragor, Živković Miloš, O odnosu (konkurenciji) zaloge i jemstva, u: Liber Amicorum Gašo Knežević, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2016.
- Hiber Dragor, Živković Miloš, Obezbeđenje i učvršćenje potraživanja, Beograd, 2015.
- Hoang Hoai, Des effets de la solidarité passive dans ses rapports entre le créancier et le débiteur, Paris 1934.
- Hontebeyrie Antoine, Le fondement de l'obligation solidaire en droit privé français, Paris 2004.
- Honnold John O., Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, Kluwer Law International, 1999
- Horvat Marijan, Rimsko pravo, Zagreb 1967.
- Hubrecht Georges, Manuel de droit romain, Paris 1943.
- Ionasco Trajan R, L'évolution de la notion dans les conventions à titre onéreux, Paris 1923.
- Ivančević Katarina, Građanskopravna odgovornost proizvođača za štetu od neispravnog proizvoda, Beograd 2012.
- Jakšić Stevan, Obligaciono pravo, Sarajevo 1962.
- Janevski Arsen, Obaveze sa više dužnika ili poverilaca i izvršenje prema solidarnim dužnicima, Zbornik radova "Harmonizacija građanskog prava u regionu", 2013.
- Jankovec Ivica, Privredno pravo, Beograd 1999.
- Jankovec Ivica, Ugovorna odgovornost, Beograd, 1993.
- Janjić-Komar Marina, Korać Radoje, Ponjavić Zoran, Porodično pravo, Beograd 1996.
- Joanid Nicolas, De la solidarité imparfaite, Paris 1902.
- Joly Henri, Effets de la solidarité passive dans les rapports des codébiteurs avec le créancier commun, Grenoble 1907.
- Josipović Petražicki Lav, Teorija prava i morala, Beograd 1999.
- Josserand Louis, Evolucija odgovornosti, Branič, 1935.
- Josserand Louis, Les mobiles dans les actes juridiques du droit privé, Paris 1928.

- Jovanović Vladimir, Zastupanje, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, 1980.
- Juhart Miha i Plavšak Nina, Obligacijski zakonik s komentarjem, Ljubljana 2003.
- Kačar Hrvoje, Radolović A, Slakoper Z., Zakon o obveznim odnosima, Zagreb 2006.
- Karamarković Lepasava, Solidarnost dužnika u obligacionom odnosu, magistarski rad, Beograd, 1984.
- Karamarković Lepasava, Apsolutno ništavi ugovori, Pravni život, br. 10/1995.
- Karamarković Lepasava, Odgovornost više lica za istu štetu, Pravni život, br. 9-10/1992.
- Karamarković Lepasava, Odnosi solidarnih dužnika posle ispunjenja obaveze, Pravni život, br. 10, 1997.
- Karanikić-Mirić Marija, Krivica kao osnov deliktne odgovornosti u građanskom pravu, Beograd 2009.
- Karanikić-Mirić Marija, O odnosu subjektivne i objektivne odgovornosti za prouzrokovanu štetu, Pravni život, br. 11/2008.
- Karanikić-Mirić Marija, O razgraničenju krivice od uzročnosti i protivpravnosti, Pravni život, br. 10/2006.
- Karanikić-Mirić Marija, Osvrt na novi Zakon o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom, Pravo i privreda, Beograd 2006.
- Karanikić-Mirić Marija, Objektivna odgovornost za štetu, Beograd 2013.
- Karanikić-Mirić Marija, Odgovornost za štetu od proizvoda, Pravni život, br. 10/2003.
- Karanikić-Mirić Marija, Pravna dejstva preuzimanja duga, Pravni život, br. 10/2010.
- Karanikić-Mirić Marija, Pretpostavka krivice, Pravni život, br. 11/2009.
- Karanikić-Mirić Marija, Prilog razumevanju pravila o solidnoj odgovornosti imalaca motornih vozila (čl. 178, st. 4 ZOO), Beograd.
- Karanikić-Mirić Marija, Promena dužnika, Beograd 2017.
- Kašanin Ratimir, Ugovor o prevozu stvari, komentar uz čl. 677 Zakona o obligacionim odnosima, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori Blagojević B. i Krulj V.
- Kayser Jacques, De la solidarité au cas de fautes, Revue Critique de Législation et de jurisprudence, 1931.
- Keča Ranko, Knežević Marko, Građansko procesno pravo, Beograd, 2016.
- Kelzen Hans, Opšta teorija države i prava, Beograd, 1998.
- Kerr Wylie, Slidarity and correality, Studies in roman law, London 1923.

- Klarić Petar, *Odštetno pravo*, Zagreb 2003.
- Klarić Petar, *Odgovornost u slučaju nezgode izazvane motornim vozilom u pokretu*, *Naša zakonitost*, br. 9–10, Zagreb 1987.
- Konstantinović Mihailo, *Ideje Valtazara Bogišića o narodnom i zakonskom pravu*, *Sociološki pregled*, 1938.
- Konstantinović Mihailo, *Jugoslovenski građanski zakonik*, *Pravni zbornik*, god. I, br. 2 i 3, Podgorica 1933.
- Konstantinović Mihailo, *Obligacije i ugovori*, *Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima*, Beograd, 1969.
- Konstantinović Mihailo, *Obligaciono pravo (prema beleškama sa predavanja sredio Kapor V.)*, Beograd 1957.
- Konstantinović Mihailo, *Osnov odgovornosti za prouzrokovanu štetu*, Beograd 1952.
- Konstantinović Mihailo, *Pravo, sila i pravičnost*, *Socijalna misao*, godina IV, br. 11, Zagreb 1931.
- Konstantinović Mihailo, *Predgovor Švajcarskom zakoniku o obligacijama*, Beograd 1962.
- Konstantinović Mihailo, *Priroda ugovorne kazne – smanjenje od strane suda*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1953, br. 2.
- Konstantinović Mihailo, *Stara “pravna pravila” i jedinstvo prava*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 3-4, 1952.
- Korošec Viktor, *Rimsko pravo*, Ljubljana 2002.
- Kostić Dragan, *Pojam opasne stvari*, Beograd 1975.
- Kovaček-Stanić Gordana, *Uporedno porodično pravo*, Novi Sad 2002.
- Kovačević-Kuštrimović Radmila, Miroslav Lazić, *Uvod u građansko pravo*, Niš 2008.
- Kröll Stefan, Mistelis Loukas, Perales Viscasillas Pilar (eds), *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – Commentary*, C.H. Beck Hart Nomos, München, 2011.
- Krsmanović Tomislav, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa*, Beograd 2003.
- Krulj Vrleta, *Novac i novčane obaveze u unutrašnjem i međunarodnom pravu*, Beograd 1973.
- Krulj Vrleta, *Novačne obaveze*, u *Enciklopediji imovinskog prava*, Beograd 1978.
- Krulj Vrleta, *Ugovorna i vanugovorna (deliktna) odgovornost*, Beograd 1966.

- La réforme du Droit des Contrats Commentaire article par article Ordonnance du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations, sous la direction de Douville Thibault avec Alleaume Christophe, Choné-Grimaldi Anne-Sophie, Epstein Aude-Solveig, Le Bras Thierry, Mauger-Vielpeau Laurence, Raoul-Cormeil Gilles, Salvat Odile, Thiberge Mathieu, Gualino éditeur, Lextenso editions, 2016.
- La réforme du droit des obligations en France, 5e Journées Franco-Allemandes, sous la direction de Schulze Reiner, Wicker Guillaume, Mäsch Gerald, Mazeaud Denis, Société de législation comparée, Paris, 2015.
- Lafay Wilhelm, Étude sur la responsabilité des coauteurs de délits ou quasi délits civils, Lyon 1902.
- Lalou Henri, Traité pratique de la responsabilité civile, Paris 1955.
- Lando Ole, Clive Eric, Prüm André, Zimmermann Reinhard, Principles of European Contract Law, Part III, prepared by the Commission on European Contract Law, Kluwer Law International, 2003.
- Lando Ole, Hugh Beale, Principles of European Contract Law, Kluwer Law International, 2000.
- Lanusse Raymond-Camille, De obligations solidaires en droit romain, Paris 1865.
- Lazarević Adam, Osnovi obligacionog prava, opšti deo, Skoplje 1956.
- Lepargneur Hubert, La solidarité passive en matière commerciale, Paris 1951.
- Loanić Nikolas, De la solidarité imparfaite, Paris 1902.
- Loison Eugène, De la corréalité en droit Romain et de la solidarité en droit Français, Aix 1877.
- Loupien Jean-Charles, La solidarité passive en droit commercial, Montpellier 1973.
- Loza Bogdan, Docnja, u Enciklopediji imovinskog prava, Beograd 1978.
- Loza Bogdan, Obligaciono pravo, Opšti dio, Sarajevo 1981.
- Lucas Louis, L'autonomie de la volonté en droit privé interne et en droit civil à la mémoire de H. Capitant, Paris, str. 469.
- Lucas Louis, Volonté et cause, Dijon 1918.
- Lukić Radomir, Sociologija morala, Beograd 2011.
- Lukić Radomir, Teorija države i prava, Beograd 1976.
- Machelard Eugene, Observations sur la corréalité, Revue de législation ancienne et moderne française et étrangère, 1875.
- Maillet Jean, La théorie de schuld et haftund en droit romain –Thèse Aix-en-Provence 1944.
- Maksimović Steva, O značenju reči “solidarno”, i o dejstvu solidarne obaveze, “Pravo” 1891.

- Malaurie Philippe, Droit civil, Théorie générale des obligations, Paris 1980.
- Malaurie Philippe, L'ordre public et le contrat, Reims 1953.
- Malenica Antun, Rimsko pravo, Novi Sad 1995.
- Malinvaud Philippe, Droit des obligations, Paris, 2007.
- Marchand Sylvain, Clauses contractuelles Du bon usage de la liberté contractuelle, Helbing Lichtenhahn, 2008.
- Mario Sarapatti, Suština i primena uporednog prava, Beograd 1958.
- Marković Božidar, Ogled o odnosima između pojma pravde i razvitka pozitivnog privatnog prava, Beograd 1995.
- Marković Božidar, Poštenje i moral u pravu, Beograd 1922.
- Marković Č. Milivoje, Generalne klauzule – Fragmentarna skica za studiju o pravnom standardu, Niš 1968.
- Marković Čed., Opšti deo tražbenog prava, odgovarajući tekstovi Francuskog, Nemačkog i Švajcarskog građanskog zakonika, Beograd 1925.
- Marković Lazar, Obligaciono pravo, Beograd 1997.
- Marković Lazar, Porodično pravo, Beograd 1920.
- Marković-Bajalović Dijana, Ugovorno zastupanje, u: Načela evropskog ugovornog prava, Kragujevac 2001.
- Marmion Jean, Etudes sur les lois d'ordre public en droit civil interne, Paris 1924.
- Marsh Peter, Comparative Contract Law England, France, Germany, Gower, 1994.
- Martine Edmond-Noël, L'option entre la responsabilité contractuelle et la responsabilité délictuelle, Paris 1957.
- Marty Gabriel et Raynaud Pierre, Droit civil, Les obligations, Paris 1962.
- Massol Henri, De l'obligation naturelle en droit romain et en droit français, Paris 1858.
- Matić Dimitrije, Objasnjenje Građanskog zakonika za Knjaževstvo Srbsko, Beograd 1850.
- Mazeaud Henri, Obligation in solidum et solidarité entre codébiteurs délictuels, Revue critique de Legislation et de jurisprudence, 1930.
- Mazeaud Henri, Responsabilité délictuelle et responsabilité contractuelle, Revue trimestrielle de droit civil, 1929.
- Mazeaud Henri, Tunc André, Traité théorique et pratique de la responsabilité civile, délictuelle et contractuelle, Paris, 1965.
- Medić Duško, Rasprave iz građanskog poslovnog prava, Banja Luka 2007.
- Mendegris Roger, La nature juridique de la compensation, Paris, L.G.D.J., 1969.

- Mercadal Barthélemy, Réforme du droits des contrats, Ordonnance du 10 février 2016, Editions Francis Lefebvre, 2016.
- Mestre Jacques, La subrogation personnelle, Paris, L.G.D.J., 1979.
- Meurisse René, Le déclin de l'obligation in solidum, D. 1962, Chron. XL.
- Mignot Marc, Les obligations solidaires et les obligations in solidum en droit privé français, Dalloz, Paris 2002.
- Miladin Petar, Odnos ugovorne kazne i srodnih klauzula, Zagreb 2006.
- Miladinović Snežana, Solidary Obligations in the Regulations of Principles of European Contract Law (PECL) and Draft of Common Frame of Reference (DCFR), Glasnik prava br. 2/2012, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2012.
- Milošević Ljubiša, Obligationo pravo, Beograd 1966.
- Milošević Miroslav, Rimsko pravo, Beograd 2005.
- Mitrović Dragan, Uvod u pravo, Beograd 2010.
- Mitrović Tijana, Oblici ugovorne kazne, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, 2016.
- Mladenović Marko, Mesto porodičnog prava u pravnom sistemu, Beograd 1982.
- Mladenović Marko, Porodično pravo, Beograd 1981.
- Mojović Nikola, Rimsko pravo, Banja Luka 2008.
- Momčinović Hrvoje, Ugovorna odgovornost za štetu, Naša zakonitost, br. 9–10, Zagreb, 1987.
- Monier Raymond, Manuel élémentaire de droit romain, Paris 1954.
- Morait Branko, Obligationo pravo, Banja Luka 2010.
- Morait Branko, Zbirka radova, Banja Luka, 2016.
- Moreau (H.), De la solidarité: Librairie des Juris-Classeurs, Paris 1930.
- Naojiro Sugyjama, Ogled o sintetičkoj koncepciji uporednog prava, Beograd 1958.
- Neumayer Karl H., Ming Catherine, Convention de Vienne sur les contrats de vente internationale de marchandises – Commentaire, Cedidac, Lausanne, 1993.
- Niketić Gojko, Specijalni deo građanskog prava, Opšti deo obligacionog (tražbenog) prava, Beograd 1928.
- Novaković Radivoje, Šteta i njena naknada, Beograd 1940.
- Obradović-Begić Ljiljana, Odgovornost za štetu prouzrokovanu od strane više lica, Beograd 1983.
- Orlić Miodrag, Esej o krivici u građanskom pravu, Pravni život, br. 1-2/2009.
- Orlić Miodrag, Istorijat nastojanja da se donese novi Srpski građanski zakonik, Pravni život, br. 10/2016.

- Orlić Miodrag, Moralna i pravna odgovornost, *Pravni život*, br. 10/2012.
- Orlić Miodrag, Negativni ugovorni interes, *Pravni život*, br. 9-10/1992.
- Orlić Miodrag, Ogled o odgovornosti za prekid pregovora, *Pravni život*, br. 10/1996.
- Orlić Miodrag, Ogled o odnosu krivične i deliktne odgovornosti, *Pravni život*, br. 10/2011.
- Orlić Miodrag, Poređenje subjektivne i objektivne odgovornosti, *Pravni život*, br. 10/1997.
- Orlić Miodrag, Predugovorna odgovornost u sudskoj praksi, *Pravni život*, br. 10/1995.
- Orlić Miodrag, Subjektivna deliktna odgovornost u srpskom pravu, *Pravni život*, br. 10/2010.
- Orlić Miodrag, Uticaj Bogišićevog dela na naše zakonodavstvo, *Pravni život*, br. 9/1998.
- Orlić Miodrag, Zaključenje ugovora, Beograd 1993.
- Panov Slobodan, Porodično pravo, Beograd 2008.
- Paund Rosko, Jurisprudencija, Beograd i CID Podgorica, 2000.
- Pavić Dragan, Dužnička docnja u ispunjenju ugovorne obaveze, agistarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1994.
- Pavić Dragan, Sudska kontrola ugovorne kazne, *Pravni život*, 10/2000.
- Pavićević Božidar, Jemstvo, komentar uz član 997. Zakona o obligacionim odnosima, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, glavni redaktor Perović Slobodan, Beograd, 1995.
- Pavićević Vuko, Osnovi etike, Beograd 1974.
- Pavlović Đorđ., O obveznostima i ugovorima uopšte, Beograd 1869.
- Pelet Jean, La théorie dualist de l'obligation et son application en droit suisse, Lausanne, 1937.
- Perelman Haim, Pravo, moral i filozofija, Beograd 1983.
- Perić Boško, O odnosu između kontraktualne i deliktne građanske odgovornosti, Beograd 1953.
- Perić Ninko, Osnovi građanskog prava, opšti deo, Beograd 1922.
- Perić Živojin, Obligaciono (tražbeno) pravo, Beograd 1920; O ugovoru o prodaji i kupovini, Klasici jugoslovenskog prava, Beograd 1986.
- Perić Živojin, Uticaj sudije na javni moral, Privatno pravo, Beograd 1912.

- Perović Jelena, Selected Critical Issues Regarding the Sphere of Application of the CISG, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade, Belgrade Law Review, Journal of Legal and Social Sciences University of Belgrade, Year LIX*, 2011.
- Perović Jelena, *Standardne klauzule u međunarodnim privrednim ugovorima*, Beograd, 2012.
- Perović Marko, *Nemogućnost i otežana mogućnost ispunjenja obligacije*, *Pravni život*, br. 10/2016.
- Perović Marko, *Pravne posledice zelenaškog ugovora*, *Pravni život*, br. 10/2013.
- Perović Marko, *Prestanak obligacije putem kompenzacije*, *Pravni život*, 2012.
- Perović Marko, *Ustupanje potraživanja ugovorom*, *Pravni život*, br. 10/2014.
- Perović Slobodan i Stojanović Dragoljub, redaktori, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Kragujevac 1980.
- Perović Slobodan, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, glavni redaktor, Beograd 1995.
- Perović Slobodan, *Obligaciono pravo*, Beograd 1986.
- Perović Slobodan, *Zabranjeni ugovori*, Beograd 1975.
- Petrović Milan, *Industrijsko susedstvo i odgovornost za štetu*, Niš 2011.
- Petrović Zdravko i Knežević Veljko, *Naknada štete nastale saobraćajnom nezgodom*, Beograd 2009.
- Petrović Zdravko i Radovanov Aleksandar, *Deliktna odgovornost i naknada štete*, Novi Sad 2001.
- Pichon, *Des contrats d'adhésion*, Lyon 1912; Dollat J., *Les contrats d'adhésion*, Paris 1905.
- Pierre Arminjon, Boris Nolde i Martin Wolf, *Uporedno pravo kao pomoćno sredstvo*. Beograd 1958.
- Pierron René, *Des clauses stipulant l'indivisibilité de l'obligation ou la solidarité entre les héritiers du débiteur*, Nancy 1905.
- Planiol et Ripert, *Traité pratique de droit civil français*, Paris 1930.
- Planiol Marcel, Ripert Georges, *Traité élémentaire de droit civil*, Paris 1939.
- Ponjavić Zoran, *Porodično pravo*, Kragujevac 2005.
- Popa Ervin-Apostol, *Les notions de debitum et de obligatio et leur application en droit français moderne*, Paris 1935.
- Popović Dragoljub, *Odgovornost za opasnu delatnost u jugoslovenskom pravu*, Beograd, 1986.
- Popović Dragoljub, *Odstupanje od krivice kao osnova vanugovorne odgovornosti za štetu u francuskom i nemačkom pravu*, Beograd 1984.

- Popović Dragoljub, Uslovi objektivne odgovornosti po nemačkom pravu, Beograd 1997.
- Popović Vitomir i Vukadinović Radovan, Međunarodno poslovno pravo, Posebni deo, Ugovori međunarodne trgovine, Banja Luka–Kragujevac 2010.
- Popović Vitomir, Pravni aspekti docnje kupca, Banja Luka 1998.
- Popović Vitomir, Pravni aspekti docnje prodavca sa isporukom robe, Banja Luka, 2000.
- Poznić Borivoje, Građansko procesno pravo, Beograd 1989.
- Poznić Borivoje, Poravnanje, u Enciklopediji imovinskog prava, Beograd 1978.
- Proust Paul, Des effets secondaires de la solidarité passive, Paris 1907.
- Puhan Ivo, Rimsko pravo, Beograd 1969.
- Radišić Jakov, Imovinska odgovornost i njen doseg, Beograd 1979.
- Radišić Jakov, Imovinska odgovornost za štetu izazvanu motornim vozilom, Beograd 1976.
- Radišić Jakov, Obligaciono pravo, Opšti deo, Beograd 2000.
- Radojčić Spasoje, Zajednička obveza, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1908. IV.
- Rašović Zoran, Bogišićeve pravne izreke, Podgorica 2016.
- Raynaud Pierre, La nature de l'obligation des coauteurs d'un dommage – Obligations "in solidum" ou solidarité? Melanges dédiés à Jean Vincent, Paris 1981.
- Raynaud, Marty, Droit civil, Les obligations, Paris 1962.
- Remmani Djamel, L'obligation solidaire en droit algérien, Rennes 1988.
- René David, Unifikacija i usaglašavanje prava, Beograd 1958.
- René David, Uporedno pravo i uporedni metod, Beograd 1958.
- Rey Jean, Responsabilité solidaire des Co-auteurs de délits Civils, Belgique Judiciaire 1926.
- Richards Paul, Law of Contract, Financial Times Pitman Publishing, Fourth edition, 1999.
- Ripert Georges, La règle morale dans les obligations civiles, Paris 1949.
- Ristić Radivoje, Teorija objektivne odgovornosti, Novi Sad 1940.
- Rodière, De la solidarité et de l'indivisibilité, Paris et Toulouse 1852.
- Roger (René), De la non-solidarité entre l'architecte et l'entrepreneur, Gazette du Palais, 1938.
- Roland Frajsler, Od Građanskog zakonika do nemačkog Opšteg prava, Beograd 1940.
- Romac Ante, Latinske pravne izreke, Zagreb 1982.

- Romac Ante, Riječnik rimskog prava, Zagreb 1983.
- Romac Ante, Rimsko pravo, Zagreb 1997.
- Romac Ante, Izvori rimskog prava, Zagreb, 1973.
- Sacco Rodolfo, Pravo i princip dobre volje, Pravni život, br. 12/2014.
- Saiget Jacques, Le contrat immoral, Paris 1939.
- Sain-Rémy Robert de, De la revision des causes léonines dans les contrats d'adhésion, Paris 1928.
- Saillies Raymond, De la declaration de volonté, Paris 1929.
- Salkovski Karl, Institucije s istorijom rimskog privatnog prava – za akademsku upotrebu, Beograd 1894.
- Salma Jožef, Obligaciono pravo, Novi Sad 1999.
- Salma Jožef, Pojam i vršenje naturalnih obligacija, Beograd 1983.
- Sbai Nouhad, La solidarité entre les débiteurs en droit suisse et français, Genève 1950.
- Schazmann Paul-Emile, La responsabilité plurale en matière d'actes illicites, Genève 1928.
- Schlechtriem Peter, Schwenger Ingeborg, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), Fourth Edition, ed. I. Schwenger, Oxford University Press, 2016.
- Schneider Albert, Fick Heinrich, Commentaire de Code fédéral des Obligations du 30 mars 1911, Neuchatel, 1916.
- Schnitzer Adolf, Predmet, cilj i metod uporednopravnog učenja, Beograd 1958.
- Schwenger Ingeborg, Hachem Pascal, "Art. 4" u Schlechtriem Peter, Schwenger Ingeborg, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), Third Edition, ed. I. Schwenger, Oxford University Press, 2010.
- Segré Tullio, Clause pénale et dommages ultérieurs en droit comparé, Revue internationale de droit comparé, 1970.
- Seiler Pierre, L'autorité de la chose jugée en matière de solidarité passive, Paris 1933.
- Sevestre Pierre-Charles, De la solidarité, Paris 1854.
- Sieczkowski Stefan et Wasilkowski Jean, Avec la Collaboration de Mazeaud Henri, Préface de Henri Capitant M., Librairie du Recueil Sirey, Paris 1935.
- Sigalas Pierre-André, Le cautionnement solidaire en matière civile, commerciale et cambiaire, Aix-en-Provence 1959.
- Simler Philippe, Commentaire de la réforme du droit des contrats et des obligations, LexisNexis SA, Paris, 2016.

- Simon Alain, *L'ordre public en droit privé*, Rennes 1941.
- Simonović Dragoljub, *Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima*, Beograd 2009.
- Simanić Dragana, *Jemstvo kao sredstvo obezbjeđenja ugovora o kreditu*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, 2017.
- Slijepčević Dragiša, *Komentar Zakona o stečaju*, Beograd 2016.
- Sola Canirares, *Primena uporednog prava*, Beograd 1958.
- Spaić Vojislav, *Osnovi građanskog prava*, Sarajevo 1961.
- Stanišić Slobodan, *Objektivna odgovornost za štetu*, Banja Luka 2012.
- Stanišić Slobodan, *Odgovornost za štetu od motornih vozila (sa sudskom praksom)*, Banja Luka 2008.
- Stanišić Slobodan, *Odgovornost za štetu usled terorističkih akata, javnih demonstracija i manifestacija*, Budva 2016.
- Stanišić Slobodan, *Ogledi iz građanskog prava*, Banja Luka 2005.
- Stanišić Slobodan, *Uračunavanje ispunjenja*, Budva 2017.
- Stanišić Vukašin, *Odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu*, *Pravni život*, br. 9–10/1992.
- Stanković Obren, *Naknada imovinske štete*, Beograd 1968.
- Stanković Obren, *Novčana naknada neimovinske štete*, Beograd 1968.
- Stanković Obren, Orlić Miodrag, *Stvarno pravo*, Beograd 1986.
- Stanković Obren, Vodinelić Vladimir, *Uvod u građansko pravo*, Beograd 1995.
- Stanojčić Gordana, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionog prava*, Beograd 2006.
- Stanojčić Gordana, *Naknada štete kroz sudsku praksu*, Beograd 2016.
- Stanojević Obrad, *Gaius noster, prilog istoriji rimske pravne nauke*, Beograd 1976.
- Stanojević Obrad, *Rimsko pravo*, Beograd 1997.
- Stanojević Obrad, *Sadržina i predmet obligacionog odnosa*, *Anali Pravnog fakulteta*, Beograd 1971.
- Stein Peter, *Rimsko pravo i Europa, Povijest jedne pravne kulture*, Zagreb, 2007.
- Stojanović Dragoljub, *Građanskopravna odgovornost za atomske štete prema trećim licima*, Beograd 1965.
- Stojanović Dragoljub, *Istorijski razvoj i ciljevi građanskopravne odgovornosti za prouzrokovanu štetu*, *Pravni život*, br. 9–10/1992.
- Stojanović Dragoljub, *Pravda i pravna sigurnost*, *Pravni život*, br. 9–10/1994.
- Stojanović Dragoljub, *Savesnost i poštenje u prometu*, Beograd 1973.
- Stojanović Dragoljub, *Sloboda ugovaranja i javni poredak*, Beograd 1968.

- Stojanović Dragoljub i Pop-Georgijev Dimitar, Komentar Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima, Beograd, 1986
- Stojanović Dragoljub, Svojina i svojinski poredak, Pravni život, br. 10/2001.
- Stojanović Dragoljub, Ugovor o jemstvu kao sredstvo obezbeđenja kredita, Pravni život, br. 9–10/1993.
- Stojanović Dragoljub, Uvod u građansko pravo, Beograd 2000.
- Stojanović Dragoljub, Značaj i funkcija opštih načela Zakona o obligacionim odnosima i njihov uticaj na sudsku praksu, Pravni život, br. 10-12/1988.
- Stojčević Dragomir, Rimsko privatno pravo, Beograd, 1981.
- Stojčević Dragomir, Romac Ante, Dicta et regulae iuris, Latinska pravna pravila, izreke i definicije sa prevodom i objašnjenjima, Beograd 1989.
- Strezovski Strez, Novčane obligacije, u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktori B. Blagojević i V. Krulj, Beograd 1983.
- Subić Milan, Odgovornost za štetu koju prouzrokuju maloletnici, Beograd 1992.
- Šarkić Nebojša, Evropski izvršni naslov, Pravni život, br. 12/2014.
- Šarkić Nebojša, Izvršenje radi naplate novčanog potraživanja, Pravni život, br. 12/1998.
- Šarkić Nebojša, Odgovornost za štetu koja se učini trećem licu na radu ili u vezi sa radom, Pravni život, br. 9–10/1992.
- Šarkić Nebojša, Ugovor o poravnanju u radnim sporovima, Pravni život, br. 11-12/1993.
- Šemić Milan, Odgovornost za drugoga, Pravni život, br. 9–10, 1992.
- Šemić Milan, Prouzrokovanje i naknada štete, teorijski pristup, zakonodavna rešenja, Zrenjanin 1999.
- Šeparović Veseljko, Odgovornost za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti, Naša zakonitost, br. 9–10, Zagreb, 1987.
- Teilliais Georges, Cession de bail commercial et clause de solidarité, Actualité juridique de propriété immobilière, 1997.
- Tercier Pierre, Le droit des obligations, Schulthess Editions Romandes, 2009.
- Terré François, Simler Philippe, Lequette Yves, Droit civil, Les obligations, Paris 2002.
- Tešić Nenad, Prodaja i prenos potraživanja, Beograd 2012.
- Thomas, Essai sur les obligations naturelles en droit privé français, Montpellier, 1932.
- Toroman Marija, Odgovornost automobiliste, Beograd 1959.
- Toroman Marija, Odgovornost vlasnika automobila, Beograd 1953.

- Toroman Marija, Prouzrokovanje štete kao osnov solidarne obaveze na naknadu štete, Beograd 1961.
- Tourneau Ph., La responsabilité civile, Paris 1976.
- Trajković Miodrag, Ugovor o nalogu, komentar uz čl. 757 Zakona o obligacionim odnosima u Komentaru Zakona o obligacionim odnosima, redaktor S. Perović.
- Tripodi Leandro, Towards a New CISG The Prospective Convention on the International Sale of Goods and Services, Brill Nijhoff, Leidne/Boston, 2016.
- Trstenjak Verica, Pravne osebe, Ljubljana, 2003.
- Tunc André, La responsabilité civile, Paris 1981.
- Tunc André, Pour une loi sur les accidents de la circulation, Paris 1981.
- Tunc André, Traité théorique et pratique de la responsabilité civile, délictuelle et contractuelle, Paris, 1965.
- Valeancesco, La solidarité au cas de faute commune, Paris 1931.
- Valleur Francis, L'Intuitus Personae dans les contrats, Paris 1938.
- Van Wetter P., Les obligations en droit romain, Paris 1883.
- Vasiljević Mirko, Akcionarsko društvo – društvo akcionara i/ili nosilaca drugih interesa/rizika, Pravni život, br. 12/2008.
- Vasiljević Mirko, Kompanijsko i trgovinsko pravo, Beograd 2016.
- Vasiljević Mirko, Kompanijsko pravo, Pravo privrednih društava, Beograd 2013.
- Vasiljević Mirko, Razvoj regulative upravljanja kompanijama u uporednom pravu i pozitivnom pravu Srbije, Pravni život, br. 11/2010.
- Vasiljević Mirko, Trgovinsko pravo, Beograd 2011.
- Veaux Daniel, La renaissance de la responsabilité personnelle dans les sociétés commerciales, Paris 1947.
- Vedriš Martin, Osnove imovinskog prava, Zagreb 1971.
- Veljković Dragoslav, Obligacioni odnosi kroz pravne stavove, zaključke i sudsku praksu najviših sudova, Beograd 2009.
- Veljković Dragoslav, Obligaciono pravo, kroz Komentar Zakona o obligacionim odnosima sa sudskom praksom, Beograd 2005.
- Vilhelm Hedeman Justus, Uvod u nemački Građanski zakonik, Beograd 1940.
- Vilus Jelena, Opšti uslovi formularnih ugovora, Beograd 1976.
- Vilus Jelena, Tipski ugovori u međunarodnoj kupoprodaji, Beograd 1963.
- Vincent Jean et Guinchard Serge, Procédure civile, Paris 1999.

- Vizner Boris, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb 1978/79.
- Vodinelic Vladimir, Građansko pravo, Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, 2012.
- Vuković Mihajlo, Obvezno pravo, knj. I, Uvod, odgovornost za štetu i ostale vanukgovorne obveze, Zagreb 1956.
- Vuković Mihajlo, Obvezno pravo, Zagreb 1964.
- Vuković Mihajlo, Opći dio građanskog prava, Zagreb 1959.
- Weill Alex, Droit civil, Les obligations, Dalloz, Paris 1971.
- Wéry Patrick, La clause pénale, Les clauses applicables en cas d'inexécution des obligations contractuelles, Brusels, 2001.
- Zahnd Bernard, Pluralité de responsables et solidarité, Lausanne 1980.
- Zimmerman Reinhard, The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, Juta Co, Ltd, Capetown Wetton Johannesburg, 1990.
- Živanović Toma, Princip uzročnosti u krivičnom pravu i uopšte u pravu deliktnom, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1950.
- Živanović Toma, Sistem sintetičke pravne filozofije, Beograd 1959.
- Živković Miloš, Akcesornost založnih prava na nepokretnosti, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2010.
- Žuvela Mladen, Odgovornost za drugog, Naša zakonitost, br. 9–10, Zagreb, 1987.

Zbornici naučnih i stručnih radova

- Spomenica – Valtazara Bogišića, knjiga 1-2, Beograd, 2011
- Ugovorno i odštetno pravo po Zakonu o obligacionim odnosima, Zbornik radova, Beograd 1979.
- Zbornici radova Kopaoničke škole prirodnog prava, treća katedra – pravo na imovinu, Beograd 1987-2016.
- Zbornik radova Udruženja pravnik u privredi Srbije, Vrnjačka banja-Beograd 1992-2016.
- Budvanski pravnički dani, Beograd 1994-2016.
- Oktobarski pravnički dani u Banja Luci, Banja Luka 1993-2016.
- Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu.
- Naknada štete i ugovor o osiguranju, Zbornik radova, Novi Sad 2004.

Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti, Opća redakcija
Petar Klarić, Zagreb 2006.

Aktuelna pitanja građanske kodifikacije, Zbornik radova, Niš 2008.

Kodifikacija na makedonskoto građansko i trgovsko pravo, Zbornik od naučnata
rasprava, Makedonska akademija nauke i umetnosti, Skopje 2008.

Sudska praksa

Zbirka sudskih odluka Saveznog suda.

Bilteni sudske prakse Vrhovnog suda Srbije i Okružnog suda u Beogradu.

Intermeks – biblioteka Pravni informator, Beograd.

Izbor sudske prakse, Glosarijum, Beograd.

Simonović Dragoljub, Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima,
Komentar sa sudskom praksom, 2009.

Petrović Zdravko i Radovanov Aleksandar, Deliktna odgovornosti naknada štete,
Novi Sad 2001.

Šemić Milan, Prouzrokovanje i naknada štete, Zrenjanin 1999.

Ćosić Radoslav, Zakon o obligacionim odnosima sa aktuelnom sudskom praksom,
2002.

Ralčić Tomislav, Krvavica Mladen, Sudska praksa iz oblasti obligacionih odnosa,
Beograd 1996.

Krsmanović Tomislav, Aktuelna sudska praksa iz oblasti obligacionih odnosa,
Beograd 2003.

Stanišić Slobodan, Ogledi iz građanskog prava, odabrani autorski tekstovi sa
sudskom praksom, Banja Luka 2005.

Stanišić Slobodan, Odgovornost za štetu od motornih vozila sa sudskom praksom,
Banja Luka 2008.

Stanojčić Gordana, Naknada štete kroz sudsku praksu, Beograd 2006.

Veljković Dragoslav, Obligacioni odnosi kroz pravne stavove, zaključke i sudsku
praksu najviših sudova, Beograd 2009.

Komentari Zakona

Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori: B. Blagojević i V. Krulj,
dva toma, Beograd 1983.

- Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori S. Perović i D. Stojanović, dva toma, Kragujevac, 1980.
- Komentar Zakona o obligacionim odnosima, glavni redaktor Slobodan Perović, dva toma, Beograd 1995.
- Komentar obligacijskih razmeri, veliki komentar o obligacijski razmerjih, S. Cigoj, tri toma, Ljubljana 1985.
- Obligacijski zakonik s komentarjem, redaktorja Miha Juhart i Nina Plavšak, četiri toma, Ljubljana 2003.
- Obligacijski zakonik s komentarjem in sodno prakso, J. Šinkovec i B. Tratar, tom jedan, Ljubljana 2001.
- Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, B. Vizner, četiri toma, Zagreb 1978/1979.
- Zakon o obveznim odnosima s komentarom, H. Kačar, A. Radolović, Z. Slakoper, tom jedan, Zagreb 2006.
- Zakon o obveznim odnosima s obsežnom sudskom praksom, I. Crnić, tom jedan, Zagreb 2002.
- Tumač općemu austrijskomu građanskomu zakoniku, A. Rušnov i S. Posilović, dva toma, Zagreb 1893.
- Objasnenije Građanskog zakonika za Kraljevinu Srbiju, D. Matić, četiri toma, Beograd 1850/51.

OSNOVNI BIOGRAFSKI PODACI O AUTORU

Marko S. Perović, master pravnik, rođen je 9. novembra 1986. godine u Beogradu. Završio je Ogladnu osnovnoj školu “Vladislav Ribnikar” u Beogradu, kao odličan đak – nosilac Vukove diplome, a zatim Petu beogradsku gimnaziju 2005. godine.

Na Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu upisao se školske 2005/2006 godine. Diplomirao je u roku (06.10.2009) sa prosečnom ocenom 9,97. Kao student nagrađivan je za uspeh svake školske godine i bio korisnik stipendije Fonda za mlade talente Republike Srbije. Za vreme studija bio je i student prodekan.

Master akademske studije upisao je školske 2009/2010 godine, Građanskopravni modul, Imovinskopravni pod-modul 1. Pošto je položio sve predviđene ispite sa ocenom 10 (deset), odbranio je master rad na temu “Naknada neimovinske štete” 29. juna 2011. godine i tako stekao akademski naziv master pravnik.

Doktorske akademske studije, Građanskopravna uža naučna oblast, upisao je školske 2011/2012 godine i položio sve predviđene ispite: usmeni doktorski ispit I deo (Građansko pravo – opšti deo, Stvarno pravo, Obligaciono pravo) položio je 2. jula 2013. godine, a usmeni doktorski ispit II deo (Nevažnost ugovora i Zaključenje ugovora) položio je 23. aprila 2014. godine. Kandidat govori i piše francuski i engleski jezik.

Na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 28. aprila 2010. godine izabran je u zvanje saradnika u nastavi za građanskopravnu užu naučnu oblast i to za predmet Obligaciono pravo. U zvanje asistenta za isti predmet izabran je januara 2012. godine (reizabran na istom predmetu u istom svojstvu januara 2015) u kom svojstvu se i danas nalazi.

Pored asistentskih dužnosti učestvovanja u nastavi, pre svega u vidu održavanja vežbi sa većim brojem studentskih grupa, bio je i sekretar Katedre za građansko pravo.

Autor je 14 radova objavljenih u poznatim pravničkim časopisima (Arhiv za pravne i društvene nauke, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Pravni život, Srpska pravna misao – Banja Luka, Zbornik radova za V međunarodnu konferenciju menadžment u sportu, Zbornik radova Saveza Udruženja pravnika Srbije i Republike Srpske). Aktivni je učesnik u brojnim naučnim simpozijumima iz oblasti pravnih nauka.

Uspešno je odbranio projekt prijavljene i obrazložene doktorske disertacije pod naslovom “Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima” na ispitu održanom

29.04.2015. godine, pred ispitnom Komisijom od tri profesora Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu. U izveštaju ove Komisije upućen Nastavno-naučnom veću Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu (stranica 11) u zaključku se navodi da predložena tema doktorske disertacije kandidata Marka Perovića ima značajnu naučnu opravdanost.

BASIC BIOGRAPHICAL INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Marko S. Perovic, Master Lawyer, was born on November 9, 1986 in Belgrade. He attended the experimental elementary school “Vladislav Ribnikar” in Belgrade and completed it as an excellent pupil: He got awarded the Vuk Karadzic diploma for being among the best pupils. In 2005, he finished the Fifth College in Belgrade (Peta beogradska gimnazija).

Mr Perovic started his studies at the Faculty of Law, University of Belgrade, in the academic year 2005/2006. He graduated on time (on October 6, 2009), with an average grade of 9.97 (on a scale of 6 to 10). Every academic year, he was a rewarded student and beneficiary of the grant of the Fund for Young Talents of the Republic of Serbia. During his studies, he was also the vice dean representative of students.

In the academic year 2009/2010, Mr Perovic started his master studies at the Civil Law module, submodule for Property Rights. After having passed all the exams foreseen by the program of studies with the grade 10 (on a scale of 6 to 10), he defended his masters dissertation entitled “Compensation for non pecuniary damage” on June 29, 2011 and acquired the academic title Master of Law.

In the academic year 2011/2012, Mr Perovic started his PhD studies in the specific scientific field of Civil Law and passed all the exams foreseen by the program: oral doctorate exam part I (Civil Law – general part, Real Estate Law, Law of Obligations) on July 2, 2013, and the oral doctorate exam part II (Invalidity of Contracts and Conclusion of Contracts) on April 23, 2014. The Candidate is able to speak and write in French and English.

On April 28, 2010, he has been elected and given the title of Teaching Associate at the Faculty of Law, University of Belgrade, for the subject of Law of Obligations and the specific field of Civil Law. He has been elected and given the title of Assistant Professor for the same subject in January 2012 (and reelected in January 2015). He holds this title until this day.

At the time he was accomplishing his Assistant duty, consisting primarily in participating at lectures and giving practical exercises to several groups of students, he was also Secretary of the Civil Law chair.

He is the author of 14 works, published in well-known legal magazines (Archives for Legal and Social Sciences, Annals of the Faculty of Law in Belgrade, Legal Life, Serbian Legal Thought – Banja Luka, Collection of papers for the V International Conference on Sport Management, Collection of papers of the Federation of the Association of Jurists of Serbia and the Serbian Republic). He is actively taking part in many scientific symposiums in the field of legal sciences.

Mr Perovic has successfully defended the submitted and explained project of his doctoral dissertation entitled “Solidarity of debtors in obligations” during the exam which took place on April 24, 2015, in front of the examination Commission, composed by three Professors of the Faculty of Law of the University of Belgrade. The conclusion of the report of the Commission, sent to the Scientific and Academic Council of the Faculty of Law, University of Belgrade (page 11), mentions that the proposed subject of the doctoral dissertation of the candidate Marko Perovic has a significant scientific justification.

Izjava o autorstvu

Ime i prezime autora: Marko Perović

Broj indeksa: DS 2011-36

Izjavljujem

da je doktorska disertacija pod naslovom

„Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima“

- rezultat sopstvenog istraživačkog rada;
- da disertacija u celini ni u delovima nije bila predložena za sticanje druge diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova;
- da su rezultati korektno navedeni i
- da nisam kršio/la autorska prava i koristio/la intelektualnu svojinu drugih lica.

Potpis autora

U Beogradu, 20. april 2018. g.

Marko Perović

Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada

Ime i prezime autora: Marko Perović

Broj indeksa: DS 2011-36

Studijski program: Pravo

Naslov rada: „**Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima**“

Mentor: dr Dragor Hiber, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Izjavljujem da je štampana verzija mog doktorskog rada istovetna elektronskoj verziji koju sam predao/la radi pohranjena u **Digitalnom repozitorijumu Univerziteta u Beogradu**.

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog naziva doktora nauka, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta u Beogradu.

Potpis autora

U Beogradu, 20. april 2018. g.

Marko Perović

Izjava o korišćenju

Ovlašćujem Univerzitetsku biblioteku „Svetozar Marković“ da u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu unese moju doktorsku disertaciju pod naslovom:

„Solidarnost dužnika u obligacionim odnosima“

---

koja je moje autorsko delo.

Disertaciju sa svim prilogima predao/la sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moju doktorsku disertaciju pohranjenu u Digitalnom repozitorijumu Univerziteta u Beogradu i dostupnu u otvorenom pristupu mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (Creative Commons) za koju sam se odlučio/la.

1. Autorstvo (CC BY)
2. Autorstvo – nekomercijalno (CC BY-NC)
3. Autorstvo – nekomercijalno – bez prerada (CC BY-NC-ND)
4. Autorstvo – nekomercijalno – deliti pod istim uslovima (CC BY-NC-SA)
5. Autorstvo – bez prerada (CC BY-ND)
6. Autorstvo – deliti pod istim uslovima (CC BY-SA)

(Molimo da zaokružite samo jednu od šest ponuđenih licenci.
Kratak opis licenci je sastavni deo ove izjave).

Potpis autora

U Beogradu, 20. april 2018. g.

Marko Perović

1. **Autorstvo.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence, čak i u komercijalne svrhe. Ovo je najslobodnija od svih licenci.

2. **Autorstvo – nekomercijalno.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.

3. **Autorstvo – nekomercijalno – bez prerada.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela. U odnosu na sve ostale licence, ovom licencom se ograničava najveći obim prava korišćenja dela.

4. **Autorstvo – nekomercijalno – deliti pod istim uslovima.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada.

5. **Autorstvo – bez prerada.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.

6. **Autorstvo – deliti pod istim uslovima.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada. Slična je softverskim licencama, odnosno licencama otvorenog koda.